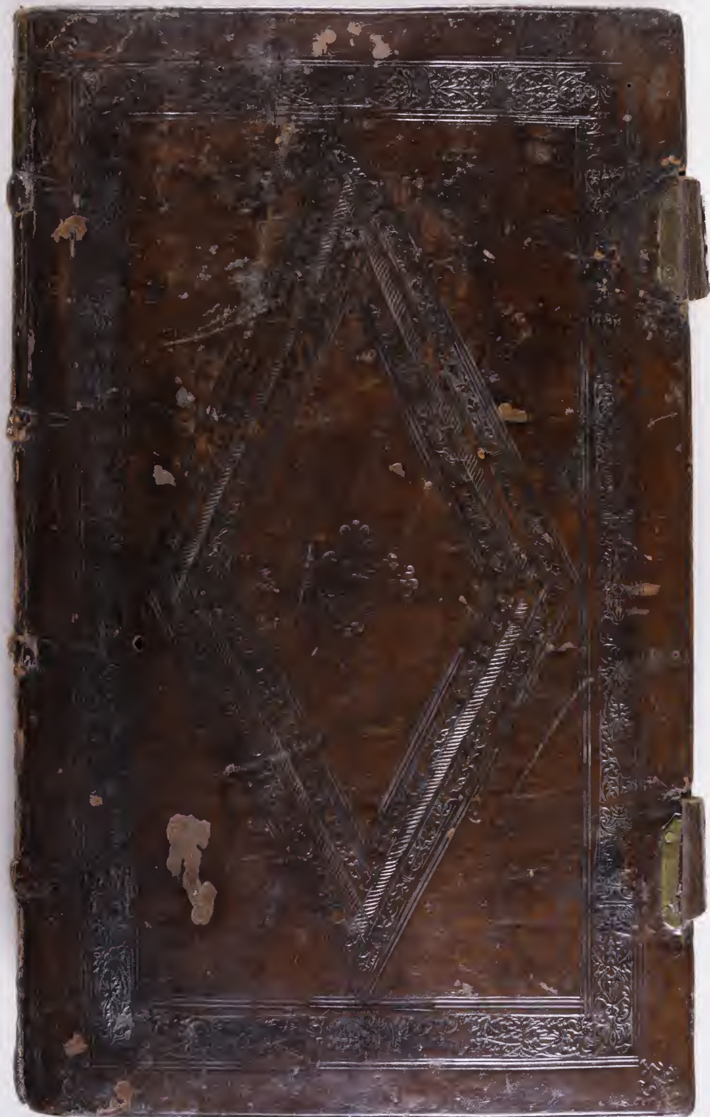

INSTITVTIO CHRISTIANAE RELIGIONIS NVNC uerè demum ſuo titulo reſpondens.

Autore Ioanne Caluino, Nouiodunenſi.

Cum Indice locupletiſſimo.

Habac. 1.
Quouſq; Domine?

Argentorati per Vuendelinum Rihelium.
Menſe Auguſto
ANNO M. D. XXXIX.

Epistola ad Lectorem.

N PRIMA HVIVS NOSTRI OPERIS AEDITIONE, QVIA eum quem sua benignitate Dominus successum dedit minime expectabam, leuiter, maiori ex parte, ut in minutis operibus fieri solet, defunctus eram. Verum cum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum esse, quem nunquàm uoto expetere, nedum sperare, ausus fuissem: ut mihi plus multo deferri ex animo sentiebam, quàm essem promeritus: ita magnæ ingratitudinis fore putaui, nisi adeo propensis in me studijs, ac meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Non igitur aliam à studiosis gratiam nouo operi postulo, quàm qua me adhuc immerentem iam ante prosecuti sunt. Sic enim eorum benignitati sum obstrictus, ut mihi abunde futurum sit, si debitam gratiam non male rependere uidear. Et facturus id quidem eram aliquanto maturius, nisi totum ferè biennium Dominus me miris modis exercuisset. Verum sat cito, si sat bene. Opportune autem prodijsse tunc putabo, ubi sensero fructum aliquem Ecclesiæ Domini attulisse. Porro hoc mihi in isto labore propositum fuit: sacræ Theologiæ candidatos ad diuini uerbi lectionem ita præparare & instruere, ut & facilem ad eam aditum habere, & inoffenso in ea gradu pergere queant. siquidem religionis summam omnibus partibus sic mihi complexus esse uideor, & eo quoq; ordine digessisse: ut si quis eam rectè tenuerit, ei non sit difficile, statuere, & quid potissimum quærere in scriptura, & quem in scopum, quidquid in ea continetur, referre debeat. Itaq;, hac ueluti strata uia, si quas posthac scripturæ enarrationes edidero: quia non necesse habebo de dogmatibus longas disputationes instituere, & in locos communes euagari, eas compendio semper adstringam. Ea ratione, magna molestia & fastidio pius lector subleuabitur: modo præsentis operis cognitione, quasi necessario instrumento, præmunitus accedat. sed quia huius instituti specimen præbebunt commentarij in Epistolam ad Romanos: reipsa malo declarare quale sit, quàm uerbis prædicare. Vale amice lector: & si quem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Dominum adiuua.

Argentorati Calend. August.. Anno. 1539.

POTENTISSIMO ILLVSTRISSIMOQVE MONARCHAE MAGNO Francorum Regi Principi ac Domino suo; Alcuinus.

VM huic operi manum primum admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clarissime, quàm scribere quæ Maiestati tuæ postea offerrentur. Tantum erat animus, rudimenta quędam tradere, quibus formarentur ad ueram pietatem, qui aliquo religionis studio tanguntur. Atq; hunc laborem Gallis nostris potissimum desudabam, quorum permultos esurire & sitire Christum uidebam, paucissimos qui uel modica eius cognitione rite imbuti essent. Hanc mihi fuisse propositam rationem liber ipse loquitur, ad simplicem scilicet rudemq; docendi formam appositus. Verum cum perspicerem, usq; eò quorundam improborum furorē inualuisse in regno tuo, ut nullus sanę doctrinæ sit istic locus: facturus mihi operæprecium uisus sum, si eadem opera & institutionem ijs darem, & confessionem apud te ederem, unde discas qualis sit doctrina, in quam tanta rabie exardescunt furiosi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbant. Neq; enim uerebor fateri, hic me summam fere eius ipsius doctrinæ complexum esse, quam illi carcere, exilio, proscriptione, incendio mulctandam, quàm terra mariq; exterminandam uociferantur. Equidem scio quam atrocibus delationibus aures animumq; tuum impleuerint, ut caussam nostram tibi quàm odiosissimam redderent. Sed id tibi pro tua clementia perpendendum est, nullam neq; in dictis neq; in factis innocētiam fore: si accusasse sufficiat. Sane si quis faciendæ inuidiæ caussa, doctrinā hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatam, multis fori præiudicijs confossam, iamdudum fuisse caussetur, nihil aliud dixerit, quàm partim aduersariorum factione & potentia uiolenter deiectam: partim mendacijs, technis, calumnijs, insidiose fraudulenterq; oppressam. Vis est, quod indicta caussa sanguinariæ sententię aduersus illam feruntur. fraus, quod seditionis & maleficij, præter meritum insimulatur. Ne quis hæc iniuria nos queri existimet: ipse nobis testis esse potes Rex nobilissime, quàm mendacibus calumnijs quotidie apud te traducatur. quod nō aliorsum spectet, nisi ut regibus suā sceptra é manibus præripiantur, tribunalia, iudiciaq; omnia præcipitentur, subuertantur ordines omnes & poli

tiæ,pax & quies populi perturbetur,leges omnes abrogentur,domi
nia & possessiones dissipentur,omnia deniq; sursum deorsum uoluã
tur.Et tñ minimam portiunculam audis.horrenda enim quędam in
uulgus sparguntur,quę si uera essent,merito illam cũ suis autoribus
mille ignibus ac crucibus dignam uniuersus mundus iudicet. Quis
iam miretur publicum odium in illã accensum esse,ubi iniquissimis
istis criminationibus fides habetur?En cur in nostram,doctrinæque
nostræ damnationem omnes ordines consentiant ac conspirent.Hoc
affectu correpti,qui ad iudicandum sedent, præiudicia, quæ domo
attulerunt,pro sententijs pronunciant.Et se rite perfunctos suis par-
tibus putant,si neminem ad supplicium trahi iubent,nisi aut sua con
fessione aut solidis testimonijs conuictum.At cuius criminis? Dam-
natæ,aiunt,istius doctrinæ.At quo iure damnata est? Id aũt erat de-
fensionis pręsidium:non doctrinam ipsam abnegare,sed pro uera tu
eri.Hic mussitandi quoq; facultas pręciditur.Quare non inique po-
stulo,Rex inuictissime,ut integram causæ istius cognitionem susci-
pias: quę perturbate hactenus,nulloq; iuris ordine,& impotẽti æstu
magis, quàm legitima grauitate tractata est,uel quoquo modo exa-
gitata.Neq; hic me priuatam defensionẽ meditari existimes,qua sal-
uum in patriam reditum mihi cõficiam:quam tametsi,quo decet,hu
manitatis affectuprosequor:ut nunc tñ res sunt,ea nõ moleste careo.
Verum cõmunem piorũ omnium adeoq; ipsam Christi caussam cõ-
plector.quæ modis omnibus hodie in regno tuo proscissa ac protri
ta,uelut deplorata iacet: Pharisęorum id quidem quorundam tyran
nide magis,q̃ tua conscientia.Sed qui id fiat, hic dicere nihil attinet,
afflicta certe iacet.Hoc eñ profecerunt impij,ut Christi ueritas si nõ
ut fugata dissipataq; interiret:certe,ut sepulta & ignobilis lateat.Pau
percula uero ecclesia aut crudelibus cædibus absumpta sit,aut exilijs
abacta,aut minis ac terroribus perculsa,ne hiscere quidem audeat.Et
instant etiamnũ qua solent insania & ferocitate:fortiter in parietẽ iã
inclinatũ,& ruinã,quã fecerunt,incumbẽtes.Nullus interim prodit,
qui talibus furijs patrociniũ suũ opponat.Quod si qui ueritati maxi
me fauere uideri uolunt,ignoscẽdum esse censent errori, & imprudẽ
tię imperitorũ hominũ.Sic eñ modesti homines loquuntur: errorẽ
& imprudentiã uocantes, quã norunt certissimam esse Dei ueritatẽ.
Imperitos homines, quorũ ingeniũ nõ adeo despicabile dño fuisse ui
dẽt, quin cœlestis sapientiæ mysterijs dignatus sit.adeo omnes pudet
Euangelij.Tuũ aũt erit,Serenissime Rex,nec aures nec animũ à tã iu
sto patrocinio auertere,pręsertim ubi de re tanta agitur:nempe quo-
modo Dei glorię sua constet in terris incolumitas,quomodo suã dig
nitatẽ Dei ueritas retineat, quomodo regnũ Christo sartum tectũq;
inter

inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitiõe, dignã tuo tribunali. Siquidẽ & uerum regẽ hæc cogitatio facit, agnoſcere ſe in regni adminiſtratione Dei miniſtrum. Nec iam regnum ille, ſed latrocinium exercet, qui nõ in hoc regnat, ut Dei gloriæ ſeruiat. Porro fallitur, qui diuturnam proſperitatẽ expectat eius regni, quod dei ſceptro, hoc eſt, ſancto eius uerbo nõ regitur. Quãdo cœleſte oraculũ excidere non poteſt, quo edictum eſt: diſſipatum iri populũ, ubi defecerit prophetia. Nec te ab hoc ſtudio abducere debet humilitatis nõſtræ contemptus. Nos quidẽ quàm pauperculi ſimus, & abiecti homunciones probe nobis conſcij ſumus. coram deo miſeri peccatores, in hoĩm conſpectu deſpectiſſimi, mundi (ſi uis) excrementa quædã & reiectamenta, aut ſi quid adhuc uilius nominari poteſt. ut quo apud Deum gloriemur, nihil reſtet, prẹter unã eius miſericordiam, qua ſalui nullo noſtro merito facti ſumus. Apud hoĩes uero, nõ ita multũ, prẹter noſtrã infirmitatem, quam uel nutu cõfiteri, ſumma inter eos ignominia eſt. Sed doctrinam noſtrã ſupra oẽm mundi gloriam, ſublimẽ: ſupra oẽm poteſtatẽ, inuictã ſtare oportet, quia nõ noſtra eſt, ſed Dei uiuentis, ac Chriſti eius, quẽ pater regem cõſtituit, ut à mari, uſq; ad mare dominetur, & à fluminibus, uſq; ad terminos orbis terrarũ. Et ſic quidem dominetur, ut totã terram, cũ ferreo ſuo, atq; ẹreo robore, cũ ſplendore aureo & argenteo, ſola oris ſui uirga percuſſam non ſecus cõminuat, q̃ figulina uaſcula: quemadmodũ de magnificẽtia regni ipſius uaticinãtur prophetẹ. Reclamant quidem aduerſarij, falſo nos p̃tendere uerbũ dei, cuius ſceleratiſsimi ſimus corruptores. Hẹc uero q̃ ſit non modo malitioſa calumnia, ſed inſignis quoq; impudentia, ipſe confeſſionẽ nõſtrã legẽdo, pro tua prudentia iudicare poteris. nõnihil tñ hic etiam dicendũ eſt, quod tibi ad lectionẽ ipſam uiam ſternat. Paulus: cũ ad fidei analogiam oẽm prophetiam formatam eſſe uoluit, certiſſimã amuſſim poſuit, qua probari ſcripturẹ interpretatio debeat. Ad hãc itaq; fidei regulam ſi noſtra exigantur, in manibus eſt uictoria. Quid eñ melius atq; aptius fidei conuenit, q̃ agnoſcere nos omni uirtute nudos, ut à Deo ueſtiamur: omni bono uacuos, ut ab ipſo impleamur: nos peccati ſeruos, ut ab ipſo liberemur: nos cæcos, ut ab ipſo illuminemur: nos claudos, ut ab ipſo dirigamur: nos debiles, ut ab ipſo ſuſtentemur: nobis omnem gloriandi materiam detrahere, ut ſolus ipſe glorificetur: & nos in ipſo gloriemur: Hæc atq; id genus reliqua cum à nobis dicuntur, interpellant illi, quiritanturq; hoc modo ſuberti cẹcum, neſcio quod, lumẽ naturẹ, fictas præparationes, liberũ arbitrium, & meritoria ſalutis æternẹ opera, cum ſuis etiam ſupererogationibus. quia ferre non poſſunt integram oĩs boni, uirtutis, iuſtitiẹ, ſapientiæ laudem ac gloriam. apud

Prou. 29.
Daniel. 2.
Ieſa. 1.
Pſal. 2.
Rom. 12.

Deum residere. At non legimus reprehensos, qui nimium è fonte a-
Hiere. 2. quæ uiuæ hauserint, contra grauiter obiurgantur, qui foderunt sibi puteos, puteos contritos, & qui continere aquã non ualent. Rursum quid fidei cõuenientius, quàm deum sibi polliceri propitium patrẽ, ubi Christus frater ac propitiator agnoscitur? quã omnia læta ac prospera secure ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eo progressa est, ut proprio filio non pepercerit, quin pro nobis ipsum traderet? quàm in certa expectatione salutis & uitæ æternę acquiescere? ubi Christus à patre datus cogitatur, in quo tales thesauri sunt absconditi? Hic nobis manum iniiciunt, & illam fiduciæ certitudinem arrogantia, & pręsumptione nõ carere clamant. At ut nihil de nobis: ita omnia de deo præsumenda sunt, nec alia ratione uana gloria spoliamur, nisi ut in Domino gloriemur. Quid ultra? Percurre, fortissime Rex, omnes caussę nostrę partes, & quouis sceleratorum hominũ genere nequiores nos existima, nisi plane comperias, in hoc nos labo-
1. Thim. 4. rare, & probris affici, quia spem reponimus in Deo uiuo. Quia hanc credimus esse uitam æternam, nosse unum uerum Deũ, & quem ille misit Iesum Christum. Propter hanc spem, alii nostrum uinculis constringuntur, alii uirgis cæduntur, alii in ludibrium circumducũtur, alii proscribuntur, alii sęuissime torquentur, alii fuga elabuntur, omnes rerum angustia premimur. diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indignissimis modis tractamur. Intuere iam in aduersarios nostros (de ordine sacrificorum loquor, quorũ nutu & arbitrio, alii nobiscum inimicitias exercent) & mecum paulisper reputa, quo studio ferãtur. ueram religionẽ, quæ scripturis tradita est, quęque inter omnes constare debuerat, facile & sibi & aliis ignorare, negligere, despicere permittunt. parumque referre putant, quid quisque de deo & Christo teneat, uel nõ teneat: modo implicita, ut aiunt, fide suã mẽtẽ Ecclesię iudicio submittat. nec ualde afficiuntur, si Dei gloriã manifestis blasphemiis pollui cõtingat, modo ne quis aduersus sedis Apostolicæ primatum, & sanctę matris Ecclesiæ autoritatem digitum tollat. Cur ergo tãta sæuitia & acerbitate pro Missa, purgatorio, peregrinationibus, & id genus nugis belligerantur? ut sine eorum explicitissima, ut ita dicam, fide saluam fore pietatem negent, cum tamen nihil eorum à uerbo Dei esse probent. Cur? nisi quia illis Deus uenter est: Culina, religio. quibus sublatis non modo non Christianos, sed ne homines quidem futuros se credunt. Tametsi enim alii splendide se ingurgitant, alii tenuibus crustulis uictitant, omnes tamen ex eadem uiuunt olla, quæ sine illis fomentis non frigeret modo, sed penitus cõglaciaret. Ideo ut quisque eorum pro uentre est maxime solicitus, ita pro sua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad

unum omnes incumbunt, uel ut regnum incolume; uel ut uentrem confertum retineant.nemo uel minimam ſynceri zeli dat ſignificationem.Nec ſic tamen deſinunt doctrinam noſtram inceſſere, & quibus poſſunt nominibus criminari & infamare, quo uel inuiſam uel ſuſpectam reddant. Nouam appellant,& nuper natam,dubiam eſſe, & incertam cauillantur,rogant,quibus confirmata ſit miraculis,quęrunt, an ſit æquum, ut contra tot ſanctorum patrum conſenſum,& uetuſtiſſimam conſuetudinem obtineat,urgent, ut ſchiſmaticam eſſe fateamur, quæ contra Eccleſiam prelium moueat: uel Eccleſiam multis ſeculis intermortuam fuiſſe. quibus nihil tale auditum fuit. Poſtremo nihil opus eſſe aiunt multis argumentis, qualis enim ſit, iudicari à fructibus poſſe, utpote quæ tantum ſectarum aceruum, tot ſeditionum turbas, tantam uiciorum licentiam peperit. Scilicet, perquam illis facile eſt, apud credulam imperitamq; multitudinem deſertę cauſſę inſultare,uerum ſi nobis quoq; eſſent dicendi uices, deferueret profecto hæc acrimonia, qua ſic in nos plenis buccis,ac tam licenter, quàm impune, deſpumant. Principio nouam quod appellant, Deo ſunt uehementer iniurij, cuius ſacrum uerbum nouitatis inſimulari non merebatur. Illis quidem nouam eſſe minime dubito, quibus & Chriſtus nouus eſt, & Euangelium nouum. Sed, qui illam Pauli concionem ueterem eſſe nouerunt,Ieſum Chriſtum mortuum propter peccata noſtra: reſurrexiſſe propter iuſtificationem noſtram,nihil apud nos deprehendent nouum.Quoddiu incognita ſepultaq; latuit, humanæ impietatis crimen eſt. Nunc cum dei benignitate nobis redditur, ſaltem poſtliminij iure ſuam antiquitatatem recipere debebat. Ex eodem ignorantiæ fonte pro dubia incertaq; habent. Hoc profecto eſt, quod Dominus per prophetam ſuum conqueritur. Bouem cognouiſſe poſſeſſorem ſuum, & aſinũ præſepe dominorum ſuorum,ſe non agnoſci à populo ſuo. Verum utut in eius incertitudinē ludant, ſi ſua illis proprio ſanguine uitæq; diſpendio obſignanda eſſet, liceret ſpectare quanti ab illis fiat. Longe alia noſtra fiducia eſt, quæ nec mortis terrores, nec adeo ipſum Dei tribunal formidat. Quod miracula à nobis poſtulant,improbe faciunt. Non enim recens aliquod Euangelium cudimus, ſed illud ipſum retinemus, cuius confirmandæ ueritati ſeruiunt omnia, quæ unquam & Chriſtus & Apoſtoli miracula ædiderunt. At id præ nobis habent ſingulare; quod aſſiduis in hunc uſque diem miraculis fidem ſuam confirmare poſſunt. Imo potius allegant miracula, quæ animum alioqui bene compoſitum labefactare queant, adeo aut friuola ſunt, & ridicula: aut uana & mendacia. Nec tamen etiam ſi ualde prodigioſa eſſent, con-

Marginal notes: Rom.4. (beside "iuſtificationem noſtram"); Ieſa.1. (beside "quod Dominus per prophetam")

stra Dei ueritatem ullius momenti esse oportebat, quando & nomen Dei sanctificari ubiq; & semper conuenit, siue portentis, siue naturali rerum ordine. speciosior forsan esse fucus poterat, nisi de fine usuq; miraculorum legitimo scriptura nos admoneret. signa enim, quæ Apostolorum prædicationem secuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse, Marcus docet. Sic & Lucas Dominum sermoni gratiæ suæ reddidisse testimonium narrat, cum signa & portenta fierent per Apostolorum manus. Cui simillimum est illud Apostoli: salutem annunciato Euangelio fuisse confirmatam, contestante Domino signis & portentis, & uarijs uirtutibus. Quæ uero audimus Euangelij esse signacula, ea ne ad diruendam Euangelij fidem conuertemus? Quæ ueritati tantum obsignandę sunt destinata, an mēdacijs confirmandis accommodabimus? Proinde doctrinam, quę pręcedere ab Euangelista dicitur, priore loco examinari explorariq; par est. Quæ si probata fuerit, tum demum à miraculis iure cōfirmationem sumere debet. Probę autem doctrinę, autore Christo, isthæc nota est, si non in hominū, sed Dei gloriam quęrendam uergit. Hanc cum doctrinę probationē Christus afferat, perperam censentur miracula, quæ alio q̄ ad illustrandum unius Dei nomen trahuntur. & meminisse nos decet sua esse sathanæ miracula, quæ tametsi præstigiæ sunt, magis quā uerę uirtutes, sunt tamen eiusmodi, quę imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis semper claruerunt. Idololatriam stupenda miracula aluerunt, quæ tamē nec Magorum nec Idololatrarū superstitionem nobis approbant. Atq; hoc olim ariete uulgi simplicitatē concutiebant Donatistæ, quod miraculis pollerent. Idem, ergo nunc nostris aduersarijs respondemus, quod tunc Donatistis Augustinus, dominum contra istos mirabiliarios cautos nos fecisse, cū prædixit uenturos pseudoprophetas, qui signis ingentibus, & prodigijs, in errorem electos, si fieri posset, inducant. Et Paulus admonuit antichristi regnum futurum cum omni potentia, & signis & prodigijs mendacibus. At hæc, inquiunt, miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pseudoprophetis, sed à sanctis fiunt. Quasi uero nō nouerimus hanc esse Sathanæ artem, transfigurare se in angelum lucis. Olim Aegyptij sepultum apud se Hieremiam sacrificijs, alijsq; diuinis honoribus prosecuti sunt. Nonne sancto Dei propheta ad Idololatriam abutebantur? & tamen tali sepulchri ueneratione consequebantur, ut curarentur à tactu serpentum. Quid dicemus? nisi fuisse hanc, semperque fore iustissimam DEI uindictam ijs, qui dilectionem ueritatis non receperunt, mittere efficaciam illusionis, ut credant mendacio. Miracula ergo nobis minime desunt, eaque certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro se obtendunt,

Mar. ulti. Acto. 14. Heb. 2. — In Ioanne. Matth. 24. 2. Thess. 2. — Hiero. in præfati. in Hieremi. — 2. Thess. 2.

meræ ſunt Sathanæ illuſiones, quando á uero Dei ſui cultu ad uanitatem populum abducunt. Præterea calumnioſe nobis patres opponunt (antiquos & melioris adhuc ſeculi ſcriptores intelligo) ac ſi eos haberent ſuæ impietatis ſuffragatores. Quorum autoritate ſi dirimendum certamen eſſet, melior uictoriæ pars (ut modeſtiſsime etiam loquar) ad nos inclinaret. Verum cum multa præclare ac ſapienter ab illis patribus ſcripta ſint, in quibuſdam uero ijs acciderit quod hominibus ſolet, iſti, pij ſcilicet filij, qua ſunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantum lapſus, & errores adorant: quæ benedicta ſunt, uel non obſeruant, uel diſsimulant, uel corrumpunt. ut dicas prorſus illis curæ fuiſſe, in auro legere ſtercora. tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu patrum contemptores & aduerſarios. Nos uero adeo illos non contemnimus, ut ſi id præſentis inſtituti eſſet, nullo negocio mihi liceat, meliorem eorum partem, quæ hodie à nobis dicuntur, ipſorum ſuffragijs comprobare. Sic tamen in eorum ſcriptis uerſamur, ut ſemper meminerimus omnia noſtra: eſſe quæ nobis ſeruiant non dominentur. Nos autem unius Chriſti, cui per omnia ſine exceptione parendum ſit. Hunc delectum 1.Cor.3. qui non tenet, nihil in religione conſtitutum habebit. qn̄ multa ignorarunt ſancti illi uiri, ſæpe inter ſe confli͏̈ctantur, interdū etiam ſecum ipſi pugnant. Non ſine cauſa (inquiunt) à Solomone admonemur: ne Prou 22. tranſgrediamur antiquos terminos, quos poſuerūt patres noſtri. At non eadem eſt regula in agrorū limitibus & obedientia fidei, quā ſic cōparatam eſſe oportet, ut obliuiſcatur populū ſuū, & domū patris Pſal.45. ſui. Quod ſi tantopere geſtiunt ἀλληγορίζειν. cur non Apoſtolos potius quàm alios quoſuis patres interpretantur, à quibus præſcriptos terminos nefas ſit reuellere? ſic enim interpretatus eſt Hieronymus, cuius uerba in ſuos canones retulerunt. Quod ſi eorum quos intelligunt fixos eſſe uolunt terminos, cur ipſi, quoties libet, adeo licenter tranſgrediuntur? Ex patribus erant, quorum alter dixit Deum noſtrum non edere neq; bibere, itaq; non habere opus calicibus neque diſcis: alter ſacra aurum non quærere, neq; auro placere quę auro nō emuntur. Transgrediuntur ergo limitem, cum in ſacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, ſericis delectantur, nec rite Deum coli putant, niſi omnia luxu difluant. Pater erat qui dixit, ideo ſe libere carnes edere, quo die cæteri abſtinebant, quia Chriſtianus eſſet. Itaque fines tranſiliunt, cum diris animam deuouent, quæ per quadrageſimam carnem guſtauerit. Patres erant, quorum unus dixit: Monachum qui manibus ſuis non laboret, uiolento iudicari æqualem. Alter non licere monachis ex alieno uiuere; etiam ſi aſſidui ſint in contemplationibus, in orationibus, in ſtudijs, &

Acatius in triperti hiſtoria. Amb. lib. 2. de offic. Spiridion tripert. hi. lib. 1. c. 10. Trip. hiſt. lib. 8. c. pri. Augu. de opere. monacho. c. 17.

diȷs, & hunc limitem transgreſsi ſunt, cum ocioſos ac doliares monachorum uentres in luſtris, in fornicibus collocarunt: qui aliena ſubſtantia ſaturarentur. Pater erat, qui dixit horrendam eſſe abominationem, uidere depictam uel Chriſti uel ſancti ullius imaginem in Chriſtianorum templis. Plurimum abeſt quin ſe intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum imaginibus uacuum.

Epiph. epiſtola ab Hiero. uerſa.

Alius pater conſuluit, ut officio humanitatis erga mortuos in ſepultura defuncti, ſineremus eos quieſcere. Hos limites perrumpunt, cum perpetuam mortuorum ſolicitudinem incutiunt. Ex patribus erat, qui negauit in ſacramento cœnæ eſſe uerum corpus, ſed myſterium duntaxat corporis. Sic enim ad uerbum loquitur. Igitur modum prætereunt: cum localiter illic circumſcriptum contineri fingunt. Patres erant, quorum unus ab uſu ſacræ Chriſti cœnæ in totum ſubmouendos decreuit, qui alterius ſpeciei participatione contenti, ab altera abſtinebant. Alter fortiter pugnat, non denegandum populo Chriſtiano Domini ſui ſanguinem, pro cuius confeſſione ſanguinem ſuum effundere iubetur. Hos terminos ſuſtulerunt: cum inuiolabili lege id ipſum iuſſerunt, quod ille excommunicatione puniebat, hic ualida ratione improbabat. Pater erat, qui temeritatem eſſe aſſeruit de re obſcura in utramuis partem definire, ſine claris atque euidentibus ſcripturæ teſtimonijs. Hunc terminum obliti ſunt, cum tot conſtitutiones, tot Canones, tot magiſtrales determinationes ſine ullo Dei uerbo ſtatuerunt. Pater erat, qui Montano inter alias hæreſes exprobrauit, quod primus ieiuniorum leges impoſuiſſet. Hunc quoque terminum longe exceſſere cũ ieiunia ſtrictiſsimis legibus ſanxerunt. Pater erat qui negauit Eccleſiæ miniſtris interdicendum coniugium, & caſtitatem, pronunciauit cum propria uxore concubitum. Et patres qui eius autoritati aſſenſerunt. His finibus egreſſi ſunt, cum ſuis ſacrificis cœlibatum ſeuere indixerunt. Pater erat qui cenſuit unũ Chriſtum audiendum eſſe de quo dictum ſit: Ipſum audite. Nec reſpiciendum quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint, ſed quid qui primus omniũ eſt Chriſtus præceperit. Hunc finem neq; ipſi ſibi præſtituunt, neq; alijs præſtitutum habere permittunt, dum quoſuis potius & ſibi & alijs magiſtros quam Chriſtum præficiunt. Patres omnes uno pectore execrati ſunt & uno ore deteſtati, ſanctum Dei uerbum ſophiſtarum argutijs contaminari, & dialecticorum rixis implicari. An iſti ijs limitibus ſe continent, dum nihil aliud in tota uita moliuntur, quàm infinitis contentionibus & plus quàm ſophiſticis iurgijs ſcripturæ ſimplicitatem inuoluere & impedire? ut ſi nunc patres ſuſcitentur, & huiuſmodi iurgandi artem audiant (quam ſpeculatiuam theologiam

Amb. li. de Abra. 1. c. 9

Autor ope. imperfe. in Matt. Ho. 2. eſt inter oper. Chriſoſt.

Gelaſius cano. cõperi. de conſec. diſti. 2.

Cipri. epi. 2. lib. pri. de lapſis.

Aug. li. 2. de pecca. mor cap: ulti.

Apolon. de quo Eccle. hiſt. l. 5. c. 12

Paphonti. triper. hiſt. lib. 2. c. 14.

Cipria. epi 3. lib. 2.

ologiam appellant) nihil minus credant, quam de Deo haberi diſputationem. Verum latius iuſtis ſpacijs ſeſe oratio noſtra effunderet, ſi recenſere uellem, quam petulanter iſti, atrum iugum, quorum obſeruantes filij uideri uolunt, excutiant. Menſes profecto atque anni me deficerent. Et adeo perdita ſunt, deplorataque impudentia, ut nos caſtigare auſint, quod terminos antiquos traſgrediamur. Iam uero quod nos ad conſuetudinem uocant, nihil efficiunt. Iniuſtiſsime enim nobiſcum ageretur: ſi conſuetudini cedendum eſſet. Equidem ſi recta eſſent hominum iudicia, conſuetudo à bonis petenda erat. Verum longe aliter ſæpiuſcule agi cõtingit. Quod enim à multis fieri conſpectum eſt, conſuetudinis ius obtinuit. Atqui uix unquam tam bene habuerunt res humanę, ut pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorum uitijs publicus error plerunque factus eſt, uel potius communis uitiorum conſenſus: quem nunc boni iſti uiri pro lege eſſe uolunt. Vident qui oculos habent, non unũ mare malorum inundaſſe, multas ſonticas peſtes inuaſiſſe orbem, omnia in præceps ruere, ut aut prorſus res humanæ deplorandę ſint, aut tantis malis inijcienda manus, uel potius uis afferenda. Et abigitur remedium, non alia ratione, niſi quia iam pridem malis aſſueuimus. Sed locum ſane habeat in hominum ſocietate publicus error: in regno tamen Dei ſola eius æterna ueritas audienda & ſpectanda eſt, cui nulla annorum ſerie, nulla conſuetudine, nulla conjuratione præſcribi poteſt. Sic quondam electos Dei docebat Ieſaias, ne dicerent, conſpiratio, ad omnia, in quibus populus dicebat conſpiratio, hoc eſt, ne in populi conſpirationem & conſenſum una ipſi conſpirarent, neue timorem eius timerent, ac formidarent: ſed potius, ut Dominum exercituum ſanctificarent, & ipſe eſſet timor eorum & pauor eorum. Nunc itaque, ut uolent, & præterita ſecula & pręſentia exempla nobis obiectent. Si Dominum exercituum ſanctificauerimus, non ualde terrebimur. Siue enim in ſimilem impietatem multa ſecula cõſenſerint, fortis eſt qui ultionẽ in tertiam & quartam generatiõem faciat, ſiue totus ſimul orbis in eandẽ nequitiam cõſpiret, experimento docuit, quis ſit eorũ exitus, qui cũ multitudine delinquunt: cũ uniuerſum hoĩm genus diluuio perdidit, ſeruato Noah cũ modica familia, qui per ſuã unius fidẽ totũ orbẽ cõdemnaret. Denicz praua conſuetudo non ſecus ac publica quædã eſt peſtis, in qua nõ minus pereunt, q̃ in turba cadunt. Dilẽmate ſuo nõ adeo uehemẽter nos premunt, ut fateri adigant, uel eccleſiã fuiſſe aliquandiu inter mortuã, uel nũc cũ Eccleſia nobis litẽ eſſe. Vixit ſane Chriſti eccleſia & uiuet, quãdiu Chriſtus regnabit ad dextrã patris, cuius manu ſuſtinetur, cuius pręſidio armatur, cuius uirtute roborat̃, pręſtabit eñ ille

Decre. diſt. 8. c. fi. exa. de conſue. Ieſa. 8. Gen. 7. Hebr. 11.

indubie

Matth. ult. indubie quod semel recepit, se affuturum suis usque ad consumationē seculi. Aduersus eam nulla nunc nobis pugna est. Siquidem Deum unum & Christum dominum uno consensu cum omni fidelium populo colimus & adoramus, qualiter semper ab omnibus pijs adoratus est. Sed non parum à uero ipsi aberrant, dum Ecclesiam non agnoscunt, nisi quam præsenti oculo cernant: & eam ijs finibus circumscribere conantur, quibus minime inclusa est. In his cardinibus controuersia nostra uertitur. Primū quod Ecclesiæ formam semper apparere & spectabilem esse contendunt, deinde quod formam ipsam in sede Romanæ Ecclesiæ, & præsulum suorum ordine constituunt. Nos contra asserimus, & Ecclesiam nulla apparente forma constare posse, nec formam externo illo splēdore, quem stulte admirantur: sed longe alia nota contineri, nempe pura uerbi Dei prædicatione, & legitima sacramentorum administratiōe. Fremūt, nisi Ecclesia digito semper ostēdatur, sed quam sæpe in populo Iudæorum sic deformari cōtigit, ut nulla species emineret? Quam putamus formam resplenduisse, cum Helias solum se relictum deploraret? Quamdiu ab aduentu 3. Reg. 19. Christi deformis latuit? Quoties ab eo tempore bellis, seditionibus hæresibus, sic oppressa est, ut nulla parte fulgeret? An si eo tempore uixissent, credidissent ullam esse Ecclesiam? sed audiuit Helias, salua esse septem milia uirorum, qui non curuauerant genu ante Baal. Nec dubium nobis esse debet, quin semper in terris regnauerit Christus, ex quo cœlum ascendit. Notabilem aliquam formam si tum pij oculis requisissent: nonne protinus concidissent animis? & sane id iam summi uicij loco in suo seculo ducebat Hilarius, quod stulta Episcopalis dignitatis admiratione occupati, latentem sub ea larua, exitialem lernam non animaduerterēt. Sic enim loquitur. Vnum moneo. Contra Auxentium. cauete Antichristum, male enim uos parietum amor cepit, male Ecclesiam Dei in tectis ædificijsque ueneramini, male sub ijs pacis nomē ingeritis. An ne ambiguum est, in ijs Antichristum esse sessurum? Montes mihi & siluæ & lacus & carceres & uoragines sunt tutiores. in ijs enim prophetæ aut manentes aut demersi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis suis Episcopis mundus ueneratur? nisi quoniam sanctos esse religionis præsules autumat, quos celebribus urbibus uidet præsidere. Apagesis ergo tam stupidam æstimationem, quin potius permittamus hoc Domino, ut quando ipse solus nouit 2. Tim. 2. qui sui sint, interdum etiam Ecclesiæ suæ exteriorem noticiam ab hominum aspectu auferat. Est, fateor, horribilis illa Dei uindicta super terram. Sed si ita meretur hominum impietas: cur diuinæ iustitię obsistere nitimur? Sic anteactis seculis Dominus hominum ingratitudinem ultus est, nam quia ueritati suæ obedire noluerant, & lucem

suam ex

suam extinxerant: eos excæcato sensu, & absurdis mendacijs ludi, & altis tenebris immergi passus est, ut nulla uerę Ecclesiæ facies extaret. Interim tamē suos & dispersos & delitescentes in medijs erroribus & tenebris ab exitio seruauit. Nec mirum. didicit enim seruare & in ipsa confusione Babylonis, & flamma fornacis ardentis. Quod autem formam Ecclesiæ nescio qua uana pompa censeri uolunt, id quàm periculosum sit, paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationē in immensum extraham. Pontifex, inquiunt, qui sedem Apostolicam tenet, & qui ab eo in Antistites sunt inuncti & consecrati, infulis modo & lituis insigniti sint, Ecclesiam repræsentant: & pro Ecclesia haberi debent. Ideo nec errare possunt. Qui sic? Quia pastores sunt Ecclesiæ, et consecrati Domino. Et Aaron, cæteriq; præfecti Israel pastores erant. Aaron & filij eius iam sacerdotes designati, errauerunt tamen, cum uitulum fabricauerunt. Cui secundum hāc rationem Ecclesiam non repræsentassent quadraginta illi prophetæ qui Ahab mentiebantur? At Ecclesia stabat à partibus Micha, solius quidem & contemptibilis, sed ex cuius ore uerum egrediebatur. Nonne & nomen & faciem Ecclesiæ præse ferebant prophetæ, cum uno impetu aduersus Ieremiam insurgerent? & minaces iactarent fieri non posse, ut periret lex à sacerdote, consilium à sapiente, uerbū à propheta? Aduersus tantam prophetarum nationem solus Ieremias mittitur, qui à Domino denunciet fore, ut lex pereat à sacerdote, consilium à sapiente, uerbum à propheta. Nonne talis splendor refulgebat in eo concilio quod pontifices scribæ & pharisęi collegerūt, consilia de interficiendo Christo capturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, ut Christum & omnes Dei prophetas faciant scismaticos. Sathanæ rursum ministros faciant spiritus sancti organa. Quod si ex animo loquūtur, respondeant mihi bona fide, ubi nam gentium ac locorum Ecclesiam residere existiment, ex quo Basiliensis concilij decreto deiectus & abdicatus est pontificatu Eugenius, subrogato in eius locum Amedæo? Negare, uel si rumpantur, nequeunt, conciliū quantum ad externos ritus attinet, fuisse legitimum, nec ab uno tantum pontifice, sed à duobus indictum. damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege, qui cum eo concilij dissolutionem admoliti erant. postea tamen principum fauore subleuatus, saluum pontificatum recepit. Illa Amedæi eiectio, generalis & sacrosanctę Synodi autoritate rite peracta, in fumum abijt: nisi quod ipse Galero Cardinalitio, ceu canis latrans, iniecta offa, placatus est. Ex illorum hæreticorum rebellium pertinacium gremio prodijt quidquid postea Paparum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, presbyterorum fuit: hic de-

Exod. 32. 3. Reg. 22. Iere. 18. Iere. 4. Ioan. 11.

prehensi hæreant necesse est. Vtram enim in partem Ecclesiæ nomen conferent? Negabunt ne concilium generale fuisse, cui nihil ad exteriorem maiestatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus solenniter indictum, præsidente Romanæ sedis legato consecratum, rerum omnium ordine bene compositum, eadem semper dignitate ad extremum perseuerauit. fatebuntur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, à qua omnes sanctificati sunt? Aut igitur Ecclesiæ formam aliter definiant, aut quotquot sunt, habebuntur à nobis schismatici, qui scientes uolentes, ab hæreticis ordinati sunt. Quod si nunquam antea compertum fuisset externis pompis non alligari Ecclesiam: ipsi prolixo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo Ecclesiæ titulo tamdiu se orbi superciliose uenditarunt, cum tamen essent exitiales Ecclesiæ pestes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus scatet tota eorum uita, quando pharisæos se esse aiunt, qui sint audiendi non imitandi. ipsam, ipsam doctrinam, cui id deberi aiunt, quod sunt Ecclesia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Ecclesię esse non obscure cognosces, si legendis nostris aliquantum ocij tui decidas. Postremo non satis candide faciunt, cum inuidiose commemorant, quantas turbas, tumultus, contentiones, secum traxerit nostræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. Nam horum malorum culpa indigne in ipsam deriuatur, quæ in Sathanæ malitiam torqueri debuerat. Est hic diuini uerbi quidam quasi genius, ut nunquam emergat, quieto ac dormiente Sathana. hæc certissima & imprimis fidelis nota, qua discernitur à mendacibus doctrinis, quæ se facile produnt, dum æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerunt omnia, isti mundi Domino homines, ludus erant ac iocus, nec secus ac sardanopalus aliquis in alta pace desidebat ac deliciabatur. Quid enim aliud quam risisset ac lusisset, tranquilla ac pacifica regni possessione? At uero ubi lux è supernis affulgens tenebras eius aliquantum discussit, ubi fortior ille regnum eius turbauit ac perculit, tum uero solitum suum torporem excutere cępit, & arma corripere. Et primum quidem hominum manus concitauit, quibus illucescentem ueritatem uiolenter opprimeret. per quas ubi nihil profectum est, ad insidias se conuertit, dissidia & dogmatum contentiones, per catabaptistas suos, & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, & tandem extingueret. Et nunc utraque machina ipsam tentare perseuerat. siquidem & uerum illud semen ui ac manu

hominum

hominum euellere conatur, & ſuis zizanijs (quantum in ſe eſt) ni-
titur occæcare: ne creſcat, & fructum reddat. Id tamen ipſum fru-
ſtra, ſi monitorem Dominum audimus, qui & eius artes multò
ante nobis aperuit, ne incautos deprehenderet: et contra omnes
eius machinas, ſatis firmis præſidijs armauit. Cæterum in ipſum
Dei uerbum inuidiam conferre, aut ſeditionum, quas improbi &
rebelles, aut ſectarum quas impoſtores contra excitant, quanta eſt
malignitas? Nouum tamen exemplum non eſt. Interrogabatur 3.Reg. 18.
Helias, an non is eſſet qui turbabat Iſrael? Chriſtus ſeditioſus Iudæis Luc. 23.
erat. Apoſtolis crimen impingebatur commotionis popularis. quid Ioan. 19.
aliud agunt, qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones, quæ Acto. 24.
in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid reſponden
dum ſit, docuit nos Helias, nos non eſſe qui uel errores ſpargimus,
uel tumultus commouemus; ſed eos ipſos qui Dei uirtuti obluctan
tur. Verum ut illud unum ad retundendam eorum temeritatem ſa
tis eſt, ita rurſum aliorum imbecillitati occurrendum, quos talibus
offendiculis commoueri; ac perturbatos uacillare, non raro contin-
git. Ii uero ne hac perturbatione labaſcant, ac de gradu deijciantur,
ſciant eadem expertos eſſe ſuo ſeculo Apoſtolos; quæ nunc uſu no-
bis ueniunt. Erant indocti & inſtabiles; qui ad ſuam ipſorum per-
niciem deprauarent, quæ à Paulo diuinitus ſcripta erant, ut ait Pe-
trus. Erant Dei contemptores, qui cum audiebant abundaſſe pec- 2.Pet.ult.
catum, ut gratia exundaret, ſtatim ingerebant, manebimus in pec-
cato, ut gratia abundet. Cum audiebant fideles non eſſe ſub lege, pro Rom. 6.
tinus occinebant, peccabimus, quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gra Rom. 3.
tia. Erant qui illum mali ſuaſorem arguebant. Subintrabant mul- 1.Cori.
ti pſeudoapoſtoli, qui diruerent Eccleſias, quas ipſe ædificauerat. 2.Cor. 11. Galat. 1.
Quidam per inuidiam & cõtentionem, nec ſyncere, Euangelium præ Philip. 1.
dicabant, malitioſe etiam cogitantes, ſe preſſuram ſuſcitare uinculis In epiſt ad
eius. Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ ſua Cori. et ad
erant, quærebant, non quæ Ieſu Chriſti. Alij retrorſum abibant, Thim.
canes ad uomitum & ſues ad uolutabrum luti. Plerique libertatem Philip. 2.
ſpiritus rapiebant ad licẽtiam carnis, inſinuabant ſeſe multi fratres, à 2.Pet. 2.
quibus deinde pijs imminebant pericula. inter ipſos fratres uariæ cõ
certationes ſuſcitabantur. Quid hic Apoſtolis agendum erat? An
non uel ad tempus diſſimulandum, uel potius omittendum illud E
uangelium ac deſerendum erat? quod tot litium uidebant eſſe ſemi
narium, tot periculorum materiam, tot ſcandalorum occaſionem.
At in huiuſmodi anguſtijs ſuccurrebat, Chriſtum eſſe lapidem offen Ieſa. 8.
ſionis, & petram ſcandali, poſitum in ruinam & reſurrectionem mul Rom. 9.

torum, & in signum cui contradiceretur. qua fiducia armati, per omnia tumultuum offensionumque discrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione sustentari decet, quando hoc Euangelij perpetuum testat Paulus, ut sit odor mortis in mortem ijs qui pereunt, odor uitæ in uitam, ijs qui salui fiunt. Sed ad te reuertor, o Magnanime Rex. nihil te moueant uanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi inijcere nituntur nostri aduersarij: non aliud hoc nouo Euangelio, sic enim appellant, captari ac quæri, nisi seditionum opportunitatem ac uiciorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus autor est, sed pacis, & filius Dei non peccati minister est, qui uenit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immerito accusamur, quarum ne minimam quidem suspicionem unquàm dedimus. Scilicet nos regnorum inuersionem meditamur? quorum nulla unquam factiosa uox audita est, & uita semper quieta simplexque cognita fuit, cum sub te uiueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnoque tuo fausta omnia precari non desinimus. Scilicet nos impunitam uitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus ut si multa reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignū. Nec tam infœliciter (gratia Dei) in Euangelio profecimus, quin istis obtrectatoribus uita nostra, castitatis, benignitatis, misericordiæ, continentiæ, paciențiæ, modestię, & uirtutis cuiusuis exemplum esse possit. Nos sane Deum syncere timere & colere reipsa testatur, quando tum uita, tum morte nostra nomen eius sanctificari petimus. Et ipsa inuidia coacta est quibusdam nostrum innocentiæ & ciuilis integritatis testimonium dare, in quibus id unum morte plectebatur, quod singulari in laude ponendum erat. Quod si qui sub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hactenus aliquos in regno tuo fuisse non compertum est) si qui uitiorum suorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexunt (quales permultos noui) sunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur, modo ne interim Euangelium Dei ob scelestorum hominum nequitiam male audiat. Habes Rex magnificentissime satis multis expositam calumniatorum uirulentā iniquitatem, ne in eorum delationes ultra modum credula aure propendeas. uereor etiam ne nimis multis. Quando hæc iam præfatio ad iustæ penè apologiæ modum accedit, qua non defensionem texere, sed duntaxat ad ipsam causæ actionem audiendam, animum tuū permollire studui, auersum quidem nunc & alienatum à nobis: addo etiam inflammatum: sed cuius gratiam recolligere nos posse cō fidimus, si hanc nostram cōfessionem, quam pro defensione apud tuam maiestatem esse uolumus, placidus, compositusq; semel legeris.

2.Cor.2.
1.Cor.14
Gala.4.
1.Ioan.3.

Sin ue

Sin uero ita aures tuas occupant maleuolorum susurri, ut nullus sit reis pro se dicendi locus, importunæ uero illæ furiæ, te conniuente semper uinculis, flagris, equuleis, sectionibus, incendijs sæuiunt: nos quidem uelut oues mactationi destinatæ, ad extrema quæque redigemur, sic tamen ut in patientia nostra possideamus animas nostras, & manum Domini fortem expectemus, quæ indubie tempore aderit, & sese armata exeret, tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad uindicandos, qui tanta securitate nunc exultant, contemptores. Dominus Rex Regum, thronum tuum iustitia stabiliat, & solium tuum æquitate, fortissime ac illustrissime Rex. Basileæ Calen. Augusti. Anno 1536.

SVMMA EORVM QVAE IN HOC opere continentur.

De cognitione Dei. cap.1. fol.1.
De cognitione hominis & libero arbitrio. cap.2. fo.17
De lege. cap,3. fol.58
Explicatio Decalogi. fol.64
De fide cap.4. fo.97
Expositio symboli Apostolici fo.122
De pœnitentia. cap.5. fo.257
De iustificatione fidei, & meritis operum. cap.6. fo.186
De similitudine ac differentia ueteris ac noui testamenti. cap.7 fo.225.
De prædestinatione & prouidentia Dei. cap.8. fol.244
De oratione. cap.9. fo.272
Orationis Dominicæ expositio. fo.285
De sacramentis. cap.10. fo.296
De baptismo. cap.11. fo.305
De cœna Domini. ca.12. fo.327.
De libertate Christiana. cap.13. fo.353
De potestate Ecclesiastica. ca.14 fo.36
De politica administratione cap.15. fo.378
De quinque falso nominatis sacramentis. ca.16. fo.393
De confirmatione. fo.394
De pœnitentia fo.399
De ultima unctione. fo.400
De ordine Ecclesiastico. fo.402
De Matrimonio. fo.411
De uita hominis Christiani cap.17. fo.414

INDEX INSIGNIVM LOCORVM, QVI HOC OPERE tractantur.

A

Abnegatio nostri quo spectet 418. & seq.
Acceptio hominis apud Deum duplex 113.
Quomodo acceptus sit Deo qui facit bonum. ibid.
Non esse acceptionem personarum Deo quid 254
Admonitiones quid prosint ubi non est liberum arbitrium. 50
Adorat.o carnalis, Christi in cœna improbatur 317 & seq.
Optimum in rebus aduersis solatium, Dei prouidentiam regnare. 268
Amor nostri pessima pestis 418
Anabaptistar.m de regeneratione error 44.
Analogia à rebus . orporis ad spirituales in sa ramentis 297. 348. 330
Aminæ humanæ facultates quot & quales 22.
Anthropomorphitarum error damnatur 113
Apostolorum potestas uerbo Dei limitatur 362
Apostolorum concilium nihil ultra uerbum Dei præcipit. 372
Appetitus bonorum naturalis nihil ad libertatem astruendam pertinet. 35
Arcus cœlestis cur fœdus Domini nuncupetur 302
Artes omnes humanæ, Dei dona. 30
Ascensius Christi in cœlum quid afferat. 135
Augustini sententia, de gratia & libero arbitrio 42. 43.

B

Baptismi uirtus, significatio & officia. 305
Baptismata legis quo spectarint. 303
Baptismus non in præteritũ modo confertur 305
Baptismus signum remissionis peccatorum. Ibidẽ & 309.
Baptismus regenerationis symbolum. 306
Baptismus participationis Christi symbolum Ibi.
Baptismi proprium obiectum Christus. Ibid.
Baptismus Iohannis & noster. Ibidem & seq.
Baptismus israelitarum in mari rubro. 307
Baptismi uirtus à ministro non pendet. 309
Baptismus an fuerit à Paulo repetitus. 310
Baptismus infantium defenditur 311. & seq.
Baptismus infantium quam utilitatẽ habeat 315
Baptismi & circumcisionis comparatio. Ibid.
Bellum interdum res licita Christianis 383. & se.
Benedictio Dei laborem nostrum prosperat, sola nos alit & sustinet. 291
Beneficia Dei assiduam gratiarum actionis materiam nobis præbent. 283
Bona quoq; terrena à Deo petenda esse. 290
Bona terrena, quo loco habenda sint. Ibi.
Bonis terrenis quomodo frui liceat. 433

C

Calamitates omnes à Deo sunt. 268
Calix cœnæ c. r nouum testamentum in sanguine Christi. 240
Calice Domini priuari Christianos, diabolicum est. 34 .. & seq.
Cantus in orationibus publicis. 284
Caro quid sit. 36
Carnis reliquiæ in sanctis. 201
Caro Christi quomodo panis uitæ. 329
Caro Christi uiuifica. 333 quomodo Ibid.
Catechesis puerorum quàm necessaria Ecclesiæ 398.
Causæ salutis nostræ quæ sint 204
Causæ inferiores Dei prouidentiæ seruiunt 267
Charitas cur uocetur finis legis & complementum. 86 & seq.
Eius officia. 418. & se.
Charitas cur non iustificet cum dicatur maior fide. 225
Chiliastarum error refutatur 155
Chirographum in decretis quid significet Paulo 95. & 96.
Christi nomen. 134. & seq.
In Christi nomine inuocandus Deus 277
Christus omnium Dei promissionum firmamentum. 105
Christus quomodo fidei sit obiectum. 111
Christus cur patris imago. 111. & seq.
Christus qua ratione dicatur sermo Dei 115
Christus quomodo uerbum uitæ semper fuerit 338
Christi diuinitas comprobatur. 113. & seq.
Christi diuinitas ex scripturæ testimonijs comprobata. 114. & seq. ab operibus 116
Formæ loquendi de Christi persona 123.
Communicatio proprietatum in Christo. 123
Christi corpus quomodo in sacramento cœnæ quærendum 3.5
Christi corpus uere in cœna exhibetur. 335
Christi corpus gloriosum, ueritatem humani corporis retinet. 336.
Christi humanitas quid nobis conferat. 128. 130

Christus

Christus cur cruce mortuus. 132
Christus quomodo iustitia nostra. 191
Christus qua ratione dictus sit Paulo Ecclesiæ fundamentum. 208
Christus unicus Ecclesiæ magister. 363
Christiana doctrina est philosophia cordis non linguæ. 415. & seq.
Christo insertus iustificatus est. 209
Christus electionis nostræ speculum. 257
Circumcisionis & baptismi comparatio. 311. et se.
Circumcisio quid signarit. 303
Circumcisio signum fuit uere spirituale. 316
Circücisio regenerationis ac fidei signü. 321. et se.
Claues regni cœlorum quid significent. 171
Clauium potestas quibus competat. 173
Clericatus papalis quid. 402. & seq.
In cœlis Deum esse quid. 268
Cœna cur infantibus non communicetur. 326
Primus cœnæ usus, cõsolationẽ adferre fidelib. 328
Secundus cœnæ usus ad gratiarum actiõem exhortari. 338. & seq.
Tertius, charitatem inter nos confirmare. 339
Cœna quàm sit pernitiosa impijs. Ibid. & seq.
Cœnæ usus frequens esse debet. 342
Cognitio nostri unde. 1
Cognitio sui ipsius quàm necessaria. 27
Cognitio sui quem præcipue scopum habet. 28
Collationes beneficiorum papisticæ, ueram ordinationem euerterunt. 408
Communio fidelium qualis. 141
Communio fidelium quantum in oratione ualere debeat. 289
Concilia non semper regi à spiritu sancto. 370. et se.
Concilia inter se pugnantia. 370
Concupiscentia quid à mala uoluntate distet. 85
Conditiones à uoluntate nostra sumptæ, nihil ad probandam arbitrij libertatẽ ualent. 51. et 52
Confeßionẽ auricularẽ non esse iuris diuini. 164
Confeßio qualis uerbo Domini mãdetur. 167. et se.
Doctrina papistica de confeßione. 168
Eius confutatio. 169
Quàm sit pernitiosa. 170. & seq.
Confitendi ritus antiquus ex historia Ecclesi. 166
Confirmatio papistica improbatur. 394. & seq.
Quantum abominationis contineat. 396
Coniugium sacerdotum. 81
Conscientia in sola dei misericordia quiescit. 196
Conscientiæ securitas ad iustitiam requiritur. 196
Conscientiæ certitudo quàm sit necessaria. 356
Consilia hominum in manu Dei. 267
Diuisio inter præcepta & consilia improbatur. 88
Constitutiones Ecclesiasticæ, quæ decoro & paci seruiunt, quo loco sunt habendæ. 376. & se.
Contritio quam requirunt scholastici in pœnitentia improbatur. 163
Cordis puritas radix bonorum operum. 201
Creator cœli & terræ quomodo rite consideretur Deus. 123
De crucis tolerantia & eius utilitate. 422. & se.

D

Dei cognitio qualis. 15. & 17
Vnde procedat. Ibid.
Dei cognitio uera ex uerbo. 9. & se.
Dei maiestatem creatura ferre nequit. 2
Deus quomodo agat in malis. 46. & seq.
Deo quatuor præcipue debentur. 65. & seq.
Deus nulla effigie repræsentari potest 67
Dei castigationes, amorem eius fidelibus testantur reprobis iram. 180
Dei communicatio uita est æterna. 228
Deus arbitrio suo dispensat omnia. 255
Descensus Christi ad inferos. 133. & seq.
Diabolus quomodo agat in malis. 46
Diaconi legitimi qui sint. 411 quantum differant à papisticis. Ibid.
Dierum obseruatio inter Christianos. 76. & se.
Dißidium carnis & spiritus in anima fideli. 44
Diuinitas Christi ab operibus comprobatur. 116
Testimonijs uero scripturæ. 114. & seq.

E

Ecclesiam credere quàm sit necessarium. 139
Non nisi in Ecclesia salus. Ibid.
Ecclesia una est. Ibid. & seq.
Ecclesia quomodo sancta. 140
Ecclesiam semper aliquam esse. Ibid.
Quantopere referat ad salutem, cum Ecclesia unitatem seruare. 141
Ecclesia externa quibus notis agnoscitur. 141
Quæ doctrinæ uitia in Ecclesijs sint ferenda. 141
quæ morum. Ibid.
Ecclesia fidei articulos condere à se nõ potest. 364
Ecclesia non est nisi ubi regnat uerbum Dei. 365 & seq.
Ecclesia discedere à uerbo nunquàm debet. 366
Quomodo Ecclesia non erret. 367. & se.
Electionem fidelium esse gratuitam. 247
Electio Dei studium bene agendi impedire non debet. 255
Electionis nostræ certitudo unde petenda. 256
Electi ante uocationem alijs pares. 260
Episcopi an sint maiores presbyteris. 405
Episcopi quid ab Apostolis differant. Ibid.
Contra Episcoporum auaritiam. 373
Euangelij legisq; differentia. 188
Euangelium ad futuram uitam nos uocat 226

Excæcatio impiorum diuinæ prædestinatiōi seruit. 361
Excommunicationis finis. 145
Excōmunicatio quàm necessaria ibi.
De exorcistis. 404

F

Fatum non est, necessitas prouidentiæ diuinæ. 262
Fidei definitio quæ est Heb. 11. explicatur. 110
Fidei uis quantopere hodie ignoratur. 97
Fides quomodo duplex Ibi.
Fides hypocritarum qualis. Ibid. & seq.
Fides cum uerbo Dei correlationem habet. 98
Fidei definitio. Ibid.
Fidei an scientia aliqua sit. 99
Fidei certitudo qualis esse debeat. 100
Fides semper hic imperfecta. 101
Fides singulare dei donū duobus modis. 105.106
De fidei incertitudine scholasticum dogma refellitur. 106.107
Fides pseuerantiæ certitudinē cōtinere debet. 108
Fidei formatæ & informis distinctio refutatur Ibi.
Fides perpetuo coniuncta cum sanctificatiōe Christi. 109
Fidei implicitæ commentum improbatur. 110
Fidei definitio quæ ad Heb. ponitur, explicata. 111
Fides intra solum Christum continetur. 137. et se.
Fides quomodo sola iustificat. 159
Fides initum bonorum operum. 201
Fidei iustificatione studium bonorum operum minime impediri. 210
Fidei nomine quid intelligat Iacobus, cum negat sola fide nos iustificari. 218
Fidei nomen uarie acceptū apud Paulū. 225. et se.
Fides patrum in ueteri testamento. 230. & seq.
Fides habet sua incrementa. 298
Fidei doctrina solo dei uerbo nititur. 364
Fiducia operum, pestis fontica. 204
Fiducia propriæ innocentiæ quando locum in oratione habeat. 274
Filij quomodo parentum luant peccata. 70
Figuræ ueteris testamenti. 239
Fortuna & casus uoces Ethnicorum. 262
Quomodo res dicantur fortuitæ. Ibid.
Furtorum uariæ species. 82

G

Generatio Christi æterna. 114
Gladij ius asseritur Magistratui. 382
Gloria hominis, gloriæ dei detrahit. 195
Gloria operum quàm pernitiosa sit pestis. 204
Gloriatio iustitiæ in sanctis, quomodo intelligenda. 204
Gratia Dei quid operetur in nobis. 39
Inter gratiā & humanas uires non partiendū 394
De gratiæ effectu, Augusti. sententia. 42
Gratiæ operantis & cooperantis distinctio. 20
Gratiæ Dei recipiendæ qui sint capaces. 194
Gratiæ commendatio, efficacißimus stimulus ad bene agendum. 211
Gratiarum actio aßidua esse debet. 282
Gratuitam esse iustitiam. 199
Gratuitam peccatorum remißionem non esse peccandi illecebram. 212

H

Historia fidei quo nos ducere debeat. 112
Hominis ingenium in Dei cognitione deficit. 4
Homo dupliciter considerandus. 18
Homo uitio naturæ excusare se nequit. 21
Hominis facultas secundum Philosophos. 23. Secūdum Ecclesiasticos scriptores. 24
Homo qualis sit natura scripturæ elogijs demonstratur. 38
Hominis regenerati partes duæ. 43
Homo naturaliter sub diaboli iugo. 45
Homo natura qualis. 197
Hominum genera quatuor. Ibid.
Homini suus lapsus imputandus est: etiamsi non sine Dei ordinatione fuerit. 253. & seq.
Homicidium cordis damnatum lege Dei. 79
Humanitas Christi comprobatur. 128.130
Humanitas Christi quid nobis prosit. 127. & se.
Humanæ traditiones quàm sint pernitiosæ. 374. & seq.
Humilitas præcipua uirtus Christianorum. 28
Humilitas uera qualis sit. 194
Hypocritarum iustitia qualis. 200

I

Idololatriæ finis. 68
Idololatria in Papismo inexcusabilis. 69
Ieiunium an ad pœnitentiam requiratur. 160
Iesu nomen quid significet. 124
Ignis æternus quid significet. 155
Ignis per quem salui fiunt qui peccarunt, quid Paulo significet. 185. & se.
Ignorantia sola peccari falsum. 33
Imagines adorare impium. 68
Imaginis Dei instauratio in nobis. 160
Imperfectio nostra minimū à cœnæ usu arcere nos debet. 341
Impositio manuum in ordinatione Episcopi. 410
De Indulgentijs. 174. & seq.
Infantes quoq; sunt peccatores. 308
Infantes esse sanctificationis capaces. 320
Instrumenta quibus agit Deus, nihil detrahunt ex eius uirtute. 300

Iniurias

Iniurias remittere quàm necessarium. 292
Intellectus hominis quid ualeat. 29
Eius uis in rebus terrenis. Ibi.
Intellectus hominis in spiritualibus cæcus est. 31
Intercedunt pro se inuicem fideles. 278
Intercessio sanctorum mortuorum. Ibi.
Refelluntur argumenta quibus sanctorum intercessio probatur. 279
Ira in Deo quid. 271
Israelitica Ecclesia post defectionem qualis. 147
Iudaici populi prærogatiua ante Christi aduentum 243. & seq.
Iudæi fuerunt populus spiritualis. 316
Iudicis sententia cur damnatus Christus. 131. et se.
Iudicem Christum agnoscere quantæ sit consolationis. 137
Iudicij diuini alia erga impios ratio, quàm erga pios. 179. & seq.
Iuramentum quid. 72
Iurandum per unius Dei nomen. Ibi.
Iuramenta superuacua, illicita. 73
De Iuramento Anabaptistarum error. Ib.
Ius suum unicuiq; quomodo reddatur. 83
Iustificari quid. 157
Iustificatio fidei & operum quantum inter se pugnent. Ibi. & seq.
Iustificatio solius fidei est. 189
Quid considerandum cum de iustificatione agitur. 192. & 195
Iustitia Dei quomodo uere elucescat. 195
Iustitia fidei in peccatorum remissione sita. 190
Iustitia humana, cum Dei iustitia si comparetur penitus sordet. 192
Iustitia hypocritarum abominabilis Deo. 200
Iustitia operum non nisi in perfecta legis obedientia. 202
Ea in peccatore esse nequit. Ibi.
Iustitiæ imperfectio nullis operibus sarciri potest. Ibidem.
Iustitia sua quomodo sancti confidant ac glorientur. 204

L

Lex Dei spiritualis. 61
Legis finis. 85
Legis obseruatio impossibilis. 90
Legis officia tria. 91
Lex iniustitiæ humanæ speculum. Ibi.
Lex ex peccati agnitione iram operatur. 91 et se.
Lex condemnat, ut salutem ex gratia consequamur. 92
Lex quomodo in occasionem exitij cedat. Ibi.
Lex fidelibus dupliciter prodest. 93. & seq.
Legis doctrina, perpetua est. 94
Legis abrogatio qualis. 95
Ex lege quid discendum. 98
Lex conscientiam minime securam reddit. 196
Legis factores iustificari quid Paulo significet. 219
Legis seruitus qualis. 242
Lege Dei omnia sanctorum opera damnantur. 354
Lex conscientias piorum quomodo non liget. 354
Lex naturæ quid. 33.58
Legis Mosaicæ partitio. 384
Qua parte nos obliget. 385. & se.
Leges ferre non possunt Ecclesiastici pastores ad ligandas conscientias. 364
Leges ciuiles condere est in arbitrio Magistratuū uel principum. 384
Libertas Christiana tres habet partes. 353
Libertas Christiana quomodo cōscientiam nostrā liberet ab humanis legibus. 359. & seq.
Libertas Christiana nos non eximit à ciuili subiectione. 378
Libertas Christianæ licentiæ uiam nō sternit. 356
Libertatis nostræ usus charitati subijcitur. 358
Libertas in electione est. 35
Libertas in rebus externis qualis Ibi.
Libertas rerum externarum. 359
Eius cognitio quàm necessaria. Ibi.
Libertas uoluntatis quot modis dicatur. 25
Liberum arbitrium quid. 25
Liberij arbitrij uox an probanda. 26
Contra liberum arbitrium ueterum dicta. 27
Ligandi & soluendi ius quorsum spectet. 146. & 171.
Litigare quatenus Christianis liceat. 386
Loci exhortationum in scriptura. 415

M

Macedoniani heretici. 118
Magistratus quàm sit res necessaria. 379
Magistratum rem esse sanctam comprobatur. Ibi.
Magistratus à dignitate suæ uocationis efficacē habet ad officium exhortationem. 380
Magistratus officium duabus partibus continetur. 381. & seq.
Magistratus etiam mali ferendi. 389
Maledicendi libido quàm uulgare sit uitium. 84
Maledictus pro nobis Christus. 132
Mandatorū obseruatio cur ingressus ad uitam nominetur à Christo. 224
Manducare Christum quid sit. 330
Manuum impositio ad conferendas uisibiles spiritus gratias. 398
Item in ordinatione presbyterornm. 410
Matrimonium non esse sacramentum. 412
Quòd impias de Matrimonio leges tulerit Pa. 413
Mediator noster Christus quomodo. 127
Mediator Christus quo sensu dicatur. 278
Mendacium. 84
Merces bonorum operum quomodo intelligenda sit. 222. & seq.

Meriti nomen. 206
Operibus bonis quid homo mereatur. Ibi.
Merita destruendo non euerti bene agendi affectum. 210
Miseria hominis ex comparatione diuinæ gratiæ explicanda. 199
Miseria nostra ne ab orando nos deterreat. 276
Misericordia Dei erga electos iniustitiæ non arguenda. 254
Missæ abominationes refruntur. 344
Mors Christi duplicem fructum adfert pijs. 133
Mortui sunt omnes infideles. 188
Mors Christi unicum sacrificium. 345.348
Mors Christi æterna & unica diuini fœderis confirmatio. 346
Mors pijs nõ timẽda, sed potius expetẽda. 429.431

N

De Naturæ dotibus bonis quid sentiendum. 37
Naturæ uiciositas nobis non deo imputanda. 28
Necessitatem à coactione differre. 25.38
Necessitates nostræ ad orationem instigare nos assidue debent. 281. & seq.
Nomen dei quid. 288
Nomen dei quomodo sanctificetur. 72.288
Nouatiana hæresis refutatur. 149

O

Obedientia erga deum perfecta iustitia. 60
Obedientia principibus debetur non nisi in domino. 395
Quæ obedientia præpositis Ecclesiasticis debeatur. 374
Obseruatio legis perfecta iustitia. 89
Omnipotentia dei qualiter intelligenda. 122
Opera bona cur nostra dicantur. 55
Opera bona tanquàm adoptionis signa, fiduciam in deum nostram stabiliunt. 205
Operum bonorum laus deo tota debetur. 209
Opera bona cur iustitiæ nuncupentur. 216
Operum dei duplex genus. 6
Opera deum manifestant. Ibid.
Opera nostra si ad legem exigantur, omnia sunt maledicta. 355
Opera nostra dei bonitate non legis rigore æstimãtur. Ibid.
Opera omnia extra fidem cur damnentur. 198
Opera omnia sanctorum polluta. 201.354
Opera supererogationis nulla esse. 303
Opera supererogationis qualia sint apud Papistas Ibidem.
Opera quomodo sint causæ ut nobis benefaciat deus. 205
Operibus iustificari hominem quid sit Iacobo. 219
Orandi præceptum & promissio, duo efficacissimi ad orandum stimuli. 276
Ne miseria nostra nos ab orando deterreat. 276
Ordinatio Episcoporum qualis esse debeat. 407
Oratio nos in possessionem bonorum dei inducit. 272
Oratione cur uelit deus solicitari. 278
Oratio non dei causa sed nostra instituta est. 273
Quottuplex orationis fructus Ibi.
Oratio quam mentis constitutionem requirat. Ibi.
Orationem deo acceptam facit humilitas. 274
Oratio, sola dei bonitate subnitatur. Ibi.
Oratio serium habeat cordis affectum. 275
Item fiduciam exorandi. Ibi. & seq.
Orationis assiduitas qualis. 282
Orationis potissima pars in animo. 282
Secessus in oratione quid conducat. 283
Orationes publicæ lingua usitata fieri debent. 284
Oratio dominica omnia continet quæ peti debent. 294
Ordinatio Episcoporum qualis esse debeat. 407

P.

Pædagogia legis. 240
Panis cœnæ, quo sensu uocetur corpus Christi. 331
Papisticæ Ecclesiæ quales. 147
Pastores soli non sunt Ecclesia. 369
Pastoribus qualis reuerentia debeatur. Ibi.
Patrem nobis esse deum quid sit. 286
Peccatum originale quid. 19. & seq.
Peccatum originale quomodo deleatur in baptismo. 307. & se.
Peccatum in spiritum sanctum quid. 152
Peccati uenialis & mortalis distinctio repudiatur. 178
Dogma de peccato ueniali refutatur. 88
Peccata etiam uoluntaria remittuntur fidelibus 151
Perseuerantia in bono, solius gratiæ dei. 41.42
Perseuerantia in oratione. 2
Personalis distinctio in domino. 118. & seq
Personæ uocabulum. 120
Pœna impiorum post resurrectionem qualis. 159
Pœnæ remissio ex gratia dei est non operibus. 178
Pœnæ sanctorum & impiorum quales. 180. & se.
Pœnas non esse satisfactiones pro peccatis. 181
Pœnitentiam à fide generari. 157
Pœnitentiæ legalis & Euangelicæ distinctio. Ibi.
Pœnitentiæ definitio. 159
Pœnitentiæ summa. 161
Pœnitentiam tota uita prosequi oportet. 162
Pœnitentiæ definitio & diuisio secundum scholasticos. Ibi.
Pœnitentia in deum non cadit. 270
Pœnitentiam non esse sacramentum. 398
Populi in principes officium. 388

Potestas

Potestas Ecclesiastica qualis. 361
Præcepta legis ad uires naturæ non exigenda sunt. 51. & seq.
Præceptorum tres species. Ibi.
Præcepta legis ex fine suo intelligenda. 62
Præcepta prohibitoria quatenus explodenda. 62
Præceptorum diuisio. 64
Prædestinationis curiosa inquisitio quàm pernitiosa sit. 245
Prædestinatio quatenus inquirenda. Ibi.
Prædestinatio non est subticenda ob impiorum calumnias. 246
Prædestinatio & præscientia definiuntur. Ibi.
Præsentia localis corporis Christi in cœna repudiatur. 336
Presbyterij ordo & uocatio qualis. 406
Probatio ante cœnam qualis. 340
Probatio papistica dirũ animarũ tormentum. 341
Promißiões ac minæ legis in quẽ finem. 59.60.90
Promißio gratuita fidei fundamentum. 104
Promißiones legales fidei iustitiæ nihil derogant. 212.
Prouidentiæ definitio. 246
Prouidentia dei specialiter regit omnia. 264. et se.
Prouidentia Dei humanas cautiones nõ tollit. 266
Prouidentia dei non excusat maleficia. Ibi & 269
Prouidentiæ diuinæ noticia quantum bonorum afferat. 268
Tota nostra securitas in Dei prouidentia. 270
Proximi nomine qui contineantur. 87
Psalmi uitam futuram testificantur. 233
Purgatorium. 184. quàm pernitiosum sit commẽtum. Ibi.

R

Ratio humana nihil ualet ad comprehensionem Dei. 31
Ratio humana non sufficit ad ueræ iustitiæ notitiã 32. & seq.
Quomodo reconciliemur Deo. 190
Reddet Deus unicuiq; secundum opera sua. 221
Redemptio hominis quomodo peracta. 131
Redemptio per Christũ quomodo intelligenda. 179
Regeneratio qualis. 43.44
Regenerationis partes duæ. 160
Regnum Christi. 125
Regnum Christi in hoc mundo. 135. & se.
Regnum Dei quomodo Euangelizatum à tempore Iohannis. 240
Regnum Dei quibus partibus constat. 289
Quomodo adueniat. Ibi.
Regnum in conscientias solius Christi est. 360
Religionis semen omnibus inditum. 3
Religio uera quæ sit. 5
Remißio peccatorum non nisi in Ecclesia. 148
Remißio peccatorum initium nostræ salutis. Ibi.
Remißionem peccatorum gratuitam esse ex symboli ordine probatur. Ibi.
Remißio gratuita peccatorum tam ad pœnã quã culpam extenditur. 178
Reprobi cur morti destinentur. 250
Reprobi gratia Dei bifariam priuantur. 261
Resurrectio psalmis probatur. 234
Prophetarum testimonijs. 235
Ex resurrectione Christi quid consequamur. 135
Resurrectio mortuorum clausula nostræ beatitudinis. 153. unde confirmanda. Ibi.
Resurrectio mortuorum comprehendi nunc nequit. 154
Resurrectio uniuersalis iustorum simul & impiorum. Ibi.
Resurrectiõis medita. aßidua apud pios. 432. et se.

S

Sabbathi præceptum tres partes habuit. 75
Sabbathum spirituale. Ibi.
Sabbathi abrogatio. 76
Sabelliani refutantur. 119
Sacerdotium Christi. 129
Sacerdotium papisticum prorsus à uero presbyterij ordine alienum. 405
Sacerdotium papisticum nullo scripturæ testimonio comprobatum. 345
Omnes Christiani quomodo sacerdotes. 349
Sacramentum quid. 296
Sacramenta Iudæorum quomodo conueniant cum nostris. 227
Sacramenta fidei confirmandæ data. 296. et se.
Sacramenta gratiæ Dei testimonia. 297
Sacramenta ac uerbum quomodo nos illuminent ac confirment. 298
Sacramenti uocabulum. 309
Sacramenta nouæ legis iustificare pernitiosum dogma. 301
Sacramentorum officium duplex. 302
Sacramenta ueteris legis quid ab Euangelicis differant. 303. & seq.
Sacramentum instituere non est in potestate hominis. 393
Sacramenta duo tantum Ecclesiæ Christianæ. 351
Sacrificia legis quid figurarint. 303
Sacrificium missæ quantam abominationem contineat. 344
Sacrificium unicum mors Christi. 345.348
Sacrificij nomen. 348
Sacrificiorum quot species. Ibi.
Omnia pietatis officia sunt sacrificia. 349
Qualis opinio ueterum de sacrificio cœnæ. 350
Salutis nostræ principium quo referendum. 199
Saluos omnes fieri uult Deus. 263

Sancti multas habent imperfectiones. 201
Sanctis mortuis carnales affectus affingere nequeunt sine ipsorum contumelia. 279
Sanguis unius Christi non martyrum emundat nos à peccato. 175
Sapientia spiritualis in quibus sita. 1
Satisfactionis doctrina damnatur. 176
Refelluntur argumenta, quæ pro satisfactione obiectantur. 179
Satisfactionum ritus in Ecclesia ueteri qualis. 183
Scandali distinctio. 357
Quæ scandala uitanda. 358
Scandala in rebus tantum medijs cauenda. 358
Schisma quantum sit malum. 143
Sedere Christum ad dextram Dei quid. 136
Seueritas Dei cur tanta fuerit sub ueteri testamento. 239
Seueritas Ecclesiæ sit moderata. 146
Spes quid & quomodo à fide differat.
Spes sola Dei misericordia nititur contra scholasticos. 156
Spes quàm in oratione necessaria. 295
Spiritum extra uerbum iactare diabolicum est. 13
Spiritus dei quô arra hæreditatis nostræ. 106
Spiritus sancti diuinitas operibus cõprobatur. 117
Scripturæ testimonijs. 118
Spiritus quomodo doceat. 229
Spiritus uinculum est nostræ cum Christo communionis. 334
Spiritus sancti dona enumerantur. 138
Symboli Apostolici autor. 112
Symbola rerum spiritualiũ cur sint corporea. 297

T

Tabulæ legis duæ cur. 63
Temperantia ad purum rerum omnium usum requiritur. 356
Templorum usus legitimus. 283
Tentationum species uariæ. 292
Quomodo tentet nos Deus. 293
Terrenæ benedictiones in ueteri testamento symbola fuerunt rerum spiritualium. 237
Testamenti ueteris conuenientia cum nouo in tribus. 226
Testamenti ueteris infirmitas duplex. 241
Testamentum uetus cur ministerium literæ et mortis Paulo uocetur. Ibi.
Timor Domini de quo scriptura loquitur. 103
Timor Domini pœnitentiam generat. 159
Timor pius & coniunctus cum securitate 102
Timor seruilis nõdum regenerato an salutaris. 93
Timore seruili mali per legem coercentur. Ibi.
Timor qui ex infidelitate nascitur. 101
Toto corde credere quid. 198
Traditiones humanæ quàm perniciosæ sint. 374 & seq.
Transsubstantiationis dogma refutatur. 330
Tributa reditus principum legitimi. 384
Tyranni quàmdiu principatum obtinent ferendi. 389. & seq.

V

Vectigalia quo iure principibus soluantur. 384
Verbi Dei autoritas unde. 11
Verbum suum sæpe mittit Deus ad maiorem excæcationem. 262
Verbum æternum & sacramenta, quomodo nos illuminent ac confirment. 298
Virginitas donum singulare. 80
Virtute Dei non nostra stamus contra Sathanam. 293.
Virtutes infideliũ quomodo æstimandæ. 37. 38. 197
Virtutes illas Deus remuneratur & quare. 198
Vita præsens Dei benedictio. 78
Vita præsens cur tanti sanctis fuerit olim. 238
Vita hæc quàm misera sit. 269. & seq.
Viui quando ad iudicium uenturi sint. 137
Vltima unctio. 400 & 406
Vocatio Episcoporũ per homines fieri debet. 407
Vocatio fidelium electionis testificatio. 242
Vocationem nostram gratuitã esse probatur. 234
Vocatio duplex externa & interna. 25[illegible]
Quo sensu dictum sit multos uocatos paucos electos. Ibi.
Vocatio cuiq; sua seruanda. fol. ult.
Voluntas Dei iure suprema est omnium caussa. 251. & seq.
Voluntas Dei ubiq; inculpabilis. 252
Voluntas Dei abscondita est nobis. Ibi.
Voluntas Dei bifariam impletur. 289
Voluntas bona quomodo à Domino. 40. 41
Voluntatis humanæ potentia. 35. 36
Voluntarium quomodo sit peccatum. 48
Votum castitatis temerarium & peruersum. 80
Vota nostra omnia Deo subijciamus. 291
Vrbanitas scurrilis damnatur. 84

FINIS.

CHRISTIANAE

RELIGIONIS INSTITVTIO,

per Iohannem Caluinum.

De Cognitione Dei.
Caput primum.

OTA fere sapientiæ nostrę summa, quæ uera demum ac solida sapientia censeri debeat, duabus partibus constat: cognitione Dei, & nostri. Illa scilicet, quæ nõ modo unum esse Deum ostẽdat, quem ab omnibus oporteat coli & adorari: sed simul etiam doceat, illum unum omnis ueritatis, sapientiæ, bonitatis, iustitiæ, iudicij, misericordiæ, potentiæ, sanctitatis fontem esse. Vt ab ipso & expectare & petere uniuersa ista discamus, præterea cum laude & gratiarum actione accepta illi referre: altera autem, quæ nostram nobis imbecillitatem, miseriam, uanitatem, fœditatem ostendendo, primum nos in seriam humilitatem, deiectionem, diffidentiam, odiumq́ꝫ nostri adducat, deinde quærendi Dei in nobis desiderium accendat. Nempe in quo repositum sit omne bonum, cuius ita inanes & uacui deprehendimur. Vtra autem alteram præcedat, ac ex se pariat, non facile est discernere. Nam ut in homine reperitur quidam omnium miseriarum mundus, intueri nos recte non possumus, quin propriæ infœlicitatis conscientia feriamur ac pungamur: quo statim ad Dñm tollamus oculos, ac in aliquam saltem eius noticiam ueniamus. Ita ex tenuitatis, hebetudinis, uanitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi, quàm in domino, sitam esse ueram magnitudinem, sapientiã, ueritatem, iustitiam, & puritatem, atque adeo malis nostris ad dei bona cõsiderãda excitamur, nec ante ad illũ serio adspirare possumus, quam cœperimus nobis ipsis prorsus displicere. Quis enim hominum nõ libenter in se requiescat? Quis etiam non requiescit, q́ꝫ diu sibi est incognitus? hoc est suis dotibus est cõtentus, & inscius suæ miseriæ? Proinde uñsquisque sui agnitione non tantum instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperiendum quasi manu ducitur. Rursum, hominem in puram sui noticiam nũq́ꝫ peruenire constat, nisi prius Dei faciem sit contemplatus, atque ex illius consideratione, ad seipsum inspiciendum descendat. Nam, quæ ingenita est omnibus nobis superbia, iusti semper nobis uidemur, & ueraces, & sapientes, & sancti, nisi manifestis argumentis iniustitiæ, mendacij, stultitiæ, & impuritatis nostræ conuincamur. Non autem conuincimur si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in dominũ quoque, qui unica est regula, ad quã exigẽdum sit istud iudicium. Quia enim ad hypocrisim natura propensi sumus omnes, ideo inanis quædam iustitiæ species pro iustitia ipsa nobis abũde satisfacit. Et quia nihil non est inter nos, plurima obscœnitate inquinatũ: quod paulo minus fœdum est, pro purissimo recipimus, si mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus, non secus atqne oculus, cui nihil aliàs obuersatur, nisi nigri coloris, candidissimum esse iudicat, quod tamen subobscura est albedine, uel nonnulla etiam fuscedine aspersum. Quin

ex corporeo sensu propius adhuc discernere licet, quantum in æstimandis animæ uirtutibus hallucinemur. Nam si uel terrã despicimus medio die uel intuemur quæ aspectui nostro circum circa patent, ualidissima perspicacissimáque acie uidemur nobis præditi. at ubi in solem suspicimus, atque arrectis oculis contemplamur, uis illa, quę egregie in terra ualebat, tanto fulgore protinus perstringitur & confunditur: ut fateri cogamur, illud nostrũ in considerandis terrenis acumen, ubi ad solem uentum est, meram esse hebetudinem. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis, contingit. Quãtisper enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, uirtute, pulchre contenti, nobis suauissime blandimur, & tantum non semidei uidemur, at si semel cœperimus cogitatione in Deum erigere, & expendere qualis sit, & quam exacta iustitiæ, sapientiæ, uirtutis eius perfectio, ad cuius amussim conformari nos oportet, quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, pro summa iniqtate mox sordescet, quod mirifice imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit. Quod uirtutis faciem præsefe rebat, miserrima impotentia esse arguetur. Ideo diuinæ puritati male respondet, quod uidetur in nobis uel absolutissimum. hinc horror ille & stupor, quo passim scriptura recitat perculsos atque afflictos fuisse sanctos, quoties Dei præsentiam sentiebant. Cum enim eos uideamus, qui absente domino securi firmique consistebant, ipso gloriam suam manifestante, sic quatefieri, ac cõsternari, ut mortis horrore absorbeantur, & penè nulli sint: colligendum est, hominem humilitatis suæ agnitione nunquam satis tangi, & affici: nisi postquam se ad Dei maiestatem comparauit. Eius autem consternationis exempla crebra habemus, tum in iudicibus, tum in Prophetis. adeo ut uox illa in Dei populo usitata foret. Moriemur, quia Dominus aparuit nobis. Ideo & historia Iob ad prosternendos suæ stultitiæ, impotentiæ, pollutionis conscientia homines, potissimum semper argumentum à diuinæ sapientiæ, uirtutis, puritatis, descriptione ducit. Neque frustra. uidemus enim, ut Abraham melius se terram & pulurem agnoscat, quo propius ad cõspiciendam Dñi gloriam accessit: ut Helias, retecta facie, eius accessum expectare non sustineat. Tantum est in aspectu formidinis (1. Reg. 19.) Et quid faciat homo putredo ac uermis, cum ipsos quoque Cherubin uelare, ipso pauore, faciem suã oporteat? (Iesa. 6.) hoc scilicet est, quòd dicit propheta (Iesa. 24.) Erubescet Sol, & confundetur Luna, cum Dominus exercituum regnauerit. hoc est, ubi claritatem suam extulerit, ac propius admouerit: lucidissimum quodque præ illa obtenebrescet, & obscurabitur. Vtcunque tamen Dei nostrique notitia mutuo inter se nexu sint colligatæ: ordo recte dicendi postulat, ut de illa, priore disseramus loco, tum ad hanc tractandam postea descendamus.

Iosue. 13. Iesa. 6. Ezech. 1. & alibi.

Genesis. 18

Quendam inesse humanæ menti, naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponimus. Siquidem, ne quis ad ignorantiæ prætextũ confugeret, quandam sui numinis intelligentiam uniuersis Dominus instillauit. Vt cum ad unum intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur quod non & illum coluerint, & eius uoluntati uitam suam consecrarint sane sicubi Dei ignorantia. quæratur: nusquam magis extare posse eius exemplum uerisimile est, quam inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est, etiã ut Ethnicus ille ait, tã barbara natio, nulla gens tã efferata, cui non insideat hæc persuasio, Deũ esse. Et qui in alijs uitæ partibus minimũ uidentur à belluis differre, quoddã tamen perpetuo religionis semen retinent, adeo penitus omnium animos occu=

Cicero de Nat. Deorum.

occupauit, adeo tenaciter omnium uiſceribus inhæret communis iſta præſumptio. Nulla ergo cum ab initio mundi regio, nulla urbs, nulla denique domus fuerit, quæ religione carere poſſet, in eo tacita quędam confeſſio eſt, inſcriptum omnium cordibus diuinitatis ſenſum. Quin et idololatria, huius conceptionis amplum eſt documentum. Quam enim non libenter ſe deijci at homo, ut alias præ ſe creaturas ſuſpiciat, ſcimus. Proinde cum lignum & lapidem colere potius malit, quàm ut nullum putetur habere Deum, conſtat uehementiſſimam eſſe iſtam de numine impreſſionem, quæ adeo ex hominis mẽte obliterari nequeat, ut facilius ſit naturę affectum frangi, ut certe frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque ſponte ſe demittit quo Deum reuereatur. Quare uaniſſimum eſt, quod à quibuſdam dicitur, paucorum uafritia & calliditate excogitatam eſſe religionem ut hac arte ſimplicem populum in officio continerent, cum tamen ipſi, qui alijs autores erant Dei colendi, nihil minus crederent, quàm aliquem eſſe Deum. Fateor quidẽ plurima in religione cõmentos eſſe aſtutos hoĩes, q̃bus reuerentiã plebeculę inijcerent, & terrorem incuterẽt, quô haberent obſequentiores eius animos: ſed id nuſquàm obtinuiſſent, niſi iam prius conſtanti illa de Deo perſuaſione imbutæ fuiſſent hominum mentes, ex quo uelut ſemine emergit ad religionem propenſio. Ac ne illi ipſi quidem, qui religionis titulo callide rudioribus imponebant, Dei conceptione prorſus uacaſſe credendi ſunt. Tametſi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci comperiuntur, qui deum eſſe negent, uelint tamen nolint, quod neſcire cupiunt ſubinde ſentiſcunt. Nemo in audaciorem aut effrenatiorem numinis contẽptum prorupiſſe legitur, quàm C. Caligula: nemo tamẽ miſerius trepidauit, cum aliquod iræ diuinæ indicium ſe proferebat. Ita Deum quem ſtudebat ex profeſſo contemnere, inuitus exhorreſcebat. hoc paſſim eius quoque ſimilibus euenire uideas. ut enim quiſque eſt audaciſſimus Dei contemptor, ita uel ad folij cadentis ſtrepitum maxime perturbatur, unde id, niſi ex diuinæ maieſtatis ultione? quæ illorum conſcientias eò uehementius percellit, quo magis eã refugere conantur. Oẽs quidẽ latebras reſpectant, q̃bus ſe abdant à Dñi præſentia, & eam rurſum ex animo ſuo deleant, ſed uelint nolint irretiti ſemper tenentur. utcumque interdum uideatur euaneſcere ad momentum aliquod, ſubinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit, ut ſi qua illis remiſſio eſt à conſcientiæ anxietate, non multum abſimilis ſit à ſomno ebrioſorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placide conquieſcunt, quia diris & horrificis inſomnijs continenter ſolicitantur. Ergo impij quoque ipſi exemplo ſunt, uigere ſemper in omnium hominum animis, aliquam Dei agnitionem.

In hoc ualere oportere Dei noticiã, iam attigimus, primùm ut ad timorẽ ac reuerẽtiam nos inſtituat, deinde ut omne bonum & ab illo petendum & illi acceptum ferendum, doceat. Quomodo enim mentem tuam ſubire queat Dei cogitatio, quin ſimul extemplo cogites, te, cum figmentum illius ſis, imperio illius eſſe, ipſo creatiõis iure, addictum & mancipatum? uitã tuam illi deberi? quicquid inſtituis, quicquid agis, ad illum referri oportere? Id ſi eſt, iam profecto ſequitur, uitam tuam praue corrumpi, niſi ad obſequium ſanctæ eius uoluntatis componatur. Rurſum nec ad liquidum apprehendere ipſum potes, niſi ut bonorum omnium fontem eſſe & originem, agnoſcas, unde & deſiderium illi adhęrendi, & fiducia in ipſum naſceretur,

si non sua prauitate mens hominis à recta inuestigatione abduceretur, uerū in utroq; apparet mira omnium nostrum uanitas & uecordia. Vbi enim perpetuus obedientię tenor in tota uita esse debuerat, in cunctis prope operibus securissime illi rebellantes, pauculis sacrificijs placare illum studemus: ubi sanctimonia uitæ, & cordis innocentia, illi seruiendum erat, friuolas nugas comminiscimur, & nihili obseruatiunculas, quibus illum demereamur. Deinde ubi in illum fiducia nostra defixa esse debuerat, uel in nobis uel in creaturis alijs desidet. Tandem tot erroribus peruersisq; opinionibus implicamur, ut scintilla illa, quæ ad contemplandam Dei maiestatem nobis prælucebat, suffocetur & extinguatur, ne ad ueram usq; notitiam nos deducat. Tamen manet semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, aliquā esse diuinitatem: sed ipsum adeo corruptum, ut non nisi pessimos fructus pducat. atque hic bifariam præcipue peccatur. Primum quòd miseri homines, in uestiganda Dei ueritate, non supra seipsos, ut par erat, conscendunt, sed ipsum: carnalis sui stuporis modo, metiuntur, nec qualem se cognoscendum exhibet apprehendunt, sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauersum pedem moueant, in exitium semper præcipites ruant necesse est. Quicquid enim postea in cultum, aut obsequium Dei moliantur, impensum ei ferre nequeunt, quia nō ipsum sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso, colunt. Sic inane illud patrocinium, quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur. Putant enim studium qualecunque religionis, quamlibet præposterum, satis, esse sed non animaduertunt ueram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari. Deum uero ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro uniuscuiusque libidine transformetur. Et sane uidere est, quàm mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiens: quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet: aut etiam non dissimulanter reijcit. sua ergo deliramenta colunt & adorant, quicunque cultus Deo commentitios erigunt, quia nequaquam ita cum DEO nugari auderent: nisi DEVM prius suis nugamentis consentaneum confinxissent. Quare Apostolus, uagam illam & erraticam de numine opinionem, DEI esse ignorantiam pronunciat. Cum DEVM inquit nesciretis: seruiebatis ijs, qui natura Dij non erant. Et alibi, sine Deo fuisse tradit Ephesios, quo tēpore à recta unius Dei cognitione aberrabant. Nec multum interest, hac saltem in parte, Deum ne unum, an plures concipias: quia semper à uero Deo discedis, & deficis. quo relicto, nihil tibi restat, nisi execrabile idolum. superest ergo, ut cum lactantio constituamus, nullā esse legitimā religionē: nisi cum ueritate coniunctam. Secundum peccatum est, q ad habendam Dei rationem, inuiti & renitentes pertrahuntur, nec eo imbuuntur timore, qui ex reuerentia maiestatis eius procedat, sed ex timore iudicij eius, quod quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen, ut etiam abominent. Siquidem conuenienter in impietatē, atq; in hanc solam, competit illud statij. Timorem primū, fecisse in orbe Deos. Qui animum à Dei iustitia alienum gerunt, tribunal, quod ad uindicandas eius transgressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiant. Quo affectu, aduersus Dominū belligerantur, qui sine iudicio esse non potest. sed dum eius potentiā sibi ineuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere ualent, reformidant. Itaq; ne ubiq; uideantur maiestatis eius contemptores, qualicunq; religio

Galatas. 4.
Ephe. 2.

religionis specie defunguntur. Interim tamen non desinunt omni uitiorum genere se conspurcare, & flagitia flagitijs copulare, donec sanctam Domini legem omni ex parte uiolarint, & uniuersam eius iustitiam dissiparint. Vel certe non ita retinentur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quàm spiritussancti freno eam cohibere. Sed quando inanis ea est & mendax religionis umbra, uix etiam digna, quæ umbra nominetur, paucis expediendum est, qualis sit illa singularis Dei notitia, quæ solis fidelium pectoribus instillatur: qualis etiam, qui inde consequitur, pietatis affectus.

Initio, pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed unicum & uerũ duntaxat intuetur: neque illi, quodcunq; uisum fuerit, affingit, sed talem habere contenta est, qualem se manifestat, summa diligentia semper cauens, ne audaci temeritate extra eius uoluntatem egrediatur. Ita cognitum, quia sua prouidentia cuncta moderari intelligit: tutorem sibi esse confidit, & protectorem, ideoq; in fidem eius se confert. Quia intelligit, esse cuiusuis boni sibi autorem, si quid deest, si quid premit, mox se recipit in eius præsidium, & inuocato eius nomine, expectat, dum opem ferat, quia bonum esse ac benignum persuasa est, in eius clementiam certa fiducia recumbit: nec dubitat, quin habitura sit semper in eius misericordia paratum omnibus suis malis remedium. quia Dominum ac patrem agnoscit, dignum esse iudicat, cuius imperium in omnibus intueatur, maiestatem suspiciat, gloriam promouendam curet, uoluntati obsequatur. Quia iustum esse iudicem uidet, qui sit in transgressores omnes seuere uindicaturus, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, quo ab ijs omnibus retrahatur, quibus ira eius prouocari potest. Neq; tamen iudicij eius cogitatione sic terretur: ut subducere se uelit, etiam si quod pateat effugium, quin illum non minus libenter amplectitur malorum ultorem, q̃ remuneratorem bonorum. quando ad eius gloriam pertinere non minus intelligit, apud eum impijs & flagitiosis repositã esse pœnam, quàm fidelibus uitæ æternæ mercedem. Præterea non sola ultionis formidine coercetur, ne peccet: sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco Domini honorat: etiam si nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanaq; religio. Nempe fides, cum serio Dei timore coniuncta. Vt sub timoris nomine, tum sincera eius, quæ per legem præscribitur, iustitiæ dilectio, tum uoluntaria diuinæ maiestatis reuerentia compræhendatur. Ergo si ea conditione nati sumus omnes, ut Deum recognoscamus: Dei autem notitia, nisi huc usq; processeris, fluxa est & euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est, qui nõ ad hunc scopũ uniuersas suæ uitæ cogitationes actionesq; destinant. Quod nec philosophos ipsos latuit. Non enim aliud est, quod uoluit Plato: Dum sæpius docuit, summum animæ bonum, Dei similitudinem esse: dum, percepta eius uera contemplatione, in ipsum tota transformatur. Proinde sapientissime quoq; ille apud Plutarchum Grylus ratiocinatur: Dum homines affirmat, si ab eorum uita semel absit religio, non modo brutis pecudibus nihil excellere: sed multis partibus esse longe miseriores. Vt qui tot malorum formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam uitam perpetuo trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos faciat: per quem solum ad immortalitatem adspiratur. *In Phædone et Theæteto.*

Quoniam ultimum beatæ uitę finem in ſui cognitione repoſitum eſſe uoluit Dominus: ne quibus ad fœlicitatem aditum præcludere uelle uideatur: uniuerſis ſe palàm manifeſtat, ac conſpicuum exhibet. Nam cum ſit natura incomprehenſibilis, & ab humana intelligentia procul abſconditus: certas ſuæ maieſtatis notas, quibus, pro tenuitatis noſtræ modulo, compræhendi queat, ſingulis ſuis operibus impreſſit. ſed adeo claras & illuſtres: ut ſublata ſit, quamlibet cæcis ac ſtupidis, ignorantiæ excuſatio. Ergo utcunq; eius eſſentia lateat: uirtutes tamē, quę aſſidue nobis obuerſantur, talem delineant, qualem à nobis ipſum percipi, ſalutis noſtræ intereſt. Ac primum, quaquauerſum oculos conijcias, nulla eſt mundi particula, in qua non ſcintillæ ſaltem aliquæ gloriæ ipſius emicare conſpiciantur. Ampliſſimam uero hanc & pulcherrimam machinam, quàm late patet, uno intuitu luſtrare nequeas: quin ui immenſa fulgoris totus undiq; obruaris. Quare elegāter autor ep[ist]æ

Heb. 11. ad Hebræos ſæcula nuncupat, inuiſibilium rerum ſpectacula: quòd nobis uice ſpeculi ſit mundi compoſitio: in quo inuiſibilem alioqui Deum con-

Psal. 19. templemur. Qua ratione propheta cœleſtibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quod euidentior illic extat diuinitatis teſtificatio, quàm ut præterire gentis ullius, uel obtuſiſſimæ, conſiderationem debeat. Quod clarius enarrans Apoſtolus, patefactum eſſe hoībus dicit, quod

Roma. 1. de Deo cognoſci operæprecium erat. quod inuiſibilia eius, ad æternam uſq; eius uirtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, conſpiciuntur. Mirificam eius ſapientiam quæ teſtentur, innumera ſunt, tum in cœlo, tum in terris, documenta, non illa modo reconditiora: quibus propius obſeruandis aſtrologia, medicina, & tota phyſionomia deſtinata eſt: ſed quæ rudiſſimi cuiuſq; idiotæ aſpectui ſe ingerunt, ut aperiri oculi nequeant, quin eorū cogant eſſe teſtes. Equidē qui liberales illas artes uel imbiberunt, uel etiā deguſtarunt: earū ſubſidio adiuti longe altius prouehunt, ad introſpicienda diuinæ ſapientiæ arcana. nemo tamen earum inſcitia impeditur, quominus artificij ſatis ſuperq; peruideat in Dei operibus: unde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad diſquirendos aſtrorum motus, diſtribuendas ſedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore induſtria opus eſt. quibus perſpectis, ut Dei prouidentia explicatius ſe profert: ita in eius gloriam conſpiciendā, animum par eſt aliquanto ſublimius aſſurgere. ſed cum neij quidem, qui ſolo oculorum adminiculo inſtructi ſunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, ultro ſe in iſta innumerabili, & tamen adeo diſtincta & diſpoſita, cœleſtis militiæ uarietate, oſtentantem: conſtat neminem eſſe, cui non abunde ſapientiam ſuam Dominus patefaciat. ſimiliter in humani corporis ſtructura connexionem, ſymmetrian, pulchritudinem, uſum, ea, quam Galenus adhibet, induſtria penſiculare, eximij eſt acuminis. ſed omnium tamen confeſſione, præ ſe fert corpus humanum tam ingenioſam compoſitionē, ut ob eam merito admirabilis opifex iudicetur. Iam potentia, quàm præclaris ſpeciminibus nos in conſiderationem ſui rapit? Niſi forte latere nos poteſt, cuius ſit uirtutis, infinitam hanc cœli ac terræ molem ſuo uerbo ſuſtentare: ſolo nutu, nuc fragore tonitruū cœlum cōcutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aerem accendere, nunc uarijs tempeſtatum formis conturbare: eundem ipſum, ſtatim ubi libuit, uno momento ſeruare: mare, quod aſſiduam terræ uaſtationem minari, ſua altitudine, uidetur: quaſi in aere ſuſpenſum, coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoſo uentorum impetu concitare, nunc, ſedatis

Libris de usu partiũ.

undis,

undis, pacatum reddere? Iam ipsa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit, quia æternum esse, & à se ipso principium habere, necesse est: unde omnia trahunt originem. Porrò, si caussa quæritur, qua & ad creanda hæc semel omnia inductus sit, & nunc ad conseruanda moueatur: solam illi suam bonitatem comperiemus pro caussa esse. Quin etiam hæc si una sit plus satis tamen sufficere debet, ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla est creatura, ut propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia.

In secundo quoqꝫ genere operum eius, quæ scilicet præter ordinarium naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt uirtutum eius argumenta. Nam in administranda hominum societate, ita prouidentiam suam temperat: ut cum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen, ac quotidianis iudicijs, suam pijs iustitiam, improbis ac sceleratis iudicium declaret. Non enim dubiæ sunt, quas de flagitijs sumit, ultiones, quemadmodum non obscure tutorem, ac etiam uindicem se innocentiæ esse demonstrat: dum bonorum uitam sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, aduersitates subleuat, saluti per omnia consulit. Neqꝫ uero perpetuam iustitiæ eius regulam obscurare debet, quod improbos & sontes, ad tẽpus, impunitos exultare sæpiuscule sinit: Probos autem & immerentes multis aduersitatibus iactari, impiorum etiam malitia & iniquitate premi, sustinet. Quin potius lõge diuersa cogitatio subire mentem debet. Quando in flagitiũ unũ, manifesto iræ indicio, animaduertit, omnia execrari: quãdo multa inulta prætermittit, aliud fore iudiciũ, quo punienda differantur. Similiter misericordiæ suæ considerandæ quantã materiam nobis suppeditat? dum sæpius miseros peccatores indefessa tamen benignitate prosequitur: donec eorum prauitatem, benefaciendo, fregerit: plusquam paterna indulgentia, ad se reuocando. Nihilo magis aut potentia aut sapientia in tenebris latent. quarum altera præclare emergit, dum impiorum ferocia, omnium opinione, insuperabilis, momento uno retunditur: arrogantia domatur: diruuntur ualidissima præsidia, tela & arma comminuũtur: uires infringuntur: machinationes euertuntur, & sua ipsarum mole concidunt: quæ supra cœlos se efferebat audacia, in centrum usqꝫ terræ prosternitur. Rursum eriguntur humiles è puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti, ab extremis angustijs eruuntur: deplorati in spem bonam restituuntur, inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de ualidis, uictoriam referunt. Altera autem manifeste excellit, dum optima unamquamque rem opportunitate dispensat: quamlibet mundi sapientiã confundit: deprehendit astutos in astutia sua: nihil denique non optima ratione attemperat. Videmus, non longa nec laboriosa demonstratione opus esse, ad eruenda, quæ illustrandæ asserendæque diuinæ maiestati seruiunt, testimonia. Siquidem ex paucis quæ delibauimus, quocunqꝫ incideris, adeò prompta & obuia esse constat: ut oculis designari, ac digitis notari facile queant. Atqꝫ hic quidem obseruandum est, inuitari nos ad DEI noticiam, non quæ inani speculatione contineatur: sed quæ solida futura sit & fructuosa, si percipiatur à nobis. A suis enim uirtutibus manifestatur Dominus, quarum uim quia sentimus intra nos, & beneficijs fruimur: uiuidius multo hac recognitione nos affici necesse est, quàm si

Deum imaginaremur, cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus, hanc esse rectissimam Dei quęrendi uiã, & aptissimũ ordinem: non ut audaci curiositate penetrare tentemus, ad excutiendã eius essentiam: quę adoranda potius est, quàm scrupulosius disquirenda: sed ut illũ in suis operibus contẽplemur: qbus se propinquũ nobis familiarẽq; reddit, ac quodãmodo cõmunicat. Quo respiciebat Apostolus, cũ diceret, nõ longe quęritandũ esse, quippe qui pręsentissima sua uirtute habitet in unoquoq; nostrũ. Proinde Dauid, inenarrabilem eius magnitudinem ante confessus, postquam ad operum commemorationem descendit, eam ipsam se enarraturum profitetur. Quare & nos in eam Dei inuestigationem incumbamus, quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat, ut efficaci sensu penitus simul afficiat. Porro eiusmodi notitia non modo ad Dei cultum excitare nos debet, sed ad spem quoq; futuræ uitæ expergefacere, & erigere. Cum enim animaduertamus, quæ Dominus tum clementiæ, tum seueritatis suæ specimina edit, inchoata duntaxat & semiplena esse: haud dubie ad maiora sic præludere reputandus est: quorum manifestatio, plenáq; exhibitio in aliam uitam diffundatur. e conuerso, pios ab impijs cum uideamus afflictionibus grauari, iniurijs concuti, calumnijs opprimi, contumelijs probrisq; lacerari: scelestos contra florere, prosperari, quietem cum dignitate obtinere, idq; impune: protinus colligẽdum est, alteram fore uitam: in qua, & sua iniquitati uindicta, & merces iustitiæ reposita sit. ad hæc, cum obseruemus, domini ferulis sæpius fideles castigari, certo certius constituere licet, multo minus impios eius flagella olim euasuros. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autem ipsorum uniuersitate, non secus atq; in tabulis, depictas esse Dei uirtutes: quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in fœlicitatis possessionem, inuitetur uniuersum hominum genus. Porrò lucidissime cum illic appareãt: quorsum tamen potissimum spectent, quid ualeant, quem in finem sint à nobis intelligenda, tum demum assequimur, dum in nos ipsos descendimus, ac cõsideramus, quibus modis suam in nobis uitam, sapientiam, uirtutem, Dominus exerat: suam iustitiam, bonitatem, clementiam, erga nos exerceat.

Atqui quantacunq; claritate & se, & immortale suum regnum, Dominus in operum suorum cõtemplatione repræsentet: qui tamen est noster stupor, ad tam perspicuas testificationes cæci semp hebescimus. Nam, quantũ ad mundi compositionem attinet, quotusquisq; est nostrûm, qui dum oculos uel in cœlum attollit, uel per regiones terræ uarias circumfert, mentem ad creatoris memoriam refert, ac non magis, præterito autore, in operum aspectu desideat. Quantũ uero attinet ad ea, quæ præter naturalis decursus ordinem quotidie eueniunt: quotusquisq; non magis reputat, cæca potius fortunæ temeritate rotari & uolutari homines, quam Dei prouidentia gubernari? Quod si quando istarum rerum ductu ac directione, ad Dei consideratiõẽ adigimur: quod omnibus euenire necessarium est: ubi temere diuinitatis alicuius sensum concepimus, extemplo ad carnis nostræ deliria delabimur, ac puram Dei ueritatem nostra corrumpimus uanitate: In eo quidẽ dissimiles, quòd quisq; sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit in hoc tamen similimi, quòd ad unum omnes, ab uno uero Deo, ad prodigiosa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modo & obtusiora ingenia: sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prędita implicantur. Quàm prolixe suam in hac parte stoliditatem ac insulsitatem prodidit tota philosophorum natio? Nam ut alijs parcamus, qui multo absurdius in-

inepti

ineptiunt: Plato inter omnes religioſiſſimus, & maxime ſobrius, ipſe quoq; euaneſcit. Quærit enim corporeum Deum, quod diuina maieſtate alieniſſimum indigniſſimumq; eſt. Et quid alijs nõ eueniret: cum ita primores, quorũ erat reliquis prælucere, hallucinẽtur & impingant? Similiter, ubi rerũ humanarũ gubernatio prouidentiã manifeſtius arguit, quàm ut abnegari queat: nihilo tamen inde plus perficitur, quàm ſi temeraria fortunæ uolubilitate crederent omnia, ſurſum, deorſum uerſari. Tanta eſt noſtra in uanitatẽ & errorem propenſio. De excellentiſſimis ſemper loquor: non uulgaribus illis, quorum in prophananda Dei ueritate, proceſſit in immenſum inſania. Ergo fruſtra nobis in mundi opificio collucent tot accenſæ lampades, ad illuſtrãdam autoris gloriã: quæ ſic nos undiq; irradiant, ut in rectã uiã per ſe nequaquam poſſint perducere. Et ſcintillas certe quaſdam excitant; ſed quæ ante præfocantur, quam pleniorem effundant fulgorem. Quamobrem Apoſtolus, eo ipſo loco, ubi ſecula, ſimulacra uocat rerum inuiſibilium: ſubiungit, per fidem intelligi, eſſe uerbo Dei aptata, ita ſignificans, inuiſibilem diuinitatem repræſentari quidem talibus ſpectaculis; ſed ad illam perſpiciendam, nõ eſſe nobis oculos, niſi, interiore Dei reuelatione, per fidem illuminentur. Neq; Paulus, ubi tradit patefieri, quod cognoſcendum eſt de Deo, ex mundi creatione: talem manifeſtationem deſignat, quæ hominum perſpicatia comprehendatur. Quin potius eam oſtendit non ultra procedere: niſi ut reddantur inexcuſabiles. Idẽ quoq;, tametſi alicubi negat, Deũ procul ueſtigandum: utpote qui intra nos habitet: alio tamẽ loco docet, quorſum ualeat eiuſmodi propinquitas. In præteritis, inquit, generationibus permiſit Dominus gentes ingredi uijs ſuis, non tamen ſeipſum ſine teſtimonio reliquit. Bene faciens è cœlo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. utcunq; ergo non deſtituatur teſtimonio Dominus; dum plurima & uaria benignitate, homines in ſui cognitionem ſuauiter allicit: Vias tamen ſuas, hoc eſt exitiales errores, propterea ſequi non deſinunt. Quanquam autem naturali facultate deficimur, quo minus ad puram uſq; & liquidam Dei cognitionem conſcendamus; quia tamen hebetudinis uitium intra nos eſt, præciſa eſt omnis tergiuerſatio. Neq; enim ignorantiam ſic prætexere licet, quin ſemper & ignauiæ, & ingratitudinis conuincamur. Digna ſcilicet, quæ admittatur, defenſio: ſi homo ad audiendam ueritatem aures ſibi defuiſſe obtendat: ad quam enarrandam ſuppetunt mutis creaturis pluſquam canoræ uoces. Si oculis ſe nõ poſſe uidere cauſetur: quod ſine oculis creaturæ demonſtrant. Si mentis imbecillitatem excuſet: ubi omnes ſine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorſus excuſatione merito excludimur: quod uagi & palantes aberramus: cum omnia rectam uiam demonſtrent. ſed enim, utcunq; hominum uitio imputandum ſit, quod ſemen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus ſuis inſperſum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac ſynceram perueniat; ueriſſimum tamen eſt, nuda iſta & ſimplici teſtificatiõe, quæ Dei magnificentiæ à ceraturis redditur, nequaquam nos ſufficienter erudiri. ſimul enim ac modicum diuinitatis guſtum, ex mundi ſpeculatione, delibauimus, uero Deo prætermiſſo, eius loco ſomnia & ſpectra cerebri noſtri erigimus: iuſtitiæ, ſapientiæ, bonitatis, potentiæ, laudem ad ipſa deriuando. Quotidiana porro eius facta, ita aut obſcuramus, aut inuertimus, praue æſtimando: ut & ſuam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

Timæo. · *Acto. 17.* · *Acto. 14.*

Ergo ut Deus, ad ſpoliandam omni patrocinio hominum impietatẽ, numinis

minis sui fulgorem, in creaturis delineatum, sine exceptione, uniuersis proponit, ita quibus se destinauit in salutem manifestare, eorum imbecillitati, efficatiore remedio, succurrit. Nam in eorum eruditionem non mutis duntaxat magistris utitur, sed os quoqꝫ sacrosanctum reserat: neqꝫ tantum promulgat, colendum aliquem esse Deum, sed eum se esse simul pronunciat, qui colendus sit. Nec ipsos docet modo, in Deum respicere, sed se quoqꝫ exhibet, in quem respiciant. hūc enim ordinem ab initio Dominus in seruorum suorum uocatione tenuit, ut præter omnia illa documenta, uerbum quoqꝫ adhiberet, quæ multo rectior & familiarior est, ad ipsum dignoscendum, nota. Sic Adam, sic Noah, sic Abraham & reliqui patres in cognitiōem eius interiorem, uerbo illuminati penetrarunt, siue illis instillabatur per oracula & uisiones, siue prioribus ita reuelatum, eorum ministerio, quasi per manum illis tradebatur. Neqꝫ tamen intererat, quo tandē modo fierent eius uerbi participes, modo à Deo profectū esse intelligerent, cuius rei Deus indubiā semper fidem fecit, quoties eius reuelationi uoluit esse locum. Ergo peculiariter se paucis euidenti præsentiæ suæ dato signo insinuauit, ac saluificę doctrinæ thesaurum apud eos deposuit, cuius ipsi rursum ad posteritatem dispensatores forent. Qualiter Abrahamum uidemus fœdus æternæ uitæ, apud se cœlesti oraculo depositum, & propagasse in totam familiam, & in longam generationem transmittendum curauisse. Atqꝫ hoc quidem interstitio, iam tū à reliquis nationibus distinguebatur Abrahę progenies, quòd singulari dei beneficio, in istam uerbi communionem admissa erat. Porro ubi Ecclesiam aliquanto adhuc selectiorem erigere Domino uisum est, illud ipsum uerbū & solenniore ritu promulgatum, & tabulis consignatum uoluit. Tunc ergo scriptis commendari cœperunt Dei oracula, quę antea de manu in manum tradita, in populo Dei asseruabantur. Qua in re singulari prouidentia Deus posterorum saluti consuluit. Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta in configēdas identidem nouas & factitias religiones libido, perspicere licebit, quàm necessaria fuerit talis cœlestis doctrinæ consignatio, ne uel obliuiōe deperiret, uel errore euanesceret, uel audacia hominum corrumperetur. Cum itaqꝫ palam sit, Deum erga eos omnes, quos unquàm erudire cum fructu uoluit, subsidium uerbi adhibuisse, quòd effigiem suam in mundi compositione impressam, parum esse efficacem prouideret, hac recta uia contendendum nobis est, si ad sinceram Dei contemplationem serio adspiramus. Ad uerbum, inquam, est ueniendum, ubi probe, & ad uiuum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa, nō ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ ueritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra uiam cursus erit, nūquam ad metam pertingemus. sic enim cogitandum est, fulgorem diuini uultus, quē & Apostolus inaccessum uocat, esse nobis instar inexplicabilis labirinthi, nisi uerbi linea in ipsum dirigamur, ut satius sit, in hac uia claudicare, ꝙ extra eam celerrime currere. Proinde Dauid, ubi cōmemorauit gloriam Dei à cœlis enarrari, opera manuum enunciari a firmamento, ab ordinata dierum noctiumqꝫ serie maiestatem eius prędicari, deinde ad uerbi mentionem

Psal. 19 descendit. Lex inquit Dñi immaculata, cōuertēs animas testimonium Domini fidele, sapientiā præstans paruulis: iustitię Dñi rectę lætificantes corda præceptum Dñi lucidum, illuminans oculos; significans illam uniuersalē

esse om

eſſe omnium inſtitutionem: hanc uero peculiarem filiorum Dei ſcholam.

Vbi ſermonem dei eſſe, qui proponitur, in confeſſo eſt: nemo eſt tam deploratæ audaciæ, niſi forte & ſenſu communi, & humanitate quoq; ipſa deſtitutus, qui fidē loquenti derogare auſit: ſed quoniā nō quotidiana è cælis redduntur oracula: ſcripturæ ſolæ extant, quibus uiſum eſt domino, ſuam perpetuæ memoriæ ueritatem conſecrare: obiter attingendum eſt, quo iure eandē apud fideles autoritatem obtineant, ac ſi uiuæ ipſę Dei uoces exaudirentur. Res ſane digniſſima, quæ & tractetur fuſius, & accuratius expendatur. Sed dabunt ueniam lectores: ſi magis reſpiciam, quid ferat operis inſtituti ratio, quàm huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud plæroſq; pernitioſiſſimus error: ſcripturæ tantum ineſſe momenti, quantum illi, Eccleſiæ ſuffragijs, conceditur. Ac ſi uero æterna inuiolabiliſq; Dei ueritas hominum arbitrio niteretur. ſic enim magno cum ludibrio ſpirituſſancti quærunt. Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodijſſe? Ecquis ſalua & intacta ad noſtram uſq; ætatem perueniſſe, certiores reddat? Ecquis perſuadeat, librum hunc reuerenter excipiendum: alterum numero expungendum? niſi certam iſtorum omnium regulam Eccleſia præſcriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Eccleſiæ determinatiōe: & quæ ſcripturę reuerentia debeatur: & qui libri in eius catalogo cenſendi ſint. Ita ſacrilegi homines, dum, ſub Eccleſiæ prætextu, uolunt effrenatam tyrannidem inuehere: nihili curant, quibus ſe & alios abſurditatibus illaqueent: modo hoc unum extorqueant apud ſimplices: Eccleſiam nihil non poſſe. Atqui ſi ita eſt: quid miſeris conſcientijs fiet, ſolidam uitę æternæ ſecuritatem quærentibus: ſi quæcunq; extant de ea promiſſiones, ſolo hominum iudicio fultæ, conſiſtant? An accepto tali reſponſo fluctuari & trepidare deſinunt? Rurſum, quibus impiorum ſannis ſubijcitur fides noſtra? quantam apud omnes in ſuſpicionem uocatur? ſi credatur, hominum beneficio, non ſecus ac precariam habere autoritatem? ſed eiuſmodi nugatores, uel uno Apoſtoli uerbo pulchre refelluntur. Eccleſiam ille teſtatur, prophetarum & Apoſtolorum fundamento ſuſtineri. Ephe. 2. Si fundamētum eſt Eccleſię, prophetica & Apoſtolica doctrina: ſuā huic certitudinē cōſtare ante oportet, quàm illa extare incipiat. Neq; eſt quod cauillentur: etiā ſi inde primum exordium ducat Eccleſia: manere tamen dubium, quæ prophetis & Apoſtolis ſint adſcribenda: niſi iudicium ipſius intercedat. Nam ſi Chriſtiana Eccleſia prophetarum ſcriptis, & Apoſtolorum prædicatione, initio fundata fuit: ubicunq; reperiatur ea doctrina, eccleſiam certe præceſſit eius approbatio: ſine qua nunquàm Eccleſia ipſa extitiſſet. Vaniſſimum eſt igitur commentum, ſcripturæ iudicandæ poteſtatem eſſe penes Eccleſiam, ut ab huius nutu illius certitudo pendere intelligatur. Quare dum illam recipit, ac ſuffragio ſuo obſignat: non ex dubia, aut alioqui nutabunda authenticam reddit: ſed quia ueritatē eſſe agnoſcit Domini ſui, pro pietatis officio, nihil cunctando ueneratur. Quòd aūt rogant, unde perſuadebimur, à deo fluxiſſe: niſi ad Eccleſię decretum confugiamus? perinde eſt, ac ſi quis roget, unde diſcemus lucem diſcernere à tenebris, album à nigro, ſuaue ab amaro? Non enim obſcuriorem ueritatis ſuæ ſenſum ultro ſcriptura præ ſe fert, quàm coloris ſui res albæ ac nigræ: ſaporis, ſuaues & amaræ. Quanquam ſi conſcientijs optime conſultum uolumus, ne inſtabili dubitatione perpetuo uacillent, altius petenda, quàm ab humanis, uel rationibus, uel indicijs, uel coniecturis, ſcripturæ authoritas.

Nempe

Nempe ab interiori spiritussancti testificatione, & si enim reuerentiam sua sibi ultro maiestate conciliat; tunc tamen demum serio nos afficit, cum per spiritũ obsignata est cordibus nostris. Illius ergo uirtute illuminati, iam nõ aut nostro aut aliorum iudicio credimus, a Deo esse scripturam: sed supra humanum iudicium, certo certius constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) hominum ministerio, ab ipsissimo Dei ore ad nos emanasse. Non argumenta, non ueri similitudines quærimus, quibus iudicium nostrum incumbat, sed ut rei extra æstimandi aleam positæ, iudicium, ingeniumq; nostrum subijcimus. non id quidem qualiter solent quidam interdum rẽ incognitam arripere, quæ mox perspecta displicet, sed quia inexpugnabilem nos ueritatem tenere, probe nobis conscij sumus. Neq; qualiter superstitionibus solent miseri homines captiuam mentem addicere: sed quia non dubiam uim numinis illic sentimus uigere, ac spirare, qua ad parendum, scientes quidem ac uolentes, uiuidius tamẽ & efficacius quàm pro humana aut uoluntate aut scientia, trahimur & accendimur. Talis ergo est persuasio, quæ rationes non requirat. Talis noticia, cui optima ratio cõstet, nempe in qua securius cõstantiusq; mens quiescit, quam in ullis rationibus Talis deniq; sensus, qui nisi ex cœlesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor, quàm quod apud se experitur fidelium unusquisq;, nisi quòd longe infra iustam rei explicationem uerba subsidunt.

Hęc nisi certitudo adsit, quolibet humano iudicio, & superior & ualidior: frustra scripturæ autoritas uel argumentis munietur, uel Ecclesiæ consensu stabilietur, uel alijs præsidijs confirmabitur. siquidem, nisi hoc iacto fundamento, suspensa semper manet. sicuti cõtra, ubi semel communi sorte exemptam, religiose, ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinem animis nostris inferendam & infigendam non adeo ualebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantum cõfirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus, quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cœlestis ubiq;, & nihil terrenum redolens doctrina, quam pulchra partium omnium inter se consensio & eiusmodi reliqua, quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum uero solidius adhuc confirmãtur corda nostra: dum cogitamus rerum magis dignitate, quàm uerborũ gratia, in eius admirationẽ nos rapi. Nam & hoc nõ sine eximia Dei prouidentia factum est, ut sublimia regni cœlestis mysteria sub cõtemptibili uerborũ humilitate, traderentur, ne si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solam eius uim hic regnare. Nunc cum inculta illa, & tamen non rudis, simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quam ulla rethorum facundia: quid iudicare licet, nisi potentiorem scripturæ sacræ uim ueritatis constare, quam ut uerborum arte indigeat? Non ergo absq; ratione Apostolus, Dei uirtute, non humana sapientia fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasorijs humanæ sapientiæ uerbis, sed ostensione spiritus & potentiæ, cõmendabilis fuisset. siquidem ab omni dubitatione uindicatur ueritas, ubi non alienis suffulta præsidijs, sola ipsa sibi ad se sustinendam sufficit. Hæc autem uirtus ꝗ propria sit scripturæ inde liquet, quod ex humanis scriptis, quamlibet artificiose expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos ualet. Lege Demosthenem, aut Ciceronẽ: lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosuis ex illa cohorte. Mirum in modum fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt,

1. Corin. 2.

rapient,

rapient. Verum inde ſi ad ſacram, iſtam lectionem te conferas, uelis nolis, ita uiuide te afficiet, ita cor tuũ penetrabit, ita medullis inſidebit: ut præ iſtius ſenſus efficacia uis illa rhetorum ac philoſophorũ prope euaneſcat. Vt promptum ſit perſpicere, diuinum quiddã ſpirare ſacras ſcripturas quæ omnes humanæ induſtriæ dotes ac gratias, tanto interuallo, ſuperent. Nec ſuo etiam pondere caret eccleſiæ conſenſus. Neq; enim pro minimo ducendum eſt: ex quo ſcriptura publicata fuit, tot ſæculorum uoluntates cõſtanter in eius obedientiam conſenſiſſe: & utcunq; miris modis eam uel opprimere, uel euertere, uel inducere prorſus, & ex hominum memoria obliterare Satan, cum toto mundo, conatus ſit, ſemper tamen, inſtar palmæ, ſuperiorem euaſiſſe, & inexpugnabilem perſtitiſſe. Siquidem nemo fere excellentiore ingenio, uel ſophiſta, uel rhetor, olim fuit: qui aduerſus ipſam uim ſuam non intenderet, nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium uniuerſa terræ potentia ſe armauit: & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam ualide undequaq; impetita reſtitiſſet, non, niſi humano, freta præſidio? Quin magis hoc ipſo à Deo eſſe conuincitur, quod, reluctantibus humanis omnibus ſtudijs, ſua tamen uirtute uſq; emerſerit. Adde etiam huc, quod non una ciuitas, non gens una, in eam recipiendã & amplexandam conſpirauit: ſed quã longe lateq; patet terrarum orbis, uariarum gentium, quibus alioqui nihil inter ſe commune erat, ſancta conſpiratione, ſuam authoritatem adepta eſt. Porro cum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuerſorũ animorum, & rebus omnibus alioqui inter ſe diſſidentium: quando eam nõ niſi cœleſti numine conciliatam apparet: nõ parum tamen grauitatis illi accreſcit, dum intuemur in eorum pietatem, qui ſic conueniunt: non omnium quidem: ſed quibus ceu luminibus, fulgere eccleſiã ſuam Dominus uoluit. Iam quanta ſecuritate nos ei doctrinæ nomen dare par eſt: quam, tot ſanctorum uirorum ſanguine, ſancitam ac teſtificatam uidemus? Illi, pro ſemel ſuſcepta, non dubitarunt mortem animoſe, & intrepide, atq; adeo magna alacritate, oppetere: nos, cum tali arrabone ad nos tranſmiſſam, qui non certa, & inconcuſſa perſuaſione ſuſciperemus? Non ergo eſt mediocris ſcripturæ approbatio, tot teſtium ſanguine fuiſſe obſignatam: præſertim dum reputamus, eos mortem, ad reddendum fidei teſtimonium, oppetijſſe, non phanatica intemperie, qualiter interdũ erratici ſpiritus ſolent, ſed firmo conſtantiq;, ſobrio tamen Dei zelo. Aliæ ſunt, nec paucæ, nec inualidę rationes, quibus ſua ſcripturæ dignitas ac maieſtas non modo aſſeratur pijs pectoribus: ſed aduerſus calumniatorum technas egregie uindicetur: Sed quæ non ſatis per ſe ualeant, ad firmam illi fidem comparandam: donec eius reuerentiã cœleſtis pater, ſuo illic numine patefacto, omni controuerſia eximit. Quare tũ uere demum ad ſaluificam Dei cognitionem ſcriptura ſatisfaciet, ubi, interiori ſpiritus ſancti perſuaſione, fundata fuerit eius certitudo. Quæ uero ad eam confirmandam humana extant teſtimonia, ſic inania non erunt, ſi præcipuum illud & ſummum, uelut ſecundaria noſtræ imbecillitatis adminicula, ſubſequantur.

Porrò qui, repudiata ſcriptura, neſcio quam ad Deum penetrandi uiam imaginant: non tam errore teneri, quã rabie exagitari, putandi ſunt. Emerſerunt enim nuper uertiginoſi quidã, qui ſpiritus magiſterium faſtuoſiſsime obtendentes, lectionem ipſi omnẽ reſpuunt, & eorũ irrident ſimplicitatẽ, qui emortuã, & occidentẽ, ut ipſi uocant, literã adhuc conſectanẽ. Sed uelim ab ipſis ſcire, quiſnam ſit iſte ſpiritus, cuius afflatu eò ſublimitatis euehunẽ, ut

ſcripturæ doctrinā, ceu puerilē & humilem, deſpicere auſint? Nam ſi Chriſti ſpiritum eſſe reſpondent: perq; ridicula eſt eiuſmodi ſecuritas? Siquidem Apoſtolos Chriſti, alioſq; in prima eccleſia fideles, non alio ſpiritu illuminatos fuiſſe, ut opinor, concedent. Atqui nullus eorꝫ uerbi Dei contemptū inde didicit: ſed unuſquiſq; potius maiore reuerentia imbutus fuit. Quemadmodum eorꝫ ſcripta luculentiſsime teſtantur. Deinde & hoc mihi reſponderi ab ipſis uelim, an alium hauſerint ſpiritum ab eo, quem diſcipulis ſuis Dñs promittebat? Tametſi extrema inſania uexanť: non tamen eos tanta uertigine puto raptari, ut id iactare auſint. Qualem aūt fore promittendo denunciabat? Nempe q nō à ſeipſo loquereť: ſed ſuggereret eorꝫ animis & inſtillaret, quę ipſe ꝑ uerbū tradidiſſet. Nō ergo ꝓmiſſi nobis ſpiritus officiū eſt, nouas, & inauditas reuelationes cōfingere: aut nouum doctrinę genus procudere, q à recepta Euāgelij doctrina abducamur: ſed illā ipſam, q̄ per Euangeliū cōmendať, doctrinā mētibus noſtris obſignare. Vnde facile intelligimus, ſcripturę & lectiōi, & auſcultationi, eſſe ſtudioſe incumbendū: ſi quē à ſpiritu Dei uſum ac fructum percipere libet. Contra uero ſi qs ſpūs, prędterita uerbi Dei ſapiētia, aliam doctrinā nobis ingerit: eum merito uanitatis ac mendacij ſuſpectum eſſe debere. Quid em̄? Cum ſe Satanas in angelū lucis transfiguret: quam autoritatem habebit apud nos ſpiritus, niſi certiſsima nota diſcernať? Et ſane perſpicue nobis deſignatus eſt uoce Dñi: niſi quia ſponte in ſuum, exitium errare affectant miſeri iſti: dum ſpiritum à ſeipſis potius, q̄ ab ipſo, quærunt. At uero indignum eſſe cauſanť, ſpiritum Dei, cui ſubijcienda ſunt omnia, ſcripturæ ſubiacere. Quaſi uero ſit hoc ignominioſum ſpiritui ſancto, ſibi eſſe ubiq; parem & conformē, ſibi per omnia conſtare, nuſquā uariare. Equidem, ſi ad humanā, uel angelicam, uel alienam quamuis regulā exigeretur: cenſendus tum eſſet in ordinem, adde etiam, ſi placet, in ſeruitutem, redigi. ſed dum ſibi ipſi comparatur, dum in ſeipſo conſideratur: quis in eo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur, fateor: ſed quo ſuā apud nos maieſtatē ſanciri uoluit. Nobis abunde eſſe debet, ſimul atq; ſe nobis inſinuat, uerū ne ſub titulo ſuo Satanæ ſpiritus obrepat: in ſua imagine, quam ſcripturis impreſſit, uult à nobis recognoſci. Scripturarꝫ autor eſt. Varius diſſimiliſq; ſibi eſſe non poteſt. Qualem igitur ſe illic ſemel prodidit, talis perpetuo maneat, oportet. Hoc contumelioſum illi non eſt: niſi forte honorificum ducamus, à ſeipſo deſciſcere, & degenerare. Quod uero literæ occidenti nos incubare cauillanť, in eo pœnas luunt contemptæ ſcripturæ. Satis enim conſtat, Paulum illic aduerſus pſeudoapoſtolos cōtendere: qui quidem legem citra Chriſtum cōmendantes, à noui teſtamenti beneficio populum auocabant. quo paciſcitur Dñs, ſe legē ſuam in fideliū uiſcera inſculpturum, & cordibus inſcripturꝫ. Emortua eſt igitur litera, & ſuos lectores necat lex Dñi: ubi & à Chriſti gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantū inſonat. Verum ſi per ſpiritum efficaciter cordibus imprimiť, ſi Chriſtum exhibet: uerbum eſt uitæ, cōuertens animas, ſapientiā præſtans paruulis &c. Quinetiam eodem loco prædicationē ſuam Apoſtolus, miniſteriū ſpiritus uocat. Nimirum ſignificans, ita ſuæ, quam in ſcripturis expreſsit, ueritati inhærere ſpūm ſanctum, ut uim tum demum ſuā proferat, atq; exerat: ubi ſua conſtat uerbo reuerentia, ac dignitas. Nec his repugnat, quod nuper dictū eſt: uerbum ipſum non ualde certum nobis eſſe, niſi ſpiritus teſtimonio confirmeť. Mutuo em̄ quodā nexu, Dñs uerbi ſpiritusq; ſui certitudinē inter ſe copulauit. Vt ſolida uerbi religio animis noſtris inſidat, ubi affulget ſpiritus, qui nos

Ioan. 16.

qui nos illic Dei faciem cõtemplari faciat, ut uicissim nullo hallucinationis timore, spiritum amplexemur, ubi illum in sua imagine, hoc est, in uerbo, recognoscimus. Ita est sanè. Non uerbum hoibus cõmunicauit Deus, quod spiritus sui aduentu extemplo aboleret: sed eundẽ spiritũ, cuius uirtute uerbum administrauerat, submisit: qui suum opus, efficaci uerbi cõfirmatione, absolueret. In hunc modum Christus discipulis duobus sensum aperiebat: non ut, abiectis scripturis, per se saperent: sed ut scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Thessalonicenses, ne spiritum extingant, non sublimiter eos abripit ad inanes, sine uerbo, speculationes: sed cõtinuo subijcit, nõ spernendas prophetias. Quo, proculdubio, innuitur, spiritus lucem præfocari, simulatq; in contemptum ueniunt prophetiæ. Quid ad hæc tumidi isti ἐνθουσιασταί; qui hanc unam reputant eximiam illuminationem, ubi secure, omisso, ac ualere iusso Dei uerbo, quidquid stertendo conceperint, nõ minus cõfidenter, quàm temere, arripiunt? Filios certe Dei longe alia decet sobrietas: qui ut omni ueritatis luce, sine Dei spiritu, orbatos se uident: ita nõ ignorant uerbum esse, organum, quo spiritus sui illuminationem fidelibus Dñs dispensat. Alium enim spiritum nesciunt, q̃ qui in Apostolis habitauit & locutus est: cuius oraculis assidue ad uerbi audientiam reuocantur. Lucæ ulti. 1. Theß. 5.

Sed enim quoniã Dei notitiam, quæ in mundi machina, uniuersisq; creaturis non obscure alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnũ & clarius uerbo docuimus explicari: iam operæpreciũ est expendere, ecquid se talem Dñs in scriptura nobis repræsentet, qualem in operibus suis delineari, prius uisum est. Longa certe materia: si quis in ea diligentius tractanda immorari uelit. At ego uelut indicẽ proposuisse contentus ero: quo monitæ piæ mentes, quid potissimũ in scripturis de Deo inuestigandum sit, norint: & ad certum eius inquisitionis scopum dirigant. Initio ergo Dñs eum esse se Deum declarat: qui postquam cœlum & terram creauit, uniuersum hominum genus immensa beneficentia complexus, ac prosecutus quidem fuerit: sed peculiari gratia pios semper, ac perpetua serie aluerit, sustentarit, seruarit, atq; ab illis uicissim agnitus fuerit, ac religiose cultus. Tum historijs omniũ sæculorum, quasi typis quibusdam, ob oculos ponit, quanta sit bonitatis suæ erga fideles constantia: quanta prouidentiæ sedulitas: quanta beneficentiæ promptitudo: quanta auxilij uirtus: quantus dilectionis ardor: quàm indefessa in ignoscendis delictis patientia: quam paterna in puniẽdis castigatio: quàm perpetuus ueritatis tenor. Rursum, quanta in peccatores ultionis seueritas: quàm horrenda, post longam tolerantiam, iræ suæ inflammatio: quanta manus suæ, ad eos prosternendos proterendosq;, potentia. Hactenus pulchre conuenit ista Dei effigies, cum illa, quam in mundi uniuersitate apparere, nuper ostendimus. Certis tamen locis dillucidæ eius descriptiones nobis proponũtur, quibus εἰκονικῶς uisenda, exhibetur germana eius facies: unde melius perspicietur ista conuenientia. Nam cum eam describeret Moses, uidetur sanè uoluisse breuiter comprehendere, quidqd de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac uerax, qui custodis misericordiam in milia, qui aufers iniquitatẽ & scelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filijs, ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem καὶ αὐτουσίαν, magnifico illo nomine, bis repetito, prædicari: deinde commemorari eius uirtutes, quibus nobis describatur, non quis sit apud se: sed qualis erga nos, ut ista eius agnitio uiuo magis sensu, q̃ uacua & me- Exodi. 34.

teorica speculatione constet. Virtutes porro easdẽ hic enumerari audimus: quas notabamus, in cœlo, & terra, relucere. Clementiam, bonitatẽ, misericordiam, iustitiam, iudicium, ueritatem. Nam uirtus, & potentia, sub titulo Elohim continetur. Iisdem etiam epithetis illum insigniunt prophetæ, cũ ad plenum uolunt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa cõgerere cogamur, in præsentia nobis psalmus unus sufficiat: in quo tã exacte summa omnium eius uirtutum recensetur, ut nihil omissum uideri queat. Et nihil tamẽ illic ponit, quod non liceat in creaturis contemplari. Adeo talem sentimus, experientia magistra, Deum, qualem se uerbo declarat. Apud Ieremiã, ubi pronunciat, qualis agnosci à nobis uelit, descriptionẽ proponit non ita plenam: sed eodem semper recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur, quòd me nouerit Dominũ, qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiam in terra, tria certe hæc apprime nobis cognitu sunt necessaria. Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus. Iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium. Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissime fouentur. Quibus compræhensis, te abunde habere uaticinium testatur, quo possis in Deo gloriari: Neq; tamen ita omittuntur, aut ueritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quo modo enim constaret, quæ hic requiritur, iustitiæ, misericordiæ, iudicij eius scientia: nisi ueritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terrã iudicio & iustitia moderari: nisi intellecta eius uirtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si deniq; uiæ omnes eius sunt, misericordia, iudiciũ, iustitia, in illis quoq; & sanctitas conspicua est. Porro non in alium scopum destinatur, quæ in scripturis nobis proponit Dei notitia, quàm quæ in creaturis impressa nitet. Nempe ad Dei timorem primum, deinde ad fiduciam nos inuitat: quò scilicet, & perfecta uitæ innocentia, & non simulata obedientia, colere illum discamus: tum ab eius bonitate toti dependere. Verum quia se Dominus propinquiore intuitu contemplandum non exhibet, nisi in facie Christi sui: quæ ipsa fidei tantum oculis conspicitur: quod de notitia Dei dicendum restat, in eum locum melius differetur, quo tractabitur fidei intelligentia.

Psal. 145.

Ierem. 9.

misericordia Iudiciũ Iustitia

DE COGNI

DE COGNITIONE HOMINIS, ET LIBERO ARBITRIO.

Caput II.

ON sine causa, ueteri prouerbio, tantopere homini commendata semper fuit cognitio sui ipsius. Nam si turpe ignorare ducitur, quæcunq; ad humanæ uitæ rationem pertinent, multò uerò fœdior ignorantia nostri est: qua fit, ut in capiendo, de re qualibet necessaria, consilio miserè hallucinemur, atq; adeò cæcutiamus. Verum quò utilior est præceptio, eò diligentius uidendũ est nobis, ne ipsa præpostere abutamur. Quod philosophis quibusdam uidemus accidisse. Illi enim, dum hominẽ hortantur, ut seipsum nouerit, finem simul proponunt, ne dignitatem, excellentiamq; suam nesciat. Neq; aliud ipsum in se contemplari uolunt, quàm unde inani fiducia intumescat, & superbia infletur. Nobis autem longe aliud quærendum, in excutiendis nobis, præscribit Dei ueritas. nempe talem exigit notitiã, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia destitutos, ad submissionem adducat. Quam regulam tenere conuenit, si ad rectam & sapiendi & agendi metam pertingere libet. Neq; me latet, quanto plausibilior sit illa sententia, quæ ad recognoscenda nostra bona potius nos inuitat, quàm ad pauperiem, ignominiam, turpitudinem, imbecillitatem inspiciendam. Siquidem nihil est, quod magis appetat humanum ingenium, quàm blanditijs demulceri. Atq; ideo, ubi dotes suas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quominus mirum est, hic adeo perniciose fuisse à maxima hominum parte aberratum. Nam cum sit ingenitus uniuersis mortalibus plusq; cæcus sui amor, libentissime sibi persuadent, nihil inesse sibi, quod merito debeat esse odiosum. Ita, sine alieno patrocinio, uanissima hæc opinio fidem passim obtinet: hominem sibi abunde sufficere, ad bene, beateq; uiuendum. Quòd si qui modestius sentire uolunt, utcunq; aliquid Deo concedant, ne sibi arrogare omnia uideantur: sic tamen partiuntur, ut potissima & gloriæ, & fiduciæ materia semper apud se resideat. Iam si accedit oratio, quæ sponte prurientem in hominis medullis superbiam, suis illecebris, titillet, nihil est, quod magis arrideat. Proinde ut unusquisq; humanæ naturæ præstantiam benignissime suo præconio extulit: ita, magno sæculorum propè omnium applausu, fuit exceptus. Sed enim quæcunq; talis est humanæ excellentiæ cõmendatio, quæ hominem in se acquiescere doceat, nihil aliud q; suauitate illa sua delitias facit: & sic quidem illudit, ut qui assentiuntur, eos pessimo exitio perdat. Quorsum enim pertinet, uana omni fiducia fretos deliberare, instituere, tentare, moliri, quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac destitui tum sana intelligentia, tum uera uirtute inter primos conatus, pergere tamen secure, donec in ruinã corruamus? Atqui non aliter succedere ijs potest, qui se aliqd posse, propria uirtute, confidunt. Talibus ergo magistris, qui reputandis tantum bonis nostris nos detinent, si quis auscultet, non in sui cognitionem proficiet, sed in pessimam ignorationẽ abripietur. Ergo cum in hoc consentiat Dei ueritas cum publico oĩm

mortalium sensu, secundam sapientiæ partem in nostri cognitione repositã esse: in ipsa tamen cognoscendi ratione magnum est dissidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probe sibi exploratus uidetur, cum & intelligentia, & integritate sua confisus, audaciam sumit, ac sese incitat ad uirtutis officia. Et indicto uicijs bello, ad id, quod pulchrũ & honestum est, toto studio incumbere conatur. Qui autem se ad amussim diuini iudicij inspicit, & examinat, nihil reperit, quod animum ad bonam fiduciam erigat. ac quo penitius se excussit, eò magis, ac magis deijcitur: donec omni fiducia prorsus abdicatus, nihil sibi, ad uitam recte instituendam, relinquit. Neq; tamen hic negamus, esse inditam naturæ nostræ aliquam nobilitatem, quæ nos ad iustitiæ honestatisq; studium meritò expergefacere debeat. Non enim possumus, aut primam nostram originem, aut quorsum conditi sumus, cogitare: quin, ad meditandam immortalitatem, expetendumq; Dei regnũ, pungamur. Sed tantum abest, ut animos nobis faciat ista recognitio: ut potius, submissis illis, ad humilitatẽ, modestiamq; deducat. Quæ enim illa est origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis nostræ finis? A quo penitus auersi sumus, ut miseræ nostræ sortis pertæsi ingemiscamus: ingemiscendo, ad perditam illã dignitatem suspiremus. Nos aũt, cum dicimus, nihil in se oportere hominẽ intueri, quod ipsum animosum reddat, intelligimus, nihil esse penes ipsum, cuius fiducia debeat superbire. Quare, si libet, quam homo sui notitiam habere debet, ita partiamur: ut primo loco, quem in finem creatus sit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus, uitæq; futuræ meditationem excitetur: deinde suas facultates, uel certè facultatum inopiam expendat, qua perspecta, non secus, atq; in nihilũ redactus, in extrema confusione iaceat. Huc tendit prior consideratio, ut quale sit officium suum, agnoscat: altera, quid ad ipsum præstandum ualeat. De utraq;, prout series docendi poscet, sparsim à nobis disseretur.

Ante uerò, quàm ad miseram istam hominis conditionem describendã aggrediamur, operæprecium est tenere, qualis, prima sua conditione, creatus fuerit homo. Cauendum est enim, ne, dum naturalia hominis mala demonstramus, ea uideamur ad naturæ autorẽ referre. In hoc enim prætextu se habere satis defensionis putat impietas, si obtendere queat, quicquid habet uitij, à Deo quodammodo profectum esse. Nec dubitat, si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpamq; in eum transcribere, cuius merito rea agiť. Et qui religiosius loqui de numine uideri uolunt, libenter tamen excusationem prauæ suæ uoluntatis captant, à naturæ accusatione. non cogitantes se Deum quoq;, licet obscurius, suggilare: cuius in contumeliam recideret, siquid uitij inesse naturæ probaretur. Cum ergo uideamus carnem inhiare subterfugijs omnibus, quibus utcunq; deriuari à se malorum suorum culpam existimat, huic malitiæ diligenter obuiandum est. Itaq; sic tractanda est humani generis calamitas, ut pręcidatur carnis malitię omnis tergiuersatio, & iustitia Domini ab omni insimulatione, nedum criminatione, uindicetur. sic tñ, ut à purissima ueritate non deflectamus: quæ adeo non suffragať istiusmodi absurdis, ut, ad refellenda, per se abunde sufficiat, ubi primũ intelligiť. Nam parentẽ oĩm nostrũ Adam creatũ esse constat ad imaginẽ, & similitudinem Dei. Quo indicať factum esse participẽ diuinæ tum sapientiæ, tum iustitiæ, tum uirtutis, tũ integritatis, tũ ueritatis, tum innocentiæ. Neq; eñ probabilis est eorũ error, qui similitudinẽ & imaginẽ Dei in dominatu illi tradito locant: ac si eo solo Deũ referre diceret, quia constitutus fuerit oĩm animaliũ

Domi-

Dominus & arbiter. Nisi maius subesset huic sententiæ pondus, non toties
repeteretur à Mose. Et Paulus omnem de ista re controuersiam dirimit, cũ
ita loquitur. Renouamini spiritu mentis uestrę, & induite nouum hominem
qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate ueritatis. Item, no- Ephe. 4.
lite mentiri inuicem, exuti ueteri homine, cum actionibus suis, & induti no- Coloß. 4.
uum, qui renouatur ad agnitionem, & imaginem eius, qui creauit illum. Vi-
des ut imaginem Dei interpretatur, conformitatem, quam spiritus noster ha-
bet cum Domino, ubi terrena sorde repurgatus, nihil nisi cœlestem puritatẽ
spirat. Ergo ad imaginem Dei conditus homo, ijs dotibus præditus fuit, quę
beneficentiam creatoris largissimam erga ipsum testarẽtur. Bonorum enim
omne genus participatione cum ipso adhęrebat, eorum nexu perpetuo cum
eo uicturus, si in ea modo, quam acceperat, integritate stetisset. Verũ nõ diu
stetit: sed, sua protinus ingratitudine, tot sibi collatis beneficijs indignum se
reddidit. Hic illa cœlestis imago inducta, & obliterata fuit: quia per peccatũ
à Deo alienatus, simul á bonorum oĩm cõmunione necessario excidit, q̃ nõ, ni
si in ipso, haberi possunt. Ita in locũ sapientię, uirtutis, sanctitatis, ueritatis, iu-
stitię, q̃bus ornamentis illũ uestiebat Dei similitudo, cesserũt teterrimę pestes
ignorãtia, impotentia, impuritas, uanitas, iniustitia: q̃bus miserijs ĩmersus, &
obuolutus, ijsdẽ suã quoq; pgeniem implicuit. Eius eñ imaginẽ referunt, à
quo ducunt originem, & parentis sui pollutione contaminati nascuntur.

Hæc est hæreditaria corruptio, quam peccatum originale ueteres nuncu-
parunt: peccati uocabulo, naturæ, antea bonæ, & puræ, deprauationem de
signantes. Qua de re multam cum Pelagianis cõcertationẽ habuerunt. Nã
isti, cum euincerentur mãnifesto scripturæ testimonio, peccatũ à primo ho-
mine transijsse in totam posteritatem: cauillabantur, transijsse per imitationẽ
non propaginem. Ergo boni uiri in hoc elaborarunt, ac præ alijs Augusti-
nus, ut ostenderent, nos, non ascita nequitia corrumpi: sed ingenitam uitiosi
tatem, ab utero matris afferre. Quod inficiari summæ impudentiæ fuit. Sed
Pelagianorum, & Cœlestianorum temeritatem non mirabitur, qui ex illius
sancti uiri monumentis perspexerit, quàm fuerint in alijs omnibus perditæ
frontis bestię. Certe nõ ambiguum est, quod confitetur Dauid, se in iniquita
tibus genitũ, & in peccato conceptum à matre. Non arguit illic patris aut ma Psal. 51.
tris delicta: sed, quo dei erga se bonitatem melius cõmendet, proprię peruersi
tatis confessionẽ, à prima natiuitate, repetit. Cum id Dauidi peculiare nõ fu-
isse constet, sequitur cõmunem summi generis sortem, sub eius exemplo, no
tari. Omnes ergo, q ab impuro semine descendimus, peccati contagione nas
cimur infecti. imò, anteq̃ lucẽ hanc uitæ aspicimus, sumus in Dei conspectu
fœdati, & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne unus qui- Iob. 14.
dem, ut est in libro Iob. Ita certè habendum est: fuisse Adamũ humanæ natu-
rę non progenitorẽ modo, sed quasi radicẽ, atq; ideo in illius corruptiõe me
rito uiciatum fuisse hominũ genus. Quod ex illius, & Christi comparatione
planius facit Apostolus. Quemadmodũ inquit, per unũ hominẽ peccatum
intrauit in uniuersum mundũ, & per peccatũ mors, q̃ in oẽs hoĩes ꝓuagata, Roma. 5.
quando oẽs peccauerunt, ita per gratiã Christi iustitia, & uita nobis restituta
est. Quid hic garriant Pelagiani? peccatum, Adæ imitatione, propagatum?
ergo ne ex Christi iustitia, nihil aliud proficimus, nisi q̃d exemplũ nobis est
ad imitationẽ, ꝓpositũ? Quis tñ sacrilegiũ ferat? Quod si extra controuersiã
est, Christi iustitiã cõmunicatione nostrã esse, & ex ea uitam, simul conficit,
utramq; ita in Adam fuisse perditã, ut in Christo recuperatur, peccatũ ꝟo &

mortem ita per Adam obrepsisse, ut per Christum aboleantur. Neq; ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quę ueteres non parum torsit, an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur: quòd in ea potissimum lues resideat. Eo nos esse contentos oportet, Dominum, quas uoluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Ideo illum, cum acceptas perdidit, non tantum sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit sollicitus, ubi audiat Adamum, nobis non minus, quàm sibi ornamenta illa, quę perdidit, accepisse? Non uni homini data illa fuisse, sed uniuersę hominis naturæ attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda inopsq; destituitur: si, illo per peccatum inquinato, in naturam contagio serpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim uitiati sunt filij in parente, ut nepotibus essent tabifici, hoc est, ita corruptionis exordiū in Adam fuit, ut, perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur. Quòd autem cauillantur Pelagiani, uerisimile non esse, à parentibus pijs corruptionem ducere liberos, cum magis eorum puritate sanctificari debeant, facile refutatur. Non enim ex eorum regeneratione spirituali descendunt, sed generatione carnali. Porrò quòd eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ non facit, quo minus prima illa, & uniuersalis gentis humanæ maledictio præcedat.

Atq; ne hęc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatū originale definiamus: Neq; uero singulas, quę à scriptoribus positę sunt, definitiones excutere, propositū mihi est: sed unā proferā duntaxat, quę ueritati mihi uidet̄ optime cōsentanea. Videt̄ ergo peccatū originale hereditaria naturę nostrę prauitas & corruptio: quæ primum facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert, quę scriptura uocat opera carnis. Atq; id est proprie, quod à Paulo sæpius peccatū nominatur. Quæ uero inde emergunt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cœdes, comessationes, fructus peccati, secūdum hanc rationem, uocat, quanq; & peccata in scripturis passim nuncupātur. Hæc itaq; duo distinctè obseruanda. Nempe, quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus uitiati peruersiq;, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati merito, conuinctiq; coram Deo tenemur: cui nihil est acceptum, nisi iustitia, innocētia, puritas. Neq; ista est alieni delicti obligatio. Quod enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos Dei iudicio, nō ita est accipiendum, ac si insontes ipsi & immerentes, culpam delicti eius sustineremus: sed quia, per eius transgressionem, confusione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non sola in nos pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iure pœna debetur. Quare Augustinus, utcunq; alienum peccatum sæpe uocet, quo clarius ostendat, propagine in nos deriuari, simul tamen & proprium unicuiq; asserit. Et Apostolus ipse disertissimè testatur, ideo mortem in omnes peruagatam, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atq; ideo infantes quoq; ipsi, dum suam secum damnationem à matris utero afferunt: non alieno, sed suo ipsorum uitio sunt obstricti. Nam tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint: habent tamen in se inclusum semen: imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen. Ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Alterum, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assidue fructus parit: ea scilicet, quæ ante descripsimus, opera carnis. Non secus atq; incensa fornax flāmam & scintillas

Alibi sæpe tum uero lib. 3. De peccatorū merit. & remiss. cap. 8.

Rom. 5.

efflat

efflat, aut ſcaturigo aquam, ſine fine, egerit. Quare qui peccatũ originale definierũt, carentiã iuſtitiæ originalis, quanq; id totũ complectuntur, quod in re eſt: non tñ ſatis ſignificanter uim atq; energiã ipſius expreſſerunt. Nõ eñ natura noſtra boni tñ inops, & uacua eſt: ſed maloꝝ omniũ adeo fertilis & ferax, ut ocioſa eſſe non poſſit. Qui dixerunt eſſe concupiſcentiã, non nimis alieno uerbo uſi ſunt, ſi modo adderetur, quod minime conceditur à plęriſq;, quicquid in homine eſt, ab intellectu ad uoluntatem, ab anima ad carnem usq;, hac cõcupiſcentia inquinatum, refertumq; eſſe: aut, ut breuius abſoluatur, totum hominem non aliud, ex ſeipſo eſſe, quàm concupiſcentiam.

Eant nunc, qui Deum ſuis uicijs inſcribere audent, ꝙ dicant naturaliter uitioſi, homines. Opus Dei perperam in ſua pollutione cõtemplant, ꝗd in illa integra adhuc, & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo noſtræ culpa, non à Deo, noſtra perditio eſt; quando non alia ratiõe perijmus, niſi quia degenerauimus à prima noſtra conditione. Neq; hic obſtrepat quiſpiam, potuiſſe Deum noſtræ ſaluti melius proſpicere, ſi Adæ lapſui occurriſſet. Nam obiectio iſta, cum, ob nimis audacem curioſitatem pijs mẽtibus abominanda eſt, tum ad prędeſtinationis arcanum attinet: quod ſuo loco poſtea tractabitur. Quare ruinam noſtram naturæ deprauationi imputãdam meminerimus, ne in Deum ipſum naturæ autorem ſtringamus accuſationem. Hærere quidem exitiale illud uulnus in natura uerum eſt, ſed multũ refert, acceſſerit ne aliunde, an ab origine inſederit. Conſtat aũt per peccatũ inflictum fuiſſe: nõ eſt igitur cur conqueramur, niſi de nobis ipſis. Quod diligeriter annotauit ſcriptura. Dicit enim Eccleſiaſtes, Hoc ſcio quod fecerit Deus, hominẽ rectũ. Ipſi aũt quęſierunt ſibi adinuentiones multas. Homini tñ ſuũ exitiũ adſcribendũ apparet, cũ, diuina benignitate rectitudinẽ adeptus, ſua ipſe dementia, in uanitatem delapſus ſit. Dicimus ergo naturalẽ hominẽ uicioſitate corruptũ: ſed quæ à natura nõ fluxerit. A natura fluxiſſe negamus, ut ſignificemus aduentitiam magis eſſe qualitatem, q̃ homini acciderit: q̃ ſubſtantialẽ proprietatẽ, quę ab initio indita fuerit. Vocamus tñ naturalẽ: ne quis ab unoquoq; praua cõſuetudine cõparari putet, cũ, hęreditario iure, uniuerſos cõprehẽſos teneat. Neq; id ſine autore facimus. Eadẽ eñ cauſa nos oẽs eſſe natura filios irę docet Apoſtolus. Quomõ creaturę oĩm nobiliſſimę infenſus eſſet Deus, cui placẽt infima quoq; opera ſua: Sed operis ſui corruptioni magis infenſus eſt, q̃ operi ſuo. Ergo ſi ob uitiatã humanã naturam nõ inſcite dicit homo naturaliter eſſe deo abominabilis, nõ etiã inepte dicet naturaliter prauus & uitioſus. Quemadmodũ nõ ueret Auguſtinus, ratiõe corruptę naturę, naturalia dicere peccata, q̃ in carne noſtra neceſſario regnãt ubi abeſt Dei gratia. Ita euaneſcit ſtultũ manicheoꝝ nugamentum, qui cum ſubſtantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorẽ affingebant, ne iuſto Deo uiderent mali cauſam & principium aſſignare. Ephe. 2.

Poſtquàm uiſum eſt, peccati dominatum, ex quo primum hominem ſibi obligatum tenuit, totum genus inuaſiſſe: exponẽdum reſtat, ex quo in hanc ſeruitutem redacti ſumus, an omni ſpoliati ſimus libertate, & ſi qua particula adhuc uiget, quousque uis eius procedat. Sed quo facilius nobis huius quæſtionis ueritas eluceat, ſcopum obiter præfigamus, quò tota ſumma deſtinanda ſit. Patebit autem, quis debeat ſpectari ſcopus, ſi pericula conſiderentur, quæ utrinque imminent. Nam ubi omni rectitudine abdicatur homo, ſtatim ex eo deſidiæ occaſionem arripit: & quia nihil ad iuſtitiæ ſtudium ualere per ſe dicitur, illud totum, quaſi iam nihil

ad ſe

ad se pertineat, sus'q deq habet. Rursum, uel minutulum illi quidpiam arro gari nō potest, quin & Deo pręripiat suus honor, & homo ipse temeraria cō fidētia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenēdus hic cursus erit: ut homo nihil boni penes se reliquum sibi esse edoctus, et miserrima undiq; necessitate circumseptus, doceatur tn̄ ad bonū, q̄ uacuus est, ad liberta tē, qua priuatus est, adspirare: & acrius ab ignauia excitet, q̄ si summa uirtu te fingeretur instructus. Hoc secundum q̄ necessarium sit, nemo non uidet. De priore uideo à pluribus dubitari, quàm conueniebat. Nam hoc extra cō trouersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quantopere intersit, ipsum falsa gloriatione deijci, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini concessum fuit, ut in se gloriaretur, cū, Dei beneficētia, summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari cōuenit: ubi ob suam ingratitudinem, ab eximia gloria, in extremā ignominiā deturbatus est? pro eo, inquam, tempore, quo in summum honoris fastigium euectus erat, scrip tura nihil aliud ei tribuit, q̄ quod creatus esset ad imaginem Dei, quo scilicet insinuat, nō proprijs bonis abundasse, sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest, nisi ut Deū, cuius beneficentiæ gratus esse non po tuit, cum diuitijs gratiæ eius afflueret, omni gloria nudus, ac destitutus agno scat? Et quem, bonorū suorꝫ recognitione, non glorificauit, nunc saltē, pro prię paupertatis cōfessione, glorificet? Nihilo etiā minus è re nostra est, oēm sapientię, uirtutisq; laudē nobis derogari, q̄ ad Dei gloriā attinet. Vt cum sa crilegio ruinā nostrā coniungant, qui aliqd ultra uerꝫ, nobis largiunt̄. Quid em̄ aliud fit, cū marte nostro docemur contendere, nisi q baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox cōfracto, decidamus? Quanq̄ nimis etiānū cōmendant̄ uires nostrę, dū baculo arundineo cōparant̄. Fumus em̄ est, qc quid de illis uani hoīes cōmentantur. Quare nō abs re toties ab Augustino pręclara ista sentētia repetit̄. Pręcipitari magis à suis defensoribus liberꝫ arbi trium, quàm stabiliri. Hęc pręfari necesse fuit, propter nonnullos, qui dū au diunt humanam uirtutem funditus euerti, ut Dei uirtus in homine ędificet̄, totā hanc disputationē pessime oderunt, quasi periculosam, nedū supuacuā: quam tn̄ & in religione necessariam, & nobis utilissimam esse apparet.

In facultatibus hoīm inspiciendis, q̄ scilicet melius à nobis ęstiment̄, inci piemus ab earꝫ partitiōe, & ea quidē simplicissima. Nō em̄ uideo qd opus sit illas argutiores philosophorꝫ distinctiōes recēsere: Esse primo loco qnq; sen sus, q̄s tn̄ Platoni organa magis uocari placet, quibus in sēsum cōmunē, ceu in receptaculū quoddā, obiecta oīa instillent̄: sequi phantasiā, quę à sensu cō muni appręhēsa, dijudicet: postea rationē, penes quam uniuersale est iudici um. Postremo mentē, quę defixo, quietoq; intuitu contēpletur, quę ratio, dis currendo, uolutare solet. Item menti, rationi, phantasię, tribus animę faculta tibus cognitiuis, tres etiā appetitiuas respōdere. Voluntatē, cuius partes sint quę mens & ratio ꝓponūt, appetere. Vim irascēdi, quę, à ratiōe & phantasia porrecta, arripiat. Vim cōcupiscendi, quę à phantasia sensuq; obiecta, appre hendat. Hæc ut uera sint, aut saltē probabilia, quoniā tamen uereor, ne ma gis nos sua obscuritate inuoluāt, q̄ iuuent, omittenda censeo. Si cui libet alio modo aīæ potētias distribuere: ut altera uocet̄ appetitiua, quę tametsi ratiōis expers, rationi tamē obtēperat, si aliunde dirigat̄; altera dicat̄ intellectiua, q̄ sit per seipsam ratiōis particeps: nō ualde reclamo. Nec istud refellere uelim: Tria esse agēdi principia, sēsum, intellectū, appetitū. Sed nos diuisionē poti us eligamus, infra oīm captū positam, quę certe à philosophis peti nō potest.

In Theæteto.

Arist. lib. 1. Ethic. cap. ulti.

Idem li. 6. cap. 2.

Nam

Nam illi, dum simplicissime loqui uolunt, animam diuidunt in appetitum, & intellectum. Sed utrunq; faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuũ esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullum actionis motum habeat. Quam rem ingenij nomine designari putat Cicero: interdum practicũ, qui, boni, maliue apprehensione, uoluntatem uariè moueat. Sub quo genere bene iusteq; uiuendi scientia continetur. Illũ quoq; (appetitum dico) in uoluntatẽ, & concupiscentiã partiunt, ac βούλησιν quidem esse, quoties rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant, obtemperat, πάθος autem fieri, ubi, excusso rationis iugo, ad intemperiẽ excurrit. Ita semper in homine rationẽ imaginant̃, qua se rectè moderari queat. Quamobrẽ nos, qui rationẽ quoq; deprauatã esse asserimus, cogimur paulũ ab eiusmodi partitione discedere. Sic ergo habeamus, subesse duas humanę animę partes, quæ quidẽ pręsenti instituto cõueniant, Intellectũ & uoluntatẽ. Sit aũt officiũ intellectus, inter obiecta discernere, prout unũquodq; probandũ, aut improbandũ uisum fuerit: Voluntatis aũt eligere, & sequi, q̃d bonũ intellectus dictauerit: aspernari, ac fugere, q̃d ille improbarit. Nihil hic nos remorent̃ illę Aristotelis minutię, nullã esse mẽti per se motionẽ: sed electionẽ esse quę moueat, quã eandẽ nuncupat intellectũ appetitiuũ, ne superfluis quæstiõibus intricemur. Satis sit nobis, intellectũ esse quasi animę ducẽ & gubernatorẽ. Volũtatẽ in illius nutũ semper respicere, & iudicium in suis desiderijs expectare. Qua ratione uerè tradidit Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu, fugã & persequutionẽ, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porrò q̃ certa sit, ad dirigendã uoluntatẽ, intellectus, gubernatio, mox uidebitur. Hic duntaxat uolumus, nullã reperiri posse in anima potentiã, quę nõ ritè ad alterutrũ istorũ membrorũ referatur. Porrò hoc modo sensum sub intellectu comprehendimus, quem alij sic distingũt, quòd sensum ad uoluptatẽ propendere dicũt, pro qua intellectus bonũ sequat̃. Inde fieri ut appetitio sensus, concupiscentia fiat, & libido: affectio intellectus, uoluntas. Rursum pro appetitus nomine, q̃d illi malũt, uolũtatis nomẽ, q̃d usitatius est, usurpamus.

De duplici intellectu. *Themist. in li. 3. de aĩa cap. 49.* *Cicero de finibus li. 5.* *Ita Plato in Phædro.* *Lib. Ethic. 6. cap. 2.*

Nunc cõsideremus, q̃d pars utraq; polleat. Philosophi sanè magno cõsensu rationẽ in mente cõsidere fingunt, quę instar lampadis cõsilijs oĩbus præluceat, instar & reginę, uoluntatẽ moderet̃. Ita eñ luce diuina perfusã esse, ut optime cõsulere: eo uigore pręstare, ut optime imperare queat. sensum cõtra torpere, & lippitudine teneri, ut semp̱ humi serpat, & in crassioribus obiectis uolutetur, nec unq̃ se attollat ad uerã perspicaciã. Appetitũ, si rationi parere sustineat, nec sensui subigẽdum se permittat, ad studiũ uirtutũ ferri, rectã uiã tenere, & in uoluntatẽ formari. Quod si in seruitutẽ sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, ut in libidinẽ degeneret. Atq; omnino cũ, ex eorũ opinione, duę animę facultates concedant̃, Intellectus & appetitus, seu uolũtas, quę appellatio iã uulgatiore usu recepta est: Intellectũ ratione pręditũ asserũt optima ad bene, beateq; uiuendũ moderatrice, ipse modo se in sua pręstantia sustineat, ac uim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorẽ aũt eius motionẽ, quæ sensus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abstrahitur, talem esse, ut rationis ferula domari, & paulatim profligari queat. Volũtatem porrò inter rationem & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotẽ, siue rationi obtẽperare, siue sensui rapiendã se prostituere libeat. Nõ inficiant̃ quidẽ interdũ, ipsa nimirum experientia cõuicti, quãta cũ difficultate rationi apud se regnũ homo stabiliat, dũ nunc titillat̃ uoluptatũ illecebris, nunc falsa bonorũ imagine deludit̃, nunc impotenter percutit̃ immoderatis affectibus

affectibus, & tanquam funibus, uel neruis, ut ait Plato, in diuersum abripit. Qua etiam ratione Cicero dicit illos, à natura datos igniculos, prauis opinionibus, malisq; moribus mox extingui. Vbi uero semel occuparunt in animis dominium eiusmodi morbi, impotentius grassari fatētur, quàm ut facile cohercere eos liceat: nec dubitāt ferocibus eq̄s cōparare, q exturbata ratione ceu auriga excusso, intemperanter, ac sine modo lasciuiant. Hoc tamē extra controuersiam ponunt, uirtutes, & uitia in nostra esse potestate. Nam si nostræ, inquiunt, electionis est, hoc, aut illud agere: ergo & non agere. Rursum si non agere, ergo & agere. Libera autem electione agere uidemur quæ agimus, & ab ijs abstinere, quibus abstinemus: ergo si quid boni agimus, si, ubi libeat, possimus illud omittere: si quid mali perpetramus, possimus id quoq; fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorum proruperunt, ut iactarint, deorum quidē esse munus, quod uiuimus, nostrum uero, quòd bene, sanctéq; uiuimus. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est. Humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: uoluntatem, illi subiacentem, à sensu quidem ad mala sollicitari: sed, ut liberam electionem habet, impediri nequaquam posse, quin rationem ducem per omnia sequatur.

Lib. pri. de legi. *lib. 3. Tusc.* *Vide apud Aristo. li. 3. Ethic. ca. 5. Seneca.*

Inter scriptores Christianæ professionis, tametsi nemo extitit, qui non agnosceret, & sanitatem rationis in homine grauiter ex peccato uulneratam, & uoluntatem prauis cupiditatibus ualde implicitam esse, multi tamē eorū longeplus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus ueteres mihi uidentur hoc consilio uires humanas sic extulisse, ne si impotentiam disertè essent confessi, primum philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tūc certamē habebant, excuterent, deinde carni, suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionem præberent. Ergo ne quid communi hominum iudicio absurdum traderent, scripturæ doctrinam, cum philosophię dogmatibus, dimidia ex parte, conciliare studuerunt: præcipuè tamen secundum illud spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorū uerbis apparet. Habet Chrysostomus alicubi. Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit arbitrium: & inuitos nō retinet, sed uolentes amplectitur. Item. sæpe qui malus est, si uoluerit, in bonum mutatur. Et qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. Quia liberi arbitrij esse nostram naturam fecit dominus: Nec imponit necessitatem: sed congruis remedijs appositis, totum iacere in ęgrotantis sententia sinit. Item. sicut, nisi gratia Dei adiuti nihil unquam possumus rectè agere: ita nisi, quod nostrum est, attulerimus, non poterimus supernum acquirere fauorem. Dixerat autem prius, ut non totum diuini sit auxilij, simul nos aliquid afferre oportet, adeoq; uerbū hoc illi passim familiare est: Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui consentaneum quod ait Hieronimus, nostrum esse incipere, Dei autem perficere: nostrum, offerre quod possumus: illius, implere, quod non possumus. Vides certè, ijs sententijs, homini plus quàm par erat, ad uirtutis studium illos esse largitos: quia putabant se non aliter torporem nobis ingenitū posse expergefacere, quàm si solo ipso nos peccare arguerent. Id autem quāta dexteritate ab illis factum sit, postea uidebimus. Certe, quas retulimus sententias, esse falsissimas, paulo post constabit. Porro tametsi Græci præ alijs, atq; inter eos singulariter Chrysostomus, in extollēda humanę uoluntatis facultate, modum excesserunt: ueteres tamē omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut uariant, aut uacillant, aut perplexè loquuntur, ut certi ferè nihil ex eorum scriptis referre liceat. Itaq; enumerandis singulorum sententijs

Homil. de prodit. Iudæ. *Homil. 22. in Genesim* *Homil. 52.* *Dialog. 3. contra Pelagianos.*

exactius

exactius non insistemus: sed carptim ex unoquoq; tantū delibabimus, quantum argumenti explicatio exigere uisa fuerit. Qui postea secuti sunt, dū pro se quisq; in humanæ naturæ defensionem argutiæ laudem captat, sensim alij post alios in deterius continuo delapsi sunt: donec eò uentum est, ut uulgo putaretur homo, sensuali tantum parte corruptus, habere prorsus incolumē rationem: uoluntatem etiam maiori ex parte. Apud latinos liberi arbitrij nomen semper extitit: Græci uerò multò arrogantius usurparunt uocabulum. Siquidem αὐτεξούσιον dixerunt, ac si potestas sui ipsius penes hominē fuisset. Quoniam ergo, ad uulgus etiam ipsum, omnes hoc responso imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominē, nonnulli aūt eorꝫ, qui eximij uolunt uideri, quousq; id extendatur, nesciunt, nos uim uocis prius excutiamus, tū ex scripturæ simplicitate exequamur, quid suapte natura homo, ad bonum aut malum, polleat.

Liberꝫ arbitriū quid esset, cū in oīm scriptis identidē occurrat, pauci definierunt. Videt̄ tñ Origenes, q̄d passim inter eos conueniebat, posuisse, cū dixit: facultatē esse rationis ad bonū, malumúe discernendū: uoluntatis, ad utrumuis eligendū. Nec ab eo uariat Augustinus, cum docet facultatem esse rationis & uoluntatis: qua bonū eligitur, gratia asistente: malū, ea desistente. Obscurius Bernardus, dum uult argutè loqui, qui ait esse consensum, ob uoluntatis in amissibilē libertatē, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, qui tradit, esse potestatē seruandi rectitudinē, propter seipsam. Itaq; Petrus Lombardus & scholastici, Augustini definitionem magis amplexi sunt: quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: sine qua uoluntatē sibi per se nō sufficere uidebant. Sua tamen & ipsi afferūt, siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabāt ad maiorē explicationē. Principio cōsentiunt, nomen arbitrij magis ad rationē referendū, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum, liberi, ad uoluntatē proprie pertinere: quæ ad utrunq; flecti possit. Quare cum libertas proprie uoluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit, si liberum arbitrium dicatur uis electiua, quæ mixta quidē ex intelligentia, & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus, in quibus sita sit uis liberi arbitrij, in ratione scilicet, & uoluntate, nunc uidere restat, quantum illi tribuendum sit. Communiter solent res medias, quæ scilicet nihil ad regnum Dei pertinent, sub libero hominis consilio ponere. Veram autem iustitiam, ad specialem Dei gratiam, & spiritualem regenerationem, referre. Quod dum uult ostendere autor operis de uocatione gentium, triplicem uoluntatem numerat: primam sensitiuam, alteram animalē: tertiam spiritualē, quarū priores duas homini liberas esse tradit, ultimam, opus esse spiritus sancti in homine. Quod an uerum sit, suo loco tractabit̄. Nunc eñ recensere breuiter aliorꝫ sententias, nō refellere, propositum est. Hinc fit ut cum de libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles, seu externas actiones, sed quid ad diuinæ legis obedientiā ualeat, imprimis requirant. Quam posteriorē quæstionē sic præcipuam esse fateor, ut illam arbitrer non prorsus negligendā. Cuius sententiæ spero me optimā rationē redditurꝫ. Obtinuit aūt in scholis distinctio, quæ triplicē libertatē numerat. à necessitate primā, secundā à peccato, tertiam à miseria: quarum prima, sic homini naturaliter inhæreat, ut nequeat ullo modo eripi. Duæ alteræ per peccatū sint amissæ. Hanc distinctionē ego libenter recipio, nisi q̄ illic necessitas cum coactione perperā confundit̄, inter quas quantū sit discriminis, & q̄ necessariò considerandū, alibi apparebit. Iam ergo extra

Lib. 3.

Lib. 2. sententiarum distinct. 24.

Parte. 1. quæst. 83. art. 3.

Lib. 1. cap. 2.

L. 2. sent. dist. 25.

controuersiam est, nõ suppetere ad bona opera liberum arbitrium homini,
nisi gratia adiuuetur: & gratia quidẽ speciali, quam electi soli, per regenera
tionẽ, consequunt. Sed nondum istud liquet: sit ne in totum priuatus bene
agendi facultate, an habeat adhuc nonnullã, sed pusillam, & infirmam: quæ
per se quidẽ nihil posit, opitulante uerò gratia, suas ipsa quoque partes agat.
Lib. 2. dist. 26. Id dum uult expedire magister sententiarum, duplicem gratiam necessariã
esse nobis docet, quo reddamur ad bonum opus idonei. Alteram uocat ope
rantem, qua fit, ut efficaciter uelimus bonum. Cooperantem alteram: quæ
bonam uoluntatem sequitur, adiuuando. In qua partitione mihi hoc displi
cet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominẽ
iam suapte natura bonum quodammodo, licet inefficaciter, appetere. sicut
Bernardus, bonam quidem uoluntatem Dei opus esse asserens, homini ta-
men hoc concedit, ut motu proprio bonam eiusmodi uoluntatem appetat.
De lib. arb. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen sumpsisse partitio
nem uideri uult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit,
quæ peruersam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt, nos secundæ
Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit, primam gratiam uel respuendo,
Lib. 2. irritam facere; uel obedienter sequendo, confirmare. Quod autor operis de
cap. 4. uocatione gentium sic exprimit. Liberum esse ijs, qui rationis iudicio utun
tur, à gratia discedere, ut nõ discessisse sit præmium, & ut quod non potest, ni
si spiritu cooperante, fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit uo-
luntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, ut uideas iam, lector, quan-
tum à sanioribus scholasticis dissentiam. Longiore enim interuallo à recen-
tioribus Sophistis differo: quanto scilicet à uetustate longius abscesserunt.
Vtcunque, ex hac tamen partitione intelligemus, qua ratione liberum dede-
Lib. 2. sen rint arbitrium homini. Pronunciat enim tandem Lombardus, non liberi ar
tent. dist. bitrij ideo nos esse: quod ad bonum, & malum uel cogitandum, uel agen-
25. dum, peræquè polleamus: sed duntaxat, quòd coactione soluti sumus. Quæ
libertas non impeditur, etiam si praui simus, & serui peccati, & nihil quàm
peccare posimus. Liberi ergo arbitrij dictus est homo, non quia liberam ha
beat boni æquè ac mali electionem: sed quia, uoluntate, malè agit, non coa
ctione. Optimè id quidem, sed quorsum attinebat, rem tantulam adeò super
bo titulo insignire? Egregia uerò libertas, si homo quidem non cogitur ad
seruiendum peccato: sic tamẽ est ἐθελόδουλος, ut uincta teneatur peccati com
pedibus eius uoluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus frustra eccle
sia fatigatur. sed religiose censeo cauendas eas uoces, quæ absurdum aliquid
sonant, præsertim ubi perniciosè erratur. Quotus autem, quæso, quisque
est, qui dum asignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit,
illum esse & mentis suæ, & uoluntatis dominum, qui flectere se in utramuis
partem, à seipso, posit? Atqui sublatum erit huiusmodi periculum: si de sig
nificatione diligenter plebs admoneatur. Imo uerò, cum in falsitatem ultro
humanum ingenium propendeat, citius errorem ex uerbulo uno hauriet,
quàm ueritatem ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipso
uocabulo, quàm optandum sit, experimentum. Illa enim ueterum interpre
tatione prætermissa, tota ferè posteritas in uerbi etymo dum hæret, in exitia
lem confidentiam euecta est. Quòd si nos patrum autoritas mouet: Illi qui-
Li. 2. cont. dem asiduè in ore habent uocabulum, sed simul declarant, quanti faciant
Iulia. illius usum. Imprimis Augustinus, qui non dubitat seruum appellare. Ali
ad Anasta. cubi succenset aduersus eos, qui liberum negant arbitrium; sed præcipuam
ratio-

rationem declarat cum ait: Tantum, ne audcat quiſquam ſic negare uolun-
tatis arbitrium: ut uelit excuſare peccatum. At certe alibi fatetur, ſine ſpiri- *Homil. 53. in Ioan. de*
tu non eſſe liberam hominis uoluntatem, cum cupiditatibus uincatur. Item, *perfe. iuſti.*
uicta uitio, in quod cecidit, uoluntate, cœpiſſe carere libertate naturã. Item, *Lib. 3. ad*
hominẽ libero arbitrio male uſum, & ſe, & arbitriũ ſuum perdidiſſe. Item, li *bonifa.*
berum arbitrium captiuatum, nequid poſsit ad iuſtitiam. Quid quòd alio e- *Ench. ad*
tiam loco uidetur iocoſè eludere uſum eius uocis? cum dicit: Liberum quidẽ *Laurent.*
eſſe arbitrium, ſed non liberatum: liberum iuſtitiæ, ſeruum peccati. Qui li- *cap. 30.*
bertatem hominis nihil aliud eſſe ſibi, teſtatur, quàm emancipationem, uel *De correp*
manumiſsionem à iuſtitia, illius inane nomen uidetur belle irridere. Itaque *& gratia.*
ſi quis dictionis huius uſum, non praua intelligentia, ſibi permittat, per me *cap. 13.*
quidem non uexabitur ob hanc rem. Sed quia ſine ingenti periculo non poſ
ſe retineri cenſeo, magno contra eccleſiæ bono futurum, ſi aboleatur: neq; ip
ſe uſurpare uelim, & alios, ſi me conſulant, abſtinere optarim.

Magnum mihi præiudicium attuliſſe forſan uidear, qui ſcriptores omnes eccleſiaſticos, excepto Auguſtino, ita ambiguè, aut uariè in hac re loquutos eſſe, confeſſus ſum, ut certum quippiam ex eorum ſcriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur, quaſi à ſuffragij iure depellere ideo ipſos uoluerim, quia mihi ſint omnes aduerſarij. Ego uerò nihil aliud ſpectaui, quàm quòd uolui ſimpliciter, ac bona fide, conſultum pijs ingenijs: quæ ſi eorum ſententiam hac in parte expectent, ſemper incerta fluctuabunt: Adeò, nunc hominem, liberi arbitrij uiribus ſpoliatum, ad ſolam gratiam confugere docent: nunc proprijs ipſum armis aut inſtruunt, aut uidentur inſtruere. Difficile tamen factu non eſt, ut appareat, eos, in huiuſmodi loquendi ambiguitate, humana uirtute nihili, aut quàm minimo æſtimata, totam ſpiritui ſancto bonorum omnium laudem detuliſſe: ſi quaſdam eorum ſententias huc inſeram, quibus id clare docetur. Quid enim ſibi
uult illud Cypriani, toties ab Auguſtino celebratum? De nullo glorian- *Li. de præ*
dum, quia nihil noſtrũ eſt, niſi ut homo, prorſus apud ſe exinanitus, à Deo *deſt. ſanct.*
totus pendere diſcat? Quid illud Eucherij? dum lignum uitæ Chriſtum eſſe *Lib. 1. in*
exponit, ad quem qui manum porrexerit, uiuet: lignum ſcientiæ boni & ma *Geneſ.*
li, uoluntatis arbitrium, de quo qui, relicta gratia Dei, guſtauerit, morietur.
Quid illud Chryſoſtomi? Quòd omnis homo non modo naturaliter pec- *Homi 1. in*
cator, ſed totus peccatum eſt. Si nihil boni noſtrum eſt, ſi homo, à uertice ad *Aduent.*
calcem, totus eſt peccatum, ſi ne tentare quidem licet, quantum ualeat arbitrij facultas, quî iam inter Deum, & hominem, laudem boni operis partiri liceat? Poſſem eiuſdem formæ permulta ex alijs referre: ſed ne quis cauilletur, me ſeligere ſola ea, quæ cauſæ meæ ſeruiunt, quæ autem aduerſantur, callidè præterire, ab hac recitatione abſtineo. Audeo tamen hoc affirmare, utcunq; nimij interdum ſint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propoſitum fuiſſe ſcopum, ut hominem, à uirtutis ſuæ fiducia penitus auerſum, in Deo uno fortitudinem ſuam repoſitam habere doceant. Nunc ad ſimplicem ueritatis explicationem, in conſideranda hominis natura, ueniamus.

Quod initio huius capitis præfatus ſum: cogor rurſum hic repetere. Vt quiſq; maximè ſuæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conſcientia deiectus eſt, & conſternatus: ita optime in ſui cognitione profeciſſe. Non enĩ periculum eſt, ne ſibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in

Deo discat, quod sibi deest: At sibi ne tantillum quidem sumere ultra ius suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & diuinum honorem ad se traducendo, immanis sacrilegij reus fiat. Et sanè, quoties hæc libido mentẽ nostram incessit, ut aliquid nostrum habere expetamus, quod in nobis scilicet potius, quàm in Deo, resideat, cogitationem hanc non ab alio consiliario sciamus nobis suggeri, quàm qui primos parentes induxit, ut Dijs esse similes uellent, scientes bonum, & malum. Si uerbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus, nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidem est, tantum habere propriæ uirtutis, ut in teipso acquiescas. Sed ne ad inanem istam fiduciam illectemur, detineant nos tot grauesententiæ, quibus seuerè prosternimur. quales sunt. Maledictum esse, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Item: Non delectari Deum robore equi, tibias uiri non illi placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item: Ipsum esse qui dat lasso uires, & uirtute detecto robur auget: Qui facit ut fatigentur, & laborent adolescentes, iuuenes impingant: qui autem in se uno sperent, roborentur. Quæ omnes eò spectant, ut ne quantulacunq; fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deum uolumus habere propicium: qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum ueniant istæ promissiones. Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item: Omnes sitientes uenite ad aquas. Quæ testantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti, nisi, suæ paupertatis sensu, tabescentes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ. Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neq; luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucẽ sempiternam. Solis certè, aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis. Sed quia uult in ipsis solus gloriosus apparere, ab ijs etiam, quæ habentur, eorum opinione, excellentissima, fiduciam eorum procul auocat. Semper sane mihi uehementer illud Chrysostomi placuit. fundamentum nostræ philosophiæ, esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini. Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus, quid primum esset in eloquentiæ præceptis, respondit pronunciationem: quid secundum, pronunciationem: quid tertiũ, pronunciationem. Ita si me interroges de religionis Christianæ præceptis, primo, secundo, & tertio, & semper respondere liberet, humilitatem. Porro humilitatem non intelligit, ubi homo aliquantæ uirtutis sibi conscius, à superbia, fastuq; abstinet: Sed ubi talem se uerè sentit, qui nullum habeat, nisi in humilitate, refugium. Quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet. De suo Satanas est, id unde beatus est, à Deo tantum habet. Quid enim de tuo habes, nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est. Nam iustitia, Dei est. Item: Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? Vulnerata, fauciata, uexata, perdita est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet. Ne hic ergo de iure nostro cum Deo contendamus, ac si saluti nostrę decederet, quod illi tribuitur. Siquidem ut nostra humilitas eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis miserationem eius in remedium paratã habet. Neq; uerò exigo, ut homo, non conuictus, ultrò cædat. Et si quas facultates habet, ab ijs animum auertat, quò in ueram humilitatem subigatur: sed ut, seposito φιλαυτίας, καὶ φιλονεικείας morbo, quo excæcatus, æquo altius de se sentit, in ueraci scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

Iere. 17. Psal. 145. Iesa. 40. Iesa. 44. Iesa. 55. Iesa. 60. Homil. de perfect. Euang. Epist. 56. ad Diosco. Hom. in Ioan. 49. Lib. de Nat. et gratia. cap. 52.

Vt secundum primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum

tellectum & uoluntatem partiti ſumus, orationis ordo procedat, uim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, ut nihil intelligentiæ ullo in genere rerum reliquum facias, non modo uerbo Dei, ſed ſenſus etiam cõmunis experimento repugnat. Videmus enim, inſitum eſſe humano ingenio deſiderium neſcio quod indagandæ ueritatis, ad quã minime adſpiraret, niſi aliquo eius odore ante percepto. Eſt ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perſpicientia, quæ ueritatis amore naturaliter rapitur, cuius neglectus, in brutis, animantibus, arguit craſſum absq; ratione ſenſum. Quanquam hæc qualiſcunq; appetentia, antequam curſus ſui ſtadium ingrediatur, deficit, quia mox concidit in uanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam ueri inueſtigandi uiam tenere nequit, ſed per uarios errores uagatur, & tanquam in tenebris palpando ſubinde impingit, donec tandem pallata euaneſcat. Ita ueritatẽ quærendo, quàm ſit ad ipſam & quærendam & inueniendam inepta, prodit. Altera deinde uanitate grauiter laborat: quæ, in quarum rerum ueram notitiam incumbere expediat, ſæpius non diſcernit. Itaq; in diſquirendis ſuperuacuis ac nihili rebus ridicula curioſitate ſe torquet: ad res maximè cognitu neceſſarias, aut non aduertit, aut contemptim, & rarò deflectit: ſtudium certè ſuum uix unquam ſeriò applicat. De qua prauitate cum paſsim conquerantur prophani ſcriptores, omnes ferè ſe ea implicuiſſe comperiuntur. Quare Solomo in toto ſuo Eccleſiaſte, ubi ea ſtudia eſt perſecutus, in quibus ſibi uidentur homines ualde ſapere, inania tamen eſſe, & friuola pronunciat. Neque tamen ita conatus eius ſemper in irritũ cedunt, quin aliquid aſſequatur, præſertim ubi ſeipſam ad inferiora iſta intendit. Quinetiam non ita ſtupida eſt, quin exiguum quiddam & de ſuperioribus delibet: utcunq; negligentius illis percontandis uacet. non id quidem æqua facultate. Nam cum ſupra uitæ præſentis ſpacium euehitur, tum præcipuè demum conuincitur ſuæ imbecillitatis. Quare ut melius perſpiciamus, quouſq; pro gradibus ſuæ facultatis in unaquaq; re procedat, diſtinctionem nobis proponere operæpreciũ eſt.

Sit ergo hæc diſtinctio: eſſe aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam uerò cœleſtium. Res terrenas uoco, quæ ad Deum, regnumq; eius, ad ueram iuſtitiam, ad futuræ uitæ immortalitatem non pertingunt: ſed cum uita præſenti rationem, relationemq; habent, & quodammodo intra eius fines continentur. Res cœleſtes, ueræ iuſtitiæ rationem, ac regni cœleſtis myſteria. In priore genere ſunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, diſciplinæq; liberales. In ſecundo, Dei ac diuinæ uoluntatis cognitio, & uitæ ſecundum eam formandæ regula. De priori autem ſic fatendum. Quoniam homo animal eſt natura ſociale, naturali quoq; inſtinctu, ad fouendam, conſeruandamq; eam ſocietatem, propendet. Ideoq; ciuilis cuiuſdam & honeſtatis, & ordinis uniuerſales impreſsiones ineſſe omnium hominum animis conſpicimus. Hinc fit, ut nemo reperiatur, qui non intelligat oportere quoſuis hominum cœtus legibus contineri, quiq; non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam gentium omnium, quàm ſingulorum mortalium, in leges, conſenſus: quia inſita ſunt uniuerſis, abſq; magiſtro, aut legislatore, ipſarum ſemina. Neq; moror diſſenſiones, & pugnas, quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuerſum, ſoluta legum repagula, libidinem ſolam pro iure graſſari: ut fures & latrones. Alij, quod uitium pluſquàm uulgare eſt, iniquum eſſe putant, quod pro æquo ab alijs ſancitur: contra, laudabile contendunt, quod

ab alijs uetatur. Siquidem illi non ideo leges oderunt, quòd ignorent bonas, & ſanctas eſſe: ſed præcipiti cupiditate furentes, cum manifeſta ratione pugnant: & quod, mentis intelligentia, probant, pro ſua libidine, abominantur. Poſterius certamen tale eſt, ut primam illam conceptionem æquitatis non dirimat. Siquidem de legum capitibus dum inter ſe diſceptant homines, in quandam æquitatis ſummam conſentiunt. In quo debilitas certè humanæ mentis arguitur, quæ, etiam dum uiam ſequi uidetur, claudicat, & uacillat. Manet tamen illud, inſperſum eſſe uniuerſis ſemen aliquod ordinis politici. Atq; hoc amplum argumentum eſt, in huius uitæ conſtitutione nullum deſtitui luce rationis hominem. Sequuntur artes, tum liberales, tum manuariæ, quibus diſcendis quia ineſt omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet uis humani acuminis. quanquàm autem non ſunt omnes omnibus diſcendis idonei: ſatis tamen communis energiæ certum ſpecimen eſt, quòd nemo reperitur, cuius in arte aliqua perſpicientia non ſe exerat. Neq; ſola ſuppetit ad diſcendum energia, & facilitas: ſed ad excogitandum in unaquaque arte nouum aliquid, uel amplificandum, & expoliendum, quod alio præeunte didiceris. Quod ut Platonem perperam impulit, ut traderet compræhenſionem eiuſmodi, nihil eſſe quàm recordationem, ita nos optima ratione cogit fateri, eſſe ingenitum humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta teſtantur uniuerſalem rationis & intelligentiæ comprææhenſionem eſſe hominibus naturaliter inditam. Sic tamen uniuerſale eſt bonum, ut in eo pro ſe quiſq; peculiarem DEI gratiam agnoſcere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit Dominus, dum moriones creat, in quibus repræſentat, quibus excellat dotibus hominis anima, niſi eius lumine perfuſa: quod ſic naturale ineſt omnibus, ut gratuitum ſit erga ſingulos beneficentiæ eius munus. Ipſarum porrò artium aut inuentio, aut methodica traditio, aut interior & præſtantior cognitio, quæ propria eſt paucorum: non eſt quidem ſolidum argumentum communis perſpicaciæ: quia tamen promiſcuè contingit pijs & impijs, iure inter naturales dotes numeratur. Quoties ergo in prophanos ſcriptores incidimus, illa, quæ admirabilis in ijs affulget, ueritatis luce admoneamur, naturam hominis, quantumlibet ab integritate ſua collapſam, & peruerſam, eximijs tamen etiamnum Dei donis ueſtitam eſſe, & exornatam. Si unicum ueritatis fontem, Dei ſpiritum eſſe reputamus, ueritatem ipſam neque reſpuemus, neq; contemnemus, ubicunq; apparebit: niſi uelimus in ſpiritum Dei contumelioſi eſſe. Non enim dona ſpiritus, ſine ipſius contemptu, & opprobrio, uilli penduntur. Quid autem? Veritatem affulſiſſe antiquis Iureconſultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem, & diſciplinam prodiderunt? Philoſophos cæcutiſſe dicemus; cum in exquiſita iſta naturæ contemplatiõe, tũ artificioſa deſcriptione? Dicemus mentẽ illis defuiſſe, qui arte differendi conſtituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos inſaniſſe, qui medicinam excudendo, ſuam induſtriã nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimus né amentiũ deliria? Imò, ne ſine ingenti quidem admiratione, ueterum ſcripta legere de his rebus poterimus. admirabimur autem, quia præclara, ut ſunt, cogemur agnoſcere. Porrò laudabile ne aliquid aut pręclarum cenſebimus, quod non recognoſcamus à Deo prouenire? pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poetæ: qui & philoſophiam, & leges, & bonas omnes artes Deorũ inuenta eſſe confeſſi ſunt. Ergo cum hoies iſtos, q̃s ſcriptura ψυχικὸς uocat, uſq; eò fuiſſe

pateat

pateat in rerum inferiorum uestigatione acutos, & perspicaces, talibus exemplis discamus, quot naturæ humanæ bona Dñs reliquerit, postquam uero bono spoliata est. Neque tamen interim obliuiscamur, hæc præstantissima diuini spiritus esse bona, quę in publicũ generis humani bonũ, quibus uult, dispensat. Si eñ Beseleel, & Oolias intelligentiam, & scientiã, quę ad fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à spiritu Dei instillari, nõ mirũ est, si earum rerum, quæ sunt in uita humana præstantissimæ, cognitio per spiritũ Dei communicari nobis dicatur. Neque est cur roget quispiam. Quidnam cum spiritu commercij impijs, qui sunt à Deo prorsus alieni? Nam quod dicitur spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendum de spiritu sanctificationis, per quẽ Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen ideo minus replet, mouet uegetat omnia eiusdem spiritus uirtute, idque secundũ uniuscuiusque generis proprietatẽ, quam ei creationis lege attribuit. Quod si nos Dñs, impiorũ opera, & ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis, & reliqs id genus, uoluit adiutos, ea utamur, ne si Dei dona, ultro in ipsis oblata, negligamus, demus iustas ignauiæ nostræ pœnas. At uero ne quis hominem ualde beatum putet, cum sub elementis huius mundi tanta ueritatis cõprehendendæ energia illi conceditur, simul addendum est, totam istam & intelligendi uim, & intelligentiam, quæ inde cõsequitur, rem esse fluxam, & euanidam coram Dño, ubi non subest solidum ueritatis fundamentum. Verissime eñ Augustinus, cui subscribere coactus est magister sententiarum: ut gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hęc, q̃ restabãt, corrupta fuisse docet, nõ quòd per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiscunt. sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

Exod. 31. & 35.

Lib. 2. dist. 25.

Nunc exponendũ est, quid cernat humana ratio, ubi ad regnũ Dei uentũ fuerit, & spiritualem illam perspicientiam, quæ tribus potissimum rebus cõstat, Deum nosse, eius erga nos uoluntatem, & formandæ, secundum illam, uitæ rationẽ: Cum in primis duobus, tũ uero in secundo proprie, qui sunt hominum ingeniosissimi, talpis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim, quædã apud philosophos de Deo haberi scite & apposite dicta: sed quæ uertiginosam quandam imaginationẽ semper resipiant. Præbuit quidẽ illis dominus, ut supra dictũ est, exiguũ diuinitatis suę gustũ, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos interdũ ad dicenda nõnulla impulit, quorum cõfessione ipsi conuincant. sed ita uiderunt quę uidebant, ut tali intuitu minime ad ueritatem dirigerentur, nedũ pertingerent. Qualiter nocturni fulgetri coruscationem, qui in medio agro est, longe, lateque ad momentum uidet: sed adeo euanido aspectu, ut ante, noctis caligine resorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantũ abest ut in uiam tali subsidio deducatur. Præterea illæ ueritatis guttulæ, quibus libros, tanquàm fortuito, aspergunt, quot & quàm portentosis mendacijs sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos uoluntatis certitudinem, sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est, ne olfecerunt quidem unquam. Ad hanc ergo ueritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, ut intelligat quis sit uerus Deus, qualis erga nos esse uelit. Sed quia falsa perspicaciæ nostræ opinione ebrij, ægerrime nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorsus esse & stupidam: satius, opinor, fuerit scripturę testimonijs, quàm rationibus, id comprobare. Hoc pulcherrime docet Ioannes, cum scribit in Deo ab initio fuisse uitam, & eam uitam, quæ esset lux hominum, lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris

non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari: ut nunquam planè aliqua eius uel flamma, uel saltem scintilla destituatur, sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? Quia eius acumen, quantum ad Dei noticiã, mera est caligo. Cũ eñ spiritus homines appellat tenebras, eos semel spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, aut uiri: sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret: non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, ut Deum, & quod Dei est, suscipiat: nisi Dei spiritu illuminetur. Quemadmodum testabatur Christus hãc specialem esse patris reuelationem, quòd à Petro agnosceretur. Si persuasum nobis foret, quod extra controuersiam esse debet, naturæ nostræ deesse, quicquid Dominus electis suis, per spiritum regenerationis, confert: hic nulla esset hæsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud prophetam. Quoniam apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. Item testatur Apostolus, cum ait, neminem posse dicere, Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et Iohannes Baptista, stuporem discipulorum uidens, exclamat, neminem posse accipere quicquam, nisi datum illi fuerit desuper. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non communi naturæ dote, inde constat, quòd tot uerbis, quibus Christum commendarat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, uerba nihil esse, ad mentes hominum, de rebus diuinis imbuendas, nisi Dominus, per spiritum suum, intelligẽtiam dederit. Quinimo Moyses, dum populo exprobrat suã obliuionem, simul tamen notat, non aliter ipsum posse in mysterijs Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt inquit, oculi tui signa illa portentaq; ingẽtia. Et non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendũ nec oculos ad uidẽdum. Quid plus exprimeret, si nos uocaret stipites in operibus Dei considerandis? Vnde Dominus per Prophetam hoc, singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israelitis, cor, ut ab illis cognoscatur, nimirum innuens tantum hominis mentem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Omnium uero clarissime Paulus, qui disputatiõem hanc ex professo ingressus, ita concludit demum. Animalem hominem nõ posse percipere, quæ sunt spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter dijudicantur. Quem uocat animalem? Nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil ex spiritualibus mysterijs Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imo etiam si enitatur, nihil potest. Quia scilicet spiritualiter dijudicantur. Quid istud significat? Quia humanę perspicaciæ penitus abscondita per solam spiritus reuelationem patefiunt. Adeo ut pro stultitia ducantur, ubi spiritus Domini non illucet. Ante autẽ supra oculorum, aurium, mentium capacitatẽ extulerat, quæ præparauit Deus diligentibus se, quin sapientiam humanam, quasi uelum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impediatur. Quid uolumus? Pronunciat Apostolus infatuatam à Deo sapientiam huius mundi. & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum, & cœlestis regni adyta penetrare possit? Facessat à nobis tanta uecordia.

Marginal notes: Ioan. 1. — Math. 16. — Psal. 36. — 1. Corinth. cap. 12. — Ioan. 3. — Deut. 29. — Hiere. 24. — 1. Corinth. 1. & 2. — Pri. Tract. de fide.

Restat tertium illud membrũ, de cognoscenda uitę probè componendę regula, quã uere operũ iustitiæ notitiam nũcupamus: ubi uidetur mens humana esse aliquanto, quàm in superioribus, acutior. Siquidẽ testatur Apostolus: gentes quæ legem non habent, dum legis opera faciunt, sibi pro lege esse, ac ostendere opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illi reddente conscientia,

Marginal note: Roma. 2.

entia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei: Si gentes naturaliter legis iustitiam habent mentibus suis insculptam: certè non dicemus, eas in uitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est uulgatius, quàm lege naturali, de qua istic Apostolus loquitur, hominem sufficienter ad rectam uitæ normam institui. Nos uero expendamus, quorsum indita hominibus hæc legis notitia fuerit: tum protinus apparebit, quousq; illos ad rationis, ueritatisq; scopum deducat. Id quoq; ex Pauli uerbis liquet: si quis dispositionem obseruet. Dixerat paulo ante eos, qui in lege peccauerunt, per legem iudicari. Qui sine lege peccauerunt, sine lege perire. Hoc quia poterat absurdum uideri, ut sine ullo iudicio præcedente gentes pereant, continuo subijcit, suam illis conscientiam esse uice legis: ideoque ad iustam earum damnationem sufficere. Finis ergo legis naturalis est, ut reddatur homo inexcusabilis. Nec male hoc modo definietur. Quòd sit conscientiæ sensus, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis, ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, ut in malis perpetrandis libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione uidetur impulsus fuisse Plato, ut existimaret non peccari, nisi ignorantia. [In Protagora.] Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis uitijs proficeret, ut mens non sibi male conscia esset coram Deo. Sed cum subterfugiens peccator impressum sibi boni et mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur, quin cogatur, uelit, nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur ipsum ignorantia sola peccare. Verius Temistius, [Paraph. in 3. de an. cap. 46.] qui intellectum in definitione uniuersali, seu rei essentia, rarissime falli docet: hallucinationem esse, cum ultra progreditur, nempe cũ ad hypothesim descendit. Homicidiũ esse malum, si in genere quæratur, nemo erit, qui non affirmet. Qui aũt conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter, in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, ubi ad hypothesim uentum est, eius regulæ obliuiscitur, quam in thesi nuper constituerat. De qua re, elegantissime disserit Augustinus in expositione primi uersus Psal. 57. Quanq; ne istud quidem est perpetuum. Sic enim interdum flagitij turpitudo conscientiam urget, ut non sibi imponens, sub falsa boni imagine, sed sciens, & uolens, in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istæ uoces, uideo meliora, proboq;. Deteriora sequor. [Medea apud Oui.] Quare mihi scitissime Aristoteles inter incontinentiam, & intemperantiam uidetur distinxisse. [Lib. Ethi. 7. cap. 3.] Vbi incontinentia regnat, dicit, per affectum perturbatum seu πάθος, particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore: quod generaliter in similibus cernit: Vbi deferbuit perturbatio, pœnitentiam extemplo succedere. Intemperantiam autem non extingui, aut frangi peccati sensu, sed contra obstinate in suscepta mali electione persistere. Porrò cum iudicium uniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum ubiq; & integrum esse putes. Nam si in hunc tantum finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum, ne ignorantiæ excusationem prætexant, minime necessarum est, ueritatem in singulis cernere. Sed satis superq; est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant, quin teste conscientia conuincantur. Et si rationem nostram uolumus ad Domini legem exigere, quæ perfectæ est iustitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certe quæ in prima tabula præcipua sunt, minime assequitur, qualia sunt de

fiducia

fiducia in Deum, de uirtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de uero sabbatismo. Quæ unquàm anima, naturali sensu freta, subodorata est, in his & similibus positum esse legitimum DEI cultum? Nam cum uolunt iniqui DEVM colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illuc relabuntur. Hunc spiritualem cultum unum esse qui Deo placeat, persuaderi nullo modo possunt. Dicam'ne præstare ulla perspicacia mentem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare ualet? In secundæ tabulę præceptis aliquanto plus habet intelligentię: quo scilicet ad ciuilis inter homines societatis conseruationem propius accedunt. Quanquàm & hic deliquium interdum pati deprehenditur. Excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimũ est, iniquam, ac nimis imperiosam dominationem ferre, si qua modo ratione depellere queat. Nec aliud est iudicium humanæ rationis, quàm seruilis esse, abiectiq; animi, patienter eam ferre: rursum honesti ingenuiq; pectoris, excutere. Atqui Dominus, nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Omnino autem in uniuersa legis obseruatione perspicientiã nostram fugit concupiscentię animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo, ut cupiditatum suarum morbos recognoscat. Ante suffocatur naturæ lumen, quàm ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum philosophi pro uitijs notant immoderatos animi motus, illos extantes, & se crassioribus signis exerentes, intelligunt. Quæ autem placide titillant animum praua desideria, nihili reputant. Quare, ut supra merito reprehensus est Plato, quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit, ita & eorum est repudianda opinio, qui consultam malitiam, & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimium enim experimur, quoties labamur, cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustijs irretitur, ut plurimum à certa directione absit. Quàm uero nihili sit coram Domino in cunctis uitæ partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos, qui cogitemus ex nobis quidpiam, tanquàm ex nobis. Non de uoluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoq; adimit nobis, ne putemus in mentẽ uenire nobis posse, quomodo rite qdpiã agendum sit. Itané deprauata est omnis industria, perspicientia, intelligentia, cura, ut rectum nihil coram Dño excogitare, aut meditari queat? nobis nimirum, qui rationis acumine, quam preciosissimã dotẽ reputamus, ęgre patimur spoliari, durum id nimis uidetur: Spiritui aũt sancto ęquissimũ, qui nouit omnes cogitationes sapientum uanas esse, & qui clare pronunciat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quidquid ingenium nostrum concipit, agitat, instituit, molitur, semper malum est: quî in mentem nobis ueniat instituere quod Deo placeat, cui sola sanctitas, & iustitia accepta est? Ita uidere est mentis nostræ rationem, quoquo se uertat, esse uanitati misere obnoxiam. huius imbecillitatis sibi conscius erat Dauid, cum petebat sibi dari intellectum, ad mandata Domini recte discenda. Innuit enim suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. A deo autem hunc rationis defectum ad intelligenda, quæ Dei sunt, agnouit Augustinus, ut non minus necessariam mentibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis, solis lucem. Nec eo contentus, correctionem subijciat, quod oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem, mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent.

[Margin notes: 2. Corin. 3. — Gene. 6. & 8. — Psal. 119. — Lib. 2. de pctõ. mor. remiss. cap. 2.]

Exani=

Examinanda nunc uoluntas, in qua præcipue arbitrij libertas uertitur: Quandoquidem huius magis esse electionem, quàm intellectus, ante uisum est. Principio, ne quid ad humanæ uoluntatis rectitudinem pertinere uideatur, quod à philosophis traditum, publico consensu receptum est: omnia naturali instinctu bonum appetere, obseruemus liberi arbitrij uim non considerandam in eiusmodi appetitu, qui magis ab essentiæ inclinatione, quàm mentis deliberatione, proficiscitur. Nam & scholastici fatentur, nullam esse liberi arbitrij actionem, nisi dum se ratio uertit ad opposita. Quo intelligunt, oportere appetitus obiectum tale esse, quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni uiam sternat. Et sane si respicias, quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cum belluis esse commune. Siquidem & illa bene sibi esse cupiunt, & ubi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequuntur. Homo uero nec id, quod uerè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, ut id studio persequatur, nec rationem adhibet in consilium, nec mentē intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed hoc requiritur, ut bonum recta ratione dijudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac ne cui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hic non proprius uoluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non uirtutis, aut iustitiæ appellatur: sed conditionis, ut scilicet homo bene habeat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrij libertatem facit naturale hominibus bene habendi desideriũ, non magis scilicet quàm in metallis, & lapidibus ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectio: in alijs consideremus, sit ne penitus ita omni ex parte uitiata, corruptaque uoluntas, ut nihil nisi malum generet? an particulam aliquam illæsam retineat, unde nascantur bona desideria? Qui primæ DEI gratiæ tribuunt, ut efficaciter uelimus, èconuerso innuere uidentur, inesse facultatem animæ, ultro ad bonum adspirandi: sed imbecilliorem, quàm quæ in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene, & ueterum quibusdam sumptam, scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominem in puris, ut loquuntur, naturalibus reputare: qualem describit Apostolus Roma 7. his uerbis. Non quod uolo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quam illic exequit̃ Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana, quam breuius attingit ad Galatas: quã fideles in conflictu carnis & spiritus in se perpetuo sentiunt. Gala. 5. Porrò spiritus non à natura est, sed à regeneratione. Loqui autem Apostolum de regeneratis, inde constat, quod ubi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quod intelligat de carne sua. Ideoq; negat se esse, qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi uult illud: In me? hoc est in carne mea? Nempe ac si in hunc modum loqueretur. Non habitat in me bonum à meipso. Nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis. Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatum. Quæ solis regeneratis competit, qui præcipua aĩæ parte ad bonum tendunt. Iam uero quæ subijcitur conclusio, totum hoc

liquido

liquido declarat. Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem: uideo autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui, spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circumfert? Proinde Augustinus, cum orationem illam de hominis natura aliquando accepisset, interpretatiõem suam, tanquã falsam, & male congruẽtem, retractauit. Et uero si illud recipimus, homines sine gratia habere, quamlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus: qd respondebimus Apostolo, neganti, uel ad cogitandum aliquid, nos esse idoneos? Quid domino per Mosen pronuncianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum esse? Cum ergo falsa loci unius sententia, impegerint, non est quod eorum sententiam moremur, potius ualeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruum esse peccati. Peccatores sumus omnes natura. Itaq; sub peccati iugo detinemur. Quod si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certe uoluntatem, quæ præcipua est eius sedes, arctissimis uinculis constringi necesse est.

Gene.8.
Iohan.8.

Sed melius homo utraq; animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis elogijs in medium prodeat, quibus à scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi uerbis: Quod natum est ex carne, caro est: ut euincere prõptum est: ualde miserum esse animal, conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: Quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eò q legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Ita ne est peruersa caro, ut toto suo affectu simultatem aduersus Deum exerceat? ut cum legis diuinæ iustitia consentire nequeat? ut nihil deniq; parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem, & inde quidpiam, si potes, boni elice. At carnis uocabulum ad sensualem pertinet tantum: non ad superiorẽ animæ partem. Id uero ex uerbis & Christi, & Apostoli abunde refellitur. Argumentum est Domini: oportere hominem renasci, quia caro est. Non secundum corpus renasci præcipit. Anima autem non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed ubi tota renouatur. Idq; confirmat utroq; loco posita antithesis. Sic enim carni comparatur spiritus, ut nihil relinquat mediũ. Ergo quicquid non est spirituale in homine, secundum eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus spiritus, nisi per regenerationem. Est igitur caro, quicquid habemus à natura. Non recensebo sigillatim, quæ in eius uanitatem passim, in Psalmis præsertim, & prophetis habẽtur. Magnum est quod scribit Dauid. Si cum uanitate appendatur, ipsa fore uaniorem. Graui telo confunditur eius ingenium, cum omnes, quæ inde prodeunt, cogitationes ut stultę, friuolæ, insanæ, peruersę, irridentur. Nihilo leuior est cordis cõdemnatio, cum fraudulentum dicitur præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero uno tantum loco, qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totam naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus enim, dum humani generis arrogantiam uult deijcere, his testimonijs agit. Quod non est iustus quisquam, non est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne unus quidem: sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agunt, uenenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine, quorum ueloces pedes ad effundendum sanguinẽ: in uijs quorum contritio, & infœlicitas, quibus prę oculis nõ est timor Dei. His fulminibus non in certos homines, sed in uniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neq; in unius aut alterius sæculi deprauatos mores declamat.

Iohan.3.
Rom.8.
Ioan.3.
Psal.62.
Hiere.17.
Roma.3.
Iesay.57.

clamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem: Siquidem propositũ illi est eo loco, non simpliciter homines obiurgare, quò resipiscant: sed docere potius, ineluctabili calamitate oẽs oppressos, è qua emergere non posśint, nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat, nisi de clade, & exitio naturæ constitisset, protulit hæc testimonia quibus plusquàm perditam esse naturam nostram conuincitur. Maneat ergò hoc, non prauæ duntaxat consuetudinis uitio tales esse homines, quales hic describuntur: sed naturæ quoq; prauitate: quando non aliter stare potest Apostoli argumentatio. Nullam esse homini salutem, nisi à Domini misericordia, quia in se perditus est, & deploratus. Non hic laborabo in approbanda testimoniorũ applicatione, ne cui uideantur intempestiuè usurpata. Perinde agam ac si à Paulo primum hæc dicta forent, non è prophetis desumpta. Initio adimit homini iustitiam, id est, integritatem & puritatem: Deinde intelligentiã. Intelligentiæ autem defectũ arguit, apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus. Quod necesse ijs qui à Deo defecerunt, subnectit omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos, nullum esse qui faciat bonum. Tum flagitia quibus singula sua membra contaminant, qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò, timore Dei uacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in unoquoq; homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet, quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Nam ut corpus, dum iam morbi causam, & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicetur sanum: ita nec anima, dum talibus uitiorum morbis scatet, sana censebitur. Quanquam non per omnia quadrat similitudo. In corpore ẽm quamlibet morbido uigor uitæ superest, anima uerò isto exitiali gurgite immersa, non ex uitijs modo laborat, sed omni bono prorsus uacua est.

Eadem ferè, quæ prius soluta est, quæstio ex integro nobis surgit. Omnibus ẽm seculis extiterunt aliqui, qui natura duce, ad uirtutẽ tota uita intenti essent: Neq; moror, si multi lapsus in eorũ moribus notari posśint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt, nõnihil fuisse in natura sua puritatis. Quid precij habeant coram Deo huiusmodi uirtutes, tametsi plenius edisseremus, ubi agetur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoq; loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista nos monent, ne hominis naturam in totum uitiosam putemus: quòd eius instinctu quidam non modo eximijs facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore uitæ honestisśimè se gesserũt. sed hic succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum DEI gratiæ locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaslibet exultare permitteret: nemo haud dubie esset, qui non reipsa fidem faceret, uerisśime in se competere omnia mala, quibus uniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Tene eorum numero eximas, quorum pedes ad sanguinem effundendũ ueloces, manus rapinis & homicidijs fœdatæ, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentæ, uenenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lætalia, quorum animus sine Deo, quorum intima, prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes deniq; partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est unaquæq; anima: quẽadmodum audacter pronunciat Apostolus: uidemus certe quid futurũ sit,

si Dominus humanam libidinem, pro sua inclinatione, uagari sinat. Nulla est rabiosa bellua, quæ tam præcipitanter feratur. nullum est, quamlibet rapidum, ac uiolentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo, quem mox exponemus, modo, in aliis iniecto freno duntaxat, coercet: tantum ne ebulliant, quatenus expedire prouidet, ad conseruandam rerum uniuersitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur, ne in multa fœditatis genera prorumpant, utcunque suam, magna ex parte, impuritatem non dissimulent: alij, quia honestam uiuendi rationem conducere ducant, ad eam utcunque adspirant. Alij supra uulgarem sortem emergunt, quo, sua maiestate, alios contineant in officio. Ita, sua prouidentia, Dominus naturæ peruersitatem refrenat, sed non purgat. Nondum tamen solutus est scrupus. Aut enim Camillum parem Catilinę faciamus, conuenit, aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, si studio excolatur, bonitate non prorsus uacare. Ego uero fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles uideri, si in se æstimentur. Sed quomodo naturalis probitatis erunt, in ipso, documenta? An non ad animum redeundum erit? & hæc ducenda ratiocinatio, si homo animalis tali morum integritate præstitit, non deesse utique naturæ, ad uirtutis studium, facultatem. Quid autem si animus prauus fuerit, & contortus, qui aliud potius quiduis, quàm rectitudinem, sectatus sit? Et talem fuisse non dubium est, si animalem illum hominem cōcedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam? si in summa integritatis specie, semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo ut hominem à uirtute non commendaueris, cuius uitia sub uirtutis imagine imponunt: ita humanæ uoluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quatisper ipsa in sua peruersitate defixa est. Quanquam hæc certissima est, & facilima huius quæstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas uarie, & ad certum modum, profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione, nō formidamus in uulgari sermone, hunc bene natum, illum prauæ naturæ, dicere. Nec tamen utrunque desinimus includere sub uniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus, quid specialis gratiæ in alterum Dominus contulerit, quo alterum non sit dignatus. Qua igitur peccati seruitute uincta detinetur uoluntas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, conuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota, in scripturis, tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias, ut se cōuertat, si conuersum uelit. Vnde propheta, eodem capite, spiritualem populi fidelis redemptionē describens, dicit redemptum de manu fortioris. Nempe significans, quam arctis compedibus alligatus est peccator, quamdiu, à Domino desertus, sub iugo diaboli agit. Manet nihilominus uoluntas, quæ, ꝓpensissima affectione, ad peccandum, & propendeat, & festinet. siquidem non uoluntate priuatus est homo, cū in hanc necessitatē se addixit, sed uoluntatis sanitate. Neque ineptè Bernardus qui uelle nobis omnibus inesse docet: sed uelle bonū, profectus: uelle malum, defectus. Ideo simpliciter uelle, hominis: male uelle, corruptæ naturæ: bene uelle, gratiæ. Porro quod libertate abdicatam uoluntatē, dico, necessitate, in malū uel trahi, uel duci, mirū est, si cui uideatur aspera locutio: quæ nec absonum habet quidpiā, nec à sanctorū usu aliena est. Offendit aūt eos, qui inter necessitatē, & coactionē distinguere nesciunt. At si quis eos interroget, an non Deus necessario bonus sit? an nō diabolus ne-

Hæc disputat Augu. lib. 4. contra Iullia.

Ierem. 31.

ceſſario malus? quid reſpondeant? Sic enim connexa eſt Dei bonitas, cũ diuinitate, ut non magis neceſſarium ſit, ipſum eſſe Deum, q̃ bonum. Diabolus aũt, per lapſum, ſic à boni cõmunione alienatus eſt, ut nihil quàm male agere poſsit. Quod ſi quis ſacrilegus obganniat, Deo parũ laudis ex ſua bonitate deberi, ad quam ſeruandam cogatur: cui non erit prompta reſponſio? Immenſa eius bonitate fieri, ne male agere poſsit, non uiolenta impulſione. Ergo ſi liberam Dei uoluntatẽ in bene agendo nõ impedit, quod neceſſe eſt illum bene agere: ſi diabolus, qui non niſi male agere poteſt, uoluntate tamẽ peccat, quis hominem ideo minus uoluntarie peccare dicet, quòd ſit peccandi neceſsitati obnoxius? Hanc neceſsitatẽ cum ubiq; prædicet Auguſtinus: dum etiam inuidioſe Cœleſtij cauillo urgeretur, ne tum quidem aſſerere dubitauit, in hæc uerba. Per libertatem factum eſt, ut eſſet homo cum peccato: *Lib. de perfect. iuſtitie.*
ſed iam penalis uitioſitas ſubſecuta, ex libertate fecit neceſsitatẽ. Hæc igitur diſtinctionis ſumma obſeruetur, hominem ut uitiatus eſt ex lapſu, uolentẽ quidem peccare, non inuitum, nec coactum: affectione animi propenſiſsima, non uiolenta coactione: propriæ libidinis motu, nõ extraria coactione: qua tñ eſt naturæ prauitate, non poſſe, niſi ad malum, moueri, & agi. Quòd ſi uerum eſt, peccandi certe neceſsitati ſubiacere, non obſcure exprimiẽ.

Sequiẽ, ut dicamus de diuinę gratiæ remedio, qua naturæ uitioſitas emendaẽ. Nam cum Dominus in ope ferenda, quod nobis deeſt, largiatur, ubi cõſtiterit, quale ſit in nobis illius opus: quæ ſit è conuerſo noſtra penuria, ſtatim eluceſcet. Cum dicit Apoſtolus Philippenſibus, ſe confidere, quod qui *Philip. 1.*
cœpit in ipſis opus bonum, perfecturus ſit, uſq; in diem Ieſu Chriſti, non dubium, quin per boni operis principium, ipſam conuerſionis originẽ, quæ eſt in uoluntate, deſignet. Bonum itaq; opus inchoat in nobis Deus, iuſtitiæ, & amorem, & deſideriũ, & ſtudium, in cordibus noſtris excitando: uel, ut magis proprie loquamur, corda noſtra flectendo, formando, dirigendo in iuſtitiam. Perficit autem, ad perſeuerantiã nos confirmando. Ne quis à Dño bonum inchoari tergiuerſetur, quòd uoluntas, per ſe infirma, adiuuetur, alibi declarat ſpiritus, quid ualeat uoluntas ſibi relicta. Dabo, inquit, uobis cor *Ezech. 36.*
nouum, ſpũm nouũ ponã in medio ueſtri, & auferã cor lapideũ de carne ueſtra, & dabo uobis cor carneũ, & ſpũm meum ponã in medio ueſtri, & faciã ut in præceptis meis ambuletis. Quis uoluntatis humanæ infirmitatem dicet ſubſidio roborari, quo ad boni electionem efficaciter adſpiret, cum transformari renouariq; totam oporteat? Si qua eſt in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta, flexum quemlibet recipiat: neq; ductile eſſe cor hominis negabo, in recti obedientiam, modo gratia Domini, quod in eo imperfectum eſt, ſuppleatur. Verum ſi hac ſimilitudine oſtendere uoluit Dominus, nihil unq̃ boni expreſſum iri à corde noſtro, niſi penitus aliud fiat, ne inter ipſum & nos partiamur, quod ſibi uni uindicat. Si ergo lapis in carnẽ transformatur, quando nos Dominus ad recti ſtudium conuertit: aboletur quicquid eſt propriæ noſtræ uoluntatis: quod in eius locũ ſuccedit, totum à Dño eſt. ſed erunt forte, qui cõcedant, uoluntatẽ à bono, ſuapte ingenio, auerſam, ſola Dñi uirtute conuerti: ſic tñ, ut præparata, ſuas deinde in agendo partes habeat. Quemadmodũ docet Auguſtinus, omne bonũ opus gratiã præcede- *Ad Bonifa.*
re, & id comitante, non ducente: pediſſequa, non præuia uoluntate. Ego aũt *epiſt. 106.*
duo in prophetæ uerbis ſignari animaduerto. Q; & prauam noſtram uoluntatem corrigat Dñs, uel potius aboleat, & à ſeipſo bonam ſubmittat. Quatenus à gratia præueniẽ, in eo ut pediſſequam appelles tibi permitto. ſed quia

D 2 reforma-

reformata, opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti, pedissequa uoluntate, obsequatur. Ideo non recte à Chrysostomo scriptum est. Nec gratiam sine uoluntate, nec uoluntatem sine gratia quidquam posse operari. Quasi uero nō ipsam quoque uoluntatem operetur gratia. Neque uero Augustini consilium fuit, dum pedissequam gratię uocat humanam uoluntatem, secundas quasdam à gratia partes illi assignare, in bono opere. Sed quia hoc illic tantum propositum erat, refellere pessimum Pelagij dogma, quod primam salutis causam in hominis merito ponebat, quod satis erat præsenti caussæ, contendit: gratiam omni merito esse priorē: altera interim quæstione omissa, de perpetuo gratiæ effectu, quem tamen alibi egregie tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominū præuenire nolentē ut uelit: uolentem subsequi, ne frustra uelit, ipsum boni operis in solidū facit autorem. Et quoniam in præcipuo cardine iam uersamur, age dum, summā rei paucis ac apertissimis tantum scripturæ testimonijs probatam complectamur: tum deinde, ne quis nos detortæ perperam scripturæ insimulet, ostendamus, neque huius sancti uiri testimonio destitui, quam ex scriptura desumptam asserimus ueritatem. Nam neque expedire censeo, ut quæ in sententiæ nostræ confirmationem adduci ex scripturis possunt, ordine singula recenseantur, modo ex selectissimis, quæ proferentur, uia sternatur ad reliqua omnia, quæ sparsim leguntur, intelligenda. Neque rursum intempestiue factum iri: si palam fecero, mihi cum eo uiro non male conuenire, cui plurimū autoritatis merito defert piorum consensus. Ergo Dominus, ubi in populi sui conuersione duo hæc ponit, ut cor illi lapideum auferat, det carneum, aperte testatur oportere aboleri, quod ex nobis est, quo ad iustitiam conuertamur. quidquid autem in eius locum subit, à seipso esse. Neque id uno loco pronunciat. dicit enim apud Ieremiam. Dabo eis cor unum, & uiam unam, ut timeant me uniuersis diebus, paulo post. Timorem nominis mei dabo in cor eorum, ut non recedant à me. Rursum apud Ezechielē: Dabo eis cor unum, & spiritum nouum dabo in uisceribus eorum. Cor lapideum auferā de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non posset euidentius sibi uindicare, nobis adimere, quidquid est in uoluntate nostra boni & recti: quàm, dum conuersionem nostram, creationem noui spiritus, & noui cordis esse, testatur. Sequitur enim semper, & ex uoluntate nostra nihil prodire boni, donec reformata fuerit: & post reformationē, quatenus bona est, à Deo esse, nō à nobis. Sic & precationes sanctorum cōpositæ leguntur. inclinet cor nostrum ad se Dominus, dicebat Solomo, ut seruemus mandata sua. Peruicaciam cordis nostri ostendit, quòd in legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, nisi flectatur. Dauid autem, cum Dominum rogat, ut cor mundum in se creet, spiritum rectum innouet in suis uisceribus, an non omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscit? & spiritum obliqua prauitate contortū? Munditiem autem, quam flagitat, Dei creaturam uocando, totam illi acceptam refert. Mira sanè & portentosa superbiæ nostræ libido. Nihil seuerius Dominus exigit, quàm ut religiosissime suum sabathum obseruemus, quiescendo scilicet ab operibus nostris. A nobis uero nihil magis ægre impetratur, quàm ut, operibus nostris ualere iussis, Dei operibus iustum locum cædamus. Nisi hæc obstaret uecordia, satis luculentum testimonium reddidit gratijs suis Christus, ne maligne supprimerentur. Ego sum, inquit, uitis, uos palmites, pater meus agricola est, sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi manserit in uite, sic nec uos, nisi in me manseritis; quia sine me nihil po-

Sermone quodam de inuentione sanctæ crucis.

Iere. 32.

Ezechi. 11.

1. Reg. 8.

Psal. 51.

Ioan. 15.

hil poteſtis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quàm reuulſus à ter=
ra palmes, & humore priuatus, germinat, non eſt amplius quærendum, quæ
ſit naturæ noſtræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua eſt iſta concluſio. Sine
me nihil poteſtis facere. Non dicit nos eſſe infirmiores, quam qui nobis ſuf
ficiamus, ſed nos ad nihilum redigendo, omnem uel exiguę facultatulæ, opi
nionem excludit. Si in Christo inſiti fructificamus inſtar uitis, quæ tum à ter
ræ humore, tum à rore cœleſti, tun à Solis fomento uegetationis ducit ener=
giam, nihil in bono opere reſtare nobis uideo, ſi Domino illibatum ſerua=
mus, quod ſuum eſt. Quare Apoſtolus totam illi ſummam tranſcribit. Deus *Philip.2.*
eſt, inquit, qui in uobis operatur, & uelle, & perficere. Prior pars operis bo=
ni eſt, uoluntas, altera, ualidus in exequendo conatus. utriuſq; autor eſt De
us. Ergo Domino ſurripimus, ſi quid nobis arrogamus, aut in uoluntate,
aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ uoluntati, nobis non=
nihil relinqueretur. ſed cum dicitur efficere uoluntatem, iam extra nos, quid
quid in ea bonum eſt, locatur. Porro quoniam carnis noſtræ pondere bona
etiamnum uoluntas obruitur, ne emergat: ſubiunxit, eluctandis eius pugnę
difficultatibus conatus conſtantiam, ad effectum uſq;, adminiſtrari. Siqui=
dem nec aliter conſtare poſſet, quod alibi docet, unicum eſſe Deum, qui effi *1.Corin.12.*
cit omnia in omnibus. Hunc itaq; in modum & inchoat, & perficit Dn̄s bo
num opus in nobis, ut illius ſit, q̄ recti amorem concipit uoluntas, q̄ in eius
ſtudium inclinatur, q̄ ad eius ſectandi conatum incitat̄, & mouetur. Deinde
q̄ electio, ſtudium, conatus, non fatiſcunt, ſed ad effectum uſq; procedunt.
Poſtremo q̄ homo in illis conſtanter pergit, & in finem uſq; perſeuerat. Ac
uoluntatem mouet, non qualiter multis ſeculis traditum eſt, & creditum: ut
noſtræ poſtea ſit electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari: ſed illā
efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chryſoſtomo. reptitum repudiari
neceſſe eſt. Quem trahit, uolentem trahit. Quo inſinuat, Dn̄m, porrecta tm̄
manu, expectare, an ſuo auxilio iuuari nobis adlubeſcat. Talem fuiſſe homi
nis adhuc ſtantis conditionē concedimus, ut potuerit ad alterutram partem
inclinare. Sed cum ſuo exemplo docuerit, q̄ miſerum ſit liberum arbitrium,
niſi Deus in nobis, & uelit & poſsit: quid fiet nobis, ſi ad eum modulum ſuā
gratiam nobis Dn̄s impertitur? Imò nos ipſi eam obſcuramus, & extenua=
mus, noſtra ingratitudine. Non em̄ docet Apoſtolus, offerri nobis bonæ uo
luntatis gratiam, ſi acceptemus: ſed ipſum uelle in nobis effici quod non a=
liud eſt, niſi Dominum, ſuo ſpiritu, cor noſtrum dirigere, flectere, modera=
ri, & in eo, tanq̄ in poſſeſsione ſua, regnare. Neq; ſecus accipi ſententia Chri
ſti poteſt. Omnis qui audiuit à patre meo, uenit ad me. quàm ut efficacem, *Ioan.6.*
à ſeipſa, Dei gratiā doceat. Quemadmodum & Auguſtinus cōtendit. Qua *Libro de*
gratia non quoslibet promiſcue dignat̄ Dn̄s, quemadmodū uulgo iactatur *prædeſti.*
illud, niſi fallor, Oticanicum, eam nemini denegari, facienti quod in ſe eſt. *ſancto.*
Docendi quidē ſunt hoīes, expoſitam eſſe Dei benignitatē omnibus, ſine ex
ceptione, qui eam quærunt; ſed cum ij demū quærere incipiant, quibus Dn̄i
gratia aſpirauit, nec hęc quidem portiuncula de eius laude decerpenda erat.
Hæc eſt ſane electorꝝ prærogatiua, ut per ſpiritum Dei regenerati, ipſius du
ctu agantur, ac gubernent̄. De perſeuerantia nihilo magis dubium futurum
erat quin habenda eſſet pro gratuito Dei dono, niſi inualuiſſet peſsimus er=
ror, pro hominum merito hanc diſpenſari, prout ſe unusquiſq; non ingratū
primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniā inde natus eſt, q̄ putabāt, in ma
nu noſtra eſſe reſpuere, uel accipere oblatam Dei gratiam: hac opinione ex=

plosa, ille quoque sponte sua corruit. Quanquàm hic bifariam erratur. Nam præterquam, quòd nostram erga primam gratiam gratitudinē, legitimūque usum, posterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam solam gratiam in nobis operari, sed esse tantum nobis cooperatricem. De priore sic habendum est: Dominum, dum in dies locupletat, & nouis gratiæ suæ dotibus cumulat seruos suos, quia opus, quod in illis cœpit, gratum acceptumque habet, in illis inuenire, quod maioribus gratijs prosequatꝰ. Atque huc pertinent sententiæ illæ. Habenti dabitur. Item: Euge serue bone, quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam. Sed hic duo sunt cauenda. Ne aut remunerari dicatur posterioribus gratijs legitimus usus primæ gratiæ, ac si homo, sua ipsius industria, redderet gratiam Dei efficacem, aut sic remuneratio censeatur, ut desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo, expectandam esse fidelibus hanc Domini benedictionem, ut quò melius usi fuerint superioribus Dei gratijs, eò maioribus posthac adaugeantur. Sed illū quoque usum à Domino esse dico, & hanc remunerationē, à gratuita eius beneuolentia prouenire. Quod & Paulus nominatim expresit. Nam cum dixisset, Deum esse, qui efficit in nobis & uelle, & perficere, continuo subdidit: utrunque facere pro bona uoluntate, hac dictione gratuitam esse benignitatē indicans. Ad id autem quod dicere solent, postque primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus nostros subsequenti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligant nos, ex quo semel, Domini uirtute, in iustitiæ obsequium edomiti sumus, ultro pergere, & propensos esse, ad sequendam gratiæ actionem, nihil reclamo. Est enim certissimum, ubi gratia Dei regnat, talem esse obsequendi promptitudinem. Vnde id tamen, nisi quod spiritus Dei, ubique sibi consentiens, quam principio generauit obedientiæ affectionem, ad perseuerandi constantiam fouet & confirmat? At si hominem à seipso sumere uolunt, unde gratiæ Dei collaboret, pestilentissime hallucinantur. Quid ergo sibi, aiunt, uult Apostolus, cum ita loquitur? plus omnibus ijs laboraui, non ego sed gratia Dei mecum. Quia paulò arrogantius dictum uideri poterat, quod se præferret omnibus, id quidem corrigit, referens laudem ad Dei gratiam: sed ita, ut se gratiæ cooperarium uocet. Ad hanc festucam mirum est, tot non malos alioqui homines impegisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, ut se consortem laboris faciat. Quin potius totam laboris laudem uni gratiæ transfribit, ista correctione. Non ego, ait, sum is qui laboraui. sed gratia Dei quæ mihi aderat. fefellit autem eos locutionis ambiguitas. sed magis præpostera uersio, in qua uis Græci articuli prætermissa fuit.

Philip. 2.

Audiamus nunc Augustinum suis uerbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est Sorbonici Sophistę, totam uetustatē nobis aduersam, pro suo more, criminentur. In quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipse Augustinus protractus est. Libro de correptione, & gratia ad Valentinum, fusius exequitur, quod breuiter eius tamen uerbis referam. Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam, si uellet: nobis dari ut uelimus, ac uoluntate concupiscentiā superemus. Habuisse ergo illum posse, si uellet: sed non uelle, ut posset: nobis & uelle dari, & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multo maiorem, non posse peccare. Ac ne de futura, post immortalitatem, perfectione loqui putetur, scrupulum hunc paulo post eximit. Tantum quippe, inquit, spiritu sancto accenditur uoluntas sanctorum: ut ideo possint, quia sic uolunt, ideo uelint quia DEVS operatur, ut sic uelint. Nam si in tanta

Cap 11.

infirmi-

infirmitate, in qua tamen, ad reprimendam elationem, perfici uirtutem decet, ipsis relinquatur uoluntas sua: ut adiutorio DEI possint, si uelint: nec Deus operetur in illis, ut uelint: inter tot tentationes infirmitate uoluntas ipsa succumberet, ideoq; perseuerare non possent. Subuentum est ergo infirmitati uoluntatis humanæ, ut gratia diuina indeclinabiliter, & insepara- Cap. 14. biliter ageretur, ideoq; quantumuis infirma, non deficeret. Tractat deinde copiosius, quomodo corda nostra Dei afficientis necessario sequantur motum: ac dicit quidem, Dominū homines suis uoluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore testatum, quod in primis obtinere uolumus. Non offerri tantum à Domino gratiam, quæ libera cuiusq; electione aut recipiatur, aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & uoluntatem formet, ut quidquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus, nec aliam habeat sibi obsequentem uoluntatem nisi quam fecit. sunt enim eius quoq; uerba ex alio loco. Omne bonum in nobis opus non nisi gratiam facere. Quod autem alibi dicit, non tolli gratia Epist. 107. uoluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & cum bona fuerit, adiuuari, significat, tantum hominem nō ita trahi, ut sine motu cordis, quasi extraneo impulsu, feratur, sed intus sic affici, ut ex corde obsequatur. Specialiter gratuitoq; electis dari, in hunc modum ad Bonifacium scribit. Scimus non omni- Epist. 106. bus hominibus dari Dei grām, & qbus daī, neq; secundū merita operum dari, neq; secundum merita uoluntatis, sed gratuita gratia: quibus nō datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionē impugnat, quæ hoīm meritis, subsequentē gratiam reddi putat, quia primā gratiā nō respuēdo, se dignos præstiterint. Vult eñ Pelagiū fateri, nobis gratiam necessariam esse ad singulas actiones, neq; operibus retribui, quo sit uere gratia. Sed breuiore summa comprehendi res non potest, quàm ex octauo capite libri ad Valentinum, de correptione & gratia, ubi primum docet, Q, humana uoluntas nō libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatē. Quod per eandem gratiam impresso delectationis affectu, ad perpetuitatem conformetur. Quod insuperabili fortitudine roboretur. Quod illa gubernante, nunquàm excidat, deserente, protinus corruat. Quod gratuita Domini misericordia, & ad bonū conuertatur: & cōuersa, in ipso perseueret. Quod uolūtatis humanę directio in bonū, & post directionē cōstantia, ex sola Dei uoluntate pendeat, nō ullo suo merito. Ita homini tale relinquiē liberum arbitriū, si appellare ita libet, quale alibi describit, quod nec ad Deū cōuerti, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia ualeat, quicquid ualet. Epist. 46.

Hæc Domini gratia, nunc appellatur, quædam ueluti manumissio, qua à peccati seruitute liberamur: nunc in integrum restitutio, qua, deposito ueteris hominis ingenio, ad imaginem Dei instauramur: nunc regeneratio, qua in nouos homines renascimur, nūc resurrectio, qua nobis emortui, alÿ, Dei uirtute, excitamur. in qua tamen interim hoc est animaduertendum, nunquam ita nos liberari, quin peccati iugo pars nostri obnoxia maneat, nunquam ita instaurari, quin multæ hominis terreni lineæ semper appareant, nunquam ita renasci aut suscitari, quin de uetustate aliqd retineamus. Circumferimus eñ semp reliquias carnis nostrę, quādiu corporis huius carcere circūdamur, pro quarū modo à libertatis nostræ scopo distamus. Itaq; fidelis anima, à regeneratione, in duas partes diuisa est, quibus perpetuum inter se est dissidium. Nam qua parte à spiritu Dei possidetur, & regitur, ad immortalitatis amorem studiumq; euecta, in iustitiam,

puritatem, sanctitatem, tota intenta est, unam cœlestis regni beatitudinē meditatur, ad Dei societatem adspirat: qua parte naturalem adhuc affectum retinet, in terrę corruptiōe uolutatur, prauis cupiditatibus immersa, quid pulchrum sit, ac beatum, non uidet, in peccati luto defixa, Deum iustitiamq; eius auersatur. Inde conflictus nascitur, & durissima palestra, quæ pium hominem per totam uitam non leuiter exercet: dum spiritu sursum erigitur, à carne deorsum retrahitur: spiritu festinat ad immortalitatem, carne ad mortalitatem deprimitur: spiritu iustitiam cogitat, carne sollicitatur ad iniquitatem: spiritu dirigitur in Deum, carne auertitur: spiritu contemnit mundum, carne ad illecebras mundi allicitur. Nō est hęc euanida speculatio, cuius in uitā usus non ueniat, sed empyrica, ut ita loquar, doctrina, & cuius certissimum experimentum sentire nos oportet, si filij Dei sumus. Atqui duo isti athletæ, & si suo certamine piam animam ita distrahunt, dispari tamen conditione inter se congrediuntur. Neq; enim cum dicitur caro animam à Deo auertere, ab immortalitate retrahere, à puritatis sanctimoniæq; studio auocare, à regno Dei abducere, tantum ualere proficereq;, tentando, intelligitur, ut contrarium opus spiritus omnino disijciat, ac euertat, effectumq; extinguat. Absit. Quid ergo? Dum conatur abrumpere, obstaculis suis remoratur: dum à cursu auertere uult, impedimentis retardat: dum extinguere molitur, ardorem imminuit, dum studet atterere, incuruat & inflectit. Inter istas porrò difficultates, sic Dei seruum esse animatum conuenit, ut præcipuo cordis uoto, & affectu, in Deum adspiret, contendat, enitatur, pergat: & quod à carne sua impeditur à iusta contentione, assidue ingemiscat. Hoc intelligit Paulus, cū dicit, nos non secundum carnem ambulare, sed secundum spiritum: si tamen filij Dei sumus. descripto enim certamine, superiores partes debere penes dei spiritum stare, significat. Nunc quantum sit discriminis inter animalem hominem, & regeneratum, licet uidere. Ille quidem pungitur, ac lancinatur sua conscientia, ne solido torpore in uitijs suis acquiescat, illis tamen toto cordis desiderio delectatur, sibi in illis placet, illis libenter obsequitur, nec quidquā in illis horret, nisi pœnā, quā imminere cernit. Hic præcipua uoluntatis parte legis iustitiæ adhærens, peccatum, quod per imbecillitatē cōmittit, odit & execratur, sibi ipsi displicet, consensione aliò potius fert, dulcedine legis Dei magis semper oblectatur, quā uoluptatum blanditijs: nec unquā sciens peccat, nisi repugnante, non modo conscientię testimonio, sed etiā cordis affectu.

Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem, pro spirituali regeneratione, comminiscuntur. Nempe in statum innocentiæ restitutos Dei filios, iam non oportere sollicitos esse de libidine carnis refrenanda, spiritum ducem sequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eò uesaniæ prolabi, nisi palam & fastuose suum hoc dogma deblatterarent. Prodigiosum certe quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est, qui ueritatē Dei, in mendacium uertere, animum induxerunt. Ita ne delectus omnis turpis & honesti, iusti, & iniusti, boni & mali, uirtutis & uitij tolletur? Talei, inquiunt, discrimen, est ex maledictione ueteris Adę, à qua nos p̄ Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, sinceritatē & astutiam, ueritatem & mēdaciū, ęquitatē & rapinā, nihil iam intererit. Tolle, inquiūt, uanam formidinem: spiritus nihil tibi mali imperabit, modo secure & intrepide illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia nō obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos, qui libidinum amentia excæcati, sensum com-

sum com-

ſum cõmunem exuerunt. Sed quē obſecro Chriſtum nobis fabricantur, & quē ſpiritum eructant? Nos em̃ Chriſtum unũ, eius unum ſpiritum recognoſcimus, quẽ prophetę cõmendarunt, euangelium exhibitũ prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non eſt homicidij, ſcortationis, ebrietatis ſuperbię, contentionis, auaritię, fraudis patronus: ſed autor dilectionis, pudicitiæ, ſobrietatis, modeſtiæ, pacis, moderationis, ueritatis. Non eſt uertiginoſus, & qui præceps, per fas, & nefas, inconſiderate ruat: ſed plenus ſapientiæ, & intelligentię, qua rite inter iuſtũ, & iniuſtũ, diſcernat, non inſtigat ad diſſolutã effrenemq́ licentiã: ſed prout licitũ ab illicito diſcriminat, modũ moderatio nẽq́ ſeruare docet. Quid tamen diutius in refellenda beluina iſta rabie laboremus? Chriſtianis ſpiritus Dñi nõ turbulentũ eſt phantaſma, quod uel ipſi per ſomniũ pepererint, uel ab alijs confictum, acceperint. Sed eius notitiam à ſcripturis religioſe petunt, ubi duo hæc de ipſo traduntur, nobis in ſanctificationem datum eſſe, quò ab immundicijs, & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iuſtitiæ deducat. Quę obedientia conſtare nequit, niſi domitis ſubactisq́ concupiſcentijs, quibus iſti habenas laxare uolunt. Deinde ſic nos eius ſanctificatione purgari, ut multis uitijs multaq́ infirmitate obſideamur, quamdiu incluſi ſumus mole corporis noſtri. Quo fit, ut longo interuallo à perfectione diſsiti, proficere ſemper aliquid, & uitijs irretiti, cũ illis quotidie luctari, neceſſe habeamus. Vnde etiã conſequit̃, excuſſa deſidia & ſecuritate, intentis animis uigilandũ eſſe, ne carnis noſtrę inſidijs incauti circũueniamur. Niſi forte cõfidamus nos maiores progreſſus feciſſe, q̃ Apoſtolũ, qui tñ fatigabatur Angelo Sathanæ, quo uirtus in infirmitate pficeret. Qui illã carnis & ſpiritus diuiſionẽ in ſua carne nõ ficte rep̃ſentabat,

Hominem peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonũ aut uoto adſpirare, aut ſtudio contẽdere, ſuapte natura, queat, ſufficiẽter, niſi fallor, pbatũ eſt Preterea diſtinctio inter coactionẽ, & neceſſitatẽ poſita fuit, unde liqueret, eum, dũ neceſſario peccat, nihilo tñ minus uoluntarie peccare. Sed quoniam dũ in ſeruitutẽ diabolo addicit̃, illius arbitrio uidet̃ magis agi q̃ ſuo, quale ſit actionis utriuſq́ genus, expediendũ reſtat. Tũ ſoluenda quęſtio, an aliq̃d in malis operibus Deo ſit tribuendũ, in q̃bus nonnullã eius actionẽ intercedere ſcriptura inſinuat. Alicubi Auguſtinus humanã uolũtatẽ equo cõparat, ſeſſoris nutum expectãti: Deũ ac diabolũ ſeſſoribus. Si Deus illi inſidet, inq̃t perinde ac moderatus & peritus ſeſſor, compoſite illã regit, tarditatẽ incitat, nimiã celeritatẽ cõpeſcit, petulantiã luxuriãq́ cohercet, peruicaciã retũdit, in rectã uiã deducit. Quod ſi eã Diabolus occupauit, inſtar ſtolidi ac petulãtis ſeſſoris, per inuia rapit, impellit in foueas, p̨ pręcipitia deuoluit, ad contumaciã ferociãq́ inſtigat. Qua ſimilitudine, qñ melior nõ occurrit, in pręſentia contenti erimus. Imperio igit̃ diaboli, q̃ animalis hoĩs uoluntas dicit̃ ſubiacere, ut inde agitet̃, nõ ſignificat, ipſam reluctantẽ ac reſtitantẽ ad obſequa adigi: queẽadmodũ inuita mãcipia obire iuſſa noſtra, dominij iure, cogimus. Sed Satanę pręſtigijs faſcinatã, illi ſe ad oẽm ductum, obſequẽtẽ neceſſario prębere. Nã quos ſpiritus ſui regimine nõ dignat̃ Dñs, eos ad Sathanę actionẽ iuſto iudicio ablegat. Quare Apoſtolus Deũ huius ſeculi excæcaſſe mẽtes infidelibus exitio deſtinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipſum operari in filijs contumacibus. Excæcatio impiorũ, & quæcunq́ inde ſequuntur flagitia, opera Sathanæ nuncupantur, quorum tamen cauſa extra humanam uoluntatem quærenda non eſt, ex qua radix mali ſurgit: in qua fundamentum regni Sathanæ, hoc eſt, peccatum, reſidet. Longe

eſt, alia

Rom. 7.

2. Corin. 4.

Ephe. 2.

est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ ut certius nobis pateat, exemplo sit calamitas, à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interemptis eius pastoribus, gregem hostiliter deprędantur. Iam eorum improbum facinus palam extat. Necq; in eo opere cessat Sathan, à quo totum id prouenire, narrat historia. Ipse aũt Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse, quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Sathanam, ad hominem autorem referamus, quin uel Sathanam excusemus Dei consortio, uel Deum mali autorem prædicemus? facile: si finem agendi, primum, inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est, serui sui patientiam, aduersitate, exercere. Sathan molitur eum ad desperationẽ adigere, Chaldæi ex re aliena, præter ius & fas, lucrum quærere affectant. Tanta in consilijs diuersitas opus iam ualde distinguit. In modo non minus est discriminis. Sathanæ affligendum seruum suum Dominus permittit. Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit, ac tradit impellendos. Sathan alioqui prauos Chaldæorum animos, uenenatis suis aculeis, ad perpetrandũ id flagitium instigat. Illi ad iniustitiam furiose ruũnt omniaq; membra scelere obstringunt, ac contaminant. Proprie ergo agere dicitur Sathan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est, nequitiæ, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quod Sathan ipse instrumentum cum sit iræ eius, pro eius nutu ac imperio, huc atq; illuc inflectit, ad exequẽda eius iusta iudicia. Omitto hic uniuersalem Dei motionem, unde creaturæ omnes, ut sustinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantum loquor, quæ in unoquoq; facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Sathanæ, homini assignari, uidemus non esse absurdum, sed uarietas in fine & modo facit, ut illic inculpata Dei iustitia reluceat: Sathanæ hominisq; nequitia, cum sua confusione, se prodat. ueteres religiosius interdum simplicem quoq; ueritatis confessionem, in hac parte reformidãt, quod uerentur ne impietati fenestram, de operibus Dei irreuerenter obloquendi, aperiant. Quam sobrietatem ut exosculor: ita minime periculosum iudico, si simpliciter teneamus, quod scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est. Quemadmodum ubi dicit, indurationem, & excæcationem, non ad operationem Dei, sed præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei, quam præscientiam, interuenire clare ostendunt. Similiter quod de permissione afferunt, dilutius est, quàm ut subsistat. Sæpissime excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda uertere, inclinare, impellere. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem cum, sublato eius lumine, nihil quam caligo & cæcitas supersit: cum, ablato eius spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: cum, cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: rite excæcare, indurare, inclinare dicitur, quibus facultatem uidendi, parendi, recti exequendi, adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad uerborum proprietatẽ, quod ad exequenda sua iudicia p ministrũ iræ suę Sathanã, & consilia eorũ destinat, q̃ uisum est, & uoluntates excitat, & conatus firmat. Secundũ priorẽ rationẽ istud uidet̃ dictũ. Aufert labiũ à ueracibus, & rationẽ tollit à senioribus. Aufert cor ab ijs, q præsunt populo terræ, errare eos facit p inuiũ Item hoc: Mittet illis Deus efficaciam seductionis, ut credant mendacio. Item, Quare dementasti nos, domine, indurasti cor nostrũ, ne timeamus te?

Libro de prædest. et gratia.

Iob. 12.

2. Tessal. 2.

Iere.

[illegible handwritten marginal note]

Quan

Quandoquidē indicant potius, quales Deus homines faciat deserendo, quā qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia, quæ ultra procedunt. Qualia sunt de Pharaonis induratione. Indurabo, inquiebat Dñs, cor Pharaōis, ne uos audiat, ac dimittat populum, postea dicit se aggrauasse cor illius, & roborasse: An indurauit, non emolliendo? Id quidem uerum est, sed plus aliquid fecit, quòd obstinatione, eius pectus obfirmandū Sathanæ mandauit, unde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Aegypto, prodeunt obuiam infesti regionis incolæ, unde excitati? Moses certe populo asserebat, Dominum fuisse, qui corda eorum roborasset, propheta uero eandem historiam recitans, dicit ipsum uertisse corda eorum, ut odio haberent populum suum. Iam dicere non possis, destitutos Domini consilio, impegisse. Nam si roborantur & uertuntur, destinato inflectuntur ad idipsum. Ad hæc, quoties in populi transgressiones uindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? ut uideas efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibilo suo euocaturum se illos minabat, Nunc instar Sagenæ, sibi fore, ad irretiendos: nūc mallei instar, ad feriēdos Israelitas. Sed præcipue tum declarauit quod nō sit ociosus in illis, dū Semnacherib, securim uocat, quę ad secandū manu sua, & destinetur, & impingatur. Non male alicubi Augustinus ita definit. Quòd ipsi peccant, eorum esse: quòd peccando hoc uel illud agant, ex uirtute Dei esse, tenebras, prout uisum est, diuidentis. Porrò Sathanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus, prouidentia sua eos destinat, uel ex uno loco satis constiterit. Dicitur enim sæpius in Samuele: quod Saulem aut raptauerit, aut dimiserit spiritus Domini malus. Ad spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, illius spiritus uocatur, quia ad eius nutum potentiamque respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quam à seipso autor. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere, id quod agit Dominus, ab eo quod Sathan, & impij moliuntur. Ille mala instrumenta, quæ sub manu habet, & uersare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit: Hi, prout mali sunt, nequitiam, ingenij prauitate conceptam, effectu pariunt. Reliqua quæ ad uindicandam calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impijs tergiuersationem pertinent, in capite de prouidentia exponent. Hic em̄ breuiter propositū modo fuit, quo modo in reprobo homine regnet sathan, quomodo in utroque agat Dñs, indicare. In actionibus aūt, quæ nec iustæ per se, nec uitiosæ sunt, & ad corpoream magis, quam spiritualem, uitam spectant, quam libertatem obtineat homo, nondū explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt. Magis arbitror, quod de re non magni momenti disceptare nolebant, quàm quod asserere pro certo uellent illud ipsum quod concesserunt. Ego & si eos qui nullas esse sibi ad iustitiam uires tenent, quod in primis ad salutem cognitu necessarium est, tenere fateor: non tamen puto hanc quoque partem negligendam, ut nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem uenit eligere, quod è re nostra est, quoties eò uoluntas inclinat, rursum quoties & mens, & animus refugit, quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentiæ uis, non modo ut rerum euentus succedant, quemadmodum expedire prospexerit, sed ut uoluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus, eatenus sub humano arbitrio sitas esse: uerum si aures tot testimonijs præbemus

Exod. 4. & 7.
Exod. 10.
Exod. c. 3.
Deut. 2.
Psal. 105.
Iesa. 5. 7.
Ezechi. 12. 17.
Ierem. 50.
Iesa. 10.
De prædest. sanctorum.
1. Samuel 16. 18. 19.

bemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subijciemus. Quis Aegyptiorum uoluntates Israelitis conciliauit, ut preciosissima quæque uasa illis commodato darent? Nunquam eo animum ipsi suapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberant, quàm à seipsis regebantur. Quis animum Absolomi auertit, ab amplexando consilio Achitophel, quod esse uice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, ut iuuenili cõsilio persuaderetur? Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam uniuersa debeant. Ego uero dico, sufficienter ijs probari quod contendo. Deum, quoties uiam facere uult suæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum uoluntates flectere, & uersare, nec ita esse liberam ipsorum electionem, quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. uelis nolis, animum tuũ à motione Dei potius, quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hęc quotidiana experientia reputare coget: quòd te in rebus minime perplexis, iudiciũ & mẽs sæpe deficit, in rebus factu non arduis animus flaccessit. Rursum in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor, quod ait Solomo, ut auris audiat, ut oculus uideat, Dominus facit utrumque. Non enim mihi de creatione loqui uidetur, sed peculiari functiõis gratia. Cum uero scribit, Dominum cor regis, quasi riuuos aquarum, in manu sua tenere, & inclinare quocunque uoluerit: sub una profecto specie totum genus comprehendit. si cuius enim uoluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiæ uoluntati maxime competit: quæ in alias quodammodo regnum exercet. Quod si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re insignis extat Augustini sententia. Sriptura si diligenter inspiciatur, ostendit nõ solum bonas hominũ uoluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos, & uitam dirigit æternam: uerum illas, quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quò uoluerit, quãdo uoluerit, faciat inclinari, uel ad præstanda beneficia, uel ad penas infligendas, occultissimo quodam iudicio, sed iustissimo. De gratia & libero arbitr. ad Valent. Cap. 20. Hic meminerint lectores, ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrij facultatem quod imperiti quidam præpostere facere solent. Ex eo enim pulchre & ingeniose sibi uidentur humanam uoluntatem conuincere seruitutis, quòd ne summis quidem monarchis, omnia ex sententia fluant. Atqui facultas ista, de qua loquimur, intra hominem consideranda est, non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrij disputatione, non hoc quæritur: An homini, quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimenta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & uoluntatis affectionem. Quę utraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit, angustijs dolij aculeati inclusus, quàm Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Exod. 11.

2. Samu. 17

1. reg. 12.

Prouer. 20.

Prouer. 21.

De humani arbitrij seruitute satis dictum uideri posset, nisi, qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent, ad sententiam nostram oppugnandam. Congerunt primo absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem. Postea scripturæ testimonijs cum ea congrediuntur. Vtrasque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si uoluntarium est, ergo uitari potest. Hęc Pelagij quoque arma erant, ad impetendũ Augustinum, cuius tamen nomine illos nolumus præ=

lumus prægrauari, donec de re ipsa satisfactū à nobis fuerit. Nego igit̃ peccatū ideo minus debere imputari, quòd necessariū est. Nego rursum consequi q̃d; inferunt, euitabile esse, quia uoluntarium sit. si quis enim disceptare cum Deo uelit, & hoc prætextu, iudicium subterfugere, quoniam aliter non potuerit: habet paratam responsionem. perditio tua Israel: in me tantummodo auxilium tuum. Vnde enim ista, quam causatur, impotentia, nisi ex naturæ uiciositate? Vnde porro uitiositas, nisi quod homo defecit à suo opifice? Huius defectionis si merito rei tenentur uniuersi homines: ne se necessitate excusatos putent, in qua ipsa luculentissimam habent damnationis suæ causam. secundum ratiocinationis membrum uitiosum est: quia à uoluntario deductionem habet ad liberum. Nos autem supra euicimus, uoluntarie fieri, quod liberæ tamẽ electioni non subiaceat. subijciunt, nisi ex libera arbitrij electione tum uirtutes, tum uitia procedunt, non esse consentaneum, ut homini uel pœna infligatur, uel præmium rependatur. Hoc argumentum, & si Aristotelicum est, fateor tamẽ à Chrysostomo & Hieronymo alicubi usurpatum. Pelagianis tamen fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam uerba refert. Quod si gratia Dei in nobis agit: illa ergo, nõ nos qui laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo, illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, libero ne iudicio, an seruili, modo uoluntaria cupiditate peccetur? præsertim cum inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati. Quantum ad iustitiæ præmia: Magna uero absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius, q̃ proprijs meritis, depẽdere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit? Non merita nostra Deum coronare, sed sua dona. Præmia autem uocari, non quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratijs iam collatis retribuantur. Acute sane hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis, si non ex liberi arbitrij fonte prodeunt. sed quod istud tantopere dissentaneum ducunt, longe aberrant. Atqui hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant, quo ex principio sanctorum gloriã deducat. Quos elegit, eos uocauit: q̃s uocauit, eos iustificauit: q̃s iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coronant̃ fideles? Quia dñi misericordia, nõ sua industria, & electi sunt, & uocati, & iustificati. Facessat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita, si liberum non stabit arbitrium. Stultissimum enim est, ab eo absterreri, quò nos scriptura uocat. Si omnia accepisti (ait Paulus) quid gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob id ipsum libero arbitrio adimere eum oĩa, ne quem meritis locum relinquat. sed enim, ut diues est Dominus benefaciendo, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras uirtutes remuneratur. Addũt quod ex Chrysostomo (homil. 22. in Genesim) sumptũ uideri potest. Quod si hæc non sit uoluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturę participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longe abest ab eo quicunq; est scriptor ille operis de uocatione gentiũ, qui sub Ambrosij nomine circumfertur, qui ratiocinatur neminem unq̃ à fide fuisse recessurum, nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret. In quo mirum est tantos uiros sibi excidisse. Quomodo enim Chrysostomo in mentem non uenit, electionem Dei esse, quæ inter homines sic discernat? Nos quidem concedere minime formidamus, quod Paulus magna contentione asserit, omnes simul prauos esse & malitiæ deditos. sed cum illo subijcimus, Dei misericordia fieri, ne omnes in prauitate permaneant. Ergo cum pari morbo laboremus naturaliter omnes, soli illi conualescunt, quibus medicam manum admouere domino placuit. Alij, q̃s iusto iudicio prætermittit, in sua putredine tabescunt, donec absumantur. Nec aliunde est quod alij ad finem perseuerant: alij incepto cursu prolabuntur. siqui-

Osee.13.

In Epistola ad Ctesiphontem & dialog. 1.

li.2.cap.4.

dem & ipſa perſeuerantia, donum Dei eſt, quod non omnibus promiſcue largi-
tur: ſed quibus uiſum eſt, impertit. ſi cauſa differentiæ requiritur, cur alij conſtan
ter perſeuerent, alij inſtabilitate deficiant, nõ alia nobis conſtat, niſi quod illos ſua
uirtute roboratos ſuſtinet dominus, ne pereant: his, quò ſint humanæ inconſtan
tiæ documenta, non eandem uirtutem adminiſtrat. Inſtant præterea, fruſtra exhor
tationes ſuſcipi, ſuperuacuum eſſe admonitionum uſum, ridiculas eſſe obiurga-
tiones, niſi ſit penes peccatorem parere. ſimilia olim cum obiectarentur Augu
ſtino, libellum de correptione & gratia ſcribere coactus fuit, Vbi & ſi copioſe illa
diluit: ad hanc tñ ſummã aduerſarios reuocat. O hõ, in pręceptione cognoſce, q̃d
debeas agere. In correptiõe cognoſce, tuo te uitio nõ habere: in oratiõe cognoſce,
uñ accipias, q̃d uis habere. Primũ nõ ſoli ſumus in hac cauſa: ſed Chriſtus & om-
nes Apoſtoli. Viderint iſti q̃modo ſuperiores euadẽt in certamine, q̃d eũ talibus
antagoniſtis ſuſcipiũt. Chriſtus q̃ teſtatur nos ſine ſe nihil poſſe, an ideo minus re-
p̃hẽdit & caſtigat eos, q̃ extra ſeipſum male agebãt? an ideo minus exhortatur, ut
quiſq; bonis operibus incumbat? Paulus quàm ſeuere in Corinthios inuehit̃ ob
charitatis neglectum? Iiſdem tamen demum charitatem à domino dari flagitat.
Teſtatur in epiſtola ad Romanos, non eſſe uolentis neq; currentis, ſed miſerentis
Dei: non deſinit tamẽ poſtea & admonere & hortari & corripere. Cur non ergo
dominum interpellant? ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo, quæ ſo
lus ipſe dare poteſt. Ea caſtigando, quæ gratiæ eius defectu admittuntur. Paulũ
cur non admonent, ut parcat ijs, quorum in manu nõ eſt uelle aut currere, niſi prę
eunte Dei miſericordia, quæ nunc ipſos deſtituit? Quaſi uero non optima doctri
næ ſuæ ratio Domino conſtet, quę in promptu ſe offert religioſius quærentibus.
Doctrina certe, & exhortatio, & obiurgatio quantum per ſe efficiant ad animum
immutandum, indicat Paulus, dum ſcribit, neque qui plantat eſſe aliquid, neq; q
1. Corin. 3. rigat: ſed dominũ, qui incrementum dat, ſolum efficaciter agere. Quorſum er-
go exhortationes? Nempe ſi ab obſtinato corde contemnũtur, in teſtimoniũ il
li futuræ ſunt, ubi ad Domini tribunal uentum fuerit. quin etiam iam nunc illius
conſcientiam uerberant ac feriunt: quia utcunq; irrideat, improbare tamẽ non po
teſt. ſed quid faciat? quando cordis mollities, quę ad obedientiam neceſſaria erat,
illi denegatur? Imo quid tergiuerſatur, cum duritiem nulli, niſi ſibi ipſi, imputa-
re queat? Itaq; impij libenter eas eludere parati, ſi liceat, uelint, nolint, earum uir-
tute confunduntur. Præcipua aũt utilitas erga fideles conſideranda eſt: in quibus
ut omnia per Spiritum ſuum agit Dominus, ita uerbi ſui inſtrumentum non præ
termittit: & illud ipſum non ſine efficacia uſurpat. ſtet ergo quod uerum eſt. totã
piorum uirtutem in Dei gratia ſitam eſſe. Cur iam admonentur officij ſui: ac nõ
potius ſinuntur Spiritus directioni? Cur hortationibus ſolicitãtur? quando ſe
ſtinare magis nequeant, quàm fert Spiritus incitatio. Cur caſtigantur, ſi quando à
uia deflexerunt? quando neceſſaria carnis infirmitate lapſi ſunt. O homo, quis es
qui legem imponas Domino? ſi ad recipiendam hanc ipſam gratiam, qua fit ut
hortationi pareatur, per hortationem uult nos præparari, quid habes quod in ea
œconomia mordeas, uel ſuggilles? ſi nihil exhortationes reprehẽſioneſq; apud pi
os aliud proficerent, niſi ut peccati redarguerent, eſſent eo ipſo reputandæ non
prorſus inutiles. nunc cum, agente intus Spiritu, ad inflammandum boni deſide
rium, ad diſcutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis uoluptatem, & ue-
nenatam dulcedinem: contra autem, ad odium tediumq; generandum, plurimũ
ualeant, quis audeat ſuperfluas cauillari? ſi quis clariorem deſiderat reſponſionem
ſic habeat: bifariam Deus in electis ſuis operatur. intus per Spiritũ, extra per uer-
bum. Spiritu mentes illuminando, corda in iuſtitiæ amorem cultumq; forman-
do, nouam

do, nouam eos creaturam facit. Verbo ad eandem renouationem expetendam, quęrendam, assequendam, excitat. Vtroq; manus suæ efficaciam, pro dispensationis suæ modo, exerit. Verbum idem dum reprobis destinat, & si non in eorum correctionem, in alium tamen usum ualere facit: quò & in præsens conscientiæ testimonio urgeantur, & in iudicij diem magis reddantur inexcusabiles.

In congerendis scripturæ testimonijs ualde sunt laboriosi. Idq; sedulo faciunt. Vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in prælijs, ubi ad manus uentum est, imbellis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facilimum erit, illos cum sua turba disijcere. Quia enim in paucissimos scopos coeunt loci omnes, quibus aduersum nos abutuntur, ubi in suas classes distributi fuerint, compluribus, una responsione, satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quę putant facultatibus nostris sic attemperata esse, ut quicquid ab illis exigi probatum sit, his pręstari posse, necessario consequatur. Ergo singula percurrunt, & ex illis uirium nostrarum modum metiuntur. Aut enim, inquiunt, illudit nobis Dominus, cum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat, cum immunditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam, & similia interdicit: aut ea tantum requirit, quę sunt in nostra potestate. Porro omnia fere, quę accumulant, pręcepta in tres species distinguere licet. Alia primam ad dominum conuersionem exigunt: alia simpliciter de legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere disseramus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinę legis pręcepta extendere, uulgare id quidem iam diu esse cœpit, & nonnullam speciem habet, sed à rudissima legis ignorantia prodijt. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt, si dicatur legis obseruationem esse impossibilem, ualidissimo scilicet argumento insistunt: frustra aliàs datam esse legem. perinde enim loquuntur, ac si nusq; Paulus de lege locutus esset. Quid enim quęso ista sibi uolunt, legem propter transgressiones positam esse? per legem esse cognitionem peccati? legem peccatum efficere. subingressam esse, ut abundaret delictum. an ad nostras uires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quin potius longe supra nos positam: quo impotentiam nostram conuinceret. Equidem si scriptura nihil aliud doceret, quàm legem, esse uitę regulam, ad quam studia nostra cōponere debeamus, ego quoq; citra moram pedibus in eorum sententiam descēderem. Sed cum multiplicem legis usum diligenter ac perspicue nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid lex in homine ualeat, considerare conuenit. Quantum pręsentis causę refert, simul quid agendum sit, nobis pręscripsit, obediendi uirtutem à Dei bonitate esse docet. Ideoq; ad preces inuitat, quibus eam nobis dari postulemus. si solum extaret imperium, nulla promissio, tentandę essent uires, an ad respondendum imperio sufficerent. sed cum simul promissiones connectantur, quæ in diuinæ gratiæ auxilio, non modo subsidium, sed totam uirtutem nobis esse sitam clamāt: illę satis superq; testant̄, nos prorsus ineptos, nedū impares, obseruandæ legi esse. Quare ne amplius ista uirium nostrarum cum legis præceptis proportio urgeatur: ac si Dominus quam in lege daturus erat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis exegisset: magis ex promissionibus reputandum, quam simus ipsi a nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. sed cui, aiunt, uerisimile fiet, dominum truncis ac lapidibus legem destinasse? Neq; id quispiam persuadere molitur. Non enim aut impij saxa sunt, aut stipides, dum aduersari Deo suas libidines per legem edocti, suo

ipsorum testimonio rei fiunt: aut pij, dum suæ impotentiæ admoniti, ad gratiam confugiunt. Quo pertinent istæ solemnes Augustini sententiæ. Iubet Deus quæ non possumus, ut nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum utilitas, si libero arbitrio tantũ detur, ut gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat, quod lex imperat. imo fidem ipsam exigit à nobis Deus: & non inuenit q̃d exigat, nisi dederit quod inueniat. Item: Det Deus quod iubet, & iubeat quod uelit.

In enchi. ad Laurent. de gratia & liber. arbit. cap. 16. Homil. 29. In Ioan. epist. 24.

Id recensendis tribus præceptorum formis, quas superius attigimus, clarius cernetur. Iubet sæpius dominus, tum in lege, tum in prophetis, ut ad se conuertamur. At succinit ex aduerso propheta. Conuerte me domine, & conuertar. postq̃ enim conuertisti me, egi pœnitentiam &c. Iubet ut præputia cordis nostri circumcidamus. At per Mosen denuntiat, istam circumcisionem manu sua fieri. Cordis nouitatem passim requirit. sed alibi abs se dari testatur. Eant nunc, qui ex præceptis colligunt, ecquid homo ualeat ad obedientiam, ut Dei gratiam permiant: per quã præcepta ipsa adimplentur. Secũdi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius uoluntati seruire & adhærere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumeri sunt loci, qui testificent̃ illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa, quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, ut in gratia Dei permanerent. Sed unde illa constantiæ uirtus petenda sit, alio loco idẽ Paulus tradit. Quod superest, inquit, fratres, sitis fortes per dominum. Alibi uetat ne contristemus Spiritum Dei, quo obsignati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Thessalonicensibus à domino imprecatur. Nempe ut dignos habeat eos dominus uocatione sua sancta, & impleat bonum omne propositum bonitatis suæ, opusq́; fidei in illis. Cauillantur hæc omnia testimonia astutiores: quia nihil impediat, quominus ipsi conferamus nostras uires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Afferũt etiam locos ex prophetis, ubi conuersionis nostræ effectus inter Deum & nos uideatur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Quales nobis suppetias dominus ferat, supra demonstratum est: neq; hic opus est repetere, ubi unum hoc duntaxat mihi concedi uolo, frustra implendæ legis facultatem in nobis requiri: quia eius obedientiã nobis dominus imperet. quando constat omnibus Dei præceptis adimplendis & necessariam esse gratiam legislatoris, & nobis promissam. Neq; eorum errori adstipulatur sententia illa. Conuertimini ad me & cõuertar ad uos. Siquidẽ illic Dei cõuersio notat̃, non qua cor nostrũ ad resipiscentiam renouat: sed qua se beneuolum ac propitium, rerum prosperitate, testatur: quẽ admodum rebus aduersis offensiones interdum indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatum formis uexatus populus auersum à se Deum querebatur: respondet, non defuturam illis suam benignitatem, si ad uitæ rectitudinem, & ad se ipsum, qui est iustitiæ exemplar, redeant. Perperam ergo detorquet̃ locus, dũ eo trahit̃, ut opus cõuersionis uideatur inter Deũ & hoĩes partiri. Hæc eo breuius perstrinximus, quod huic argumẽto proprius in legis tractatione locus erit.

Ierem. 31. Deut. 30. Ezech. 36. Ierem. 31. Act. 13. Ephes. 4. 1. Thes. 1.

Secundus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegant promissiones, quibus dñs cum uolũtate nostra pacifcitur. Quales sunt. Quærite bonitatẽ et non malitiam, & uiuetis. Si uolueritis & audieritis, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, gladius deuorabit uos, quia os domini locutum est. Item, si abstuleris abominationes tuas à facie mea, non expelleris; si audieris uocem domini Dei tui, ut facias & custodias omnia mandata eius, faciet te dominus excelsiorem cunctis gentibus terræ. Et reliquæ similes. Importune & per ludibrium, quæ dominus

Amos 5. Iesay. 1. Ierem. 4. Deut. 28. Leuit. 27.

in promiſſionibus offert beneficia, uoluntati noſtræ delegari putant: niſi noſtrum
ſit illa uel ſtabilire, uel irrita facere. Et ſane rem iſtam facundis querimonijs ampli-
ficare promptum eſt. Nos crudeliter à Domino illudi, cum benignitatem ſuam à
uoluntate noſtra pendere denunciat: ſi uoluntas ipſa noſtra non eſt. Egregiam ue
ro fore hanc liberalitatem Dei, ſi beneficia ſua ita nobis exponat, ne fruendi ulla ſit
facultas. Miram promiſſionum certitudinem: quæ ut nunquam impleantur, à re
impoſſibili dependeant. De promiſſionibus eiuſmodi, quæ promiſſionem ha-
bent appoſitam, alibi dicemus, ut palam futurũ ſit, in earum impoſsibili comple
mento nihil eſſe abſurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Dominum inhu
maniter illudere nobis, dum nos ad beneficia ſua demerenda inuitat, quos nouit
eſſe prorſus impotentes. Siquidẽ cum fidelibus iuxta & impijs offerantur promiſ
ſiones, ſuum apud utroſq; uſum habent. Quemadmodũ præceptis impiorum cõ
ſcientias pungit Deus, ne ſuauiter nimium in peccatis delitiẽtur, nulla iudicioꝝ
ſuoꝝ memoria: ita in promiſsionibus quodammodo eos atteſtaẽ, quàm indigni
ſint ſua benignitate. Quis enim æquiſſimum & conuenientiſsimũ eſſe neget, Do
minum ijs benefacere, à quibus colitur? maieſtatis autem ſuæ contemptores pro
ſua ſeueritate ulciſci? Rite ergo & ordine agit Dominus, dum impijs peccati com
pedibus deuinctis hanc legem in promiſſionibus dicit, tum demum ſua beneficia
percepturos, ſi à prauitate diſceſſerint, uel ob hoc ſolum, ut intelligant ſe ab ijs me
rito excludi, quæ ueris Dei cultoribus debentur. Rurſum, quia modis omnibus ad
implorandam ſuam gratiam fideles extimulare ſtudet, nequaquam erit abſonum:
ſi quod illũ, multo cum fructu, agere præceptis erga eos oſtendimus, id quoq;
promiſsionibus tentet. De volũtate Dei præceptis edocti, miſeriæ noſtræ admo
nemur, qui ſic ab illa, toto pectore, diſſidemus. ſimul inſtigamur ad inuocandum
eius ſpiritum, per quem in rectam uiam dirigamur. ſed quia præceptis ignauia no-
ſtra non ſatis acuitur: ſubduntur promiſsiones, quæ dulcedine quadam ad eorum
amorem nos alliciant. Quò autem maiore tenemur iuſtitiæ deſiderio, eo ſimus ad
quærendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obteſtationibus. ſi volu
eritis, ſi audieritis, neq; volendi audiendi ue liberam facultatem nobis Dominus
tribuat: neq; tamen ob impotentiam ludibrio habeat.

Habet & tertia claſſis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt,
quibus ingrato populo Dominus exprobrat, per eũ dũtaxat ſtetiſſe, quo minus
ab indulgentia ſua omne genus bonorũ receperit. Cuius generis ſunt iſti. Ama-
lek & Cananæus ante uos ſunt, quoꝝ gladio corruetis: eo quod nolueritis acquie
ſcere Dño. Quia vocaui vos, & nõ reſpõdiſtis, faciã huic domui ſicut feci Silo. Itẽ,
hæc gens nõ audiuit uocẽ Dñi Dei ſui nec recepit diſciplinam: ideo proiecta eſt
à Domino. Item. Quia induraſtis cor veſtrũ & noluiſtis obedire Domino, hæc
omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiũt, quomodo aduerſus
eos congruerent, quibus extẽplo reſpondere liceat? nobis uero proſperitas cordi
erat: aduerſa timebamus. Quod autem illius adipiſcendæ, horum uitandorum
cauſa, Domino non paruimus, nec uocem eius auſcultauimus, eo factum eſt,
quia peccati dominationi obnoxijs liberum non fuit. Fruſta igitur mala nobis ex
probrantur, quæ effugere non fuit noſtræ poteſtatis. ſed, omiſſo neceſſitatis ob-
tentu, in quo infirmum eſt ac futile patrocinium, rogo, poſſint ne culpam depre
cari? Nam culpæ alicuius tenentur conuicti. non abs re Dominus exprobrat, eo
rum peruerſitate factum eſſe, quo minus ſuæ clementiæ fructũ ſentirent. Reſpon
deant ergo, poſſint ne inficiari, cauſam contumaciæ, prauam ſuam uoluntatem
fuiſſe? ſi mali fontem intra ſe reperiunt, quid ueſtigandis extraneis cauſis inhiant,

ne sibi ipsi fuisse exitij autores uideantur. Quod si uerum est, suo, nõ alieno uitio, & diuinis beneficijs priuari peccatores, & ultionibus castigari: magna ratio est, cur istas exprobrationes ex ore Domini audiant. Vt si obstinate in uitijs pergant, discant in calamitatibus suã potius nequitiam accusare & detestari, quàm Deum iniquæ sæuitiæ insimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tędio capti, quorum merito miseros se ac perditos uident, in uiam redeant, ac idipsum seria confessione agnoscant, quod Dominus obiurgando cõmemorat. in quem usum illas, quæ citantur, prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solemni Danielis oratione constat, quæ habetur cap. 9. Prioris autem usus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miseriarum causam enarrare Ieremias iubetur

Ierem. 7. cum tamen nõ aliter casurum esset, quàm Dominus prædixerat. Loqueris ad eos oĩa uerba hæc & non audient te: uocabis eos, & nõ respondebunt tibi. Quorsum igiť canebať surdis? ut nolentes ac inuiti, intelligerent uerũ esse quod audiebant: nefariũ esse sacrilegiũ, si malorũ suorũ culpã, quæ in ipsis residebat, Dño transcriberent. paucis his solutionibus expedire te facillime possis ab immensa testimoniorũ congerie: quam, ad erigendum liberi arbitrij simulachrũ, hostes gratiæ Dei struere solent, tam ex præceptis, q̃ ex obtestationibus aduersus legis transgressores.

Citatur tamen de lege Mose testimonium, quod solutioni nostræ ualde aduersari uidetur. Nam ille populum, post legem promulgatam, hunc in modum contestabatur. Mandatum hoc, quod præcipio tibi hodie, non est occultum, neque procul positum, neq; in cœlo situm: sed iuxta te est in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illud. Hæc certe si de nudis præceptis dicta intelligantur: fateor ad causam præsentẽ, habere non parum momenti: Nam etsi eludere leuis operæ fuerit quod hic nõ de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur: nonnullũ tamen scrupulum sic quoq; forsam relinquerent. Verum omnem nobis dubitationem eximit Apostolus non ambiguus interpres: qui de Euangelij doctrina Mosen hic locutum esse affirmat. Quòd si quis refractarius contendat, uiolenter à Paulo detorta fuisse, ut ad Euangelium trahi possent, quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamẽ quo præter Apostoli autoritatẽ redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moses, uanissima confidentia populum inflabat. Quid enim aliud, quam se præcipitassent, si legis obseruationem aggressi forent suis uiribus, tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo legis obseruandæ ista tam obuia facilitas: quando nullus, nisi per exitiale præcipitiũ, patet accessus? Proinde nihil certius est, quàm Mosen his uerbis misericordiæ fœdus comprehendisse, quod unà cum legis exactione promulgarat. Id reputans Paulus, nõ sub dura illa ardua & impossibili conditione salutẽ in Euangelio proponi, qua nobiscum lex agit. Nempe ut ipsam ij demũ assequantur, qui mandato omnia impleuerint: sed facili, expedita, & expositi accessus, hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad uindicandam humano arbitrio libertatem.

Deut. 30

Roman. 10

Obiectari solent & alij quidã loci: quibus ostenditur, Dominum interdum, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorsum conuertant sua studia. Qualiter est apud Oseam. Vadam ad locum meum, donec ponãt in corde suo, & quærant faciem meam. Ridiculum, aiunt, erat: si consideraret Dominus, an Israel faciẽ suam quæsiturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui utrouis suopte ingenio inclinare possent. Quasi uerò istud nõ sit in prophetis usitatissimũ Deo, speciem aspernantis ac proijcientis populum præ se ferre: donec uitã in melius emendarit. sed quid tandem ex talibus minis aduersarij elicient? si uolunt populum, à Deo derelictum, cõuersionem à se ipso posse meditari, tota scriptura reclamante id facient. si necessariam Dei gratiam ad cõuersionem fatentur, quid

Oseæ. 5.

nobis

nobiscum litigant? At necessariã ita cõcedunt, ut suã homini uelint seruatã facultatẽ. Unde id probant? Certe non ex loco illo, neq; similibus. Aliud est em̃ secedere ab homine: & respicere, quid, sibi pmissus relictusq; agat: aliud uires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuant istæ formulæ? Respondeo perinde ualere, ac si ita loqueretur Deus. Quandoquidem monendo, hortando, increpando, nihil apud cõtumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum affligari tacitus sinam. Videbo an aliquãdo eum post longas calamitates capiat mei recordatio, ut quærat faciẽ meã. abscedere autẽ Dñm procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum, & quasi se dissimulantem, afflictionibus uarijs eos ad tempus exercere. Utrumq; facit, quo nos magis humiliet. Citius enim cõtunderemur rerum aduersarum flagellis, quam corrigeremur: nisi spiritu suo nos ad eam docilitatem cõponeret. Porro ubi Dominus, infracta nostra peruicacia offensus, & tanq; fatigatus, nos paulisper omittit, submoto scilicet uerbo suo, in quo præsentiam quandam suã exhibere solet: & experimentũ capit, quid se absente facturi simus: inde falso colligitur, aliquas esse liberi arbitrij uires, quas contempletur & exploret. Quando non in alium id finem facit, quàm ut ad recognoscendam nostram ἀδυνίαν nos adigat.

Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur. siquidem bona opera nuncupantur nostra: & quod sanctum placitumq; Domino est, nõ minus facere, quã peccata perpetrare dicimur. Quod si peccata iure nobis imputantur, ueluti à nobis profecta: certe & in iustitijs aliquid nobis assignandum, eadem ratione, erit. Neq; enim consentaneum esset rationi, ut ea diceremur facere, quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidũ à Deo moueremur. Ut ergo Dei gatiæ primas demus, nostram tamen operam uel secundarias tenere partes, illæ locutiones indicant. Si unum illud urgeretur, bona opera, nostra nuncupari: ego uicissim obijcerem, panẽ nuncupari nostrũ, quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere nostrum fieri, quod minime alias nobis debebat? Ergo aut eandẽ in oratione dominica rideãt absurditatẽ: aut ne pro ridiculo habeant, quod nostra uocantur bona opera, in quibus nihil habemus propriũ nisi ex Dei largitate. Atqui istud aliquanto est ualidius, quòd nos ipsos Deum colere, seruare iustitiã, obedire legi, bonis operibus studere, scriptura sæpe affirmat. Hæc cũ sint, ppria mentis & uolũtatis officia, q̃modo conueniret ad spiritum hæc referri, & simul nobis tribui: nisi quædã esset studij nostri cũ diuina uirtute cõmunicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, si rite modũ reputemus, q̃ in sanctis agit spiritus Domini. Extranea est illa similitudo, qua nos inuidiose grauant. Quis enim ita desipit, ut hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque uero quidquam simile consequitur ex nostra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approbare, respuere: uelle, nolle, eniti resistere. approbare uanitatem, respuere solidum bonũ: uelle malum, nolle bonũ: eniti ad nequitiam, resistere iustitiæ. Quid hic agit Dominus? si eiusmodi prauitate uti uult, tanquam iræ suæ instrumento, dirigit ac destinat quo libuerit: ut per uitiosam manum, bonũ suum opus exequatur. Scelestum igitur hominem, qui Dei potentiæ sic seruit, dum libidini tantum suæ obsequi studet, an cũ saxo conferemus, qui alieno impetu uibratus, nec motu, nec sensu, nec uoluntate propria fertur? uidemus quantum sit discriminis. Quid uero in bonis? de quibus præcipua est quæstio. Ubi regnum in illis suum erigit, uoluntatẽ, ne uagis libidinibus sursum deorsum raptetur pro naturę inclinatiõe, per spiritum suum cohibet: quo

in sanctitatem ac iustitiam propendeat, ad iustitiæ suæ regulã flectit, cõponit, format, dirigit. ne titubet aut concidat, spiritus sui uirtute stabilit & cõfirmat. Hinc apparet, gratiam Dei esse spiritus regulã, ad dirigendam ac moderandam hominis uoluntatem. Moderari non potest, quin corrigat, quin reformet, quin renouet. Vnde dicimus principium regenerationis esse, ut quod nostrum est aboleatur. simul quin moneat, agat, impellat, ferat, teneat. unde uere dicimus, illius in solidum esse omnes, quæ inde emanant, actiones. Interim non negamus uerissimum esse, quod Augustinus docet, nõ destrui gratia uoluntatem: sed magis reparari. Quia utrumque optime cõstat. ut instaurari dicatur hominis uoluntas, dum, correcta uitiositate & peruersitate, ad uerã iustitiæ regulam dirigitur: & simul noua in homine uoluntas dicatur creari, quia sic uitiata corruptaque est, ut nouũ penitus ingenium induere necesse habeat. Nihil iã obstat, quo minus rite agere dicamur, quod agit spiritus Dei in nobis, citra propriæ uirtutis, cũ illius gratia, cõmunicationem. Primum, quia nostrũ est, Dei benignitate, quidquid operatur in nobis: modo nõ à nobis esse intelligamus. Deinde quia nostra est mens, nostra uoluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

Quę prętera hinc inde testimonia corradũt, mediocribus etiã ingenijs nõ multum facessent negotij, quæ superiores modo solutiones probe imbiberint. Citant ex Genesi sentẽtiam illam, sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretãtur: ac si Cain promitteret Dominus, nõ fore in animo eius uim superiorem peccati: si in eo perdomãdo laborare uellet. Nos autẽ magis congruere dicimus ordini orationis, ut de Abele accipiatur hoc dictum. Illic enim iniquitatem inuidiæ, quã in fratrem Cain cõceperat, arguere propositũ est Dño. Id facit duplici ratione. Quod frustra meditabatur scelus, quo fratrem præcelleret apud Dominum: apud quem nullus est honor, nisi iustitię. Quod nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectũ quidem suo imperio fratrem ferre posset. Verum ne hanc interpretationẽ ideo uideamur amplexari, quod altera nobis contraria sit, demus sane, de peccato locutũ fuisse Deum. Si ita est: aut promittit hoc Dominus quod denunciat, aut iubet. Si iubet, nullã inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus. Si promittit, ubi promissionis cõplementum? qñ peccato, cui dominari ipsum opportebat, Cain succubuit. promissioni inclusam dicent tacitam conditionem: ac si diceretur: uictoriam reportaturũ fuisse, si certaret. sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat, imperatiuã esse orationem: in qua non definitur quid possimus, sed quid, uel supra potestatem, debeamus. Vtuntur & testimonio Apostoli: quia dicit non esse uolentis, nec currentis: sed miserentis Dei. Ex quo eliciunt aliquid esse in uoluntate & conatu: quod per se licet imbecillũ, misericordia Dei prosperetur. Atqui si sobrie pensitarẽt quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non adeo incõsiderate abuterent. Scio eos posse Origenem & Hieronimũ citare suæ expositionis suffragatores. sed quid illi opinati sint, nostra nihil refert: si constat quid uoluerit Paulus. Illic docet, ijs demũ paratam esse salutẽ, quos sua misericordia Dñs dignetur, ruinã & confusionẽ manere quoscunque non elegerit. Reproborum sorte sub Pharaonis exẽplo demonstrarat. gratuitæ electionis certitudinẽ Mose testimonio cõfirmarat. Miserebor cuius miserebor. Concludit, nõ esse uolẽtis aut currẽtis, sed miserẽtis Dei. Quod si in hũc modũ intelligatur: nõ sufficere uoluntatẽ aut conatũ, quia tantę moli sint impares: parum cõuenienter à Paulo dictũ foret. Proinde apage istas argutiolas. Non est uolentis neque currentis: ergo est aliqua uoluntas: est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli. Nõ est uoluntas, nõ est cursus, quæ nobis uiã ad salutẽ cõparant. Sola est hic Dñi misericordia.

Genesi. 4

Orig. lib. 7. in epistolã ad Rom. Hieronymus Dialog. 1. in pela.

Non enim

Non enim aliter hic loquitur, quàm ad Titum: Vbi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatem: non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos: sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi, qui argutantur Paulum innuisse aliquam esse uoluntatem & aliquem cursum, quia negauerit esse uolentis aut currẽtis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent: aliqua nos bona opera fecisse: quia negat Paulus ex operibus, quæ fecerimus, Dei bonitatem nos assecutos. Quod si uitium in hac argumentatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Ecclesiasticum producunt, quem dubiæ authoritatis scriptorem esse non ignoratur. At enim, ut à nobis non repudietur, quod facere tamẽ iure nostro nobis licet, quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit hominem, statim, atque creatus fuit, relictum esse in manu consilij sui. Data illi esse præcepta: quę si seruaret, ab illis uicissim seruaretur. Ante hominem positam esse uitam & mortem, bonum & malum: quodcunque uoluerit, ei datum iri. Esto, acceperit homo à sua creatione, facultatem adipiscendæ uitæ aut mortis. Quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certe animus non est contradicere Salomoni: qui asserit hominem rectum ab initio creatum esse: ipsum sibi asciuisse multas adinuentiones. uerum quia homo degenerando, & sui, & bonorum omnium naufragium fecit: quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur, in uitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modo sed ipsi quoque ecclesiastico, quicunque tandem sit, respondeo. Si hominem uis instituere ut apud se ipsum acquirendæ salutis facultatem quærat: tanti non est nobis tua authoritas, ut uel minimi præiudicij, aduersus indubitatum Dei uerbum, uicem obtineat. sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quę sua mala in Deũ transferẽdo, uanã defensionẽ captare solet: ideoque respondes rectitudinẽ homini inditã fuisse: quo ipsum exitij sibi causam esse appareat: libenter assentior. Modo mihi rursum tecum hoc conueniat: ijs ornamentis, quibus eum dominus initio induerat, nunc sua culpa esse spoliatum.

Nihil tamen frequentius in ore habent, quàm parabolam Christi de uiatore, quem semiuiuum latrones in uia proiecerunt. Sub uiatoris huius typo calamitatem repręsentari generis humani, scio uulgatissimum esse omnibus pene scriptoribus. Inde argumentũ summunt nostri aduersarij. Non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem, quin superstites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuiuus. Vbi enim est illud uitæ dimidium, nisi rectæ & rationis & uoluntatis portio aliqua maneret? Primum si nolim locum dare ipsorum allegoriæ, quid obsecro facturi sunt? Nam præter germanũ orationis domini sensum à patribus excogitatam fuisse, nihil dubium est. Allegoriæ ultra procedere non debent, quàm præeuntem habent scripturæ regulam. Tantum abest, ut fundandis ullis dogmatis per se sufficiant. Neque desunt rationes, quibus possim, si lubeat, totum hoc commentum cõuellere, neque enim dimidiam homini uitam relinquit Dei uerbum, sed penitus interijsse docet, quantum ad beatæ uitæ rationem. Non semiuiuos dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed cum mortui essemus, suscitatos. Non semiuiuos inclamat, ad recipiendam Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos. nec secus dominus ipse, dum horam uenisse ait, qua mortui ad uocem suam resurgant. Qua frõte leuem allusionem tot claris sententijs opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio, quid tñ à nobis extorquebũt? Semiuiuus est hõ. Habet igit̃ aliquid saluũ. Nempe habet mentẽ intelligentiæ capacem, etiam si ad celestem spiritualemque sapientiam nõ penetret, habet nonnullũ honestatis iudiciũ, habet aliquẽ diuinitatis sensum, utcũque ueram dei rationẽ non assequat̃. Sed quò ista recidunt? certe non

Ephes. 2

Ioan. 5.

te nō efficiūt, ut nobis illud Augustini, coībus etiā scolaꝝ suffragijs adprobatū, adimat: A dēpta esse hoī, post lapsum gratuita bona, unde salus depēdet, naturalia uero corrupta, pollutaq; esse. Stet ergo nobis indubia ista ueritas, quæ nullis machinamentis quatefieri potest. Mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia, ut nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, moliatur. Cor peccati ueneno ita penitus delibutum, ut nihil quam corruptum fętorem efflare queat. Quod si quidpiam interdum boni in speciem ostentant, mentem tamen semper hypocrisi, & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitate illigatum manere.

Hactenus de cognitione Hominis.

DE LEGE.

Caput III.

INTER explicandam eorū summam, quæ in uera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsam pro sua magnitudine à nobis concipi, quin statim occurrat, eum unum esse, cuius maiestati summus cultus debeatur. In cognitione nostri hoc pręcipuum posuimus, ut propriæ uirtutis opinione uacui, propriæ iustitię fiducia exuti, contra, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus ac nostri deiectionem. utrunq; in lege sua dominus exequitur. Vbi primum, uindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos uocat: atq; in quo sita ea sit & constituta, pręscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula, cuius rectitudini ingenium nostrum, ut prauum est & contortum, perpetuo aduersatur: infra cuius perfectionem facultas nostra, ut imbecilla est, & ad bonum eneruata, procul iacet: tum impotentiæ nos, tum iniustitiæ arguit. Quare ipsa argumenti ab initio instituti series huc nos ducit, ut de lege Domini nunc agamus. Porro hæc ipsa quæ ex lege discenda sunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam, superius dictum est. Non enim finit nos perpetuum somnū sine sensu dormire nostra consciētia, quin intus testis sit ac monitrix eorum, quæ Deo debemus: quin boni & mali discrimen nobis obijciat, atq; ita nos accuset, dum ab officio discedimus. Verū qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalē uix tenuiter degustat, quis Deo acceptus sit cultus: certe à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogātia et ambitiōe sic turgidus, suiq; amore excæcatus est, ut se pspicere nondum queat, & uelut in se descendere, quò submittere se ac deijcere discat, suamq; miseriam fateri. Proinde, quod tum hebetudini, tum contumaciæ nostræ necessarium erat, Dominus legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur, quod in lege naturali nimis obscurum erat, & mentem, memoriamq; nostram excusso, torpore, uiuidius feriret.

Nunc promptum est intelligere, quid ex lege discendum sit. Nempe Deum, sicut creator est noster: ita iure locum patris & Domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi: Quin etiā nos non

non eſſe noſtri iuris, ut quocunꝙ animi libido incitarit, ſequamur: ſed ab eius nutu ſuſpenſos, in eo ſolo debere conſiſtere, quod ei placuerit. Deinde iuſtitiam ac rectitudinem illi cordi eſſe, iniquitatẽ uero abominationi: ideocꝙ niſi uelimus impia ingratitudine à conditore noſtro deficere, iuſtitiam tota uita nobis eſſe colendam. Nam ſi tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam, dum uoluntatem eius noſtræ præferimus, ſequitur nõ alium eſſe legitimum eius cultũ, quàm iuſtitiæ, ſanctitatis, puritatis, obſeruationem. Nec prætendere excuſationem licet, quòd facultas deſit: & uelut exhauſti debitores, ſoluendo non ſimus. Non enim conuenit ut Dei gloriam metiamur ex noſtra facultate. Qualeſcunꝙ enim ſimus, manet ille ſui ſimilis ſemper, amicus iuſtitiæ, iniquitati infenſus. Quidquid à nobis exigat, quia non poteſt niſi rectum exigere, ex naturæ obligatione obſequendi neceſſitas nos manet. Quod autem non poſſumus, id uitij noſtri eſt: A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, ſi uincti tenemur, ne ſoluti ſimus in noſtri patris obſequium: non eſt cur neceſſitatem pro defenſione cauſemur, cuius malum & intra nos eſt, & nobis imputandum. Vbi huc uſꝙ per legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, deſcendere oportet: unde tandem duo referamus. Primum iuſtitiam legis cum uita noſtra comparando, longe abeſſe, quin dei uoluntati reſpondeamus: ideocꝙ indignos eſſe, qui locum noſtrum retineamus inter eius creaturas: nedum inter filios cenſeamur. Deinde uires noſtras reputando, adimplendæ legi non impares modo eas eſſe, ſed prorſus nullas. Hinc neceſſario ſequitur tum propriæ uirtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neꝙ enim iniquitatis pondus ſuſtinere poteſt conſcientia, quin mox Dei iudicium obuerſetur. Sentiri uero Dei iudicium non poteſt, quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit, quin protinus in uirium ſuarum deſperationem concidat. Vtraꝙ affectio humilitatem ac deiectionem generat. Ita fit demum, ut homo æternæ mortis, quam iniuſtitiæ ſuæ merito ſibi imminere uidet, ſenſu perterrefactus, ad unam Dei miſericordiam, tanꝙ ad unicum ſalutis portum, ſeſe conuertat. Vt ſuæ non eſſe facultatis ſentiens, exoluere quod legi debet, in ſeipſo deſperabundus, ad opem aliunde poſcendam & expectandam reſpiret.

Sed enim non contentus dominus iuſtitiæ ſuæ reuerentiam conciliaſſe, quò etiam eius amore, ſimul & iniquitatis odio, corda noſtra imbueret, promiſſiones ac minas ſubiunxit. Quia enim magis caligat mentis noſtræ oculus, quàm ut ſola boni pulchritudine afficiatur, Dominus pro ſua indulgentia nos ad ipſum amandum & expetendum illectare, præmiorum dulcedine, uoluit. denunciat ergo repoſita uirtutibus apud ſe præmia, nec operam fruſtra ſumpturum, qui præceptis ſuis fuerit obſequutus. Edicit ex aduerſo non tantum eſſe execrabilem ſibi iniuſtitiam: ſed nec impune euaſuram. quod ipſe contemptæ ſuæ maieſtatis ultor ſit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam uitæ præſentis benedictiones, quam æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ, qui mandata ſua ſeruauerint: tranſgreſſoribus non minus præſentes calamitates, quàm æternæ mortis ſupplicium minatur. Illa enim promiſſio. Qui fecerit hæc, uiuet in illis, item cõminatio illi reſpondens, anima quæ peccauerit ipſa morietur: ad futuram proculdubio & nunꝙ finiendam uel immortalitatem, uel mortem, ſpectant. quanquam ubicunꝙ commemoratur beneuolentia aut ira domini: ſub illa, æternitas uitæ: ſub hac, æternum exitium continetur. Præſentium autem benedictionum ac maledictionum longus in lege catalogus recẽſetur. Atꝙ in ſanctionibus qdem ſũma Dei puritas, quæ iniquitatẽ ferre non poteſt

Leuit. 18.
Ezech. 18.
Leuit. 26.
Deut. 28.

potest. in promissionibus uero, præter summum erga iustitiam amorem, quem premio fraudare non sustinet, mira quoque eius benignitas approbatur. Nam cum eius maiestati, cum nostris omnibus, simus obærati, iure optimo quidquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. Debiti autē solutio remuneratione digna nō est. Iure igitur suo decedit, cum præmium proponit nostris obsequijs: quæ non ultro, ceu indebita, exhibentur. Quid autem ipsæ nobis per se afferant, postea apparebit. satis in pręsentia est, si tenemus ac reputamus, esse in legis promissionibus non uulgarem iustitiæ commendationem. quo certius constet, quantopere domino placeat eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas: ne uitiorum blanditijs delibutus peccator, iudicium Dei sibi paratum obliuiscatur.

Porro quod Dominus, perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad uoluntatem suam reuocauit, in eo indicatur, nihil esse illi acceptius obedientia. quod eò diligentius obseruandum est, quò procliuior est humanæ mentis lasciuia ad uarios identidem excogitandos cultus, quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio, quia humano ingenio naturaliter insita est, se prodidit: ac etiamnum prodit: quod homines comparandæ iustitiæ rationem præter Dei uerbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis, quæ communiter censentur, operibus angustiorem locum tenent legis præcepta: innumera illa humanorum turba totum fere spacium occupante. At uero quid aliud Moses quam eiusmodi libidinem cohibere studuit, cum post legis
Deut. 12. promulgationem, sic populum compellaret? Obserua & audi omnia, quæ præcipio tibi, ut bene sit tibi, & filijs tuis post te in sempiternum, cum feceris quod bo-
Deut. 4. num est, & placitum corā Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito: nō addas, nec minuas. Atque antea, cum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia iustitias & ceremonias accepisset à domino, subiecerat. Custodi igitur teipsum, & animam tuam sollicite: ne obliuiscaris uerborum, quæ uiderunt oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Dominus, non quieturos Israelitas, quin, recepta lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuere retinerentur: hic iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronunciat: quod ualidissimum retinaculum esse debebat. Nec tamen ab illa tantopere uetita audacia destiterunt. Quid nos? Eodem certe dicto constringimur. Non enim dubium, quin perpetuo ualeat illud, quod absolutam iustitiæ doctrinam legi suæ Dominus uindicauit. Illa tamen non contenti, bonis operibus alijs super alia confingendis & cudendis prodigiose laboramus. huic sanando uitio remedium optimum erit, si constanter insederit hæc cogitatio. Legem nobis esse à Domino traditam, quæ nos perfectam iustitiam edoceret. Illic non aliam iustitiam edoceri, nisi quæ ad præscriptum diuinæ uoluntatis exigatur. frustra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obedientia. Quin potius, quod extra Dei legem euagetur bonorum operum studium, esse diuinæ uerę que iustitiæ non tolerandam profanationem.

Verum ubi lex domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum, & maiore cum fructu, de ipsius officio usuque differetur. Ante uero quàm ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad uniuersalem eius notitiam faciunt, modo pręcipere operępretium est. Initio constitutum sit, non ad externam honestatem modo: sed ad interiorem spiritualemque iustitiam, hominis uitā in lege informari. Quod cum inficiari nemo queat, paucissimi tamen rite animaduertunt. Id fit, quia in legislatorem non respiciunt: à cuius ingenio, natura quoque legis æstimanda est.

Siqui-

Si quis rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, non tenebitur: si quis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum: nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis legislatoris prouidentia non nisi ad externam ciuilitatem protenditur: non uiolantur eius interdicta, nisi patratis flagitijs. Deus autem, cuius oculum nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur, quàm cordis puritatem, sub scortationis, homicidij, furti interdicto libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quidquid tale est uetat. Nam cum sit spiritualis legislator, animæ non minus, quàm corpori, loquitur. Homicidium autem animæ, ira est ac odium: furtum, mala cupiditas, & auaritia. Scortatio, libido. Leges etiam humanæ, dicet quispiam, consilia & uoluntates spectant, non fortuitos euentus. fateor: sed quæ extra emerserunt. Quo animo unumquodq; facinus æditum fuerit, expendunt. sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit, ubi quis manum duntaxat continuerit à transgressione. Contra autem quia animis nostris lata est lex Domini: eorum coercitio ad iustam eius obseruationem imprimis necessaria est. At uulgus hominum, etiam dum legis contemptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam legis obseruationem cõponit: cor ab omni obedientia alienissimum interim retinet, ac se defunctũ putat, si probe homines celauerit, quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt, corpora sua meretricibus non commiscent, manus alienis bonis non inijciunt. Hæc omnia bene hactenus. Sed cædes totis animis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam uero deest quod præcipuum erat legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi ꝙ, omisso legislatore, iustitiam suo magis ingenio accõmodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmans legem esse spiritualem, quo significat non modo animæ, mentis, uoluntatis obsequium exigere, sed requirere angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus abstersa, nihil quàm spiritũ sapiat. Hunc cum esse legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus: sed Christum sequimur optimum legis interpretem: Cum enim Pharisæi peruersa opinione populum imbuissent, legem perficere, qui externo opere nihil aduersus legem perpetrasset: hunc periculosissimum errorem arguit, & impudicum mulieris aspectum, scortationem esse pronunciat: homicidas testatur, quicunq; fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui uel iram animo conceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offensi animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuitijs & maledicentia in apertam iram prosilierint. Hæc qui non uiderũt, finxerunt Christum alterum Mosen, legis euangelicæ latorem, quæ defectum Mosaicæ illius suppleuerit. Vnde illud uulgatum axioma de perfectione legis Euangelicæ, quæ legem ueterem longo interuallo superet. Quòd multis modis est pernitiosissimũ. Nam ex ipso Mose, ubi postea pręceptorũ summã colligemus, patebit, quàm indignã contumeliã diuinæ legi inurat. Patrum certe sanctimoniam non procul ab hypocrisi abfuisse insinuat, nosq; ab una illa & perpetua iustitiæ regula deducit. facilima aũt est erroris cõfutatio: ꝙ putarunt Christum legi adijcere, ubi suæ tantum integritati restituit. Dum Pharisæorum mendacijs obscuratam, & fermento inquinatã, asserit & repurgat. Matthæi.5.

Hæc nobis secunda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdictis, quàm uerbis exprimatur, quòd tamen sic temperandum est, ne sit

nobis inſtar Lesbiæ regulæ: qua freti, ſcripturam licentioſe contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. faciunt enim quidam hac immoderata excurrendi libertate, ut apud alios uileſcat legis autoritas: alijs ſpes intelligentiæ concidat. Igitur, ſi fieri poteſt, ineunda eſt uia aliqua, quæ nos ad Dei uoluntatem recto ac ſolido greſſu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere uerborum fines debeat interpretatio: ut appareat, non attextam eſſe legi diuinæ ex humanis gloſsis appendicem: ſed purum germanumq; legislatoris ſenſum fideliter redditũ, ſanè adeo in omnibus fere præceptis manifeſtæ ſunt ſynecdochæ: ut deridiculo iure ſit futurus, qui legis ſenſum ad uerborum anguſtias reſtringere uelit. Vltra uerba itaq; progredi ſobriam legis interpretationem palam eſt: ſed quouſq;, obſcurum manet: niſi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore cenſeo, ſi ad præcepti rationem dirigatur. Nempe ut in unoquoq; præcepto expendatur, cur datum nobis fuerit. Exempli gratia. Omne præceptum aut imperatiuum eſt, aut prohibitorium. Vtriuſq; generis ueritas ſtatim occurrit, ſi rationem, ceu finem, intuemur, ut præcepti quinti finis eſt, honorem eſſe ijs reddendum, quibus eum attribuit Dominus. Hæc igitur præcepti ſumma: placere Dño, ut eos honoremus, quibus aliquid excellentiæ largitus eſt: contemptum & contumaciam aduerſus eos, abominationi eſſe. Primi præcepti ratio eſt, ut Deus ſolus colatur, ſumma igitur præcepti erit. Veram pietatem, hoc eſt, nominis ſui cultum Deo cordi eſſe: impietatem abominari. Sic in ſingulis præceptis inſpiciendum, qua de re agatur. Deinde quærendus finis, donec reperiamus quid proprie illic teſtetur Dominus ſibi placere, uel diſplicere. Demum ab eo ipſo ad contrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modum. Si placet hoc Domino, contrarium diſplicet: ſi hoc diſplicet, contrarium placet. Si hoc præcipit, contrariũ uetat. Si hoc uetat, contrariũ præcipit. Quod nunc ſubobſcure attingitur, inter exponenda præcepta clariſsimum ipſa exercitatione fiet. Quare ſufficit attigiſſe: niſi quòd poſtremum membrum, q̃d uel alioqui non intelligeretur, uel intellectum, forſan abſonum initio uideri poſſet, ſua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud non eget, dum bonum iubetur, uetari quod cum eo pugnat malum. Nemo eſt enim, qui non concedat: imperari quoq; contraria officia, dum mala uetantˉ, non egerrime recipiat commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduerſa uitia damnantˉ, uulgare eſt. Sed nos plus aliquid poſtulamus, quàm uulgo ſignificent iſtæ formulæ. Contrariam enim uitio uirtutem, fere interpretantur uitij ipſius abſtinentiam. Nos eam ultra procedere dicimus, ad officia ſcilicet factaq; contraria. Itaq; in hoc præcepto: Non occides: ſenſus hominum communis nihil aliud conſiderabit, quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abſtinendum eſſe. Ego præterea contineri dico, ut proximi uitam, quibus poſsimus ſubſidijs, adiuuemus: ac ne ſine ratione loquar, ita confirmo. Dominus uetat iniuria fratrem lædi aut uiolari: quia uitam eius charam nobis eſſe uult ac precioſam. Simul ergo poſtulat, quæ ad illius conſeruationem conferri poſſunt officia charitatis. Atq; ita uidere eſt, ut ſemper nobis finis præcepti referet, quidquid illic facere aut iubemur, aut uetamur. Cur autem Dominus ita, uelut dimidijs præceptis, per ſynecdochas ſignificarit magis quid uellet, quàm expreſſerit: cum aliæ quoque rationes reddi ſoleant, hæc mihi imprimis placet. quia peccatorum fœditatem, niſi ubi palpabilis eſt, diluere, & ſpecioſis prætextibus inducere ſemper caro molitur, quod erat in unoquôq; transgreſsionis genere deterrimum & ſceleſtiſsi-

sceleſtiſsimum, exemplaris loco propoſuit: cuius ad auditum ſenſus quoq; exhorreſceret, quò maiorem peccati cuiuslibet deteſtationem animis noſtris imprimeret. Hoc nobis imponit ſæpius in æſtimandis uitijs, quòd ſi tectiora ſunt, eleuamus. Has præſtigias Dominus diſcutit, cum nos aſſuefacit, uniuerſam uitiorum multitudinem ad hæc capita referre, quæ optime, quantũ ſit in unoquoq; genere abominatiõis, repręſentant. Exempli gratia: Ira & odium non uſque adeo execranda putantur mala, cum ſuis nominibus appellantur. At cum interdicuntur nobis ſub homicidij nomine, melius intelligimus, quanta ſint in abominatione apud Dominum, cuius uoce in tam horrendi flagitij ordinem reijciuntur. Atq; ipſi iudicio Dei permoti, delictorum, quæ prius leuia uidebantur, grauitatem aſſueſcimus melius reputare.

Tertio loco conſiderandum, quid ſibi uelit diuinæ legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re, nec temere, ſolemnem mentionem aliquoties factam eſſe, omnes ſani iudicabunt. Et in promptu cauſa eſt: quæ ambiguos nos de hac re non ſinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iuſtitia, legem ſuam ſic diuiſit Dominus, ut priorem religionis officijs, quæ peculiariter ad numinis ſui cultum pertinent: alteram officijs charitatis, quæ in homines reſpiciunt, aſsignarit. Primum ſane iuſtitiæ fundamentum eſt, Dei cultus, quo euerſo, reliqua omnia iuſtitiæ membra, uelut diuulſi collapſiq; ædificij partes, lacera & diſsipata ſunt. Qualis enim iuſtitię eſſe dices, quòd homines non uexas furtis ac rapinis; ſi per ſcelaratum ſacrilegium interim Dei maieſtatem ſua gloria ſpolias? Quod fornicatione corpus tuum non conſpurcas, ſi blaſphemijs tuis prophanas nomen Dei ſacroſanctum? Quod hominem non trucidas, ſi memoriam Dei interimere & extinguere contendis? fruſtra igitur ſine religione uenditatur iuſtitia: ac nihilo maiore ſpecie, quàm ſi truncum abſciſſo capite corpus ad decorem obtendat. Neq; modo eſt præcipua ipſius pars: ſed anima q̃q;, qua tota ipſa ſpirat & uegetatur. Neque enim citra Dei timorem inter ſe homines æquitatem ac dilectionem ſeruant. Principium ergo & fundamentum iuſtitiæ, uocamus Dei cultum: quod eo ſublato, quidquid inter ſe æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane eſt ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & ſpiritum, quia ex eo diſcunt homines temperanter ac ſine maleficio inter ſe uiuere: ſi Deum uenerantur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maieſtas ſua colenda eſt, nos inſtituit: altera præſcribit, quomodo propter nominis ſui timorem nos in hominum ſocietate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noſter, ut Euangeliſtæ referunt, legem totam ſummatim in duo capita collegit: ut Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis uiribus diligamus: ut proximum amemus, ſicut noſmetipſos. Vides ut è duabus partibus, quibus totam legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus deſtinet. Verum quanquam uniuerſa lex duobus capitibus contenta eſt: Dominus tamen noſter, quo omnem excuſationis prætextum tolleret, uoluit fuſius & explicatius decem præceptis enarrare, tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem ſui ſpectant: tum quæ ad charitatem pertinent quam propter ſeipſum nobis erga homines mandat. Nec in diuiſionem præceptorum noſcendam male ſtudium intenditur: modo eius generis rem eſſe memineris, in qua liberum cuiq; iudicium eſſe debeat, ob quam non ſit contentioſe cum diſſentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus neceſſario

Luce. 10.
Matt. 22.

attingendus eſt, ne, quam poſituri ſumus diuiſionem, ceu nouam & nuper excogitatam, lectores aut rideant aut mirentur. legem eſſe decem uerbis diſtinctam, quia Domini autoritate ſæpius comprobatur, extra controuerſiam eſt. Quare non de numero, ſed ſecandi ratione, ambigitur. Qui ſic partiuntur, ut tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua ſeptem in ſecundam reijciant: præceptum de imaginibus numero expungunt, uel certe ſub primo occultant: cum mandati loco haud dubie à Domino diſtincte poſitum ſit. Decimum uero, de non concupiſcendis proximi rebus, inepte in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore ſeculo incognitam fuiſſe, mox intelligetur. Alij decem capita nobiſcum in prima tabula numerant, ſed primi uice promiſsionem ſtatuunt, ſine præcepto. Ego autem, quia niſi euidenti ratione conuincar, decem uerba, apud Moſen, pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine diſpoſita uidere mihi uideor, permiſſa illis ſua opinione, ſequar quod magis mihi probatur. Nempe ut quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam legem teneat, ſequantur deinde præcepta primæ quatuor, ſecundæ tabulæ ſex, eo quo recenſebuntur ordine. Hanc diuiſionem Origenes ſine controuerſia, perinde atque paſsim ſuo ſeculo receptam, tradidit. Suffragatur & Auguſtinus ad Bonifacium: qui in enumeratione hunc ordinem ſeruat: ut uni deo religionis obſequio ſeruiatur, ut idolum non colatur, ut nomen Domini non in uanum accipiatur. Cum ante ſeorſum de umbratili ſabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuiſio illi arridet, ſed ob nimium leuem cauſſam quod inn numero ternario (ſi tribus præceptis conficiatur prima tabula) magis eluceat myſterium trinitatis. Quanquam nec illic diſsimulat in cæteris noſtram ſibi magis placere. Nobiſcum præter illos eſt autor operis imperfecti in Matthæum. Ioſephus, nõ dubium quin ex communi ætatis ſuæ conſenſu, quina præcepta ſingulis tabulis aſsignat. Quod cum rationi aduerſatur, in eo quod religionis & charitatis diſtinctionem confundit: tum refutatur Domini autoritate: qui, apud Matthæum, in catalogo ſecundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Dominum audiamus loquentem.

Orig. in Exod. — lib. 3. ad Bonifac. — l. 2. queſtio uet. teſt. — Eſt inter opera Chryſoſtomi. — Matt. 19.

PRAECEPTVM PRIMVM.

Ego ſum Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Non habebis Deos alienos coram facie mea.

Partem ne mandati primi facias priorem ſententiã, an ſeparatim legas, mihi in medio eſt. Modo ne uice procemij cuiuſdã eſſe in totam legẽ mihi neges. Primum in legibus ferendis curandum eſt, ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo imprimis Dominus, ne legis, quam laturus eſt, maieſtas aliquando in contemptum ueniat: ad quam ſanciendam triplici argumento utitur. Poteſtatẽ ac ius imperij ſibi uindicat, quo nos conſtringat parendi neceſsitate. Promiſsionem gratiæ proponit, cuius ſuauitate nos alliciat ad ſanctitatis ſtudium. Beneficium commemorat, quo nos redarguat ingratitudinis, niſi benignitati ſuæ reſpondeamus. Sub nomine Iehouah imperium & legitima dominatio deſignatur. Quod ſi ab ipſo ſunt omnia, & in ipſo cõſiſtunt, æquum eſt, ut in ipſum referantur: quemadmodũ ait Paulus. Abunde itaque hoc ſolo uerbo ſub diuinæ maieſtatis iugum redigimur, quia portentoſum fuerit, ab eius ditione uelle nos ſubmouere, extra quem eſſe non poſſumus.

Rom. 11.

ſſimus. Poſtquam ſe eum eſſe oſtendit, qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeatur: ne ſola neceſsitate uideatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum ſe noſtrum pronunciando. Subeſt enim loqutioni relatio mutua, quæ in promiſsione continetur. Ero illis in Deum, ipſi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ, Iſaac, & Iacob immortalitatem ex eo Chriſtus confirmat, quod Dominus ſe eorum Deum teſtatus ſit. Quare perinde eſt, ac ſi ita loqueretur. Ego uos mihi delegi in populum, cui non modo in præſenti uita benefacere, ſed uitæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorſum aũt iſtud ſpectet, uarijs locis in lege adnotatur. Nam cum hac miſericordia nos dignatur Dominus, ut populi ſui conſortio accenſeat, eligit nos, inquit Moſes, ut ſimus ſibi in populum peculiarem, in populum ſanctum, ac cuſtodiamus præcepta ſua. Vnde illa cohortatio, ſancti eſtote, quia ſanctus ſum. Porro ex his duobus illa, quæ eſt apud prophetam, obteſtatio ducitur. filius honorat patrem, & ſeruus Dominum. Si ego Dominus: ubi timor? ſi ego pater, ubi amor? Sequitur commemoratio beneficij: quæ eò ualidior eſſe debet ad nos commouendos, quò magis deteſtabile, etiam inter homines, ingratitudinis flagitium. Recentis quidem beneficij tum Iſraelem admonebat, ſed quod, ob mirificam magnitudinem, in æternum memorabile, ad poſteritatem quoque ualeret. Adhæc conuenientiſsimum eſt præſenti cauſæ. Innuit enim dominus, eos è miſera ſeruitute ideo liberatos, ut ſe libertatis autorẽ obedientia & obſequenti promptitudine colant. Nos autem, ne ad nos pertinere nihil id putemus, reputare conuenit, Aegyptiacam Iſraelis ſeruitutem, typum eſſe ſpiritualis captiuitatis, in qua omnes uincti detinemur: donec brachij ſui uirtute liberatos, in regnum libertatis nos Dominus traducit. Quemadmodum ergo Dominus, cum diſsipatos olim Iſraelitas ad cultum nominis ſui recolligere uellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: Ita quibus hodie ſe in Deum eſſe profitetur, eos omnes iam ab exitiali diaboli poteſtate aſſeruit, quæ illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo eſt, cuius animus inflammari non debeat, ad auſcultandam legem, quam à ſummo Domino profectam audit, à quo ut ſuam originem ducunt omnia, ita æquum eſt, ut in ipſum finem ſuum deſtinent ac dirigant. Nemo, inquam, eſt, qui non rapi debeat ad amplexandum legislatorem, ad cuius obſeruanda mandata peculiariter ſe delectum eſſe docetur: à cuius benignitate, cum bonorum omnium affluentiam, tum immortalis uitæ gloriam expectat: cuius mirabili uirtute ac miſericordia, è faucibus mortis ſe liberatum nouit.

Deut. 26. 7. & 14.
Leuit. 19.
Malach. 1.

Fundata & ſtabilita legis ſuæ autoritate, præceptum primum ædit Dominus. Ne habeamus deos alienos coram facie ſua. Finis præcepti eſt, quod Dominus in populo ſuo ſolus uult eminere, & haberi conſpicuus. Id ut fiat, impietatem ac ſuperſtitionem quamlibet, qua diuinitatis ſuæ gloria uel minuitur, uel obſcuratur, à nobis abeſſe iubet. atque eadem ratione, uero pietatis ſtudio coli ſe à nobis atque adorari præcipit. Et uerborum ſimplicitas id fere ſonat. Siquidem habere Deum non poſſumus, quin ſimul complectamur, quæ ſunt ei propria. Quod ergo uetat habere alienos deos: eo ſignificat, ne quod ſibi proprium eſt, alio transferamus. Etſi autem, quæ Deo debemus, innumera ſunt, ad quatuor tamen capita non inepte referentur, adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem. Adorationem uoco cultum & uenerationem, quam illi reddit creatura, ubi ſe eius magni-

tudini submisit. fiducia est, ex uirtutum eius recognitione, acquiescẽdi in eo securitas: cum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, ueritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius cõmunicatione nos beatos ęstimamus. Inuocatio, sit mentis nostræ, quoties urget ulla necessitas, in eius fidem atq; opem receptus, tanquam ad unicum præsidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. horum ut nihil patitur Dominus aliò deriuari: ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neq; enim satisfuerit ab alieno abstinere deo, nisi in hoc ipso te contineas. Quod nefarij quidam contemptores solent: quibus summum compendium est, religiones omnes ludibrio habere. Atqui pręcedat oportet uera religio, qua in Deum uiuentem animi referantur, cuius cognitione imbuti, ad suspiciendam, timẽdam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem ubiq; requirendam, ad recognoscendam, laudisq; confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus uitæ actionibus, tanquam ad unicum scopum, adspirent: tum caueatur praua superstitio, qua animi à uero deo deflexi, huc atq; illuc, ceu in uarios diducuntur Deos. atq; hic quidem intentiore cura animaduertendum est tectæ impietatis ingenium, ut suis inuolucris nos decipiat. Neq; enim ad alienos deos sic desciscit, ut uideatur summum Deum deserere, uel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circũdat, inter quos propria eius officia partitur. Ita, licet dissimulanter & callide, diuinitatis gloria, ne apud unũ tota maneat, dissecatur. Sic ueteres olim, tam ex iudæis quam gentibus, Deorum patri & arbitro, ingentem illam turbam subdiderunt: quis communis esset, pro ordinis ratione, cœli & terræ, cum summo Deo, administratio. Sic aliquot retro seculis sancti, qui hac uita excesserant, in Dei societatem euecti sunt, ut pro illo & colerentur, & inuocarentur, & celebrarentur. Tali abominatione ne obfuscari quidem putamus Dei magnificentiã, cũ magna ex parte supprimatur & extingatur: nisi q̃d frigidã retinemus de sup̃ma eius potentia opinionẽ. Proinde, si uolumus unũ Deum habere, meminerimus ne tantillum quidem ex eius gloria delibandum, quin apud ipsum, quęcunq; illi propria sunt, resideant. Et addit, coram facie sua, quo nos admoneat, non posse nos ad defectionem respectare, nisi ut se testem habeamus, & spectatorem nostri sacrilegij. hinc enim audaciæ plurimum impietati accrescit, quod in suis transfugijs Dei oculos ludificari se posse iudicat. Exaduerso reclamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quidquid fabricamus, in cõspectum suum uenire. Pura sit ergo conscientia, uel ab occultissimis apostasiæ cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis suæ gloriam non externa modo confessione requirit; sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

Non facies tibi sculptile, neq; similitudinem ullam eorum, quę in cœlo sunt sursum, uel in terra deorsum, uel in aquis quæ sub terra sunt. Non adorabis neq; coles.

Quemadmodum proximo mandato, deum se unum esse pronunciauit, præter quẽ nulli alij Dij cogitandi aut habendi sint, ita qualis sit, & quo cultus

cultus genere honorandus, apertius etiamnũ edicit, ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti est, quod Dominus superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non uult profanari. Quare in summa, nos à carnalibus obseruatiunculis, quas stolida mens nostra, ubi Deum pro sua crassitiæ concepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit. Ac proinde ad legitimũ sui cultum, hoc est, spiritualem & à se institutum format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum uitium, notat. Idololatriam externam. Ac duæ quidem sunt mandati partes. Prior licentiam nostram coercet, ne Deum, qui incomprehensibilis est, sub sensus nostros subijcere, aut ulla specie repſentare audeamus. Secũda uetat, ne imagines ullas adoremus, religionis caussa. Prioris partis ratio apud Mosen extat. Memento ꝙ Dominus tibi loquutus sit in ualle Horeb, uocẽ audisti, corpus non uidisti. Obserua erga teipsum, ne forte deceptus, facias tibi aliquam similitudinem &c.. Iesaias quoqꝫ in hac demonstratione plurimus est: ut doceat indecora & absurda fictione fœdari Dei maiestatem, dum ipse incorporeus materia corporea, inuisibilis uisibili simulachro, spiritus re inanimata, immensus exiguo ligni, lapidis, uel auri, frusto assimulatur. Atqꝫ hanc eandem ratiocinationem usurpabat Paulus apud Athenienses: genus cum simus Dei, nõ existimandum, auro & argento aut lapidi arte sculpto, & inuento hominis diuinum esse simile. Vnde constat, statuas, quæ ad Deum figurandum eriguntur, simpliciter illi displicere, ceu quædam maiestatis suæ dehonestamẽta. Exhibuit quidem interdum Dominus certis signis nominis sui præsentiam ita perspicuam, ut diceretur spectari facie ad faciem. Sed omnia, quę unquam edidit, signa ad testandam suam præsentiam significationes dabant incomprehensibilis eius essentiæ. Nubes enim & fumus & flamma admonebant, hominis aspectũ ad liquidam eius contemplationem non penetrare. Quare & Moses, cui præ alijs familiarissime se communicauit, obtinere nõ potuit, ut faciem illam cerneret. Quin responsum accepit, non esse hominem tanti fulgoris capacem. Propiciatorium quoque, unde præsentiam suę uirtutis exerebat, sic compositum erat, ut innueret optimum diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se, admiratione offeruntur. Cherubin siquidem alis ipsum operiebant, uelum obtegebat, locus ipse procul reconditus satis per se occulebat. Proinde insanire eos apparet, qui simulacra Dei & sanctorum exemplo illorum cherubim, defendere moliuntur. Quid ẽm indicabant imagunculæ illę? nisi imagines repræsentãdis Dei mysterijs non esse idoneas? Quando in hoc formatæ erant, ut alis obuelantes propitiatorium, oculi humani temeritatem à Dei contemplatione coercerent. Notandum autem, non minus similitudinem uetari quàm sculptile, quo inepta Græcorum cautio refutatur. Belle enim defunctos se putant, si Deũ nõ sculpant: dum in picturis licentiosius quàm ullæ aliæ gentes lasciuiunt. At qui Dominus non à statuario modo sibi erigi effigiem: sed à quolibet artifice effingi sibi prohibet. Quia perperam, & cum maiestatis suæ contumelia, sic assimulatur. Porro formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat à superstitiosa gentilitate figurari. Per ea quæ in cœlo sunt, solem lunam, aliasqꝫ stellas & fortasse aues quoqꝫ intelligit: quemadmodum Deuteronomij quarto, exprimens suam mentem, tam aues quàm astra nominat. Quod non adnotassem: nisi quosdam uiderem ad angelos imperite referre. Itaqꝫ reliqua membra, quia per se nota sunt, prætermitto.

Deut.4.

Iesa.40.41.44.46.

Acto.17.

Seuqitur pars secunda de adoratione: quæ in dei simulacris nefaria, in[a]=

lijs quoque sacrilegio non caret. Hi enim sunt gradus idololatriæ. Mens homi nis, ut est superbia & temeritate infecta, Deum pro captu suo imaginari audet: ut hebetudine laborat & crassissima ignorantia, pro Deo uanitatem & inane spectrum concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas. Quòd homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit, manus parit. Hanc esse idololatriæ originem, quod homines deum sibi adesse non credunt, nisi carnaliter exhibeat se præsentem prodit Israelitarum exemplũ. Nescimus, dicebant, quid isti Mosæ contigerit, fac nobis Deos, qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti uirtutem erant in tot miraculis. Sed propinquum sibi esse non confidebãt nisi oculis cernerẽt corporeum uultus eius symbolum: quod sibi testimonium esset præcedentis Dei. A præeunte ergo imagine uolebant cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nacta est, in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus fere à condito mundo seculis huic cæcæ cupiditati ut obsequerentur homines, erexerunt signa: in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari crederent. Cum uero Deum se in illis intueri arbitrarentur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obbrutescere cœperũt: & quasi aliquid diuinitatis in esset, obstupescere & admirari. Iam constat homines ad simulachrorum cultum non ante prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti. Nõ quidem ut Deos existiment: sed quia uim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur. Itaque siue Deum, siue creaturã, tibi in simulacro repræsentes, ubi ad uenerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinatus es, hac ratione, non statuas modo erigi ad se effigiandũ fabrefactas: sed titulos etiam quoslibet, & lapides consecrari uetuit, qui in adorationem prostarent. huc animum aduertant, qui ad defensionem execrabilis idololatriæ qua multis antehac seculis uera religio submersa subuersaque fuit, miseros prętextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro dijs imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi, ut nõ meminissent Deum fuisse, cuius manu educti essent ex Aegypto, antequam fabricarent uitulum Quin Aaroni edicenti, illos esse Deos, à quibus liberati essent è terra Aegypti, intrepide annuebant. Non dubia significatione, uelle se retinere illum Deum liberatorẽ: modo præeuntem in uitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt: ut non intelligerent Deum alium esse, quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulacra: Deos semper eosdem animo retinebant. Et multa erant uni Deo simulacra, nec pro multitudine complures tamen Deos sibi fingebant. Prętereo noua quotidie consecrabant: nec putabant tamen se nouos facere Deos. Quid ergo? Omnes Idololatræ, siue ex iudæis siue ex gentibus, non aliter quam dictum est fuerunt animati. Spirituali Dei intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex simulachris impressum iri sibi putabant. Postquàm semel placuit præpostera ista Dei assimulatio, nullus finis factus: donec nouis subinde præstigijs delusi, in imaginibus Deum uim suam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, unum uerumque cœli ac terræ Dominum, sub talibus simulacris persuasi erant se colere: Et gentes suos, licet falsos, Deos: quos tamẽ cœlo habitare fingerent. Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, imprudenter mẽtiuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illa precaturi, tanquàm ad Dei

Leuit. 26.

aures

aures, conuertunt? Cur inter eiusdem Dei simulachra tantum discrimen? ut, altero præterito aut uulgariter honorato, alterum omni solemni honore prosequantur? Cur in uisendis simulachris, quorum similia domi suę habent, uotiuis peregrinatiōibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanꝙ pro aris & focis, ad cædes usqꝫ & strages digladiantur? ut facilius laturi sint unicum Deum sibi eripi, quam sua Idola? Et tamē nondum crassos uulgi errores (qui pene infiniti sunt, & omnium fere corda occupant) enumero. Tantum indico quod ipsi profitentur, cum se maxime ab Idololatria purgare uolunt. Non uocamus, inquiunt, nostros Deos. Neqꝫ illi, aut Iudæi, aut gentiles olim uocabāt. Et tamen prophetæ, scripturaqꝫ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant. Tantū ob ea, quæ quotidie ab ijs fiunt, qui Christiani haberi uolunt. Nempe quod Deum in ligno & lapide carnaliter uenerabātur. Vltimum effugium est, quòd aiunt esse libros Idiotarum. Id ut concedamus (quanꝙ uanissimum est, cum certo certius sit in toto papæ regno non in alium usum prostare, ꝙ ut adorentur) non tamen uideo, quem fructum afferre possint idiotis imagines, quibus deum effigiare uolunt, nisi ut reddant anthropomorphitas: Legant quæ de hac re Lactantius & Eusebius tradiderunt: qui pro certo assumere non dubitant, mortales fuisse omnes, quorum simulachra constituuntur. Nec aliter Augustinus, qui secure pronunciat, nefas esse non modo adorare simulachra: sed Deo collocare. Quæ uero sanctis statuuntur, quid sunt nisi perditissimi luxus & obscenitatis exēplaria? ad quæ si quis formare se uellet, fustuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostendunt: ꝙ templa eas, quas uolunt uideri uirginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt habitum. Componant ergo sua Idola uel ad modicum saltem pudorem, ut paulo uerecundius mentiantur, alicuius sanctitatis libros esse. Sed tū quoqꝫ respondebimus, non hanc esse in sacris locis docendi fidelis populi rationē quem longe alia doctrina, ꝙ istis nænijs, instituí uult Dominus. Verbi sui prędicationē & sacrorū mysteriorum celebrationem illic cōmunem omnibus doctrinam proponi iussit: in quam parum sedulo intentum sibi animū esse produnt, qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quorsum igitur pertinebat, erigi tot cruces ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si illud bene riteqꝫ inculcaretur. Christum esse traditum propter delicta nostra, ut in cruce maledictiōem nostram sustineret, & peccata nostra ablueret? Ex quo uno uerbo plus discere poterant, quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. Nā in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius forte defigunt, quàm in ulla Dei uerba. Et quos quæso uocant idiotas, quorum ruditas solis imaginibus doceri sustineat? hos scilicet quos dominus theodidactos agnoscit. En incomparabile imaginum bonum: quod nulla pensatione resarciri potest. Quò uero significantius declaret, quàm grauiter omnem infidelitatem atqꝫ idololatriam execretur, subijcit duobus istis mandatis.

Vide præcipue Iere. & Ezech.

De fide & sym. cap. 7. Euseb. lib. 3. de præpar. cap. 2.

Se Dominum esse Deum nostrum, fortem, æmulatorem, qui uisitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in ijs qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiam in milia, ijs qui diligunt se, ac præcepta sua seruant. Hoc uero perinde est, ac si diceret, se solum esse in quo hęrere debeamus. eò ut nos inducat, potentiā suā prędicat, quę se impune eleuari non patiatur. Deinde ęmulatorem se uocat, qui consortem ferre nequeat. Tertio uindicem se futurum asserit suæ maiestatis ac gloriæ, si qui eam ad creaturas, aut sculptilia transferant. Neqꝫ id breui aut simplici

uindicta

uindicta: sed quæ in filios, nepotes & pronepotes sit protendenda: qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque, in longam posteritatem, ijs misericordiam ac benignitatem suam exhibet, qui se diligunt ac legem suam custodiunt. Personam mariti erga nos induere, usitatissimum est Domino. Siquidē coniunctio, qua nos sibi deuincit, dum in Ecclesiæ sinum recipit, sacri cuiusdam coniugij instar habet: quā mutua fide stare oportet. Dominus, ut omnibus fidelis ac ueracis mariti officijs defungitur: ita uicissim à nobis stipulatur amorem ac castitatem coniugalē, hoc est, ne animas nostras Sathanæ libidini, fœdisq; carnis cupiditatibus stuprandas prostituamus. Vnde cum Iudæorum Apostasiam corripit, eos, profecta pudicitia, adulterijs inquinatos conqueritur. Ergo ut maritus, quò sanctior est ac castior, eo grauius accenditur, si uxoris animum ad riualem inclinare uidet: ita Dominus, qui nos sibi in ueritate desponsauit, ardētissimam zelotipiam suam esse testatur: quoties, neglecta sancti sui coniugij puritate, scelestis libidinibus conspurcamur, tum uero præsertim, dum numinis sui cultum, quem maxime illibatum esse decuerat, alio deriuamus, uel inficimus aliqua superstitione. Quandoquidem hoc modo non tantum uiolamus datam in coniugio fidem: sed ipsum nuptialem thorum, inductis adulteris, polluimus. In cōminatione uidendum est, quid sibi uelit, cum se uisitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquā quòd à diuinæ iustitiæ ęquitate alienum est, pœnam alieni delicti ab insonte expetere: Dominus quoq; hoc se non comissurum affirmat, ut filius portet iniquitatem patris. Atqui sententia tamē hæc non semel repetitur, de pœnis auitorum scelerum in futuras generationes prorogandis. Sic enim sæpius alloquitur eum Moses. Iehouah, Iehouah, qui
Exo. 34. reddis iniquitatem patrum filijs in tertiam & quartam generationem: Iere-
Nume. 14. Iere. 32. mias similiter. Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos. Nonnulli, dum in soluendo hoc nodo ęgre desudant, de pœnis duntaxat temporarijs putant intelligendum: quas si filij sustinent pro parentū delictis, non est absurdum: quando sæpe in salu-
Iesa. 39. tem infliguntur. Quod uerum quidem est. Nam Ezechię denunciabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelech, ob læsum Abrahamum, affligantur &c. sed effugium est magis, quā uera interpretatio. Grauiorem em̄ ultionē edicit hic & similibus locis, quā ut intra uitę pręsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est. Quod iusta Domini maledictio nō modo in caput impij, sed in totā quoq; familiā incumbat. Vbi incubuit, qd expectari potest, nisi ut pater spiritu Dei destitutus flagitiosissime uiuat? filius ob patris nequitiā similiter à Dño derelictus, eandē exitij sequat̄ uiā? Nepos demū et pronepos, hoīm detestabiliū execrabile semē, pręcipites post eos ruant? primū inspiciamus, an talis uindicta diuinā iustitiā dedeceat? Si uniuersa hoīm natura est damnabilis: q̄s Dn̄s gratię suę cōmunicatione non dignat̄, ijs paratū scimus esse interitū. Nihilominus, ꝓpria iniquitate, nō iniquo dei odio, intereunt. Nec ulla relinquit̄ expostulatio, cur nō alioꝝ exemplo, Dei gratia in salutem adiuuentur. Cum ergo hæc impijs & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, ut Dei gratia in multas generationes domus eoꝝ priuentur, quis ob iustissimam hanc uindictam Deo criminationem intendat? At Dn̄s contra pronunciat, pœnam peccati paterni in filium non transituram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, cum diu & assidue multis

calamitatibus uexarentur, prouerbium iactare cœperant, patres suos comedisse uuam acerbam, unde dentes filiorum obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata,, quorum pœnas ipsi, iusti alioqui & immerentes, penderent, implacabili magis Dei iracundia, quàm moderata seueritate. Iis denunciat propheta, non ita esse, quia ob propria flagitia plectantur. Neq; Dei iustitiæ conuenire, ut filius iustus, ob scelesti patris nequitiam, supplicium luat: quod neq; in præsenti sanctione habetur. Nã si uisitatio, de qua nunc sermo est, adimpletur, quum ab impiorum familia gratiam, lumen suæ ueritatis, reliqua salutis adiumenta aufert Dominus: eo ipso quòd excæcati & derelicti à Domino filij parentum uestigijs insistũt, maledictionẽ ob paterna scelera sustinent: quòd & temporarijs miserijs subijciuntur: & æterno demum exitio, iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur. Altera ex parte offertur promissio, de extendenda in mille generationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in solemni Ecclesiæ fœdere inseritur. Prouer.20 Ero Deus tuus & seminis tui post te, quod respiciens Solomon, scribit filios iustorum, post mortem eorum, beatos fore. Non tantum sanctæ educatiõis ratione (quæ & ipsa certe momentum non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem: Quòd Domini gratia in familijs piorum ęterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingens impijs terror. Nã si post mortem quoq; memoria tum iustitiæ, tum iniquitatis, tantum apud Deum ualet, ut maledictio huius, & illius benedictio in posteritatem redundet: multo magis in ipsis autorum capitibus residebit. Cæterum nihil obstat, quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuam hic regulam figere uoluit Dominus: quæ suæ electioni derogaret. Nam ad consolationem iusti, ac terrorem peccatoris sufficit, non esse uanam ipsam aut inefficacem sanctionẽ: tametsi non semper locum habeat: Quemadmodum enim, quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij: tametsi multi impune, usq; ad uitę finẽ euadant: Ita cũ exemplũ unum edit Dñs istius benedictionis, ut filiũ in patris gratiã misericordia & benignitate sua prosequať: documentũ ꝑbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratię. Cũ patris iniquitatem semel in filio persequitur, docet, quale reprobros omnes iudicium ob scelera propria maneat. Quam certitudinem potissimum hic spectauit. Obiter etiã misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, cum quatuor duntaxat generationes assignarit uindictæ.

PRAECEPTVM TERTIVM.

Non usurpabis nomen Domini Dei tui in uanum.

Finis præcepti est, quod nominis sui maiestatem uult nobis esse sacrosanctam. Summa igitur erit, ne ipsam contemptim & irreuerenter habitam prophanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptum, ut eam religiosa ueneratione prosequamur. Itaq; sic animis & linguis comparatos esse nos decet, ut nihil de Domino eiusq; mysterijs aut cogitemus, aut loquamur, nisi reuerenter & multa cum sobrietate. Vt in æstimandis eius operibus, nihil, nisi erga ipsum honorificum, sapiamus. Hæc, inquam, tria obseruare non oscitanter conuenit. Vt quicquid mens de ipso concipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellentiam resipiat, & sacræ nominis eius sublimitati responde

ſpondeat,deniq; ad extollendam eius magnificentiam aptum ſit. Sancto eius uerbo & adorandis myſterijs,ne temere præpoſtereq; abutamur, uel ad ambitionem,uel ad auaritiam,uel ad ludicra noſtra:ſed prout impreſſam gerunt nominis eius dignitatem,ſuum inter nos honorem ac precium ſemper habeant. Poſtremo eius operibus ne obloquamur aut detrectemus.(quem admodum illi cõtumelioſe ſolent obſtrepere miſeri homines)ſed quidquid ab ipſo memoramus factum,cum ſapientiæ,iuſtitiæ,bonitatis elogijs prædicemus. Id eſt nomen Dei ſanctificare. Vbi ſecus fit,uano prauoq; abuſu polluitur, quia rapitur extra legitinum uſum,cui ſoli cõſecratum erat;atq; ut nihil aliud,ſua tamen dignitate exutum,cõtemptile paulatim redditur. Quod ſi in hac temeraria uſurpandi importune diuini nominis facilitate tãtum eſt delicti;multo plus in eo,ſi in nefarios uſus conferatur: ut qui ipſum necromantiæ,incantatiõibus,diris deuotionibus,illicitis exorciſmis,alijsq; impijs ſuperſtitionibus ſeruire faciunt. Iuramẽtum autem in mandato potiſſimũ aſſumitur,in quo peruerſus diuini nominis abuſus maxime eſt deteſtabilis: quo inde melius abſterreamur ab omni,in uniuerſum,eius profanatione. Primo loco habendum eſt,quid ſit iuramentum. Eſt autem Dei atteſtatio, ad ueritatem ſermonis noſtri confirmandam. Quæ enim manifeſta in deũ probra continent execrationes,indignæ ſunt,quæ inter iuramenta cenſeantur. Eiuſmodi atteſtationem, ubi rite peragitur, ſpeciem eſſe cultus diuini oſtenditur multis locis ſcripturę,ut cum Ieſaias de Aſſyrijs & Aegyptijs in
Ieſa.19. fœderis ſocietatem cum Iſraele uocandis uaticinatur:Loquemur,inquit,lin
Ieſa.65. gua Chanan,& in nomine Domini iurabunt,hoc eſt,iurando per nomẽ do
Hiere.12. mini,confeſſionem religionis edent.Item, cum de propagando eius regno loquitur. Quicunq; benedicet ſibi,in Deo fidelium benedicet:& qui iurabit in terra,iurabit in Deo uero. Ieremias autem,ſi eruditi inquit. docuerint iurare populum in nomine meo,ſicut docuerunt iurare per Baal: ædificabuntur in medio domus meæ. Et merito nomen Domini in teſtimonium inuocando,noſtram in ipſum religionem dicimur teſtari. Sic enim ipſum,æternam eſſe & immutabilem ueritatem confitemur;quem appellamus non modo tanquam præ alijs idoneum ueritatis teſtem: ſed etiam ceu eius aſſertorẽ unicum,qui abſcondita in lucem proferre queat.Deinde ut cordium cognitorem. Vbi enim deſunt hominum teſtimonia,ad Deum teſtẽ refugimus:ac pręſertim ubi aſſerendum eſt,quod in cõſcientia latet.Qua ratiõe amare ſuccenſet ijs Dominus,qui per alienos Deos deierant: atq; id iuſiurandi genus, argumentum manifeſtæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt
Iere.5. me,& iurant in ijs qui non ſunt Dij. Et ſceleris huius grauitatem pœnarum
Zopha.1. cominatione declarat. Diſperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon. Iam ubi intelligimus, ſacramentis noſtris Dominum
Leuit.19. ineſſe uelle nominis ſui cultum,eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu uel contumeliam,uel cõtemptum & uillitatem contineant. Contumelia eſt non leuis,ſi per ipſum peieratur:unde & prophanatio appellaẽ in lege.Quid enim reſtat Domino,ubi ſua ueritate fuerit ſpoliatus: Iam Deus eſſe deſinet. Sed enim ſpoliatur certe,dũ falſi ſuffragator & approbator cõſtituitur: Qua
Iehoſiah.7 re Ioſuah,dum Achan ad confeſsionem ueri adigere uult, fili mi,ait,da gloriam Domino Iſrael: Innuens ſcilicet Dominum grauiſſime inhonorari, ſi per eum peieratur.Neq; mirum, non enim ſtat per nos, quin mendacium ſacro eius nomini quodammodo inuraẽ. Quam loquutionem uſitatam inter Iudæos fuiſſe,quoties ad ſacramentum dicendum quiſpiam uocaretur,

conſtat

constat ex simili obtestatione, qua utuntur in Euangelio Iohannis pharisæi. Ad hanc cautionem nos instituunt formulæ, quæ in scripturis usurpantur. Ioan. 5. Viuit Dominus, hæc faciat mihi Dominus & hæc addat, testis sit Deus in animam meam: quæ insinuant Deum aduocare nos non posse orationis nostræ testem, quin periurij ultorem nobis imprecemur, si fallimus. Vile & uulgare redditur Dei nomen: cum ueris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur. siquidem accipitur hic quoq; in uanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere: nisi simul meminerimus, iusiurandum non libidinis aut uoluptatis: sed necessitatis causa permissum & institutum. Ideoq; extra licitum illius usum egredi, qui rebus non necessarijs accommodat. Porro non alia prætendi necessitas potest, quam ubi uel religioni, uel charitati, est seruiendum. Qua in re nimis licentiose hodie delinquitur: eoq; intolerabilius, quod assuetudine ipsa pro delicto imputari desijt, quod certe apud dei tribunal non paruo æstimatur. Passim enim promiscue temeratur Dei nomen in nugacibus colloquijs: nec male fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionem longa & impunita audacia uentum est. Manet tamen ratum Domini mandatum, Manet firma sanctio & effectum olim suũ obtinebit: qua peculiaris quædam uindicta in eos edicitur, qui frustra nomen Domini usurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locũ sanctos eius seruos in iuramẽtis substituimus, manifesta impietate: qa sic diuinitatis gloriã ad eos traducimus. Neq; enim abs re est, quod speciali mãdato præcepit Dominus, Iurare per nomen suum. Deut. 5. & 10. Speciali interdicto prohibuit, ne per alienos Deos iurantes audiamur. Et Apostolus idem liquide testatur: cum scribit Exo. 23. homines in iuramentis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria Heb. 6. maiorem non habebat, per seipsum iurasse.

Hac iurisiurandi moderatione Anabaptistæ non contenti, omnia sine exceptione execrantur: quoniam Christi generale est interdictum. Ego dico Mat. 5. uobis, ne iuretis omnino, sit aũt sermo uester, est, est: non, nõ. quod ultra est, à malo est. Sed hoc modo inconsiderate in Christum impingũt: dum illum faciunt patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram descẽderit. Siquidem dominus in lege non modo iuramentum, ceu rẽ legitimam, permittit, quod ipsum abunde foret: sed in necessitate imperat: Christus autem se asserit unum esse cum patre, se non aliud afferre, quam quod pater mãdauerit, Exod. 22. doctrinam suam non esse à seipso &c. Quid ergo? deum ne sibi contrarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in uerbis Christi nonnihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hic autem nunquam uerum assequemur, nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, legem aut laxare aut restringere: sed ad ueram ac germanam intelligentiam reducere: quæ falsis scribarum & phariseorum commentis ualde deprauata fuerat. Id si tenemus: non putabimus Christum damnasse in totum iuramenta, sed ea tantum, quæ legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis uerbis constat populum nihil tunc cauere solitum, pręter periuria: cum non ijs solis, sed inanibus quoq; ac superuacuis iuramentis lex interdicat. Dominus ergo, certissimus legis interpres, non modo peierare: sed etiam iurare, malum esse admonet. Quomodo iurare? nempe in uanum. Quę autem in lege commendantur iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi ualidius pugnare, cum mordicus arripiunt particulam omnino: quę tamen non ad uerbum refertur: sed subiectas sacramentorum formulas.

Nam & ista erat erroris portio, quòd, dum per cœlum & terram deierabant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum preuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: ne se opinentur euasisse, si suppresso Dei nomine, cœlum & terram appellarint. Itaque sanis iudicijs ambiguum esse iam nequit, Dominum illic iuramenta modo ea improbasse, quæ per legem uetita essent. Nam & ipse qui perfectionis, quam docebat, exemplar in uita exhibuit, non abhorruit à iuramentis, quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplum secuti sunt. Quis audeat dicere, iuraturum fuisse Paulum, si iusiurandum prorsus interdictum fuisset? Atqui ubi res ita tulit, sine ullo scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatiõe. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur. Qualia sunt, quæ, deferente exigenteqꝫ magistratu, præstamus. Qualia etiam in sanciendis fœderibus usurpare principes solent, uel populus, cum in nomen principis iurat, uel miles, cum sacramento militiæ adigitur, & quæ sunt huiusmodi. In hũc quoqꝫ ordinem, & iure, referunt, qua extant apud Paulum, ad asserendam Euangelij dignitatem: quando Apostoli in sua functione priuati homines non sunt: sed publici dei ministri. Et sane non inficior, illa esse tutissima, quod solidioribus scripturæ testimonijs defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum: Ille uicissim iuramento respondere. Et Apostolus ait, humanas controuersias hoc remedio expediri: In hoc præcepto habet uterqꝫ solidam officij sui approbationem. Quin etiam apud ueteres ethnicos obseruare licet, publicum & solemne iusiurandum in magna religione habitum fuisse. Vulgaria, quæ promiscue faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac si Dei numen in his non intercedere putarẽt. Verum priuata iuramenta, quæ sobrie, sancte, reuerenter, necessarijs rebus adhibeantur, damnare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicem appellare licet: multo magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidiæ, purgare te studebis ex charitatis officio. Ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. si in discrimen fama tua ob illius obstinatam malignitatem ueniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis: ut tuam innocentiam tempore manifestet. Minus est testem aduocare, si uerba expenduntur. non uideo igitur cur hic illicitam asseramus attestationem. Neqꝫ desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine prætexitur: At certe Iacob & Laban priuati erant: qui mutuo iuramento fœdus inter se sanciunt (genesis. 31.) Priuatus erat Booz, qui promissum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, uir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat, quod Heliæ uult persuadere. Nullam itaqꝫ meliorem regulam habeo, nisi ut iuramenta sic moderemur: ne temeraria sint, ne promiscua, ne libidinosa, ne friuola: sed iustæ necessitati seruiant: ubi scilicet uel Domini gloria uindicanda, uel promouenda fratris ædificatio. Quo legis mandatum spectat.

Hebr. 6.

Ruth. 3.

3. Reg. 18.

PRAECEPTVM QVARTVM

Recordare ut diem sabbati sanctifices. sex diebus operaberis: & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbathum domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo &c.

Finis

Finis præcepti eſt, ut proprijs affectibus & operibus emortui regnum Dei
meditemur, atq; ad eam meditationem inſtitutis à Domino rationibus exer
ceamur. Verum quoniam habet peculiarem & diuiſam à reliquis conſide-
rationem, paulò diuerſam interpretationis ſeriem requirit. umbratile uete-
res nuncupare ſolent, quòd externam diei obſeruationem contineat, quę
in Chriſti aduentu, cum reliquis figuris, abolita fuerit. Quod uere quidem
ab illis dicitur: ſed dimidia tantum ex parte rem attigit. Quare altius repeten
da eſt expoſitio: & diſpiciendæ tres cauſæ, quibus conſtare hoc mandatum
obſeruamus. Voluit enim Dominus, ſub diei ſeptimi quiete, populo Iſra-
el ſpiritualem requiem figurare, qua à proprijs operibus feriari debent fide-
les, ut Deum in ſe operari ſinant. Deinde ſtatum diem eſſe uoluit, quo ad le
gem audiendam, & ceremonias peragendas, conuenirent. Tertio, ſeruis, et
ijs qui ſub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum cenſuit,
quo aliquam haberent à labore remiſsionem. illam tamen ſpiritualis quietis
adumbrationem, primarium in ſabbato locum tenuiſſe, multiphariam doce
mur. Nullius fere ſiquidem præcepti obedientiam ſeuerius Dominus exe- Nume. 15.
git. Cum ſubuerſam omnem religionē uult apud prophetas ſignificare, pol- Exod. 31. 35
luta, uiolata, non cuſtodita, non ſanctificata ſua ſabbatha, conqueritur. qua Ieremi. 17.
ſi, omiſſo hoc obſequio, nihil amplius reſtaret, in quo poſſet honorari. Eius Ezech. 20
obſeruantiam eximijs encomijs proſequitur. Vnde & fideles, inter alia ora- 22. 23.
cula, ſabbathi reuelationem mirifice æſtimabant. Sic enim loquuntur leui- Ieſa. 56.
tæ apud Nehemiach, in ſolenni congregatione. Oſtēdiſti patribus noſtris Nehemi. 9.
ſabbathum tuum ſanctum mandata & ceremonias, & legem dediſti eis per
manum Moiſi. Vides ut ſingulari dignatione habeatur inter præcepta om
nia legis? Quæ omnia pertinent ad commendandam myſterij dignitatem:
quod à Moſe & Ezechiele pulcherrime exprimitur. Sic habes in Exodo.
Videte ut ſabbathum meum cuſtodiatis, quia ſignum eſt inter me & uos, in Exod. 31.
generationibus ueſtris: ut ſciatis quod ego ſum Dominus, q ſanctifico uos.
Cuſtodite ſabbathum, ſanctum eſt enim uobis. Cuſtodiant filij Iſrael ſabba
thum, & celebrent illud in generationibus ſuis. pactum eſt ſempiternum in-
ter me & filios Iſrael, ſignumq; perpetuum. fuſius etiamnū Ezechiel. cuius Ezech. 20.
tamen ſumma huc redit. eſſe in ſignum, quo Iſrael cognoſceret Deum eſſe
ſuum ſanctificatorem. Si ſanctificatio noſtra propriæ uoluntatis mortifica-
tione conſtat, iam ſe profert aptiſsima ſigni externi, cum re ipſa interiori, a-
nalogia. Quieſcendum omnino eſt, ut deus in nobis operetur. Cædendum
uolūtate noſtra, reſignandū cor, abdicādę cūcte carnis cupiditates. Deniq; fe
riandum eſt ab omnibus proprij ingenij munijs, ut Deum habētes in nobis
operantem, in ipſo acquieſcamus. Quemadmodū Apoſtolus quoq; docet.
Perpetuā iſtam ceſſationem Iudæis repręſentabat unius diei, ex ſeptenis, ob Heb. 3. et 4
ſeruatio: quæ ut maiori religione coleretur, eam exemplo ſuo Dño confir-
mabat. Non enim ad excitandum hominis ſtudium mediocriter ualet, ut ſe
ad creatoris imitationem tendere nouerit. Si quis arcanam aliquam in ſepte
nario numero ſignificationem requirat: quando hic in ſcriptura perfectio-
nis eſt numerus, non ſine cauſa delectus eſt ad notandam perpetuitatē. Cui
& illud ſuffragatur, quod Moſes in die, quo narrat requieuiſſe Dominū ab
operibus ſuis, finem deſcribendæ dierum ac noctium ſucceſsionis facit. Pōt
& altera probabilis afferri numeri notatio: quod ſcilicet deſignarit Domino
nunquā abſolutum fore ſabbathū, donec uentum ad ultimū diem fuerit. No
ſtrā enim in Dño quietem hic inchoamus, in ea nouos quotidie progreſſus

facinus: ſed quia aſſidua eſt adhuc cũ carne militia, non prius cõſumabitur,
Ieſa.ultim. ꝙ implebit illud Ieſaiæ:de continuãda neomenia cũ neomenia, ſabbatho cũ
1.Corin.15. ſabbatho. Nempe cũ erit deus omnia in omnibus. Videri ergo poſsit Dominus,
per diem ſeptimum,populo ſuo delineaſſe futurã ſui ſabbathi,in ultimo
die,perfectionem:quò,continenti ſabbathi meditatione, ad hanc perfectionem,
tota uita,adſpiraret. Si quis hãc numeri obſeruationẽ,ceu nimis argutam,
faſtidiat,nihil impedio,quo minus ſimplicius accipiat:Dñm certum diem
ordinaſſe,ꝗ ad meditandam ſpiritualis quietis aſsiduitatẽ populus ſub legis
pædagogia exerceretur. ſeptimũ aſsignaſſe: uel qa ſufficere prouidebat,
uel ut,propoſita exempli ſui ſimilitudine,melius populũ extimularet:uel certe
erudiret non alio ſpectare ſabbathũ,niſi ut ſuo creatori conformis redderetur.
Parum enim intereſt: modo myſteriũ,quod præcipue delineatur, maneat,
de perpetua noſtrorũ operum quiete. Ad ꝗd contemplandũ identidem reuocabant
Iudęos prophetæ: ne,carnali ceſſatione,deffunctos ſe putarẽt. Pręter
Ieſa.58. allegatos iam locos ſic habes apud Ieſaiam. Si auerteris à ſabbatho pedẽ
tuum,ut non facias uoluntatem tuam in die ſancto meo, & uocaueris ſabbathum
delicatum & ſanctũ Domini glorioſi:& glorificaueris eũ,dum non facis
uias tuas, & inuenitur uoluntas tua,ut loquaris ſermonẽ, tunc delectaberis
ſuper Dño &c: Ceterum non dubium quin, Dñi Chriſti aduentu quod
ceremoniale hic erat,abolitum fuerit. Ipſe enim ueritas eſt, cuius præſentia,
figurę omnes euaneſcũt:corpus,cuius aſpectu,umbrę relinquunt. Ipſe,inꝗ,
uerum ſabbathi complementum.per baptiſmũ illi conſepulti,in conſortium
mortis eius inſiti ſumus,ut reſurrectionis participes in nouitate uitę ambulemus.
Rom.6. ideo ſabbathũ umbrã fuiſſe rei futurę, alibi ſcribit Apoſtolus: corpus
Collo.2. extare in Chriſto,hoc eſt ſolidam ueritatis ſubſtantiã:quam illo loco bene explicauit.
Ea non uno die cõtenta eſt, ſed toto uitæ noſtræ curſu: donec penitus
nobiſmetipſis mortui,dei uita impleamur. A Chriſtianis ergo abeſſe debet
ſuperſtitioſa dierũ obſeruatio.

Enimuero,qm̃ duæ poſteriores cauſę ueteribus umbris ãnumerari nõ debent,
ſed ſeculis oĩbus peræque conueniũt, abrogato ſabbatho,inter nos tamẽ
etiamnum locum iſtud habet:ut ſtatis diebus ad audiendũ uerbũ, ad myſtici
panis fractionem,ad publicas orationes, cõueniamus. Deinde ut ſeruis
et operarijs ſua det̃ à labore remiſsio. Vtrãꝗ in ſabbathi pręceptiõe curæ fuiſſe
Dño,ꝓculdubio eſt.prior abũde teſtimonij,uel in ſolo iudæorũ uſu, habet
Deut.5. ſecundã ſignauit Moſes in Deut: his uerbis. ut requieſcat ſeruus tuus,& ancilla
Exod.23. tua,ſicut & tu.memẽto ꝗd & ipſe ſeruieris in Aegypto. Item in Exo: ut
requieſcat bos & aſinus tuus:& reſpiret filius ancillę tuæ. Vtrãꝗ quis neget
nobis,ꝑinde ac iudæis,conuenire? Conuentus eccleſiaſtici nobis Dei uerbo
præcipiuntur. Et eorum neceſſitas,ipſa uitæ experiẽtia, nota ſatis eſt. niſi ſtati
ſint,& ſuos habeãt conſtitutos dies,ꝗmodo haberi poſſunt? Oĩa decẽter &
1.Cor.14. ordine gerẽda inter nos ſunt ex Apoſtoli ſententia. Tm̃ abeſt quin decorꝛ &
ordo,niſi iſta politia & moderatione,cõſeruari poſſit,ut pręſentiſsima impẽdeat
eccleſię ꝑturbatio & ruina,ſi diſſoluatur. Quod ſi eadem nobis neceſsitas
incumbit,cuius in ſubſidium iudęis Dñs ſabbathum conſtituerat, nemo
cauſet̃ nihil illud ad nos pertinere. Voluit enim prouidẽtiſsimus & indulgẽtiſsimus
pater nr̃,noſtrę,non minus ꝙ iudęorũ neceſsitati,ꝓſpicere. Cur non
quotidie,inquies,potius conueniamus,ut ita tollatur dierũ diſcretio? Vtinã
illud qdem daretur:& ſane digna erat ſpiritualis ſapiẽtia,cui ꝗtidie decideretur
particula aliqua tẽporis. Sed ſi à multorũ infirmitate obtineri non põt:ut

quotidia

quotidiani conuentus agantur, & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit, cur nõ pareamus rationi, quã nobis uidemus Dei uolũtate impositã? Paulò hic cogor esse longior, q̃d hodie ob diem dominicũ tumultuant̃ nonnulli inquieti spiritus. Plebem Christianam quiritantur in iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationẽ. Ego aũt respõdeo, citra iudaismũ dies istos à nobis obseruari: q͞a longo interuallo differimus in hac parte à iudæis: Non enim ut ceremoniã arctissima religiõe celebramus, qua putemus mysteriũ spirituale figurari: sed suscipimus, ut remediũ retinendo in ecclesia ordini necessariũ. Atqui Paulus docet non esse in eius obseruatione iudicã dos Christianos: q͞a sit umbra rei futurę. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit sup̃stitiosum esse, si quis iudicat inter diem & diẽ. At quis, præter istos duntaxat furiosos, nõ uideat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Nõ enim in finem istũ politicum, & ecclesiasticũ ordinem respiciebant, sed cum, tanq̃ rerũ spiritualium umbras retinerẽt: tantundẽ obscurabant Christi gloriã, & euangelij lucem. A manuarijs operibus non ideo feriabantur, q̃d essent a sacris studijs & meditationibus auocamẽta: sed religione quadã, q̃d feriando, mysteria olim commendata recolere se somniabant. In hanc, inq̃, præposteram dierum discretionẽ inuehitur Apostolus: non in legitimũ delectum, q̃ societatis Christianę paci seruiat. Siquidẽ in ecclesijs ab eo institutis sabbathũ in hũc usum retinebat̃. Illum enim diem prescribit Corinthijs, quò symbola, ad subleuandos Ierosolymitanos fratres colligant̃. si timet̃ superstitio, plus erat periculi in iudaicis ferijs, quã in dominicis, q̃s nunc habent Christiani, diebus. Nam q̃d ad euertendam superstitionem expediebat, sublatus est iudæis religiosus dies: q̃d decoro, ordini, paci, in ecclesia retinẽdis necessarium erat, alter in eũ usum destinatus est. Nec septenarium numerũ moror, ut eius seruituti ecclesiam adstringã. Neq; enim ecclesias damnauero, quę alios cõmentibus suis solemnes dies habeant: modo à sup̃stitione absint. Quod erit, si ad solam disciplinæ compositionem referant̃. Sum̃a sit: ut sub figura iudęis tradebat̃ ueritas; ita nobis sine umbris cõmendat̃. primum ut perpetuum tota uita sabbathismũ meditemur à nostris operibus, quò Dñs in nobis per suum spiritum operet̃. Deinde ut legitimũ ecclesię ordinẽ, ad uerbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orões constitutum, obseruemus. Tertio, ne nobis subditos inhumanitater p̃mamus. Ita euanescũt nugę pseudoprophetarum, qui iudaica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferẽtes, nisi abrogatũ esse q̃d ceremoniale erat in hoc mandato (id uocãt sua lingua diei septimę taxationẽ) remanere aũt quod morale est: nẽpe unius diei obseruationẽ in hebdomade. Atq; id nihil aliud est, q̃ in iudęorum cotumeliam diem mutare, diei sanctitatem aĩo eandẽ retinere: siquidẽ manet nobis etiãnum par mysterij in diebus significatio, quę apud iudęos locum habebat. Et sane uidemus q̃d tali doctrina p̃fecerint. Qui enim eorum cõstitutionibus hęrent, crassa carnaliq; sabbathismi sup̃stitione iudęos ter superant. Vt nihilominus hodie ipsis cõueniant obiurgatiões, quę apud Iesaiam leguntur, q̃ ijs, quos sua ætate propheta increpabat.

Colos. 2. Gal. 4. Rom. 14. 1. Cori. 16. Iesa. 1. 58.

PRAECEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem: Vt sis longęuus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

Finis est: Qm̃ Dño Deo suæ dispositionis cõseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentię gradus oportere nobis esse inuiolabiles. Sum̃a igitur erit,

ut quos nobis præfecit Dominus, eos suspiciamus, eosq; & honore, & obedientia, & gratitudine, honoremus. Vñ sequit̃ interdictũ, ne qd eorũ dignitati, uel contẽptu, ul' cõtumacia, ul' ingratitudine, derogemus. Sic.n. late patet uocabulum honoris in scriptura. Vt cum dicit Apostolus, præsbyteros, qui bene præsunt, duplici honore dignos esse: non modo reuerentiã ijs deberi intelligit, sed quam ministeriũ eorum remunerationem meret̃. Qm̃ aũt hoc de subiectiõe præceptum cũ humani ingenij prauitate ualde pugnat (q̃d ut est celsitudinis appetẽtia turgidum: egre se subijci sustinet) quæ natura maxime amabilis est, & minime inuidiosa superioritas, in exẽplar proposita est. qa facilius animos nostros emollire & inflectere ad submisionis cõsuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam subiectionem ab ea, quæ facilima est tolleratu, nos paulatim assuefacit Dñs: qñ est oium eadem ratio. Siquidẽ, qbus attribuit eminentiã, quatenus ad eã tuendã necesse est, suum cum illis nomẽ cõmunicat. In unum ipsum ita cõueniunt patris, Dei, ac Dñi, tituli: ut quoties unum aliquẽ ex ijs audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorũ facit pĩcipes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat: ut sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita q nobis est pater, in eo diuinum aliqd reputare par est, qa Diuinum titulum nõ sine causa gerit. Qui princeps est, qui Dñs, habet nõnullam honoris cum Deo cõmunionẽ. Quapropter ambiguum eẽ non debet, quin hic uniuersalẽ regulam Dñs statuat, ut prout quecq; nouimus esse nobis Dei ordinatione pręfectum, ipsum ut reuerẽtia, obedientia, gratitudine, & qbus possumus officijs, psequamur. Nec interest digni ne, an indigni sint, qbus honor iste deferat̃. Nã qualescunq; sint tandẽ, nõ tamen sine Dei prouidentia hunc locum assecuti sunt: cuius rõne ipse legislator eos honorari uoluit. Nominatim tñ de parẽtum reuerẽtia pręcepit, q nos in hanc uitã sustulerunt, ad quam natura ipsa q̃dammõ instituere nos debet. Mõstra enim sunt, non homines, q primam potestatem contumelia uel peruicacia infringunt: Ideo cunctos parẽtibus imorigeros trucidari iubet Dñs, ut bñficio lucis indignos, q non recognoscunt, quorum opera in eã puenerint. Atq; ex uarijs quidẽ legis appẽdicibus apparet, uerũ esse, q̃d adnotauimus: tres eẽ honoris, de q̃ hic loquit̃, partes, reuerentiã, obediẽtiam, gratitudinẽ. Primã Dñs sancit, dum interfici pręcipit, q maledixerit patri & matri, qñquidẽ illic in cõtemptum ac contumeliã uindicat. Secundã, dũ aduersus imorigeros & rebelles pœnam mortis edicit. Ad tertiam ptinet quod dicit Christus Mat: 15. ex præcepto dei eẽ, ut bñfaciamus parẽtibus. Et q̃ties mãdati mẽtionem facit Paulus, obedientiã in eo requiri interpretatur. Subnectitur promisio, cõmendationis uicæ, quę magis admoneat, q̃ grata Deo sit, quæ hic nobis imperat̃, submisio. Istũ .n. aculeũ excitãdo torpori nostro admonet Paulus, cum dicit mãdatum hoc esse primum cum pmisione. Siqdẽ quę in prima tabula præcesit, nõ specialis & ppria unius mãdati fuit, sed ad legẽ uniuersam extendebat̃. Porro sic accipiẽda hæc est. Peculiariter Israelitis loquebatur Dñs de terra, q̃ illis promiserat in hæreditatem. Si ergo diuinæ benignitatis arrabo erat terræ possesio, nõ miremur, si Dñs testari uoluerit suã gratiã, uitę lõgitudinẽ largiẽdo: p quã fiebat, ut diuturnus caperet̃ sui bñficij fructus. Sensus ergo est, honora patrẽ & matrẽ, q̃ per longũ uitę spacium frui tibi diu liceat ea terræ possesione, quę tibi futura est in gratiæ meę testimonium. Cęterum qa tota terra fidelibus bñdicta est, pñtem uitã inter Dei bñdictiones merito reponimus. Quare ad nos similiter spectat istæc promisio: quatenus scilicet diuinę beneuolentiæ documẽtum nobis est pñtis uitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit iudæis, quasi beatitu

Exodi. 21
Leuit. 20
Prouer. 20.
Ephe. 6.
Collo. 3.

beatitudinẽ in se contineret, sed quia simbolũ pijs esse solet diuinę indulgentię. Quare si contingat ante maturã ętatẽ, obsequentẽ parentibus filiũ è uita abripi (q̃d nõ raro cernit̃) nihilo minus in suę ꝓmissionis cõplemẽto cõstanter Dñs perseuerat, q̃ si eum centũ terræ iugeribus muneret, cui duo pollicitus erat. Totũ in hoc sitũ est, ut expendamus longã uitã eatenus ꝓmitti, quatenus Dei benedictio est. Benedictionẽ uero Dñi esse, quatenus diuinę gratiæ est documentũ: quã Dñs per mortẽ infinito solidius seruis suis testificat̃. Ad hęc, dũ pręsentis uitę benedictionẽ Dñs pollicet̃ filijs, qui parẽtes, qua decet, obseruatione coluerint: simul innuit, oĩbus immorigeris ac inobsequẽtibus certissimã imminere maledictionẽ: cui ne desit executio, eos ꝑ legẽ suã mortis iudicio obnoxios ꝓnunciat, ac supplicium de ipsis sumi mandat: si iudiciũ effugiunt, ipse ultionẽ expetit quouis modo. uidemus em̃ quãtus numerus ex hoc hoĩm genere, uel in pręlijs, uel in rixis, cadat. alij insolitis modis affligun tur. Oẽs prope cõminationẽ hanc nõ esse uanã argumẽto sunt. Quod si qui euadunt ad ultimã senectutẽ, q̃a & in hac uita, Dei benedictiõe priuati, nihil aliud q̃ misere languent, & maioribus in posterũ pœnis reseruãt̃, multũ abest q̃n benedictiõis, pijs filijs promissę, fiant participes. Sed istud etiã obiter adnotandum, q̃ illis obedire nõ nisi in Dño iubemur. Neq; id obscurũ est ex iacto prius fundamento. pręsident em̃ eo loco, in quẽ euexit eos dñs, cõmunicata cũ ipsis honoris sui portione. Quę ergo submissio illis exhibet̃, ad suspiciendũ summũ illũ patrẽ gradus esse debet. Quare si in legis trãsgressionẽ nos instigant, merito tũ nõ parentes nobis habendi sunt, sed extranei, q̃ nos à ueri patris obedientia subducere conant̃. Sic de principibus, dñis, & uniuerso superiorũ genere habendũ. Indignũ em̃ & absonũ est, ut ad deprimẽdã Dei celsitudinẽ eorũ eminẽtia polleat, q̃ ut ab illa pẽdet, ita in illã deducere nos debet. Ephe. 6.

SEXTVM PRAECEPTVM.

Non occides.

Finis p̃cepti est: quoniã hoĩm genus unitate quadã Dñs deuinxit, incolumitatẽ oĩm unicuiq; debere esse cõmendatã. In summa ergo, uiolentia oĩs & iniuria, ac omnino quęuis noxa, qua proximi corpus lędatur, nobis interdicit̃. Ac ꝓinde iubemur, si q̃d in opera nostra ad tuendã proximorũ uitã subsidij est, fideliter impendere, quę ad eorũ tranquillitatẽ faciunt, procurare, depellendis noxis excubare, si q̃ in discrimine sunt, prębere manũ auxiliarẽ. si Deũ legislatorẽ sic loqui recordaris, simul cogita, uelle ꝑ hanc regulã animę tuę moderari. Ridiculũ em̃ foret, ut is q̃ cordis cogitationes speculat̃, ijsq; pręcipue immorat̃, ad ueram iustitiã nihil q̃ corpus erudiret. Ergo & homicidiũ cordis hac lege prohibet̃, & pręcipit̃ interior affectus conseruandę fratris uitę. Manus quidẽ homicidiũ parit, sed animus concipit, dũ ira & odio inficit̃. Vide an irasci aduersus fratrẽ possis, quin noxę libidine ardeas. Si nõ irasci, ergo nec odisse, quando odiũ nihil aliud est, q̃ ira inueterata. Dissimules licet & uanis ambagibus extricare te coneris, ubi uel ira, uel odiũ est, illic est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iã ore spiritus pronunciatum est, homicidam esse, qui fratrẽ in corde suo oderit: ore Dñi Christi pronunciatũ est, reũ esse iudicio, qui fratri suo irascit̃: reum esse concilio, qui dixerit racha: reũ esse geennæ ignis, qui dixerit fatue. Duplicẽ aũt ęquitatẽ scriptura notat, qua nititur hoc pręceptũ. Quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare nisi imaginem Dei uiolare libeat, sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, ut carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus uoluit, quæ nos ad conseruationẽ eius induce

1. Ioan. 3.
Matth. 5.

influcerent, ut & suã imaginẽ in ipso impressam reuereamur, & carnẽ nostrã amplexemur. Non ergo euasit homicidij crimen, qui à sanguinis effusione si bi tẽperarit. si quid opere perpetras, si conatu machinaris, si uoto & consilio concipis, q̃d alterius saluti sit aduersum, homicidij reus teneris. Nisi rursum illã pro facultate & opportunitate tueri studes, ea q̃q; immanitate legẽ p̃uari caris. Quod si tantopere de corporis incolumitate laborat, hinc colligamus, quantũ studij & operę saluti animę debeat, q̃ in immensũ corã Dño p̃cellit.

SEPTIMVM MANDATVM.

Non mæchaberis.

Finis eius, quia pudicitiã & puritatẽ Deus amat, facessere à nobis oẽm immundiciã oportere. Sum̃a igit̃ erit, ut ne qua spurcitia aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuũ pręceptũ, ut caste & cõtinẽter oẽs uitę nostrę partes cõponamus. Scortatiõẽ aũt nominatim uetat, ad quã tẽdit ois libido. Vt illius fœditate, quę crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiã maculã inurit, in libidinis cuiusuis abominationẽ nos adducat. Quoniã hac lege conditus est homo, ut solitariã uitã non agat: sed adiuncto sibi subsidio utat̃, deinde ex peccati maledictiõe in hanc ñecessitatem magis addictus est: quantũ satis erat, Dñs opitulatus est nobis in hac parte, dum coniugiũ instituit. Cuius societatẽ, sua autoritate initã, sua quoq; benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliã quamlibet extra coniugiũ societatem corã ipso maledictã esse: & illã ipsam coniugalẽ in necessitatis remedium esse ordinatã, ne in effrenẽ libidinẽ proruamus. Ne ergo nobis blãdiamur, dum audimus nõ posse uirũ cum muliere sine Dei maledictione extra coniugium copulari. Iam cum per naturæ conditionẽ, & accensa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxij simus: nisi quos singulari gratia dñs inde exemit, uideant singuli, quid sibi datũ sit. Nam qui non capiunt hoc uerbum, si non proposito concessoq; remedio intemperantię suę succurrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neq; mihi quispiã ob

Psal. 51. strepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei eñ auxilium non nisi ijs adest, qui in uijs suis ambulant: hoc est, in sua uocatione, à qua se oẽs subducunt, qui præteritis Dei subsidijs, necessitates suas superare eluctariq; inani temeritate contendunt. Continentiã singulare esse Dei donum, atq; ex eorũ genere, quę nõ promiscue, nec in uniuersum corpori ecclesię, sed paucis membris conferantur, Dñs affirmat. Primum eñ certũ hominum genus facit, q̃d se castrauerit propter regnum cœlorũ, hoc est, ut solutius ac liberius uacare regni cœlestis negocijs liceat, ac ne talẽ castrationẽ esse in hoĩs sitam potestate quis putet, paulo ante ostenderat, nõ oẽs esse ca-

Matth. 19. paces, sed quibus peculiariter è cœlo datũ sit, unde cõcludit: Qui potest capere capiat. Asserit etiamnũ apertius Paulus, dum scribit unumquẽq; habere

1. Cor. 7. propriũ donũ à Deo, unum sic, alterũ aũt sic. Nostri uero sacrifici, monachi, & moniales, omissa eiusmodi cõsideratiõe, cœlibatui se pares esse cõfidunt, Quo eñ oraculo edocti sunt, cõstaturam sibi tota uita castitatẽ, in cuius finẽ eam uouent? Audiunt de uniuersali hoĩm conditione, Dei uocẽ. Nõ est bonum homini esse soli. Intelligunt, atq; utinã nõ sentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illã generalẽ uocationẽ qua fiducia excutere audent in totam uitam, cum donum continentiæ sæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur? In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent, sed meminerint potius eius, quod dictum est, Dñm Deum tuum non tentabis. Hoc uero Deum tentare est, contra inditã

ab eo na-

ab eo naturā niti, ac pſentia eius dona ſpernere, ac ſi nihil ad nos pertineret. Quod iſti non modo faciunt: ſed matrimonium etiam, quod inſtituere non alienum ſua maieſtate cenſuit Deus, quod in omnibus honorabile pronunciauit: quod Chriſtus Dominus noſter ſua præſentia ſanctificauit, q̃d primo ſuo miraculo cohoneſtare dignatus eſt, pollutionē uocare audent. Tantum ut qualēcunq; cœlibatum miris encomijs tollant. Quaſi uero non aliud cœlibatū eſſe, aliud uirginitatē, luculentum ipſi documentū prębeant in ſua uita: quam tamen impudentiſſime angelicam uocant. In hoc certe angelis Dei nimium iniurij, quibus ſcortatores, adulteros, & aliquid multo peius ac fœdius cōparant. Et ſane argumentis hic minime opus eſt: ubi reipſa palam reuincuntur. Videmus enim palam, q̃ horrendis pœnis huiusmodi arrogātiam & ex præfidentia donorꝫ ſuorum contemptū paſſim ulciſcatur dñs. Et occultioribus, prę pudore, parco: de quibus hoc ipſum, q̃d intelligitur, nimium eſt. habent unū, quo ſuorꝫ ſacerdotū cœlibatū ptexunt. Sacerdotes leuiticos, quoties ad eos miniſtrandi uices redibant, oportuit ab uxoribus ſecubare: quo puri & immaculati ſacra tractarent. Noſtra ergo ſacra, cum & multo nobiliora ſint, & quotidiana, à cōiugatis tractari ualde fuerit indecorꝫ. Quaſi uero eadem ſit Euangelici miniſterij perſona, quę fuit ſacerdotij leuitici. illi, em̃ tanq̃ ἀντιτύποι, Chriſtū repręſentabant: q mediator Dei & hoīm, abſolutiſſima ſua puritate reconciliaturus patrem nobis erat. Cū uero omni ex parte exhibere peccatores typum ſanctitatis eius non poſſent, quibuſdam tamē lineamentis ut adumbrarēt, iuſſi ſunt ultra humanum morem ſe purificare, dum ad ſanctuariū accederent, qa tū ſcilicet proprie Chriſtū figurabant, q ueluti pacificatores, ad reconciliandum Deo populū apparebant ad tabernaculū, cœleſtis tribunalis ſimulachrum. hanc perſonā quia hodie nō ſuſtinēt eccleſiaſtici paſtores, fruſtra cū illis cōparantur. Quare Apoſtolus, citra exceptionem, ſecure pronunciat, honorabile eſſe inter omnes coniugium: ſcortatores aūt & adulteros, manere Dei iudicium. deinde mira fuit impudentia, q decorꝫ iſtud caſtitatis ꝓ neceſſaria re uenditarūt: in ſummā ueteris eccleſię ignominia, q̃ cū abūdarit eximia Dei eruditiōe, plus tñ ſanctimonia excelluit. Nā q̃d amabo, faciēt oībus uetuſtis patribus: q̃s certū eſt nō modo cōiugiū in Epiſcoporꝫ ordine toleraſſe, ſed etiā apꝓbaſſe. Alebāt ſcilicet fœdā ſacrorꝫ ꝓfanationē. Quādo ita nō rite apud eos Dñi myſteria colebant. Agitatū quidē fuit in Nicena ſynodo, de indicendo celibatu: ut nunq̃ deſunt ſuperſtitioſuli, q ſemper nouū aliq̃d cōminiſcuntur, unde admirationē ſibi concilient. Sed q̃d conſtitutū fuit? Nēpe in ſententiā Paphnutij diſceſſū eſt, q pronunciauit caſtitatē eſſe, cū propria uxore concubitū. Manſit ergo inter ipſos ſacrū coniugiū: neq; aut ipſis dedecori ceſſit, aut maculā ullā aſpergere miniſterio, creditū eſt. Neq; q deinde ſequuti ſunt patres, excepto Hieronimo, tanta malignitate, eius honeſtati obtrectarunt. Contēti erimus uno Chryſoſtomi elogio, q is, cū pręcipuus fuerit uirginitatis admirator, nō poteſt in matrimonij cōmendationē uideri fuiſſe alijs ꝓfuſior. Sic aūt loquit. Primus gradus caſtitatis eſt, ſincera uirginitas, ſecūdus, fidele coniugiū. Ergo ſpecies ſecunda uirginitatis eſt, matrimonij caſta dilectio. Porrò ſi cōiuges recognoſcunt ſuā ſocietatē eſſe à Dño benedictā, eo admonent, nō eſſe intemperata & diſſoluta libidine cōſpurcandā. Nō em̃ ſi incōtinentiæ turpitudinē uelat matrimonij honeſtas, ideo eius irritamentū protinus eſſe debet. Quare non oīa ſibi licere cōiuges exiſtimēt: ſed ſuā q̃ſq; uxorē ſobrie habeat, & uiciſſim uxor uirꝫ. ſic agētes ne q̃d omnino indignū honeſtate, ac tēperātia matrimonij admittāt.

Gen. 2. Heb. 13. Ioan. 2.

Hebr. 13.

Homil. de inuent. crucib.

Sic

Sic enim ad modum & modeſtiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, non in extremam quamq; laſciuiam exundare. Poſtremo reputemus quis hic legislator ſcortationem damnet. Nempe is, qui cum nos totos poſſidere debeat, iure, animæ, ſpiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum ſcortari prohibet, ſimul uetat, & laſciuo corporis ornatu, & obſcœnis geſticulationibus, & impuris ſermonibus, alienę pudicitiæ inſidiari. Non enim ratione caret Archelai ſententia ad adoleſcentem molliter & delicate ultra modum ueſtitum: Non referre, qua parte cinedus eſſet; ſiquidẽ Deum reſpicimus, qui omnem contaminationem abominatur: quacunq; in parte, uel animæ, uel corporis noſtri appareat. Ac ne dubium ſit, memineris hic pudicitiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduerſum eſt, damnat. Proinde ſi ad obedientiam adſpiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus laſciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua ſpurcis ſermonibus mentem ad ſimiles cogitationes illiciat, nec gula ſua intemperie inflammet. ſunt enim omnia eiuſmodi uitia, ueluti maculæ quædam, quibus caſtitatis puritas conſpurcatur.

OCTAVVM MANDATVM.

Non furtum facies.

Finis. Quoniã abominatiõi eſt Deo iniuſtitia: ut reddatur unicuiq; quod ſuum eſt. Summa igitur erit, nos uetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi, ſuis unicuiq; conſeruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum eſt, unicuiq; eueniſſe quod poſsidet, non fortuita ſorte, ſed ex diſtributione Domini: non poſſe igitur præuerti malis artibus facultates cuiuſpiam, quin fraus diuinæ diſpenſationi fiat. Plurima aũt ſunt furtorum genera. Vnum eſt in uiolentia: cum ui quacunq;, & prædatoria licentia, aliena diripiuntur. Alterum in malitioſa impoſtura: ubi fraudulenter intercipiuntur. aliud in tectiori caliditate, ubi per ſpeciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditijs, ubi ſub donationis prætextu emungunt. Sed ne in generibus recenſendis nimium inſiſtamus: artes omnes, quibus proximorum poſſeſsiones & pecuniæ ad nos deriuantur, ubi à ſinceritate dilectionis ad fallẽdi, aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus eſſe habendas. in forenſi certamine obtineant licet, à Deo tamen non ſecus æſtimantur. Nempe uidet longas captiones, quibus ſimpliciorem homo uafer animum incipit irretire, donec in ſuas tandem naſſas attrahat. Videt duras inhumanaſq; leges, quibus potentior tenuem urget ac præcipitat, uidet illecebras, quibus tanquam hamis, imprudentem aſtutior ineſcat, quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionẽ ueniunt. Neq; hęc iniuria in pecunia modo, aut in mercibus, aut agris, locũ habet, ſed in iure cuiuſq;. Suo enim bono proximos fraudamus, ſi denegamus officia, quibus erga eos obſtringimur. Si procurator aut uillicus ocioſus uorat Domini ſubſtantiam, nec ad rei familiaris curam intentus eſt; ſi commiſſas ſibi facultates uel iniuria diſſipat, uel luxurioſe profundit. ſi ſeruus dominum ludibrio habet, ſi eius arcana diuulgat, ſi ullo modo tum uitam, tum bona eius prodit. ſi dominus rurſum familiam immaniter uexat, furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet, & præuertit, qui non exequitur, quod ex ſuæ uocationis munere alijs debet. Rite ergo ſic parebimus mandato, ſi noſtra ſorte contenti, nullum, niſi honeſtum & legitimum, lucrum face-

lucrum facere studeamus: si nõ appetamus cum iniuria ditescere:nec fortunis diruere proximũ moliamur,quo res nobis accrescat:si nõ crudeles opes, & ex aliorũ sanguine expressas cumulare contendamus,si non intẽperanter undecunq;,per fas & nefas,corradamus:q̃ uel expleat̃ nostra auaritia, uel ꝓdigentiæ satis fiat. Verũ e conuerso sit nobis perpetuus hic scopus, oẽs, quo ad licet,consilio atque ope fideliter,in retinẽdis suis,iuuare. Quod si cum ꝑfidis ac fallacibus negotiũ fuerit,ex nostro potius aliqd cædere parati simus, quàm ut contendamus cũ illis. Neq; id mõ:sed q̃s rerũ difficultate uiderimus premi,eorũ necessitatibus comunicemus, ac nostra copia subleuemus eorũ inopiam. Postremo respiciat unusquisq; quatenus ex officio alijs sit obligatus:ac q̃d debet,bona fide ꝑsoluat. Hac ratiõe populus oẽs sibi prefectos in honore habeat,eorũ dominationẽ æquo animo ferat,legibus et iussis pareat, nihil detrectet,q̃d propitio Deo ferre possit. Rursũ illi plebis suæ curam sustineãt,publicam pacẽ conseruent,bonis sint pręsidio,malos cohierceãt: sic oĩa administrent, quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationem reddituri. Ecclesiarũ ministri fideliter uerbi ministerio incũbant,nec salutis doctrinam adulterent:sed purã & synceram populo Dei tradant. Nec doctrina solũ, sed uitę exemplo eũ instituant:præsint deniq;,ut boni pastores ouibus. populus uicissim eos,ꝓ nuncijs et Apostolis Dei suscipiat,eum ijs honorẽ reddat,quo Dñs eos dignatus est, quę eorũ uitę necessaria sunt,prębeat. Parẽtes liberos, ut sibi à Deo cõmissos,alendos,docẽdos,regendos suscipiãt:nec sęuitia eorũ animos exasperent,& à se auertãt:sed lenitate ac indulgẽtia,quę suã personã deceat,eos foueant & amplectantur. Quomodo & suã illis obseruationẽ à liberis deberi,ante dictũ est. Iuniores senilẽ ętatem reuereant̃, ut eam ætatem honorabilẽ esse Dñs uoluit. Senes quoq; iuuentutis imbecillitatẽ, sua prudẽtia,& q̃ magis,quàm illi,pollent rerũ usu,moderent̃: non asperis clamosisq; insectationibus eos incessentes:sed temperantes comitate ac facilitate seueritatẽ. Serui se ad obsequiũ sedulos & obsequẽtes dominis pręstẽt,neq; id ad oculum,sed ex aĩo:tanq̃ Dño ipsi seruientes. Dñi quoq; nõ morosos se & intractabiles erga seruos gerant:nõ asperitate nimia diuexent, nõ contumelio se accipiant,sed potius agnoscant sibi fratres esse,suosq; sub cœlesti Domino conseruos:q̃s mutuo amare et humaniter tractare debeant. Ad hunc,inquã, modũ quisq; reputet,qd in suo ordine ac loco proximis debeat, & q̃d debet, soluat. Ad hæc,referẽda semꝑ mens ad legislatorẽ:ut animis,perinde ac manibus,regulam hanc nouerimus cõstitui:quo aliorum cõmodis atque utilitatibus & tuendis,& promouendis,studeant.

MANDATVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

Finis eius. Quoniam mendaciũ Deus, qui ueritas est, execrat̃, ueritatem sine fuco inter nos esse colendã. Sũma igitur erit,ne uel calumnijs,falsisq; criminationibus,uiolemus alicuius nomen:uel mendacio in suis fortunis grauemus. Deniq; ne maledicentiæ & procacitatis libidine quẽpiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperiũ:ut unicuiq; fidelem operam,q̃ad licet,in afferenda ueritate,cõmodemus,ad tuendam & nominis, & rerũ suarũ integritatem, Sensum mandati sui uidet̃ exponere uoluisse Dominus Exo.23.his uerbis. Non suscipies uocẽ mendacij:nec iunges manũ tuam, ut ꝓ impio dicas falsum testimoniũ. Item, mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modo parte à mendacio nos reuocat,ne simus criminatores ac susurrones in populo:sed ne quis decipiat fratrem suũ. Vtrumq; enim distinctis mandatis cauet. Leuit. 19.

Sane du-

Sane dubiũ non est, quin, ut præcedentibus mandatis cohibuit sæuitiam, impudicitiã, auaritiã: ita hic falsitatem coherceat: cuius duo sunt membra, quæ prius notauimus. Aut enim malignitate, & obtrectandi prauitate, delinquimus in famam proximorũ: aut mentiendo, interdũ etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne, & iudiciarium testimonium hic nominari putes, an uulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Semper enim eo recurrendum est. Ex singulis uitiorum generibus speciem unam, paradigmatis loco, proponi, ad quàm cæteræ referantur. Eam autem potissimum deligi, in qua uitij turpitudo maxime emineat. Quanquam generalius ideo accipere malo, quòd forensis testimonij falsitas nunquam periurio caret. Periurijs autem in mandato tertio satis est obuiatum. Proinde legitima præcepti obseruatio est, ut lingua in asserenda ueritate, proximorum tum bonæ famę, tũ utilitatibus seruiat. Aequitas plusquàm manifesta est. Nam si quibuslibet thesauris preciosius est nomen bonum, nihilo minore noxa nominis integritate, quàm fortunis, spoliatur homo. In diripienda autem eius substantia non minus interdum falso testimonio, quàm manuum rapacitate, proficitur. Et tamen mirum est, quàm supina securitate passim in hac re peccetur. Vt rarissimi reperiantur, qui non hoc morbo notabiliter laborent. Adeo uenenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis, tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem, si sæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mendacio fratris nomen deturpari, uult etiam illibatum conseruari, quantum per ueritatem licet: siquidem utcunque illi aduersus mendacium tantum caueat, eo ipso tamen innuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiendam: Domino eam curę esse. Quare damnatur procul dubio in uniuersum maledicentia. Porro maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit castigandi studio: non accusationem aut iudiciariam denunciationem, qua remedium malo quæritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos, quorum salutis interest, præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam criminationem, quæ ex malignitate, & obtrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extenditur mandatum istud, ne scurrilem urbanitatem affectemus, & amaris lædorijs intinctam, quibus aliorum uitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur. Qualiter solent nonnulli, qui facetiarum laudem, cum aliorum rubore, ac etiam gemitu, captant. Quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres suggillantur. Nunc si ad legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit, non minus auribus, atque animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari, succurret certe, & audiendarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus intercidi. Ridiculũ enim est, si quis putet Deum odisse maledicentię in lingua morbũ: malignitatis in animo non improbare. Quare si uerus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam, quantum licet & expedit, & quantũ fert charitas, ne maledictis & amaris salibus uel linguam, uel aures prębeamus, ne obliquis suspitionibus temere mentẽ permittamus: sed æqui erga omniũ dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus tum lingua, saluum illis suum honorem candide seruemus.

MANDATVM DECIMVM

Non concupisces domum proximi tui. &c.

Finis est

Finis est: Quoniam totam animam dilectionis affectu posſideri uult Deus, omnem aduerſam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Sūma igitur erit: ne qua cogitatio nobis irrepat, quæ, noxia & in alterius detrimētum uergente concupiſcentia, animos noſtros commoueat. Cui reſpondet ex aduerſo pręceptum, ut quidquid concipimus, deliberamus, uolumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate ſit coniunctū. Sed hic magna & perplexa, ut uidetur, difficultas nobis occurrit. Si enim uere ſuperius à nobis dictum eſt, ſub ſcortationis & furti uocabulis, ſcortandi libidinē, & nocendi, fallendiq; conſilium cohiberi: ſuperuacuū fuiſſe uideri queat, ut nobis poſtea ſeorſum alienorum bonorum concupiſcentia interdiceretur. Sed nobis facile nodum iſtum expediet diſtinctio inter conſilium, & concupiſcentiam. Conſilium enim, qualiter de eo in ſuperioribus præceptis locuti ſumus, eſt deliberata uoluntatis conſenſio, ubi animum libido ſubiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & aſſenſionem eſſe poteſt, cum animus uanis peruerſiſq; obiectis pungitur modo, & titillatur. Quemadmodū ergo uoluntatibus, ſtudijs, operibus, charitatis regulam præeſſe, hactenus Dominus iuſſit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne ſint ullæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorſum extimulent: Quemadmodum animum inflecti atq; induci in iram, odium, ſcortationem, rapinam, mendacium, uetuit: ita nunc prohibet inſtigari. Neq; uero ſine cauſa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æquum eſſe neget, omnes animæ potentias charitate occupari? Si qua autem à charitatis ſcopo aberret, quis morboſam eſſe inficietur? Iam uero unde fit, ut animum tuum ſubeāt cupiditates fratri tuo damnoſæ, niſi quod, neglecto illo, tibi uni ſtudes? Si enim charitate totus eſſet imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate eſſe oportet, quatenus concupiſcentiam recipit. Obijciet quiſpiam: non tamen conſentaneum eſſe, ut phantaſiæ, quæ temere uolutantur in mente, & tandem euaneſcunt, pro concupiſcentijs, quarum ſedes in corde eſt, damnentur. reſpondeo hic quæſtionem eſſe de eius generis phantaſijs, quæ, dum mentibus obuerſantur, ſimul animum cupiditate mordent ac feriunt, quandoquidem nūquam in mentem uenit, optare aliquid, quin cor excitatum ſaliat. Mirabilē ergo dilectionis ardorem dominus mandat, quem ne minimis quidem concupiſcentiæ tricis uult impediri. Animum mirifice compoſitum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri, contra dilectionis legem, patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primum uiam aperuit Auguſtinus: ne graui ſuffragio deſtitui eam putes. Etſi autem qualibet praua cupiditate interdicere, conſilium Domini fuit: ea tamen obiecta in exemplum propoſuit, quæ falſa delectationis imagine nos ut plurimum capiunt, ne quid cupiditati prorſus relinqueret, ubi ab ijs rebus retrahit, in quas potiſsimum inſanit & exultat. En ſecunda legis tabula, in qua ſatis admonemur, quid hominibus debeamus propter dominum, à cuius conſideratione pendet tota charitatis ratio. Quare fruſtra inculcaueris, quæcunq; in hac tabula docentur, officia, niſi doctrina tua dei timore & reuerentia, tanq; fundamento, ſubnitatur.

Quorſum uero ſpectet lex uniuerſa, non erit nunc difficile iudicium. Nempe in iuſtitiæ complementum: ut hominis uitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim ſuum ingenium Deus illic delineauit, ut ſi quis factis, qdquid illic pręcipitur, repręſentet, imaginem Dei quodāmodo ſit in uita expreſſurus. Quamobrem Moſes, cum ſummam illius reducere Iſraelitis

in memoriam uellet: Et nunc Israel, aiebat, quid petit abs te Dominus Deus tuus, nisi ut timeas Dominum, & ambules in uijs eius: Diligas eum, ac seruias ei, in toto corde, & in tota anima, custodiasq; mandata eius? Nec cessabat eadem occinere illis, quoties indicandus erat legis scopus. Huc itaq; respicit legis doctrina, ut hominem uitæ sanctitate cum Deo suo coniungat, & (quemadmodum alibi Moyses loquitur) cohærere faciat. Porro eius sanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus sita est: ut diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis uiribus. Et proximum, sicut nosipsos. Ac primum quidem est, ut Dei dilectione, anima nostra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus ultro fluet proximi dilectio. Quod ostendit Apostolus, dum scribit finem præcepti esse, charitatem cum conscientia pura, & fide non simulata. Vides, tanq; in capite, collocari conscientiam, & fidem non simulatam. hoc est, uno uerbo, ueram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo, si quis autumat, rudimenta quædam & primordia iustitiæ duntaxat in lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, nõ etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. Quando ultra illam Moyse, & hanc Pauli sententiam, ad supremam perfectionem, nihil desiderare queas. Quo enim, quæso, procedere uolet, qui ista institutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad spirtualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad sequendam uiæ Domini rectitudinem, deniq; ad puritatem conscientiæ, sinceram fidem, & dilectionem, eruditur? Vnde confirmatur illa legis interpretatio, quę omnia pietatis & dilectionis officia, in eius præceptis uestigat & reperit. Qui enim arida, ieiunaq; tantum elementa sectantur, ac si dimidia ex parte uolũtatem Dei edoceret, finem illius (teste Apostolo) nequaquam tenent.

Deut. 10. Deut. 11. 1 timoth. 1.

Enimuero, quia, in commemoranda legis summa, interdum Christus & Apostoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur: dum eorum uerba ad utramq; tabulam trahere uolunt. Vocat Christus apud Matthæum præcipua legis, misericordiam, iudicium, & fidem. Sub fidei uocabulo, mihi non est ambiguum, quin ueritatem designet. Atqui, ut sententia in totam legem protendatur, quidam pro religione accipiunt. frustra certe: Nam Christus de his operibus disserit, quibus homo se iustum approbare debet. hanc rationem si obseruemus, desinemus etiam mirari, cur a sibi roganti adulescenti, quæ sint mandata, quorum obseruatione ad uitam ingredimur, hæc sola respondeat. Non occides. Non mœchaberis. Non furaberis. Non falsum testimonium dices. Honora patrem & matrem. Dilige proximum tuum sicut teipsum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremonijs, fere erat. Cordis affectus non apparebat. Ceremonijs hypocritæ assidue iucumbebant. At opera charitatis talia sunt, ut solidam iustitiam per ea testemur. Ergo ne, inquies, pluris est ad iustitiæ summam, cum hominibus innocenter uiuere, q; pietate Deum honorare? Minime. Sed quia non temere quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum serio timeat: inde quoq; pietatis approbatio sumitur. huc accedit, quod Dominus, cum probe nouerit, nihil benedicentiæ à nobis peruenire ad seipsum posse: quod & per prophetam testatur: non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaq; non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurde uocat legis complementum, addens, legem perfecisse, qui diligit

Math. 23. Math. 19. Psal. 16. Rom. 13. Ephe. 1. Galath. 5. Math. 7.

fides provi[...] (handwritten marginal note)

diligit proximum. Item Totam legem uno uerbo comprehendi. Dilige proximum ſicut teipſum. Non enim aliud docet quam q̃d Dominus, dum ait. Quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, eadem facite illis. hoc eſt enim lex & prophetæ. Certum eſt, in lege & Prophetis primum locum tenere fidem, & quidquid ad legitimum Dei cultum pertinet. Inferiore loco ſubſidere dilectionem. Sed intelligit Dominus, in lege nobis tantum præſcribi iuris & æquitatis inter homines obſeruantiam, qua, ad teſtandum Dei timorem, ſi quis in nobis eſt, exerceamur. Hic ergo hæreamus. Tum optime ad Dei uoluntatẽ, legiſq; præſcriptum compoſitam fore uitam noſtram, cum fratribus omni ex parte fructuoſiſsima fuerit: in tota uero lege ſyllaba una non legitur, quæ regulam homini de ijs ſtatuat, quæ carnis ſuæ commodo facturus, aut omiſſurus ſit. Et ſane, quando ita nati ſunt homines, ut in amorem ſui plus iuſto toti proni ferantur, nulla fuit opus lege, quæ amorẽ illum, ſponte ſua immodicum, magis inflammaret. Quo plane perſpicuum eſt, nõ noſtri ipſorum amorem, ſed Dei & proximi, obſeruationem mandatorum eſſe. optimeq; ac ſanctiſsime eum uiuere, qui, quàm minimum fieri poteſt, ſibi uiuit ac ſtudet: neminem uero eo peius nec iniquius uiuere, qui ſibi duntaxat uiuit ac ſtudet, ſuaq; duntaxat cogitat, ac quærit. Quin etiam, quo magis exprimeret Dominus, quanta propenſione in proximorum dilectionem agi oporteret, ad noſtri amorem, quia nullum habebat uehementiorem aut ualidiorem affectum, tanq; ad regulam, exegit. Ac diligenter quidem penſitanda eſt uis locutionis. Non enim, quod ſtolide ſomniarunt ſophiſtæ quidam, priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & ſecundas charitati aſsignat. Sed potius, quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipſos, eũ ad alios transfert. Vnde Apoſtolus aſſerit, charitatem non quærere quæ (1.Cori.13.) ſua ſunt. Nec pili æſtimanda eſt eorum ratio, regulatum ſemper eſſe inferius ſua regula. Siquidem non regulam ſtatuit in amore noſtri Dominus, cui charitas erga alios ſubeſſet, ſed ubi naturali prauitate ſolebat amoris affectus in nobis reſidere, oſtendit aliò iam oportere diffundi: ut non minori alacritate, ardore, ſolicitudine, parati ſimus ad benefaciendum proximo, quàm nobis ipſis.

Iam, ſub proximi uocabulo cũ Chriſtus in parabola Samaritani demon- (Lucæ 10.) ſtrarit alieniſsimum quemq; contineri, non eſt quòd dilectionis præceptum ad noſtras neceſsitudines limitemus. Non nego, ut quiſq; eſt nobis coniunctiſsimus, ita officijs noſtris eſſe familiarius adiuuãdum. Ita enim fert humanitatis ratio, ut eo plura homines inter ſe officia communicent, quo arctioribus inter ſe aut cognationis, aut familiaritatis, aut uiciniæ, uinculis connectunt. Atq; id nulla Dei offenſione, cuius prouidentia, huc quodammodo adigimur. Sed dico, uniuerſum hominum genus, nulla exceptione, uno charitatis affectu eſſe amplexandum. Nullum hic eſſe diſcrimen barbari aut græci, digni uel indigni, amici uel inimici. Quoniam in Deo, non in ſeipſis, conſiderandi ſunt. A quo intuitu dum deflectimus, non mirum eſt, ſi multis erroribus implicamur. Quare ſi ueram diligendi lineam tenere libet: non in hominem primum conuertendi ſunt oculi, cuius aſpectus odium ſæpius, q̃ amorem, exprimeret: ſed in Deum, qui amorem, quem ſibi deferimus, ad uniuerſos homines diffundi iubet. Vt ſit hoc perpetuum fundamentum. Qualiſcunq; ſit homo, diligendum tamen eſſe, quia diligitur Deus. Quapropter peſtilentiſſimæ uel ignorantiæ, uel malitiæ fuit, quod

scholastici ex præceptis de non appetenda uindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, consilia fecerunt, quibus parere, uel non parere, liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt, qui uel hoc uno simplicibus Christianis essent iustiores, quod ultro se seruandis consilijs obstringerent. Et rationem asignant, cur ea non recipiant pro legibus, quod onerosa nimium & grauia uideantur Christianis, presertim qui sunt sub lege gratiæ. Ita ne legem Dei æternam, de diligendo proximo, refigere audent? An tale in aliqua legis pagina discrimen extat, ac non magis passim illic occurrunt mandata, quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissime exigant? Quale enim est istud, quod esurientem iubemur inimicum pascere? eius boues & asinos errantes in uiam dirigere, aut oneri succumbentes subleuare? Beluis ne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipsum beneuolentia? Quid? An non æternum est uerbum Domini? Mihi uindictam, & ego rependam. Quod alibi quoq; explicatius habetur. Nõ quęras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc oblitterent ex lege, aut Dominum consiliarium, non legislatorem fuisse mentiantur. Et quid hęc, quæso, sibi uolunt, quæ ausi sunt insulso glossemate illudere? Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui oderunt uos, orate pro persequentibus uos, benedicite ijs qui uos execrantur, ut sitis filij patris uestri, qui est in cœlis. Quis non hic cum Chrysostomo ratiocinetur, ex tam necessaria causa probe constare, non esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis amplius restat: ubi expungimur è numero filiorum Dei? At secundum eos, filij patris cœlestis erunt soli monachi. Soli Deum patrem audebunt inuocare. Quid interim ecclesia? Eodem iure relegabitur ad gentiles & publicanos. Dicit enim Christus. Si amicis uestris estis beneuoli: quam inde gratiam expectatis? an non gentes & publicani idem faciunt? Beneuero nobiscum agetur, si Christianorum titulus nobis relinquatur, cœlestis regni adimatur hæreditas. Vere itaq; se filios sathanæ esse produnt, qui commune iugum filiorum Dei excutiunt adeo licentiose. dubites autem, maiori ne stupiditate, an impudentia, istud dogma euulgarint. Nemo enim ueterũ est, qui non, tanquam de re certa, pronunciet, hæc esse mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuisse ex secura eius asseueratione liquet. Nam, citra controuersiam, pro præceptis habet. Et quam stolide ratiocinantur? Onus, inquiunt, esset nimis graue Christianis. Quasi uero grauius quicquam excogitari posit, quam diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis uiribus. præ ista lege nihil non facile haberi debeat: siue diligendus inimicus, siue omnis uindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certe nostræ imbecillitati ardua sunt & difficilia, uel ad minimum usq; legis apicem. Dominus est, in quo uirtutem facimus. Det ille quod iubet, & iubeat quod uelit. Sub lege gratiæ esse Christianos, non est effrenate sine lege uagari, sed Christo insitos esse, cuius gratia, à legis maledictione liberi sint; & cuius spiritu legem habeant in cordibus inscriptam. Hanc gratiam legem impropriе uocauit Paulus, alludens ad legem Dei, cui per contentionem eam opponebat, isti in nomine legis de nihilo philosophantur.

Prouer. 25.
Exo. 23.
Deut. 32.
Leuit. 19.
lib. de compunctione cordis.

Eiusdem est rationis, quod peccatum ueniale nuncuparunt, cum occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum directam ultimi mandati pręuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine deliberato

assensu

assensu, quæ non diu cordi insideat. Ego autem ne subire quidem posse dico, nisi ob defectum eorum, quæ in lege requiruntur. Vetamur alienos habere Deos. Cum mens, diffidentiæ machinis perculsa, aliò circumspectat, cũ subita cupidine aliò transferendæ suę beatitudinis incessitur, unde isti quamlibet euanidi motus: nisi quia est aliquid in anima uacuum, ad recipiendas eiusmodi tentationes? Ac, ne longius argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente: ex tota anima. Nisi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam discessum est à legis obedientia. Quia Deo non bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt, qui illic insurgunt aduersus regnum eius hostes, eiusq; edicta interpellant. Mandatum uero ultimum proprie huc pertinere demonstratũ est. pepugit nos animi aliquod desiderium? Iam concupiscentiæ rei tenemur, ac simul constituimur legis transgressores. quia Dominus non tantum deliberare & machinari, quod sit in iacturam alterius, uetat: sed concupiscentia etiam stimulari & æstuare. Legis uero transgressioni maledictio Dei semper incumbit. Non est igitur, quod uel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. Vtinam reputarent quid sibi uelit illud Christi dictum. Qui transgressus fuerit unum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno cœlorum. An ex eo numero non sunt, dum legis transgressionem ita extenuare audent, ac si digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, non simpliciter, quid præcipiatur, sed quisnam sit ille qui præcipit. Quia in qualicunq; mandatæ ab eo legis transgressiuncula, eius authoritati derogatur. An illis parum est, Dei maiestatem ulla in re uiolari? Deinde si suam in lege uoluntatem exposuit Deus, quidquid legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam fingent, ut non mortis uindicta protinus consequatur? Neq; ipse obscure pronunciauit: si uocem eius exaudire in animum potius inducerent, quàm claram ueritatem insipidis suis argutationibus obturbare. Anima, inquit, quæ peccauerit, ipsa morietur. Item. Stipendium peccati mors. Isti autem quod peccatum esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non esse contendunt. Sed enim quia plus satis hactenus insaniæ indulserunt: discant saltem aliquando resipiscere. Quod si delirare perseuerant, illis ualere iussis, habeant filij Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei uoluntatem rebellio: quæ eius iram necessario prouocat: quia est legis præuaricatio: in quam edictum est, sine exceptione, Dei iudicium. Sanctorum delicta uenialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia ueniam consequuntur.

Ex eo q̃d supra constituimus, perfectionem iustitiæ in lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem, pfectam esse corã Deo iustitiam: qua scilicet homo, iustus apud cœleste tribunal censeatur ac reputetur. Quare Moyses, lege promulgata, non dubitat contestari cœlum & terram, quod proposuisset Israeli uitam, & mortem: bonum, & malum. (Deut. 30.) Nec refragari licet, quin iustam legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæprecium est recognoscere, ecquid eam obedientiam præstemus, cuius merito concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, uidere, in legis obseruantia positum uitæ æternæ præmium: nisi præterea constet, an ea uia peruenire ad uitam æternam nobis liceat? Hac uero in parte legis imbecillitas se profert. Nam quia in nullo nostrum illa legis ob-

seruantia deprehenditur: à uitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico, non quid fiat modo, sed quid necessarium sit. Cum enim longe supra humanam facultatem sit legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones: non tamen fructum ex ijs aliquem colligere. Hoc ergo unum restat, ut ab earum bono suam miseriam melius æstimet: dum cogitat, præcisa spe salutis, mortem sibi certo imminere. Ex aduerso instant horrificæ sanctiones: quæ non paucos nostrum, sed omnes ad unum irretitos constringunt. Instant, inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur: ut præsentissimam in lege mortem cernamus. Itaque, si legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus, quam animum despondere, confundi, ac desperare, cum ex ea damnemur omnes ac maledicamur: à beatitudine, quàm suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergo ne, inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abest, spem fœlicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illam testari nobis expositam: cum interim præclusus sit & inaccessus ingressus? Respondeo. Etiam si promissiones legis, quatenus conditionales sunt, à perfecta legis obedientia dependeant, quàm nullibi reperire est, non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces, nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operum, nos Deus amplexetur: atque ideo illam bonitatem, nobis per euangelium exhibitam, fide sumus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuito cōfert, ut hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat, quòd semiplenam nostram obedientiam non respuens, &, quod deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, non ultra in præsens prosequemur.

Quod autem impossibilem legis obseruationem diximus, id est paucis uerbis explicandum simul et confirmādum. Solet enim uulgo absurdissima sententia uideri, ut Hieronymus non dubitarit, anathema illi denūciare. Quid uisum sit Hieronymo, nihil moror: nos, quid uerum sit, inquiramus. Non texam hic longas ambages de uarijs possibilitatis generibus. Impossibile appello, quod nec fuit unquam, & ne in posterum sit, Dei dispensatione impedit. si ab ultima memoria repetamus: neminem sanctorum extitisse dico: qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit, ut ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia deum amaret. Neminem rursum, qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stulta superstitio. Quorum scilicet puritati uix cœlestes angeli respondeant. Sed repugnante tum scriptura, tum experientiæ ratione. Dico item: neminem posthac futurum, qui ad uitæ perfectionis metam peruenturus sit, nisi corporis mole solutus. In hanc rem primum suppetunt aperta scripturæ testimonia. non est homo iustus super

1.Reg.8. terram, qui non peccet. Dicebat Solomo. Dauid autem.. Non iustificabitur in

Psal.143. conspectu tuo omnis uiuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissime omnium Paulus. Quod caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus ad-

Galat.5. uersus carnem. Nec alia ratione probat, omnes, qui sub lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledictos omnes, qui non permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imo pro cōfesso assumens neminem permanere posse. Quidquid autem scripturis prædictum est, id pro perpetuo, adeoque pro necessario haberi decet. Eiusmodi argutia uexabant

Augustinum

Augustinum Pelagiani. Ille, ut effugeret calumniam, fatebatur posse quidem Dominum, si uellet, hominem mortalem in angelicam puritatem euehere. Sed neq; fecisse unquam, nec facturum: quòd aliter in scripturis asseruisset. Id neq; ego inficior: sed addo tamen importune de potentia Domini disputari, contra eius ueritatem. Ideo cauillis non esse obnoxiam sententiā si quis dicat fieri non posse: quod non facturum scripturæ pronunciant. Verum si de uerbo disputatur: Dominus rogantibus discipulis, quis possit saluus esse, respondet: apud homines id quidem impossibile, apud Deum uero omnia possibilia. Validissima etiam ratione id contendit Augustinus: nunquam in hac carne reddere nos, quem debemus, legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiam ita sequitur, ut Deum amare nemo perfecte possit, qui non cognitam prius ad plenam habuerit eius bonitatem. Nos, dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ænigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne legis implementum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur: quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur. Matth. 19. Rom. 8.

Sed quo tota res melius patefiat, officium usumq; legis succincto ordine recolligamus. Porrò tribus illis partibus, quantum intelligo, continetur. Prima est, ut dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ unumquemq; iniustitiæ admoneat, certiorē faciat, conuincat deniq;, ac condēnet. Sic enim opus est, cœcum & ebrium amore sui hominem, ad notitiam simul & confessionem suæ tum imbecillitatis, tum impuritatis, adigi. Nisi uanitas eius euidenter redarguatur, insana uirium suarum confidentia inflatus est: nec adduci unquam potest, ut de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrij sui modo metitur. Atqui simul eas comparare ad legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunq; enim ingentem de ijs opinionem præsumpserit, mox tamen eas sub tanto pondere anhelare sentit, deinde titubare, ac labascere, tandem concidere etiam, ac deficere. Sic legis magisterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare dictum est, superbiæ morbo sanandus est. Quamdiu iudicio suo stare permittitur, hypocrisin comminiscitur pro iustitia: qua contentus, factitijs, nescio quibus, iustitijs aduersus Dei gratiam erigitur. Postquàm uero ad legis trutinam examinare uitam suam cogitur, omissa commentitiæ illius iustitiæ præsumptione, immenso spacio se abesse à sanctitate cernit: rursus infinitis uitijs se abundare, quibus purus antea uidebatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, ut hominis aspectum facile fallant. Nec sine caussa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse, nisi lex diceret, non concupisces: qa nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultius miserum hominem perdit, quàm id exitiale eius telum sentiatur. Ita lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremo ex utraq; maledictionem contemplamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hęreat defixus, necesse est. Peccatum continuo maledictio sequitur. Ideo, quo maioris transgressionis deprehensos conuictosq; lex tenet, eo grauioris simul iudicij reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium, illic tantū notat: cuius experimentū est in peccatoribus nondū regeneratis. Huic coniuncta sunt ista: legē esse subingressam, ut abundaret peccatū, ac pinde esse Rom. 7. Rom. 3.

administrationem mortis, quæ iram operetur & occidat. Eo enim magis haud dubie crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quòd ad præuaricationem tum aduersus legislatorem contumacia accedit. Restat igitur, ut iram Dei in peccatoris exitium armet, quia nihil per se potest, quàm accusare, damnare, & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit spiritus gratiæ, in hoc tantum adest, ut reos faciat & occidat. Id autem cum dicitur, nec ignominia afficitur lex, nec eius quidem excellentiæ quidquam derogatur. Sane si uoluntas nostra tota in eius obedientiam, formata, compositaq; foret, plane iam ad salutem sufficeret sola ipsius cognitio. At cum natura nostra, carnalis & corrupta, cum cum spirituali Dei lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quidquam emẽdetur, superest, ut lex quæ in salutem data erat, si auditores idoneos nacta fuisset, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius transgressores esse cõuincimur; q̃ iustitiã Dei clarius reserat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit. Quo uitæ salutisq; præmium iustitiæ repositum certius confirmat, eo certiorem iniquorum confusionẽ reddit. Tantum ergo abest, quin legi contumeliosa sint ista elogia, ut ad illustriorem beneficentiæ commendationem plurimum ualeant. Nam inde profecto patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri, quo minus uitæ beatitudine, per legem in propatulo posita, fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine legis subsidio nobis succurrit, Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, quam discimus identidem benefaciendo, & noua dona cumulando, nunquam fatigari. Quod autem omnium nostrûm iniquitas & damnatio, legis testimonio, consignatur: non ideo fit si tamen rite in ea proficimus, ut concidamus desperatione, ac, desponsis animis, in præcipitium corruamus, in hunc certe modum illinc exanimantur reprobi: sed ob animi obstinationem, apud filios Dei alium esse eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet; Deum omnes sub incredulitate conclusisse, non ut perdat, aut omnes perire sinat: sed ut omnium misereatur. Nempe ut omissa suæ uirtutis stolida opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant: ut nudi & uacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hãc penitus se abdant; hanc unam pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est, quicunq; eam, uera fide, & expetunt, & expectant. Dominus enim in lege non nisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contra autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores, relucet. De profectu ad implorandam auxilij gratiam sæpe Augustinus. Vt cum scribit Hylario. Iubet lex, ut facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus. item Asellio. Vtilitas legis est, ut hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad innocentium Romanum. Iubet lex, gratia uires agendi subministrat. Item Valentino. Iubet Deus quæ non possumus, ut nouerimus, quid ab illo petere debeamus. Secundum profectum non tam significanter describit, uel quòd dependere ex illo priore nouerat, uel quòd non ita probe tenebat. Neq; tamen in reprobis quoq; ipsis primum hoc legis officium cessat. Quanquam enim cum filijs Dei non huc

Marginal notes: Rom. 4. 5. / 2. Cor. 3. / De correp. & gratia. / Vide Amb. ca. 1. de Iac. & uita beata cap. 6. / Rom. 3. / Rom. 11. / Epist. 89. / Epist. 200. / Epist. 95. / Lib. de correp. et gra.

huc usq; pergunt, ut post carnis confusionem interiore homine renouentur ac reflorescant; sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestandam diuini iudicij æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiuersari: Nunc illo nondum patefacto, legis & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt, quid meriti sint.

Secundum legis officium est, ut qui nulla iusti rectiq; cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quod interior eorum animus permoueatur, aut afficiatur: sed quia, tanquam iniecto freno, manus ab exteriori opere continent, suam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nam tametsi uel terrore uel pudore impediti exercere non audent, q̃d animo conceperunt, nec suæ libidinis furias palã efflare: cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiam Dei. Imo quo magis sese retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere & quouis prorumpere, nisi hic terror legis obstaret. Nec id solum: sed legẽ quoq; ipsam pessime oderunt, & Deum legislatorem execrantur. Vt eum, si possent, maxime uelint tollere, quem nec recta iubentem, nec suæ maiestatis contemptores ulciscentem, ferre possunt. Alijs quidem obscurius, alijs clarius, omnibus tamen nondum regeneratis hic sensus inest, ut non uoluntaria submissione; sed inuiti ac restitantes, tantum timoris uiolentia, ad legis studium trahantur, sed tamen hæc coacta expressaq; iustitia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hic tranquillitati consulitur: dum cauetur, ne omnia permisceantur tumultu. Quid fieret, si omnia omnibus licerent? Quin etiam filijs Dei non est inutile, hac pedagogia exerceri, quã tisper, ante uocationem, spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiunt. Dum enim diuinæ ultionis terrore, uel ab externa petulantia retrahuntur, utcunq; nondum animo domiti, parum in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuefiunt. Ne cum uocati fuerint, sint ad disciplinam, ceu ad rem incognitam, rudes prorsus ac nouitij. Hoc officium uidetur Apostolus proprie attigisse cum tradit legem nõ esse iusto positam, sed iniustis & immorigeris, impijs & peccatoribus, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicarijs, pederastis, plagiarijs, mẽdacibus, ac periuris: & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin uagaturis carnis libidinibus retinaculum.

Tertius usus, qui & præcipuus est, & in proprium legis finem prospectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam uiget ac regnat dei spiritus. Nam tametsi digito Dei legem scriptam & insculptã habent in cordibus: hoc est, sic affecti sunt & animati per spiritus directionem, ut obtemperare Deo cupiant, bifariam tamen adhuc in lege proficiunt. Est enim illis optimum organum, quo melius in dies ac certius discant, qualis sit Domini uoluntas, ad quam adspirant, atq; in eius intelligentia confirmentur. Vt si quis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus, ut domino suo se approbet, necesse tamen habet, mores Domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se cõponat & accõmodet. nec se quispiã nostrũ ab hac necessitate

eximat.

eximat. Nemo enim eò ſapientiæ adhuc penetrauit, ut non poſſit ex quotidiana legis eruditione nouos facere progreſſus, in puriorem diuinæ uoluntatis notitiam. Deinde quia non ſola doctrina, ſed exhortatione quoq; indigemus, hanc quoq; utilitatem ex lege capiet ſeruus dei, ut frequenti eius meditatione, excitetur ad obſequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum ſanctos ſibi inſtare oportet: qui ſecundũ ſpiritum quantalibet alacritate ad Dei iuſtitiam contendant, carnis tamen ignauia ſemper onerantur, quo, minus legitima promptitudine pergant. Huic carni lex flagrum eſt: quo inſtar inertis tardiq; aſini, ad opus urgeatur. Imo ſpirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus eſt, aſſiduus aculeus erit, qui deſidere illum non permittat. Nimirum in hunc uſum reſpiciebat Dauid, quum inſignibus illis encomijs legem celebraret: Lex domini immaculata, conuertens animas. Iuſtitiæ Domini rectę lætificantes
Pſal. 19 corda, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos &c. Item. Lucer
Pſal. 119. na pedibus meis uerbum tuum, & lumen ſemitis meis. Ac innumera, quæ toto illo Pſalmo proſequitur. Neq; uero repugnant iſta Paulinis ſententijs, quibus oſtenditur, non quem regeneratis uſum lex præſtet, ſed quid homini per ſe conferre queat. Hic autem canit propheta, quanta cum utilitate, legis ſuæ lectione erudiat Dominus eos, quibus intus obſequendi promptitudinem aſpirat. Quod diſcernere dum imperiti quidam neſciunt, Moſen animoſe explodunt, legemq; ualere iubent, quia ſcilicet Chriſtianis alienum eſſe arbitrantur, adhærere doctrinæ, quæ legis adminiſtrationem continet, faceſſat longe ex animis noſtris profana iſthæc opinio. Pulchre enim docuit Moſes, legem, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare poteſt, in ſanctis meliorem præſtantioremq; habere debere uſum. Sic enim moriturus populo teſtificabatur. Ponite corda ueſtra in omnia uerba, quæ ego te
Deut. 32. ſtificor uobis hodie, ut mandetis ea filijs ueſtris, doceatisq; cuſtodire, facere & implere uniuerſa, quæ ſcripta ſunt in uolumine legis huius, quia non incaſſum præcepta ſunt uobis, ſed ut ſinguli in eis uiuerent. Quod ſi abſolutum in ea iuſtitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullã eſſe nobis recte iuſteq; uiuendi regulam oportet, aut ab ea nephas eſt diſcedere. Siquidem non plures, ſed una eſt perpetua & inflexibilis uiuendi regula. Quam obrem, quòd iuſti hominis uitam in legis meditatione continuam facit Dauid, id ne ad ſeculum unum referamus: quia ſingulis ad finem mundi ætati
Pſal. 1. bus conuenientiſſimum eſt. Nec abſterreamur ideo, aut refugiamus ab eius inſtitutione, quòd exactiorem multo ſanctitatem præſcribat, quàm præſtaturi ſumus, dum circumferemus carcerem corporis noſtri. Non enim iã rigidi exactoris uicem erga nos fungitur, cui non ſatisfiat, niſi ſoluto penſo: ſed in hac, ad quam nos adhortatur, perfectione metam demonſtrat, ad quã eſt nobis tota uita contendendum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium namq; eſt tota hæc uita, cuius decurſo ſpacio, dabit Dominus, ut metam illam, ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia, teneamus.

Nunc ergo quoniam uim exhortationis erga fideles habet lex, nõ quę eorum conſcientias maledictione liget: ſed quæ pigritiam, ſubinde inſtando, excutiat & imperfectionem uellicet: : multi, dum uolunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam eſſe legem fidelibus: non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis, quod antea erat: hoc eſt, ne eorum conſcientias, perterrendo & cõ

fundendo,

fundendo, damnet ac perdat. Et sane talem legis abrogationem non obscure docet Paulus. A Domino quoq; fuisse prædicatam ex eo apparet, quòd opinionem illam de lege à se dissipanda non refutasset, nisi inualuisset inter Iudæos. Cum autem non potuerit temere, sine ullo prætextu, emergere, credibile est ab eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam, qualiter cuncti fere errores occasionem à ueritate sumere consueuerunt. Nos uero, ne ad eundem impingamus lapidem, accurate distingamus, quid in lege sit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Cum testatur dominus, se non uenisse ad legem abolendam, sed ad implendam: nec præteriturum, donec cœlum ac terra transeant, apicem ex lege, quin omnia fiant: nihil de obseruantia legis per suum aduentum detractum iri, satis confirmat. Et merito, quando in hunc finem potius uenit, ut eius transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuiolabilis legis doctrina: quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet. Quæ uero de maledictione dicuntur à Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solum constringendæ conscientiæ uigorem, cõstat. Non enim solum docet lex: sed imperiose exigit, quod mandat. Si nõ exhibeatur, imò si qua in parte ab officio cessatur, maledictionis fulmen stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus legis, esse execrationi obnoxios, quia scriptum sit, Execrabilis omnis, qui non complet omnia. Eos aũt sub operibus legis dicit, qui in remissione peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à legis rigore soluimur. Solui ergo nos à legis uinculis oportere decet, nisi uolumus sub illis misere perire. Sed quibus uinculis? illius austeræ & infestę exactionis: quæ ex summo iure nihil remittit, nec transactionem ullam impunitam sinit. Ab hac, inquam, maledictione ut nos redimeret Christus, factus est pro nobis maledictio. Scriptum est enim, maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem sequenti tradit, Christum legi fuisse subiectum, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Sed eodem sensu, subdit enim continuo, Quo ius filiorum, adoptione, reciperemus. Quid istuc est? ne perpetua seruitute premeremur, quæ conscientias nostras anxietate mortis compressas teneret. Interim manet illud semper inconcussum, ex legis autoritate nihil decessisse, quin eadem semper ueneratione obedientiaq; ipsam suscipi à nobis conueniat.

Matth. 5.

Gall. 3. 4.

Paulò plus est difficultatis in alio loco, ex Epistola ad Collossenses. Et uos cum essetis mortui per delicta, & præputium carnis uestræ, conuiuificauit cum illo, donans nobis omnia delicta, delens, quod aduersus uos erat, chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipsum tulit è medio affigens cruci &c. Videtur enim legis abolitionem aliquantum ultra dilatare, ut nihil iam nobis sit cum illius decretis. Quidam simpliciter de lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis seueritatem, quàm doctrinam, abolitam interpretantur. Alij acutius pensiculantes Pauli uerba, perspiciunt in legem ceremonialem proprie competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare uocabulum decreti. Nam ad Ephesios quoq; ita loquitur. Ipse est pax nostra qui fecit utraq; unum, legem mandatorũ, in decretis sitam, euacuans, ut duos conderet in seipso, in unum nouum hoĩem. De ceremonijs illic agi, minime ambiguum, qa interstitium uocat, quo Iudæi à gentibus dissidebant. Quare priores illos ab ijs iure reprehendi fateor. Sed ab his quoq; nondum bene explicari mens Apostoli mihi uidetur.

Colloss. 2.

Ephe. 2.

tur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios cum de sua, in societatem Israelis, cooptatione certiores facere uellet, impedimentum, quo arcebantur olim, sublatum docet. Illud erat in ceremonijs. Ritus enim ablutionũ & sacrificiorum, quibus Iudæi Dño consecrabãtur, eos à gentibus segregabant. At in epistola ad Collossenses sublimius mysterium attingi, quis non uideat? Certamen est quidem illic de Mosaicis obseruationibus, ad quos Pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant. Sed quemadmodum in Epistola ad Galatas controuersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontẽ suum reuocat: ita & hoc loco. Nã si in ritibus nihil aliud cõsideras, quam defungẽdi necessitatẽ, quorsum attinebat uocari chirographũ, & chirographũ contrariũ nobis? Preterea in eo totam prope redemptionis nostræ summam ponere, ut induceretur? Quare res ipsa clamat, hic aliquid interius reputandum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assecutum: si tamen mihi uerum esse concedatur, quod alicubi uerissime ab Augustino scriptum est: in ceremonijs iudaicis cõfessionem magis delictorum extitisse, quàm expiationem. Quid enim sacrificijs aliud agebant, quam se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus: nisi quod se immundos testabantur? Ita edebatur ab illis & piaculi, & impuritatis suæ debitum: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, *Heb. 9. 10.* quæ manebant sub ueteri testamento. Merito ergo chirographa uocat apostolus, suis cultoribus aduersa; quando per illa suam damnationem ac immundiciem palam consignabant. Nec obest, quod illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assecuti in Christo, non in ceremonijs, quas illic à Christo discernit Apostolus: quoniam Christi gloriã, tum usurpatæ, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & apposite uocari chirographa, hominum saluti contraria, quia uelut solemnia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis cum uellent rursum Christianam Ecclesiam adstringere pseudoapostoli non sine caussa Paulus, altius repetita earum significatione, Collossenses admonuit, quo relaberentur, si subiungari se in eum modum ab illis passi essent. Simul enim illis excutiebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignanda tantum ualidæ, ad eadem delenda nihil poterant.

ceremonias per se considerentur eleganter chirographa hominum saluti contraria

De fide

DE FIDE VBI ET SYMBOLVM, QVOD APOSTOLICVM uocant, explicatur:

Caput IIII.

Iam satis ex proxima disputatione intelligi potest, quæ nobis per legem agenda Dominus præscribat, quorũ si qua in parte lapsi fuerimus, iram & terribile mortis æternæ iudicium edicit. Rursum, quàm non modo arduũ, sed prorsus supra uires, extraq; omnem nostram facultatem sit, legem implere, ut exigit. Quare si nos duntaxat ipsos intuemur, quidq; nobis dignum sit cogitamus: nihil est bonæ spei reliquum. sed à Deo abiectos, mors & certissima confusio nòs manet. id etiam explicatum fuit, unam esse effugiendę huius calamitatis rationem, nempe Domini misericordiam: siquidem & solida fide ipsam amplectamur, & in ipsa constanti spe acquiescamus. Hoc uero nunc superest expendendum: qualis esse hæc fides debeat, cuius beneficio quicũq; sunt in filios Dei cooptati, regni cœlestis possessionem adeunt: quando tantæ rei efficiendę, non quamlibet opinionem, aut etiam persuasionem parem esse constat. Atq; eo diligentius dispicienda est nobis & disquirenda germana fidei proprietas, quò perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil altius concipit, quàm uulgarem quendam euangelicæ historiæ assensum: Quod malum, ut alia innumera, scholasticis sophistis acceptum referri par est: qui præterquam quod caliginosa sua definitione totam uim eius deterunt: dum nugatoriam fidei formatę & informis distinctionem asserere uolunt, persuasionem nescio quam timore Dei & pietate uacuam, uerę fidei nomine dignantur, tota scriptura reclamante. Cum eorum definitione aliter nolo conflictari, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis uerbo Domini demonstratur, unde liquido apparebit, quam imperite & insulse de ipsa strideant magis, quam loquantur. Nec distinctio pilo melior est. Quanquam enim duas esse fidei formas, docendi causa, concedimus, dum uolumus ostendere qualis sit in impijs Dei notitia: unicam tamen piorum fidem, cum Paulo, agnoscimus & prædicamus. credunt certe plurimi Deum esse, Euangelicam historiam, ac reliquas scripturæ partes ueras esse arbitrantur, quale fere iudicium esse solet de ijs, quæ uel olim gesta narrantur, uel ipsi præsentes spectauimus. Sunt etiam qui ultra procedunt. Nam & Dei sermonẽ pro certissimo habẽt oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus utcunq; commouentur. Talibus quidem fidei testimonium tribuitur, sed per κατάχρησιν. q̃m Dei uerbum non impugnant manifesta impietate, uel aspernantur, uel contemnunt: sed quandam potius obedientiæ speciem prę se ferunt.

Verum hæc fidei ceu umbra ceu imago, ut nullius est momenti, ita indigna est fidei appellatione, à cuius solida ueritate quàm procul absit, tametsi mox fusius uidebitur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari. Credidisse dicitur Simon magus, qui tamen suam incredulitatem paulo post prodit. Actor. 8.

Quod fides illi tribuitur, non intelligemus cū quibusdam, simulasse uerbis quam incorde nullam haberet: sed potius arbitramur Euangelij maiestate uictum, qualemcunq; fidem adhibuisse, atq; ita Christum uitæ, & salutis authorem agnouisse, ut libenter illi nomen daret. Eodem modo credere ad tempus dicuntur, Luc. 8. in quibus uerbi semen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus arescit mox & deperit. Tales non dubitamus quodam uerbi gustu affectos, ipsum auide arripere, & diuinam eius uirtutem persentiscere. Vt fallaci fidei simulatione, non hominū oculis modo imponant: sed suis ipsorum animis. Ipsissimam enim pietatem esse sibi persuadent, illam, quam Dei uerbo deferunt, reuerentiam. Quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum, et confessum eius uel probrum, uel contemptum. Qualiscunq; autem illa est assensio, ad cor ipsum usq; minime penetrat, ut illic defixa resideat. & quanquam radices egisse interdum uidetur: uiuę tamen illę non sunt. Tot uanitatis recessus habet, tot mendacij latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi obtectum est, ut seipsum sæpe fallat. At uerò qui talibus fidei simulacris gloriantur, intelligāt diabolis nihilo se in hac parte præcellere. Priores certe illi, sunt multo inferiores, q̄ stupidi audiunt: & intelligunt: quorum notitia diaboli contremiscunt. alij in hoc pares sunt, quod qualiscunq; sensus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & consternationem.

Iacob. 2.

E cōuerso uera & christiana fides, quæ sola demum haberi fides meretur neq; simplici contenta est historiæ cognitione, & cor hominis, absterso inde fictionis simulationisq; fuco, penitius insidet atq; occupat, q̄ ut temere euanescat. Principio admonendi sumus, quò uis eius & natura bene elucescat, ad uerbum Dei esse referendam: cum quo tantam habet propinquitatem & correlationem, ut non aliunde melius æstimari queat. Est enim uerbum obiectum eius & scopus, in quem perpetuo collimare debet: à quo se minimum deflectit, non iam fides, sed incerta est credulitas, & uagus mentis error. Idē uerbum basis est, qua fulcitur & sustinetur; unde si declinat, corruit. Tolle igitur uerbum, & nulla iam restabit fides. Non hic disputamus, an ad seminandum Dei sermonem, unde fides concipiatur, necessarium sit hominis ministerium, quod alibi tractabimus: Sed uerbum ipsum, utcunq; ad nos deferatur, instar speculi esse dicimus, in quo Deū intueatur & contempletur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, siue sola sua uirtute operetur, semper tamen ijs, quos ad se trahere uult, per uerbum suum se repræsentat. Neq; enim unum id in fidei intelligentia agitur, ut Deum esse nouerimus: sed etiam, imo hoc præcipue, ut qua sit erga nos uoluntate, intelligamus. Neq; enim scire qualis sit tantum, nostra refert: sed qualis esse nobis uelit. iam ergo habemus, fidem esse diuinæ erga nos uoluntatis notitiam, ex eius uerbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de ueritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quamdiu secū animus tuus disceptabit, dubię & infirmę, uel potius nullius authoritatis erit uerbum. Neq; etiam sufficit Deum credere ueracem, qui nec fallere nec mētiri possit: nisi cōstituas proculdubio, quidquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuiolabilem ueritatem. Sed quoniam nec ad uocem Dei quamlibet, cor hominis in fidem erigitur: inquirendum adhuc est, quid proprie fides in uerbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, morte morieris: Vox Dei ad Cain, sanguis fratris tui clamat ad me de terra. Sed quæ nihil per se nisi fidem quatefacere queant.

queant: Tantum abest ut stabiliendæ sint idoneæ. Non negamus interim, quin fidei officium sit, ueritati Dei subscribere, quoties, & quicquid, & quocunq; modo loquitur: sed quærimus modo, quid in uerbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi solam indignationem & uindictam cōsciētia nostra conspicit, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem, quem exhorrescit, quomodo non refugeret? Atqui Deum quærere fides debet, nō refugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando uoluntatem Dei qualemcunq; nosse, pro fide censendum non est. Quid si in locum uoluntatis beneuolentiam seu misericordiam subijciamus? Ita certe ad fidei ingenium propius accesserimus. Tum enim ad Deum quærendum allicimur, postq; didicimus nostrum in eo bonum esse: quod ipsum nobis confirmatur, ubi sibi curæ studioq; nostram salutem esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse patrem: quando in eam solam reclinare cor hominis potest. Iam cum non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat: excludēda est dubitatione mixta intelligentia: quæ non solide sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At uero plurimum abest, quin mens hominis, ut cæca est & obtenebrata, ad percipiendam usq; Dei uoluntatem penetret ac conscendat: quin cor, ut perpetua hæsitatione fluctuatur, securum in ea persuasione resideat. Itaq; aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei uerbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit, si dicamus, esse Diuinę erga nos beneuolentiæ firmam certamq; cognitionem: quæ gratuitę, in Christo, promissionis ueritate fundata, per spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris, & cordibus obsignatur.

Nunc singulas partes de integro persequamur, quibus diligenter excussis, nihil, ut opinor, dubium restabit. Cognitionem diuinæ uoluntatis dum uocamus, non intelligimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum, quæ sub humanum sensum cadunt. Adeo enim superior est, ut mentem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quò ad illam pertingat. Neq; etiam ubi pertigit, quod sentit assequitur: sed dum persuasum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit, quàm si humanum aliquid sua capacitate perspiceret. Quare eleganter Paulus, qui id uocat comprehendere, quæ sit longitudo, latitudo profunditas & sublimitas: & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse, quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intelligentia longe sublimius. Quia tamen arcanum uoluntatis suæ, quod à seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides subinde in scripturis agnitio uocatur: Ab Ioanne uero, scientia, cum fideles testatur, scire se esse filios Dei. Et sane certo sciunt: sed diuinæ ueritatis persuasione confirmati magis, quam rationali demonstratione edocti. Id indicant & Pauli uerba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aspectum. Quibus ostendit, ea, quæ per fidem intelligimus, nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Vnde statuimus, fidei notitiam certitudine magis, quam apprehensione contineri. Addimus certam ac firmam, quò solidior persuasionis constantia exprimatur. Nam ut dubia & uersatili opinione non

Ephes. 3. 1. Iohan. 3. 2. Corin. 5.

ne non est contenta fides, ita nec obscura perplexaque conceptione: sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis, & probatis esse solet, certitudinem requirit. Sunt enim permulti, qui Dei misericordiam sic concipiunt, ut quam minimum consolationis inde recipiant. Simul enim misera anxietate constringuntur: dum dubitant, an misericors sibi sit futurus, quia illam ipsam, de qua persuasissimi sibi uidentur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Siquidem ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse, an ad se quoque peruentura sit, uel potius an sint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, cum in medio cursu resistat, dimidia tantum est. Itaque non tam secura spiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæsitatione solicitat. Longe est alius sensus πληροφορίας, quæ fidei semper in scripturis tribuitur. Nempe qui Dei bonitatem perspicue nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit, quin eius suauitatem uere sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursum audaciam. Cum dicit, per Christum nos habere audaciam et aditum in fiducia, quæ est per fidem illius. (Ephe. 3.) Quod adeo uerum est, ut sæpiuscule pro fiducia nomen fidei usurpetur. Hic præcipuus fidei cardo uertitur, ne, quas Dominus offert misericordiæ promissiones, extra nos tantum ueras esse arbitremur, in nobis minime: sed potius eas intus complectendo, nostras faciamus. (Rom. 5.) Hinc demum nascitur fiducia illa, quam alibi pacem idem uocat, nisi quis pacem deriuare inde malit. Est autem securitas, quæ conscientiam coram Dei iudicio sedat & serenat: sine qua tumultuosa trepidatione ipsam uexari, & pene dilaniari necesse est: nisi forte, Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et uere ad momentum. Neque enim diu fruitur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij subinde recurrente acerrime lancinetur. In summa, uere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium beneuolumque patrem esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit, ut Apostolus his uerbis demonstrat. (Hebræ. 3.) Si fiduciam & gloriationem spei ad finem usque firmam tenuerimus: Sic enim nõ bene sperare in Domino existimatur nisi qui confidenter se regni cœlestis hæredem glorieẽ. Fidelis, inquam, nõ est, nisi qui suæ salutis securitati innixus, diabolo & morti confidenter insultet, (Rom. 8.) quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confisus sum, inquit, quod neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur in Christo Iesu. (Ephes. 1.) Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hæreditatis, ad quam uocati sumus. Et ubique sic docet, ut innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi, nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

Atqui, dicet quispiam, longe aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia, non modo inquietudine tentantur, quod sæpe illis contingit: sed grauissimis etiam terroribus interdum quatefiunt. Tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum uehementia. Id quod non satis uidetur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluendus est, si superiorem illam doctrinam stare uolumus. Nos certe, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam

imagi

imaginamur, quæ nulla tangatur dubitatione, nec ſecuritatem, quæ nulla ſolicitudine impetatur. Quin potius dicimus, perpetuum eſſe fidelibus certamen cum ſua ipſorum diffidentia. Tantum abeſt, ut eorum conſcientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rurſum tamen qualemcunq; in modum affligantur, decidere ac deſciſcere negamus, à certa illa, quam de miſericordia Dei conceperunt, fiducia. Id quo intelligatur, neceſſe eſt redire ad illam carnis & ſpiritus diuiſionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidiſsime ſe profert. Sentit ergo hanc in ſe diuiſionẽ pium pectus: quod partim, ob diuinæ bonitatis agnitionẽ, ſuauitate perfunditur, partim, ob ſuæ calamitatis ſenſum, amaritudine angitur: partim in Euangelij promiſsionem recumbit: partim ſuæ iniquitatis teſtimonio trepidat: partim uitæ apprehenſione exultat: partim mortem exhorreſcit. Quæ uariatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene, in præſentis uitæ curſu, nobiſcum agitur, ut omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: ubi, quæ in reliquijs carnis hęret diffidentia, ad oppugnandam, quæ intus concepta eſt, fidem inſurgit. Verum ſi permixta eſt in fideli mente dubitatione certitudo, an non eò ſemper recidimus, ut fides nõ certa & liquida, ſed obſcura modo & perplexa diuinæ erga nos uoluntatis notitia conſtet? Minime uero. Neq; enim, ſi uarijs cogitationibus diſtrahimur, ideo protinus à fide diuellimur: Nec ſi ſurſum, deorſum, diffidentiæ agitatione, uexamur, ideo in eius abyſſum demergimur: Neq; ſi concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem iſtius certaminis ſemper hic finis eſt, quod fides eas difficultates, quibus ita circumſeſſa, uidetur periclitari, tandem eluctatur.

Summa hæc ſit: Vbi primum uel minima fidei gutta mentibus noſtris inſtillata eſt, iam faciem Dei placidam & ſerenam, nobiſq; propitiam, contemplari incipimus. Procul id quidem & eminus: ſed ita certo intuitu, ut ſciamus nos minime hallucinari. Quantum deinde proficimus, ut nos aſsidue proficere decet, quaſi progreſſu facto, in propiorem eius conſpectum, eoq; certiorem, uenimus. Et ipſa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem, Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia uidemus inuolutam teneri, quæ paulatim abſtergatur. Non tamen quædam ignorando, aut obſcurius, id quod cernit, cernendo, impeditur, quin diuinæ erga ſe uoluntatis perſpicua notitia fruatur. Quod in fide primas ac potiſsimas partes tenet. Quemadmodum enim ſi quis carcere incluſus, ex anguſtiore feneſtra oblique tantum & quaſi dimidiatim emicantes habeat ſolis radios, libero quidem priuatur ſolis aſpectu, ſplendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiuſq; uſum recipit, ſic terrei, corporis compedibus uincti, utcunq; multa obſcuritate undiq; obumbremur, luce tamen Dei, uel puſillum, ad exerendam eius miſericordiam irradiante, quantum ſatis eſt ad ſolidam ſecuritatem, illuminamur. Vtrunq; diuerſis locis Apoſtolus eleganter docet. Cum enim ex parte nos cognoſcere, & ex parte prophetare, uidereq; in ænigmate per ſpeculum tradit, quam tenuis in præſenti uita illius uere diuinæ ſapientiæ portiuncula, nobis detur, indicat. Atqui quàm certo & minime fallaci ſui guſtu nos afficiat uel exigua fidei guttula, idem alibi oſtendit, cum affirmat, nos per Euangelium, reuelata facie, nulloq; obiecto uelamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, ut in eandem imaginem transformemur. In talibus ignoran

1. Cori. 13

2. Cori. 3

tiæ inuolucris plurimum simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: cum præsertim cor nostrum suo quodam naturali instinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero, & genere uariæ, magno identidem impetu insiliunt. Ipsa præcipue conscientia, incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secum querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacite fremit, nunc aperte tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit: inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuo destinantur, ut Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quidquam speremus, & timeamus, ceu ab hoste capitali. Ad hos impetus sustinendos, fides se uerbo Domini armat & munit. atque ubi insultat huiusmodi tentatio: Deum esse inimicum, quia sit infestus: contra excipit, esse quoque, dum affligit, misericordem: quia castigatio à dilectione potius, quàm ira, proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum uindicem, opponit ueniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ita pia mens, utcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti unquam patitur. Quin potius quæcunque disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quod sancti, dum ultione Dei maxime urgeri sibi uidentur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt: & dum minime exauditum iri apparet, eum nihilominus inuocant. Quorsum enim attineret apud eum deplorare, à quo solatium nullum sperarent? Eum uero inuocare nunquam inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quibus fidei pusillitatem Christus reprehendit, se quidem perire querebantur, eius tamen auxilium implorabant. Ergo, quod iam superius dictum est, rursum asserimus: fidei radicem nunquam è pio pectore auelli: quin ima in parte defixa hæreat, utcunque decussa, huc aut illuc inclinare uideatur: Eius lumen ita nunquam extingui ac præfocari, quin saltem, uelut sub fauilla, delitescat. Siquidem cum hæc sit sanctis extrema desperationis materia: manum Dei in suum exitium, secundum præsentium rerum existimationem, sentire, eousque tamen progressuram spem suam Iob affirmat: ut si ab eo occidatur, non sit propterea desiturus in eum sperare.

Math. 8. *Iob. 13.*

Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeo nihil decedit fidei securitati, ut solidius inde stabiliatur. Nempe, dum fideles, uel exempla diuinæ ultionis aduersus impios edita documentorum uice sibi esse cogitantes, ne iisdem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi contingat, solicite cauent: uel cum miseriam suam secum recognoscentes, à Domino toti pendere discunt: sine quo se quolibet uento fluxos magis & euanidos esse uident. Nam Apostolus, dum propositis flagellis, quibus in Israeliticum populum olim Dominus uindicarat, terrorem Corinthiis incutit, ne similibus malis seipsos obstringant, eo fiduciam ipsorum nihil labefactat, sed torporem carnis modo excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari solet. Nec, dum à iudæorum casu argumentum exhortandi sumit, ut qui stat, uideat ne cadat, nos uacillare iubet, ac si nostræ stabilitatis parum certi essemus: sed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ uirtutis præfidentiam adimit: ne depulsis iudæis, gentes, in eorum locum receptæ, se

1. Cori. 10. *Roma. 11.*

tæ, ferocius insultent. Deinde ubi docet, ut cum timore & tremore opere-
mur salutem nostram: non aliud exigit; nisi ut in Domini uirtutem, cum *Philip. 2.*
multa nostri deiectione, suspicere assuescamus. Enimuero nihil tam nos ad
fiduciam certitudinemque animi in dominum reijciendã expergefacit, quàm
nostri diffidentia, & concepta ex conscientia nostræ calamitatis anxietas.
In quem sensum accipiendum est, quod est apud Prophetam. In multitudi- *Psal. 5.*
ne bonitatis tuæ ingrediar templum tuum, adorabo in timore. Vbi decen-
ter fidei audaciam, quę Dei misericordiæ innititur, cum religioso timore con
iungit, quo nos affici necesse est, quoties in conspectum diuinæ maiestatis
prodeuntes, ex eius splendore, quanta sit nostra obscœnitas, intelligimus.
Vere etiam Salomo, dum beatum hominem pronunciat, qui terret assidue *Prouer. 28.*
cor suum, quoniam induratione in malum corruatur. At terrorem intelli-
git, qui nos cautiores reddat: non autem, quo afflicti concidamus, dum
scilicet animus in se confusus, in Deo se recolligit: in illo erigitur, apud seip-
sum deiectus: diffisus sibi, illius fiducia respirat. Proinde nihil obstat quin si-
mul & terreantur fideles, & securissima consolatione potiantur: prout nunc
in suam uanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei ueritatem, animi cogi
tationem referunt.

Porrò timor Domini, cuius testimonium passim defertur sanctis omni- *Prouer. 1. 9.*
bus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tametsi *psal. 110.*
unus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus patris reue *Pro. 15*
rentiam, & Domini. Itaque qui illum rite uolet colere, & obedientem illi fili- *Iob. 28.*
um se præstare, & obsequentem seruum, studebit. Obedientiam, quæ sibi ut
patri redditur, Dominus, per prophetam, honorem uocat: obsequium, quod
ut Domino exhibetur, timorem. Filius, inquit, honorat patrem, & seruus *Malach. 1.*
Dominum. Si ego pater, ubi honor? Si Dominus, ubi timor? Vtcunque au-
tem distinguat, uides ut confundat utrumque simul. Timor ergo Domini, sit
nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum, si utrumque affectũ
idem animus recipiat. Nam qui secum reputat, qualis sit nobis pater Deus,
satis habet caussæ, etiam si nulli sunt inferi, cur eius offensionem qualibet
morte grauius perhorrescat. Sed etiam, quæ est ad peccandi licentiam car-
nis nostræ lasciuia, quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul
est hæc cogitatio, Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi
omnem iniquitatem: cuius ultionem non euadent, qui flagitiose uiuendo,
eius iram aduersum se prouocarint. Quod autem Ioannes dicit timorem nõ
esse in charitate: sed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniã *1. Ioan. 4.*
timor pœnam habet: nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis lo-
quitur, à quo longe differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent im
pij, quod in eius offensionem incurrere uideantur, siquidem impune id pos
sent: sed quia uindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius,
horrore concutiunt. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitran
tur, quia singulis momentis expectant, dum in caput suum corruat. fideles
autem, ut dictum est, & offensam prius quàm pœnam timent: nec timore
pœnæ perturbantur, ac si ceruicibus suis impenderet: sed cautiores red-
duntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, *Ephe. 5.*
Nolite falli, inquit, propter hoc uenit ira Dei in filios diffidentiæ. Non
minatur in ipsos descensuram: sed admonet, ut impijs, ob ea, quæ recensue
rat, flagitia, iram Domini præparatam cogitent; ne & ipsi eam experi-
ri uelint.

Iam in diuina beneuolentia, quam respicere dicitur fides, intelligimus salutis ac uitę ęternę possesionē obtineri. Nā si, deo propitio, nihil boni deesse potest: abunde nobis sufficit ad salutis certitudinē, ubi suę dilectiōis ipse nos certiores facit. Ostendat faciē suam, inquit propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt scripturæ, quòd abolitis inimicitijs oībus, in gratiā nos recepit. Quo scilicet innuunt, Deo nobis reconciliato, nihil manere periculi, quin omnia nobis bene succedant. Quare fides, dilectione Dei apprehensa, promissiones habet uitæ præsentis & futuræ, solidamque bonorum omnium securitatem. sed qualis è uerbo percipi potest. Neq; enim uitæ huius aut longitudinem aut honorem, aut opes, sibi certo fides promittit: quando nihil horum nobis esse constitutum uoluit Dominus: sed hac certitudine contenta est, utcunq; nos multa deficiant, quæ ad uitæ huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquàm defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ uitæ expectatione residet, quæ extra dubium, per Dei uerbum, posita est. Quæcunq; tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneant, quos sua dilectione complexus est Deus: impedire nequeunt, quin eius beneuolentia, plena sit fœlicitas. Proinde, cum summam beatitudinis uellemus exprimere, Dei gratiam posuimus: è qua scaturigine, uniuersæ bonorum species nobis profluunt. Atq; id passim obseruare in scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari, quoties non de æterna modo salute, sed quolibet bono nostro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde sentitur, uita ipsa esse suauiorem & optabiliorem.

Psal. 80. Ephes. 2. Psal. 63.

Fidei fundamentū facimus, gratuitā promissionē: q; in ipsa proprie fides consistat. Tametsi enim Deum per omnia ueracem esse statuat: siue iubeat, siue prohibeat, siue promittat, siue minetur: Iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: Proprie tamen à promissione incipit, in ipsa constat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo quærit: quæ non in mandatis, aut pœnarū edictis: sed in misericordiæ promissione reperitur: eaq; non nisi gratuita. Quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, nō aliter uitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitā. Ergo, nisi fidem tremere ac uacillare uolumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino ultro ac liberaliter, potiusq; miseriæ nostræ, quàm dignitatis respectu, offeratur. Quare Apostolus hoc Euangelio testimonium defert, quòd sit uerbum fidei: legis tum præceptis, tum promissionibus adimit: quando nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio, qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelij correlatio: dum Euangelij ministerium sibi commissum docet, in fidei obedientiam: illud esse uirtutem Dei in salutem omni credenti, in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum, siquidem, cum Euangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinę erga nos beneuolētiæ testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Cū ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, nō negamus quin Dei uerbum omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles: sed misericordiæ promissionem fidei, in proprium scopum, destinamus. Quemadmodū iudicem & ultorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tñ in eius clementiam proprie intuentur: quando talis considerandus illis describitur, qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suauis

Rom. 10. Rom. 1. 2. Cor. 5. Psal. 86. 103. 145.

suauis uniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Rursum non sine caussa in Christo promissiones omnes concludimus, quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in ipso esse etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Si quid enim pollicetur Deus, eo beneuolentiam suam testatur. Vt nulla sit eius promissio, quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert, quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficijs dum impij cumulantur, eo grauiori iudicio sese induunt. Cum enim ea sibi è Domini manu peruenire, nec cogitēt, nec agnoscant: aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri, quàm brutę pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihilo magis obstat, quod destinatas plerumque sibi promissiones respuendo, ultionem hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionum efficacia, ubi fidem apud nos inuenerunt: uis tamen ac proprietas earum, nostra infidelitate aut ingratitudine nunquam extinguitur. Ergo cum Dominus, suis promissionibus, nō ad percipiendos modo suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos, hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est: Promissionem quamlibet, esse diuinę erga nos dilectionis testificationē. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. Ille est filius dilectus, in quo residet & acquiescit amor patris: Ipso igitur intercedente ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi, pacem nostram, ipsum uocat: alibi ceu uinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur in illum conijciendos esse oculos, quoties ulla promissio nobis offertur: nec absurde à Paulo doceri, in ipso confirmari & adimpleri, quæcunque sunt Dei promissiones.

Rom.1.
2.Cor.1.
Matth.17.
Ephe.2.
Rom.8.

Atque hæc quidem nuda externaque uerbi Dei demonstratio abunde ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciaque nostra impediret, uerum, quę mentis nostræ ad uanitatem est propensio, Dei ueritati nunquam adhærere potest. Quæ hebetudo est, ad eius lucem semper cæcutit. Proinde sine spiritussancti illuminatione, uerbo nihil agitur. Vnde etiam liquet, fidem humana intelligentia multo superiorem esse. Nec satis fuerit, mentem esse Dei spiritu illuminatam, nisi & eius uirtute cor offirmetur ac fulciatur. In quo, tota terra, scholastici aberrant: qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiunt: præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum, utroque modo, est fides: & quod mens hominis, ad degustandam Dei ueritatem, purgatur: & quod animus in ea stabilitur. Habetur id quidem paradoxotatō, cum dicitur, neminem, nisi cui donatum sit, posse in Christum credere. Sed ideo partim, quòd nō animaduertunt, uel quàm recondita sit ac sublimis cœlestis sapientia, uel quanta sit in percipiendis Dei mysterijs humana hebetudo: partim quod ad firmam illam stabilemque cordis constantiam, hoc est, præcipuam fidei partem, non respiciunt. Atqui si humanæ uoluntatis, ut Paulus concionatur, nemo est testis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: diuinæ uoluntatis qui certus esset homo? Et si Dei ueritas apud nos in ijs quoque rebus uacillat, quas oculo præsenti intuemur: quî firma stabilisque foret, ubi Dominus ea pollicetur, quę nec oculus uidet, nec ingenium capit? adeo autem hic consternatur & deficit humana perspicacia, ut primus in Dñi schola proficiendi gradus sit, ab

1.Corin.2.

sit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto uelamine, impedimur, quo minus
Matth. 11. assequamur Dei mysteria, quæ non reuelantur nisi paruulis. Neq; enim ca
Luc. 10. ro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ sunt spiritus: quin
Matth. 16. potius stultitia est illi Dei doctrina, quia spiritualiter dijudicanda est. Ne-
1. Cor. 2. cessariæ ergo sunt spiritussancti suppetiæ: uel potius uis eius sola hic uiget.
Nemo est hominum qui sensum Dei nouerit, aut consiliarius eius fuerit,
Sed spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit, ut mentem
Ioan. 6. Christi teneamus. Nemo potest uenire ad me, inquit, nisi pater, qui misit
me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me.
Non quod patrem uiderit quisquam, nisi is qui est à Deo missus. Quemad
modum ergo, nisi spiritu Dei tracti, accedere ad Christum nequaquam pos
sumus: ita ubi trahimur, mente & animo euehimur supra nostram ipsorum
intelligentiam. Nam ab eo illustrata anima, nouam quasi aciem sumit, qua
cœlestia mysteria contempletur, quorum splendore ante in se ipsa perstrin-
gebatur. Atq; ita quidem spiritussancti lumine irradiatus hominis intelle-
ctus, tum uere demum ea, quæ ad regnum Dei pertinent, gustare incipit,
antea prorsus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrem Christus
Luc. 24. regni sui mysteria duobus discipulis præclare edisserens, nihil tamen profi-
cit, donec sensum illis aperit, ut intelligant scripturas. Sic, edoctis diuino
Ioan. 16. eius ore Apostolis, spiritus tamen ueritatis mittendus est, qui ipsorum men
tibus eandem instillet doctrinam, quam auribus usurparant. Verbum qui-
dem Dei instar solis est, omnibus affulgentis, quibus prædicatur: sed nullo
cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæcissimus omnes, hac in parte.
Proinde in mentem penetrare nequit, nisi interiore illo magistro spiritu, per
suam illuminationem, aditum faciente.

Restat deinde, ut quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur.
Neq; enim si in summo cerebro uolutatur Dei uerbum, fide perceptum est,
sed ubi in imo corde radices egit, ut ad sustinendas repellendasq; omnes ten
tationum machinas, inuictum sit propugnaculum. Quod si ueram mentis
intelligentiam, eius illuminationem esse, uerum est: in tali cordis confirma
tione multo euidentius eius uirtus apparet. Quo scilicet & maior est cordis
diffidentia, quàm mentis cæcitas: & animum securitate instrui, quàm men
tem cogitatione imbui difficilius est. Proinde spiritus sigilli uice fungitur,
ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitu
dinem prius mentibus impressit: atq; ad confirmandas & constituendas ar-
Ephes. 1. ræ locum tenet. Postquam credidistis, inquit Apostolus, obsignati estis
spiritu promissionis sancto, qui est arrabo hæreditatis nostræ. Vides ut spi
ritu, uelut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? Vt hac ratione appellet
2. Cor. 1. promissionis spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter
ad Corinthios. Qui unxit nos Deus, ait, qui & signauit nos, & dedit arram
2. Cor. 5. spiritus in cordibus nostris. Et alibi, cum de fiducia audaciaq; sperandi lo-
quitur, eius fundamentum facit spiritus arram.

Hinc iudicare licet, quàm pernitiosum sit scholasticum illud dogma, nos
de gratia Dei erga nos non aliter statuere posse, quàm ex coniectura
morali: prout se unusquisque non indignum ea reputat. Equidem si
ab operibus æstimandum sit, qualiter affectus sit erga nos Dominus: id
ne tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor. Sed cum simplici
& gratuitæ promissioni respondere fides debeat, nullus ambigendi lo-
cus relinquitur. Nam quali, obsecro, fiducia armabimur, si hac con-
ditione

ditione ratiocinemur Deum esse nobis propitium, modo ita uitæ puritate promereamur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus, longius non prosequemur in præsens: cum præsertim abunde liqueat, fidei nihil esse magis aduersum, quàm uel coniecturam, uel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessime huc detorquent Ecclesiastæ testimonium, quod identidem in ore habent. Nemo scit, utrum odio dignus sit an amore. Nam ut præteream hunc locum in uulgari interpretatione mendose redditum: latere tamen uel pueros ipsos non potest, quid eiusmodi uerbis sibi uelit Solomo. Nempe si quis à præsenti rerum statu censere uelit, quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra laborare ac nullo operæ precio torqueri: cum omnia pariter eueniant iusto & impio: immolanti uictimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum non testari perpetuo amorem suum, quibus omnia succedere prospere facit, neque odium suum in eos semper prodere, quos affligit. Idque facit ad uanitatem humani ingenij arguendam: cum in rebus scitu maxime necessarijs tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulo ante scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo uidetur interire. Si quis inde inferre uelit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiam tenemus, an non insanus meritò habeatur? An igitur sani sunt isti, qui nullam esse gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniã nulla ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendi possit? *Eccles. 9.* *Sap. 3.*

Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur: Indubitatam uoluntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus, ut ingenij nostri tenuitati subijcere uellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed ubi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contra obgannire possunt, qui spiritum Dei contumeliose incessant? Quod si ab ipso profectam reuelationem uel mendacij, uel incertitudinis, uel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine, quid delinquimus? Verum hoc quoque non uacare magna temeritate exclamant, quod de Christi spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem, qui orbis magistri haberi uolunt, ut in primis religionis elementis adeo turpiter impingant? Mihi certe credibile non esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demum filios Dei esse pronunciat, qui eius spiritu aguntur. Hi agi proprio spiritu, diuino autem uacuos esse uolunt, qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis patrem appellari docet, spiritu talem uocem dictante: qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro, quòd filij Dei sumus. Hi tametsi à Dei inuocatione non arcent: spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat, qui non agantur spiritu Christi, hi Christianismum confingunt spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit, nisi spiritum in nobis residentem sentiamus. Hi spem tali sensu uacuam confingunt. Sed respondebunt forsan, non se inficiari, quin illo præditos esse oporteat, sed modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi uult, cum iubet Corinthios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem cognoscat, reprobus est? Ex spiritu autem quem dedit *1. Cor. 2.* *Rom. 8.* *Ibidem.* *2. Cor. 13.*

dedit nobis, inquit Ioannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm
1.Ioan.3. Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei, sine ipsius spi
ritu haberi uolumus, quem super suos omnes effusurum se denunciauit?
Quid quàm spiritui sancto iniurij sumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab
Ioel.2. ipso separamus? Hæc cum prima sint pietatis tyrocinia, miserrimę est cæci-
tatis, arrogantiæ notari Christianos, qui spiritus sancti præsentia gloriari
ausint, sine qua gloriatione, Christianismus ipse non constat. Sed enim ex-
emplo suo declarant, quàm uere dixerit Christus, spiritum suum mundo in
Ioan.14. cognitum esse: ab ipsis modo cognosci, apud quos manet.

Ac ne uno duntaxat acto cuniculo fidei firmitudinem diruere tentent, ali unde ipsam adoriuntur. Nempe, quòd etiamsi, secundum præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseuerantiæ notitiam. Egregia uero salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali, æstimamus: quid in crastinum sit futurum, nescimus. Longe aliter Apostolus.
Rom.8. Certo, inquit, persuasus sum, quod neq; angeli, nec potestates, nec principatus, neq; mors, neq; uita, neq; præsentia, neq; futura, diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. Euadere conantur friuola solutione, id habuisse Apostolum ex speciali reuelatione garrientes: sed pressius constringuntur, quàm ut effugiant. Siquidem illic, quæ in commune uniuersis fidelibus ex fide proueniant bona, tractat: nō quæ specialiter ipse experiatur. Atqui idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstan
1.Cor.10. tiæ mentione deterret. Qui bene stat, inquit, uideat ne cadat. Verum est: at non terrore quo consternemur, sed quo discamus nos sub potenti manu dei
1.Petri.5. humiliare: Quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præposterum est ad punctum temporis limitare fidei certitudinem: cuius proprium est, superatis huius uitæ spacijs, ad futuram immortalitatem protendi? Cum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quod spiritu eius illuminati, cœlestis uitæ contemplatione per fidem fruuntur: adeo procul abest ab arrogantia talis gloriatio, ut si quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis, diuinam bonitatem maligne supprimendo, quàm modestiam aut submissionem testetur.

Simul & alia duo concidunt sophistarum commenta. Prius, quòd fidem formari nugantur, accedente ad assensum pia affectione. Alterum, quòd crassissimam ignorantiam fidei nomine prætexentes, quam ipsi implicitam appellant, miseræ plebeculæ sic illudunt. Quòd enim ad illud attinet, in eo satis declarat, se nescire qualis sit fidei assensio in comprobanda Dei ueritate, cum ex nuda inaniq; assensione, fidem informem conficiunt. Siquidem assensionem ipsam cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ, iam expositum est. Qua ratione obedientia uocatur fidei, cui
Rom.1. nullum aliud obsequium præfert Dominus. Et merito, quando illi sua ue-
Ioan.6. ritate nihil est preciosius: quam à credentibus, quasi subscriptione facta, obsignari, Christus est testis. Quoniam res minime dubia est, uno uerbo statuimus, eos inepte loqui, cum fidem formari dicunt, accesione piæ
Ioan.5. affectionis ad assensum facta: cum assensus quoq; pia affectione constet qualis saltem in scripturis demonstratur. Sed alterum multo clarius argumentum se etiamnum offert. Cum enim fides Christum amplectatur, ut nobis offertur à Patre: ille uero non in iustitiam modo, peccatorum remissionem & pacem offeratur: sed in sanctificationem quoq;, & fontem aquæ uiuę

cum

eum haud dubie rite cognoscere non possit, quin sanctificationem spiritus simul apprehendat. Aut, si quis apertius id dictũ cupiat. Fides in Christi notitia sita est: Christus nisi cum spiritus sui sãctificatione cognosci nequit: Consequitur fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam. Qui solent obtrudere quod ait Paulus: Si quis scilicet omnẽ fidem habeat, ut montes transferat: charitatem uero non habeat, eum nihil esse: quò fidem charitate spoliatam deforment: non animaduertunt, quid eo loco sit Apostolo fides. Cum enim proximo capite disseruisset de uarijs donis spiritus, in quibus reposuerat genera linguarũ, uirtutes, prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex ijs meliora, hoc est, unde plus fructus & emolumenti rediret ad totum ecclesiæ corpus: subijcit excellentiorem adhuc se uiã demõstraturum. Eiusmodi dona omnia, utcunq; per se excellentia sint, nihili tamen æstimanda esse, nisi charitati seruiant. Esse enim in ecclesiæ ædificationem data: in quam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum, distributione utitur, repetens eadem illa, quæ superius recensuerat, dona: sed alijs nominibus. Pro eodem autem usurpat uirtutes, & fidem. Nempe pro edendorum miraculorum facultate. Cum ergo hęc, siue uirtus, siue fides, particulare sit donum Dei, quo impius quispiam & pollere queat & abuti, ut dono linguarum, ut prophetia, ut alijs charismatibus, non mirũ si à charitate separetur. Totus autem istorum error in eo est, quod cũ uocabulum fidei sit πολύσημον, significati diuersitate non obseruata, perinde pugnant, ac si eadem ubiq; foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiusdem erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. 1. Cor. 13. 1. Cor. 12.

Figmentum autem de fide implicita, ueram fidem non modo sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modo sensum tuum obedienter ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione sita est fides, nec Dei modo, sed diuinæ uoluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, uel quod parati sumus pro uero amplecti, quicquid ecclesia præscripserit: uel quod inquirendi cognoscendiq; prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis esse propitiũ patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum uero in iustitiam, sanctificationẽ, & uitam nobis esse datum. Hac, inquam, cognitione, nõ sensus nostri submissione, ingressum in regnum cœlorum obtinemus. Nam cum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem: non satis esse indicat, si quis implicite credat, quod nõ intelligat, nec etiam inquirat: sed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem: in qua consistit nostra iustitia. Equidẽ nõ inficior, qua sumus ignorantia circumsepti, quin plurima nobis implicita nũc sint, et etiã sint futura, donec, deposita carnis mole, ꝓpius ad Dei pręsentiã accesserimus. in quibus ipsis nihil magis expediat quã iudiciũ suspendere, animũ autem offirmare ad tenendam cũ ecclesia unitatem. Verum hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione, non in ecclesiæ reuerentia, iacet. Et uidemus qualem labirinthum ista sua implicatione sint fabricati: ut quiduis, nullo cum delectu, dum sub ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur. Interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, cum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab ijs tamen excusatur: quia definite nihil credat, sed apposita conditione, si talis ecclesiæ sit fides. Ita in errore ueritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantum admonemus lectorem, ut ipsa cum nostris conferat. Ipsa enim ueritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Rom. 10.

Quoniam non aliunde melius aut magis perspicue fidei natura declarari posse uidebatur, quàm à promissionis substãtia, qua uelut proprio fundamento sic nititur, ut,

tur, ut ea ſublata, protinus corruat, uel potius euaneſcat: Ideo noſtrã definitionẽ
Heb. 11. inde petimus. Quæ tamẽ ab illa Apoſtoli minime aliena eſt. ubi docet eſſe rerum
ſperandarum ſubſiſtentiam, indicem non apparentium. Nam per ὑποςάσιν, quo
uocabulo utitur, quaſi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Ac
ſi diceret, fidẽ ipſam certam quandam eſſe ac ſecuram poſſeſsionem eorum, quæ
nobis à Deo promiſſa ſunt. Rurſum, ut ſignificaret, ad ſupremũ uſq; diem, quo li-
bri aperientur, ſublimiora eſſe, quàm quæ ſenſu noſtro percipi, aut oculis ſpectari ma-
nuue contrectari poſſint: eaq; non aliter interim poſſideri à nobis, quàm ſi captũ om-
nem ingenij noſtri excedamus, ac ſupra omnia quæ in mundo ſunt aciem noſtram
intendamus, nos deniq; ipſos ſuperemus: addidit, ſecuritatẽ hanc poſſidendi eſſe
Rom. 8. rerum quę in ſpe iacent, ideoq; nõ uidentur. Siquidem euidentia, ut Paulus ſcribit,
ſpes non eſt: nec ea quæ uidemus, ſperamus. dũ uerò indicem aut probationem
(nam græcè ἔλεγχος) apellat rerum non apparentiũ: perinde loquitur, ac ſi diceret
euidentiam non apparentium rerum: uiſionẽ earum quæ non uidentur. perſpicui
tatem obſcurarũ: præſentiam abſentium: demonſtrationem occultarũ. Myſteria
enim Dei, cuiuſmodi ſunt, quæ ad ſalutem noſtrã pertinent, in ſe ſuaq;, ut dicitur,
natura cerni non poſſunt. Verum ipſa in eius uerbo duntaxat intuemur: cuius ue
ritas ſic perſuaſa eſſe nobis debet, ut pro facto impletoq; habendũ ſit, quidquid lo-
quitur. Ad talem uero diuinæ bonitatis guſtum percipiendum quomodo ſe attollat
animus, quin ſimul ad redamandum Deum totus accendatur? Vere enim cogno
ſci illa ſuauitatis affluentia non poteſt, quã Deus timentibus ſe recondidit, ut non
ſimul uehementer afficiat. Quem autem ſemel affecit, penitus ad ſe rapit & effert.
Pſal Proinde mirum non eſt, ſi peruerſum cor & obliquũ nunq; ſubit hic affectus: quo
in cœlũ ipſum traducti, ad reconditiſſimos Dei theſauros admittimur, & ad ſacra
tiſſima regni eius adyta, quę profanari impuri cordis ingreſſu nõ decet. Quod enim
C. 3. ſent. tradunt ſcholaſtici, charitatem fide ac ſpe priorẽ eſſe, merũ eſt deliramentũ quũ qui-
diſt. 25. dem ſola eſt fides, quæ in nobis charitatem primũ generat. Verũ hæc & alia ſuis lo
ſæpius. cis tractanda erũt, nunc tantum quid fides ipſa ſit, habere ſufficiat.

Tametſi autem uerũ eſt, lucidiſſime uim fidei effulgere, cum ad Euangelium,
ceu ſcopũ, dirigitur eius explicatio: eſt tamẽ & in ipſo Euangelio quærendũ quid
fidei proprie collimandũ proponatur. Atq; id iam obiter delibauimus, cum doce
remus Euangelij ſummã in Chriſto recolligi. Ita enim indicare uoluimus, in ipſo
non modo contineri, ſed etiam repræſentari, quæcunq; extant promiſſiones. Sed
Ioan. 17. quia res eſt multò luculentiori expoſitione digna, nũc eam perſequamur. Hæc eſt
uita æterna, noſſe unũ uerum Deũ, &, quẽ ipſe miſit, Ieſum Chriſtum. ſed magni
intereſt, qualis habeatur & patris & Chriſti notitia. de patre quod eſt intelligen-
dum, niſi in filio, rite nõ cognoſcitur. Habitat enim lucẽ inacceſſam. at expreſſum
lucis ſuæ ſplendorem per filium ad nos tranſfundit. eſt non humano tantum oculo,
ſed menti etiam inuiſibilis. ſed uiuam ſuam effigiem in filio contemplandam no-
bis exhibet. Quare Apoſtolus illuminationẽ cognitionis gloriæ Dei in facie Ieſu
Chriſti reponit. Neq; uero lucem mundi iure ſe appellaret Chriſtus, niſi paternæ
2. Corin. 4. gloriæ fulgor, per ipſum, orbem irradiaret, Ergo non modo uerum eſt quod
Ioan 8. 12. Apoſtolus docet, Chriſtum eſſe paternæ gloriæ ſplendorem, & expreſſam ſub
Hebr. 1. ſtantiæ eius imaginem: ſed hoc quoq; addendum eſt, in ipſo nobis relucere patris
Ioan. 13. gloriam, & ſubſtantiæ eius imaginem apparere. Quia quidquid habebat pater in
ipſo repoſitum eſſe uoluit: ut per ipſum & ſe nobis totum communicaret, & no-
Ioan. 15. mem ſuum illuſtraret. Proinde ſi acceſſum ad patrem quærimus, ad ipſum nos
Ioan. 10. conferamus, qui ſolus eum manifeſtare nobis poteſt, Cum ſe uiam appellat, ſuum
eſſe oſtendit, nos dirigere: dum oſtium, ſui muneris eſſe pronunciat, aditum patefacere

facere. Atq; ut alibi dicitur: Nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Siquidem ut spiritu patris dictum est trahi nos oportere, quo ad Cristum quærendum & amplexandum excitemur: ita uicissim intelligendum est, inuisibilem patrem non alibi quàm in Christo, sua imagine, quærendum esse. Porro hæc uera est Christi cognitio, si eum, qualis à patre offertur, suscipimus. Nempe cum inexhausta cælestium diuitiarum plenitudine: ut sit nobis unicus beatitudinis ac bonorum omnium thesaurus. Sed enim ut in possessionem tantarum opum ueniamus, tenenda est ratio, qua nobis acquisitæ fuerunt. Est autem obedientia Christi, in ijs omnibus præstandis & adimplendis, quæ secundum æternum Dei consilium, in salutem nostram erant necessaria. Vt ergo Euangelium fidei nostræ in scopum destinatur, & in Euangelio Christus: sic in Christo ipso quidquid in salutem nostrã aut fecit, aut passus est. Quare id ad fidei explicationem plene absoluendã restat, ut quidquid in Christo ad eius confirmationem spectat, ob oculos statuat. Sic enim explicata eius materia, uelut in iconica tabula, germana eius proprietas ad liquidum se proferet. Eiusmodi autem tabulæ uice, symbolum Apostolicũ nobis erit, in quo paucis uerbis sigillatim totã salutis nostræ œconomiam sic expositam habemus, ut nulla particula prætermissa sit. Apostolicum autem nũcupo, de autore interim minime solicitus. Apostolis certe magno ueterum scriptorum consensu adscribitur. Siue quòd ab illis in commune conscriptũ ac editum existimabant: siue quòd compendiũ istud ex doctrina per eorum manus tradita bona fide collectum, tali elogio confirmandum censuerunt. Neq; uerò mihi dubium est, quin à prima statim ecclesiæ origine, adeoq; ab ipso Apostolorũ seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ confessionis obtinuerit, undecũq; tandẽ initio fuerit profectũ. nec ab uno aliquo priuatim fuisse conscriptum uerisimile est, cum, ab ultima usq; memoria, sacrosanctæ inter pios omnes autoritatis fuisse constet. Quod unice curandũ est, id extra controuersiam positum habemus: totam fidei nostræ historiam succincte distinctoq; ordine hic recẽseri: nihil autem contineri, quod solidis scripturæ testimonijs non sit consignatum. Quo intellecto, de autore uel anxie laborare, uel cum aliquo digladiari nihil attinet: nisi cui forte non sufficiat, certã habere spiritussancti ueritatem, nisi simul intelligat, aut cuius ore enunciata, aut cuius manu descripta fuerit. Prius tamen q̃ ad symboli ipsius enarrationem ingrediamur, duo sunt nobis animaduertẽda. Primum, historiã in eo proponi, non in cuius simplici cognitione defigamur: sed cuius intuitu, ab sublimiorum rerum intelligentiam euehamur. duplici enim cum narrationis genere constet, rerum uisibilium: & inuisibilium. in utroque id uidere est. Omnipotentia Dei, spiritussanctus, peccatorum remissio, & similia, res sunt spirituales & oculis minime expositæ. Cum nobis referuntur, earum uel certissimam induere persuasionem quamminimum profuerit, nisi inde fiduciæ materiam nobis comparemus. Vt non simpliciter omnipotens habeatur Deus: sed qui nos sua potentia conseruet: non ociosa imaginatione apprehendatur spiritussanctus. sed cum efficaci uirtutis suæ fiducia. Quæ regula in reliquis ualere debet: quæ quoniam particulatim suo loco explicanda erunt, gustum duntaxat in præsentia præbere uoluimus. Christi natiuitas, mors, resurrectio, ascensio in cœlum, res sunt sub oculis hominum gestæ: quæ dum exponuntur, pia mens non in externo earum spectaculo hæret: sed quia operibus Dei sapientiam subesse nouit, causam expendit ac æstimat. Ita illi obiectus scopus est, res gesta. finis & ratio, res inuisibilis & incomprehensibilis: in cuius contemplationem inde erigitur. Quemadmodum ex Christi morte satisfactionis, ex resurrectione immortalitatis fiduciam concipit. Alterum eorum quæ nobis obseruanda

Matthei. 11.
Lucæ. 10.

uera Christi cognitio

dixímus, eſt ſymboli partitio: cuius tria membra. patris, filij, & ſpiritus, deſcriptionem, unde totum redemptionis noſtræ myſterium dependet, comprehendunt: quartum quibus in rebus ſita ſit noſtra ſalus, commemorat: id quidem non negligenda diſpoſitione. Siquidem ut in ſalutis notitiam ueniamus, hæc primum tria, in quibus totum negotium uertitur, conſideranda ſunt. Patris indulgentiſſima bonitas, & effuſiſſima in humanum genus dilectio, quæ in hoc apparuit, dum proprio filio non pepercit, quin pro nobis omnibus illum traderet in mortem, quò nos in uitam reſtitueret. Filij obedientia, quæ eſt diuinæ miſericordiæ, in peragenda noſtra ſalute, complementum. Spiritus potentia, per quam fructus diuinæ in Chriſto bonitatis nobis conmunicatur. Atq; huc reſpicit illud Pauli, dum Corinthijs Dei charitatem, Chriſti gratiam, & ſpiritus communionem comprecatur. Nam à Dei charitate quidquid boni eſt nobis profluit: in Chriſto, ceu uniuerſæ gratiæ fonte, exhibetur: per ſpiritus uirtutẽ eorum quæ à Dei clementia nobis offeruntur ſimus participes. Hinc illa de eccleſia, peccatorum remiſſione, mortuorum reſurectione, uita æterna, ſequitur fides, quibus quarta pars ſymboli deſtinata eſt.

1. Ioannis 3. — 2. Cor. 13.

Quoniam autem Satan, ut fidem noſtram ab ipſis radicibus conuelleret, partim de diuina Chriſti & ſpiritus eſſentia, partim de perſonali diſtinctione ingentes controuerſias ſemper mouit, atq; omnibus prope ſæculis impios ſpiritus excitauit, qui orthodoxos ac pios uiros hac in parte uexarent, adeoq; ipſis ſcripturæ oraculis obſtreperent: auſpicatiſſime, puto, ſymboli explicationem ab iſto argumento exordiemur. Enimuero quia dociles manu ducere, non cum pugnacibus & rebellibus manum conſerere hic propoſitum eſt: cum illis forte non tam inſtructis copijs nunc congrediar, quàm rei dignitas poſtularet. ſed quid ſequendum ſit aut cauendum, non contentioſe indicare potiſſimum conabor. Sic tamen, ut ab omnibus improborum calumnijs ueritas aſſeratur. Etſi præcipuum ſtudium in hoc incumbet, ut habeant qui faciles apertaſq; Dei uerbo aures dederint, in quo certo pede cõſiſtant. Equidẽ hic, ſi quando alias in reconditis ſcripturæ myſterijs, ſobrie multaq; cum moderatione philoſophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio, aut lingua ultra procedat, quàm uerbi Dei fines protendunt. Quo modo enim immenſam Dei eſſentiam ad ſuum modulum mens humana definiat? quæ nondum ſtatuere certò potuit, quale ſit ſolis corpus, quod tamen oculis quotidie conſpicitur. Imò uero, quomodo proprio ductu ad Dei uſq; ſubſtantiam excutiendam penetret, quæ ſuam ipſius minime aſſequitur? Quare Deo libenter permittamus ſui cognitionem. Ipſe enim demum unus, ut inquit Hylarius, idoneus ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt. Permittemus autem, ſi & talem concipiemus ipſum qualem ſe nobis patefacit: nec de ipſo aliunde ſciſcitabimur, quam ex eius uerbo. Extant in hoc argumentum homiliæ Chryſoſtomi quinq; aduerſus Anomæos, quibus tamen cohiberi ſophiſtarum audacia non potuit, quin frena garrulitati laxarent. Nihilo enim modeſtius hic ſe geſſerunt, quàm ubiq; ſolẽt. Cuius temeritatis infœliciſſimo ſucceſſu admoneri nos decet, ut docilitate magis quam acumine in iſtam inquiſitionem incumbamus. Nec in animum inducamus aut Deum uſquam quærere, niſi in eius uerbo: aut de ipſo quidpiam cogitare, niſi cum eius uerbo: aut loqui, niſi per illud idem uerbum.

Lib. 1. de tri.

Deum eſſe unum æternæ, infinitæ, ſpiritualis eſſentiæ, apertius ſcriptura paſſim pronunciat, quam ut in probatione diutius ſit laborandum. Nam quod abuti teſtimonijs quibuſdam Manichæi ad ſtatuenda duo principia auſi ſunt, meræ fuit inſaniæ. Anthropomorphitæ quoq;, qui Deum corporeum ex eo ſunt imaginati

imaginati, quod os, aures, oculi, manus, pedes, illi sæpe adscribuntur, nimia imperitia & ruditate impegerunt. Quis enim, uel parum ingeniosus, non intelligit Deum ita nobiscum, ceu cum infantibus consueuerunt nutrices, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ, non tam ad liquidum exprimunt qualis sit Deus, quàm eius notitiam tenuitati nostræ accommodant. Quod ut fiat, longe infra eius maiestatem descendatur necesse est. Vnde apparet eos uehementer delirare, qui Dei essentiam eiusmodi descriptionibus metiuntur. Pro confesso igitur, citra longiorem disceptationem, assumimus, quod de uno Deo, essentiaq; eius infinita, æterna, spirituali dictum est. At uero quæ in una diuinitate subest patris, filij, & spiritus distinctio, nec adeo est cognitu facilis, & ingenijs quibusdam plurimum negocij molestiæq; facessit. Hanc ergo quæstionem partiamur in duo capita: & primo quidem suam filio & spiritui diuinitatem asseramus: deinde modum distinctionis breuiter expendamus. Neq; uero ad utrumq; confirmandum desunt solida scripturæ testimonia. Nam cum Dei uerbum illic audimus nominari, absurdissimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam uocem, quæ in aerem emittatur: cuiusmodi & oracula patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: cum perpetua magis sapientia indicetur apud Deum residens unde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus, teste Petro, locuti sunt spiritu Christi ueteres prophetæ, quàm Apstoli, & quicunq; postea Dei ueritatem hominibus administrarunt. Etsi enim Moses satis declarat non fuisse temporarium quendam Dei nutum, quo condita sunt uniuersa, sed fixum æternumq; consilium: &, si ita loqui liceat, pectus ipsum Dei perpetuo sibi constans & immutabile: si cui tamẽ id dubium uel obscurũ adhuc foret, multò explicatius à Solomone exprimitur: dum sapientiam inducit, à Deo ante secula genitam, & rerum creationi, & omnibus Dei operibus præsidentem. Multo autem omnium clarissime Ioannes, cum sermonem illum, qui ab initio apud Deum erat, Deum quoq; esse testatur. Vtraq; enim particula solidam permanentemq; uerbo essentiam attribuit. Ergo ut omnes diuinitus profectæ reuelationes uerbi Dei titulo rite insigniuntur: ita uerbum illud substantiale cogitare conuenit, oraculorum omnium scaturiginem: quod nulli uariationi obnoxium, perpetuo unũ manet apud Deum, & Deus ipse est.

Prouerb. 8.

Ioannis. 1.

Non desunt tamen qui cum suam illi diuinitatem palàm eripere non ausint, æternitatem clanculum suffurantur. Dicunt enim tum demum sermonẽ esse cœpisse, cum Deus in mundi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis inconsiderate in Dei maiestatem impingunt, eius substantiæ nouationem quandam affingendo. Nam ut quæ externum opus respiciunt DEI nomina, illi attribui cœpta sunt ab operis ipsius existentia: quale est, quòd cœli & terræ creator uocatur, ita nullũ nomen agnoscit pietas, quod Deo aliquid nouum in seipso accedisse significet. Sed arguti, scilicet, homines ratiocinantur. Cum Moses narrat tunc primum locutum Deum fuisse, simul innuere nullum ante in ipso fuisse sermonem. Quid audio? An quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat nunquam prius fuisse? Ergo uero longe secus concludo: cum in ipso momento quo dixit Deus, fiat lux, sermonis uirtus emerserit & extiterit, ipsum multò ante fuisse. Quam dudum autem, si quis inquiret, nullum exordium reperiet. Neq; enim certum temporis spacium terminat cum dicit ipse. Pater illustra filium gloria, quam apud te initio possedi, antequam iacerentur fundamenta mundi: sed ultra omne tempus nos reuocat. Constituimus ergo rursum, sermonem extra temporis initium à Deo

conceptum, apud ipsum perpetuo resedisse. Vnde & æternitas, & uera essentia, & diuinitas eius comprobatur. Sed quoniam ex diuinitatis probatione reliqua consequuntur, in eam asserendam potissimum insistemus: si modo prius de appellatione filij nonnihil dictum fuerit. Veteres, qui æterna filium generatione à patre extitisse sentiebant, eam ostendere ex Iesaiæ testimonio conabantur. Generationem eius quis enarrabit? In quo citando hallucinatos fuisse palam est. Non enim illic quomodo pater filium genuerit, sed quàm numerosa posteritate regnum eius aucturus esset, tractat propheta. Nec ualde etiam firmum est, quod subinde assumunt ex psalmis. Ex utero ante luciferum genui te: cum uersio ista nequaquam hebraicæ ueritati consentiat, quæ sic habet. Ab utero auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Quod ergo præcipuam speciem habere uidetur argumentum, est ex uerbis Apostoli: quibus docetur per filium condita fuisse uniuersa. Nisi enim iam tum fuisset filius, uirtutem suam non protulisset. Sed huic quoque rationi parum inesse ponderis, ex similibus formulis liquet. Nemo certe nostrum mouebitur, siquis uocabulum Christi ad id tempus trahere uelit, quo Christum à Iudæis tentatum fuisse dicit Paulus. Notationem enim habet, quæ ad humanitatem proprie pertinet. Similiter cum dicitur Iesum Christum fuisse heri, esse hodie, & futurum in secula: si quis ex eo contendat, nomen Christi semper ei conuenisse, nihil efficiet. Quid aliud quam hæreticorum cauillis sancta & orthodoxa religionis dogmata exponuntur, dum ita contorquemus testimonia, quæ germano sensu accepta, causæ nostræ uel nihil uel certe parum seruiunt? Mihi uero unum hoc argumentum, ad confirmandam de filij Dei æternitate conscientiam, instar mille semper erit. Certum enim est, Deum non esse hominibus patrem, nisi intercedente illo unigenito filio, qui sibi hanc prærogatiuam iure solus uendicat, & cuius beneficio ad nos deriuatur. Atqui Deus semper à populo suo patris nomine uoluit inuocari: Vnde sequitur iam tum fuisse filium, per quem ista propinquitas conciliaretur. Nunc ad diuinitatem eius affirmandam descendamus: quæ duplici porobationis genere confirmanda est. Siquidem & disertis scripturæ elogijs euidenter Deus esse asseritur, filius Dei: & talis operum uirtute declaratur.

Iesaie. 53. — Psal. 110. — 1. Corint. 10 — Hebræ. 13. — Vide Cyrillum de recta fide ad Theodos.

Principio sic illum alloquitur psalmographus. Thronus tuus Deus in seculum seculi, uirga directionis uirga regni tui. Tergiuersabitur hic forte impius, quod nomen Elohim angelis quoque & potestatibus attribuitur. At certe nullus in scriptura locus extat, ubi thronus æternus creaturæ sic erigatur. Neque enim simpliciter DEVS uocatur: sed æternus quoque dominator. Deinde uni alicui titulus hic nunquam defertur, nisi cum adiectione: qualiter Moses dicitur Pharaoni in DEVM fore. Vt piæ aures hic nisi uerum DEVM concipere nequeant. Porro de filio intelligendum esse, palam fit ex sequentibus. Propterea unxit te DEVS deus tuus oleo lætitiæ. DEVS est ergo qui DEVM habeat: quoniam hic in sua humanitate describitur nobis CHRISTVS, in qua formam serui præ se fert. Ab altero autem propheta, & Deus, & potentia ornatus, quod unius Dei proprium est, inducitur. Hoc est, inquit, nomē quod uocabunt eū, Deus fortis, pater futuri sæculi. Nec est quod oblatrent Iudæi, & sic lectionem inuertant: hoc est nomen quod uocabunt eū: Deus fortis, pater futuri sæculi, ac demum hoc unum filio reliquum faciant, ut sit princeps pacis. Quorsum enim tot epitheta in Deum hoc loco congesta forent? cum prophetæ potius sui propositum, insignibus notis Christum ornare? Nihil autem dilucidius esse poterat, quàm illud Ieremiæ. hoc fore

Psal. 45. — Iesaie. 9.

nomen

nomen quo uocabitur germen illud Dauid, in populi salutem excitatum, Ieho uah, iustitia nostra. Nam cum iudæi ipsi ultro deprædicent, alia omnia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum, quod ineffabile dicunt, substantiuum esse nomen doceant, ad exprimendam eius essentiam, habemus filium esse Deum unicum & æternum, qui alibi pronunciat, se gloriam suam alteri non daturum. Latebras quidē hic captat iudæorum uersutia: quando & altari à se extructo nomen istud imposuerit Moses: & Iehezekiel ciuitati nouæ Ierusalem. Sed quis non uidet altare extrui in monumentum, quòd Deus sit exaltatio Mosæ? nec ciuitatē insigniri Dei nomine, sed inscriptione diuinæ præsentiæ? Sic enim propheta loquitur. Nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibi. Moses uerò in hunc modū habet. ædificauit altare Domino, & uocauit eius nomē Iehouah exaltatio mea. Ille uerò quid sibi uult, nisi Ierusalem esse locum ubi Dominus habitet? Huius autem uerba quid sonant, nisi Dominum esse exaltationem suam, cuius rei testem aram ædificauit? Sed maius scilicet certamen restat, ex capite .33. eiusdem ꝓphetæ, ubi hoc ipsum elogiū ad Ierusalē refertur his uerbis. hoc est nomen quo nominabunt eam. Iehouah iustitia nostra. Tantum abest quin hoc testimonium officiat causæ ueritatis quam agimus, ut magis suffragetur. Cum enim antea Christum esse uerum Iehouah testatus esset, unde fluat iustitia nostra, nunc pronunciat ecclesiam Dei hoc uere adeò sensuram, ut nomine ipso gloriari queat.

Ierem. 23.

Iesaia. 42.

Nouum autem testamentum innumeris testimonijs scatet. Ideo danda est opera, ut breuiter potius seligamus pauca, quàm omnia congeramus. In primis istud est singulari animaduersione dignum, quod Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Christo uel iam exhibita, uel olim repræsentanda docent. Nam ubi Iesaias Dominum exercituum Iudæis & Israelitis in petram scandali & lapidem offensionis fore uaticinatur, id Paulus asserit in Christo esse impletum. Dominum ergo illum exercituum Christum esse, declarat. Similiter alibi. Oportet, inquit, nos omnes semel sisti ad tribunal Christi. Scriptum est enim. Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id cum apud Iesaiam de se Deus prædicet: Christus reipsa in se exhibeat, consequitur illum ipsum Deum esse, cuius gloria traduci alio non potest. Quod etiam ad Ephesios ex psalmis citat, in Deum unice competere liquet. Ascendens in altum duxit captiuitatem. Tū ascensionem eiusmodi adumbratam fuisse intelligens: cum, insigni aduersus Allophylos uictoria, potentiam suam exeruit Deus, in Christo plenius exhibitam significat. Sic Ioannes gloriam filij fuisse testatur, quæ Iesaiæ per uisionem reuelata fuit: cum tamen propheta ipse Dei maiestatem sibi uisam scribat. Illa uero quæ Apostolus ad hebræos in filium confert, non obscurum est esse clarissima Dei elogia. Tu in principio Domine fundasti cœlum & terram &c. Item. Adorate eum omnes angeli eius. Neq; tamen illis abutitur, cum ad Christum trahit. Siquidem quæcunq; in psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille enim fuit, qui exurgens misertus est Syon: ille, qui omnium gentium & insularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Ioannes, Dei maiestatem ad Christum referre? qui præfatus fuerat, uerbum semper fuisse Deum. Quid formidasset Paulus Christum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem ante persecutus? ubi dixerat esse Deum in secula benedictum. atq; ut appareat, quam sibi bene in hac parte consentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatum esse scribit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & honorem deberi alio loco

Iesaia 8.
Roma. 9.
Roma. 14.
Iesaie. 45.
Ephe. 4.
Iesaia. 6.
Hebræ. 1.
Ioannis. 1.
Roma. 9.
1. Timot. 3

idem affirmat. Neq; uero id dissimulat: quin palàm clamat, cum in forma Dei
Philip.2. esset, non fuisse ducturum rapinæ loco, si æqualem Deo se præbuisset: sed ultro
seipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impij obstreperēt,
ultra progreditur Ioannes. Ipse, inquit, est uerus Deus, & uita æterna. Quamquam
1.Ioannis 5. satis superq;, nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste, qui diserte
nobis non plures esse Deos asseuerat, sed unum. Ille autem, Paulus est, qui sic loqui
1.Corint.8. tur. Vtcumq; multi nominentur Dij, siue in cœlo, siue in terra: nobis tamen
unus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore cum audiamus Deum in carnę manifestatum, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi ecclesiam: quid secundū Deum
imaginamur? quem ille nequaquam agnoscit? Si minime dubium est, quin
idem pijs omnibus fuerit sensus, Thomas certe similiter Dominum & Deum
suum aperte prædicando, unicum illum esse Deum profitetur, quem semper adorauerat.

Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus, quæ illi in scripturis adscribuntur, euidentius inde adhuc elucescet. Cum enim se ab initio, unà cum
Ioannis 5. patre hactenus operari diceret, Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt
tamen eum sibi diuinam potentiam usurpare. Ac propterea, ut Ioannes refert,
magis eum quærebant interficere, quod non sabathum modo soluebat sed &
patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qualis ergo erit stupor
noster, nisi hinc eius diuinitatem planè adstrui sentiamus? Et sane prouidentia
& uirtute mundum administrare, nutuq; propriæ uirtutis omnia moderari,
Hebre.1. quod illi dat Apostolus, non est nisi creatoris. Neq; solam gubernandi orbis prouinciam cum patre participat: sed alia quoq; singula officia, quæ creaturis com
Iesa.43. municari nequeant. Clamat Dominus per prophetam. Ego sum, ego sum qui
deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hanc sententiam, cum iniuriam
Matth.9. irrogari deo Iudęi existimarēt, eo quod peccata Christus remittebat: hāc potestatem sibi competere non tantum uerbis asseruit, sed miraculo etiam comprobauit. Dispensandæ ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem
penes ipsum esse conspicimus, quam à se ad alium transituram Dominus negat.
Quid? tacitas cordium cogitationes percontari & penetrare, an non solius Dei
est? At eam quoq; habuit Christus: unde arguitur eius diuinitas. In miraculis
Ioannis 2. autem quam perspicue luculenteq; apparet? Quibus etsi paria & similia tum prophetas, tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis,
quod hi dona Dei suo ministerio dispensarunt, ille suam ipsius uirtutem exeruit
Vsus est quidem interdum precatione, quo gloriam ad patrem referret: sed uidemus ut plurimum propriam eius uirtutem nobis declaratam. Et quomodo non
esset uerus autor miraculorum, qui dispensationem alijs sua autoritate committit?
Marci.6. Narrat enim Euangelista, illum dedisse Apostolis potestatem mortuos suscitandi, leprosos curandi, eijciendi dæmones &c. Illi autem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt, ut satis ostenderent uirtutem non aliunde esse quàm à Christo. In nomine Iesu Christi, inquit Petrus, surge & ambula. Non mirum ergo, si miracula
Acto.3. sua obiecerit Christus, ad reuincendam Iudæorum incredulitatem. Vt pote quæ
uirtute eius edita amplissimum diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si
extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla uita: Christus autem in se hæc omnia continet, Deus certe ostenditur. Neq; mihi quispiam obijciat, diffusam à
Deo in ipsum uitam aut salutem. Non enim salutem accepisse: sed ipse salus
esse dicitur. Et si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset homo, non dico bonus ac iustus: sed ipsa bonitas & iustitia? Quid? quod à primo creationis exordio,
teste Euāgelista, in ipso uita erat? & ipse uita iam tum existens erat lux hominum?

Proinde

Proinde talibus documentis diuinæ eius maiestatis freti, confidenter fidem in ipso nostram & spem reponere audemus: cum sciamus tamen sacrilegam esse impietatem, si cuius fiducia in creaturis hæreat. Necq; id temere facimus: sed ita eius mandato instituti. Creditis in Deum, inquit, & in me credite. Paulus autem. Nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fide Iesu. Atq; ita duos Iesaiæ locos interpretatur. Quicunq; credit in eo, non pudefiet. Item alterum. Erit radix Iesse, & qui consurget ad regendos populos: in ipso gentes sperabunt. Et, quid de hac re plurima testimonia persequamur, cum toties asseratur hæc sententia? Qui credit in me, habet uitam æternam. Vt credamus in nomine unigeniti filij eius: & similibus locis. Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit: quæ tamen diuinæ maiestatis propria est, si quid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta. Quicũq; inuocauerit nomẽ Iehouah, saluus erit. Alter uerò. Turris fortissima nomen Iehouah, ad ipsam confugiet iustus & seruabitur. Atqui in salutem inuocatur nomen Christi. Sequit̃ ergo ipsum esse Iehouah. Porro inuocationis exẽplum habemus in Stephano, cum dicit. Domine Iesu suscipe spiritum meum. deinde in uniuersa ecclesia. quemadmodum Ananias testatur eodem libro. Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus, qui inuocant nomen tuum. Ac quò apertius intelligatur, totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare: fatetur Apostolus, nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulisse, quàm eius cognitionem, nec aliud quam ipsum prædicasse. Quale istud, quæso, & quantum est? filij duntaxat nomen annunciari Christianis: quos Dominus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis puram creaturam ipsum iactare ausit, cuius notitia, unica est nostra gloriatio? Huc accedit quod in salutationibus, quas solenni quodam ritu epistolis suis præfigere solent Apostoli, eadem à filio beneficia comprecantur quæ à patre. Vnde non modo declarant ipso intercedente & mediante ad nos peruenire, quæ largitur nobis pater cœlestis: sed etiam potentiæ communionem indicant. Quæ practica notitia certior hauddubie solidiorq; est qualibet ociosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præsentissimum conspicit & pene attrectat, ubi se uiuificari, illuminari, seruari, iustificari ac sanctificari sentit.

Ioannis. 14.
Galatas. 2.
Roma. 10.
Roma. 15.
In Euan. & Episto. Io
Ioel. 2.
Prouerbi.
Acto. 7.
Acto. 9.
1. Corint. 2.
Iere. 9.

Quare ijsdem etiam è fontibus præcipue, ad confirmandam spiritussancti diuinitatem, probatio petenda est. Longe enim à creaturis alienum est, quod illi scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui ubiq; diffusus, omnia sustinet, uegetat, & uiuificat in cœlo & in terra. Iam, hoc ipso, creaturarum numero eximitur, quod nullis circumscribitur finibus: sed suum in omnia uigorem transfundendo, essentiam, uitam & motionem illis adspirare, id uero plane diuinum est. Deinde, si regeneratio in uitam incorruptibilem quauis præsenti uegetatione superior est & multò excellentior, quid de eo censendum est, cuius ex uirtute procedit? Ipsum autem non mutuatitio, sed proprio uigore, regenerationis esse autorem, scriptura multis locis docet. Necq; eius modo, sed futuræ quoq; immortalitatis. Deniq; in ipsum omnia, ut in filium, coferuntur, quæ maxime propria sunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas consiliarius. Sapientiam & eloquendi facultatem largitur: cum tamen Dominus Moysi pronunciet, id facere, suum esse solius. Sic per ipsum in Dei participationem uenimus: ut eius uirtutem sentiamus erga nos quodammodo uiuificam. Iustificatio nostra, eius opus est, Ab ipso est potentia, sanctificatio, ueritas, gratia & quidquid boni cogitari potest: quoniam unus est spiritus, à quo profluit omne donorum genus. Nec uero cum de ipso scriptura loquitur, à DEI appellatione

1. Corint. 2.
Exod. 4.
1. Corint. 12

one abstinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit, quia spiritus eius habitat in nobis. Quod non est leuiter prætereundum. Siquidem cum toties re-
1. Corinth. 3. cipiat Dominus se electurum nos sibi in templum ac tabernaculum, non aliter im-
2. Corinth. 6. pletur ea promissio, quam eius spiritu in nobis habitante. Et Apostolus ipse nunc
Acto. 5. templum nos Dei esse, nunc spiritus sancti eodem significatu scribit. Petrus uero Ana-
Iesaias. 6. niam reprehendens, quod spiritui sancto mentitus esset, non hominibus mentitum
Act. ultimo esse dicebat, sed Deo. Atque ubi Iesaias Dominum exercituum loquentem inducit, Pau-
Iesaias. 63. lus spiritum sanctum esse docet qui loquitur. Vbi Dominus se ad iram, populi contumacia, prouocatum conqueritur, pro eo Iesaias spiritum eius sanctum contristatum scribit. Porro, ut aliquando finiamus, ad confirmandam & filij & spiritus diuinitatem, unum quod subijciemus argumentum satis superque erit. Etenim si in unius Dei fidem ac religionem per baptismum initiamur: eum nos profitemur habere Deum, in cuius nomen baptisamur. Ex quo patrem, filium, & spiritum
Ephes. 4. in una Dei essentia contineri plane constat: quando in nomine patris & filij & spiritus sancti baptisamur. Nam Paulus hæc tria sic connectit, Deum, fidem & baptismum ut ab uno ad alterum ratiocinetur. Vt, quia una est fides, ex eo unum esse Deum demonstret: quia unus est baptismus, inde quoque unam esse fidem ostendat. Cum enim fides non huc atque illuc circumspicere neque per uaria discurrere debeat: sed in unum Deum spectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facile constituitur, quod si uaria sint fidei genera, plures etiam esse Deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei baptismus, ipsius unitatem nobis confirmat ex eo quod unus est. Hinc etiam conficitur, ut non nisi in unum DEVM baptisari liceat: quia eius amplectimur fidem, in cuius nomen baptisamur. Quid ergo sibi uult CHRISTVS, cum in nomine patris & filij & spiritus sancti baptisari præcipit, nisi una fide in patrem, filium, & spiritum credendum esse? Id uero quid aliud est, quàm clare testari, patrem, filium, & spiritum unum esse Deum? Itaque cum fixum illud maneat, DEVM unum esse, non plures, uerbum & spiritum non aliud esse, quam ipsam DEI essentiam, constituimus. Et uero stolidissime
Arriani. ineptiebant Arriani, qui filij diuinitatem confitentes, DEI substantiam illi
Macedoniani. adimebant. Nec absimilis Macedonianos rabies uexabat, qui, per spiritum, dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi uolebant. Nam ut sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor DOMINI, ab ipso proficiscuntur: ita unus ipse est sapientiæ prudentiæ, fortitudinis, pietatis spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed utcunque illæ uarie diuidan-
1. Corint. 12 tur, idem tamen & unus manet. inquit Apostolus.

Rursum & quædam patris à uerbo, uerbi à spiritu distinctio scripturis demonstratur. In qua tamen excutienda, quanta religione ac sobrietate uersandum sit, ipsa mysterij magnitudo nos admonet. Ac mihi sane uehementer
In sermone de sacro baptismate. istud Gregorij Nazanzeni arridet, οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι. οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι. Non possum unum cogitare, quin trium fulgore mox circunfundar: nec tria possum discernere, quin subito ad unum referar. Proinde & nos eam personarum trinitatem, ne imaginari in animum inducamus: quæ cogitationem seorsum distractam detineat, ac non ad illam mox unitatem reducat. Veram certe distinctionem insinuant patris, filij, & spiritus uocabula: ne quis nuda epitheta esse putet, quibus à suis operibus uarie designetur Deus: sed distinctionem, non diuisionem. Proprietatem sibi à fi-
Zacha. 13. lio distinctam ostendit pater, dum per Zachariam socium uel propinquum uocat. Vt enim nulla est creaturis cum Deo cognatio, ita socius aut cognatus sibi ipsi non diceretur: nisi quadam distinctionis notatione. uicissim filius patrem à se distinguit, cum alium esse dicit

qui te

qui teſtimonium ſibi perhibet. Atq; huc tendit quod dicitur, patrẽ per uerbum omnia creaſſe: quod non poterat niſi ab ipſo quodammodo diſtinctus. Præterea non deſcendit pater in terram, ſed is qui à patre exijt: non mortuus eſt, nec reſurrexit, ſed qui ab eo miſſus fuerat. Neq; ab aſſumpta carne exordium habuit hæc diſtinctio: ſed antea quoq; unigenitum in ſinu patris fuiſſe manifeſtum eſt. Quis enim aſſerere ſuſtineat, tum demum ſinũ patris ingreſſum filiũ, cum è cœlo deſcẽdit ad ſuſcipiendam humanitatẽ? Erat ergo ante in ſinu patris, & ſuam apud patrẽ gloriam obtinebat. Spiritusſancti à patre diſtinctionem Chriſtus innuit, cũ dicit eum à patre procedere: A ſeipſo autem, quoties alium uocat Vt cum alium conſolatorem abs ſe mittendũ denũciat, & alibi ſæpius. Enim uero ad uim diſtinctionis exprimendã, ſimilitudines à rebus humanis mutuari, neſcio an expediat. Solent id quidem interdum facere ueteres: ſed ſimul fatentur plurimum differe, quidquid pro ſimili in medium afferunt. Quo fit ut omnem audaciam hic reformidem: ne ſi quid intempeſtiue productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis anſam præbeat. Quam tamen ſcripturis notatam diſtinctionẽ animaduertimus, ſubticeri non conuenit. Ea autem eſt, quod patri principium agendi, rerũq; oĩm fons & ſcaturigo attribuit̃: filio ſapiẽtia, conſiliũ, ipſaq; in rebus agendis diſpenſatio. At ſpiritui uirtus & efficacia aſſignatur actionis. Porro quãquam patris æternitas, filij quoq; & ſpiritus æternitas eſt: quando nunq; Deus ſine ſapientia uirtuteq; ſua eſſe potuit: in æternitate autem non eſt quærendum prius aut poſterius: non eſt tamen inanis aut ſuperuacua ordinis obſeruatio: dum primus recenſetur pater, deinde ex eo filius, poſtea ex utroq; ſpiritus. Nam & mens uniuſcuiuſq; eò ſponte inclinat, ut primo Deum conſideret, deinde emergentẽ ex eo ſapientiam, tum poſtremo uirtutem, qua conſilij ſui decreta exequitur. Qua ratione à patre dumtaxat exiſtere dicitur filius. à patre ſimul & filio ſpiritus. Multis id quidem locis: ſed nuſquam clarius quam .8. capite ad Romanos. Vbi ſcilicet idem ſpiritus nunc Chriſti, nunc eius qui ſuſcitauit Chriſtũ à mortuis promiſcue uocatur. Neq; iniuria. Nam & Petrus, ſpiritum Chriſti fuiſſe teſtatur quo uaticinati ſunt prophetæ: cum toties ſcriptura doceat ſpiritum fuiſſe Dei patris. Porro ſimpliciſſimam Dei unitatem adeo non impedit iſta diſtinctio, ut filium inde probare liceat, unũ eſſe cum patre Deum, quia uno ſimul cum eo ſpiritu conſtet: ſpiritum autem non aliud eſſe à patre & filio diuerſum: quia patris & filij ſit ſpiritus. Siquidem in unaquaq; hypoſtaſi tota intelligitur natura, cũ hoc quod ſubeſt ſua unicuiq; proprietas. Pater totus in filio eſt, totus in patre filius, quẽadmodum ipſe quoq; aſſerit. Ego in patre, & pater in me. nec ulla eſſentiæ differentia ſeiungi alterum ab altero ſcriptores eccleſiaſtici cõcedunt. Quo ſenſu conciliandæ ſunt inter ſe ueterũ ſententiæ quæ pugnare alioqui nõnihil uiderentur. Nunc enim patrem filij principiũ eſſe tradunt. nũc filium à ſeipſo & diuinitatem & eſſentiam habere aſſeuerãt. Quod aũt Sabelliani cauillant̃, nõ alia ratione Deum nũc patrem, nunc filium, nũc ſpiritum appellari, q̃ qua & fortis, & bonus, & ſapiẽs, & miſericors nominat̃: Inde facile reuincũtur, quòd hæc epitheta eſſe apparet, quæ oſtendũt qualis erga nos ſit Deus: illa, nomina quæ declarant, qualis apud ſemetipſum uere ſit. Nec moueri quiſpiã debet, ut ſpũm cũ patre ac filio cõfundat, qm̃ Deus ipſe totus ſpũs nuncupet̃. Nihil em̃ obſtat, q̃minus tota ſpũalis ſit Dei eſſentia: & in illa eſſentia pater, filius, et ſpũs cõprehendat̃. Quod ipſum ex ſcriptura planũ fit. Nã ut illic deũ audimus nominari ſpm̃: ita & ſpm̃ ſanctũ audimus dici, & Dei eſſe, & à Deo. Vident nõ cõtẽtioſi, nec puicaces, cõtumaciſſimi etã quiq; inficiari nequeũt, in ſimpliciſſima Dei eſſentia, patrẽ cũ v̾bo ſuo ſeu filio & ſpiritu cõprehendi. Deus em̃, pater, & filius, & ſpiritus: nec poteſt niſi unus eſſe Deus. Rurſum, tres nominantur, tres-

Ioan. 1.
Ioan. 15.
Vide Augu Homeli. de tem. 38. de trinit. et colum.
Cyrillus. li. 7. de trini.
Ioan. 14.
Idem. li. 3. dialogo. de Sabellianis.
Ioannis. 4.

tur, tres describuntur, tres distinguuntur. Vnus itaq;, & tres: unus Deus, una essentia. Qui tres? Non tres Dij, non tres essentiæ.

Vtrumq; ut significarent orthodoxi ueteres, dixerunt unā esse οὐσίαν, tres ὑποστάσεις: id est, substantiam unam, tres in una substantia subsistentias. Latini cum per omnia sensu conuenirent, alterum tantum nomen reddiderunt, in altero quiddā aliud expresserunt. Dixerunt enim unam essentiam (quod nomen Græco illi respondet) tres uero, personas. Quo relationem quandam indicare uoluerunt. Oblatrant heretici, fremunt etiam non mali quidam uiri, sed impendio simpliciores: quod οὐσία ὑπόστασις, essentia, persona, conficta sunt hominum arbitrio nomina, nusquā in scripturis lecta aut uisa. Sed cum hoc nobis excutere non possint, tres dici, qui unus Deus sunt: qualis est istæc morositas, improbare uerba, quę non aliud explicant, quam quod scripturis testatum consignatumq; est? Satius foret, inquiunt, non modo sensa nostra, sed uerba etiam intra scripturæ fines continere: quā exotica uerba spargere, quæ dissensionū ac iurgiorū seminaria futura sint. Sic enim languetur circa uerborū pugnas, sic ueritas altercando amittitur, sic charitas odiose rixando dissoluitur. Si uerbum exoticum appellāt, quod totidem syllabis compositum in scriptura ostendi nō possit, iniquam sane legem nobis imponunt: qua damnantur omnes conciones, quæ scripturæ contextu non consarcinantur. Sin exoticum illis est, quod curiose excogitatum, superstitiose defenditur: quod ad contentionem magis quam ad ædificationem ualet: quod uel importune, uel nullo fructu usurpatur: quod sua asperitate pias aures offendit: quod à uerbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. Non enim minori religione de Deo nobis loquendū, quam cogitandum sentio. quando, & quidquid de eo à nobis cogitamus, stultum est: & quidquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus. petenda certe ex scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad hanc amussim, & mentis cogitationes omnes, & oris uerba exigenda sunt. Sed quid uetat, quominus quæ captui nostro perplexa in scripturis impeditaq; sunt, ea uerbis planioribus edisseramus? quæ tamē religiose & fideliter ipsius scripturæ ueritati seruiant, & parce modesteq;, nec citra occasionē usurpatur. Cuius rei non desunt nobis quotidiana exempla. Quid autem ubi ecclesiam multa necessitate urgeri, ad usurpanda trinitatis & personarū uocabula, comprobatum fuerit? si quis uerborum nouitatem tum reprehendat, nonne merito iudicetur lucem ueritatis indigne ferre? Vt qui tantum hoc reprehenderet, ueritatē planā ac dilucidā reddi. Hiusmodi aūt uerbor; nouitas (si ita appellanda est) tū potissimū usu uenit, dum aduersus calumniatores asserenda est ueritas, qui tergiuersando ipsam eludūt. Quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotij in expugnandis ueritatis hostibus: adeo obliquo & uolubili flexu lubrici isti angues effugiunt: nisi fortiter premantur, & deprehensi urgeantur. Sic ueteres uarijs prauorum dogmatum certaminibus exagitati, coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, quid sentirent, ne obliqua subterfugia impijs relinquerēt: quibus uerborum inuolucra, errorum erant latebræ. Arrius fatebatur Christum Deum, & filium Dei: quia euidentibus scripturis reluctari nō poterat. & quasi probe defunctus, consensum aliquem cum alijs simulabat. At interim non desinebat iactare, Christum creatum esse, & initium habuisse, ut reliquas creaturas. Quò flexilem hominis uafritiem è latebris extraherent ueteres, ultra progressi sunt, & declararunt Christum, æternum patris filium, patriq; consubstantialem esse. Hic efferbuit Arrianorum impietas, dum nomen ὁμοουσίου pessime odisse, & execrari cœperunt. Quod si principio, Christum confessi essent syncere, & ex animo, Deum, non inficiati essent, patri esse consubstantialem. Quis probos illos uiros insectari

Arrius

insectari audeat, quasi rixatores & contentiosos, quòd ob uoculam unam tanto disceptandi feruore incaluerint, & ecclesiæ quietem turbauerint? At uocula illa distinguebat inter puræ fidei Christianos, & sacrilegos Arrianos. Surrexit postea Sabellius, qui patris, filij, & spiritussancti nomina uana esse disputabat: nec distinctionis alicuius causa posita, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur. Si in certamen uentum esset, fatebatur se credere patrem Deum, filium Deum, spiritum Deum: sed postea elabebatur, nihil se aliud dixisse, quàm si Deum, fortem, & iustum, & sapientem, uocasset. Itaque recinebat aliam cantilenam: patrem esse filium, & spiritum sanctum esse patrem, nullo ordine, nulla distinctione. Ii, quibus tum pietas cordi erat, ut hominis improbitatem frangerent, contra reclamabant, uerè agnoscendas esse in Deo uno tres proprietates. Et, ut se simplici ueritate aduersus tortuosas uersutias munirent, affirmarunt uerè in uno Deo tres personas subsistere, seu (quod idem erat) in Dei unitate, subsistere personarum trinitatem. Si ergo temere non sunt inuenta nomina: cauendum est ne temeritatis arguamur, ea repudiando. Vtinam quidem sepulta essent, constaret modò hæc inter omnes fides: patrem & filium & spiritum, unum esse Deum: nec tamen aut filium esse patrem: aut spiritum filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Etsi nomen hypostaseos extat apud Apostolum, eodem nisi fallor significatu, quo ueteres usurparunt, ubi filium uocat characterem hypostaseos Dei patris. Neque enim ijs assentior, qui eo loco hypostasin, essentiam, interpretantur: ac si Christus, uelut sigillo impressa cæra, patris substantiam in se repræsentaret: sed potius id uoluisse dicere epistolæ authorem existimo, patrem, quamuis sua proprietate distinctum: sic tñ se totũ in filio expresisse, ut ipsa quoque illius hypostasis in hoc refulgeret. Siquidem & impropriè diceretur essentiæ paternæ character, qui totam Dei essentiam in se continet: non portione aut defluxu, sed integra perfectione. Neque uerò tam præcisa sum austeritate, ut ob nudas uoculas digladiari sustineam. Animaduerto enim ueteres, multa alioqui religione de ijs rebus loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum ubique consentire. Quas enim Hilarius formulas à concilijs usurpatas excusat? Quò licentiæ interdum prosilit Augustinus? Quam absimiles sunt Græci latinis? Sed huius uariationis exemplum unum sufficiat. Nomen ὁμουσίϛ cum reddere latini uellent, dixerunt consubstantialem, unam esse patris & filij substantiam indicantes: atque ita substantiam usurpantes pro essentia. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres esse in Deo substantias. Quin idem Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quod eorum improbitate cogatur subijcere periculo humani eloquij, quæ mentium religione contineri oportuerat: non dissimulans, quin id sit agere illicita, ineffabilia loqui, inconcessa præsumere. Paulo post multis adhuc excusat, quòd audet proferre noua nomina. Nam ubi posuit naturæ nomina, patrem, filium, & spiritum, subnectit, extra significantiam sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quidquid ultra quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Episcopos prædicat, qui aliam nec excudissent, nec recepissent, nec omnino nouissent confessionem, quam ueterem illam & simplicissimam, quæ ab ætate Apostolorum apud omnes ecclesias recepta fuerat. Hæc sancti uiri modestia monere nos debet, ne confidenter, ueluti censorio stylo, protinus notemus eos, qui in uerba à nobis concepta iurare nolint. Sed docendi sunt, quanta necessitate adacti sic loquamur: ac paulatim tandem assuefaciendi

Sabellius.

Hebr. 1.

Lib. 2. de Trinit.

De concilijs.

ciendi:comiter etiam admonendi, ne ubi occurrendum est ex una parte Ar
rianis, ex altera Sabellianis, utrisq; tergiuersandi ansam præcidi stomachan
tes, nonnullam suspicionem iniiciant, uel Arrij se esse discipulos, uel Sabel-
lij. Dicit Arrius Christum esse Deum:sed mussitat factum esse, & initium
habuisse. Dicit unum cum patre: sed clam in suorum aures insusurrat, uni-
tum ut cæteros fideles: quanquam singulari prerogatiua. Dic consubstanti
alem, detraxeris uersipelli laruam, & tamen nihil addis scripturis. Dicit Sa
bellius patrem, filium, & spiritum sanctum nihil in Deo distinctum sonare.
Dic tres esse: uociferabitur te nominare tres Deos. Dic in una Dei essentia p
sonarum trinitatem, dixeris uno uerbo quod scripturæ loquunt: & inanem
loquacitatem compresseris. Quòd si qui tam anxia constringuntur super-
stitione, ut hæc nomina nō ferant: nemo tamen iam, uel si rumpatur, inficia
ri poterit, cum unum audimus, intelligendam esse substantiæ unitatem: cum
tres audimus, in una hac essentia, trinitatem proprietatum esse consideran-
dam. Quo non fraudulenter confesso, uerba nihil moramur. Nunc ad sim-
plicem symboli enarrationem ueniendum.

PARS SYMBOLI PRIMA

Credo in Deum patrem omnipotentem.

Vbi primum adnotanda est loquendi forma. Nam in Deum, seu in Deo
credere, perinde ualet, ac ipsum pro Deo nostro amplecti & agnoscere, ut ei
ac uerbo eius adhæreamus. Est enim ex hebraica phrasi sumpta locutio: quę
credere in Deum seu in Deo usurpat, pro eo quod latini dicunt, Deo cre
dere seu fidem habere. Nisi quod plus quiddam habere energiæ uidetur.
Hic ergo pij Deum se agnoscere & amplecti in Deum suum profitetur, ut ui
cissim ab ipso cooptentur in populum: quò gloriari cum sanctis omnibus
Habacu. 1. possint. Nonne tu à principio Deus noster? Non moriemur. Siquidem
ubi eum habemus Deum, simul in eo repositam habemus uitam & salutem.
In cuius fiduciæ cōfirmationē, subnectitur patris epitheton. Per dilectum
enim filium, in quo acquiescit anima eius, se nobis patrem manifestauit, ita
nos in ipso complectitur: ut inde omnis nominet cognatio in cœlo & in ter-
Ephe. 3. ra: Simul ergo in Deum se attollit fides, patris loco illum tenet. Non enim
illum apprehendere potest sine filio, per quem tanti boni communicatio ad
nos deriuatur. Quod si ille nobis in patrem, nos illi filiorum loco: si filij, er-
Roma. 8. go hæredes. Omnipotentiam illi deferimus, non qualem sophistæ fingunt,
2. Corin 6 inanem, sopitam, ociosam: sed uigilem, efficacem, operosam. Ideo enim
omnipotens est Deus, non quòd possit quidem facere, cesset tamen inte-
rim & desideat: sed quia eius manu omnia continentur, eius prouidentia cœ
lum & terra gubernantur, eius consilio & nutu res omnes geruntur & dispē
Psal. 115 santur. Nam si omnia quæcunq; uoluerit facit, curam autem & prouidenti-
am eius nihil effugit: sequitur, nihil nisi eius uoluntate uirtuteq; fieri. Sed
hæc leuiter attigimus duntaxat, quoniam fusiorem eorum tractationem in
alium locum differimus. Duplici autē consolatione se fides armat ex Dei
omnipotētia. Quod satis amplam benefaciendi facultatē penes eū esse intel-
ligit, cuius brachiū ad oia regenda, gerēda, dispēsanda extendat, cuius in pos
sessione cœlū sit & terra, cuius nutū oēs creaturæ respiciāt, ad salutē piorū p-
mouēdā. Quod satis securitatis in eius esse protectione uidet, cuius uolūtati
omnia

omnia subiacent, quæ alicunde timeri possunt nocumenta. cuius imperio, ceu precio, coercetur Satan, cum suis omnibus machinamentis, et quidquid uspiam saluti nostræ aduersatur.

Creatorem cœli & terræ.

Tametsi impiorum quoque animi, solo mundi huius aspectu, ad creatorem recognoscendum coguntur: suum tamen peculiarem modum habet fides, quo Deum cœli ac terræ creatorem contempletur. Vnde Apostolus tradit fide nos intelligere concinnatū esse seculum uerbo Dei: quia nō aliter rite perspicimus quid hoc ualeat, Deum esse omnium creatorem, utcunque & mente comprehendere, & lingua fateri uideamur. Carnis enim cogitatio, ubi Dei uirtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & cum longissime procedit, nihil aliud quàm in edendo tali opificio, authoris sapientiam & potentiam, quæ sponte sese proferunt, & nolentibus etiam ingerunt, expendit & considerat. In conseruando autem et moderando, generalem quādam actionem, unde uis motionis dependeat: At uerò fides altius penetrat, & quem omniū creatorem esse didicit, statim perpetuum quoque moderatorē & conseruatorē cogitat. Neque id, uniuersali quadā motione tam orbis machinā, quàm singulas eius partes agitādo: sed singulari quadā prærogatiua, unū quodque eorum quę condidit, ad minimū usque passerem, sustinendo, fouendo, curādo. Et quanquam parum discriminis apparet, nunquam tamen ad istam meditationē pertingit humana prudentia: in quam Dauid euehitur toto Psalmo 104. præsertim uero in cōclusione eius, ubi ait. oīa ad te respiciunt, ut des illis escam in tēpore. Dāte te colligunt: te manū aperiente satiant̄ bonis. Simul atque faciem auerteris consternant̄: ubi reduxeris spiritū, intereunt, & in terrā reuertunt̄. Si emittis rursus spiritum, creantur, & renouas faciē terrę. Et quę passim in scripturis occurrūt: quòd in ipso sumus, mouemur, & uiuimus: quod eius manu ad irrigandas terras ros & pluuia distillant̄: quod eius imperio cœlū instar ferri obdurescit: quod ab eo pax & bellum, uita & mors, lux & tenebrę, pestilentia et sanitas, abundantia & fames: aliaque eiusmodi, prout, aut beneficentia declarare suam bonitatem uoluerit, aut seueritate iustam iudiciorum suorum ultionem. Inde uerò pia conscientia ingentem consolationis materiam desumit. Si pullis coruorum opem suam implorantibus cibum suppeditat, multò magis nobis, qui populus eius sumus, & oues pascuorum eius. Si passerculus in terram non cadit, nisi eo sciente & ita dispensante, multo magis in curā nostri excubabit, quos uult tueri, ut pupillam oculi. Si non in pane solo uiuit homo, sed potius uerbi eius uigore, satis est nobis, quod suam nobis uirtutem nunquā defuturam promittit: quando ea sola sufficit ad nos alēdos et uegetandos. Contra uerò ex sterilitate, fame, pestilentia, dei indignationē æstimabit potius, quàm fortunā arguet. Postremo ex quo creatorem nostrū, tutorē, et nutritiū esse intelligit, inde colliget, nos illius esse, nō nostros: nos illi oportere uiuere, nō nobis: uitam nostrā, quę eius beneficio incolumis perstat, cū omnibus suis actionibus ad illum esse referendā. Sed enim ne quē perturbet, quòd creati cœli & terræ gloria patri peculiariter hic assignatur, ac si ab ea sic excluderent̄ filius & spiritus: id accipiendū meminerimus, secundū eā, quam exposuimus, proprietatum distinctionem. Quoniā enim ad patrē refertur omnium principium, agere ipse proprie dicit̄: sed in sapientia, & per spiritum. Quò mihi pertinere uox illa patris uidet̄ (utcunque nasutiores quidā reclament) faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: qa

Hebr. 11. — Acto. 17. — Passim in lege et prophetis. — Gene. 1.

nec cum angelis deliberat: nec cœlum aut terram ad ferendas sibi suppetias accersit, ut iudęi quidam somniant, nec seipsum alloquitur, ut absurde interpretantur alij: sed sapientiæ suæ consilium, & suam uirtutem in operis consortium aduocat. Ergo si cum profectu fructuq; aliquo Deum agnoscere cœli ac terræ creatorem libet, patremq; omnipotentem: danda est opera, ut ab eius prouidentia tota expectatione pendeamus, ut paternam benignitatem ac clementiam gratitudine saltem prosequamur, eam cum animis nostris reputando, eam lingua deprędicando, eam, quibus poterimus, laudibus tollendo: talem patrem ardenti amore ac pietate sic colamus, ut nos obsequio illius penitus deuoueamus, illum in omnibus honoremus, omnia, uel aduersissima, nostra opinione, ęquis placidisq; animis, quasi ex eius manu, suscipiamus, cogitantes, eius prouidentiam sic quoq; nobis prospicere, dum afflictionum asperitate exercet. Itaq; quidquid tandem accidat, nunq; ambigendum aut diffidendum fuerit, eum nos habere propitium, ac beneuolentem, salutiq; nostrę promouendæ intentum: ad hanc enim fiduciam prima hac symboli parte instituimur.

SECVNDA PARS SYMBOLI.

Et in Iesum Christum, filium eius unicum, Dominum nostrum:

Quod ante docuimus, Christum fidei nostræ proprium esse scopum, ex eo facile apparet: quòd omnes salutis nostræ numeri in ipso hic recensentur. Egressus est enim Dominus, ut inquit Propheta, in salutem populi sui, in salutem cum Messiah suo: quando per eius manum opus suæ misericordiæ, nempe populi electi redemptionem, peregit. Principio Iesus uocatur, quo titulo cœleste oraculum ipsum insigniuit: quia missus est ut populum suum à peccatis suis saluum faciat. In ipso ergo, nec alibi usquam, reperitur salus. Quia non fortuito casu, aut humana temeritate hoc illi nomen impositum est. Nec frustra Dei decreto per angelum Iesus pronunciatur, sed quò ab omni alia salutis opinione auocati, hunc teneamus unum pro saluatore. Vnde & scriptura clamat, non aliud esse datum nomen sub cœlo hominibus, in quo saluos fieri oporteat. Hoc itaq; nomine fidelibus indicat, ut sibi in eo salutē quęrant, & paratam conspiciant. Christi elogiū adnectitur: quod tametsi alijs non absurde attribuitur, illi tamen peculiari quodam iure competit. Vngit enim omnes Dominus, quibus spiritus sui gratias instillat. Atqui nemo est fidelium, nec unquam fuit, quem non eiusmodi unctione irrigauerit. Omnes igitur fideles unctos esse conficitur. Habent suam quoq; unctionem prophetæ: habent & suam tum reges, tum sacerdotes: non illam modo ceremonialem & externam: sed spiritualem. Siquidem prophetam, qui interpres est Dei apud homines, peculiari spiritus dono prędítū instructūq; esse, cōuenit. Similiter & sacerdotē, q angelus Dñi esse debet. Postremo etiam regē, qui diuinæ maiestatis imaginem in terris gerit. Quare oleum illud, quo tā Prophetæ quàm sacerdotes & reges inaugurabant, non inane erat symbolum: sed ueræ illius & unicę unctionis sacramentum. Sed oīa unctionis genera nihil ad hanc saluatoris unctionem. Alijs .n. p dispensationis suę modo uarias gratię portiões impartit: ut nemo sibi

Habacu. 3. Mathæi. 1. Acto. 4.

ſibi per ſe ſufficiat: at hic tota plenitudine perfunditur. Siquidem quod de eo prædictum fuerat: unxit te Deus Deus tuus oleo lætitię præ conſortibus tuis: Ioannes clarius explicans, dicit patrem non dediſſe illi ſpiritum ad menſuram. Nec rationem ſubticet. Nempe, ut de plenitudine eius omnes accíperemus, & gratiam pro gratia. ideoq; & alter Propheta eum fore prædixerat, ſuper quem requieſceret ſpiritus Domini: neq; id ad ſpeciem unam gratiæ illi conferendam: ſed qui eum ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, & fortitudinis, ſcientiæ, & pietatis donis ornaret. Et uaticinium illud euidenti ſpectaculo fuit confirmatum, cum Ioanni uiſus eſt ſpiritus in eum deſcendens, & apud eum manens. Proinde merito Chriſti epitheton, per Antonomaſiam, ſaluatori noſtro defertur. Principio, & ſpiritus ſanctus, unctionis: & eius dona, olei nomine optima ratione deſignantur, quod niſi ab eo irrigati, tabeſcimus, aridi in nobis prorſus & ſteriles, & quaſi uitæ humore deſtituti. Porro hic plena omnigenaq; ubertate in Ieſum effuſus, eius animam propriam ſibi delegit ſedem, ut inde, uelut è fonte unico, ad nos ſcaturiret. Proinde quòd ſpiritusſancti oleo irrigantur pij omnes, id fit ſola eius participatione: ac tantundem quiſq; accipit, quantum illi communicat. Paucis uerbis notatum habemus diſcrimen, inter unctionem ſaluatoris & noſtram. Quod illum Dominus toto ſpiritualium opum theſauro citra menſuram locupletauit, cuius ſuam unicuiq; noſtrum portiōem demetitur: Quòd ſpiritum, quātus quantus eſt, in illo reſidere uoluit, ut ex illo uelut ex ſcaturigine quadam ad nos exuberaret: ut ita de eius plenitudine hauriamus omnes: & illius cōſortes facti, ſpiritusſancti gratias in illo participemus. Huiuſmodi pręterea unctione conſtitutus à patre rex fuit, qui omnem ſibi in cœlo & in terra poteſtatem ſubijceret. ut Pſalmus ſecundus docet. Deinde & ſacerdos conſecratus, qui interceſsionis munus apud patrem obiret. Quorum utrunq; in magnū fidei adiumentum præſidiumq; cedit. Nam quantū ad regnū attinet, non terenū eſt aut carnale, quod corruptioni ſubiaceat: ſed ſpirituale, quod in cœlum magis futuramq; & æternam uitam reſpiciat. Deinde talis illi eſt regnandi ratio, ut non tam ſibi regnet, quàm nobis. Potentia enim ſua nos armat & inſtruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat. Deniq; in regni participationem exaltat & euehit. Siquidem eius communionis, qua ſe nobis illigauit, beneficio, reges & ipſi conſtituimur, robore eius ad certamen cum diabolo, peccato, & morte depugnandum armati, iuſtitiæ eius ornamentis ad ſpem immortalitatis ueſtiti, diuitijs ſanctitatis eius ad fructificandum Deo per bona opera locupletati. At ſacerdotis functionem nihilo minore noſtro bono ſuſtinet: non ideo tantum, quòd ſua interceſsione placatum patrem nobis, æternæ reconciliationis lege, propitium reddit: ſed quod nos quoq; in ſacerdotij conſortium adſciſcit, ut ipſo freti interceſſore ac mediatore, patri preces, gratiarum actiones, noſmetipſos, & noſtra omnia offeramus. Itaq; quod olim Dominus populo ſuo promittebat, illum ſibi fore in ſacerdotale regnum: in ſaluatore noſtro demū obtinetur, p quem ſolum fit, ut in regnum iuſtitiæ, & ad ſacroſanctum Dei tabernaculum acceſſus nobis pateat. Summa hæc ſit. Nos Ieſu quidem nomine, in redemptionis & ſalutis fiduciam confirmari: Chriſti uerò cognomine, ad percipiendam ſpiritus communionem atq; ex ea emanantem ſanctificationis fructū nos pręſertim inuitari: quando eius ore audimus, quod propter nos ſeipſum ſanctificauerit. Iam & filius Dei prædicatur: non, ut fideles, adoptione dūtaxat & gratia: ſed uerus & naturalis, ideoq; unicus, quò à cæteris diſcernatur.

Pſal. 45. *Ioan. 3.* *Ieſa. 11.* *Ioan. 1.* *Exod. 19.* *Ioan. 17.*

tur. Nos enim omnes qui in nouam uitam regenerati sumus, filiorum nomine dignatur spiritus in scripturis: & tamen hoc uni defert, ut uerus & unigenitus filius habeatur. Quō uerus & unigenitus in tanto fratrum numero, nisi quia solus natura possidet, quod alij dono acceperunt? Neque uero ijs assentiendum, qui filium Dei unicum ita fatentur: Vt si propius instes, animaduertas id concedi ab illis non alia ratione, nisi quia conceptus est in utero uirginis ex spiritu sancto. *Manichæi.* Qualiter olim Manichæi nugabantur, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebant Deum illi inspirasse uitæ spiraculum. Filium enim scriptura ostendit, uerbum illud æternum ante secula omnia ex patre genitum. Tumultuose quidem illi in erroris sui patrocinium urgent, quòd dicitur Deus proprio filio non pepercisse, quod illud ipsum qui è uirgine nasceretur, filium altissimi uocari angelus præcepit. Verum, ne tam futili obiectione superbiant, expendant paulisper nobiscum quàm ualide ratiocinentur. Si enim rite concluditur, à conceptione cœpisse Dei filium, quia qui conceptus est, filius uocatur: sequetur esse cœpisse uerbum à sua manifestatione in carne: *1.Ioan.1.* quia Ioannes tradit se de uerbo uitæ annunciare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod apud prophetam legitur: Tu Bethlehem terra Iehudah, paruula es in milibus Iehudah, ex te mihi nascetur dux, qui regat populum meum Israel, & egressus eius ab initio, à diebus eternitatis: *Mich.5.* quomodo cogentur interpretari, si talem argumentandi modum sequi uolent? Sed has ineptias pulchre discutiet unus Pauli locus: *Roma.1.* Dum se ait segregatum in Euangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas, de filio suo, qui factus fuit ex semine Dauid secundum carnem, declaratus filius Dei in uirtute. Cur secundum carnem distincte notaret esse filium Dauid, seorsum esse diceret declaratum esse Dei filium, nisi uellet innuere, hanc declarationem esse ultra rationem carnis? Adeò sane apperta sententia, ut iam refragari, non modo cæcitatis, sed obstinationis fuerit. Sed enim neque rursum negandum est, in assumpta etiam carne esse Dei filium. Quin eiusmodi appellatione, si quidem fructuosam esse fidei uolumus, non est intelligendum sermonem illum æternum Dei per se designari, sed humanitate nostra uestitum: quemadmodum mox suo loco plenius explicabitur. Postremo illi, Domini elogium adscribitur: quoniam hac lege mundo præfectus est à patre, ut eius damnationem hic exerceat. Vt enim sæpe apud Prophætas, se unum esse Dominum nostrum regem ac legislatorem pronunciat Deus, ita cum filium suum in carne exhibuit, eum esse declarauit, in quo regere & imperare uellet. *1.Corint.8.* Quare unus est, inquit Apostolus, nobis Deus, ex quo omnia, & nos in ipso. & unus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Sic autem significatur, non tantum præceptorem esse & magistrum, cui auscultandum sit docenti: sed caput ac principem, cuius imperio parendum sit, cuius nutui obtemperandum, cuius ad uoluntatem obsequia nostra sint dirigenda. Ei enim primogenituram attribuit pater in sua familia: ut & fratribus suis præsit cum potestate, & facultates hæreditatis administret atque dispenset.

Qui conceptus est e spiritu sancto, natus e Maria uirgine.

Quoniam incarnationis mysterium, ut simpliciorum mentes suo fulgore per-

re perſtringit, ita & animos uehementer conturbat, & diſcruciat, niſi rite in telligatur: neceſſario pauca in eius explicatiõem nobis præfanda ſunt. Prin cipio, magnopere noſtra referebat, Deum eſſe uerum & hominem, qui me= diator noſter futurus eſſet. Cum enim iniquitates noſtræ, interiecta inter nos & Deum nube, nos à regno cœlorum prorſus alienaſſent, illum à nobis auertiſſent: nemo, niſi qui ad eum pertingeret, pacis reſtituendæ interpres eſ ſe poterat. Quis autem pertigiſſet? Quiſpiam ne ex filijs Adam? Atqui om nes cum parente ſuo ad conſpectum Dei horrebant. Angelorum aliquis? ſed enim illi quoq; opus habebant capite, per cuius nexum ſolide & indiſtra cte Deo ſuo cohærerent. Quid igitur? Deplorata res erat, niſi maieſtas ipſa Dei ad nos deſcenderet, quando aſcendere noſtrum non erat. Ita filium dei fieri nobis immanuelem oportuit, id eſt nobiſcum Deum. Ac ea quidem conditione: ut quemadmodum ſuam nobis diuinitatem adiungebat, ita no ſtram quoq; humanitatem ſuæ diuinitati copularet. Alioqui nec ſatis pro= pinqua uicinitas, nec ſatis firma affinitas, quæ ſpem faceret, Deum nobiſcũ habitare ac nobis adeſſe. Adeo modis omnibus noſtra humilitas cum Dei maieſtate diſſidebat. Ita Paulus, cum eum nobis mediatorem proponeret, 1.Timo: 2. nominatim dixit hominem. Vnus enim, inquit, mediator Dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus. Poterat Deum dicere, poterat ſaltem & hoc nomen, ut Dei nomen, omittere: ſed infirmitatem noſtram nouerat. Ne quis igitur ſe torqueret, ubi nam ille quęrendus mediator, aut qua uia ad ipſum perueni endum: continuo addidit, homo eſt, ac ſi diceret, uobis propinquus eſt, imò contiguus, quandoquidem caro ueſtra eſt. Id ſcilicet deſignare uolens quod alibi ſignificantius explicatur. Non eſſe nobis põtificem, qui non poſ Heb.4. ſit compati infirmitatibus noſtris, quando more noſtro ſit, ſola peccati ex= ceptione, per omnia tentatus. Id etiam clarius fiet, ſi reputemus, quam non uulgare fuerit, quòd mediatori præſtandum erat. Nempe ſic in Dei gratiã nos reſtituere, ut ex filijs hominum, filios Dei faceret. Ex hæredibus geennæ regni cœleſtis hæredes. Quis hoc poterat, niſi filius Dei, filius hominis fie= ret, & ſic noſtrum acciperet, ut transferet ad nos ſuum? Quod ſuum erat na tura, noſtrum faceret gratia? hac ergo arrha freti, nos eſſe filios Dei confidi mus: quia naturalis Dei filius ſibi corpus de corpore noſtro, carnem de car= ne noſtra, oſſa ex oſſibus compoſuit: ut idem nobiſcum eſſet. Quod nobis proprium erat, ad ſe pertinere uoluit: ut uiciſſim ad nos pertineret, quod pro prium ipſe habebat. Atq; ita in commune ipſe nobiſcum & filius Dei eſſet, & filius hominis. Hac ratiõe hæreditatem regni cœleſtis noſtram eſſe ſpera= mus, quia unicus Dei filius, cuius ſolida erat hæreditas, nos ſibi fratres ad= optauit. Quod ſi fratres, ergo & hæreditatis conſortes. Præterea ſic noſtra referebat, uerum eſſe Deum & hominem, qui redemptor noſter futurus eſſet. Eius erat mortem abſorbere: quis hoc poterat niſi uita? Eius erat peccatum uincere: quis hoc poterat niſi ipſa iuſtitia? Eius erat mundi & ae= ris poteſtates ſubigere. Quis hoc poterat niſi uirtus & mundo & aere ſuperi re? Porrò penes quem uita eſt, aut iuſtitia, aut cœli poteſtas, niſi penes ſo= lum Deum? Seſe ergo clementiſſimus Dominus redemptorem noſtrum fecit, dum nos redemptos uoluit. Alterum hoc redemptionis noſtræ Rom.5. caput erat: ut homo qui ſua ſe inobedientia perdiderat, ſuam confuſio= nem obedientia tolleret, iudicio Dei ſatisfaceret, pœnas peccati perſolue= ret. Prodijt ergo uerus homo Dominus noſter, Adæ perſonam induit, no=

mē assumpsit, ut patri se obedientē pro eo exhiberet, ut carnē nostrā in satisfactionē iusto dei iudicio statueret ac sisteret, ut in eadē carne pc̄ti pœnā persolueret. Cum deniq; mortē nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset, humanitatem cum diuinitate sociauit: ut alterius imbecillitatem morti in pœnam subijceret, alterius uirtute aduersus mortē in uictoriam luctaretur. Qui ergo Christum sua aut diuinitate aut humanitate spoliant, illius quidē uel blasphemant maiestatem, uel bonitatem obscurant. Sed non minus altera ex parte hominibus sunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertūt, quæ nisi hoc fundamento stare non potest.

Diuinitatem pluribus demonstrare, superuacuum, nisi fallor, iam esset. humanitatis ueritas partim à Manichæis partim à Marcionitis impugnata est. Quorum hi quidem spectrum Christo pro corpore affingebant: illi autem cælesti carne præditum somniabant. Sed utrisq; scripturæ testimonia & multa & ualida resistunt. Non enim uel in cœlesti semine, uel in hominis larua benedictio promittitur: sed in semine Abrahæ & Iacob. Neq; homini aerio promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio & fructui uentris eius. Vnde & in carne exhibitus, filius uocatur Dauidis & Abrahæ: nō ideo tantum quòd ex uirginis utero natus sit, in aere autem creatus: sed quia secundum carnem factus sit ex Dauidis semine, quemadmodum interpretatur Paulus: qui etiam alibi doceteū ex Iudæis descēdisse. Quamobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, hominis filium subinde se appellat. Indicare uolens, se hominem esse ex hominis semine progenitum. Cum spiritus sanctus toties, per tot organa tantaq; diligentia & simplicitate rem per se non multum abstrusam enarrasset, quis cogitasset tanta ullos homines impudentia fore, qui offucias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnū ad manum testimonia se offerunt, si congerere plura libeat. Quale est illud Pauli: Deum misisse filium suum, factū ex muliere: & innumera: quibus fami, siti, frigori, alijsq; naturę nostrę infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissime, quæ animis in uera fiducia ædificandis conducere queant. Vt cum dicitur, Angelis nequaquam tantum honoris detulisse, ut eorum naturam assumeret: sed nostram assumpsisse, ut in carne & sanguine destrueret per mortem eum qui habebat mortis imperiū. Item, eius communicationis beneficio, nos fratres eius censeri. Item, debuisse fratribus similem fieri, ut misericors esset & fidelis intercessor. Nos pontificem non habere, qui non possit compati nostris infirmitatibus: & similia. Quos uero in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis inepte contorquent. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur, qui dicatur alicubi in similitudinem hominis factus, & figura compertus ut homo. Sed quia minime expendit quid illic agat Paulus. Non enim qualem sibi corpus sumpserit Christus, uult explicare: sed cum iure diuinam suā maiestatē exerere posset, nihil præ se tulisse, nisi quod erat hominis. Manicheus aerium fabricatur corpus: quia uocetur Christus secundus Adam, de cœlo cœlestis. At neq; illic essentiam corporis cœlestem inducit Apostolus, sed uim spiritualem, quæ à Christo diffusa, nos uiuificat. Quin potius ex eo loco egregie stabilitur quæ ab orthodoxis de Christi carne sententia tenetur. Nisi enim unam haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio, quam tanta uehementia Paulus prosequitur. Si Christus resurrexit, nos quoq; resurrecturos: si non resurgamus, neq; Christum resurrexisse.

Manichæi. Marcioni. Gene. 17 Psal. 132. Matth. 1. Rom. 1. Rom. 9. Galat. 4. Heb. 2. Heb. 4 Marcion. Philip 2. Manichæ. 1. Cor. 15

Porrò quòd dicitur uerbum carnem esse factum, non sic intelligendum est, quasi uel in carnem uersum, uel carni confuse permixtum fuerit: sed quæ è uirginis utero templum sibi delegit in quo habitaret: & qui filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Siquidem ita coniunctam unitamq; humanitati diuinitatem asserimus: ut sua utrique naturæ solida proprietas maneat: & tamen ex duabus illis unus Christus cōstituatur. Si quid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima uidetur: quem ex duabus personis conspicimus constare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, ut non retineat naturæ suæ proprietatem. Neq; enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur, quod in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, quod nulla ratione animæ conueniat. De toto homine, quod nec de anima seorsum nec de corpore, nisi inepte, accipi possit. Postremo animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animā. Qui tamen ijs constat, unus homo est, non plures. Huiusmodi uero loquendi formulæ, & unam esse in homine naturam ex duobus connexis compositā significant, & duas subesse diuersas naturas, quæ hanc constituant. Ita & de Christo scripturæ loquuntur. Attribuunt illi interdum, quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat, interdum quæ diuinitati peculiariter competant, nonnunquam quæ utramq; naturam cōplectantur, neutri seorsum satis conueniant. Atq; istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione exprimunt, ut eas quandoq; inter se communicent. Qui tropus ueteribus ἰδιωμάτων κοινωνία, dictus est. Horum nihil meum esse constabit, ubi firmis scripturæ testimonijs comprobata singula fuerint. Quod de se ipse dicebat Christus, Antequam Abraham fieret, ego sum: longe ab humanitate alienum erat. Nō enim homo factus est, nisi multis post Abrahamum sæculis. Quod primogenitus esse uniuersæ creaturæ dicitur, qui ante omnia extiterit, & per quē omnia consistant: nihilo magis homini competit. Hæc ergo & similia, peculiaria sunt diuinitatis. Quod seruus patris uocatur, quòd creuisse narratur ætate & sapientia apud Deum & homines, quòd minor esse patre, quòd gloriam suam non quærere, quòd nescire diem ultimum, quòd à seipso non loqui, quòd non facere uoluntatem suam, quòd uideri palpariq; dicitur, id solius est humanitatis. Siquidem quatenus Deus est, æqualis est patri, nec augeri ulla re potest, & omnia propter seipsum operatur, nec de re quapiam celatur, & agit omnia pro suæ uoluntatis arbitrio, & inuisibilis est ac impalpabilis. Communicatio autem idiomatum siue proprietatum est, quod Paulus dicit, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Deus certe nec sanguinem habet, nec patitur. Sed quoniam is, qui uerus erat Deus & homo, Christus sanguinem suum crucifixus pro nobis fudit: quæ in eius humanitate peracta sunt, ad diuinitatem improprie, licet nō sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, ubi Ioannes docet Deum posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic diuinitatis proprietas cum humanitate communicatur. Rursum cum diceret Christus, neminem in cœlum ascendisse, nisi filium hominis qui in cœlo esset: certe tum in cœlo non erat corpore quod assumpserat: sed quia ipse idem erat Deus & homo, propter naturarum unitatē, alteri dabat, quod erat alterius. Sed omniū clarissime ueram Christi substantiam enarrant loci, qui utramq; simul naturam comprehendūt: quales in Euangelio Ioannis extant quamplurimi.

Ioan. 8. Coloss. 1. Iesa. 49. Luc. 2. Acto. 20. 1. Cor. 2. 1. Ioan. 3. Ioan. 3.

Siquidem

Siquidem nec diuinitatis singulare nec humanitatis fuit, sed utriusq; simul,
quod illic habetur: Potestatem eum à patre accepisse remittendi peccata, sus
citandi quos uelit, iustitiam, sanctitatem, salutem largiendi: quòd iudex cõ
stitutus est uiuorum & mortuorum, ut honoretur quemadmodum & pater:
quòd lux mundi, pastor bonus, unicum ostium, uitis uera nuncupatur, hu
iusmodi enim prærogatiuis præditus fuit Dei filius cum in carne manifesta
tus est, quas & ipse unà cum patre, ante mundi constitutionem, possidebat:
& quæ homini, qui nihil quàm homo esset, dari non poterant. In eundem
quoq; sensum accipiendum est, quod apud Paulum habetur: Christum, per
acto iudicio, redditurum esse regnum Deo & patri. Regnum sane filij Dei
1. Cor.15. quod initium nullum habuit, neq; finem habiturum est. Sed quomodo sub
carnis humilitate delituit ac seipsum exinaniuit, forma serui assumpta, & de
Philip.2. posita maiestatis specie, patri se obedientẽ præstitit: ac post eiusmodi subie-
ctionem, gloria & honore coronatus est, ac exaltatus nomen accepit, omni
nomine superius, in quo genu omne flectatur: ita tum & nomen ipsum,
& coronam gloriæ, & quicquid à patre accepit, patri subijciet, ut sit Deus
omnia in omnibus. Hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos u-
sui non paruo futura est. Mirum enim quantum rudiores nonnulli torque-
antur, quoties incidunt in eiusmodi formulas, quæ Christo attribuuntur,
nec humanitati eius, nec diuinitati satis bene conuenientes: quia non con
siderant eius personæ, in qua Deus & homo manifestatus est, optime con-
gruere: Ac omnino uidere est, quàm pulchre inter se hæreant singula, si mo
do sobrium habeant interpretem, qui tanta mysteria qua decet religione exa
minet. Verum nihil est quod furiosi & phrenetici spiritus non perturbent,
Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rur
sum, ad tollendam humanitatem. Quæ uero de utraq; natura sic cõiuncte di
cta sunt, ut neutri conueniant, ad tollendam utramq;. Id uero quid aliud est
quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est, non esse de
um, quia homo est, nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul &
Deus est: Christum ergo, ut Deus est, & homo, unitis, licet non confusis,
naturis constans: Dominum nostrum uerumq; Dei filium esse cõstituimus,
etiam secundum humanitatem: & si non ratione humanitatis. Procul enim
Nestorius abigendus est à nobis Nestorij error, qui dum naturam distrahere potius,
quàm distinguere uolebat: duplicem Christum ita comminiscebatur: quan
Luc.1. do scripturam uidemus clara uoce reclamare, ubi & filij Dei nomen indi-
Ibidem. tur ei qui de uirgine nascitur, & uirgo ipsa mater Domini nostri appel-
latur.

Natum ergo ex uirgine confitemur, quo scilicet uerus ille Abrahæ Da-
uidisq; filius agnosceretur, qui in lege ac prophetis promissus erat. Unde
geminum fructum colligit fides. Quoniam filium Dei, ad salutem homi-
num peragendam, assumpta carne, iam comparatum uidet, ut supra expo-
suimus: tum quòd naturæ communione nobiscum inita, in societatem sui
ipsius suorumq; bonorum omnium nos recepit: tum quod diabolũ & mor
tem debellaturus, personam nostram induit, in qua uinceret ac triumpha-
ret: quo nostra esset uictoria, triumphus noster. Et ipsa originis serie ad Da
uidem Abrahamumq; ducta, inde magis confirmatur, hunc esse Christum,
quem ex Abrahæ Dauidisq; lumbis oracula legis & prophetarum tanto an
te promiserant. Simul autem conceptus è spiritu sancto dicitur, quia non de
cebat eum, qui ad alios purificandos mittebatur, ex im̃unda nasci origine,

inde consentaneum nõ erat, quam sibi in templũ essentia Dei peculiariter delegerat carnem, eam ex communi immunditia emergere. Hic ergo spiritus sanctus intercessit, & ordinariam naturæ rationem, mirabili nobisq; inenarrabili uirtute, superauit. Effecit enim, ne qua carnali corruptione inquinatus, sed summa puritate sanctificatus Christus nasceretur. Hinc docetur fides, confidenter à Christo petendam esse sanctitatem. & ab eo quidem uno: quia solus humanæ corruptionis lege per conceptionem eximitur.

Sequitur postea, quomodo nostram redemptionem, cuius gratia natus homo mortalis erat, peregerit: Nam quia hominis inobedientia prouocatus erat ad iram Deus, eam ipse sua obedientia deleuit, patri se obedientem præbens usq; ad mortem. Ideo in salutis instauratione obedientiam hanc primo loco æstimandam esse indicat Paulus. Quemadmodum, inquit, unius transgressione peccatores multi sunt constituti, ita unius obedientia multi iusti constituuntur. Rom. 5 Hæc igitur salutis nostræ summa: quod filius Dei noster factus, sua uoluntate ualere iussa, non modo uitam patris uoluntati & arbitrio consecrauit, sed neq; ad eius nutum mortis horrores subire recusauit, quo eius maiestatem nostra rebellione concitatam pacaret. Huius obedientiæ merito factum est, ut reconciliaretur generi humano cœlestis pater, quod ante toto animo auersabatur. Nam morte sua Christus sacrificium bonæ fragrantiæ patri obtulit: quo & iusto eius iudicio ad plenum satisfaceret & æternam suis sanctificationem acquireret. Sacrum suum sanguinem in precium redemptionis effudit: quo & Dei furor extingueretur, aduersum nos accensus, & nostra iniquitas purgaretur. Cum ergo salutis quæritur securitas, ad istam redemptionem est ueniendum: per quam & Deus nobis est propitius redditus, & aditus in cœlum patefactus, & puritas iustitiæ comparata. Nam Dei beneuolentiam, in qua potissima uitæ artha fiduciaq; consistit, Christum sacrificij sui uirtute nobis esse promeritum toties scriptura docet, ut nihil frequentius. Sordes peccatorum & maculas, quibus auertitur & alienatur Dei uoluntas à nobis, lauacro sanguinis eius abstersas & ablutas, cum sæpe alias, tum in hac Ioannis sententia. Sanguis eius emundat nos à peccatis omnibus. Hæc sit redemptionis summa. Quod Christi satisfactione à peccatorũ uinculis liberati, q; sanguine eius ab omni inquinamento emundati & repurgati, eo modo in iustitiam ac sanctitatem restituti simus, Deoq; reconciliati, qui nihil in nobis nisi nostras iniquitates odit.

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus.

Hic & præfecti nomen, à quo damnatus fuit, & genus mortis, non tantum ad adstruendam historiæ fidem exprimitur: sed quia ad redemptionis mysteriũ hoc quoq; pertinebat. Cum enim Christi morte oportuerit, & peccata expiari, & quæ inde impendebat, damnationem tolli ac induci: non satis erat ipsum quamlibet obire mortẽ: sed quo rite omnibus redemptiõis nostræ partibus defungeretur, genus mortis deligendum fuit: per quod, & cõdemnatione ad se traducta: & piaculo in se recepto, utroq; nos liberaret. Primum ergo sub præside prouinciæ damnatus est, iudicis scilicet sententia dãnatus, quo eius damnatione apud summi iudicis tribunal absolueremur. Si à latronibus iugulatus fuisset, si tumultuarie priuatorum manibus per seditionem trucidatus in eiusmodi morte nulla satisfactionis species extitisset.

Verum

Verum ubi reus ad tribunal sistitur, testimonijs arguitur & premitur, ipsius iudicis ore morti adiudicatur, ijs documentis intelligimus, ipsum miseri peccatoris personam sustinere. Ac duo quidē hic sunt obseruanda, quæ & prophetarum uaticinijs prædicta erant, & eximiam fidei consolationem & confirmationem addunt. Cum enim Christum audimus, à iudicis solio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspensum: habemus complementum eius prophetiæ, quæ ab Euangelista citatur. Inter iniquos reputatus est. Cur istud? Nempe ut peccatoris: non iusti aut insontis uices obiret. Vt non innocentiæ, sed peccati caussa mortem oppetebat. Contra, ubi audimus eodem, quo damnabatur, ore absolutum (nam eius innocentiæ non semel testimonium palam reddere coactus est Pilatus) in mentem ueniat, quod est apud alterum prophetam. Quæ non rapuerat, exoluisse. Atq; ita & peccatoris sceleratiq; personam in Christo repręsentatam contemplabimur: & relucente innocentia, alieno potius quàm proprio scelere grauatum perspiciemus. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solemni præsidis sententia in scelestorum numerum ita relatus: neq; sic tamen, quin iustus ab ipso simul pronuncietur: dum affirmat nullam se inuenire in eo caussam. Iam & ipsa mortis species insigni mysterio non caret. Maledicta crux erat, non humana tantum opinione, sed diuini legis decreto. In eam ergo dum tollitur Christus, maledictioni se obnoxium facit. Atq; ita factum oportuit, ut omni execratione, quæ propter iniquitates nostras nos manebat, uel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum traducitur. quod etiam in lege adumbratum fuit. Siquidē אשם quo uocabulo peccatū ipsum, ꝓprie designatur, uocabant' oblatę pro peccatis uictimæ & expiatrices. Qua nōis translatione innuere spiritus uoluit, instar καταρμάτων ipsas esse: quæ debitam sceleribus execrationē susciperent ac sustinerent. Quod autem in Mosaicis sacrificijs figurate repręsentatum fuit, id in Christo figurarum typo, exhibetur. Quare ut iusta expiatione defungatur, animam suam אשם impendit, hoc est, satisfactoriā peccati hostiam, ut inquit propheta: in quā reiecta quodammodo macula & pœna, nobis desinat imputari. Apertius id ipsum testatur Apostolus, cum docet, eum qui peccatum non nouerat, peccatum pro nobis à patre factum, quo iustitia Dei efficeremur in illo. Nam filius Dei, omni uitio purissimus, iniquitatum tamen nostrarum confusionem ac ignominiam induit, ac sua uicissim puritate nos operuit. Eodem uidetur respexisse, cum tradit de peccato damnatum fuisse peccatum in eius carne. Siquidem peccati uim aboleuit pater, cum in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Iam liquidū est, quid sibi uelit illud prophetæ, positas fuisse in eo nostras omnium iniquitates. Nempe quòd sordes earum abstersurus, ijsdem per translatitiam imputationem obtectus fuit. Eius rei symbolum fuit crux: cui affixus est, teste Apostolo. Christus, inquit, redemit nos ab execratione legis, dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim. Execrabilis omnis qui pendet in ligno: Vt in gentes benedictio Abrahæ in Christo perueniret. Neq; tamen eam subijsse maledictionem intelligendus est, qua obrutus aut oppressus fuerit: quin subeundo potius uim eius uniuersam depressit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit.

Iesa.53. Psal.69. Deut.21. Iesa.53. 2.Cor.5. Rom 8. Iesa.53. Galat.3.

Mortuus & sepultus.

Hic uidere est, quomodo in uicem nostram ubiq; se supposuerit, ad soluē dum no

dum nostræ redemptionis precium. Mors iugo suo nos obligatos tenebat, in illius se potestatẽ loco nostro tradidit, quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apostolus, cum scribit eum mortẽ gustasse pro omnibus. Moriẽdo em̃ effecit, ne moriamur: uel, quod idem est, morte sua uitam nobis redemit. hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se uelut degluti ẽdum permisit, nõ ut eius gurgitibus absorberetur: sed magis ut eam absorberet, à qua mox eramus absorbendi: q̃ subigendum se permisit, non ut eius potestate oppri-meretur, sed magis ut eam consterneret, quæ nobis imminebat, ac iã depres-sis insultabat. Denicꝗ ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis im-perium, id est, Diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij erãt seruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum uero, quòd participatiõe sui, membra nostra terrena mortificat, ne su-as in posterum actiones exerceant: ueteremq́ꝫ nostrum hominem enecat, ne postac uigeat ac fructificet. Quo etiam sepultura eius pertinet, Nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepeliamur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi insitos esse Apostolus docet, & cũ eo sepultos in peccati mor-tem, per eius crucem, nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo, nos il-li commortuos esse: ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos adhortatur: sed hanc illi inesse efficaciam declarat, quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi uelint mortẽ ipsam inutilem reddere & infructuo sam. Proinde duplex in morte sepulturaq́ꝫ Christi beneficiũ nobis fruendũ proponitur, liberatio à mortis seruitute, & carnis nostrę mortificatio.

Heb. 2. *Heb. 2.* *Rom. 6.* *Galat. 2. 6* *Coloß. 3.*

Descendit ad inferos.

Quancꝗ ex ueterum scriptis, qui symbolum enarrarunt, hanc particulam non adeo fuisse olim Ecclesijs usitatam apparet: ego tamen omittendam non censeo: utpote quę rei maximę non contemnendũ mysterium cõtinet. Sunt quidem & ex ueteribus nonnulli, qui eam non prætermittant. Vnde conij-cere licet, post aliquantum temporis insertam, non protinus, sed sensim Ec-clesijs insueuisse. Id certe extra controuersiam est, ex cõmuni piorum omniũ sensu fuisse desumptã. Quando nemo est patrũ, qui nõ in suis scriptis descen sum Christi ad inferos cõmemoret, tametsi interpretatione diuersa. Verum aut à quibus, aut quo primum tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in symbolo animaduertendum, ut plena & numeris omnibus ab soluta fidei summa nobis proponatur: in quam nihil ingeratur, nisi ex puris-simo Dei uerbo petitum. Tanti autem hoc membrum interesse, ad redempti onis nostræ complementum, posthac costabit, ut prætermitti nulla ratione debeat. Sunt etiam rursum, qui opinentur, non aliquid nouum hic dici, sed alijs uerbis repeti, quod prius de sepultura dictum fuerat. Quandoquidẽ in-ferni uocabulũ sępius in scripturis pro sepulchro usurpať. Quod de uerbi sig nificatione obtendunt, uerũ esse concedo, nõ raro pro sepulchro accipi infer nũ: sed eorũ opinioni rationes duę repugnant: quibus ego facile adducor, ut ab illis dissentiã. Quantę em̃ oscitantiæ fuisset, rẽ minime difficilẽ uerbis ex-peditis & claris demõstratã, obscuriore deinde uerborũ cõplexu indicare ma gis q̃ declarare? Nã quoties locutiones duę rẽ eandẽ exprimentes simul con nectuntur, posteriorẽ esse prioris exegesin conuenit. At uero qualis ista erit exegesis, si qs ita loquatur. Quòd Christus sepultus esse diciť, significat ad in feros descendisse. Deinde nõ est uerisimile, irrepere potuisse superfluã eius-modi battologiã in cõpendiũ hoc, ubi summatim q̃ fieri potest paucissimis

uerbis pręcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi acceſſuri ſint, q
cunq; rem ipſam paulo diligentius expēderint. Alij per infernū, locū aliquē
ſubterraneū intelligūt, cui affingunt limbi nomen: quo patres q ſub ueteri te
ſtamento uixerant, ueluti carcere clauſi tenerent. Ad q̄s liberandos Chriſtū
eò deſcendiſſe narrāt, portasq; ęreas & uectes ferreos ui perfregiſſe. Sed hæc
fabula, tametſi magnos autores habet, & hodie quoq; à multis ſerio pro ueri
tate defenditur, nihil tñ quàm fabula eſt. Neq; in eū ſenſum accipi debet, aut
q̄d ex Zacharia, aut quod ex Petro ſolent obtrudere, qui eā tueri uolunt. Ille
em̄ cum dicit, Dñm per ſanguinē teſtamenti, quod cum Zion pepigerat, eru
Zacha. 6 iſſe uinctos è lacu, in quo non eſt aqua: nec de mortuis, nec de limbo loquit,
ſed per lacū aqua defectum, profundiſſimam miserię uoraginē: per uinctos,
1. Petr. 3. populum extrema calamitatis anguſtia cōſtrictum deſignat. Petrus aūt, dū
Chriſtum in ſpiritu ueniſſe ac prædicaſſe ijs qui in carcere erāt, ſpiritibus, do
cet: nihil aliud uult, q̄ uirtutem redemptionis per Chriſtū partæ exhibitam
& plane manifeſtatam eorū ſpiritibus, qui ante id tempus defuncti fuerant.
Fideles em̄, qui ſuam ab illo ſalutem ſemper expectauerāt, tūc plane, & præ
ſenti aſpectu, perſpexerunt eius uiſitationem. Contra reprobi, in ipſo unicā
eſſe ſalutem ſero percipientes, à qua excluſi iam eſſent, nullam ſibi ſpem reſi
duam tunc planius agnouerunt. Quod aūt Petrus nullo diſcrimine pios ſi
mul & impios carcere concludit, non ita accipiendum, quaſi pij anguſtijs q
buſdam uincti premerentur: uerum q̄a obſcure & quaſi ſub umbroſis nubi
bus Chriſtum eminus conſpicabantur nondum exhibitum, hanc eorū anxi
am & ſuſpenſam expectationem nō ineleganter carcerem appellat. Certior
ergo expoſitio quærenda eſt. Et nobis ex Dei uerbo conſtat non modo ſan
cta & pia: ſed plena quoq; eximiæ conſolationis. Nihil actum erat, ſi corpo
rea tantū morte defunctus fuiſſet Chriſtus: ſed opere ſimul precium erat, ut
diuinæ ultionis ſeueritatem ſentiret. quo & irę ipſius intercederet, & ſatisfa
ceret iuſto iudicio. Vt cum inferorum copijs æternæq; mortis horrore, qua
ſi conſertis manibus, luctaretur. Correctionem pacis noſtræ illi impoſitam
Ieſa. 53. fuiſſe, propheta docet: fuiſſe propter ſcelera noſtra à patre percuſſum, attritū
propter noſtras infirmitates. Quibus ſignificat, in locum peccatorū, uadem,
ſponſorem, adeoq; inſtar rei ſubmiſſum ad depēdendas perſoluendasq; om
nes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: uno hoc duntaxat excepto, q dolo
Acto. 2. ribus mortis nō poterat detineri. Ergo ſi ad inferos deſcendiſſe dicitur, nihil
mirum eſt: cum eam mortem pertulerit, quæ ſceleratis ab irato Deo infligit.
Quo autem id uerius agnoſcatur, hæc ualde eſt terribilis longeq; miſerrima
inferorum abyſſus, ſentire te à Deo derelictum & alienatum: & cum inuoca
ueris, non exaudiri. perinde ac ſi in tuam pernitiem ipſe cōſpiraſſet. Eo Chri
ſtum uidemus fuiſſe deiectum, ut coactus fuerit, urgente anguſtia, exclama
Vide Cy. l. re. Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti? Quod enim nonnulli
alter de re. uolunt, ex aliorum potius opinione, quam ex ſuo ſenſu, ſic locutum fu
fide ad Re iſſe: nequaquàm probabile eſt, cum ex intimi animi amarore deductam
gin. fuiſſe uocem conſtet. Neque tamen innuimus, Deum fuiſſe unquam il
li uel aduerſarium, uel iratum. Quomodo enim dilecto filio, in quo ani
mus eius acquieuit, iraſceretur? aut quomodo Chriſtus patrem alijs, ſua in
terceſſione, placaret: quem infenſum haberet ipſe ſibi? Sed hoc nos di
cimus, diuinæ ſeueritatis grauitatem eum ſuſtinuiſſe: quoniam manu
Dei percuſſus & afflictus, omnia irati & punientis Dei ſigna expertus eſt.

Proinde

Proinde Hilarius eo descēsu hoc nos esse consecutos ratiocinatur, ut mors perempta sit. Nec alijs locis à nostra sententia abludit. Vt cū ait. Crux, mors, inferi, nostra uita sunt. Item alibi. filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cœlum. Ita cum Diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus, manum conferendo, factum est: ut & referret de illis uictoriam, & triumphum ageret: ne iam in morte ea formidemus, quæ princeps noster deglutiuit. Lib. 4. de tri. lib. 2. lib. 3.

Resurrexit tertia die a mortuis.

Quando in cruce, morte, & sepultura Christi non nisi infirmitas apparet: transilienda sunt illa omnia fidei, ut pleno robore instruatur. Proinde, tametsi in eius morte habemus solidum salutis complementum: quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactū, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamen non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem uiuam. quia ut ille resurgendo uictor mortis emersit: ita fidei nostræ uictoria in ipsa demum consistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pauli uerbis exprimitur. Mortuum enim dicit propter peccata nostra: suscitatum propter nostram iustificationem. ac si diceret. Morte eius sublatum peccatum, resurrectiōe instauratam restitutamq; iustitiā. Quo modo enim, moriendo, liberare nos à morte poterat: si morti ipse succubuisset? Quomodo comparasset nobis uictoriam: si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem, & resurrectionem partimur: q per illam, peccatū abolitum, & mors extincta: per hanc iustitia reparata, & erecta uita. Sic tamen, ut huius beneficio, uim efficaciamq; suam illa nobis proferat. Deinde quemadmodū antea exposuimus, ex cōmunicatiōe crucis pendere carnis nostræ mortificationē: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere, illi respondentē, intelligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius insiti sumus: ut participes resurrectionis, in uitæ nouitate ambulemus. Itaq; alibi, ut argumentum ex eo, q Christo sumus commortui, deducit: mortificāda esse membra nostra super terrā: ita etiam, quia cum Christo surreximus, ex eo infert, quæ sursum sunt, nobis esse quærenda: non quæ super terram. Quibus uerbis non inuitamur duntaxat, exemplo suscitati Christi, ad sectandam uitæ nouitatem: sed eius fieri uirtute docemur, ut regeneremur in iustitiam. Tertium quoq; ex ea fructum cōsequimur: quod ueluti accepta arra, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione: cuius illam esse certissimam hypostasin constat. Obiter autem adnotandum est, quod dicitur ex mortuis resurrexisse. qua uoce, & mortis, & resurrectionis ueritas exprimitur. ac si diceretur, & eadem, qua cæteri homines naturæ lege defunguntur, mortem obijsse: & in eadem, quam mortalem susceperat, carne immortalitatem recepisse. 1. Petr. 1. Rom. 6.

Ascendit in coelum: sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Quanq; gloriam uirtutemq; suam Christus, resurgēdo, plenius illustrare cœpit, deposita iam scilicet, & mortalitatis humilitate, & crucis ignominia: sua tamen demum in cœlum ascensione regnum suum uere auspicatus est. Quod Apostolus ostendit, cum docet, illum ascendisse, ut impleret omnia. Videmus enim quanto maiorem spiritus sui abundantiam tnm effuderit, quanto magnificentius regnum suum promouerit, quāto maiorē potentiā,

tum in adiuuandis suis tum in hostibus deijciendis, extulerit. In cœlum ergo sublatus corporis sui præsentiam è conspectu nostro sustulit: non ut adesse fidelibus desineret: qui adhuc in terris peregrinarentur: sed ut præsentiore uirtute, & cœlum & terram regeret. Quin potius quod pollicitus est, se futurũ nobiscum usque ad consummationẽ seculi, id sua hac ascensione præstitit. qua ut corpus supra omnes cęlos eleuatum est, ita uirtus & efficacia, ultra omnes cœli ac terræ fines, diffusa propagataque est. Quare mox subijcitur, consedisse ad patris dexteram: similitudine scilicet à principibus sumpta: qui suos habẽt assessores, quibus regendi imperandique uices demandãt. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manũ regnare uult pater, in eius dexteram receptus dicitur, ac si diceretur cœli ac terræ dominio inauguratus, cõmissæ sibi administrationis possessionẽ solemniter adijsse. Nec semel adijsse tm̃: sed in ea perstare, donec ad iudicium descendat. Sic enim Apostolus interpretatur, cum ita loquitur. Constituit illum pater ad dexteram suam, supra oẽm principatum, & potestatẽ, & uirtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiã in futuro. Et omnia subiecit sub pedes eius: & ipsum dedit caput Ecclesiæ supra omnia &c. Vides, quorsum pertineat illa sessio. Nempe ut eius maiestatẽ tum cœlestes, tum terrenę creaturę suspiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, uirtuti subiectę sint. Neque aliud uolunt Apostoli, cum illã toties cõmemorant, quàm ut eius arbitrio permissa esse uniuersa doceant. Quare non recte illi, qui beatitudinẽ simpliciter designari putant. Porro nihil refert, quod in actis Stephanus eum stantẽ se uidere testatur, quia non de corporis constitutione, sed imperij maiestate, hic agitur. ut sedere nihil aliud sit, quàm cœlesti tribunali pręsidere. hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidẽ intelligit, dñm suo in cœlum ascensu, aditum regni cœlestis, qui per Adam pręclusus fuerat, aperuisse. Quando enim in carne nostra, quasi nostro nomine, eo ingressus est: inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodammodo in cœlestibus iam in ipso considere. ut pote qui cœlum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum nõ sine magno nostro bono apud patrem residere. Sanctuarium enim nõ manufactũ ingressus, coram facie patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita cõuertit, ut à peccatis nostris auertat. Eius animũ ita nobis recõciliat, ut uiam & accessum nobis sternat ad eius thronũ, sua intercessione, gratia & clementia, ipsum replẽs, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertio potentiam eius apprehẽdit: in qua situm est nostrũ robur, uirtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in cęlũ, captiuã duxit captiuitatẽ & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum, ac quotidie spiritualibus diuitijs cumulat. In excelsis ergo sedet, ut transfusa inde ad nos sua uirtute: in uitam spiritualem nos uiuificet, ut spiritu suo sanctificet, ut uarijs gratiarum dotibus ecclesiam suam exornet, ut protectione sua tutã aduersus oẽs noxas conseruet, ut ferocientes crucis suę ac nostrę salutis hostes manus suę fortitudine coerceat. denique ut omnẽ teneat potestatẽ in cęlo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit.

Marginal notes: *Ephe.1.* — *Acto.2.3.4* — *Heb. 1.* — *Vt Augu. de fide. & sym. cap. 7* — *Acto.7.* — *Ioan.14.* — *Ephe.2.* — *Heb.7.9.* — *Rom.8.* — *Ephe.2.*

Inde uenturus ad iudicandos uiuos & mortuos.

Nõ obscura quidẽ pręsentissimę uirtutis documẽta pbet suis Christus. sed qa sub carnis humilitate qdãmodo in terris delitescit eius regnũ; optimo iure

uoca

uocatur fides, ad cogitandam uisibilem illam præsentiam, quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cœlo descendet, qualis ascendere ui sus est: ac omnibus apparebit, cum ineffabili regni sui maiestate, cũ immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum angelorum satelli tio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum, quo agnos segregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quisquam aut uiuorum aut mortuorum, qui iudicium eius effugiat. ab extremis cm̃ orbis angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, quos dies ille superstites deprehendet: tum quos iam antea è uiuorum consortio mors sustulerit. Sunt qui secus uiuorum & mortuorum uocabula hic accipiant. Et sane uidemus quosdam ueterum in particulæ istius expositiõe hæsitasse. Sed ille sensus, ut planus est & dilucidus: ita symbolo longe conuenientior est, quod populariter scriptum esse constat. Neq; repugnat, q̃d Apostolus asserit, omnibus hominibus constitutum semel mori. Nam & si non morientur naturali modo & ordine, qui ad iudicium ultimum in uita mortali supererunt: mutatio tamen illa, quam patiẽtur, q̃a instar mortis erit, non improprie mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certũ est, sed immutabuntur oẽs. Quid istud est? Interibit & absorbebitur uno momento mortalis eorum uita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis, nemo negauerit mortem esse. Manet tamen interim uerum, quod uiui & mortui ad iudiciũ citabuntur. quia mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde qui reliqui erunt & superstites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et certe uerisimile est, hanc particulam ex concione Petri desumptam fuisse (acto. 10.) & solenni Pauli ad Timotheum obtestatiõe. hinc egregia exoritur consolatio: quòd penes eum iudicium audimus esse, qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantũ abest ut in condemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clementissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes aduocatus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente, nullum prodire posse, qui condemnet, multo uerius est, Christum ipsum intercessorem non condẽnaturum eos, quos in fidem clientelamq; suam recepit. Non modica certe securitas, q̃d non ad aliud tribunal sistemur, quàm redemptoris nostri: à quo salus sit expectanda. Præterea quod ille qui per euangelium nunc æternam beatitudinem promittit, tunc ratam promissionẽ iudicando facturus est. Sic ergo pater filium honorauit omne iudicium illi deferendo: ut ita conscientijs suorum, terrore iudicij trepidis, consuluerit.

Acto. 1 — *Hebr. 9.* — *Vide Ambro li. 1. de Iaco. ca. 6.* — *Ioan. 5.*

Quando aũt totam salutis nostræ summam, ac singulas etiam partes uidemus in Christo comprehensas: cauendum, ne uel minimam portiunculam alio deriuemus. Si salus quæritur: ipso noĩe docemur penes eum esse. Si spiritus alia quælibet dona: in eius unctione reperientur. Si fortitudo: in eius dominio. Si puritas: in eius cõceptione: si indulgentia: in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per oĩa similis, ut condolescere disceret. Si redẽptio: in eius passione. si absolutio: in eius dãnatiõe. Si maledictiõis remissio: in eius cruce. Si satisfactio: in eius sacrificio. si purgatio: in eius sanguine. si recõciliatio: in descẽsu ad inferos. si mortificatio carnis: in eius sepulchro. si uitæ nouitas: in eius resurrectiõe. si immortalitas: in eadẽ. si hæreditas regni cœlestis: in cœli ingressu. si præsidiũ, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas: in eius regno. si secura iudicij expectatio: in potestate iudicandi illi tradita. Denique

in ipso thesauri omne genus bonorum cum sint, unde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui uno ipso non contenti, feruntur huc atq; illuc in spes uarias: etiam si in illum præcipue respiciunt, eo tamen ipso rectam uiam non tenent, quòd aliquam suæ cogitationis partem alio deflectunt. Quanq; irrepere diffidentia ista non potest, ubi semel abundantia bonorum eius probe cognita fuerit.

Credo in spiritum sanctum.

Iam sequitur in spiritum sanctum fides: quæ in salutis nostrę cōplemento ualde necessarium locū obtinet. Quod em̄ dictum est de ablutione & sanctificatione à Christo petenda, ita demum consequimur, si per spiritum sanctū communicentur nobis. Quod innuit Apostolus, ubi docet, Nos ablutos esse & sanctificatos per nomen Domini Iesu, & per spiritum Dei nostri. acsi diceret: illas ipsas Christi gratias per spiritum sanctum conscientijs nostris imprimi & insculpi. Proinde fidei in patrem & filium rite fides in spiritum subnectitur: per quem & diuinæ misericordiæ, & salutis in filio cōpletæ, fructus nobis obsignatur. Vbi aūt spiritus nomen audimus: in memoriam reuocare conuenit, quæcunq; illi in scripturis tribuuntur officia: atq; expectare, quæ inde beneficia ad nos emanare dicunt̄. Nam quidquid est gratiæ Dei, uirtus est spiritus atq; actio: quemadmodum scriptura docet. Quando Deus pater per ipsum, in filio, omnia operatur. per ipsum creat, sustinet, mouet, uiuificat uegetat, conseruat omnia. per ipsum fideles suos uocat ad sese ac trahit, regenerat, in nouam uitam iustificat, sanctificat, uarijs gratiarum formis locupletat, cœlesti robore fortificat: donec ad ultimā salutis metam pertingant. Itaq; spiritussanctus, dum in nobis ad hūc modum habitat, is est qui nobis suo lumine illucet: quo discamus ac plane agnoscamus, quàm ingentem diuinæ bonitatis opulentiam in Christo possideamus. Vt rite clauem uocare queas, qua cœlestis regni thesauri nobis reserantur: eius illuminationem, mētis nostræ, ad eos contemplandos, aciem. Atq; hac ratione dicitur nunc ἀῤῥαβὼν & σφράγις: quòd promissionū certitudinē mentibus nostris obsignat: nunc magister ueritatis, & autor lucis: nunc fons sapientiæ, scientiæ, & intelligentiæ. Is est, qui prophanis sordibus repurgatos, in sancta Deo tēpla nos consecrat: sua scilicet sanctitate nos ita aspergēs, ut digna fiamus Deo habitacula. Is est, qui sua nos irrigatione ad germina iustitiæ proferenda fœcundat: qua ratiōe
Iesa.55. uocatur sępius aqua. ut in istis prophetæ locis. oēs sitientes uenite ad aquas.
Ies.44. Item, effundam aquam super sitiētem, & flumina super aridam &c. Quibus & sententia Christi respondet, ubi sitientes oēs, ad hauriēdas aquas uiuas in-
Ioan.7. uitat. Quanq; interdum à purgandi mundandiq; energia sic nuncupatur. ut
Ezech.36. apud Ezechielē: ubi dn̄s aquas mundas promittit, quibus mundatur populus suus. Is est, qui gratię suæ liquore ꝑfusos, in ueræ uitę uigorē fouet. Vnde nomē obtinet olei & unctionis. Is est, qui cōcupiscentię nostrę uitia assidue excoquendo & exurendo, corda nostra incendit amore sanctę charitatis. a quo effectu merito ignis appellatur. Is est deniq;, qui afflatus sui uirtute, diuinam nobis uitā sic inspirat, ut iā nō agamur ipsi aut moueamur à nobis: sed ipsius actionē & motū sequamur. Proinde si qua sunt in nobis bona, fructus sunt gratię ipsius & uirtutis. Nostrę uero sine ipso dotes, mentis sunt tenebrę, cordisq; ꝑuersitas. Nūc liquet, quàm fructuosum necessariūq; sit, fidē nostrā in spiritū sanctū directā ac intentā esse. Nempe in quo & illuminatio aīæ, & regeneratio, & oīm gratiarū cōmunicatio, adeoq; eorū, quæ à Christo nobis emanant, bonorum efficacia reperiatur.

Credo ecclesiam catholicam: sanctorum communionem.

De ecclesia plura alibi dicentur. Ea duntaxat attingemus in præsentia, quæ fides in consolationis nostræ usum proprie speculari debet. Initio, quod ecclesiam credere potius, quam in ecclesiam, docemur: id non est sine probabili ratione. Equidem uideo alterum prope usitatius hodie esse, & uetustatis etiam suffragio non destitui. Nam symbolum Nicenum, qualiter in Historia Ecclesiastica recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis ueterum animaduertere licet, fuisse olim citra controuersiam receptum, ut dicerent se ecclesiam credere, non in ecclesiam. Non enim sic modo loquitur Cyprianus & Augistinus, sed discere adnotãt, locutionem fore impropriam si præpositio attexatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deũ nos testamur: quod & in ipsum ut ueracem, animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit, quod in ecclesiam non ita conueniret: quemadmodum nec in remissionem peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaq;, tametsi nolim de uerbis litigare, malim tamẽ loquendi proprietatẽ sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ: quàm formulas affectare, quibus res sine causa obscuretur. Iam memoria repetendum est, quod superius præmonuimus, hactenus materiam salutis, causamq; efficientem demonstratam esse: nunc effectum ordine suo recenseri. Nam qui Dei omnipotentiam, paternamq; clementiam, Christi iustitiam, spiritussancti energiam, intelligit: causam salutis tenet. Sed nondum assequitur quomodo salus inde in hominibus impleatur, nisi ad ecclesiam, peccatorum remissionem, & uitam æternam, descendat. Ergo postquam edocti sumus, Deum esse uitæ nobis authorem, rite ab authore ipso progressum ad opus facimus, quod in nobis est. Ecclesia nobis primo loco credenda proponitur, in hunc finem, ut confidamus uniuersum electorum numerum, per fidei uinculum, in unam coire societatem, atq; in unum Dei populum: cuius Christus Dominus noster dux sit & princeps. Adeoq; in unum corpus coalescere, cuius ipse sit caput: prout in ipso ante mundi cõstitutionem sunt electi, ut in Dei regnum omnes aggregarentur. Quam autem necessaria sit ecclesiæ fides, hinc constat, quod ut in uitam immortalem renascamur illius utero nos concipi: ut conseruemur, illius gremio foueri oportet. Est enim nostra omniũ mater: penes quam gratiæ suæ thesauros depositos esse uoluit Dominus, quò & eius fide conseruentur, & per eius ministerium dispensentur. Proinde si in regnum Dei ingressum nobis patefieri uolumus, ecclesiam fide apprehendere opus est. Id autem est, non modo electorum multitudinem cogitatione animoq; complecti: sed talem ecclesiæ unitatem cogitare, in quam nos esse insitos uere persuasi simus. Nam nisi Christo capiti nostro, ꝑ hanc cũ omnibus eius mẽbris coniunctionẽ, cõpacti, nullã cœlestis hereditatis spẽ cernere possumus, qñ extra ecclesiæ unitatem nullam esse salutem scriptura pronunciat. sic enim intelligendę sunt istę ꝓpheticę locutiones. In Ziõ & in Ierusalẽ erit saluatio. Ideo Dñs, q̃bus extremũ exitiũ minari uult, eos in arcano populi sui futuros negat, aut in catalogo domus Israel scribẽdos. Porro hęc societas, catholica dicit̃, ceu uniuersalis: q̃a nõ duas aut tres inuenire liceat. Quin sic electi Dei omnes in Christo uniunt̃ et coadunantur ut quemadmodũ ab uno capite pendent, ita in unum uelut corpus coalescãt; ea inter se cõpositione compageq; cohęrentes, qua eiusdẽ corporis membra,

Iesa. 2. Ioel. 2. Ezech. 13.

membra. Vere unū facti, qui una fide, spe, charitate, eodem Dei spū simul uiuunt, non in eandem modo uitæ æternæ hereditatem, sed in unius Dei ac Christi participationem etiam uocati.

Sancta præterea est, quia quotquot æterna Dei prouidentia electi sunt, ut in ecclesiæ cooptarentur corpus, spirituali regeneratione omnes à Domino sanctificātur. Siquidem hic ordo misericordiæ Dei nobis à Paulo describitur: ut quos elegit, eos uocet: quos uocauit, iustificet: quos iustificauit, glorificet. Itaq; uocatio & iustificatio nihil aliud est, quam diuinæ electionis declaratio, qua scilicet accensentur in ecclesiæ communionem, qui eo destinati fuerant, antequam nascerentur. hac ratione, scripturæ elogijs, in ecclesia ut plurimum non censentur, nisi in quibus electionem suam Dominus, eiusmodi uocatione, comprobarit. Quoniam tales scilicet filij Dei nobis describendi erant: quales agnosci nostra intelligentia possent. Nempe qui spiritu Dei aguntur. sed enim rite perpendendum est, qua excellat sanctitate ecclesia: ne si ecclesiam nolimus admittere, nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus: Christum seipsum tradidisse pro ecclesia, ut illam sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in uerbo uitæ, ut sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam. &c: Nihilo tamen & istud uerius est: Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisq; abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem. Sic ergo sancta est ecclesia: ut quotidie proficiat, nondum perfecta sit. quotidie procedat, nondum peruenerit ad sanctitatis metā. Queadmodum alibi quoq; fusius explicabitur. Quod ergo sanctam fore Ierusalem uaticinantur prophetæ, per quam alieni nō sint transituri: sacrosanctum templum, quo impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde, ac si nullus in ecclesiæ membris næuus resideret. Sed quia toto studio, ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirant, munditíes illis, quam nondum plene consecuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara sæpius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines: statuendum tamen est, nullum fuisse ab orbe condito tempus, quo ecclesiam suam Dominus non habuerit, nullum etiam fore, ad consummationem usq; sæculi, quo non sit habiturus. Nam etsi statim à principio uniuersum genus hominum adæ peccato corruptum ac uitiatum est: ex hac tamen, ceu polluta massa, semper uasa aliqua in honorem sanctificat, ne ulla sit etas, quæ nō suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testatum fecit. Quales sunt istę. ordinaui testamentum electis meis, iuraui Dauid seruo meo: usq; in æternum propagabo semen tuum. in generatione & generatione edificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Syon, elegit eam in habitationem sibi. hęc requies mea in seculum seculi &c. Item. hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis, si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.

Ephe. 5. *Psal. 89.* *Psal. 132.* *Iier. 31.*

Proximam particulam, de sanctorum communicatione, à ueteribus fere prętermissam animaduerto: quæ tamen non negligenda est, siquidem ut necesse est nobis, ecclesiam credere, ita nec superuacuum est testari, qualem ipsam credamus. Itaq; hic clariorem ecclesiæ demonstrationem subijci puto, ab annexis sumptam. Nempe tantum ualere illam, qua fideles omnes in se Christus recolligit, copulam, ut quadam inter se bonorum omniū cōmunione cohærescant. Quo nō negatur, qn diuersę sint singulis gratiæ: ut Paulus diuisa esse dona spiritus, & uarie distributa docet: nec politicus ordo

1. Cor. 12. *Ephe. 4.*

contuba

conturbatur,quo suas unicuiq; facultates priuatim possidere permittitur. ut necesse est sub elementis huius mundi, ad retinendam publicam pacem, ac humanitatem conseruandam, propria esse distinctaq; rerum dominia. sed eam communitatem asserimus, quæ tali distinctione minime impedit. Quidquid enim donorum Dei uni obtigit, eius omnes fieri quodammodo participes conuenit: tametsi Dei dispensatione id uni sit peculiariter datum, non alijs. Quemadmodum unius corporis membra quadam inter se communitate participant: Sunt nihilominus suæ singulis peculiares dotes, distincta q; ministeria. Nã ut ab isto simili colligit ad Corinthios et Ephesios Paulus, in totius ecclesiæ commune bonum oportere conferri, quod singuli receperunt: quia simul cum dono dispensatio sit commissa: ita alibi ratiocinatur, uarias esse debere uocationes: quia ordinatam & distinctam esse communicationem oporteat. 1.Cori. 12. Ephes.4. Rom.12.

Iam quoniã ea lege sanctã ecclesiam eiusdemq; communionẽ credimus: ut solida in Christum fide freti, eius nos quoq; confidamus esse membra: nostra interest, considerare, quis inde fructus ad nos redeat. Non parum est autem, nos in eius ecclesiæ unitatem ascitos scire: quæ à Domino Deo electa segregataq;, corpus est & plenitudo Christi, columna & firmamentum ueritatis, perpetuum habitaculum Dei uiui. Hæc enim dum habemus, nititur salus nostra tam certis solidisq; fulcris: ut etiam si tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat. Primum stat cum Dei electione: nec, nisi cum ęterna illius prouidentia, uariare aut deficere potest: Deinde quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quam membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit, quod ueritatem, dum in ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus. Postremo, quod promissiones istas sentimus ad nos pertinere: quid Deus in æternum commorabitur in Ierusalem nec in medio eius commouebitur. Tantum potest ecclesiæ participatio, ut nos in Dei societate contineat. In ipso quoq; nomine communionis plurimum est cõsolationis: quod dum ad nos pertinere fixum est, quidquid membris suis ac nostris largitur Dominus, omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterum, ad amplexandam eo modo ecclesiæ unitatem, nihil opus est, ecclesiam ipsam oculis cernere, uel manibus palpare. quin potius eo, quod in fide sita est, admonemur, nihilominus cogitandam esse, dum intelligentiam nostram præterit, quam si palam appareret. Neq; ideo deterior est fides nostra, quod incognitam apprehendit: quando hic non iubemur reprobos ab electis discernere: quod Dei est solius, non nostrum. sed certo statuere in animis nostris, omnes eos, qui Dei patris clementia, per spiritussancti efficaciã, in Christi participationem uenerunt: in Dei peculiũ, ac ꝓpriam possessionẽ segregatos: Ac cum simus in eorum numero, tantæ gratiæ nos esse cõsortes. Ephes.1.2. 1.Timo.3. Psa.46.87. Ioel.3. & alibi. Psal.46.

Enimuero de ecclesia uisibili, & quæ sub cognitionem nostram cadit, quale iudicium esse debeat, nunc est dicendi locus. Dominus enim certis notis, & quasi symbolis, ecclesiam suam nobis designauit: quatenus ipsam agnoscere, nostra interest. hæc quidem singularis est Dei prærogatiua, nosse qui sui sint, ut testatur Paulus. Et certe, ne hominũ temeritas eo se ꝓriperet, prouisum est: ipso quotidie euẽtu admonente, quam longe sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nam et q perditissimi uidebantur, planeq; deplorati fuerant, eius bonitate in uiam reuocantur: & qui præ alijs stare uidebantur, sæpe corruũt. solius Dei oculi uidẽt, qui in finem usq; sint perseueraturi.

quod de-

quod demum eſt ſalutis caput. Rurſum tamen, quia aliquatenus expedire
ominus prouidebat, ut ſciremus, qui nobis habendi pro Dei filijs eſſent: hac
in parte ſe captui noſtro accomõdauit. Et quoniam fidei certitudo neceſſa-
ria non erat: quoddam charitatis iudicium, eius loco, ſubſtituit: quo pro ec-
cleſiæ membris agnoſcamus, qui & fidei confeſsione, & uitæ exemplo, & ſa
cramentorum participatione, eũdẽ nobiſcum Deum, ac Chriſtum profiten-
tur. Hinc naſcitur nobis, & emergit conſpicua oculis noſtris eccleſiæ facies
Vbi enim cumq; uerbum Dei ſincere prædicari atq; audiri, ubi ſacramenta,
ex Chriſti inſtituto, adminiſtrari uidemus: illic aliquam eſſe Dei eccleſiam
nullo modo ambigendũ eſt. quando eius promiſsio fallere non poteſt. Vbi-
cunq; duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum
Mat. 18. ſum. ſed ut ſummam huius rei liquido teneamus: his ueluti gradibus progre
diendum eſt. Eccleſiam uniuerſalem, eſſe collectam ex quibuſcunq; genti-
bus multitudinem: quæ interuallis locorum diſsita & diſperſa, in unam ta-
men diuinæ doctrinæ ueritatem conſentit, & eiuſdem religionis uinculo col
ligatur. ſub hac ita comprehendi ſingulas eccleſias, quæ oppidatim & uica-
tim, pro neceſsitatis humanæ ratione, diſpoſitæ ſunt: ut unaquęq; nomen et
authoritatem eccleſiæ, iure obtineat. ſingulos homines, qui pietatis profeſ-
ſione, inter eccleſias eiuſmodi cenſentur, etiam ſi ab eccleſia ſint reuera extra
nei, ad ipſam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exter-
minati fuerint. Quanquam paulò diuerſa eſt in priuatis hominibus atq; in
eccleſijs æſtimandis ratio. uſu enim uenire poteſt, ut quos non omnino pu-
tabimus dignos eſſe piorum conſortio, tractare tamen inſtar fratrum, & fi-
delium loco habere debeamus: propter communẽ eccleſiæ conſenſum, quo
feruntur, & tolerantur in Chriſti corpore. Tales, ſuffragio noſtro, non ap-
probamus eſſe eccleſiæ membra: ſed quem in populo Dei locum tenent, il-
lis relinquimus: donec legitimo iure adimatur. At de ipſa multitudine aliter
ſentiendum eſt. Quia ſi miniſterium habet uerbi, & honorat: ſi ſacramento
rum adminiſtrationem: eccleſia proculdubio haberi et cenſeri meretᷣ. quia
ſine fructu illa non eſſe certum eſt. Ita & eccleſiæ uniuerſali ſuam ſeruamus
unitatẽ, quã diſſecare ſemper ſtuduerũt diabolici ſpiritus: nec conuẽtus legi
timos, q. p locoꝝ opportunitate diſtributi ſunt, ſua authoritate fraudamus.

Symbola ecleſiæ dignoſcendæ, uerbi prædicationem, ſacramentorumq;
obſeruationem, poſuimus. Nam hæc nuſquam eſſe poſſunt, quin fructifi-
cent, & domini benedictione proſperentur. Non dico, ubicunq; prædica-
tur, illic fructum mox exoriri: ſed nullibi recipi, & ſtatam habere ſedem, ni
ſi ut ſuam efficaciam proferat. Vtcunq;, ubi reuerenter auditᷣ euangelij præ-
dicatio, neq; ſacramenta negliguntur: illic, pro eo tempore, neq; fallax, neq;
ambigua eccleſiæ apparet facies. cuius uel authoritatem ſpernere, uel moni
ta reſpuere, uel conſilijs refragari, uel caſtigationes ludere, nemini impune
licet. Multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere unitatem. Tanti enim
eccleſiæ ſuæ communionem facit Dominus: ut pro transfuga & deſertore
religionis habeat, quicunq; ſe à qualibet chriſtiana ſocietate, quæ modo ue-
rum uerbi ac ſacramentorum miniſterium colat, contumaciter alienarit. ſic
eius authoritatem commendat: ut dum illa uiolatur, ſuam ipſius imminutã
cenſeat. Quare notas illas diligenter animis impreſſas teneamus, & pro Do
mini arbitrio, æſtimemus. Nihil eſt enim, quod magis ſathan moliatur, quã
iſtoꝝ alterutrũ, uel utrunq;. Nũc ut, notis iſtis abolitis & deletis, ueram ger-
manamq; tollat eccleſiæ diſtinctionem: nunc, ut, iniecto earum contemptu,

manifeſta

manifesta defectione, nos ab ecclesia abripiat. Eius arte factum est, ut pura uerbi prædicatio aliquot seculis euanuerit. Et nunc eadem improbitate incumbit, ad labefactandum ministerium: quod tamen sic in ecclesia Christus ordinauit, ut, illo sublato, huius edificatio pereat. Iam uero, quam periculosa, imo quam exitialis tentatio est? Vbi uel in mentem uenit, discessionem facere ab ea congregatione: in qua signa conspiciuntur ac tesseræ, quibus sufficienter ecclesiam descriptam Dominus putauit. Videmus quanta utrinque adhibenda sit cautio. Nam, ne, sub ecclesiæ titulo, impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad lydium lapidem, exigenda est omnis cõgregatio, quæ ecclesiæ nomen obtendit. si ordinem habet, in uerbo & sacramentis, à Domino commendatum, non fallet, secure illi honorem ecclesijs debitum deferamus. Rursum uero si absque uerbo & sacramentis se uenditat à talibus præstigijs non minus religiose cauendum, quam in altera parte, fugienda temeritas. Ephe. 4.

Quod dicimus, purum uerbi ministerium, & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus et arrabonem, ut tuto possimus societatẽ, in qua utrunque extiterit, pro ecclesia amplexari: usque eo ualet, ut nusquam abijcienda sit, quam diu in illis perstiterit: etiam si multis alioqui uitijs scateat. Quin etiam poterit, uel in doctrinæ, uel in sacramentorum administratione uitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim unius sunt formæ omnia ueræ doctrinæ capita. sunt quædam ita necessaria cognitu, ut fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita. Qualia sunt, unum esse Deum, Christum Deum esse, ac Dei filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere. Et similia. sunt alia, quæ inter ecclesias controuersa, fidei tamen unitatẽ non dirimant. Quę enim ob hoc unum ecclesiæ dissiliant: si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam asserendi, animas à corporibus demigrantes, in cœlum cõuolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterum uiuere tamen Domino certo statuat? uerba sunt Apostoli. Quicunque perfecti sumus, idem sentiamus. si quid aliter sapitis: hoc quoque Dominus reuelabit. An non satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessarijs, dissidij materiam esse non debere inter Christianos? Primum quidem est, ut per omnia consentiamus, sed quoniam nemo est, qui non aliqua ignorantiæ nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in ijs rebus, quę, & inuiolata religionis summa, & citra salutis iacturam, ignorari possint. Hic autem patrocinari erroribus uel minutissimis nolim, ut blandiendo & conniuendo censeam fouendos. sed dico non temere, ob quaslibet dissensiunculas, deserendam nobis ecclesiam, in qua duntaxat, ea salua & illa illibata doctrina retineatur, qua constat incolumitas pietatis. & sacramentorum usus, à Dño institutus, custodiatur. Interim si nitimur emendare quod displicet: facimus id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli. si melius quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat, singulis ecclesiæ membris demãdatum publicæ ædificationis studium, pro mensura gratiæ suæ: modo decenter & secundum ordinem. Hoc est: ne uel ecclesiæ communionẽ renunciemus, uel in ea permanentes, politiam, & disciplinæ compositionem conturbemus. In uitæ autem imperfectione tolleranda, multo longius procedere indulgẽtia nostra debet. Hic enim ualde lubricus est lapsus. Neque uulgaribus machinamentis hic sathan nobis insidiaẽ. Philip. 4. 1. Corin. 14

Fuerunt

Fuerunt enim semper, qui falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti, tanq; aërei quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consortium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerēt. Tales olim erant cathari, & qui ad eorum uesaniam accedebāt, Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios uolunt uideri profecisse. Alij sunt, qui inconsiderato magis iustitiæ zælo, quàm insana illa superbia, peccant. Dum enim apud eos, quibus Euangelium annunciatur, eius doctrinæ non respondere uitæ fructum uident: nullam illic esse ecclesiam, statim iudicant. Iustissima quidem est offensio, & cui plus satis occasionis hoc miserrimo seculo prębemus. Nec excusare licet maledictam nostram ignauiam: quam Dominus impunitam non sinet. Vt iam grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licētia committimus, ut propter nos uulnerentur imbecilles conscientiæ. sed in hoc uicissim peccant illi, quos diximus: quod offensioni suæ modū statuere nesciunt. Nam ubi Dominus clementiam exigit: omissa illa, totos se immoderatæ seueritati tradunt. Quia enim non putant esse ecclesiam, ubi non est solida uitæ puritas & integritas: scelerum odio, à legitima ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, ecclesiam Christi sanctam esse. sed audiant simul esse ex bonis & malis permixtam, [*Math.13.*] quando uera est parabola, quæ illam reti comparat, quo pisces omne genus colliguntur: neq; seliguntur, donec in littore sint expositi. Audiant agrū esse similem: qui bona fruge consitus, zizanijs, inimici fraude, inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduecta fuerit messis. Quod si hoc malo ad diem usq; iudicij laboraturam ecclesiam pronunciat Dominus, ut improborū permixtione oneretur: frustra nullo næuo inspersam quærant. sed enim rem intolerabilem esse clamant, quod uitiorum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hic quoq; occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant: sed totum prope corpus labes occuparat. Non una erat peccati species, sed plurimæ. Neq; leuia erant errata, sed horrenda quędam flagitia. Non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hic sanctus Apostolus? hoc est, cœlestis spiritus organum: cuius testimonio stat & cadit ecclesia? An diuisionem ab illis quærit? An eos à Christi regno abdicat? An ultimo anathematis fulmine ferit? Non modo nihil horum agit: sed ecclesiam Christi, sanctorumq; societatem, & agnoscit & prædicat. si inter Corinthios manet ecclesia: ubi feruent contentiones, sectæ, æmulationes, ubi lites uigent, & iurgia, cum habendi cupiditate, ubi palam approbatur scelus, quod gentibus ipsis foret execrabile, ubi petulanter proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: ubi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit euangelium: ubi Dei gratiæ ambitioni, non charitati, seruiunt: ubi permulta indecenter & inordinate geruntur: & ideo manet, quod ministerium uerbi & sacramentorum illic non repudiatur: quis audeat ecclesiæ titulum eripere ijs, quibus decima pars istorum criminum impingi nequeat? Qui tanta morositate sæuiunt in præsentes ecclesias, quid quęso Galatis fecissent, tantū non euangelij desertoribus? apud quos tamen idem Apostolus ecclesias reperiebat. His armis præmunire se pij omnes studeant: ne dum strennui & animosi iustitiæ uindices sibi uidentur, à regno cœlorum, quod est unicum iustitiæ regnum, desciscant. Nam quia in hac externa societate, ecclesiæ suæ communionem Dominus coli uoluit, qui odio improborum

tesseram

tesserã eius societatis frangit, uiam ingreditur, qua procliuis est à sanctorũ communione lapsus. Cogitent, in magna multitudine, complures esse uere sanctos & innocentes coram oculis Domini: qui aspectum suum fugiant. Cogitent & ex ijs, qui morbidi uidentur, multos esse, qui in uitijs suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur: sed serio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatẽ maiorem adspirant. Cogitent, non ferendum esse de homine iudicium, ab uno facto: quando sanctissimi interdum grauissimo casu excidunt. Cogitent, plus subesse, ad colligandam ecclesiam, momenti, tum uerbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi: ꝙ ut quorundam impiorũ culpa, tota uis illa euanescere queat. Postremo reputent, in censenda ecclesia, pluris esse diuinum,, quam humanum iudicium.

Neqꝫ tamen, si bene moratæ erunt ecclesiæ, sceleratos in sinu suo ferent: quos, ueluti peccandi uoluptate ebrios, malis suis suis indormire cognouerint. Nam ne à talibus, ceu putridis membris, serpat in totum corpus contagio, & sanas partes corrumpat, optimo remedio Dominus obuiauit. In hunc siquidem usum constitutæ sunt excõmunicationes: quibus à fidelium contubernio abdicarentur atqꝫ expellerentur ij, qui fidem Christi falso obtendentes, uitæ nequitia, effreniqꝫ peccandi licentia, nihil aliud sunt, ꝙ scandala ecclesiæ. Ideoqꝫ indigni, qui Christi nomine glorientur. Ergo ecclesia, dum manifestarios adulteros, scortatores, fures, impostores, prædones, rapaces, homicidas, seditiosos, percussores, iurgatores, falsos testes, iniquos, ebriosos, commessatotes, decoctores, & eius formæ cæteros, qui, rite admoniti, non resipiscunt, è suo consortio exterminat: nihil sibi præter rationem usurpat: sed iurisdictione à Domino delata fungitur. Porro, ne quis tale ecclesiæ iudicium contumaciter spernat: aut parui æstimet, se fidelium suffragijs damnatum: testatus est Dominus, illud ipsum non aliud esse, quã sententiæ suæ promulgationem, ratumqꝫ haberi in cœlis, quod illi in terra egerint. Habẽt enim uerbum Domini, quo peruersos damnent. habent uerbum, quo resipiscentes in gratiam recipiant. Sine hoc disciplinæ uinculo quidiu stare posse ecclesias confidunt, opinione fallunt̃. Nisi forte carere impune possimus eo adminiculo, quod Dominus fore necessarium nobis prouidit. Et certe, quanta sit eius necessitas, ex multiplici usu melius perspicit̃. primus est, ne cũ Dei cõtumelia inter Christianos nominentur: ac si sancta eius ecclesia, foret maleficorum, ac publice improborum hominum coniuratio. Nam cum ipsa corpus Christi sit, eiusmodi fœtidis & putribus membris inquinari non potest, quin aliqua ignominia in caput recidat. Ne quid ergo tale extet in ecclesia, unde probrum sacrosancto Dei nomini inuratur: abigendi sunt ex eius familia, quorum ex turpitudine ad Christianum nomen infamia redundaret. Alter, ne assidua eorum consuetudine, ut fieri solet, boni corrumpantur. Nam, quæ nostra est ad deuiandum procliuitas, nihil facilius est ꝙ ut malis exemplis à recto uitæ cursu abducamur. Hunc usum notauit Apostolus: cum incestum à consortio suo amandare, Corinthijs præciperet. Modicũ, inquit, fermentum totam massam corrũpit. Ac tantũ hic periculum prospiciebat: ut uel ab omni sodalitate interdiceret. Si is, inquit, qui frater nominatur inter uos, est fornicator, aut auarus, aut idololatra, aut maledicus, aut ebriosus, aut capax, cum huiusmodi nec cibũ sumere ꝑmitto. Tertius, ut eos ipsos, pudore cõfusos, suæ turpitudinis pœnitere incipiat: ex qua pœnitentia resipiscere tandẽ discant. Ita conducit & ijs ipsis, suam nequitiã castigari: quo expergefiant sensu ferulæ, qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Non ergo ex spe salutis deijciunt̃, qui eliminantur ex ecclesiæ grege: sed temporaria correctione plectunt̃: donec ex uitæ prioris sordibus ad puritatẽ se recipiant. Id uult Apostolus, cũ in hunc modum loquitur.

Matth. 8. · *1. Corint. 5* · *2. Thes. 3.*

N Si quis

Si quis non obedit doctrinæ nostræ: hunc notate. & ne cōmisceamini cum illo,
ut pudore suffundatur. Item alibi, cum scribit se tradidisse Corinthium incestum
1. Corinth. 5 Sathanæ: ut spiritus saluus fieret in die Domini. Hoc est (ut ego quidem interpretor)
concessisse in damnationem temporaneam, ut in æternū saluus fieret. Nam
quod quidam referunt ad certam carnis uexationē, mihi uidetur incertissimum.
Nos quoque non debemus tales expungere ex electorum numero: aut desperare,
quasi iam perditos. Alienos quidem ab ecclesia, secundum eius, quam diximus,
notitiæ regulam, fas est. Sed pro eo tempore, quo in diuortio manent: Quod si
tum quoque maiorem peruicaciæ, quam humilitatis, speciem præferunt: eos tamen
in manum Domini committamus, ac bonitati commendemus: meliora de ijs in
posterum sperantes, quam uidemus in præsens. Et ut uerbo uno complectar: non
personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus:
sed tantū qualia sint cuiusque opera æstimemus ex lege Domini. Quam regulam
dum sequimur: stamus potius diuino iudicio, quam nostrum proferimus. Plus licentiæ
ne nobis in iudicando arrogemus: nisi uolumus Dei uirtutem limitare, ac misericordiæ
eius legem dicere. cui, quoties uisum est, pessimi in optimos mutantur,
alieni inseruntur, extranei cooptantur in ecclesiam. Vt sic hominum opinionem
eludat, & temeritatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius, supra quā
decet, usurpare audet. Neque uero quia Christus affirmauit solui & ligari in cœlo,
quæ uerbi sui ministri in terra soluerint aut ligauerint, ex eo sequitur, perspici à
nobis posse, qui ex ecclesia sint, qui ab ea alieni. Nam cum hanc promissionem
Matth. 16. bis repetat: diuerso sensu eam usurpat. Nam priore quidem loco, non externum
aliquod indicium dare uoluit, quo nobis ligatos & solutos palàm designaret, &
ob oculos poneret: sed hoc duntaxat pollicetur: qui euangelicam promissionem,
qua Christus in redemptionē ac liberationē offertur, in terra, id est, in hac uita, ab
homine sibi prædicatam audierint, ac fide acceperint: eos uere solui ac liberari in
cœlo, id est, coram Deo, & apud cœleste tribunal. Qui uero respuerint ac cōtempserint,
Matth. 18. ijs ab ea esse testimonium, quod in cœlo & coram Deo in suis uinculis maneāt,
atque adeo fortius constringantur. Secundo loco, ubi de excōmunicatione sermo
est, ligandi uim ad ecclesiæ censuram limitat: qua non conijciuntur in perpetuam
ruinam ac desperationem, qui excommunicantur: sed uitam moresque suos damnari
audientes, suæ ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt.
Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quod illud, adempta omni
uenia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis uindicat
atque animaduertit. & quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit, ut
futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obtineatur,
parata est reconciliatio, & in cōmunionis beneficium restitutio. Proinde
tametsi familiarius uersari, aut interiorem consuetudinem cum excommunicatis
habere, per ecclesiasticā disciplinam, non liceat: debemus tamē cōtendere, quibus
possumus modis, siue exhortatione ac doctrina, siue clementia & mansuetudine,
siue nostris ad Deum precibus, ut ad meliorem frugem conuersi, in societatem
2. Tessal. 3. ac unitatem ecclesiæ se recipiant. quemadmodū Apostolus quoque docet. Nolite,
inquit, existimare, quasi inimicū: sed corripite ut fratrem. Eandem & ab uniuersa
ecclesia clementiam requirit, in ijs recipiendis, in quibus pœnitentiæ signa deprehendit.
Non enim permittit, ut nimis rigidam seueritatem exerceat, ut ius suum
ad extremum persequatur, ut difficulter se exorabilem præbeat: sed iubet anteuertere,
& obuiam procedere ultro ad illum amplexandum: ne maiori tristitia ab
2. Corint. 2 sorbeatur. Hæc moderatio nisi accurate religioseque seruatur, periculum est, ne ex
disciplina, mox delabamur ad carnificinam.

Quanti

Quanti apud nos ualere uerbi & sacramentorum ministerium, & quousque procedere eius reuerentia debeat, ut sit nobis perpetua tessera dignoscendæ ecclesiæ, explicatum est. Nempe ubicunque integrum extat & illibatum: nullis morum uitijs aut morbis impediri, quominus ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis erroribus non uitiari, quominus legitimum æstimetur. Porro errores, quibus talis debeatur uenia, eos esse indicatum est, quibus præcipua religionis doctrina non læditur: quibus non opprimantur, quæ inter fideles omnes conuenire debent, religionis capita. In sacramentis uero, qui legitimam autoris institutionem non aboleant, nec labefactẽt. Atqui, simul in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctrinæ inuersa est, sacramentorum usus corruit: certe ecclesiæ interitus consequitur. proinde atque de uita hominis actum est, iugulo transfixo, uel præcordijs letaliter sauciatis. In eum modum cum res habeat sub papismo: intelligere licet, quid ecclesiæ illic supersit. pro uerbi ministerio, peruersa & mendacijs conflata illic regnat institutio. in locum cœnæ Domini fœdissimum sacrilegium subijt. Cultus Dei uaria & non ferenda superstitionum congerie deformatus. Doctrina, citra quam Christianismus non constat, tota sepulta & explosa. Publici cõuentus, idololatriæ, & impietatis scholæ. Quare nullũ est periculum, ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est, ut uinculum sit, quo idololatria, impietate, ignorantia Dei, alijsque malorum generibus irretiamur. sed potius, quo in timore Dei, & ueritatis obedientia retineamur. Sed apparebit certius, quo loco nobis esse debeant ecclesiæ omnes, quas Romani illius idoli tyrannis occupauit: si cum Israelitica illa ueteri, qualis apud prophetas delineata est, conferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Israelitas ecclesia, cũ in fœderis legibus perstarent. ea scilicet obtinentes Domini beneficio, quibus ecclesia continetur. Doctrinam ueritatis habebant in lege. Eius ministerium penes sacerdotes erat & prophetas. Circumcisionis symbolo in religionem initiabantur. Alijs sacramentis exercebantur, ad fidei confirmationem. Non dubium, quin competerent in eorum societatem elogia, quibus ecclesiam suam Dominus honorauit. Postque, deserta lege Dñi, degenerarunt ad idololatriam & superstitionẽ, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit ecclesiæ titulum ijs præripere, apud quos uerbi sui prædicationem, & mysteriorum suorum obseruationem, deposuit Deus? Rursum quis ausit eum cœtum, nulla cum exceptione, ecclesiam appellare, ubi uerbum Domini palàm & impune conculcatur? ubi eius ministeriũ, præcipuus neruus, atque adeo anima ecclesiæ, dissipatur? Quid ergo? dicet quispiam. Nulla ne igitur reliqua erat in Iudæis ecclesiæ particula, ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responsio. Si ecclesia secundum propositam disputationem consideratur: cuius reuereri iudicium, cuius autoritati deferre, cuius monitionibus parere, cuius castigationibus cõmoueri, cuius communionẽ religiose colere oporteat: non fuisse ecclesias, sed prophana conuenticula, illorum cœtus, prophetæ clamant. Nam si illæ ecclesiæ: ergo ab ecclesia Dei alieni fuerunt Helias, Micheas, & reliqui, quos peius quibusuis incircuncisis execrabantur sui sæculi prophetæ, sacerdotes, & populus. Si illæ ecclesiæ: ergo ecclesia non colũna ueritatis: sed firmamentũ mendacij. non tabernaculum Dei uiuẽtis: sed idolorum receptaculũ. Manebant nihilominus quædam inter eos peculiares ecclesiæ prærogatiuæ. ac precipue fœdus Dñi. quod magis sua ipsius firmitate subnixũ, cõtra eorum impietatem eluctando, persistebat: quã ab illis conseruabatur. Quæ itaque certitudo & constantia est diuinæ bonitatis: residebat illic fœdus Domini: nec obliterari, eorum perfidia, poterat illius fides: Nec impuris eorum manibus prophanari ita

circuncisio poterat, quin uerum esset signum & sacramentū eius fœderis. Vnde
Ezech. 16. liberos, qui illis nascebantur, ad se pertinere Dominus testabatur. Eadem ratione si quis præsentes cœtus, idololatria, superstitione, impia doctrina cōtaminatos, pro ecclesijs agnoscat, in quarū plena cōmunione perstādū sit homini Christiano: usque ad doctrinę societatē, ualde errabit. Nā si ecclesiæ sunt: potestas clauiū penes ipsas est. Atqui claues indiuiduum habent nexum cum uerbo, quod illinc profligatū est. Deinde si ecclesiæ sint: ualet apud eas Christi promissio. Quodcunque ligaueritis &c. Contra autē abdicant à sua cōmunione, quicunque se Christi seruos non ficte profitent. Ergo euanida est & friuola Christi promissio: aut non sunt hoc saltem intuitu ecclesiæ. Denique, pro uerbi ministerio, habent scholas impietatis, & omne genus errorum. Ergo aut ecclesiæ secundum hanc rationem non sunt: aut nullum restabit symbolum: quo legitimi fidelium cœtus à turcarum conuentibus discernantur. Interim tamen illis non adimimus, quæ superesse ex dissipatione uestigia ecclesiæ inter eos Dominus uoluit. Nimirū fœdus Domini, quod est inuiolabile & baptismum, sacramentum fœderis, qui ore Domini consecratus, inuita humana impietate, uim suam retinet. Denique ecclesias illic neque plane inficiamur esse, neque simpliciter concedimus. Ecclesiæ enim sunt, quatenus reliquias populi sui, utcunque misere dispersas, ac disiectas illic conseruat Dominus: permanent aliquot ecclesiæ symbola: atque ea præsertim, quorum efficaciam nec diaboli astutia, nec humana prauitas destruere potest. sed quia è conuerso deletæ sunt illic notæ, quas præcipue in hac disputatione requirimus, dum ecclesiam quærimus bene institutam, dico unumquemque eiusmodi cœtum carere germana ecclesiæ forma. Adeo Antichristus omnia conturbauit, ut babilonis potius, quam ciuitatis Dei sanctæ facies appareat. Quod si Antichristum illic regnare constat, eo quidem ipso ecclesias esse colligamus (quando sessurum ipsum non alibi quam in Dei sanctuario scriptura prædicat) sed tales ecclesias, quas ille sacrilega impietate, profanarit.

Remissionem peccatorum.

Ecclesiæ peccatorū remissio apposite subnectitur. Hanc enim nō consequuntur,
Iesaie. 33. nisi soli illius incolæ. quemadmodū legitur apud prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cœlestis Ierusalem: in qua deinde beneficiū hoc Dñi locum habeat. Vt quicunque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificationem primū oportere. non quod ecclesia, sine peccatorum remissione, ulla esse queat: Sed quia misericordiam suam Dñs non promisit, nisi in sanctorum cōmunione. Est ergo primus nobis in ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio, sine qua nihil est nobis cū Deo fœderis aut coniunctionis. sic enim per prophetā loquitur.
Osee. 2. In illa die percutiā fœdus cum bestia agri, cū uolucre cœli & reptili terræ. Arcū, gladium, & bellū conterā de terra & dormire faciam homines absque terrore. Desponsabo uos mihi in sempiternū. Despōsabo, inquā, in iustitia, in iudicio, in misericordia, & miserationibus. Videmus qualiter per suā misericordiam nos sibi Dñs recōciliet. Sic & alibi dum prędicit recolligendū populum, quē in ira dissipauerat.
Iere. 33. Mūdabo, inquit, eos ab omni iniquitate quâ peccarūt mihi. Quare in ecclesiæ societatem ablutionis signo initiamur. quo doceamur, nō patere nobis in eius familiā aditum, nisi primū, eius bonitate, sordes nostræ abstergantur. Porro qualis ipsa sit peccatorum remissio, alibi docebimus exactius. notandū tñ hic est, quod ex ipsa symboli dispositione patet, nō merito nostro cōparari: sed à sola Dñi gratia eam nobis prouenire. Nam postquam declaratus est nobis Christus, per cuius iustitiā propitiū habemus patrē: & spūs, per cuius sanctificationē Christo cōmunicamus: Post ecclesia, quæ inde nascitur: nunc adiungitur remissio peccatorum, per quā in ecclesiam inserimur

unde in-

unde innuitur, hanc quoq; non aliunde pendere, aut alibi consistere, quam in solo Christo, per spiritussancti operationem. neq; uero per peccatorum remissionem nos in ecclesiam modo semel recipit, & cooptat Dominus: sed per eandem nos in ipsa conseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, ueniam nobis fieri, quæ nulli usui futura esset? Irritam autē & delusoriam fore Domini misericordiam, si semel duntaxat obtingeret, unusquisq; piorum sibi testis est. quia nemo non sibi conscius est, per totam uitam, multarum infirmitatum: quæ Dei misericordia indigēt. Itaq;, ut per totam uitam peccati reliquias circunferimus: nisi assidua, in remittendis delictis, Domini gratia sustentemur, momentum unum in ecclesia uix persistemus. uocauit autem suos Dominus in æternam salutem. suis ergo peccatis ueniam semper paratam esse, cogitare debent. Quare hic docemur credere, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per spiritus sanctificationem, peccatorū gratiā nobis factā esse, ac quotidie fieri: qui in ecclesię corpus asciti et inserti sumus

Quoniam aūt non desunt, qui hanc unicam salutis anchoram eripere ecclesiæ conentur: aduersus tam pestilentem opinionem fortius roborandæ sunt conscientiæ. Nouatiani olim isto dogmate ecclesias exagitarūt: sed Nouatianis non multū dissimiles nostrum quoq; seculum habet quosdam ex Anabaptistis: qui ad eadem deliramenta relabuntur. Finguntenim regenerari Dei populum in baptismo, in puram & angelicam uitam, quæ nullis carnis sordibus uitietur. Quod si post baptismum delinquat: nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter peccatori post acceptam gratiam lapso spem ueniæ nullam faciunt. quia non aliā agnoscunt peccatorum remissionem, nisi qua primum regeneramur. Et si autem mendacium nullum à scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt isti, quibus imponant, quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores: breuiter ostendamus, quantopere in suam aliorumq; pernitiem insaniant. Principio cum, Domini iussu, quotidie sancti repetant hanc petitionem: Remitte nobis debita nostra: se nimirum debitores confitentur. Neq; frustra petunt. Quia Dominus non aliud ubiq; petendum præscripsit, q̃ quod ipse daturus esset. Imo cum totam orationem exauditum iri à patre sit testatus: hanc tamen absolutionem peculiari etiam num promissione obsignauit. Quid ultra uolumus? peccatorꝫ confessionem à sanctis, & eam quidem assiduam, tota uita requirit Dn̄s: & ueniam pollicetur. Quæ audacia est, aut à peccato eximere? aut, si impegerint, à gratia prorsus excludere? Iam quibus uult nos condonare septuagies septies? An non fratribus? quorsum præcepit, nisi ut suam clementiā imitemur? Condonat igitur nō semel, aut bis: sed quoties delictorum agnitione consternati, ad eum suspirant. *Matth. 18*
Atq; ut ab ipsis pœne incunabulis ecclesię ordiamur: patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubie, patris diligentia, iustitiam & integritatē, cum in fratricidiū conspirarunt. Scelus erat, uel perditissimis latronibus abominandū. Tandem, mansuefacti Iudæ monitionibus, uendiderūt. Hæc quoq; intolerabilis fuit immanitas. Symeon & Leui nefaria ultione, & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas sæuierunt. Ruben cubile paternum, spurcissima libidine, cōtaminauit. Iudas, dum scortationi uult indulgere, præter naturæ legem ad nurum ingredit̄. Atqui tantum abest, quin expungant̄ e populo electo, ut potius in capita erigantur. Quid porro Dauid? Cum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis effusionem, uiam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat ac inter regeneratos insignibus elogijs Domini ornatus. Quod tamen uel inter gentes horribile est flagitium, perpetrauit. & ueniā tamen est consecutus. Et ne singularibus exemplis immoremur: quot in lege & prophetis, erga Israelitas, extant diuinæ misericordiæ promissiones: toties com- *Genesis 37.*

probatur. Dominus se placabilem exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit fore, ubi populus, in apostasiam prolapsus, redierit ad Dominum? Deuter.32. Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & congregabit te ex populis, ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde ego te recolligam. Sed nolo enumerationem inchoare: quæ nunquam finienda esset. Pleni enim sunt prophetæ eiusmodi promissionibus: quæ populo infinitis sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellione: Diuortium enim inter Deum & ecclesiam uocatur. at hoc Dei bonitate superatur. Ieremiæ.3. Quis est uir, inquit per Ieremiam, cuius si uxor corpus suum adulteris prostituerit: cum ea redire in gratiam sustineat? Tuis autem scortationibus omnes uiæ pollutæ sunt, Iuda repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me: & ego te suscipiam. Reuertere auersatrix: non auertam à te faciem meam: quia sanctus sum, & non irascor imperpetuum. Et sane non alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris: sed magis ut cõuertatur, & uiuat. 3.Reg.8. Ideo cum templum Solomon dedicaret, in hunc quoq; usum destinabat: ut orationes, pro impetranda peccatorum uenia factæ, inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (Non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis: & egerint pœnitentiam in corde suo, & conuersi, deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes: Peccauimus, inique egimus, & orauerint uersus terram, quam dedisti patribus eorum, & uersus templum hoc sanctum: exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo, qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum, quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in lege quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. Nisi enim assiduis peccatorum morbis populum suum laborare Dominus prouidisset: nunquam illi constituisset hæc remedia. An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum uenia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, ullam misericordiam cõsequantur? Quid hoc erit aliud, quam Christum dicere in suorum perniciem uenisse, non salutem, si quæ in ueteri 1.Timoth.1 testamento assidue sanctis parata erat Dei indulgentia, in peccatis condonan-Ti.2.& 3. dis, nunc è medio sublata dicitur? Quod si scripturis fidem habemus, diserte clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multo benignior nobis clementia cœlestis patris Matth.10. exuberet potius, quam abscissa aut decurtata fuerit. Neq; uero desunt illius do-Matth.26. & 9. cumenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram angelis Dei, qui nomen Christi non esset confessus, ter una nocte, nec sine execratione, abnegauit. Non tamen 2Thessal.3. à uenia depellitur. Qui inordinate uiuebant apud Thessalonicenses, sic castigant, Act.8. ut innitentur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidem Symoni mago desperatio inijcit. quin potius iubetur bene sperare: cum ad preces confugere, suadet illi Petrus. Quid quòd totas interdum ecclesias grauissima peccata occuparunt: à quibus tamen eas clementer potius extricauit, quam earum capita deuoueret. Galatarum defectio non mediocre erat delictum. Corinthij eo minus illi erant excusabiles, quòd pluribus, neq; leuioribus, flagitijs abundabant. Neutri tamen à mi-1.Corin.12 sericordia Domini excluduntur. Imo illi ipsi, qui præ alijs immunditia, fornicatione, & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiam. Manet enim æternumq; manebit inuiolabile pactum Domini, quod solemniter Psal.89. cum Christo uero Solomone eiusq; membris sanciuit his uerbis. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: Si iustitias meas prophanarint, & mandata mea non custodierint: uisitabo in uirga iniquitates

eorum, in uerberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo. Deniq; ipsa symboli dispositione admonemur, perpetuam residere in ecclesia Christi delictorum gratiam: quod, ecclesia uelut cõstituta, remissio peccatorum adhuc subiungitur.

Quidam aliquanto prudentiores, ubi uident tanta scripturæ perspicuitate Nouati dogma refutari: non quodlibet delictum, irremissibile faciunt: sed uoluntariam legis transgressionem, in quam, sciens quis ac uolens, impegerit. Porro sic loquentes, peccatum nullum uenia dignantur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verum cum Dominus in lege, alia pro expiandis fidelium uoluntarijs peccatis, alia pro ignorantijs redimendis, mandarit offerri sacrificia, quantæ est improbitatis, uoluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius, quam unicum Christi sacrificium, ualere, ad remittenda sanctorum uoluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostijs, ueluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset: quem tantopere constat fuisse in lege eruditum? An nesciebat Dauid, quantum foret adulterij & homicidij crimen: qui quotidie ipsum in alijs puniebat? An fratricidiũ res legitima patriarchis uidebatur? An ita male profecerant Corinthij, ut lasciuiã, impuritatem, scortationem, odia, contentiones, placere Deo putarent? An Petrus, tam diligenter admonitus, ignorabat quanti esset magistrum eiurare? Ergo Dei misericordiæ tam benigne se exerenti uiam, nostra malignitate, ne præcludamus. Equidem non me latet, ueteres scriptores, peccata, quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse, quæ ex infirmitate carnis obrepunt, leuiora errata. Pœnitentiam uero solemnem, quæ pro grauioribus flagitijs tum exigebatur, illis uisam esse non magis iterandam, quam baptismum. Quæ sententia non ita est accipienda: quasi aut præcipitare in desperationem uoluerint, qui à prima pœnitentia iterum recidissent: aut illa errata eleuare, perinde atq; corã Deo exilia. sciebant enim infidelitate sepius titubare sanctos, iuramenta superuacua illis interdum excidere, in iram nonnunquam efferuere, imo prorumpere ad manifesta usq; conuitia. alijs præterea malis laborare: quæ Dominus non leuiter abominatur. Sed ita uocabant, ut destinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in ecclesiæ cognitionem ueniebant. Quod aũt adeo difficulter ignoscebant ijs, qui dignum aliquid animaduersione ecclesiastica perpetrarant: non ideo fiebat, quod difficilem illis apud Dominum ueniam putarent. Sed, hac seueritate, uolebant alios deterrere, ne temere proruerent in flagitia, quorum merito ab ecclesiæ communione alienarentur. Quanquam uerbum Domini, quod hic pro unica regula nobis esse debet, maiorem certe moderationem præscribit. Siquidem eo usq; intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeatur à tristitia is, cui præcipue consultum oportet.

Leuit. 6

Sed qui tam acerbi sunt aduersus peccata uoluntaria censores, Apostoli autoritatem prætendunt, qui uidetur omnem illis ueniam præcidere. Impossibile eñ esse tradit, eos, qui semel illuminati fuerint gustauerint donum cœleste, participes facti sint spiritus sancti gustauerint bonum Dei uerbum, uirtutesq; uenturi seculi, si prolabantur, tursum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes filiũ Dei, & ludibrio exponẽtes. Item alibi Si uolentes, ait, peccauerimus, post acceptã notitiam ueritatis: nõ ultra pro peccatis reliqua est hostia: sed formidabilis quædam expectatio iudicij &c. Hi quoq; loci sunt, ex quorum praua intelligentia

Hebr. 6. *Hebr. 10.*

insaniendi materiam olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offensi boni quidam uiri, hanc suppositiam epistolam crediderunt. quæ omni ex parte tamen apostolicum spiritum uere redolet. Quoniam autem nobis contentio non est, nisi cum ijs qui eam amplexantur: facile est ostendere, quam nihil illæ sententiæ ipsorum suffragentur errori. Primum necesse est Apostolum cum magistro suo consentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in spiritum sanctum: quod neq; in hoc seculo, neq; in futuro, remittitur. Hac inquam exceptione contentum fuisse Apostolum, certum est. nisi uolumus illum gratiæ Christi aduersarium facere. Vnde conficitur, de solo in spiritum sanctum peccato intelligendum, quod utroq; loco docet. Quod si hæc ratiocinatio illis non sufficit: ostendam demum, & eius uerba huc conuenire. Vt tamen prius illud expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium, quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quod Augustinus alicubi definit obstinatam ad mortem usq; peruicaciam, cum ueniæ diffidentia: non satis quadrat ipsis Christi uerbis, non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac uita committi potest. si illud uerum est: non committitur, nisi ad mortem usq; perseuerat. Quod alij dicunt, in spiritū peccare, qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non uideo unde sumptum fuerit. Sed ueram diffinitionem afferamus. quæ ubi firmis testimonijs comprobata fuerit, facile per se ipsa omnes alias euertet. Dico igitur in spiritum sanctum peccare, qui diuinæ ueritati, cuius fulgore sic perstringuntur, ut ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistunt: in hoc tantum, ut resistant. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuo subiungit. Qui dixerit uerbum in filium hominis, remittetur ei. qui autem blasphemauerit contra spiritum, non remittetur. Et Matthæus, pro blasphemia in spiritum, ponit spiritum blasphemiæ. Quomodo in filium quis probrum iacere possit, quin simul in spiritum torqueatur? Nempe qui in ueritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt: hoc interim animo præditi, ut reuelatam sibi Dei ueritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, uerbo uno taxare, illi in patrem & filium peccant. Sic multi sunt hodie, qui Euangelij doctrinam pessime execrantur: quam si euangelij esse scirent, toto corde uenerarentur. Quorum autem conuincta est conscientia, Dei uerbum esse quod repudiant atq; impugnant: impugnare tamen non desinunt, illi in spiritum blasphemare dicuntur. quandoquidem aduersus illuminationem, quæ opus est spiritus sancti, luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli: qui cum resistere spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamen contendebant. Non dubium est, quin ex illis multi, legis zelo, ad id raperentur. Sed fuisse alios apparet, qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent. hoc est, in doctrinam, quam esse à Deo non nesciebant. Tales & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur: qui spiritus sancti uirtutem ut dijicerent, Beelzebub nomine infamabant. Hic ergo est spiritus blasphemiæ, ubi hominis audacia in contumeliam diuini nominis, data opera, prosilit. Quod innuit Paulus. cum docet se misericordiam consecutum: quòd ignorans ea per incredulitatem commisisset, quorum merito, indignus erat gratia Domini. Si ignorantia, cum incredulitate iuncta, fecit, ut ueniam obtineret, hinc sequitur, non esse ueniæ locum, ubi scientia ad incredulitatem accessit. In hunc sensum Apostolum loqui, si bene animaduertas, intelliges. sermonem siquidem in eos dirigit, qui religionem Chrstianam se repetere posse imaginabantur, si semel ab ea defecissent. quos ab hac falsa & perniciosa opinione auocans, dicit quod uerissimum est: non patere ijs reditum ad CHRISTI communionem, qui eam

Matth.12. Marci.3. Luce.12.

peccatum in spiritum sanctum quid

Act.7.

1.Timoth.1.

qui eam scientes, uolentes, abiurarint. Abiurant autem, non qui simpliciter, dissoluta uitæ licentia, uerbum Dñi trasgrediuntur: sed qui totam eius doctrinam ex professo proijciunt. Ergo parologismus est in uerbo prolabendi, & peccandi. Quoniam, prolabi, Nouatiani interpretantur, si quis lege Domini non furandũ nec scortandum edoctus, à furto aut scortatione non abstineat. At cõtra subesse tacitam antithesin affirmo: in qua repeti debeant contraria omnia ijs, quæ prius dicta fuerant. Cum ergo dicit, eos qui prolapsi sint, postꝗ semel illuminati fuerũt, gustauerunt donũ cœleste, participes facti sunt spiritussancti gustauerunt etiam bonum Dei uerbũ, uirtutesq́ uenturi seculi: intelligendũ est, qui lumem spũs, deliberata impietate, præfocarint, doni cœlestis gustum respuerint, à sanctificatione spiritus se alienarint, uerbũ Dei, & seculi uenturi uirtutes conculcarint. Ac quo magis exprimeret illam impietatis certã destinationẽ: alio postea loco nominatim adiecit dictionẽ, uoluntarie, Nam cum dicit, nullam fieri reliquam hostiam ijs, qui uolentes, post acceptam ueritatis notitiam, peccarint: non negat, Christum esse perpetuam hostiam, ad expiandas sanctorum iniquitates: quod tota fere epistola diserte clamat, inter explicandum Christi sacerdotiũ. Sed nullam restare dicit, ubi ab ea discessum est. Discedit̃ autem, abnegata ex professo euãgelij ueritate. Quod autem nimis durum, & Dei clementia alienum uidetur quibusdam, à remissione ullos omnino depelli, qui ad implorandam Domini misericordiam confugiant, id facile diluitur. Non enim denegari ueniam dicit, si ad Dominũ se cõuerterint: Sed omnino negat posse ad pœnitetiam surgere, quod scilicet æterna cęcitate, ob suam ingratitudinem, iusto Dei iudicio, percussi sint. Neq; obstat, quod idem exemplum Esau huc accõmodat: qui frustra lachrymis & eiulatu tentauerit, amissam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa prophetæ comminatio: Cum clamauerint, non exaudiam. Neq; eñ, talibus loquendi formulis, aut uera conuersio, aut Dei inuocatio, designatur: sed illa impiorum anxietas, qua, dum in rebus extremis constringuntur, coguntur respicere, quod antea secure negligebant: sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Illud autem non tam implorant, ꝗ sibi ablatum esse gemunt. Itaq; nihil aliud significat propheta per clamorẽ: Apostolus per lachrymas, ꝗ tormentum illud horribile, quod impios ex desperatione urit & discruciat.

Carnis resurrectionem, uitam æternam.

Hic beatitudinis nostræ metam & clausulam habemus. Ac, priore quidem loco, carnis resurrectio asseritur: per quam ingredimur ad uitæ eternæ possessionem, quando caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neq; corrutio incorruptionem. Res non modo creditu difficilis: sed omnino extra fidem, si pro humano captu æstimetur. Itaq; cum plæriq; philosophi animæ immortalitatem non penitus ignorarint: nullius tamen animum uel minima de carnis resurrectione cogitatio subijt. Quis enim suspicaretur usquam, hæc ipsa corpora, quæ nunc in terra computrescunt, nunc ab auibus exeduntur, nunc arroduntur uermibus, nunc ex incendio in cinerem redacta pœne euanescunt, aliquando instauranda? Sed huic difficultati optime occurrit Dominus, qui futuram hanc resurrectionẽ, non modo plurimis & charissimis uerbis testatus est: sed eius etiam apertum in Christo specimẽ exhibuit, Ita, quod incredibile aliàs uidet̃, sub oculos nobis expositum est. Proinde dum rite uolumus cogitare, qualis futura sit resurrectio, in Chistum semper respiciendum est, illius Hypostasin & exemplar: quemadmodum & Apostolus monet: cum reformationem corporis nostri, uocat configurationem cum CHRISTI corpore glorioso. Quemadmodum ergo ille

in eodem,

in eodem, quo passus erat, corpore suscitatus fuit: quod tamen longe alio decôre
spectabile, à resurrectione, recepit, quàm in mortalitate habuerat: ita & nos eadem
quam gestamus, carne resurgemus quidem: sed alij à resurrectione erimus. quam
1. Corint 15. uarietatem Apostolus similibus quibusdam explanat. Nam humanæ & beluinæ
carnis eadem est substantia, non qualitas: stellis omnibus eadem est materia, qua-
litas diuersa: ita substantiã corporis nostri retinebimus: qualitates immutabunt.
Quare corpus hoc corruptibile non disperibit, ut suscitemur: sed induet, depo-
sita corruptione, incorruptionem: dimissa mortalitate, immortalitatem. Itaque
nulla difficultas Dominum impediet, quominus eadem, quam in filio suscitando
exeruit, potentia, suos omnes, qui ante extremum iudicij diem morte absumpti
fuerint, à puluere & corruptione in nouam uitam reuocet. Nam qui tum super-
stites deprehendentur, subita magis immutatione, quàm naturali mortis forma,
in nouam uitam transibunt. Quoniam autem tum demum implebitur prophetia,
de absorpta per uictoriam morte, ideo uita æterna continuo subijcitur. de cuius
excellentia si omnia dicta fuerint, quibus omnium hominum linguæ sufficiant:
uix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam utcunque uere audiamus, re-
gnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, fore refertũ: illa tamen, quæ nominantur, à
sensu nostro remotissima, & quasi ænigmatibus inuoluta manent: donec uenerit
dies ille, quo nobis suam gloriam Dominus facie ad faciem conspiciendam exhi-
bebit. Quamobrem prophetæ, quia spiritualem illam beatitudinẽ in seipsa nullis
uerbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam fere delinearunt. Quia tamẽ
aliquo suauitatis illius gustu accendi nos & exacui ad desiderij feruorem oportet:
in hoc precipue cogitando immoremur. Si Dominus bonorum omnium pleni-
tudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil ultra eum expetendũ
ijs, qui ad summum bonum, & omnes fœlicitatis numeros contendunt. Atqui
2. Petri. 1. Petrus denunciat, in hoc uocatos fideles, ut diuinæ fiant consortes naturæ. Quo-
2. Thess. 1. modo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in
ijs qui crediderunt. Si Dominus gloriam, uirtutem, iustitiam suam, cum electis
participabit: imo seipsum illis quodammodo communicabit: meminerimus sub
hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et cum multum in hac medi-
tatione profecerimus: recognoscamus tamen, nos in imis adhuc radicibus subsi-
dere: si mentis nostræ conceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur.

q̃ impiorum resurrectio in symbolo no extat

Nullam hic fieri mentionem, aut resurrectionis, aut mortis æternæ, quæ
manet impios omnes: nihil mirum est. Siquidem hic ea sola proponuntur, qui-
bus fidelis conscientia consolationem recipiat: & in salutis fiducia alatur, ac
confirmetur. Interim tamen non est, quod curiosis hominibus in mentem
ueniat, nullam fore impiorum resurrectionem: quod in symbolo non extet eius
testimonium. Alibi satis abunde commemoratur futura sors impiorum: & enar-
rantur ea, quæ ad incutiendum illis terrorem ualeant: in symbolo non quæ-
rantur: quod solam fundandæ & ædificandæ fidutiæ materiam habet. An non
satis aperte de resurrectione uniuersali Dñs testificatur: cũ prædicit futurum, ut
Matth. 25. Dominus congreget in conspectũ suum omnes gẽtes, & segreget in ordinẽ, uelut
Ioannis. 5. pastor, oues ab hœdis? & quæ ibidẽ sequuntur. Item alibi clarius, processuros, qui
Act. 24. bona egerunt, in resurrectionem uitæ: qui uero mala egerunt, in resurrectionem
iudicij. Quid illa Pauli confessione, quam edidit apud Fœlicem, apertius deside-
retur? se futuram expectare resurrectionem, & eam iustorum simul & impio-
rum. Tot igitur testimonijs cum solide fulciatur uniuersalis resurrectio: fru-
stra in controuersiam à futilibus ingenijs reuocetur. Quanquam ita perpe-
tua serie inter se connectuntur remuneratio piorum, & improborum poena: ut
qui alte-

qui alterum confitetur, alterum necessario subaudiat. Quod pulchre Dominus notat: dum ita loquitur per prophetam. Dies uindictæ in corde meo: & annus redemptionis meæ uenit. Et apud eundem. Videbitis, & gaudebit cor uestrum: & ossa uestra, quasi herba, germinabunt. Et cognoscetur manus Domini erga seruos suos: & inimicis suis indignabitur. Id uero quia non nisi obscure agitur, neque omnino peragitur in hac peregrinatione, in ultimum illum retributionis diẽ proprie competit, qui iudicium & iustitiam Domini perspicue exhibebit. Porro, quia diuinæ in reprobos ultionis grauitatem nulla descriptio æquare potest: per res corporeas, eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur. Nempe per tenebras, fletũ & stridorem dentium, ignem inextinguibilem, uermem, sine fine, cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum est, spiritum sanctum uoluisse sensus omnes horrore conturbare. Vt cum dicitur, præparatã esse ab hesterno geennam profundam. Nutrimenta eius esse ignem, & ligna multa: flatu Domini, ceu torrente sulphuris, eam succendente. Quibus ut nos adiuuari oportet, ad concipiendam utcunque impiorum miseram sortem: ita nos in eo potissimum defigere cogitationem oportet: quod sit calamitosum, alienari ab omni Dei societate. neque id modo: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, ut effugere nequeas, quin ab ipsa urgearis. Nam primum eius indignatio instar ignis est uiolentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Deinde illi, ad exercendum iudicium, sic seruiunt omnes creaturæ: ut cœlum, terram, mare, animalia, & quidquid est, uelut dira indignatione, aduersum se inflãmata, & in pernitiẽ suam armata sensuri sint, quibus iram suam ita Dominus reuelarit. Quare non uulgare aliquid pronunciauit Apostolus, cum dicit, infideles daturos pœnas in interitu æternas, à facie Domini, & à gloria uirtutis eius. Nam si à præsentia irati Dei sic discerpuntur, configuntur, uexantur, uruntur, lancinanẽ, cõteruntur, dissipantur infœlices conscientiæ: ut abyssos ac uoragines quaslibet subire lenius futurum sit, quàm ad momentum unum illam sustinere: quale hoc & quantum est, æterna, & nusquam desitura illius obsidione urgeri?

Iesa. 63. & alibi.
Iesaiæ. 66.
Iesaiæ. ulti.
Iesaiæ. 30.
2. Tessal. 1.

Cæterum Chiliastarum deliramentum, qui regnum Christi, & Sathanæ confusionem mille annis terminant, puerilius est, quàm ut refutatione uel indigeat, uel dignum sit. Tota scriptura clamat, nullum fore finem, nec electorum beatitudini, nec reproborum supplicio. Istarum rerum, quæ & conspectum nostrũ fugiunt, & mentis captum longe superant, aut fides ex certis Dei oraculis petenda est, aut prorsus abijcienda. Qui mille annos assignant filijs Dei, ad futuræ uitæ hereditatem fruendã, non animaduertunt, quantam contumeliam inurant & Christo, & eius regno. Nam si immortalitate non induentur: ergo nec Christus ipse, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus est. si aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Christi, cuius sodalitate innituntur, temporarium est. Denique aut imperitissimi sunt rerũ omnium diuinarum: aut, obliqua malignitate, totam Dei gratiam, Christique uirtutem labefactare moliuntur: quarum complementum non aliter constat, nisi, obliterato peccato, & absorpta morte, uita æterna ad plenum instauretur. Quam uero stolide ineptiant, qui timent nimiam Deo sæuitiam adscribere, si æternis pœnis reprobi addicantur, uel cæcis perspicuum est. scilicet iniurius erit Dominus: si regno suo priuauerit, qui eo se indignos, per ingratitudinem, reddiderint. At peccata eorum temporaria sunt. Fateor. sed Dei maiestas, quam peccando uiolarunt, æterna est. Merito igitur non perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc uero est non ferenda blasphemia: dum tam paruo estimatẽ Dei maiestas: dum pluris sit eius cõtemptus, quam animæ unius exitium.

sed omit-

ſed omittamus nugatores iſtos, ne, contra ꝙ præfati ſumus, uideamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

Iam uero ubicunq; uiua erit hæc fides, fieri non poterit, quin ſpem æternæ ſalutis ſecum habeat indiuiduam comitem: uel potius ex ſe gignat & exerat, qua ſublata, quamlibet diſerte atq; ornate de fide diſſeramus, nullã habere cõuincimur. Nam ſi fides, ut auditum eſt, certa eſt de ueritate Dei perſuaſio: quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita eſſe queat: qui hanc certitudinem concepernut, ſimul profecto expectant fore, ut promiſſiones ſuas Deus præſtet: quæ eorum perſuaſione, non niſi ueræ eſſe poſſunt. Vt in ſumma nihil aliud ſit ſpes, ꝙ eorũ expectatio, quæ uere à Deo promiſſa, fides credidit. Ita fides Deum ueracem credit: ſpes expectat, ut in temporis occaſione ueritatem ſuam exhibeat. fides credit nobis eſſe patrem: ſpes expectat, ut ſe talem erga nos ſemper gerat. fides datam nobis uitam æternam credit: ſpes expectat, ut aliquando reueletur. fides, fundamentum eſt cui ſpes incumbit: ſpes fidem alit ac ſuſtinet. Vt enim expectare à Deo nemo quidq; poteſt, niſi qui prius eius promiſſis crediderit: ita rurſus fidei noſtræ imbecilitatẽ, ne uelut feſſa cõcidat, ſuſtineri ac foueri, patiẽter ſperando, et expectãdo oportet.
Ieſa. 3. Qua ratione Paulus rite ſalutẽ noſtram in ſpe collocat (Rom. 8.) Nam ea, dũ in ſpe & ſilentio Dñm expectat, fidem continet, ne nimis feſtinando præcipitet. confirmat, ne uacillet in Dei promiſſionibus, aut de earum ueritate dubitare incipiat, recreat, ne fatigetur. extendit ad ultimam illam metã, ne in medio curſu, aut etiam in carceribus deficiat. deniq;, aſſidue renouando & inſtaurando, facit, ut ſeipſa ſubinde ad perſeuerantiã uegetior emergat. Atq; omnino, quot nominibus neceſſaria ſint ſpei ſubſidia, ad fidem ſtabiliendã, melius patebit: ſi cogitemus, quot tentationum formis impetant & concutiantur, qui uerbũ Dei amplexi ſunt. Primum Dominus, promiſſiones ſuas differendo, diutius ſæpe, quàm pro uotis noſtris, ſupenſos animi nos tenet. hic officiũ eſt ſpei, præſtare quod iubet propheta: Vt ſi moram illæ fecerint, expectemus tamen. Habac. 2. Interdum non modo languere nos ſinit: ſed apertam indignationem præſefert. hic ſpem multo magis ſuccurrere neceſſe eſt: quò ſecundũ alterius prophetæ dictum, Ieſa. 8. poſſimus expectare dominum, qui abſconderit faciem ſuam à Iacob. Inſurgunt etiam illuſores, quemadmodũ ait Petrus. 2. petr. 3. qui rogant, ubi eſt promiſſio uel aduentus eius? quãdo, ex quo patres dormierunt, omnia ſic perſeuerãt ab initio creationis. Imo eadem hæc nobis inſuſurrant caro & mundus. hic fidem, ſpei tolerantia ſuffultã, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet. quo mille annos, inſtar diei unius reputet.

Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, ſcriptura interdum
1. Petri. 1. fidei & ſpei uocabula confundit. Nam cum Petrus docet, Virtute Dei nos per fidem cuſtodiri, uſq; ad ſalutis reuelationem: quod ſpei magis quadrabat, fidei tribuit. Neq; immerito: quando iam docuimus, nihil aliud ſpem eſſe, quam
Lib. 3. ſententia. diſtinct. 26. fidei alimentum & robur. Neq; iam obſcurum eſt, ꝙ inſulſe Petrus Lombardus duplex ſpei fundamentum iaciat: Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius ſcopus, quam fidei, eſſe poteſt. Fidei autem iam clariſſime expoſuimus unicum eſſe ſcopum, Dei miſericordiam: in quam utroq;, ut ita loquar, oculo reſpicere debeat. Sed operæprecium eſt auſcultare, quam uiuidam afferat rationem. Si quidpiam, inquit, ſine meritis ſperare audeas: non ſpes illa: ſed præſumptio dicenda erit. Quis non merito, amice lector, tales beſtias execretur, quæ temere & præſumptuoſe fieri pronunciãt, ſi quis Deum ueracem eſſe confidat? Nam cum Dominus nihil non à ſua bonitate expectari uelit: præſumptionem eſſe dicunt, in ea recumbere, & acquieſcere. O magiſtrum talibus

dignum

dignũ discipulis, quales in uesanis rabularũ scholis nactus est. Nos uero, quã do uidemus, non ambiguis Dei oraculis, iuberi peccatores, spem salutis concipere: libenter tantum præsumamus de ueritate Dei, ut sola Dñi misericordia freti, abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus.

DE POENITENTIA
Caput V.

PROXIMVS à fide in pœnitentiam transitus esse debet, quæ non fidem ipsam continuo subsequitur tantum, sed inde etiam nascitur. Cum enim uenia & remissio per Euangelij prædicationem ideo peccatori offeratur, ut à misera peccati & mortis seruitute liberatus, traducatur in regnum Dei: fide Euangelij gratiam nemo amplecti potest, quin ex errore uitæ prioris in rectam uiam se recipiat: & totũ suum studium, ad pœnitentiæ meditationem applicet. Quibus autem uidetur fidem potius præcedere pœnitentia, quàm ab ipsa emergere: ij nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur. Christus, inquiunt, & Ioannes in suis concionibus populum ad resipiscentiam primum hortantur: deinde regnum cœlorum appropinquasse subijciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli. Talem ordinem secutus est Paulus, quemadmodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarum contextu superstitiose hærent, non animaduertunt, quo sensu inter se uerba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionantur Christus Dominus, & Ioannes. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum: an non resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perinde ergo ualent eorum uerba, ac si docerent. Quoniam appropinquauit regnum cœlorum: ideo resipiscite. Nam Matthæus ubi sic prædicasse Ioannem narrauit, impletum in (Matth. 3.) ipso fuisse Iesaiæ uaticinium docet, de uoce in deserto clamante. (Iesa. 40.) Parate uiam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Verum apud Prophetam illa uox iubetur à consolatione & læto nuncio inchoare. Neq; tamen cum resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spacium aliquod temporis somniamus, quo ipsam parturiat: sed ostendere uolumus, non posse hominem pœnitentiæ serio studere, nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo uere persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu edisserentur. Omni autem rationis specie caret eorum deliramentum, qui ut à pœnitentia exordiantur, certos dies suis neophytis præscribunt, per quos se in pœnitentiam exerceant. quibus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor. Iis præsertim qui spirituales haberi mire gaudent. Tales scilicet fructus profert spiritus ille uertiginis, ut pœnitẽtiam, quæ in totam uitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

Cæterum de pœnitentia docti quidam uiri, longe etiam ante hæc tempora, cum iuxta scripturæ regulam simpliciter & sincere loqui uellent, dixerũt constare duabus partibus, mortificatione & uiuificatione. Mortificationem interpretantur, animæ dolorem & terrorem, ex agnitione peccati, & sensu iu

dicij Dei conceptum. Vbi enim quis in ueram peccati cognitionem addu-
ctus eſt, tum uere peccatum odiſſe & execrari incipit: tum ſibijpſi ex ani-
mo diſplicet, miſerum ſe & perditum fatetur, & alium ſe eſſe optat. Adhæc
ubi ſenſu aliquo iudicij Dei tactus eſt, (alterum enim ex altero protinus ſe-
quitur) tum uero perculſus ac conſternatus iacet, humiliatus ac deiectus tre-
mit, animam deſpondet, deſperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam uulgo
cõtritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur conſolationẽ, quę ex
fide naſcitur. Vbi ſcilicet homo peccati conſcientia proſtratus, ac Dei timo-
re perculſus, poſtea in Dei bonitatem, in miſericordiam, gratiam, ſalutem,
quæ eſt per Chriſtum, reſpiciens, ſeſe erigit, reſpirat, animum colligit, & ue-
lut è morte in uitam redit.

Alij quia uidebant uarie hoc nomen in ſcriptura acceptum, duas poſue-
runt pœnitentiæ formas; quas ut nota aliqua diſtinguerẽt, alteram legalem
dixerunt: qua peccator peccati cauterio uulneratus, & terrore iræ Dei attri-
tus, in ea perturbatione coſtrictus hæret, nec ſe explicare poteſt. Euangeli-
cãm alteram, qua peccator grauiter quidem apud ſe afflictus, altius tamen
emergit: & Chriſtum uulneris ſui medicinam, terroris conſolationem,
miſeriæ portum, apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla eſſe uo-
lunt, Cain, Saul, Iudam; quorum pœnitentiam dum ſcriptura nobis com-
Gen.4. memorat, intelligit peccati ſui grauitate agnita, iram Dei timuiſſe. Sed De-
1.Reg.15 um duntaxat ultorem & iudicem cogitantes, in eo ſenſu defecerunt. Ergo
Matth. 27. eorum pœnitentia non aliud fuit, quàm quoddam inferorum atrium, quo
iam in hac uita ingreſſi, cæperunt à facie iræ maieſtatis Dei pœnas dare. E-
uangelicã pœnitentiam uidemus in omnibus, qui peccati aculeo apud ſe ex-
ulcerati, fiducia autem miſericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum
conuerſi ſunt. Perterritus eſt Ezechias accepto mortis nuncio: ſed flens ora-
4.Reg.20. uit, & in Dei bonitatem intuitus, fiduciam recepit. Conturbati ſunt Nini-
Ionæ.3. uitæ, horribili denunciatione excidij: ſed induti ſacco & cinere, orarunt,
ſperantes quod conuerti poſſit Dominus, & auerti à furore iræ ſuæ. Confeſ-
ſus eſt Dauid, ſe nimium peccaſſe in recenſendo populo: ſed adiecit. Au-
2.Reg.ult. fer Domine iniquitatem ſerui tui. Agnouit adulterij crimen, obiurgante
Nathan, & ſe coram Domino proſtrauit: ſed ueniam ſimul expectauit. Ta-
2.Reg. 12. lis fuit eorum pœnitentia, qui ad prædicationem Petri compuncti ſunt cor-
de: ſed Dei bonitate confiſi, addiderunt. Quid faciemus uiri fratres? Talis
Acto.2. & Petri ipſius, qui fleuit quidem amare, ſed ſperare non deſijt.

Hec quanquam omnia uera ſunt: nomen tamen ipſum pœnitentiæ (qua-
tenus ex ſcripturis aſſequi poſſum) aliter accipiendum eſt. Nam quod fidem
Acto.20. ſub pœnitentia complectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in actis dicit
ſe Iudæis ac gentibus teſtificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Ie-
ſum Chriſtum. Vbi tanquam duo diuerſa, pœnitẽtiam & fidem enumerat.
Quid igitur? An uera pœnitentia citra fidem conſiſtere poteſt? minime. Ve-
rum etſi ſeparari non poſſunt, diſtingui tamen debent. Quemadmodum
ſine ſpe fides non eſt, & tamen fides ac ſpes uaria ſunt: ita pœnitentia & fi-
des, quanquam perpetuo inter ſe uinculo cohærent: magis tamen con-
iungendæ ſunt, quàm confundendæ. Equidem nec me latet, ſub pœ-
nitentiæ nomine totam ad DEVM conuerſionem comprehendi: cu-
ius pars non poſtrema fides eſt. Sed quo ſenſu, facillime apparebit, ubi
uis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hæbreis à
conuerſione, Græcis à mentis, conſilijque mutatione deductum eſt.

Nec utri-

Nec utriq; etymologiæ res ipsa male respondet, cuius summa est, ut à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mente, nouam induamus. Quamborem non male, meo quidem iudicio, sic pœnitentia definiri poterit. Esse ueram ad Deum uitæ nostræ conuersionem, à sincero serioq; Dei timore profectam, quæ carnis nostræ, ueterisq; hominis mortificatione, & spiritus uiuificatione constet. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes, quibus uel Prophetæ quondam, uel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. hoc enim contendebant unum, ut peccatis suis confusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo prociderent, & humiliarentur, in quem deliquerant, ac, uera resipiscentia, in rectam eius uiam se reciperent. Ideo hæc promiscue usurpantur apud ipsos eodem significatu. Conuerti seu reuerti ad Dominum, resipiscere, & pœnitentiam agere. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Ioannes & Paulus, pro uitam ducere, quæ eiusmodi resipiscentiā in cunctis actionibus referat ac testetur.

Sed antequàm ultra procedimus, definitionem à nobis positam dilucidius enarrare conducet. In qua tria sunt præcipue capita consideranda. Primum, cum uitæ ad Deum conuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantum externis, sed in anima ipsa: quę ubi uetustatem suam exuerit, tum demum operum fructus, renouationi suæ respondentes, ex se pariat. Quod dum uult exprimere Propheta, iubet ut cor nouum sibi faciant, quos ad pœnitentiam uocat. Vnde Moses sæpius ostensurus, quomodo rite ad Dominum conuerterentur Israelitæ pœnitentia ducti, docet ut id fiat ex toto corde & ex tota anima: Quam locutionem uidemus à Prophetis subinde repetitam. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat, quæ sit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap. 4. Ieremiæ. Si reuerteris Israel, inquit Dominus, ad me reuertere. Arate uobis aruum, & nolite serere super spinas. Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium uestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denunciet in studio iustitiæ capessendo, nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit? Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Iesaias, qui externam resipiscentiam strenue quidem moliebantur: at interim fasciculos impietatis intus colligatos dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchre ostendit, in quibus proprie sita sit officijs pœnitentia non ficta. Secundum caput erat, quod ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quàm ad resipiscentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus insederit, Deum aliquando tribunal conscensurum, ad exigendam omnium dictorum factorumq; rationem: miserum hominem inquiescere non sinet, nec punctum temporis respirare, quin perpetuo ad meditandum aliud uitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere secure queat. Quare scriptura sæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem inijcit. ut apud Iere. Ne forte egrediatur ut ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum uestrorum. In cōcione Pauli ad Athenienses. Et tempora quidem huius ignorantiæ cum hactenus dissimularit Deus, nunc annunciat hominibus, ut omnes ubiq; pœnitentiam agant: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate. Et alijs compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis Deum esse iudicem declarat: quo peccatores secum reputent, peiora sibi imi-

Ezech. 18.

Iere. 4.

Acto. 17.

nete, nisi mature resipuerint. Exemplum habes Deuteronomij uigesimo nono. Quoniam uero à peccati horrore & odio conuersio inchoatur: ideo tristitiam, quæ secundũ Deum est, pœnitentiæ causam facit Apostolus. [2.Cor.7.] Tristitiam autem secundum Deum appellat, ubi non pœnam modo exhorremus: sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur. Tertio loco explicandum restat, quale sit istud, quod dicimus pœnitentiam duabus partibus constare: mortificatione scilicet carnis, & spiritus uiuificatione. Id Prophetę, licet pro carnalis populi captu simplicius & rudius, liquido tamen exprimunt, cum dicunt, [Psal.34.] Desine à malo, & fac bonitatem. Item, lauamini, mundi estote, auferte [Iesa.1.] malum operum uestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruerse, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso &c. Cum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt: quæ malitia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neq; enim caro bene interijsse putandá est, [Rom.6.] nisi quidquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed cum uniuersus carnis affectus simultas sit aduersus Deum: primus ad obedientiam legis eius ingressus est, illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designat à fructibus, qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidẽ non satis fuerit talibus officijs rite defungi, nisi mens primũ ipsa & cor iustitiæ, iudicij, misericordiæ affectũ induerit. Id fit, cum Dei spiritus intinctas sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, ut nouæ iure haberi queant. Vtrumq; ex Christi paticipatiõe nobis contingit. Nã si uere morti eius cõmunicamus, eius uirtute crucifigitur uerus noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius uigeat primę naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes: per eam suscitamur in uitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo uerbo pœnitentiam interpretor, regenerationem: cuius non alius est scopus, nisi ut imago Dei, [2.Cor.3.] quæ per Adæ transgresionem fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus, cum ait. Nos aũt reuelata facie gloriam Domini repręsentantes, in eandem imaginem transformamur, ex gloria [Ephe.4.] in gloriam, tanquam à Domini spiritu. Item, renouamini spiritu mentis [Coloß.3.] uestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate ueritatis. Item alibi. Induentes nouũ hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius, qui creauit illum. Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio, instauramur, à qua per Adam excideramus: quomodo in integrum restituere placet Domino, quascunq; in uitæ hæreditatem cooptat.

Iam & fructus pœnitentiæ quales sint, intelligi potest. Sed quia non[Ioel 2.]nulli dum fletum, ieiunium, & cinerem cum alibi frequenter, tum præsertim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuam resipiscentiæ partem ieiunio, & fletu metiuntur: tollenda est eorum hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad dominum, deq; scissione, non uestimentorũ sed cordis illic dicitur, resipiscentiæ proprium est. fletus autem & ieiunium non, ut perpetua, aut necessaria eius effecta, subnectuntur: sed specialem habent circumstantiam. Quoniam grauissimum Iudæis excidium imminere uaticinatus fuerat: irã Dei suadet anteuertere, non tm̃ resipiscendo, sed mœroris indicia præ se ferendo. Qualiter enim promissa barba, impexo

capillo

capillo, pulla ueste, suppliciter se demittere solet reus, ad conciliandã iudicis misericordiã, ita illos cũ rei agerent corã Dei tribunali, eius seueritatẽ, miserabili habitu, deprecari oportebat. Quanq̃ aũt, cinis & saccus illis forte tẽporibus magis cõueniebant: fletus tñ & ieiunij ualde oportunũ fore inter nos usum nõ negamus: quoties cladẽ aliquam, aut calamitatem nobis minari uisus fuerit Dominus. Se enim ad ultionem apparari & quodammodo armari denunciat, ubi periculum apparere facit. Bene igitur propheta, qui suos ad fletũ & ieiunium, hoc est, ad reorum mœstitiam cohortatur, de quorum flagitijs, constitutam quæstionem paulo ante dixerat. Nec male hodie fecerint Ecclesiastici pastores: si dum impendentem suorum ceruicibus ruinam uident, ad ieiunium & fletum properandum uociferentur, modo quod est præcipuum maiore & intentiore cura & opera semper urgeant, scindenda scilicet esse corda, non uestimenta. Extra dubium est, non semper pœnitentiæ cohærere ieiunium, sed calamitosis temporibus peculiariter destinari. unde & cum luctu coniungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbati, mœrore conficerentur, *Matth. 9.* de solẽni ieiunio loquor. Nã pioꝝ uita frugalitate & sobrietate tẽperata esse debet, ut in toto eius decursu quædã ieiunij species continenter appareat.

Porro si uerum est quod clarissime constat: totam Euangelij summam, duobus istis capitibus contineri, pœnitentia & peccatorum remissione, an non uidemus, Dominum ideo gratis suos iustificare, quo eos simul, spiritus sui sanctificatione, in ueram iustitiam instauret? Ioannes, angelus *Matth. 3.* ante faciem Christi missus ad uias eius præparandas, prædicabat: pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum. Ad pœnitentiam in uitando, monebat, ut se peccatores agnoscerent, suaque omnia corã Dño damnata: quo carnis suæ mortificationẽ ac nouã in spiritu regenerationẽ totis uotis expeterent. Regnũ Dei annunciando, ad fidẽ uocabat. siquidẽ per regnũ Dei, q̃d docebat in ꝓpinquo esse, remissionẽ peccatoꝝ, salutẽ, uitam, & q̃cquid omnino in Christo asseqũmur, significabat. quare apud alios Euan- *Marc. 1.* gelistas legit. uenit Ioannes prædicans baptismũ pœnitentię, in remissiõem *Luc. 3.* peccatoꝝ. Quod quid aliud est, quàm ut peccatoꝝ mole pressi & fatigati, ad Dominũ se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspicatus est. appropinquauit regnum Dei pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primum declarat thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiam exigit: tum postremo fiduciam erga Dei promissiones. Itaque cum totum Euangelij negocium bre- *Luc. 24.* uiter complecti uoluit, dixit se oportuisse pati, resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiam, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli *Act. 5.* post eius resurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum. Prędicatur pœnitentia in nomine Christi, cum per Euangelij doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia, corrupta & uitiosa esse. Propterea necesse est, ut renascantur: si uolunt ingredi in regnum Dei. Remissio peccatorum prædicatur, cum docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiam salutem, & uitam cuius nomine, gratis in Dei conspectu, iusti habeantur & innocentes. Vtraq; cum fide apprehendatur, ut alibi demonstratum est: quia tamen proprium fidei obiectum est, Dei bonitas, qua peccata remittuntur: eam à pœnitentia diligenter distingui operæprecium fuit.

Porrò ut peccati odium, quod pœnitentiæ exordium eſt, primum nobis ad Chriſti cognitionem ingreſſum aperit, qui nullis ſe exhibet, niſi miſeris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati ſunt, eſuriunt, ſitiunt, dolore & miſeria tabeſcunt: ita in pœnitentiam ipſam eniti, tota uita in eam incumbere, eam ad ultimum proſequi nos oportet: ſi in Chriſto conſiſtere uolumus. Ad peccatores enim uocandos uenit: ſed ad pœnitentiam. Miſſus eſt ad benedicendum indignis: ſed quo ſe conuertat unusquiſque à nequitia ſua. Plena eſt ſcriptura eiuſmodi uocibus. Quare ubi peccatorum remiſſionem offert Deus, reſipiſcentiam uiciſsim ſtipulari ferè ſolet. Innuens ſuam miſericordiam, reſipiſcendi cauſam hominibus eſſe debere. facite, inquit, iudicium & iuſtitiam, quia ſalus appropinquauit. Item, ueniet Zioni redemptor, & ijs, qui in Iacob reſipiſcunt à peccatis. Item. Quærite Dominum, dum inueniri poteſt: inuocate eum, dum prope eſt: Derelinquat impius uiam ſuam, & iniquitatem cogitationum ſuarum, & ad dominum conuertatur: & miſerebitur eius. Item: conuertimini, & reſipiſcite, ut deleantur peccata ueſtra. Vbi tamen adnotandum eſt, non eam conditionem ſic adponi, quaſi emerendæ ueniæ fundamentū ſit noſtra reſipiſcentia, quin potius, quia in hunc finem hominum miſereri ſtatuit Dominus, ut reſipiſcant: quo ſit tendendum indicat: ſi gratiam obtinere uolūt. Proinde, donec in carcere corporis noſtri habitabimus, aſſidue nobis, cum naturæ noſtræ corruptę uitijs luctandum eſt, adeoque cum naturali noſtro ingenio. Dicit aliquoties Plato, uitam philoſophi, meditationem eſſe mortis, uerius nobis diceret, uitam Chriſtiani hominis, perpetuū eſſe ſtudium & exercitationem mortificandæ carnis, donec ea plane interempta, ſpiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profeciſſe, qui ſibi plurimū diſplicere didicit, nō ut in hoc luto hęreat, nec ultra progrediatur: ſed magis ut ad Deum feſtinet & ſuſpiret: quo morti uitęque Chriſti inſertus, perpetuā pœnitentiā meditetur. ut certe nō aliter poſſunt, quos genuinū peccati odiū tenet. nemo enim peccatū unquam odit, niſi prius iuſtitiæ amore captus. Hæc ſententia, ut erat ſimpliciſsima omnium, ita mihi cum ſcripturę ueritate optime cōſentire uiſa eſt.

[*Ieſa. 61. Matth. 11. Math. 9. Acto. 5. Ieſa. 57. Idem 9. Idem. 55. Actu. 2. Id eum aliquoties in phædone multis diſputat.*]

Nunc uenio ad excutienda ea, quæ de pœnitentia ſcholaſtici ſophiſtæ tradiderunt: quæ, quàm paucißimis fieri poterit, percurram. quia omnia perſequi animus non eſt: ne hic noſter libellus, quem ad Enchiridij breuitatem exigere uolo, in immenſum extrahatur. Et illi rem, alioqui non ualde implicitam, tot uoluminibus inuoluerunt, ut non futurus ſit facilis exitus: ſi te paulum in eorum feces immerſeris. Principio, in danda definitiōe plane oſtendunt, nunquàm ſe intellexiſſe quid eſſet pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris ueterum dicteria: quæ uim pœnitentiæ minime exprimunt. Quod pœnitere ſit, anteacta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd ſit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd ſit quædam dolens uindicta puniens in ſe, quod dolet cōmiſiſſe. Itē quod ſit dolor cordis, & amaritudo animæ, pro malis quę quiſque cōmiſit uel quibus conſenſit. Hęc enim ut a patribus bene dicta concedamus (quod inficiari tamen contentioſo difficile nō eſſet) non tamen in eā partē dicebantur, ut pœnitentiā deſcriberent: ſed tamen ut ſuos hortarētur, ne in eadē delicta rurſum inciderent, à quibus extracti erant. Quod ſi elogia iſtiuſmodi omnia in definitiōes cōuertere placet, alia quoque nō minori iure aſſuenda erant. Quale eſt hoc Chryſoſtomi. Pœnitentia eſt medicamentū, peccatum extinguens, donum cœlitus datum, uirtus admirabilis, gratia uim legum ſuperans.

[*Hæc Gregorius & refertur lib. 4. Sent. diſt. 14. ca. pri. Secu. Ambr. refertur illic & in decre. diſtin. 3. de pœni. c. pœni. priore. Tert. Au. refertur ea diſt. c. pœnit. poſte. Quarta Ambr. refert diſt. 1. de pœni. c. uera pœn.*]

Pœnitentiā tā argute definitam, in contritionē cordis confeſsionem oris,

partiunt: nihilo magis dialectice, definierūt. Et si uideri uolūt totam ętatē in syllogismis cōtexendis detriuisse. Verum si qs à definitiōe raciocinetur (q̄d genus argumentandi apud dialecticos ualet) posse aliquem anteacta peccata deflere, & flenda nō cōmittere: posse præterita mala plangere, & plangenda nō cōmittere: posse punire, q̄d doleret cōmisisse, &c. quamuis ore nō confiteať, quomodo suā partitionē tuebunť? Si enim ille uere pœnitens nō cōfiteť, pœnitētia sine confessione esse potest. Quod si respondeāt, hanc partitionem ad pœnitentiam referri, quatenus est sacramentum, uel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi, quam suis definitionibus non comprehendunt, non est unde accuser, sibi ipsi imputent, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certe, pro mea crassitie, cum de re aliqua disputatur, ad ipsam diffinitionem omnia refero: quæ est totius disputationis cardo ac fundamentum. Sed sit illa magistralis licentia. Iam partes ipsas ordine perlustremus. Lib. 4. sen. 16. c. pri. de pœni. dist. 1. c. perfecta pœnitentia.

Velim autem animaduertant lectores, non hic de asini umbra rixam esse: sed rem omnium maxime seriam tractari, nempe de peccatorum remissione. Cum enim tria ad pœnitentiam requirunt. compunctionem cordis oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. si quid autem in tota nostra religione scire, nostra refert, id certe refert maxime, intelligere, ac probe tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certaq; constat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacē, nullam fiduciā aut securitatem habere potest conscientia, sed assidue trepidat, fluctuatur, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectum Dei. Quod si ab his conditionibus pendet peccatorum remissio quibus eam ipsi alligant, nihil nobis miserius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ ueniæ partem faciunt: eamq; debitam exigunt, hoc est, iustam & plenam. sed interim non constituunt, quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Hic uero miseræ conscientiæ miris modis torquentur, & exagitantur: dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi uident: nec assequuntur debiti mensuram: ut secum decernere possint, se persoluisse quod debebant. si dixerint, faciendum, quod in nobis est, eodem semper reuoluimur. quando enim audebit sibi promittere quispiam, omnes se uires contulisse ad lugenda peccata? ubi ergo diu secum luctatæ, & longis certaminibus exercitæ conscientiæ, portum tandem in quo resideant non inueniunt, ut se aliqua saltem parte leniant. dolorem à se extorquent, & lachrymas exprimunt. quibus suam contritionem perficiant. Quod si me calumniari aiunt, prodeant sanè & unum aliquem ostendant: qui huiusmodi contritionis doctrina uel non sit ad desperationem adactus: uel simulationem doloris iudicio Dei, prouero dolore, non opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem: quod nulli, nisi afflicti, & peccatorum consciētia uulnerati, Dei misericordiam implorare sincere possunt: sed simul adiecimus, pœnitentiam, non esse causam remissionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quod debita præstanda sit, peccatorem docuimus non in suam compunctionem, neq; in suas lachrymas intueri, sed utrunq; oculum in solam Domini misericordiam defigere. Tantum admonuimus, uocari à Christo laborantes & oneratos, quando missus sit ad Euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædi-

candum captiuis remiſsionem, ac educendos uinctos, conſolandos lugen
tes. Quo excluderent & pharisæi, qui ſua iuſtitia ſaturi, paupertatem ſuam
non agnoſcunt, et contemptores, qui ſecuri iræ Dei, malo ſuo remedium nõ
quærunt. Tales enim non laborant, nec onerati ſunt, nec contriti corde, nec
uincti, nec captiui. Multum uero intereſt, doceas ne emereri peccatorum re
miſsionem iuſta & plena contritione, qua nunquam defungi poſsit pecca
tor, an eum inſtituas ad eſuriendam & ſitiendam Dei miſericordiam, quo p
miſeriæ ſuæ agnitionem, ſuum æſtum, laſſitudinem, captiuitatem, illi oſten
das, ubi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat, illum denique doce
as in ſua humilitate dare Deo gloriam.

De confeſſione ſemper ingens fuit pugna inter canoniſtas & Theologos
ſcolaſticos. His contendentibus mandari diuino præcepto confeſsionem: il
lis reclamantibus, eccleſiaſticis duntaxat conſtitutionibus precipi. In eo ue
ro certamine, inſignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos
ſcripturæ deprauarunt, & ui detorſerunt, quos in rem ſuam citabant. Et quã
do ne ſic quidem obtineri poſſe uiderunt quod poſtulabant: qui arguti uole
bant præ alijs uideri, hoc effugio elapſi ſunt, confeſſionem à iure diuino pro
fectam, quantum ad ſubſtantiam: ſed formam poſtea accepiſſe à iure poſiti
uo. Nempe ſic qui inter leguleios ſunt ineptiſsimi, citationem ad ius diuinũ
referunt. quia dictum ſit. Adam ubi es? Exceptionem item, quia reſponde
rit Adam quaſi excipiens, uxor quam dediſti mihi, &c. Vtrique tamen for
mam à iure ciuili datam. Sed uideamus quibus argumentis confeſſionem
hanc, uel formatam, uel informem, Dei eſſe mandatum probant. Miſit, inq
quiunt, leproſos dominus ad ſacerdotes. Quid? miſit ne ad confeſsionem?
Mat. 8. Quis unquam fando audiuit, audiendis confeſsionibus, præfectos leuiticos ſa
Luc. 5. 17. cerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias. Sancitum erat lege Moſaica, ut
Deut. 17 ſacerdotes diſcernerent inter lepram & lepram. peccatum, ſpiritualis eſt le
pra. de hac pronunciare, ſacerdotum eſt. Antequam reſpondeo: quæro obi
ter, ſi hic locus ſpiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis le
præ cognitionẽ ad ſe trahunt? Scilicet hoc nõ eſt ſcripturis ludere. Lex cog
nitionem lepræ defert ſacerdotibus leuiticis, hanc nobis uſurpemus. Pecca
tum eſt lepra ſpiritualis, ſimus & peccati cognitores. Nunc reſpõdeo. Tranſ
Heb. 7. lato ſacerdotio, neceſſe eſt legis tranſlationem fieri. Omnia ſacerdotia ad
Chriſtum tranſlata ſunt, in eo impleta, & finita: ad eum igitur unum, iuſ om
ne & honor ſacerdotij tranſlatus eſt. Si tantopere amant allegorias ſectari, u
nicum ſacerdotem Chriſtum ſibi proponant, & rerum omnium libera iuriſ
dictione tribunal eius cumulent. facile id feremus. Ad hæc importuna eſt
ipſorum allegoria, quæ legem mere politicam, inter ceremonias reponit.
Cur igitur Chriſtus ad ſacerdotes leproſos mittit? Ne calumniarentur ſacer
dotes, ipſum legem uiolare, quæ iuberet corã ſacerdote repræſentari à lepra
curatum, & oblato ſacrificio expiari. Iubet mundatos leproſos facere ea
quæ legis erant. Ite, inquit, oſtendite uos ſacerdotibus, & offerte munus, qđ
præcepit Moſes in lege ut ſit in teſtimonium ipſis. Et uere futurum erat illis
in teſtimonium miraculum hoc. pronunciauerunt eos leproſos: nunc cura
tos pronunciant. Nonne uelint, nolint, coguntur fieri teſtes miraculorum
Chriſti? Explorandum illis Chriſtus ſuum miraculum permittit: diffiteri
non poſſunt: quia autem adhuc tergiuerſantur, eſt illis hoc opus in teſtimo
Math. 24. nium. Sic alibi, prædicabitur Euangelium hoc in uniuerſo orbe, in teſtimo
Math. 17. nium omnibus gentibus. Item ante reges & præſides ducemini in teſtimo

nium

nium ipsis, id est quò in iudicio Dei fortius conuincantur. Quid si Chrysostomo acquiescere malunt? Ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne legis preuaricator haberetur.

Homili. 12. de Muliere Chananea.

Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria. quasi multum ualeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. sed ualeant sane, nisi eas ipsas ostendero speciosius à me obtendi, quā ab ipsis, posse. Dicūt ergo, Dominus discipulis præcepit, ut suscitatum Lazarum, fascijs soluerent & expedirent: Hoc primum mentiuntur. nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, estq; multo uerisimilius, dixisse iudæis astātibus: quò citra ullam fraudis suspitionem euidentius fieret miraculū, & maior sua uirtus eluceret: q̃d nullo tactu, sua sola uoce, mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor: Dominum, quo omnem sinistram suspitionem Iudeis tolleret, uoluisse illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere, certa mortis signa spectare, sola uerbi uirtute surgentem uidere, uiuentē primos attrectare. Sed demus hoc dictum discipulis. quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem? quanto aptius & magis dextre, hæc allegorice tractari poterūt: si dicamus, hoc symbolo Dm̄ uoluisse fideles suos instituere, ut soluerent à se suscitatos. hoc est, ne in memoriam peccata reuocarēt, quę ipse oblitus esset: ne, ceu peccatores damnarent, quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent, quæ ipse cōdonasset: ne ubi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent. Eant nunc, & allegorias suas uentilent.

Ioan. 11.

Iam propius manus conferunt: dum apertis, ut sibi uidentur, sententijs pugnant. Qui ad Ioannis baptismum ueniebant, confitebantur peccata sua. Et Iacobus uult, ut ~~alter~~ alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua, qui uolebant baptisari. Dictum enim ante est, Iohannem prædicasse baptismum pœnitentiæ. baptisasse aqua, in pœnitentiam. quos igitur baptisasset, nisi qui se peccatores confessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscunt? Confitebantur itaq; peccata sua, ut baptisarentur. Nec sine causa pręcipit Iacobus, ut alter alteri confiteamur, uerum si animaduerterent, quod proxime sequitur, intelligerent parum etiam hoc sibi suffragari: Confitemini, inquit, alter alteri peccata uestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid? Quod sequeretur ex uerbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? Siquidem dum uult ut mutuo confiteamur, eos solos alloquitur, qui aliorum confessionem audire possint, ἀλλήλοις. Mutuo, inuicem, uicissim, aut si malunt, reciproce. Confiteri autem reciproce nequeunt, nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Qua prærogatiua quando solos sacrificulos dignantur, nos quoq; confitendi munus ad eos solos ablegamus. facessant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentem accipiamus: quæ simplex est & aperta, nempe ut nostras infirmitates uicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuum consilium, mutuam compassionem, mutuam inter nos consolationem, accepturi. Deinde ut fraternis infirmitatibus mutuo conscij pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiæ Dei urgemus? confiteri autem Dei mise

Math. 3. Iacob. 5.

ricordiam

ricordiam nemo poteſt, niſi miſeriam ſuam prius confeſſus. Quin potius anathema eſſe pronunciamus, quicunq; non ſe coram Deo, coram angelis eius, coram eccleſia, coram omnibus deniq; hominibus, peccatorem confeſſus fuerit. Omnia enim concluſit Dominus ſub peccatum, ut omne os ob-

Galat. 3. ſtruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: Solus autem ipſe iuſtificetur,

Rom. 3. & exaltetur: Miror autem qua fronte auſint contendere, confeſsionem, de qua loquuntur, iuris eſſe diuini, cuius equidem uetuſtiſsimum eſſe uſum

Pontif. 183 fatemur, ſed quem facile euincere poſsumus, olim fuiſſe liberum. certe nul-

Platina au lam de ea ſtatam fuiſſe legem aut conſtitutionem, ante Innocentij tertij tem-

tor eſt in ui pora, eorum quoq; annales narrant, & luculēta teſtimonia extant tum in hi-

ta Zephiri ſtorijs, tum apud antiquos alios ſcriptores: quæ doceant hanc fuiſſe politicā

ni. diſciplinam, ab epiſcopis inſtitutam: non legem à Chriſto aut Apoſtolis poſitam. unum duntaxat è multis proferam, quod non obſcurum eius rei do-

Tripertit. cumentum erit. Refert Sozomenus, fuiſſe hanc epiſcoporum conſtitutio-

hyſto. lib. nem, diligenter obſeruatam in eccleſijs occidentalibus, præſertim uero Ro-

nono. mæ: quo ſignificat, non fuiſſe uniuerſale omnium eccleſiarum inſtitutum, unum autem è presbyteris peculiariter deſtinatum fuiſſe dicit, qui huic muneri præeſſet. quo abunde confutat, quod iſti de clauibus, uniuerſo ſacerdotali ordini promiſcue datis, mentiuntur. Siquidem non omnium ſacerdotum communis erat functio: ſed ſingulares unius partes, qui ad id electus ab epiſcopo fuerat. Subijcit deinde. eum quoq; morem Cōſtantinopoli fuiſſe, donec matrona quædam, confitentem ſimulans, ea ſpecie conſuetudinē, quā habebat cum Diacono, prætexuiſſe deprehēſa eſt. Ob id facinus, Nectarius, uir ſanctitate & eruditione clarus, illius eccleſiæ epiſcopus, confitendi ritum abrogauit. Hic hic aures aſini iſti arrigant. Si lex Dei erat auricularis confeſſio, qui auſus eſſet Nectarius eam refigere ac cōuellere? Nectarium ſanctum Dei hominem, omnibus ueterum ſuffragijs probatum, hæreſeos & ſchiſmatis accuſabunt? Sed eodem calculo damnabunt eccleſiam Cōſtantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo diſſimulatum fuiſſe: ſed ad ſuam uſq; memoriam obſoluiſſe affirmat Sozomenus, Imo non Conſtantinopolitanam, ſed orientales omnes eccleſias defectionis reas agent, quæ inuiolabilem (ſi uerum dicunt) legem, & Chriſtianis omnibus mandatam, neglexerunt. Hanc autem abrogationem tot locis euiden-

Homil. 2. ter Chryſoſtomus teſtatur, Conſtantinopolitanæ et ipſe eccleſiæ præſul, ut

In Pſal. 50 mirum ſit, iſtos audere contra mutire. Peccata, inquit, tua dicito, ut deleas il-

Sermo de la. Si confunderis alicui dicere quæ peccaſti, dicito quotidie ea in anima

pœnitenti. tua. Non dico ut confitearis conſeruo tuo, qui exprobret: dicito Deo, qui

& confeſſ. curat ea. Peccata tua ſuper ſtratū confitere, ut ibi ſua mala quotidie conſcien-

Homil. 5. tia tua recognoſcat. Item, nunc autem neq; neceſſarium eſt præſentibus te-

de incom- ſtibus confiteri, cogitatione tua fiat delictorum exquiſitio. ſine teſte ſit hoc

prehen. dei iudicium, ſolus Deus te confitentem uideat. Item, non te in conſeruorum

natura con tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo. Repete

tra Ano- coram Deo conſcientiam tuam, & explica, oſtende Domino, præſtantiſsi-

mœos. mo medico, tua uulnera & pete ab eo medicamentum, oſtende ei qui nihil

Homil. 4. opprobret, ſed humaniſsime curet. Item, caue homini dixeris ne tibi oppro-

De Laza- bret, neq; enim conſeruo eſt confitendum, qui in publicum proferat: ſed Do-

ro. mino, qui tui curam gerit, qui & humanus eſt, & medicus, oſtendes uulnera. Poſtea Dominum ita loquentem inducit. Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere teſtes, mihi ſoli dic peccatum tuum priuatim,

tiam,ut sanem ulcus. Dicemus ne Chrysostomum eò progredi temeritatis,cũ hæc & similia scribit,ut conscientias hominum liberet his uinculis, quibus diuina lege constringuntur? Minime uero. Sed quod Dei uerbo intelligit nequaquam esse præscriptum,exigere,ceu necessarium,non audet.

Verum ut res tota planior & expeditior fiat, Primũ bona fide referemus, quod genus confessionis uerbo Dei nobis traditum sit,deinde & eorum cõmenta de confessione subijciemus,non quidem omnia. Quis enim immensum illud mare exhauriret? sed ea duntaxat,quibus summam suæ confessionis complectuntur. Non hic commemorarem,uulgatum esse,in multis scripturæ partibus,confessionem pro laude accipi,nisi adeo eos depuduisset,ut talibus quoq; locis se instruerent,ueluti cum dicunt,confessionem ualere ad mentis iucunditatem. Iuxta illud. In uoce exultationis & confessionis. Hanc Psal.41.
ergo acceptionem obseruent simplices,& diligenter ab illa distinguant:ne sibi talibus fucis illudatur. De peccatorum confessione sic docet. Quando dominus est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet, huic peccata nostra confiteamur,ut ueniam obtineamus. Ille medicus est,uulnera igitur nostra illi exponamus:ille læsus est,& offensus, ab illo pacem petamus: ille est cordium cognitor & cogitationum omnium conscius,coram ipso corda nostra effundamus. Ille est deniq; qui peccatores uocat,ad ipsum accedamus. Peccatum Psal.32.
meum,inquit Dauid,cognitum tibi feci,& iniustitiam meã nõ abscondi, Dixi,confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Talis est altera ipsius Dauidis confessio. Miserere mei Psal.51.
Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis. Pecca- Daniel. 9.
uimus Domine,peruerse egimus,impietates fecimus,& rebelles fuimus de- 1.Ioan.pri.
clinando à mandatis tuis. Et aliæ,quæ passim in scripturis occurrunt. Si confitemur peccata nostra (inquit Ioannes) fidelis est dominus ut remittat nobis peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet. hoc est,si adflicto & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes, bonitate eius & misericordia absolui petamus. Qui animo et coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit,habebit haud dubie & linguam ad confessionem paratam,quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam prædicare,neq; tantum ut uni,& semel,et in aurem,cordis secretum insusurret,sed sępius,sed palam,sed toto orbe audiẽte,ingenue & suam paupertatem, & domini magnificentiam commemoret. In hunc modum, cum Dauid à Nathan argueretur, conscientiæ aculeo punctus,peccatum et 2.Reg.12.
coram Deo,& coram hominibus confitetur, Peccaui,inquit, Domino, hoc est, Iam nihil excuso,non tergiuersor,quo minus peccatorem me omnes iudicent,& quod clam Domino esse uolui,hominibus quoq; ipsis patefiat. Sic & solennis illa confessio accipienda est, qua populus uniuersus,auspicijs ductuq; Nehemiah & Esra defungitur: quod exemplum imitari omnes ecclesiæ debent, quoties ad Domini misericordiam cõfugiunt, ut certe in ecclesiis bene moratis obseruatur.

Duas præterea priuatæ confessionis formas scriptura probat, unam quæ Iacob.5.
nostra causa fiat, quo pertinet illud Iacobi,ut alter alteri peccata cõfiteamur. Sentit enim ut nostras infirmitates alter alteri communicantes, consilio & consolatione mutuo nos iuuemus. Alterã quæ in proximi gratiam facienda sit,ad ipsum placandũ & nobis reconciliandũ:si qua in re nostro uitio læsus fuerit,de qua Christus apud Matthęum. Si offers munus tuũ ad altare, & ibi Math.5.
recordatus fueris,quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi

munus

munus tuum, & abi, priusq; reconciliare fratri tuo; & tunc ueniens offeres munus tuum, sic enim sarcienda est charitas, quæ nostra culpa dissoluta fuerit: culpam, quam admisimus, agnoscendo, & deprecando. Ac in priore quidem specie, tametsi scriptura neminem nominatim assignando, in cuius sinu nos exoneremus, liberum permittit delectum, ut ei confiteamur, qui ex ecclesiæ grege maxime idoneus fuerit uisus, quia tamen pastores prę alijs ad hanc rem uidentur appositi, potissimum etiam nobis eligendi sunt. Dico autem ideo prę alijs appositos: quod ipsa ministerij uocatione nobis à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur, tum ad subigenda peccata, tum ad consolationem percipiendam. Ergo id officij sui unusquisq; fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & affligatur peccatorum sensu, ut se explicare nisi alieno adiutorio non possit, non negligere remedium quod illi à Domino offertur. Nempe ut ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem utatur, ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publice & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. Verũ ea moderatione semper utendum est, ne ubi Deus nihil certum pręscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Aliam confitendi uel rationem, uel formam, scriptura prorsus ignorat.

C. omnis utriusq; sexus. De summa trinit, & fide catho. in antiq. li. 4. sentent. distinct. 14 C. 2. lib. 4. senten. disti. 18. C. 2 Math. 16. Postrema opinio fuit Hugonis. Iesa. 43.

Quid illi? statuunt ut omnes utriusq; sexus, statim atq; ad discretionis annos peruenerint, semel ad minimum quotannis confiteantur omnia sua peccata proprio sacerdoti; nec peccatum dimitti, nisi confitendi uotum firmiter conceptum fuerit. Quod uotum nisi oblata facultate persolutum fuerit, iam nullum patere paradisi ingressum. sacerdotem uero potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat ac liget. Quia non sit irritum Christi uerbum, Quodcunq; ligaueris &c. De hac uero potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alij dicunt. unicam esse clauem in essentia. scilicet potestatem ligandi & soluendi. scientiam ad bonum quidem usum requiri, sed tantum instar accessorij esse, non essentialiter cohærere. Alij, quia uidebant hanc nimium effrenatam licentiam, duas claues recensuerunt. discretionem, et potestatem. Alij rursum, cum tali moderatione cohiberi sacerdotum improbitatem uiderent, alias claues excuderunt, authoritatem discernendi, qua in definiendo uterentur, & potestatem, quam executione suæ sententiæ exercerent. Scientiam accedere uelut consiliarium. istud autem ligare & soluere, non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere, quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam. Ego sum, & non alius præter me. Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicunt, sacerdotis esse pronunciare qui ligati sint, aut soluti, & declarare, quorum remissa aut retenta sint peccata. Declarare autem uel per confessionem, cum absoluit, et peccata retinet: uel per sententiam, cum excommunicat, & recipit ad sacramentorum communionem. demum cum intelligunt nõdũ se hoc modo explicari, quin semper obijci possit, indignos sæpe ligari & solui à suis sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut soluantur in cœlo. quod ultimum refugium est, Respõdent, collationem clauium, cum limitatione accipiendã esse: quod Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis sententiam, quæ iuste prolata fuerit, secundum quod merita ligati aut soluti postulabant. Porro has claues omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab episcopis in promotione conferuntur, sed liberum usum penes eos duntaxat esse qui muneribus ecclesiasticis funguntur, apud excommunicatos & suspensos, manere quidem ipsas claues, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hęc dicũt,

modest

modesti ac sobrij iure uideri possint, præ alijs, qui sub noua incude nouas claues fabricati sunt, quibus thesaurum Ecclesiæ obserari tradunt. Thesaurum ecclesiæ, Christi & sanctorum Apostolorum matyrumq; merita nuncupant. Huius horrei radicalem custodiam Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, ut & ipse per se elargiri possit, & alijs elargiendi iurisdictionem delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum, à cardinalibus centum dierum, ab Episcopis quadraginta.

Ad singula paucis respondebo. Taceo autem ad præsens, quo iure quaue iniuria, fidelium animas suis legibus obstringant, quando id suo loco dispicietur. Quod autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione, quod peccatum dimitti negant, nisi sub conditione, si uotum confitendi firmiter conceptum fuerit, quod nullum superesse ingressum Paradisi garriunt, si facultas confitendi neglecta fuerit: Istud uero nullo modo ferendũ est. Oĩa nc peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probe, ut arbitror, Psal. 19. 38. meditatus erat peccatorum confessionem, tamen exclamabat. Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me domine. Et alibi. Iniquitates meæ trãsierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauatæ sunt ultra uires meas. Nimirum intelligebat, quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quã multæ scelerum facies, quot capita ferret, & quam longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum caalogum se conferebat, sed è profũdo malorum clamabat ad Dominũ: obrutus sum, sepultus sum, suffocatus sum, inferorum portæ circumdederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorũ nunc supputationem cogitet, ubi Dauidem uidet suorum numerum inire non posse?

Hac carnificina plusquam crudeliter diuexatæ sunt eorũ animæ, quę aliq̃ Dei sensu afficiebantur. Principio sese uocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorũ formulas, dissecabant. Tum appendebant qualitates, quantitates, circumstantias, atq; aliquantulum quidem res procedebat. Vbi uero lõgius progressi fuerant, cœlũ undiq; & undiq; pontus, nullus portus, nulla statio. Quo plura transmiserãt, maior semper congeries oculis ingerebatur, imo uero uelut altæ moles assurgebãt: nec spes ulla, uel saltem post longas ambages, euadendi apparebat. hęrebant itaq; inter sacrum & saxum, nec alius tandem exitus reperiebatur, quã desperatio. Ibi sæui isti carnifices, ut uulnera leuarent, quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerunt, ut faceret scilicet quisq;, quod in se esset. Sed nouæ rursum curæ obstrepebant: imo noui cruciatus excoriabant miseras animas. Non satis temporis impendi, non iusta opera incubui, multa per negligentiam pręterij, & obliuio, quę ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca, quæ eiusmodi dolores demulcebãt. Age negligentiæ tuæ pœnitentiam: modo supina nõ sit, cõdonabitur. Verum omnia ista cicatricem obducere non possunt, nec tam mali sunt leuamenta, quã uenena melle oblita, ne sua acerbitate primum gustum offendant: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Vrget ergo semper terribilis illa uox, & auribus insonat. Confitere omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari, nisi certo solatio. Quod autem bona pars orbis talibus blandimẽtis, quibus tam exitiale uenenum temperabatur, acquieuit: nõ id factum est, quod Deo satisfactum crederet: aut sibi etiam plane satisfaceret, sed ut, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à nauigatione. uel quasi fessus et

fatiſcens uiator, in uia decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quiſq; teſtis apud ſe eſſe poteſt. Dicam in ſumma qualis lex illa fuerit. Primum ſimpliciter eſt impoſſibilis. Itaq; non niſi perdere, damnare, confundere, in ruinam & deſperationem conijcere poteſt. Deinde peccatores à uero peccatorum ſuorum ſenſu abductos, hypocritas facit, Deiq; ac ſui ipſorum ignorātes. ſiqdem, dum in peccatorum enumeratiōe toti occupanī, interim obliuiſcuntur latentem illam uitiorum lernam, occultas ſuas iniquitates, & interiores ſordes: Quarum potiſſimum notitia, miſeriam ſuā reputare debuerāt.

At certiſſima erat confeſſionis regula, tantam mali noſtri abyſſum agnoſcere ac fateri, quę ſenſum quoq; noſtrum ſuperet. Hac regula uidemus compoſitam publicani confeſſionem.

Luc. 18. Domine ꝓpitius eſto mihi peccatori. Quaſi diceret. Quantus quantus ſum, totus ſum peccator, nec ipſam peccatorum meorum magnitudinem, aut mente, aut lingua, aſſequi poſſum. Abyſſus miſericordię tuę hanc peccati abyſſum abſorbeat. Quid? inquies, ergo ne cōfitenda non ſunt ſingula delicta? ergo nulla cōfeſſio Deo accepta, niſi duobus iſtis uerbis cōcluſa? Peccator ſum. Imo uero danda potius opera, ut, quantū in nobis eſt, totum cor effundamus coram Domino, nec modo nos peccatores uno uerbo fateamur. ſed ut tales nos uerè & ex animo agnoſcamus: quanta ſit & quam uaria peccatorum labes, tota cogitatione recognoſcamus. non modo nos immundos: ſed qualis ſit, ex quāta, quanq; in multis partibus immundities. non modo debitores, ſed quantis debitis grauati, & quot nominibus obſtricti. non modo uulneratos: ſed quam multis & lætalibus plagis ſaucij. Hac tamen recognitione cum ſe totum peccator coram Deo effuderit ſerio ac ſyncere cogitet, plura adhuc reſtare: ac profundiores eſſe malorū ſuorum receſſus, quam quos penitus excutere poſſit. Atq; adeo exclamet cum Dauide; errores quis intelligit? ab occultis meis munda me domine. Iam uero quòd affirmant non dimitti peccata niſi uoto confitendi firmiter concepto, & clauſam eſſe paradiſi portam ei, qui facultatem confitendi ſibi oblatam neglexerit: Abſit ut iſtud eis concedamus. Non enim alia nūc eſt peccatorum remiſſio, quam ſemper fuit. Quotquot remiſſionem peccatorum à Chriſto obtinuiſſe leguntur, non leguntur in aurem ſacrificuli cuiuſpiam confeſſi. Nec ſane confiteri poterant, ubi nec ſacrificuli confeſſionarij erant, nec ipſa etiā confeſſio. Et multis poſtea ſeculis inaudita fuit hęc confeſſio. quibus ſine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quaſi de re dubia logius diſceptemus,

Ezech. 18. uerbum Dei apertum eſt, quod æternum manet. Quotieſcunq; ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic uerbo qui aliquid audet obijcere, non peccata ligat, ſed Domini miſericordiam.

Nihil itaq; mirum, ſi auricularem iſtam confeſſionem, rem adeo peſtilentem totq; nominibus eccleſię noxiam, damnamus, ac ſublatam è medio cupimus. Quòd ſi per ſe res eſſet indifferēs, quādo tamē nulli uſui eſt nec fructui, tot autem impietatibus, ſacrilegijs, erroribus cauſam dedit: quis nō protinus abolendam cenſeat? Recenſent quidē aliquot uſus quos ut ualde fructuoſos uenditant: ſed illos aut ementitos, aut nullius prorſus momenti. Vnum tantum ſingulari prærogatiua commendant, erubeſcentiam confitentis, grauem eſſe pœnam, qua & peccator fit impoſterū cautior, & Dei uindictā anteuertit. ſeipſum puniens. Quaſi nō ſatis magna uerecundia hoīem cōfundamus, dum ad ſumum illud tribunal cœleſte, ad Dei cognitionem uocamus. Egregie uero profectū eſt, ſi unius hominis pudore peccare deſinimus, Deum non erubeſcimus habere malæ conſcientiæ noſtræ teſtem. Quanq; id quoq;

ipſum

ipsum falsissimum est. Nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam passim uidere est, quàm dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solum anno fiunt ad peccandum audaciores: sed in reliquum anni tempus de confessione securi, nunquam ad Deum suspirant, nunquam ad se redeunt, sed peccata peccatis accumulant: donec oĩa, ut opinantur, simul euomant, ubi aũt euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi uidenẽ, iudiciũq; à Deo transtulisse, quod sacerdoti detulerunt: Deo obliuionẽ induxisse, ubi conscium sacerdotem fecerunt. Porro quis confessionis diem lætus instare uidet? Quis ad confitendũ alacri animo pergit? ac non potius, quasi detorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctãti similis uenit? nisi forte ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorum suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicate oblectant. Non multas chartas inficiam referẽdis prodigiosis abominationibus, quibus scatet auricularis confessio. Tantum dico: si non incõsulte fecit sanctus ille uir, qui ob unum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, uel potius à suorum memoria sustulit: Infinitis hodie stupris, adulterijs, incæstis lenocinijs, quid facto opus sit, admonemur.

Nunc uidendum de potestate clauium, in qua regni sui proram (ut aiunt) & puppim confessionarij locant. Ergo sine causa (inquiũt) datæ sunt claues? Ergo sine causa dictũ est? Quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis? frustramur ergo uerbum Christi? Respondeo: grauẽ fuisse causam, cur darentur claues. Duo autem sunt loci, quibus testatur Dominus ligatũ & solutum iri in cœlo, quod sui in terra ligauerint & soluerint: paulò diuerso sensu, quos insulse porci isti & inscite (ut solent omnia) confundunt. Alter est apud Ioannem, ubi, Christus missurus discipulos suos ad prædicandum, insufflat in eos ac dicit, Accipite spiritum sanctum, quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Claues regni cœlorum, quæ Petro antea promissę fuerant, nunc illi, unà cum cæteris Apostolis, exhibentur, nec illi quidquam promissum erat, quod non hic ex æquo cum omnibus accipiat. Illi dictum erat, dabo tibi claues regni cœlorũ: His dicitur, ut euangelium prędicent, quod ipsum est cœlestis regni ianuas aperire ijs, qui per Christum accessum ad patrẽ quæsierint: claudere uero & obserare ijs, qui ab hac uia diuerterint. Illi dictum erat, quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, quodcunq; solueris, erit solutum. Nũc Apostolis omnibus, inter quos & ipse est, dicitur. Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: quorum retinueritis, retenta erunt. Ligare itaq; peccata retinere est: soluere remittere, & sane peccatorum remissione, uere soluuntur è durissimis compedibus conscientiæ, & rursum retentione, arctissimis uinculis ligantur & constringuntur.

Ioan. 20.

Math. 16

Adferam interpretationẽ non argutam, non coactã, non detortã, sed simplicem, germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligãdo & soluendo, Petro facta promissio, nõ aliò sunt referenda, quam ad uerbi ministerium: quod dum Apostolis suis committebat Dominus, simul & hoc ligandi soluendiq; munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelij? nisi quod omnes serui peccati & mortis, soluimur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu? Qui uero CHRISTVM liberatorem ac redemptorem non agnoscunt ac suscipiũt, eos æternis uinculis damnatos addictosq; esse. Hanc legationem cum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet dominus, ut suam

eſſe, ut à ſe profectã, ut à ſe mandatam approbaret, hoc præclaro teſtimonio eam honorauit, idq; in ſingularem conſolationem tum Apoſtolorum ipſorum, tum auditorum etiam, ad quos peruentura eſſet hæc legatio. Referebat, ut Apoſtoli conſtantem ac ſolidam ſuę predicationis certitudinem haberẽt, quam non modo infinitis laboribus, curis, moleſtijs, periculis, obituri erant, ſed ſuo demum ſanguine obſignaturi. ipſam, inquam, non uanã eſſe, nec inanem, ſed potentiæ ac uirtutis plenam. Referebat, ut in tanta anxietate & rerũ difficultate, tantiſq; diſcriminibus, Dei ſe negocium agere perſuaſi eſſent, ut toto mundo aduerſante & repugnante, Deũ ꝓ ſe ſtare cognoſcerent: ut Chriſtum doctrinæ ſuæ authorem in terra aſpectu pręſentẽ non habentes, ipſum eſſe in cœlo intelligerent, ad firmandam eius doctrinę ueritatem. Oportebat rurſum & auditoribus certiſſime teſtificatam eſſe, illam euangelij doctrinã, non Apoſtolorum eſſe ſermonem, ſed Dei ipſius, nõ uocem in terra natam ſed è cœlo delapſam: non enim in hominis poteſtate hæc eſſe poſſunt, peccatorum remiſſio, promiſſio uitæ ęternę, ſalutis nuncius. Teſtificatus eſt ergo Chriſtus, nihil in euangelij prędicatione Apoſtolorum eſſe, præter miniſterium: ſe eſſe, qui per eorum ora, uelut per organa, loqueretur omnia, et promitteret: peccatorum remiſſionem, quam ipſi annunciarent, ueram eſſe Dei promiſſionem: damnationem, quam pronunciarent, certum eſſe Dei iudicium. Hæc autẽ teſtificatio omnibus ſęculis data eſt firmaq; manet, quæ certiores omnes, ſecuroſq; reddat, Euangelij uerbum, à quocunq; tandẽ homine prædicetur, ipſiſſimam eſſe Dei ſententiam, apud ſummum tribunal promulgatã, in libro uitæ ſcriptam, in cœlo ratam fixam & firmã. Habemus, poteſtatẽ clauium, eſſe ſimpliciter Euangelij pręd icationẽ: nec tam poteſtatẽ eſſe quã miniſterium, ſi ad homines reſpicimus. Non enim hominibus hanc poteſtatem proprie Chriſtus dedit, ſed uerbo ſuo, cuius homines miniſtros fecit.

Math.18. Alter locus, quem in alteram partem accipiendũ diximus, apud Mathæum ſcriptus eſt. Vbi ait Chriſtus. ſi frater aliquis eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Amen dico uobis quæcunq; ligaueritis ſup terram, erunt ligata & in cœlis. quęcũq; ſolueritis, erunt ſoluta. Non autẽ ſic diuerſos facimus: ut nõ multã habeãt inter ſe affinitatẽ et ſimilitudinẽ. Hoc primum ubiq; ſimile eſt, quod utraq; eſt generalis ſententia, eadem ſemper ligandi ſoluendiq; eſt poteſtas, nẽpe per uerbũ Dei, idẽ ſoluendi & ligãdi mãdatũ, eadem promiſſio. Eo autem differunt, quod prior locus peculiariter de prædicatione eſt, qua uerbi miniſtri funguntur: Hic ad diſciplinam excommunicationis pertinet, quæ eccleſiæ permiſſa eſt. ligat autem eccleſia quem excommunicat: non quod in perpetuam ruinam ac deſperationem cõjciat: ſed quia eius uitam ac mores damnat, & niſi reſipuerit, iam eum ſuæ damnationis admonet. Soluit, quem in communionem recipit, quia uelut participem eum facit unitatis, quam habet in Chriſto Ieſu. Ne quis ergo contumaciter Eccleſiæ iudicium contemnat, aut parui æſtimet, ſe fidelium ſuffragijs damnatum, teſtatur Dominus, tale fidelium iudicium non aliud eſſe, quam ſententiæ ſuæ promulgationem, ratumq; haberi in cœlis, quod illi in terra egerint, habent enim uerbum Dei, q̃ peruerſos dãnent, habẽt uerbũ, q̃ reſipiſcentes in gratiam recipiant, errare autem non poſſunt, nec à Dei iudicio diſſentire: quia non niſi ex lege Dei iudicant, quæ non incerta eſt aut terrena opinio, ſed ſancta Dei uoluntas, & cœleſte oraculum. Eccleſiam autem uocat, nõ pauculos tõſos, raſos, linigeros, ſed cœtũ fidelis populi, in noĩe ſuo coactũ. Nec audiendi ſunt illuſores qui ſic argutant̃, q̃modo ad eccleſiã quærimonia

rimonia aliqua deferri posset, quæ per totum orbem sparsa est, & dissipata? Satis ostendit Christus, se de omni Christiana congregatione loqui: ut in singulis locis aut prouincijs constitui ecclesiæ possunt. Vbicunq;, inquit, duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum.

Ex illis duobus locis, q̄s ut breuiter, ita & familiariter, & uere enarrasse mihi uideor, furiosi isti, nullo discrimine, prout sua uertigine feruntur, nunc confessionem, nunc excommunicationem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias conantur statuere, sed quid? si uno gladio, eiusmodi omnibus postulatis causam præcidā? sacrificulos non esse Apostolorū uicarios nec successores. Verum istud quoq; alibi tractabitur. Nunc, unde se munire maxime uolunt, arietem erigunt, quo molitiones omnes suæ deijciantur. Christus enim non ante Apostolis ligandi et soluendi potestatem fecit, quàm eos spiritu sancto donauit. Nego igitur ullis competere clauium potestatem, q non acceperunt spiritum sanctum. Nego quenquam clauibus uti posse, nisi præeunte docenteq; spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum sanctum habere se illi nugantur: sed re ipsa negant: nisi forte spiritum sanctū rem esse uanam & nihili fingunt, ut certe fingunt, sed illis non credetur. Atq; hac quidem machina in uniuersum subuertuntur, ut cuiuscunq; ostij clauem se habere iactent, semper interrogandi sint: habeantne spiritum sanctum, qui clauium est arbiter & moderator? si habere se respōdeant, rursum interpellandi sunt: an errare possit spiritus sanctus? Istud diserte profari non audebunt, tametsi oblique sua doctrina insinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium potestatem, qui passim sine delectu soluunt, quæ ligari Dominus uoluerat: ligant, quæ solui iusserat. Quando clarissimis experimentis euinci se uident, quod dignos & indignos promiscue soluant et ligent, potestatem usurpant sine scientia. Et quanquam negare nō audent, ad bonum usum requiri scientiam, potestatem tamen ipsam malis dispensatoribus traditam scribunt. Atqui hæc potestas est, quodcunque ligaueris aut solueris in terra, erit in cœlis ligatum & solutū. Aut promissum Christi mentiri oportet: aut bene ligant & soluūt, qui sunt hac potestate præditi. Nec est quod tergiuersentur: Christi meritum limitari secundum eius merita, qui ligaī aut soluitur. Et nos etiam fatemur, nec ligari nec solui posse, nisi dignos qui ligentur aut soluantur. Sed habent Euangelij nuncij, & Ecclesia, uerbum: quo dignitatem hanc metiantur. In hoc uerbo euangelij nuncij possunt omnibus remissionem peccatorum in Christo polliceri, per fidem. Possunt damnationem edicere in omnes & super omnes, qui Christum non amplectuntur. In hoc uerbo ecclesia pronunciat, scortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos, partem in regno Dei non habere, talesq; certissimis uinculis ligat. Eodem uerbo soluit, quos resipiscentes consolatur. Sed quæ erit isthæc potestas, nescire quid ligandum sit aut soluendū? ligare autem nō posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt se absoluere autoritate sibi data, cum incerta sit absolutio? quò nobis imaginaria hæc potestas, si nullus sit usus? uno autem loco habeo, aut nullum esse, aut tam incertum esse, ut pro nullo habendus sit. cum enim fateantur bonam esse sacerdotum partem, qui non rite utantur clauibus, potestatem uero sine legitimo usu inefficacem: quis mihi fidem faciet, eum à quo soluor, bonum esse clauium dispensatorem? quod si malus est, quid aliud habet, quam friuolā istā dispensationem? Quid in te ligandum sit aut soluendum, nescio: quando iusto clauium usu careo, sed si mereris, te absoluo. At tantundē posset, nō dico

 laicus,

laicus, quando id æquis auribus non ferrent, sed turca aut diabolus. Id enim est dicere: uerbum Dei non habeo, certam soluendi regulam: sed authoritas mihi data est te absoluendi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur, quorsum spectarint, cum diffinierunt, claues esse autoritatem discernendi & executionis potestatẽ. Scientiã accedere consiliariũ, & instar cõsiliarij ad bonũ usum esse. nempe libidinose & licẽter, sine Deo & uerbo eius, uoluerunt regnare.

Porro quod suas claues tot seris aptant & ostijs, nunc ut iurisdictioni suæ seruiant, nunc confessionibus, nunc constitutionibus, nunc deuotionibus. Paucis dicã. In illo mandato, quod de remittendis & retinẽdis peccatis Christus apud Ioannem dat suis discipulis, non legislatores, non confessionum secretarios, non officiales, non datarios, non bullarios, facit: sed quos uerbi sui ministros fecerat, insigni testimonio ornat. Apud Matthæum, cum ligandi & soluendi arbitriũ ecclesiæ suę defert, non iubet, ut autoritate reuerendi alicuius mitrati aut bicornis, eliminentur & exterminentur, pulsuq; cymbalorũ, & candela extincta diris omnibus deuoueantur pauperes, qui soluendo non sunt: sed ut, disciplina excommunicationis, improborum nequitia corrigatur, idq; uerbi sui authoritate, ecclesiæ ministerio. Iã uero insani illi, qui claues ecclesiæ, dispensationem meritorum Christi, & martyrum esse fingũt, quam papa suis bullis & indulgentijs partiatur, elleboro magis quam argumentis digni sunt. Nec in refellendis indulgentijs magnopere laborare opus est, quæ multis arietibus percussæ, sua sponte consenescere et ad inclinationem spectare incipiunt. Et sane quòd tamdiu saluæ constiterint, ac in tam impotenti & furiosa lasciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, Id uero documento esse potest, quam alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. uidebant, se à papa, & suis bulligerulis, palam nec dissimulanter ludibrio haberi, quęstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis precium taxari, nihil gratuitũ prostare, hac specie emungi se oblationibus quæ in scorta, in lænones, in commessationes turpiter absumerentur. Summos indulgentiarũ buccinatores, summos esse contemptores, Monstrũ istud maiori in dies licentia grassari, ac luxuriari: nec finem ullum fieri. plumbum semper nouũ afferri, nouos nũmos elici. Excipiebant tamen summa ueneratione indulgentias, adorabant, redimebãt. Et q cernebant inter alios acutius, existimabant tñ pias esse fraudes, qbus cũ fructu aliq̃ falli possent. Tandẽ ubi orbis aliquantũ sibi sapere pmisit, frigent indulgẽtię & paulatim etiã congelascunt, donec plane euanescãt.

Verum quoniã plurimi, q sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hactenus & nos ludificati sunt indulgentiarij) uident: fontẽ ipsum impietatis non conspiciunt, operæprecium est, indicare non solũ quales sint indulgentiæ, sed quid omnino sint, omni macula abstersæ. Sũt autem (ut genuine describã) sanguinis Christi ꝓfanatio, sathanæq; ludibrium, q̃ Christianũ populum à Dei gratia, à uita, quæ est in Christo, abducat, & à uera salutis uia auertat. Quî enim poterat fœdius prophanari Christi sanguis, quã dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi uelut arescentis & exhausti defectus aliunde suppleatᷓ & sufficiatur: Christo lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) testimoniũ perhibẽt

Acto.10.

quòd per ipsum accipienda sit remissio peccatorum: Indulgẽtiæ remissionẽ peccatorum per Petrum, Paulũ, et martyres, largiunt. Sanguis Christi emũdat nos à peccato: (inqt Ioan.) Indulgentię sanguinẽ martyrũ faciunt peccatorũ ablutionẽ. Christus (inqt Pau.) qui peccatũ nõ nouerat, factus ꝓ nobis

1.Ioan.pri.

est pecca-

est peccatũ: (id est peccati satisfactio) ut iustitia dei efficeremur in illo. Indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus, & Corinthijs testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum esse. Indulgentiæ pronunciant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Christum acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine: Indulgentię aliud preciũ acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus cõsummauit in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus, indulgentiæ reclamant à martyribus perfici sanctificationem, quæ alioquin non sufficiebat: Iohãnes dicit, sanctos omnes lauisse stolas in sanguine agni, indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum. 1. Cor. 1. Acto. 20. Heb. 10. Apoca. 22.

Equidem cum tota eorum doctrina ex horrendis sacrilegijs & blasphemijs cõsuta sit, hæc tamen præ alijs prodigiosa est blasphemia. agnoscant, an non hæc sint sua placita: Martyres plus morte sua deo præstitisse ac meritos esse, quam sibi opus esset, tantamq; illis meritorum largitatem superfuisse, quæ in alios redundaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commisceri eorum sanguinem, sanguini Christi, & ex utroq; thesaurum Ecclesiæ confici ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atq; ita accipiendum quod ait Paulus. Suppleo in corpore meo ea quæ desunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia. Quid hoc est? nisi Christo nomen relinquere, cæterum uulgarem sanctulum facere: qui in turba uix dignoscatur? unum, unum illum prædicari decebat, unum proponi, unum nominari, unum respici, cum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthymemata. Ne sine fructu effusus sit sanguis martyrum, in commune Ecclesiæ bonum conferatur. Ita ne? An uero nullus erat fructus, glorificare Deum per mortem? Veritati eius suo sanguine subscribere, testificari, præsentis uitæ contemptũ, meliorem se uitam quærere? fidem Ecclesiæ, sua constantia confirmare: hostium autem pertinaciam frangere? Sed hoc est scilicet, nullum fructum agnoscunt, si solus Christus est propitiator. si solus mortuus est propter peccata nostra. si solus est oblatus pro nostra redemptione. Quam uero malitiose Pauli locum detorquent? ubi dicit, se supplere in corpore suo ea, quæ deerant passionum Christi. Non enim defectum illum, supplementumue illud ad redẽptionis, satisfactionis, expiationis opus refert: sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes, exerceri oportet: quamdiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quòd in seipso semel passus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus: ut nostras afflictiones suas reputet ac dicat. Quod autem addidit Paulus, pro Ecclesia: non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ, sed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, se sustinere omnia propter electos, ut salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthijs scribebat, pro eorum consolatiõe & salute se perferre, quascunq; tribulationes patiebatur. Absit autem, ut deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi, quantum ad omnem iustitiæ, salutis, ac uitæ plenitudinem attinet, aut addere aliquid uoluerit: qui adeo luculenter & magnifice concionatur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam, ut omnem uim pecccati longe supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non uitæ aut mortis suæ merito, quemadmodũ Petrus diserte testatur. ut in Deum & Christum eius contumeliosus fuerit, qui ullius sancti dignitatem, alibi, quam in sola Dei miseri- Coloss. 1. 2. Timo. 2. 1. Cor. 1. Rom. 5. Acto. 15.

fruct[us] mortib[us] martyru[m] & omniu[m] sanctoru[m]

cordia, repoſuerit. Sed quid hic diutius, perinde atq; in re adhuc obſcura,
moror? cum talia prodigia traducere, uincere ſit? Porro ut tales abomina-
tiones prætereamus; quis docuit Papam plumbo & membrana gratiam Ie-
ſu Chriſti includere? quam Dominus uerbo Euangelij diſpenſari uoluit.
Sane aut mendax Dei Euangelium eſſe oportet, aut mendaces indulgen-
tias. Nam Euangelio Chriſtum cum omni affluentia bonorum cœleſti-
2.Cor.5. um, cum omnibus ſuis meritis, omni ſua iuſtitia, ſapientia, gratia, nulla ex
ceptione nobis offerri, teſtis eſt Paulus, cũ dicit poſitum eſſe in miniſtris uer
bum reconciliationis; quo hac legationis forma fungantur, ceu Chriſto per
ipſos hortante. Obſecramus, reconciliamini Deo. Eum, qui peccatum
non nouerat, pro nobis peccatum fecit, ut iuſtitia Dei efficeremur in illo.
Contra indulgentiæ demẽſum aliquod gratiæ, ex armario papæ recluſum,
Lib.4.ſen. plumbo, membranæ, loco etiam affigunt; à uerbo Dei auellunt.
diſti.16.c. Tertium locum ſatisfactioni in pœnitentia aſſignant, de qua quidquid
4.c.nõ ſuf blaterant, uno uerbo ſubuerti poteſt. Dicunt nõ ſufficere pœnitenti à præ
ficit, de pæ teritis malis abſtinere, & mores in melius commutare, niſi de ijs quæ facta
ni.diſt.pri. ſunt ſatisfaciat Domino. Eſſe autem multa præſidia, quibus peccata redima
c.medi.ea- mus. Lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis dominum pro-
dem diſtin. pitiandum, ijs debita iuſtitiæ Dei perſoluenda, ijs compenſanda delicta, ijs
C. nullus. ueniam emerendam: Et quanquam Dominus largitate miſericordiæ cul-
eadem diſt. pam remiſerit: pœnam tamen retinere diſciplina iuſtitiæ. Hanc eſſe pœ-
nam quæ ſatisfactionibus redimenda ſit. In hanc tamen ſummam recidunt
Ieſa.52. omnia. Nos quidem à Dei clementia delictorum ueniam impetrare, ſed in
Rom.5. tercedente merito operum; quibus peccatorum noxa compenſetur, quo de
Coloſ.2. bita iuſtitiæ Dei ſatisfactio perſoluatur. Talibus mendacijs oppono gratui
Titum.3. tam peccatorum remiſsionem, qua nihil in ſcriptura clarius prædicatur. Pri
& alibi. mum, quid eſt remiſsio, niſi meræ liberalitatis donum? Non enim remitte
re dicitur creditor, qui antapocha teſtatur ſibi numeratã pecuniam; ſed qui
nulla ſolutione, ultro ſua beneficentia, nomen expungit. Cur deinde gratis
additur; niſi ad tollendam, omnem ſatisfactionis opinionem? Qua igitur
confidentia ſuas ſatisfactiones adhuc erigunt? quæ tam ualido fulmine pro
ſternuntur. Quid autem? Cum Dominus per Ieſaiam clamat: Ego ſum,
Ieſa.43. ego ſum, qui deleo iniquitates tuas propter me; & peccatorum tuorum non
ero memor. An non aperte denunciat, cauſam & fundamentum remittendi
à ſola ſua bonitate ſe petere? Præterea cũ ſcriptura uniuerſa teſtimoniũ Chri-
Acto.10. ſto deferat, q̃d per nomen eius ſit accipienda peccatorũ remiſsio, nonne alia
oĩa nomina excludit? Quomodo igit̃ per ſatisfactionũ nomẽ accipi docent:
neq; per ſatisfactionum nomen accipi negent, ſed per Chriſti nomen: etiam
ſi intercedant ſatisfactiones. Nam quod ſcriptura ait per nomen Chriſti, in-
telligit nihil nos afferre, nihil noſtrum prætendere, ſed ſola Chriſti commen
datione niti, quemadmodum Paulus ait, quòd Deus erat mundum ſibi in
Chriſto reconcilians, non imputans propter ipſum hominibus delicta.
2.Cor.5. Vereor, ne qua ſunt peruerſitate, & peccatorum remiſsionem & recon-
ciliationem fieri ſemel dicant, cum in gratiam Dei per Chriſtum in baptiſmo
recipimur. Poſt baptiſmum reſurgendum eſſe per ſatisfactiones, ſanguinem
Chriſti nihil prodeſſe, niſi quatenus per claues Eccleſiæ diſpenſatur. Quid
Lib.3.ſen. tamen uereri me dico? cum ſuam impuritatem clariſſimis ſcriptis prodide-
diſtin.19. rint; nec unus aut alter; ſed uniuerſi ſcholaſtici. Nam ipſorum magiſter, poſt
quam Chriſtum in ligno pœnam peccatorum ſoluiſſe iuxta Petri doctrinã,

confeſſus

confessus est: subiuncta ilico exceptione, sententiam illam corrigit. Quod in baptismo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: ut ita simul cooperet̃ crux Christi, & nostra pœnitentia. Sed longe aliter Ioannes. Si quis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud patrem Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo uobis filioli: quia remittũtur nobis peccata propter nomen eius. Certe fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit, qua offensus Deus propitiari placariue possit. Non dicit semel uobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc uobis alias reconcilandi rationes quærite: sed perpetuum facit aduocatum, qui sua intercessione in patris gratiam nos semper restituat, perpetuam propitiationem, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuo uerum, quod Ioannes dicebat. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit, inquam, ipse, non alius, hoc est, quando ipse solus est agnus Dei, solus quoq; oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Ioan. 1.

Duo hic perpendere conuenit, ut integer & illibatus suus honor Christo seruetur, ut conscientiæ, de peccati uenia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias ait, patrem posuisse in filio nostras omnium iniquitates, ut liuore eius sanaremur. quod alijs uerbis repetens Petrus ait, Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignũ. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, cum pro nobis peccatum factus est. hoc est, uim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, cum in hostiam datus est: In quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cũ horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reijceretur. Hic nequaquam audiuntur nugamenta illa: quòd post initialem purgationem, passionis Christi efficaciam nõ aliter nostrum unusquisq; sentiat, quàm pro satisfactoriæ pœnitentiæ modo: Sed ad unicam Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam ueniam impetrandam opera nostra cooperari. Hęc si locũ habeant: an ne, quæ Christo superius sunt attributa, illi salua manẽt? Immane quantum hæc differunt? iniquitates nostras positas esse in Christo ut in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari. Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandũ. Quod si de pacificanda conscientia agitur: quæ isthæc erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? Quando tandem illi satisfactionis modus constare poterit? Ergo semper dubitabit, an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant: & parum reputant, quanta sit peccati grauitas: ut alibi diximus. Et ut ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient, ubi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum uitæ, uel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Iesa. 53. 1. Pet. 2. Rom. 8.

Hic in asylum cõfugiunt ineptę distinctionis. Peccata quędã uenialia esse, quędã mortalia, pro mortalibus grauẽ satisfactionẽ deberi, uenialia facilioribus remedijs purgari: oratiõe dominica, aquę benedictę aspersiõe, absolutione missę. Sic cũ deo ludũt & ineptiũt. cũ tñ assidue peccatũ ueniale & mortale in ore habeãt, nondũ alterũ ab altero discernere potuerũt, nisi q̃d impietatẽ & immun

immundiciem cordis, peccatum ueniale faciunt. Nos autem (quod ſcriptu-
Rom.6. ra iuſti & iniuſti regula docet) peccati ſtipendium pronunciamus eſſe mor
Ezech.18 tem. Et animam, quæ peccauerit, morte dignam. Cæterum fidelium pec
Rom.8. cata uenialia eſſe: non quia non mortem mereantur, ſed quia, DEI
miſericordia, nulla eſt condemnatio ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu: quia non
imputantur, quia uenia delētur. Scio quàm inique doctrinam hanc noſtrā
calumnientur. Dicunt enim paradoxum eſſe ſtoicorum, de peccatorum æ-
qualitate, ſed ſuo ipſorum ore, nullo negotio, conuincentur. Quæro
enim, an non inter ea ipſa peccata, quæ mortalia fatentur, aliud alio minus
agnoſcant? Non igitᷣ protinus ſequitur, paria eſſe peccata, quæ ſimul mor-
talia ſint. Cum ſcriptura definiat, ſtipendium peccati mortem eſſe, legis obe
dientiam, eſſe uitę uiam, transgreſsionem, mortem: hanc ſententiam euade
re non poſſunt. Quem ergo ſatisfaciendi exitum inueniunt, in tanto pecca-
torum cumulo? ſi unius diei eſt, ſatisfactio peccati unius: dum illam medi-
tantur, pluribus ſe inuoluunt. Quādo diem nullum præterit iuſtiſſimus quiſq;
quo non aliquoties labatur. Ad eorum uero ſatisfactiones dum ſe accingēt,
numeroſa, uel potius innumera cumulabunt. Iam præciſa eſt ſatisfaciendi
fiducia. quid morantur? quomodo adhuc de ſatisfaciendo cogitare audent?
Conantur quidem ſe expedire, ſed aqua, ut dicitur, illis hæret. fingunt enim
ad poſtremum ſibi diſtinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur,
Dei miſericordia: ſed culpa remiſſa pœnam reſtare, quam perſolui Dei iuſti
tia poſtulat. Ad pœnæ igitur remiſſionem proprie ſpectare ſatisfactiones.
Quæ iſta, bone Deus, deſultoria leuitas? culpæ remiſſionem nunc gratui-
tam proſtare confitentur: quam precibus & lachrymis alijsq; omne genus
præparationibus emereri ſubinde docent. Verum adhuc cum iſta diſtincti-
one ex diametro pugnat, quidquid de peccatorꝝ remiſsione in ſcriptura no-
bis traditur. Quod tametſi ſatis ſuperq; exiſtimo iam à me confirmatum ſub
nectam tamen quædam alia teſtimonia, quibus adeo conſtringantur tor-
ti iſti angues, ut ne ſummam quidem caudam complicare poſthac queant.
Hiere.31. Hoc eſt teſtamentum nouum, quod Deus in Chriſto ſuo nobiſcum pepigit
quòd iniquitatum noſtrarum non recordabitur. Quid his ſignificauerit di
Ezech. 18. cimus ex altero propheta, ubi dominus, ſi iuſtus inquit à iuſtitia ſua deflexe
rit, omnium iuſtitiarum eius non recordabor. ſi impius ab impietate ſua re
ceſſerit, omnium iniquitatum eius non recordabor. Quod ſe iuſtitiarum re
Ieſa.38.44 cordaturum negat, utiq; hoc eſt, nullam ſe earum habiturum rationem, ut re
Mich.7. muneretur. Ergo & peccatorum non recordari, eſt ea non poſtulare ad pœ-
Pſal.32. nam. Id ipſum alibi dicitur, proijcere poſt tergum, delere inſtar nubis, demer
gere in profundum maris, non imputare, tectumq; habere. Talibus loquen
di formulis non obſcure ſenſum ſuum nobis explicuerat ſpiritus ſanctus, ſi
dociles aures illi accommodaremus. Certe ſi punit Deus peccata, imputat: ſi
uindicat, recordatur: ſi ad iudicium uocat, tecta non habet: ſi examinat, poſt
tergum non proiecit: ſi inſpicit, non obliterauit inſtar nebulæ: ſi uentilat, non
Ieſ.1. proiecit in profundum maris. Audiamus uero & ex alio prophetæ loco, qui
bus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint, inquit, peccata ueſtra ut
coccinum, quaſi nix albeſcēt, & ſi rubuerint ut uermiculus, erunt quaſi lana.
Iere.50. Apud Ieremiam aūt ſic legitur. In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non
inuenietur peccatum Iehudah, & non erit, quia propitiabor reliquijs quas
ſeruauero. Vis breuiter tenere, quis ſit uerborum iſtorum ſenſus? Expende
quid è conuerſo ſibi uelint locutiones illæ. Dominum in ſacculo iniquitates
colliga-

colligare, in fasciculum colligere & recondere, stylo ferreo exarare in lapide Iob.14.
adamantino. Nempe si uindictam repensum iri significant, quod extra du= Oseæ. 13.
bium est: neque etiam dubitandum est, quin contrarijs sententijs omnem uin
dictæ repensionē Dominus se remittere affirmet. Hic mihi obtestandi sunt
lectores, non ut glossis meis auscultent: sed tantum ut uerbo Dei locum ali
quem esse sinant. Quid quæso nobis præstitisset Christus, si adhuc pro pec=
catis pœna exigeretur? Nam cum dicimus, eum pertulisse omnia peccata no 1.Pet.2.
stra in corpore suo super lignum, non aliud significamus, quam defunctum
pœna & uindicta, quæ peccatis nostris debebatur. Id ipsum significātius de
clarauit Iesaias, cum dicit, castigationem, siue correctionem pacis nostræ fu
isse super eum. Quid uero est correctio pacis nostræ, nisi pœna peccatis de= Iesa.53.
bita & nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari possemus, nisi uices no=
stras ipse subijsset? En clare uides, Christum peccatorum pœnas sustinuisse,
ut suos ab illis eximeret. Et quoties de redemptione per eum facta meminit
Paulus, uocare solet ἀπολύτρωσιν, quo non simpliciter redemptionem indi= Rom.3.
cat, qualiter uulgo intelligitur: sed precium ipsum & satisfactionem redem 1.Cor.1.
ptionis. Qua ratione & Christum ipsum se pro nobis ἀντίλυτρον dedisse scri= Ephe.1.
bit. Validum autem imprimis arietem nobis suppeditat, quod de expian= Coloß.1.
dis peccatorum noxis in lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic domi= 1.Tim.2.
nus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit, sed totam in sacrificijs
compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissime atque exactissi=
mo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Qui fit autem ut nullis prorsus
operibus admissa delicta procurare doceat: sed sola in expiationem sacrificia
requirat: nisi quod ista testari uult unicum esse satisfactionis genus, quo iu=
stitia sua placatur? Nam quæ tum immolabant sacrificia Israelitæ nō homi=
num opera censebantur, sed à sua ueritate, hoc est, unico Christi sacrificio, æ
stimabantur. Qualem autem compensationem à nobis recipiat Dominus, Oseæ.14.
paucis uerbis eleganter Oseas expressit. Omnem, inquit, tolles iniquitatem
ô Deus. En peccatorum remissio: & uitulos labiorum persoluemus. En sa=
tisfactio.

Verum quando & ipsi scripturæ testimonijs sese armant, uideamus qua=
lia sint, quæ ipsi obtendunt argumēta. Dauid, inquiūt, de adulterio & homi
cidio à Propheta Nathan obiurgatus, ueniam peccati accipit: & tamen mor 2.Reg.12.
te filij, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post
culpæ etiam remissionem infligendæ essent, satisfactionibus redimere doce
mur. Hortabatur enim Daniel Nabuchadnezer, ut eleemosynis peccata re Dan.4.
dimeret. Et Solomon scribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniqui= Prou.16.
tates. Alibi etiam charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam sen= Prou.10.
tentiam confirmat & Petrus. Item apud Lucam, Dominus de muliere pecca 1.Pet.4.
trice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexerit multū. ut peruerse semp Luc.7.
& prępostere facta Dei ęstimāt? At si obseruassent, quod minime prętereundū
erat, duo esse diuini iudicij genera, lōge aliā in hac Dauidis correptiōe uidis=
sent pœnæ formā, quam quæ ad ultionē tendere putāda sit. Quoniā aūt nostra oīm
nō mediocriter refert intelligere, quorsum pertineant dei castigatiōes, quibus
in peccata nostra animaduertit: & quantū ab exemplis differūt, quibus impios
& reprobos cū indignatiōe prosequit: summatim perstringere nō abs re, arbi
tror, fuerit. Iudiciū unū, docendi causa, uocemus uindictæ, alterū castigatio=
nis. Porro iudicio uindictę sic intelligendus est Dñs inimicos suos ulcisci ut
iram aduersus illos suam exerceat, confundat, dissipet, in nihilum redigat.

Id ergo

Id ergo ſit nobis proprie Dei uindicta, ubi punitio cum eius indignatione
coniuncta eſt. Iudicio caſtigationis non ita ſæuit ut iraſcatur: nec uindicat,
ut perdat & confundat. Vnde non eſt ſupplicium proprie aut uindicta, ſed
correctio & admonitio. Alterum iudicis eſt: alterum patris. Iudex enim, cũ
facinoroſum punit, in ipſum delictum animaduertit & de facinore ipſo pœ
nam expetit. Pater cum filium ſeuerius corrigit, nõ hoc agit ut uindicet aut
De fide & lege naturæ. mulctet, ſed magis ut doceat, & cautiorem in poſterum reddat. Paulo diuer-
ſa ſimilitudine Chryſoſtomus alicubi utitur, quæ tamen eodem recidit. Ver-
beraẽ, inquit, filius, uerberatur & famulus. Sed hic ut ſeruus, quia peccauit,
punitur. Ille uero, ut liber & filius diſciplina indigens, caſtigatur. Huic cor-
reptio in probationem & emendationem cædit. Illi in flagella & pœnas.
Vt breuiter & expedite rem totam teneamus, hæc ſtatuatur prima diſtinctio
Vbicunq; pœna eſt ad ultionẽ, ibi maledictio & ira Dei ſe exerit, quam ſem
per à fidelibus continet. Caſtigatio contra & Dei benedictio eſt, & amoris
Iob. 5. habet teſtimonium, ut docet ſcriptura. hoc diſcrimen ſatis Dei uerbo paſſim
Prouer. 3. notatur. Quidquid enim afflictionum in præſenti uita ſuſtinẽt impij, nobis
Hebr. 12. depingitur ceu quoddam inferorum atrium, unde æternam ſuam damnati
onem eminus iam conſpiciunt. Tantumq; abeſt ut inde emendentur, aut fru
ctum aliquem percipiant, ut potius talibus præludijs ad diriſſimam, quæ ei
Pſal. 118. dem eos manet, confuſionem apparentur. Caſtigans autem caſtigat ſeruos
Pſal. 119. ſuos Dominus, ſed morti non tradit eos. Quare eius ferula uerberati boni
id ſibi fuiſſe fatentur ad ueram eruditionem. Vt autem ſanctos ubiq; legi-
mus tales pœnas placido animo ſuſcepiſſe: ita ſuperioris generis flagella ſem
Iere. 10. per uehementer ſunt deprecati. Caſtiga me Domine, inquit Ieremias, ſed in
iudicio, non in ira tua: ne forte imminuas me. Effunde furorem tuum in gen
tes, quæ te non nouerunt, & in regna, quæ nomen tuum non inuocarunt.
Pſal. 6. 38. Dauid autem, Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corri
pias me.

Neq; obeſt, quòd ſæpiuſcule ſanctis ſuis iraſci dicitur dominus, cum eo
Ieſa. 12. rum peccata animaduertit. Qualiter apud Ieſaiam. Confitebor tibi Domi
ne; quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me.
Haba. 3. Item Habacuk, cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Eadem enim
ratione hæreditatem ſuam profanare dicitur; quam tamen, ut ſcimus, in æ
Ieſa. 42. & 47. ternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis conſilium uel affe
ctum: ſed ad uehementem doloris ſenſum refertur, quo afficiuntur, qui ad
qualemcunq; eius ſeueritatem ſuſtinent. Atqui fideles ſuos non mediocri qui
tum auſteritate pungit: ſed interdum ita uulnerat, ut ſibi non longe ab infe
rorum exitio diſtare uideantur. Sic quidem teſtatur iram ſuam promeritos,
ſed in eo ipſo luculentius interim clementiæ, quàm iræ ſuę, teſtimonium pro
fert. Stat enim fœdus, in uero noſtro Solomone nobiſcum percuſſum, cu
ius fidem nunquam fore irritam is qui fallere non poteſt, affirmauit. Si dere
Pſal. 89. liquerint, inquit, filij eius legem meam, & in iudicijs meis nõ ambulauerint:
ſi ſtatuta mea profanauerint, & mandata mea non cuſtodierint: uiſitabo in
uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum: miſericordiam au
tem non auferam ab eo. Cuius miſericordiæ, quo nos certiores faceret, uir-
2. Samu. 7. gam, qua Solomonis poſteritatem arguet, dicit fore uirorum, & uerbera fili
orum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem ſigni
ficat, ſimul innuit, non poſſe niſi extremo lætaliq; horrore confundi, qui dei
manũ ſibi aduerſam eſſe ſentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationẽ
in Iſra

in Israele suo castigando, ostendit apud prophetam. In igne repurgaui te, inquit, sed non uelut argentum, nam & ipse totus absumptus esses. Quanquã purgationis loco castigationes illi esse docet, eas tamen ipsas ita se temperare addit, ne plus iusto, per eas deteratur. Iesa.48.

Sit deinde hęc altera distinctio. Quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodãmodo pendere incipiunt. Et quanquam illis non impune cædet, talibus iræ diuinæ documentis non auscultasse: non tamen ideo plectuntur, quò ad meliorem mentem redeant: sed tãtum ut Deum magno suo malo iudicem & ultorem experiantur. ferulis autem uerberãtur filij, non ut mulctam delictorum Deo persoluant, sed ut inde ad resipiscentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius, quam in præteritum tẽpus respicere intelligimus. Id Chrysostomi uerbis malim, quàm meis, exprimere: Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium: sed ad futura nos corrigens. Sic cum Saul regno abiecit, puniebat ad uindictam: cum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationẽ corripiebat. In hanc sententiam accipiendum est quod ait Paulus. Dum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc est, dum nos filij Dei, manu cœlestis patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur: sed castigatio duntaxat, qua erudiamur. Qua in re planè nobiscum est Augustinus. Docet .n. pęnas, quibus homines pariter castigãtur à Deo, uariè considerãdas esse: quia sanctis sunt, post peccatorum remissionem, certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi, alijsq; pijs inflictas commemorat, & eo spectasse dicit, ut eorũ pietas huiusmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neq; uerò quod dicit Iesaias, Remissam esse populo Iudaico iniquitatem, quod plenam accepisset castigationẽ de manu Domini, à pœnę solutione pendere delictorum ueniam arguit. Sed perinde est, ac si diceret. Satis iam pœnarum exactum est, quarum ob grauitatem & multitudinem quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuistis, tempus est, ut accepto plenæ misericordiæ nuncio, animi uestri in lætitiam diffundantur. In serm. de pœnitẽ. & confess. 1. Cori. 11. Lib. de peccato. meritis ac remissio. 2. C. 33. & 34 Iesa. 40.

His cogitationibus fidelem instrui necesse est in afflictionũ acerbitate. Tẽpus est, ut iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filij Dei, si seueritatem, quam sentiunt, ultionem Dei esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum uero Dei flagellum, ut maledictionem & damnationem, detestari. deniq; se à Deo diligi nũquam persuaderi poterit, qui sic erga se affectum sentiet, ut adhuc punire uelit. Sed ille demum Dei flagellis proficit, qui suis uitijs irascentem, sibi autem propitium ac beneuolum ipsum reputat. Nec refert, sit ne æterna pœna, an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilentiæ, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, ut sint aduersus reprobos iræ uindictæq; Domini instrumenta. Perspiciunt nũc omnes (ni fallor) quò spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe, ut documentum esset, grauiter Deo displicere homicidium et adulterium: aduersum quod totam offensionẽ declarasset, ut eruditus esset ipse Dauid, ne postea tale facinus auderet: non autem ut pœna esset, qua compensationem quandam Deo penderet. Sic & de altera correptione iudicãdum est, qua Dominus populum uehementi peste adfligit, ob Dauidis inobedientiam, quam in recensendo ipso populo perpetrauerat. Nam peccati quidem 1. Pet. 4. 2. Sam. 24.

noxam Dauidi gratis remisit:sed quia tum ad publicum omniū seculorum
exemplum,tum ad Dauidis quoq; humiliationem pertinebat, tale facinus
non impunitum manere:ipsum flagello suo asperrime castigauit. Quem sco
pum in uniuersali humani generis maledictione contemplamur. Cum enim
impetrata gratia,omnes tamen ad huc perpetimur, quæ in peccati pœnā pa
renti nostro indictę fuerāt,miserias : talibus exercitamētis admoneri nos sen
timus,quàm grauiter Deo legis suæ transgressio displiceat:ꝙ miseræ nostræ
sortis conscientia deiecti & humilitati,ad ueram beatitudinē ardentius adspi
remus. Stultissimus uerò fuerit,si quis arbitretᷣ præsentis uitę calamitates in
peccati noxā esse nobis impositas . id mihi uidetᷣ Chrysostomus uoluisse, cū
Hom. 3. de ita scripsit. Si ob hoc pœnas infert Deus,ut in malis pseuerantes ad pœniten
prouid. ad tiā uocet,ostensa pœnitētia,supflua iam erit pœna. Quare,put uniuscuiusq;
Stagiriū. ingenio expedire nouit,ita hūc maiori asperitate,illum benigniore tractat in
dulgentia. Quando tn̄ ea est nostra omnium ruditas & durities, quę castiga
tione in uniuersum opus habeat,uisum est prouidentissimo patri, omnes si
ne exceptiōe cōmuni flagello per totam uitā exercere. Mirū aūt est,cur sic in
unum Dauidis exemplum oculos coniiciant,tot exemplis non permouean
tur: in quibus gratuitā peccatorꝝ remissionē licebat contemplari. Legitᷣ pub
Luc. 18. 22. licanus descēdisse è templo iustificatus:pœna nulla sequitᷣ. Petrus delicti ue
niam obtinuit,lachrymas eius,inquit Ambrosius,legimus: satisfactionē nō
Mat. 9. legimus. Et audit paralyticus: Surge,remittunᷣ tibi peccata tua,pœna nō im
ponitur. Oēs,quę in scriptura cōmemorātur,absolutiones, gratuitæ descri
būtur. Ex hac exēplorum frequētia,regula potius peti debuerat,quàm ab u
nico illo:quod nescio quid singulare continet.

Dani. 4. Daniel sua exhortatiōe,qua suadebat Nabuchadnezer,ut peccata sua iu
stitia redimeret,et iniquitates suas miseratione pauperū:non uoluit significa
re,iustitiam & misericordiā,esse Dei propitiationē,et pœnarū redemptionē.
Absit enim ut alia unquā fuerit ἀπολύτρωσις,quàm sanguis Christi. Sed illud
redimere,ad homines potius,quàm ad Deū retulit,ac si dixisset, Exercuisti ò
rex,iniustam & uiolentam dominationē,oppressisti humiles , spoliasti pau
peres,dure et inique tractasti populū tuū.pro iniustis exactionibus, pro uio
Proue. 10. lentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solo
mon,charitate operiri multitudinem peccatorum ait,nō apud Deū,sed inter
homines ipsos. Sic enim habet integer uersus. Odiū excitat cōtentiones,cha
ritas uerò operit cunctas iniquitates. Quo uersu, more suo, per antithesin,
mala quæ ex odiis nascantur,cum fructibus charitatis confert, in hunc sen
sum. Qui inter se oderunt,uicissim mordent,carpunt,exprobrant,lacerant,
omnia uitio uertunt,at uerò qui se diligunt, multa inter se mutuo dissimu
lant,ad multa conniuent,multa uicissim condonant, non quod alter alteri
us uitia probet:sed tolerat,et admonendo medetur, potiusquam insectando
1. Pet. 4. ulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro,nihil ambigendum est:
Proue. 16. nisi deprauatæ uafreq; detortæ scripturæ insimulare eum uolumus. Vbi ue
ro misericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis co
ram facie Domini compensari,ut tali satisfactione placatus Deus, pœnam,
quam alioqui erat expetiturus , remittat:sed familiari scripturæ more indi
cat,quòd ipsum sibi propitium reperturi sint qui, uitiis ac nequitiis priori
bus ualere iussis,per pietatem & ueritatem ad ipsum conuertuntur. ac si dice
Luc. 7. ret,iram Domini residere,ac quiescere eius iudicium, ubi à flagitiis nostris
quiescimus. De qua locutione alibi tractandum est.

Quantum

Quantum attinet ad locũ Lucę:nemo qui parabolam illic à Domino pro Luc.7.
positã sano iudicio legerit,nobis ex eo controuersiã faciet.Pharisęus apud se cogitabat,non cognosci à Domino mulierem,quam tanta facilitate ad se admisisset.Sentiebat enim,non fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat, cognouisset.Atq; ex eo colligebat,nõ esse prophetam,qui eum in modũ falli posset.Dominus,ut peccatricẽ non esse ostẽderet,cui iam remissa essent peccata,parabolam proposuit.Duo debitores erant uni fœneratori, alter quinquaginta debebat,alter quingenta.utriq; remissum est debitum.Vter maiorem gratiã habet? Respondet pharisæus:Is utiq; cui plus donatũ est.Subijcit Dñs.hinc agnosce,remissa esse huic mulieri peccata,quia dilexit multũ.Quibus uerbis (ut uides) eius dilectionem,non facit causam remissionis peccatorum,sed probationem.Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erant qngenta.cui non dixit ideo remissa,quia multũ dilexisset:sed ideo multum diligere,quia remissa sint.Atq; ad eam similitudinẽ applicari conuenit in hanc formam.Putas mulierẽ hanc esse peccatricem. Atqui talem nõ esse, agnoscere debueras,quando ei remissa sint peccata.Remissionis aũt peccatorũ fidem tibi facere debuerat eius dilectio,qua ob beneficiũ gratiã refert. Est aũt argumentum à posteriori, q̃ aliquid demõstrat à signis sequẽtibus.Qua autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palàm Dominus testatur:fides,inquit,tua te saluam fecit.Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus & Domini beneficentiam testamur.

Parũ aũt me mouent, quę in ueterũ script.s de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonullos,dicam simpliciter,oẽs fere,quorũ libri extant:aut hac in parte lapsos esse,aut nimis aspere ac dure locutos:sed nõ cõcedam,eos ipsos adeo fuisse rudes & imperitos,ut eo sensu illa scripserint,q̃ à nouis istis satisfactionarijs legunt.Chrysostomus alicubi ita scribit: Vbi misericordia flagitatur,interrogatio cessat:ubi misericordia postulatur, iudiciũ non sæuit: ubi misericordia petit, pœnæ locus non est:ubi misericordia,quæstio nulla:ubi misericordia,condonata respõsio est. Quę uerba utcunq; torqueant,cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nunquam poterunt. Homil. 2. in Psal. 50.
In libro autem de dogmatibus ecclesiasticis,qui Augustino inscribitur,sic legis.C.54.Pœnitentiæ satisfactio est,causas peccatorum excidere,nec eorum suggestionibus aditũ indulgere.Quo apparet illis quoq; seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinã,quæ pro admissis delictis repẽdi diceretur: cũ oẽm satisfactionem ad cautionẽ referat se in posterum à peccatis abstinendi.Nolo citare quod tradit idem Chrysostomus. Dominum nihil à nobis ultra requirere, quam ut delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententiæ subinde in eius & aliorum scriptis recurrũt.Augustinus quidem alicubi opera misericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remissionis: sed ne in uerbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit.Caro Christi,inquit,uerum etsi unicũ pro peccatis sacrificium,non modo ijs quæ uniuersa in baptismate delentur: sed quæ postea ex infirmitate subrepunt:propter quæ, uniuersa quotidie clamat ecclesia Remitte nobis debita nostra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium. Vocarunt autem, ut plurimum, satisfactionem,non compensationem, quæ Deo redderetur:sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerant,cum in communionem recipi uellent,ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiorem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia, quibus se prioris uitæ uere & ex animo pertesos esse approbarent, Homil. 10. in Genesin

uel potius priorũ memoriam obliterarent, atq; ita dicebantur, nõ Deo, sed ec
clesiæ satisfacere. Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones, &
satisfactiones, quæ hodie in usu sunt. Viperei sane partus: quibus factũ est,
ut ne umbra quidem melioris illius formæ supersit. Scio ueteres interdũ du-
riuscule loqui, nec (ut nuper dixi) forsan lapsos esse nego. sed quæ pauculis
næuis aspersa erant, dum illotis istorũ manibus tractant, prorsus inquinant.
Etsi ueterũ autoritate pugnandũ est, quos (Deus bone) ueteres nobis obtru
dunt? Bona pars eorũ, quibus Lombardus, eorũ coriphæus, centones suos
contexuit, ex insulsis quorundã monachorũ delirijs, quæ sub ambrosij, Hyero
nimi, Augustini, & Chrysostomi nõie feruntur, decerpta est. Vt in præsenti
argumẽto, oĩa ferè sumit è libro Augustini de pœnitẽtia: q à rapsodo aliquo in-
epte ex bonis pariter ac malis autoribus cõsarcinatus, Augustini quidẽ nomẽ
præfert: sed quẽ nemo, uel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur.

Iam nec de suo purgatorio molesti nobis sint: quod hac securi fractum, di
rutum, & à fundamentis prorsus euersum est. Neq; enim quibusdam assenti
or, qui dissimulandum hac in parte censent, & mentionem purgatorij omit-
tendam: ex qua acres (ut aiunt) pugnæ oriuntur, minimum ædificationis re-
ferri potest. Equidem & ipse tales nugas negligendas consulerem, nisi seria
ducerent. Sed cum multis blasphemijs constructum sit purgatorium, & no-
uis quotidie fulciatur: cum multas & graues offensiones suscitet: profecto
conniuendum non est. Illud forte utcunq; ad tempus dissimulari poterat, quod
sine Dei uerbo, curiosa audaciq; temeritate excogitatum erat: quòd de ipso
creditum erat nescio quibus reuelationibus, sathanæ arte confictis: quòd ad
ipsius confirmationem aliquot scripturæ loci inscite detorti erant. (quan-
quam non leuiter fert Dominus, humanam audaciam sic in abditos iudicio
Deut.18. rum suorum recessus perrumpere: & seuere prohibuit, neglecta uoce sua, sci
scitari à mortuis ueritatem, nec uerbum suũ tam irreligiose contaminari per
mittit) Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantisper potuisse, ut res non
magni momenti. At ubi peccatorum expiatio, alibi, quam in Christi sangui
ne, quæritur, ubi satisfactio aliò transfertur, periculosissimum silentium.
Clamandum ergo, non modo uocis, sed gutturis ac laterum contentione:
Purgatorium, exitiale sathanæ esse commentum, quod Christi crucem eua-
cuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat, quod fi-
dem nostram labefacit & euertit. Quid enim illis est purgatorium, nisi quæ
post mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis satisfactio? Vt
diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur.
Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuũ est, Christi sanguinem,
unicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationẽ, purgationẽ
quid super est, nisi purgatoriũ meram esse eamq; horribilẽ in Christũ blasphe-
miã? Prætereo sacrilegia, quibus quotidie defendit: offendicula: quæ in religiõe
parit: aliaq; innumera, quæ ex tali impietatis fonte pdijsse cõspicimus.

Quos tñ è scriptura locos arripere falso & pperã solẽt, illis è manibus ex-
cutere operæpcium est. Cũ dñs, inqunt, peccatũ in spiritũ sanctũ neq; in hoc
neq; in futuro seculo remittẽdũ asseuerat: ex eo simul innuit, quorundã eẽ in fu
turo seculo peccatorũ remissionẽ. Verũ qs nõ uideat, dñm illic de peccati cul
pa loq? Quod si ita est, quid ad eorũ purgatoriũ? Vt pote quorũ illic pœna, ex eorũ
opiniõe, luitur, culpã in præsenti uita remissam eẽ nõ inficiant. Ne tñ adhuc
nobis obstrepãt, planiorẽ habebũt solutionẽ: Cũ dñs spẽ oẽm ueniæ præcide
re uellet tã flagitiosæ neqtiæ, non satis habuit dicere, nunq; remissum iri: sed q
magis

magis amplificaret, partitione usus est: qua & iudicium complexus est, quod sentit in hac uita unicuiusque conscientia: & postremum illud, quod palam in resurrectione feretur, ac si diceret. Vos à malitiosa rebellione, nō secus ac prę sentissimo exitio, cauete. Nam qui oblatam spiritus lucem destinato extinguere conatus fuerit, neque in hac uita, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, ueniam consequetur: neque ultimo die, quo per angelos Dei agni ab hœdis segregabuntur, & regnum cœleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolam. Concordiam habe cum aduersario tuo: ne quādo te ille Iudici tradat, Iudex lictori, lictor carceri: unde nō exeas donec persolueris ultimū quadrantē. Si iudex hoc loco Deū significat, litigator diabolū, lictor angelum, carcer purgatorium: libēter dabo manus. Verum si nulli non constat, uoluisse illic Christum ostendere, quot periculis ac malis se obijciant, qui summum ius obstinate pertentare malunt, quàm ex æquo & bono agere: quò uehementius ad æquam concordiam suos exhortaretur: ubi, quæso, reperietur purgatorium?

Petunt & ex Pauli dicto argumentum, ubi cœlestium, terrestrium, et infernorum genua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi addicti sunt, pro confesso assumunt. Proinde superest, ut sint animæ in purgatorio laborantes. Non pessime ratiocinarent, si Apostolus uerum pietatis cultum per geniculationem designaret: sed cum simpliciter doceat delatam esse Christo dominationē, qua subiugādæ sint uniuersæ creaturæ: quid obstat, quo minus per infernos, diabolos intelligamus, qui sane ad Dñi tribunal sistent, Iudicem suum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandē prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur. Oēs, inqt, sistemur ad tribunal Christi. Scriptum est. n. Viuo ego, mihi flectet omne genu &c. Atque in eum modū interpretari non licet q̄d in Apocalypsi habet. omnem creaturā quę in cœlo, & quę super terrā, & quę sub terra, & quę in mari, & quę in ipsis sunt oīa, audiui dicētia: sedenti in throno, & agno bñdictio et honor & gloria & potestas in secula seculorum. Id quidem facile concedo. Sed quales hic creaturas recenseri putant? Certo enim certius est, & ratione carētes, & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur, quā singulas orbis partes, à summo cœlorum uertice, ad usque terrę centrū, suo mō creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabeorum historia proferunt, responsione non dignabor, ne opus illud uidear in sacrorum librorum catalogum referre.

Verum habent inuictum cuneum in Paulo: qui non ita facile percellatur. Si quis superædificat, inquit, sup fundamentū hoc aurum, argētum, lapides preciosos, ligna, fœnum stipulam, uniuscuiusque opus quale sit dies Dñi manifestabit quòd in igne reuelabitur. Et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem. Quis ille ignis esse potest, nisi purgatorius? per quem peccatorum sordes absterguntur, quò puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserunt ueterum plerique, Nempe tribulationem seu crucem, per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant. Idque multò probabilius, quam purgatorium confingendo. Quanquā nec illis assentior: quia mihi uideor certiorē multò & lucidiorē eius loci intelligentiam assecutus. Principio, uidemus Apostolū metaphora usum esse, cū doctrinas hominū capite excogitatas, lignum, fœnū, & stipulam uocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est. Nempe quòd, uelut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur: sic neque illa perdurare poterūt, cū eas exami-

Philip. 2. Rom. 14. Apoca. 5. 1. Corin. 3

nari contigerit. Porro eiusmodi examen à spiritu Dei proficisci neminem latet. Quò igitur filum metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignẽ appellauit examen spiritussancti. Perinde enim atq; aurum & argentum, quo propius ad ignẽ admouentur, eo certiorem probitatis puritatisq; probationem referunt: ita Domini ueritas, quò exactius spirituali examine expenditur, eò maiorem sumit autoritatis confirmationem. Quemadmodum fœnum, lignũ, stipula, igni admota corripiuntur in subitã consumptionem: ita hominum inuenta, Domini uerbo nõ stabilita, spiritussancti examen ferre nequeũt, quin concidant protinus et dispereant. Deniq; si commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, stipulę, comparantur, quòd instar ligni, fœni, stipulę comburantur ab igne & corrumpantur in interitum: non autem conficiunt aut profligant, nisi à Domini spiritu: sequit, spiritũ esse ignẽ illũ, à quo probabuntur. Cuius probationẽ uocat Paulus diem Dñi, uulgato scripturę usu. Dies enim Dñi esse dicit, q̃ties suã pręsentiã hominibus aliquo mõ manifestat. Tum uero potissimum facies eius lucet, ubi ueritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo, quàm spiritussancti examen. Quomodo autem per ignem illũ salui fiunt, qui operis iacturã patiunt? Idipsum intelligere nõ erit difficile, si cõsideremus de q̃ genere hominũ loquat. Siqdem eos ecclesię architectos notat, qui, retẽto legitimo fundamẽto, disparem materiam superstruunt, hoc est, qui non deflectẽtes, à pręcipuis & necessarijs fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei uerbo admiscẽtes. Tales, inq̃, operis iacturã facere oportet, abolitis eorũ cõmentis: ipsi aũt salui fiunt, sed quasi per ignẽ, hoc est, non q̃d eorũ ignorantia et hallucinatio corã Dño sit probabilis: sed q̃a spiritussancti gratia et uirtute ab illa repurgant. Proinde q̃cunq; aureã diuini uerbi puritatem isto purgatorij stercore infecerunt, operis iacturã facere necesse est.

DE IVSTIFICATIONE
Fidei, & meritis operum.
Caput VI.

IAM mihi satis diligenter exposuisse supra uideor, quomodo hominibus à lege maledictis unicum recuperandę salutis restet in fide subsidium. Rursum qd fides ipsa sit, & quę in hoiem Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus edat. Sũma autem hæc fuit, Christum nobis, Dei benignitate, datum, fide à nobis apprehẽdi ac possideri, cuius ex participatiõe duplicẽ potissimum gratiam recipiamus, nẽpe ut, eius innocentia Deo reconciliati, pro Iudice iam propiciũ habeamus in cœlis patrẽ. Deinde ut, eius spiritu sanctificati, innocentiã puritatẽq; uitę meditemur. Ac de regeneratione quidẽ, quę secunda est gratia, dictũ fuit, quantũ sufficere uidebat. Iustificatiõis ratio leuius ideo attacta est, q̃niã ad rẽ pertinebat, intelligere primũ, & quã ociosa nõ sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitã iustitiã, dei misericordia, obtinemus: & qualia sint sanctorũ bõa opera, in qbus pars huius quęstiõis uersat. Ea ergo nũc penitus discutiẽda: & ita discutiẽda, ut meminerimus, pręcipuũ esse sustinẽdę religionis cardinẽ, quò maiorẽ attentionẽ curamq; afferamus. Nisi .n. primũ oĩm, q̃ sis apud Deũ loco, & quale de te sit illius iudiciũ, tenes: ut nullũ habes stabiliẽdę salutis fundamen-

damentũ,ita nec erigẽdę in deũ pietatis. Sed necessitas cognoscẽdi melius ex cognitiõe ipsa elucescet. Porro ne impingamus in ipso limine, q̃d fieret si de re incognita disputationẽ ingrederemur, primũ explicemus, q̃d sibi uelint istę loquutiões, hoĩem corã deo iustificari, iustificari fide: iustificari opibus. Iustificari corã deo dicit̃, q iudicio dei & cẽset̃ iustus, & acceptus est ob suã iustitiã, siquidẽ ut deo abominabilis est iniq̃tas, ita nec peccator in eius oculis põt inuenire gratiã. proĩde ubicũq; peccatũ est, illic etiã se pfert ira et ultio dei. Iustificat̃ aũt, q non loco peccatoris, sed iusti habet̃, eoq; noĩe consistit corã Dei tribunali, ubi peccatores oẽs corruũt. Queadmodũ si reus innocẽs ad tribunal ęqui iudicis adducat̃, ubi secundũ innocentiã eius iudicatũ fuerit, iustificatus apud iudicẽ dicitur: sic apud deũ iustificat̃, qui numero peccatorꝝ exẽptus, deum habet suę iustitię testẽ & assertorẽ. Iustificari ergo operibus ea ratione dicet̃, in cuius uita reperiet̃ ea puritas ac sanctitas, quę testimoniũ iustitię apud Dei thronũ mereatur: seu qui operꝝ suorꝝ integritate, respondere & satisfacere dei iudicio queat. Cõtra iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua uestitus in Dei conspectu non ut peccator, sed tanquam iustus apparet.

Sed quoniã bona pars hoĩm iustitiã ex fide & operibus cõpositã imaginatur, pręmõstremus id quoq;, sic inter se differre fidei operꝝq; iustitiã, ut altera stante, necessario altera euertat̃. Dicit Apostolus, se oĩa pro stercoribus reputasse ut Christũ lucrifaceret, & inueniret̃ in illo nõ habens suã iustitiã, quę est ex lege: sed quę est ex fide Iesu Christi, iustitiã quę est ex deo per fidẽ. Vides & cõtrariorꝝ esse hic cõparationẽ: & indicari propriã iustitiã oportere p derelicto haberi ab eo qui uelit Christi iustitiã obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinę causam fuisse tradidit, q suã uolentes iustitiã stabilire, iustitię dei nõ fuerunt subiecti. Si propriã iustitiã stabiliendo, dei iustitiã excutimus, ut hãc consequamur, oportet profecto illã penitus aboleri. Id ipsum quoq; ostendit, cũ negat per legẽ excludi gloriationẽ nostrã, sed per fidẽ. Vnde sequit̃, quantisper manet quantulacũq; operꝝ iustitia, manere nobis nonnullã gloriandi materiã. Iam si fides oẽm gloriationẽ excludit, cũ iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operꝝ potest. His prauis dogmatibus orbẽ imbuerũt scholastici. Sed illi dupliciter hic fallunt̃: & q fidẽ appellant cõscientię certitudinẽ in expectanda a deo remuneratione, & q gratiã dei non gratuitę iustitię imputationẽ: sed spiritũ ad studiũ sanctitatis adiuuantẽ interpretant̃. Legũt apud Apostolũ, accedentẽ ad deũ oportet primũ credere, q deus sit, deinde q remunerator sit quęrentibus se. Sed non animaduertunt, q̃s sit quęrendi modus. In nomine uero gratię eos hallucinari, palã fit ex eorꝝ scriptis. Lombardus ẽm iustificationẽ per Christũ nobis datã duobus modis interpretat̃. primũ, inquit, mors Christi nos iustificat, dũ per eã excitat̃ charitas in cordibus nostris, qua iusti efficimur: deinde q per eandẽ extinctũ est peccatũ, q̃ nos captiuos distinebat diabolus, ut iã tentando non pręualeat. Vides ut dei gratiã eatenus in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per spiritus sancti gratiam dirigimur: uoluit scilicet Augustini opinionẽ sequi: sed procul sequit̃, atq; etiam a recta imitatione multum deflectit: quia & obscurat, si quid ab illo perspicue dictum est, & quod non adeo impurꝝ in illo erat, corrumpit. Scholę in deterius semp aberrarũt, donec tandẽ p̃cipiti ruina deuolutę sunt ad quendã pelagianismũ. Ac nec Augustini q̃dẽ sententia p oĩa recipienda est. Tametsi ẽm egregie hoĩem omni iustitię laude spoliat, ac totã dei gratię trãscribit, gratiam tñ ad sanctificationẽ refert, qua in uitę nouitatẽ p spiritũ regeneramur.

Philip.3.

Rom.10.

Rom.3.

Heb.11.

Lib.3.sent. dist.19.c.1.

Scriptura autem, cum de fidei iuſtitia loquitur, longe alio nos ducit: nempe ut ab intuitu operum noſtrorum auerſi, in Dei miſericordiam ac Chriſti perfectionem tantum reſpiciamus. Siquidem hunc iuſtificationis ordinem docet. Quod principio peccatorē hominem mera gratuitaq; bonitate complectatur Deus, nihil in ipſo, quo ad miſericordiā moueatur, reputans: niſi miſeriam: quippe quem uidet à bonis operibus prorſus nudū ac uacuum: à ſe ipſo cauſſam petens, cur illi benefaciat. Quod peccatorem ipſum bonitatis ſuæ ſenſu afficiat, quò de proprijs opibus diffiſus, totam ſalutis ſuæ ſummam in ipſius miſericordiam reijciat. hic eſt fidei ſenſus, per quem peccator in poſſeſsionem uenit ſuæ ſalutis, dum ex Euangelij doctrina agnoſcit Deo ſe reconciliatum, quod intercedente Chriſti iuſtitia, impetrata peccatorum remiſsione iuſtificatus ſit: per quam ſpiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, ſed in ſola Chriſti iuſtitia, repoſitam ſibi perpetuam iuſtitiam cogitat. Hæc ubi ſigillatim expenſa fuerint, perſpicuam ſententię noſtræ explicationē reddent. Quanq; alio quàm propoſita ſint ordine melius digerentur, ſed parum intereſt, modo inter ſe ita cohæreant, ut rem totam rite expoſitam, certoq; confirmatam habeamus.

Hic memoria repetere conuenit, quam prius relationem conſtituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iuſtificare dicitur fides, quòd oblatā in Euangelio iuſtitiam recipit & amplectitur. Quod aūt per Euangeliū dicitur offerri, eo excluditur oīs operę conſideratio. Quod cum alias ſæpe, tū duobus locis clariſſime Paulus demonſtrat. Nam ad Romanos legem & Euangelium inter ſe conferens, iuſtitia, inquit, quæ ex lege eſt, ſic habet. Qui fecerit hæc homo, uiuet in ipſis. (Rom.10.) Quæ autem fidei eſt iuſtitia, ſalutem denunciat, ſi credideris in corde tuo, & ore confeſſus fueris Dominum Ieſum, & q̃d pater illum ſuſcitauit à mortuis. Vides ne ut legis & Euangelij diſcrimē hoc faciat, quòd illa operibus iuſtitiam tribuat: hoc citra operum ſubſidium, gratuitam largiatur? inſignis locus. & qui nos à multis difficultatibus extricare queat: Si intelligamus eam, quæ nobis per Euangelium donatur, iuſtitiam legis conditionibus ſolutam eſſe. hæc ratio eſt, cur tanta repugnantiæ ſpecie promiſsionem legi non ſemel opponat. Si ex lege eſt hæreditas, iam non eſt ex promiſſione. & quæ eodem capite in hanc ſententiam habentur. (Galat.3.) Certe & lex ipſa ſuas habet promiſsiones. Quare in promiſsionibus Euangelicis diſtinctum aliquid ac diuerſum eſſe oportet: niſi uelimus fateri, ineptā eſſe collationem. Quale autem iſtud erit: niſi quòd gratuitæ ſunt, ac ſola Dei miſericordia ſuffultæ? (Galat.3.) cum legis promiſſiones ab operum conditione pendeant. Secundus locus eſt. Quod ex lege nemo iuſtificetur apud Deum, manifeſtum eſt. Quia iuſtus ex fide uiuet. lex autem non eſt ex fide: ſed qui fecerit hæc homo, uiuet in ipſis. Quomodo alioqui conſtaret argumentum, niſi conueniat, in calculum fidei nō uenire opera? Lex, inquit, eſt à fide diuerſa: Quare? Propterea quòd ad illius iuſtitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iuſtitiam ſequitur non requiri. Ex iſta relatione apparet, citra operum meritum, imo extra operum meritum iuſtificari, qui fide iuſtificantur. Quia fides eam, quam Euangelium largitur, iuſtitiam accipit. Euangelium autem eo à lege differt, quòd operibus nō alligat iuſtitiam: ſed in ſola Dei miſericordia collocat. Simile eſt quod ad Roma. contendit: Abraham nō habere gloriandi materiam, (Rom.4.) quia fides illi in iuſtitiam ſit imputata: ac confirmationem ſubijcit: quòd tum fidei iuſtitiæ locus eſt, ubi nulla ſunt opera, quibus debeatur merces. Vbi, inquit, ſunt opera, illis debitum pręmium repēditur. quod

datur ſi

datur fidei, gratuitum est. Siquidem hic & uerborum, quibus illic utitur, sensus huc quoque pertinet: quod subnectit aliquanto post, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, ut secundum gratiam. Colligit gratuitam esse hæreditatē: quia fide percipitur. unde id? nisi quia fides sine operum adminiculo, tota in Dei misericordiam recumbit.

Iam perspicit lector, quanta æquitate doctrinam nostram hodie sophistæ cauillentur, cum dicimus hominem sola fide iustificari. fide iustificari hominem, quia toties in scriptura recurrit, negare non audent: sed cum nusquam exprimatur sola, hanc adiectionē fieri non sustinēt. Ita ne? sed quid ad hæc Pauli uerba respondebunt? ubi contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus cōueniet? Quibus etiam calumnijs eludent, quod alibi dicit, in Euangelio Dei iustitiam manifestari? Si manifestatur in Euangelio iustitia, certe non lacera nec dimidia: sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec ridicula modo, sed plane falsa tergiuersatione, in exclusiua particula consistunt. An non eñ satis solide soli fidei tribuit oĩa, qui operibus adimit? Quid sibi, amabo, uolūt istæ locutiones, sine lege manifestatam esse iustitiam, iustificari gratis hominem, & sine operibus legis? hic ingeniosum subterfugium habent: quod tametsi non excogitarunt ipsi: sed ab Origene & quibusdam ueterum sumpserunt, ineptissimum tamen est. Opera legis ceremonialia excludi garriunt nō moralia. Sic proficiunt assidue rixando, ut ne prima quidē dialectice elementa teneant. An putant delirare Apostolum, dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, uiuet in ipsis. Et maledictus omnis qui non impleuerit omnia, quę scripta sunt in uolumine legis. Nisi insaniant, nō dicent, promissam uitam ceremoniarum cultoribus, nec denunciatam maledictionē solis earum transgressoribus. Si sunt de lege morali intelligendi: nō dubium, quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eodem spectant istæ ratiocinationes, quibus utitur. Quoniā per legem cognitio peccati, ideo non iustitia. Quia lex iram operatur, ergo non iustitiam. Quia lex certam nō potest reddere conscientiā, ideo nec iustitiam conferre ualet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est gloriatio. Si data esset lex quę posset uiuificare, uere esset ex lege iustitia. Sed Deus conclusit oĩa sub peccato, ut promissio daretur credentibus. Nugentur, si audeant, in ceremonias ista cōpetere: non in mores. Atqui pueri quoque ipsi exploderent tantam impudentiā. Maneat ergo nobis certum, de lege tota uerba fieri, quando legi derogatur iustificandi facultas. Si quis aūt miretur, cur tali adiectione usus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: In promptu est ratio. Siquidem ut tanti æstimenē opera, preciū à Dei approbatiōe magis quam à propria dignitate illud habent. Quis eñ operum iustitiam Deo uenditare audeat, nisi quam ipse approbarit? quis tanquam illis debitā reposcere mercedem, nisi quam ille promiserit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quod & iustitiæ titulo, & mercede, digna habenē. Atque adeo hac una ratione ualent, dū per ipsa propositū est, obedietiā Deo exhibere. quare ut probet alibi Apostolus Abrahā iustificari ex operibus non potuisse, allegat ferme quadringētis demū & triginta annis post percussū fœdus, latā esse legē. Riderent huiusmodi argumentū imperiti, quod ante promulgationē legis potuerint esse iusta opera. Sed quia operibus nō nisi ex Dei testimonio ac dignatione, tm̄ inesse momenti nouerat, pro confesso assumpsit, ante legem uim iustificandi non habuisse

Rom. 1.

Rom. 3. & 4.

buisse. Habemus cur opera legis nominatim exprimat dũ uult illis detrahere iustificationẽ: qa de illis solis cõtrouersia moueri potest. Quanquam & sine adiectione, quælibet interdum opera excipit, ut cum Dauidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit, cui Deus sine operibus imputat iustitiam Rom. quarto. facere ergo nullis cauillis possunt, quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolam subtilitatem captant. Iustificari nos sola fide, quæ per dilectionẽ operatur, ut nitatur charitate iustitia. fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare, quàm illam charitate efficacem. Sed ab illa charitate efficacia iustificandi uim non sumit: Imo nõ alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id totum, quod tanta cõtentione Apostolus urget.

Rom.4. Ei qui operatur, ait, non imputatur merces secundum gratiam: sed secundum debitum. Ei uero qui non operatur, sed credit in eum, qui iustificat impium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poteratne euidẽtius loqui, quàm sic agendo? Nullam esse fidei iustitiam, nisi ubi nulla sunt opera, quibus debeatur merces. Ac tum demum fidem imputari in iustitiã, ubi per indebitã gratiam iustitia confertur.

Nunc illud quàm uerum sit excutiamus, quod in finitione dictum est, iustitiam fidei, esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione cõstet. Semper ad illud axioma redeundum est, uniuersis iram Dei incumbere, quàmdiu peccatores esse perseuerant. Id eleganter significauit Iesaias his uerbis. Non est abbreuiata manus Domini, ut seruare nequeat: neque aggrauata auris eius, ut non exaudiat: sed iniquitates uestræ dissidium fecerũt inter uos & Deum uestrum: & peccata uestra absconderunt faciem eius à uobis, ne exaudiat. Audimus, peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, uultus Dei auersionem à peccatore. Nec fieri aliter potest. Quandoquidem alienum est eius iustitia, quicquàm commercij habere cum peccato. Inde Apostolus, inimicum esse Deo hominem docet, donec in gratiã per Christum restituitur. Quem ergo dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam, nec sibi adiungere potest, quin ex peccatore iustum faciat. Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur, quos sibi Dominus reconciliauit, reperientur etiamnum re uera peccatores: quos tamen peccato solutos purosque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, nõ aliter fieri iustos, nisi quod abstersis peccatorum remissione maculis, purificantur. ut talis iustitia, uno uerbo, appellari queat peccatorum remissio. Vtrumque horum pulcherrime liquet ex istis Pauli uerbis. Erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta. Et deposuit apud nos uerbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit. Eum, qui peccatum nõ nouit, pro nobis peccatum fecit: ut iustitia Dei efficeremur in illo. iustitiam & reconciliationem hic promiscue nominat, ut alterum sub altero uicissim contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dũ nobis delicta nõ imputãtur. Quare ne posthac dubites, quomodo nos Deus iustificet, cum audis reconciliare nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos Dauidis testimonio probat, homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronunciat hominẽ, cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinẽ procul dubio pro iustitia illic ponit. Eam cum asserat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Ioan-

Margin notes: Iesa.59. (beside "ne cõstet"); Rom.5. (beside "um, uultus Dei"); 2.Cor.5. (beside "abstersis peccatorum"); Rom.4., Luc.1. (beside "us iustificet" / "Romanos Dauidis").

ter Ioannis baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam regulam secutus Paulus in concione, quam de salutis summa apud Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modũ à Luca narratur. Acto.13. Per hũc remissio peccatorum uobis annunciatur, & ab omnibus quibus nõ potuistis iustificari in lege Moysi: in hunc omnis qui credit iustificatur. sic remissionem peccatorum connectit cum iustitia, ut idem prorsus esse ostendat. unde merito ratiocinatur Apostolus, gratuitã esse nobis iustitiam, quã indulgentia Dei obtinemus.

Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere, ut coram Deo iustificemur. Quod perinde ualet, ac si diceretur, hominem nõ in seipso iustum esse: sed quia Christi iustitia, imputatione, cum illo communicatur. Quod accurata animaduersione dignum est. Siquidem euanescit nugamentum illud, ideo iustificari hominem fide, quoniam illa spiritum Dei participat, quo iustus redditur. Quo nihil magis est contrarium superiori doctrinæ. Neq; enim dubium, quin sit inops propriæ iustitiæ, qui iustitiã extra seipsum quærere docetur. Id autẽ clarissime asserit Apostolus: cum scribit eum, qui peccatum non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiatricem esse factum, ut efficeremur iustitia Dei in ipso. 2.Cor.5. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram, nobis tãtum eo iure competere, quia Christi sumus participes. siquidem omnes eius diuitias cũ ipso possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatum esse de peccato & peccatũ in Christi carne, ut iustitia legis compleretur in nobis, ubi non aliud complementum designat, quàm quod imputatione consequimur. Eo enim iure cõmunicat nobiscũ dominus Christus suam iustitiam, ut mirabili quodammodo, quantum pertinet ad Dei iudicium, uim eius in nos transfundat. Rom 8. Aliud non sensisse abunde liquet ex altera sententia, quã paulo ante posuerat. Quẽadmodũ p unius inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam unius iustificati. Rom.5. Quid aliud est, in Christi obediẽtia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur ac si nostra esset? Quare mihi elegantissime uidetur Ambrosius huius iustitiæ paradigma in benedictione Iacob statuisse. Li.2.de Iacob & uita beata. Nempe quemadmodum ille primogenituram à seipso non meritus, habitu fratris occultatus, eiusq; ueste indutus, quę optimum odorẽ spirabat, seipsum insinuauit patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictionẽ acciperet: Ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris preciosa puritate delitescere, ut testimonium iustitiæ à cõspectu Dei referamus. Et sane ita res habet. Nam quo in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione uitia nostra obtegi ac sepeliri.

Hęc oĩa tametsi luculentis testimonijs uerissima esse patet, tñ quàm necessaria sint, non prius nobis clare constiterit, quàm ea nobis ob oculos posuerimus, quę totius disputatiõis fundamenta esse debẽt. Principio ergo nobis succurrat illud: nõ de humani fori iustitia, sed cœlestis tribunalis sermonẽ esse institutũ, ne ad modulũ nostrum metiamur, qua operũ integritate diuino iudicio satisfiat. Atq; mirũ est, quãta temeritate & audacia id uulgo definiat. Quinetiã uidere est, ut nulli cõfidentius & plenioribus, qđ aiũt, buccis de operũ iustitia garriant, quàm qui uel palpabilibus morbis prodigiose laborant, uel intercutibus crepãt uitijs. Id fit, qa dei iustitiã nõ cogitant, cuius uel si minimo sensu afficerẽtur, nunquàm tanto ludibrio haberent. Atqui certe ultra modũ floccipendit, si talis tamq; perfecta nõ agnoscitur, ut nihil ei acceptũ sit, nisi omni ex parte

integrum

integrum & absolutum, nullaque sorde inquinatum. Quale in homine reperiri nec licuit unquàm, nec licebit. facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum umbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari, sed ubi in conspectum Dei uentū est, facessant tales delitiæ oportet. Quia res illic agitur serio, non ludicra logomachia exercetur. Huc huc referenda mens est, si uolumus de uera iustitia cū fructu inquirere: quo modo cœlesti iudici respondeamus, cum nos ad rationem uocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginamur, sed qui depingitur nobis in scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius uindicta, cum semel accensa est, penetrat usque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta, quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit propheta, quis manebit cum ardoribus sempiternis? qui ambulat in iustitiis, & loquitur ueritatem &c. Sed prodeat ille, quisquis est. Imo uero facit illa responsio, ne quis prodeat. Ex aduerso enim terribilis uox insonat, si iniquitates obseruaueris Domine, domine quis sustinebit? pereundum sane mox sit omnibus, ut alibi scribitur, nunquid homo Dei comparatione iustificabitur? aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur donec erit: de mane usque ad uesperam succidentur? Item. Ecce, inter sanctos eius nemo est fidelis & cœli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis: & inutilis homo? qui bibit aquam, quasi iniquitatem.

Vide præcipue lib. Iob. — *Iesa.33.* — *Psal.130.* — *Iob.4.* — *Iob.15.*

Huc, huc attollendi erant oculi, ut trepidare potius disceremus, quam inaniter exultare. facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, ut se quisque habere reputet, quod alii contemnere non debeant. Sed ubi ad Deum assurgimus, corruit dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animæ nostræ erga Deum usu uenit, quod erga cœlum corpori. Acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicaciæ suæ documenta capit: si in solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta & obstupefacta, non minorem in eius intuitu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum aspectu robur. Ne fallamus ergo nos uana fiducia, etiam si reliquis hominibus uel pares, uel superiores nos esse ducimus: Nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda est ista agnitio. Quid si domari ferocia nostra monitionibus istis nequit, respondebit nobis quod Pharisæis dicebat. Vos estis qui uos iustificatis coram hominibus, At quod hominibus altum est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumide inter homines glorieris, dum illam Deus è cœlo abominetur. Quid autem serui Dei, uere eruditi eius spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Alter uero, non poterit homo iustus esse cum Deo, si uoluerit contendere cum eo, non poterit respondere unum pro mille. Hinc iam ad liquidum audimus, qualis sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfiat: cui mille scelerum nos interroganti, unius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus: cum profiteretur se nihil sibi cōscium esse, sed nō in hoc iustificari. Nam si, quę lucidissimę uidebantur noctu, stellæ,

Luc.16. — *Psal.143.* — *Iob.9.* — *1.Cor.4.*

stellæ splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus uel rarissimę hominis innocentiæ futurum, ubi ad Dei puritatem composita fuerint? Erit enim seuerissimum illud examen, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: & quemadmodum ait Paulus, reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita cordium reteget: quod latitantem & restitantem conscientiam proferre coget ea omnia, quæ nunc è memoria quoque nostra e-lapsa sunt. Vrgebit accusator diabolus, conscius omnium flagitiorum, ad quæ perpetranda nos impulerit. illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompę, quæ solæ nunc æstimantur. sola postulabitur uoluntatis sinceritas. Quare hypocrisis, non modo qua homo coram Deo sibi male conscius, ostentare se apud homines affectat: sed qua sibi quisque coram Deo imponit, ut sumus ad nos palpandos adulandosque procliues, confusa concidet: utcunque nunc plus quàm temulenta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placide iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt: sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatę, experge factis euanescunt. Qui autem serio, tanquàm sub Dei conspectu, de uera iustitiæ regula quærent, illi certo comperient omnia hominũ opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinationem esse & sordes. Et quæ iustitia uulgo habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria dicitur, ignominiam.

Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditijs cæcoue amoris affectu, respiciendos descendamus. Mirum enim non est, si tantopere cæcutiamus in hac parte, cum à pestilenti erga se indulgentia nemo nostrum caueat, quàm in nobis omnibus naturaliter hærere clamat scriptura. Cuique uiro, inquit Salomo, recta est uia in oculis suis. Item. Omnes uię hominis mundę uidentur in oculis eius. Quid autem? an ista hallucinatione absoluitur? imò uero, quemadmodum ibidem subiungit, Dominus ponderat corda. hoc est, dum homo ob externam, quam præ se fert, iustitiæ laruam se demulcet, interim Dominus latentem cordis impuritatem trutina sua examinat. Cum ergo talibus blandimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis ultro in nostram pernitiem. Quo autem nos probe excutiamus, necessario ad Dei tribunal reuocanda est nostra conscientia. Illius enim luce omnino opus est, ad detegenda, quæ alioqui nimis profunde latent, prauitatis nostræ inuolucra. Tum dilucide demum perspiciemus, quid ista ualeant: longe abesse, quin iustificetur coram Deo homo putredo & uermis, abominabilis & uanus, qui bibit tanquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo conceptum semine? ne unus quidem. Tum & idipsum experiemur, quod de se Iob dicebat: Si innocentem me ostendere uoluero, os meum condemnabit me, si iustum, prauum comprobabit. Neque enim ad seculum unum, sed ad omnia pertinet, quod propheta de Israele olim querebatur. Omnes quasi oues errasse, unumquemque declinasse in uiam suam. Siquidem omnes illic comprehendit; ad quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque eo usque procedere debet istius examinis rigor, donec in plenam consternationem nos subegerit, eoque modo ad recipiendam Domini gratiam comparatit. Fallitur enim qui putat se huius fruendæ esse capacem, nisi omnem prius animi altitudinem deiecerit. Notum est illud: Deum superbos confundere, humilibus dare gratiam.

Pro. 21. 16.
Iob. 15. & 25.
Iob. 9.
Iesa 53.

Quæ autem humiliandi nostri ratio, nisi ut toti inopes ac uacui, Dei misericordiæ: locum demus? Non enim humilitatem uoco, si quid nobis residuum esse putamus. Et hactenus pernitiosam hypocrisim docuerunt, qui hæc simul duo iunxere, humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim, contra quàm sentimus, confitemur coram Deo, improbe illi mentimur. sentire autem non possumus ut decet, , quin prorsus quicquid uidetur in nobis esse gloriosum, conteratur. Cum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superborum: primum cogita, ad salutem non patere accessum, nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas. (Qualiter humiles uocantur coram hominibus, qui nec se fastuose efferunt, nec alijs insultant, cum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submisionem non simulatam animi, serio miseriæ inopiæq; suæ sensu consternati. sic enim ubiq; uerbo Dei describitur. Cum Dominus apud Zephaniam sic loquitur. Auferam de te exultantes: residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem: & sperabunt in Domino: an non aperte demonstrat, qui sint humiles? Nempe qui suæ paupertatis cognitione affliguntur. Contra superbos uocat exultantes, quòd rebus prosperis læti homines soleant exultare. Humilibus uero, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi ut sperent in Domino. Sic & apud Iesaiam. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, ac trementem sermones meos? Item, excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen eius in excelso, in sancto habitans, & cum contrito humiliq; spiritu: ut uiuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Cum audis toties contritionis nomen, intellige cordis uulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat. Tali contritione uulneratum esse cor tuum decet, si uelis cum humilibus, iuxta Dei sententiam exaltari: id si non fit, humiliaberis potenti Dei manu, in tuam confusionem. Ac uerbis non contentus optimus magister, in parabola, uelut in tabula, legitimæ humilitatis imaginem nobis repræsentauit. Publicanum enim profert, qui procul stans, nec oculos audens in cœlum erigere, cum multo planctu orat: Domine propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quod cœlũ non audet intueri, nec propius accedere, quòd pectus plangendo peccatorem se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso pharisæum opponit, qui gratias agit Domino, quod non sit ex uulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in sabbatho, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta confessione agnoscit esse Dei donum, quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit: discedit à facie Dei ingratus & odiosus. Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc uidere licet, quanta sit humiliationis nostræ gratia coram Domino: ut non pateat suscipiendæ Domini misericordiæ pectus nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus uacuum. Hæc ubi occupauit, illi claudit aditum. Quod ne cui dubium foret, cum hoc mandato, dimissus est Christus à patre in terrã, ut Euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatẽ, clausis apertionem, consolaret languentes, daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, palliũ laudis pro spiritu mœroris. secundum istud mandatum, nõ nisi laborantes & oneratos, ad partici-

Marginal notes: Psal. 18. — Zepha. 3. — Iesa. 66. — Item. 57. — Luc. 18. — Iesa. 61. — Matth. 11.

ad participandam suam beneficentiam inuitat. Ergo si Christi uocationi locum dare libet, facessat procul omnis à nobis tũ arrogantia, tum securitas. Illa ex stulta propriæ iustitiæ persuasiõe nascitur: ubi homo habere se aliquid putat, cuius merito apud Deum cõmendetur. hæc etiam sine ulla operum ꝑsuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia uitioꝝ dulcedine inebriati, iudicium non cogitant, tanquàm ueterno quodam obstupefacti iacent, ne adspirent ad oblatam sibi misericordiam. At uero nõ minus excutiendus talis torpor, quàm abijcienda quæuis nostri confidentia, quò expediti ad Christum festinemus: quò uacui & ieiuni impleri ipsius bonis queamus. Nunq̃ enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi. Nunq̃ in ipso satis animos erigemus, nisi prius in nobis deiectos. Nũq̃ in ipso nos satis solabimur, nisi in nobis desolati. Gratiç ergo Dei apprehendendç ac obtinẽdç, abiecta quidem prorsus nostri fiducia, freti uero sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dum, ut ait Augustinus, nostra merita obliti, Christi dona amplectimur. Ne longius hic immoremur, habeamus breuẽ, sed generalẽ certãque regulã. eũ ad participandos diuinç misericordiç fructus cõparatum, qui seipsum, nõ dico iustitia, quç nulla est, sed uana uẽtosaq; iustitiç imagine penitus exinaniuit. Quia tantum quisq; obijcit impedimenti Dei beneficentiç quantum in seipso acquiescit. De uerb. Apost. ca. 11.

Atq; omnino quidẽ duo hic prçcipue spectanda sunt, ut Domino illibata constet, ac ueluti sarta tecta, sua gloria: cõscientijs uero nostris, corã ipsius iudicio, placida quies, ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quàm sollicite scriptura nos hortatur ad reddendam soli Deo laudis confessionem, ubi de iustitia agitur. Atq; ideo hunc finẽ Domino fuisse testatur Apostolus cõferendæ nobis in Christo iustitiæ, ut iustitiam suam demonstraret. Mox uero qualis illa sit demonstratio, subiungit. Nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Vides iustitiam Dei non satis illustrari, nisi & solus censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiã cõmunicet: hac ratione uult omne os obturari, & obnoxium sibi reddi uniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionẽ loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. sic apud Ezechielem docet, quantopere ex recognitione nostræ iniquitatis, nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, uiarum & omnium scelerum, quibus polluti estis: & displicebitis uobis in conspectu uestro, in omnibus malitijs quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus: cum benefecero uobis propter nomen meum & non secundum scelera uestra pessima. Si hæc in uera Dei notitia continentur, ut propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus, quid magno nostro malo tentamus, uel ullam particulam ex ista gratuitæ benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, ne glorietur sapiens in sapiẽtia sua, aut diues in diuitijs suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur: an non innuit de gloria Dei nonnihil deperire, si in semet ipso homo gloriatur? ita est sane: nũquàm in ipso uere gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Cõtra, hoc habendum est catholicum theorema: aduersus Deum gloriari, quicunq; in se gloriantur. Siquidẽ ita demũ reddi obnoxium Deo mundũ censet Paulus, dũ prorsus adempta est hominibus quæuis gloriãdi materia. Proinde Iesaias, cum iustificationem Israel in Deo fore denunciat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos, ut in ipso nõ alibi glorientur. qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, Rom. 3. Ezech. 20. Iere. 9. Iesa. 45.

proximo uerſu docuerat. Nempe ut iuremus eſſe in Domino iuſtitias no
ſtras, & fortitudinem noſtram. Obſerua non exigi ſimplicem confeſsio
nem, ſed iuramento confirmatam: ne ficta, neſcio qua, humilitate defungen
dum putes. Neque hic cauſetur quiſpiam, ſe nequaquam gloriari, dum ci=
tra arrogantiam, propriam iuſtitiam recognoſcit. Talis enim æſtimatio eſſe
non poteſt, quin fiduciam generet: nec fiducia, quin gloriam pariat. Me=
minerimus ergo in tota iuſtitiæ diſputatione finem hunc eſſe ſpectandum,
ut illius laus penes Dominum ſolida integraq; maneat. Quandoquidem in
demonſtrationem iuſtitiæ ſuæ gratiam ſuam, teſte Apoſtolo, in nos effudit:
quo ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum, qui eſt ex fide Chriſti. unde alio loco,
cum docuiſſet Dominum nobis ſalutem contuliſſe, quo nominis ſui glori=
am illuſtraret: poſtea quaſi idem repetens, ſubijcit. Gratia eſtis ſaluati, ac
Ephe. 1. Dei dono, non operibus: ne quis glorietur. Summa hæc eſt: non poſſe ho=
Ephe. 2. minem ſibi ullam iuſtitię micam, ſine ſacrilegio, uendicare: quia tantundem
ex diuinæ iuſtitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

Iam ſi quærimus, qua ratione ſerenari queat coram Deo conſcientia, nõ
aliam reperiemus, quàm ſi gratuita nobis iuſtitia, Dei dono, conferatur.
Prou. 20. Subeat ſemper illud Solomonis. Quis dicet? mundaui cor meum, purifica
tus ſum à peccato meo. Nemo eſt certe, qui non infinita colluuie obruatur.
In ſuam ergo conſcientiam deſcendat uel perfectiſſimus quiſq;, & facta ſua
ad calculum uocet, quem tandem exitum habebit? An, quaſi bene compo
ſita ſibi ſint cum Deo omnia, ſuauiter conquieſcet? ac non potius diris tor=
mentis lacerabitur? cum in ſe damnationis materiam, ſi ab operibus æſtime
tur, reſidere ſentiet? Conſcientiam, ſi Deum reſpicit, uel cum illius iudicio
certam pacem habere neceſſe eſt: uel inferorum terroribus obſideri. Nihil
ergo proficimus de iuſtitia diſſerendo, niſi eam ſtatuerimus, cuius ſtabilita
te anima noſtra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima noſtra, quo &
intrepida coram Dei uultu appareat, & inconcuſſa eius iudicium excipiat:
tum ſciamus demum nos non fictitiam iuſtitiam reperiſſe. Non ergo ſine
cauſſa tantopere hac parte inſiſtit Apoſtolus, cuius uerbis agere quàm me=
is malo. Si ex lege, inquit, promiſsio hæreditatis: exinanita eſt fides, abo=
lita eſt promiſsio. Prius infert, exinanitam & euacuatam eſſe fidem: ſi iuſti
Rom. 4. tiæ promiſsio operum noſtrorum merita reſpiciat, aut ex legis obſeruatio=
ne pendeat. Nunquàm in ea ſecure acquieſcere quiſquàm poſſet, quando
nunquam futurum eſt, ut certo apud ſe quiſquam ſtatuat, ſe legi ſatisfeciſſe,
ut certe nullus unquam per opera plene ſatisfacit. Cuius rei ne longe petan
tur teſtimonia, ſibi quisque teſtis eſſe poteſt, qui ſe recto oculo intueri uo=
let. Igitur in omnium animos ſubiret primum hæſitatio, demum & deſpe
ratio: dum pro ſe quisque ſubduceret, quanta debiti mole adhuc premere=
tur, quamque lõge diſtaret ab impoſita ſibi conditione. En iam oppreſſam
extinctamque fidem. Non enim fluctuari, uariare, ſurſum deorſum ferri,
hæſitare, ſuſpenſum teneri, uacillare, deſperare denique, fidere eſt: ſed
conſtanti certitudine ac ſolida ſecuritate animum offirmare, habereque
ubi recumbas ac pedem figas. Alterum quoque adiungit, irritam & e=
uanidam fore promiſsionem, ſi enim eius complementum à noſtro merito
dependet, quando tandẽ huc uentũ fuerit, ut dei beneficentiã ꝓmereamur?
Quinetiã ſecundum iſtud membrũ ex priore conſequitur. Siquidẽ non im=
plebit̃ promiſſio, niſi ijs, qui fidẽ illi habuerint. Collapſa igitur fide, nulla uis
promiſſio=

promiſsionis reſidua erit. Ideo ex fide hæreditas, ut ſecundum gratiam: ad ſtabiliendam promiſsionem. Abunde enim confirmata eſt, dum ſola Dei miſericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ ſunt inter ſe miſericordia & ueritas, hoc eſt, quæcunq; Deus miſericorditer pollicetur, fideliter quoq; præſtat. Itaq; hic ſpem totam ſiſtere conuenit, & uelut profunde figere: non reſpectare ad noſtra opera: quo ex illis ſubſidium aliquod petatur. Breuiter ſic colligamus. Scriptura non eſſe firmas Dei promiſsiones indicat niſi certa conſcientiæ fiducia arripiantur. Vbicunq; eſt dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronunciat. Rurſum nihil quam uacillare ac fluctuari, pnunciat, ſi operibus noſtris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iuſtitia neceſſe eſt, aut ne ueniant in conſiderationem opera. Sed ſola fides locum habeat, cuius iſthæc natura eſt, aures arrigere, oculos claudere: hoc eſt, uni promiſsioni intentam eſſe, cogitationem auertere ab omni hominis uel dignitate uel merito. Ita impletur præclarũ illud Zachariæ uaticinium. Quod ubi deleta fuerit iniquitas terræ, uocabit uir amicum ſuum ſubter uineam, & ſubter ficum ſuam. Vbi propheta innuit nõ aliter uera pace frui fideles, quã poſt impetratam peccatorum remiſsionem. Zach. 3.

Quò res dilucidior fiat, qualis poſſit eſſe toto uitæ decurſu hominis iuſtitia, excutiamus. Quadruplicem uero faciamus gradũ. homines enim aut nulla Dei agnitione prædití, in idololatria demerſi ſunt: aut ſacramentis initiati, uitæ impuritate Deũ, quem ore cõfitentur, factis abnegantes, titulo tenus ſunt Chriſti: Aut hypocritę ſunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt. aut ſpiritu dei regenerati, ueram ſanctimoniã meditantur. In primis quando naturalibus dotibus cenſendi ſunt, à uertice capitis, ad plantã uſq; pedis, ſcintilla boni non reperietur. Niſi forte uolumus inſimulare falſi ſcripturã, dũ ijſce elogijs uniuerſos filios Adã cõmendat. Quod prauo ſint & præfracto corde Iere. 17. q; omne figmentum cordis eorum malũ ſit à primis annis, q; uanæ ſint cogitationes, q; timorem Dei præ oculis nõ habeant, q; nemo eorũ intelligat, aut requirat Deũ. Breuiter q; caro ſint. q̃ nomine intelliguntur opera illa omnia quę enumerañ à Paulo: fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idololatria, ueneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, irę, rixæ, diſſentiones, ſectæ, inuidię, homicidia, & quidquid fœditatis & abominationis excogitari poteſt. hæc eſt dignitas ſcilicet, cuius fiducia ſuperbire debeant. Quod ſi qui inter eos ea morũ honeſtate pollent, quæ ſpeciẽ aliquam ſanctitatis habeat inter homines, quia tñ ſcimus Deum non morari externum ſplẽdorem, ad fontem ipſum operũ penetrãdum eſt, ſi quid ipſa ualere uelimus ad iuſtitiam. Inſpiciendum, inquã, penitus eſt, ex quo affectu cordis opera iſta prodeant. Qanquam autem latiſsimus hic dicendi campus patet: quia tamen pauciſſimis uerbis poteſt res expediri, ſequar quantum licebit in docendo compendium. Geneſ. 8. Pſal. 49. & 14. Gen. 6. Gala. 5.

Principio non inficior eſſe Dei dona, quæcunq; in incredulis apparent egregię dotes. Neq; uero ſic à ſenſu communi diſſideo, nihil ut intereſſe contendam inter Titi & Traiani iuſtitiam, moderationem, æquitatem: ac Caligulæ, uel Neronis, uel Domitiani, rabiem, intemperiem, ſæuitiam: Inter obſcœnas Tiberij libidines, & Veſpaſiani hac in parte continentiam. ac ne in ſingularibus aut uirtutibus, aut uitijs immoremur: inter iuris legumq; obſeruationem, ac contemptum. Tantum enim eſt iuſti & iniuſti diſcrimen, ut uel in mortuo illius ſimulacro appareat. Quid enim ordinatum reſtabit in mundo, ſi hæc inter ſe confundantur? Itaq; eiuſmodi diſtinctionem inter ho

neſta & turpia facinora, non modo ſingulorum mentibus Dominus inſculpſit: ſed prouidentiæ quoq; ſuæ diſpenſatione ſæpe confirmat. Videmus em̄ ut multis præſentis uitę benedictiōibus proſequatur eos, qui inter homines uirtutē colunt. Non quod externa illa uirtutis imago minimum eius beneficiū mereatur, ſed ita placet illi approbare, quantopere cordi ſit ſibi uera iuſtitia, dum externam quoq; & ſimulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde ſequitur, quod nuper confeſsi ſumus, dei eſſe dona, qualeſcunq; iſtas uirtutes, aut uirtutum potius imagines: quando nihil eſt ullo modo laudabile, quod non ab ipſo proficiſcatur. Atqui nihilominus uerum eſt, quod

Lib. 4. contra Iull. Auguſtinus ſcribit, omnes à Dei unius religione alienos, utcunq; ob uirtutis opinionem admirabiles habeantur, non modo nulla remuneratione dignos: ſed magis punitione: quod pura Dei bona cordis ſui pollutione contaminant. Et ſi em̄ Dei inſtrumēta ſunt, ad conſeruandam iuſtitia, cōtinentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominū ſocietatē, bona tamen hæc Dei opera peſſime exequuntur: quia non ſincero boni ſtudio, ſed uel ſola ambitione, uel amore ſui, uel alio quouis obliquo affectu, continētur à male agendo. Cum ergo ab ipſa cordis impuritate, uelut à ſua origine, corrupta ſint: non magis inter uirtutes ponenda erunt, quàm uitia, quę ob affinitatē ac ſimilitudinem uirtutis imponere ſolent. Deniq; cum perpetuum eſſe meminerimus recti finem, ut Deo ſeruiatur, quicquid alio contendit, iam merito amittit recti nomen. Quia ergo ſcopum non reſpiciunt, quē Dei ſapientia pręſcribit: tametſi officio bonum uidetur quod agunt, fine tñ peruerſo peccatum eſt. præterea, ſi uerum eſt quod Ioannes ait, non eſſe uitam extra filium

1. Ioan. 5. Dei: qui partem in Chriſto non habent, quales quales ſint, quicquid agant, uel moliantur, in exitium tamen & confuſionem, æternæq; mortis iudicium toto curſu pergunt. Belle ergo Auguſtinus: qui alicubi talium hominū ſtudium erroneo curſui comparat. Quo enim magis ſtrenue currit quis extra uiam, eo longius à ſcopo recedit, ideoq; fit miſerior. Quare melius eſſe contendit, in uia claudicare, quàm extra uiam currere. Poſtremo malas eſſe arbores conſtat: quando ſine Chriſti communicatione, nulla eſt ſanctificatio, pulchros ergo & aſpectu ſpecioſos, guſtu etiam ſuaues fructus generare poſſunt: bonos nequaquam. Hinc facile cernimus eſſe maledictum, nec modo nullius ad iuſtitiam precij, ſed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequàm Deo per fidem recōcilietur. Et quid tanquàm de re dubia diſputamus? cum iam probatum ſit ex teſtimonio Apoſtoli, impoſſibile eſſe ut ſine fide quiſpiam placeat Deo.

Sed probatio etiamnum apertior elucebit, ſi naturali hominis conditioni Dei gratia, è regione, opponatur. Clamat enim ubiq; ſcriptura, nihil in homine Deum reperire, quo ad benefaciendum illi incitetur, ſed gratuita ſua benignitate illum præuenire. Quid enim ad uitam poſſit mortuus? Atqui dū ſui cognitione nos illuminat, dicitur à morte ſuſcitare, ac nouam creaturam facere. hoc ſiquidem titulo, præſertim apud Apoſtolum, uidemus ſæpe Dei erga nos benignitatem commendari. Deus, inquit, qui diues eſt in miſericor-

Ephe. 2. dia, propter multam charitatem qua dilexit nos, etiam cum eſſemus mortui

Rom. 4. peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto &c. Alibi, dum ſub typo Abrahę generalem fidelium uocationem tractat: Deus eſt, inquit, qui uiuificat mortuos, & uocat ea, quæ nō ſunt, tanq; ſint. ſi nihil ſumus, quid quæſo poſſumus? Quare arrogantiam iſtam, ualide retundit Dominus in Hiſtoria Iob his uerbis. Quis præuenit me, & retribuam ei? Omnia enim mea ſunt. Quam ſententiam

tentiam explicans Paulus, eo confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre, preter meram confusionem. Quare loco supra citato, ut probet sola eius gratia, non operibus, in spem salutis nos peruenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniam regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona opera, quę preparauit, ut in illis ambulemus. Ac si diceret. Quis nostrum iactet, se sua iustitia Deum prouocasse? cum prima nostra ad bene agendum potentia ex regeneratione fluat? ut enim natura conditi sumus, citius ex lapide oleum, quam ex nobis opus bonum exprimatur. Mirum profecto, si homo, tantæ ignominię damnatus, audet sibi adhuc reliquum aliquid facere. fateamur ergo cum præclaro isto Dei organo: nos à Domino uocatos uocatione sancta: non secundum opera nostra: sed secundum propositum ac gratiam eius. Ac benignitatem dilectionemq; erga nos saluatoris nostri Dei apparuisse: quia non ex operibus iustitiæ, quæ fecerimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. ut iustificati illius gratia, hæredes efficeremur uitę eternæ. hac confessione, omni iustitia, usq; ad minimam particulam, hominē spoliamus: donec sola misericordia in spem uitæ ęternæ regeneratus fuerit. Quādo si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falso dicimur gratia iustificari. Non exciderat sane sibi Apostolus, cum gratuitam asseruit iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiam, si quid opera ualeant. Et quid aliud sibi uult Dominus, cum negat se uenisse ad uocandos iustos, sed peccatores? si soli peccatores admittuntur, quid per fictitias iustitias aditum quęramus? redit eadem mihi subinde cogitatio: periculum esse, ne Dei misericordiæ sim iniurius, qui tanta anxietate in ea asserēda laborem: perinde ac si dubia obscuraue foret. Sed quoniam ea est nostra malignitas, quæ nunquam, nisi ualidissime depulsa, concedat Deo quod suum est, cogor paulò longius insistere: Quia tamen satis perspicua est in hac re scriptura, eius potius uerbis, quam meis, pugnabo. Iesaias, ubi descripsit uniuersale generis humani exitium, pulchre ordinem restitutionis subtexit. Vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius. Et uidit quia non est uir, & admiratus est, quia non est qui intercedat. Et salutem posuit in brachio suo, & iustitia sua se confirmauit. Vbi sunt nostræ iustitiæ, si uerum est quod ait propheta, neminem esse, qui in recuperanda sua salute Domino opituletur? Sic alius propheta, ubi Dominum de reconciliandis sibi peccatoribus agentem inducit: Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuum: in iustitia: iudicio, gratia, & misericordia: Dicam misericordiam non consecutæ, misericordiam consecuta. Eiusmodi fœdus quod primam nobis esse cum Deo coniunctionem constat, si misericordia Dei nititur, nullum relinquitur iustitiæ nostræ fundamentum. Et uerò, intelligere ex ijs, qui hominem cum aliqua operum iustitia. DEO obuiam procedere fingunt, cupiam, an omnino ullam iustitiam esse putent, nisi quæ sit accepta DEO? Id cogitare si insanum est, quid deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos, cum omnibus suis factis, auersatur? Omnes, Inquam, nos esse capitales ac professos inimicos DEI nostri, testatur ueritas: donec, iustificati, in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis est iustificatio, quæ operum iustitiæ illam pręcedent? Ita ut pestilentem illam arrogantiam auertat Ioannes, diligenter nos monet, quomodo non priores eum dilexerimus, Et idipsum iam olim per prophetam suum dominus docuerat, Diligam, Inquit, eos spontanea dilectione

Iob. 41. Rom. 11. Eph. 2. 2. Timo. 1. Tit. 3. Rom. 11. Mat. 9. Iesa. 59. Osee. 2. Rom. 5. Colos. 1. 1. Ioan. 4. Osee. 14.

quia conuersus est furor meus. Operibus certe non instigatur, si spōte ad nos
inclinat eius dilectio. Sed rude hominum uulgus nihil id aliud esse putat, ni
si quod, ut redemptiōem nostram perageret Christus, nemo promeritus fue
rit: ut autem redemptionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuua
ri. Imò uerò, utcunque à Christo redempti simus, donec tamen uocatione pa
tris inserimur in illius communionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei
aduersarij sumus. Non enim ab imunditijs nostris purgari nos & ablui Pau
lus docet Christi sanguine, nisi dum purgationem illam spiritus in nob. effi
1. Corin. 6. cit. Quod idem dicere uolens Petrus, declarat spiritus sanctificationem uale
1. Petr. 1. re in obedientiam, & aspersionem sanguinis Christi. Si Christi sanguine in
purificationem per spiritum aspergimur, ne putemus alios nos esse ante hui
usmodi irrigationem, quam est sine Christo peccator. Maneat ergo illud,
Principium nostrę salutis, esse quandam uelut à morte in uitam resurrectio
nem.

Sub hac ratione, qui secundus & tertius, in diuisione supra posita, nota
tus fuit hominum ordo, comprehenditur, Conscientię enim impuritas utros
ꝗ nondum esse Dei spiritu regeneratos, arguit. Rursum autem regeneratio
defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum reconciliatos, nondum
in eius conspectu iustificatos: quando ad hæc bona nisi per fidem non perue
nitur. Quid pariant peccatores, à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile?
hac quidem solida confidentia cum impij omnes turgent, tum præsertim
hypocritę, quod utcunque totum cor suum obscœnitate scatere norint, si qua ta
men edunt speciosa opera, digna æstimant, quæ Deus non aspernet. Hinc
perniciosus ille error, quod sceleratæ & nephariæ mentis conuicti, adigi ta
men nequeūt, ut se iustitia uacuos fateantur: sed iniustos se agnoscētes, quia
inficiando non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogant. Hanc uani
tatem egregiè Dominus refutat per prophetam, Interroga, inquit: sacerdo
tes, dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora uestimenti sui, & pa
Haggei. 2. nem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderūt au
tem sacerdotes. Non. & dixit Haggæus, si tetigerit pollutus in anima aliquid
horum, nonne contaminabitur? respoderunt sacerdotes, contaminabitur.
Dixit Haggæus. Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus, Et sic
omne opus manuum eorum, & omnia qua obtulerint mihi contaminata
erunt. utinam hæc sententia uel plenam fidem posset obtinere apud nos, uel
memoriæ probe insidere. Nemo enim est, quamlibet alioqui tota uita flagi
tiosus, qui persuadere sibi substineat, quod hic Dominus clare pronunciat.
simul ac nequissimus quisque uno uel altero legis officio perfunctus est, non
dubitat sibi iustitię loco acceptum ferri At Dominus reclamat, nullam inde
acquiri satisfactionē, nisi corde prius bene purgato. Neque eo contentus, con
taminari illa cordis impuritate, quæcūque à peccatoribus ꝓdeūt opera, asseue
rat. facessat ergo nomen iustitiæ ab his operibus, quæ pollutionis, ore Do
mini, damnantur. Et quàm eleganti simulitudine illud demonstrat? pote
rat enim obiectari. sanctum inuiolabiliter esse, quod Dominus præcepisset.
Ipse uero contra opponit, nihil mirum esse, si quæ sanctificata sunt in lege
Domini, improborum spurcitia contaminantur, cum sacrum, attrectando,
immunda manus prophanet. Eandem etiam causam egregie apud Iesaiam
Iesa. 1. persequitur. Ne offeratis, inquit, sacrificiū frustra, incensum abominatio est
uide ca. 58. mihi. Calendas & solemnitates uestras odit anima mea: facta sunt mihi mole
sta, laboraui sustinens. Cum extenderitis manus uestras, auertam oculos me
os à uobis

os à uobis. Cum multiplicaueritis orationem non exaudiam. Manus enim
ueſtræ plenæ ſunt ſanguine. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogita
tionum ueſtrarum. Quid iſtuc ſibi uult, quod Dominus ita nauſeat ad obſe
quium ſuæ legis? Imo uero nihil hic reſpuit, quod ſit ex germana legis obſer
uatione: cuius initium eſſe ubiq; docet, ſincerum ſui nominis timorem. Illo
ſublato, non modo nugæ ſunt, quæcunq; illi offeruntur, ſed fœtidę abominā
daeq; ſordes. Eant nunc hypocritę, & inuolutam corde prauitatē retinentes,
Deum recte operibus ſtudeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo
irritabunt. Execrabiles enim illi ſunt impiorum uictimæ, ſola rectorum ora=
tio accepta eſt illi. Conſtituimus ergo extra dubium, quod uulgatiſſimum eſ *Prouer. 15.*
ſe debet mediocriter in ſcripturis exercitato: Quæ uel ſummo ſplendore con
ſpicua ſunt opera in hominibus nondum uere ſanctificatis, tam procul abeſ
ſe à iuſtitia coram Domino, ut peccata cenſeantur. Ac proinde uerißime illi,
qui non conciliari perſonæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt, ſed è
conuerſo, tum placere demum opera, ubi perſona gratiam prius in Dei con
ſpectu inuenerit. Religioſeq; eſt obſeruandus hic ordo, ad quē ſcriptura nos
manu ducit, reſpexiſſe Dominum ad Abel, ſcribit Moſes, & ad opera eius. *Geneſi. 4.*
uides, ut Dominum hominibus propitium deſignet, antequam ad eorum o=
pera reſpiciat? Quare purificationem cordis pręcedere oportet: ut quæ à no
bis prodeunt opera, benigne à Deo excipiantur. Porrò ſolam fidem eſſe, qua *Actor. 15.*
corda hominum purificantur, ſpiritus ſanctus per os Petri aſſeruit. unde con
ſtat, primum eſſe in uera uiuaq; fide fundamentum.

Inſpiciamus nūc quid habeant iuſtitiæ, quos in ordine quarto poſuimus.
fatemur, dum nos, intercedente Chriſti iuſtitia, ſibi reconciliat Dominus, ac
gratuita peccatorum remiſſione donatos, pro iuſtis habet: cum eiuſmodi mi
ſericordia coniunctam ſimul eſſe hanc eius beneficentiam, quod per ſpiritū
ſuum ſanctum in nobis habitat, cuius uirtute concupiſcentiæ carnis noſtrę
magis ac magis indies mortificantur: nos uero ſanctificamur: hoc eſt, conſe
cramur domino, in ueram uitæ puritatem, cordibus noſtris in legis obſequi=
um formatis. Vt hęc ſit pręcipua noſtra uoluntas, uoluntati eius ſeruire, ac ei
us duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimuerò etiam dum ſan=
cti ſpiritus ductu in uijs Domini ambulamus, ne tamen noſtri obliti animos
tollamus, remanent imperfectionis reliquię: quæ nobis humilitatis argumē
tum præbeant. Non eſt iuſtus, ait ſcriptura, qui faciat bonum & nō peccet.
Qualem ergo iuſtitiam ex ſuis operibus etiamnum obtinebunt? Primum di
co, quod optimum ab illis proferri poteſt, aliqua tamen ſemper carnis impu
ritate reſperſum & corruptum eſſe, ac tanquam aliquid fecis admixtum ha=
bere. Se ligat, inquam, ex tota ſua uita ſanctus dei ſeruus, quod in eius curſu
maxime eximium ſe putabit ediðiſſe: bene reuoluat ſingulas partes, deprehē
det procul dubio alicubi, quod carnis putredinem ſapiat: quādo nunquam
ea eſt noſtra alacritas ad bene agendum, quę eſſe debet, ſed in curſu retardan
do multa debilitas. Quanquam non obſcuras eſſe maculas uidemus, qui=
bus reſperſa ſint opera ſanctorum: fac tamen minutiſſimos eſſe næuos dun=
taxat. Sed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne ſtellæ quidem pu
ræ ſunt? Habemus nec unum à ſanctis exire opus, quod ſi in ſe cenſeatur, nō
mereat̄ iuſtā confuſionē. Deinde etiāſi fieri poſſet, ut aliqua nobis eſſent om
nino pura abſolutaq; opera, unū tamen peccatū ſatis eſt, ad delendā extingu
endamq; oēm memoriam prioris iuſtitię, ut ait ꝓpheta. Cui & Iacobus cōſen
tit, Qui offendit, inqt, in uno, factus eſt oīm reus. Iam cum hęc uita mortalis
nunquam

Iustitia iusti nō liberabit eum in quacunq; die peccauerit Ezechiel 33

nunquam à peccato pura sit nec uacua, quicquid iustitiæ à nobis compara-
tum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptũ, oppressum, & perdi-
tum, in conspectum Dei non ueniret: nec in iustitiam nobis imputaret. De-
niq; ubi de operum agitur iustitia, non opus legis respiciendum est; sed man-
datum. Ideo si ex lege iustitia quæritur, frustra unum aut alterum opus profe-
ramus: sed necessaria est perpetua legis obedientia. Quare illã, de qua locuti
sumus, peccatorum remissionem non semel, ut multi stolide opinãtur, nobis
in iustitiam Deus imputat: ut, impetrata prçteritæ uitæ uenia, postea in lege
iustitiam quæramus. Quo nihil quam in spem falsam inductos rideret ac lu-
deret. Cum enim perfectio nulla obtingere nobis possit, quamdiu hac carne
induti sumus, lex autem mortem ac iudicium omnibus denunciet, qui nõ
integram iustitiam opere prçstiterint, habebit semper quo nos accuset, reosq;
agat: nisi contra occurreret Dei misericordia, quç, assidua peccatorum remis-
sione, nos subinde absolueret. Quare id semper cõstat, quod principio dice-
bamus. Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quidquid meditemur aut mo-
liamur, nos tamen cum omnibus nostris conatibus & studijs morte et confu-
sione dignos esse. Duobus his fortiter insistendum. Nullum unquam extitis-
se pij hominis opus, quod si seuero Dei iudicio examinaretur, non esset dam-
nabile. Ad hoc, si tale aliquod detur, quod possibile homini nõ est, peccatis
tamen, quibus laborare authorem ipsum certum est, uitiatum ac inquinatũ
gratiam perdere.

Quæ ad euadendum subterfugia quærunt hic scholastici, eos non expe-
diunt. Aiunt acceptantis esse gratiæ, quod bona opera ad iustitiam ualent,
delicta uero, quæ committuntur, operibus supererogationis compẽsari. Ac-
ceptantem enim, quam uocant, gratiam, non aliam esse respondeo, quam
gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur pater. Dum in-
nocentia Christi nos induit, eamq; fert nobis acceptam, ut eius beneficio, pro
sanctis, puris, & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi, quæ una,
et perfecta est, ita sola Dei conspectum sustinere potest, pro nobis sisti opor-
tet, ac iudicio reprçsentari uelut sponsorem. Hac nos instructi, assiduam pec-
catorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate uelatæ nostræ sor-
des & imperfectionum immũditiæ, non imputantur: sed uelut sepultç conte-
guntur, ne in iudicium Dei ueniant, donec hora aduenit, qua, cõfecto in no-
bis ac planè extincto ueteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cũ
nouo Adam recipit: ubi diem Domini expectemus: quo in gloriam cœlestis
regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur. hæc si uera sunt, necul-
la nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiososq; reddere queunt: ac ne ipsa
quidem placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placere &
uitiorum suorum remissionem obtinet. Neq; uero solidius est, quod garrire
solent, de sufficienda, per superogationis opera, compẽsatione. Quid enim?
An non eo semper redeunt, unde iam sunt exclusi? Eum qui parte legẽ ser-
uat, eatenus iustũ operibus esse? Quod illis nemo sani iudicij concesserit, ni-
mis impudenter pro confesso assumunt. Toties testificatur Dominus, nullã
se agnoscere operum iustitiam, nisi in perfecta legis suæ obseruatione. Quæ
est improbitas, cum ea deficiamur: ne uideamur omni gloria spoliati, hoc est,
prorsus deo cessisse, nescio quibus paucorum operũ frustulis nos iactare, et
quod deest, redimere per alias satisfactiones conari? satisfactiones iam po-
tenter dirutç supra fuerunt, ut, ne per somnium quidem, uenire nobis in mẽ-
tem debeant. Tantum dico, eos qui sic ineptiunt, minime reputare, quam

Tractat. de pœnit.

res sic co-

res sit coram Deo execrabilis, peccatum, intelligerent enim profecto, totam hominum iustitiam in unum cumulum coactam, unius compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem, uno delicto, sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum, ut simul omnem recuperandæ salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certe deo satisfacient, cui nihil gratum acceptumue est, quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes, quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis ante oportet, quam ad ullum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur, gratuitam esse peccatorum remissionem, quam scelerate blasphemant, qui satisfactiones ullas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retro sunt obliuiscentes, ad ea autem pergentes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendentes ad brabeum supernæ uocationis. Philip.3.

Iactare uero supererogationis opera, quomõ cum illo conuenit, quod nobis præceptũ est, ut cum fecerimus, quæcunq; precipiuntur nobis, Dicamus nos seruos esse inutiles, nec plus fecisse, quam quod debuimus? Dicere corã Deo, non est simulare aut mentiri; sed quod pro certo habeas, apud te constituere. Iubet itaq; Dominus nos sincere sentire, & nobiscum reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas opas reddere. Et merito, serui enim sumus tot obsequijs defœnerati, quot defungi nõ possumus, etiam si omnes nostræ cogitationes oĩaq; membra in legis officia uerterentur. Ideoq;, quod ait, cum feceritis quęcunq; pręcipiuntur uobis, perinde ualet, ac si plusquam omnes hominum iustitię unius forent. Nos ergo, quorum nemo non longissime abest ab ista meta, audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensuram? Nec est quod excipiat quispiam, nihil obstare, q̃ minus ultra necessaria officia prodeat eius studium, quià necessarijs aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis uel quod ad Dei cultũ, uel q̃d ad dilectionem conferat, in mentem uenire posse, quod non sub Dei lege comprehendatur. Quod si pars est legis, ne uoluntariam liberalitatem iactemus, ubi astringimur necessitate. Atq; in hanc rem intempestiue allegat illa Pauli gloriatio. Quod inter Corinthios iure suo spõte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, usurpare. Nec illis tantũ impẽderit, quod ex officio debebat; sed gratuitam operam, ultra officij finem, largitus sit. Atqui animum aduertere cõueniebat ad ratiõem illic signatam, hoc fecisse, ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulẽtiq; operarij, quo & fauorem sonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent euangelio, ut necesse paulo fuerit, uel in periculum accersere Christi doctrinam, uel eiusmodi artibus obuiare. Age dũ, si res est homini Christiano media, offendicula incurrere, cum abstinere liceat; fateor Apostolũ aliquid domino supererogasse. Sin hoc iure requirebatur à prudenti euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. denicq; etiam si talis causa non apparet, uerum tamen semper est illud Chrysostomi. nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculijs, quę iure ipso, deberi Dño constat. Neq; id dissimulauit Christus in parabola. Interrogat. n. q̃ gratiam habituri simus seruo? ubi tota die uario labore exercitatus, ad nos uesperi redierit. Atq fieri põt ut maiore industria incubuerit, q̃ ausi fuissemus exigere. Esto, nihil tñ fecerit, q̃d non ex cõditione seruitutis deberet; qa cũ tota sua facultate, noster est. Taceo quales sint superogatiões, quas isti uẽditare Deo uolũt. Nugę. n. sunt quas neq; ipse unq̃ impauit, neq; approbat, nec. cũ reddẽda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demũ significatiõe cõcedemus esse supogationis opera,

Luc.17.

1.Corin.9.

utpote

Iesa.1. utpote de quibus apud prophetam dictũ est. Quis quęsiuit hæc de manibus
Iesa.55. uestris: sed meminerint, quid & al. bi dicat de ijs. Quare appẽditis argentũ ue
strũ, & nõ in panibus? Laborem uestrum insumitis, & non in saturitate? Nõ
est quidẽ ualde laboriosum ociosis istis Rabinis hęc sub umbra in mollibus
cathedris disputare. At cũ sumus ille iudex pro tribunali sederit, euanescere
uentosa huiusmodi placita oportebit. hoc hoc quærendum erat, quam ad ei
us tribunal defensionis fiduciam afferre: non quid in scholis et angulis fabu
lari possimus.

Duæ sunt potissimum nobis abigendæ hac parte ex animis pestes. Ne qd
in operum iustitia fiduciæ ponant, ne quid illi gloriæ adscribant. fiducia qua
libet nos passim depellunt scripturæ, cum docent iustitias omnes nostras fæ
tere in Dei conspectu, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant: ni
hil quam irritare Dei ultionem posse, nisi misericordiæ eius indulgentia su
stineantur. Ita porrò nihil reliquum nobis faciunt, nisi ut iudicem nostrum
deprecemur: cum illa Dauidis confessione: neminem iustificatum iri coram
ipso, si rationem à seruis suis reposcat. Id quoq; sibi uult ista sententia Iob. Si
Iob.10 impie egi, uæ mihi: si iuste, nec sic erigam caput. Non enim eo tantum per
tinet, quod cedere ultro malit, quam cum rigiditate Dei periculose certare;
sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quam quæ primo
momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia, gloriationem quoq;
omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus,
quorum confidentia trepidet à Dei conspectu? Rite ergo tum purgatus erit
animus, cum nec in fiducia operum, ulla ex parte, recumbet, nec in gloria
exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fiduciæ flatum stultos homi
nes hic error animat, quod suæ salutis causam in operibus semper locant. Ve
rum si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerum effectu conside
rare pręcipiunt philosophi, nullum eorum reperiemus operibus, in constitu
enda salute nostra, conuenire. Efficientem enim uitæ æternæ nobis compa
randæ causam ubiq; scriptura prędicat, patris cœlestis misericordiam, & gra
tuitam erga nos dilectionem. Materialem uerò, Christum cum sua obedi
entia, per quam nobis iustitiam acquisiuit. formalem quoq; uel instrumen
talem quam esse dicamus, nisi fidem? Atq; tres simul istas una sententia
comprehendit Ioannes cum dicit. sic Deus dilexit mundum, ut filium uni
genitum daret: ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam
Ioan.3. æternam. Porro finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demon
Ephe.1. strationem & bonitatis laudem. Cum uideamus omnes salutis nostræ par
Ro.4. ticulas ita extra nos constare: quid est, quod iam operibus uel confidamus,
uel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali, controuersiam nobis moue
re possunt uel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam scripturam ab
negare uelint. In materiali & formali fucum faciunt, quasi dimidiatum cum
fide Christiq; iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoq; scriptura re
clamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam, & uitam simpliciter affir
mat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri.

Quod autem, innocentiæ integritatisq; suæ memoria, sæpiuscule sancti se
confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea prędicanda interdum abstinent,
id fit bifariã: uel q̃d bonam suã causam, cũ mala impiorũ causa, cõparando, se
curitatẽ inde uictorię concipiũt, non tã suę iustitię cõmendatione, quã iusta
meritaq; aduersariorũ dãnatione: uel q̃d, etiã sine aliena cõparatione dũ se co
rã deo recognoscunt, nonnullã illis et cõsolationem et fiduciã affert proprię
conscientię puritas, de priore ratione postea uidebimus. Nunc de posteriore
breuiter

breuiter expediamus, quomodo cum eo conueniat, quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio operum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porrò conuenientia est: Quod sancti, cum de fundanda constituendaq; salute sua agitur, citra operũ respectum, in solam Dei bonitatem oculos intendunt. Neq; ad eam modo ante omnia, tanquam ad beatitudinis principium, se conuertunt: sed tanquam in complemento conquiescunt. Sic fundata, erecta, stabilita conscientia, operæ quoq; consideratione stabilitur, quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur istæc operæ fiducia locum non habet, nisi totam prius animi fiduciam in misericordiam Dei reieceris: non debet illi uideri cõtraria, unde pendet. Quare dum operum fiduciam excludimus, hoc uolumus dũtaxat: ne mens christiana ad operum meritum, uelut ad salutis subsidium, reflectat, sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione: nõ uetamus autem, ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciat & confirmet. Nã si dum memoria repetunt quæcunq; in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar radiorum Domini uultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operæ gratia, quæ spiritum adoptionis nobis datum commonstrat. Cum igitur à conscientiæ innocentia fidem suam confirmant sancti & exultandi materiam sumunt, nihil aliud quam, à fructibus uocationis, se in filiorũ locum à Domino cooptatos esse, reputant. Quod ergo à Solomone traditur, in timore Dñi esse firmam securitatem. Quod interdum hanc obtestationem sancti usurpant, quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: Locum in iaciendo firmandæ conscientiæ fundamento, nullum habent: sed tum demũ ualent, si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille, qui securitatem plenam offirmare queat, & sancti sibi talis integritatis conscij sunt, cui multæ carnis reliquiæ adhuc permixtæ sunt: sed quoniam, ex regenerationis fructibus, habitantis in se spiritus sancti argumentum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandũ in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, cum in re tanta patrem experiunt. Ac ne id quidem possunt, nisi primum Dei bonitatem, nulla alia quam promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam æstimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. Quandoquidem si per se opera æstimentur, non minus iram Dei sua imperfectione arguent, quam utcunq; inchoata puritate, beneuolentiam testantur. Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse, quæ uel eorũ merito aliquid tribuat, (quando ea non aliter quam Dei dona intuentur, unde eius bonitatem recognoscant: non aliter quam uocationis signa, unde electionẽ reputent) uel quippiam deroget gratuitæ, quam in Christo consequimur, iustitiæ: (quando ab ea dependet nec sine ea subsistit.) Quod aũt præterea bona fidelium opera, scriptura causas esse ostendit, cur illis Dominus benefaciat, id sic intelligendum est, ut stet inconcussum, quod antea posuimus. Effectum nostræ salutis in Dei patris dilectione situm esse, materiam in filij obedientia: instrumentum in spiritus illuminatione, hoc est fide, finem esse tantæ Dei benignitatis gloriam. Istis nihil obstat, quominus opera Dominus, tanqam causas inferiores, amplectatur, sed unde id? Nempe quos, sua misericordia, æternæ uitæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in eius possessionem. quod in ordine dispensatonis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab operibus interdum uitam æternam deducit, non quod illis referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat, ut demum glorificet: priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodam modo facit. At quoties assignanda est uera causa, nõ ad opera cõfugit: sed in sola misericordię cogitatione

Prouerb. 14

Gene. 24.
4. Reg. 20.

nos retinet. Quale enim istud est, quod per Apostolum docet? stipendium pec-
Rom. 6. cati mors, gratia Domini uita æterna. Cur non ut uitam morti, sic peccato iusti-
tiam opponit? Cur non ut peccatum mortis, ita iustitiam uitæ causam statuit? sic
enim rite constatura erat antithesis, quæ ista uariatione nonnihil interrumpitur.
Sed Apostolus id, quod erat, exprimere ista comparatione uoluit: meritis ho-
minum deberi mortem: uitã non nisi in sola Dei misericordia esse repositam.

Iam quod præcipuum est in hac causa, expediuimus: quia si operibus fulciatur
iustitia, corruere protinus à conspectu Dei necesse sit, sola Dei misericordia, sola
Christi cõmunicatione, ideóq; sola fide, contineri. Præcipuum aũt hunc esse causæ
cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non uulgi
modo, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim quæritur de fidei ope-
rumq; iustificatione, decurrunt ad eos locos, qui aliquod operibus meritum co-
ram Deo tribuere uidentur. perinde uero ac si euicta foret operum iustificatio, si pro-
batum fuerit alicuius esse apud Deum precij. Enim uerò supra clare ostendi-
mus, in perfecta tantum modo absolutaq; legis obseruatione consistere operum
iustitiam. unde sequitur, non iustificari operibus hominem, nisi qui ad summum
perfectionis euectus, nullius, uel minimæ, transgressionis argui queat. Altera
igitur & separata est quæstio, utcunq; ad iustificandum hominem minime suf-
ficiant opera, an non tamen illi apud Deum gratiam promereantur? Primum
de meriti nomine id mihi præfari necesse est, quicunq; primus illud operibus hu-
manis, ad Dei iudicium comparatis, aptauit, eum fidei sinceritati pessime consu-
luisse: Equidem à logomachijs libens abstineo, sed cuperem eam seruatam fuisse
semper inter christianos scriptores sobrietatem, ne usurpare, cum nihil opus fo-
ret, extranea à scripturis uocabula in animum induxissent, quæ multum pa-
rent offendiculi, fructus minimum. Quorsum enim, obsecro, opus fuit inuehi
nomen meriti cum precium bonorum operum significanter alio nomine citra
offendiculum explicari posset? Quantum autem ipsum offensionis in se conti-
neat, magno cum orbis detrimento patet. Certe, ut est fastuosissimum, nihil q
obscurare Dei gratiam, & homines praua superbia imbuere potest. Vsi sunt,
fateor, passim uetusti ecclesiæ scriptores, atq; utinam uoculæ unius abusu erro-
ris materiam posteris non præbuissent. Quanquam nonnullis ipsi quoq; locis
De prædestinat. sanct. testantur, quam non præiudicare ueritati uoluerint. sic enim alicubi loquitur
Augustinus, Humana merita hic conticescant, quæ perierunt per Adam: &
Homil. 33. in Genes. regnet, quæ regnat Dei gratia, per Iesum Christum. Chysostomus autem,
Nostra, si qua sequunt Dei gratuitam uocationem opera, retributio sunt & debi-
tum. at Dei munera, gratia, & beneficentia & largitionis magnitudo. Omisso
tamen nomine, rem potius cernamus.

Quid promereantur omnia nostra opera, scriptura ostendit, cum Dei con-
spectum ferre posse negat, quia immũditiæ sint plena: quid deinde promeritura sit
perfecta legis obseruatio, si qua reperiri posset, cũ præcipit, ut nos inutiles seruos
reputemus, cum fecerimus omnia, quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum
impenderimus Domino, sed debitis obsequijs tantum defuncti simus, quibus
non est habenda gratia. Lucæ. 17. Dominus tamen quæ in nos contulit, bona
opera, & nostra appellat, & non tantum accepta sibi esse testatur, sed remunera-
tionem etiam habitura. Nostrũ est uicissim tanta promissione animari animosq;
colligere, ne bene agendo defatigemur: & tantam Dei benignitatem uera grati-
tudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est, quicquid in operibus est q
laudem meretur, nullam esse guttam, quã proprie nobis ascribere debeamus. Id si
re uere, serióq; agnoscimus; euanescit quælibet meriti non fiducia tñ, sed opinio.

Bonoq;

Bonorum, inquam operum, laudem, non, ut ſophiſtæ faciunt, inter Deum & hominem partimur: ſed totam integram ac illibatam Domino ſeruamus. Tantum hoc homini aſſignamus, quod ea ipſa, quæ bona erant, ſua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non ſit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium, quæ in humanis operibus optima ſunt, ſuam in illis quidem iuſtitiam agnoſcet: hominis uero confuſionem. Placent itaq; Deo bona opera, nec ſuis autoribus ſunt infructuoſa, quin magis ampliſſima Dei beneficia, remunerationis loco, referũt: non quia ita merentur: ſed quia diuina benignitas hoc illis ex ſeipſa precium ſtatuit. Quæ autem iſta eſt malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmijs muneratur, ſacrilega ambitione ultra contendere, ut operum meritis uideatur rependi, quod diuinæ totum eſt munificentiæ? Hic ſenſum communem uniuſcuiuſq; appello. Si is, qui uſumfructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoq; titulum ſibi uindicet, an non huiuſmodi ingratitudine, eam ipſam, quam tenebat, poſſeſſionem amittere meretur? Similiter ſi manumiſſus à Domino ſeruus, diſſimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo ſe uenditet, an non dignus eſt, qui in priſtinam redigatur ſeruitutem? Hic enim legitimus demum eſt fruendi beneficij uſus, ſi nec plus arrogamus nobis, ꝗ datum eſt, nec boni autorem ſua laude fraudamus: quin potius ſic nos gerimus, ut reſidere quodammodo apud eum uideatur, quod in nos trãſtulit. Hæc moderatio ſi erga homines præſtanda eſt: uideant ſinguli & reputent, qualis Deo debeatur.

Scio ſophiſtas abuti locis quibuſdam, unde probent, meriti nomen erga Deum, in ſcripturis reperiri. Citant ex Eccleſiaſtico ſententiam. Miſericordia faciet locum unicuiq; ſecundum meritum operum ſuorum. Ex epiſtola autem ad Hebræos. Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs promeretur Deus. In repudianda Eccleſiaſtici autoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod ſcripſit Eccleſiaſticus, quicunq; fuerit ille ſcriptor. Sic enim habet Græcum exemplar πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον, ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni miſericordiæ faciet locum, unuſquiſq; ſecundum opera ſua inueniet. Atq; hanc eſſe germanam lectionem, quæ in latina uerſione deprauata ſit, tum ex ſolo uerborum iſtorum complexu, tum ex longiore ſuperioris orationis contextu liquet. In epiſtola ad Hebræos, non eſt cur decipulas in uerbulo uno nobis tendant, quando in græcis Apoſtoli uerbis, nihil aliud habetur, quam tales hoſtias placere, acceptaſq; eſſe Deo. Id unum abunde ſufficere debeat ad compeſcendam retundendamq; noſtræ ſuperbiæ inſolentiam, ne quam operibus dignitatem ultra ſcripturæ formulam affingamus. Porro ſcripturæ doctrina eſt: aſperſa eſſe perpetuo ſordibus multis bona noſtra opera, quibus merito Deus offendatur, ac nobis ſuccenſeat: tantum abeſt ut uel conciliare illum nobis queant, uel eius erga nos beneficentiam prouocare. Quia tamen illa pro ſua indulgentia non iure ſummo examinat, perinde accipere, ac ſi puriſſima eſſent: ideoq;, licet immerita, infinitis beneficijs remunerari, tum præſentis uitæ tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac pijs uiris poſitam diſtinctionem recipio: meritoria eſſe bona opera earum, quæ nobis in hac uita conferuntur, gratiarum. ſolius fidei præmium eſſe æternam ſalutem. Mercedem enim laborum, & certaminis coronam, in cœlo Dominus ſemper ferè collocat. Rurſum operum merito ſic tribuere, ut gratiæ adimatur, quod alijs ſuper alias gratijs à Domino cumulamur, eſt contra ſcripturæ doctrinam. Tametſi enim dicit Chriſtus, habenti datum iri, & ſuper multa

S 2 conſtitu-

constitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit, incrementa fidelium, esse gratuitæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes uenite ad aquas: & qui non habetis argentum, uenite, emite absq; argento & absq; ulla commutatione uinum & lac. (Iesaie.55.) Quiquid ergo nunc in salutis adminiculum pijs confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. Tamen & in hac, & illis, testatur se operum habere rationem quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modo nos, sed quæ nobis largitus est dona, sic honorare dignatur.

Hæc si, quo oportuerat, ordine tractata digestaq; essent anteactis seculis, nunquam tantum turbarum ac dissensionum ortum esset. Paulus ait in architectura christianæ doctrinæ retinendum, quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, (1.Corinth.3) præter quod, nullum aliud poni queat. Id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, ut complementum à nobis sequeretur? & uiam aperuit tantum, per quam ipsi nostro marte pergeremus? minime uero, sed quomodo paulo ante posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est, nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus, missum esse, quò ad iustitiam consequendam nos iuuet: sed ut ipse sit nostra iustitia. Nimirum quòd in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito: sed secundũ diuini beneplaciti propositum: quòd eius morte ipsi à mortis damnatione redempti, ac liberati à perditione sumus, quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à patre cœlesti, quòd per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati, quod illi in custodiam dati, pereundi excidendiq; periculo eximimur. ꝙ illi ita inserti, iam uitæ æternæ quodam modo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Necdum finis. Quòd talem eius participationem adepti, utcunq; simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est, ut peccatores simus, ipse nobis iustitia, ut immundi simus, ipse nobis puritas, ut infirmi simus, ut inermes & Sathanæ expositi, ipsi tamen data est in cœlo & in terra potestas, qua pro nobis Sathanam conterat, & infernorum portas confringat. ut corpus mortis adhuc nobiscum circunferamus, ipse tamen nobis uita est. Breuiter quod omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc, inquam, fundamentũ ædificari nos conuenit, si uolumus in templum Domino sanctum crescere. At longe aliter iampridem institutus est orbis. Reperta sunt mortalia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines, antequam Christo inserantur. Quasi uero mentiatur scriptura, cum dicit in morte esse omnes, qui filium non possiderint. Si in morte sunt, quomodo uitæ materiam generarent? Quasi nihil illud ualeat, peccatum esse, quicquid fit extra fidem. Quasi arboris malæ possint extare boni fructus. Christo uero, ubi suam uirtutem exerit, quid pestilentissimi Sophistæ reliquerunt? Aiunt meruisse nobis primam gratiam, hoc est, occasionem merendi. Esse iam nostrarum partium, occasioni oblatæ non deesse. O proiectam impietatis impudentiam? Quis expectasset, ut Christi nomen professi, illum, ita denudatum sua uirtute, tantum non proculcare auderent? Hoc testimonium illis passim redditur: quòd iustificati sint, quicunq; in eum credunt: isti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent, nisi ut singulis ad ipsos iustificandos aperta sit uia. Vtinam uero gustarent quid sibi uelint istæ sententiæ, uitam habere, quicunq; filium Dei habeant: (Tit.3.) quicunq; credit, transijsse à morte in uitam, iustificatum illius gratia, ut hæres efficeretur uitæ æternæ; Christum habere in se manentẽ, per quem Deo adhæreat:

parti-

participem uitæ eius, ſedere cum ipſo in cœleſtibus: traductum eſſe in regnum Dei, & ſalutem conſecutum: & ſimiles innumeræ. Non enim aut comparandæ iuſtitiæ, aut ſalutis acquirendæ facultatem fide Chriſti obtingere ſignificant: ſed utrunq; nobis donari. Proinde ſimul atq; per fidem inſertus es Chriſto, iam filius Dei factus es, cœlorum hæres, iuſtitiæ particeps, uitæ poſſeſſor. ac quo melius eorum mendacia coarguantur, non adeptus merendi oportunitatem: ſed omnia Chriſti merita. Siquidem tibi communicantur. Ita Sorbonicæ ſcholæ, errorum omnium matres, iuſtificationem fidei, quæ pietatis eſt totius ſumma, nobis ſuſtulerunt. Fatentur quidem uerbo iuſtificari fide formata hominem. ſed id poſtea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera, ut ad iuſtitiam ualeant. ut pene per ludibrium uideantur nominare fidem: quia ſine ingenti inuidia ſileri non poterat, cum toties à ſcriptura repetatur. Necdum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo ſuffurantur, quod ad hominē transferant. Quia uident parum ualere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem proprie uocari, ſi diuinæ gratiæ fructus cenſeantur, ex ui liberi arbitrij ea eliciunt: oleum ſcilicet ex lapide. Ac principalem quidem cauſam in gratia eſſe non negant: ſed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium, per quod ſit omne meritum. Neq; id tradunt poſteriores modo ſophiſtæ, ſed eorum Pythagoras Lombardus, quem ſi cum iſtis compares, ſanum & ſobrium eſſe dicas. *Lib. ſenten. 2. diſt. 27.* Miræ profecto cæcitatis fuit, cum Auguſtinum toties in ore haberet, non uidiſſe quanta ſolicitudine uir ille cauerit, ne ulla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Supra, cum de libero arbitrio diſputatio eſſet, recitauimus aliquot in hanc rem ipſius teſtimonia, quibus ſimilia identidem in eius ſcriptis recurrunt. Vt cum ſcribit omne meritum noſtrum non niſi à gratia eſſe, non parari per noſtram ſufficientiam: ſed per gratiam totum fieri. &c. *Epiſt. 105.* ad ſcripturæ lucem cæcutiſſe minus mirum: in qua non ita fœliciter exercitatus fuiſſe apparet. *Ephe. 2.* Nihil tamen deſiderari poſſit aduerſus eos clarius iſto Apoſtoli uerbo. interdicta enim chriſtianis omni gloriatione, rationem, cur gloriari nefas ſit, ſubiungit. Quia Dei factura ſumus, creati ad bona opera, quæ præparauit ut in illis ambulemus. Cum ergo nihil à nobis boni prodeat, niſi quatenus regenerati ſumus, regeneratio autem noſtra, tota, citra exceptionem, Dei ſit, non eſt cur unciam nobis in bonis operibus uindicemus. Poſtremò dum aſſidue inculcant bona opera, ſic interim conſcientias inſtituunt, ut cõfidere nunquam auſint, Deum ſe propitium ac fauentem ſuis operibus habere. Nos autem contra, nulla meriti mentione, ſingulari tamen conſolatione fidelium animos noſtra doctrina erigimus, dum eos docemus in ſuis operibus Deo placere, indubieq; acceptos eſſe. Quin etiam hic exigimus, ut nullũ quiſq; opus tentet aut adgrediatur, ſine fide: hoc eſt, niſi certa animi fiducia prius definiat, Deo placiturum.

Quamobrem ab unico illo fundamento nequaquam abduci nos, ne latũ quidem unguẽ, patiamur. Quo iacto, ſapientes deinde architecti recte atq; ordine ſuperædificant. Nam ſiue doctrina & exhortatione opus eſt, admonent, quod in hoc Dei filius apparuit, ut diſſoluat opera diaboli, ne peccent qui ex Deo ſunt, ſufficere præteritum tempus implendis gentium deſiderijs. *1. Ioannis 3* *1. Petri. 4.* *2. Timoth. 2* Electos Dei, uaſa eſſe miſericordiæ ſelecta in honorem, quæ à ſordibus emundari debeant. Sed omnia ſemel dicuntur, cum oſtenditur, quod tales uelit Chriſtus diſcipulos, qui ſeipſis abnegatis, ac ſublata ſua cruce, ipſum ſequantur. Qui ſeipſum abnegauit, malorum omnium radicem execuit, ne amplius quærat quæ ſua ſunt. Qui crucem ſuam ſuſtulit, ad omnem patientiam ac manſuetudinem ſe comparauit. At Chriſti exemplum, & hæc & alia omnia pietatis ac ſanctitatis officia cõplectitur. Ille ſe patri obedientẽ

præſtitit, ad mortem uſq;. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. Ille patriæ
gloriam toto pectore ſpirauit. Ille animam ſuam pro fratribus poſuit. Ille hoſti-
bus ſuis bene & fecit & precatus eſt. Quod ſi conſolationis uſus fuerit, mirificam
2.Corint.4 afferent conſolationem: quod affligimur, non tamen anxij reddimur: labora-
mus, ſed non deſerimur: humiliamur, ſed non confundimur: deijcimur, ſed non
perimus: mortificationem Ieſu Chriſti ſemper in corpore noſtro circumferentes,
ut uita Ieſu manifeſtetur in nobis. Quòd ſi commortui ſumus, & conuiuemus:
2.Timoth.2 ſi compatimur, & conregnabimus. Quod ita configuramur eius paſſionibus,
Philip.3. donec perueniamus ad reſurrectionis ſimilitudinem: quando pater prædeſtinauit
Roma.8. conformes fieri imaginis filij ſui, quos in ipſo elegit, ut ſit primogenitus inter
cunctos fratres. Itaq; quod neq; mors, neq; præſentia, neq; futura, ſeparabunt nos à
charitate Dei, quæ eſt in Chriſto, quin potius in bonum ac ſalutem cædent om-
nia. Ecce, non iuſtificamus hominem ex operibus coram Deo: ſed omnes qui
ex Deo ſunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: ut ex regno pec-
cati tranſeant in regnũ iuſtitiæ, hoc teſtimonio certam facere ſuam uocationem
&, tanq; arbores, à fructibus iudicari.

Hoc uno uerbo refelli poteſt impiorum quorundam impudentia, qui ca-
2.Petri.1. lumniantur nos abolere bona opera, atq; ab eorꝝ ſtudio abducere homines, cum
dicimus eos non iuſtificari ex operibus, nec ſalutem mereri. deinde nimis facile
ad iuſtitiam iter ſternere, cum in gratuita peccatorum remiſſione ipſam iacere
docemus, & hac illicebra homines, ſuapte ſponte plus nimio procliues, ad pec-
candum allicere: Hæ, inq;, calumniæ uno illo uerbo ſatis refutantur. breuiter
tamen reſpondebo ad utranq;. Per fidei iuſtificationem cauſantur deſtrui bona
opera. Quid ſi magis erigantur & ſtabiliantur? Non enim aut fidem ſomniamus
bonis operibus uacuam, aut iuſtificationem, quæ ſine ijs conſtet. hoc tantum in-
tereſt, ꝙ cum fidem & bona opera neceſſario inter ſe cohærere fateamur, in fide
tamen, non in operibus, iuſtificationem ponimus. Id qua ratione, facile explicatu
promptum eſt: ſi ad Chriſtum modo conuertamur, in quem dirigitur fides, &
unde totam uim accipit. Quare ergo fide iuſtificamur? quia fide apprehendimus
Chriſti iuſtitiam, qua una Deo reconciliamur. Hanc uero apprehendere non
poſſis, quin & ſanctificationem ſimul apprehendas. Datus eſt enim nobis in
iuſtitiam, ſapientiam, ſanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Chriſtus
iuſtificat, quem non ſimul ſanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu
coniuncta hæc beneficia, ut quos ſapientia ſua illuminat, eos redimat, quos
redimit iuſtificet, quos iuſtificat, ſanctificet. Sed quia de iuſtitia & ſanctifica-
tione tantum quæſtio eſt, in ijs inſiſtamus. Inter ſe diſtinguamus licet, inſepa-
rabiliter tamen utranq; Chriſtus in ſe continet. Vis ergo iuſtitiam in Chriſto
adipiſci? Chriſtum ante poſſideas oportet. poſſidere autem non potes, quin
fias ſanctificationis eius particeps, quia in fruſta diſcerpi non poteſt. Cum ergo
hæc beneficia, non niſi ſe ipſum erogando, fruenda nobis Dominus concedat,
utrunq; ſimul largitur, alterum nunq; ſine altero. Ita liquet, q̃ uerum ſit, nos non
ſine operibus, neq; tamen per opera iuſtificari, quoniã in Chriſti participatione,
qua iuſtificamur, non minus ſanctificatio continetur quàm iuſtitia.

Illud quoq; falſiſſimum eſt, abduci hominum animos ab affectu bene
agendi, cum illis merendi opinionem tollimus. Nam quod aiunt nullam fore
curam bene inſtituendæ uitæ, niſi ſpe mercedis propoſita, tota uia errant. Si
enim hoc tantum agitur, ut homines mercedem ſpectent, cum Deo ſeruiunt,
& illi ſuas operas locent aut uendant, parum proficitur. Gratis coli uult, gratis
amari, hunc, inquam, cultorẽ probat, qui præciſa omni ſpe recipiendæ mercedis,

colere tamen eum nõ desinat. Porrò si incitandi sunt homines, nemo possit acriores admouere stimulos, quam redemptionis ac uocationis nostræ fine. quales adhibet uerbum Domini, cum tradit sanguine Christi emundari ab operibus mortuis conscientias nostras, ad seruiendum Deo uiuenti. Liberatos esse nos è manu hostium nostrorum, ut sine timore, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus uitæ nostræ. In hoc apparuisse gratiam Domini, ut abnegata omni impietate, & mundanis desiderijs, sobrie, sancte, & pie uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & apparitionem gloriæ magni Dei & saluatoris. Quare nos non esse constitutos, ut iram nobis concitemus, sed ut salutem consequamur per Christum, Nos esse templa spiritussancti, quæ prophanari sit nefas. nos tenebras non esse, sed lucem in Domino, quos ut filios lucis ambulare oporteat. Nos non ad immunditiem uocatos, sed ad sanctitatem, quia hæc sit uoluntas Dei, sanctificatio nostra, ut nos abstineamus ab illicitis desiderijs. uocationem nostram esse sanctam: ei non responderi, nisi uitæ puritate. In hoc nos esse liberatos à peccato, ut iustitiæ obediamus. An incitari ad charitatem ullo uiuaciori argumento possimus, quam illo Ioannis? ut mutuo nos diligamus quemadmodum dilexit nos Deus. In hoc differre eius filios à filijs diaboli, filios lucis à filijs tenebrarum, quia in dilectione manent: illo item Pauli, nos, si Christo adhæremus, unius esse corporis membra, quæ inuicem adiuuari mutuis officijs conueniat. An ad sanctitatem fortius prouocari, quam dũ rursum ab Ioanne audimus, omnes qui habent hãc spem, sanctificare seipsos: quoniam Deus eorum sanctus est. Quàm dum Christum audimus, se nobis exemplar proponentem ut sua uestigia sequamur? Atq; hæc quidem paucula tantum in gustum proposui. Nam si singula persequi esset animus, longum uolumen cõtexendum foret. Toti parænesibus, adhortationibus, castigationibus pleni sunt Apostoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonũ instituant, idq; citra meriti mentionem. Quin potius inde potissimas ducunt exhortationes, quòd nullo nostro merito, sola Dei misericordia, stet nostra salus. Quemadmodum Paulus, ubi tota epistola disseruit, nullam esse nobis spem uitæ, nisi in Christi iustitia, ubi ad paranæses descendit, per illam Dei miserationem, qua nos dignatus est, obsecrat. Et sane hæc nobis una causa satis esse debuerat, ut Deus in nobis glorificetur. quod si qui Dei gloria non adeo uehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius sufficientissima est, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verum isti quia seruilia forte aliqua coactaq; legis obse quia ingerendis meritis extundunt, mentiuntur nos nihil habere, quo ad bona opera exhortemur, quia non eadem ingredimur uia. Quasi uero talibus obsequijs ualde oblectetur Deus, qui profitetur se hilarem datorem diligere: & quicq; dari, quasi ex tristitia aut necessitate, uetat. Neq; id dico quod id uel respuã, uel negligam adhortationis genus, quod scriptura sæpenumero usurpat, ne ullam omittat nos undiq; animandi rationem. Cõmemorat enĩ mercedem, quã Deus redditurus sit unicuiq; secundũ opera sua. sed illud, unicũ, atq; etiam in multis præcipuum esse, nego. Deinde, exordiũ inde sumendum non cõcedo. Ad hæc nihil facere ad erigenda, qualia isti prædicant, merita contendo: quemadmodũ postea uidebimus. postremo neq; usui esse, nisi doctrina illa præoccupauerit, solo Christi merito, quod per fidem apprehendatur, nos iustificari: nullis autem operum nostrorum meritis: quia nulli ad sanctitatis studium apti esse possunt, nisi qui doctrinam hanc prius imbiberint. Quod & propheta pulchre innuit, dum sic Deum alloquitur, Apud te est propiciatio Domine, ut timearis. nullum enĩ esse Dei cultum ostendit, nisi agnita eius misericordia, qua sola & fundatur, & stabilitur.

Hebr. 9. *Luce. 1.* *Tit. 2* *1. Thess. 5.* *Ephe. 2.* *2. Corin. 6.* *1. The. 4. 6.* *Roma. 6.* *1. Ioannis. 4* *Roma. 12.* *1. Ioannis. 3.* *Ioan. 15.* *Roma. 12.* *Matth. 5.* *Chrysosto. Homili. in genes. 26.* *2. Corint. 9* *Psal. 130.*

Longe uero futiliſſima calũnia, inuitari ad peccandum homines, cum gratui-
tam peccatorum remiſſionem, in qua collocatam ducimus iuſtitiam, affirmamus.
Tanti enim eſſe dicimus, ut nullo noſtro bono penſari poſſit. Ideoq; nunq̃ impe-
trandam, niſi gratuita foret. Porrò nobis quidem eſſe gratuitã, Chriſto non item,
cui tam magno cõſtitit. Nempe ſuo ſacratiſſimo ſanguine, extra quem nullũ ſatis
dignum precium fuit, quo Dei iudicio ſolueretur. Hæc cum docentur homines,
admonentur per ipſos non ſtare, quo minus toties ſacratiſſimus ille ſanguis effun-
datur, quoties peccant. Ad hoc, dicimus eam eſſe noſtrã fœditatem, quæ niſi hu-
ius puriſſimi ſanguinis fonte nunq̃ eluatur. Hæc qui audiunt, an non maiorem
debent cõcipere horrorem peccati, q̃ ſi bonorum operum aſperſione abſtergi di-
ceretur? Et ſiquid Dei habent, quomodo non horreant, ſemel purificati, denuo
ſe in lutum prouoluere, quo huius fontis puritatem, quantum in ſe eſt, cõturbent
Canti. 5. & inficiãt? Laui pedes meos, inquit fidelis anima apud Solomonem, quomodo
rurſum inquinabo illos? Nunc palam eſt, utri & uiliorem peccatorũ remiſſionem
faciant, & iuſtitiæ dignitatem magis proſtituant. Illi Deum friuolis ſuis ſatisfacti-
onibus, hoc eſt ſtercoribus, placari nugantur. Nos grauiorem aſſerimus eſſe pec-
cati noxam, q̃ quæ tam leuibus nugis expietur, grauiorem Dei offenſam, q̃ quæ
his nihili ſatisfactionibus remittatur: proinde hanc ſolius ſanguinis prærogatiuam
eſſe. Illi iuſtitiam, ſicubi deficiat, inſtaurari dicunt ac reparari ſatisfactorijs ope-
ribus. nos precioſiorem eſſe putamus, q̃ ut æquari ulla operum compenſatione
queat. Ideo, ut reſtituatur, ad ſolam Dei miſericordiam confugiendũ eſſe. Cætera,
quæ ad peccatorum remiſſionem pertinent, ex capite quinto petantur.

Nunc perſequamur alia quoq; argumenta: quibus Sathan, per ſuos ſatellites,
fidei iuſtificationẽ aut diruere, aut deterere, molitur. Illud iam excuſſum eſſe puto
calumniatoribus, ne nobiſcum perinde agant, atq; bonorum operum inimicis,
ſiquidem operibus detrahitꝰ iuſtificatio, non ut nulla bona fiant opera, aut bona
eſſe negentur, quæ fiunt: ſed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne ſalutem adſcriba-
mus. Fiducia enim hæc noſtra eſt, hæc gloria & unica ſalutis anchora, quod Cri-
ſtus filius Dei noſter eſt, ac nos in ipſo uiciſſim filij Dei regniq; cœleſtis hære-
des, Dei benignitate, non noſtra dignitate, in ſpem æternæ beatitudinis uocati.
Sed quia alijs præterea machinis, ut dictum eſt, nos impetunt, age in his
quoq; propulſandis pergamus. Primum redeunt ad legales promiſſiones, quas
legis ſuæ cultoribus edidit DOMINVS. Et rogant, uelimus ne irritas
eſſe prorſus, an efficaces? irritas dicere quoniam abſonum ac ridiculum fuerit,
pro confeſſo aſſumunt, alicuius eſſe efficaciæ. Hinc raciocinantꝰ, non ſola fide nos
Deuter. 7. iuſtificari. ſic enim Dominus loquitur. Eritq;, ſi audieris præcepta & iudicia
Iere. 7. hæc cuſtodierisq; ea & feceris, cuſtodiet etiam tibi Dominus pactum & miſeri-
cordiam, quam iurauit patribus tuis, diliget te ac multiplicabit, & benedicet
tibi. &c. Item. Si benedirexeritis uias ueſtras, & ſtudia ueſtra, non ambulaue-
ritis poſt Deos alienos, iudicium feceritis inter uirum & uirum, nec in ma-
Deuter. 11. litiam receſſeritis, ambulabo in medio ueſtri. Nolo mille eiuſdem formæ ſe-
ſtra recitare, quæ quando nihil ſenſu differunt, iſtarum ſolutione explica-
buntur. ſumma, propoſitam teſtatur Moſes in lege benedictionem & male-
dictionem: mortem & uitam. aut benedictionem iſtam ocioſam infructuo-
ſamq; faciamus, oportet, aut non ſolius eſſe fidei iuſtificationem. Iam ſupra
oſtendimus, quomodo ſi in lege hæreamus, omni benedictione defectis, ſola
nobis maledictio imminet, quæ uniuerſis tranſgreſſoribus edicta eſt. non
enim promitit DOMINVS quidpiam, niſi perfectis legis ſuæ cultoribus,
qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per legem
argui-

argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: a qua ut soluatur, è potestate legis exire necesse, est & uelut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, uelut ruptis repagulis, aut effusis habenis, lasciuire permittat: sed spiritualem, quæ perculsam & consternatam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione ac damnatione, qua illam lex uinctam ac constrictam premebat. hanc à subiectione legis liberationem, & ut ita dicam, manumissionem, assequimur, cum, per fidem, misericordiam Dei in Christo apprehendimus, qua securi certiq; reddimur de peccatorum remissione, quorum sensu pungebat nos lex ac mordebat. hac ratione, & quæ in lege nobis offerebantur, promissiones inefficaces forent omnes & irritæ, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim conditio, ut legem perficiamus, à qua ipsæ pendent, & à qua demum prestandæ sunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex sua indulgentia sufficiendo: sed unicũ Christum pro iustitiæ complemento assignat. Nam Apostolus præfatus se aliosq; Iudæos, scientes quod ex legis operibus non iustificatur homo, in Iesum Christum credidisse, rationem subijcit, non ut adiuuarentur ad iustitiæ summam, ex fide Christi: sed ut illa iustificarentur, non ex operibus legis. Si fideles à lege in fidem demigrant, ut in hac iustitiam inueniant, quam abesse ab illa uident, certe iustitiæ legis renunciant. Itaq; amplificet nunc qui uolet retributiones, quæ legis obseruatorem manere dicuntur, modo simul animaduertat, nostra prauitate fieri, ne fructum inde ullum sentiamus, donec aliam ex fide iustitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, ubi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psal. 19. magnifice legis beneficia deprædicat: sed continuo exclamat. Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Item alibi, cum dixisset, cunctas uias Domini bonitatem & ueritatem, timentibus eum, subnectit. Propter nomen tuum Domine propiciaberis prauitati meæ, multa est enim. sic & nos recognoscere debemus, expositam quidem esse nobis in lege, Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire. Quid ergo? an datæ sunt, ut sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum, non esse id meæ sententiæ. dico sane, efficaciam suam ad nos non proferre, quam diu ad operum merita respiciunt. quare, si in se cõsiderentur, quodam modo aboleri: Sic præclaram illã promissionẽ, dedi uobis bona præcepta, quæ qui fecerit, uiuet in ipsis, nullius momenti esse Apostolus docet, si in ea resistamus, nec pilo plus profuturam, quam si data non esset. quia ne sanctissimis quidem Dei seruis competit: qui procul omnes absunt à legis cõplemento, multis uero trãsgressionibus sunt circundati. Sed dum promissiones euangelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorum remissionẽ denuncient, nõ efficiunt modo, ut ipsi Deo accepti simus, sed ut operibus quoq; nostris sit sua gratia. non hoc tm̃, ut ea Dñs grata habeat, sed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebatur legis suę obseruationi, prosequatur. Fateor ergo fideliũ operibus rependi, quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in lege sua Dominus promisit. uerum, in hac retributione consideranda semper est causa, quæ gratiam operibus conciliet. Eam porro triplicem esse cernimus. Prima est, quod DOMINVS, auerso ab operibus serui sui intuitu, quæ confusionem magis quam laudem perpetuo merentur, ipsum in CHRISTO complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium, reconciliat sibi. Altera, quod opera, non æstimata eorum dignitate, paterna benignitate atq; indul-

Galat. 2

Psal. 25

Longe uero futilissima calũnia, inuitari ad peccandum homines, cum gratuitam peccatorum remissionem, in qua collocatam ducimus iustitiam, affirmamus. Tanti enim esse dicimus, ut nullo nostro bono pensari possit. Ideoq; nunq; impetrandam, nisi gratuita foret. Porrò nobis quidem esse gratuitã, Christo non item, cui tam magno cõstitit. Nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullũ satis dignum precium fuit, q Dei iudicio solueretur. Hæc cum docentur homines, admonentur per ipsos non stare, quo minus toties sacratissimus ille sanguis effundatur, quoties peccant. Ad hoc, dicimus eam esse nostrã fœditatem, quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nunq; eluatur. Hæc qui audiunt, an non maiorem debent cõcipere horrorem peccati, q̃ si bonorum operum aspersione abstergi diceretur? Et si quid Dei habent, quomodo non horreant, semel purificati, denuo se in lutum prouoluere, quo huius fontis puritatem, quantum in se est, cõturbent & inficiãt? Laui pedes meos, inquit fidelis anima apud Solomonem, quomodo rursum inquinabo illos? Nunc palam est, utri & uilliorem peccatorũ remissionem faciant, & iustitiæ dignitatem magis prostituant. Illi Deum friuolis suis satisfactionibus, hoc est stercoribus, placari nugantur. Nos grauiorem asserimus esse peccati noxam, q̃ quæ tam leuibus nugis expietur, grauiorem Dei offensam, q̃ quæ his nihili satisfactionibus remittatur: proinde hanc solius sanguinis prærogatiuam esse. Illi iustitiam, sicubi deficiat, instaurari dicunt ac reparari satisfactorijs operibus. nos preciosiorem esse putamus, q̃ ut æquari ulla operum compensatione queat. Ideo, ut restituatur, ad solam Dei misericordiam confugiendũ esse. Cætera, quæ ad peccatorum remissionem pertinent, ex capite quinto petantur.

Canti. 5.

Nunc persequamur alia quoq; argumenta: quibus Sathan, per suos satellites, fidei iustificationẽ aut diruere, aut deterere, molitur. Illud iam excussum esse puto calumniatoribus, ne nobiscum perinde agant, atq; bonorum operum inimicis, siquidem operibus detrahit̃ iustificatio, non ut nulla bona fiant opera, aut bona esse negentur, quæ fiunt: sed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne salutem adscribamus. Fiducia enim hæc nostra est, hæc gloria & unica salutis anchora, q Christus filius Dei noster est, ac nos in ipso uicissim filij Dei regniq; cœlestis hæredes, Dei benignitate, non nostra dignitate, in spem æternæ beatitudinis uocati. Sed quia alijs præterea machinis, ut dictum est, nos impetunt, age in alijs quoq; propulsandis pergamus. Primum redeunt ad legales promissiones, quas legis suæ cultoribus edidit DOMINVS. Et rogant, uelimus ne irritas esse prorsus, an efficaces? irritas dicere quoniam absonum ac ridiculum fuerit, pro confesso assumunt, alicuius esse efficaciæ. Hinc raciocinant̃, non sola fide nos iustificari. sic enim Dominus loquitur. Eritq;, si audieris præcepta & iudicia hæc custodierisq; ea & feceris, custodiet etiam tibi Dominus pactum & misericordiam, quam iurauit patribus tuis, diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi. &c. Item. Si benedirexeritis uias uestras, & studia uestra, non ambulaueritis post Deos alienos, iudicium feceritis inter uirum & uirum, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio uestri. Nolo mille eiusdem formæ frustra recitare, quæ quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. summa, propositam testatur Moses in lege benedictionem & maledictionem: mortem & uitam. aut benedictionem istam ociosam infructuosamq; faciamus, oportet, aut non solius esse fidei iustificationem. Iam supra ostendimus, quomodo si in lege hæreamus, omni benedictione defectis, sola nobis maledictio imminet, quæ uniuersis transgressoribus edicta est. non enim promitit DOMINVS quidpiam, nisi perfectis legis suæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per legem argui,

Deuter. 7.
Iere. 7.
Deuter. 11.

argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua ut soluantur, è potestate legis exire necesse est & uelut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, uelut ruptis repagulis, aut effusis habenis, lasciuire permittat: sed spiritualem, quæ perculsam & consternatam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione ac damnatione, qua illam lex uinctam ac constrictam premebat. hanc à subiectione legis liberationem, & ut ita dicam, manumissionem, assequimur, cum, per fidem, misericordiam Dei in Christo apprehendimus, qua securi certiq; reddimur de peccatorum remissione, quorum sensu pungebat nos lex ac mordebat. hac ratione, & quæ in lege nobis offerebantur, promissiones inefficaces forent omnes & irritæ, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim conditio, ut legem perficiamus, à qua ipsæ pendent, & à qua demum prestandæ sunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex sua indulgentia sufficiendo: sed unicũ Christum pro iustitiæ complemento assignat. Nam Apostolus præfatus se aliosq; Iudæos, scientes quod ex legis operibus non iustificatur homo, in Iesum Christum credidisse, rationem subijcit, non ut adiuuarentur ad iustitiæ summam, ex fide Christi: sed ut illa iustificarentur, non ex operibus legis. Si fideles à lege in fidem demigrant, ut in hac iustitiam inueniant, quam abesse ab illa uident, certe iustitiæ legis renunciant. Itaq; amplificet nunc qui uolet retributiones, quæ legis obseruatorem manere dicuntur, modo simul animaduertat, nostra prauitate fieri, ne fructum inde ullum sentiamus, donec aliam ex fide iustitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, ubi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psal.19. magnifice legis beneficia depredicat: sed continuo exclamat. Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Item alibi, cum dixisset, cunctas uias Domini bonitatem & ueritatem, timentibus eum, subnectit. Propter nomen tuum Domine propiciaberis prauitati meæ, multa est enim. sic & nos recognoscere debemus, expositam quidem esse nobis in lege, Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire. Quid ergo? an datæ sunt, ut sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum, non esse id meæ sententiæ. dico sane, efficaciam suam ad nos non proferre, quandiu ad operum merita respiciunt. quare, si in se cõsiderentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illã promissionẽ, dedi uobis bona præcepta, quæ qui fecerit, uiuet in ipsis, nullius momenti esse Apostolus docet, si in ea resistamus, nec pilo plus profuturam, quam si data non esset. quia ne sanctissimis quidem Dei seruis competit: qui procul omnes absunt à legis cõplemento, multis uero trãsgressionibus sunt circundati. Sed dum promissiones euangelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorum remissionẽ denuncient, nõ efficiunt modo, ut ipsi Deo accepti simus, sed ut operibus quoq; nostris sit sua gratia. non hoc tm̃, ut ea Dñs grata habeat, sed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebatur legis suę obseruationi, prosequatur. Fateor ergo fideliũ operibus rependi, quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in lege sua Dominus promisit. uerum in hac retributione consideranda semper est causa, quæ gratiam operibus conciliet. Eam porro triplicem esse cernimus. Prima est, quod DOMINVS, auerso ab operibus serui sui intuitu, quæ confusionem magis quam laudem perpetuo merentur, ipsum in CHRISTO complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium, reconciliat sibi. Altera, quod opera, non æstimata eorum dignitate, paterna benignitate atq; indul-

Galat. 2

Psal. 25

indulgentia huc honoris attollit, ut alicuius precij habeat. Tertia quod ea ipsa cum uenia suscipiat, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quam uirtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet, quantopere delusi sint sophistæ, qui belle se absurda omnia euasisse putarunt, cum dicerent, non intrinseca sua bonitate ualere opera ad salutem demerendam, sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tanti æstimauit. Atqui non obseruabant interim, quæ meritoria opera esse uolebant, quantum abessent à promissionum conditione, nisi & iustificatio sola fide subnixa, & peccatorum remissio, per quam à maculis, bona quoque opera abstergi necesse habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit, ut accepta sint fidelium opera, unam tantum adnotabant, duas, & eas quidem præcipuas, supprimebant.

Actor. 10 Citant Petri sententiam, quam Lucas in actis recitat: in ueritate comperio, quod non sit personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minime dubium esse uidetur, colligunt, si rectis studijs conciliat sibi homo DEVM, non solius esse Dei beneficium, quod salutem consequitur. imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurrere, ut operibus ad misericordiam flectatur. Verum scripturas nullo modo conciliare possis, nisi duplicem hominis apud DEVM acceptionem recognoscas. Qualis enim natura est homo, nihil in eo reperit DEVS, quo ad misericordiam inclinetur, præter unicam miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contra malorum genere refertum & oneratum hominem, si constat esse, ubi primum à Deo suscipitur, quam ob dotem, quæso, dignum illum Domini uocatione dicemus? facessat ergo inanis meritorum imaginatio: ubi gratuitam clementiam Dominus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio, angeli uoce, dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectum, pessime detorquetur ab ijs, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam bonorum operum studio. Iam enim spiritu sapientiæ illuminatum fuisse Cornelium oportuit, qui uera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem spiritu sanctificatum, qui iustitiæ cultor erat, quam
Galat. 5. illius certissimum esse fructum, Apostolus docet. Ea itaque omnia, quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat à Dei gratia: tantum abest, ut ad eam recipiendam illis suo marte se præpararet. Nulla sane scripturæ syllaba proferetur, quæ non huic doctrinæ consentiat. Nullam esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi: nisi quia modis omnibus perditũ uidet, si sibi relinquatur. Perditum autem quia non uult, suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc uidemus, ut ista acceptio non hominis iustitiam spectet: sed purum sit diuinæ, erga miseros, tantoque beneficio longe indignissimos peccatores, bonitatis documentum. Postquam uero DOMINVS hominem ex abysso perditionis reductum sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam uitam, iam ut nouam creaturam, cum spiritus sui donis, amplectitur. Hæc illa est acceptio, cuius meminit Petrus: quia post suam uocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu: quia Dominus non amare & osculari non potest, quæ per spiritum suum in illis effecit bona. Verum id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos, nisi quia illorũ causa & gratia Dñs ipsa opera, sua acceptione dignat. Vnde enim illis bona opera, nisi quod Dominus illos, quemadmodũ uasa in honorem elegit, ita uult uera puritate exornare? Vnde etiã bona reputant, ac si nihil illis deesset, nisi quod næuis & maculis quæ illis adhærescunt, ueniam benignus

pater

pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco, quam gratos esse Deo, & amabiles suos filios, in quibus notas & lineamenta uultus sui uidet. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationem in nobis esse, docuimus. Quoniam ergo, ubicunq; faciem suam Deus contemplatur, & merito amat, & in honore habet, non sine causa dicitur illis placere fidelium uita, ad sanctitatē & iustitiam composita. sed quia pij, mortali carne circundati adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis uicium redolentia, neq; illis, neq; his, propitius esse potest, nisi in Christo magis quam in seipsis, amplexetur. In hunc modum accipiendi sunt loci, qui clementem ac misericordem iustitiæ cultoribus Dominum testantur. Dicebat Moses Israelitis. Dominus Deus tuus custodiens pactum ac misericodiam diligentibus se, & custodientibus præcepta sua in mille generationes, quæ sententia in frequentem formulam usurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solemni precatione. Dominus Deus Israel, qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulāt coram te, in toto corde suo. Eadem uerba & à Nehemia repetuntur. Siquidem ut in omnibus misericordiæ suæ pactis integritatem ac sanctimoniam uitæ uicissim à seruis suis Dominus stipulatur, ne ludibrio sit sua bonitas, neue quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ suæ, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communionem admissos, uult hac uia in officio continere. Nihilo tamen minus fœdus ipsum, & gratuitum initio feritur, & perpetuo tale manet. Atq; hic obiter notare profuerit, quid distent istæ loquendi formæ à legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quæ ubiq; sparsæ sunt in libris Mosaicis, quando in illis quoq; Euangelicæ multæ occurrunt: sed quæ proprie ad legis ministerium pertinent. Eiusmodi promissiones, quocunq; nomine uocare libeat, sub conditione, si feceris quod tibi præcipit, paratam esse remunerationem denunciant. At cum dicitur DOMINVM custodire pactum misericordiæ ijs qui se diligunt, magis demonstratur, quales sunt serui Domini, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimantur causa, cur illis Dominus benefaciat. Hæc porro demonstrationis ratio. Quemadmodum in hunc finem æternæ uitæ gratia nos dignatur Dominus, ut diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunq; misericordiæ in scriptura promissiones habentur, merito ad hunc diriguntur finem, ut reuereamur & colamus beneficiorum autorem. Quoties ergo audimus DOMINVM bene facere ijs qui legem suam obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari, quod in illis perpetuum esse debet. Hac ratione à Domino nos esse adoptatos, ut ipsum patris loco ueneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus: huc semper enitendum, quo tendit nostra uocatio. Id tamen rursum teneamus, non pendere ab operibus fidelium, complementum misericordiæ Domini. Sed DOMINVM ideo salutis promissionem adimplere in ijs, qui uitæ rectitudine suæ uocationi respondent, quia in illis germana demū filiorum insignia agnoscit, qui spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur, quod est in Psalmo decimoquinto, de ciuibus ecclesiæ. DOMINE quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? innocens manibus & mundo corde &c. Item apud Iesaiam. Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iustitiam, loquitur recta: &c. Non enim firmamentum, quo fideles coram DOMINO subsistant, describitur. sed modus, quo & in suum consortium eos clementissimus pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat, quos sibi cōiungit, eos spi-

Deutero. 7.
2. Reg. 8.
Nehem. 1.
Deute. 29.
Iesaie. 33.

eos ſpiritu ſuo purificat, ut ſibi regnoq; ſuo reddat cõformes. Ergo ſi prima cauſa quæratur, unde pateſiat ſanctis acceſſus in Dei regnũ, unde habeant, ut cõſiſtant in eo ac permaneant, prompta eſt reſponſio, quia Dñs eos ſua miſericordia & adoptauit ſemel, & perpetuo tuetur. Si autem de modo quæſtio eſt, tum ad regenerationem eſt deſcendendum, eiusq; fructus, qui pſalmo illo recenſentur.

At uero plus lõge difficultatis eſſe uidet in his locis, qui & bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari. Plurimi ſunt prioris generis, ubi mandatorum obſeruationes, iuſtificationes uocantur ſeu iuſtitiæ. Alterius generis exemplum eſt, quod apud Moſen habetur. Erit hæc iuſtitia noſtra, ſi cuſtodierimus præcepta iſta omnia. [Deuter. 6] ac ſi promiſſionem eſſe legalem excipias, quæ adnexa conditioni impoſſibili, nihil probet: ſunt alia, de quibus idem reſpondere non poſſis, quale eſt illud. Eritq; tibi id pro iuſtitia coram Domino, reddere pauperi depoſitum. &c. [Deuter. 24] Item quod propheta dicit, zelum, in uindicando Iſraelis probro, imputatum fuiſſe Phinees in iuſtitiam. [Pſal. 106.] Itaq; Phariſæi noſtri temporis, amplam inſultandi materiam hic ſe habere putant. Nam cum dicamus erecta fidei iuſtitia cedere operum iuſtificationem, eodem iure argumentantur, ſi ex operibus iuſtitia, ergo falſum eſt nos ſola fide iuſtificari. Quod legis obſeruationes nuncupantur iuſtitiæ, nihil mirum, ſunt enim reuera. Neq; hoc denegamus legi Dei, quin perfectam iuſtitiam contineat. Tamet ſi enim quia debitores ſumus omnium quæ præcipit, etiam plena eius obedientia defuncti, ſerui inutiles ſumus: quia tamen eam honore iuſtitiæ Dominus dignatus eſt: non detrahemus quod ille dedit. Fatemur ergo lubenter abſolutam legis obedientiam, eſſe iuſtitiam: mandati uniuſcuiuſq; obſeruationem, eſſe iuſtitiæ partem: ſiquidem in reliquis etiam partibus tota iuſtitiæ ſumma conſtet. Sed extare uſquam talem iuſtitiæ formam negamus. Atq; ideo legis iuſtitiam tollimus, non quod manca per ſe ſit ac mutila: ſed quod ob carnis noſtræ debilitatem, nuſquam compareat. At qui non modo præcepta Domini ſimpliciter ſcriptura iuſtitias uocat, ſed operibus quoq; ſanctorum tribuit hoc nomen. [Luc. 1.] Vt cum Zachariam & eius coniugem refert ambulaſſe in iuſtitijs Domini. ſane dum ita loquitur, opera magis ex legis natura æſtimat, quam propria ipſorum conditione. Dominus enim ea, quæ lege continentur, mandauit hominibus in iuſtittam: ſed eam iuſtitiam non exequimur, niſi totam legem obſeruando. Qualibet enim tranſgreſſione corrumpitur. Cum ergo lex nihil niſi iuſtitiam præſcribat, ſi in ipſam reſpicimus, iuſtitiæ ſunt, ſingula eius madata. Si homines ſpectamus, à quibus fiunt, iuſtitiæ laudem minime conſequuntur ex uno opere, in multis tranſgreſſores. & ex eo opere, quod aliqua ſemper ex parte, propter imperfectionem, uitioſum eſt. Sed uenio ad ſecundum genus, in quo præcipua eſt difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus, ad probandam fidei iuſtitiam, quam q de Abraham ſcribitur, fidem illi ſuam pro iuſtitia imputatam fuiſſe. Cum ergo editum facinus à Phinees, imputatum illi fuiſſe ad iuſtitiam dicatur, quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduerſarij noſtri, quaſi re euicta, conſtituunt nos quidem ſine fide non iuſtificari: ſed neq; per eam iuſtificari ſolam. Opera eſſe, quæ iuſtitiam noſtram impleant. Ego hic pios obteſtor, ut ſi ueram iuſtitiæ regulam ex ſola ſcriptura petendam norunt, mecum religioſe & ſerio expendant, quomodo ſcriptura ſecum ipſa, ſine cauillis, rite conciliari poſſit. Cum ſciret Paulus fidei iuſtificationem, ſuffugium eſſe ijs, qui propria iuſtitia deficiuntur, audacter infert iuſtitia operum excluſos, quicunq; fide iuſtificantur. Quoniam uero conſtat omnium illam eſſe fidelium communem, ex eo pari fiducia conſtituit, operibus neminem iuſtificari, quin magis contra,

nullo ope-

nullo operꝝ adminiculo, iuſtificari. Sed aliud eſt diſputare, ꝗd per ſe uale-
ant opera: aliud q̃ loco, poſt ſtabilitã fidei iuſtitiã, habẽda ſint. Si operibus
ſtatuendũ eſt pro dignitate ſua preciũ, indigna eſſe dicimus, quę in conſpe
ctũ Dei prodeant. Ideo nihil operꝝ habere hominẽ, q̃ apud Deũ glorieť.
Inde omni operꝝ adminiculo exutũ ſola fide iuſtificari, Eã porro iuſtitiam
definimus, ꝙ in Chriſti cõmunionẽ receptus peccator, eius gratia deo recõ
ciliať: dũ illius ſanguine purificatus, peccatorꝝ remiſsionẽ obtinet, & iuſti
tia, nõ ſecus ac propria, ueſtitus, corã cęleſti tribunali ſecurus ſubſiſtit. Prę
poſita peccatorꝝ remiſsione, q̃ iã ſequunť bona opera, aliã, q̃ à ſuo merito,
ęſtimationẽ habent: q̃a q̃cquid in illis eſt imperfectũ, Chriſti ꝑfectione cõ
tegiť, q̃cquid næuorꝝ eſt aut ſordiũ, eiuſdẽ puritate abſtergiť, ne in iudicij
diuini quęſtionẽ ueniat. Obliterata igitur oĩm transgreſsionũ culpa: qui-
bus impediuntur hoĩes, ne quicq̃ deo gratũ proferant, ſepulto etiã imper-
fectionis uitio, q̃d bona quoq; opera fœdare ſolet: quę fiunt à fidelibus bo
na opera, iuſta cenſenť, uel quod idẽ eſt, in iuſtitiam imputanť. Nunc mihi
ſi quis iſtud obiectet, ad impugnandã fidei iuſtitiã, primũ interrogabo: nũ
homo iuſtus cenſeať ob unũ aut alterũ ſanctũ opus, reliquis uitę operibus
legis transgreſſor? Plusq̃ abſurdum quidẽ eſt. Deinde requirã, an ob mul
ta quoq; bona opera? ſiquidẽ pręuaricatiõis, aliqua in parte, reus tenetur.
Ne hoc quidẽ contendere audebit, reclamãte legis ſanctiõe, maledictoſq;
oẽs proclamante, qui nõ oĩa legis mandata ad ultimũ impleuerint. Ad hęc
ultra progrediar. Sit ne ullũ opus, quod nullius impuritatis aut imperfecti
onis argui mereať? Et quomodo eſſet coram ijs oculis, quibus nec ſtellę ſa
tis mundę ſunt, nec angeli ſatis iuſti? Ita nullum extare bonum opus, con
cedere cogetur, q̃d nõ & appoſitis ſibi transgreſsionibus, & ſua ipſius cor
ruptione polluatur, ne iuſtitiæ honorẽ teneat. Quod ſi conſtat, à iuſtificati
one fidei proficiſci, ut opera impura alioqui, immũda, dimidiata, indigna
Dei conſpectu, nedũ amore: iuſtitię imputentur: quid huius iactatione, de
ſtruere illã moliuntur, quę ſi nõ eſſet, hanc fruſtra iactarent? uipereum ne
partum facere uolunt? Eo eñ tendunt impiorum dicta. fidei iuſtificationẽ
principium, fundamentũ, cauſam, argumentũ, ſubſtantiam, operum iuſti
ſtitiæ non poſſunt inficiari. Concludunt tñ fide non iuſtificari hominẽ, ꝙ
bona opera quoq; in iuſtitiã reputentur. Omittamus ergo iſtas ineptias, &
quod res eſt, fateamur. Si à fidei iuſtificatiõe dependet, qualiſcunq; tandẽ
cenſetur operꝝ iuſtitia, non modo per hanc nihil imminui: ſed potius cõfir
mari: quo nimirꝝ uis eius potentior elucet. Neq; etiã ſi putemus cõmenda-
ri poſt gratuitã iuſtificationẽ opera, ut & ipſa in locum iuſtificandi homi-
nis: poſtea ſuccedãt aut eiuſmodi officiũ cum fide partiantur. Niſi eñ per
petuo maneat ſolida fidei iuſtificatio, illorꝝ immundities deteget. Nihil au
tem abſonum eſt, ſic fide hominẽ iuſtificari, ut nõ ipſe modo iuſtus ſit, ſed Pſal. 31.
opera quoq; eius, ſupra dignitatẽ, iuſta cẽſeantur. Sic Paulus ut extorque
at beatitudinẽ noſtram, Dei miſericordia, nõ operibus conſtare: urget ma Pſal. 113.
xime illud Dauidis. Beati quorꝝ remiſſę ſunt iniquitates, & quorum tecta Prou. 14.
ſunt peccata. Beatus cui non imputauit Dñs peccatum. Si quis contra ob- Pſal. 1.
trudat innumera elogia, quibus uidetur beatitudo operibus dari, qualia Iacob. 1.
ſunt, Beatus uir qui timet Dñm, qui miſeretur pauperis, qui non ambula Pſal. 106.
uit in conſilio impiorum, qui ſuffert tentationem. Beati qui cuſtodiunt iu & 119.
dicium, immaculati pauperes ſpiritu, mites miſericordes, &c. non efficiẽt, Matth. 5.
quò minus uerꝝ ſit, quod ait Paulus. Quoniam eñ illa, quæ prædicantur,

omnia nunquam ſic ſunt in homine, ut Deo per ſe approbentur: conficitur, miſerum ſemper eſſe hominem, niſi à miſeria, per ueniam peccatorum eximatur. Qoniam ergo uniuerſa, quæ ſcripturis extolluntur, beatitudinis genera, irrita concidunt, ut nullus fructum percipiat homo, niſi beatitudo in peccatorũ remiſſione obtineatur, quæ deinde illis locum faciat: ſequitur hanc eſſe non modo ſummam & pręcipuam: ſed unicam, niſi forte uelis ab illis eneruari, quæ in ea ſola conſiſtunt: Multo iam minus ratiõis eſt, cur nos cõturbare debeat appellatio iuſtorũ, quæ fidelibus plærunq; tribuitur. Iuſtos certe à uitæ ſanctimonia nuncupari fateor. ſed cum in iuſtitiæ ſtudium magis incumbant, quam iuſtitiam ipſam impleant: qualemcunq; hanc iuſtitiam, fidei iuſtificationi cædere par eſt, unde habet id quod eſt.

Sed enim cum Iacobo plus adhuc negocij nobis reſtare aiunt, ut qui aperta
Iacobi .2. uoce nobis repugnet: docet enim & Abrãham ex operibus fuiſſe iuſtificatum, & nos quoq; omnes, operibus iuſtificari, non ſola fide. Quid igitur? pertrahent ne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Chriſti miniſtro habent, ſic accipiẽda eſt eius ſententia, ne à Chriſto, per os Pauli loquente, diſſentiat. Spũs per os Pauli aſſerit, Abraham fide, nõ operibus, iuſtitiã fuiſſe cõſecutum: nos quoq; fide, ſine operibus legis, iuſtificari. Idem ſpiritus per Iacobum tradit, & Abrahæ, & noſtram iuſtitiam, operibus, non fide tantum, conſtare. Spiritum ſecum non pugnare certum eſt. Quæ erit ergo iſtorũ cõcordia? aduerſarijs abunde eſt, ſi conuellerint, quã altiſſimis radicibus ſtabilitam uolumus, fidei iuſtitiam. ſuam aũt conſcientijs tranquillitatẽ reddere, non magnæ curæ eſt. unde uideas quidem eos fidei iuſtificationem ſtrenue arrodere, ſed nullam interim cõſtituere iuſtitię metã, ubi conſcientiæ ſiſtant. Triumphent ergo, ut libet, modo non aliam iactare uictoriam poſſint, ꝙ omnem iuſtitię certitudinẽ ſe ſuſtuliſſe. Ac miſeram quidem hanc uictoriam obtinebũt, ubi extinctà ueritatis luce, mendaciorũ tenebras offundere illis Dñs permittet. Vbicunq; autem ſtabit Dei ueritas, nihil proficient. Nego itaq; iacobi ſententiam, ꝙ aſſidue tanꝙ Achillis clypeum nobis obtendunt, illis uel tantillum ſuffragari. Id quò planum fiat, intuendus primum erit Apoſtoli ſcopus. deinde obſeruandum, ubi hallucinent. Qoniam tũ erant plærịq; (quod malũ in eccleſia perpetuum eſſe ſolet) qui infidelitatem ſuam manifeſte prodebant, quæcunq; propria ſunt fidelium opera negligendo, ac omittendo, falſo tamen fidei nomine gloriari non deſinebant: ſtolidam talium fiduciam hic eludit Iacobus. Non eſt ergo illi propoſitum, ueræ fidei uim ulla ex parte deterere: ſed oſtendere, quã inepte nugatores iſti uacuæ eius imagini tantũ arrogarent, ut hac contenti, ſecure diffluerent in omnem uitiorum licentiam. hoc ſtatu concepto, facile erit animaduertere, ubi peccẽt noſtri aduerſarij. Incidunt enim in duplicem paralogiſmum: Alterum in fidei uocabulo. Alterũ in uerbo iuſtificandi. Quod fidem nominat Apoſtolus, inanem opinionem, procul à fidei ueritate diſſitam, conceſſionis eſt Rhetoricæ. Quod ab initio ipſe demonſtrat his uerbis. Quid prodeſt fratres mei ſiquis fidem dicat ſe habere, opera aũt non habeat? non dicit, ſi fidem quis habeat ſine operibus: ſed ſi iactet. Clarius etiã paulo poſt, ubi deteriorẽ diabolica notitia per ludibrium facit: poſtremo, ubi mortuam uocat. Sed à definitione ſufficienter depræhendas, quid uelit. Tu credis, inquit quod Deus eſt. ſane ſi nihil in iſta fide continetur, niſi ut credatur Deum eſſe, iam nihil mirum eſt, ſi non iuſtificet. Nec uero dũ hoc illi adimitur, quidꝙ derogari putemus fidei Chriſtianæ, cuius longe diuerſa eſt ratio. Quo enim modo uera fides iuſtificat, niſi dum nos Chriſto conglutinat, ut unũ cum illo facti, participatione iuſtitiæ eius fruamur? non ergo eos iuſtificat, quòd diuinæ eſſentiæ notitiã cõcipiant; ſed quod in miſericordię

certitu-

certitudine recumbit? Nondum ſcopum attigimus: niſi diſcutiamus & alterum paralogiſmum. ſiquidem iuſtificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis ſcripturis & ſibi ipſi conſentaneum Iacobum facere uelis, neceſſarium eſt, iuſtificandi uerbum alio ſignificatu accipere, q̃ apud Paulum. Iuſtificari ẽm dicimur Paulo, cũ obliterata iuſtitiæ noſtræ memoria, iuſti reputamur. Eo ſi ſpectaſſet Iacobus, præpoſtere citaſſet illud ex Moſe. Credidit Abraham Deo &c. ſic ẽm contexit. Abraham operibus conſecutus eſt iuſtitiam, quòd filium immolare, iubente Deo, nõ dubitauit. Atq; ita impleta eſt ſcriptura, quæ dicit illum crediſſe Deo, & imputatum ei ad iuſtitiam. Si abſurdũ eſt, effectum eſſe ſua cauſa priorẽ: aut falſo teſtatur Moſes eo loco, imputatam fuiſſe Abrahæ fidem in iuſtitiam: aut ex ea quam in Iſaac offerendo pręſtitit, obedientia iuſtitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Iſmaele, qui iam adoleuerat, anteqũ Iſaac naſceretur, fide ſua iuſtificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus, obedientia diu poſt ſecuta: iuſtitiam ſibi comparaſſe. Quare aut perperam ordinẽ inuertit Iacobus (quod cogitare eſt nefas) aut iuſtificatum, noluit dicere, quaſi promeritus ſit, ut iuſtus cẽſeretur. Quid ergo? certe de iuſtitiæ declaratione, non autem imputatione ipſum loqui apparet. Ac ſi diceret. Qui uera fide iuſti ſunt, ij ſuam iuſtitiam obedientia bonisq; operibus probant, non nuda & imaginaria fidei larua. In ſumma, non diſputat qua ratione iuſtificemur: ſed iuſtitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operũ adminiculum iuſtificari contendit, ita hic iuſtos haberi non patitur, qui bonis careant operibus. huius ſcopi conſideratio nos omni ſcrupulo extricabit. Nam hinc præcipue falluntur noſtri aduerſarij: q̃ putant Iacobum iuſtificationis rationem definire, cum nihil aliud ſtudeat, q̃ prauam eorũ ſecuritatẽ diruere, qui excuſando bonorum operum contemptui, fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi uerba torqueant, nihil præter duas ſentẽtias exprimẽt. Inane fidei ſpectrum non iuſtificare: & fidelem tali imaginatione non contentum, operibus bonis ſuam iuſtitiam declarare.

Quod aũt ex Paulo in eundẽ ſenſum citant, minimum eos iuuat. factores legis, non auditores iuſtificari. Nolo ſolutione Ambroſij euadere, ideo eſſe illud dictum, quia cõplemẽtum legis, ſit in Chriſtum fides. Video ẽm merũ eſſe effugium, quo nihil opus eſt, ubi aperta patet uia. Illic ſtolida cõfidẽtia Iudæos deijcit Apoſtolus, qui ſola legis agnitione ſe uenditabant: cum interim ſummi eſſent eius contemptores. Ne ergo nuda legis peritia tantopere ſibi placerent, admonet, ſi ex lege quæratur iuſtitia, non eius notitiam, ſed obſeruationem quæri. Nos certe iſtud in dubium nõ uocamus, quin legis iuſtitia conſiſtat in operibus. Ac ne illud quidẽ, quin conſiſtat in operum iuſtificatione iuſtitia, ſed nondum probatum eſt operibus nos iuſtificari, niſi unum aliquem proferant, qui legem impleuerit. Non aliud aũt ſenſiſſe Paulũ, erit ſatis amplo teſtimonio orationis contextus. Poſtq̃ gentes ac Iudęos in cõmune iniuſtitię damnauerat: tũ ad diſtributionẽ deſcendit, ac dicit eos, qui ſine lege peccauerũt, ſine lege perire: quod ad gentes refertur: qui uero in lege peccauerunt, per legem iudicari (quod Iudęorum eſt) porro quoniã illi, ſuis pręuaricationibus conniuentes, ſola lege ſuperbiebant, adiungit, q̃d optime congruebat. Non ideo latã eſſe legẽ, ut audita ſolummodo eius uoce, iuſti reddẽtur: ſed tumdemum, ſi obedirẽt. Ac ſi diceret. in lege quęris iuſtitiã? ne auditum eius prætexas, qui parui eſt Rom. 2.

T 2 perſe

per se ponderis:sed afferas opera, quibus declares,legẽ nõ tibi frustra po
sitam.his quoniã deficiebantur oẽs:sequebatur,legis gloriatione esse spo-
liatos.itaq; contrariũ potius ex mente Pauli argumentũ formandũ est.Iu-
stitia legis in operũ perfectione sita est.Nemo iactare potest,se per opera le
gis satisfecisse.Nulla ergo est à lege iustitia.

Iã & ex locis illis pugnant,qbus suã iustitiã fideles examinandã Dei iudi
cio audacter offerũt,ac secundũ eã de se statui cupiũt. Quales sunt. Iudica
me dñe secundũ iustitiã meã,& secundũ innocentiã meã,q̃ sunt in me. Itẽ,
Psal.26. exaudi deus iustitiã meã,pbasti cor meũ & uisitasti nocte,& nõ est inuenta
Psal.7.18. in me iniqtas.Itẽ,retribuet mihi dñs secundũ iustitiã meã,& secundũ puri
18. tatẽ manuũ mearũ repẽdet mihi.Quia custodiui uias dñi,nec impie defeci
à deo meo.Et ero imaculatus,& obseruabo me ab iniqtate mea.Itẽ,iudica
me dñe,quoniã in innocentia mea ambulaui.Nõ sedi cũ uiris mẽdacibus:
cũ iniqua gerentibus nõ introibo:ne perdas cũ impijs animã meã,cũ uiris
sanguinum uitam meam: in quorum manibus iniquitates sunt, dextera
quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. Dixi
supra de fiducia,quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere uiden-
tur. Quæ autem huc adduximus testimonia,nos non ualde impedient,si
secundum suam περίστασιν, hoc est complexum,uel ut uulgo loquuntur,
circũstantiã accipiant. Ea porro duplex est.Nã nec de ipsis in uniuersum
quæstionem haberi uolunt,ut pro totius uitæ tenore, uel damnentur uel
absoluantur.sed specialem causam in iudiciũ disceptandam afferunt.Nec
diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum compa-
ratione, iustitiam sibi arrogant. Primum, cum de homine iustificando a-
gitur, non tantum quæritur, ut bonam in re aliqua particulari causam ha
beat:sed perpetuam quandam tota uita iustitiæ symmetriam. Quare san-
cti, dum ad comprobandam suam innocẽtiam , Dei iudicium implorant:
non seipsos omni noxa solutos,& omni ex parte inculpatos, offerunt:sed
cum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint,cõfisi tamen esse uin-
dicem pauperum,præter ius & ęquitatem afflictorum,causam, in qua in-
nocentes opprimuntur,illi cõmendant.Dum uero secum aduersarios ad
tribunal Dei sistunt,non iactant innocentiam,quæ Dei puritati responsu
ra sit,si seuere conquiratur:sed quia prę aduersariorum malitia , improbi-
tate,astutia,nequitia,sinceritatem,iustitiam,simplicitatem,puritatemq; su
am Deo compertam gratamq; esse norunt:non reformidant,inter se & il-
los , iudicem inuocare. Sic cum Dauid Sauli dicebat.reddat Dominus u-
nicuiq; secundum iustitiam & ueritatem eius,non intelligebat,ut Domi-
1.Sam. 26. nus unumquemq; per se examinaret ac muneraretur pro meritis.sed Do-
minum attestabatur,quanta esset sua innocentia,prout erat Saulis iniqui-
tas.ac ne Paulus quidem,cum hac gloriatione se iactat, quod bonum ha-
2.Cor.1. beat conscientiæ testimonium,se cum simplicitate & integritate uersatum
esse in ecclesia dei:uult eiusmodi gloriatiõe apud deũ niti,sed coactus im-
piorũ calũnijs,fidẽ ac probitatẽ suã,quã diuinę indulgentię acceptã refer-
1.Cor.4. ebat,aduersus quãlibet hoĩm maledicentiã asserit. Videmus em̃ qd alibi
dicat:se nihil esse sibi male consciũ:sed nõ in hoc iustificari.Quia scilicet in
telligebat,iudiciũ Dei humanã lippitudinẽ longe transcendere. Vtcunq;
Psal.113. ergo pij contra impiorum hypocrisim suã innocentiã,deo teste ac iudice,
Psal.63. defendant:ubi tñ cũ solo Deo negociũ est,oẽs uno ore clamant.Ne ingre-
diaris in iudiciũ cũ seruis tuis,qa nõ iustificabit̃ in conspectu tuo omnis ui
uens. suisq; operibus diffisi,libẽter canunt,Bonitas tua melior q̃ uita.

Sunt & alij non absimiles superioribus loci, in quibus resistere etiamnũ quis possit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate sua, iustum esse. *Prou.20.* Item, in semita iustitiæ esse uitam, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratio- *10.12.* ne Ezechiel perhibet uita uicturum, qui iudicium ac iustitiam fecerit. Ni- *Ezec.18.32* hil eorum uel inficiamur, uel obscuramus. Sed prodeat unus ex filijs Adam cum tali integritate. Si nemo est: aut pereant à conspectu Dei oportet, aut ad misericordiæ asylum confugiant. Neqꝫ interim negamus, quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed unde id? nisi quoniã quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur. Quo non tantum intelligimus quod tradunt scholastici: à gratia acceptante habere opera suum ualorem. Illi enim sentiunt, imparia alioqui opera saluti comparandæ, in æqualitatis tamen precium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea, tum alijs transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, nõ aliud ualere, nisi quod Dominus ueniam utrisqꝫ indulget. Quod est, gratuitam homini iustitiam largiri. Neqꝫ tempestiue hic obtruduntur illæ Apostoli precationes, ubi tantam fidelibus perfectionem optat, ut sint inculpati & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem uerba Cœlestini ualde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac uita asserendam. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum respondemus. ad hanc *Ephe.1.* quidem metam adspirare pios omnes debere, ut immaculati aliquando *1.Thes.3.* & inculpati appareãt coram Dei facie, sed quia optima & præstantissima *& alibi.* uitę præsentis ratio nihil aliud est, ꝙ profectus, ad eam metam nos tum demũ peruenturos, ubi hac peccati carne exuti, dño ad plenũ adhęserimus.

Transeamus nunc ad eas sententias, quæ affirmant Dñm unicuiqꝫ redditurum, secundũ opera sua, cuiusmodi sunt. Vnusquisqꝫ referet ꝗd gessit *Matth.16.* in corpore, siue bonũ siue malum. Gloria & honor operanti bonum. Tri- *2.Corin.5.* bulatio & angustia in oẽm animam operantis malũ. Et ibunt, qui bona e- *Rom.2.* gerint, in resurrectionẽ uitę, q malefecerint, in resurrectionẽ iudicij. Veni- *Ioan.5.* te benedicti patris mei: esuriui & dedistis mihi cibũ, sitiui & potum præbu- *Matth.25.* istis &c. Atqꝫ illis quoqꝫ eas cõiungamus, quæ mercedẽ operꝫ appellant ui- *Prou.12.* tam ęternã. Quo in genere sunt. Retributio manuum hominis restitueť ei. *Matth.5.* Qui timet mandatũ, remunerabiť. Gaudete & exultate, ecce merces uestra *Luc.6.* copiosa est in cœlis. unusquisqꝫ mercedẽ accipiet secundũ laborẽ. Quod *1.Cor.3.* unicuiqꝫ dicitur redditurus Deus secundũ opera, paruo negocio dissoluitur. Ordinẽ eñ consequentię magis, ꝙ causam, indicat ista locutio. Extra *Rom.8.* dubium aũt est, Dñm his misericordię suæ gradibus salutẽ nostrã consumare, dum electos à se uocat, uocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia Dñs suos in uitã suscipiat, quia tñ in eius possessionẽ ipsos deducit, per bonorꝫ operum stadiũ, ut quo destinauit ordine suum in illorꝫ opus impleat: nihil mirꝫ, si secundum opera sua dicuntur coronari: quibus haud dubie ad recipiendã immortalitatis coronã præparantur. Quin hac ratione apposite dicuntur salutẽ suã operari, dum bonis operibus incumbendo, uitam æternã meditanť. Neqꝫ tñ inde sequitur, uel ipsos esse salutis sui authores, uel ab ipsorꝫ operibus eam emanare. Quid ergo? simul per Euangelij notitiam, & spiritussancti illuminationẽ adsciti sunt in Christi cõsortium, inchoata est in illis æterna uita, iã ꝗd in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet usqꝫ in diem Dñi Iesu: perficitur porrò, cũ iustitia & sanctitate patrẽ cœlestẽ referẽtes, se filios eius nõ

 degeneres

degeneres eſſe probãt. Ex mercedis noīe nõ eſt, cur opera noſtra ratiocinemur cauſam eſſe ſalutis. Principio iſtud ſancitũ ſit in cordibus noſtris: regnũ cęlorum, nõ ſeruorum ſtipendiũ: ſed filiorum eſſe hęreditatẽ, quã ſoli potiẽ-
Ephe.1. tur, qui à Dño in filios cooptati fuerint, neq; ullã aliã ob cauſam ꝙ ob hãc
Galat.4. adoptionem. nõ eñ erit hæres filius ancillæ, ſed filius liberę: adeoq; in ijs ipſis locis, quibus gloriã æternam, mercedem operibus fore pollicetur ſpiritus ſanctus, hæreditatẽ nominatim exprimendo, aliunde nobis prouenire demonſtrat. Sic Chriſtus opera recenſet, quæ cœli remuneratione compenſat: dum in eius poſſeſsionẽ electos uocat: ſed ſimul adiungit, hæredi-
Matth.25.
Coloſ.3. tatis iure poſſidendũ. Sic Paulus iubet ſeruos, fideliter agentes quod officij ſui eſt, ſperare retributionem à Domino: ſed addit, hæreditatis.

Videmus ut quaſi præſcriptis uerbis diligenter caueant, ne acceptã feramus operibus ęternã beatitudinẽ, ſed Dei adoptiõi. Cur ergo ſimul operum mentionem faciunt? Vno ſcripturæ exemplo iſta quęſtio eluceſcet. Ante
Gene.15.
17. 18. natiuitatem Iſaac, promiſſum erat Abrahæ ſemen, in quo benedicendæ erant oẽs terræ nationes, ſeminis propagatio quę æquatura eſſet ſtellas cœ-
Geneſ. 22. li, & arenas maris, aliaq; ſimilia. Multis poſt annis, ut erat oraculo iuſſus, Abraham ad filium immolandum ſe accingit. Iſta obedientia defunctus recipit promiſsionem. per memetipſum iuraui, dicit Dñs, quia feciſti hãc rem, & non pepercisti proprio filio unigenito, benedicã tibi & multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli, & arenas maris: poſsidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo oẽs gentes terræ: quia obediſti uoci meæ. Quid audimus? an obedientia ſua promeritus eſt benedictionẽ Abraham? cuius promiſsionem receperat, anteq; ędereĩ pręceptum? hic profecto citra ambages tenemus, ijs bonis remunerari Dñm, fidelium opera, quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum cauſę habentem, cur ipſis benefaceret, niſi ſuam miſericordiam. Neq; tñ fruſtratur aut ludit nos Dñs, cum ait ſe operibus rependere, quod gratis, ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus uult nos exerceri, ad meditandam eorum, quę promiſit reuelationem, ac per ea decurrere, ut contendamus ad beatam ſpem nobis propoſitã in cœlis, rite & illis aſſignatur promiſsionum fructus: ad cuius maturitatem nos producunt. Eleganter ex-
Coloſ.1. preſsit utrumq; Apoſtolus, cum diceret officijs charitatis ſtudere Coloſſenſes, propter ſpem in cœlis ſibi repoſitam, de qua ante audierant per ſermonem ueracis Euãgelij. Nam cum ait eos ex Euangelio cognouiſſe, ſpẽ ſibi in cœlis repoſitam, declarat ſolo Chriſto, nullis autem ſuffultam operibus. Dum ipſos ait eius cauſſa laborare, ſignificat currendum eſſe fidelibus toto uitæ ſpacio, ut apprehendant. Ne uero putaremus ad meriti modum redigi, quam nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolam propoſuit, in qua ſe fecit patremfamilias, qui quoſcunq; habet obuios, mittit in uineæ ſuæ culturã, alios quidẽ hora diei prima, alios ſecunda, alios tertia, quoſdã etiam undecima. ueſperi rependit oĩbus æquale preciũ. cuius interpretationẽ breuiter & uere cõplexus eſt, quicunq; ſit ille tandẽ uetu-
L.1.cap.5. ſtus ſcriptor, cuius liber de uocatioe gentiũ, ſub Ambroſij nomine fert. Eius uerbis potius ꝙ meis utar. huius, inqt, cõparationis regula, dñs multimode uocationis uarietatẽ ad unã gratiã pertinentẽ adſtruxit: ubi ſine dubio, q hora undecima intromiſsi in uineã, totius diei operarijs exęquantur, eorum proferunt ſortẽ, qs ad cõmendandã gratię excellentiã, in defectu diei, & cõcluſione uitę, diuina indulgentia munerauit: nõ labori precium ſoluẽs: ſed diuitias bonitatis ſuę in eos, quos ſine operibus elegit, effundens.

ut etiam qui in multo labore sudarunt, nec amplius quàm nouissimi accesserunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem.

Itaque ne agitemus spiritum sanctum huiusmodi promissione commendare operum nostrorum dignitatem, ac si talem mercedem promererentur. Nihil enim nobis scriptura reliquum facit: quo in conspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc est, ut arrogantiam nostram retundat, nos humiliet, deijciat, & prorsus conterat. Verum nostræ imbecillitati sic occurritur: quæ statim alioqui collaberetur ac concideret: nisi hac se expectatione sustineret ac solaretur. primum quàm durum sit, non modo sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abnegare, reputent pro se quisque singuli. Et tamen hoc tyrocinio discipulos suos, hoc est, pios omnes, Christus initiat. Deinde sic per omnem uitam sub crucis disciplina erudit, ne cor adijciant ad bonorum præsentium uel cupiditatem, uel fiduciã. Breuiter sic fere tractat, ut quocunque flectant oculos, quàm longe hic mundus patet, non nisi desperationem sibi ubique obuersantem habeant. Vt Paulus dicat miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustijs ne deficiant, adest illis Dominus, qui monet ut altius caput exerant, & longius oculos conijciant: beatitudinem, quam in mundo non uident. apud se reperturos. hãc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem uocat: nõ operum æstimans meritum, sed compensationem esse significans eorum pressuris, passionibus, contumelijs &c. Quamobrem nihil obest, quo minus uitam æternam, remunerationem, scripturæ exemplo, uocemus: quod in ea Dominus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in consolationem, ex mœstitia in gaudium, ex paupertate in affluentiam, ex ignominia in gloriam recipiat. Omnia denique, quæ perpessi sunt, mala bonis maioribus permutet. sic & nihil erit incommodi, si uitæ sanctitatem, existimemus esse uiam: non quidẽ qua aditum aperiat in gloriã cœlestis regni: sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur. Quin hæc bona eius uoluntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantum ne correlationem meriti ac mercedis imaginentur, in quo importune hærent sophistæ, quia iustum, quem exponimus, finem non considerant. Quàm autem præposterum est, ubi in unum finẽ uocat nos deus Dominus, aliorsum respicere? Nihil clarius est, quàm ad subleuandam aliquo solatio carnis nostræ debilitatem, non autẽ ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, à recto Domini scopo aberrat. Proinde cum scriptura dicit, deum iustum iudicem redditurum olim suis iustitiæ coronam, non tantum cum Augustino excipio: cui redderet iustus iudex coronam, si non donasset gratiam misericors pater? & quomodo esset iustitia, nisi præcessisset gratia..., quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderentur, nisi prius illa indebita darentur? sed aliud etiam addo: quomodo iustitiam imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiæ in illis est, absconderet sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis pœna dignum est immensa benignitate aboleret? solet enim ille uir gratiam nominare uitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur, dum operibus rependitur. At scriptura nos ultra humiliat. Nam præterquam quòd in operibus gloriari uetat, quia sunt gratuita Dei dona: simul fecibus quibusdam semper inquinata esse docet, ut Deo satisfacere non possint, si ad iudicij eius regulam examinentur.

1. Cor. 15. — *Augusti. ad Valent. de gratia & liberali.*

Superioribus locis proximũ sensum habent isti. facite uobis amicos de mãmona iniquitatis: ut cũ defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Diuitibus huius

Luc. 16. 1. Thim. 6.

bus huius seculi pręcipe, nõ supbe sapere, neq; sperare in incertis diuitijs, sed
in Deo uiuo. Bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurisare sibi fun
damentum bonum in futurum, ut apprehendant uitam æternam. Opibus
enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine uitæ æternæ frua-
mur. Respondeo, nos ad ueram eorum intelligentiam nunquam accessu
ros, nisi oculos in scopum conuertamus, quo sua uerba, spiritus dirigit.
Si uerum est quod ait Christus, ibi animum nostrum residere, ubi est the-
saurus noster: quemadmodum filij seculi intenti esse solent ad ea compa-
randa, quæ ad præsentis uitæ delitias faciunt: ita fidelibus uidendum est,
postquam hanc uitam instar somnij mox euanituram didicerũt, ut ea, qui-
bus fere frui uolũt, eo transmittãt, ubi solidam uitam sunt habituri. Quod
ergo faciunt, qui demigrare instituunt in locum aliquem, ubi perpetuam
uitæ sedem elegerunt, nobis imitandum est. pręmittũt illi suas facultates,
neq; illis ad tempus ægre carent, quia se beatiores eo putant, quo plus ha-
bẽt bonorũ, ubi diu sunt futuri. Nobis si cœlum patriã esse credimus, illuc
potius transmittere opes nostras conuenit quam hic retinere, ubi subita
migratione peritura nobis sint. Quomodo autem transmittemus? nempe
si pauperum necessitatibus communicamus: quibus quicquid erogatur, si-
Prouer. 19 bi datum Dominus imputat, unde egregia illa promissio. Qui largit̃ pau
2.Cor.9. peri, Domino fęneratur. Item, Qui benigne seminat, benigne metet. De-
ponuntur enim in manum Domini, quæ fratribus ex charitatis officio
impenduntur. Ille, ut est bonæ fidei depositarius, olim restituet cum co
pioso fœnore. Ergo ne tanti sunt apud Deum nostra officia, ut sint in eius
manu quasi reconditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, cum toties ac
tam aperte id testetur scriptura? Cæterum si quis à mera Dei benignitate
transilire uelit ad operum dignitatem, his testimonijs, ad errorem adstru-
endum, nihil iuuabitur. Nihil enim rite inde colligas, nisi meram diuinæ
erga nos indulgentiæ propensionem: quandoquidem, quo nos ad benefa
ciendum animet quamlibet uel solo eius intuitu indigna sint, quæ illi ex-
hibemus obsequia, nullum tamen perditum sinit.

2.Tessa.1. Sed magis urgent Apostoli uerba: qui dum Thessalonissenses in tribu
lationibus consolatur: eas immitti illis docet, ut digni habeant̃ regno Dei
pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iustum est apud Deum, reddere ijs,
qui uos affligũnt, afflictionem: uobis autem relaxationem nobiscum: cũ
Hebr.6. reuelabitur Dominus Iesus è cœlo. Author uero epistolę ad hebræos, Nõ
est, inquit, iniustus Deus, ut obliuiscatur operis uestri, & dilectionis, quã
ostendistis in nomine ipsius: quòd ministratis sanctis. Ad priorem locum
respondeo, Nullam illic meriti dignitatem significari, sed quia deus pater
uult nos, quos elegit filios, Christo primogenito cõformari: sicut oportuit
illum primo pati, & tum demum intrare in gloriam sibi destinatam: ita &
nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cœlorum. Tribu
lationes ergo dum patimur pro Christi nomine, quædam ueluti notę im-
primũtur nobis, quibus oues gregis sui Dominus signare solet. hac ergo
ratione digni habemur regno Dei: quia stigmata Domini nostri porta-
mus in corpore, quæ sunt filiorum Dei signa. Huc & illæ sententiæ perti-
nent: nos circumferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro, ut
uita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus eius cõformari: ut per-
ueniamus ad similitudinẽ resurrectionis ex mortuis. Quę subijcitur ratio,
non adprobandã ullam dignitatem: sed spem regni Dei confirmãdam p-
tinet, ac si

tinet, ac si diceret. ut iusto Dei iudicio conuenit, uindictam ab inimicis uestris expetere earum, quas uobis intulerint, uexationum: ita uobis relaxationem & quietem à uexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam Dei decere tradit, suorum obsequia obliuioni non mandare: ut prope iniustum fore innuat, si obliuiscatur, hanc ratiōem habet. Dominus, quò segnitiem nostram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore, quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. semper meminerimus, hāc promissionem, ut cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam, nisi præcederet gratuitum misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo incumberet. Eo autem freti, confidere secure debemus, obsequijs etiam nostris, quamlibet indignis, non defuturam à Dei benignitate retributionē. In ea expectatione ut nos confirmet Apostolus: Deum asserit non esse iniustum: quin constaturus sit fidei semel dat. iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis ueritatem, quam ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quem sensum insigne est dictum Augustini: quod ut uir sanctus repetere sæpius pro memorabili non dubitauit: ita non indignum iudico, quod assidue memoria repetamus. fidelis, inquit Dominus: qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, sed omnia promittendo.

Adducuntur & illæ Pauli sententiæ. Si habeam omnem fidem, ita ut montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Item. Nunc manent spes, fides, charitas: sed maxima in his charitas. Item. Super omnia habete charitatem, quæ est uinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri pharisæi, charitate eos iustificari potius quam fide: uirtute nimirum, ut ipsi aiunt, potiore: At nullo negocio dilluitur hæc argutatio. Exposuimus enim alibi ad ueram fidem nihil pertinere, quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoq; de uera fide interpretamur. qua maiorem esse charitatem dicit. non tanquam sit magis meritoria: sed quia magis fructuosa est, quia latius patet, quia pluribus seruit, quia semper uiget. cum fidei usus ad tempus consistat. Si excellentiam spectamus, merito Dei dilectio primas teneat: de qua hic sermo Paulo non est. Siquidem unum istud urget, ut mutua charitate nos in domino uicissim edificemus: sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere. Quis tamen sano iudicio, imo quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur, magis iustificare? uis iustificandi, quæ penes fidem est, non in dignitate operis locat. Sola Dei misericordia, & merito Christi, constat nostra iustificatio: quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interroges, quo sensu iustificationem charitati assignent? respondebunt, quia officiū est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione, iustitiam nobis imputari. Hinc uides, quam belle procedat argumentum. fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed qa instrumentum sit, quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christoq; præterito, ubi summa iustitiæ est, charitatis beneficio nos iustificari pugnant, qa supra fidem excellat. Proinde ac si quis aptiorem esse regē disputet conficiēdo calceo, q̄ sutorē, qa sit infinito pstantior. Hic unus syllogismus amplo documēto est: scholas omnes Sorbonicas, ne summis quidem labris degustare, quid sit fidei iustificatio. Si quis aūt rixator adhuc interpellet, cur fidei nomen tantulo interuallo apud Paulum uarie accipiam, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat.

1. Cor. 13.
Coloss. 3.

conſtat. Cum enim dona illa, que enumerat Paulus, fidei & ſpei quodam modo ſubſint, quia ad cognitionem Dei ſpectant, ea omnia, κατ᾽ ἀνακεφαλαίωσιν, ſub nomine fidei & ſpei complectitur. ac ſi diceret. Et prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia, & ſcientia, hunc habent ſcopum, ut nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem non niſi per ſpem & fidem in hac uita agnoſcimus. Cum ergo fidem & ſpem nomino: hæc omnia ſimul comprehendo. Manent itaq; hęc tria, ſpes, fides, charitas. hoc eſt, Quantacunq; ſit donorum uarietas, huc omnia referuntur. Inter præcipua eſt charitas &c. Ex tertio loco inferunt. ſi perfectionis uinculum eſt charitas: ergo & iuſtitiæ, quæ nihil aliud eſt quam perfectio. primo, ut omittamus perfectionē illic à Paulo uocari, dum probe conſtitutæ eccleſiæ membra inter ſe bene cohærent: ac fateamur, charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim ſemper contra excipiam, ad perfectionem iſtam nunquam nos peruenire, niſi charitatem impleamus. indeq; inferam: cum omnes à charitatis complemento ſint remotiſſimi, ſpem omnem illis perfectionis abſciſſam eſſe.

Nolo ſingula perſequi, quæ hodie ſtulti ſorboniſtæ arrepta ex ſcripturis temere, ut quodq; primum obuium ſe tulit, teſtimonia aduerſum nos iaculātur. ſunt enim quędam ita ridicula, ut nec commemorare ipſe poſſim, niſi uelim haberi merito ineptus. itaq; finem faciam, ubi Chriſti ſententiam explicuero, qua mirum in modum ſibi placent. reſpondet enim legiſconſulto roganti, quid eſſet ad ſalutem neceſſarium. Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. Quid ultra, inquiunt, uolumus? Cum ab ipſo gratiæ authore per man-

Math.19. datorū obſeruatiōem acqrere iubeamur regnū Dei? Quaſi uero nō conſtet, Chriſtū ijs reſpōſa ſua attēperaſſe, qbus cum negociū eſſe ſibi uidebat. hic à legis doctore interrogatus, de ratione obtinendę beatitudinis, neq; id ſimpliciter: ſed quid faciendo, ad ipſam perueniant homines? Et loquentis perſona & ipſa interrogatio, Dominum inducebat, ut ſic reſponderet. Ille, perſuaſione legalis iuſtitiæ imbutus, in operum fiducia cęcutiebat. Deinde non aliud quærebat, niſi quæ eſſent opera iuſtitiæ, quibus ſalus comparetur. Ergo merito remittitur ad legem; in qua eſt abſolutum iuſtitię ſpeculum. Nos quoq; clara uoce prędicamus, ſeruanda eſſe mandata, ſi in operibus uita quęritur, Atq; hæc doctrina cognitu neceſſaria eſt Chriſtianis. Quomō enim ad Chriſtum confugerent, niſi ſe agnoſcerent à uia uitæ in mortis pręcipitium excidiſſe? Quomodo autem intelligerent, quam procul aberrarint à uia uitæ, niſi prius qualis ſit illa intelligant. Tum igitur demum recuperandæ ſalutis aſylum in Chriſto eſſe admonentur, dum cernunt, quantum ſit uitæ ſuæ, cum diuina iuſtitia, quæ legis obſeruatione continetur, diſſidiū. Sūma hæc eſt, ſi in operibus ſalus quæritur, ſeruanda eſſe mandata, quibus inſtituimur ad perfectam iuſtitiam. Sed non eſt hic hęrendum, niſi uelimus in medio curſu deficere. Nemo enim noſtrū ſeruandis mandatis par eſt. Quoniam ergo legis iuſtitia excludimur, ad aliud ſubſidium nos conferamus neceſſe eſt. nempe ad fidem Chriſti. Quam obrem ut hic Dominus, quem uana operum confidentia turgere nouerat, legis doctorem ad legem reuocat: unde diſcat ſe eſſe peccatorem, iudicio obnoxium: ſic, qui eiuſmodi ſui notitia iam humiliati ſunt, alibi, omiſſa legis mentione, gratiæ promiſſione ſolatur. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam uos.

Tandem, poſtquam ſcripturam inuertendo defatigati ſunt, ad argutias & ſophiſmata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus uocatur,

atq;

atq; inde colligunt, nos perperam fidem operibus opponere. Quasi uerò fides, quatenus obedientia est diuinæ uoluntatis, suo merito iustitiam nobis conciliet, ac non potius, quod Dei misericordiam amplectendo, Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in euangelij prędicatione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptijs diluendis si non immoror, ueniam dabunt lectores. Ipsæ enim siue alieno impetu suapte debilitate satis franguntur. Obiectionē tamen unam, quæ speciem habet aliquam rationis, obiter discutere libet: ne quibus, non adeo exercitatis, negocium faciat. Cum eandem esse contrariorum regulam dictet sensus communis: ac peccata singula iniustitiæ nobis uertantur, consentaneum esse aiunt singulis quoq; bonis operibus iustitię & laudem tribui. Qui respondent ab una infidelitate proprie prodire hominum damnationē, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciūt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quam sequuntur deinde uoluntatis diuinæ transgressiones. sed quòd uidentur eandem statuere bonorũ & malorum operum rationem, in ęstimanda iustitia uel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est, perfecta legis obedientia. Itaq; iustus operibus esse non potes, nisi hanc uelut rectam lineam perpetuo uitæ tenore sequeris. Ab ea ubi primum deflexisti, in iniustitiā prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex uno aut paucis operibus contingere: sed ex inflexibili indefessaq; obseruatione diuinæ uoluntatis. At iudicādæ iniustitię multò diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, uno delicto, mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutatores, quod ad illud Iacobi non aduertunt animum. Qui peccauerit in uno, factum omnium rerum iam esse. Quia qui uetuit occidere, uetuit & furari &c. Proinde absurdum uideri non debet, cum dicimus, mortem, iustum esse uniuscuiusq; peccati stipendium: quia Domini indignatione ac ultione digna sunt singula: sed insulsus eris ratiocinator, si ex aduerso inferas, uno bono opere conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

DE SIMILITVDINE ac differentia ueteris & noui testamenti:

Caput VII.

SVMMAM doctrinæ, qua ex uera Dei nostriq; notitia, in salutis communionem peruenimus, suprà, ut potui exequutus sum. Nunc, quod ad stabiliendam eius fidem non parum interest, uice appendicis subnectam: Quoscūq; homines ab initio mundi deus in populi sui sortem cooptauit, eos hac lege, atq; huius doctrinæ uinculo fuisse illi fœderatos. Quāquam autem, quæ ex lege ac prophetis, ad

phetis, ad eius probationem, collegimus teſtimonia, palam faciunt, non a-
liam unquam fuiſſe in Dei populo religionis pietatiſꝗ regulam: quia ta-
men apud ſcriptores multa ſæpe de diſcrimine ueteris ac noui teſtamenti
diſputantur, quæ ſcrupulum parum acuto lectori inijcere poſſint, huic rei
melius atꝗ exactius diſcutiendæ peculiarem locum iure deſtinabimus.
Quinetiam quod utiliſſimum alioqui futurum erat, neceſſarium nobis fe-
cerunt furioſi nonnulli ex Anabaptiſtarum ſecta: qui non aliter de Iſraeli-
tico populo ſentiunt, quam de aliquo porcorum grege, utpote quem nu-
gantur à Domino in hoc terra ſaginatũ, citra ſpem ullam cœleſtis immor-
talitatis. hunc ergo peſtiferum errorem ut arceamus à pijs animis: ſimul e-
tiam ut difficultates omnes eximamus, quæ, audita diuerſitatis mentione,
inter uetus ac nouum teſtamentum, ſuboriri protinus ſolent, obiter inſpi-
ciamus, quid ſimile, quidue diuerſum habeant, quod olim cum Iſraelitis
fœdus, ante Chriſti aduentum, Dominus pepigit: & quod nunc, eo mani-
feſtato, percuſſit nobiſcum.

Ac uno quidem uerbo expediri utrunꝗ poteſt. Patrum omniũ fœdus
adeo ſubſtantia & re ipſa nihil à noſtro differt, ut unum prorſus atꝗ idem
ſit. Adminiſtratio tamen uariat. ſed quia ex tanta breuitate nemo certam
intelligentiam aſſequereť, longiorem explicationem, ſi quid prodeſſe uo-
lumus, perſequi neceſſe eſt. Cæterum in ſimilitudine, uel potius unitate
oſtendenda, ſingulas particulas quæ alibi expeditæ ſunt, ex integro retra-
ctare ſuperuacuum fuerit. In tribus maxime capitibus hic inſiſtendum eſt.
Primum ut teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem, metam
fuiſſe iudæis propoſitam, ad quam demum adſpirarent: ſed in ſpem im-
mortalitatis fuiſſe coaptatos, atꝗ huius adoptionis reuelationem illis fuiſ-
ſe, tum oraculis, tum lege, tum prophetijs, certo commendatam. Deinde
fœdus, quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, ſed ſola Dei
uocantis miſericordia fuiſſe ſuffultum. Tertium & habuiſſe ipſos & co-
gnouiſſe mediatorem Chriſtum, per quem & Deo coniungerentur, & pro-
miſſionum eius compotes forent. Ex quibus ſecundum notiſſimum eſſe
nobis debet. Tot actã luculentis prophetaꝝ teſtimonijs confirmauimus,
à mera fuiſſe bonitate ac indulgentia, quidquid unquam Dominus popu-
lo ſuo bene fecit ac promiſſit. Tertium quoꝗ ſuas habuit ſparſim non ob-
ſcuras demonſtrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.
In hoc ergo explicando, quia & leuius ſupra attactum eſt & de ipſo plus
controuerſiæ nobis faciunt, intentiorem ponemus operam. ſic tamen, ut
ſi quid aliorum explicationi deeſt, obiter ſufficiatur. ſane de omnibus ſi-
Rom.1. mul dubitationem eximit Apoſtolus, cum ait, Deũ patrem, euangelium
Rom.3. quod de filio ſuo ſecũdũ tempus deſtinatum promulgauit, longe ante per
prophetas in ſcripturis ſanctis promiſiſſe. Itẽ fidei iuſtitiam, quæ per euan-
gelium ipſum docetur. teſtimonium habere à lege & prophetis. Euan-
gelium ſiquidem hominis corda non in preſentis uitæ lætitia detinet: ſed
ad ſpem immortalitatis euehit. non terrenis delitijs affigit: ſed ſpem in cœ-
lo repoſitam añuncians, illuc quodam modo tranſportat. ſic enim alibi de-
Ephe.1. finit. Poſteaquam Euangelio credidiſtis, obſignati eſtis ſpiritu promiſſio-
Coloß.1. nis ſancto, qui eſt arrabo hereditatis noſtræ; in redemptionem acquiſitæ
2.Theſ.2. promiſſionis: Item, Audiuimus fidem ueſtram in Chriſto Ieſu, & charita-
tem, erga ſanctos: propter ſpem uobis repoſitam in cœlis, de qua audiſtis
per ſermonem ueracem euangelij. Item. uocauit nos per euangelium,
in partid

in participationem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Vnde & uerbũ salutis & potentia Dei ad saluandos fideles, & regnum cœlorum nuncupatur. Quod si spiritualis est Euangelij doctrina, & ad uitæ incorruptibilis possessionem aditum aperit, ne putemus eos, quibus promissum ac denunciatum fuit, præterita neglectaque animæ cura, in captandis corporis uoluptatibus, instar pecudum obstupuisse. Nec cauilletur hic quispiam, promissiones, quæ in lege & prophetis de Euangelio sunt consignatæ nouo populo esse destinatas. Nam paulo post quam illud posuit, de Euangelio in lege promisso, subijcit. Quæcunque lex continet, ad eos sine dubio proprie dirigi, qui sub lege sunt. In alio id quidem argumento, fateor, sed non adeo erat obliuiosus, ut cum diceret ad Iudæos uere pertinere, quęcunque lex docet, non cogitaret, quid paucis ante uersibus affirmasset, de Euangelio in lege promisso. Clarissime ergo demonstrat Apostolus, ad futuram uitam præcipue spectasse testamentum uetus, cum sub eo dicit Euangelij promissiones contineri. Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia constitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud, quàm paterna Dei indulgentia, iustificari præter suum meritum peccatores pronunciat, & tota eius summa in Christo terminatur. Quis igitur expertos Christi Iudæos facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussum Euangelij fœdus, cuius unicum fundamentum Christus est? Quis alienos reddere à gratuitæ salutis beneficio, quibus administratam fuisse audimus iustitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re liquida disceptemus, habemus insignem Domini sententiam. Abraham exultauit ut uideret diem meum: uidit & gauisus est. Et quod de Abraham testatur illic Christus, ostẽdit Apostolus in fideli populo fuisse uniuersale, cum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius manifestatione, quæ perpetuo fidelibus fuit dispensata. Quare & beata uirgo, & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutem, exhibitionem esse dicunt promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo iurisiurandi sui ueteris fidẽ soluit Dominus, dici non potest, quin eius finis in Christo & uita æterna semper fuerit. Quin Apostolus non fœderis tantum gratia pares nobis facit Israelitas: sed etiam sacramentorum significatione. Nam pœnarum exemplis, quibus castigatos olim fuisse illos scriptura recitat, deterrere Corinthios uolens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur. Non esse cur ullam prærogatiuam nobis uendicemus, quæ nos à Dei uindicta eripiat, quam illi subierant, siquidem non ijsdem modo beneficijs prosecutus sit illos Dominus: sed ijsdem quoque symbolis illustrem inter eos gratiam suam reddiderit. Ac si diceret, si confiditis uos extra periculum esse, quia & baptismus, quo insigniti estis, & cœna, quam quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim contempta Dei bonitate, licentiose lasciuitis: scitote nec Iudæos talibus symbolis caruisse, aduersus quos dum iudicia sua Dominus seuerissime exercuit. Baptisati sunt in transitu maris & nube, qui protegebant ab ardore solis. Transitum illum baptismũ carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro, secundũ quandã proportionẽ respondeat. Verum si id recipit, nõ procedet Apostoli argumentũ, qui hic uult ademptũ Christianis, ne, baptismi prærogatiua, Iudęos præcellere se putent. Nec obnoxium est

Rom. 3.

Ioan 8. ca.

Heb. 13.

Luc. 1.

1. Cor. 10.

huic cauillo, quod protinus ſequitur. Illos eandem nobiſcum ſpiritualē eſcam manducaſſe, ac eundem bibiſſe ſpiritualē potum: quem Chriſtum interpretatur. Obijciunt quidem, ad frangendā hāc Pauli ſententiam, quod ait Chriſtus: Patres ueſtri manducauerūt manna in deſerto, & mortui ſunt
Ioan. 6. qui manducat carnem meam, non morietur in æternum. Quæ duo inter ſe nullo negocio conciliantur. Dominus, quia ſermonem habebat ad auditores, qui tantum uentris alimento quærebant ſaturari: uerum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præſertim uero comparationem mannæ & corporis ſui pro eorum ſenſu ſtatuit. Poſtulabant ut adquirendę ſibi autoritatis gratia, ſuam uirtutem miraculo aliquo approbaret, quale ediderat Moſes in deſerto, cum manna è cœlo impetrauerat. In manna aūt nihil apprehendebant, niſi carnalis inediæ, qua populus tunc affligtabatur, remedium: ad myſterium illud ſublimius, q̃d Paulus reſpicit, non penetrabant. Chriſtus ergo, ut demonſtret quanto præſtantius à ſe beneficium expectare debeant, quàm quod à Moſe collatum patribus ſuis prædicarent, hanc comparationem format. ſi magnum fuit opinione ueſtra & memorabile miraculum, quod Dominus per Moſen populo ſuo, ne in deſerto fame periret, cœleſtem cibum subminiſtrauit, quo ſuſtentaretur ad modicum tempus: hinc colligite, quanto excellentior ſit cibus, qui immortalitatē largitur. Videmus, cur quod in manna præcipuum erat, prætermiſerit Dominus. infimam tantum eius utilitatem notarit. Nempe quoniam Iudæi, uelut exprobrandi ſtudio, Moſen illi obiecerant, qui populi neceſsitati, mannæ remedio, opitulatus eſſet, reſpondet ſe longe ſuperioris gratiæ eſſe adminiſtrū, præ qua uilleſcere merito debeat carnalis populi educatio, quam ſolam tanti æſtimabant. Paulus quia nouerat Dominum, cum man è cœlo deplueret, non in uentris duntaxat paſtum effudiſſe: ſed ſpiritualis quoq; myſterij loco diſpenſaſſe: ad figurandā, quæ in Chriſto habetur, ſpiritualem uiuificationem: partem iſtā quæ conſideratione digniſsima erat: non negligit. Quare certo clareque conficitur, nō eaſdem modo, quibus nos dignatur nunc Dominus, uitæ æternæ ac cœleſtis promiſsiones communicatas fuiſſe Iudæis: ſed etiam ſacramentis uere ſpiritualibus obſignatas.

Quod ſi forſan malūt lectores, eā ipſam ſpūalis teſtamenti reuelationē in lege & ꝓphetis ꝑſpicere, quā illic cōtineri ex Chriſto & Apoſtolis audiunt, huic q̃q; uoto obſequemur. Eoq; libentius, q̃d ita certius conuincentur aduerſarij, ne q̃d poſtea tergiuerſari queāt. Atq; ab ea quidē demōſtratiōe incipiemus, quā tametſi anabaptiſtarū ſupcilio futilē, et pene ridiculā fore ſcio, apud dociles tñ & ſanos plurimū ualebit. Qm̄ em̄ quos in gratiā recepit Dñs, ijs ſe per uerbū uitę cōmunicauit, inde colligo beneficiū quoq; uitę æternę illis fuiſſe cōmunicatum. Dico in uerbo Dei eam ineſſe uitæ efficaciam, ut eius cōmunicatio, certiſsima ſit animę uiuificatio. Cōmunicationem intelligo, non illā generalem, quæ per cœlum & terram, omnesque mundi creaturas, diffunditur: quæ licet uniuerſa uiuificet, pro ſuæ unumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis neceſsitate eruit: ſed iſtam ſpecialem: qua piorū animæ & illuminātur in Dei notitiā, & illi quodammodo copulant. Huiuſmodi uerbi illuminatione cū adhæſerint Deo Adam, Abel, Noah, Abraham, & reliqui patres: dico minime dubiū eſſe, quin illis in regnū Dei immortale fuerit ingreſſus. Erat enim ſolida Dei participatio, quæ extra æternæ uitæ bonum eſſe non poteſt. ſi tamen illud

nonnihil

nõnihil implicitum uidetur, age ad ipsam fœderis formulam transeamus: quæ non placidis modo ingenijs satisfaciet: sed eorum inscitiã abunde coarguet, qui cõtra dicere nitũtur. sic enim semper pepigit cum seruis suis dominus. Ero uobis in Deum, uos eritis mihi in populum. Quibus uerbis & uitam & salutem, & omnem summam beatitudinis comprehendi, prophetę quoque exponebant. Non enim Dauid sine caussa sæpius pronunciat, beatum populum, cuius Dominus est Deus, beatam gentem, quam in hæreditatem sibi elegit. nec terrenę quidem fœlicitatis gratia. sed quoniam à morte eripit, perpetuo conseruat, æternaque misericordia prosequitur, quos in populum assumpsit. Quemadmodum est apud alios prophetas. Tu Deus noster: non moriemur. Dominus rex noster, legislator noster, ipse saluabit nos. Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluaris. sed ne in re su peruacua multũ laboremus, passim in prophetis recurrit hæc admonitio: nihil ad bonorum omniũ affluentiam, adeoque salutis certitudinem deesse, modo nobis dominus sit in Deũ. Et merito. si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus: quoniam se in Deum homini manifestet, cui non salutis thesauros aperiat? hac enim conditione Deus noster est, ut in medio nostri habitet, ut per Mosen testabatur. Obtineri autem talis eius pręsentia nõ potest: ut non simul uita possideatur. Atque ut nihil ultra exprimeret, satis claram habebant uitæ spiritualis promissionem in his uerbis. sum Deus uester: Non enim solis utique corporibus Deum fore denunciabat, sed animis præcipue. animę aũt, nisi per iustitiam deo coniunctę, ab ipso alienę in morte manent. Adsit rursum illa coniunctio, perpetuam salutem secum ducet. Accedit eò, quòd non modo se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quo spes eorum, pręsentibus bonis nõ contenta, in ęternitatem protenderetur. Id porro ualuisse apud eos temporis futuri notationẽ, ostendunt multæ uoces: ubi se non in pręsentibus tantum malis, sed in posterũ consolantur fideles: quod sibi Deus nunquam defuturus esset. Iam uero quę pars erat secunda promissionis, ipsos de Dei benedictione extra terrenę uitę limites erga se proroganda, clarius etiamnum cõfirmabat. Ero Deus seminis uestri post uos Nam si suam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris, erga ipsos multo minus defutura erat eius benignitas. Neque eñ instar hominũ est Deus: qui suum ideo amorem ad amicorũ filios trãsferunt: quia morte interrumpitur eorũ facultas, quo minus ijs, quibus beneuolebant, impendant sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suę profecto misericordię fructũ mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, uolebat illis dñs cõmendare, cũ talẽ describebat, quę in totã familiã exuberaret. huius uero promissiõis ueritatẽ tũ obsignauit dñs, & quasi cõplementum protulit: cũ Deum se Abraham, Isaac, & Iacob, longe post eorũ mortẽ, appellaret. Quid eñ? an non ridicula erat appellatio, si perierãt? perinde eñ fuisset, ac si ita foret locutus. Ego sum Deus eorũ qui nõ sunt. Proinde uno isto argumẽto Sadduceos à Christo cõstrictos fuisse Euãgelistę referunt, ut ne inficiari quidẽ possent resurrectionem mortuorũ à Mose esse testatã. Nempe q ex ipso Mose didicerant oẽs sanctos esse in manu illius. Deut. 33. unde inferre promptũ erat, ne morte quidem extingui, q̃s in tutelã, custodiã, protectionẽque suam recepisset, q mortis & uitę est arbiter.

Psal. 33. & 144.

Hab. c. 1. Iesa. 33. Deute. 33.

Leuit. 26.

Iam, qui præcipuus est cardo in hac controuersia, dispiciamus an non ipsi quoq; fideles sic instituti fuerint à Domino, ut meliorẽ alibi uitam sibi esse sentirent: ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primum, quam illis dispensabat uiuendi conditionem, assiduum erat exercitium: quo admonerentur se omnium esse miserrimos, si in hac modo uita fœlices essent. Adam, uel sola recordatione perditæ fœlicitatis infœlicissimus, anxijs laboribus egestatem suam ægre sustentat. Ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, unde solatium illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filijs alter illi, nefando fratris parricidio, eripitur. Eum habet superstitem, cuius aspectum merito detestetur ac horreat. Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem, dum totus orbis secure delitiatur, cum magna fatigatione, in arca extruenda deterit. Quod mortem effugit, id fit maioribus eius molestijs, quàm si centũ mortes obeundæ essent. Nam, præterquam quòd arca illi est, quasi sepulchrum decem mensium, insuauius nihil esse potest, quam in animalium stercoribus pœne immersum tamdiu detineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiam incidit. Ludibrio se haberi à proprio filio uidet. Et quem magno Dei beneficio saluum ex dilluuio receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur. Abraham, ubi primum uocatur à Domino, à patria, parentibus, amicis, auellitur: in quibus præcipuam uitæ dulcedinem esse putant, ac si illum destinato consilio omnibus uitæ oblectamentis spoliare Dominus uellet. simul terram ingressus est, in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eo ad opem quærendam refugit, ubi, quo se incolumem seruet, necesse habet uxorem prostituere: quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. ubi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursum fame expellitur. Qualis est fœlicitatis, eam terram incolere, ubi toties esuriendum? imo uero inedia pereundum, nisi confugias? simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech: ut caput redimere uxoris iactura, opus habeat. Dum huc atque illuc, multos annos incertus uagatur, assiduis seruorum rixis cõpellitur, nepotem, quem filij loco habebat, à se dimittere. Quæ discessio sine dubio non aliter ab eo accepta fuit, quàm si membri unius sectionem passus foret. Paulo post captiuum ab hostibus abripi audit. Iam ubi ad effœtam senectutem uentũ est, quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimum, orbitate mulctatum se uidet: donec præter spem Ismaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur, perinde ac si ancillæ contumaciam fouendo, domesticæ perturbationis ipse caussa esset. Nascitur demum Isaac: sed ea mercede, ut exturbetur primogenitus Ismael, ac pro derelicto pœne hostiliter proijciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat defessa boni uiri senectus, paulo post mactare ipsum pręcipitur. Quid calamitosius excogitet humana mẽs, quam patrem fieri filij carnificem? si morbo absumptus foret, quis non putasset miserrrimum esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multum esset aucta calamitas. Istud uero omnia calamitatatis exempla superat, patris manu trucidari. sic denique toto uitæ curriculo iactatus ac uexatus fuit, ut si quis, uelut in tabu

in tabula, exemplar calamitosæ uitæ depingere uelit, nihil reperiat magis appositum. Neq; obijciat quispiam, eo non fuisse prorsus infœlicem, quòd à tot tantisque tempestatibus prospere tandem emerserit. Non em̄ beatam uitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spacium laboriose eluctetur: sed qui sine malorum sensu præsentibus bonis placide fruatur. Isaac, qui minoribus malis affligitur, uix tñ minimum suauitatis gustum percipit: eas ipse quoq; uexasiones experitur, quæ beatum esse hominem in terra non sinant. Illum fames fugat, è terra Canaan. Vxor è sinu illi eripitur, uicini illum subinde exagitant, ac modis omnibus premunt, ut de aqua etiam cogatur decertare. Domi suæ à nuribus multum molestiarum sustinet, filiorum dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exilium eius, cui benedixerat. At uero Iacob nihil quàm extremæ infœlicitatis insigne est exemplar. Pueritiam domi inquietissime transigit, inter fratris primogeniti minas ac terrores: quibus demum cedere cogitur. Profugo, à parentibus, ac natali solo, præterquàm quod acerbum est exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius aut humanius accipitur. Parum est, durissimam atq; austerissimam septem annis seruire seruitutem: nisi dolo malo in uxore eludatur. Alterius uxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum est: ubi totum diem solis æstu torreatur, noctu peruigil urgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam uitæ asperitatem dũ annos uiginti sustinet, quotidie nouis soceri iniurijs affligit. Nec domi suæ quietus est: quam uidet uxorum odijs, iurgijs, emulationibus, distractam ac penè dissipatam. ubi domum iubetur se recipere: abitum captare illi necesse est, ignominiosæ fugę similem: nec tamen soceri iniquitatem ita potest effugere, quin eius probris ac contumelijs in medio itinere uexetur. Excipit mox eum multo sæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus supra modum discruciatur ac discerpitur, quamdiu aduentum eius expectat. ubi in conspectũ eius prodit, tanquàm semimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem sentit, quàm sperare ausus fuerat. Adhæc Rachele, unice dilecta coniuge, primo terræ ingressu, priuatur. Postea, quem ab ea filium sustulerat, eoque præ alijs amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem cœperit, declarat ipse, quòd post diuturnas larhrymas solatijs omnibus uiam obstinate claudit, nihil sibi reliquum faciens nisi ut descendat ad filium lugens, in sepulchrum. Interim raptus & defloratio filiæ, in ijs uindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere modo fecerat, apud omnes regiõis incolas, sed pręsentissimum internitionis periculum illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædij caussæ erant? sequitur horrendum illud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam cum inter summa infortunia reponatur uxoris pollutio, quid dicendum sit, ubi à proprio filio perpetratum est id scelus? aliquanto post altero incestu contaminatur familia, ut constantissimum alioqui & infractum calamitatibus animũ tot dedecora labefactare debeant. sub extremum uitæ, dum suæ ac suorum inediæ succurrere quærit, noui infortunij nuntio percellitur, qui intelligit filium alterum in uinculis detineri: quem ut recipiat, Beniamin unicum suum desiderium, permittere alijs cogitur. Quis putet in tanta malorum congerie momentum

illi datũ, ꝙ saltẽ secure respiraret? Itaqꝫ ipse, optimus de se testis, asseuerat
Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per conti-
nuas miserias uitã se transegisse pronunciat, negat profecto eã ꝓsperitatẽ
se sensisse, quę illi à Dño ꝓmissa fuerat. Ergo aut malignus ingratusqꝫ Dei
gratiæ ęstimator erat Iacob: aut uere se miserꝝ fuisse sup̃ terrã profitebatur.
si uera fuit affirmatio: sequit̃ nõ habuisse ipsum spẽ in rebus terrenis defi-
xam. si sancti isti patres, quod utiqꝫ indubitatũ est, beatã uitã expectarunt,
è manu Dñi: aliã ꝙ terrestris uitæ, beatitudinẽ & cogitarunt, & uiderunt.
Quod etiam pulcherrime ostendit Apostolus, fide, inquit, demoratus est
Abrahã in terra promissionis, tanꝙ aliena: in casulis habitando, cũ Isaac,
& Iacob, consortibus eiusdẽ hęreditatis. Expectabat eñ bene fundatã ci-
uitatẽ, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt oẽs isti, non ac-
ceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes, confiten-
tesqꝫ, q̃d hospites & inquilini forent super terrã. Quo significant se patriã
inquirere. ac si desiderio eius, quam reliquerant, tacti fuissent, erat facul-
tas reuertendi. sed meliorem appetebant, nẽpe cœlestem. Vnde Deus nõ
erubescit uocari eorꝝ Deus: quando parauit illis ciuitatẽ. stipitibus eñ ob-
Hebr. 11. tusiores fuissent, tam pertinaciter promissiones consectando, quarum
multa spes in terris apparebat: nisi complementum earum alibi expe-
ctassent. Id uero in primis non sine ratione urget: qui peregrinationem,
hanc uitam nuncuparunt: qualiter & Moses refert. si eñ peregrini & inqui-
Genes. 47. lini sunt in terra Chanaan: ubi promissio Dñi, qua illius constituuntur hę-
redes? Manifeste ergo indicat longius spectare, quod de possessiõe illis do-
minus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non aquisierunt, nisi in
sepulchrum. Quo testabãtur, se sperare fructum promissionis, non nisi
post mortem, percepturos. Atqꝫ hæc caussa est, cur tanti æstimauerit Ia-
cob illic sepeliri, ut iureiurando adegerit filium Ioseph, ad eam pollici-
tatiõem. Cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iam pridem in
cinerem collapsa, uoluerit. Denique aperte constat, in omnibus uitæ
studijs propositam futuræ uitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim
primogenituram tantopere affectasset, tantoqꝫ periculo ambijsset Iacob,
quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni uero
nihil prorsus allatura, nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atqꝫ eũ
Genes. 49. sibi sensum fuisse declarauit ea uoce, quam inter ultimos spiritus edidit, sa-
lutare tuum expectabo Domine. Quam salutem expectasset, cum intelli-
geret se animã expirare: nisi in morte initium nouæ uitæ cerneret? Ecquid
de sanctis ac filijs Dei disceptamus, cum eiusmodi intelligentiæ gustu ne
Num. 23. is quidem caruerit, qui ueritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid eñ
Psal. 116. sibi uolebat Bileam cum diceret, moriatur anima mea morte iustorum: &
Psal. 34. fiãt nouissima mea similia eorꝝ: nisi quod sentiebat id quod postea Dauid
prodidit, preciosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini, mor-
tem uero peccatorum pessimam. si ultima linea & meta in morte foret, nul-
lum in ea notari posset discrimen iusti & impij. sorte, quæ post mortem u-
trosqꝫ diuersa manet, inter se distinguntur.

Nondum ultra Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officij ha-
buisse ducunt, quàm ut carnalem populum. agri ubertate, rerumqꝫ omnũ
copia, ad colendum Deum induceret: Et tamen nisi quis sponte semet offe-
rentem lucem refugiat, perspicua iam extat spiritualis fœderis declaratio.
Quod si ad prophetas descendamus: illic, plenissimo fulgore, & uita æter-
na & reg-

na,& regnum Christi se profert. Ac primum Dauid, qui ut tempore alijs fuit superior,ita pro ordine diuinæ dispēsationis, cœlestia mysteria obscurius, quam illi,adumbrauit,quāta tamē perspicuitate ac certitudine ad eū scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimarit, testatur hæc sententia.aduena hic sum & peregrinus quemadmodum omnes patres mei: Vanitas omnis homo uiuens,uelut umbra quisquæ obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine? spes mea ad te ipsa. sane qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamē in Deum firmitatem retinet,alibi repositam sibi fœlicitatem contemplatur.ad eam contemplationem fideles reuocare solet,quoties uult eos uere consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxaq; & euanida imagine humanæ uitæ locutus est, subijcit. Misericordia autem Domini usq; in ęternum,super timentes eum. Cui simile est quod habet etiam psalmo centesimo nono. Initio Domine tu fundasti terram,& opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt:tu autem permanes. uelut uestis ueterascent: & sicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipse perstas, & anni tui non deficient,filij seruorum tuorum habitabunt, & posteri eorum coram te stabilientur. si ob cœli ac terræ interitum non desinunt pij stabiliri coram Domino,sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse coniunctam. Atq; omnino non potest stare spes ista,nisi in promissionē recumbat, quæ apud Iesaiam exponitur. Cœli,inquit Dominus,sicut fumus liquescent,terra sicut uestimentum atteretur, & habitatores eius, sicut hæc, interibunt. salus autem mea in æternum erit:& iustitia mea non deficiet. ubi iustitiæ ac saluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum resident: sed quatenus ab hominibus sentiuntur. Neq; uero aliter accipere liceat,quæ de fidelium prospero successu passim canit,nisi ut in cœlestis gloriæ manifestationē conferantur. Qualia sunt. custodit Dominus animas sanctorū suorum:de manu peccatoris liberabit eos.lux orta est iusto,& rectis corde lętitia. Itē iustitia pij manet in seculū seculi: cornu eius exaltabitur in gloria desiderium peccatorum peribit. Item.ueruntamen iusti confitebuntur nomini tuo:habitabunt recti cum uultu tuo.Item. In memoria æterna erit iustus. Item. Redimet Dominus animas seruorum suorum. siquidem seruos suos Dominus impiorū libidini non uexandos modo: sed lacerandos perdendosq; sæpe permittit.In tenebris & scallore languere patitur bonos, dum impij pœne inter stellas refulgent, nec illos ita uultus sui serenitate exhilarat,ut diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat, si in pręsentem rerum statum oculos defigant fideles, grauissima tētatione perculsum iri, ac si nulla esset innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeo impietas ut plurimum prosperatur ac floret:dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omniq; crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit, quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint gressus mei: Dum urit me fortuna stultorum, dum improborum prosperitatem uideo. Tandem post narrationem concludit. Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed tormentum est spiritui meo, donec ingrediar in sanctuarium DOMINI, & intelligam nouissimum eorum. Ergo uel ista Dauidis confessione discamus, non ignorasse sanctos patres sub ueteri testamento, quam raro, uel nunquam, in hoc mundo repræsentet Deus, quæ seruis suis pollicetur: atq; ideo

Psal. 39. Psal. 103. Iesa. 51. Psal. 97. Psal. 139. Psal. 111. Psal. 34. Psal. 73.

atq; ideo animos ad Dei ſacrarium ſuſtuliſſe, in quo reconditum habebat,
quod in præſentis uitæ umbra non apparet. Hoc erat ultimum Dei iudici
um, quod cum oculis minime cernerent, fide contenti erant intelligere,
Qua fiducia freti, quidquid eueniret in mundo, uenturum tamen aliquan
do tempus, non dubitabant, quo Dei promiſſiones implerentur: Qualiter
Pſal.17. iſtę uoces teſtantur. Ego in iuſtitia contemplabor faciem tuam, ſatiabor
Pſal.52. ſpecie tua: Ego ſicut oliua uiridis in domo Domini. Item. iuſtus ut palma
Pſal.92. florebit, ſicut cedrus libani frondeſcet. Plantati in domo Domini, in atrijs
Dei noſtri florebunt. adhuc fructificabunt, in ſenecta pingues, ac uirides
erunt. ubi ſpecies iſta & decor fidelium, niſi ubi mundi huius facies, regni
Dei manifeſtatione, inuerſa fuerit? In illam æternitatem cum oculos con
uerterent, contempta pręſentium calamitatum momentanea aſperitate, ſe
cure in has uoces erupebant. Non dabis in æternum ut moriatur iuſtus.
Tu uero præcipitabis ſceleſtos in puteum interitus. Vbi in hoc mundo pu
teus æterni exitij, qui ſceleratos abſorbeat, in quorum fœlicitate hoc quo-
q; alibi numeratur, quod diem extremum in puncto, ſine multo languore
Pſal.55. claudunt? Vbi tanta ſanctorum ſtabilitas quos ubiq; ipſe Dauid non
modo concuti: ſed opprimi & conteri prorſus ubiq; conqueritur? Nempe
ob oculos ſibi ſtatuebat, non quid ferat inſtabilis & pluſquam æſtuaria
mundi uiciſſitudo: ſed quid facturus ſit Dominus, cum ad æternam cœli
ac terræ conſtitutionē olim ſederit. Quemadmonum alio loco eleganter
Pſal.49. deſcribit. Nituntur ſtulti opulentia ſua, ob diuitias multas ſuperbiunt. Et
tamen nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem ſuū à mor
te poſſit: nemo precium redemptionis Deo ſoluere. Cum aūt uideant & ſa
pientes mori, peruerſos pariter & ſtultos interire, & alienis relinquere di-
uitias ſuas, cogitant domos ſibi permanſuras in ſempiternum: habitatio-
nes in ſecula, & nomina ſua in terra celebrant. At homo in honore non per
manebit: ſimilis erit pecudibus, quæ intereunt. hæc meditatio eorum, ſum
ma ſtultitia eſt: quam tamen poſteri cupide æmulantur. Inſtar gregis a-
pud inferos collocabuntur, mors præſidebit illis: exorta luce, recti dña-
buntur eorum: forma ipſorum peribit: infernus ipſorum domicilium. Pri
mum illa ſtultorum irriſio, quod in lubricis & uolubilibus mundi bonis
acquieſcāt, oſtendit longe aliam ſapientibus quęrēdā eſſe fœlicitatē ſed
illic reſurrectionis myſterium euidentius reſerat, ubi, illis perditis & extin
ctis, piorum regnum erigit. Quem enim quęſo dicemus eſſe illum lucis ex
ortum, niſi nouæ uitæ reuelationem, quæ finem præſentis ſequitur? Inde il
la naſcebatur cogitatio, quam in miſeriarū ſolatium, ac tolerantiæ remedi
Pſal.30. um, fideles uſurpabant. Momentum in indignatione Domini, uita in ei-
us miſericordia. Quomodo afflictiones momento terminabant, qui per
totam fere uitam affligebant? ubi tātam uidebant diuinæ benignitatis du
rationem, cuius uix minimum guſtum delibabant? ſi in terra hæſiſſent, ni-
hil tale reperire poterant: ſed quia cœlum intuebantur, agnoſcebant pūc
tum eſſe temporis, quo exercentur per crucem ſancti à Domino: miſera-
tiones ſeculi eſſe, quibus colliguntur. Rurſum impiorum qui per ſomni-
um beati ad diem unum eſſent, æternum ac nunquam finiendum exitium
præuidebant. Vnde illæ uoces. Memoria iuſti in benedictione erit, nomē
autem impiorum putreſcet (Prouerb.10.) Precioſa mors ſanctorum in cō
ſpectu Domini: mors peccatorū peſſima Item apud Samuelem. Dominus
pedes ſanctorum ſeruabit, & impij in tenebris conticeſcent (1. Samuel.2.)
quæ

quæ significant illos probe cognouisse: utcunq; uarie circumferrentur san cti, ultimum tamẽ eorum exitum, uitam ac salutem. Impiorum fœlicitatẽ amœnam esse uiam, qua in mortis uoraginem producantur. Ideo istorũ mortem uocabant exitium incircumcisorum, ut quibus resurrectiõis spes præcisa esset. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem. Deleantur de libro uitæ, & cum iustis non scribantur. (Psal. 69.) præ alijs uero insignis illa sentẽtia Iob (cap 19.) scio q redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum: & in carne mea uidebo Deum saluatorem meũ. reposita est hæc spes mea, in sinu meo. Qui uolunt uenditare suum acumen cauillantur, non esse hęc intelligenda de ultima resurrectione: sed de primo quoq; die, quo sibi mitiorem fore Deũ Iob expectabat. Quod ut illis ex parte demus, extorquebimus tñ uelint, nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob, si cogitatio ne in terra resedisset. Necesse ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatem sustulisse, qui sibi, uel in sepulchro iacenti, redemptorem affore conspexerit, siquidem de pręsenti tantum uita cogitãtibus, mors, extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem eius abscindere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hic nugator quispiam, paucorum fuisse istas uoces, unde minime probetur, talem fuisse inter iudæos doctrinam. Responsum enim à me statim accipiet, paucos istos non prodidisse talibus sententijs arcanã aliquã sententiam, ad q̃ seorsum ac priuatim excellentia tantum ingenia admitterẽtur: sed, ut erant constituti à spiritussancto plebis doctores, quæ communiter edis cenda essent Dei mysteria, & popularis religionis principia esse deberent, palam promulgasse. Cum ergo audiamus publica spiritussancti oracula, quibus de spirituali uita tam clare ac dillucide in iudęorum ecclesia disseruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit, eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, ubi solius terræ, ac terrestris opulentiæ fiat mentio. Ezech. 18. 31. 32.

Si ad posteriores prophetas descendam, illic uero liceat, quasi in campo nostro, libere spaciari. Nam si in Dauide, Iob, Samuele, fuit non difficilis uictoria, illic multo est facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordiæ suæ fœdere tenuit Dominus, ut quo propius, temporis progressu, ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus indies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio, cum prima salutis promissio adæ data fuit, quasi tenues scintillę emicarunt: postea, facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quę magis ac magis deinde emersit, latiusq; fulgorem suum protulit: donec tandem, nubibus omnibus discussis, sol iustitiæ Christus uniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum, ne si, ad causam nostram comprobandam, prophetarum petamus suffragia, illa nos deficiãt. sed quia ingentem materiæ syluam fore uideo: in qua diutius multo immorari necesse sit, quam ferat instituti ratio (esset enim opus longi uoluminis) simulq; uel parum perspicaci lectori uiam me strauisse ex superioribus arbitror, qua, inoffenso cursu, pergere queat, à prolixitate, non adeo in pręsens necessaria, abstinebo. Pręmonitis tñ lectoribus, ut uiam sibi ea claui expedire meminerint, quam prius in manũ illis dedimus. Nẽpe q̃ties fidelis populi beatitudinẽ ꝓphetæ cõmemorant, cuis uix minima uestigia in pręsenti uita conspiciantur, ad hanc distinctionem confugiant. Dei bonitatem quò melius prophetæ commendarent, temporarijs benefi

cijs uelut lineamentis quibusdam populo adumbrasse:sed talem eius pin-
xisse effigiem, quæ mentes extra terram,elementa mundi huius, & peritu
rum seculum,raperet:atq; ad cogitandam futuræ ac spiritualis uitæ fœlici
tatem necessario excitaret. Exemplo uno contenti erimus. Cum Israelitæ,
Babilonem deportati,suam dissipationem morti similimam esse cernerẽt:
dimoueri ab ea opinione uix poterant, quin fabulosum putarent esse,
Ezech. 37. quod de sua restitutione uaticinabatur Ezechiel. quod perinde id æsti-
mabant,ac si denunciasset suscitatum in uitam iri putrida cadauera.Domi
nus ut ostenderet, nec ea ipsa difficultate se impediri, quominus beneficio
suo locum faceret,prophetæ campum aridis ossibus plenum,per uisionẽ,
ostendit: quibus, sola uerbi sui uirtute,spiritum uigoremq; uno momen-
to,reddidit. seruiebat quidẽ ad præsentem incredulitatem corrigẽdam ui-
sio.sed interim Iudæos commonefaciebat, quantũ ultra populi reductio-
nem uirtus domini protenderetur, quæ arida & dispersa ossa, solo nutu,
Iesaia. 26. adeo facile uegetaret. Quare sentẽtiam illam cum altera Iesaiæ rite compa
rabis.uiuent mortui, cum corporibus resurgent, expergiscimini,& exulta
te,qui habitatis in puluere:quia ros uiridis campi, ros tuus:& terram gigã
tũ detrahes in ruinam. Vade popule mi,intra in tabernacula tua:claude o-
stia tua super te, abscondere pauxillum,donec pertranseat indignatio. Ec
ce enim Dominus egredietur de loco suo:ut uisitet iniquitatem habitato-
ris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum,nec operiet diu-
tius interfectos suos. Quanquam si quis ad eiusmodi canonem omnia re-
digere tentet, absurdum fecerit. sunt enim aliquot loci,qui nullo integu-
mento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitem demon-
strant. Quales nonnullos recitauimus: & quales sunt, cum alij pleriq;, tũ
præcipue duo isti,alter apud Iesaiam,sicut cœli noui & terra noua, quæ fa-
Iesa. ulti. cio stare coram me: sic stabit semen uestrum. Et erit mensis ex mense: sab-
bathum ex sabbatho, ueniet omnis caro,ut adoret coram facie mea, dicit
dominus. Et egrediẽtur & uidebunt cadauera uirorum, qui præuaricati
sunt in me,quod uermis eorum non morietur,& ignis non extinguetur. Al-
Dani. 12. ter uero Danielis, In tempore illo consurget Michael princeps magnus,
qui stat pro filijs populi sui: & ueniet tempus angustiæ, quale non fuit,
ex quo gentes esse cęperunt. Ex tunc saluabitur populus tuus omnis, qui
inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex ijs, qui dormiunt in terrræ puluere,
euigilabunt: alij in uitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Iam
in duobus reliquis probandis, patres scilicet Christum,in fœderis sui pig
nus,habuisse, atq; in ipso omnẽ benedictionis fiduciam reposuisse, quia
& minus controuersiæ,& plus claritatis habent, non laborabo. Constitua
mus ergo secure, quod nec ullis Diaboli machinis reuelli queat, uetus te-
stamentum,seu fœdus,quod in Israelitico populo percussit Dominus,nõ
rebus terrenis fuisse limitatũ: sed spiritualis æternæq; uitæ promissionem
continuisse,cuius expectationem omnium animis impressam oportuit, q
in fœdus uere concedebant. Hanc uero insanam ac pernitiosam opinionẽ
procul summoueamus, aut Dominũ nihil aliud proposuisse iudæis, aut il-
los nihil quęsiuisse,pręter uentris saturitatẽ,carnis delitias, florentes opes,
externam potentiam,liberorum fœcunditatem,& quidquid animalis ho-
mo in precio habet. Non enim aliud cœlorum regnũ hodie promittit suis
Christus Dominus, quam ubi recumbant cum Abraham Isaac & Iacob.
ac Iudæos sæculi sui petrus,hęredes esse euangelicę gratię asserebat, quod
filij essent

filij essent prophetarum, comprehensi in fœdere, quod Dominus olim cũ sua gente pepigisset. ac ne id solis uerbis testatum esset, Dominus facto q̃que approbauit. Eo enim, quo resurrexit momento, multos sanctorum resurrectionis suæ cõsortio dignatus est, ac uisendos in ciuitate præbuit: certo arrabone sic dato, quidquid fecit ac passus est, in æternæ salutis acquisitionem, ad ueteris testamenti fideles, non secus quam ad nos pertinere. Nẽpe & eodem fidei spiritu, quo in uitam regeneramur teste Apostolo, prędití fuerunt. Cũ spiritum illum, qui est ueluti quædam immortalitatis in nobis scintilla, unde & arrabo hæreditatis nostræ alibi uocatur, in illis similiter audimus habitasse, quomodo illis uitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis mirum est, eo stuporis olim recidisse sadducæos, ut tum resurrectionem, tum animarum substantiam, abnegarent: quorum utrunque tam illustribus scripturæ testimonijs consignatum habebant. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas, in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati euangelij pœnam daturos, scripturę multo ante prędixissent. sic. n. iusto Dei iudicio cõueniebat mẽtes cęcitate pcutere, quæ oblatum Dei lumẽ respuendo, tenebras ultro sibi accersiuissent. Mosen ergo legunt, & assidue reuoluunt: sed opposito uelamine impediuntur, ne cernant lucem in eius uultu refulgentem atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Christum conuertatur, à quo illum nunc, quantum possunt, abducere ac distrahere student. Math. 27. Actor. 3. Math. 27. 2. Corin. 4.

Quid ergo? inquies, nullum ne discrimen ueteris & noui testamenti relinquetur? Et quid fiet tot scripturæ locis? ubi tanquam res diuersissimę inter se conferuntur. Ego uero libenter recipio, quæ in scriptura commemorantur, differẽtias: sed ita, ut nihil constitutæ iam unitati derogent: quemadmodum uidere erit, ubi eas ordine tractauerimus. sunt autem illę, quantum animaduertere mihi licuit, & meminisse possum, numero quatuor p̃cipue. Quibus si quintam adiungere libeat, minime reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostẽsurum me profiteor, ut ad modum administrationis potius, quam ad substantiam, pertineant. hac ratiõe nihil impedient, quo minus eędem maneant ueteris ac noui testamenti promissiones, atque idem ipsarum promissionum fundamentum, Christus. Porro prima est. Quòd tametsi olim quoque Dominus populi sui mentes in cœlestem hæreditatem uolebat collimare, arrectosque esse animos: quo tamen in spe illius melius alerẽtur, contemplandam sub beneficijs terrenis, ac quodam modo degustandam, exhibebat: nunc, clarius liquidiusque reuelata per euangelium futuræ uitæ gratia, recta ad eius meditationem, omissa inferiori, quam apud Israelitas adhibebat, exercitatione, mentes nostras dirigit. Hoc consilium Domini qui non animaduertunt, non putant ueterem populum altius cõscendisse, quam ad illa, quæ corpori promittebantur, bona. Audiunt toties terram Chanaam nominari, uelut insigne, adeoque unicum legis diuinæ cultoribus p̃mium. Audiũt, nihil seuerius Dñm eiusdẽ legis transgressoribus interminari, q̃ ab eius terræ possessione, expellendos, ac dispergẽdos in alienas regiones. Vident in hanc ferè summam recidere, quæcunque uel benedictiones uel maledictiones à Mose denunciant. Ex ijs minimę dubitanter cõstituũt: Iudęos, non sua causa sed aliena, fuisse à cęteris populis segregatos. nempe ut imaginẽ haberet Christiana ecclesia, in cuius externa specie spiritualiũ rerum documẽta cerneret. sed cũ aliq̃ties scriptura demonstret huc terrena, quibus eos prosequebatur, beneficia Dominũ destinasse: ut

ad ſpem cœleſtium ita ipſos manuduceret; eiuſmodi diſpenſationem non
conſiderare, nimiæ imperitiæ, nedicam hebetudinis, fuit. Cum hoc homi-
nū genere ſtatus controuerſiæ nobis eſt, quod illi poſſeſſionem terræ Cha-
naan, Iſraelitis pro ſumma atq; ultima beatitudine habitam, nobis, poſt re-
uelatum Chriſtum, cœleſtem hereditatem figurare docent. Nos contra cō-
tendimus, in terrena, qua fruebantur, poſſeſſione, uelut in ſpecula, futurā,
quam ſibi in cœlis preparatam crederent, hæreditatem eſſe intuitos. Id me-
lius elucebit ex ſimilitudine, quam poſuit Paulus ad Galat. Comparat Iu-
dæorum gentem hęredi paruulo, qui ad ſe regendum nondum idoneus,
pædagogi, cuius cuſtodiæ commiſſus eſt, ductum ſequitur. Quod autem
eam ad ceremonias ſimilitudinem refert, nihil obſtat, quominus huc quo-
q; aptiſſime applicetur. Eadem ergo illis hęreditas, quę nobis deſtinata fu-
it, ſed cuius adeūdæ & tractandæ nondum p̱ etatē capaces forent. Eadā in-
ter illos ecclesia: ſed cuius ætas adhuc puerilis erat, ſub hac ergo pædago-
gia illos continuit Dominus, ut ſpirituales promiſſiones non ita nudas &
apertas illis daret: ſed terrenis quodammodo adumbratas. Abraham er-
gò, Iſaac, & Iacob, eorumq; poſteritatem cum in ſpem immortalitatis co-
optaret, terram Chanaam in hæreditatem illis promiſit: non in qua ſpes ſu-
as terminarent, ſed cuius aſpectu, in ſpem ueræ illius, quæ nondum appa-
rebat, hæreditatis ſe exercerent ac confirmarent: ac ne hallucinari poſſent,
dabatur ſuperior promiſſio, quæ terram illam non ſupremum eſſe Dei be-
neficium teſtaretur. ſic Abraham in accepta terræ promiſſione torpere
non ſinitur: ſed maiori promiſſione erigitur illius mens in Dominum,
Audit enim. Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna ualde.
Genes. 15. Hic uidemus, Abrahamo proponi finem ſuæ mercedis in Domino: ne il-
lam quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: ſed immarceſ-
ſibilem eſſe reputet. ſubiungi deinde terræ poſſeſſionem, non alia conditi-
one, quam ut ſit diuinæ beneuolentiæ ſymbolum, ac cœleſtis hæreditatis
typus. Quem ſanctis fuiſſe ſenſum, eorum uoces declarant. ſic Dauid à be-
Psal. 73. nedictionibus temporarijs ad ſummam illam atq; ultimam aſſurgit. Lan-
Psal. 16. guet, inquit, tui deſiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in ſem-
Psal. 142. piternum. Item. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu es qui
conſeruas hæreditatem meam mihi. Item. clamaui ad te Domine. Dixi tu
es ſpes mea, portio mea in terra uinorum. Qui ſic loqui audent: ſe profec-
to, mundum, & quidquid eſt bonorum præſentium, ſpe ſua tranſcendere
Psal. 37. profitētur. Hanc tñ futuri ſæculi beatitudinem prophetæ ſæpius ſub ti-
Iob. 18. po, quem à Domino acceperant, deſcribunt. Qualiter intelligendæ ſunt
Prouer. 2. iſtæ ſententiæ. Quòd pij hæreditate obtinebunt terram, ſcelerati autem ex
Apud Iesa. ea diſperdentur. Quòd Ieruſalem omne genus diuitijs abūdabit, & Sion
multis lo- rerum omnium copia diffluet. Quæ omnia non in terram peregrinatio-
cis. nis noſtræ, aut in terreſtrem Ieruſalem propriæ competere: ſed in uerā pa-
triam fidelium, ac cœleſtem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictio-
Psal. 132. nem & uitam mandauit in perpetuum. Hæc ratio eſt, cur maioris, quam
nunc deceat, æſtimaſſe mortalem uitam, eiuſq; benedictiones, ſancti le-
gantur, ſub ueteri teſtamento. Tametſi enim probe nouerant, non eſſe in
ea, tanquam in curſus ſui meta, conſiſtendum: quia tamē recognoſcebant,
quæ illic, ad eos, pro teneritudinis ipſorum modulo, exercēdos, gratiæ ſuę
lineamenta Dominus impreſſerat: maiori eius ſuauitate afficiebant quā
ſi ipſam per ſe conſideraſſent. Quemadmodum autem Dominus, bene-
uolenti

uolentiam suam erga fideles præsentibus bonis testando, spiritualem fœlicitatem eiusmodi tipis ac symbolis tunc adumbrabat: ita è conuerso dabat, in pœnis corporeis, in reprobos iudicij sui documenta. Itaq;, ut Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant: ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiam ac conuenientiam, ut sic loquar, dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo uarietatem: ut qui ad quælibet hominis delicta sæuis horrendisq; supplicijs uindicanda olim subitus, nunc, uelut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitius, & rarius multo puniat, & parum abest, quin ob id diuersos ueteris & noui testamenti Deos imaginentur. Verum talibus scrupulis facile expediemur: si animum referemus ad istam Domini dispensationem, Quod tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam, terrestribus beneficijs: tum spiritualis mortis grauitatem, corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore uoluit: quo testamentum suum, quodammodo adhuc inuolutum, Israelitico populo tradebat.

Alterum ueteris & noui testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud, absente ueritate, imaginem tãtum, & pro corpore umbram ostentabat: hoc præsentem ueritatem & corpus solidum exhibet. Atq; huius ferè fit mẽtio, ubicunq; ueteri testamento nouum opponitũ, fusior tñ est eius tractatio in epistola ad hebræos, quam alibi usquam: Illic disputat Apostolus aduersus eos, qui legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant, nisi ut secum traherent religionis totius ruinam. Quò hunc errorẽ refutet, assumit quòd de Christi sacerdotio prędictum apud prophetam fuerat. Nam cum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud, ubi alij alijs sucessores quotidie substituebantur. Præualere autem noui istius sacerdotis institutionẽ probat, quòd iuramento stabilitur. subiũgit pŏstea, in ea sacerdotij translatione uerti etiam testamenti mutationem. Atq; id necessarium fuisse, ratione confirmat, quoniam ea erat legis imbecillitas, quæ nihil adducere ad perfectionem posset. Tum deinde prosequi, quæ illa fuerat imbecillitas, quòd externas carnis iustitias habuerit, quæ cultores suos non possent secundum conscientiam perfectos reddere: quod pecudum uictimis nec peccata delere, nec ueram sanctitatem conciliare poterat. Cõcludit ergo, umbram fuisse in ipsa futurorum bonorum: non uiuam rerum speciem: ideoq; non aliud habuisse officij, nisi ut introductio esset in spem meliorem, quæ in euangelio exhibetur. Hic uidendum est, qua parte fœdus legale, cum fœdere euangelico: Christi ministerium, cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo testamenta dissidium. sed cum status quæstionis alio nos ducat, eò tendendum est, ut uerum reperiamus. fœdus ergo, quod æternum & nunquam interiturũ semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, unde tandem habet, ut statum ratumq; sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Moysem præscribit: quæ sunt uelut solemnia confirmationis symbola. Id in contentionem ueniebat, cædere ne oporteret Christo, quæ in lege ordinatæ erant ceremoniæ? Hæ uero tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, uel certe accessiones ac annexa, & ut uulgus loquitur, accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent. Qualiter & alijs sacramentis dari solet. Proinde, in summa, uetus testamentum hoc loco appellatur, solemnis confirmã

Cã. 7. 8. 9. 10.

di fœderis ratio, ceremonijs & sacrificijs comprehēsa. In ea q̄niã nihil solidum subest, nisi ulterius transeat, oportuisse antiquari & abrogari, contēdit Apostolus, ut Christo potioris testamenti sponsori ac mediatori locus daretur: per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratę, quæ sub lege manebant. Quod si malis, ita accipe, uetus fuisse Domini testamentum, quod umbratili & inefficaci ceremoniarum obseruatiōe inuolutum tradebatur. Ideoq; temporarium fuisse: quia ueluti in suspenso erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum uero demum nouum æternumq; factum fuisse: postquam Christi sanguine consecratum stabilitumq; fuit. Vnde calicem, quem discipulis in cœna porrigit, Christus noui testamēti calicem uocat, in suo sanguine, ut significet tum uere Dei testamento suã constare ueritatẽ, per quã nouum fit & ęternum, dum sanguine suo obsignatur. hinc liquet, quo sensu dixerit Apostolus legis pædagogia deductos fuisse Iudęos ad Christũ:

Gal. 3. & 4. antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoq; filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. sic ergo uerbi sui lucem illis Dominus dispensauit, ut eam eminus adhuc & obscure cernerent. Ideo hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ uocabulo Paulus notat: quam elementis huius mundi, & externis obseruatiunculis, tanquam regulis puerilis disciplinæ, uoluit Dominus exerceri: donec effulgeret Christus: per quem fidelis populi cognitionē adolescere oportebat. Hanc

Mat. 11. distinctionem signauit Christus ipse cum diceret, legem & prophetas fuisse usq; ad Ioannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid lex & prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? Nempe gustum prębebant eius sapientiæ, quæ olim ad liquidum manifestanda erat: & procul, emicantem præmonstrabant. Vbi aũt digito potest ostendi Christus, reseratũ est reg-

Coloss. 2. num Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligẽtiæ: quibus prope ad ipsa cœli adyta penetratur. Nec obstat, quod nemo fere in Christiana ecclesia reperiri queat, q̄ fidei prẹstãtia sit cum Abrahã cōponendus. Quòd ea ui spiritus excelluerint ꝓphetę, qua hodieq; orbem uniuersum illuminant. Non. n. quid in paucos gratię contulerit Dominus, hic quęrit̃: sed quã in populo dicendo ordinariã dispensationē secutus sit. Qualis apud illos ipsos prophetas, qui peculiari supra alios cognitione prędititi fuerunt, habet̃. Nam & obscura, ceu de rebus longinqs, & tipis inclusa est eorum prædicatio. Ad hęc utcunq; mirifica in illis notitia emineret, cum tamen ad communem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorꝝ grege ipsi q̄q; censent̃. Postremo, nunq̃ tãta ullis tũc cōtigit ꝑspicientia, q̄ nō seculi obscuritatē, aliqua ex parte, resipiceret. Vñ

Math. 13. illud Christi. Multi reges & ꝓphetæ desiderarũt uidere q̄ nos uidetis, et nō uiderunt: & audire q̄ uos auditis, nec audierunt. Itaq; ur̃i oculi beati, q̄a uidẽt: et aures q̄a audiũt. Et sane hac ꝓrogatiua Chr̃i prẹsentiã pollere ęquũ fuit, ut ab ea dillucidior emergeret cœlestium mysteriorum reuelatio.

Nunc ad tertiũ discrimen: q̄d ex Iere. sumit̃, cuius sunt uerba. Ecce dies uenient, dicit Dñs, & feriã domui Israel et domui Iuda fœdus nouũ: non secundũ pactum, quod pepigi cũ patribus ur̃is, in die, qua apprehẽdi manũ eorꝝ, ut educerem eos è terra Aegypti. pactũ q irritũ fecerunt, q̄uis dominarer eorꝝ. sed hoc erit pactũ, q̄d feriam cũ domo Israel. ponam legē meam in

Ierem. 31.

uiscerbus

uiſceribus eorum, cordibus eorum inſcribam eam: & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit unuſquiſq; proximum ſuum, uir fratrem ſuum. Omnes enim cognoſcent me, à minimo uſq; ad maximum. Ex quibus occaſionem accepit Apoſtolus, comparationis huius inter legem & Euangelium ſtatuendæ: ut illam, uocaret literalem: hoc, ſpiritualem doctrinam: illam diceret fuiſſe deformatam in tabulis lapideis: hoc fuiſſe cordibus inſcriptum: illam eſſe prædicationem mortis, hoc uitæ: illam damnationis, hoc iuſtitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Cum Apoſtolo propoſitum fuerit, mentem prophetæ enarrare, uerba unius expendere ſatis fuerit, ut aſſequamur utriuſq; ſenſum. Quanquam eſt aliquid inter eos diſſimile. Odioſius enim loquitur de lege Apoſtolus, quam propheta. Neq; id ſimplici legis reſpectu, ſed quod erant nebulones quidam, legis ἐθελοζηλοί, qui peruerſo ceremoniarum ſtudio, Euangelij claritatē obſcurabant: de legis natura, ſecundum eorum errorem, ac ſtultam affectionem, diſputat. Ergo id peculiare in Paulo obſeruare operæprecium erit. Vterq; uero quia uetus ac nouum teſtamentum per contentionem inter ſe componebat, nihil in lege conſiderat, niſi quod proprium eius eſt. Exempli gratia. Lex, miſericordiæ promiſſiones paſſim continet, ſed quia ſunt aliūde aſcitæ non ueniunt in legis rationem: cum de pura eius natura ſermo habetur. Hoc illi tamen tribuunt, ut præcipiat quæ recta ſunt, ſcelera prohibeat, p̄mium cum dat cultoribus iuſtitiæ, pœnam tranſgreſſoribus minetur, cordis interim prauitatem, quę cunctis hominibus naturalis ineſt, non immutet aut emendet. Nunc membratim Apoſtoli collationem explicemus. Vetus teſtamētum literale eſt, quod ſine ſpiritus efficacia promulgatum eſt. Nouum ſpirituale quod Dominus hominum cordibus ſpiritualiter inſculpſit. Ideo ſecunda antitheſis, eſt ueluti primæ declaratio. Vetus mortiferū eſt: quia nihil poteſt, quam maledictiōe inuoluere uniuerſum hominum genus. Nouum eſt uitæ organum: quia à maledictione liberatos, in gratiam cum Deo reſtuit. Illud damnationis miniſterium eſt, quia reos peragit iniuſtitiæ omnes filios Adam. Hoc iuſtitiæ, quia Dei miſericordiā reuelat, p quā iuſtificamur. Poſtrema antitheſis ad legis ceremonias referenda. quia illæ rerum abſentium imaginem habebant, interire ac euaneſcere tempore oportuit. Euāgelium, quia ipſum corpus exhibet, firmam perpetuamq; retinet ſtabilitatem. uocat quidē Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: ſed alia ratione. Quia ſcilicet ingrati populi ſubita defectione mox abruptum fuit. ſed quia eiuſmodi uiolatio eſt à culpa populi, in teſtamentum proprie non confertur. Ceremoniæ uero, quoniā ſua ipſorū infirmitate Chriſti aduentu fuerunt diſſolutæ, cauſam infirmitatis intra ſe habebant. Porro differentia illa literæ & ſpiritus non ſic accipienda eſt, ac ſi nullo cum fructu legem ſuam Iudæis Dominus tuliſſet. nullo eorum ad ſe conuerſo: ſed per comparationem poſita eſt: ad cōmendandam gratiæ affluentiam qua Euangelij predicationem Dominus honorauit. Nam ſi eorum multitudinem recenſemus, quos ex populis omnibus per euangelij prędicationem ſpiritu ſuo regeneratos, in eccleſiæ ſuæ communionem collegit, pauciſſimos, ac pene nullos dicemus, qui prius cordis affectu, atq; ex animo, fœdus Domini amplexi ſint: q tamen multi fuerunt, ſi ſuopte numero, ſine comparatione, cenſeantur. 2.Cor.3.

Ex tertio diſcrimine quartum emergit. Vetus enim teſtamentum ſcriptura uocat ſeruitutis, quod timorem in animis generet: nouum autem li-

bertatis, quod in fiduciam ac securitatem eosdem erigat. sic Paulus Rom.
8. Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed spiri-
tum adoptionis, per quem clamamus, abba, pater. Huc pertinet quod ha-
tur ad Hebræos. Non accessisse tunc fideles ad corporeum montem, & in-
Heb.12. censum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam: ubi nihil audia-
tur, aut uideatur, nisi quod terrore montes percellat: adeo ut ipse quoque
Moyses expauescat, ubi uox terribilis insonat, quam audire omnes depre-
centur, sed accessisse ad montem Syon, & ciuitatem Dei uiuentis, Ierusa-
lem cœlestem. &c. Quod autem in sententia, quam ex Romanis adduxi-
Galat.4. mus, breuiter tangit Paulus, fusius explanat ad Galatas, cum ad allegori-
am trahit duos Abrahæ filios, in hunc modum. Quod Agar serua, typus
sit montis Synai, ubi legem accepit populus Israel. Sara libera, figura sit
cœlestis Ierusalem, è qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum se-
men Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat,
Saræ liberum, cui hæreditas debeatur: ita per legem addicamur in seruitu-
tem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem sum-
ma redit, uetus testamentum, pauorem ac trepidationem incussisse consci-
entijs: noui beneficio fieri, ut in lætitiam soluantur. Illud iugo seruitutis
conscientias adstrictas tenuisse: huius liberalitate in libertatem manumit-
ti: Quòd si ex populo Israelitico sancti patres obijciuntur, quos cum eo-
dem fidei spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & li-
bertatis, & lætitiæ, fuisse participes. respondemus, neutrum à lege habuis-
se: sed cum se per legem, & seruili conditione premi, & conscientiæ inquie-
tudine fatigari, sentirent: ad euangelij subsidium confugisse. Ideoque pecu-
liarem noui testamenti fructum fuisse, quod præter communem ueteris te-
stamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus, ita liber-
tatis & securitatis spiritu fuisse donatos, ut non experti sint aliqua ex par-
te, & timorem à lege, & seruitutem. Vtcunque enim illa, quam per euange-
lij gratiam assecuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamē ijsdem obser-
uationum uinculis & oneribus cum uulgo obnoxij. Cum ergo ad eas ce-
remonias solicite obseruandas adigerentur, quæ pædagogiæ, seruitutis si-
milis, symbola erant, & chirographa, quibus se peccati reos faterentur, ab
obligatione non soluerent: iure, præ nobis, sub seruitutis ac timoris testa-
mento fuisse dicuntur. Dum respicitur communis illa dispensatio, qua
tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

Tres, quas posteriores retulimus, comparationes, sunt legis & Euan-
gelij. quare in illis lex, ueteris testamenti: Euangelium, noui nomine, sig-
natur. Prima latius extenditur. Comprehendit enim sub se, & quę ante le-
gem editæ sunt promissiones. Quod autem ipsas sub ueteris testamenti
L.3. ad Bonifa. nomine censendas Augustinus negauit, optime in eo sensit. Nec ali-
ud uoluit, quam quod docemus. siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sen-
tentias respiciebat, ubi uetus testamentum à uerbo gratiæ & misericor-
diæ discernitur. Istud quoque scitissime eodem loco subiungit. perti-
re ab initio mundi ad nouum testamentum filios promissionis, regene-
ratos à Deo, qui fide, per dilectionem operante, obedierunt mandatis. In
spe non carnalium, terrenorum, temporalium: sed spiritualium, cœlestium,
æternorum bonorum: præcipue credentes in mediatorē: per quē nō dubitarent,
& spiritum sibi administrari, ut bene facerent, & ignosci, quoties peccarent.
Idem

Id enim ipsum est, quod asserere in animo fuit: Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem consortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Domino selectos, scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc interest: quod nostra secundum illam Christi sentiam: lex & prophetæ usque ad Ioannem: ex eo regnum Dei Euangelizatur: inter euangelij claritatem, & obscuriorem, quæ præcesserat, uerbi dispensationem distinguit. altera simpliter legis debilitatē secernit ab euāgelij firmitudine. Atque hic quoque de sanctis patribus adnotandū est: ita sub ueteri testamento uixisse, ut non illic restiterint: sed adspirarint semper ad nouam, adeoque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus umbris contenti, mentem ad Christum non extenderūt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apostolus. ut enim reliqua taceamus; quænam maior cæcitas fingi possit, quam à pecude mactata peccati expiationem sperare? quam in externa aquæ irrigatione animæ purgationem quærere? quam frigidis Deum ceremonijs, perinde atque illis ualde oblectetur, uelle placare? ad istas enim omnes absurditates delabuntur, qui, sine Christi respectu, in legis obseruationibus hærent.

Quintum, quod adiungere licet, discrimen in eo iacet. Quod ad Christi usque aduentum, gētem unam segregauerat Dominus, in qua fœdus gratię suæ contineret. Quando distribuebat altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam: inquit, Moyses in possessionem illi cessit populus suus. Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi sic populum alloquitur. En Domini Dei tui est cœlum, & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus tamen tuis tantummodo adhæsit, amauit eos, ut eligeret semen eorum post eos nēpe uos ipsos, è cunctis gentibus. Populum ergo illum, ueluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum: fœdus suum quasi in eius sinu deposuit, pręsentiam sui numinis illi manifestauit, omnibus prærogatiuis eum honorauit. sed ut reliqua omittamus beneficia: quod unum hic agitur, illum uerbi sui communione sibi deuinxit, ut eius appellaretur & haberetur Deus, Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercij, in uanitate ambulare sinebat, nec ut earum exitio mederetur, quod unicum erát remedium, afferebat. Verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tūc filius Domino delicatus, alij extranei. Ille cognitus & in fidē tutelamque susceptus, alij tenebris suis relicti. Ille à Deo sanctificatus, alij prophani. Ille Dei pręsentia honoratus, alij omni propinquitate exclusi. At ubi uenit plenitudo temporis, instaurandis omnibus destinata, exhibitusque est ille Dei & hominis conciliator, diruta maceria, quæ tam diu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, anunciata pax est ijs qui procul erant, non secus atque ijs qui prope coniuncti: ut Deo simul reconciliati in unum populum coalescerent. Quare nulla iam græci aut Iudæi, circumcisionis uel pręputij ratio, sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, et termini terrę in peculium. Vt sine discrimine dominetur à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad ultimos orbis fines. Gentium igiť uocatio, insignis est tessera, qua supra uetus testamentum, noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis prophetarum oraculis testata ante fuerat: sed ita, ut in regnum Messiæ, eius complementum reijceretur. Ac ne Christus quidem, statim à primo suæ prædicationis exordio, ad eam progressus fecit: sed eo usque distulit, donec absolutis omnibus redemptionis nostræ nume-

Deut. 32.

Deu. 10.

Ephes. 2. sic alibi.

ris, ac finito humiliationis suæ tempore, acciperet à patre nomen, quod est supra omne nomen, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananeæ, hac opportunitate nondum expleta, negat se missum, nisi ad oues perditas domus Israel: nec Apostolos in primam missionem patitur eosdem limites superare. In uiam gentium, inquit, ne abieritis: & in ciuitates Samaritanorũ ne ingrediamini. sed ite potius ad oues perditas domus Israel. utcunque autem tot testimonijs prodita foret, ubi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis uisa est, ut tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepide sane, nec sine recusatione, tandem aggressi sunt. Nec mirum, uidebatur enim rationi minime consentaneum, ut Dominus, qui tot seculis Israelem à reliquis gentibus selegerat, quasi repente mutato consilio, delectum illum tolleret. uaticinijs quidem id prædictum erat. sed non poterant uaticinijs adeo attenti esse, ut rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque satis ad eos permonendos ualebant, quæ iam olim futuræ gentium uocationis specimina Deus ediderat. siquidem, præterquam quod paucissimos uocauerat, illos ipsos inserebat quodam modo in familiã Abrahæ, ut populo suo accederent. Ista uero publica uocatione non modo Iudæis æquabantur gentes: sed uelut in demortuorum locum subire eas apparebat.

Math. 15.
Math. 10.

DE PRAEDESTINATIONE & prouidentia Dei.

Caput VIII.

IAM uero quòd non apud omnes peræque homines fœdus uitæ prædicatur, & apud eos, quibus prædicatur, non eundem locum perpetuo reperit, in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium, quin æternæ Dei uoluntatis arbitrio hæc quoque uarietas seruiat. Quod si palam est, Dei nutu fieri, ut alijs ultro offeratũ salus, alij ab eius aditu arceanũ: hic magnæ & arduæ protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt, quàm si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes, quod tenere conuenit. Hic autem locus duobus membris continetur. Prius enim expediẽdum, qualiter intelligi debeat, q̃d hominum alij ad salutem alij ad

alij ad damnationem prædeſtinantur. Deinde cum æterna quoque rerum omnium diſpenſatio, ex Dei ordinatione pendeat: quomodo prouidentia illius regatur hic mundus, declarandum. Sed, antequam in rem ipſam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum eſt. Diſputationem de prædeſtinatione, cum per ſe ſit aliquantum impedita, ualde perplexam, atq; adeo periculoſam reddit hominum curioſitas, quæ nullis repagulis cohiberi poteſt, quin & in uetitas ambages euagetur, & in ſublime ſe proripiat, nihil, ſi liceat, arcani, quod non ſcrutetur, atque euoluat, Deo relictura: In hanc audaciam & improbitatem, cum multos uideamus paſſim ruere, & in ijs quoſdam, alioqui non malos, opportune admonēdi ſunt, quis ſit in hac parte officij ſui modus. Primum ergo meminerint, in prędeſtinationem dum inquirunt, ſe in diuinæ ſapientiæ adyta penetrare, quo ſi quis ſecure ac confidenter prorumpat, nec quo ſuam curioſitatem ſatiet, aſſequetur: & labyrinthum ingredietur, cuius nullum reperiet exitum. Neq; enim æquum eſt, ut quæ in ſe ipſo abſcōdita eſſe uoluit, Dñs, impune homo excutiat, & ſapientiæ ſublimitatē, quā adorari & nō apprehendi uoluit, ut per ipſam quoq; admirabilis nobis foret, ab ipſa æternitate euoluat. quę nobis communicanda cenſuit uoluntatis ſuæ arcana, ea uerbo ſuo cōmendauit. Cēſuit aūt quatenus noſtra intereſſe, nobiſq; cō ducere prouidebat. Hæc cogitatio ſi apud nos ualeat, uerbū Dñi unicā eſſe uiam, quæ ad inueſtigandum, quidquid de eo teneri fas eſt, nos deducat, unicum eſſe lumen, quod ad perſpiciendū, quidquid de ipſo conſpici oportet, nobis pręluceat: facile nos ab omni temeritate retinebit, ac cohibebit. Sciemus enim ubi primum uerbi fines exceſſerimus, nobis extra uiam & in tenebris eſſe curſum, in quo errare, labi, impingere, identidē neceſſe ſit. Sit igitur primum nobis hoc præ oculis, aliam prædeſtinationis notitiam appetere, quàm quæ uerbo Dei explicatur, non minoris eſſe inſaniæ, quàm ſi quis uel per inuium incedere, uel in tenebris cernere uelit. Neque uero nos pudeat, nos aliquid in ea re neſcire, ubi eſt aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius ſcientiæ inquiſitione abſtineamus, cuius eſt cum ſtulta, tum periculoſa, atq; adeo exitialis affectatio. *Prou. 25.* Quod ſi nos ſollicitat ingenij laſciuia, ſemper illud, quo retundatur, opponamus. Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Eſt enim cur ab ea audacia abſterreamur, quę nihil quam in ruinam pręcipitare nos poteſt.

Sunt alij, qui dum huic malo mederi uolunt, tantum non ſepeliri iubēt omnem prædeſtinationis mentionem. Sane à qualibet eius quęſtione, non ſecus atque à ſcopulo, refugere docent. Quorum tametſi iure in eo laudanda eſt moderatio, quod tanta ſobrietate delibanda cenſent myſteria, quia tamen nimis infra modum deſcendunt, parum proficiunt apud humanum ingenium: quod ſe coerceri non temere patitur. Ergo ut hac quoq; in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad uerbum Domini: in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Eſt enim ſcriptura, ſchola ſpiritusſancti, in qua ut nihil prætermiſſum eſt ſcitu & neceſſarium & utile: ſic nihil docetur, niſi quod ſcire conducat. Quidquid igitur de prædeſtinatione in ſcriptura proditur, cauendum eſt ne ab eo fideles arceamus: ne uideamur, aut illos maligne fraudare Dei ſui beneficio, aut ſpiritum arguere ac ſugillare, qui ea uulgarit, quę utile ſit ullo modo ſupprimi. Permittamus, inquā, Chriſtiano homini

cunctis,qui ad eum diriguntur Dei sermonibus mentem aurescp reserua-
re:modo cum hac temperantia,ut cum primum Dominus sacrum os clau
serit,ipse quocp uiam sibi, ad inquirẽdum,præcludat.Hic optimus sobrie
tatis terminus erit:si non modo in loquendo præeuntẽ semper sequamur
Deum:sed ipso finem docendi faciente,sapere uelle desinamus. Necp tan-
ti est,quod timent periculum, ut à Dei oraculis auertere animos,ideoque
debeamus. Arripiunt subito, fateor, profani homines in prædestinatio-
nis materia, quod uel carpant,uel cauillentur,uel allatrent,uel subsannẽt.
At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt pręcipua quæque fi-
dei dogmata,quorum fere nullum à blasphemia inuiolatum, aut ipsi aut
eorum similes,relinquunt. Refractarium ingenium non minus insolen-
ter se efferet, cum audierit tres in Dei essentia subesse personas,quàm si au
diat,Deum præuidisse, quid de homine futurum esset, cum crearet. Nec
abstinebunt à cachinnis cum intellexerunt paulum supra quinque anno-
rum millia effluxisse à creatione mundi. Quærent enim,cur tamdiu ocio-
sa fuerit ac sopita Dei uirtus? Nihil denicp proferetur, quod non ludibrijs
suis impetant. Quo hæc sacrilegia compescamus, an de filij & spiritus di-
uinitate tacendum,an silendo transmittenda mundi creatio? Imo uero po
tentior est, & in hac parte, & ubicp, Dei ueritas, quam ut impiorum ma-
ledicentiam reformidet:Quemadmodum & Augustinus in opusculo de
Ca. 15. usq; ad 20. bono perseuerantiæ ualide contendit. Videmus enim Pseudoapostolos
non potuisse efficere, ueram Pauli doctrinam infamando ac criminando
ut eum ipsius puderet. Quod autem pijs quocp mentibus periculosam
esse totam hanc disputationem, quòd sit exhortationibus aduersa, quòd
fidem quatefaciat, quòd conturbet atcp exanimet, inane est. Has ob cau
De bono perseue. ca. 14. sas redargui se solitum non dissimulat Augustinus, quod prædestinatio
nem nimium libere prædicaret. Sed quod illi peremptum erat,abunde re
fellit. Nos autem,quia multæ & uariæ huc ingeruntur absurditates, uni
quamcp suo loco diluendam seruare maluimus. Tantum illud, in uniuer-
sum obtinere apud eos cupio, ut quæ in occulto recondita Dominus reli
quit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut una
ex parte nimiæ curiositatis, aut ex altera ingratitudinis damnemur. Nam
Libro 5 de gene. ad literam. & illud scite ab Augustino dictum est. Nos tuto scripturam sequi posse,
quæ uel ut materno incessu submissius graditur, ne infirmitatem nostram
deserat.

Præscientiæ,prædestinationis,electionis, prouidentiæ uocabula uarie
finierunt ueteres. Nos, omissa, superuacua contentione, proprietatem ety
mologiæ simpliciter sequamur. Præscientiam cum tribuimus Deo, signi
ficamus omnia semper fuisse, ac perpetuo manere sub eius oculis, ut eius
notitiæ nihil futurum aut præteritum: sed omnia sint præsentia. Et sic qui
dem præsentia, ut non ex iudæis tantum imaginetur, qualiter nobis ob
uersantur ea, quorum memoriam mens nostra retinet: sed tanquàm ante
se posita, uere intueatur ac cernat, Atcp hæc præscientia ad uniuersum mun
di ambitum, & ad omnes creaturas extenditur. Prædestinationem uoca
mus, æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit, quid de uno
quocp homine fieri uellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed
alijs uita æterna, alijs damnatio æterna præordinatur. Itacp prout in alter-
utrum finem quiscp conditus est, ita uel ad uitam, uel ad mortem, præde
stinatum dicimus. Vsus inualuit, ut prouidentiam uocemus, quam in mun

mundi rerumq; omnium gubernatione æconomiam Deus tenet. De prędestinatione sit nobis prima disputatio. Quod ergo scriptura clare ostendit: dicimus Dominum, æterno ac immutabili consilio semel constituisse, quos olim assumeret in salutem, quos rursum exitio deuoueret. Quos salutis participatione dignatur, eos gratuita eius misericordia, nullo propriæ dignitatis respectu, dicimus cooptari. Quos in damnationem tradit, ijs iusto quidem & irreprehensibili, sed incomprehensibili ipsius iudicio, uitæ aditum præcludi. Iam uero in electis uocationem statuimus, electionis testificationem: iustificationem deinde alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam, in qua eius complementum extat, peruenitur. Quemadmodum autem uocatione & iustificatione electos suos Dominus signat: ita reprobos uel à notitia sui nominis, uel à spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium, istis ueluti notis aperit. Multa hic præteribo figmenta, quæ ad euertendam prædestinationem cõmenti sunt stulti homines. Non eñ refutatiõe indigent, quæ simul ac proferuntur, suã ipsa falsitatẽ abunde redarguũt. In ijs tñ immorabor, uel de qbus inter doctos disceptaẽ, uel quæ difficultatẽ simplicibus adferre possint, uel quæ speciose ad sugillandã Dei iustitiã, prætendit impietas.

Quod de gratuita fidelium electione posuimus, controuersia non caret. uulgo enim existimant, Dominum, prout cuiusque merita fore prouidet, ita inter homines discernere. Quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuouere. Neque hæc, uulgo recepta, opinio solius uulgi est. Habuit enim seculis omnibus magnos autores. Quod ingenue fateor, nec quis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat, si eorum nomina cõtra opponantur. Certior est eñ hic Dei ueritas: quam ut concutiatur: clarior, quàm ut obruatur, hominum autoritate. Paulus cum docet nos in Christo electos fuisse, ante mundi creationem, omnem certe dignitatis nostræ respectum tollit. Perinde enim est, ac si diceret. Quoniam in uniuerso Ephe. 1. Adæ semine, nihil electione sua dignum reperiebat cœlestis pater, in Christum suum oculos conuertisse: ut tanquàm ex eius corpore membra, eligeret: quos in uitæ consortium assumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cœlestem hæreditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoq; notat: cum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quod à Domino redditi fuerint idonei, ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Domini, ut idonei ad gloriam futuræ uitæ obtinendam reddamur, præcedit electio, quid iam reperiet in nobis Deus quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiamnũ altera eius sententia, quod uolo, exprimetur. Elegit nos, inquit, anteq̃ iacerentur mundi fundamenta secundum beneplacitũ uoluntatis suę, ut essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles, in cõspectu ipsius. Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit. Vbicunq; enim regnat hoc Dei placitum, nulla in considerationem ueniunt opera. Antithesin quidem hic non prosequitur: sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipsomet. Vocauit nos inquit, uocatione sancta, non secundum opera nostra: sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis à Christo, ante tempora 2. Tim. 1. secularia. Quod autem sequitur, ut essemus sancti & immaculati, scrupum om-

pum om-

pum oēm adimit. Dic enim. Quoniā futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tuto potes, si elegit nos ut sancti essemus, non elegit, quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter se hæc duo. Habere pios ab electione, ut sancti sint: & ad eam ratione operum, peruenisse. Neq; ualet hic cauillum, quo subinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam: futuris tamen concedere. Cum enim dicitur, electos fuisse fideles, ut sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas, ab electiōe habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud uerbum, quæ ab electione deriuantur, electioni causam dedisse? idipsum quod dixerat, uidetur magis postea confirmare, ubi ait secundum propositum uoluntatis suæ, quod proposuerat in semet ipso. siquidem Deum in seipso proposuisse, perinde ualet, ac si diceretur, nihil extra se considerasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaq; protinus subijcit, huc pertinere totam electionis nostræ summam, ut simus in laudem diuinæ gratiæ. Certe Domini gratia non sola prædicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porro hæc gratuita non erit: si in suis eligendis Dominus, qualia sint futura cuiusq; opera, reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in uniuersum ualere inter omnes fideles comperitur. Non uos me elegistis: sed ego elegi uos, ubi non præterita tantum merita excludit, sed nihil habuisse in seipso significat, cur eligerentur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligēdū. quis prior dedit illi, & retributionē accipiet? Siquidem ostendere uult sic Dei bonitatem homines præuenire, ut nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

Ioan. 15.

Rom. 11.

Iam ad Romanos ubi argumentum hoc & repetit altius, & fusius tractat, sub exemplo Iacob & Esau, electorum simul & reproborum conditionem sic tractat. Cum nondum nati essent, nec quidpiam boni aut mali fecissent, ut secundum electionem propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex uocante dictum est. Maior seruiet minori, sicut scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid nam ad hæc obscurandi prætexent, qui operibus uel præteritis, uel futuris locum aliquem in electione assignant? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliqua operum ratione, sed ex mera Dei uocatione pendere fratrum discrimen, quia inter nondum natos constitutum fuerit. Neq; uero eum latuisset istorum argutia, si quid solidi habuisset: sed quia optime nouerat, in homine Deum præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam prius largiri statuerit, non confugit ad præposterum illum ordinem, ut opera bona caussæ suę pręferat. Habemus ex uerbis Apostoli, solius diuinę electionis arbitrio, fundatam esse fidelium salutem. Neq; illū fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita uocatione prouenire. Habemus & eius rei propositā quasi hypothesim, fratres sunt Esau & Iacob, iisdem geniti parētibus, eodem adhuc utero conclusi nondum editi in lucē. In illis omnia paria: diuersum tamen de illis Dei iudicium. alterum enim assumit, alterum reijcit. sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoq; pręterita, iuniori defertur, quod negatur maiori, imo in alijs quoq; destinato consilio primogenituram uidetur semper contempsisse Dominus, ut omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele, animum ad Isaac adijcit. Postposito Manasse, Ephraim magis

im magis honorat: Quod si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficijs, non statuendũ esse de summa futuræ uitæ: ut qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cœli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum scripturam detorserit, in his testimonijs citandis) Respondeo, nec incogitantia lapsum fuisse Apostolum, nec scripturæ testimonijs sponte fuisse abusum. Sed uidebat, quod ipsi considerare nõ sustinent, uoluisse Dominum spiritualem Iacob electionem, quæ apud inaccessum eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurum seculum referimus: inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit, præter summã calamitatem. cum ergo citra dubitationem, dominum æterna benedictione testificatum cerneret, quam in regno suo benedictionem seruo suo pararerat, non dubitauit ad hanc cõprobandam, ex illa petere argumentum. Eligitur ergo Isaac, Esau repudiato, & Dei prędestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosi dictũ sit. Miserebor cuius miserebor, & miseratione dignabor, quẽcunq; miseratione dignabor. Et quid hoc quęso sibi uult? Nempe clarissime Dñs pronunciat, nullam hominibus benefaciendi rationem, in ipsis se habere, sed à sola sua misericordia sumere. Ideoq; suum esse opus, suorum salutẽ. Cum tuam in se uno salutẽ Deus statuat: cur ad teipsum descẽdas. Cum unam tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurras? Cum totam tuam cogitationem, in sua miseratione cõtineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter homines dispensare, prout ea quenq; bene usurum prędiderit. Adde & Augustinum in ea fuisse aliquando sententia. Sed cum melius in scripturę cognitione profecisset, non retractauit modo, ut euidenter falsam, sed fortiter cõfutauit. Quin & post retractationem, Pelagianos præstringẽs, quod in eo errore persisterent. Quis istum, inquit, acutissimum sensum Apostolo, defuisse non miretur? Nam cum rem stupẽdã proposuisset, de illis nõdum natis, & deinde sibi quæstionem obijceret. Quid ergo? nunquid est iniquitas apud Deum? Erat locus, ut responderet, Deum præuidisse utriusque merita: non tamen hoc dicit, sed ad iudicia & misericordiam confugit. Valeat Augustini testimonium apud eos. qui libenter in patrum autoritate acquiescunt. sed age fingamus ipsum nõ loqui, ad rẽ ipsam intendamus. Difficilis quæstio mota erat. Nũ iuste faceret Deus, qui certos homines sua gratia dignaretur? Qua se uno uerbo expedire Paulus poterat, si operũ respectũ obtendisset. Cur ergo id nõ facit? Quin sermonẽ potius cõtinuat, qui in eadẽ difficultate uersef. Cur, nisi quia non debuit? Nõ em obliuionis uitio laborabat spirisanctus: q per os eius loquebaf. Nullis ergo ambagibus respondet, ideo suis electis fauere deũ, qa uelit: ideo misereri, qa uelit. Perinde enim ualet oraculũ, Miserebor, cuius miserebor, & miseratione cõplectar, quẽ miseratione cõplectar: acsi diceret, Deũ nõ alia ratione ad misericordiã moueri, nisi quia misereri uelit. Verũ ergo manet illud Augustini. gratiã dei nõ inuenire eligendos, sed facere. Ac ne illam quidẽ Thomę argutiam moramur: præscientiam meritorũ nõ ex parte quidem actus prædestinantis esse prædestinationis causam: ex parte autẽ nostra, quodammodo sic uocari posse, Nempe secundũ particularẽ prędestinatiõis ęstimationẽ. ut cum

Li. retra. 1. ca. 11. Epist. ad Sixtũ 105.

Epist. 106. 105 In pri. sen. ten. tract. quæst. 23.

ut cum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit, qua gloriam mereatur. Cum enim nihil in lectione, nisi meram bonitatem, uelit nos intueri Dominus: si quis plus aliquid prospicere hic cupiat, præpostera erit affectatio. Quod si certare subtilitate libeat, non deest quo istam Thomæ argutiolam retundamus. Ipse contendit, gloriam electis quodammodo prędestinari ex meritis, quia gratiam illis prædestinat Deus, qua gloriam mereantur. Quid si contra excipiam? Prædestinationem ad gratiam, electioni ad uitam subseruire: esseque eius ueluti pedissequam, gratiam, ijs prædestinari, quibus glorię possessio iam diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere, Domino placeat. Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ, caussam potius esse prædestinationis gratiæ: quam è conuerso. Sed ualeant hæc certamina: ut sunt superuacua inter eos, qui satis sapientiæ sibi, in uerbo Dei esse ducent: uere enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictũ fuit, Qui Dei electionem meritis assignant, eos plusq́ oportet, sapere.

Amb. de uoca. gent. li. 1. ca. 2.

Nunc de reprobris: quos simul illic coniungit Apostolus. ut enim Iacob, nihil dum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: Sic Esau nullo adhuc scelere inquinatus, in odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apostolo, quasi id ipsum, quod nobis perspicuum est, non uiderit. Porro non uidisse conuincitur, quando hoc nominatim urget, cum nihil dum boni aut mali designassent: alterum electum, alterum reiectum, ut probet diuinæ prædestinationis fundamentum in operibus non esse. Deinde ubi obiectionem mouit, num iniquus sit Deus? illud, quod certissimum & aptissimum fuisset iustitiæ eius patrociniũ, nõ usurpat: Deum rependisse Esau secundum suam malitiã: sed diuersa solutione contentus est, quod in hunc finem excitentur reprobri, ut Dei gloria per ipsos illustretur. Demum subnectit clausulam. Deum, cuius uult, misereri, & quem uult, indurare. Vides ut in solũ Dei arbitrium utrumq́ cõferat? Ergo si nõ possumus rationẽ assignare, cur suos misericordia dignetur, nisi quando ita illi placet. Neq́ etiã in alijs reprobandis aliud habebimus, quam eius uoluntatem. Cum enim dicitur Deus uel indurare uel misereri, quem uoluerit: eo admonentur homines, nihil caussæ quærere, contra eius uoluntatem.

Hæc uero dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia, quin, uelut ad cantum classici, uarie & supra modum tumultuetur. Multis modis cum Deo litigant stulti homines, quasi eum teneant suis criminationibus obnoxium. Primum ergo interrogant, quo iure suis creaturis irascatur Dominus? à quibus nulla ante offensa prouocatus fuerit. Nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quam legitimæ iudicis sententiæ, conuenire. Esse igitur, cur cum Deo expostulent homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum, in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes si quando pijs hominibus in mentem ueniant, ad frangendos eorum impulsus, uel hoc uno satis armabuntur: si reputent, quantæ sit improbitatis, causas diuinæ uoluntatis duntaxat percontari: cum omnium, quæ sunt, ipse sit caussa, & merito esse debeat. Nam si ullam causam habet: aliquid eam antecedat oportet, cui ueluti alligetur, quod nefas est imaginari. Adeo enim summa est iustitiæ regula, Dei uoluntas, ut quidquid uult, eo ipso quod uult, iustum habendum sit. Vbi ergo quæritur: Cur ita fecerit Dominus? Respondendum est, quia

Hoc ex Augu. sumptũ de gene. cõtra Manichæos. lib. 1. ca. 3.

quia

quia uoluit. Quod si ultra pergas, rogando, Cur uoluerit: maius aliquid quæris, & sublimius Dei uoluntate; quod inueniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas: & quod non est, ne quærat, ut ne forte id, quod est, non inueniat. Hoc, inquam, freno bene continebitur, quisquis de arcanis Dei sui, cũ reuerentia, philosophari uolet. Aduersus impiorũ audaciam, qui Deo palã maledicere non formidant, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet: cum eorum conscientijs omnem tergiuersationem adimendo, conuictas stringet, reasq; peraget. Sed ne illos sacrum nomẽ suum impune ludibrio habere patiamur, arma quoq; aduersus eos nobis ex uerbo suo suppeditat. Proinde si quis nos huiusmodi uerbis adgrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinarit, qui cum nondum essent, mereri iudicium mortis nõdum poterãt? Nos responsionis loco, uicissim eos rogemus. Quid Deũ homini debere existimẽt, si eum à natura sua æstimare uelint? Qualiter peccato uitiati sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, idq; non tyrannica sæuitia: sed æquissima iustitiæ ratione. Quod si iudicio mortis obnoxij sunt omnes, naturali conditione: quos ad mortem Dominus prædestinat, de qua obsecro eius iniquitate erga se, conquerantur? ueniant omnes filij Adam, cum suo creatore contendant, ac disceptent, quod æterna illius prouidentia, ante suam generationẽ, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt? ubi Dominus illos, ad sui recognitionem, contra uocabit. Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent, si æterno eius iudicio, morti destinati sint, ad quam à sua ipsorum natura sponte perducuntur. Atqui ad eam, quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem, nonne, Dei ordinatione, prædestinati ante fuerant? Cum ergo in sua corruptione pereunt: nihil aliud, quam pœnas luunt eius calamitatis, in quam, ipsius prædestinatione, lapsus est Adam, ac posteros suos præcipitauit. An non itaq; iniustus? qui creaturis suis tam crudeliter illudit? fateor sanè in hanc, qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei uolũtate, decidisse uniuersos filios Adam. atq; id est, quod principio dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum Diuinæ uoluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obtrectationi Deum subiacere. Occurremus enim cũ Paulo in hunc modum. O homo? Tu quis es qui disceptes cum Deo? Nũ figmentum dicit ei, qui se finxit, Cur me finxisti sic? An non habet potestatem figulus, ut ex eadem massa faciat uas aliud in honorem, aliud in cõtumeliam? Negabunt ita uere defendi Dei iustitiam, sed subterfugium captari, quale habere solent, qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hic aliud dici uidetur, quam Deo esse potentiam, quæ impediri nequeat, quo minus, prout libitum fuerit, quiduis agat? Verum longe secus est. Quæ enim potentior afferri ratio potest, quam dum iubemur cogitare, quis sit Deus? Quomodo enim ullam iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si proprie pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustiam auersatur. Proinde non quasi depræhensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: Sed indicauit altiorem esse iustitiæ diuinæ rationem, quam ut uel humano modo metienda sit, uel ingenij humani tenuitate possit comprehendi. fateẽ quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudicijs profunditatem, à qua mentes omnes

hominum absorbendæ sint, si conentur eò penetrare. Sed quam indigni
sit, ad eam legem redigere dei opera, ut simul ac eorum ratio nobis non cõ-
stiterit, improbare audeamus? Age, adsit nunc Manichęus aliquis aut Ce-
lestinus, diuinæ prouidentiæ calumniator; dico cum Paulo, rationẽ eius
non esse reddendam, quia, magnitudine sua, intelligentiam nostram lon-
ge superet. Quid mirum? aut quid absurdũ? uelit ne Dei potentiam fic-
mitatam esse, ut ne quid plus ad agendum ualeat, quam mens sua capiat?
Dico cum Augustino, esse à Domino creatos: quos in exitium ituros, sine
Epi. 106. dubitatione, præsciebat. Idq; ita factum, quia sic uoluit. Cur aũt uoluerit,
non esse nostrum rationem exigere, qui comprehendere non possumus,
neq; conuenire, ut diuina uoluntas in controuersiam apud nos descendat.
De qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine, suprema iustitiæ regu-
la nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, ubi iustitia clare
apparet? Neq; uero nos pudeat, improborum ora, Pauli exemplo, sic ob-
struere, ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere. Quinam estis
miseri homines, qui Deo accusationem intentatis? Et ideo intentatis, quia
operum suorum magnitudinem non ad ruditatem uestram attemperat?
Quasi uero ideo peruersa sint, quia carni sint occulta. Vlterius proceden-
do, nihil proficiemus. nam nec satisfiet eorum petulantiæ, nec alia eget de-
fensione Dominus, quàm qua per spiritum suum usus est, qui per os Pau-
li loquebatur: & ipsi dediscimus bene loq, ubi cum Deo loqui desinimus.

Alterum quoq; obiectũ ab impietate emergit, q̃d tñ nõ tam ad Dei sug-
gillationem, q̃ ad peccatoris excusationem rectâ spectat. Etsi qui à Deo dã-
nat̃ peccator, non, nisi cum iudicis ignominia, iustificari demũ potest. Sic
ergo, ꝓfanæ linguę obganniunt. Cur ea uitio Deus imputaret hominibus,
quorum necessitatem, sua prædestinatione, imposuit? Quid .n. facerent?
An cum decretis eius luctarent̃? At frustra id facturi sint, qn omnino face-
re non possint. Non ergo iure ob ea puniuntur, quorum præcipua in Dei
prædestinatiõe causa est. Hic abstinebo à defensiõe, ad quã fere scriptores
ecclesiastici recurrunt: non impedire Dei præscientiam, quo minus homo
peccator reputetur: qñquidem illius mala, non sua, Deus præuideat. Non
enim hic subsisteret cauillatio: sed potius urgeret, Deum tñ malis, q̃ præui-
derit, potuisse ocurrere, si uoluisset. Cum non fecerit, destinato consilio cre-
asse hoĩem in eum finem, ut se in terra ita gereret. Quod si, Dei prouidẽtia,
in hanc conditionem homo creatus est, ut postea faceret, quęcũq; facit, nõ
esse illi crimini uertendum, quod nec effugere possit, & Dei uoluntate sus-
cipiat. Ergo uideamus, quõ rite nodus hic expediri debeat. Primum omni-
um, cõstare inter oẽs debet, q̃d ait Salomon. Deum oĩa ꝓpter semetipsum
Prouer. 16 condidisse, impiũ quoq;, ad diem malum. Ecce, cum rerum omnium dispo-
sitio in manu Dei sit, cum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitriũ,
consilio nutuq; suo ita ordinat, ut inter hoĩes nascant̃, ab utero certę morti
deuoti, qui, sua perditione, ipsius nomen glorificent. Si qs causetur, nullã
eis inferri necessitatem ex dei prouidentia, sed potius ea conditione à do-
mino esse creatos, quoniã futuram eoꝶ prauitatem pręuiderit, neq; nihil
dicit, neq; totum. Solent quidẽ interdum hac solutione uti ueteres, sed qua-
si dubitanter. Scholastici uero in ea acquiescũt, ac si nihil cõtra opponi pos-
set. Equidem pręscientiam solã, nullam inferre necessitatẽ creaturis, libẽ-
ter cõcessero, tametsi non oẽs assentiant̃. Sũt .n. q ipsam q̃q; causam rerũ es-
se uolunt. Verũ mihi acutius ac prudentius uidetur perspexisse Valla, q
superua-

superuacuam esse hanc contentionem ostendit, quoniam & uita, & mors,
diuinæ magis uoluntatis, quam præscientiæ, sint actiones. Si hominum
euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponeret ac or
dinaret, tum non abs re agitaretur quæstio, ecquid ad eorum necessitatem
ualeat ipsius prouidentia? Sed cum non alia ratione, quæ futura sunt, pre
uideat, nisi quia ita ut fierent, decreuit, frustra de præscientia lis mouetur,
ubi constat, ordinatione potius & nutu omnia euenire. Inficiari ergo non
poteris, quin præsciuerit Dominus, quem exitum esset habiturus homo,
antequam ipsum conderet, & ideo præsciuerit, quia decreto suo sic ordina
rat. In præscientiam Dei si quis hic inuehatur, temere et inconsulte impin
git. Quid enim quæso est, cur reus agatur Dominus, quia non ignoraue-
rit, quod futurum erat? In prædestinationem competit, si quid est, uel iu
stæ, uel speciosæ quærimoniæ. Nec absurdum uideri debet quod dico, De
um non modo primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam præui-
disse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. ut enim ad eius sapientiam perti-
net, omnium, quæ futura sunt, esse præscium, sic ad potentiam, omnia ma-
nu sua regere ac moderari. Hic ad distinctionem uoluntatis & permissio
nis recurritur, secundum quam obtinere uolunt: permittente modo, non
autem uolente Deo, perire impios. Sed cur permittere dicemus, nisi quia
ita uult? Quanquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola Dei per
missione, nulla ordinatione, hominem sibi accersisse interitum. Quasi
uero non constituerit Deus, qua conditione præcipuam ex creaturis suis
esse uellet. Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, uolun
tatem Dei, esse rerum necessitatem, atque id necessario futurum esse, quod il
le uoluerit: quemadmodũ ea uere futura sunt, q̃ præuiderit. Nunc uero si
p sua & impiorũ excusatiõe, uel Pelagiani, uel Manichęi, uel anabaptistę,
uel Epicurei (nam cũ istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negoci
um est) necessitatem, qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obij-
ciant, nihil afferunt, ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil ali-
ud est, quam diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpatæ, dispensatio:
quia non indignos fuisse certum est, qui in eam sortem prædestinarentur,
iustissimum esse interitum, quem ex prædestinatione subeunt, certum est.
Ad hoc, sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, ut causa & ma
teria in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus
ita expedire censuerat: cur censuerit, nos latet. Certum tamẽ est, non aliter
censuisse, nisi quia uidebat nominis sui gloriam inde merito illustrari. ubi
mentionẽ gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustum enim esse opor-
tet, quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordi-
nante, sed suo uitio cadit. Pronunciauerat Paulo ante Dominus, omnia,
quæ fecerat, esse ualde bona: unde ergo illa homini prauitas, ut à Deo suo
deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat De-
us, quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à
Domino puram naturam, corrupit. sua ruina, totam posteritatem in exiti-
um secum attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura eui
dentem damnationis causam contemplemur, quam absconditam ac peni
tus incomprehensibilem inquiramus, in Dei prædestinatione. Neque im-
mensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, ut in multis ei-
us arcanis succumbat. Eorum enim, quæ scire, nec datur, nec fas est, docta
est ignorantia, sciẽtiæ appetentia, insanię species. Dicet forte quispiam, me

nondum attuliſſe, quod ſacrilegam illam excuſatiõem compeſceret. Ego uero ne id quidem effici poſſe fateor, quin ſemper fremat impietas & obmurmuret. Mihi tamen dixiſſe uideor, quod ad obloquendi non rationẽ tantum, ſed prætextum quoq; adimendum, ſufficeret. Excuſabiles peccando haberi uolunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi neceſſitatem, præſertim cum ex Dei ordinatione ſibi inijciatur huiuſmodi neceſſitas. Nos uero, inde negamus rite excuſari, quod Dei ordinationi, qua ſe exitio deſtinatos conqueruntur: ſua conſtet æquitas, nobis quidem incognita: ſed illa certiſſima. unde conſtituimus, nihil illos ſuſtinere mali, quod non iuſtiſſimo Dei iudicio infligatur. Deinde prępoſtere docemus agere ipſos, qui ad quærendam ſuæ damnationis originem, in recondita diuini conſilij adyta oculos intendant, ad naturæ corruptionem, unde illa uere ſcaturit, conniueant. Hanc autem imputare ne Deo poſſint, obſtat, quod ſuæ creationi teſtimoniũ reddit Dominus. Tametſi enim æterna Dei prouidentia, in eam, cui ſubiacet, calamitatem conditus eſt homo, à ſeipſo tñ eius materiam, non à Deo ſumpſit. Qñ nulla alia ratione ſic perditus eſt, niſi quia à pura Dei creatione, in impuram peruerſitatem degenerauit.

Iam & tertia abſurditate Dei prædeſtinationem infamant eius aduerſarij. cum enim non alio referamus, quam ad diuinæ uoluntatis arbitrium, quod uniuerſali exitio eximantur, quos in regni ſui hæredes Deus aſſumit, ex eo colligunt, apud Deum ergo eſſe acceptionem perſonarũ, quod ubiq; ſcriptura negat. Ergo, uel ſcripturam eſſe ſibi diſſentaneam, uel in electione Dei eſſe meritorum reſpectum. Primum, alio ſenſu negat ſcriptura, Deum eſſe perſonarum acceptorem, quam quo ipſi iudicant. ſiquidem perſonæ uocabulo, non hominem ſignificat, ſed quæ in homine oculis conſpicua, uel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, uel odium, contemptum, dedecus conflare ſolent. Qualia ſunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magiſtratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiuſmodi. Sic Pe-
Acto. 10. trus & Paulus perſonarum acceptorem non eſſe Dominum docent, quia
Roma. 2. non diſcernat inter Iudæum & græcum, quo ſolius gentis ratione, alterũ
Galat. 2. reſpuat, amplectat̃ alterꝫ. Sic Iacobus ijſdẽ uerbis utitur, dũ uult aſſerere,
Iacob. 2. Deum, in ſuo iudicio, diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de
Coloß. 3. Deo ſic loquitur, quod libertatis aut ſeruitutis, in iudicando, nullam ha-
Epheſ. 6. beat rationem. Proinde nihil repugnantiæ erit, ſi dicemus, Deum, ſecundũ bñplaciti ſui arbitriũ, eligere in filios nullo merito, quos uiſum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tñ ſic explicari põt, ut plenius ſatisfiat. Quęrũt, qui fiat, ut ex duobus, quos nullũ meritũ diſcriminat, alterꝫ pręteréat in electione ſua, alterꝫ aſſumat deus? Ego uiciſſim rogo, putẽt ne in eo, q aſſumit̃ eẽ aliqd, qd Dei animũ in ipſum inclinet? Si nihil fatebunt̃: qd neceſſe eſt. ſequetur, Deũ, nõ hoĩem intueri: ſed à ſua bonitate rationẽ petere, cur illi benedicat. Quod igit̃ hoĩem unũ elegit Deus, altero reiecto, id nõ puenit ab hominis reſpectu: ſed a ſola eius miſericordia: cui liberum eſſe debet, proferre ſe & exerere, ubi & quoties placet. Quare falſo & peſſime Deũ inæqualis iuſtitiæ inſimulant nonnulli, quod non eundem erga omnes tenorem, in ſua prædeſtinatione, ſeruat. Si omnes, (inquiunt) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: ſi inſontes, ab omnibus iudicij rigorem abſtineat: atqui perinde cum Domino agunt, ac ſi uel interdicta illi foret miſericordia, uel dum uult miſereri, cogatur in totum iudicio renunciare. Quid enim eſt quod flagitant? ſi omnes ſunt noxij, ut ſimul eandem omnes luãt

pœnam

pœnam. fatemur cõmunem noxam, ſed dicimus, quibuſdam ſuccurrere Dei miſericordiam. ſuccurrat, aiunt, omnibus, ſed excipimus. ęquum eſſe, ut puniendo ſe quoque ęquum iudicem oſtendat. Id dũ non ſuſtinent, quid aliud quam uel miſerendi facultate Deum ſpoliare conantur, uel hac ſaltem lege hanc permittere, ut iudicio ſe prorſus abdicet? Quare pulcherrime quadrant iſtæ Auguſtini ſententiæ. Cum in primo homine uniuerſa generis maſſa in condemnationem defluxerit, quæ fiunt ex ea uaſa in honorem, nõ propriæ iuſtitię, ſed Dei miſericordiæ uaſa eſſe. Quod uero alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, ſed iudicio deputandum &c. Quod Deus ijs, quos reprobat, debitam pœnam rependit: ijs, quos uocat, immeritam gratiam largitur, ab omni accuſatione liberari ſimilitudine creditoris, cuius in poteſtate eſt, alteri remittere, ab altero exigere. & etiã dare gratiam quibus uult, q̃a miſericors eſt: non omnibus dare, quia iuſtus iudex. Dando quibuſdam, quod non merentur, gratuitam ſuam oſtendere gratiam: non omnibus dando, quid mereantur omnes, declarare. *Epiſt. 106. De prædeſti. & grã. De bono perſeuerãt C. 12.*

Hoc quoque, ad euertendam prædeſtinationem, exagitant: quòd ipſa ſtãte concidat omnis ſolicitudo, & bene agendi ſtudium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto, ſibi fixam eſſe, aut uitam, aut mortem, quin protinus in mentem ueniat, nihil intereſſe, quomodo ſe gerat? quando ſuo opere nihil, aut impediri, aut promoueri queat Dei prędeſtinatio. Ita omnes proijcient ſe, & deploratum in morem, quocunque libido tulerit, pręcipites ibunt. Et ſanè non in uniuerſum mentiuntur. ſunt enim plærique porci, qui prædeſtinationis doctrinam, impuris iſtis blaſphemijs, conſpurcant, atque hoc etiam obtentu, admonitiones & obiurgationes quaslibet eludunt. Scit Deus, quid de nobis agere ſemel ſtatuerit. Si ſalutem decreuit, adducet nos ad eam ſuo tempore: ſi mortem deſtinauit, fruſtra contra tenderemus. At ſcriptura, dum præcipit, quanto maiori & reuerentia, & religione, ſit de tanto myſterio cogitandum, tum pios in longe diuerſum ſenſum inſtituit, tum ſceleſtam illorum intemperiem probe redarguit. Non enim prædeſtinationem eò commemorat, ut in audaciam erigamur, & inacceſſa Dei ſecreta excutere, nefaria temeritate, tẽtemus: ſed potius, ut humiliati, ac deiecti, iudicium eius tremere, miſericordiam ſuſcipere diſcamus. ad hunc ſcopum fideles collimabunt. Ille autẽ fœdus porcorum grunnitus à Paulo rite compeſcitur. Securos ſe in uitijs pergere dicunt, quia ſi ſint è numero electorum, nihil obfutura ſint uitia, quo minus tandem ad uitam perducentur. Atqui in hunc finem electos eſſe nos Paulus admonet, ut ſanctã ac incuſpatam uitam traducamus. ſi electionis ſcopus eſt, uitę ſanctimonia, magis, ad eam alacriter meditandam, expergefacere, & ſtimulare nos debet, quam ad deſidiæ prætextum, ualere. Quanto pere enim hæc inter ſe diſſident, à bene agendo ceſſare, quia electio ad ſalutem ſufficiat: & electioni propoſitũ eſſe finem, ut in bonorum ſtudium incumbamus? faceſſant ergo eiuſmodi ſacrilegia, quę totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quod autem ſuas blaſphemias longius extendunt, dum eum, qui ſit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt, ſi innocentia & probitate uitæ ſe illi adprobare ſtudeat, in eo uero impudentiſſimi mendacij conuincuntur. Vñ enim tale ſtudium oriri poſſit, niſi ex electione? Nam quicunque ſunt ex reproborum numero, ut ſunt uaſa in cõtumeliam formata, ita non deſinunt perpetuis flagitijs iram Dei in ſe prouocare, & euidẽtibus ſignis confirmare, q̃d iam in ſe latũ eſt, Dei iudiciũ. Tantum abeſt, ut cum ipſo fruſtra cõtendant. Sed ut res melius eluceſcat, tum *Ephe. 1.*

de electorꝝ uocatione, tũ de excęcatiõe et induratione impiorũ agendũ eſt.
Ro.8. Electionem, quam in ſeipſo alioqui abſconditam habet, uocatione demum ſua Dominus manifeſtat: quam ideo appellare ſoleo illius teſtificationem. Nam quos præſciuit, eos præfiniuit conformes fieri imaginis filij ſui, quos autem præfiniuit, eos & uocauit, quos uocauit, eos et iuſtificauit, ut olim glorificet. Cum ſuos eligendo, iam in filiorum locum Dominus adoptarit, uidemus tamen, ut in tanti boni poſſeſſionem non ueniant, niſi dum uocantur: contra, ut uocati, quadam iam fruantur electionis ſuæ communicatione. Qua ratione ſpiritum, quem accipiunt, & adoptionis ſpiritũ & ſigillum, & arrabonem hæreditatis futuræ uocat Paulus. Quia ſcilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem ſuo teſtimonio, ſtabilit & obſignat. filios ergo ſibi deſignat, ac patrem ſe ijs deſtinat Deus, quos elegit, uocando porro, in familiam eos ſuam adſciſcit, ac ſeipſum ijs coicat. Cum autem electioni uocationem ſubnectit, in eum modum, ſcriptura ſatis innuit, in ea nihil requirendum, præter gratuitam Dei miſericordiam. Si enim quærimus quos uocet, & qua ratione, Reſpondet, q̃s elegerat. Ad electionem autem dum uenitur, ſola illic miſericordia undecunqꝫ apparet.
Rom.9. Atqꝫ adeo uere hic locum habet illud Pauli. Non eſſe uolentis neqꝫ currentis, ſed miſerentis Dei. Neqꝫ id quemadmodum uulgo accipiunt, qui inter Dei gratiam & uoluntatem, curſumqꝫ hominis, partiunt. Exponunt enim deſiderium hominis ac conatum nihil per ſe quidem habere momenti, niſi Dei gratia proſperentur: ſed cum adiuuantur illius benedictione, habere ſuas quoqꝫ partes, in comparanda ſalute, contendunt. Quorum cauillũ Auguſtini uerbis refellere, quam meis, malo. Si nihil aliud uoluit Apoſtolus, niſi non eſſe ſolius uolentis aut currentis, niſi adſit miſericors Dominus, retorquere è conuerſo licebit, non ſolius eſſe miſericordię, niſi adſit uoluntas & curſus. Quod ſi aperte impium eſt, non dubitemus, Apoſtolũ omnia miſericordiæ Domini dare, noſtris autem uoluntatibus aut ſtudijs nihil relinquere. In hanc ſententiam ille ſanctus uir. Nec pilo æſtimo quã inducunt argutiolam. Non fuiſſe id dicturum Paulum, niſi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua uolũtas. Non enim, quid eſſet in homine, reputauit, ſed cum uideret quoſdam ſalutis partem hominum induſtriæ aſſignare, ſimpliciter eorum errorem damnauit priore membro: Deinde totam ſalutis ſummam Dei miſericordiæ uindicauit. Et quid aliud agunt prophetæ, quam ut gratuitam Dei uocationem perpetuo deprædicent? Ad hæc, ipſa quoqꝫ uocationis diſpenſatio, perſpicue id demonſtrat, uerbi ſiquidem prædicatione, & ſpiritus illuminatione, conſtat. Quibus offerat

Enchiridi. ad Laure. c.32.

Ieſa.65. uerbum ſuum Dominus, habemus apud prophetam. Repertus ſum à non quærentibus me: palam apparui ijs, qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi. Ecce adſum. Ac ne Iudæi ad gentes modo eam clementiam pertinere ducerent, ipſis quoqꝫ in memoriam reducit, unde aſſumpſerit patrem eorum Abraham, cum ipſum ſibi conciliare dignatus eſt. Nimirum ex media Idololatria, in qua cum ſuis omnibus demerſus erat. uerbi ſui luce dum im̃erentibus primũ affulget, eo, gratuitæ bonitatis ſuę ſpecimen ſatis luculentum exhibet. Sed ne glorietur quo, quod uocanti, & ultro ſe offerenti ſaltem reſponderit: nullas ad audiendũ nobis eſſe aures, nullos ad uidendũ oculos, affirmat: niſi q̃s ipſe fecerit: facere aũt non ſecundũ cuiuſqꝫ gratitudinem: ſed pro ſua electione. Cuius rei inſigne habes exemplũ apud Lucam, ubi Pauli et Barnabę concionem audiunt cõmuniter iudæi & gentes. Eodem tum uerbo cum edocti eſſent omnes,

Ioſu.ult.

Acto.13.

omnes, narrantur credidisse, qui ad uitam æternam erāt præordinati. Qua fronte gratuitam esse electionem negemus, in qua ad ultimam usq; partē, sola regnat electio? Neq; uero hoc testimonio confutantur ij tantum, qui in uocationis complemento cooperarium hominem Deo faciunt: sed illi etiā, qui electionem sic à posteriori æstimandam tradunt, quasi suspensa esset & incerta, donec uocatione confirmetur. Equidem confirmari nō est dubium, modo hoc uerbo nihil aliud intelligas, quàm & cōprobari certa testificatiōe, & uelut sigillo consignari. Sed falso dicitur, tum esse demum efficacem, postquàm Euangelium amplexi sumus, suumq; inde uigorem sumere.

Atqui ut perperam faciunt, q electionis uim suspendunt à fide Euangelij, qua in illius communionem peruenimus: ita optimum tenebimus ordinem: si in quærenda electionis nostræ certitudine, in ijs signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatiōe uel grauius, uel periculosius, fideles percellit Sathan: quam dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra uiam inquirendæ cupiditate sollicitat. Extra uiam inquirere uoco, ubi in abditos diuinæ sapiētiæ recessus perrumpere homuncio conatur. et quo intelligat, quid de se sit constitutum, apud Dei tribunal: ad supremam usq; æternitatem penetrare. tunc enim se, in profundum immensæ uoraginis, absorbēdum præcipitat: Tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit. Tunc cæcæ caliginis abysso se adobruit. Sic ēm̄ ęquū est, horrili ruina ingenij humani stoliditatē puniri, ubi suopte marte assurgere, ad diuinę sapiētię altitudinē tētat. Eoq; exitialior est hęc tētatio, q ad nullā aliā propensiores simus fere omnes: Rarissimus enim est, cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur. Vnde tibi salus, nisi ex Domini electione? Electionis porro quæ tibi reuelatio? Quæ si apud quempiam semel inualuit: aut diris tormentis miserum perpetuo excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sane certiore argumento confirmare uelim, quanta prauitate, prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia. Siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit: quam qui sua erga Deum pace ac tranquillitate cōscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, sollicite ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquā sine exitio impingitur. Et uero licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio: nisi quis periclitari ultro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum se ingurgitant, qui ut de sua electione fiant certiores, æternum Dei consilium, sine uerbo percontantur: ita qui recte atq; ordine ipsam inuestigant, qualiter in uerbo continetur, eximium inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi uia, ut exordium sumamus à Dei uocatione & in ipsam desinamus. Quando, ea ceu tessera, uult nobis confirmare Dominus, quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem uideatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Primum si paternam Dei clementiam, propitiumq; animum quærimus: ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo patris anima acquiescit. Si salutem, uitam, & regni cœlestis immortalitatem: non alio tum quoq; confugiendum est, quando ipse unus, & uitæ fons est, & salutis anchora, & regni cœlorum hæres. Iam quorsum electio pertinet, nisi ut in filiorum locum à Domino cooptati, in

eius dilectione, ſalutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet
reuoluas, & excutias, ultimum tamen eius ſcopum nō ultra tendere intelli
ges. Proinde quos Deus ſibi filios aſſumpſit, non in ipſis eos dicitur ele-
giſſe, ſed in Chriſto ſuo: quia non niſi in eo amare illos poterat, nec regni ſui
hæreditate honorare, niſi eius conſortes ante factos. Quod ſi in eo ſumus
electi, non in nobis ipſis reperiemus electionis noſtræ certitudinem, ac ne
in Deo quidem patre, ſi nudum illum abſq; filio, imaginamur. Chriſtus er
go ſpeculum eſt, in quo electionem noſtram cōtemplari conuenit, & ſine
fraude licet. cum enim is ſit, cuius corpori inſerere deſtinauit pater, quos
ab ęterno uoluit eſſe ſuos: ut pro filijs habeat quotquot inter eius membra
recognoſcit: ſatis perſpicuum firmumq; teſtimonium habemus, nos in li-
bro uitæ ſcriptos eſſe: ſi cum Chriſto communicamus. Porro ille certa ſui
communione nos donauit, cum per Euangelij prædicationem teſtatus eſt
ſe nobis à patre datum, ut cum ſuis omnibus bonis, noſter eſſet. Ille, inquā
nobis teſtis fuit, filiorum loco habitum iri à patre cœleſti omnes, à qui-
bus fide receptus fuerit. Si quid plus appetimus, quàm ut inter Dei filios
cenſeamur & hæredes: ſupra Chriſtum conſcendamus licet. Si hæc ſupre-
ma eſt nobis meta: quantopere inſanimus, extra ipſum quęrendo, quod &
in ipſo iam conſecuti ſumus, & in ſolo ipſo inueniri poteſt? Præterea cum
ſit æterna patris ſapientia, immutabilis ueritas, fixum conſiliū, nō eſt timē
dum, ne quod ſuo ſermone nobis enarrat, ab illa, quam quęrimus, patris
uolūtate, uel minimum uariet. quin potius eam fideliter nobis aperit, qua
lis ab initio fuit, ac ſemper futura eſt.

Accedit ad ſtabiliendam fiduciam, quæ cum uocatione noſtra coniun-
gitur electionis firmitudo. Quos enim nominis ſui cognitione illumina-
tos, in Eccleſiæ ſuæ conſortium Chriſtus aſciſcit, eos dicitur in fidem tute
lamq; ſuam recipere. Quoſcunq; autem recipit, ei à patre commiſſi dicun-
Ioan. 6. & 17. tur, ac concrediti: ut in uitam ęternam cuſtodiātur. Quid nobis uolumus?
clamat alta uoce Chriſtus. quotquot pater ſaluos eſſe uelit, eos ſibi in pro-
tectionem tradidiſſe. Ergo ſi reſcire libet, an Deo curæ ſit noſtra ſalus, quę
ramus an Chriſto commendauerit: quem conſtituit unicum ſuorum om-
nium ſaluatorem. Iam ſi dubitamus, an ſimus à Chriſto in fidem cuſtodi-
amq; recepti, ille dubitationi occurrit, dum ſe paſtorem ſponte offert, ac in
omnium ſuorum numero nos fore pronunciat, ſi uocem ſuam audiamus.
Chriſtum ergo benigne nobis expoſitum, & obuiam prodeuntem ample
ctamur. ille autem nos in grege ſuo recenſebit, & inter ſua ſepta concluſos
tenebit. At ſubit futuri ſtatus anxietas. nam ut Paulus uocari docet, qui e-
lecti ante fuerint: ita Chriſtus oſtendit, multos eſſe uocatos, paucos uero e
Matth. 22. lectos. Quinetiam ipſe quoq; Paulus alibi à ſecuritate dehortatur. Qui be
ne ſtat, inquit, uideat ne cadat. Item, inſertus es in populum Dei? Noli ſu-
Rom. 11. perbire: ſed time. Poteſt em̄ Deus te rurſum ſuccidere, ut alios inſerat. De-
niq;, ipſa experientia, ſatis docemur, parui eſſe uocatiōem ac fidem: niſi ac
cedat perſeuerantia, quæ non omnibus contingit. ſed enim iſta ſollicitudi
ne liberauit nos Chriſtus. Nam in poſterum certe reſpiciunt iſtę promiſſi
ones. omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, & eum qui uenerit ad me,
Ioan. 6. non eijciam foras. Item hæc eſt uoluntas eius, qui miſit me, patris: ne quid
perdam ex omnibus, quæ dedit mihi, ſed reſuſcitem ea in nouiſſimo die.
Ioan. 10. Item, Oues meæ uocem meam audiunt, & ſequuntur me, et ego cognoſco
eas, & uitam æternam do eis, nec peribunt in æternū, neq; rapiet eas quiſq;
de manu

de manu mea. Pater, qui dedit mihi, maior omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Quid hinc nos discere uoluit Christus, nisi ut cõfidamus, perpetuo nos fore saluos, quia illius semel facti sumus? At quotidie accidit, ut qui uidebantur esse Christi, rursum deficiant ab eo, & corruant. Imo eo ipso loco, ubi asserit, neminem perijsse ex ijs, qui sibi à patre dati fuerant: excipit tamen filium perditionis. uerum est id quidem. Sed æque etiam certum, nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse, qua nobis electionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Ioannes, sed è nobis non erant, si fuissent enim è nobis, permansissent utiq; nobiscum. Nec inficior, quo minus habeant uocationis similia cum electis signa: sed illud certum electionis stabilimentum, quod fideles à uerbo Euangelij petere iubeo, illis minime concedo. Quamobrem eiusmodi exempla nos permoueant, quominus in Domini promissione tranquilli recumbamus, ubi pronunciat, à patre datos esse sibi omnes, à quibus uera fide recipitur. Quorum nemo, se custode ac pastore, periturus sit. De Iuda mox dicetur. Paulus non simplicem securitatem Christianis dissuadet: sed supinam ac solutam carnis securitatem. quæ fastum, arrogantiam, aliorũ cõtemptum, secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerẽtiam Domini acceptæq; gratiæ obliuionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet non esse Iudæis superbe & inhumaniter insultandum, ideo, quia, ipsis abdicatis, in eorum locum substituti essent. Timorem quoq; requirit, nõ quo consternati uacillent, sed qui ad suspiciendam humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia diminuat. quemadmodum alibi dictũ est. Illud Domini uerbum, de multis uocatis, paucis autem electis, pessime in eum modum accipitur. Vt germanum sensum habeamus, notandum, duplicem esse uocationis speciem. Est enim uniuersalis uocatio, qua per externam uerbi prædicationẽ, omnes pariter ad se inuitat Deus. etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiam, proponit. Est altera specialis, qua ut plurimum, solos fideles dignatur: dum interiori sui spiritus illuminatione, efficit, ut uerbum prędicatum eorum cordibus insideat. Interdum tamen ijs quoq; impertitur, quos ad tempus duntaxat illuminat. Deinde suæ ingratitudinis merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam cum uideret Dominus Euangelium, late longeque publicari, à multis uero respui, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iusto in precio esse, Deum, sub regis persona, nobis describit, qui cõuiuium solenne instituens, uocatores suos circumquaq; mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetrare queat, quia pro se quisq; impedimenta caussetur, ut tandem, recusantibus illis, cogatur, è triuijs obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa uocatione intelligendam parabolam, nemo non uidet. Subiungit postea, Deum, boni cõuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quod si quem reperiat, ueste nuptiali non ornatum, minime passurum, ut conuiuij festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de ijs, qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur: sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & uelut carcinomata, non sustinebit perpetuo Dñs, sed, prout meretur eorũ turpitudo, extra proijciet. Pauci ergo electi sunt ex magno uocatorum numero, nõ tñ ea uocatione, unde fidelibus dicimus ęstimandã suam electionẽ. Illa eñi impiorum etiã cõmunis est; hęc secũ

affert

affert spiritum regenerationis, qui est arrabo, & sigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ: ubi ait Christus, neminem perijsse, nisi filium perditionis. ille eñ non reputabatur inter oues Christi, quia uere esset: sed quia locum tenebat. Quod porro ipsum alibi electum cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad ministerium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & unus ex eis diabolus est. Nēpe in Apostoli munus eũ elegerat. Cum autem de electione loquitur in salutem, eum procul ab electorum numero arcet. Non de omnibus loquor, Ego scio quos elegerim. si quis uocabulum electionis utrobiq; confundat, misere se implicabit, si distinguat, nihil est expeditius. Pessime ergo & pernitiose Gregorius, dum uocationis tantum nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos. unde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem usurpans, quia etiamsi quales hodie simus, sciamus: quales tamen simus futuri, nescimus. Verum eo loco satis declarat, quomodo in hunc scopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat: deijciendis animis, plus satis illi suppetebat caussæ. Confirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunq; eius, quod initio posuimus, gustum habent fideles: prædestinationem, si rite cogitetur, non fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem.

Ioan.6.

Ioan.13.

Homel.38.

Enimuero electi, nec statim ab utero, nec eodē omnes tempore: sed prout uisum est Domino, suam illis gratiam dispēsare, in ouile Christi, per uocationem aggregantur. Ante uero quàm ad summum illum pastorem cōuertantur, in cōmuni mundi deserto dissipati aberrant. Nec ab alijs quidquam differunt: nisi quod singulari Dei misericordia proteguntur, ne in ultimum mortis præcipitium ruant. in ipsos ergo si respicias, uidebis Adæ progeniem, quæ communem massæ corruptionem redoleat. Quod non in extremam & desperatam usq; impietatem feruntur, id non fit, aliqua illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa electione, insitum esse eorũ cordibus semen nescio quod electionis somniant, cuius uirtute semper ad pietatem timoremq; Dei sint inclinati, nec scripturę autoritate adiuuātur, & ipsa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, unde probēt electos, ante illuminationem quoq;, non fuisse à religione alienos. Paulū in suo Pharisaismo uixisse irreprehensibilē, Cornelium eleemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & si qua sunt similia. De Paulo illis cōcedimus. In Cornelio, dicimus hallucinari. Iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuisse apparet, ut nihil illi deesset, præter perspicuam Euangelij reuelationem. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt? Electos ne omnes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quam si quis, demonstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes, qui in cæcitate idololatriæ deseruntur, sanctimoniæ & probitatis fuisse studiosos. Quin etiam scriptura, non uno in loco, illis palam reclamat. Qui enim describit à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullū ostendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculum mūdi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filijs cōtumacibus: inter quos et nos oēs uersabamur, aliquando in concupiscentijs carnis

Ephe.2.

carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, sicut & cęteri. Item, Mementote quod sine spe aliquãdo fueritis. & deo carueritis in mũdo. Itẽ, Eratis aliquãdo tenebrę, nunc aũt lux in Dño, ut filij lucis ambulate. At ea forte referri uolent ad ignorantiam ueri Dei, qua electos, anteꝙ uocentur, detineri non negant. Quanꝙ hoc esset impudenter calumniari, cum ex illis inferat, non iam amplius esse, uel mentiendum uel furandum, quid tñ ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, ubi cum denunciasset, neq; scortatores, neq; idololatras, neq; adulteros, neq; molles, neq; pędicatores, neq; fures, neq; auaros, regni Dei fore hæredes: continuo subiungit, illos ijsdẽ flagitijs fuisse, ante Christum cognitum, implicitos, nunc uero & sanguine eius ablutos, & spiritu liberatos, Item alter ad Romanos. Quemadmodum præbuistis membra uestra seruа immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem: nunc addicite illa in seruitutem iustitiæ. Quem eñ fructum ex illis habuistis? in quibus nunc merito erubescitis. &c. Quale tunc, amabo, electionis semẽ in ijs germinabat, qui tota uita multifariam contaminati, quasi desperata nequitia, uolutabantur in flagitio omnium maxime nefandꝓ, & execrabili? Secundum eos si loqui uoluisset, debuerat ostendere, quantũ dei beneficentiæ deberẽt, per quam conseruati essent, ne in tantas fœditates prolaberentur: sic & Petrus debuisset suos hortari, ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contra autem admonet, suffecisse præteritum tempus gentium libidinibus consumandis. Quid si uenitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in Raab meretrice ante fidem? in Menasse, cum Ierusalem intingeretur, & prope immergeretur sanguine Prophetarum? In latrone, qui, inter ultimos tãdem spiritus, de resipiscentia cogitauit? facessant ergo hęc argumenta, quę sibi ipsis homines curiosuli temere, sine scriptura, excogitant. Maneat aũt nobis, quod habet scriptura. Omnes pariter ouium perditarum instar aberrasse, unumquemq; declinasse in uiam suam, hoc est perditionẽ. Ab hoc perditionis gurgite, quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem differt: tantum conseruat, in blasphemiam irremissibilẽ ne deuoluantur. 1. Cor. 6. Rom. 6.

Quemadmodum suæ erga electos uocationis efficacia, salutem ad quã eos æterno consilio destinarat, perficit Dñs: ita sua habet aduersus reprobos iudicia: quibus consilium de illis suum exequatur. Quos ergo in uitæ contumeliam, & mortis exitium creauit, ut iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla, eos, ut in finẽ suũ perueniant, nunc audiẽdi uerbi sui facultate priuat: nunc eius prędicatione magis excæcat, & obstupefacit. Prioris mẽbri cũ innumera sint exẽpla, unũ tñ, q̃d est prę alijs illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annoꝝ milia, ante Christi aduentũ effluxerũt, quibus salutiferę doctrinę lucẽ cunctis gentibus occultauit. Si quis respõdeat, tanti beneficij cõpotes ideo nõ fecisse, quia indignos iudicarit, nihilo erunt digniores posteri. cur ergo his potius, ꝙ illis, dat? frustra se torqueat qui hic causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiorem. Nec est timendum, ne quis Porphyrij discipulus, Dei iustitiam impune arrodat, nobis pro ea nihil respondentibus. Cum eñ asserimus nullos perire immerentes, gratuitæ esse beneficentię domini, quòd nonnulli liberantur, abunde pro illustranda domini gloria dictum est, ut nostra tergiuersatione nequaquam indigeat. Prædestinatiõi igitur suæ uiam facit dñs, ubi quos semel reprobauit, lucis suę cõmunicatiõe orbatos, deserit in cęcitate.

Alterius

Alterius membri, cum extant quotidiana documenta, tum multa in scripturis continentur. Apud centum eadem fere habetur concio, uiginti, prompta fidei obedientia, suscipiunt. Alij uel nullius pensi habent, uel rident, uel explodunt, uel abominantur. si quis respondeat, diuersitatẽ ex eorum prouenire malitia, & peruersitate: nondũ satisfactum fuerit. Quia & illorũ ingenium eadẽ malitia occuparetur, nisi Dominus sua bonitate corrigeret. Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermittit? De illis caussam reddit Lucas, quia ad uitam sunt præordinati. De ijs ergo quid sentiemus, nisi quia
act 13 sunt uasa iræ in contumeliã? Quare ne cum Augustino loqui nos pigeat, Posset, inquit ille, Deus malorũ uoluntatem, in bonũ conuertere, quia omnipotens est. posset plane. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere, quam oportet. Multoq; id satius est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo, Quod uocantẽ trahat, & manum porrigentem. Ne discrimẽ in Dei iudicio: sed solo hominũ arbitrio, situm uideatur. Istud quidẽ in quęstionem trahi non potest: Multis uerbũ suum Dñm mittere, quorũ cæcitatẽ magis uelit aggrauari. Quorsum enim tot mãdata deferri iubet ad Pharaonẽ? An quia sępius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imo anteq; inciperet, exitum & nouerat, & prędixerat. Ito, dicebat Moysi, & expone illi uoluntatẽ meã. Ego autem indurabo cor eius, ne obtemperet. Sic cum Ezechielẽ suscitat, pręmonet se mittere ad populũ rebellẽ, & contumacẽ, ne terreatur si surdis se canere uideat. Sic Ieremiæ prędicit, futuram eius doctrinã in ignem, ut populum instar stipulę, perdat & dissipet. Sed magis etiamnũ premit Iesaię prophetam. Sic enim à dño dimittitur, uade, & dic filijs Israel, audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo uidete, & ne sciatis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline, ut ne forte uideat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat: quo conuersus sanetur. Ecce, uocẽ ad eos dirigit, sed ut magis obsurdescant: lucem accendit, sed ut reddantur surdiores: doctrinam profert, sed qua magis obstupescãt. Remedium adhibet, sed ne sanentur. Atque hanc prophetiam adducens Ioannes, Iudæos Christi doctrinæ non potuisse credere asserit: quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti potest: Quos Deus illuminatos non uult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere, ne quid inde proficiant, nisi ut in maiorem hebetudinẽ trudantur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinẽ locutus erat, quia his datum sit nosse mysteria regni Dei. uulgo nõ item. Quid, inquies, sibi uult Dominus eos docendo, à quibus, ne intelligatur, curat? Considera unde uitium, & desines interrogare.

In uerbo enim qualiscunq; sit obscuritas, satis tamẽ semper est lucis, ad conuincendam impiorum conscientiam. Restat nunc, ut uideamus, cur id Dominus faciat, quod eum facere palam est. Si respondeatur, sic fieri, quia sic impietate, nequitia, ingratitudine meriti sunt homines: bene id quidem & uere dicetur. Sed quia nondum patet istius uarietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis isti obdurati persistant, in ea excutienda, necessario ad illud, quod ex Mose adnotauit Paulus, transeundum erit. Nempe, quod ab initio eos excitarit Dominus, ut ostenderet nomen suum, in uniuersa terra. Quod igitur sibi patefacto Dei uerbo non obtemperant reprobi, probe id in malitiã, prauitatẽq; cordis eorum reijcietur: modo simul adijciatur. ideo in hanc prauitatem addictos, quia iusto, sed inscrutabili Dei iudi

Lib.2.de Genes.ad literã.c.10.
Homil.de conuersi. Pauli.
Exod.4.
Exech.2. & 12.
Iere.prim.
Iesa.6:
Ioan.12:
Math.13:

Dei iudicio, suscitati sunt, ad gloriam eius, sua damnatione, illustrandam. Similiter cum de filijs Heli narratur, quod non auscultarunt salutaribus monitis, quia uoluerit Dominus occidere eos: non negatur, contumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: uerum simul notatur, cur in contumacia deserti fuerint: cum potuerit eorũ corda Dominus emollire. Quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile Dei decretum. Hæc dum impij audiunt, quiritantur, Deum miseris suis creaturis, inordinata potentia, in sæuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus, ut de mille interrogati, ne in uno quidem satisfacere queant, cõfitemur nihil pati reprobos, quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quod rationem ad liquidum non assequamur: aliquid nescire non recusemus, ubi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit. At quoniam obijciunt certi scripturæ loci, quibus uidetur negare Dominus, sua ordinatione fieri, ut iniqui pereant, nisi quoad, se reclamante, ipsi mortem sponte sibi acquirunt, eos breuiter explicando, demonstremus nihil superiori sententiæ aduersari. Proferunt eas Apostoli sententias, quòd uelit Dominus oẽs saluos fieri, & ad ueritatis agnitionẽ peruenire. Omnes etiã sub incredulitate concluserit, ut omnium misereatur. Quod item per prophetam Dominus ipse denunciat, se nolle mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur, & uiuat. primus Apostoli locus importune huc adducitur. De singulis enim, non hominibus, sed hominum ordinibus, illic eum loqui facilime ex contextu euincitur. Præceperat Timotheo, solemnes in ecclesia precationes, pro regibus & principibus, cõcipere. Cum autem absurdum nõnihil uideretur, orationes ad Deum fundi, pro genere hominum prope deplorato, quia non tantũ à Christi corpore alieni omnes erant: sed ad regnum eius opprimendum totis uiribus enitebantur: subijcit acceptum id esse Deo, qui uelit omnes homines saluos fieri. quo nihil aliud profecto significat, quàm, nulli hominum ordini aut conditioni uiam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudisse, ut nullam uocationem eius expertem esse uelit. Aliæ sententiæ non declarant, quid de omnibus, occulto suo iudicio, Dominus statuerit, sed paratam denunciant omnibus peccatoribus ueniam, qui modo se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenacius urgeant, quod dicitur uelle misereri omnium, ego contra excipiam, quod alibi scribitur. Deum nostrum esse in cœlo: ubi faciat quæcunq; uelit. Sic ergo exponendum erit hoc uerbum, ut cũ altero conueniat. Miserebor, cuius miserebor, & commiserabor, quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non omnibus impertitur. Sed enim, inquies, si ita est, parũ erit fidei promissionibus Euangelicis: quæ cum de uoluntate Dei testãtur, eam uelle asserunt, quod inuiolabili eius decreto aduersetur. Minime uero. Quamlibet enim uniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reproborum prædestinatione discrepant, modo in earum cõplementum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones Domini scimus, ubi eas fide recipimus. ubi contra, exinanita est fides, simul & abolita est promissio. Ea si est natura promissionum, uideamus iam, nunquid inter se hæc dissideant. Quòd dicitur ab æterno Dominus ordinasse, quos bonitate complecti, in quos iram exercere uelit, & quod salutem omnibus indiscriminatim denunciat. Equidem dico optime cõuenire. sic enim promittendo, nihil aliud uult Dominus, quam omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modo ad eam cõfugiant. Confugiunt autem, non nisi ij, quos illuminauit. porro illuminat, quos prædestinauit ad salutem. his inquam, constat certa & inconcussa promissionum ueritas: ut dici nequeat, aliquid esse dissensionis, inter æternam Dei electionem, &, quod fidelibus offert gratiæ suæ testimoniũ. Sed cur omnes nominat? Nempe quo tu-

1. Samuel. 2.
1. Timot. 2.
Roma. 10.
Ezech. 18.

ctus piorꝝ cõſcientiæ acquieſcant: dũ intelligũt nullã eſſe peccatorꝝ differentiã, mo
odo adſit fides: impij aũt non cauſent̃, ſibi deeſſe aſylũ, quoſe à peccati ſeruitute re-
cipiant, dũ oblatũ ſibi, ingratitudine ſua, reſpuũt. Ergo cũ utriſq; Dei miſericordia
& Euangeliũ offeratur: fides eſt, hoc eſt Dei illuminatio, quæ inter pios & impios
diſtinguit, ut Euangelij efficaciam illi ſentiant, hi uero nullũ inde fructũ cõſequan-
tur. Illuminatio quoq; ipſa, electionem Dei æternam, pro regula habet.

Iam & de prouidentia Dei in uniuerſa mundi adminiſtratione nonnihil at-
tingendum, quæ ut probe intellecta, fulciendæ fidei mirum in modum condu-
cit, à pauciſſimis uel percipitur, uel rite cogitatur. Maior pars nudam Dei præ-
ſcientiam hic quoq; imaginatur: nutu autem & moderatione eius cuncta geri
nequaq; putat. Alij gubernationem quidem illi attribuuunt, ſed confuſaneam, &
promiſcuam, utpote, quæ orbis machinam, cũ ſingulis partibus, generali motione
uoluat atq; impellat, cuiuſq; creaturæ actionẽ peculariter nõ dirigat. Hanc ipſi
prouidentiam uniuerſalem appellant, qua nihil impediri tradunt, uel creaturas
omnes, quo minus contingenter moueantur, uel hominem, quo minus libero uo-
luntatis arbitrio huc atq; illuc ſe conuertat. Sic enim præſertim inter Deum & ho-
minem partiuntur, ut ille motionem huic ſua uirtute inſpiret, ut agere poſſit pro
naturæ ei inditæ ratione. Hic aũt actiones ſuas uolũtario cõſilio modere͂t. Breui-
ter Dei potentia, ſed non deſtinatione, mundum, res hominum, ipſoſq; homines
gubernari uolunt. Taceo Epicureos, qua peſte refertus ſemper fuit mundus, qui
Deum ocioſum inertemq; ſomniant: alioſq; nihilo ſaniores, qui olim regendum
illi attribuerunt, quod eſt ſupra mediam aeris regionem, inferiora fortunæ relin-
quebant. Siquidem aduerſus iam euidentem inſaniam ſatis clamant mutæ ipſæ
creaturæ. Atq; illa quidẽ, quã de uniuerſali prouidẽtia retulimus, opinio uulgo
ferè obtinuit. Tametſi aũt nonnihil accedit ad ueri ſpeciem, nec uera tamen eſt,
nec tolerabilis. Cæcam eñi neſcio quam & ambiguã motionem cũ Deo tantum
concedat: adimit illi quod eſt præcipuum, ut ſapientia dirigat ac diſponat unum-
quodq; ad ſuum finem, atq; ita uerbo tantum, nõ re: mundi rectorem Deũ facit,
quia moderationem illi denegat. Quid enim quæſo eſt moderari, niſi ita præeſſe,
ut deſtinato ordine ea regas, quibus præes? Enimuero adeo diligenter pecula-
rem Dei prouidentiam ſcriptura inculcat, ut mirum ſit, potuiſſe quempiam hæſi-
tare. Quod ait Apoſtolus: In ipſo nos eſſe, moueri & uiuere. Quod item Chri-
ſtus teſtatur, ſe cũ patre perpetuo operari, quanq; probant Dñm in ijs, quæ fecit,
continenter operari, ad uniuerſalẽ tamen illam actionem reijciunt, ſed alia ſunt
apertiora teſtimonia, quã ut ita facile pateat effugium. Exclamat propheta Iere-
mias. Scio Domine, quia nõ eſt hominis uia eius, neq; uiri ut dirigat greſſus ſuos.
Ieremi. 10. A Domino ſunt egreſſus uiri, & quomodo diſponet homo uiã ſuam? Dicãt nũc
Prouer. 21. hominem à Deo moueri, ſecundũ naturæ ſuæ inclinationem, ipſum autem con-
uertere motum, quo uiſum fuerit. At ſi id uere diceretur, penes hominẽ foret uiæ
ſuaꝝ arbitriũ. Negabunt forte, quia nihil ſine Dei potentia ualeat. At cum pro-
phetã & Solomonẽ conſtet, nõ potentiã modo, ſed electionẽ quoq; ac deſtinationẽ
Deo attribuere, nequaq; ſe expediũt. atq; hanc hoĩm temeritatẽ eleganter alibi ca-
pit Solomo, qui ſcopũ ſibi pſtituũt ſine Dei reſpectu, ac ſi manu eius nõ ducerẽ-
Prouer. 16. Hominis, inquit, eſt diſpoſitio cordis, & Dñi eſt pparatio liguæ. Ridicula ſane in-
ſania, q̃d facere ſine Deo inſtituũt miſeri hoĩes, qui ne pfari quidẽ poſſunt, niſi ſi
ille uoluerit. Porro q̃ magis exprimeret ſcriptura, nihil penitus in mũdo geri, niſi
Exod. 21. ex eius deſtinatione, quæ maxĩe fortuita uident̃, illi ſubiacere oſtendit. Quid enim
Prouer. 16. magis ad caſum referas, quã dũ prætereuntẽ uiatorẽ defractus ex arbore ramus in-
terficit? At longe aliter Dñs, q ſe fatet̃ eũ tradidiſſe in manũ occiſoris. Sortes ſimili-
ter quis

ter quis nõ fortunæ cæcitati permittat? Verũ Dñs non patiť, qui ſibi uindicat earũ iudiciũ. Nõ ſua potẽtia fieri docet, ut & in ſinũ cõijciant lapilli, & extrahantur. Sed quod unũ caſui dari pöterat, à ſeipſo eſſe teſtatur.

Qui huic doctrinæ inuidiam facere uolunt, calũniantur eſſe dogma Stoicorũ de fato, q̃d & Auguſtino exprobratũ aliquãdo fuit. Nos & ſi de uerbis inuiti litigamus, fati tamen uocabulũ non recipimus, tum quia eſt ex eorũ genere, quorũ profanas nouitates refugere, nos Paulus docet, tum quia eius odio conantur grauare Dei ueritatẽ. Dogma uero ipſum falſo nobis ac malitioſe obiectatur. Non enim cum Stoicis neceſſitatem cõminiſcimur ex perpetuo cauſarũ nexu, & implicata quadam ſerie, quæ in natura cõtineatur: ſed Deum conſtituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro ſuã ſapientia, ab ultima æternitate, decreuerit, quod facturus eſſet: & nunc ſua potentia, quod decreuit, exequatur. unde eius prouidentia, non cœlum modo ac terrã, & creaturas inanimatas, ſed hominum etiam cõſilia & uoluntates gubernari ſic aſſerimus, ut ad deſtinatum ab ea ſcopũ deducantur. Quid ergo, inquies, Nihil ne fortuito, nihil contingenter accidit? Reſpondeo, uere, à Baſilio magno dictum eſſe, fortunam & caſum, Ethnicorũ eſſe uoces, quarũ ſignificatione, piorum mentes occupari nõ debeant. Nam ſi ſucceſſus omnis Dei benedictio eſt, calamitas & aduerſitas, eius maledictio: fortunæ iã in rebus humanis aut caſui nullus relinquitur locus. Quoniam tamẽ imbecillitas noſtra prouidentiæ Dei altitudini ſuccũbit, adhibita diſtinctione illam quoq; ſubleuabo. Dicam igitur, utcunq; Dei diſpenſatione omnia ordinenť, nobis tamen eſſe fortuita. Non quod fortunã reputemus mũdo ac hominibus dominari, temereq; omnia ſurſum deorſum uolutare. abeſſe enim à chriſtiano pectore decet hanc uæcordiam. Sed quoniã eorum, quæ eueniũt, ordo, ratio, finis, neceſſitas, ut plurimum in Dei cõſilio latet, humana opinione non apprehenditur, quaſi fortuita ſunt, quæ certum eſt ex Dei uoluntate prouenire. Non enim aliam imaginẽ præ ſe ferũt, aut in natura ſua conſideratæ, aut ſecundũ notitiam noſtram iudiciumq; æſtimatæ. fingamus, exempli gratia, mercatorẽ: qui ſyluam ingreſſus, cum comitatu fidorũ hominum, imprudẽter à ſocijs aberret, ipſo errore feratur in ſpoliariũ, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantũ Dei oculo præuiſa: ſed decreto ſtabilita fuerat. Non enim dicitur præuidiſſe, quantũ cuiuſq; uita protenderetur, ſed terminos cõſtituiſſe ac fixiſſe, qui præteriri non poterũt. Quantũ tamen mẽtis noſtræ conceptio apprehendit, omnia illic fortuita apparẽt. Quid hic ſentiet chriſtianus? Nempe quidquid in morte huiuſmodi interceſſit, fortuitũ natura, ut eſt, reputabit, prouidentiã tñ Dei præfuiſſe non dubitabit, ad fortunã in ſuũ finem dirigendã: Eadem eſt ratio futurorũ cõtigentiæ, futura omnia, ut incerta nobis ſunt, ita in ſuſpenſo habemus, acſi utrãuis in partem propenſa forẽt. Manet tñ nihilominus cordibus noſtris infixũ, nihil euenturũ, quod non Dñs iam prouiderit. Iob.14.

Quare in cõſideranda prouidentia cauendũ eſt, ne in ſtultorũ hominum ineptias incidamus, qui ſic de ea balbutiũt, ut penẽ cœlum terræ, ut dicitur, permiſceãt. Si mortis noſtræ punctũ ſignauit Dñs, effugere non licet. fruſtra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quod ergo alius cõmittere ſe uiæ non audet, quam periculoſam audit, ne à latronibus trucidetur, alius medicos accerſit, ac pharmacis ſe fatigat, ut uitæ opituletur: alius à craſſioribus cibis abſtinet, ne lædat imbecillã ualetudinẽ, alius ruinoſas ædes inhabitare formidat, omnes deniq; uias excogitant, & magna animi intẽtione excudũt, quibus id quod cõcupiſcũt, aſſequãtur, aut hæc omnia inania ſunt remedia, quæ captantur ad corrigendã Dei uoluntatẽ, aut non certo eius decreto terminãtur uita & mors. ſanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout uel appetũt, uel oderunt, ita ſua induſtria uel obti

nere uel refugere student. Quinetiã orationes fideliũ peruersas, nedũ superuacuas fore colligũt, quibus petitur, ut Dñs prospiciat ijs, quæ iam ab æterno decreuit. In sũma, omnia, quæ in posterũ capiuntur cõsilia, tollũt, perinde ac Dei prouidẽtiæ aduersa, quæ, illis non aduocatis, quæ fieri uellet, decreuit. Deinde quidquid iam accidit, ita prouidẽtiæ Dei imputant, ut cõniueant ad hominem, quem idipsum designasse constet. Occidit Siccarius probum ciuẽ. executus est, inquiũt consiliũ Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus. quia fecit, quod prouisum erat à Domino & ordinatũ, minister est eius prouidentiæ. parentis mortẽ, neglectis remedijs, securus filius expectauit. Non potuit Deo obsistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, uirtutes uocãt. quia Dei ordinationi obsequãtur. Atqui, quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facile cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorũ stoliditatẽ ridet, qui, sine Domino quiduis audacter suscipiunt, ac si eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur. Cor hominis cogi-
Prouer. 15. tare debet uiam suã, & Dominus diriget gressus eius. Significans, æternis Dei decretis nos minime impediri, quo minus sub eius uolũtate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neq; id manifesta caret ratione. Nanq; is, qui uitã nostrã suis terminis limitauit, eius curam apud nos deposuit, eius cõseruandæ rationibus subsidijsq; instruxit, periculorũ quoq; præscios fecit, ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuũ est, quid sit nostri officij. Si uitam nobis nostram tutandã commisit Dñs, ut eam tueamur: si subsidia suppeditat, ut ijs utamur: si pericula præmõstrat, ne temere irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculũ nullum oberit, nisi fatale: q̃d ineluctabile est remedijs oĩbus. Quid aũt si ideo fatalia nõ sunt discrimina, quia ijs propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ dispensationis cõueniat. Tu cauendũ non esse periculum colligis, quia fatale cum non sit, simus, etiã citra cautionem, euasuri. Dominus autem ideo ut caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendũt insani isti quod est sub oculis: consultandi cauẽdiq; artes inspiratas esse à Dño, quibus ipsius prouidentiæ subseruiant, in uitæ propriæ cõseruatione, Quemadmodũ contra neglectu & socordia, quæ illis iniũxit mala, sibi accersunt. Qui fit enim, ut uir prouidus, dum sibi cõsulit, imminentibus etiã malis se explicet: stultus, inconsulta temeritate pereat? nisi quod & stultitia, & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumẽta in utramq; partẽ? Ideo nos celare futura omnia uoluit Deus, ut tanq̃ dubijs occurramus, neq; desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curã superauerint. In ijs quæ iam cõtigerunt pessime & indignissime Dei prouidentiã reputant. Omnia quæ fiunt, in ordinẽ respiciunt diuinæ prouidẽtiæ. Ergo nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quoniã Dei uoluntas intercedat. Cur ergo, inquiũt, fur punietur, qui eum expilauit, quem Dñs paupertate uoluit castigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit, cui uitam Dñs finierat? Si Dei uoluntati seruiũt huiusmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei uolũtati seruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere ministerium Deo iubenti dicemus, cum malignæ cupiditati tm̃ obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius uolũtate edoctus, eò cõtendit, quò ab ea uocatur. Vnde aũt edocemur, nisi ex eius uerbo? Proinde in rebus agẽdis ea est nobis perspicienda Dei uoluntas quã uerbo suo declarat. Id requirit unũ Deus à nobis, quod præcipit. Si quid aduersus præceptũ designamus, non obedientia est, sed cõtumacia, & transgressio. At nisi uellet, non faceremus. fateor. Sed an facimus mala in hunc finẽ, ut ei obsequiũ præstemus? At nobis ea nequaq̃ mandat. Quin potius irruimus, non quid ille uelit cogitantes, sed libidinis nostræ intemperie sic furentes, ut contra studium deli-

destinato cõsilio nitamur. Atq; hac ratione, male agẽdo, iustæ eius ordinationi seruimus, quia pro immẽsa suæ sapiẽtiæ magnitudine, ad bene agendũ, malis instrumẽtis uti bene p͏beq; nouit. Ac uide q̃ insulsa sit eorũ argumẽtatio. Impunita esse autoribus suis scelera uolũt, quia nõ nisi Dei dispensatione patrant. Ego plus cõcedo, fures, & homicidas, & alios maleficos, diuinæ esse prouidẽtiæ instrumẽta, quibus Dñs ipse, ad exequẽda, quæ apud se cõstituit, iudicia, utitur. Atqui eorũ malis ullã inde excusationẽ deberi nego. Quid eñ? An uel eadem secũ iniquitate Deũ implicabũt, uel suã prauitatẽ illius iustitia operiẽt? Neutrũ possunt. Quo minus se purgent, propria cõscientia redarguunt. Quo minus Deũ insimulent, totũ in se malũ deprehendunt, penes ipsũ, non nisi legitimũ malitiæ suæ usum. Sed eñ per ipsos operatur. Et unde quæso fœtor in cadauere, quod calore solis, tũ putrefactum, tum reseratũ fuerit? Radijs solis excitari oẽs uident. Nemo tñ illos fœtere ideo dicit. Ita cum in homine malo subsideat mali materia & culpa, quid est quod inquinamentũ aliquod cõtrahere putetur Deus, si ad suũ arbitrium, utatur eius ministerio? facessat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidẽ eminus Dei iustitiam potest, sed non attingere.

Verũ refutari, nec melius, nec breuius possunt istæ absurditates, quã si demonstremus, quæ in rite reputãda meditãdaq; prouidẽtia, retinenda sit regula pietatis. Ergo christianũ pectus, cũ certo certius persuasum sit, omnia Dei dispẽsatione euenire, nihil cõtingere: ad illũ uelut præcipuam rerũ causam, oculos semper referet: causas tñ inferiores, suo loco intuebitur. Deinde singularẽ Dei prouidentiã, ad se conseruandũ excubare nõ dubitabit, quę nihil euenire passura sit, quã quod bono ac saluti sibi uertat. Quoniã aũt cum hominibus primũ, deinde cũ reliquis creaturis illi negociũ est, utrobiq; sibi pollicebitur Dei prouidentiã regnare. Quantũ ad hoĩes attinet, siue boni sint siue mali, eorũ cõsilia, uolũtates, conatus, facultates, sub eius manu esse agnoscet, ut flectere q̃ libuerit, ac q̃ties libuerit cõstringere, in eius arbitrio situ sit. Singularẽ Dei p͏uidentiã in fideliũ salutẽ excubare, plurimæ sunt, & luculẽtissimæ, p͏missiones, quæ testent. Iacta super Dñm curam tuam, & ipse te enutriet, nec permittet unq; fluctuari iustũ, Qm̃ illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio altissimi, in p͏tectione Dei cœli cõmorabitur. Qui tangit uos, tãgit pupillã oculi mei. Ero clipeus tuus, murus ahæneus, aduersantibus tibi aduersabor. Etiã si mater obliuiscat filiorũ, nõ tñ obliuiscar tui. Qm̃ hic potissimus est scopus, in historijs biblicis, ut doceant tãta sedulitate uias sanctorũ custodiri à Dño, ut ne ad lapidem quidem impingãt. Quanq; merito supra mihi permisi explodere eorũ opinionẽ, qui uniuersalẽ Dei prouidentiã cõminiscunt, quæ nõ speciatim ad curã uniuscuiusq; creaturæ se demittat: Imprimis tñ specialẽ hanc curã erga nos recognoscere operæpreciũ est. Vnde Christus, ubi asseruit, ne uilissimũ quidẽ passerculum in terrã decidere, sine patris uoluntate, huc statim applicat, ut q̃ pluris sumus passeribus, eo intentiori cura reputemus Deũ nobis p͏spicere, ac eo usq; ipsam extẽdit, ut cõfidamus, capillos capitis nostri numeratos esse. Quid nobis aliud optamus, si nec unus è capite pilus defluere põt, nisi ex eius uolũtate? His tũ p͏missis, tũ exẽplis cõfirmatus Dei seruus, adiunget testimonia, q̃ docent sub Dñi potestate esse omnes hoĩes, siue eorũ cõciliandi sunt animi, siue cohibenda malicia, ne quid noceat. Dñs eñ est, qui dat nobis gratiã, nõ apud eos modo qui nobis bene uolũt, sed etiã in oculis Aegyptiorũ. Hostiũ uero nostrorũ improbitatẽ frangere uarijs modis nouit. Interdum eñ mentẽ illis adimit, ne quid sani, sobrijue consilij capere queãt, qualiter Sathanã dimittit, qui mẽdacio impleat os omniũ prophetarũ, ad decipiendũ Achab. Rehabeã iuuenili cõsilio dementat, ut regno per suã stultitiam spolietur. Nõnunq; ubi mentẽ illis cõcedit, ita absterret, & exanimat, ne id quod

Psalmo Zachar. 2. Matth. 6 Matth. 10. Exodi. 1. 1. Reg. 22. 1. Reg. 12.

cõceperunt, uelint aut machinẽtur. Interdũ etiã, ubi conari permiſit quod libido
& rabies ſuadebat, impetus eoꝝ oportune abrũpit, nec ſinit ad finem uſq; ꝓcedere
ꝗd inſtituũt. Sic conſiliũ Architophel, ꝗd exitiale Dauidi futuꝝ erat ante, tẽpus
2. Samu. 17. diſſipauit. Sic & creaturas oẽs, in ſuoꝝ bonũ ac ſalutẽ moderari, ei curę eſt, ad dia
bolũ etiam ipſum quẽ cõſpicimus, nihil auſum fuiſſe tẽtare aduerſum Iob, ſine per-
miſſu eius ac mandato. Hanc notitiã neceſſario loquitur, tum animi gratitudo in
proſpero reꝝ ſucceſſu, tũ in aduerſitate, patientia, tũ etiam in poſteꝝ incredibilis
ſecuritas. Quidquid ergo ꝓſpere, atq; ex animi ſentẽtia eueniat, id totũ acceptum
Deo referet, ſiue per hoĩm miniſteriũ ſenſerit eius beneficentiã, ſiue ab inanimatis
creaturis adiutus fuerit: ſic enim reputabit cũ animo ſuo. Certe Dñs eſt, qui ad me
iſtoꝝ animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, ut ſuę erga me benignitatis inſtru
mẽta forent. In frugũ abundãtia cogitabit, Dñm eſſe qui cœlũ exaudit, ut cœlum
exaudiat terrã, ipſa quoq; exaudiat ſuos fœtus: in alijs nõ dubitabit benedictionẽ
Dñi ſolã eſſe, qua omnia proſperẽtur, Nec tot cauſis admonitus, ingratus eſſe ſu-
ſtinebit. ſi aduerſi quid contigerit, ex templo mentem hic quoq; extollet in Dñm,
cuius manus, ad patientiã placidãq; animi moderationẽ nobis imprimendã ualet
plurimũ. ſi Ioſeph in recognoſcẽda fratrũ perfidia immoratus eſſet, nunq̃ fraternũ
potuiſſet in eos aĩm recipere. Sed quoniã mentẽ ad Dñm reflexit, oblitus iniurię,
ad manſuetudinẽ ac clementiã inclinatus eſt. ut fratres etiã ultro ſolarẽt, ac diceret.
Non uos eſtis, qui me uendidiſtis in Aegyptũ: ſed Dei uolũtate ꝑmiſſus ſum ante
uos, ut uitã uobis cõſeruarẽ uos quidem cogitaſtis de me malũ, ſed Dñs conuertit
illud in bonũ. Si Iob ad Chaldæos ſe conuertiſſet. à quibus uexabatũ, ſtatim acceſſus
eſſet ad uindictã: ſed quia opus Dñi ſimul recognoſcit, ſemet pulcherrima illa ſen
tentia cõſolatur. Dominus dedit, Dñs abſtulit, ſit nomẽ Domini benedictũ. Sic
David conuitijs & lapidibus à Semei impetitus, ſi in hoĩem defixiſſet oculos, ad re
taliandã iniuriã ſuos animaſſet. Veꝝ quia non ſine Dñi motu illũ agere intelligit,
2. Samu. 16. illos potius mitigat. Sinite eũ, inquit, quia Dñs ei ꝓcepit ut maledicat. Si nullum
efficacius eſt iræ atq; impatientiæ remediũ, non paꝝ certe profecit, qui Dei proui
dentiã didicit in hac parte bene meditari. ut poſſimus eo mentẽ ſemper reuocare,
Dñs uoluit, ideo ferendũ eſt. nõ modo quia reluctari non licet, ſed quia nihil uult,
niſi quod & iuſtũ ſit & expediat. Quę cauſa eſt cur tã ſollicite ad hoc probandum
Amos. 3. ſcriptura incũbat. ut q; cũ denũciat Amos, nõ fore malũ in ciuitate, quod Deus nõ
Treno. 3. fecerit: ut cum acerbe redarguit Ieremias eos, qui euenire aliquid calamitatis puta
bãt, Dño non iubẽte. Nam ſiue per hoĩes infligunt̃ mala, dicũtur illi eſſe ſanctifi-
Eſaiæ. 13. cati ad opus Dñi exequendũ. Vocãturq; retia, & gladij, & ſecures, q̃ manu eius
Ezechi. 12 dirigãtur: organa itẽ iræ Dñi, quæ ſibilo eius ſolo excitẽt̃. Vnde Pilatus & Hero
& 17.
Pſal. 17. des: cũ ad Chriſtũ extinguẽdum coirent, dicunt̃ cõueniſſe, ad peragẽda, quæcũq;
Ieſaiæ. 10 manus & cõſilium Domini decreuerant. Iudæi, Chriſtum, definito eius conſilio
Ieſaiæ. 13. & ſcientia traditum, interemiſſe, atq; ita conſummaſſe, quæ de Chriſto ſcripta
Ieremie. 1. erant. Quemadmodum & de militibus toties repetitur, quod omnia fecerint,
Acto. 4. quæ pertinebant ad ſcripturæ complementum. Quæ omnia huc indubie re fe-
Acto. 2. runtur. ut quoties uel ab extrema hominum improbitate aliquid mali nobis
irrogatur, in Dominum tunc quoq; reſpicere, ac pro certo ſtatuere, quod in nos
illi ſcelerate admiſerunt, iuſta eius diſpenſatione fuiſſe & permiſſum, & immiſ-
ſum. Siue nulla hominum opera euenit, preuenitque nos aduerſitas: ſcrip-
tura, Dei eſſe maledictiones, uel certe caſtigationes denunciat: & terræ ſterilita
Leui. 26. tem, & famem, & omne morborum genus, & quidquid fortuitum, hominum
Deuto. 27. opinione, ducitur. Neq; tamen interim ad cauſas inferiores uir pius conniuebit,
Neq; enĩ quia miniſtros diuinæ benignitatis arbitrabitur eos, à quibus beneficio
affectus

affectus fuerit, ideo illos præteribit ac si nullā gratiam sua humanitate promeriti essent, sed illis obstrictū se ex animo sentiet: ita & libēter, fatebitur obligationē, & gratiam pro facultate & re nata, referre studebit. Deniq; Dn̄m in bonis reuerebitē & pdicabit, ut præcipuū autorē, sed hoies, ut eius ministros, honorabit. atq;, ut res est, intelliget se Dn̄i uolūtate, ijs esse deiunctū, per quoꝝ manū beneficus esse uoluerit. Si quid iacturę, uel ob negligentiā, uel ob imprudentiā fecerit, Dn̄o quidē uolente factū id apud se statuet, ueꝝ sibi quoq; imputabit. si quis morbo absumptus sit, quē cū ex officio curare debuisset, negligēter tractauit: tametsi non ignorabit, ad terminū peruenisse, quē præterire nō poterat, peccatū tamē suum inde nō eleuabit: sed quia nō est defunctus erga eū fideliter suo munere, perinde accipiet, ac si negligētiæ suæ culpa perijsset. Multo minus ubi in designādo uel homicidio uel furto, fraus & cōcepta animo malicia intercesserit, eam excusabit sub ptextu diuinæ prouidētiæ, sed in eodē facinore Dei iustitiā, hoīs nequitiam, ut se utraq; manifeste prodit, distincte cōtemplabitur. In futuris uero, potissimum inferioꝝ huiusmodi causaꝝ rationē habebit. nam inter Dn̄i benedictiones reponet, si non destituet subsidijs humanis quibus ad incolumitatē suam utatur. itaq; nec in capiendis consilijs cessabit, nec torpebit in ope eoꝝ implorāda, quibus suppetere conspiciet, unde uiuet, sed à Dn̄o sibi in manū offerri reputās q̄cūq; cōmodare aliqd possunt creaturæ, ipsas, tanq; legitima diuinæ puidētiæ instrumēta, ad usum applicabit. Ac cū incertus sit, quē sint exitū habitura, quæ negocia aggreditur, nisi q; in omnibus Dn̄m suo bono prospecturꝝ nouit, ad id studio adspirabit, quod sibi expedire ducet, quantum intelligentia mēteq; assequi potest. Neq; tamen in capiendis cōsilijs proprio sensu feretur, sed Dei sapientiæ se cōmendabit ac permittet, ut eius ductu in rectum scopum dirigatur. Cæterum non externis subsidijs ita eius fiducia subnitetur, ut si adsint, in ijs secure acquiescat: si desint, perinde ac destitutus, trepidet. Mentem enim in sola Dei prouidentia semper habebit defixam, neq; à firmo eius intuitu, præsentium rerum consideratione abduci patietur. Hac uero parte agnoscere licet inæstimabilem piæ mentis fœlicitatem.

Innumera sunt, quæ uitam humanam circumstant mala. ut extra non exeamus, cum mille morborum receptaculum sit corpus, imo intus inclusas teneat ac foueat morborum causas: se ipsum homo ferre non potest, quin multas exitiorum suorum formas secum ferat, ac uitam quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas, ubi nec frigetur, nec sudatur sine periculo? Iam quocunq; te uertas: quæ circa te sunt, omnia non modo ambiguæ sunt fidei, sed aperte fere minant, ac præsentem mortē uidentur intentare. Conscende nauē, pede uno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis unius uita tua periclitat. Incede per uias urbis, quot sunt in tectis tegulæ, tot discriminibus es obnoxius. Si ferramētum in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot aīalia ferocia uides, in tuā perniciē armata sunt. Quod si uel horto bene munito includere te studeas, ubi nihil quā amœnitas appareat, illic serpēs interdū delitescet. Domus assidue incēdio subiecta, interdiu tibi paupertatē, noctu etiā oppressionē minatur. Ager grādini, pruinæ, siccitati, alijsq; tempestatibus expositus cū sit, sterilitatem, atq; ex ea famē tibi denunciat. Omitto ueneficia, insidias, latrocinia, uim apertam, quorum pars nos domi obsident, pars peregre consequūtur. Inter has angustias an non oportet miserrimum esse hominem? utpote qui in uita semiuiuus, anxium & languidum spiritum ægre trahat, non secus ac si imminentem perpetuo ceruicibus gladium haberet. Dices ista raro euenire, aut certe non semper, neq; omnibus, nunquam uero simul omnia. fateor. sed cum aliorum exemplis admoneamur euenire etiā nobis posse, nec nostram magis, q; eorum uitam excipi

debere: fieri nõ poteſt, ut non timeamus ac formidemus, tanq̃ nobis euẽtura. Tali
ergo trepidatione quid calamitoſius fingas? Adde quod Dei cõtumelia nõ caret,
ſi dicatur hominẽ, ex creaturis nobiliſſimã, ꝓſtituiſſe ad cæcos & temerarios quoſ
libet fortunæ ictus. Sed hic de miſeria hominis tm̃ loqui propoſitũ eſt, quã ſenſu-
rus ſit, ſi ſub imperiũ fortunæ redigatur. At ubi lux illa diuinæ prouidẽtiæ ſemel
homini pio affulſit, iam nõ extrema modo, qua ante premebat, anxietate & formi
dine, ſed omni curã releuatur ac ſoluitur. Vt em̃ merito fortunã horret: ita ſecure
Dño ſeſe audet permittere. Hoc, inq̃, ſolatiũ eſt, ut intelligat Dñm ſic omnia, ſua
potentia, cõtinere, ſic imperio nutuq̃ ſuo regere, ſic ſapientia moderari: ut nihil,
niſi ex eius deſtinatiõe, cadat. In eius porrò fidẽ ſe receptũ, angelorum curæ demãda
tũ, neq̃ aquæ, neq̃ ignis, neq̃ ferri noxa poſſe attingi, niſi q̃ad locũ illis dare Dño
Pſal. 91. moderatori libuerit. Sic em̃ canit Pſalmus, Quoniã ipſe liberabit te de laqueo ue-
natoris, & à peſte noxia. Sub ala ſua proteget te, atq̃ in pẽnis eius fiduciã habebis,
pro ſcuto erit ueritas eius. Nõ timebis à pauore nocturno, nec à ſagitta uolãte per
diẽ, à peſte perãbulante in caligine, à noxa graſſante in meridie. &c. Vnde & illa
Pſal. 118. 27 emergit in ſanctis gloriãdi fiducia. Dñs mihi adiutor, nõ timebo quid faciat mihi
56. & ali. caro. Dñs ꝓtector meus, quid trepidabo? Si cõſiſtant aduerſum me caſtra, ſi ãbula
uero in medio umbræ mortis, nõ deſinã bene ſperare. Vnde id quæſo habẽt, quod
illis nunq̃ excutiẽ ſua ſecuritas, niſi quia ubi temere mũdus uolutari in ſpeciẽ uide
tur, Dñm ubiq̃ operari ſciũt? cuius opus cõfidunt ſibi fore ſalutare. Iam ſiue à dia
bolo, uel à ſceleratis hoĩbus impetitur corum ſalus: hic uero, niſi prouidentiæ recor
datione ac meditatione cõfirmẽtur, protinus cõcidere neceſſe ſit. Verum ubi in me-
moriã reuocant, diabolũ totamq̃ improborum cohortẽ ſic oĩbus partibus Dei ma-
nu, tanq̃ freno, cohiberi, ut nec cõcipere ullũ aduerſus nos maleficiũ, nec concep
tum moliri, nec ad perpetrandũ, ſi maxime moliantur, digitũ mouere queant, niſi
quantũ ille ꝑmiſerit imo niſi quantũ mãdarit, habent unde ſe prolixe conſolentur.
Nã ut Dñi eſt, eorum furorẽ armare, & conuertere deſtinareq̃, quo libuerit: ita &
modũ finẽq̃ ſtatuere, ne pro ſua libidine licẽtioſe exultent. Qua ratione Raſim &
rex Iſrael, cũ uiribus in exitiũ Iuda copulatis, uiderẽtur faces ad perdendã & ab
Ieſaiæ. 7. ſumendã terrã accenſæ, uocãtur à propheta, titiones fumigãtes, qui nihil quã mo-
dicũ fumũ exhalare queãt. Deniq̃, ne hic diutius immorer, facile, ſi animaduertas,
perſpicies, extremum eſſe omnium miſeriarum, prouidentiæ ignorationem: ſum-
mam beatitudinem in eiuſdem cognitione eſſe ſitam.

De prædeſtinatione ac prouidẽtia Dei, quantũ ad ſolidã fidelium, & erudi-
tionem & conſolationẽ cõducit (Nam explendæ uanorum hominũ curioſitati, neq̃
ſatis quicquã eſſe poteſt, neq̃ optandũ eſt ut ſatisfiat) ſatis dictũ foret: niſi obſtarẽt
pauci quidã loci, qui innuere uidentur, cõtra quã ſupra expoſitũ eſt, non firmum
ac ſtabile cõſtare Deo conſiliũ. ſed ꝓ rerum inferiorum diſpoſitione mutabile. Primũ
Geneſis. 6. aliq̃tiens Dei pœnitẽtia cõmemoratur, ut quod illũ pœnituerit hoĩs creati, Saulis
1. Samuel. 15 in regnũ euecti, quod eũ pœnitebit mali, q̃d infligere populo ſuo ſtatuerat, ſimul
Ieremi. 18. ac conuerſionẽ eius aliquã ſenſerit. Deinde nõnullæ decretorum eius abrogationes
referunt. Per Ionã edixerat Nineuitis, quadraginta diebus elapſis, peritură Nine
Ionæ. 2. uem. atqui mox eorum pœnitẽtia, ad clementiorẽ ſententiam inflexus eſt. Ezechiæ
Ieſaiæ. 38. mortẽ per os Ieſaiæ pronũciarat. ad quam differendam lachrymis eius & preci-
2. Reg. 20. bus cõmotus eſt. Hinc argumentãtur multi, Deum non æterno decreto res homi
2. Para. 32. num conſtituiſſe, ſed prout ſunt cuiuſq̃ merita, prout æquum ac iuſtum cenſet
ſingulis, in annos, dies, & horas diſpenſare. De pœnitẽtia ſic habendũ. Non magis
illã in Deũ cadere, quã uel ignorantiã, uel errorẽ, uel impotentiã. Si em̃ nemo ſci-
pœnitentia non est Deo tribuenda ensac uolens ſe in pœnitentiæ neceſſitatẽ conijcit, Deo pœnitentiã nõ tribuemus,
quia

quin aut ignorare dicamus, quid futurũ sit: aut effugere nõ posse, aut præcipitãter
& in considerate ruere in id, cuius statim pœniteat. Id aũt tantũ abest à sensu spũs 1. Samu. 15.
sancti, ut in ipsa pænitentiæ mẽtione, neget Deum pænitudine duci, quia homo
non sit, quẽ pænitere queat. Itaq; Dei ordinationẽ in rebus humanis administran
dis & perpetuã & omni pænitentia superiorem esse, certum est. ac ne dubia esset
eius constantia, testimonium illi reddere, sui quoq; aduersarij coacti sunt. Balaam
ẽm, uel inuitũ, in hanc uocẽ prorũpere oportuit, non esse Deum instar hominis Nume. 23.
ut mentiaẽ, nec quasi hominis filiũ ut mutetur: ac fieri nõ posse ut non faciat, quic-
quid dixerit, ut non impleat, quidquid locutus sit. Quid ergo sibi uult pænitẽtiæ
nomẽ? Nempe quod aliæ omnes loquendi formulæ, quæ Deũ humanitus nobis
describunt. Quia enim ad eius altitudinẽ non pertingit nostra infirmitas: quæ no
bis traditur eius descriptio, ad captũ nostrũ submittẽda est, ut à nobis intelligatur.
Hæc porro submittẽdi ratio, ut se talẽ nobis figuret, nõ qualis in se est, sed qualis à
nobis sentiẽ. Extra omnẽ pturbationis affectũ cum sit, irasci se peccatoribus testaẽ.
Quemadmodũ ergo dũ audimus Deum iratũ, imaginari non debemus aliquã in
ipso motionẽ: sed reputare potius locutionẽ hanc à sensu nostro sumptã, quia faciẽ
excãdescentis iratiq; præ se ferat Deus, quoties iudiciũ exercet: ita nec aliud de-
bemus cõcipere sub pænitẽtiæ uocabulo, q̃ factorũ mutationẽ, quia soleãt hoĩes,
facta sua mutando, testari sibi displicere. Quoniã ergo mutatio q̃libet inter hoĩes,
correctio eius est quod displicet; correctio aũt ex penitẽtia prouenit, ideo per pæ
nitentiæ nomẽ significatur, quod Deus in suis operibus mutat. interim nec consi
liũ illi nec uoluntas inuertitur, nec affectus cõmutatur, sed quod ab æterno proui
derat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore, psequitur, utcũq; appareat subita
hominũ oculis uarietas. Nec sacra historia, dũ Niueuitis remissum narrat, quod
iã promulgatũ fuerat excidiũ, & Ezechiæ uitã, denunciata morte, prorogatã, abro
gata fuisse Dei decreta ostẽdit. Qui sic sentiũt, in denũciationibus hallucinãtur: q̃
tametsi simpliciter affirmãt, tacitã in se nihilominus conditionẽ cõtinere, ex fine
ipso intelligetur. Cur ẽm ad Niueuitas Ionã Dñs mittebat, qui ruinã urbis p̃dice-
ret? Cur per Iesaiam mortẽ indicabat Ezechiæ? Poterat ẽm & illos, & hũc pdere,
sine cladis nuncio. aliud ergo spectauit, quã ut mortis suæ præscij, uenientẽ illam
eminus cerneret. Nimirũ non perditos uoluit, sed ne perderẽtur, emẽdatos. Quod
ergo Niniuẽ post quadraginta dies ruiturã Ionas uaticinaẽ, ideo fit, ne ruat. Quod
Ezechiæ spes uitæ lõgioris præciditur, ideo fit, ut longiorẽ uitã impetret. Quis iã
nõ uidet Dñm eiusmodi cõminationibus, uoluisse ad resipiscentiã expergefacere
q̃s terrebat, ut effugerẽt, quod peccatis suis meriti erãt iudiciũ? Id si cõuenit, natu
ra rerũ eo nos ducit, ut in simplici denũciatione conditionẽ tacitã subaudiamus.
Quod etiã cõfirmatur similibus exẽplis. Abimelech regẽ corripiens Dñs, quod Genesis. 20
Abrahæ suã uxorẽ sustulisset, his ṽbis utiẽ. Ecce tu morieris ppter mulierẽ, quã ac
cepisti. Est ẽm uiro iũcta. Postq; aũt ille excusauit, in hũc modũ loquiẽ. Restitue
uxorẽ uiro, est ẽm propheta, & orabit p te ut uiuas. Sin minus: scito q; moriendo
morieris tu & oĩa q̃ habes. Vides ut primo edicto uehemẽtius aĩm eius cõcutiat, q̃
satisfactioni reddat intentũ, altero aũt uoluntatẽ liquide suã explicet? Qñ similis
est aliorũ locorũ ratio, ne ex illis inferas quidq; fuisse priori Dñi consilio derogatũ:
quia, quod pmulgauerat, irritũ fecerit. Viã ẽm potius eternæ suæ ordinationi ster
nit Dñs, cum penam denunciãdo, ad resipiscentiam monet eos, quibus uult par
cere: quã uolantate quicq; uariet, ac ne sermone quidem, nisi quod syllabatim non
exprimit, quod intelligere tamẽ promptũ est. Siquidem illud Iesaiæ manere uerũ Iesaiæ. 14.
oportet. Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius
extenta, & quis auertet eam?

DE ORA-

DE ORATIONE
ubi & oratio Dominica enarratur.

Caput IX.

X his, quæ hactenus diſputata ſunt, non obſcure perſpicimus, quàm ſit homo bonoꝝ omnium egenus ac inanis: utq; illi omnia deſint ſalutis adiumẽta. Quare ſi præſidia quærit, quibus inopiæ ſuæ ſuccurrat, extra ſe exeat oportet, & aliunde ea ſibi comparet. Hoc poſtea uobis explicatum eſt, Dominũ ſeſe nobis ultro ac liberaliter in Chriſto ſuo exhibere, in q̃ pro noſtra miſeria, omnẽ felicitatẽ, pro noſtra inopia, opulentiã offerat. In quo cœleſtes theſauros nobis aperiat, ut dilectum filium ſuũ tota fides noſtra intueatur, ab ipſo tota noſtra expectatio pendeat, in ipſo tota ſpes noſtra hæreat, & acquieſcat. Hæc quidẽ ſecreta eſt abſcõditaq; philoſophia: & quæ ſyllogiſmis erui non poteſt. ſed ſcilicet eam perdiſcũt, quibus oculos aperuit Deus, ut in ſuo lumine lumẽ uideant. Poſtq; uerò fide edocti ſumus, agnoſcere, quicquid nobis neceſſe eſt, nobiſq; apud nos deeſt, id in Deo eſſe ac Domino noſtro Ieſu Chriſto: in quo ſcilicet omnem ſuæ largitatis plenitudinẽ pater reſidere uoluit: ut inde, uelut ex uberrimo fonte, hauriamus omnes: ſupereſt ut in ipſo quæramus, & ab ipſo precibus poſtulemus, quod in ipſo eſſe didicimus. Alioqui ſcire Deum bonoꝝ omnium Dominũ ac largitorem, qui nos ad ſe poſcendũ inuitet: ipſum uerò nec adire, nec poſcere, adeo non prodeſſet: ut perinde id futurũ ſit, ac ſi quis indicatũ theſauꝝ, humi ſepultum ac defoſſum, negligat. Hoc ergo poſtremũ, quia obiter duntaxat antea dictum, & quaſi leuiter attactũ eſt, nunc fuſius tractari cõuenit.

Ergo id orationis obtinemus beneficio, ut ad eas, quæ nobis apud cœleſtem patrem repoſitæ ſunt, opes penetremus. Eſt enim quædam hominum cum Deo communicatio, qua ſanctuarium cœli ingreſſi, de ſuis promiſſis illum coram appellant, ut quod uerbo duntaxat annuenti crediderunt, non fuiſſe uanum, ubi neceſſitas ita poſtulat, experiantur. Itaq; nobis proponi nihil uidemus à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur poſtulare. Adeo uerum eſt, oratione effodi theſauros, quos, Euangelio Domini indicatos, fides noſtra intuita fuerit. Iam uerò quàm neceſſaria ſit, quot modis utilis ſit precandi exercitatio, nullis uerbis ſatis poteſt explicari. Non ab re eſt profecto, quòd Dominus unicum in ſui nominis inuocatione, ſalutis præſidium eſſe teſtatur. qua ſcilicet præſentiam, & prouidentiæ eius, per quam rebus noſtris curandis aduigilet, & uirtutis, per quam nos ſuſtineat imbecillos & iamiam deficientes, & bonitatis per quam miſere peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua deniq; totum ipſum, ut ſe nobis præſentem exhibeat, accerſimus. Hinc eximia conſcientiis noſtris requies, ac tranquillitas naſcitur. Siquidem neceſſitate, quæ nos premebat, Domino expoſita: uel in eo abunde quieſcimus, ꝙ illũ nil maloꝝ noſtrorũ latet, quem & optime nobis uelle, & optime cõſulere poſſe perſuaſi ſimus.

Sed enim, dicet quiſpiam, an non ſine monitore etiam nouit, & qua parte urgeamur, & quid nobis expediat? ut ſuperuacuum quodammodo uideri queat, ipſum precibus noſtris ſolicitari, perinde atq; conniuentem, aut etiam dormitantem, donec uoce noſtra expergefactus fuerit. Verum qui ſic ratiocinantur, quem in finem ſuos ad orandum inſtituerit Dominus, non animaduertunt. Neq; enim id ſua ipſius, ſed noſtra potius cauſa ordinauit. Quare tametſi, nobis ad miſerias

nostras stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis uigilat, & excubat, ac interdum quoq; succurrit nō inuocatus, nostra tamē plurimū interest, assidue ipsum à nobis implorari, ut serio ardentiq;, eius semper quærendi, amandi, colendi, desiderio cor nostrum inflammetur: dum assuescimus ad ipsum, uelut ad sacram anchoram, in omni necessitate confugere. Deinde ut nulla cupiditas nullumq; omnino uotum animum nostrum subeat, cuius non ipsum testem facere audeamus: dum uota nostra omnia coram eius oculis sistere, adeoq; totum cor effundere discimus. Tum ut ad beneficia eius, uera animi gratitudine, atq; etiam gratiarum actione, excipienda comparemur, quæ ab eius manu nobis prouenire, nostra precatione admonemur. Adhæc, quod petebamus consecuti, uotis nostris ipsum respondisse cogitemus: ideoq; ad meditandam eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiori cū uoluptate āplexemur, quæ precibus agnoscimus fuisse impetrata. Postremo ut eius prouidentia animis nostris, iuxta imbecillitatis nostræ modum, cōfirmemur: dū intelligimus ipsum non modo polliceri, se nunq; nobis defuturum, sed aditum ultro, ad se appellandum in ipso necessitatis articulo, patefacere. Eas ob res clementissimus pater, utcunq; nunq; uel dormiat, uel torpeat, dormientis tamen torpentisq; speciem plærunq; præbet: quò ita ad se petendum, rogandum, flagitandum, magno nostro bono, nos, alioqui desides & ignauos, exerceat. Nimium ergo insulse illi, qui ut hominū animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium custodiæ excubantē, frustra nostris interpellationibus fatigari garriunt. Cum non frustra, Dominus contrà testetur, se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in ueritate. Psal. 45. Nihilo secius est, quod alij nugantur, superfluam esse eorū petitionem, quæ ultro largiri paratus sit Dominus: cum ea ipsa, quæ à spontanea eius benignitate nobis fluunt, precibus nostris concessa uelit agnosci.

Porro rite probeq; instituendæ orationis esto hæc prima lex, ut nō aliter, q̄ eos decet, qui ad Dei colloquium ingrediunt̄, mente animoq; cōpositi simus. Quod scilicet, quantum ad mentem consequemur, si carnalibus curis cogitationibusq; expedita, quibus à recto puroq; Dei intuitu auocari, aut deduci queat, nō modo tota intendatur in precationē: sed etiam quoad fieri poterit, supra seipsam eleuetur, ac feratur. Neq; uerò mentem hic requiro ita explicitam, ut nulla solicitudine pungatur ac mordeatur. cum oporteat contrà, multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi. Qualiter sanctos Dei seruos, ingentes cruciatus, nedum solicitudines, uidemus testari: cū è profunda abysso, atq; è medijs mortis faucibus, querulam se ad Dominū efferre uocem dicunt: sed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc uaga circunferatur, & è cœlo detracta, in terram deprimatur. Supra se uerò ipsam eleuari oportere intelligo: ne quid eorum, quæ cæca & stolida nostra ratio commentari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra uanitatis suæ modulum cōstricta teneat, sed ad puritatē Deo dignam assurgat. Qua in re grauiter passim delinquit̄. Neq; ēm modo temere, sine frōte, sine reuerentia, Deum de suis ineptijs interpellare audēt, & quid per somniū adlubuerit, ad eius tribunal impudēter proferre: sed tāta uel stoliditas, uel stupiditas plerosq; tenet, ut spurcissimas quasq; cupiditates obtrudere Deo ausint: quarū cōscios facere hoīes, uehemēter pudeat. Iā animus toto conatu eodē adspiret, & sequatur, oportet. Vt quēadmodū mentis acies in Deū intenta fuerit, ita huius studiū & affectio in ipsum serio feratur. Tantę perfectioni longe abest quin pares sint facultates humanæ, longe enim infra resistunt, aut uerius fatiscunt, & deficiunt. Sed eam imbecillitatem subleuat Dei spiritus, Quia eñ quid orandum sit, quemadmodum

admodum oportet, neſcimus, in ſubſidium ille ſubit, pro nobis interpellat gemitibus inenarabilibus: non quod ipſe re uera uel precetur, uel ingemiſcat: ſed fiduciam, uota, ſuſpiria, in nobis excitat, quibus cōcipiendis haud quaquam ſufficiebant naturæ uires. Hæc non eò dicuntur, quò ad Dei ſpiritum precandi prouinciā relegantes, incuria ipſi interim torpeamus. Qualiter impiæ quorundā uoces audiuntur, oſcitanter eſſe expectandum, donec ille cogitationes noſtras, alibi occupatas, præueniat: ſed potius ut noſtram ignauiā, ſecordiamque pertæſi, tale ſpiritus adminiculum nobis expetamus.

Eſto & altera, ut omni gloriæ noſtræ cogitatione nos abdicemus, ut omnem propriæ dignitatis opinionem exuamus, ut omni noſtri fiducia decedamus: datam gloriam, in abiectione noſtri, Domino. ne ſi quod, uel minimum, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione. ab eius facie concidamus. Huius ſummiſſionis
Daneil. 9 frequentia exēpla in Dei ſeruis habemus: quorum ut quiſque eſt ſanctiſſimus, ita cum in Domini conſpectum prodit, plurimum conſternatur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipſe cōmendauit. Non in iuſtitijs noſtris, dicebat, coram te fundimus preces, ſed in miſericordijs tuis magnis: Exaudi nos Domine, Domi-
Ieſa. 64. ne propitius ſis nobis: Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter temetipſum, quia inuocatum eſt nomen tuum ſuper populum tuum, & ſuper locum ſanctum tuum. Tali forma precatur Ieſaias. Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in uijs tuis nixum eſt ſeculum. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quaſi pannus demenſtruatus, omnes iuſtitiæ noſtræ. & emarcuimus nos omnes, quaſi folium, & iniquitates noſtræ, quaſi uentus, diſpergunt nos. Et non eſt qui inuocet nomen tuum, qui ſe excitet, ut apprehendat te. Quoniam abſcondiſti faciem tuam à nobis, & tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noſter, nos ſumus lutum, tu es formator noſter, & nos ſumus opus manus tuæ, Ne iraſcaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En reſpice age dū,
Iere. 14. nos omnes ſumus populus tuus. Vide ut nulla prorſus fiducia nitantur, niſi hac una, quòd ſe DEI eſſe cogitantes, illi ſe fore curæ non deſperant. Non ſecus
Baruc. 2. Ieremias. Si iniquitates noſtræ reſponderint contra nos, fac propter nomen tuum. Veriſſime enim, ſimul ac ſanctiſſime ſcriptum eſt, à quocunque tandem ſit, quod ab incerto autore ſcriptum, prophetæ Baruch tribuitur. Anima triſtis & Deſolata ſuper magnitudine mali, curua, & infirma: anima famelica, & oculi deficientes, dant tibi gloriam Domine. Non ſecundū iuſtitias patrum fundimus
Pſal. 85. preces in cōſpectu tuo: & coram facie tua petimus miſericordiam Domine Deus
Ieſa. 38. noſter: ſed quia tu es miſericors, miſerere noſtri: quia peccauimus corā te. Quod autem propriæ iuſtitiæ ſuffragium interdum, ad exorandum Deum, citare ſancti uidentur: ut cum Dauid dicit, Cuſtodi animam meam, quia bonus ſum. Item Ezechias. Recordare Domine obſecro, quod ambulaui coram te in ueritate,
Pſal. 34. feci que in oculis tuis bonum: talibus loquendi formulis nihil ſibi aliud uolunt, quàm
1. Ioan. 3. ex ipſa regeneratione Dei ſeruos ſe ac filios teſtari, quibus ipſe fore ſe propitium recipit. Per prophetam docet, oculos ſuos ſuper iuſtos eſſe, aures ſuas in preces eorum. Rurſus per Apoſtolum: Nos impetraturos quidquid petierimus, ſi mandata ſua obſeruemus. Quibus ſententijs, precium orationi non ſtatuit ab operum
Ioannis 9. meritis, ſed ita ſtabilire uult eorum fiduciam, qui ſibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probe conſcij ſunt: quales oportet eſſe fideles uniuerſos. Siquidem ex ipſa Dei ueritate ſumptum eſt, quod dicit apud Ioannem cæcus illuminatus, nō exaudiri à Deo peccatores: ſi peccatores modo intelligimus, qui, citra iuſtitiæ deſiderium, toti ſuis peccatis indormiunt, & acquieſcunt. Quando nullum cor in ſynceram Dei inuocationem unquam prorumpet, quod non ſimul ad pietatem

adſpiciet.

adſpiret. Talibus ergo promiſſis reſpondent ſanctorum obteſtationes, quibus ſuæ, uel puritatis, uel innocentiæ mentionem inijciunt. Qui ſibi exhiberi ſentiăt, quod eſt omnibus Dei ſeruis expectandum. Deinde, tum fere uſi reperiuntur hoc precationis genere, dum ſe coram Domino cum ſuis hoſtibus compararent, è quorum iniquitate, eius manu, uindicari optarent. In hac uero comparatione miræ non eſt, ſi iuſtitiam ſuam & cordis ſimplicitatem protulerunt: quò ex cauſæ ipſius æquitate, magis ad ferendas ſibi ſuppetias Dominũ permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin ſuæ puritatis conſcientia coram Domino fruatur, ad ſe confirmãdum in eas promiſſiones, quibus ueros ſuos cultores Dominus conſolatur: ſed impetrandi fiduciam, depoſita proprij meriti cogitatione, ſola Dei clementia ſubniti uolumus.

Tertia quoq;, ut quoties aliquid eorum poſcimus, quæ in rem noſtram ſunt, uere inopiam noſtram ſentiamus: ac ſerio cogitantes ijs nos indigere, uero impetrandi affectu petamus. Quid enim odioſius ac magis execrandum Domino fore hac fictione putamus, ſi quis peccatorum remiſſionem poſtulet, interim aut ſe peccatorem non eſſe cogitans, aut certe peccatorem eſſe non cogitans? Nempe qua Deus ipſe plane ludibrio habetur. Atqui eiuſmodi prauitate refertum eſt hominum genus, ut defungendi cauſa permulta ſæpe flagitent à Domino, quæ ſibi aliunde euenire, aut iam apud ſe, citra Domini beneficentiam, reſidere pro certo iudicant. Pijs autem non committendum, ut quidpiam à Domino poſtulare uideantur, niſi quod & ſerijs animi uotis exardeſcunt, & ab ipſo ſimul obtinere cupiunt. Quinetiam, quæ in Dei duntaxat gloriam petimus, ea magno deſiderij feruore et æſtu peti conuenit. Vt cum poſcimus nomen eius ſanctificari, ardenter, ut ita dicam, eſurienda & ſitienda eſt illa ſanctificatio. Hac regula Hypocriſin omnem, & Deo mentiendi calliditatem, ab oratione abactam eſſe uolumus. Propinquum enim ſe fore pollicetur omnibus inuocantibus in ueritate, & inuenturos denunciat, qui quæſierint in toto corde.

Quarta demum, ut certa ſpe exorandi, ad orandum animemur. fiduciam uerò non intelligimus, quæ, ſolutam omni anxietudinis ſenſu mentẽ, in perfectam quietem componat. *Pſal.145. Iere.29.* Nam ita placide conquieſcere, eorum eſt, qui, rebus omnibus ex uoto fluentibus, nullo deſiderio uruntur. Optimus autem ad inuocationem Dei ſtimulus ſanctis eſt, dum neceſſitate ſua diſtricti ſumma irrequietudine uexantur: & tantum non exanimantur in ſeipſis. Sed inter tales anguſtias ita ipſis bonitas Dei affulget: ut præſentium malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent, & crucientur: illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem conſolentur, & exitum liberationemq; ſperent. Ex utroq; ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit. utrunq; etiam contineat & repræſentet: ut malis quidem ſuis ingemat, & à nouis ſibi anxie timeat: ad Dominum tamen confugiat, minime dubitans, quin auxiliariam ille manum ſit præbiturus. Mirum enim, quàm diffidentia noſtra irritet̃ Dominus, ſi poſcamus à ſe gratiam, quam non expectemus. Itaq; orationibus noſtris eiuſmodi legem Chriſtus ſtatuit. Propterea, inquit, dico uobis, omnia quæcunq; petitis, credite uos accepturos, & euenient uobis. *Marc.11.* Rurſum, qui Dei promiſſione parum ſecuri, ueritatem eius in dubium uocant, atq; ita dubij, & hęſitantes, an exaudiendi ſint, ipſum inuocant, nihil proficiunt, inquit Iacobus: quos etiam fluctibus comparat, qui à uento uariè mouentur, & circumferuntur. *Iacob.1.* Deinde cum Dominus iuxta ſuam cuiq; fidem fieri toties affirmet,

citra fidem nihil consequi nos posse innuit, Denique fides est, quæ impe-
trat, quicquid orando obtinetur. Id sibi uult illa Pauli sententia. Quomo-
Rom. 10. do inuocabunt in quem non crediderunt? Siquidem contendit, Domi-
num non posse ab alijs sincere inuocari, nisi quibus Euangelij prædicatio-
ne, bonitas eius indulgentia facta ante fuerit familiaris.

Porro dum hanc fidei securitatem cum miseriæ, egestatis, sordiumque no-
strarum agnitione connectimus, satis declaramus ipsam hinc minime la-
befactari. Ergo si peccatorum mole premi nos, ac laborare intelligimus, si
rebus omnibus uacuos inspicimus, quæ gratiam apud Deum nobis con-
ciliare possint: ne hic nos sensus terreat, quominus ad ipsum nos confera-
mus: quando nobis necesse est, cũ ad eum accedimus, tales nos cogitare ac
Luc. 17. sentire. Non enim instituta est oratio, qua nos arrogãter coram deo effera-
mus, aut aliquid nostrum magno æstimemus: sed qua nostras calamitates
cõfiteamur, & apud eũ deploremus: quemadmodũ filij apud parẽtes suas
querelas familiarit deponunt. Quin hic potius sensus nobis instar calcaris
ac stimuli esse debet, quo magis ad orationem incitemur. Quemadmodũ
Psal. 41. prophetæ exemplo admonemur. Sana, inquit, animam meã, quia peccaui
tibi. Ad hunc aculeum, quo nos assidue infœlicitatis nostræ conscientia
Luc. 11. pungit, duo addidit optimus pater: quibus nos ad orationis studium uehe-
Ioan. 16. menter impelleret. Mandatum, quo orare præcipit: promissionem, qua
Math. 7. 11 pollicetur impetraturos quicquid petierimus. Mandatum sæpenumero re-
Zach. 1. petitum habemus, petite, uenite ad me, quærite me, reuertimini ad me, In-
Psal. 50. uocate me in die necessitatis uestræ. Ac cum sæpe aliâs, tũ etiam in tertio le-
Exod. 20. gis capite: quo prohibemur accipere in uanũ nomen Dñi. Nam ex quo in ua-
num accipere prohibemur, simul etiam iubemur accipere in gloriã: omnẽ
uirtutis, boni, opis, ac præsidij laudem illi deferendo, dum ab eo hæc ipsa
& petimus & expectamus. Quamobrem nisi ad ipsum confugimus, cum
aliqua nos urget necessitas: nisi ipsum requirimus, ac eius opem implora-
mus: non aliter eius iram prouocamus, quam si aut alienos nobis Deos fa-
ceremus, aut idola fabricaremur. si quidem eius uoluntatem in omnium
præceptorum contemptu æque contemnimus. Nihil certe ualidius ad
nos omni scrupulo liberandos fingi poterat hac cogitatiõe, nulla remora
debere nos impediri, quo minus Dei mandato pareamus, quo nobis pre-
candum edicit. Proinde ingenti, qui eum inuocant, requirunt, laudem
ei referunt: consolatione fruuntur: quod intelligant sic se uoluntati eius
seruire atque obsequi, ideoque rem agere illi acceptam. Quando nihil obedi-
entia sibi esse gratius pronunciat.

Verum suauiorem etiamnum à promissione consolationem accipi-
unt: in quam tota recumbit impetrandi fiducia. Quare multis ac benig-
Math. 7. nissimis promissionibus nos subinde inuitat Dominus. Petite, inquit,
Iere. 29. & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Iam per
Psal. 91. prophetam. inuocabitis me, & exaudiam uos: quæretis me, & inuenietis.
Item. Inuocabis me in die necessitatis, eripiam te. Item. Clamauit ad
me & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum
& honorabo. Sed quia huius generis sunt innumera, satis erit gustum
dedisse. Sunt tamen insignes quædam, quas memoriæ potissimum com-
mendare operæ precium fuerit. Quales sunt istæ: Prope est Dominus om-
Psal. 145. nibus inuocantibus se, inuocantibus in ueritate. Item. Ad uocem clamo-
Iesa. 30. ris tui, mox ut audierit, respondebit tibi. Ac ne ad audiendum tardus
putare-

putaretur, postea dicit. Antequam clamauerint, ego exaudiam: adhuc lo *Iesa.30.*
quentibus illis, audiam. Omnium uerò præclarissima hæc est, quæ uatici- *Iesa.65.*
nio, de horribili mundi concussione, mox subnectitur. Quicunq; inuoca-
uerit nomen Domini, saluus erit. Restat, ut talibus inuitamentis freti, sa- *Ioel.2.*
tis ad exorandum præsidij nos inde habere putemus. Non enim orationis
est meritum aut dignitas, quæ petita obtineat: sed tota exorandi spes in ei-
usmodi promissionibus sita est, atq; ab eis pendet. Itaq; cum animis nostris
statuendum est, nihilo nos minus exauditum iri, quàm exauditus fuerit
uel Petrus, uel Paulus, uel alius sanctorum quilibet (utcũq; maiore, quã
nos, uitæ sanctimonia præditi fuerint) si tamen eadem, ac æque firma fi-
de, deum imploramus. Quando reliqua longe inferiores, tamen in hoc pa
res simus: quod eodem orandi mandato, eadem exorandi promissione, in
structi armatiq; sumus. Deus uerò, modo securo corde inuocetur, non ex
personæ dignitate orationis precium æstimat: Verum ob fidem duntax-
at, in qua & suo præcepto obediunt fideles, & suæ promissioni confidunt.
Id cum secum Dauid reputaret, En, inquiebat, promisisti Domine seruo *2.Samu.7.*
tuo, te domum ædificaturum illi, Eam ob rem collegit animum hodie ser- *1.paral.17.*
uus tuus, & inuenit quod oraret coram te: Nũc ergo Domine Deus tu es
Deus, & uerba tua uera erũt. locutus es seruo tuo bona hæc, Incipe ergo et
fac, benedic domui serui tui. Idipsum considerabant Israelitæ, cũ suas orati
ones fœderis cũ Abrahamo percussi recordatione munirẽt. Atq; in hoc pa *Gene.32.*
trum suorũ exempla, præsertim uerò ipsius Iaacob, imitabantᷣ qui postq; se
cõfessus fuisset, tot', quas è manu Dñi susceperat, misericordijs minorẽ: ad
maiora tñ postulanda beneficia ex data sibi promissione animatᷣ. Quando
uerò nemo est hoĩm dignus, qui se Deo repræsentet, ac in eius conspectum
prodeat: ipse cœlestis pr̃, ut nos hac confusione eximeret, quę nr̃os omniũ
animos deijcere debebat, filiũ nobis suũ donauit Iesum Christũ Dñm no- *1.Timo.2.*
strũ: q apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipsum *1.Ioan.2.*
secure accedamus. tali intercessore cõfisi, nihil q̃d eius noĩe petierimus, no *Heb.8.9.*
bis denegatum iri: ut illi à patre nihil denegari põt. Thronum quoq; Dei, *Heb.4.*
nõ maiestatis tantum esse thronũ, sed gratię: apud quem, eius noĩe, cũ om-
ni fiducia apparere audeamus, misericordiam consecuturi, & gratiam in-
uenturi in auxilio opportuno. Atq; ut lex de inuocãdo deo postea est, ut ꝓ
missio data, exauditũ iri, q inuocauerint: ita in noĩe Christi inuocare pecu-
liariter iubemur, & ꝓmissionẽ habemus propositã, impetraturos, q̃d in ei-
us noĩe petierimus. Hactenus, inquit, non petijstis quicq; in noĩe meo, peti *Ioan.14.*
te, et accipietis. In illo die in nomine meo petetis: et quicq̃d petieritis, faciã, *& 16.*
ut glorificetur pater in filio. Hinc sine cõtrouersia clarũ est, eos, qui in alio,
quã Christi, noĩe deũ inuocant, illius iussa cõtumaciter pręuaricari, ac uo-
luntatem ꝓ nihilo reputare: nullam uerò promissionẽ habere q̃d quã impe
trandi. Siquidẽ, ut ait Paulus, oẽs dei ꝓmissiones, in Christo sunt, etiã, amẽ: *2.Corin.1.*
id est, confirmantᷣ & implentur. Porrò cum sit ipse unica uia, ac unus acces- *Ioan.14.*
sus, quo ad Deum ingredi nobis datur: q ab hac uia deflectunt, & hunc ac
cessum deserunt, ijs neq; uia ulla neq; accessus ad Deũ superest; nihil in ei-
us throno reliquum sit, pręter iram, iudiciũ, ac terrorẽ. Deniq; cum hunc *Ioan.6.*
pro capite ac duce pater nobis signauerit: qui ab eo ullo modo declinant
uel obliquant, conantur, quantum in se est, notam à Deo impressam dele-
re & adulterare. Ita unus statuitur mediator Christus, cuius intercessione
propitius & exorabilis nobis reddatur pater. Quanquam interim & suæ

ſanctis interceſſiones relinquũtur, quibus alij aliorum ſalutem mutuò inter ſe Deo commendent. De quibus meminit Apoſtolus: ſed tales, quę ab
1. Timo. 2. unica illa dependeant. Tantum abeſt ut delibent ex ea quidpiam. Nam ut à dilectionis affectu ſcaturiunt, quo nos ultro citroq; amplectimur, ceu unius corporis membra, ita etiam ad capitis unitatem referunt. Cum ergo illæ quoq; in Chriſti nomine fiunt, quid aliud quàm teſtantur, neminem, ullis omnium precibus, niſi Chriſto intercedente, poſſe adiuuari? Atq; ut non obſtat ſua interceſſione Chriſtus, quo minus in eccleſia precibus alter alteri uiciſſim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius eccleſię interceſſiones in illam unicam eſſe dirigendas.

Porro merum eſt nugamentum, quod balbutiunt Sophiſtæ, Chriſtum eſſe redemptionis mediatorem, fideles aũt interceſſionis. Quaſi uero Chriſtus, temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam intermorituram ad ſeruos ſuos reiecerit. Benigne, ſcilicet, illum tractant qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longe aliter ſcriptura, cuius ſimplicitate, omiſſis iſtis impoſtoribus, contentum eſſe pium hominem
1. Ioan. 2. conuenit. Nam cum dicit Ioannes: Si quis peccauerit, aduocatum nos ha-
Roma. 8. bere apud patrem, Chriſtum Ieſum, an patronum olim nobis fuiſſe intel-
1. Timo. 2. ligit, ac non potius perpetuam illi interceſſionem aſſignat? Quid? quod Paulus ſedẽtem ad patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Cum uerò alibi unicum Dei & hominum mediatorem illum nuncupat, an non ad precationes reſpicit, quarum ante paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum præfatus, in eius ſententiæ confirmationem, mox ſubnectit: unum eſſe omnium Deum, & unum mediatorem. Neq; uerò ſomniamus illum, patris genibus aduolutum, ſuppliciter pro nobis deprecari. Verum cum Apoſtolo intelligemus, ſic eum apparere corã facie Dei, ut mortis eius uirtus ad perpetuã ꝑ nobis interceſſionẽ ualeat: ſic tñ: ut ſanctuarium cœli ingreſſus, ad conſũmationẽ uſq; ſeculorum ſolus, populi eminus in atrio reſidentis, uota ad Deum deferat.

Quantum ad ſanctos attinet, qui carne mortui, in Chriſto uiuunt, ſi quã illis orationem attribuimus, ne ijs quidem ipſis ſomniemus aliam eſſe rogandi Dei uiam, quàm Chriſtum, qui ſolus uia eſt: aut alio noĩe Deo eſſe acceptas eorum poſtulationes. Itaq; poſtquam ſcriptura nos ab omnibus ad Chriſtũ unum reuocat, poſtquam cœleſtis pater uult oĩa in ipſo recolligere: nimij ſtuporis fuit, ne dicam inſaniæ, nobis per ipſos acceſſum ſicud le moliri, ut ab illo abducamur, ſine quo nec eis aditus ullus patet. Id autẽ aliquot ſeculis factitatum, quis neget? hodieq; ubicunq; papiſmus uiget factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorum merita ſubinde obtruduntur: Chriſto præterito, per eorum nomina Deus obſecratur. An non hoc, quæſo, eſt munus unicæ illius interceſſionis, quam Chriſto ſupra aſſeruimus, ad illos traducere? Deinde quis, uel angelus, uel Dæmon, ulli hominum de eiuſmodi quam fingunt ipſorum interceſſione ſyllabam unquam renunciauit? In ſcriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiſcendæ fuit ratio? Certe dum humanum ingenium ſubſidia ſibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei uerbũ, luculente ſuam diffidentiam prodit. Quod ſi conſcientia eorum omnium appelletur, qui ſanctorum interceſſione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, niſi quia anxietate laborant, perinde ac ſi ſic Chriſtus deficeret, aut nimium ſeuerus foret. Qua prima perplexitate, CHRISTVM inhonorant, & ſolius

folius mediatoris titulo spoliant: qui ut illi in singularem prærogatiuam à patre datus est, ita neq; aliò transferri debet. Atq; hoc quidē ipso, gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant, quicquid deniq; aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. Siquidem huc tendunt omnia, ut solus sit, & habeatur, mediator. Simul Dei benignitatē abijciunt, q se illis in patrem exhibebat. Non enim illis pater est: nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod plane abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu, quo nihil melius, aut tenerius esse potest, cogitant. Quare illum unice scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. Ipse, inqt Ambrosius, os nostrum est, per quod patri loquimur, oculus noster, p quem patrem uidemus: dextera nostra, per quam nos patri offerimus. quo nisi intercedente, nec nobis, nec sanctis omnibus quidquam cum Deo est. C.de Isaac.

Eò autē usq; progressa est stoliditas, ut hic expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ ubi semel frenum excussit, nullum lasciuiendi finem facere solet. Nam postquam cęptum fuerat in sanctorum intercessionem respicere, sensim sua cuiq; procuratio est attributa, ut pro negocij diuersitate, nunc hic, nunc ille, aduocaretur intercessor. tum singuli peculiares sibi diuos asciuerunt, in quorum, non secus atq; tutelarium deorum, fidem se contulerunt. Neq; modo, quod olim Israelitis exprobrabat propheta, secundum urbium numerum Dij sunt erecti, sed secundum capitum multitudinem. Atqui cum in unam Dei uoluntatem desideria sua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquiescant, stolide & carnaliter, atq; etiā contumeliose, de ijs cogitat, qui aliam ipsis orationem assignat, quàm qua Dei regnum aduenire expetant. A quo longissime abest, quod illis affingunt, unumquemq; priuato affectu in suos cultores esse propensiorē. Tandem nec ab horrendo sacrilegio abstinuerunt plurimi, non ut suffragatores iam, uerum ut salutis suæ præsides, inuocando. En quò recidant miseri homines, dum à legitima sua statiōe, hoc est, Dei uerbo, euagant. Quod autem efficere quidam student, ut scriptura uideatur subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur sæpius: neq; id modo, sed in Dei conspectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verum si angelis sanctos, prȩsenti uita defunctos, conferre libet, probandum fuerit, esse administratorios spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostrȩ salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus uijs nostris, qui nos circumeant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis deferuntur, his autem minime. Rursum Ieremiæ dicebat Dominus: Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Quomodo sic de mortuis loquutus foret, nisi pro uiuis intercedere illos nouisset? Ego uerò contra sic colligo. Cum inde appareat, neq; Moysen, neq; Samuelen, intercessisse pro populo Israelitico, tunc nullā fuisse prorsus mortuorum intercessionem. Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit, cessante Moyse, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum uiueret, superauit? Ergo si minutulas istas argutias sectantur, Mortui pro uiuentibus intercedunt, quoniam dixit Dominus, si intercesserint: Ego longe speciosius argumentabor in hunc modum. In extrema populi necessitate Moyses non intercedebat, de quo dicitur, si intercesserit, Ergo neminem alium intercedere uerisimile sit: cum omnes à Moyse, humanitate & bonitate, procul absint. Id scili- Ierem. 15.

cet cauillando consequuntur, ut ijs armis uulnerentur, quibus se pulchre
munitos putabant. At uerò simplicem sententiam sic contorqueri, ualde
ridiculum est. Quia tantum pronunciat Dominus, populi flagitijs se
non parciturum, etiam si Moyses aliquis patronus illis contingeret, aut
Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentem præstiterat. Qui
Hesec.14. sensus ex simili Ezechielis loco lucidissime elicitur. Si fuerint, inquit
Dominus, isti tres in ciuitate uiri, Noah, Daniel, & Iob, filios & filias non
liberabunt in sua iustitia: sed animas tantum suas liberabunt. Vbi dubi
um non est, quin indicare uoluerit, si reuiuiscere contingat. Eos igitur
omittamus, quos scriptura clare demonstrat, cursum suum consumasse.
Acto.13. Ideo Paulus, cum de Dauide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare
posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruisse. Ergo eos omni pietatis
uoto exuemus, qui nihil, toto uitæ decursu, quam pietatem & misericor-
diam spirarunt? Equidem ut curiosius excutere nolim, quid agant, aut
quid meditentur, ita nequaquam est probabile, uarijs & particularibus
uotis huc illuc circumferri: sed potius stata ac imota uoluntate in Dei reg-
num adspirare: quod non minus impiorum confusione, quam fidelium
salute, constat.

Iam uerò tametsi in hunc modum pro nobis orare concedamus,
non tamen à nobis ideò protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex
eo cōsequitur, quod qui in terris degunt homines, uicissim alter alterius
precibus commendare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati offi-
cium seruit, dum suas inter se necessitates ueluti partiuntur, et mutuo suscl
piunt. Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promissione de-
stituuntur: quæ duo semper in oratione primas tenent. Omnes eiusmodi
rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Do-
minus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem
nobiscum, quantum assequi licet coniecturis. Quod si quis causetur,
fieri non posse, quin eandem erga nos charitatem retineant, ut sunt u-
na nobiscum fide coniuncti, quis tamen eò usque longas illis esse aures re-
uelauit, quæ ad uoces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspica-
ces, qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugantur quidem in suis
umbris nescio quid, de fulgore diuini uultus ipsos irradiante, in quo, ceu
in speculo, res hominum ex alto despiciant. Verum id affirmare, qua
præsertim confidentia illi audent, quid est? nisi per temulenta cerebri
nostri somnia, uelle in abdita Dei iudicia, sine eius uerbo, penetrare &
perrumpere? ac scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ pruden-
tiam sapientiæ Dei inimicam esse pronunciat: uanitatem sensus nostri in
uniuersum damnat, prostrata omni nostra ratione, solam DEI uolun-
tatem à nobis uult spectari. Quæ uero scripturæ testimonia, propugnā
do huic suo mendacio, asciscūt, pessime contorquent. Sed enim, inquiunt,
Iaacob ut suum patrumque Abraham & Isaac nomen super suam poste-
Gen. 48. ritatem inuocentur, rogat. Primum uideamus, qualis ista sit inuocatio-
nis forma inter Israelitas. Non enim patres suos, ad ferendas sibi sup-
petias, implorant: sed Deum obtestantur, quò seruorum suorum, Abra-
ham, Isaac, & Iaacob, meminerit. Eorum ergo exemplum nihil ijs patro
cinatur, qui ad sanctos ipsos sermonem habuerint. Verum quia stupores
isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iaacob inuocare, nec cur
inuocandum sit, capiunt: non mirum, si in ipsa quoque forma sic pueri
liter ututs

liter titubant. Locutio hæc non semel in scripturis occurrit. Iesaias enim uirorum nomen inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco, sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham, super Israelitas, in hoc sita est: dum generis sui originem ad eũ referunt: eumq́, pro autore & parente suo, celebri memoria colunt. Neq; uero id facit Iaacob, quod sit de propaganda nominis sui celebritate solicitus. Sed cum totam posterorum beatitudinem constare nouerit hæreditate fœderis, quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore uidet, comprecatur, ut genere suo censeantur. Id enim aliud non est, quàm fœderis successionem ad eos transmittere. Illi uicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessiones mortuorum suffugiunt, sed Domino fœderis sui recordationem obijciũt, quo Dominus illis se propitium ac beneficum fore, in Abrahę, Isaac, & Iacob gratiã recepit. Alioqui quàm parum in patrum merita sancti reclinauerint, testatur publica uox Ecclesiæ apud Prophetam. Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine pater noster, & redemptor noster. ac dum sic quidem loquuntur, simul addunt. Conuertere Domine propter seruos tuos. nullam tamen cogitantes intercessionem: sed ad fœderis beneficium, animum aduertentes. Nunc uero cum Dominum Iesum habeamus, in cuius manu non percussum modo, sed cõfirmatum sit nobis æternum misericordiæ fœdus, cuius potius nomen in precibus nostris prętendamus? *Iesa.4.* *Iesa.63.*

Sed hoc quosdam scilicet mouet, quòd sanctorum orationes sæpe legũtur exauditæ. Cur? Nempe, quia orarũt. In te sperauerũt, inquit Propheta, & salui facti sunt: clamauerunt, & nõ sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, ut eorum instar exaudiamur. Nos uero, contra quam decet, præpostere ratiocinamur: non exauditũ iri, nisi qui semel exauditi sunt. Quanto melius Iacobus? Helias, inquit, homo erat nobis similis, & precatione precatus est, ne plueret: & non pluit super terram annos tres, & menses sex. Rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem aliquam Heliæ prærogatiuam colligit, ad quã sit nobis confugiendum? Minime uero: sed uim piæ puræq; orationis perpetuam docet, ut nos ad similiter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis maligne interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur, in certiorem promissionum eius fiduciam: quibus non uni aut alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem suam pollicetur: sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. *Psal.22.* *Iaco.5.*

Orationis (ut hoc nomen nunc accipimus) duæ sunt partes: petitio, & & gratiarum actio. Nam quas enumerat eius species Paulus, omnes in hanc partitionem recidunt. Petitione, cordis nostri desideria apud Deum exponimus, poscentes ab ipsius bonitate, primum quæ ipsius duntaxat gloriæ seruiunt: deinde quæ usibus etiam nostris conducunt. Gratiarum actione, eius erga nos benefacta recognoscimus, & cum laude cõfitemur: accepta ferentes eius bonitati omnia, quæ uspiã sunt, bona. Vtranq; uno uersu Dauid complexus est, cum in persona Dei ita scripsit. Inuoca me in die necessitatis, eruam te, & glorificabis me. Vtraq; in usu nobis esse continenter debet. Tanta est enim nostra inopia, tanta rerum angustia nos undique urget ac premit, ut satis sit caussæ omnibus, etiam sanctissimis, cur assidue gemant ac suspirent ad Deum, supplicesq́ ipsum inuocent. *1.Tim.2.* *Psal.50.* *Luc.18.21* *Ephe.5.*

Adhæc, tanta ac tam effusa benefactorum Dei largitas nos penè obruit,
tot ac tam ingentia eius miracula, quaqua uersum spectes, cernuntur: ut
nunquàm nobis desit laudis gratiarumque actionis argumentum ac mate-
ria. Atque ut hæc planius aliquanto explicentur: cum sic in Deo spes omnes
opesque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) ut neque nos, neque
nostra omnia, prospere habere, nisi eius benedictione, possimus: assidue
Iaco.4. nos ei commendemus, nostraque omnia committamus, oportet. Deinde, quid
quid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac uoluntate, sub spe
denique auxilij eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo
maledicti pronunciantur, qui sui alteriusue cuiuspiam fiducia, consilia ac
gitant ac statuunt: qui extra eius uoluntatem, ipsoque non inuocato, quicque
Iesa.30.31. moliuntur, aut inchoare tentant.

Cum autem dictum sit, agnoscendum esse ipsum bonorum omnium au-
torem: consequitur, sic ex eius manu, suscipienda esse illa omnia, ut assi-
dua gratiarum actione prosequamur. nullamque esse iustam rationẽ, qua
eius beneficia usurpemus, quæ nullo fine, ab eius largitate nobis fluunt ac
proueniunt: nisi etiam in laude eius confitenda, & gratijs agendis, assidui
1.Timo.4. simus. Paulus enim dum testatur, per uerbum & orationem sanctifica-
ri: simul innuit, sine uerbo & oratione minime sanctificata esse. Per uer-
bum scilicet, fidem metonymice intelligens. Proinde eleganter Dauid,
dum percepta Dñi liberalitate, datum sibi in os canticum nouũ prædicat.
Psal.40. Quo scilicet innuit, malignũ esse silentiũ, si quid eius beneficiũ sine laude præ-
terimus: cũ toties benedicendi materiã nobis exhibeat, quoties benefacit.
Hæc ratio est, cur alibi Paulus sine intermissione orare iubeat. Nempe uo-
1.Thess.5. lens, quanta fieri potest assiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus
1.Timo.2. in rebus, erecta esse ad Deum, omnium uota: quæ & omnia ab eo expe-
ctẽt, & oĩm illi laudem referant. ut perpetua laudandi orandique argumẽta
nobis proponuntur. Hæc autem orandi assiduitas, & si præsertim propri-
as ac priuatas cuiusque respicit: nonnihil tamen ad publicas quoque Ec-
clesiæ orationes pertinet. Atqui nec assiduæ esse possunt, nec aliter
etiam fieri debent, quàm ex politia: quæ communi inter omnes consensu,
conuenerit. fateor sane. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præstitu-
tuntur, ut apud deum indifferentes, ita hominũ usibus necessariæ, quò sit
omnium commoditati prospectum, & omnia decenter & cõposite (iuxta
Pauli sententiam) in Ecclesia administrentur. Sed enim istud nihil obstat,
1.Cor.14. quominus unaquæque ecclesia, cum subinde ad frequentiorem precationũ
usum se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita, acriore stu-
dio flagrare debeat. De perseuerantia autem, quæ multam cum assiduita-
te affinitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porro hæc nihil ad Bat
tologiam, qua interdictum nobis Christus uoluit. Nõ enim diu, nec sæpe,
nec multo cum affectu, insistere precibus uetat: sed ne aliquid à Deo extor
quere nos posse, confidamus, garrula loquacitate eius aures obtundendo:
ac si humano more persuadendus foret.

Quando uero hunc esse orationis scopum iam prius dictum est, ut ere-
cti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem im
plorandam: ex eo intelligere licet, primas eius partes in mẽte & animo po
sitas esse. Vel potius orationem ipsam, esse proprie interioris cordis affe-
ctum: qui apud Deum, cordiũ scrutatorem, effunditur, & exponitur. Quã
Mat.6. obrem Christus Dominus noster, cum optimam orandi legem ferre uel-
let, iussit

let,iussit intrare in cubiculum:ibiq; ostio clauso,orare patrem nostrum in abscondito:ut pater noster qui est in abscondito, nos exaudiat. Nam ubi ab hypocritarum exemplo abstraxit, qui ambitiosa precum ostentatione hominum fauorē captabāt:simul adijcit,quid sit melius:intrare scilicet cubiculum,& clauso ostio ibi orare.Quibus uerbis(ut ego interpretor) secessum qui nos eo iuuet,ut tota cogitatione in cor nostrum descendamus & ingrediamur penitus,quærere nos docuit,propinquum nobis Deum talibus animi affectibus promittens:cuius templa esse debent corpora nostra. Neq; enim negare uoluit,quin alijs quoq; locis orare expediat:sed esse qd dam secretum ostendit,orationem:quæ & in animo potissimum locata sit & eius tranquillitatem,procul omnibus curarum turbis,requirat. Non ergo sine caussa ipse quoq; Dominus,cum precibus incumbere uehementius uellet,in secessum,procul hominum tumultu, se conferebat: sed ut suo nos exemplo commonefaceret,non esse negligenda istæc adminicula quibus animus noster magis ad serium oratiōis studium intendetur. Interim uero quemadmodum neq; in media hominum turba, si quando ita tulerat occasio, à precando abstinebat:sic nos in locis omnibus,quoties opus fuerit,tollamus puras manus.Quin etiam ut communes fidelibus preces Dei uerbo edicuntur:sic & templa publica ijs peragendis destinata esse oportet. Vbi qui orationem cum dei populo communicare respuunt, non est, quod isto prætextu abutantur:cubiculum se ingredi, quò domini mandato pareāt. Ille enim qui pollicetur se facturum,quidquid duo aut tres petierint,in nomine suo congregati,palam conceptas preces se minime aspernari testatur:modo facessat ostentatio,& humanę gloriolæ aucupium:modo adsit sincera ueraq; affectio,quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus est templorum usus:ut certe est,cauendum est rursum, ne aut quemadmodum seculis aliquot haberi cœperunt, propria esse Dei habitacula ducamus,unde propius aurem nobis admoueat,aut secretam nescio quā illis affingamus sanctitatem, quæ sacratiorem apud Deum orationem reddat. Vera enim Dei templa cum simus ipsi,in nobis oremus oportet,si in sancto templo suo Deum uolumus inuocare. Illam uero crassitiem Iudæis aut gentibus relinquamus, qui pręceptum habemus de inuocando citra loci discretionem in spiritu & ueritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac uictimis offerendis:sed quo tempore ueritas sub talibus umbris figurata delitescebat: quæ nunc ad uiuū nobis expressa,in nullo materiali templo hærere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum,ut Dei præsentiā eius parietibus includerent: sed quo, ad contemplandam ueri templi effigiem exercerentur.Itaq; grauiter à Iesaia Stephano reprehensi sunt,qui deum in templis manu factis habitare ullo modo putarent.

1.Tim.2. *Matth.18.* *Ioan.4.* *Iesa.66.* *Acto.7.*

Hinc præterea plusquam clarum est,neq; uocem, neq; cantum (si in oratione intercedant)habere quicq; momenti,aut hilum proficere apud Deum,nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant,si è summis duntaxat labris & gutture exeunt:quando id est sacro sancto eius nomine abuti,ac eius maiestatem derisui habere. Vt ipse per Prophetam affirmat. Populus,inquit, iste appropinquat mihi ore suo, & labijs suis me honorat:cor autem eorum lōge est à me. Et, Timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupendum.Peribit enim sapientia à sapientibus eorū,

Iesa.29. *Matth.15.*

& pruden

& prudentia seniorum euanescet. Necq tamen uocem, aut cantum hic dam
namus, quin potius ualde commendamus, modo animi affectum comitẽ
tur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent:
quæ (ut lubrica est & uersatilis) facile remittitur, & in uaria distrahitur, ni
si uarijs fulciatur adminiculis. Pręterea, cum Dei gloria in singulis corpo
ris nostri partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præsertim ling
uam huic ministerio addictam esse ac deuotam, tum canendo, tum loquẽ
do: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandamq Dei laudem, condita
est. Potissimus tamen linguæ usus est in orationibus publicis, quæ in fi
delium conuentu habentur: quibus hoc agitur, ut Deum quem uno spiri
tu, eademq fide colimus, communi una uoce, & ueluti eodem omnes ore,
pariter glorificemus. Idq palam, ut omnes uicissim, à suo quisq fratre, cõ
fessionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur & incitentur.

Quo etiam plane constat, non Græco inter latinos, nec latino inter Gal
los aut anglos (ut hactenus passim factitatum est) sed populari sermone cõ
cipiendas esse publicas orationes, qui uulgo à toto cœtu intelligi possit.
Quandoquidem in totius Ecclesiæ ędificationem fieri conuenit: ad quam
ex sono non intellecto, nullus penitus fructus redit. Apud quos uero nul
la est nec charitatis, nec humanitatis ratio, ij saltem Pauli autoritate moue
1.Cor.14. ri aliquantulum debebant, cuius uerba minime ambigua sunt: Si benedi
xeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam be
nedictionem respondebit Amen? quandoquidem quid dicas nescit. nam
tu quidem gratias agis: sed alius non ædificatur. Quis ergo effrenem Pa
pistarum licentiam satis miretur, qui, Apostolo palàm sic reclamante, exo
tica lingua uerbosissimas preces reboare nõ formidant, in quibus nec sylla
bam unam ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere uolunt? Nobis
uero secus agendum præscribit Paulus. Quid ergo? inquit, orabo spiritu,
Ibidem orabo & mente, psallam spiritu, psallam & mente: Per spiritus uocabulum
oris sonum significans, qui ex gutturis humani respiraculo, & aeris re
percussu, conflatur. Sic tamen omnino sentiendum: nulla ratione fieri pos
se, nec in publica oratione, nec in priuata, ut lingua, sine animo, non sum
mopere Deo displiceat. Adhoc, cogitationis ardore mentem esse debere
incitatam, quo totum longe superet, quod lingua enunciando exprimere
potest. Postremo, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam,
nisi quo ad interior sensus, uel sibi ipse ad incitationem sufficere non ualet
uel incitationis uehementia linguæ actionem secum rapit. Nam & si opti
mę interdum orationes uoce carent, sæpe tamen usu uenit, ut affectu men
tis exultante, & lingua in uocem, & membra alia in gesticulationem, sine
ambitione erũpant. Inde scilicet incertum illud Hannæ murmur, cuius si
1.Reg.1 mile quiddam sancti omnes perpetuo in se experiuntur: dum in abruptas
& concisas uoces prosiliunt. Corporis autem gestus in precatione obser
uari soliti: quales sunt geniculatio, & capitis detectio, exercitia sunt, qbus
ad maiorem Dei uenerationem assurgere conamur.

Nunc certior orandi non modo ratio, sed forma quoq ipsa discenda est
Matt.6 Ea scilicet, quam per dilectum filium suum nobis cœlestis pater tradidit.
Luc.11. ubi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præ
terquam q nos monet atq hortatur, ut se in omni nostra necessitate quę
ramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties ulla anxietate afflictãtur,
cõfugere solent) quoniam uidebat, ne id quidẽ satis nos perspicere, quàm
angusta

angusta esset nostra paupertas,quid æquum postulare,quid etiam è re no
stra esset:hinc etiam nostræ ignorantiæ occurrit:& quod captui nostro de-
erat,de suo ipse suppleuit ac sufficit.Cõscripsit enim nobis formulam,quâ
uelut in tabula,proposuit,quicquid à se expetere licet,quicquid in rem no
stram conducit,quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate
magnum consolationis fructum percipimus,quòd nihil absurdum, nihil
alienum aut importunum,nihil deniq; non illi acceptum,postulare nos in
telligimus,qui penè ex eius ore rogamus. Plato cum hominum imperitiã *In Alcibi.*
uideret,in uotis ad Deum perferendis,quibus concessis pessime illis sæpi= *2. uel de uo*
us consultum fuerit:optimam precandi rationem hanc esse pronunciat, *to.*
è ueteri poeta sumptam: Iupiter,rex, optima nobis & uouentibus, & non
uouentibus,tribue:mala autem,poscentibus quoq; abesse iube. Atq; ho=
mo quidem Ethnicus in eo sapit,quod indicat quàm sit periculosum à do
mino expetere quod cupiditas nostra dictauerit:simul nostram infœlicita
tem prodit,qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus,ni
si ad rectam orandi normam nos spiritus instituat.

Hæc orandi seu forma,seu regula,sex petitionibus constituta est. Nam
ne ijs accedã,qui septẽ capitibus distinguunt:facit,quòd aduersatiua dicti
one interiecta,uidetur Euangelista duo illa membra uoluisse inter se colli
gere. Ac si dixisset: Ne tentationi opprimi nos finas,quin potius nostrę fra
gilitati opem feras,& liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiũt *August. in*
ueteres Ecclesiæ scriptores. Vt iam quod septimo loco apud Matthæum *euchin. ad*
additum est,exegitice ad sextam petitionem referendum sit. Tametsi autẽ *Laurent. c.*
eiusmodi est tota oratio, ut ubiq; gloriæ Dei ratio in primis habenda sit, *116. Chry=*
rursum in rem nostram sit, quicquid continet,ita euenire,ut petimus expe *sostomus.*
diat:priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatæ sunt: *Autor o=*
quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (ut aiunt) *peris imq.*
respectu. Tres reliquæ nostri curam gerunt: ac propriè ijs, quæ ex usu no
stro sunt, postulandis, sunt assignatæ. Vt cum nomen Dei sanctificari pe
timus: nihil tùm de nostro commodo cogitandum est, sed eius gloria no=
bis proponenda est, quam intentis oculis unam intueamur:nec aliter in
huiusmodi precibus affecti esse debemus. Atq; hoc quidem ipsum nobis
in magnum commodum cedit: quod dum ita,ut petimus,sanctificatur,fit
etiam nostra sanctificatio .Sed ad huiusmodi utilitatem oculi nostri (ut di
ctum est) conniuere, ac quodammodo cæcutire debent, ne in ipsam om=
nino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisa esset, hæc ta=
men sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari &
precibus postulari non desinant. Vt in exemplis Mosi & Pauli specta= *Exod. 32.*
tur: qui mentes & oculos à seipsis auertentes, uehementi incensaq; Zelo *Rom. 9.*
suam ipsorum perditionem expetebant: ut uel suo dispendio gloria & reg
num Dei promoueretur. Rursum, cum panem nostrum quotidianum
nobis dari petimus: tametsi optemus quod est nostri commodi, tamen
hic quoq; Dei gloriam quærere præsertim debemus. Vt ne petituri qui
dem simus,nisi in Dei gloriam uergat. Nunc ad ipsam orationis enarra=
tionem aggrediamur.

Pater noster,qui es in cælis.

Primum in ipso limine occurrit, quod antea diximus: omnem à nobis
orationem offerri Deo debere in Christi nomine: ut nullo alio nomine illi
commendari potest. Nam ex quo patrem uocamus Deum, nomen certe
Christi prętendimus. Qua enim fidutia Deum aliquis patrem nominaret,
quis huc temeritatis prorumperet, ut sibi usurparet honorem filij Dei, ni-
si in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui cum uerus sit filius, no-
bis in fratrem ab ipso datus est: ut quod natura ipse proprium habet, adop
tionis beneficio nostrum fiat, si tantam beneficentiam certa fideample-
ctimur. Quemadmodum Ioannes ait, datam esse potestatem ijs, qui cre-
Ioan.1. dunt in nomen unigeniti filij Dei, ut filij Dei ipsi quoque fiant. Itaque & patrē
se nostrum appellat, & sic à nobis uocari uult. Hac tanta nominis suauita-
te, omni nos diffidentia eximens, quando nullus alibi maior amoris affe-
ctus, quàm in patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento immen
sam suam erga nos charitatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei
1.Ioan.3 nominamur. Ipsius uero charitas tanto erga nos maior præstantiorque est
omni parentum nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonita
te & misericordia superat. Vt si, quotquot in terra sunt patres omni pater-
nę pietatis sensu exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquàm defuturus
sit: quoniam seipsum negare non potest. Habemus enim eius promissum
si uos cum mali sitis, nostis bona dare filijs uestris: quanto magis pater ue-
2.Timo.2. ster qui in cœlis est? Item apud Prophetam. Potest ne mater obliuisci filio
Matt.7 rum? Et si obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius su-
Iesa.49. mus: ut filius in fidem extranei alienique hominis se conferre non potest, nisi
simul de patris uel sæuitia, uel inopia, quæratur: ita aliunde subsidia, quā
ab ipso, quærere non possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum
inopia, uel sæuitia, nimiaque austeritate.

Nec caussemur, nos merito timidos reddi peccatorum conscientia: quæ
patrem, quamuis bonum ac mansuetum, tamen nobis offensum reddide-
rint. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suam, apud pa-
trem filius agere potest: nullo meliore interprete perditam eius gratiam si
bi conciliare, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, pa-
tris misericordiam imploret. (nō enim tum se paterna uiscera dissimulare
2.Cor.1 possunt, quin ad tales preces commoueantur) quid ille pater misericordia
rum, & Deus totius consolationis? an non potius filiorum pro se deprecan
tium lachrymas & gemitus exaudiet (cum præsertim ad id nos inuitet &
exhortetur) quàm quæuis aliorum patrocinia? ad quorum præsidia ideo
suffugiunt: quia de patris sui mansuetudine ac clementia hæsitant. Hanc
Luc.15. paternę mansuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit ac repræ
sentat: ubi pater filium, qui ab eo se alienauerat, qui substantiam eius disso
lute prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuijs
ulnis amplectitur: nec expectat, donec uerbis ueniam postulet: sed ipse cō
uertit, redeuntem eminus agnoscit, ultro illi occurrit, solatur, in gratiam re
cipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in hominęm spectandū
proponens, docere nos uoluit, quàm effusiorē expectare debeamus à se,
non modo patre, sed patrum omnium longe optimo ac clementissimo:
quamuis ingrati, rebelles, ac improbi filij: modo tamen in eius misericordi
am nos conijciamus. Ac quo certiorem fidem faceret, se huiusmodi patrē
nobis ipsis esse (si Christiani sumus) non modo pater, sed nominatim no-
ster dici uoluit. Ac si in hunc modum cum Deo ageremus. Pater, qui
tanta

tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos filij cui te appellamus ac poscimus, securi ac plane persuasi, non alio te esse erga nos affectu, quam paterno: quantumuis indignos tali patre.

Quòd autem non ita instituimur, ut suum quisque patrem peculiariter nominet: sed potius, ut nostrum in commune omnes uocemus, ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat: qui talis patris communes sumus filij. Nam si unus omnibus nobis communis est pater, â quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet, quod non magna animi alacritate parati simus, alter alteri, communicare quantum usus postulat. Iam si ita, ut par est, uicissim manum porrigere, atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus, quam si optimi patris curę ac prouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè, hoc ipsum patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familias uerè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo simus in hunc cœlestem patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem ostendere conuenit: quam tantopere honorauit, ut plenitudinem unigeniti filij sui uocauerit. Ad *Ephes. 1.* hanc igitur legem, Christiani hominis orationem exigi oportet, ut communis sit, ac omnes complectatur, qui illi sunt in Christo fratres. Neque solum quos tales ad præsens uidet atque cognoscit, sed omnes, qui super terram agunt, homines. De quibus quid statuerit Dominus, extra notitiam est: nisi quòd illis optima optare, & sperare debemus. Etsi præ alijs, in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet: quos *Galat. 6.* Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes: ut in eam spectent communitatem, quam Dominus noster in regno suo, ac domo sua, constituit. Neque id tamen obest, quominus & pro nobis, & pro certis alijs, orare specialiter liceat, modo tamen animus ab huius communitatis contemplatione non discedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quamuis singulariter concipiantur: quia tamen ad eum scopum diriguntur, communes esse non desinunt. Id totum similitudine facile intelligi potest. Generale est Dei mandatum, de subleuanda pauperum omnium egestate. Et huic tamen obediunt, qui in eum finem eorum inopiæ succurrunt quos laborare aut norunt, aut uident: etiamsi multos prętereunt qui non leuiori necessitate premuntur: uel quia non omnes nosse, uel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum, neque ij uoluntati Dei repugnant, qui communem hanc societatem ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus, publico animo, singularibus uerbis, se, aut alios, Deo commendant: quorum necessitatem propius sibi innotescere uoluit. Quanquam non omnia quidem in oratione, & facultatum erogatione, sunt similia. Nam benignitas largiendi exerceri, non, nisi erga eos potest, quorum perspecta est nobis inopia. Iuuare autem oratione, uel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis dissiti sint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam, qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi sunt.

Adscribitur, ipsum esse in cœlis. Ex quo, non protinus ratiocinandum est, ipsum cœli circumferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & cir

3.Reg.8. cumſcriptum alligari. Siquidem & Solomon confitetur, cœlos cœlorum
Ieſa 66. eum capere non poſſe. Et ipſe per Prophetam ait, cœlum ſuam ſedem eſſe,
Acto.7.17. terram autem, ſcabellum pedum ſuorum. Quo ſcilicet ſignificat, non cer-
ta aliqua regione ſe limitari, ſed diffundi per omnia. Verum, quia aliter
inenarrabilem eius gloriam mens noſtra, pro ſua craſſitie, concipere non
poterat: nobis per cœlum deſignata eſt, quo nihil auguſtius, aut maieſta-
te plenius, ſub aſpectum noſtrum uenire poteſt. Quando igitur ubicunq;
rem quampiam apprehendunt ſenſus noſtri, affigere illic ſolent, extra om-
nem locum Deus ſtatuitur. Vt dum quęrere uolumus ipſum, ſupra om-
nem corporis & animæ ſenſum attollamur. Deinde hac loquendi formu-
la, ſupra omnem aut corruptionis, aut mutationis aleam euehitũ. Demum
uniuerſum orbem cõplecti, & continere, ſuaq; potẽtia moderari ſignifica
tur. Quare hoc perinde eſt, ac ſi dictus eſſet infinitæ magnitudinis & ſub-
limitatis, incomprehenſibilis eſſentiæ, immenſæ potentiæ, æternæ immor-
talitatis. Id uero dum audimus, exerenda eſt altius noſtra cogitatio, cũ de
deo ſermo eſt: ne quicquam terrenum aut carnale de eo ſomniemus, ne ip-
ſum noſtris modulis metiamur, neue eius uoluntatem ad noſtros affectus
exigamus. Simul erigenda eſt noſtra fiducia in ipſum, cuius prouidentia
& uirtute cœlum & terram gubernari intelligimus.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

DEI nomen hic poſitum eſt, ut inter homines nominatur. Cum uerò
eius operibus reſpondere nomen debeat, eam intelligemus celebritatem,
quam omnes eius uirtutes promerentur. Vt, eius potentia, ſapientia, iuſti-
tia, miſericordia, ueritas. In hoc enim magnus & mirabilis iure eſt Deus,
q̃a iuſtus, quia ſapiens, q̃a miſericors, q̃a potẽs, quia uerax. &c̃. Hanc ergo
maieſtatẽ in huiuſmodi uirtutibus refulgentem ſanctificari petimus: non
in deo ipſo, cui apud ſe nihil accedere aut decedere poteſt: uerum ut ab om
nibus ſancta habeatur: hoc eſt, uerè agnoſcatur & magnificetur. Ac pri-
mum ut ſecundũ opus eius, ſit nomen eius, ne qua eius opera, unde magni
ficentiam iſtius nominis accreſcere deceat, in obſcuro lateãt, ac maligna in
gratitudine ſupprimantur. Deinde quidquid agere agnoſcatur, omnia ei-
us opera, glorioſa, ut ſunt, appareant. Quo uere illud prophetæ præconiũ
impleatur: Secundum nomen tuũ Domine, ſic laus tua in omnes fines ter-
Pſal.48. rę: Vt, ſiue ipſe puniat, iuſtus: ſiue ignoſcat, miſericors: ſiue pręſtet quod p
miſit, uerax pręedicetur. Nulla deniq; omnino res ſit, in qua non eius gloria
inſculpta reluceat. Et ita in omnibus animis, in omnibus linguis laudes ei
us perſonent. Poſtremo, ut oĩs impietas, quę ſanctum hoc nomẽ polluit ac
prophanat: hoc eſt, q̃ hanc ſanctificationem obſcurat aut diminuit, pereat
atq; confundatũ. In qua etiam cõfuſione magis ac magis dei maieſtas incla-
reſcat. Atq; ita, hac petitione, & gratiarũ actio continetur. Nã dum nomen
dei ubiq; cupimus ſanctificari: omnium illi bonorum laudem tribuimus,
ac omnia illi accepta ferendo, quibus ſanctus habeatur, beneficia eius er-
ga nos recognoſcimus.

SECVNDA PETITIO.

Adueniat regnum tuum.

Duobus

Duobus præsertim membris regnum Dei constat. Regnat siquidem, partim dum sancto suo spiritu agit ac regit suos: quò in omnibus eorum operibus diuitias bonitatis ac misericordię suæ conspicuas faciat. Partim etiam, dum reprobos, qui se pro Deo ac Domino non agnoscunt, qui suo imperio subijci nolunt, petit ac deijcit, & sacrilegam eorum arrogantiam prosternit: quò manifestum fiat nullam esse potestatem, quæ suę potestati resistere queat. Hæc autem cum in oculis nostris quotidie fiant, dum sanctum eius uerbum instar sceptri erectum, sub cruce etiam, & mundi contemptu, atque ignominia, uiget, regnat, prosperatur, fructum suum profert, uidere est, huiusmodi regnum in hoc quoque mundo florere. Vnde & regnum Dei intra nos esse Christus asserit: & nunc ecclesiam suam regnum cœlorum nuncupat, ubi uere dominatur: nunc uerbi prædicationem, per quam dominium suum erigit. Etsi tamen ex hoc mundo non est. Primum, quia spirituale rebusque spiritualibus constans, deinde, quia incorruptibile ac æternum. 1. Corin. 12 Luc. 14. Matth. 13. Ioan. 12.18

Oramus itaque, ut regnum hoc Dei adueniat: hoc est, ut nouum indies fidelium populum sibi Dominus multiplicet, qui gloriam suam modis omnibus celebrent: & quos in regni sui fines collegerit, ut in eos gratiarum suarum ubertatem largius semper effundat: per quas in ipsis magis indies ac magis uiuat ac regnet: donec sibi perfecte adiunctos, totus impleat. Simul, ut lucem ac ueritatem suam nouis semper incrementis illustret, quibus sathanæ, regnique eius tenebræ ac mendacia euanescant, dispellantur, extinguantur, pereant. Dum autem huncin modum precamur, ut regnum Dei adueniat: simul optamus, ut perficiatur tandem & impleatur, in reuelatione scilicet iudicij eius: quo die solus ipse exaltabitur, eritque in omnibus omnia, collectis ac receptis in gloriam suis: regno uerò sathanæ deturbato penitus, et prostrato. 1. Corin. 15

TERTIA PETITIO.

Fiat uoluntas tua, ut in cœlo, ita in terra.

Qua postulamus, ut quemadmodum in cœlo nihil, nisi ex eius nutu, geritur, sic terram, omni contumacia & rebellione extincta, imperio suo subigat. Atque ita ubique omnia pro uoluntate sua temperet atque componat, omnes rerum euentus moderetur, omnibus suis creaturis, pro arbitrio suo, utatur, omnes oīm uoluntates sibi subijciat, ut uoluntati suæ pariter obediant. Quin & prauis diaboli reproborumque cupiditatibus, utcunque eius imperium effrenata rabie detrectent, ac subterfugiant, & obsequio se subducere conentur, legem tamen imponat, ne quid, nisi è sua uoluntate, agant. Atque id quidem postulantes, nostris omnibus desiderijs abrenunciamus: quicquid in nobis est affectuum Domino resignantes ac permittentes: rogantesque, ne res ex uoto nostro nobis fluere: uerum ut ipse prospexerit ac decreuerit, succedere faciat. Neque uerò id solum petimus, ut affectus nostros, qui uoluntati suæ aduersantur, Deus uanos & irritos faciat: sed potius, ut nouas mentes nouosque animos, nostris extinctis, De- Iehezec. 36.

 us in

us in nobis creet. Vt nullus cupiditatis motus in nobis ſentiatur, quàm purus cum uoluntate ſua conſenſus. In ſumma, nequid ex nobis ipſis uelimus: ſed ut ſpiritus ſuus uelit in nobis. quo intus docente, diſcamus amare ea, quæ ipſi placita ſunt. Odiſſe uerò atq; abominari, quæcunq; diſplicent. En prima tria capita precationis, in quibus poſcendis ſolam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omiſſa noſtri ratione, nec ſpectata ulla noſtri utilitate. Quæ tametſi larga inde nobis prouenit hic tamen à nobis quærenda non eſt. Hæc autem omnia quamuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, ſuo nihilominus tempore euenire oporteat: optanda tamen & poſcenda nobis ſunt. Idq; facere, non leue operæ precium eſt, ut ſic nos ſeruos eſſe ac filios Dei teſtemur, & profiteamur: eius honori (quod Domino patriq; debetur) quantum in nobis eſt, ſeruientes. Itaq;, qui hoc affectu ac ſtudio promouendæ Dei gloriæ, non petunt, ut nomen dei ſanctificetur, ut regnum eius adueniat, ut fiat uoluntas eius: ij neq; inter filios & ſeruos Dei habendi ſunt. Ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient: ita in confuſionem illis cędent ac iudicium.

QVARTA PETITIO.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Qua in genere omnia, quibus corporis uſus ſub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus, non modo quò alamur ac ueſtiamur: uerũ etiam quicquid omnino nobis conducere ipſe proſpicit, ut panem noſtrum in pace comedamus. Qua breuiter, nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ cõmittimus, ut nos paſcat, foueat, ſeruet. Non enim dedignatur optimus pater, corpus etiam noſtrum in fidem ac cuſtodiam ſuam ſuſcipere, ut fidem noſtram minutis iſtis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, uſq; ad micam panis, & guttam aquæ, expectamus. Nam cum ſit neſcio qua noſtra iniquitate comparatum, ut maiori carnis quam animæ ſolicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, ſunt tamen adhuc de carne ſoliciti: adhuc hæſitant, quid edant, quid ueſtiantur: & niſi præ manibus habeant uini, frumenti, & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis eſt, huius momentaneæ uitæ umbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui uerò Deo confiſi, illam de carnis curæ anxietatem ſemel abiecerunt, ſimul ſtatim, quæ maiora ſunt, etiam ſalutem & uitam æternam, ab eo expectant: Non ergo leue eſt fidei exercitium, ea de DEO ſperare, quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectum eſt, ubi hanc, quæ in omnium pene hominum oſſibus mordicus hęret, infidelitatem exuimus. Quod porrò de pane ſupſubſtantiali quidã philoſophantur, mihi uidet̃ Chriſti ſententię perparum cõuenire: Itaq; à patre noſtro petimus panem nr̃m. Porrò q̃d quotidianũ, & hodie, aut etiã quotidie, ut eſt apud alterũ euangeliſtã, dicimus, docemur, ne immodica fluxarum iſtarum rerum cupiditate ardeamus: quas poſtea ambitioſe in uoluptatẽ, in oſtentationẽ, aut aliam luxus ſpeciem ꝓfundamus. Sed petendum duntaxat, quantum neceſſitatę noſtre ſatis eſt, et uelut in diem

in diem. Hac certa fiducia, patrem nostrum, ubi nos hodie nutrierit, neq; nobis crastino defuturum.

Quantacunq; autem rerum copia nobis affluat, etiam ubi expleta fuerint horrea, & plena cellaria: semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: hoc cogitãtes, omnem substantiam nihil esse, nisi quatenus ef fusa sua benedictione Dominus prosperat & fœcundat: & quæ in manu nostra est, ne eam quidem nostram esse: nisi quatenus in singulas horas portiunculam nobis largitur, usumq; permittit. Id quia egerrime sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentũ se præbuisse testatur dominus: cum manna in deserto populum suum educauit, ut nos commonefaceret, non in solo pane uiuere hominem, sed in uerbo potius, quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur, solam eius uirtutem esse, qua sustentantur & uita, & uires: tametsi eam sub corporis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire solet, cum robur panis, & ut ipse uocat, baculum, quotieslibet confringit: quo scilicet edentes, tabescant fame: & bibentes, siti arescant. Qui uero pane quotidiano non contenti, sed effreni cupiditate, infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi, & diuitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicant, nihil quam ipsum irridet. Priores enim petunt, quod impetratum nollent: imò quod maxime abominantur. Nempe, panem quotidianum duntaxat, quantumq; possunt, auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant, cum uera oratio totam ipsam mẽtem, & quicqd intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri uerò postulant, quod minime ab eo expectant, Nempe, quod sibi apud se esse arbitrãtur. In eo quod noster dicitur, magis adhuc eminet dei benignitas, quæ nostrum facit, quod nobis nulla ratione debebatur. Etsi ualde ijs refragari nolim, qui putant, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autẽ imposturis quæsitũ, aut rapinis. Quia alienum semper est, quicquid cũ aliqua noxa nobis acquirimus. Quod dari nobis petimus, significatur, esse simplex ac gratuitum Dei donum, undecunq; nobis adueniat: etiam ubi maxime uisus fuerit arte atq; industria nostra quęsitus, ac manibus nostris comparatus: quando sola eius benedictione efficitur, ut laboribus nostris recte succedat.

Deut. 8.

Ichezec. 4. & 14.

Deut. 8.

QVINTA PETITIO.

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Qua peccatorum remissionem condonari nobis petimus, omnibus, sine ulla exceptione, hominibus necessariam. Et peccata, debita nuncupamus: quòd eorum pœnam Deo, ceu precium, debemus. Nec satisfacere ullo modo possemus nisi hac remissione liberaremur, quę uenia est gratuitę misericordiæ eius, cum ipse liberaliter hæc debita expungit, ijsq; nos soluit, nullum à nobis precium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui se semel patri in compensationem tradidit. Itaq; qui suis aut aliquorũ meritis, Deo satisfieri confidunt, hisq; satisfactionibus peccatorum remissionẽ pensari ac redimi huic gratuitæ condonationi minime communicant, ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil

Roma. 3

aliudquam in suam accusationem subscribunt, ac damnationem obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores, nisi remissionis beneficio soluantur: quam tamen non accipiunt, sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt. Sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellant.

Petimus demum remissionem nobis fieri, ut ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, ut ijs parcimus, ac ueniam condonamus, à quibus illa in re læsi sumus, aut facto iniquè coacti, aut dicto cōtumeliose accepti. Non quod ijs delicti atque offensę culpam remittere nostrum sit: quod solius Dei est, uerum hæc nostra est remissio, iram, odium, uindictæ appetentiam, ex animo ultro deponere, & iniuriarum memoriam, uoluntaria
Iesa. 43. obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus, qui nobis iniurij uel sunt, uel fuerunt. Si qua uero odia animis retineamus, ultiones meditamur, & qua noceamus occasione, cogitamus: imò uerò nisi cum inimicis redire in gratiam, ipsosque omnium officiorum genere demereri, nobisque conciliare nitimur, hac precatiōe deū obtestamur ne peccatorū remissionē nobis faciat, poscimus .n. ut nobis faciat q̄ alijs facimus. hoc uero est petere, ne nobis faciat, nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, qd cōsequūtur sua petitione, nisi grauius iudicium? Postremo obseruandū est, nō hanc conditionem ideo adijci: ut remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus: propterea quod nostra, quam alijs facimus, remissione, eius remissionem mereamur. Verum hoc uerbo solari duntaxat uoluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem. Addidit enim hoc tanquam signum: quo confirmaremur, tam certo nobis factam à se remissionem peccatorum, quam certo conscij sumus, alijs eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, uindicta uacuus, purgatusque est. Præterea hac ueluti nota, è filiorum numero expungit, qui ad ulciscendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent: & indignationem, quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro patre inuocare ausint.

SEXTA PETITIO.

Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à maligno.

Multæ sunt ac uariæ tentationum formæ. Nam & prauæ omnes animi conceptiones, in legis transgressionem nos prouocantes: quas, uel concu
Iaco. 1. piscentia nostra nobis suggerit, uel diabolus excitat, tentationes sunt. Et
Matth. 4. quæ suapte natura mala non sunt, Diaboli tamen arte tentationes fiunt:
1. Thess. 3. cum sic oculis nostris ingeruntur, ut eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæ quidem tentationes sunt uel à dextris, uel à sinistris. A dextris ut diuitiæ, potentia, honores: quæ plerumque suo fulgore & boni specie, quam prę se ferunt, hominum aciem pręstringūt, & blandițijs suis inescant, ut talibus pręstigijs capti, ut tali dulcedine ebrij, deum suum obliuiscātur. A sinistris, ut paupertas, probra, contēptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate, difficultateque offensi, animos despondeant, fiduciam ac spem abijciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tētationibus, q̄ uel concupiscentia nr̄a in nobis accēsę, uel sathanę uafritia nobis propositæ, nobiscum pugnant, ne cædere nos permittat, à Deo patre nostro precamur. Verum ut potius manu sua nos sustentet atque erigat quo eius

quo eius uirtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus, firmi stare possimus: quascunque cogitationes animis nostris immittat. Et quicquid nobis in utramque partem proponitur, in bonum uertamus: hoc est, ne in flemur prosperis, nec aduersis deijciamur. Neque uero hic postulamus, ne ullas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, uellicari, magnopere nobis opus est, ne nimium resides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tentari optabat: nec citra caussam electos suos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiam, paupertatem, tribulationem, & alias crucis species, castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Sathan. hic ut perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus uero, ut suos probando, experimētum de eorum sinceritate sumat, & exercendo robur confirmet, eorum carnem mortificet, excoquat, adurat. Quę nisi in hunc modum coerceretur, lasciuiret, & supra modum exultaret. Propterea, Sathan inermes & imparatos adoritur, ut incautos opprimat: Deus, una cum tentatione, facit euentum, ut sufferre sui patienter possint, quicquid illis immittit. Maligni nomine diabolum an peccatum intellamus, quam minimum refert. Sathan quidem ipse hostis est, qui uitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est, in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne ullis tētationibus uincamur ac obruamur, sed Domini uirtute cōtra omnes aduersas uirtutes, quibus oppugnamur, fortes cōsistamus. Quod est, nō succumbere tentationibus. Vt in eius custodiam ac fidem suscepti, ac protectione eius securi, supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum diaboli regnum, inuicti stemus, quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendū est, nō nostrarum esse uirium, cum diabolo tanto bellatore, congredi, nec uim eius atque impetum ferre. Alioqui frustra, aut per ludibrium, à Deo posceretur, quod domi apud nos esset. Sane, qui sui fiducia ad talē se pugnam comparant, non satis intelligunt, cum quàm pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquàm ab ore insani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dētibus ac unguibus discerpendi, eius faucibus deglutiendi; nisi nos Dominus è media morte eripiat. Hoc tamen simul scientes, quòd si Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit: in eius uirtute faciemus uirtutem. Confidant alij, ut uolent, proprijs liberi arbitrij, quas à se habere sibi uidentur, facultatibus ac uiribus: nobis satis sit, quod una Dei uirtute stamus ac ualemus. Plus autem ista precatio complectitur, quàm prima specie præ se ferat. Nam si Dei spiritus, uirtus nostra est, ad certamē cum Sathana depugnandum: uictoriam referre ante non poterimus, quàm illo pleni, omnem carnis nostræ infirmitatem exuerimus. A Sathana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari subinde expetimus: donec ad plenum ijs referti, de omni malo triumphemus. Tres istæ precationes, quibus peculiariter nos ac nostra omnia Deo cōmendamus, euidenter ostendunt, quod antea diximus: Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicā Ecclesiæ ædificationem, cōmunionisque fidelium profectum spectare. Non enim sibi quisque priuatim dari quicquàm, postulat: uerum omnes in commune, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, ut à maligno liberemur, poscimus. Caussa preterea subijcitur, cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametsi in latinis exemplaribus non extat, magis tamen apposite hic quadrat, quàm ut omittenda uideatur.

Iacob. 1. Psal. 26. Gene. 22. Deut. 8. 13. 1. Cor. 10. 2. Petr. 2.

Quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria, in ſecula ſeculorũ:

Hęc ſolida tranquillaq; eſt fidei noſtræ requies. Nam ſi noſtra dignita-
te noſtrę Deo orationes cõmendandæ eſſent, quis uel mutire coram eo au-
deret? Nunc ut miſerrimi ſimus, ut oĩm indigniſſimi, ut omni cõmendatio-
ne uacui, nunq; tñ orãdi nos cauſa deficiet, nunq; fidutia deſtituet, quando
nec patri noſtro regnũ ſuũ, potentia, gloria, eripi poteſt. Ad finẽ additur,
Amen: quo ardor deſiderij exprimitur, obtinendi quę à Deo petita ſunt: &
ſpes noſtra confirmaĩ, huiuſmodi oĩa iã impetrata eſſe, & certo nobis con-
ceſſum iri, qñ à Deo promiſſa ſunt, q fallere non poteſt. Habemus quicqd
Matt. 17. à Deo petere debemus, ac omnino etiã poſſumus, deſcriptũ hac formula,
Ieſa. 9. & uelut orandi regula ab optimo magiſtro Chriſto tradita: quẽ nobis do-
ctorẽ pater pręfecit, & quẽ unũ auſcultari atq; exaudiri uoluit. Nã & æter-
na eius ſapientia ſemp fuit: & homo factus, angelus magni cõſilij hoĩbus
datus eſt: Atq; adeo numeris oĩbus abſoluta eſt hęc oratio, ut quicquid illi
extraneũ alienũq; addiĩ, q̃d ad eam referri nõ poſſit, impiũ ſit, & indignum
q̃d à Deo cõcedaĩ. Hac em̃ ſumma pręſcripſit, quid ſe dignũ, qd ſibi accep-
Vide Aug. de oratiõe ad probã. tum, qd neceſſariũ nobis ſit, quid deniq; cõcedere ipſe uelit. Quamobrẽ q
ultra progredi audent, & pręter hęc aliqd à deo poſtulare, primũ quidẽ, ſa-
pietię dei ex ſuo addere uolunt (q̃d ſine inſana blaſphemia eſſe nõ poteſt)
deinde, ſub uoluntate Dei nõ ſe cõtinent: ſed ea contẽpta longius cupidita-
te euaganĩ. Poſtremo, nihil unq; aſſequenĩ, cũ ſine fide orent. Quòd uero
oẽs eiuſmodi orationes citra fidẽ fiant, nihil eſt dubiũ. qa hic abeſt uerbũ
dei: q̃ niſi fides ſemp nitiĩ, ſtare nullo modo poteſt. Iſti uero nõ modo uer-
bo dei carent: ſed quantũ omni conatu ualẽt, aduerſanĩ. Eleganter ergo nõ
De fuga in perſecut. minus q̃ uere Tertullianus legitimã orationẽ nuncupauit: alias oẽs exle-
ges & illicitas eſſe, tacite indicans. Hęc ita nolumus accipi, quaſi hac precã-
di formula adſtringamur, ut nec uerbũ aut ſyllabam mutare liceat. Multæ
em̃ paſſim in ſcripturis leguñ orationes, uerbis ab iſta longe diuerſę, eodẽ
tñ ſpiritu cõſcriptę, & quarꝝ uſus ualde utilis nobis eſt. Multę ab eodẽ ſpi-
ritu fidelibus aſſidue ſuggeruñ, quę uerborꝝ ſimilitudine nõ ita multũ cõ-
ueniunt. Id duntaxat ſic docẽdo agimus, ne qs omnino aliud quęrat, expe-
ctet, aut poſtulet, q̃ q̃d hac oratione ſummatim cõprehenſum eſt: & uerbis
licet diuerſiſſimis, ſenſu tñ nõ uariet. Quomõ oẽs, & quę in ſcripturis ha-
benĩ, & quę ex pijs pectoribus prodeũt, orationes, in hanc cõferri certum
eſt. Nullã ſane reperiri uſq; liceat, quę huius perfectionẽ æquare, ne dũ ſu-
perare poſſit. Nihil hic omiſſũ eſt, q̃d in dei laudes cogitari, nihil quod ho-
mini pro ſuis cõmodis in mentẽ uenire debeat. Et adeo quidẽ exacte, ut oĩ-
bus merito ſpes ablata ſit, melius aliqd tentandi. In ſumma, meminerimus
hanc diuinę ſapientię eſſe doctrinã: quę quod uoluit, docuit, uoluit aũt, q
neceſſe fuit.

Quanq; aũt ſupra iam dictũ eſt, ſublatis ad deũ animis ſemp ſuſpirandũ
& ſine intermiſſiõe orandũ: quando tñ ea noſtra eſt imbecillitas, quę mul-
tis adminiculis ſuſtentari, is noſter torpor, qui calcaribus excitari opus ha-
beat: conuenit, ut ſibi quiſq; noſtrũ, exercitationis cauſſa: peculiares horas
cõſtituat, quæ nõ ſine oratione effluant, & quę totos animi affectus in hoc
penitus occupatos habeant. Nẽpe dũ mane ſurgimus, anteq; diurnã opera
aggredimur, dũ ad paſtũ diſcumbimus, dum dei benedictiõe paſti ſumus,
dum ad quietẽ nos recipimus. Hęc modo ſit, nõ ſuperſtitioſa horarũ obſer-
uatio, quibus ceu penſum deo ſoluentes, in cęteras horas defuncti nobis

uideamur

uideamur,sed imbecillitatis nostræ pædagogia,qua sic exerceatur,& subinde stimuletur, presertim sollicite curandũ est,ut quoties aliqua rerum angustia aut ipsi premimur, aut premi alios uidemus, ad eum statim citatis nõ pedibus sed animis,recurramus:deinde ne quã,aut nostram aut aliorũ prosperitatem præterire sinamus,quin laude ac gratiarũ actiõe,manũ eius agnoscere nos testemur. Postremo,hoc in omni oratione diligenter obseruandũ est,ne certis circumstantijs deũ alligare uelimus,ne illi prescribere, quoquid tẽpore,q̃ loco,qua ratione,facturus sit. Qualiter hac oratione docemur,nullã illi legẽ figere,aut conditionẽ imponere:sed eius arbitrio permittere, ut quæ facturus est,qua sibi ratiõe,quo tempore,q̃ loco uisum fuerit, faciat. Preterea antequam ullam pro nobis precem concipimus:prefamur, ut eius uoluntas fiat: ubi iam eius uolũtati nostrã subijcimus:quo, hoc ueluti iniecto freno,coercita,deũ in ordinẽ cogere ne presumat,sed eum uotorum omnium suorum arbitrum ac moderatorem statuat.

Si animis in hanc obedientiã compositis,prouidẽtie diuine legibus nos regi patimur:facile discemus in oratione perseuerare, ac suspensis desiderijs patienter expectare dñm,certi,etiã si minime apparet,nobis tamen semper adesse:suoque tempore declaraturũ, quod non habuerit surdas aures precibus,que in hominũ oculis neglecte uidebantur. Erit uero isthec præsentissima consolatio,ne deficiamus,ac desperatione concidamus:si quando ad prima nostra uota Deus non responderit:Quemadmodum solent,qui,dũ suo tantum ardore ferantur, sic Deum inuocãt,ut nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem opem attulerit,statim iratum sibi infensumque fingant,& omni spe exorandi abiecta,inuocare desinant. Quin potius spem nostram bene temperata animi æquitate differendo in eam perseuerãtiã insistamus,que tantopere nobis cõmendatur in scripturis. Deinde etiã,ne deũ tentemus,& nostra improbitate fatigatũ,aduersũ nos prouocemus. Quod multis solenne est,q nõ nisi certa cõditione cũ deo paciscunt:&, ac si suarũ cupiditatũ seruus esset,stipulationis sue legibus adstringunt. Quibus nisi extemplo pareat,indignant, fremunt,alloquunt,murmurãt,tumultuant. Quibus sæpe in furore suo iratus concedit,quod alijs in misericordia propitius denegat. Documento sunt filij Israel:quibus satius fuerat nõ exaudiri à Domino,quam cum carnibus,eius indignationẽ uorare. Quod si demum, nec post longã expectationẽ, assequatur sensus noster, quid orando profectum sit, nec fructum inde ullum sentiat:fides tamen nostra,quod sensu percipi non poterit,nobis certum faciet:nos obtinuisse quod expediebat, quando toties ac tam certo sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit,ex quo semel in suum sinum deposite fuerint. Atque ita efficiet,ut in paupertate abundantiam,in afflictione,consolationẽ possideamus. Nã ut deficiant oĩa,Deus tamen nunquam nos destituet:qui expectationẽ ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse unus nobis pro omnibus: quãdo bona omnia in se complectitur,quæ olim nobis reuelabit, in die iudicij, quo regnum suum plane manifestabit. Hac uero patientia sustentari,eo usque opus habẽt fideles, ut non diu constaturi sint, nisi in eam recumberent. Non enim leuibus experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet, sed in extrema quæque sæpe adigit: & adactos, diu in eo luto hærere sinit,antequàm gustum suæ dulcedinis aliquem illis prebeat. Atque (ut ait Hanna) mortificat, & uiuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hic possent, nisi liqui animis & in desperationem ruere?

Num. 11.

1. Reg. 2.

nisi ad-

nisi adflictos, desolatos, & iã semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finem prȩsentibus malis affore? Vtcunq; tamen eius spei securitate consistant, orare tamen non desinunt: quandoquidem nisi adsit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus.

Hactenus de oratione.

DE SACRAMENTIS

Caput X.

VNC de sacramentorum ratione dicendũ erit, de quibus certam aliquã doctrinã tradi, magnopere nostra refert: unde nos, & quem in finem instituta fuerint, & quis eorũ nunc usus sit discamus. Principio animaduertere conuenit, quid sit sacramẽtum. Est aũt signum externum, quo bonam suam erga nos uoluntatẽ Dñs nobis representat, ac testificatur: ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem. definiri quoq; aliter potest: Vt uocetur testimonium gratiæ Dei, externo symbolo nobis declaratum. Quo etiam intelligimus, nũquàm sine præeunte promissione esse sacramentum. sed illi potius tanquam appendicem quandam adiungi, in hoc, ut promissionem ipsam firmet ac obsignet, nobisq; uelut testatiorem faciat: quomodo mentis nostræ ignorantiæ, ac carnis infirmitati opus esse Deus prouidet. Neq; tamen tam ut ipsam firmet, quàm nos in ipsa: siquidem Dei ueritas per se satis solida certaq; est, nec aliunde meliorem confirmationem, quàm à seipsa accipere potest. Verum sic exigua est & imbecilla nostra fides, ut nisi undiq; fulciaẽ, ac modis omnibus sustentetur, statim concutiatur, fluctuetur, uacillet. Atq; ita quidem hic se captui nostro attemperat misericors Dominus, ut quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elemẽtis etiam istis carnalibus nos ad se deducit, atq; in ipsa carne contemplari facit ea quȩ sunt spiritus. Non quia tales inditæ sunt dotes naturis rerum, quæ in sacramentis nobis proponuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt.

Nec audiendi sunt quidam, qui cõtra pugnare conantur arguto magis, quàm solido dilemmate. aut uerbum, inquiunt Dei, quod sacramentum prȩcedit, scimus esse ueram Dei uoluntatem, aut nescimus. si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. si nescimus, neq; id docebit sacramentum, cuius uis omnis atq; energia in uerbo sita est. Quibus breuiter responsum sit. Sigilla, quȩ diplomatibus alijsq; publicis actis appenduntur, per se accepta, nihil sunt, utpote quæ frustra appensa forent, si membrana nihil haberet descriptum. neq; tamen ideo non confirmant atq; obsignant quod scriptum est, dum scriptis adijciuntur. Neq; hanc similitudinem nuper à nobis confictam iactare possunt: quam Paulus ipse usurpauit, circumcisionem uocans σφραγίδα. Vbi reuincere conatur non fuisse circumcisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationem, cuius fide iam ante fuerat iustificatus. Et quid est obsecro, quod aliquem

magno

magnopere offendat, si promissionem doceamus obsignari sacramentis? cum, ex ipsis promissionibus palam fit, alteram altera confirmari. Nempe ut quæque est manifestior: ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta uero & promissiones afferunt clarissimas, & hoc habent præ uerbo peculiare, quòd eas uelut in tabula depictas nobis ad uiuum repræsentant. Neque nos mouere debet, quæ inter sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio. Quod cum utraque carnalibus huius mũdi elementis constent, illa ad promissiones Dei obsignandas spectare nequeant, quæ sunt res spirituales & æternæ: quemadmodum hęc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appenduntur. Siquidem uir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, nõ in illo carnali spectaculo hæret: sed, illis, quos indicaui, anologiæ gradibus, ad sublimia misteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

Et quando Dominus promissiones suas, fœdera nuncupat, sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cęsa quid efficiat, nisi uerba intercederent: imò nisi præirent? Nam porcę sæpius ceduntur, citra ullum interius aut sublimius mysteriũ. Quid dextra data? cum manus hostiliter nõ raro conferantur. At ubi uerba præierint, talibus sane symbolis fœderum leges faciuntur: quamuis prius uerbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt, quæ certiorem uerbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: ut ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pedagogi, manu ducant. Hac ratione Augustinus, sacramentum uerbum uisibile nuncupat: quòd Dei promissiones, uelut in tabula depictas reprǽsentet, & sub aspectũ graphice atque εἰκότως expressas, statuat. Aliæ quoque similitudines afferri possunt, quibus sacramenta planius designentur, ut si uocemus, fidei nostræ columnas. Quo enim modo ędificium, suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in uerbo Dei, non secus ac fundamento, residet. Sed cum accedunt Sacramenta, ipsis adhuc, ceu columnis, solidius innititur, aut si dicamus specula: in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat. Ipsis enim sese nobis (ut iam dictum est) manifestat, quantum nostrę hebetudini agnoscere datum est: & bonam suam erga nos uoluntatem testificatur. Gene. 6. 9. & 17.

Nec satis apposite ratiocinanſ, dũ ex eo cõtendunt nõ esse testimonia gratiæ dei: qa & ab impijs sępe accipiunſ, q tñ Deũ nihilo sibi magis propitiũ inde sentiunt, sed grauiorẽ potius damnationẽ contrahunt. Nã eodẽ argumento, nec Euangeliũ esset testimoniũ gratię dei, qd à multis audiſ ac sperniſ. nec Christus demũ ipse, q à cõpluribus uisus est ac cognitus, quorum paucissimi eũ receperunt. Simile etiã in diplomatibus spectare licet, siquidẽ bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud sigillũ, utcunque à principe ad consignãdã uoluntatẽ suã profectũ esse nouerit: irridet tñ atque eludit. Alij uelut rem ad se minime pertinentẽ, susque deque habẽt: alij etiã execranſ: ut cõspecta hac tã pari ambor cõditione magis ac magis illa superius à me usurpata similitudo arridere debeat. Itaque certũ est, nobis à Dño misericordiã, ac bonę suę uoluntatis gratiã, cũ sacro suo uerbo, tũ sacramentis offerri. Verum nõ apprehendiſ nisi ab his, q & uerbũ & sacramenta, certa fide accipiunt. Qualiter oĩbus in salutẽ oblatus à patre ac propositus Christus, nõ tñ ab oĩbus agnitus exceptusque est, Id cum alicubi indicare Augustinus uellet, dixit, uerbi efficaciam in sacramento proferri: non quia dicitur, sed quia creditur. Augustin. in Ioannẽ.

Constituimus ergo, sacramenta, uere nominari testimonia gratiæ Dei, ac ueluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos affectus est, sigilla: quæ dum ipsam nobis obsignant, fidem nostram ita consolantur, alunt, confirmant, adaugent. Quæ uero cõtra hãc sententiã obiectari à nõnullis solẽt rationes, nimis friuolæ eneruesq; sunt. Aiunt meliorem fidem nostram fieri nõ posse, si bona est. nõ enim esse fidem, nisi quæ inconcussæ, firmiter, indistracteque Dei misericordiæ innititur. *Luc. 17.* Quibus satius fuerat, cum Apostolis orare, ut Dominus sibi augeret fidem: quàm talem fidei perfectionem secure obtendere, quam nemo unquàm ex filijs hominum assecutus est, nemo assequetur in hac uita. Respondeant, qualem ei fuisse fidem existiment, qui dicebat: Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. *Mar. 9.* Nam & illa, ucunque inchoata fides, bona erat: & melior sublata incredulitate fieri poterat. sed nullo certiore argumento, quàm sua ipsorum conscientia, refellentur. Nam si peccatores se fatentur (quod, uelint nolint, inficiari nequeunt) idipsum fidei suę imperfectioni imputent necesse est. At respondit, inquiunt, Philippus eunucho, baptizari ipsum licere, si ex toto corde crederet. *Acto. 8.* Quem hic locum habet baptismi confirmatio, ubi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, an non bonam cordis sui partem fide uacuam sentiunt? an non noua quotidiæ incrementa agnoscunt? Gloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil proficiendo, senes fimus: quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in uirum perfectum. *Ephes. 4.* Itaq; in hoc loco, ex toto corde credere non est perfecte Christo hærere: sed ex animo duntaxat, & syncera mente illum amplecti, non eo saturum esse: sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est scripturæ, ut toto corde fieri dicat, quod syncere & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista: In toto corde meo exquisiui te. *Psal. 119. 217. 138.* Confitebor tibi in toto corde meo: & similia. Quemadmodum contra, ubi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. *Psal. 12.* Subijciunt deinde. Si fides per Sacramenta augeatur, frustra datum esse spiritum sanctum: cuius uirtus atq; opus est, inchoare, tueri, consummare fidẽ. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum spiritus sancti opus fidẽ esse: à quo illuminati, Deum, ac benignitatis eius thesauros agnoscimus. & sine cuius lumine mens nostra adeo cæca est, ut nihil conspicere: adeo stupida, ut nihil subodorari rerũ spiritualium possit. Verum pro uno Dei beneficio, quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primum, uerbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde, sacramentis confirmat: postremo, sancti sui spiritus lumine, mentibus nostris illucet, & aditum in corda nostra uerbo ac sacramentis aperit. quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur: interiora minime afficerent.

Quamobrem de confirmatione argumentoq; fidei monitum uelim lectorem: quod iam minime dubijs uerbis expressisse mihi uideor, id ministerium sic me sacramentis assignare: non quasi arcanam uim, nescio quam, illis perpetuo insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare ualeãt, sed quia sunt in hoc à Domino instituta, ut stabiliendæ augendæq; fidei seruiant. Cæterum munere suo tum rite demum perfunguntur, ubi interior ille magister spiritus accesserit: cuius unius uirtute, & cordà penetrantur, & affectus permouentur, & sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil sacramenta plus præstare mentibus nostris possint quàm si uel solis splendor cæcis oculis affulgeat, uel surdis auribus uox

insonet. Itaque sic inter spiritum sacramentaque partior, ut pœnes illum agendi uirtus resideat: his ministerium duntaxat relinquatur. Idque sine spiritus actione inane ac friuolum: illo uero intus agente, uimque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum est, qualiter opinione mea pia mens in fide per sacramenta confirmetur. Nempe quo modo solis fulgore uident oculi, uocis sono aures audiunt. E quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficerentur, nisi inditam haberent aciem, quæ suapte sponte illustraretur: & hæ clamore quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui si uerum est, quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris uisus efficit ad lucem conspiciendam: quod in auribus auditus, ad percipiendam uocem: id esse in cordibus nostris spiritussancti opus ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam & stabiliendam, utrunque perinde consequitur: neque sacramenta hilum proficere sine spiritussancti uirtute: & nihil obstare, quominus in cordibus iam ante à præceptore illo edoctis, fidem & robustiorem, & auctiorem reddant.

Quo & illæ, quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluuntur. Si fidei ceu incrementum, ceu confirmationem creaturis adscribamus: iniuriam fieri spiritui Domini, quem solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius id ipsum, quod fidem auget, atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mentes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à sacramentis proponitur confirmationem. Quod si adhuc nimium obscure dictum est, similitudine hac quam proponam fiet plane dilucidum. Si quem uerbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis, quibus in tuam sententiam pertrahatur: ac pœne subigatur, consilio tuo ut obtemperet. Verum nihil dum actum est, nisi ipse uicissim perspicaci sit acutoque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato: nisi postremo eam de fide prudentiaque tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicij. Nam & sunt præfracta plurima capita, quæ nullis unquam rationibus flectas: & ubi suspecta fuerit fides, ubi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adsint rursum illa omnia, efficient profecto, ut illis ipsis consilijs is cui consulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis spiritus. Nam ne uerbum frustra aures percellat, ne frustra oculos sacramenta uerberent, deum esse ostendit, qui nobis istic loquitur, cordis nostri peruicaciam emollit, atque ad eam, quæ Domini uerbo debetur, obedientiam, componit. Denique externa illa & uerba & sacramenta ab auribus in animam transmitit. Confirmant ergo fidem nostram & uerbum & sacramenta, dum bonam patris cœlestis erga nos uoluntatem nobis ob oculos ponunt. cuius cognitione, & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur augescit. Confirmat spiritus, dum, eam animis nostris confirmationem insculpendo, efficacem reddit. Quam externo uerbo proprietatem subesse docuit Dominus, cum in parabola semen apellauit. Quemadmodum enim semen si in desertam neglectamque agri partem deciderit, nihil aliud quam emorietur: si uero in segetem apte laboratam atque excultam iactum fuerit, suum cum opimo fœnore fructum referet: Ita uerbum Domini, si in duram aliquam ceruicem inciderit, uelut in arenam proiectum, sterilescet: si animam nactum fuerit cœlestis spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis, uerbique ratio, ut è semine frumentum & nasci, & augescere, & consummari dicimus: cur non & fidem è uerbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus?

Adeo autem sacramenta confirmationes sunt fidei nostræ, ut nonnunquam

Dominus, quando rerum ipsarum, quæ in sacramentis promittebantur, fiduciam tollere uult, sacramenta ipsa aufferat. Cum Adam immortalitatis dono spoliat & abdicat: non colligat, inquit de fructu uitæ, ne uiuat in æternum. Quid audimus? an suam Adæ incorruptionẽ, à qua iam deciderat, restituere poterat fructus ille? minime. Sed hoc perinde est, ac si dixisset. Ne uana fiducia fruatur, si promissionis meæ symbolũ teneat: excutiatᷣ illi, quod spem aliquã immortalitatis facere posset. Hac ratione cum Apostolus Ephesios hortaretur, se meminissent fuisse hospites testamentorũ, alienos à cõsortio Israelis, sine deo, sine Christo: dixit non fuisse participes circumcisionis, Quo metonymice significat, à promissione ipsa exclusos, qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum uero alterum obiectum Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus, tantum uirtutis attribuitur, sicq; eatenus diminui respondere promptum est: nullam in creaturis uirtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus: Deum medijs ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit, uti: ut eius gloriæ omnia obsequantur, quando omnium ipse dominus est & arbiter. Ergo ut per panem cæteraq; alimenta, corpora nostra pascitur per solem, mundũ illuminat: ut per ignẽ, calefacit: nec tamẽ aut panis, aut sol, aut ignis alquid sunt, nisi quatenus sub ijs instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per sacramenta fidem alit: quorum unicum officium est, Dei promissiones oculis nostris spectandas subijcere. Et ut nostrum est, in cæteris creaturis (quæ bona Dei uoluntate usibus nostris destinatæ sunt, quarumq; ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur:) nihil fiduciæ defigere: nec quasi boni nostri causas, admirari & prædicare: ita neq; in sacramentis hærere fiducia nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed omissis omnibus, ad ipsum & sacramentorum, & rerum omnium autorem, surgere & fides, & confessio debet.

Genesis. 3. — *Ephes. 2.*

Quod autem ex ipso demum sacramenti nomine, quærunt errori suo prætextum, parum cordate id faciunt. Sacramentum, inquiunt, cum multas habeat apud probatos autores significationes, unam tantum habet, quæ signis conueniat: nempe qua solenne illud iuramentum significat, quod miles imperatori præstat cum militiæ initiatur Vt enim, militari illo sacramento, fidem suam obstringunt imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita nos nostris signis CHRISTVM imperatorem profitemur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus remmagis dilucidam reddant. Vt toga Romani, à palliatis Græcis discernebantur: ut ipsi inter se ordines Romæ, suis symbolis, distinguebantur, senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursum à plebeio equester, annulo: ita nos symbola nostra gestamus, quibus à prophanis discernamur. At ego constanter affirmo, ueteres, qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minime respexisse, quis fuisset uerbi huius usus latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designarent. Quod si altius argutari uolumus, uideri possunt, eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significationem trãnstulisse, qua nomen fidei ad eum significatum, in quo nunc usurpatur. Cum enim fides, sit in præstandis promissis ueritas, fidem tamen dixerunt certitudinem: seu certam persuasionem, quæ de ipsa ueritate haberetur. Ad hunc modum, cum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori uouet fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat DOMINVS enim per Sacramenta se nobis in DEVM fore pollicetur, & nos sibi fore in populum Verum tales argutias omittimus: quando multis, & quidem planis argumentis euincere licet, nihil aliud spectasse, quam ut significarent, signa hec sanctarum & spiritualium rerum esse cum scilicet Sacramenti uocabulum pro mysterio sit illis usitatissimum.

Similitu

Similitudines, quas afferunt recipimus: sed non ferimus, quod posterius est in sacramentis, ab illis primum, atque adeo unum constitui. Est autem hoc primum, ut fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, ut confessionem nostram apud homines testentur. Secundum hanc posteriorem rationem, ualent illæ similitudines.

Rursum admonendi sumus, ut isti uim Sacramentorum eneruant, usumque prorsus euertunt: ita ab aduersa parte stare alios, qui arcanas nescio quas uirtutes sacramentis affingunt, quæ nusquam illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculose falluntur simpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur ubi reperiri minime possunt: & à Deo sensim abstrahuntur, ut pro eius ueritate meram amplexentur uanitatem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, sacramenta nouæ legis, hoc est, quæ nunc in usu sunt Christianæ ecclesiæ iustificare & conferre gratiam: modo non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici non potest quam sit exitialis & pestilens, eoque magis quod multis ante seculis magna ecclesiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Plane certe diabolica est. Nam dũ iustitiã citra fidẽ pollicef, animas in confusionẽ ac iudicium præcipites agit: deinde quia iustitiæ causam à sacramentis ducit, miseras hominũ mentes in terram suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat: ut in spectaculo rei corporeæ potius, quam in Deo ipso acquiescant. Quæ duo utinam adeo comperta non haberemus. Tantum abest ut longa probatione indigeant. Quid uero est sacramentũ citra fidẽ sumptum, nisi certissimum ecclesiæ exitium? Nam cum nihil inde extra promissionem sit expectandum: Promissio autem non minus iram incredulis minetur, quam fidelibus gratiam afferat: fallitur qui plus aliquid per sacramenta sibi conferri putat, quam quod uerbo DEI oblatum uera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur: non pendere ex sacramenti participatione salutis fiduciam, ac si iustificatio sita illic foret: quam in uno Christo repositam, nihilo minus Euangelij prædicatione quam sacramenti obsignatione nobis communicari scimus, ac sine hac posse in solidum constare. Vsque adeo uerum est quod ab Augustino quoque scribitur. Inuisibilem sanctificationẽ sine uisibili signo, esse posse, & uisibile rursum signum, sine uera sanctificatione. *Lib. 3 quæ. uete. testa.*

Quamobrem fixum maneat, non esse alias sacramentorum quam uerbi Dei partes: quæ sunt: offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cœlestis gratiæ thesauros. Nihil autem conferunt aut prosunt, nisi ijs à quibus fide accipiuntur. Cauendum præterea ne in errorẽ huic affinem nos abducant, quæ ad amplificandam sacramentorum dignitatem, paulo magnificentius à ueteribus scripta sunt. Vt scilicet arbitrentur, latentem aliquam uirtutem sacramentis adnexam affixamque esse, quo in ipsis distribuantur spiritussancti gratiæ: quemadmodum uinum in cratere propinatur. cum hoc tantum in ministerio habeant testificari nobis ac cõfirmare Dei in nos beneuolentiã: nec ulterius proficiant, nisi accesserit spiritussanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nosque huius testimonij capaces reddat. Vbi etiam uariæ distinctæque Dei gratiæ luculenter eminent, Sacramenta enim ut supra attigimus, id sunt nobis à Domino, quod ab hominibus rerum lætarum nuncij. Vt quæ non largiantur quidem aliquid gratiæ: sed renuncient & ostendant quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritussanctus, quem non omnibus promiscue sacramenta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert: Is est, qui Dei gratias secum adfert, qui dat sacramentis in nobis locum, qui efficit, ut fructificent. Quanquam autem Dominum, præsentissima spiritus sui uirtute, suæ institutioni adesse non inficiamur: ne infructuosa sit

 & inanis.

& inanis quã ordinauit ſacramentorum adminiſtratio: Interiorem tamen ſpiritus gratiam, ut ab externo miniſterio diſtincta eſt, ſeorſum reputandam & cogitandam, docemus. Id cum docetur de ſacramentis, & eorum dignitas præclare commendatur, & uſus aperte indicatur, & utilitas abunde prædicatur: & modus in ipſis omnibus optimus retinetur: ut neq; deferatur illis quidquam, quod non oportet: neq; rurſum, quod illis conuenit, detrahatur. Interim illud tollitur figmentum: quo iuſtificationis cauſa uirtuſq; ſpiritusſancti elementis ceu uaſculis ac plauſtris includitur: & præcipua illa uis, quæ ab alijs præter miſſa fuit, diſerte explicatur.

Sacramenti nomen ut de eius ratione hactenus diſſeruimus, omnia generaliter ſigna complectitur, quæ unquam hominibus ſignauit Deus, ut certiores ſecurosque de promiſſionũ ſuarum ueritate redderet. Ea uero in rebus naturalibus nonnunq; extare uoluit, nonunq; in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla ſunt,

Gen 2.3.9. ut cum Adæ & Euæ arborem uitæ, in arrabonẽ immortalitatis dedit: ut eam ſecure ſibi promitterent, quamdiu ederent ex illius fructu, Et cum cœleſtem arcum Noah & eius poſteritati in monumentũ ſtatuit, poſthac ſe diluuio non diſſipaturum terram. Hæc Adam & Noah pro ſacramentis habuerunt. Non quod arbor præſtaret alijs immortalitatem quã ſibi ipſa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui ſolaris duntaxat radij repercuſſio eſt, in oppoſitas nubes:) ſed quia notam à uerbo Dei inſculptam habebant, ut documenta eſſent teſtamentorum eius, ac ſigilla. Et antea quidem arbor, erat arbor, arcus, arcus. Vbi inſcripta fuerunt uerbo Dei, indita eſt noua forma: ut inciperent eſſe, quod prius non erãt. hæc ne fruſtra dici quis exiſtimet, arcus ipſe hodie quoq; nobis teſtis eſt eius fœderis, quod pepigit Dominus cum Noah, quem quoties intuemur, hanc Dei promiſſionem in eo legimus: terram diluuio nunquam perditum iri. Itaq; ſi quis philoſophaſter, quo fidei noſtræ ſimplicitatem rideat, talem colorum uarietatem ex reflexis radijs, & oppoſita nube oriri naturaliter contendat, fateamur quidem: ſed ipſius ſtuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum non agnoſcat qui pro ſuo arbitrio elementis omnibus in obſequium gloriæ ſuæ utatur. Quod ſi ſoli, ſtellis, terrę, lapidibus, huiuſmodi monumenta impreſſiſſet: illa omnia ſacramenta nobis forent. cur enim rude, ac ſignatum argentum non eiuſdem ſunt precij, cum idem prorſus ſit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percuſſum, nummus ſit, & nouam taxationem recipit. Et Deus ſuas creaturas uerbo ſuo ſignare non poterit, ut fiant ſacramenta, quæ

Iudic. 6. prius nuda erant elementa? Secundi generis exempla fuerunt, cum uellus rore

4. Reg. 20. irrigauit ſicca terra rurſum terram: irrorauit, intacto uellere: ad pollicendam Ge-

Ieſa. 38. deoni uictoriam. cum umbram horologij retrorſum decem lineis retraxit ad promittendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad ſubleuandam ac ſtabiliendam fidei illorum imbecillitatem, ſacramenta quoq; erant.

Verum præſentis inſtituti eſt de his ſacramentis peculiariter diſputare, quæ Dominus ordinaria eſſe uoluit in eccleſia ſua; ad alendos in unam fidem, uniuſq; fidei confeſſionem ſuos. Sunt antem non in ſignis tantum, ſed in ceremonijs poſita: aut ſi mauis, ſigna quæ hic dantur, cæremoniæ ſunt. Sunt præterea & profeſſionis notæ, quibus palam in Dei nomen iuramus, fidem illi uiciſſim

Homil. ad neophytos. noſtram obſtringentes. Scite ergo Chriſoſtomus ipſa alicubi, pactiones nuncupat, quibus obligationis noſtræ chirographum inducitur: rurſum antapochas, quibus in uitæ puritatem ac ſanctimoniam obſtringimur. Vt enim ſe illic pollicetur Dominus inducere, ſi quid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum fuerit: ita pietatis ac innocentiæ profeſſione, illi nos mutuo obligamus. Vt definire poſſis ſacramẽta huiuſmodi, ceremonias eſſe, quibus exercere uult populi ſuum

ſtum Dominus, ad fidem intus primum fouendam, excitandam, confirmandam, deinde teſtificandam in hominum conſpectu religionem.

Hæc etiam ipſa diuerſa fuerunt, iuxta uariam temporis diſpenſationem: qua Domino uiſum eſt, his aut illis modis, ſeſe hominibus exhibere. Abrahæ enim, & eius poſteritati, mandata eſt circumciſio: cui poſtea purificationes, & ſacrificia, ex lege Moſaica, addita ſunt. Hæc Iudæorum fuerunt ſacramenta ad Chriſti uſq; aduentum: quo, abrogatis illis, ſacramenta duo inſtituta quibus nunc Chriſtiana eccleſia utitur: baptiſmus & cœna DOMINI. Quanquam in eundem, in quem nunc noſtra intendunt, ſcopum, & uetera illa ſpectarunt. nempe, ut ad CHRISTVM dirigerent & pœne manu ducerent: aut ipſum potius, ceu imagines, repræſentarent, ac cognoſcendum proponerent. Cum enim iam ante docuerimus, eſſe quædam ſigilla, quibus promiſſiones DEI obſignantur: ſit autem certiſſimum, nullam unquam DEI promiſſionem hominibus oblatam, niſi in CHRISTO, ut de aliqua DEI promiſſione nos doceant, CHRISTVM oſtendant neceſſe eſt. Vnum dūtaxat diſcrimen eſt, quod illa Chriſtum promiſſum, cum adhuc expectaretur, adumbrarunt: hæc iam præſtitum, & exhibitum teſtantur. Hæc ubi per partes ac ſigillatim declarata fuerint multo clariora fient. Circumciſio Iudæis ſymbolum erat, quo admonerentur quidquid ex hominis ſemine prodit, hoc eſt, uniuerſam hominum naturam corruptam eſſe, putationeq; habere opus. Præterea documentum ac memoriale quo ſeſe confirmarent in promiſſione Abrahæ data, de ſemine benedicto in quo benedicendæ eſſent omnes nationes terræ, à quo & ſua ipſis benedictio expectanda erat. Porro ſalutare illud ſemen (quemadmodum à Paulo docemur) erat CHRISTVS: in quo ſolo recepturos ſe cōfidebant, quod in Adam perdiderant. Quare illis erat circumciſio, quod Abrahæ fuiſſe tradit Paulus ſignaculum ſcilicet iuſtitiæ fidei, hoc eſt ſigillum quo certius confirmarentur ſuam fidem qua ſemen ipſum expectabāt, ſibi à Deo pro iuſtitia acceptam ferri. Sed nos meliori alibi occaſione circumciſionis baptiſmiq; comparationem longius proſequemur. Baptiſmata & purificationes ſuam illis immunditiem, ſpurcitiam, pollutionem exponebant, qua in ſua natura contaminati erant: aliud uero lauacrum pollicebātur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorum ſordes. Et hoc lauacrum, Chriſtus erat: cuius ſanguine abluti, cuius liuore ſanati ſumus. Sacrificia illos ſuæ iniquitatis arguebant: ſimulq; docebant, neceſſariam eſſe aliquam ſatisfactionem, quæ iuſtitiæ DEI ſolueretur. Fore ergo ſummum quendam Pontificē, inter DEVM & homines mediatorem qui Dei iuſtitiæ ſatisfaceret per ſanguinis effuſionem, ac hoſtiæ immolationem quæ in remiſſionē peccatorū accipienda eſſet. Hic ſummus ſacerdos fuit Chriſtus, pro priū ipſe ſanguinē effudit, uictima ipſe fuit. Se eñ patri obedientē in mortē obtulit qua obedientia hōis inobedientiā aboleuit quæ Dei indignationē prouocauerat. Quantum ad noſtra attinet: CHRISTVM eo clarius nobis offerunt quo propius manifeſtatus eſt hominibus: ex quo à Patre uere, qualis promiſſus fuerat exhibitus fuit. Baptiſma enim nobis, quod purgati, & abluti ſumus, teſtificatur: Cœna euchariſtiæ, quod redempti. in aqua figuratur ablutio, in ſanguine ſatisfactio. Hæc duo in CHRISTO reperiuntur qui (ut ait Ioannes) uenit in aqua & ſanguine: hoc eſt ut purgaret & redimeret. Cuius rei teſtis quoq; eſt ſpiritus Dei. Imo tres in unum ſunt teſtes aqua, ſanguis, & ſpiritus, in aqua & ſanguine purgationis & redemptionis habemus teſtimonium: ſpiritus uero primarius teſtis, huiuſmodi teſtimonij certam nobis fidem facit. Sublime iſtud myſteriū præclare nobis in Chriſti cruce oſtenſum eſt: cum aqua & ſanguis effluxe-

Gene. 17. in. Leuiti. Math. Vlti. Math. 26. 2. Corint. 1. Galata. 3. Roman. 4. Hebreo. 9. 1. Ioann. 1. Apocal. 1. Ieſaia. 53. 1. Petri. 2. Epi. ad Eb. Philip. 2. Roman. 5. 1. Ioan. ulti. Ioanni. 19. Sæpe hoc. apud Augu. ſtin. legitur

effluxerunt ex facro eius latere quod, eam ob caufam, iure Auguftinus facramen
torum noftroꝝ fontem uocauit. De quibus tamen paulò fufius differendum eft.
Scolafticum autem dogma, ut id quoq; obiter perftringam, quo tam longū
difcrimen inter ueteris ac nouæ legis facramenta notatur: perinde ac fi illa non
aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc uero præfentem conferant, penitus
1.Chor.10. explodendum eft. Siquidē nihilo fplendidius de illis Apoftolus, quàm de his lo-
quitur: cum docet patres eandem nobifcum fpiritualē efcam manducaffe: & efcā
illam Chriftum interpretatur. Quis inane aufit facere fignum illud, quod ueram
Chrifti cōmunionem Iudæis exhibebat? Et ftatus caufæ, quam illic agit Apofto
lus, pro nobis non obfcurè militat. Nam, ut ne quis fiducia gratiæ Dei fretus, eius
iudicium contemnere audeat, diuinæ feueritatis exempla in Iudæis fpectanda ex-
hibet: quos primum in beneficijs nobis per omnia pares facit: nec ullam præroga
tiuæ particulam nobis relinquit, quæ animos ad fpem impunitatis facere queat.
Ibidem Atque de circumcifione literę apud Paulum leguntur, illam uidentur longè infra
baptifmum noftrum deprimere. Minime uerò id enim ipfum de baptifmo iure
diceretur. Quin etiam dicitur, primū à Paulo, ubi oftendit, Deum nihil morari
externam ablutionem, qua in religionem initiamur: nifi animus intus & repurge
1.Petri.3. tur, & in puritate ad ultimum perfeueret. Deinde à Petro, dum baptifmi ueritatē
non in externa pofitam ablutione teftatur, fed bono confcientiæ teftimonio. Sed
longiorem hac de re fermonem in eum locum differo, quo baptifmum cum cir-
cumcifione conferre inftitui. nunc parcius attingo. Forte uero miferos iftos fo-
phiftas deceperunt immodica illa facramentorum encomia, quæ de fignis noftris
In proemio apud ueteres leguntᷣ. Quale eft illud Auguftini. Quòd ueteris legis facramenta
enarratio- falutem tantum promittebant, noftra uerò dant. Has & fimiles dicendi figuras,
nis.Pfal.73 cum non animaduerterent Hyperbolicas effe, & ipfi Hyperbolica fua parado
xa promulgarunt: fed prorfus alieno fenfu à ueterum fcriptis. Non enim
aliud illic Auguftinus uoluit, quàm (quod alibi idem fcribit) facra-
menta Mofaicæ legis Chriftum prænunciaffe, noftra uero an-
nunciare. ac fi diceret: illa figuraffe, cum adhuc expectaretur:
noftra uelut præfentem exhibere, qui iam præftitus eft.
Quod cū ex eius loci propiori afpectu iudicari faci
le poteft: tum ex Homelia quadam, ubi
Homelia in aperte fatetur, Iudæorum facramenta in
Ioannē.26. fignis fuiffe diuerfa: in re, quæ figni-
ficatur, paria: diuerfa fpecie ufi
bili, eadem uirtute fpi
rituali.

De Baptifmo

DE BAPTISMO.

Caput. XI.

BAptiſmus nobis à Deo datus eſt, primum, ut fidei noſtræ apud ſe: deinde, ut confeſſioni, apud homines, ſeruiret. Vtriuſq; inſtitutionis rationē ordine proſequemur. Tria autem adfert fidei noſtræ, baptiſmus, quæ & ipſa ſigillatim pertractanda ſunt. Hoc primum eſt, quod nobis à Domino proponitur: ut ſymbolum ſit noſtræ purgationis, ac documentum. uel, ut melius explicemus, inſtar nuncij cuiuſdam mittitur, per quē nobis confirmet, peccata noſtra omnia ſic deleta, inducta, obliterata eſſe: ne unquam in conſpectū ſuum ueniant, ne cōmemorentur, ne imputētur. uult enim omnes, qui crediderint, baptiſari in remiſſionē peccatorum. Quare, qui ſcribere auſi ſunt, baptiſmum non aliud eſſe, quā teſſeram ac notam, qua religionem noſtram apud homines profitemur, quomodo imperatoris ſui inſignia præferunt milites, in ſuæ profeſſionis notam: quod primū erat in baptiſmo, non perpenderūt. Id uero eſt, quòd à nobis accipiendus ſit cum hac promiſſione: quicūq; crediderint, & baptiſati fuerint, ſaluos fore. In hunc ſenſum intelligendū, quod à Paulo ſcribitur: Eccleſiam à ſponſo Chriſto ſanctificatā eſſe, & mundatā lauacro aquæ, in uerbo uitæ. & alibi. Nos ſecundū eius miſericordiā ſaluos factos eſſe, per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpūs ſancti. Et à Petro, quòd baptiſma nos ſaluos facit. Non enim ſignificare uoluit ille, ablutionem & ſalutem noſtrā intercedente aqua perfici: aut aquam purgandi, regenerādi, renouandi uirtutē in ſe continere: neq; hic ſalutis cauſam: ſed duntaxat taliū donorum cognitionē, & certitudinem in hoc ſacramēto percipi. quod uerbis ipſis ſatis euidenter explicatur. Nam uerbū uitæ, & baptiſmū aquę, ſimul cōnectit Paulus, ac ſi diceret, per Euangeliū nobis noſtrę ablutionis & ſanctificationis nunciū afferri; per baptiſmū huiuſmodi nunciū obſignari. Et ſubdit cōtinuò Petrus, baptiſma illud non eſſe depoſitionē ſordiū carnis, ſed conſcientiā bonā apud Deū, quæ ex fide eſt. Imò non aliā nobis purificationē baptiſmus pollicetur, quàm per aſperſionē ſanguinis Chriſti: qui per aquā, propter mūdandi abluendiq; ſimilitudinē, figuratur. Quis ergo nos aqua iſta mūdari dicat, quæ certò teſtatur Chriſti ſanguinē uerum eſſe atq; unicū noſtrū lauacrū? Vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem, qui ad aquæ uirtutem referunt omnia, quàm ab ipſius baptiſmi ſignificatione.

Mar. ulti. / Ephes. 5. / Tit. 3. / 1. Petri. 3.

Neq; uero exiſtimandū eſt, baptiſma, in præteritū duntaxat tempus cōferri: ut nouis lapſibus, in quos à baptiſmate recidimus, quęrēda ſint alia noua remedia. Hoc quidē errore olim factū eſt, ut nonnulli, niſi in ultimo uitæ diſcrimine, atq; adeò inter ultimos ſpūs, baptiſmo initiari nollēt, ut ſic totius uitæ obtinerēt ueniā. In quā præpoſterā cautionem, ueteres Epiſcopi toties in ſcriptis ſuis inuehuntur. Sic aūt cogitandū eſt, quocunq; baptiſemur tēpore, nos ſemel in omnē uitā ablui & purgari. Itaq; quoties lapſi fuerimus, repetēda erit baptiſmi memoria: & hac armādus animus, ut de peccatorum remiſſione ſemper certus ſecuruſq; ſit. Nam & ſi ſemel adminiſtratus, præterijſſe uiſus eſt: poſterioribus tamē peccatis non eſt abolitus. Puritas enim Chriſti in eo nobis oblata eſt, ea ſemper uiget, nullis maculis opprimit̄, ſed oēs noſtras ſordes obruit & extergit. Neque hinc peccandi in futurum licētia captāda eſt, ut certe hinc ad talē audaciā minime inſtruimur: ſed hæc doctrina ijs tm̄ tradit̄, qui ubi peccauerūt, ſub peccatis ſuis fatigati & deſolati gemūt: ut habeant quo ſe erigant ac conſolētur, ne in cōfuſionem ac deſperationē ruant. Sic Paulus ait Chriſtū factum nobis eſſe propitiatorē, in remiſſionē præcedentiū delictorum,

Roma. 3.

lictorum. Quo non negat, perpetuam aſſiduamq; peccatorum remiſſionem ad mortem uſq;, in eo obtineri: ſed datum eum à patre miſeris tantum peccatoribus, ſignificat. qui conſcientiæ cauterio uulnerati, ad medicum ſuſpirant. His offertur miſericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil ſibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

Alteram etiam conſolationẽ adfert quia noſtrã in Chriſto mortificationem nobis oſtendit, & nouam in eo uitam. Siquidem (ut ait Apoſtolus) in mortem
Roman. 6. eius baptiſati ſumus, conſepulti ipſi in mortem, ut in nouitate uitæ ambulemus. Quibus uerbis non ad imitationem eius nos ſolum exhortatur: ac ſi diceret admoneri nos per baptiſmum, ut quodam mortis Chriſti exemplo, concupiſcentijs noſtris moriamur: & exemplo reſurrectionis, ut in iuſtitiam ſuſcitemur. ſed rem longe altius repetit. nempe quod, per baptiſmum, Chriſtus nos mortis ſuæ fecerit participes, ut in eam inſeramur. & quemadmodum ſurculus ſubſtantiam alimẽtumq; ducit à radice, cui inſitus eſt, ita qui baptiſmum ea qua debent fide accipiunt, uere efficaciam mortis Chriſti ſentiunt, in mortificatione carnis ſuæ ſimul etiã reſurrectionis, in uiuificatione ſpiritus. Inde exhortationis materiam deſumit. Quod ſi Chriſtiani ſumus debemus mortui eſſe peccato, & iuſtitiæ uiuere.
Coloſſe. 2. Hoc eodem argumento alibi utitur. Quod circumciſi ſumus, & exuimus ueterẽ hominẽ, poſtq; per baptiſmũ in Chriſto ſepulti ſumus. Et hoc ſenſu, eo quem proxime citauimus loco, uocauit lauacrum regenerationis & renouationis.

Poſtremo, & hanc è baptiſmo conſolationem fides noſtra accipit, quod certo nobis teſtificatur non modo in mortem & uitam Chriſti nos inſitos eſſe: ſed ſic ipſi Chriſto unitos & compactos, ut omnium eius bonorum participes ſimus.
Math. 3. Ideo enim baptiſmum in ſuo corpore dedicauit & ſanctificauit, ut communem eum nobiſcum haberet: ceu firmiſſimum unionis ac ſocietatis, quam nobiſcum inire dignatus eſt, uinculum. Vt Paulus ex eo probet nos eſſe filios Dei
Gala. 3. quia Chriſtum in baptiſmo induimus. Ita uidemus baptiſmi complementum in Chriſto eſſe, quem etiam hac ratione uocamus proprium baptiſmi obiectum. Proinde mirũ non eſt, ſi in eius nomen baptiſaſſe narrantur Apoſtoli, qui tamen in patris quoq; & ſpiritus nomen baptiſare iuſſi fuerant. Quidquid enim in baptiſmo proponitur donorũ Dei in Chriſto uno reperitur. Neq; tamen fieri poteſt quin patris ſimul & ſpiritus nomen inuocet, qui in Chriſtum baptiſat. Ideo enim eius ſanguine emundamur, quia miſericors pater, quo bonitatem clementiamq; ſuam cõmendaret, per ipſum nobis recõciliari uoluit. Regenerationẽ uero ita demum ab eius morte & reſurrectione cõſequimur, ſi per ſpũm ſanctificati, imbuimur noua & ſpũali natura. Quamobrẽ noſtræ tũ purgatiõis, tũ regenerationis in patre cauſſam, in filio materiã, in ſpiritu effectum quodammodo contemplamur.

Sic primũ Ioannes baptiſauit, ſic deinde Apoſtoli: baptiſmo pœnitentiæ, in
Mathæ. 3 remiſſionem peccatorum. Pœnitentiæ uerbo, huiuſmodi regenerationem intelligentes: remiſſione peccatorũ, ablutionem. Quo etiam certiſſimum fit, idem fuiſſe prorſus Ioannis miniſteriũ, quod Apoſtolis poſtea delegatũ eſt. Non enim aliũ baptiſmũ faciunt diuerſæ manus, quibus adminiſtratur: ſed eundẽ eſſe eadẽ doctrina oſtẽdit. In unã doctrinã Ioãnes & Apoſtoli conſenſerũt. utriq; in pœnitentiã, utriq; in remiſſionẽ peccatorũ, utriq; in nomẽ Chriſti, à quo pœnitentia, & peccatorũ remiſſio eſſet, baptiſarunt. Ioannes dixit agnũ eſſe Dei, per quẽ tollerentur peccata mundi. Vbi eũ hoſtiã fecit patri acceptã, propitiatorẽ, ſeruatorẽ. Quid
Ioh. 1. ad hanc confeſſionem addere poterant Apoſtoli? Quare neminem perturbet, quod alterum ab altero diſcernere ueteres contendunt, quorum non tanti eſſe nobis debet calculus, ut ſcripturæ certitudinẽ quatefaciat. Quis enim Chryſoſtomo

Luce. 3. · Ioan. 3. 4. · Actor. 2.

mo potius auſcultet, neganti in Ioannis baptiſmo comprehenſam fuiſſe peccatorum remiſſionem, quam Lucæ contra aſſerenti, Ioannem baptiſmum pœnitentiæ prædicaſſe, in peccatorum remiſſionem? Si quis autem differentiam è Dei uerbo quærat non aliam inueniet, quam quod in eum, qui uenturus erat, Ioannes baptiſabat: Apoſtoli in eum, qui iam ſe exhibuerat. Quod luculentiores ſpiritus gratiæ à Chriſti reſurrectione effuſæ ſunt, nihil ad ſtatuendã baptiſmatum diuerſitatem attinet. Siquidem baptiſmus, quem, ipſo adhuc in terris agente, Apoſtoli adminiſtrabant, eius uocabatur: neq; tamen largiorem ſpiritus opulentiam habebat, quam baptiſmus Ioannis. Quin ne poſt aſcenſionem quidem ſpiritu, ſupra uulgarem priorum fidelium modum donantur Samaritani, etiam ſi in nomen Ieſu baptiſati fuerint, donec ad eos Petrus & Ioannes mittuntur qui manus imponant. Hoc ſolum ueteribus impoſuiſſe arbitror, ut hunc ad illum præparationem duntaxat eſſe dicerent, quod legebant rurſum à Paulo baptiſatos qui Ioannis baptiſmum ſemel ſuſceperant. Sed quam hic ſint hallucinati, mox clariſſime explicabitur. Quid ergo eſt, quod Ioannes dixit, ſe quidem aqua baptiſare: uenturum aũt Chriſtũ, qui baptiſaret ſpiritu ſancto & igni? paucis expediri hoc poteſt, Non enim baptiſmum à baptiſmo diſtinguere uoluit, ſed perſonam ſuam cum Chriſti perſona contulit: ſe miniſtrum eſſe aquæ, illum ſpiritus ſancti datorem: & hanc uirtutem uiſibili miraculo declaraturum, quo die ſpiritum ſanctum Apoſtolis ſub linguis igneis mitteret. Quid Apoſtoli iactare ultra potuerunt? Quid & qui hodie baptiſant? ſunt enim exterioris duntaxat ſigni miniſtri, Chriſtus interioris gratiæ autor.

Homil. in Matha. 14. Luca. 1.

Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Iſrael adumbrata ſunt: quem eam ob cauſam Apoſtolus dicit, in nube & in mari fuiſſe baptiſatum. Mortificatio figurata eſt, cum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli ſeruitute eos aſſerens, uiam illis ſtrauit per mare rubrum: & Pharaonem ipſum & Aegyptios hoſtes, qui à tergo illis inſtabant, & ceruicibus imminebant, ſubmerſit. Nam & ad hunc modum, in baptiſmo pollicetur nobis, & dato ſigno oſtẽdit, nos ex Aegypti captiuitate, hoc eſt è peccati ſeruitute, ſua uirtute eductos & uindicatos: ſubmerſum Pharaonem noſtrũ, id eſt Diabolũ, quanquam nec ſic etiam exercere nos & fatigare deſinat. Verum ut Aegyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, ſed in littore proſtratus, terribili aſpectu adhuc Iſraelitas terrebat, ſed nocere non poterat: ita hic noſter adhuc quidem minatur, arma oſtendit, ſentitur, ſed uincere non poteſt. In nube purgationis ſymbolum fuit. Nam ut tum illos Dominus oppoſita nube operuit, & refrigerium præſtitit, ne in clementiore ſolis ardore deficerent, & tabeſcerent: ita in apbtiſmo, nos Chriſti ſanguine opertos eſſe, & protectos agnoſcimus: ne Dei ſeueritas, quæ uere eſt flamma intolerabilis, nobis incumbat.

1. Corin. 10 Exodi. 14. Numeri. 9.

Iam perſpicuum eſt, quam falſum ſit, quod docuerunt nonnulli, nos per baptiſmum ſolui & eximi ab originali peccato, & ea corruptione, quæ ab Adam in uniuerſam poſteritatem propagata eſt, atq; in eandem iuſtitiam naturæq; puritatem reſtitui, quam obtinuiſſet Adam ſi in ea, qua primum creatus fuerat, integritate ſtetiſſet. Tale enim doctorum genus nunquam, quid peccatum originale, quid iuſtitia originalis, quæ gratia baptiſmi eſſet, aſſecutũ eſt. Iam uero ante diſputatũ eſt, peccatum originale eſſe naturæ noſtræ prauitatem ac corruptionem, quæ primum reos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert, quæ ſcriptura uocat opera carnis. Hæc itaque duo diſtincte obſeruanda, nempe quod ſic omnibus naturæ noſtræ partibus uitiati peruerſique iam ob talem duntaxat corruptionem, damnati merito, conuictiq; coram DEO tenemur

cui nihil est acceptum, nisi iustitia, innocentia, puritas. Atque adeò infantes quoque ipsi, suam secum damnationem è matris utero afferunt: qui tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen. Imo tota eorum natura, quoddam est peccati semen. ideo non odiosa & abominabilis DEO esse non potest. Hanc damnationem sublatam, & à se depulsam esse, certi per baptismum fideles fiunt. Quando (ut dictum fuit) DOMINVS hoc signo nobis pollicetur, plenam solidamque remissionem factam esse, & culpæ, quæ imputanda nobis erat; & pœnæ, quæ ob culpam luenda. Iustitiam quoque apprehendunt. sed qualem in hac uita obtinere populus DEI potest: nempe imputatione duntaxat. quia pro iustis & innocentibus eos sua misericordia, DOMINVS habet. Deinde quod hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assidue fructus parit. Ea scilicet, quæ ante descripsimus opera carnis. non secus atque incensus fornax flammam & scintillas perpetuo efflat: aut scaturigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam plane in hominibus interit & extinguitur: donec per mortem è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem, & peccati mortificationem: non tamen ita ut amplius non sit, aut nobis negocium non facessat: sed tantum ne superet. Nam quamdiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus habitabunt in nobis reliquiæ peccati: sed si promissionem in baptismo nobis à DEO datam fide tenemus: non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur, cum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, ut peccatis suis secure indormiant peccatores: sed tantum, ne labascant, & animum despondeant qui à carne sua titillantur, exercentur, punguntur. Magis cogitent, se in uia adhuc esse: & multum se profecisse credant, cum è sua concupiscentia aliquantulum minui indies senserint: donec eò pertigerint, quo tendunt: nempe ad ultimum interitum carnis suæ, qui in huius uitæ mortalis interitu perficietur. Sic ergo habendum est. Baptisamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur. Perficietur autem, cum ex hac uita migrabimus ad Dominum.

Roman. 7.

Confessioni autem nostræ apud homines sic seruit. Siquidem nota est qua palam profitemur, nos populo DEI accenseri uelle: qua testamur, nos in unius DEI cultum, in unam religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostrã publice affirmamus. Vt non modo laudẽ Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam, & omnia corporis membra, quibus possunt significationibus, personent. Ita enim, ut decet, nostra omnia in obsequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil uacuum esse debet: & cæteri, nostro exemplo, ad eadem studia incitantur. Huc respiciebat Paulus cum interrogaret Corinthios an non in Christi nomen baptisati fuissent? Innuens scilicet eo ipso, quod in eius nomen fuissent baptisati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse, & fidem illi suam apud homines obstrinxisse ut confiteri amplius alium non possent, præter solum Christum: nisi confessionem abnegare uellent, quam in baptismo ediderant.

1. Corin. 1.

Nunc postquam enarratum est quid spectauerit Dominus noster in institutione baptismi: quæ sit nobis utendi accipiendique ratio indicare promptum est. Nam quatenus consolandæ cõfirmandæque fidei nostrę datũ accipiendus est quasi è manu Dei: certũ persuasumque habere cõuenit, ipsum esse, qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorũ memoriã abolet: ipsum esse, qui mortis filij sui participes facit, qui Satanæ, concupiscentiæ nostræ uires enervat, Imo qui filio suo nos induit. Hæc, inquam, tam uere certoque animæ nostræ [illegible]

intus, facere, quàm certo uidemus corpus nostrum extra ablui, submergi circun dari. Isthęc enim, siue anologia, siue similitudo certissima est sacramentorum regula: ut in rebus corporeis spirituales conspiciamus ac cogitemus. quando istiusmodi figuris repræsentare DOMINO uisum est. Non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæqꝫ sint, quò eius uirtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac tessera uoluntatem suam nobis DOMINVS testificatur, nempe se hæc omnia nobis uelle largiri. huius documentum sit Cornelius Centurio, qui peccatorum remissione, qui gratijs spiritus sancti uisibilibus iam antea donatus, baptisatus est: non largiorem, remissionem è baptismo petens, sed certiorem fidei exercitationem. Obiecerit forte aliquis: Cur Igitur Paulo dicebat Ananias, ut peccata sua per baptismum ablueret, si baptismo peccata non abluuntur? Respondeo: Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod nobis à DEO datum credimus: siue id tum primum agnoscimus, siue prius agnitum, certius persuasum habemus. hoc itaqꝫ tantum uoluit Ananias: Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptisare. Promittit enim DOMINVS in baptismo remissionem peccatorum: hanc accipe, & securus esto Cæterum ex hoc sacramento nihil assequimur nisi quantum fide accipimus si fides desit, erit in testimonium accusationis nostræ coram DEO, quod promissioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus uero confessionis nostræ symbolum est, testari eo debemus. fiduciam nostram in DEI misericordia esse: & puritatem nostram, in peccatorum remissione, quæ est per IESVM CHRISTVM: nosqꝫ in ecclesiam DEI ingredi, ut uno fidei & charitatis consensu, cum fidelibus omnibus uiuamus unanimes. Hoc uoluit Paulus cum inquit: in uno nos omnes spiritu baptisatos esse, ut unum corpus simus.

Actor. 10
Actor. 22
1. Cori. 12

Iam si uerum est, quod constituimus: Sacramentum non ex eius manu accipiendum esse, à quo administratur: sed uelut ex ipsa DEI manu, à quo haud dubie mittitur: inde colligere licet, nihil illi afferri, uel auferri, eius dignitate, per cuius manum traditur. ac perinde atqꝫ inter homines, si qua missa epistola fuerit, modo satis & manus, & signum agnoscatur, minime refert, quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet, manum & signum DOMINI nostri in sacramentis suis agnoscere: à quocunqꝫ tandem tabellario deferantur. His Donatistarum error pulchre refutatur, qui uim ac precium sacramenti metiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri qui rite nos baptisatos pernegant, quod ab impijs & Idololatris in regno Papali baptisati sumus. Itaqꝫ Anabaptismum furiose urgent. Aduersus quorum ineptias satis ualida ratione muniemur, si cogitemus nos baptismo initiatos, non in nomen alicuius hominis: sed in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti. Ideo que baptismum non esse hominis, sed Dei: à quocunque tandem administratus fuerit. Vt maxime Dei ignorantes aut contemptores fuerint, qui nos baptisabant: non tamen in suæ ignorantiæ uel sacrilegij consortium nos tinxerunt. sed in fidem IESV CHRISTI: quia non suum, sed Dei nomen inuocarunt, nec in aliud nomen nos baptisarunt. Quod si baptisma DEI erat, habuit certe promissionem, de peccatorum remissione, mortificatione carnis, uiuificatione spirituali, participatione Christi. Iam uero quod nos interrogant, quæ tamen fides nostra baptismũ aliquot annis secuta, sit: ut inde euincant, irritum esse baptismũ qui nobis nõ sanctificaẽ, nisi uerbo, ꝓmissionis fide accepto. Ad id postulatũ respõdemus: nos quidẽ cęcos et incredulos, longo tpe, promissionẽ quę in baptismo nobis data erat, nõ tenuisse: promissionẽ tñ ipsam, quando à Deo erat, statam semper

& firmam,

& firmam, ueracemque mansisse. Etiam si omnes homines mendaces & perfidi; Deus tamen uerax esse non desinit, etiamsi, omnes perditi, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo baptismum, pro eo tempore, non profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc ubi, Dei gratia, resipiscere cœpimus, cæcitatem nostram & duritiam cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus, cæterum, promissionem ipsam non euanuisse credimus. Quin potius sic reputamus. DEVS, per baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubie omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in baptismo oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem, ubi ad resipiscentiam Iudaicum populum DOMINVS inuitat, de altera circumcisione nil ijs præcipit, qui impia & sacrilega manu circumcisi, eadem aliquandiu impietate impliciti uixerant: sed solam cordis conuersionem urget. Quoniam utcunque fœdus ab illis uiolatum foret, symbolum tamen fœderis, ex DOMINI institutione firmum inuiolabileque semper manebat. Sola ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebantur, quod semel cum illis in circumcisione DOMINVS percusserat: quam tamen per fœdifragi sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat rursum polluerant. Verum igneum sibi uidentur telum uibrare, cum allegant, Paulum rebaptisasse eos, qui Ioannis baptismo semel baptisati erant. Nam si, nostra confessione, idem prorsus fuit Ioannis baptismus, qui nunc noster est: quemadmodum illi antea peruerse instituti, ubi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptisati: ita baptismus ille, qui sine uera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est. & ex integro baptisari debemus in ueram religionem, qua nunc primum imbuti sumus. Nonnullis uidetur quempiam fuisse Ioannis κακοζήλον, qui, priori baptismate, in uanam potius superstitionem illos initiasset. Cuius rei uidentur hinc coniecturam sumere, quod se ignaros prorsus spiritus sancti esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Ioannes dimisisset. Verum nec uerisimile est Iudæos, etiam si minime fuissent baptisati, omni spiritus cognitione fuisse destitutos, qui tot scripturæ testimonijs celebratur. Quod ergo respondent se nescire an sit spiritus, intelligendum est, ac si dicerent, se nec dum audiuisse an gratiæ spiritus, de quibus rogabantur à Paulo, CHRISTI discipulis darentur. Ego autem concedo, fuisse illud uerum Ioannis baptisma, & unum idemque cum CHRISTI baptismate: sed rebaptisatos nego. Quid igitur sibi uolunt uerba? baptisati sunt in nomine Iesu. Quidam interpretantur, tantum syncera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, baptismum spiritussancti, hoc est gratias spiritus uisibiles per manuum impositionem datas: quas baptismi nomine significari, non nouum est. Qualiter in die Pentecostes, recordati Apostoli dicuntur uerborum Domini de baptismo ignis & spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam redijsse commemorat ubi gratias illas in Cornelium, eiusque familiam & cognationem effusas uidisset. Nec repugnat quod postea subditur, cum imposuisset illis manus descendebat spiritussanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas, sed formam narrationis sequitur Hebræis familiarem qui primum rei summam proponunt, deinde fusius explicant. Quod ex ipso uerborum contextu animaduertere quiuis potest. Dicitur enim: his auditis, baptisati sunt in nomine IESV. Et cum imposuisset illis manus Paulus, spiritus sanctus descendebat super illos. Hac posteriori locutione describitur, qualis ille fuerit baptismus. Quod si priorem baptismum ignorantia uitiat, ut sit altero

Actor. 2
Actor. 11.

baptismo

baptiſmo reparanda: primi omnium rebaptiſandi erant Apoſtoli, qui toto poſt baptiſmum ſuum triennio, uix modicam ſyncerioris doctrinæ particulam deguſtarant. Iam, & quæ inter nos flumina ſufficerent tot repetẽdis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini miſericordia, quotidie in nobis corriguntur?

Quoniam autem hoc ſeculo phrenetici quidam ſpiritus, ob pædobaptiſmum graues excitarunt in Eccleſia turbas, nec tumultuari etiamnum deſinunt, facere nequeo, quin ad cohibendas eorum furias, appendicem hic ſubijciam. Quæ ſi cui impendio prolixior forte uiſa fuerit, is quæſo, ſecum reputet, tanti eſſe nobis debere Eccleſiæ tranquillitatem, ut nihil faſtidioſe ſit excipiendum, quod ad illam redimendam conducat. Adde quod diſputationem hanc ita ſtudebo componere, ut myſterio baptiſmi clarius enarrando, non parum habitura ſit momenti. Argumento ſane in ſpeciem fauorabili pædobaptiſmus impugnatur, cum nulla Dei inſtitutione fundatus eſſe iactatur, ſed hominum duntaxat curioſitate in uſum temere receptus. Sacramentum enim, niſi certo uerbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verum quid ſi, re probe animaduerſa, eiuſmodi calumniam falſo ac inique, ſanctę Domini ordinationi inuri apparebit? Diſquiramus ergo primum eius ortum. Et ſi quidem conſtiterit, ſola hominum temeritate excogitatum, eo ualere iuſſo, ueram baptiſmi obſeruationem ſola Domini uoluntate metiamur. Sin uero certa Domini autoritate nequaquam deſtitui comprobatum fuerit, cauendum, ne ſacroſancta Dei inſtituta cõuellendo, in ipſum quoq; autorem ſimus contumelioſi.

Principio dogma eſt ſatis notum, & inter pios omnes confeſſum, rectã ſignorum conſiderationem, non in externis duntaxat cæremonijs ſitam eſſe: uerum à promiſsione pendere potiſsimum, ac myſterijs ſpiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipſas Dominus ordinauit. Itaq; qui perdiſcere uoluerit, quid ualeat baptiſmus, quorſum ſpectet, quid deniq; omnino ſit: ne cogitationem ſuam in elemento ſiſtat, & corporeo ſpectaculo: ſed eam potius ad Dei promiſsiones, quæ nobis illic proponuntur, & ad interiora, quæ illic repręſentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, ſolam baptiſmi ueritatem, & totam, ut ita loquar, eius ſubſtantiam eſt aſſecutus: atq; inde etiam docebitur, quæ ſit ratio, & quis uſus externæ aſperſionis. Rurſum qui, his contemptim præteritis, uiſibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam: nec uim, nec proprietatem baptiſmi intelliget: neq; id quidem, quid ſibi aqua uelit, aut quem uſum habeat. Quę ſententia pluribus & luculentioribus ſcripturæ teſtimonijs comprobata eſt, quàm ut longius eam in præſens perſequi neceſſe ſit. Supereſt ergo iam ut ex promiſsionibus in baptiſmo datis, percõtemur, quæ uis eius ſit & natura. Scriptura oſtendit, peccatorũ purgationem, quàm à Chriſti ſanguine obtinemus, hic primo demonſtrari. Deinde, carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione conſtat, per quam in uitæ nouitatem regenerantur fideles, atq; adeo totius Chriſti communionem. Ad hanc ſummam referri poteſt, quicquid in ſcripturis de baptiſmo traditum eſt, niſi quòd etiã præterea teſtandæ apud homines religionis eſt teſſera.

[Handwritten marginal note: purgacio mortificacio [illegible] ... in baptismo [illegible]]

Quoniã aũt ante inſtitutũ baptiſmũ, eius uice, populo Dei circũciſio erat quid inter ſe differant, & qua ſimilitudine cõueniant hęc duo ſigna, inſpiciamus. Vnde pateat, quę ſit alterius ad alterũ anagoge. Vbi Dñs circumciſionẽ Abrahę ſeruandã mandat, promiſsionẽ prępont, ſe illi & ſemini Gen. 17.

illius in Deũ fore. addens penes ſe affluentiã ſufficientiãꝗ eſſe reꝝ omni um: quo Abraham manũ eius, omnis boni ſcaturiginẽ fore ſibi duceret. Quibus uerbis æternæ uitæ promiſsio continetur, quemadmodum interpretatur Chriſtus, argumentum hinc ducẽs ad reuincendam fidelium immortalitatem & reſurrectionem. Neꝗ em̃, inquit, Deus mortuoꝝ eſt, ſed uiuentium. Quare & Paulus Epheſijs demonſtrans, è quo exitio liberaſſet
Ephe. 2. eos Dominus, ex eo q̃d in circumciſionis fœdus admiſſi non fuerant, eos ſine Chriſto, ſine Deo, ſine ſpe, extraneos à teſtamentis promiſſionis fuiſſe colligit. Quę omnia fœdus ipſum comprehendebat. Primus aũt ad deum acceſſus, primus ad immortalem uitam ingreſſus eſt, peccatoꝝ remiſsio. Vnde conficitur, promiſsioni baptiſmi de noſtra purgatione, hanc reſpondere. Poſt ab Abrahamo Dominus ſtipulatur ut ambulet corã ſe, in ſynceritate & innocentia cordis. Quod ad mortificationẽ pertinet, ſeu regenerationem. Ac ne quis ambigeret, ſignũ mortificationis eſſe circumciſionem,
Deut. 10. Moſes alibi clarius explicat, dum Iſraeliticũ populum exhortatur, ad præputium cordis dño circumcidendum, propterea quòd ſelectus ſit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, ubi Abrahæ poſteritatem in populum ſibi cooptat, circumcidi præcipit: ita Moſes
Deut. 32. corde circumcidi oportere pronũciat, enarrans ſcilicet, quæ ſit iſtius carnalis circumciſionis ueritas. Deinde, ne quis ad eam ſuis ipſius uiribus eniteretur, opus gratiæ Dei eſſe docet. Hęc omnia toties à Prophetis inculcant, ut multa huc teſtimonia congerere non ſit opus, quę ſponte paſſim occurrant. Habemus ergo, ſpiritualem promiſsionẽ in circumciſione patribus editam, qualis in baptiſmo nobis datur: quandoquidem peccatoꝝ remiſsionẽ, & carnis mortificationẽ illis figurauit. Pręterea, ut fundamẽtum baptiſmi, Chriſtum eſſe docuimus, in quo utrunꝗ iſtorum reſidet: ita & circũciſionis eſſe conſtat. Ipſe em̃ Abrahę promittitur, atꝗ in ipſo gentiũ omnium benedictio. Cui obſignando promiſſo circumciſiõis ſignum additur.

Iam nullo negocio uidere eſt, quid ſimile ſit in his duobus ſignis, aut q̃d diuerſum. Promiſsio, in qua ſignorum uirtutem conſiſtere expoſuimus, in utroꝗ una eſt. Nempe miſericordiæ Domini, remiſsionis peccatorum, uitæ æternæ. Deinde res figurata etiam una, nempe regeneratio: fundamẽtum, quo iſtarum rerum complementum nititur, in utroꝗ unum. Quare nihil in miſterio interiore eſt diſcriminis: è quo tota ſacramentorum uis & proprietas æſtimanda eſt. Quæ reſtat diſsimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima eſt portio: cum potiſsima pars à promiſsione, & re ſignata pendeat. Itaꝗ conſtituere licet, quicquid circumciſioni conuenit, ad baptiſmum ſimul pertinere, excepta uiſibilis cæremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apo-
Rom. 12. ſtoli regula, qua omnes ſcripturæ interpretationẽ ad proportionem fidei exigere, iubemur. Et ſane pene ſe palpandam hac in parte ueritas præbet. Perinde em̃ ac circumciſio, quia teſſera Iudæis quędã erat, qua ſe in populũ familiamꝗ Dei adoptari fiebant certiores: ipſi & uiciſſim nomen ſe deo dare profitebantur, primus illis erat in Eccleſiam ingreſſus: nunc quoꝗ p baptiſmũ deo initiamur, ut eius populo adſcribamur, et ipſi mutuo in eius nomẽ iuremus. Quo extra controuerſiã apparet, baptiſmum in circumciſionis locum ſubijſſe. Iam ſi ueſtigare placet, an, iure infantibus baptiſma communicetur, nõne nimium illum ineptire, imo delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obſeruatione immorari uelit, ad

ſpiritua

spirituale uero mysterium mentem aduertere non sustineat? Cuius si quã habeatur ratio, constabit procul dubio, infantibus merito administrari baptismum, ut qui illis debeatur. Non enim eos Dominus olim circumcisionis communione dignatus est, quin eorum omnium participes faceret, quæ per circumcisionem signabantur. Alioqui meris præstigijs Iudificatus esset populum suum, si fallacibus symbolis eos lactasset. Quod solo auditu horrendum est. Diserte namque pronunciat, circumcisionem infantuli loco sigilli futuram, ad obsignandam fœderis promissionem. Quod si fœdus firmum & fixum manet, Christianorum liberis nonminus hodie competit, quàm sub ueteri testamento, ad Iudæorum infantes spectabat. Atqui, si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebuntur? si ueritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam signum exterius in sacramento, ita cum uerbo cohæret, ut diuelli nequeat: si tamen discernatur, utrum, quæso, pluris censebimus? Sane cum signum uideamus uerbo seruire, subesse illi dicemus, & inferiore loco statuemus. Cum ergo ad infantes destinetur baptismi uerbum, cur signum, hoc est uerbi appendix, ab illis auerteretur? Hæc una ratio, si nullæ aliæ suppeterent, abunde sufficeret ad confutandos omnes, qui reclamare uoluerint. Quod obijcitur statum fuisse diem circumcisiõi, plane tergiuersatorium est. Nos iam certis diebus non esse, Iudæorum instar, alligatos, concedimus. Verum quando Dominus, utcumque diem nullum præscribat, declarat tamẽ sibi placere, ut solenni ritu in suum fœdus recipiantur infantes, quid ultra quærimus? Quanquàm scriptura certiorem adhuc ueritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentissimum est, quod semel cum Abrahamo Dominus fœdus percussit, non minus hodie Christianis constare, quã olim Iudaico populo. Adeoq; uerbum istud non minus Christianos respicere, quàm Iudæos tum respiciebat. Nisi forte arbitramur, Christum, suo aduentu, patris gratiam imminuisse aut decurtasse. Quod execrabili blasphemia non uacat. Quamobrem, ut iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti, ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum uocabantur: eadem etiamnum ratione, sancti censentur Christianorum liberi, 1.Cor.7.
uel altero duntaxat fideli parente geniti: & scripturæ testimonio, distinguuntur ab immundo idololatrorum semine. Iam cum Dominus, statim post fœdus cũ Abrahamo percussum, ipsum in infantibus cõsignari, exteriori sacramento præceperit: quid caussæ dicent Christiani, quominus hodieq; ipsum testificentur, atq; obsignent in suis liberis? Neq; mihi obijciatur, non alio, quàm circumcisionis symbolo, quod iampridem abolitum est, Dominum præcepisse fœdus suum confirmari. Respondere enim prõptum est, Dominum, pro ueteris testamenti tempore, circumcisionem instituisse confirmando suo fœderi: Ea uero abrogata, manere tamen semꝑ eandem confirmandi rationem, quam cum Iudęis communem habemus. Proinde diligenter perpetuo intueri conuenit, quid utrisq; sit commune, quid illi separatum à nobis habeant. fœdus commune est. Communis eius confirmandi caussa. Modus confirmandi tantum diuersus est: quòd erat illis circumcisio, in cuius uicẽ baptismus nobis successit. Alioqui si testimonium, quo Iudęi de seminis sui salute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Christi aduentu factum fuerit, ut obscurior & minus testata sit nobis Dei gratia, quàm ante Iudæis erat. Id si dici non potest, citra extremam Christi contumeliam, per quam infinita patris bonitas luculẽtius ac benignius, quàm

unq́;, in terras effuſa fuit, & hominibus declarata: fateri neceſſe eſt, non malignius ſaltem ſupprimẽdam, nec minore teſtimonio illuſtrandam, quàm ſub obſcuris legis umbris.

Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, unde mundus intelligat, ipſum amplificandę potius quàm limitandę patris miſericordię aduenisse, comiter oblatos ſibi infantes amplectitur, diſcipulos obiurgans, qui *Matt. 19.* aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorũ eſſet regnum cœlorũ, à ſe abducebant, per quem ſolum patet in cœlum ingreſſus. Verũ quid ſimile, dixerit quiſpiam, baptiſmo cum hoc Chriſti amplexu? Neq́; ẽm baptiſaſſe illos narratur: ſed excepiſſe, amplexus eſſe, et illis bene precatus. Proinde ſi eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptiſemus. Verũ nos Chriſti geſta paulo attentius reputemus, quàm tale genus hominum. Neq́; enim hoc leuiter eſt prætereundum, quod infantes ſibi offerri Chriſtus iubet: addita ratione, quoniam talium ſit regnũ cœlorũ. Ac poſtea uoluntatem ſuam opere teſtatur, dum ipſos amplexus, precatione benedictioneq́; ſua patri commendat. Si adduci Chriſto infantes æquum eſt, cur non & ad baptiſmum recipi, ſymbolum noſtræ cum Chriſto communionis, ac ſocietatis? ſi eorum eſt regnum cœlorum: cur ſignum negabitur, quo uelut aditus aperitur in Eccleſiam, ut in eam cooptati hæredibus regni cœleſtis adſcribamur? Quam iniqui erimus, ſi abigamus, quos Chriſtus ad ſe inuitat: ſi quos ſuis donis ornat, ſpoliemus: ſi excludamus, quos ipſe ultro admittit? Quod ſi excutere uolumus, quãtum à baptiſmo abſit, quod illic egit Chriſtus: quanto tamen maiore in precio habebimus baptiſmum, quo teſtificamur infantes in Dei fœdere contineri, quam ſuſceptionem, amplexum, manuum impoſitionem, precationem, quibus Chriſtus ipſe præſens & ſuos eſſe, & à ſe ſanctificari, declarat? Alijs cauillis, quibus eludere hunc locum nituntur, nihil quàm ſuã ignorantiam produnt. Argutantur enim ex eo quod dicit Chriſtus, ſinite uenire paruulos, iam grandiuſculos annis fuiſſe, qui ad ingrediendum iam eſſent idonei. Sed ab Euangeliſtis βρέφη καὶ παιδία nominantur. Quibus uerbis ſignificant Græci infantulos ab uberibus pendentes. Venire ergo poſitum eſt ſimpliciter pro accedere. En quales cogantur decipulas texere, qui aduerſus ueritatem animum offirmarunt. Porro quod iactant, regnum cœlorum infantibus non eſſe attributum, ſed eorum ſimilibus: quoniam dicatur talium eſſe, non ipſorum, nihilo eſt ſolidius. Id enim ſi recipitur, qualis futura eſt Chriſti ratio, qua oſtendere uult, ætate infantes, à ſe non alienos? Cum iubet ut ad ſe infantes accedere ſinantur, nihil eſt clarius, quàm ueram infantiam notari. Quod ne abſurdum uideretur, ſubiungit, talium eſt regnum cœlorum. Quo ſi infantes comprehendi neceſſarium eſt, minime obſcurum eſt, per dictionem, talium, infantes ipſos ac eorum ſimiles deſignari.

Nemo iam eſt, qui non uideat, pædobaptiſmum nequaq́; humanitus fabrefactum fuiſſe: qui tanta ſcripturę approbatione fulciatur. Nec ſatis ſpecioſe nugantur, qui obijciunt nuſq́; reperiri, uel infantem unum, per Apoſtolorum manus fuiſſe baptiſatum. Etſi enim id nominatim ab Euangeliſtis non narratur, quia tamen neque rurſum excluduntur illi, quoties familiæ alicuius baptiſatæ incidit mentio, quis inde, niſi inſanus, ratiocinetur non fuiſſe baptiſatos? ſi quid ualerent id genus argumenta, mulieres pariter cœna DOMINI interdicendæ eſſent, quas

Apoſto-

Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas non legimus. Sed enim hic si dei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat cænæ institutio, ex eo etiam, quibus communicandus sit illius usus, facile iudicium est. Quod & in baptismo obseruamus. Siquidem ubi animaduertimus, quem in finem institutus fuerit, euidenter conspicimus, & infantibus non minus competere, quam natu grandioribus: Eo itaq; priuari nequeunt, quin Dei autoris uoluntati fraus manifesta fiat. Quod autem apud simplicem uulgum disseminant, longam annorum seriem post Christi resurrectionem præterijsse, quibus incognitus erat pædobaptismus, in eo fœdissime mentiuntur, siquidem nullus est scriptor tam uetustus, qui non eius originem, ad Apostolorum seculum pro certo referat.

Super est ut breuiter indicemus, quisnam ex hac obseruatione fructus redeat, cum ad fideles, qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt, tum ad ipsos, qui intinguntur, infantes: ne quis ceu inutilem ac ociosam asper‑netur. Quanquam si cui in mentem uenit, pædobaptismum hoc prætextu irridere, circumcisionis præceptum à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus ulciscitur eorum arrogantiam, qui protinus damnant, quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verum alijs armis nos instruit Dominus, quibus eorum stoliditas retundatur. Neq; enim sancta hæc Domini institutio, qua fidem nostram consolatione iuuare sentitur, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum, puero cõmunicatum, uelut impresso sigillo, promissionem pio parenti datam confirmat, ac ratam esse declarat. Quod Dñs non illi modo, sed semini eius in Deũ sit futurus: neq; eũ modo bonitate gratiaq; sua prosequi uelit, sed eius posteros in millesimam usq; generationẽ. Vbi, cum ingens sese proferat Dei benignitas, primum amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat: & pia pectora consolatione eximia perfundit: qua simul ad redamandum tã pium patrem uehementius incitantur: cui præter se, posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neq; moror si quispiam excipiat, confirmandæ filiorũ nostrorum saluti sufficere debere promissionem. Quando secus Domino uisum est, qui, prout imbecillitatem nostram perspectam habet, tãtum illi in hac re indulgere uoluit. Proinde qui promissionem de misericordia domini in liberos suos propaganda amplexantur, officij sui esse cogitent, ipsos misericordię symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atq; inde se ad certiorem animare fiduciam, quòd præsenti oculo fœdus Domini filiorum suorum corporibus insculptum cernunt. Nonnihil rursum emolumẽti pueri è suo baptismo capiũt, quòd in corpus Ecclesię insiti, alijs membris sunt aliquanto cõmendatiores. Deinde ubi adoleuerint, eo ad serium Dei colẽdi studium non mediocriter stimulantur: à quo in filios solenni adoptiõis symbolo accepti fuerint, anteq; per ętatem eum agnoscere patrem possent. Deniq; terrere nos summopere debet illa damnatio: uindicẽ fore Deum, si quis fœderis symbolo filium insignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia respuatur & eiuretur. Gen. 17.

Iam argumenta discutiamus, quibus sanctam hanc Dei institutionem furiosę quędam beluæ impetere non cessant. Principio quoniam similitudine baptismi & circumcisionis ultra modum urgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt, ne quid alteri cum altero commune esse uideatur. Nam & res signari uarias, & fœ-

dus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicunt. Atqui dum illud primum instituunt probare, circumcisionem obtendunt, mortificationis, non baptismi fuisse figuram. Quod profecto libentissime illis damus. Nobis enim optime patrocinatur. Neque alia sententiæ nostræ probatione utimur, quàm baptismum & circumcisionem mortificationis esse signa. Hinc constituimus, in huius uicem illum esse suffectum, quò idipsum nobis repræsentet, quod olim Iudæis signabat. In asserenda fœderis differentia, quàm barbara audacia scripturam dissipant & corrumpunt, neque uno in loco, sed ita, ut nihil saluum aut integrum relinquant. Iudæos enim adeo carnales nobis depingunt, ut pecudum similiores sint, quàm hominum. Quibuscum scilicet percussum fœdus, ultra temporariā uitā nō procedat; quibus datæ promissiones in bonis præsentibus ac corporeis subsidant. Quod dogma si obtineat, quid restat, nisi ut gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatam: non secus ac porcorum gregem in hara saginant, ut æterno demum exitio periret? Simul enim ac circumcisionem, eique annexas promissiones citamus, circumcisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse, responsant. Sane, si literale signum erat circumcisio, nihilo secius de baptismo censendum est. Quandoquidem Apostolus Colossen. 2. nihilo magis alterum altero spiritualem facit. Dicit enim nos in Christo circumcisos, circumcisione non manu facta, deposito corpore peccati, quod in carne nostra habitabat. Quam circumcisionem Christi uocat. post in eius sententiæ explicationem subiungit, nos per baptismū Christo consepultos. Quid sibi uult istis uerbis, nisi baptismi complementum & ueritatem, esse ueritatem simul & complementum circumcisionis, quoniam rem unam figurent? Demonstrare enim contendit, esse id Christianis baptismum, quod ante fuerat Iudæis circumcisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposuimus promissiones utriusq; signi, & quæ illis repræsentantur, mysteria conuenire: longius in præsens non immorabimur. Tantum fideles admonebo, me tacente ut secum reputent, an terrenum ac literale habendum sit signum, cui nihil subest nisi spirituale & cœleste. Verum ne fumos suos simplicibus uendant, obiectum unum, quo impudentissimum hoc mendacium prætexunt, in transcursu diluemus. Certo certius est primarias promissiones, quibus continebatur, quod sub ueteri testamento cum Israelitis fœdus Dominus sanciebat, spirituales fuisse, & ad æternam uitam respexisse. Tum uicissim à patribus, spiritualiter ut par erat, acceptas: quo fiduciam inde conciperēt futuræ uitæ, ad quam toto animi affectu adspirarent. Interim uero nequaquam inficiamur, quin suam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficijs testatus sit: quibus etiam dicimus, spem illam promissionum spiritualiū fuisse confirmatam. Quomodo, ubi æternam beatitudinem seruo suo Abrahæ pollicitus est, quo manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subijciat, addit alteram, de possessione terræ Canaan, promissionem. In hunc modum accipere conuenit, quæcunq; genti Iudaicæ terrenæ promissiones datæ sunt. Vt spiritualis promissio, ceu caput, primas semper teneat, quò illæ referantur. In puerorum appellatione hanc uarietatem reperiunt, filios Abrahæ sub ueteri testamento dictos, qui ab eius semine originem ducerent: hoc nomine nunc appellari, qui fidē eius imitant:

Ideo

Ideo infantiam illam carnalem, quæ in ſocietatem fœderis per circumciſio
nem inſerebatur, ſpirituales noui teſtamenti infantes figuraſſe, qui dei uer
bo regenerati ſint ad uitam immortalem. In quibus uerbis exiguam qui-
dem ueritatis ſcintillam intuemur. Sed in hoc grauiter peccant leues iſti
ſpiritus, quòd dum arripiunt quicquid primo in manum illis uenit, ubi ul
tra progrediendum foret, & multa inter ſe conferenda, in uerbum unum
pertinaciter inſiſtũt. Vnde fieri aliter nequit, quin ſubinde hallucinentur:
quia in nullius rei ſolidam cognitionem incumbunt. fatemur certe, carna
le Abrahæ ſemen locum ad tempus tenuiſſe ſpiritualis ſeminis, quod per
fidem illi inſeritur. Illius enim filij nuncupamur, utcunꝗ nulla cum il-
lo nobis naturalis cognatio intercedat. Verum, ſi intelligunt, quod non
obſcure demonſtrant, carnali Abrahę ſemini nunquam ſpiritualem Dei
benedictionem promiſſam, hic uero longe falluntur. Proinde in meliorẽ
ſcopum collimemus, quo, certiſſimo ſcripturæ ductu, dirigimur. Domi-
nus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi ſemen, in quo benedicendæ ſint
omnes terræ nationes, ac ſimul fidem dat, ſe illi & ſemini eius in Deum fo-
re. Quicunꝗ Chriſtum benedictionis authorem fide recipiunt, huius pro
miſſionis ſunt hæredes, Ideoꝗ Abrahæ filij nominantur. Quanquam au-
tem poſt Chriſti reſurrectionem fines regni Dei longè lateꝗ in quaſlibet
nationes indiſcriminatim prorogari cæperunt: ut, ſecundum Domini de
cretum, undequaꝗ fideles colligerentur, qui in gloria cælesti accumberẽt
cum Abraham Iſaac & Iaacob: multis tamen ante ſeculis tanta illa miſeri-
cordia Iudæos complexus fuerat. Et quia, cunctis alijs præteritis, unam
hanc gentem ſelegerat: in qua gratiam ſuam pro tempore contineret: pe
culium ſuum, & populum acquiſitum dicebat. Ad teſtandam eiuſmodi
benignitatem, inſtituta erat circumciſio: cuius ſymbolo docerentur Iudęi,
Deum ſibi eſſe præſidem ac protectorem. Qua cognitione in ſpem uitæ æ-
ternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum eſt ei, quem ſe-
mel in fidem Deus acceperit? Quare Apoſtolus probaturus gentiles unà Rom.4.
cum iudæis eſſe Abrahæ filios, in hanc formam loquitur. Abraham, in-
quit, fide iuſtificatus fuit in præputio. Poſt, ſignum accepit circumciſio-
nis, ſigillum iuſtitiæ fidei: ut pater eſſet omnium fidelium & præputij & cir
cumciſionis: non eorum qui ſola circumciſione gloriantur, ſed qui ſequũ
tur fidem, quam pater noſter Abraham in præputio habuit. An non uide
mus dignitatẽ utroſꝗ adæquari? Nam ad tempus Dei decreto conſtitu-
tum, pater fuit circumciſionis: ubi, diruto pariete, quemadmodum alibi
ſcribit Apoſtolus, quo gentes à Iudæis ſecernebantur: illis quoꝗ patefac-
tus aditus fuit in regnum Dei, factus eſt illarum pater. Idꝗ citra circumci
ſionis ſignum: quòd baptiſmum uice circumciſionis habent. Quod autem
nominatim Abraham ijs eſſe patrem negat, qui ſunt ex circumciſione tan
tum: id poſitum eſt ad retũdendum quorundam ſupercilium, qui, omiſſa
pietatis cura, ſolis ceremonijs ſe uenditabant. Qualiter hodieꝗ refutari
poſſit eorum uanitas, qui in baptiſmo nihil, præter aquam, quærunt. Sed
alter Apoſtoli locus ex Roma.9. contra proferetur: ubi eos, qui ex carne
ſunt, non eſſe Abrahæ filios docet, ſed eos mõ in ſemine cenſeri, qui ſunt
filij promiſſionis. Innuere nanꝗ uidetur, nihili eſſe carnalem Abrahæ cog
nationem: quam nos aliquo gradu ponimus. At enim diligẽtius animad-
uertendum eſt, quam illic cauſam tractet Apoſtolus. Nam iudæis oſten-
ſurus quàm non eſſet alligata ſemini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm ni-

hil per ſe conferat: eius rei documento Iſmaëlem & Eſau profert: quibus
reiectis, non ſecus ac ſi extranei fuiſſent, tametſi ſecundum carnem germa
na erant Abrahæ progenies, in Iſaac & Iaacob reſidet benedictio. Vnde
conficitur id, quod poſtea affirmat, pendere ſalutem à Domini miſericor-
dia, qua proſequatur, quem illi uiſum fuerit. Cauſam non eſſe, cur Iudæi
fœderis nomine ſibi placeant aut glorientur, niſi fœderis legem ſeruent, id
eſt, uerbo obediant. Rurſum ubi uana generis ſui confidentia illos deie-
cit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus, quod ſemel cum Abraham
poſteritate initum fuerat à Deo irritum nullo modo fieri poſſe: 11. cap. car
nalem Abrahæ cognationem non eſſe ſua dignitate ſpoliandam diſſerit:
cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos eſſe euangelij hæredes,
niſi quatenus ſua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt. Sic tamen,
ut non penitus ab eorum gente Domini benedictio demigrarit. Qua ra-
tione illos, quamlibet contumaces ac fœdifragos, ſanctos nihilominus ap
pellat. Tantum honoris defert ſanctæ generationi, quam deus ſacro ſuo
fœdere dignatus fuerat. Nos uero, ſi cum illis componamur, uelut poſthu
mos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: idq; adoptione, non natura. Quē
admodum, ſi defractus à ſua arbore ſurculus, in alienum ſtipitem inſera-
tur. Ergo ſua prærogatiua ne fraudarentur, euangelium illis primo loco
annunciari oportuit. Sunt enim in Dei familia uelut primogeniti. Qua-
re hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & ſua ingrati
tudine effecerunt, ut ad gentes traduceretur. Neq; uero quantacunq; con
tumacia cum Euangelio bellum gerere perſiſtant, ideo tamen nobis ſunt
deſpiciendi: ſi reputamus, in promiſſionis gratiam, Dei benedictionem in-
ter eos etiamnum reſidere: ut certe nunquam inde prorſus abſceſſuram A
poſtolus teſtatur. quoniam ſine pœnitentia ſunt dona & uocatio Dei. En
quid ualeat, & qua lance metienda ſit promiſſio Abrahæ poſteritati da-
ta. Proinde, quanquam in diſcernendis regni hæredibus à ſpurijs & ex
traneis, unam Dei electionem libero iure dominari, nihil dubitamus: ſi-
mul tamen perſpicimus, placuiſſe Domino ſemen Abrahæ peculiariter
miſericordia ſua complecti: ac, quò teſtatior haberetur, circumciſione ob
ſignare. Porro eadem omnino eſt Chriſtianæ nationis ratio. Nam ut illic
Paulus ſanctificari à parentibus ſuis Iudæos diſputat: ita alibi docet, ean-
1. Corin.7. dem à parentibus ſanctificationem Chriſtianorum liberos ducere. Vnde
colligitur, ab alijs merito ſegregari, qui impuritatis è conuerſo damnan-
tur. Iam, quis ambigere poſſit, quin falſiſſimum ſit, quod deinde ſubuec-
tunt: qui olim infantes circumcidebantur, eos infantiam duntaxat ſpiri-
tualem figuraſſe, quæ ex uerbi Dei regeneratione emergit. Neq; enim tam
argute philoſophatur Apoſtolus, ubi Chriſtum circumciſionis miniſtrū
eſſe ſcribit, ad implendas, quæ patribus editæ fuerant, promiſſiones. ac ſi
in hunc modum loqueretur. Quandoquidem fœdus cum Abrahamo
percuſſum ad ſemen eius reſpicit, Chriſtum, ut fidem à patre ſemel datam
præſtaret ac ſolueret, in ſalutem adueniſſe genti iudaicæ. Vides ne, ut, poſt
Chriſti reſurrectionem quoq;, promiſſionem fœderis non allegorice tan-
tum, ſed ut uerba ſonant, carnali Abrahæ ſemini implendam cenſeat: Eo
dem pertinet quod Petrus Act. 2. Iudæis denunciat, illis ac ſemini eorum,
fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proxime ſequenti capite eos
Ephes.2. teſtamenti filios, hoc eſt, hæredes nuncupat. A quo etiam non longè al-
ludit alter Apoſtoli ſupra citatus locus: ubi impreſſam infantibus circum
ciſionem

cisionem pro testimonio spiritualis cum Christo communionis ducit & ponit. Et uero, si eorum nænias auscultamus, quid illi promissiõi fiet, qua Dominus, in secundo legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam usq; generationem. hiccine ad allegorias cõfugiemus? At nimium nugatoria fuerit tergiuersatio. an id dicemus abolitum? Verum ita lex dissiparetur, cui potius stabiliendæ Christus uenit, quatenus in bonum ad uitam nobis cedit. Idq; extra controuersiam, Dominum suis adeo bonum esse ac benignum, ut in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo suo accenseri uelit.

Quæ præterea inter baptismum ac circumcisionem injcere discrimina moliuntur, non ridicula modo sunt, & omni rationis specie uacua: sed inter se pugnantia. Nam ubi baptismum ad primum spiritualis certaminis diem spectare affirmarunt: circumcisionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione. extemplo, illius obliti, cantilenam inuertunt: ac circumcisionem quidem figuram appellant mortificandę carnis: baptismum uero sepulturam, in quam nulli, nisi iam mortui, tradendi sint. Quæ phreneticorum deliria tanta lenitate dissiliant? Nam, priore sententia, baptismus circumcisioni præire debet: per alteram, in posteriorem locum relegať. Neq; tamen nouum exemplum est, ut hominum ingenia, ubi pro certissimo Dei uerbo adorant quidquid somniarint, sursum, deorsum ita uolutẽtur. Nos ergo priorem illam differẽtiam, merum esse somnium, dicimus. Si in octauo die libebat ἀλληγορίζειν, non tamen eo modo conueniebat. Multò satius fuerit, post ueteres, numerum octonarium in resurrectionem octauo die factam referre, unde uitæ nouitatem pendere scimus: aut ad totũ præsentis uitæ cursum, quo procedere semper debet mortificatio, donec, eo cõsumato, ipsa quoq; perfecta fuerit. Quanquam uideri queat Dominus ętatis teneritudini prospicere uoluisse, circumcisionem in diem octauum differendo: quoniam uulnus, recens natis & adhuc â matre rubentibus, periculosius futurum erat. Quanto neruosius est illud, nos iam ante mortuos per baptismum sepeliri? cum scriptura diserte reclamet nos ea conditione in mortem sepeliri, ut emoriamur, ac mortificationẽ istam exinde meditemur. Iam eiusdem est dexteritatis, quod fœminas non esse baptisandas cauillanť, si baptismum circumcisioni conformari oporteat. Nam si compertissimum est, circumcisionis signo testatam fuisse seminis Israelitici sanctificationem: ex eo neq; dubium est, quin maribus pariter ac fœminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem masculorum corpora ipso imprimebantur, quæ per naturam poterant. Sic tamen, ut fœminæ, per eos, circumcisioni quodãmodo cõmunicarent. Itaq;, talibus eorũ ineptijs procul ablegatis, in baptismi ac circũcisionis similitudine hęreamus, q̃ ãplissime in mysterio interiori, in ꝓmissionibus, in usu, in efficacia quadrare conspicimus.

Rationem quoq; firmissimam obtendere sibi uidentur, cur arcendi sint â baptismo pueri, dum causantur, non esse per ætatem adhuc idoneos, qui signatum illic mysterium assequantur. Id autem est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiã non potest. Itaq; colligunt, nõ alio loco habendos, quàm pro Adę filijs: donec in ętatẽ adoleuerint secundę natiuitati congruentẽ. Atq; his omnibus ubiq; refragať dei ueritas. Nã si inter filios Adę sinendi sunt, in morte relinquunť: qñ in Adam nihil quàm mori possimus. Contra uerò Christus sibi adduci iubet, Quid ita? Quia uita est. Eos ergo, ut uiuificet, sui participes facit: cum interim isti, longe

abactos

abactos, morti adiudicant. Nam si tergiuersantur, non ideo perire infan-
tes, si filij Adæ reputentur, satis superq́ scripturæ testimonio eorum error
1. Corin. 15 reuincitur: cum in Adam omnes mori pronunciet, nullam nisi in Christo
uitæ spem restare. Quò igitur uitæ hæredes fiamus, nos illi communica-
re oportet. Rursum cum scriptum alibi sit, natura, nos iræ Dei omnes es-
Ephe. 2. se obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuo adhæret, è na
Psal. 51. tura nostra demigremus oportet, antequam in regnum Dei aditus nobis
pateat. Et quid dici clarius potest, quàm carnem & sanguinem regnum
Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quidquid nostrum est, quod
non citra regenerationem fiet: tum possessionem hanc regni cernemus. De-
niq́, si uerè loquitur Christus cum se uitam esse prædicat: nos in ipsum in-
seri necesse est, quò è mortis seruitute asseramur. At quomodo, inquiunt,
regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem
respondemus, opus Dei, etiam si captui nostro non subiaceat, non tamen
esse nullum. Porrò infantes, qui seruandi sint, ut certe ex ea ætate omnino
aliqui seruantur, antea à Domino regenerari, minime obscurum est. Nam
si ingenitam sibi corruptionem è matris utero secum afferunt: ea repurga-
tos esse oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingredi-
tur pollutum aut maculosum. Si peccatores nascuntur, quomodo & Da-
uid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuisiq́ manent, aut iustificen-
tur necesse est. Et quid ultra quærimus, cum palàm Dominus affirmet,
nullis patere in uitam cœlestem ingressum, nisi renatis? Atque ut oblo-
quutores hoc genus compesceret, documentum præbuit in Ioanne baptı-
sta, quem in matris utero sanctificauit, quid in reliquis posset. Nec, qua
hic ludunt, tergiuersatione quidquam proficiunt: Id semel duntaxat fac-
tum, unde non statim consequatur, dominum ita solere passim cum infan
tibus agere. Neq́ enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantum osten
dere animus est, inique ac maligne intra eas angustias limitari ab eis Dei
uirtutem, quibus ipsa contineri se non sustinet. Tantundem habet pon-
deris & alterum suffugium. Vsitato scripturæ more perinde ualere alle-
gant particulam, ab utero, ac si diceretur, e pueritia. Sed uidere perspicue
licet, Angelum, cum id Zachariæ denunciaret, aliud uoluisse. Nempe
nondum natum spiritu sancto repletum iri. Ne ergo legem Domino dica
mus, quin sanctificet quos uisum fuerit: quomodo hunc sanctificauit, qui
do nihil ex eius uirtute decessit. Et sane ideo à prima infantia sanctificatus
fuit Christus: ut ex ætate qualibet, sine discrimine, electos suos in seipso
sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam,
quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnem sibi induit, in qua
perfectam causa uiceq́ nostra obedientiam præstaret: ita è spiritu sancto
conceptus fuit: ut eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus,
ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gra-
tiarum omnium exemplar, quibus filios suos Deus prosequitur: hac quo
q́ parte scilicet, documento nobis erit, infantiæ ætatem non usq́ adeo à
sanctificatione abhorrere. Vtcunq́, hoc tamen extra controuersiam po-
nimus, neminem electorum è præsenti uita euocari, qui non prius san-
ctificetur ac regeneretur Dei spiritu. Quod contra obiectant, scripturæ ue
ritatem, nullam, nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei uerbo regeneratio
1. Pet. 1. nem agnoscere: perperam illam Petri sententiam interpretantur: qua fide-
les modo comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Tali

bus quidem, fatemur, uerbum Domini spiritualis esse regenerationis semen unicum: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei uirtute regenerari infantes: illi, tam facili & prompta, quàm nobis incomprehensa & admirabili: Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat. At fides, inquiunt, per auditum, cuius nondum usum adepti sunt. Nec deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moyses. Verũ non animaduertunt Apostolum, cum auditum, fidei principium facit, ordinariam tantum Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in uocandis suis solet, describere: non autem perpetuam domino regulam præstituere, ne alia uti ratione possit. Quomodo certe in multorum uocatione usus est: quos, interiore modo spiritus illuminatione, nulla intercedẽte prædicatione, uera sui cognitione donauit. Quoniam autẽ ualde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur ulla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant, quæso, mihi, quid periculi sit, si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulo post perfruentur? Nam si uitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: cum eorum nonnulli, qui prima statim infantia hinc abripiuntur, in uitam æternam transeant, ad contemplandam Domini faciem præsentissimam recipiuntur. Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustraturus est dominus, cur non ijs quoq; in præsens, exigua scintilla, irradiaret? Non quòd eadem esse fide præditos temere affirmare uelim, quam in nobis experimur (quod in suspenso relinquere malim) uerum ut istorum stolidam arrogantiam paululum coerceam: qui prout inflata illis bucca fuerit, secure quiduis aut negant aut asserunt. Deut.1.

Verum q̃ adhuc ualidius hac parte insistant: subnectunt baptismũ pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse, quarum cum neutra in tenellam infantiam cadit: cauendum, ne, si in baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. At enim hęc tela in Deũ magis quam in nos, dirigunt. Siquidem & circumcisionẽ fuisse pœnitentię signũ, multis scripturę testimonijs compertissimũ est. Deinde à Paulo nũcupatur, sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaq; Deo ratio exigatur, cur eam infantium corporibus inscribi iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa baptismus & circũcisio, huic nihil dare possunt, quod nõ illi simul concedãt. Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse, per infantię ętatẽ, spirituales infantes, iam obstructa est illis uia. Dicimus ergo, cũ circumcisionẽ pœnitentię fideiq; sacramentũ infantibus Deus cõmunicarit, nõ uideri absurdum, si nunc baptismi participes fiant: nisi palam in Dei institutionẽ debacchari placet. Verũ cum in Dei factis oĩbus, tũ in hoc quoq; ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ueritatis, ad retundendas impiorum obtrectatiões relucet. Nã etsi infantes, q̃ circumcidebantur, momento, q̃d sibi uellet signũ illud, intelligẽtia non comprehendebant: uere tamen circumcidebantur in naturæ suę corruptæ ac contaminatæ mortificationem: q̃ adulti postea meditarentur.

Hac respõsione semel euertitur, q̃cquid aduersum nos torquẽt à baptismi significatione petitum. Quale est elogium, quo à Paulo insignitur, ubi uocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur, nemini, nisi earum rerum capaci, conferendũ. Sed .n. nobis ex aduerso excipere licet: neq; circũcisionẽ alijs quàm regeneratis, fuisse cõferendã, q̃ regenerationẽ designabat. Atq; ita Dei institutũ à nobis cõdemnabitur. Proinde

quod iam aliquoties attigimus, quæcunque ad quatefaciendam circumcisionem argumenta inclinant, uim nullam habeant in oppugnando baptismo. Neque elabuntur, si dixerint, statum esse nobis ac fixum, quod Dei authoritate certo nititur, etiamsi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pædobaptismo debetur, neque alijs similibus, quæ expresso Dei uerbo non sunt nobis commendata. quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullisque cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit, de circumcidendis infantibus, Domini præceptum. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit nec in pędobaptismi obseruatione quidpiam absurdi notari poterit. Quam uero conantur hoc loco inurere absurditatis maculam, sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus, si, accepto regenerationis signo, præsenti uita ante demigrent, quàm adoleuerint: eos uirtute sui spiritus nobis incomprehensa renouat, quomodo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua baptismi ueritatem edoceri queant: hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius tessera se, à prima statim infantia, donatos esse discent: quo eam toto uitæ decursu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per baptismum consepeliri. Nam eo non intelligit, consepultum Christo iam prius eum esse oportere, qui baptismo sit initiandus: sed quæ baptismo subest doctrina, simpliciter declarat, idque iam baptisatis. ut ne insani quidem, baptismo præponendam, ex hoc loco pugnaturi sint. in huncmodum Moses et prophetæ populum admonebant, quid sibi uellet circumcisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundem ualet quod & Galatis scribit, eos, dum baptisati fuerũt, Christum induisse. Quorsum id? Nempe ut Christo inposterum uiuerent: non quia ante uixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterij intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est de eo quod docet Petrus, in quo sibi magnum præsidium statuunt: cum dicit non esse ablutionem ad abstergendas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo, nihil pædobaptismo reliquum fieri, nisi ut inanis sit fumus. Nempe à quo longè seposita sit hæc ueritas. Verum hallucinatione ista identidem peccant, quod rem, temporis ordine, semper signo præire uelint. Nam & circumcisionis ueritas eodem conscientiæ bonę testimonio constabat: quòd si necessario præcedere debuisset, nunquam infantes, Domini mandato, fuissent circumcisi. Verum Dominus bonæ conscientiæ testimonium circumcisionis ueritati subesse ostendens, simul tamen præcipiens paruulos circumcidi, ea parte in futurum tempus circumcisionem conferri satis indicat. Quare nihil plus in pædobaptismo præsentis efficaciæ requirendũ est, quàm ut fœdus, cum illis à Dño percussum obfirmet & sanciat. Reliqua eius sacramenti significatio, quo tempore Dominus prouiderit, postea consequetur. Neminem esse iam puto, qui non perspicue cernat, omnes huius notæ rationes, meras esse scripturæ innuersiones. Quæ supersunt his affines, cursim persequemur. Baptismum in peccatorum remissionem conferri obijciunt. Quod ubi concessum fuerit, sententiæ nostræ abunde patrocinabitur. Peccatores enim cum nascamur, remissione & uenia iam à matris utero opus habemus. Porro cum spem misericordiæ huic ætati non præcidat Dominus, sed potius certam faciat: cur signum

num reipsa multo inferius præriperemus? Quare quod in nos uibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipsos. Paruuli peccatorum remissione donantur: Ergo signo priuandi non sunt. Proferunt simul illud ex Epistola ad Ephesios: Ecclesiam à DOMINO mundatam lauacro aquæ in uerbo uitæ: quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat. Nam inde nobis facilis nascitur probatio. Si testatam baptismo uult Dominus ablutionem, qua Ecclesiam suam emundat, æquum non uideri, ut suo in paruulis testimonio careat: qui in Ecclesiæ parte iure censentur, cum hæredes regni cœlestis sint nuncupati. Vniuersam enim Ecclesiam Paulus cõplectitur, ubi dicit, mundatam lauacro aquæ. Nihilo secius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per baptismum esse insertos, colligimus, infantes, quos membris suis Christus annumerat, baptisandos esse, ne à suo corpore diuellantur. En quo impetu, cum tot machinis in nostra præsidia impressionem faciant.

Iam ad seculi Apostolici praxin, atque consuetudinem descendũt, quo nemo, nisi fidem ante pœnitentiamq; professus, ad baptismum admissus comperitur. Nam ubi rogatur Petrus ab ijs, quibus erat resipiscendi animus, quid factu sit opus: ut pœnitentiam primum agant consulit: deinde ut baptisentur in remissionem peccatorum. Similiter Philippus, cum baptisari Eunuchus ille postularet, respondit, id licere, modo toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse uidentur, baptismum, nisi præunte fide ac pœnitentia, minime esse concedendum. Enimuero si huic rationi locum damus, prior locus, ubi nulla fidei mentio auditur, solam sufficere pœnitentiam euincet. Alter, quo pœnitentia minime requiritur, solam satis esse fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideoq; simul esse connectendos. Ego quoque uicissim conferendos esse dico alios locos, qui ad istius nodi solutionem aliquid ualeant. Quandoquidem multæ in scriptura sententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circumstantia pendeat. Quale in præsentia exemplum occurrit. Nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate sunt, ad pœnitentiam meditandam, fidemque concipiendam, idonea. Tales, nisi perspecta eorum conuersione & fide, saltem quantum hominum iudicio explorari potest, baptisandos esse, fortiter negamus. Verum in alium catalogum relegandos esse infantes, plus satis perspicuum est. Nam si quis olim se Israeli adiungebat in religionis communionem, ante, & fœdus DOMINI edoceri, & lege erudiri oportebat, quàm circumcisione signaretur: quod natione erat ἀλλόφυλος, hoc est, alienigena ab Israelitico populo, quo cum fœdus, quod circumcisio sanciebat, percussum fuerat. Quemadmodum nec DOMINVS, cum Abrahamum sibi cooptat, à circumcisione sumit exordium, interim quid illo signo sibi uelit dissimulans. Verum, quod ferire cum ipso fœdus instituat, primum denunciat: tum deinde, post fidem promissioni habitã, sacramenti facit participem. Cur ergo in Abrahamo fidem sacramentum sequitur: in Isaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum, qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur, à quo fuerit hactenus alienus: eius conditiones antea perdiscere æquum est. Infantem uero ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secundum promissionis formulam, iam à matris utero in fœdere cõtinetur. Aut, quo res clarius ac breuius indicet,

Acto.

Si fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Hæc certe ratio est, cur aliquoties Dñs infantes, qui ab Israelitis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nã filiorũ haud dubie loco habet eorũ filios, quorũ semini in patrẽ se fore pollicitus est. Qui uero infidelis est, impijs ortus parentibus, donec per fidem Deo uniatur, à fœderis cõmunione extraneus censetur. Itaq; nihil mirum, si nec signo cõmunicet, cuius significatio in eo fallax inanisq; foret. In eam sententiam Paulus quoq; scribit, gentes, quamdiu in sua idololatria immersæ fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc cõpendio, tota res, nisi fallor, perspicue expediri queat. Qui grandiori demum ætate Christi fidem amplectuntur, eos, cum hactenus alieni à fœdere fuerint, non esse baptismo insigniendos, nisi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditũ illis in fœderis societatem patefacere solæ possunt. Qui à Christianis originem ducunt infantes, ut in fœderis hæreditatem, statim ac nati sunt, à Domino excipiuntur, ita in baptismum recipiendos. Eo referendum est quod narrat Euãgelista, baptisatos à Ioanne fuisse, qui peccata sua confiterentur: quod exemplũ obseruandũ hodieque censemus. Turca em̃ si se ad baptismum offerat, non temere à nobis intingeretur: nisi cõfessione scilicet edita, qua Ecclesiæ satisfaciat.

Ezech. 16. & 23.

Ephes. 2.

Adhæc, Christi uerba, quæ Ioannis 3. recitantur, proferunt: quibus præsentem in baptismo regenerationem existimant requiri. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest ingredi in regnum DEI. En, inquiunt, ut baptismus, ore Domini regeneratio uocetur. Quos igitur regenerationis minime capaces esse concedendum est, quo prætextu baptismo initiamus, qui sine ipsa constare nequit? Primum scripturam adeo insulsis commentis inuerti non patiar. Nam nullam prorsus baptismi mentionem habet hic locus: sed uel allegoria, uel similitudine à corporeis elemẽtis ducta, res spirituales ac cœlestes figurate significat. Quod uel illo Christi uerbo, quod mox subijcit, non obscure confirmatur: cum Nicodemo dicit, nihil dum in toto illo colloquio nisi carnale se attigisse. Siquidẽ etsi de sublimibus arduisq; mysterijs agebat: qa tñ ea tipis carnalibus ueluti expressa effigiebat, quo se Nicodemi ruditati attẽperaret, carnalia nominat. Postq; ergo carnalẽ hominẽ audisset, naturæ inclinatione, humi serpere, ad cœlum nequaq; adspirare, ista aquæ & spiritus regeneratiõe indicare nititur, deposita prioris naturæ & grauitate & crassitie, in sublimiorem agilioremq; naturã esse illi transeundum. Iam & ex eo explodendam esse illorum glossam palam est, quod omnes non baptisatos æternæ morti adiudicãt. Solis ergo adultis administrari baptismum ex eorum postulato fingamus, quid puero fieri dicent, qui pietatis rudimentis rite probeque imbuitur, dum tinctionis dies appetit si subita morte præter spẽ omniũ abripiatẽ? Clara est Dñi promissio, quicũq; in filium credidit, nõ uisurũ mortẽ, nec in iudiciũ uẽturũ, sed transijsse à morte in uitã: nondum baptisatum nullibi damnasse cõperitur. Quod in eã à me partẽ accipi nolo perinde ac si baptismum contemni impune posse innuerem: quo contemptu uiolatum iri DOMINI fœdus affirmo: tantum abest ut excusare sustineam. Tantum euincere sufficit, non esse adeo necessarium, ut perijsse protinus existimetur, cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. At qui si eorũ cõmento assentimur, eos omnes, citra exceptionẽ, dãnabimus, quos à baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide prædi-

præditos:per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc, quàm belle sibi cum Christi uerbis conueniat, quibus regnum cœlorum illi ætati adiudicatur. Atque ut nihil illis non concedamus, quantum ad huius loci intelligentiam attinet, nil tamen inde elicient, nisi prius, quod iam constitutũ est à nobis dogma de infantium regeneratione, euerterint.

Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa baptismi institutione se habere gloriantur, quam ex capite Matthæi ultimo petunt. Vbi Christus Apostolos mittens ad gentes uniuersas, de illis docendis primũ, alterum de baptisandis mandatum dat. Tum & ex Marci ultimo istud adnectunt. Qui crediderit, & baptisatus fuerit, saluus erit. Quid ultra, inquiunt, quærimus, cum uerba Domini aperte sonent, prius docendum, quàm baptisandum, & baptismo secundũm à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demum 30 baptisari uoluit. Hic uero quot modis, bone Deus, falluntur? Nam in eo iam plusquàm pueriliter labuntur, quòd primam baptismi institutionem inde deriuant, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, ac si primam institutionem continerent. Hoc ut illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamen est istæc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat: non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus uerborum ordini insistunt, ut, quoniam dictum est, Ite, prędicate, & baptisate. Item, qui crediderit & baptisatus fuerit: prædicandum prius, quàm baptisandum: & credendum prius, quàm baptismum appetendum, ratiocinentur. Cur non & nos uicissim excipiamus, baptisandum antequàm docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem? Cum dicatur, baptisate docentes seruare quæcunque pręcepi uobis? Quid uero illi sententiæ Christi, de aquæ & spiritus regeneratione, nuper citatę fiet, si ita intelligatur ut postulant? Illinc enim priorem spirituali regeneratione baptismum esse, conueniet: quando priore loco nominatur. Non enim nos ex spiritu & aqua, sed ex aqua & spiritu regenerandos docet Christus. Iam aliquantum concussa uidetur inexpugnabilis hæc ratio qua tantopere confidunt. Verum quia satis habet in simplicitate præsidij ueritas, leuibus eiusmodi argutijs elabi nolo. Solidam ergo responsionem sibi habeant. Potissimum hic à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum. cui baptisandi ministerium, instar appendicis, subnectit. Deinde non aliter de baptismo sermo habetur: nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium uniuersis orbis nationibus promulgandum: ut undique in regnum suum perditos ante homines, doctrina salutis, colligant. Quos autem illos aut quales? Certum, nullam, nisi de ijs, qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Post adiungit, tales, ubi instituti fuerint, esse baptisandos: addita promissione: Qui crediderint & baptisati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone uel una est syllaba? Quæ igitur hæc, qua nos impetunt, argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, ante instituendi sunt ut credant, quam baptisandi. Baptismum ergo infantibus elargiri nefas est. Non, si serum

pant, aliud ex hoc loco extundent, nisi ante prædicandum esse Euangelium ijs, qui sunt audiendi capaces, quàm baptisentur: quando de illis modo agitur. Inde, si possunt, obicem struant impediendis à baptismo infantibus. At uero, quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Si quis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu: quod Apostolus non permittit, ut manducent, nisi qui laborant, nonne dignus erit, qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter homines rapit. Nihilo istorum, in præsenti caussa maior est dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non uidet, ad infantes trahunt: ut hæc quoque ætas subiaceat regulæ; quæ non nisi grandioribus posita fuerat. Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum caussam nequaquam fulcit. Non ante tricesimum annum est baptisatus. Verum id quidem, sed in promptu ratio est, quia tum solidum baptismi fundamentum, sua prædicatione, iacere instituebat; uel potius stabilire, quod paulo ante ab Ioanne iactum fuerat. Baptismum ergo cum sua doctrina instituere uellet quo maiorē suæ institutioni autoritatem conciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit. Idque qua maxime decebat tēporis oportunitate, Nempe cum suā prædicationem auspicaretur.

Tandem obijciunt non maiorem esse caussam, cur infantibus baptismus communicetur, quàm cœna Domini: quæ tamen illis minime conceditur. Quasi uero scriptura latum, modis omnibus, discrimen non notaret. Nam si ingenium ac proprietatem baptismi reputamus, quidam certe est in Ecclesiam ingressus ac ueluti initiatio, per quam in Dei populum accensemur: signum spiritualis nostrę regenerationis, per quam in filios Dei renascimur. Cum è conuerso cœna grandiusculis attributa sit, qui superata teneriore infantia, iam ferendo sint solido cibo. Quæ distinctio per quam euidenter in scriptura demonstratur. Nam quantum ad baptismum attinet, nullum ætatum delectum facit: Cœnam uero non omnibus perinde participandam exhibet: sed ijs modo qui discernendo corpori ac sanguini Domini, qui suæ ipsorum examinandæ conscientiæ, qui morti Domini annunciandę, qui uirtuti eius expendendę sint idonei. Volumus apertius quidpiā, quàm quod Apostolus tradit: dū exhortatur, ut se

1.Cor.11. quisque ipsum probet atque excutiat, tū edat ex hoc pane & è calice bibat. examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expectentur. Item, Qui indigne manducat, damnationem sibi manducat & bibit, non discernens corpus Domini. Si digne participare nequeunt, nisi qui sanctitatem corporis Christi rite distinguere nouerint: cur uenenum, pro uiuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum, in mei commemorationem facietis? Quid alterum quod inde Apostolus deducit? Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annunciabitis donec ueniat. Quam obsecro ab infantibus recordationem exigemus eius rei, quam sensu nunquàm assecuti sunt? Quam deprædicationē crucis Christi, cuius uim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil istorum in baptismo præscribitur. Quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis. Quod, sub ueteri quoque testamento, in similibus signis animaduertimus. Circumcisio quidem, quam baptismo nostro sponsæ

ſpondere notum eſt, infantibus deſtinata erat. Paſcha uero, in cuius uicem nunc cœna ſubijt, nõ quoslibet promiſcue cõuiuas admittebat: ſed ab ijs rite demum edebatur, qui de eius ſignificatione rogare per ætatem poſſent. Si mica ſani cerebri iſtis reſtaret, an ad rem uſque adeo perſpicuam & obuiam cæcutirent? Exod. 12.

Iam nemini ſobrio ambiguum fore arbitror, quàm temere Eccleſiam Domini conturbent, qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptiſmum. Sed enim operæ precium eſt obſeruare, quid tanta iſta uafritia Satan moliatur. Nempe ut conſolationis fructum, qui hinc colligendus eſt, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinę gloria tantundẽ delibet. Quàm enim ſuaue eſt pijs animis, nõ uerbo tantum, ſed oculari etiam ſpectaculo certiores fieri, tãtum ſe gratiæ apud Dominum obtinere, ut poſteritas ſua illi curę ſit? Hic enim uidere eſt, ut prouidentiſsimi erga nos patrisfamilias perſonam ſuſcipiat, qui ne poſt mortem quidem noſtram, ſolicitudinem, noſtri deponat, quin liberis noſtris conſulat ac proſpiciat. An non hic exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionẽ debemus exultare, ut tali bonitatis ſpecimine eius nomen ſanctificetur? Hoc hoc certe agit Satan, pædobaptiſmũ tantis copijs impetẽdo. Quo ſcilicet, teſtificatione iſta gratiæ Domini è medio ſublata, quæ per ipſam oculis noſtris obuerſatur, promiſsio ſenſim tandem euaneſcat. Vnde non impia tantum aduerſus Dei miſericordiam ingratitudo naſceretur, ſed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitamur hoc aculeo, ad eos in ſerio Dei timore legisque obſeruatione educandos: dum reputamus, ſtatim à partu, filiorum loco eſſe à Domino habitos & agnitos. Quamobrem, niſi maligne Dei benignitatem obſcurare libet, infantes illi noſtros offeramus quibus locum inter ſuos familiares ac domeſticos, id eſt, Eccleſiæ membra, attribuit.

DE COENA DOMINI

Caput XII.

LTERVM Chriſtianę Eccleſiæ inſtitutum ſacramentum, eſt panis in Chriſti corpore ſanctificatus, & uinum in eius ſanguine ſanctificatũ, ut ueteres loqui ſolent. Vocamus aũt uel cœnam Domini, uel Euchariſtiam quòd in ipſo & ſpiritualiter benignitate Domini paſcimur, & nos illi ſuæ beneficentiæ gratias agimus. Promiſsio illic addita perſpicue declarat, quem in finẽ inſtitutũ fuerit, ac quorſum ſpectet. Nempe, ut nobis confirmet, corpus Domini ſic pro nobis ſemel traditum, ut nunc noſtrum ſit, ac perpetuo etiam futurum: ſanguinem eius ſic pro nobis ſemel effuſum, ut noſter ſit ſemper futurus. Quo rurſum reuincitur eorum error, qui negare auſi ſunt, ſacramenta exercitia fidei eſſe: ad ipſam tuendam, excitandam, & augendam data. Verba enim ſunt; Hic calix nouum teſtamentum eſt, in meo ſanguine. hoc eſt, docu- Luc. 22. 1. Cor. 11.

mentum ac testimonium promissionis. Vbicunque autem est promissio, ibi fides habet quo nitatur, quo se consoletur, quo se confirmet.

Magnum uero suauitatis ac consolationis fructum ex hoc sacramento colligere possunt animę nostræ, quòd sic Christum nobis, sic nos illi uicissim insertos esse agnoscimus, ut quicquid ipsius est, nostrum uocare, quicquid nostrum est, ipsius censere liceat. Quare & nobis secure spondere audeamus, uitam æternam nostram esse, regnum cœlorum tam nobis non posse excidere, quàm nec Christo ipsi. Rursum peccatis nostris non posse nos magis, quàm ipsum damnari: quia non iam nostra, sed ipsius sunt. Non quod ipsi ulla culpa iure imputanda sit: sed quia eorum se & debitorem statuit, & solutorem præstat. Hæc est commutatio, qua, immensa sua bonitate, nobiscum usus est. Quod nostram in se paupertatem recipiens, suam ad nos opulentiam transtulerit. Quod suscepta nostra imbecillitate, sua uirtute nos confirmauerit. Quòd, accepta nostra mortalitate, sua nos immortalitate donauerit. Quòd in terras descendens, ascensum nobis in cœlum strauerit. Quod filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit.

Hæc omnia adeo solide in Sacramento isto promittuntur, ut certo statuendum sit, uere nobis exhiberi, non secus ac si Christus ipse præsens aspectui nostro obijceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim uerbum nos ludificari, nobisue mentiri non potest. Accipite, edite, bibite, hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur. Hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quod accipere iubet, significat nostrum esse. Quòd manducare iubet, significat unam nobiscum substantiam fieri. Cum dicit, hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur; hic est sanguis meus, qui pro uobis effunditur: docet, non tam sua esse, quàm nostra: quæ non suo cōmodo, sed in gratiā ac rem nostrā & sumpsit & posuit. Ac diligenter quidem obseruandum est, potissimā & pene totā sacramenti energiam in his uerbis sitam esse: quod pro uobis traditur, qui pro uobis effunditur. Alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus ac sanguinem Dñi nunc distribui, nisi in redemptionem ac salutem nostrā exposita semel fuissent. Itaque sub pane & uino repręsentant: quo discamus non modo nostra esse, sed nobis esse in uitam ac alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corporeis, quæ in Sacramento proferuntur, quadam anologia, nos ad spirituales deduci debere. Sic, cum panem uidemus nobis, in signum corporis Christi, exhibitum, hæc statim concipienda est similitudo. Vt corporis nostri uitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi uitæ nostræ spiritualis cibum ac protectionem esse. Cum uinum in symbolum sanguinis: cogitandum, quos corpori usus uinum afferat, ut eosdem spiritualiter nobis Christi sanguine afferri reputemus. Sunt autem, confirmare, reficere, exhilarare: Nam si satis perpendimus, quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: non obscure perspiciemus, hæc panis & uini attributa, secundum eiusmodi analogiam, optime illis conuenire.

Matth.26. Marci.14. Luc.22. 1.Cor.11.

Non ergo præcipuæ sunt sacramenti partes, corpus Christi simpliciter nobis exhibere: sed magis, promissionem illam, qua carnem suam uere cibum esse testatur, & sanguinem suum, potum, quibus in uitam æternam pascamur: qua se panem uitæ esse affirmat, de quo qui manducauerit uiuet in ęternum: illam, inquam, promissionem obsignare & confirmare.

Ioan.6.

Et quo

Et quò id efficiat, ad Christi crucem mittere: Vbi ea promissio uere præsti ta, & numeris omnibus impleta fuit. Nam quòd se panem uitæ appellauit, non eam à sacramento appellationem sibi sumpsit (ut quidam peruerse interpretantur) sed quia talis à patre nobis datus fuerat, talemque sese præstitit, cum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immortalitatis consortes fecit: cum in sacrificium se offerens, maledictionem in se nostram sustulit, ut sua nos benedictione perfunderet: cum morte sua mortem deglutiuit & absorbuit: cum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit. Quæ sententia uerbis illis luculente comprobatur. Panis quem ego dabo, caro mea est: quam ego dabo pro mundi uita. Quibus haud dubie Dominus innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spiritualem animæ uitam, quia in mortem pro salute nostra exponendum erat. Semel enim ipsum dedit, quò panis fieret, cum in mundi redemptionem crucifigendum exposuit: quotidie dat, ubi participandum, quatenus crucifixũ est, Euangelij uerbo nobis offert. Sacramentũ ergo nõ panem uitæ Christum esse facit: sed quatenus in memoriam nobis reuocat, panem esse factum, quo assidue uescamur, eius panis gustum & saporem nobis præbet. Denique nobis pollicetur, quicquid fecit aut passus est Christus, ea fecisse & passum esse in nostram uiuificationem. Deinde hanc uiuificationem æternam esse: qua sine fine alamur, sustineamur, & conseruemur in uita. Siquidem, ut panis uitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus ac mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita minime nunc esset, nisi eius natiuitatis, mortis, resurrectionis, efficacia & fructus, res æterna esset ac immortalis. Ioan. 6.

Si hæc uis sacramenti pro dignitate excussa expensaque esset, satis superque habebat, unde nobis satisfieret: nec excitatæ essent horribiles istæ dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiamnum memoria, ecclesia misere uexata est: dum uolunt curiosi homines definire, quomodo in pane præsens adsit Christi corpus. Res scilicet digna, de qua tanta & uerborum & animorum contentione disceptetur. Sic quidem uulgo existimatur: sed qui ita sentiunt, non animaduertunt, primo loco quærendum fuisse, quomodo Christi corpus, ut pro nobis traditum est, nostrum fieret: quomodo sanguis, ut pro nobis effusus est, noster fieret. Id uero est totum Christum crucifixum possidere, ac omnium eius bonorum participem fieri. Nunc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & pœne sepultis, hæc una spinosa quæstio depugnatur. Quomodo corpus à nobis uoretur? Quò tamen in tanta opinionũ turba & uarietate, una certaque Dei ueritas nobis constet: cogitemus primum, spirituale quiddam esse sacramentum, quo Dominus non uentres nostros, sed animas pascere uoluit. Ac Christum in eo quæramus non nostro corpori, nec ut sensibus carnis nostræ comprehendi potest: sed sic, ut anima uelut præsentem sibi datum & exhibitum agnoscat. Denique ipsum spiritualiter obtinere, satis habeamus: sic enim in uitam ipsum obtinebimus. quod ipsum est percepisse, quicquid ex sacramento fructus percipi potest. Hanc cogitationem ubi quis animo præsumpserit ac meditatus fuerit, facile intelliget, quomodo Christi corpus in sacramento nobis offeratur. Verum ut semel tricis illis omnibus explicemur, quibus inter tot aduersas opiniones difficile est simplices animos non irretiri, priore loco enarremus, quo sensu panis, Christi

corpus: uinumque, sanguis eius, nominetur: Deinde quam in cœna corporis ac sanguinis sui communionem nobis Christus exhibeat, expendamus.

Acprincipio quidem explodendum est quicquid de portentosa illa transsubstantiatione nugati sunt sophistæ. Nam si quem tenet uerborum religio: quibus Christus id, quod in manum discipulis porrigebat, corpus esse suum testabatur, ab eorum sane proprietate alienissimum est istorum commentum, dum particulam est, pro transsubstantiari positam interpretantur. Atque illam quoque transsubstantiationē fieri addunt, non conuersione substantiæ unius in alteram: sed quia in locum panis, quem euanescere ipsi somniant, Christi corpus subeat. Id quod in manus sumptum ac fractum Apostolis præbet, corpus esse suum Dominus asseuerat. Sumpserat autem ac fregerat panem. Quis ergo non intelligat panem etiamnum demonstrari? Proinde non est, cur se uerborum reuerentia moueri obtendant, quò ad glossam istam suffugiant, adeo coactam ac uiolenter contortam. est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, ut substantiale uerbum in hunc sensum usurpetur. Sunt & aliæ præterea non leues rationes, quibus confutari facile queant. Siquidem ita mysterium tollitur, quod in cœna sua repræsentare Dominus uoluit. Quid enim est cœna, nisi uisibilis & conspicua promissionis eius testificatio, quæ Ioannis sexto habetur? Nempe Christum esse panem uitæ, qui è cœlo descendit. Panis ergo uisibilis, simbolum sit oportet, quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire uolumus omnem consolationis fructum, quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Dominus indulget. Nam ut interior animæ purgatio per corpoream ablutionem in baptismo designata, piorum cordibus multò certius obsignatur: ita in eucharistia panis, ad testandum, q̄d è Christi carne percipitur spirituale alimentum, non parum momenti habet. (1.Corin.10) Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem unum ac corpus unum esse, qui panem unum simul participamus, si spectrum panis dūtaxat, ac nō potius naturalis ueritas maneret? Prætereo tot scripturæ locos: ubi panis ac uinū, postquam facta sunt corporis ac sanguinis symbola, nomen nihil minus suum retinent. friuola est cauillatio, qua hinc elabi conantur. (Exod.7.) Virgam Mosæ nuncupari, q̄ iam ante in serpentem uersa fuerat. Nam ut taceam iure sic appellari, quæ in pristinam uitę formam mox reditura erat, quis hoc eleganti allusione dictum non uidet, uirgas magorum à Mosæ uirga deuoratas esse, potius quam à colubro? Colubros autem magorum dicere noluit propheta: ne uideretur ueram indicare conuersionem, cum præstigiatores illi nihil aliud quam tenebras spectantium oculis, falsis artibus, offudissent. Quid autem cum eo simile habent istæ locutiones? Panis quem frangimus, Quoties panem hunc manducauerimus, Communicabant in fractione panis, & reliquæ eiusmodi. Adde quod uetustatis patrocinio, quod euidenti Domini uerbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destituuntur. Est enim non ita pridem excogitatum: certe ignoratum melioribus illis seculis, quibus purior adhuc uigebat religionis doctrina. Quando nemo est ueterum, qui sacra cœnæ symbola non fateatur disertis uerbis panem & uinum esse: Etsi uarijs epithetis illa interdum insigniunt, ad conuertendam mysterij dignitatem.

Nihilo probabilior est eorum sententia, qui dum syllabas pertinaciter urgent, tropum nullum admittunt: nec ullo absurdo absterrentur, quin

panem

panem esse reuera Christi corpus subinde affirment. Hoc uno argumento contenti, quod panem Christus demonstrabat, cum diceret: hoc est corpus meum. Vtcunque uerborum Christi religione tangi se quiritentur, quo minus figurate intelligere ausint, quæ sunt tam aperte dicta: non est tamẽ hic satis iustus prætextus, cur omnes quæ contra obijciuntur rationes ita respuant. Quanquam pugnandum aduersus eos multis rationibus non puto, qui ne hiscere quidem possunt, quin dogmatis sui absurditatem ultro ipsi prodãt. Nam quòd Christi corpus sic cum pane commisceri docẽt, ut essentia unum censendum sit: ab eo non modo commune omnium hominum iudicium, sed ipse quoque pietatis sensus penitus abhorret. Sed nõ sunt temere schematibus ac tropis inuoluenda, quæ clare simpliciterque in scripturis leguntur. Quis negat? Sed hoc argumentum quod ipsi unum perpetuo in ore habent, quam non sit præsenti causæ appositum, facile unusquisque intelliget, ubi uerbis istis germanus fuerit restitutus sensus.

Non ergo inepte illi, qui propter affinitatem, quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomen ipsum rei symbolo hic fuisse attributum putant, figurat id quidem & καταχρηστικῶς: sed non sine aptissima analogia. Nã tametsi, essentia, symbolum à re signata longe differt: quòd hęc spiritualis est & cœlestis, illud corporeum & uisibile: quia tamen rem, cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantum, ceu nuda & inanis tessera, sed uere etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure competat? Quod si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potius, quàm notę præsentium: quas etiam ipsas fallaciter sępissime adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: Quæ à Deo sunt instituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuantur, quarum & certam minimeque fallacem significationem semper gerunt, & adiunctam habent secum ueritatem. Proinde quoties istas loquendi formas reperies, Panem eẽ corpus, fractionẽ panis esse corporis cõmunicationẽ, & similes, metonimicas esse memineris: quibus nomen à superiore ad inferius transferatur, usitato scripturę more. Allegorias & parabolas omitto: ne qs subterfugia nos quærere, & extra præsentem causam egredi causetur. Sed in sacramentis potissimum peruulgatum est hoc schema. Neque enim aliter accipere posses quod dicitur, circumcisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia legis esse peccatorum expiationes, denique petram, è qua in deserto aqua profluebat, fuisse Christum: nisi translatitie dictum agnoscas. Tanta est similitudo & uicinitas signo cum re signata, ut ab hoc in illud procliuis sit ista deductio. Iam uero cum in multis sacramenta simul cõueniunt: tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse Apostolus docet: quod uisibile symbolum foret, sub quo spiritualis ille potus, uere quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur: quando symbolum est, quo ueram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Si quis tamen morosulus, ad alia omnia cæcutiones, solis istis uerbis tenaciter insistat, Hoc est corpus meum: est in ipsis etiam CHRISTI uerbis, quo talis pertinacia reuincatur. Siquidem non alio sensu panem esse suum corpus Dominus asserit, quàm uinum esse suum sanguinem. Atqui ubi Matthæus & Marcus referunt, Dominum uocasse poculum suum sanguinem noui testamenti, pro eo Lucas & Paulus subijciunt, nouum testamentum

1. Corin. 10

in san

in ſanguine. Clamet ille, quiſquis fuerit, licet, hoc eſſe corpus & ſanguinem: ego contra contendam, eſſe teſtamentũ in corpore & ſanguine. Quid enim? An interpres haberi uolet Paulo & Luca fidelior aut certior? qui per ſanguinem noui teſtamenti, nouum in ſanguine teſtamentum intelligunt.

Porro quale ſit iſtud in corpore ac ſanguine Chriſti teſtamentum, nunc declarare operæprecium eſt. Neq; enim dum panem, quo in cœna ueſcimur, eſſe Chriſti corpus negamus, quidquam delibare conamur de ea, quæ fidelibus illic, proponitur, corporis Chriſti communicatione. Verum rem ſignatam à ſuo ſymbolo diſtinguendam tãtum docemus. Quod certe plurimi referre, atq; adeo magno noſtro malo, magis quam optandum ſit, experimur. Tanta procliuitate in ſuperſtitionem delabuntur hominum animi, ut, niſi clara uoce ſubinde reuocentur, præterita ueritate, extemplo in nuda ſigna ſe conuertant, & in illa toti defigantur. Quanquam hic quoq; duo cauenda ſunt uitia. Ne aut in extenuandis ſignis nimij, à ſuis myſterijs ea diuellere, quibus quodammodo annexa ſunt: aut in ijſdem extollendis immodici, myſteria interim etiam ipſa nonnihil obſcurare uideamur. Chriſtum eſſe panem uitæ, quo in ſalutem æternam nutriantur fideles, nemo eſt, niſi prorſus irreligioſus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis ſit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Chriſti carnem, & ſanguinẽ eius bibere, uno uerbo definiunt, nihil eſſe aliud, quàm in Chr̄m ip̄m credere. Sed mihi expreſſius quiddam ac ſublimius uidetur uoluiſſe docere Chriſtus in præclara illa concione, ubi carnis ſuæ manducationem nobis commendat. Nempe uera ſui participatione nos uiuificari, quam manducandi etiam ac bibendi uerbis ideo deſignauit: ne, quam ab ipſo uitam percipimus, ſimplici cognitione percipi quiſpiam putaret. Quemadmodum enim non aſpectus ſed eſus panis corpori alimentum ſufficit: ita uere ac penitus participem Chriſti animam fieri conuenit, ut ipſius uirtute in uitam ſpiritualem uegetet. Interim uerò hanc non aliam eſſe quàm fidei manducationem fateamur, ut nulla alia fingi poteſt. Verum hoc inter mea & iſtorum uerba intereſt, quòd illis manducare eſt duntaxat, credere: ego credendo manducari Chriſti carnem, eamq; manducationem fructum eſſe fidei, dico. Aut ſi clarius uelis: Illis manducatio eſt fides, mihi ex fide potius conſequi uidetur. In uerbis quidem parum: ſed in re non mediocre eſt diſcrimen. Nam etſi docet Apoſtolus Chriſtum in cordibus noſtris habitare per fidem: nemo tamen habitationem iſtam fidem eſſe interpretabitur: ſed eximium fidei effectum explicari omnes ſentiunt, quòd per ipſam fideles conſequuntur, ut Chriſtum in ſe habeant manentem. In hunc modum uoluit Dominus, panem uitæ ſe nuncupando, non tantum docere in mortis reſurrectioniſq; ſuæ fide, repoſitam eſſe nobis ſalutem: ſed uera etiam ſui communicatione fieri, ut uita ſua in nos tranſeat, ac noſtra fiat. Non ſecus ac panis, dum in alimentum ſumitur, uigorem corpori adminiſtrat. Nec alio ſenſu Auguſtinus, quem illi patronum ſibi aduocant, credendo nos manducare ſcripſit, quàm ut manducationem iſtam fidei eſſe, non oris, indicaret. Quod neq; ipſe nego, ſed ſimul tamen addo, nos fide complecti Chriſtum, non eminus apparentem: ſed ſe nobis communicantem.

Neq; illi præterea mihi ſatisfaciunt, qui nonnullam nobis eſſe cum Chriſto communionem agnoſcentes, eam dum oſtendere uolunt, nos ſpiritus mo-

ritus modo participes faciunt, præterita carnis & sanguinis mentiōe. Qūa si uero illa omnia de nihilo dicta forent: carnem eius uere esse cibum, sanguinem eius uere esse potum. Non habere uitam, nisi qui carnem illam manducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinent. Quare si, ultra eorum descriptionem, solidam Christi communionem progredi cōstat: quousq; pateat & sese proferat paucis perstringamus. Si tamen ullis uerbis cōplecti tantum mysterium liceat, quod, ne animo quidem satis me comprehendere uideo: & libenter ideo fateor, ne quis eius sublimitatem infantiæ meę modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multo altius assurgere contendant, quàm meo ductu possint. Nam ego ipse, quoties hac de re sermo est, ubi omnia dicere conatus sum parū adhuc mihi pro eius dignitate dixisse uideor. Quanq; aūt cogitando animus plus ualet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine, ille quoq; uincitur & obruitur. Itaq; nihil demum restat, nisi ut in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mens plane cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententię tamen meę summam exponam utcunq;: quam, ut nihil dubito, ueram esse: ita pijs pectoribus non improbatam iri confido.

Primum omnium è scripturis docemur, Christum, ab initio, uiuificum illud patris uerbum fuisse, uitæ fontem & originem, unde omnia, ut uiuerent, semper acceperunt. Quare Ioannes nunc sermonem uitæ nuncupat, nunc in ipso uitam fuisse scribit significans illum etiam tum creaturas omnes influentem, uim spirandi ac uiuendi eis instillasse. Idem tamen postea subijcit, manifestatam tunc demum fuisse uitam: cum, assumpta nostra carne, filius Dei se uisendum oculis, manibusq; palpandum præbuit. Nā etsi uirtutem prius quoq; suam in creaturas diffundebat, quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione uitæ perdita, mortē undiq; cernebat sibi imminentem, ut spem immortalitatis reciperet, in eius uerbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias, si Dei quidem uerbum, à quo remotissimus sis, uitæ plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circumquaq; nihil, nisi mortem, contempleris. At uero ubi fons ille uitæ habitare in carne nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus latet, sed coram se participandum exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnem uiuificam nobis reddit, ut eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum, inquit, panis uitæ qui de cœlo descendi. Et panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi uita. Quibus uerbis docet, non modo se uitam esse, quatenus sermo est Dei æternus, qui è cœlo ad nos descendit: sed descendēdo uim istam in carnem, quam induit, diffudisse: ut inde ad nos uitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur. Quod caro eius uere est cibus, sanguis eius uere est potus: quibus alimentis in uitam æternam fideles educantur. In hoc ergo sita est pijs eximia consolatio, quod uitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modo facili ad eam aditu penetrant, sed ultro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantum protendant, quo præsentem amplexentur, & eam obtinebunt.

Etsi autem tantam à seipsa uirtutem non habet Christi caro ut nos uiuificet: quæ & prima sua conditione, mortalitati obnoxia fuit: & nunc immortalitate prædita per se non uiuit; iure tamen uiuifica dicitur; quæ uitæ

quæ uitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor. Sicut pater uitam habet in semetipso, ita & filio dedit uitam habere in semetipso. Illic enim proprie de suis dotibus disserit, nõ quas ab initio apud patrem possidebat: sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne, in qua apparuit. Proinde in sua quoque humanitate, uitæ plenitudinem habitare ostendit: ut quisquis carni suæ ac sanguini communicarit, uitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur, qui tamen non à seipso exuberat in tot usus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illi sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitis & inexhausti, quæ uitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non uidet communionem carnis & sanguinis Christi, necessariam esse omnibus, qui ad cœlestem uitam adspirant? Huc spectant illę Apostoli sententiæ. Ecclesiam corpus esse Christi, & eius complementum. Ipsum uero esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras incrementum corporis facit Ephes. 1. & 4. Corpora nostra membra esse Christi. 1. Cor. 6. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus, quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatem, qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustrauit, cũ dixit: nos esse mẽbra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem ut rem omnibus uerbis maiorem testaretur, sermonem exclamatione finiuit. Magnum inquit, istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, ut eam admirari, quàm explicare, malit.

Neque tamen talis somnianda nobis est, qualem in scholis crassiores sophistæ confinxerunt: ac si locali præsentia corpus Christi manibus attrectandum, atterendum dentibus, ore deglutiendum sisteretur. Siquidem ut finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minime ambigimus, cœloq; contineri, quo semel receptum est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut ubiq; præsens imaginari, nefas esse ducimus. Neq; id sane opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per spiritum suum nobis Dominus largitur, ut unum corpore, spiritu, & anima, secum fiamus. Vinculum ergo istius coniunctionis est spiritus Domini, cuius nexu copulamur: & quidam ueluti canalis, per quem quidquid Christus & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem conspicimus radijs in terram emicantem ad generandos, fouendos, uegetandos eius fœtus suam quodammodo substantiam ad eam traijcere: cur inferior spiritus Christi esset iradiatione, ad cõmunionem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter scriptura, ubi de nostra cum Christo participatione loquitur, uim eius uniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen unus locus sufficiet. Paulus enim Romanorum. 8. Christum non aliter in nobis quàm per spiritum suum habitare disserit. quo tamen illam, de qua nunc sermo est, carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab uno spiritu effici docet, ut totum Christum possideamus, & habeamus in nobis manentem. Talem corporis & sanguinis sui communicationem Dominus in sacra cœna testatur:

Chrisosto. sermone quodam de spiritu sancto.

adeoq;

adeoq; offert & exhibet omnibus, qui ad spirituale illud epulum accumbunt: quanquam à fidelibus solis percipitur, qui tantã benignitatem, qua decet, fide animiq; gratitudine suscipiunt. Qua ratione dixit Apostolus, panem quem frangimus, cõmunionem esse corporis Christi: calicem quẽ uerbo ac precibus in hoc sanctificamus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obijciat quispiam, figuratam esse locutionem: qua signatę rei nomen signo deferatur: quando fractionem panis, symbolum esse, non rem ipsam, citra dubium constat. Nam ut concedamus hunc Pauli uerbis inesse sensum, à symboli tamen exhibitione, ipsam rei ueritatem exhiberi, rite colligemus. Nisi enim quis fallacem uocare Dominum uolet, inane ab ipso symbolum proponi, nunquàm dicere audeat. Itaq;, si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem uere repręsentat: minime dubium esse debet, quin uere præstet atq; exhibeat. Atq; omnino istæc pijs tenenda regula est: ut quoties symbola uident à Deo instituta, illic rei signatæ ueritatem adesse certo cogitent, ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi ut de uera eius participatiõe te certiorem ita faciat? Quod si uerum est præberi nobis signum uisibile, ad obsignandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minus corpus etiam ipsum nobis dari, certo confidamus.

Sed quoniam pleriq;, dum non aliam carnis & sanguinis Domini participationem concipere sustinent, nisi quæ loci coniunctione atq; contactu constet: absurda multa cõminiscuntur de locali Christi præsentia. eorũ errori breuiter occurrere, non abs re fuerit. Christus, ut ueram nostram carnem induit, cum è uirgine natus est: in uera carne nostra passus est, cum pro nobis satisfecit: ita eandem ueram carnem & resurgendo recepit, & in cœlum sustulit. Hæc enim nobis nostræ resurrectionis, & in cœlum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit & ascendit. Porro q̃ infirma & fragilis spes foret ista, nisi hæc ipsi nostra caro in Christo uere suscitata, & in regnum cœlorum ingressa esset? Atqui hæc est perpetua corporis ueritas, ut loco contineatur, ut suis dimensionibus constet, ut suam faciem habeat. Scio quid cauillentur ceruicosi quidam, quo errorem semel susceptum obstinate tueantur: non alias unquam dimensiones habuisse Christi carnem, nisi quàm longe lateq; cœlum & terra patent. Quòd autem puer ex utero natus sit, quòd creuerit, quòd in cruce expansus, quòd sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factum, ut nascendi, moriendi, cæterisq; humanis officijs defungeretur. Quòd solita corporis specie post resurrectionem conspectus fuerit, quòd in cœlum assumptus, quòd postremo etiam, post ascensionem, Stephano & Paulo uisus: eadem id dispensatione factum, ut 1.Cor.15.
regem se in cœlo constitutum hominum aspectui declararet. Quid hoc est Acto.7.9.
nisi Marcionem ex inferis suscitare? Quis enĩ dubitet, corpus Christi phantasticum fuisse, si ea conditione fuit? Allegant quod à Christo ipso dictum Ioan.3.
est. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo: filius hominis, qui in cœlo est. Verum sunt ne obtuso adeo sensu, ut non uideant, id dictum 1.Cor.2.
per communicationẽ idiomatum? Qualiter à Paulo Dñs glorię crucifixus dicitur, non quia secundum diuinitatem sit passus: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiatur, idem Deus erat & Dñs gloriæ. Ad hunc modũ & filius hominis in cœlo erat, quia ipse idẽ Christus, q̃ secundũ carnem hoĩs filius habitabat in terris, Deus erat in cœlo. Qua ratio-

ne, eo ipso loco, descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diui-
Coloß. 2. nitas cœlum reliquerit, ut in ergastulum corporis se abderet: sed quia, ta-
metsi omnia impleret, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est
naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo.

Aliĳ paulo argutius elabuntur. Corpus hoc, quod in sacramento exhi-
betur, gloriosum esse & immortale. Itaque nihil absurdi esse, si pluribus in lo-
cis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento contineatur. Sed quæro,
quale dabat discipulis Dominus pridie quàm pateretur? an non uerba so-
nant, mortale illud, quod statim tradendum erat, dedisse? Iam antea, inqui
Matth. 17. unt, suam gloriam tribus discipulis in monte Thabor conspiciendam de-
derat. Verum id quidem est, sed ea claritate gustum tãtum immortalitatis
ad horam illis præbebat. Cum uero corpus suum in ultima cœna distribu
Iesa. 53. eret: imminebat iam iam hora, qua à Deo percussus, & humiliatus sine de-
core, ut leprosus iaceret: tantum abest, ut tunc gloriam suam proferre uel-
let. Et hic quanta Marcioni fenestra aperitur, si Christi corpus uno in loco
mortale & humile uidebatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur?
Sed ad tantum absurdum conniueo. Tantum de corpore glorioso mihi re
spondeant, an non tamen corpus sit? Est, inquiunt, sed ἄτοπον, πολύτοπον,
ἀσχημάτισον, ἄμετρον. Id uero est, non uno quidem uerbo, sed periphrasi spiri-
tum uocare. Aut negemus plane carnis resurrectionem: aut cum resurre-
xerit, carnem fore confiteamur: quę à spiritu in hoc differt, quia loci spacio
clauditur, quia uidetur, quia tangitur. Cui enim, quæso, persuadebunt, in-
finita fore nostra corpora, ubi gloria cœlesti & immortalitate donata fue-
rint? Atqui, teste Apostolo, transformabuntur, ut sint similia corpori Do
Philip. 3. mini glorioso. Ne igitur corpori Christi glorioso id tribuant, multis in lo-
cis simul esse, nulloque spacio contineri nisi de nostris quoque idipsum fateri
uelint: quod nullus opinor recipiet. Neque uel tantillum illis patrocinatur,
quod toties obiectant, Christum ad discipulos intrasse ianuis clausis, intra
uit certe, mirabili ingressu. neque enim aut eas ui perfregit, aut expectauit, dũ
hominis manu aperirentur: sed omne sibi obstaculum cædere sua uirtute
fecit. Cæterum ingressus, corporis ueritatem discipulis approbauit. Vide-
Luc. 24. te, inquit, & palpate: quia spiritus carnem & ossa non habet. En gloriosum
Christi corpus, uerum esse probatur: quia palpari & uideri potest. Aufer
ista: iam uerum corpus esse desinet.

Hic, ut nobis inuidiam faciant, de omnipotentis Dei potentia maligne
nos loqui criminãtur. Sed aut stulte errant, aut malitiose mentiuntur. Nõ
enim hic quæritur, quid Deus potuerit, sed quid uoluerit. Affirmamus au
tem id factum esse, quod illi placitum erat. Placuit autem, Christum fratri
bus per omnia similem fieri, excepto peccato. Qualis est nostra caro?
nonne quæ certa sua dimensione constat? quæ loco continetur? quæ tangi
tur? quę uidetũ? Et cur, inquiunt, nõ faciat Deus, ut caro eadẽ, plura diuer-
saque loca occupet? ut nullo loco contineatũ? ut modo & specie careat? Insane
q̃d à dei potẽtia postulas, ut carnẽ faciat simul esse, & nõ esse carnẽ? perin-
de ac si instes, ut lucẽ, faciat simul esse lucẽ & tenebras. At lucẽ uult esse lu-
cẽ: tenebras, tenebras, carnẽ, carnẽ. Cõuertet quidẽ cũ uolet tenebras in lu
cẽ, & lucẽ in tenebras. sed cũ exigis, ut lux & tenebrę nõ differant, q̃d aliud
quàm ordinem sapientię Dei peruertis? Carnem igitur, carnem esse opor-
tet: spiritum, spiritum. Vnumquodque, qua à Deo lege & conditione creatũ
est. Ea uero est carnis cõditio, ut uno certoque loco, ut sua dimẽsione, ut sua
forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui incorruptionem

quidem & gloriam dedit: naturã & ueritatẽ non abstulit. Planum enĩ est clarumque scripturæ testimonium, quod in cœlum ascenderit, sic uenturus quo modo ascendere uisus est. Nec est quod adhuc resiliant isti peruicaces, uisibilem ascendisse & reuersurum, interim tamen nobiscum inuisibilẽ habitare Siquidem carnem se habere & ossa Dñs noster testatus est, quæ palpari & uideri possent. Et abire, ac ascendere non speciem ascendentis abeuntisque dare significant: sed uere id facere, quod uerba sonant. Ergo ne, dicet quispiam, certam cœli regionem Christo assignabimus? Ego aũt cum Augustino respondeo, curiosissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modo tamen in cœlo esse credamus.

Acto. 1.

Lib. de fide & symbo. c. 6.

Age, si corpus & sanguinem Domini pani ac uino affigere libet: alterũ ab altero necessario diuelletur. Nam ut panis seorsum à calice porrigitur: ita corpus pani unitum, à sanguine in calicem incluso, diuisum esse oportebit. Cum enim corpus in pane, sanguinem in calice esse affirment: panis autem & uinum locorum spacijs inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possint, quin, à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtendere solent, in corpore esse sanguinem, & in sanguine uicissim corpus, nimis sane friuolum est, cum symbola quibus includuntur, ita distincta sint. Ceterum si oculis animisque in cœlum euehimur, ut Christũ illic in regni sui gloria quæramus: ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub uini symbolo distincte eius sanguine potabimur: ut demũ toto ipso perfruamur. Nam tametsi carnẽ suam à nobis sustulit, & corpore in cœlum ascendit: ad dexteram tamen patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate, & gloria patris regnat. Hoc regnum nec ullis locorum spacijs limitatũ, nec ullis dimensionibus circumscriptum: quin Christus uirtutem suam, ubicunque placuerit, in cœlo & in terra exerat, quin se præsentem potentia & uirtute exhibeat, quin suis semper adsit, in ijs uiuat, eos sustineat, cõfirmet, uegetet, conseruet, non secus ac si corpori adesset: Quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius cõmunionem, spiritus sui uirtute, in eos transfundit. Secundum hanc rationẽ, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur. Ea, inquam, est corporis præsentia quam sacramẽti ratio postulat: Quam tanta uirtute, tantaque efficacia hic eminere dicimus, ut nõ modo indubitatam uitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat: sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam uiuificatur, & quodammodo eius immortalitati cõmunicat. Qui supra hæc, suis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam ueritatem obscurant. Si cui nondum satisfactũ fuerit, hic uelim paulisper mecum reputet, de sacramento nunc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. fidem uero nos ista, quam enarrauimus, corporis participatione non minus laute affluenterque pasci mus, quàm qui ipsum Christum è cœlo detrahunt. Adde quod fidei analogiam, ad quam omnem scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus hac in parte mihi præclare constare nihil dubium est. Qui ueritati adeo perspicue reclamant, ad quam fidei amussim se forment, uiderint. Qui enĩ nõ confitetur Iesum in carne uenisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, eũ carnis suæ ueritate spoliant.

Ireneus lib. 4. c. 34.

Hæc cognitio nos facile à carnali etiam adoratiõe abstrahet, quam per uersa temeritate quidam in sacramento erexerunt: quòd secum ita subducerent. Si corpus est, & anima igitur, & diuinitas, sunt unà in corpore: quæ

iam diuelli non possunt. Itaq; illic adorandus Christus. En egregij nostri partus, ubi semel à uerbo Dei, ad cerebri nostri somnia euagari nobis permisimus. At si, qua decebat humilitate, omnes sensus sui cogitationes, sub uerbo Dei continuissent talium ratiocinationum architecti, auscultassent certe, quod ipse dixit: Accipite, manducate, bibite: huicq; mandato paruissent, quo accipi sacramentum, non adorari, iubet. Itaque, qui ut à Domino mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere. Qua securitate nulla maior consolatio accidere potest, cum quid operis instituimus. Habẽt Apostolorum exemplum, quos non legimus prostratos adorasse: sed ut erant discumbẽtes, accepisse & mãducasse. Habent Apostolicę Ecclesiæ usum, qui non in adoratione, sed in
Acto. 2. fractione panis cõmunicasse, à Luca narrãtur. Habent Apostolicã doctri-
1. Cor. 11. nam, qua Paulus Corinthiorum Ecclesiã instituit, professus se à Domino accepisse, quod tradebat. Qui adorant, coniecturis tantũ, & nescio quibus à se natis argumentationibus nituntur: syllabam unam è uerbo Dei praetendere nõ possunt. Nam ut maxime uerba corporis & sanguinis urgeant, quis tamen sanus & sobrius, corpus Christi, Christum sibi esse persuadeat? Videtur quidem id sibi suis syllogismis pulchre conficere. Verum si eorum conscientias grauiore aliquo sensu exerceri contingat, facile cum suis syllogismis percellentur, dissoluentur, liquescent: ubi certo Dei uerbo defici se uidebunt, quo uno consistunt animæ nostræ, cum ad rationem uocantur: & sine quo primo quoq; momẽto labascunt: ubi Apostolorum doctrinã & exempla sibi aduersari, se uero solos sibi autores esse. Accedent ad tales impulsus & alij non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deũ hac forma adorare, ut nihil nobis præscriberetur? an tanta leuitate fuerat tentandum, de quo nullum usquàm uerbum factum fuerat, cum de cultu ac gloria Dei ageretur? Præterea, cum scriptura Christi ascensionem dili-
Coloss. 3. genter nobis enarrauerit, qua corporis sui præsentiam à conspectu nostro consuetudineq; subduxit, quo nobis omnẽ de eo carnalem cogitationẽ excuteret: & quoties Christi meminit, mentibus sursum erigi moneat, & ipsum in cœlo quærere, sedentem in patris dextera: erat potius in cœlorum gloria spiritualiter adorandus, quàm excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis, crassæq; de Deo & Christo opinionis. Quare q sacramenti adorationem excogitarunt, eam à seipsis somniarunt citra scripturam, in qua nulla huius adorationis mentio ostẽdi potest: quæ sane non esset prætermissa, si Deo accepta fuisset. Eoq; Deum contempserunt: qui scripturæ suæ addere non minus uetat, quàm ex ea quicquam detrahere. Ac dum suę sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt: dereliquerunt Deum uiuentem. Siquidem eius dona, pro datore ipso coluerũt. Ubi dupliciter peccatum est. Nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiam in polluto ac prophanato suo beneficio inhonoratus dum ex sancto eius sacramento factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra dei doctrina. Est enĩ ea spiritus sancti, optimi magistri, schola: in qua sic proficitur ut nihil sit aliunde asciscendum, ignorandum uero libenter, quicquid in ea non docetur.

Hactenus disseruimus, quomodo nostræ apud DEUM fidei seruiat. Quando autem in sacramento hoc, tantam suæ bonitatis largitatem, quantã prius enarrauimus, nobis in memoriam Dominus reuocat,

& ad eam

& ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet, ne tam effusę benignitati ingrati simus. Quin potius eam, quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque cum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet, ut id in sui memoriam facerēt, docuit. Quod Paulus interpretatur, mortem Domini nunciare. Id autem est, publice atque uno simul omnes ore palàm fateri, totam uitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: ut nostra illum confessione glorificemus, & alios, nostro exemplo, ad dandam illi gloriam, exhortemur. Hic apparet rursum, quo sacramenti scopus spectet. Nempe, ut nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annunciare, donec ad iudicandum ueniat: non aliud est, nisi ut oris confessione prædicemus, quod fides nostra in sacramento agnouit: mortem scilicet Christi, nostram esse uitam. hic secundus sacramenti usus, qui ad externā confessionem attinet.

Tertio & exhortationis uice nobis Dominus esse uoluit: qua nulla uehementius ad charitatem, pacem, consensum, animare nos, inflammareq; posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat, ut unum prorsus nobiscum fiat, nosque cum illo. Porro, cum non nisi unum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit: necesse est, & nos omnes, unū corpus, huiusmodi participatione fieri. Quam unitatem repræsentat panis, qui in sacramentum exhibetur, qui uelut ex multis granis confectus est, sic commixtis confusisq;, ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos, tanta animorum consensione coniunctos connexosq; esse decet, ne quid dissidij aut diuisiōis intercedat. Id Pauli uerbis explicari malo. Calix, inqt, benedictionis cui benedicimus, cōmunicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaq; unum corpus sumus, omnes, qui de uno pane participamus. 1. Cor. 10.
Præclare uero in sacramento profecerimus, si impressa insculptaq; animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, traduci, rideri, contemni, aut ullo modo offendi: quin simul in eo Christum lędamus, traducamus, rideamus, contemnamus: non posse nos à fratribus dissidere, quin simul à Christo dissideamus. Christum à nobis diligi non posse, quin diligatur in fratribus. Qualem corporis nostri curā gerimus, talem fratrum quoq; gerendam, qui membra sunt corporis nostri. Quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur, qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quamobrē nō abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis uinculū. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat, ad excitandam mutuam inter nos charitatem, q̄ dum Christus seipsum nobis donans, nō modo suo nos exēplo, ut alter alteri nos mutuo deuoueamus ac tradamus, inuitat, sed quatenus se facit omniū cōmunem, nos quoq; omnes unum in seipso esse facit. At quemadmodum sacrum hunc panem cœnæ Domini, spiritualem esse cibum uidemus, suauem ac delicatum ijs, quibus Christum ostendit, suā esse uitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursum in nocentissimū uenenū ijs uertitur, quorum fidem non docet, & quos ad confessionē laudis, charitatēq; non excitat. Non eñ aliter ac cibus corporalis, ubi uentrē offendit uitiosis humoribus occupatū, ipse quoq; uitiatus & corruptus nocet magis q̄ lædit:

cibus etiam hic spiritualis, si in animā inciderit malitia nequitiaq; polluta; maiore illam ruina præcipitat. Non suo id quidem uitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundū, quamlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam ut ait Paulus, qui indigne manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini iudiciumq; sibi manducant & bibunt, non dijudicantes corpus Dñi. Quo loco obseruandum est, non discernere corpus & sanguinem Dñi, & indigne accipere, pro eodē accepta esse. Tale enim hominū genus, quod sine ulla fidei scintilla, sine ullo charitatis studio, ad usurpandā cœnam Domini, instar porcorum, se proripit, minime discernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud, suam esse uitam non credunt, qua possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demū sic accipiendo, prophanant & contaminant. Quatenus uero alienati à fratribus ac dissidētes, sacrum corporis Christi symbolū cum suis dissidijs cōmiscere audent: non stat per eos, quo minus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaq; non immerito rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate fœde adeo polluunt: Hac ergo indigna manducatione damnationem suam sibi accipiūt. Nam cum nullam in Christo fidem repositam habeant, sacramento tamē accepto, profitentur non alibi, quàm in eo esse sibi salutem, omnemque aliam fidutiam abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores, testimonium ipsi aduersum se pronunciant, damnationē ipsi suam obsignant. Deinde cum odio ac maleuolētia diuisi, distractiq; à fratribus, hoc est, Christi membra partem in Christo nullam habeant: testificantur tamen, hanc unam salutē esse, Christo communicare, & illi unitum esse. Obiter uero adnotandū est, frustra locum istum toties obiectari pro locali corporis præsentia. Paulus fateor, de uero Christi corpore loquitur: sed quo sensu uidere licet, ut nihil sit opus pluribus excusare.

Eam ob rem præcipit Paulus, ut probet seipsum homo, antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (ut ego quidem interpretor) uoluit, unumquemq; in se descendere, & secum reputare, an cordis fidutia Christum seruatorem suum recognoscat, an oris confessione agnoscat, an Christi exēplo sese fratribus dare paratus sit, ac se ijs cōmunicare, quibus Christum cōmunē uidet,: an, ut ipse à Christo habetur, ita uicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hęc, tum fidei, tum charitatis officia, nūc pfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos cōtendere, & uotis omnibus adspirare oportet, ut inchoatā fidē magis in dies ac magis augeamus.

Quidam, dum homines ad eam mādūcandi dignitatem comparare uolunt, miseras conscientias torserunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum, quæ in rem essent, attulerunt. digne manducare eos dixerunt, qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse, interpretati sunt, puri purgatūq; omni peccato esse. Quo dogmate oēs, quotquot in terris unq̃ fuerūt, & sunt hoīes, ab huius sacramēti usu arcebant. Nā si hoc agitur, ut nostrā à nobis dignitatē petamus, actū de nobis est. Ruina tm̄ & cōfusio nos manet. Totis licet uiribus adnitamur, nō aliud proficiemus, nisi ut tū demū ꝗ indignissimi futuri simus, cū de quęrenda dignitate maxime laboratū à nobis fuerit. Quo huic ulceri mederēt, modū excogitarūt acq̃rendę dignitatis. Vt quantū in nobis est, examine habito, reposcitaq; à nobis factæ oīm ratione, cōtritiōe, cōfessione, satisfactiōe, nostrā indignitatē expurgemus: quæ expiandi ratio, qualis sit, dictū est, ubi erat aptior dicendi locus

Quod ad præsens institutum attinet: dico hæc nimium esse ieiuna euanidaque solatia, consternatis deiectisque conscientijs, & peccati sui horrore perculsis. Nam si Dominus, interdicto, neminem in cœnę suæ participationem admittit, nisi iustum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iustitiæ securum reddat, quam à Deo requiri audit. Vnde uerò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse, qui fecerunt quod in se est? Quod si etiam ita esset, quando tamen erit, ut spondere quis sibi audeat, fecisse quod in se erat. Ita cũ nulla certa nostræ dignitatis securitas proponatur: maneret tamen semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur, iudicium sibi manducare & bibere, qui indigne manducant & bibunt: Nunc indicare promptum est, qualis sit doctrina, & à quo autore profecta sit, quæ miseros peccatores huius sacramenti consolatione sic orbat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelij delitiæ nobis proponebantur. Certe diabolus nullo maiori compendio homines perdere poterat: quàm sic eos infatuando, ne gustum & saporem talis alimenti perciperent, quo eos optimus pater cœlestis pascere uoluerat. Ne igitur in huiusmodi cõfusionem & præcipitium ruamus, meminerimus has sacras epulas ęgrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, siqui reperiri possent, nullum afferrent operæ precium. Nam cum in illis Christus nobis in cibum detur, intelligimus nos, sine ipso, tabescere, liqui, deficere. Deinde cum in uitam detur, intelligimus nos, sine ipso, in nobis plane mortuos esse. Quare ea est dignitas, quam unam & optimam afferre Deo possumus: si nr̃am ei uilitatem, & (ut ita loquar)indignitatem offeramus, ut sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, ut nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, ut ab ipso erigamur: si nos accusemus, ut ab ipso iustificemur. Præterea, si ad eam, quam in sua cœna nobis commendat, unitatem adspiremus, & quemadmodum nos omnes, unum in seipso esse facit: ita unam omnium animam, cor unum, linguam unam nobis omnibus optemus: hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes perturbabunt: Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorum sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini digne manducaremus? Magis cogitabimus, nos pauperes, uenire ad benignum largitorem: ægros, ad medicum: peccatores, ad saluatorem. Dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipue constare: quæ omnia in Deo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, Et ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit, ut ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest.

Alij nobiscum in hoc consentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamen ipso dignitatis longe aberrarũt. fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parem ei, qua nobiscum Christus egit. At eo ipso omnes ab huius cœnę sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo, nisi indigne, acciperet: quando ad unum omnes rei conuictique suæ imperfectionis tenerentur, Et sane nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuit: eam perfectionem in recipiendo sacramento requirere, quæ sacramentum irritum superuacuumque faciat, quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus: ad uellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum, fidei & charitatis effectum.

Quæ de sacramento hoc hactenus disseruimus, abunde ostendunt, non institutum ideo fuisse, ut semel quotannis acciperetur, idque perfunctorie, ut nunc publice moris est: uerum, quo frequenti in usu Christianis omnibus esset, ut frequenti memoria passionem Christi repeterent. Qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis canendam, bonitatemque eius prædicandam hortarentur, et quæ postremo mutuam charitatem alerent: & sibi etiam inter se testificarentur cuius copulam in unitate corporis Christi uiderent. Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, uelut data & accepta tessera, alter alteri nos uicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, ut ne quid admittat nostrum quispiam, quo fratrem lædat: ne quid prætermittat, quo eum iuuare possit, ubi necessitas postulet. Talem fuisse ecclesiæ Apostolicæ usum Lucas in actis commemorat, cum fideles ait perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, ut nullus ecclesiæ conuentus fieret sine uerbo, orationibus, participatione cœnæ, & eleemosinis. Hũc & apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo conijcere licet. Et sane hæc consuetudo, quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinũ eius decreti fuisse autorem. quod tale fuisse mihi non persuadeo, quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non forte pessime ecclesiæ consulebat, ut tum erant tempora. Minime enim dubium est, quin tum sacra cæna proponeretur fidelibus, quoties in cætum conuenirent, quin bona eorum pars communicaret. Sed cum uix unquam eueniret, ut omnes simul communicarent: esset uero necesse, eos, qui permixti erant prophanis & idololatris, externo aliquo symbolo fidem suam testari: diem illum, ordinis & politiæ causa, uir sanctus statuerat: quo totus Christianorum populus fidei confessionem, participatione cœnę Domini, ederet. Cæterum nihilo propterea rarius communicare desinebant. Quando non ita multo ante institutum ab Anacleto fuerat, ut omnes quotidie Christiani communicarent. Verum probum alioqui Zepherini institutũ male detorsit posteritas, cum certa lex de una quotannis communicatione posita est: qua factum est, ut ferè omnes, cum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchre defuncti, in utramque aurem securi dormiant. Longe aliter factum oportuit. singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Christianorum cœtui mensa Domini, declarandæ promissiones, quæ nos in ea spiritualiter pascerent: nullus quidem necessitate cogendus: sed cohortandi omnes, & stimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, ut famelici, ad tales lautitias conuenissent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, diabolice intrusam hanc consuetudinem: quę dum unum anni diem præscribit, in totum annum socordes reddit,

Acto. 2.

Zepher.

Ex eadem prodijt officina & altera constitutio, quæ dimidiam cœnæ partem meliori populi DEI numero uel furata est, uel eripuit. nempe, symbolum sanguinis, quod laicis & prophanis (his scilicet titulis Dei hereditatem insigniunt) interdictum, paucis rasis & unctis in peculium cessit. Edictum æterni Dei est, ut omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare, & abrogare audet, edicens, ne omnes bibant. Ac quane ratione aduersus Deum suum pugnent tales legislatores, periculo ostendunt,

Matth. 26.

tendunt,quæ accidere possent,si omnibus passim exponeretur sacer hic ca
lix. Ac si ab æterna Dei sapientia prospecta ea, & animaduersa non essent.
Deinde argute scilicet, ratiocinantur, unum pro duobus esse satis. Nam
si corpus est, inquiunt, totus Christus est,qui à suo corpore iam diuelli nõ
potest. Ergo & corpus sanguinem complectitur. En sensus nostri cum
Deo consensum, ubi uel tantillum laxis habenis, lasciuire ferocireq; cœ-
pit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum
ostendit, sanguinem uocat. Humanæ rationis audacia contra reclamat, Matth. 141
panem esse sanguinem, uinum esse corpus, Ac si Dominus nulla causa, Luc. 24.
corpus suum à sanguine, & uerbis, & signis, distinxisset: & unquam fan- Ioan. 18.
do auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem ap-
pellari.Sane, si designare se totum uoluisset, dicere poterat. Ego sum:qua
liter loqui in scripturis consueuit.non autem,hoc est corpus meum,hic est
sanguis meus. Equidem scio, satanæ ministros,ut solenne illis est scriptu
ras ludibrio habere,hic ludere & cauillari:solos Apostolos in huius cœnę
participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificorum ordinem al
legisset & cooptasset. Velim tamen mihi ad quinq; postulata responde-
ant, quibus elabi non poterunt, quin facile cum suis mendacijs reuincan-
tur. Primum, quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem , tam alie-
nam à uerbo Dei? Scriptura duodecim recenset,qui accubuerint cum Ie-
su:sed non ita Christi dignitatem obscurat, ut sacrificos eos appellet. De
quo nomine postea suo loco. Et si duodecim tum dedit, præcepit tamen
ut sic facerent. nempe ut sic inter se distribuerent.Secundo cur meliore illo
seculo, ab Apostolis ad mille usq; annos postea,sine exceptione,omnes fie
bant utriusq; symboli participes? ignorabat ne uetus ecclesia, quos Chri-
stus conuiuas, ad cœnã suam admisisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit,
hic restitare,& tergiuersari. Ecclesiast. histo. lib. 6. cap. 34. Tri . hist. lib. 9.
cap. 30. Chrisosto . ad Innocen. pap. de exilio suo. Augustinus episto. 107.
& priore ad Ioan. Hieroni. in Sophoniam . Tertul. lib . de resurrectione
carnis. Cypria. sermo. 5. de lapsis & cœna Domini. Epist. lib 1. epistola. 2.
Extant Ecclesiasticæ historiæ, extant ueterum libri, qui aperta huius rei te
stimonia suggerunt. Tertio, cur de pane simpliciter dixit , ut ederent:de
calice, ut omnes biberent? ac si satanæ calliditati ex destinato occurrere
uoluisset. Quarto, si sua cœna Dominus solos sacrificos, ut ipsi uolunt,
dignatus est, quis unquam hominum ausus esset, uocare in participatio-
nem extraneos, qui à DOMINO exclusiessent? & participationem
quidem eius doni, cuius penes se potestas non esset: nullo eius manda-
to, qui solus dare poterat. Imò qua id fiducia hodie usurpant, ut plebe-
culæ symbolum Christi corporis distribuant , si nullum habent Domini
uel mandatum , uel exemplum ? Quinto , an mentiebatur Paulus ,
cum dicebat Corinthijs, se accepisse à DOMINO quod illis tradiderat? 1.Corin. 11.
Nam postea traditionem declarat , ut omnes promiscue utriq; symbo-
lo communicarent . Quòd si à DOMINO Paulus acceperat, omnes
sine discrimine admittendos , uideant à quo acceperint , qui uniuer-
sam pœnè Dei plebem abigunt : quando iam DEVM autorem præ-
tendere non possunt, apud quem non est, est & non . Et adhuc tales
abominationes nomine Ecclesiæ prætextimus , & hoc prætextu defen-
dimus ? quasi uerò aut isti antichristi, Ecclesia sint, qui CHRISTI
doctrinam & institutiones tam ex facili proterunt , dissipant, abrogant:

aut

aut Apostolica ecclesia, ecclesia non fuerit, in qua tota uis religionis efflo ruit.

His & similibus inuentis conatus est satan, uelut offusis tenebris, sacram Christi cœnam infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in ecclesia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, cum signum extulit, quo non modo obscuraretur & perùerteretur: sed penitus oblitera & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret. Nempe cum pestilentissimò errore totum pœnè orbem occæcauit, ut crederet missam sacrificium & oblationem esse ad impetrandam peccatorum remissionem Quomodo initiò dogma istud acceperint saniores scholastici, nihil moror. Valeant ipsi cum spinosis suis argutijs: quæ utcunque cauillando defendi queant: ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus, quod nihil quam cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo ualere iussis cõgredi me hic lectores intelligant cum ea opinione, qua Romanus Antichristus ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt. Quam altas radices fixerit hæc pestis, scio: quanta sub specie boni lateat, ut nomen Christi præferat: ut uno missæ nomine, totam fidei summam complecti se multi credant. Sed ubi, uerbo Dei clarissime comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & splendidam missam, insigni contumelia Christum afficere, crucem eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum, qui ex ea nobis proueniebat, tollere: sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & dissipare: an erunt ullæ tam profundæ radices, quas non ualidissima hæc securis, Verbum inquam, Dei euellat? An ulla tam speciosa facies, sub qua latens malum lux hæc non prodat? Ostendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Christo irrogari. Sacerdos enim & pontifex à patre consecratus est, non ad tempus, quomodo illi in ueteri testamento constituti leguntur: quorum, cum uita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat. Quare & successoribus opus erat, qui subinde in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, uicarium substitui minime necesse est. Itaque à patre designatus est sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchizedech, ut æternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchizedech ante multo figuratum fuerat. quem ubi scriptura semel induxit sacerdotem Dei uiuentis, nunquam postea meminit: ac si nullum uitæ finem habuisset. Hac similitudine Christus secundum eius ordinem sacerdos dictus est. Iam uero qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est: quos Christo, uelut successores & uicarios, subrogant. Qua subrogatione, non modo Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera patris deturbare ipsum conantur, in qua sedere immortalis non potest, quin simul æternus sacerdos maneat. Neque causificetur, non suffici suos sacrificulos Christo, quasi demortuo: sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotij, quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortius constringuntur, quàm ut sic elabi possint. nempe, alios plures factos esse sacerdotes, quia morte impedirentur permanere. Christus ergo, qui morte non impeditur, unus est: nec consortibus indiget.

Heb. 5. 7. 9. & 10.

Psal. 110.

Gen. 14.

Heb 7.

Altera missæ uirtus proposita erat, quod Christi, crucem & passionem obruit & opprimit. Hoc quidem certissimum est, nam si Christus in cruce semetipsum

ce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionem nobis quæreret: haud dubie uis atq; efficacia eius sacrificij nullo fine perstat. Aliòqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus, quam de bobus & uitulis qui sub lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillę, quòd sæpius iterabantur. *Heb. 9.* Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce præstitit, purgationis æternæ uim defuisse fatendum erit: aut uno semel sacrificio Christum, in omnia secula, defunctum esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum *Heb. 9. & 10.* hunc pontificem Christum semel, per immolationem sui, apparuisse, sub consummationem seculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse, per oblationem corporis Iesu Christi, semel. Item, Christum una oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiam subnectit. Acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua uoce, & inter ultimos spiritus edita, Christus significauit: cum dixit, Consummatum est. *Heb. 10. Ioan. 19.* Solemus extremas morientium uoces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur uno suo sacrificio perfectum esse & impletum, quicquid in salutem nostram erat. Nos huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculente adeò commendauit, quasi imperfecto, innumera quotidie assuimus. Quando sacrosanctum Dei uerbum non affirmat modo, sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius uim æternam permanere: qui aliud postulant, nonne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis? At uerò missa, quæ hac lege tradita est, ut millies centena sacrificia in singulos dies peragantur: quò spectat, nisi ut Christi passio, qua unicam hostiam se patri obtulit, sepulta submersaq; iaceat? Quis, nisi cœcus, non uideat, satanæ audaciam fuisse, quæ ueritati adeò aperte ac dilucide obluctaretur? Nec me latet, quibus præstigijs hāc suam fraudem prætexere soleat pater ille mendacij: Non uaria esse, nec diuersa sarcificia, sed unum idem sæpius repeti. Verum tales fumi nullo negocio discutiuntur. Tota enim disputatione contendit Apostolus, non modo nulla alia esse sacrificia, sed unum illud semel oblatum fuisse nec amplius iterandum. Sed operæprecium est audire, quo fundamento missarium sacrificium fulciant. *Malac. 1.* Nam huc Maleaci uaticinium trahūt, quo pollicetur Dominus futurum, ut incensum per orbem uniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Quasi uerò nouum sit aut insolitum prophetis, cum de gentium uocatione loquuntur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo legis ritu designare. q̄ familiarius seculi sui hominibus indicarent, in ueram religionis participationem esse uocandas. Qualiter etiam in uniuersum rerum ueritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Dominum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia, qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia & uisiones ponunt. huius tamen rei, quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori solicitus. Quāquam in hoc quoq; misere hallucinantur, quod nullum agnoscunt sacrificium, nisi missarium. cum reuera nunc sacrificent Domino fideles, & mūdam offerant oblationem, De qua mox dicetur.

Nunc descendo ad tertias missæ partes, ubi explicandum est, quomodo ueram et unam mortem Christi obliteret, et ex hominū memoria excutiat.

Nam

Heb. 9. Nam ut inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ita etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione, & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamento, qui uariare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid uerò est missa, nisi nouum & prorsus diuersum testamentum? Quid enim? An non singulæ missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionē promittunt? ut iā tot sint testamenta, quot missæ. Veniat ergo rursum Christus, & altera morte nouum hoc testamentum, uel potius infinitis mortibus innumera missarum testamenta rata faciat. An non igitur uerum principio dixi, unicam & ueram Christi mortem obliterari per missas? Quid? quòd eò directe spectat Missa, ut rursum, si fieri possit, trucidetur Christus? Nam ubi testamentum est, inquit Apostolus, mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam, quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum.

Heb. 9. Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mūdi. Fateor esse illis in promptu respōsum, quo nos etiam calumniæ notant. Aiunt enim sibi obijci, quod nec cogitarunt unquam, ac ne possint quidem. Nos uero scimus, mortem ac uitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus. Tantum ostendere animus est, quale absurdum consequatur, ex impio ac scelesto eorum dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demonstro.

Iam quartum missæ munus tractandum, ut scilicet fructum, qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripiat: dum, ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, ubi nouā in missa redemptionem uiderit? Quis peccata sibi remissa confidat, ubi nouam remissionem uiderit? Neq; euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert, quàm si iactet, ea lege nos à Christo redemptos esse, ut nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanę ministris doctrina sparsa est: & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur. nos, cū Christum patri in missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest, nisi ut sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores?

Ad coronidem nunc uenio: nempe, sacram cœnam, qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatamq; reliquerat, erecta missa, è medio sublatam, inductam, & deperditam. Siquidem cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium missæ precium Deo numerare fingitur, quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare, & accipere: tantum à sacramento sacrificiū differt. Atq; hæc quidem miserrima hominis ingratitudo est, quòd ubi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratieq; agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel duntaxat restitutos in uitam: sed assidue uiuificari, quia tunc omnes nostrę salutis numeri impleti sint, Missæ sacrificium longe aliam cantilenam canit

canit: Christum oportere quotidie sacrificari, ut aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communione doceret, qua simul omnes coheremus in Christo Iesu. Hanc communitatem dissoluit ac distrahit missæ sacrificium. Postquàm enim error inualuit, oportere esse sacerdotes, qui pro populo sacrificarent, quasi relegata esset ad eos cœna, desijt iuxta Domini mandatum fidelium Ecclesiæ communicari. Aditus missis priuatis est patefactus, quæ excõmunicationem quandam magis referrent, quàm cõmunitatem illam à Domino institutam: cũ sacrificulus suam uictimam seorsim uoraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatã uoco, ne quis fallatur, siue boatu & uociferatione personet, siue murmure tantum & susurris strideat. Quando utrunque genus cœnæ participationem ex Ecclesia tollit. Verum antequàm finem dicendi faciam, missarios nostros doctores interrogo, cum sciant potiorẽ esse Deo obedientiam, quàm uictimas: & magis poscere, ut uoci suæ auscultetur, quàm ut sacrificia offerantur, quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptã credant: cuius nullum illis cõstat mandatum, & quam ne una quidẽ scripturæ syllaba probari uident. Præterea cum Apostolum audiant dicentem neminem sibi nomẽ atque honorem sacerdotij usurpare, nisi qui uocatus est, ut Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse patris uocationi: aut sacerdotij sui autorem DEVM institutoremque proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem, nõ uocati, impro ba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidẽ literę obtendere possunt quo suo sacerdotio patrocinentur. Quorsum igitur sacrificia euanescent, quæ sine sacerdote offerri non possunt? 1.Reg.15. Hebr.5.

Quid superest, nisi ut cæci uideant, surdi audiant, pueri ipsi intelligant hanc Missæ abominationem, quę in calice aureo propinata, omnes reges terræ & populos, à summo usque ad nouissimum, sic inebriauit, sic percussit sopore ac uertigine, ut brutis ipsis stupidiores, proram & puppim suæ salutis in hac una exitiali uoragine statuerent. Certe nulla unquam ualidiore machina Sathan incubuit ad oppugnandum expugnandumque Christi regnũ. Hæc est Helena, pro qua ueritatis hostes tanta hodie rabie, tanto furore, tãta atrocitate digladiantur. Et uere Helena, cum qua spirituali fornicatione quæ omnium est maxime execrabilis, sic fornicantur. Non hic uel minimo digito attingo crassos illos abusus, quibus sacræ suę Missę prophanatam puritatẽ prætendere possent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm sordidos quæstus faciant suis missationibus, quanta rapacitate auaritiam suam expleant. Tantum indico, idque paucis & simplicibus uerbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ sanctitas: ob quam adeo spectabilis esse, tantaque in ueneratione haberi aliquot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit: & illas obscœnas sordes, quæ ante oculos oraque omnium uersantur, admiscere nolo: ut omnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua maxime uenditari potest, integritate acceptam, sine suis appendicibus, à radice ad fastigium, omni genere impietatis, blasphemiæ, idololatriæ, sacrilegij scatere.

Porro ne quis rixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam: quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificij

uocabulũ ad ſacras oẽs ceremonias & religioſas actiones extendũt,qua ra
tione id faciant,non uideo.Nos perpetuo ſcripturæ uſu, ſacrificium appel
lari ſcimus,quod Græci nunc θυσίαν,nunc πρόσφοραν dicunt.Quod genera-
liter acceptum complectitur,quicquid omnino Deo offertur. Quare di-
ſtinguamus oportet:ſic tamen ut hæc diſtinctio anagogẽ à ſacrificijs legis
Moſaicæ habeat,ſub quorum umbris uniuerſam ſacrificiorum ueritatem
populo ſuo repręſentare uoluit Dominus.Illorum autem quanquam ua-
riæ fuerunt formæ,tamen ad duo membra referri omnes poſſunt. Aut e-
nim pro peccato fiebat oblatio,quadam ſatisfactionis ſpecie, qua noxa co
ram Domino redimebatur.Aut ſymbolum erat diuini cultus, religioĩsq
teſtificatio,nunc uice ſupplicationis,ad fauorem Dei poſtulandum, nunc
gratiarum actionis,ad gratitudinem animi pro acceptis beneficijs teſtan-
dam:nunc pro ſimplici pietatis exercitatione,ad renouandam fœderis ſan
ctionem.Ad quod poſterius membrum holocauſta & libamenta, oblatio
nes,primitiæ,pacificæ,uictimæ pertinebant.Proinde & nos in duo genera
diſtribuamus:ac alterum,docendi cauſſa,uocemus λατρευτικόν & σεβασμιόν
quoniam ueneratione cultuq; Dei conſtat, quem illi fideles & debent &
reddunt,uel ſi mauis εὐχαριστικόν,quandoquidem à nullis Deo exhibetur,
niſi qui immenſis eius beneficijs onuſti,ſe totos cum actionibus ſuis omni
bus repẽdunt. Alterum propitiatorium,ſiue expiationis.Eſt autem expia
tionis ſacrificium,cui propoſitum eſt,iram Dei placare,ipſius iuſtitiæ ſatis
facere,eoq; peccata abluere & abſtergere:quo peccator eorum ſordibus re
purgatus & in iuſtitiæ puritatem reſtitutus,in gratiam cum Deo ipſo rede
at. Sic uocabantur in lege uictimæ,quæ pro peccatis expiandis offereban
tur:non quòd reconciliandæ Domini gratiæ,aut delendæ iniquitati pares
forent:ſed quòd uerum huiuſmodi ſacrificium adumbrarent:quod tan-
dem ab uno Chriſto reipſa peractum fuit. Ab ipſo autem uno,quia ab alio
nullo poterat. Et ſemel quòd illius unius à Chriſto peracti efficacia & uis
æterna eſt, ut ſua ipſe uoce teſtatus eſt, cum dixit perfectum eſſe & imple-
tum: hoc eſt, quicquid reconciliandæ patris gratiæ,impetrandæ peccato-
rum remiſsioni,iuſtitiæ,ſaluti,neceſſarium erat,id totum unica illa ſua ob
latione præſtitum & conſummatum,adeoq; nihil deeſſe, ut nullus poſtea
locus alteri hoſtiæ relinqueretur.

Quamobrem conſtituo, ſceleratiſsimum probrum, & non feren-
dam eſſe blaſphemiam in CHRISTVM, & ſacrificium quo per
mortem ſuam, in cruce pro nobis defunctus eſt: ſi quis, repetita ob-
latione,de redimenda peccatorum uenia,de propitiando Deo, & obtinen
da iuſtitia cogitet.At quid aliud miſſando agitur, niſi ut nouæ oblationis
merito,paſſionis Chriſti fiamus participes? Et ne ullus eſſet inſaniendi mo
dus,parum eſſe putauerunt,ſi dicerent cõmune ex ęquo fieri ſacrificiũ pro
tota eccleſia: niſi adderent,ſui arbitrij eſſe,huic aut illi, cui uellent, peculia
riter applicare. Vel potius cuicunq; q talẽ ſibi mercẽ numerato precio eme
re uellet. Porrò,quoniam ad Iudę taxationem accedere non poterant, ut
tamen uel aliqua nota autoris ſui exemplum referrent,numeri ſimilitudi
nem retinuerunt. Vendiderat ille 30. argenteis: Hi triginta nummulis æ-
reis uendunt, ſed ille, ſemel:hi, quoties emptor occurrit. Hoc ſenſu &
ſacerdotes eſſe negamus:nempe qui tali oblatione apud DEVM pro po
pulo intercedant, qui propitiato Deo peccatorum expiationẽ peragant.
Nam

Nam Christus, unicus est noui testamenti pontifex & sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa & terminata. Et si nihil scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus abrogatis illis ueteribus nullum instituit, manet inuictum Apostoli argumentum: Neminem sibi honorem usurpare, nisi qui à Deo uocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audēt se Dei uiuentis sacerdotes appellare?

Sub altero sacrificij genere, quod εὐχαριστικὸν diximus, continentur oīa charitatis officia, quibus dum fratres nostros complectimur, Dominum ipsum in membris suis honoramus: omnes nostræ preces, laudes, gratiarū actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neq; enim satis est, si externæ nostræ actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primo, Deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi cōuenit: ut quicquid in nobis est, gloriæ eius seruiat, & eius magnificentiam spiret. Hæc sacrificij species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificādo duntaxat & exaltando Deo uersatur. Siquidem gratum acceptumq; Deo esse non potest, nisi ex eorum manu, qui iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde reconciliati iustificati fuerint. Est autem adeo Ecclesiæ necessaria, ut abesse ab ea nō possit. Itaq; æterna futura est, quamdiu stabit populus Dei. Quemadmodum iā ex Propheta superius uisum est: si quidem eo sensu accipere libet uaticinium istud. Quoniam à solis ortu usq; ad occasum, magnum est nomē meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, atq; oblatio munda, quoniam terribile est nomen meum in gentibus, dicit Dominus. Tantum abest ut submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiam uiuentem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum Vbi significāter admodum locutus est, cum hunc esse rationalem nostrū cultum subiecit. Intellexit enim spiritualem colendi Dei ritum, quem carnalibus legis Mosaicæ sacrificijs tacite opposuit. Sic beneficia & communicatio uictimæ appellantur, quibus placetur Deo. Sic Philippensium benignitas, qua Pauli inopiam subleuarant, hostia bonæ fragrantiæ, sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ. Et quid multa persequor? Subinde enim in scripturis recurrit hęc scribendi forma. Quin etiam dum adhuc sub externa legis pædagogia Dei populus continebatur. Satis tamen exprimebant Prophetæ subesse illis carnalibus sacrificijs ueritatem, quæ Christianæ Ecclesię cum Iudaica gente cōmunis est. Qua ratione precabatur Dauid, ut oratio sua, sicut incensum in conspectū Dei ascenderet. Et Oseas gratiarum actiones dicebat, uitulos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nuncupat. Quem Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse uocat, & interpretatur fructum labiorum confitentium nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest cœna Domini, in qua dum eius mortem annunciamus, & gratiarum actionē referimus, nihil aliud q; offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium, nuncupamur omnes Christiani: quòd per Christum offerimus illam de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neq; enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore in conspectum Dei apparemus. Christus est, quo mediatore in-

Malach. 1. Roma. 12. Hebr. 13. Philip. 4. Psal 141. Oseæ. 14. Heb. 13. 1. Pet. 2. Heb. 13.

tercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille pontifex noster, qui in san-
ctuarium cœli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria
Apo. 1. nostra imponimus. In illo audemus, quicquid audemus. Ille, inquam,
est qui nos patri regnum ac sacerdotes fecit.

Si quis ueterum autoritate contendat, aliter intelligendum esse, quod
in cœna peragitur sacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter re-
sponsum sit. Si de approbando sacrificij commento, quale in missa con-
finxerunt papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio ueteres nequaquam patroci-
nari, qui omnes uno ore clarissime docent, hic memoriam unici sacrificij
duntaxat celebrari. Neque diffitemur, quin ita nobis proponatur Chri-
sti immolatio, ut crucis spectaculum pœne ob oculos statuatur. Quali-
Galat. 3. ter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum
illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia ueteres quoque illos ui-
deo alio hanc memoriam detorsisse, quàm institutioni Domini conueni-
bat, quod nescio quam repetitę, aut saltem renouatæ immolationis faci-
em eorum cœna præ se ferebat: nihil tutius pijs pectoribus fuerit, quàm
in pura simplicique DEI ordinatione acquiescere. Equidem cum pi-
um atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos
uideam, neque deprehendam uoluisse unico DOMINI sacrifi-
cio uel minimum derogare: ullius impietatis damnare eos non sustineo.
Excusari tamen non posse arbitror, quin aliquid in actionis modo pecca-
uerint. Imitati sunt enim propius iudaicum sacrificandi morem, quàm
aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est prę-
postera illa anagoge, in qua merito eos quis redarguat: quòd non conten-
ti simplici ac germana Christi institutione, ad legis umbras nimis deflexe-
runt. Si quis diligenter expendat: hoc discrimen inter Mosaica sacrificia,
& eucharistiam nostram uerbo Domini statui obseruabit. Quod cum il-
la eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repręsentarint, quæ
nobis in cœna hodie exhibetur: diuersa tamen fuerit repręsentationis spe-
cies. siquidẽ illic sacerdotes leuitici, quod peracturus erat Christus sacri-
ficium, iubebantur figurare, sistebatur hostia quæ uicem ipsius Christi
subiret. Erat altare, in quo immolaretur. sic denique gerebantur omnia
ut ob oculos poneretur sacrificij effigies, quod Deo in expiationem offer-
retur. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit.
Nempe ut fructum oblati sibi à filio sacrificij ad populum fidelem trans-
mittat. Mensam ergo nobis dedit, in qua epulemur; non altare, super
quod offeratur uictima. Non sacerdotes consecrauit, qui immolent sed
ministros, qui sacrum epulum distribuant. Quò sublimius est ac sancti-
us mysterium, eo religiosius ac maiore reuerentia tractari conuenit. Er-
go nihil tutius, quam ut ablegata omni humani sensus audacia, in eo so-
lo quod scriptura tradit, hæreamus. Et certe si cogitamus, Domini non ho-
minum cœnam esse, nõ est cur ulla hominum autoritate uel annorum prę-
scriptione patiamur nos ab illa uel latum unguem dimoueri. Itaque A-
1. Cor. 11. postolus, dum uult eam uitijs omnibus repurgare, quæ iam in Corin-
thiorum Ecclesiam irrepserant, quæ ad id expeditissima uia erat, ad unicã
illam institutionẽ prouocat, unde perpetuã esse petendam regulã ostẽdit.

Habent lectores in compendium collecta ea fere omnia, quæ scitu de
duobus istis sacrmentis referre duximus. quorum usus, à primordio noui
testamenti ad consummationẽ usq; seculi, Christianę ecclesiæ est traditus.

Vtilis

Vt scilicet baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initia
tio: Cœna uero, assiduum uelut alimentum, quo Christus fidelium suorũ
familiam spiritualiter pascit. Quare, ut non nisi unus est Deus, una fides, Ephe.4.
unus Christus, una ecclesia eius corpus. Ita baptismus nõ nisi unus est, nec
sæpe iteratur. Cœna autem subinde distribuitur, ut intelligant se Christo
assidue pasci, qui semel in Ecclesiam allecti sunt. Præter hæc duo, ut nullũ
aliud à Deo institutum est: ita nec ullum agnoscere debet fidelium Eccle-
sia. Rem enim non esse humani arbitrij, erigere ac statuere noua sacramen
ta, facile intelliget, qui meminerit, quod supra satis plane explicatum fuit:
sacramenta in hoc à Deo posita esse, ut de aliqua eius promissione nos e-
doceãt, & bonam erga nos uoluntatem nobis testificentur. Qui præter ea Iesa.40.
cogitet, nullum fuisse Deo consiliarium, qui nobis certum aliquid de eius Rom.11.
uoluntate spondere possit, aut certiores securosq́ reddere, quo sit in nos af
fectu, quid dare quid negare uelit. Simul nanq́ constituitur, neminem sig
num proponere posse, quod eius uoluntatis & promissionis alicuius testi
moniũ futurum sit: solus ipse est, qui signo dato, de se apud nos testari po-
test. Dicam breuius, & forte rudius, sed apertius. Sacramẽtum, sine salutis
promissione esse nunquàm potest. Omnes homines in unum simul coacti
nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aute-
rigere sacramentum. His ergo duobus cõtenta sit Christiana Ecclesia, nec
modo nullum aliud tertium ad præsens admittat, aut agnoscat: sed ne ap-
petat quidẽ, aut expectet, ad consummationem usq́ seculi. Nam q̃ diuersa Exod.14.
aliquot iudæis, pro uaria temporum inclinatione, præter sua illa ordina- & 17.
ria data sunt (ut Man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac 1.Cor.10.
uariatione admonebantur, ne talibus figuris insisterent, quarum sta- Nume.21.
tus parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo Ioan.3.
interitu, nulloq́ fine perstaret. Alia longe ratio nobis est, quibus reuelatus Coloss.2.
est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absconditi,
tanta affluentia & ubertate, ut nouã aliquam accessionem ad hos thesau-
ros sperare, uel postulare, uere Deum tentare sit, & aduersum nos prouo-
care. Vnum duntaxat Christum esurire, quærere, spectare, discere, edisce-
re, nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit, quo gloriam regni sui do 1.Cor.15.
minus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandum osten- 1.Ioan.3.
det. Atq́ hac ratione nostrum hoc seculum in scripturis, per nouissimam
horam, nouissimos dies, nouissima tempora, designatur. ne quis uana no-
uæ alicuius aut doctrinæ, aut reuelationis, expectatione sese fallat. Sæpe- Heb.1.
numero enim, multisq́ modis antea locutus per prophetas, ultimis his die Luc.10.
bus locutus est Dominus in dilecto filio suo, qui solus patrem manifesta-
re potest.

Iam uero, ut hoc hominibus ablatum est, ne noua sacramenta in Eccle-
sia Dei condere possint: ita optandum esset, ijs ipsis quæ à Deo sunt, quam
minimum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atq́ infusa aqua
uinum fugit & diluitur, aspersoq́ fermẽto tota farinæ massa acescit: sic my
steriorum dei synceritas nihil aliud q̃ inquinatur, ubi homo quicq́ de suo
adijcit. Ea tñ uidemus, quantum à Germana sua puritate degenerarint, sa-
cramenta, ut hodie quidem tractantur. Plus satis ubiq́ pompæ, ceremo-
niarum, gesticulationũ: at uerbi Dei interim nulla neq́ ratio neq́ mentio: si
ne quo sacramenta etiam ipsa, sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ

ipsæ à Deo institutæ, in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam oppressę iacent. Quantum in baptismo aspicitur, quod unum illic lucere & spectari debuerat: nempe, baptismus ipse. Cœna prorsus sepulta est, cum uersa fuit in missam, nisi quod semel quotannis, sed concerpta & dimidiata laceraque forma, uisitur. At quanto satius erat, quoties baptisandus aliquis esset, in cœtum fidelium ipsum repręsentari, & tota Ecclesia, uelut teste spectante, & orante super eum, DEO offerri: recitari fidei confessionem, qua sit instituendus catechumenus: enarrari quæ in baptismo habentur promissiones: catechumenum baptisari in nomen patris & filij & spiritus sancti: remitti demum cum precibus & gratiarum actione: Sic nihil omitteretur, quod ad rem faceret: & una illa ceremonia, quæ à Deo autore profecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissime effulgeret. Cæterum mergatur ne totus qui tingitur, an infusa, tantum aqua aspergatur, minimum refert, sed id pro regionum diuersitate Ecclesijs liberum esse debet. Quanquam & ipsum baptisandi uerbũ mergere, significat, & mergẽdi ritum ueteri Ecclesiæ obseruatum fuisse cõstat. Quantum ad sacram cœnam attinet sic administrari decentissime poterat, si sæpissime, & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesię. Initium aũt fieret à publicis precibus, haberetur deinde concio: tum minister proposito in mensa pane & uino, institutionem cœnæ referret, deinde promissiones enarraret, quæ in ea nobis relictæ sunt, simul eos omnes excommunicaret, qui interdicto Domini ab ea arcentur. Postea oraretur, ut qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoq; ad id suscipiendum, fide & animi gratitudine erudiret & formaret. Et quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. Hic uero aut canerentur psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine, fideles sacrosanctis epulis communicarent: ministris panem frangentibus & poculum prębentibus. finita cœna exhortatio haberetur, ad synceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos. Postremo gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace. In manum accipiant fideles, nec ne: inter se diuidant, an singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azimus: uinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est, ueteris Ecclesiæ ritum fuisse, ut omnes in manum acciperent. Et CHRISTVS dixit, diuidite inter uos. Fermentatum & uulgarem panem fuisse, ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historiæ: qui primus azimo pane delectatus est: qua id ratione, non uideo nisi ut plebis oculos nouo spectaculo in admiratione traheret, magis quàm ut animos proba religione institueret. Omnes obiuro, qui uel leui aliquo pietatis studio tanguntur, an non euidenter perspiciant, & quanto preclarius Dei gloria hic resplendeat, & quanto affluentior spiritualis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & histrionicis nugis quæ nullũ alium usum afferunt, nisi ut stupentis populi sensum fallant: Id populum religione contineri uocant, cum superstitione stolidus & infatuatus quouis trahitur. Si quis uetustate tueri huiusmodi inuentiones uelit, nec ipse ignoro, quã

uetustu

uetuftus fit chrifmatis & exufflationis in baptifmo ufus, quàm non longe ab ætate Apoftolorum cœna Domini tacta rubigine fuerit. Sed ifthæc fcilicet humanæ confidentiæ procacitas eft: quæ fe continere nequit, quin femper in Dei myfterijs ludat & lafciuiat. Nos uerò meminerimus, tanti eſſe Deo uerbi fui obedientiam, ut in ea & angelos fuos, & orbem uniuerfum iudicare nos uelit. Galat. 1.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

Caput. XIII.

RACTANDVM nunc de Chriftiana libertate: cuius explicatio prætermitti minime ab eo debet, cui fummam euangelicæ doctrinæ compendio complecti, propofitum fit. Eft enim res apprime neceſſaria, ac citra cuius cognitionem, nihil ferè fine dubitatione aggredi confcientiæ audent, in multis hæfitant & refiliunt, femper uariant & trepidant. Sed nos planiorem eius difputationẽ (nam leuiter aliquoties fupra à nobis attacta eft) in hunc locum reiecimus: quia ftatim, atq; iniecta eft aliqua mentio Chriftianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut infani motus furgunt: nifi mature obuiam eatur lafciuis ingenijs iftis, quæ, alioqui optima quæq; peſſime corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnem Dei obedientiam excutiunt, et in effrenatam licentiam fe proripiunt. partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerumq; delectum tolli. Quid hic agamus talibus anguftijs circumfepti? An, Chriftiana libertate ualere iuſſa, huiufmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui (ut dictum eft) nifi ea tenetur: nec Chriftus, nec Euangelij ueritas recte cognofcitur. Danda potius opera, ne adeo neceſſaria doctrinæ pars fupprimatur: & occurratur tamen interim abfurdis illis obiectionibus, quæ inde enafci folent.

Chriftiana libertas in tribus (ut ego quidem fentio) partibus fita eft. prima, ut fidelium confcientiæ, dum fiducia fuæ coram Deo iuftificationis quærenda eft, fefe fupra legem erigant atq; efferant, totamq; legis iuftitiam obliuifcantur: Nam cum lex. (ut alibi iam demonftratum eft) neminem iuftum relinquat: aut ab omni fpe iuftificationis excludimur, aut ab illa nos folui oportet. Ac fic quidem, ut nulla prorfus operum ratio habeatur. Nam qui uel tantillum operum fe afferre debere ad obtinendam iuftitiam cogitat, non poteft modum aut finem præfigere, fed debitorem uniuerfæ legis fe conftituit. Sublata igitur legis mentione, & omni operum cogitatione fepofita, unam Dei mifericordiam amplecti conuenit, cum de iuftificatione agitur: & auerfo à nobis afpectu, unum Chriftum intueri. Non enim illic quæritur, quomodo iufti fimus: fed quomodo iniufti & & indigni pro iuftis habeamur. Cuius rei fi certitudinem aliquam aſſequi

uolunt conſcientiæ, nullum legi dare locum debent. Neq; hinc recte quis
colligat, legem fidelibus ſuperuacaneam eſſe: quos non ideo docere, & ex
hortari, & ſtimulare ad bonum deſinit, tametſi apud Dei tribunal in conſcientijs locum non habet. Hæc enim duo, ut multo diuerſiſſima ſunt,
ita probe diligenterq; ſunt à nobis diſtinguenda. Tota Chriſtianorum ui
ta, quædam pietatis meditatio eſſe debet: quoniam in ſanctificationem uo
Ephes.2. cati ſunt. In hoc ſitum eſt legis officium, ut eos officij ſui admonendo, ad
ſanctitatis & innocentiæ ſtudium excitet. At ubi conſcientiæ ſollicitan
tur, quomodo Deum habeant propitium, quid reſponſuræ ſint, & qua fi
ducia conſtaturæ, ſi ad eius iudicium poſtulentur, ibi non ſubducendum
eſt, quid lex requirat: ſed unus Chriſtus pro iuſtitia proponendus, qui om
nem legis perfectionem ſuperat. In hoc cardine totum fere argumentum
epiſtolæ ad Galatas uertitur. Nam inſulſos eſſe interpretes, qui docent
Paulum in ea pro ceremoniarum tantum libertate pugnare, ex locis argu
Galat.3.5. mentorum probari poteſt. Quales iſti ſunt; quod Chriſtus factus ſit pro
nobis execratio, ut nos ab execratione legis redimeret. item: in libertate,
qua Chriſtus nos liberauit, ſtate: & ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini.
Ecce ego Paulus dico: ſi circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit.
Et qui circumciditur, debitor eſt uniuerſæ legis. Chriſtus uobis ocioſus fa
ctus. Quicunq; per legem iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Quibus certe
aliquid ſublimius continetur, quam ceremoniarum libertas.

Altera, quæ ex ſuperiore illa pendet: ut conſcientiæ non quaſi legis ne
ceſſitate coactæ, legi obſequantur: ſed legis ipſius iugo liberæ, uoluntati
Dei ultro obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus uerſantur,
quandiu ſub legis dominio ſunt: alacri promptitudine in obedientiā Dei
nunquam compoſitæ erunt, niſi huiuſmodi prius libertate donatæ. Exem
plo & breuius & magis perſpicue aſſequemur, quò hæc pertineant. Legis
præceptum eſt, ut diligamus Deum noſtrum ex toto corde, ex tota anima,
ex totis uiribus. Id ut fiat, anima prius oī alio ſenſu & cogitatiōe eſt euacu
anda, cor omnibus deſiderijs expurgandum, uires in hoc unum colligen
dæ & contrahendæ. Qui præ alijs multum progreſſi ſunt in uia Domini,
longiſſime abſunt ab hac meta. Nam etſi Deum ex animo diligunt, & ſyn
cero cordis affectu, multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupa
tam habent carnis cupiditatibus: quibus retrahuntur & ſiſtuntur, quo
minus citato ad Deum curſu pergant. Multo quidem conatu contendūt:
ſed caro partim eorum uires debilitat, partim ad ſeſe applicat. Quid hic
faciant, dum ſentiunt nihil ſe minus, quam legem præſtare? Volunt, ad
ſpirant, conantur: ſed nihil ea, qua decet, perfectione. Si legem intuentur
quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum eſſe uident. Nec eſt
quod ſe quiſq; fallat, colligens, opus eo ipſo non omnino malum eſſe, quia
imperfectum, & ideo quod in eo boni eſt, Deo nihilominus acceptum eſ
ſe. Nam lex, perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem dā
nat. Opus igitur ſuum conſideret, quod pro parte bonum uideri uolebat:
& eo ipſo tranſgreſſionem legis eſſe inueniet, quia imperfectum eſt. En q̄
modo omnia noſtra opera legis maledictioni ſubiacent, ſi ad legis modū
exigantur. Quomodo autem tum ſe alacriter accingerent ad opus infeli
ces animæ, pro quo non niſi maledictionem ſe referre poſſe confiderent:
Rurſum ſi ab hac ſeuera legis exactione, uel potius toto legis rigore libera
te, paterna lenitate ſe à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate
uocanti

uocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui legis iugo adstringuntur, seruis sunt similes: quibus certæ, in singulos dies, operæ à Dominis indicuntur, Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum Dominorum uenire audent, nisi exactus operarum modus constiterit. filij uero, qui liberalius, & magis ingenue à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam uitij habentia, offerre: confisi, suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiamsi minus exacte effecerint, quod uolebant. Tales nos esse oportet, qui certo cõfidamus, obsequia nostra indulgẽtissimo patri probatum iri: quãtulacunq; sint, & quantumuis rudia ac imperfecta: Qualiter etiam per prophetam nobis confirmat. parcam eis, inquit, sicut solet pater filio parcere seruienti sibi, ubi parcere pro indulgere positum constat: cũ simul obsequij meminerit. Neq; hæc fiducia parũ nobis necessaria est, sine qua frustra oĩa conabimur. si quidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum uerè à nobis fiat. Id autem qui possit inter illos terrores, ubi dubitatur, offendatur ne Deus, an colatur nostro opere? Atq; ea causa est, cur auttor epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis patribus bonorũ operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustris est locus in epistola ad Romanos. ubi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari: quia non sumus sub lege, sed sub gratia. Cum enim fideles hortatus esset, ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, neue exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent, tanquam ex mortuis uiuentes, & membra sua, arma iustitiæ Deo: illi uero contra obijcere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentijs, & peccatum in se habitare: subijcit eam consolationem à legis libertate. ac si diceret: Tametsi nondum extinctum peccatũ, nec dũ iustitiã in se uiuere plane sentiant, non esse tñ cur formident, & aĩo deijciant, quasi deũ semp offensum habeant, ob peccati reliqas: qñ per gratiam à lege sint manumissi: ne, eius regula, sua opera examinent. Qui uero peccandum inferunt, quia non simus sub lege: hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare. Malach. 3. Heb. 11. Rom. 6.

Tertia ut nulla rerũ externarũ, q̃ per se sunt ἀδιάφοραι, religione corã deo teneamur: qn eas nũc usurpare, nũc omittere, indifferent liceat. Atq; huius etiã libertatis cognitio per q̃ nobis necessaria est. Quæ si aberit, nulla cõsciẽtijs nr̃is futura est qes, nullus superstitionũ finis. Videmur hodie plerisq; inepti, q disceptationẽ mouemus de libero esu carniũ, de libero feriarũ uestiũq; usu, & similibus (ut illis quidẽ uidet) friuolis nugis. sed plus istis inest momenti, q̃ uulgo credit. Nam ubi semel se in laqueũ conieceruñt cõsciẽtię, lõgum & inextricabilẽ labyrinthũ ingrediunt: uñ non facilis postea exitus patet. Si quis dubitare incœperit. an sibi in linteis, indusijs, sudarijs, mantilibus, lino uti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stuppis incidet dubitatio. Secum enim uolutabit, an non sine mantilibus cœnare possit: an nõ sudarijs carere? Si cui paulo delicatior cibus illicitus uisus fuerit, demũ nec cibarium panẽ, ac uulgaria edulia, tranquillus corã Deo, comedet: dum in mentẽ uenit, se uilioribus adhuc cibis posse corpus sustẽtare. Si in suauiori uino hęsitauerit, deinde nec uappã, cum bona conscientię pace, bibet. postremo nec dulciorẽ, mundiorẽq; alijs aquã attingere audebit. Deniq; eo demũ ueniet, ut sup transuersã (qd dicit) festucã incedere, nefas ducat. Nõ. n. hic bñ certamẽ inchoat, sed hoc cõtrouertit, an his

aut illis

aut illis nos uti Deus uelit: cuius uoluntas consilijs nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusionem abripi necesse est, alios, contempto Deo, & abiecto eius timore, uiam sibi ruina facere, quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione implicitisunt, quoque se uertant, præsentem ubique conscientiæ offensionem uident.
Rom. 14. Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, prophanum accipiens) nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus uerbis res omnes externas libertati nostræ, subijcit, modo eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verum si qua superstitiosa opinio scrupulum nobis inijciat: quæ suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare subijcit: Beatus, qui non iudicat se ipsum, in eo quod probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quod non est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias qui omnia secure nihilominus audendo, se animosiores ostendūt, nonne se tantundem à Deo auertunt? Qui uero aliquo Dei timore penitius afficiuntur, cum & ipsi cogantur multa admittere, auersante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes, quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione. qua tamen sola nobis omnia in usum nostrum sanctificari, testatur Paulus. Intelligo autem
1. Timo. 4. gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum, Dei bona esse intelligunt, quibus utuntur, & Deum in operibus suis laudant. sed cum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquã datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas: nempe, ut Dei donis, nullo conscientię scrupulo, nulla animi perturbatione, utamur, in quem usum nobis à Deo data sunt. qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos largitatem agnoscant.

Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota uis in formidolosis conscientijs, coram Deo, pacificandis posita sit. siue de peccatorum remissione inquietæ sint, ac solicitæ: siue anxię sint, utrum opera imperfecta, & uitijs carnis nostræ inquinata, Deo placeant: siue & rerum indifferentium usu torqueantur. Quare peruerse interpretantur, uel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, ut bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: uel qui nullam esse putant, nisi coram hominibus usurpatam. ideoque in ea utenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur. Nullus fere est, cui sumptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus, luxuriosus splendor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere uelit, qui non sibi in suo nitore mirifice blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiūt, res esse indifferentes. fateor: modo ijs indifferenter quis utatur. Cæterum ubi nimis cupide appetuntur, ubi superbe iactantur, ubi luxuriose effunduntur, ijs uitijs conspurcantur. Inter res indifferentes optime distinguit
Tit. 1. illud Pauli: Omnia munda mundis. coinquinatis autem & infidelibus, ni-
Luc 6. hil mundum, quando polluta est eorum mens & conscientia. Cur enim
Amos. 6. maledicuntur diuites, qui consolationem suam habent, qui saturati
Iesa. 5. sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia cytharam, lyram, tympanum, & uinum habent?

habent? Certe & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum usibus permissæ: imo, Dei prouidentia, distinctæ. Nec uidere, aut sanitari, aut nouas possessiones ueteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut uinum bibere, usquam prohibitum est. Verum istud quidem. sed ubi rerum copia suppetit, in delitijs uolutari, ac se ingurgitare, mentem & animum inebriare præsentibus uoluptatibus, nouisque semper inhiare: hæc à legitimo donorum Dei usu longissime absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant uanitatem & arrogantiam: ut pura conscientia, Dei donis pure utantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi usus regulam. Desit rursum hæc moderatio, plebeiæ communesque delitiæ nimiæ sunt. Nam illud uere dicitur: In burrho & rudi panno, sæpe animum purpureum habitare: interdum sub bysso & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in suo quisque ordine uel tenuiter, uel modice, uel splendide uiuat: ut meminerint omnes se à Deo ali, ut uiuant, non ut luxurientur. ac legem hanc Christianæ libertatis putent, si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, ijs contenti esse. si norint & humiles esse, & excellere. si docti sint ubique & in omnibus, & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Philip. 4.

Errant & in eo plerique, quòd perinde ac si sua libertas incolumis, ac salua non esset, nisi testes haberet homines, promiscue & imprudenter ea utuntur. Qua importuna usurpatione infirmos fratres sæpenumero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non uidetur consistere, nisi per esum carniũ, die ueneris, in eius possessionem uenerint. Quod edunt, non reprehendo: sed exigenda est ex animis falsa isthæc opinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum consequi in hominum conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, quam in utendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt, uescantur ne carnibus, an ouis: rubrisne, an nigris uestibus induantur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamsi posthac carnibus tota uita abstineant, & colorem unum perpetuo ferãt, nõ minus liberi sunt, Imò ideo q̃a liberi sunt, libera cõsciẽtia abstinẽt. Perniciosissime uero labuntur, quòd fratrũ infirmitatem nullius pensi habent: quam sic sustineri à nobis decet, ne q̃d temere admittamus, cũ eius offendiculo. Verum interdum quoque interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et hoc fateor, modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit abijciamus. Dicam hic itaque de scandalis nonnihil, quo in discrimine habenda sint, quæ cauenda, quæ item negligenda: unde postea statuere liceat, quis sit inter homines libertati nostræ locus.

Placet autem uulgaris illa partitio, quæ scandalum, aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum scripturæ, testimonium habet, nec inepte exprimit, quod significat. Si quid importuna aut leuitate, aut lasciuia aut temeritate, non ordine, nec suo loco facias, quo imperiti imbecillesque offendantur: scandalum abs te datum dicetur: quoniam tua culpa factum fuerit, ut eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omnino scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipsius profecta est. Scandalum acceptum uocatur, cum res alioqui non improbe, nec importune admissa, maleuolentia, aut sinistra quadam

animi

animi malignitate, in offensionis occasionem rapitur. Non enim hic datum erat scandalum: sed sinistri illi interpretes, sine causa, accipiunt. Priore illo scandali genere, non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo acerba ingenia & pharisaica supercilia. Quare alterum uocabimus scandalum infirmorum, alterum pharisæorum. ac sic libertatis nostrę usum tēperabimus, ut fratrum infirmorum ignorantiæ, cedere debeat: pharisęorū

Rom.14. austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abunde multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. item: Ne posthac alius alium iudicemus. Verum illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. Et multa in eum sensum: quæ ex eo loco peti satius est, quam hic referri. Summa est: ut nos, qui potentes sumus, infirmitates impotentium sufferamus, nec placeamus nobis ipsis. Sed unus

1.Cor.8.10 quisque nostrum proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, sed uidete, ne quo modo facultas uestra offēdiculo sit ijs, qui infirmi sunt. item: Omnia quæ, in macello uenduntur, edite, nihil interrogantes prop-

Gal.5. ter conscientiam: porro conscientiam uestram dico, non alterius. Denique tales estote, ut nullum præbeatis offendiculum, neque iudæis neque græcis, neque ecclesiæ Dei. alio etiam loco: In libertatem uocati estis fratres, tantum ne libertatem uestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite uobis inuicem. Ita est sane. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, ut pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacifice etiam inter homines uiuamus. Pharisæorum autem offensio quanti sit facienda, disci-

Matth. 15. mus ex uerbis Domini: quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respōdet: negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

Res tamen adhuc incerta pendet: nisi teneamus, qui nobis sint habendi infirmi, & qui pharisæi. quo discrimine sublato, non uideo quis prorsus restet inter offensiones libertatis usus, qui nunquam sine summo periculo foret. Verum mihi clarissime definisse uidetur Paulus, tum doctrina, tum exemplis, quatenus uel moderanda sit libertas nostra, uel offendiculis redimenda. Timotheum cum in consortium suum assumeret, circū-

Acto.19. cidit: Titum, ut circumcideret, adduci non potuit. Diuersa facta: nulla cō-

Gala.2. silij, nec animi mutatio. nempe, in circuncidendo Timotheo, cum liber esset ab omnibus, omnibus semetipsum seruum fecit: & factus est Iudæis

1.Cor.9. quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaceret: ijs qui sub lege erant, quasi esset sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifaceret: infirmis, quasi infirmus, ut infirmos lucrifaceret: omnibus omnia: ut multos seruaret. quemadmodum

1.Corin. 9 alibi scribit. Habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid respexerit cū Titum circumcidere fortiter abnuit, ipse testatur, sic scribēs: Sed neque Titus, qui mecum erat,

Gal.2. cum esset græcus, compulsus fuit circumcidi: propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandum libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent: quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, ut euangelij ueritas maneret apud uos. Habemus & necessitatem uindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones pseudoapostolorum ea infirmis in conscientijs periclitat. Vbique studendum charitati, & spectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit

1.Cor.10. alibi, mihi licent; at omnia non expediunt. Omnia mihi licent; at non omnia ædifi-

nia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Nihil iam hac regula expeditius: quàm, utendum libertate nostra, si in proximi nostri ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc abstinendum. Sunt qui Paulinam prudētiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quam in officia charitatis eam conferentes. Suæ enim quieti ut consulant, omnem libertatis mentionem sepultam optant, cum non minus intersit proximorum, libertatem in eorum bonum & ædificationem interdum usurpare: quam pro ipsorum commodo, eam loco moderari.

Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri uolo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subijcienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere uicissim charitas ipsa debet. Equidem & hic charitatis rationem haberi decet, sed usque ad aras: hoc est, ne, in gratiam proximi, Deum offendamus. Non probo eorum intemperiem, qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm dissuere. At nec eos audio, qui cum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendū fingunt, ne proximis sint offendiculo. quasi non interim proximorum conscientias in malum ædificent: præsertim ubi nulla spe exitus, in eodem semper hærent luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu uitæ exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascendum esse: quem pessimis exitialibusque opinionibus imbuunt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus commemorat. Sed si tum inter eos fuisset missa, an sacrificasset, ad præbendum ipsis lactis pastum? At lac uenenum non est. Mentiuntur ergo, se alere, quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atque ut demus, probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem, quousque tamen pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, ut uel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint; nec lacte fuisse unquam educatos, certum est. 1.Corin. 3.

Iam uero cum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientiæ, id Christi beneficio consecutæ sint, ne ullis obseruationum laqueis in ijs rebus implicentur, in quibus eas esse liberas Dominus uoluit: omnium hominum potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum, aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire: aut conscientijs ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam uidemus tanti Christo constitisse. Vt pote, quam non auro aut argento, sed proprio sanguine æstimauit. ut Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem nō aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quam Christum nobis obscurari, uel potius extingui, nisi in sua libertate stent cōscientiæ nostræ: à qua certe exciderunt, si possunt, hominum arbitrio, legum ac constitutionum uinculis illaqueari: Verum ut res est cognitu dignissima, ita longiori magisque perspicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abrogatione uerbum factum est, ingentes turbæ partim à seditiosis, partim à calumniatoribus, commouentur: quasi uniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia. Ad eum ergo lapidem ne quis impingat; animaduertamus, duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & cultum dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis

officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgo appellari solent, iurisdictio spiritualis, & temporalis: non improprijs nominibus, quibus significatur, priorem illam regiminis speciem ad animæ uitam pertinere: hanc autem, in his, quæ præsentis uitæ sunt, uersari, non quidem in pascendo tantum, aut uestiendo: sed in præscribendis legibus, quibus homo inter homines uitam honeste modesteque exigat. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autem externos mores duntaxat componit. Alterum uocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, ut partiti sumus, seorsum singula dispicienda: & dum alterum tractatur, auocandi auertendique ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine ueluti mundi duo, quibus & uarij reges, & uariæ leges præesse possunt.

DE POTESTATE
Ecclesiastica.
Caput. XIIII.

CVM ergo ad hoc spirituale regnum pertineat, quicquid de Christiana libertate à nobis dictum est, in hoc sermone nullam aduersus politicum legũ aut legislatorum ordinem nobis certamen est: sed contra potestatem, quam usurpant sibi, qui pastores ecclesiæ uideri uolunt: re autem uera sæuissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes: & eas ad uitam æternam necessarias affirmant. sic autem regnum Christi inuaditur, sic libertas, ab ipso fidelium conscientijs data, opprimitur penitus ac dissijcitur. Taceo nunc, quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant: dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam quærere, docent: dũ totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc unum contendo, necessitatem imponi conscientijs non debere, in quibus rebus â Christo liberantur: nec nisi liberatæ (ut antea docuimus) quiescere apud Deum possunt. Vnicum regem agnoscant, suum liberatorem Christum: & una libertatis lege, nempe sacro euangelij uerbo, regant̃ oportet, si gratiam, quam in Christo semel obtinuerũt, retinere uolunt. nulla seruitute teneantur, nullis uinculis adstringantur. fingunt quidem Solones isti, suas constitutiones, leges esse libertatis, suaue iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non uideat? Nullam ipsi quidem legum suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore, tam suas, quàm diuinas leges secure ac strenue negligunt. Qui uero aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimum abest, quin se liberos existimẽt, quamdiu his laqueis implicant̃. Videmus quãta cautiõe uersatus sit in hac parte Paulus, ut ne [1. Cor. 7.] quidem in re laqueum inijcere ausus fuerit. neque id nulla causa. Probabat te

bat certe quantum uulnus infligeretur conscientijs, si earum rerum necessitas illis imponeretur, quarum relicta esset à Domino libertas. Contra nũ merari uix possunt constitutiones, quas isti grauissime æternæ mortis denunciatione sanxerunt, quas seuerissime exigunt, seu ad salutem necessarias. & in his permultæ sunt obseruatu difficillimæ: omnes uero, si in turbam suam congerantur, impossibiles, tantus est aceruus. Qui ergo fieri poterit, ut non externa anxietate & terrore perplexi urantur, quibus tanta difficultatis moles incumbit? Quare breuiter ex ijs, quæ iam docuimus, constituendum est: nullis talibus constitutionibus conscientias nostras apud Deum obstringi, quæ in hoc feruntur, ut animas intus coram Deo ligent: & religionem inijciant, ac si de rebus ad salutem necessarijs præciperent. Tales autem sunt omnes, quæ ecclesiasticæ constitutiones hodie uocantur: quæ pro uero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atq;, ut sunt innumeræ, ita infinita sunt ad captandas illaqueandasq; animas uincula.

Quid igitur? Nulla ne est potestas Ecclesiastica? Hæc enim cogitatio simpliciores multos anxios habet, quibus nos potissimum scribimus. Respondemus, esse sane: sed quæ in ædificationem data sit, ut Paulus testatũ, non in destructionem, qua qui legitime utuntur, nihil se plus esse existimant, quam ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Eam recte definierit, qui appellarit uerbi dei ministerium. his enim finibus à Christo terminata est, cum mandauit Apostolis, irent, ac docerent omnes gentes, quæcunq; illis præceperat. Cuius mandati legem utinam sibi propositam esse meminissent, qui ecclesię Dei olim præfuerunt, & nunc etiam pręsunt. Ita, & ueris pastoribus præclare sua constaret dignitas: nec de potestate falso gloriarenũ, qui populum Dei plusquam tyrannica iniquitate uexant. Nam hic memoria repetendum est, quod obiter quodam loco indicauimus. Quicquid authoritatis ac dignitatis scriptura, siue prophetis, siue sacerdotibus, siue Apostolis, siue Apostolorũ successoribus defert: id totum non hominibus ipsis dari, sed ministerio, cui præfecti sunt. Vel (ut expeditius loquamur) uerbo Dei, in cuius ministerium uocati sunt. Vt enim ordine omnes persequamur, tam prophetas & sacerdotes, quam Apostolos & discipulos: non reperiemus ulla iubendi, docendi, aut respondendi potestate fuisse præditos, nisi in nomine & uerbo Domini. Mosen ipsum prophetarum omnium primum, audiri uoluit Dominus. Sed quid ille mãdauit, aut omnino nunciauit, nisi à Domino? Neq; enim aliud poterat. Itaq; eius authoritatem amplexus populus, in Dominum, & in eius seruum Mosen credidisse dicitur. Prophetas suos olim constituit super gentes & regna, ut euellerent & extirparent, perderent & subuerterent, ædificarent & plantarent. sed simul additur. Ideo quod iam in eorum ore uerba sua dederat. Neq; enim ex ipsis prophetis ullus os aperuit, nisi Domino uerba præeunte. Vnde illa toties apud eos repetita: Verbum Domini, onus Domini, os Domini locutum est, uisio à Domino, Dicit Dominus exercituũ. Et merito. Exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse labia. Ieremias se nescire loqui fatebatur, quod puer esset. Quid ab illius polluto, aut huius fatuo ore prodire poterat, nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem locuti essent? sancta uero & pura illis labia fuerunt, cum spiritus sancti cœperunt esse organa. Ac quæ in uniuersum fuerit prophetarum functio, pulchre apud Ezechielem describitur: fili hominis, speculatorem dedito domui Israël. audies igitur ex ore meo uerbum, & nunciabis illis ex

2.Cori.10. & 13.
1.Cor.4.
Matt.ult.
Exod.14.
Iere.1.
Iesa.6.
Iere.1.
Ezech.3.

me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nonne quicquam ex se comminisci prohibetur? Quid uero est nunciare à Domino, nisi sic loqui, ut confidenter iactare possit, non suum esse, sed Domini uerbum quod annunciet?
Ierem. 23 Tantundem est apud Ierem. alijs uerbis: propheta apud quem est somnium, narret somnium: & qui habet uerbum meum, loquatur uerbum meum uerum.
Deut. 17. Quid paleis ad triticum? inquit Dominus. De sacerdotibus
Mal. 2. quoque præcepit Dominus, ut uerbum legis ex eorum ore requireretur, sed causam simul adiecit. Quia angeli Domini exercituum sunt.

Iã & in Apostolos respiciamus, multis quidem et insignibus elogijs ornantur, quod lux mundi sint, & sal terræ: quod pro Christo audiendi, quod
Matth. 5. *Luc. 10.* *Ioan. 20.* quæcunque in terra ligauerint, aut soluerint, ligata erunt ac soluta in cœlo. Verum suo nomine præ se ferunt, quantum sibi in suo munere permissum sit. Apostolos esse oportet, qui nõ garriant quicquid collibitum fuerit, sed
Ioan. 20. mandata eius, à quo missi sunt, bona fide perferant. Ecce, dicebat illis Christus, quemadmodum misit me uiuens pater, ita & ego mitto uos. Quomodo
Ioan. 7. autẽ à patre missus fuerit, altera sua uoce testatur. Doctrina, inquit, mea, non est mea: sed eius, qui me misit, patris. Hanc legem, quam sibi Christus quoque imposuit, Apostolis profecto, & Apostolorum successoribus, detrectare nefas fuerit. Quanquam longe etiam diuersissima ratio. Ipse enim æternus ac unicus patris consiliarius, qui in eius sinu semper fuit, sic à patre accepit, ut simul omnes scientiæ & sapientiæ thesauros
Coloss. 2. habuerit in se reconditos. Ex hoc fonte hauserunt omnes prophetæ, quicquid unquam cœlestium oraculorum ediderunt. Ex eodem Adã, Noah, Abraham, Isaac, Iaacob, & alij, quoscunque ab initio Deus sui cognitione dignatus est, hauserunt & ipsi quoque, quicquid cœlestis doctrinæ didicerunt. Nam si fuit illud perpetuo uerum (ut certe fuit) quod dicebat Ioannes
Ioan. 1. baptista: Neminem unquam Deum uidisse, sed unigenitum filium, qui est in sinu patris, enarrauisse nobis: & alterũ ipsius Christi uerbum: Quod
Matth. 11. nemo patrem uiderit, nisi filius, & cui filius uoluerit reuelare: quomodo Dei mysteria, aut animo comprehendissent, aut elocuti essent, nisi monstrante filio, cui soli patent arcana patris? Deum itaque non aliter cognouerunt sancti illi homines, quàm ipsum in filio, uelut in speculo, intuiti: nec aliter de Deo uaticinati sunt prophetæ, quam eiusdem filij spiritu. seu quis ita dici malit: non alia ratione se unquam manifestauit hominibus Deus, quàm per filium. hoc est, unicam suam sapientiam, lucem, ac ueritatem. Hæc uero sapientia, tametsi sese antea uarijs modis exeruerat: nec sic quidem tamen adhuc ad plenum elucebat. Verum ubi demum in carne manifestata est, quicquid humana mente de Deo comprehendi potest, & quicquid cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Non enim profecto uulgare ali-
Heb. 1. quid prædicare uoluit Apostolus, cum scripsit Deum olim multifariam multisque modis patribus locutum fuisse per prophetas, at extremis his diebus nobis in dilecto filio suo locutum esse. Significat enim, imò aperte declarat, Deum non posthac, ut antea, per alios subinde atque alios locuturum: nec prophetias additurum prophetijs, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in filio suo compleuisse, ut hoc ultimum æternumque ab eo habendum sit testimonium. Qua ratione totum hoc noui testamẽti tempus, ex quo cũ euangelij sui prædicatiõe nobis apparuit Christus, ad diẽ usque iudicij, per horam nouissimã, nouissima tẽpora, nouissimos dies (ut alibi obiter indicauimus) designatur. Quò, perfectione doctrinæ Christi

Christi contenti, discamus nullam ultra nouam aut nobis fingere, aut ab alijs confictam admittere. Itaq; non temere pater filium ad nos mittens, singulari prærogatiua doctorem nobis præfecit: ipsum, non hominum quenquam, audiri præcipiens. Paucis quidem uerbis nobis eius magisterium commendauit, cum dixit: ipsum audite. sed quibus inest plus quiddam põderis ac energiæ, quàm uulgo existimetur. Perinde enim est, ac si ab omnium hominum doctrinis abductos, huic uni nos stitisset, ab uno omnem salutis doctrinam petere iussisset, ab uno pendere, in uno hærere, deniq; (quod uerba sonant) uni auscultare. Et sane, quid iam ab homine aut expectari, aut expeti debeat, ubi uerbum ipsum uitæ familiariter nobiscum in carne nostra uersatum est? Nisi forte spes sit, ab homine posse Dei sapientiam superari. Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit, postquam semel locutus est ille, in quo cœlestis pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros uoluit esse absconditos. Et sic quidem locutus est, ut & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Meschiah (à quo omnium reuelatio spectabatur) decebat: hoc est, ut alijs post se nihil dicendum reliquerit. Vnum, inquam, Christum, tacentibus omnibus, loqui: unum, omnibus omissis & contemptis, audiri oportet. Hoc enim eius proprium est, ut doceat quasi potestatem habẽs. Et nihil apertius dici poterat, quàm quod ipse ait discipulis: uos autem nolite uocari rabbi, unus enim magister uester Christus. Deinde, quo altius eorum animis uerbum illud instillaret, bis eodem loco repetit. Hoc ergo unum Apostolis relictum est, & eorum successoribus etiamnum restat, eam legem diligenter retinere, qua eorum legationem Christus limitauit, cum iussit, Irent, ac docerent oẽs gẽtes, non quæ temere ipsi apud se essent fabricati, sed quæcunq; ipsis præceperat. Nec aliud aut sibi, aut alijs reliquit Apostolus Petrus, optime à magistro edoctus, quantum sibi liceret: Qui loquitur, inquit loquatur sermones Dei. Quid hoc aliud est, quam omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunq; tandem capite profectæ sint) arcere: ut purus sermo Dei in fidelium ecclesia doceatur ac discatur? omnium hominum, cuiuscunq; sint ordinis, placita tollere: ut solius Dei decreta statuantur? Hæc sunt arma illa spiritualia, potentia Deo, ad demolitionem munitionum: quibus consilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem, quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cogitationem, ad obediendum Christo: et promptam habeant uindictam, aduersus omnem inobedientiam. En plane ac perspicue definitam potestatem, qua ecclesię pastores, quocunq; demum nomine uocentur, præditos esse conuenit: nẽpe, ut uerbo dei, cuius positi sunt ministri ac dispensatores, confidenter oĩa audeant: eius maiestati omnem mundi uirtutem, gloriam, sublimitatem, cedere atq; obedire cogant: ipso, omnibus, à summo usq; ad nouissimum, imperent: Christi domum ædificẽt, Satanæ domum subuertant, oues pascant, lupos interficiant, dociles exhortentur & instituant, rebelles & peruicaces arguant, increpent, reuincant, soluant, ligent, fulgurent deniq; & fulminent: sed omnia in uerbo Dei.

Matth. 17. | Ioan. 4. | Mat. 7. | Matth. 23. | Matth. ult. | 1. Pet. 4. | 2. Cor. 10.

Isthæc uero potestas si cum ea conferatꝰ, qua se hactenus in populo Dei uenditarunt spirituales isti tyranni, qui episcopos & animarum rectores simulant, nihilo melior erit consensus, quam Christo cum belial. Primum quidem, fidem nostram suo arbitrio stare & cadere uolunt: ut quicquid ipsi in utramq; partem constituerint, firmum animis nostris statumq; sit. Vt

ſiue quid probauerint, ipſum nobis nulla dubitatione probari: ſiue quid
damnauerint, ipſum quoq; pro damnato eſſe oporteat. Hinc illa inter eos
axiomata: penes eccleſiam eſſe, condere fidei articulos: Eccleſiæ autorita-
tem ſacræ ſcripturæ autoritatem æquare: Chriſtianum non eſſe, niſi qui in
oĩa ſua dogmata, tã affirmatiua quàm negatiua, uel implicita uel explicita
fide, certo conſentiat. Et eiuſdem formæ alia quędam. Deinde uolũt & cõ-
ſcientias noſtras ſuo imperio ſubiectas eſſe, ut quaſcunq; leges tulerint,
nos maneat obediendi neceſſitas. Interim ſua libidine, contemptoq; Dei
uerbo, cudunt dogmata, quibus certam poſtea fidem haberi poſtulant: &
leges ſcribunt, quarum neceſſariam faciant obſeruationem. Atqui hanc
in aſſerẽdis nouis dogmatibus & condendis fidei articulis licentiam, quã
Apoſtolis ipſis ſublatam eſſe nuper oſtendimus, ſibi non iure uendicant.
2.Corin. 1. Quod ſi nondum acquieſcant, Paulus certe ſe fidei Corinthiorum nega-
bat dominari: quorum à Domino erat ordinatus Apoſtolus. Si hanc do-
cendi libertatem agnouiſſet, nunquam hãc diſciplinam tradidiſſet eorum
eccleſiæ, ut duobus aut tribus loquentibus prophetis, cæteri diiudicarent,
1.Cori. 14. Quod ſi alteri ſedenti reuelatum eſſet, prior taceret. Sic enim nemini pe-
percit, cuius autoritatem uerbi Dei cenſuræ non ſubĳceret: ſed multo ad-
huc clarius alibi, fidem noſtram ab omnibus hominum traditionibus ac
Rom. 10. figmentis liberat, cum ait, fidem eſſe ex auditu, auditum autem per uerbũ
Dei. Scilicet, ſi à ſolo Dei uerbo pendet fides, ſi in illud ſolum reſpicit & re-
cumbit, quis iam hominis uerbo locus relinquitur?

Legum uero ferendarum poteſtas cum & ipſa Apoſtolis incognita fue-
rit, & toties eccleſiæ miniſtris, per uerbum Dei, adempta: miror qui eam,
præter Apoſtolorum exemplum, & contra manifeſtum Dei interdictum,
Iaco. 4. ad ſe trahere auſint. Non enim ambiguum eſt quod ſcribit Iacobus: Qui
iudicat fratrem, iudicat legẽ. Qui legem iudicat, non eſt obſeruator legis,
Ieſa. 33. ſed iudex. Vnus autem legiſlator, q̃ poteſt ſeruare & ꝑdere. Idipſum apud
Ieſaiam dictum erat, quanq; paulò obſcurius: Dñs rex noſter, Dominus le-
giſlator noſter, Dñs iudex noſter, ipſe ſaluauit nos. Audimus ab Iacobo
uitæ & mortis arbitrum pronunciari, qui ius habet in animam. Cum autẽ
id ſibi nemo hominum ſumere poſſit: Deum igitur unicum animarum re-
gem agnoſci oportet, penes quẽ unum ſeruandi perdẽdiq; poteſtas eſt: aut
(ut illa Ieſaiæ uerba ſonant) & regem, & iudicem, & legiſlatorem, & ſalua-
1.Pet. 5. torem. Petrus quoq;, cum paſtores officĳ ſui admonet, ſic gregem paſcere
hortatur, ne dominiũ exerceant aduerſus cleros, quo nomine hæreditatem
Dei, hoc eſt, fidelium populum ſignificat. En præciſum, adeoq; à radice
auulſum, quicquid ſibi poteſtatis uendicant, qui ſe ſine uerbo Dei efferre
uolunt. Non .n. quicquam Apoſtolis datũ, q̃ ſuam ipſi doctrinã et ſuũ reg-
num ſtabiliant: ſed duntaxat, quo regnum ac doctrinam Dei magnificent.

Audio, quid ipſi pro ſe reſpondeant: Suas traditiones nõ à ſe, ſed à Deo
eſſe. nõ enim ſe ꝓpria cõmenta effutire: ſed q̃d à ſpiritu ſancto acceperint,
ueluti ꝑ manus, tradere Chriſtião populo: cui regẽdo, diuina prouidẽtia,
prȩfecti ſunt. Rationes etiã, q̃bus idipſum cõfirmẽt, addũt. Luculentas ex-
tare ꝓmiſſiones, quibus Chriſtus, ſpiritus ſui prȩſentiã eccleſiæ ſuæ nunq̃
defuturam pollicetur. Extare præclara elogia, q̃bus diuina uoce inſignita
Ephes. 5. eſt: quod ſancta ſit & immaculata, ſine ruga, & ſine macula, & quæ in eandẽ
ſententiam ex ſcripturis afferri poſſunt. Quare ſi cui iam dubia ſit Eccle-
ſiæ authoritas, eum non in eccleſiam modo, ſed in Chriſti quoq; ſpiritum,
impium

impium ac contumeliosum esse, cuius ductu Ecclesia proculdubio regi- *Matth. 18.*
tur. Qua ratione pro ethnico & publicano haberi uoluit Christus, qui Ecclesiam non audierit. Itaque eorum opinione, istud constanter conuenire inter omnes debet: Ecclesiam errare non posse, in his quæ necessaria sunt ad salutem. Iam uero, quod de Ecclesia dicitur, id totum sibi competere aiunt. Aut enim Ecclesiam totam corruere: aut sese consistere, quorum humeris sustineatur ipsa, ac consistat. Eandem ergo certitudinem ueritatis, quæ apud Ecclesiam est, habere etiam Ecclesiæ consilia, quibus ipsa uere repræsentatur: & ne errare possint, immediate regi à spiritu sancto. His autem impetratis simul conficitur, eorum traditiones, spiritussancti esse reuelationes, quæ nisi impie ac Deo contempto, contemni nequeant. Et ne quid tentasse uideantur sine magnis autoribus, bonam suarum obseruationum partem ab Apostolis fluxisse credi uolunt. Cuiusmodi sunt pro defunctis orationes, & uniuersa pœne suarum ceremoniarum disciplina. Id enim extra controuersiam ponunt, reuelata Apostolis pleraque à Christi ascensu, quæ scriptis comprehensa non sint. Quando illis à Domino dictum sit: Multa habeo *Ioan. 16.*
uobis dicere, quæ non potestis portare modo, scietis autem postea. Et satis uno exemplo ostendi contendunt, quid in cæteris fecerint Apostoli. Quando in unum coacti, ex concilij sententia, gentibus omnibus denunci- *Acto. 15.*
arunt, ut se ab idolothytis, suffocato, & sanguine abstinerent.

Verum quàm friuola sint hæc omnia, & plane ludicra, faciam ut nullo negotio perspiciant ij, qui mecum singula ordine dispicere uolent. equidem eos hortarer: ut huc animum serio aduerterent, si quid docendo proficere, me apud eos posse confiderem. Sed quando illis, omissa ueritatis ratione, hoc unum propositum est: rem suam, quacunque licet uia agere: neque mihi cum illis esse negotium arbitrabor. Pauca tantum dicam, quibus sese boni uiri, & ueri studiosi, quos initio erudiendos suscipimus, ab illorum captionibus expedire possint. Tales ergo mihi admonendi sunt, ne ementito Ecclesiæ prætextu, quo sine caussa superbiunt isti plus quàm sontici & capitales Ecclesiæ hostes, commoueantur. Neque enim aliud prætendunt, quam Iudæos olim obtendisse apparet, cum à Prophetis Domini, cæcitatis, impietatis, idololatriæ, arguerentur. Nam ut illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriose iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno (ut sibi uidebantur) argumento, metiebantur: ita pro Ecclesia externæ quædam laruæ nunc nobis opponuntur, quæ longe sæpe absunt ab Ecclesia: & citra quas Ecclesia optime constare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quam quo aduersus illam stultam Iudæorum confidentiam contendebat Ieremias: nempe ne glorientur in uerbis mendacibus, dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. quando nihil Dominus *Iere. 7.*
alicubi suum agnoscit, nisi ubi uerbum suum auditur, ac religiose obseruatur. Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster. Qui est ex ueritate, inquit, audit uocem meam. item. Ego sum pastor ille bonus *Ioan. 10. 18*
& cognosco oues meas, & cognoscor à meis. oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Paulo autem ante dixerat, oues pastorem suum sequi, quia nouerunt uocem eius: alienum autem non sequi, sed effugere ab eo, quia non nouerunt uocem alienorum. Quid igitur sponte in censenda Ecclesia insanimus, cum eam minime dubio symbolo designarit Christus: quod ubicunque spectatur, fallere non potest, quin illic Ecclesiam certo ostendat: ubi uero abest: nihil restat, quod ueram Ecclesiæ

ſignificationem dare poſsit. Quin potius Ieruſalem à Babylone, Chri-
ſti Eccleſia à Sathanæ coniuratione, hoc diſcrimine diſtinguēda eſt, quo
Ioan. 8. eas inter ſe Chriſtus diſtinxit. Qui ex Deo eſt, inquit, uerba Dei audit:
propterea non auditis, quia ex Deo non eſtis. In ſumma: cum Eccleſia re-
gnum ſit Chriſti, regnet autem non niſi per uerbum ſuum, an ullis iam ob-
ſcurum erit, quin illa mendacij uerba ſint, quibus Chriſti regnum abſque e-
ius ſceptro, id eſt, ſacroſancto eius uerbo eſſe fingitur?

Quod ſi detractis laruis ac fucis omnibus, id uere (quod nobis curę in pri-
mis eſſe debet, ac noſtra etiam potiſsimum refert) intuemur, qualem ſcili-
cet habere ſibi Eccleſiam uelit Chriſtus, ut ad ipſius regulam nos forme-
mus ac comparemus: facile nobis conſtabit, Eccleſiam non eſſe, quæ præte-
ritis uerbi Dei finibus, ferendis nouis legibus, & noua religionis ſpecie ex-
cogitanda, laſciuit ac luxuriat. An non enim illa ſemel Eeccleſiæ dicta lex,
Deut. 12. æterna manet? Quod præcipio tibi, id obſeruabis ut facias, non addes quic-
Prou. 30. quam, neque detrahes. & alibi: Non addas ad uerbum Domini, neque minuas
ex eo: ne te forte arguat, inueniariſque mendax. Id cum Eccleſiæ dictum ne-
gare non poſſit, quid aliud quam ipſius contumaciam prædicant, qui poſt
talia interdicta, addere nihilominus & admiſcere de ſuo, uerbo dei, auſam
fuiſſe iactant? Abſit autem ut eorum mendacijs aſſentiamur, quibus tan-
tam Eccleſię contumeliam arrogant. ſed falſo Eccleſiæ nomen pretendi in-
telligamus, quoties de iſta humanæ temeritatis libidine agitat, quæ ſeſe in-
tra uerbi Dei præſcripta continere non poteſt, quin procaciter exultet, ac
in ſuas inuentiones excurrat. Nihil in uerbis iſtis inuolutum, nihil obſcu-
rum, nihil ambiguum: quibus addere uerbo Dei aut detrahere quicquam
uetatur uniuerſa Eccleſia, cum de Domini cultu & religione agitur. Ve-
rum de lege ſola id dictum fuerit, quam ſubſecutæ ſunt multæ prophetiæ,
& tota Euangelij adminiſtratio. fateor certe: & ſimul addo, quæ legis com-
plementa ſint potius, quàm uel additamenta, uel defectiones. Quod ſi ue-
ro Dominus miniſterio Moſe plurimis inuolucris, ut ita dicam, obſcuro
nihil tantum addi nec detrahi ſuſtinet, donec per ſeruos ſuos prophetas, ac
per dilectum tandem filium clariorem doctrinam adminiſtret: cur nō mul-
to nobis ſeuerius uetitum arbitremur, ne quid legi, prophetis, pſalmis, E-
uangelio addamus? Non à ſemetipſo degenerauit Dominus, qui nulla re
tantopere ſe offendi iam pridem declarauit, quàm dum humanis inuenti-
onibus colitur. Vnde illę apud prophetas preclaræ uoces, quæ auribus no-
Iere. 7. ſtris continenter inſonare debuerant: Non ſum locutus cum patribus ue-
ſtris, neque præcepi eis, quo die eduxi eos de terra Aegypti, uerba de holo-
cauſto & ſacrificio. ſed hoc uerbum præcepi eis, dicens: Audite uocem me-
am, & ero uobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni uia,
quam mandauero uobis. Item, Conteſtando conteſtatus ſum patres ue-
ſtros, audire uocem meam. Aliæ eiuſdem generis. ſed hæc in primis ac præ
1. Sam. 15. alijs omnibus inſignis: Nunquid uult Dominus holocauſta & uictimas,
& non potius ut obediatur uoci Domini? Melior eſt enim obedientia, quam
uictimæ: & auſcultare magis, quàm offerre adipem arietum. Quoniā qua-
ſi peccatum ariolandi, repugnare: & quaſi idololatrię iniquitas, non acqui-
eſcere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Eccleſiæ
autoritate defenditur, cum ab impietatis crimine excuſari nequeat, falſo
Eccleſiæ id imputari, arguere promptum eſt.

Hac ratione in iſtam humanarum traditionum tyrannidem, quæ ...
Eccle-

Ecclesiæ titulo superciliose nobis ingeritur, libere inuehimur. Non enim,
quod nostri aduersarij ad faciendam nobis inuidiam inique mentiuntur,
Ecclesiam ludibrio habemus: sed obedientiæ laudem, qua maiorem nullã
agnoscit, illi tribuimus. Ipsi potius uehementer sunt Ecclesiæ iniurij, qui
aduersus Dñm suum cõtumacem illam faciunt, dum ultra progressam fin-
gunt, quàm per Dei uerbum licuerit. Vt taceam, insignem esse impudenti-
am, cum pari malitia coniunctam, assidue de Ecclesię potestate uociferari
interim & quid illi à Domino mandatum sit, & quam Dñi mandato obe-
dientiam debeat, dissimulare. At si nobis, ut par est, animus fuerit cum Ec
clesia cõsentire: hoc magis ad rem pertinet, spectare ac meminisse, quid no
bis ac Ecclesiæ uniuersæ à Domino præcipiatur, ut illi uno consensu obe-
diamus. Non enim dubium est, quin cum Ecclesia optime consensuri su-
mus, si nos Domino per omnia obedientes præstemus.

Verum habet Ecclesia amplissimas promissiones, quod nũquam à spõ
so suo Christo sit deserenda, quin eius spiritu ducatur in omnem ueritatẽ.
Principio, quascunq; promissiones allegare solent, non minus singulis fi-
delibus datæ sunt, quàm toti fidelium populo. Nam tametsi duodecim A
postolis loquebatur, cum dicebat Dñs: Ecce ego uobiscũ sum, usq; ad con *Matth. ult.*
summationẽ seculi. Item, Ego rogabo patrem, & alium consolatorẽ dabit *Ioan. 14.*
uobis, ut maneat uobiscum in ęternũ: spiritũ ueritatis, quẽ mundus nõ po-
test accipere quia nõ uidet eũ, nec scit eũ. uos aũt cognoscitis eũ, quia apud
uos manet, & in uobis erit: Nõ tñ numero duodenario id ꝓmittebat: sed il
lis singulis, & alijs etiam discipulis, uel quos iam assumpserat, uel quos po
stea erat assumpturus in suũ regnũ. Cum aũt huiusmodi promissiones exi
miæ consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorꝫ da
tæ sint, sed uniuersę simul Ecclesię: ꝗd aliud ꝙ Christianis oĩbus consolati
onẽ tollunt, quę inde ad ipsos redire debuerat? Neq; hic nego, ꝗn Dñs, di-
ues in oẽs misericordia & bonitate, in quosdã tñ singulariter largius se &
locupletius effundat (ut necesse est eos, ꝗ alijs doctores constituti sunt, ma-
ioribus pollere donis) nõ, ꝗn ipsa sua dona, ut uaria sunt & multiplicia, ua
rie distribuat, nõ deniq;, ꝗn ipsa piorꝫ societas, tali donorꝫ uarietate instru *1. Cor. 12.*
cta, longe uberiori & ampliori coelestis sapientię, thęsauro prędita sit, ꝙ se
orsum singuli: sed ꝗa illis concedendũ non est, ut isthęc Domini uerba in a
lium sensum, quàm quo dicta sunt, peruerse torqueant.

Simpliciter ergo fatemur id ꝗd res habet: Dñm perpetuo suis adesse, &
eos spiritu suo regere: hunc spiritũ nõ esse erroris, ignorantię, mẽdacij, aut
tenebrarũ: sed reuelationis, ueritatis, sapientię, ac lucis: à quo nõ fallaciter
discant, quę sibi à deo donata sint, hoc est, quę sit spes uocatiõis suę, & quæ
diuitiæ gloriæ hęreditatis dei, & quę supereminens magnitudo uirtutis e- *1. Cor. 2.*
ius in oẽs credentes. Pręterea, dñm eã in Ecclesia sua posuisse gratiarꝫ diui *Ephe. 1.*
sionẽ, ut semꝑ essent, qui ad ipsius ędificationẽ singularibus donis excelle
rent. Dedit eñ Apostolos, prophetas, doctores, pastores: ꝗ oẽs diuersis ꝗ- *Ephe. 4.*
dẽ ministerijs, sed uno animo in cõmunẽ Ecclesię ędificationẽ incũberent:
donec occurramus oẽs in unitatẽ fidei, & agnitionis filij dei, in uirũ perfe-
ctũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi. Verꝫ cũ primitias & quendam
duntaxat gustũ eius spiritus percipiant in hac carne fideles, etiã ꝗ excellen
tioribus illis gratijs prę alijs donati sunt: nihil illis potius restat, ꝙ imbecillĩ
tatis suę conscios, sese intra fines uerbi dei solicite cõtinere: ne si sensu suo
longius euagenť, à recta uia protinus aberrent. Et sane minime ꝗq; dubiũ
esse debet, ꝗn si à uerbo dei uel pauxillũ deflectant, in multis labi cõtingat,

quatenus scilicet spiritu illo adhuc uacui sunt, quo solo docente mysteria
Ephe. 4.5. Dei perspiciuntur. Nam quod Paulus scribit, Christum mundasse Eccle-
siam lauacro aquæ, in uerbo uitæ, ut exhiberet sibi gloriosam, non haben-
tem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & imma-
culata: magis docet, quid quotidie in suis operetur Christus, quàm quid iā
perfecerit. Nam si eos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abster-
git: certe adhuc næuis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorum sanctificati-
oni deesse nonnihil constat. Ecclesiam uero sanctam & immaculatam iam
censere, cuius membra omnia maculosa, & nonnihil impura sint, quam in-
ane ac fabulosum est? Verum est itaq;, quod Christus Ecclesiam lauacro
aquæ mundauerit in uerbo uitæ, hoc est, remissione peccatorum abluerit,
cuius ablutionis symbolum est baptismus. Atque id quidem, ut eam sibi
sanctificaret. At eius sanctificationis initium hic duntaxat uisitur, finis ue-
ro & solidum complementum extabit, cum sanctus sanctorum Christus
sua sanctitate, uere & solide ipsam implebit. Quamobrem tanta istarum
promissionum amplitudine cōfisa fidelium Ecclesia, habet unde fidem su-
am pręclare sustineat: quando nihil addubitat, quin spiritum sanctum sem-
per habeat optimū ac certissimum rectæ uiæ ducem. Nec uana fiducia niti-
tur. non is est Dñs, qui frustra suos lactet, & fidei datę decoquat. rursum
tanta ignorantiæ ruditatisq; cōscientia & cognitione edocta, ut castam spō-
sam & sobriam discipulam decet, à magistri & sponsi sui ore assidue ac se-
dulo pendet. Non ex se sapit, non ex se cogitat quicquam: sed sapiētiæ suæ
terminum statuit, ubi loquendi finem ille fecerit. Atq; ita simul, & omni-
bus rationis suæ inuentis diffidit: in quibus autem uerbo Dei nititur, nul-
la diffidentia aut hæsitatione uacillat: sed magna certitudine ac constantia
firma conquiescit. Et uero quem è spiritu suo usum ab Ecclesia percipi
Ioan. 14. uelit Dominus, animaduertere operę precium est. Spiritus, inquit, quem
à patre mittam, ducet uos in omnem ueritatem. sed quomodo? quia sugge-
ret omnia quæ dixi uobis. Nihil ergo plus de suo spiritu denunciat expec-
tandum, quàm ut mentes nostras illuminet ad percipiendam doctrinæ suę
Sermo de sancto & adorādo spiritu. ueritatem. proinde scitissime Chrisost. Multi, inquit, spiritum iactant:
sed qui propria loquuntur, falso illum prætendunt. ut Christus à seipso nō
loqui se testabatur, quia ex lege & prophetis: ita si quid pręter Euangeliū
sub titulo spiritus obtrudatur, ne credamus, quia ut Christus legis & Pro-
phetarum impletio est, ita spiritus Euangelij.

Itaq; nihil mirum, si singulari alio elogio Ecclesiæ suæ autoritatem no-
bis commendauerit Christus: ut haberi uoluerit pro ethnico & publicano
Matth. 18. qui audire ipsam noluerit. addens etiam nō uulgarem promissionem: ubi
duo aut tres conuenerint in nomine suo, ibi se futurum in medio eorum.
At ualde mirū est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus, ut ferocire inde
audeant. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum esse Eccle-
siæ consensum, quæ nunq; nisi in ueritatem uerbi Dei, consentit? Ecclesia
audienda est, inquiunt. Quis negat? quandoquidem nihil pronunciat, nisi
ex uerbo Domini. Si plus aliquid postulant, nihil postulationi suæ uerba
hæc Christi suffragari sciant. Nam cum his promissio data sit, qui congre-
gantur in Christi nomine, & talis cœtus ecclesia uocetur Ecclesiam esse nō
Deut. 12. concedimus, nisi quæ in Christi nomine congregata fuerit. Iā uero, an hoc
Prou. 30. est in Christi nomine congregari, abiecto Dei mandato, quo uetat quicq;
addi uerbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuere? Quod [illegible]

mo inse-

mo inferunt,errare non posse ecclesiam in ijs quæ sunt ad salutem necessa
ria,minime reclamamus. Sed hic etiã plurimũ sensu uariamus. Errare non
posse ideo sentimus: ꝙ abdicata omni sua sapientia, à spiritu sancto doceri
se per uerbum Dñi patitur. Quod aũt illi disputant, huc spectat. Quando
Ecclesia spiritu Dñi gubernatur,tuto incedere,sine uerbo posse: quocunq;
pergat,non posse sentire,aut loqui,nisi uerum.

Nunc aũt,ut oĩa illis de ecclesia cõcedamus,pro suis tñ traditionibus, ne
sic quidẽ adhuc multũ profecerint. Nam ꝙ in ecclesia remanere ueritatem
nõ putant, nisi inter pastores constet: nec ecclesiã ipsam cõsistere,nisi in cõ-
cilijs generalibus emineat: multũ abest,qn id uerum semper fuerit: si uera
de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt prophetę. Iesaias ait: Spe
culatores eius cæci sunt oẽs,nec quicq̃ nouerunt: oẽs canes muti,nec ualẽt *Iesa.56.*
latrare. iacẽtes dormiunt, & amant dormitationẽ. & pastores ipsi nihil sci
unt,nec intelligunt,& in uniuersum respiciũt ad uias suas. Ieremias aũt: A *Iere. 6.*
propheta usq; ad sacerdotẽ quilibet operat̃ mendaciũ. Itẽ: prophetę mẽda *Iere.14.*
cium prophetant in nomine meo,cũ ego nõ miserim eos, neq; pręceperim
eis. ac ne prolixi nimiũ in recitandis eius uerbis simus,legant̃ q̃ toto 23. ca.
scripsit & 40. Iã & Ezechiel. Cõiuratio prophetaꝝ eius in medio eius,sicut *Ezech. 22.*
leo rugiens,& qui rapit prędã. Animã comederunt,& q̃d preciosum est ra
puerunt,& uiduas multiplicauerunt in medio eius. sacerdotes eius uiola-
uerunt legẽ meã,& prophanauerunt sancta mea,nec discrimen fecerunt in
ter sanctũ & prophanũ. Prophetę dederunt eis cęmẽta insulsa,uidẽtes ua-
na, & diuinantes mendaciũ,sic dicentes: Dñs locutus est,cũ nõ sit locutus.
Micha uero plus satis expertus q̃ fallaces sint illi tituli, nisi res respõdet: sic
dñm aduersus Prophetas seducentes populũ suũ inducit. Nox uobis ꝓ ui-
sione erit, & tenebrę pro diuinatione. & occũbet sol super prophetas & ob *Capi. 3.*
tenebrabit̃ suꝑ eos dies: & confundent̃ q uidẽt uisiones,& erubescent diui
ni,& operiẽt oẽs uultus suos,qa nõ est oraculũ dñi. Item Zephanias: pro-
phetę eius inconstantes,uiri mendaces. sacerdotes eius uiolauerunt sancta *Zeph.3.*
& transgressi sunt legẽ. Sed em̃ id forte inter Iudęos ualuerit. Nostrũ uero
seculũ à tanto malo immune est. Vtinã quidẽ esset. Veꝝ aliter fore denun *2. Pet. 2.*
ciauit Petrus. Quemadmodũ,inqt,fuerunt in populo pseudoprophetę: sic
& inter uos erunt falsi doctores,sectas perditionis insinuãtes. Viden ut nõ
à plebeis imminere periculũ prędicat? sed ab ijs qui doctoꝝ & pastoꝝ titu-
lo se uenditabunt? Pręterea q̃ties à Christo & eius Apostolis prędictũ,ut
à pastoribus summa ecclesię pericula impẽderent? Ac ne enumerãdo mul *Matth. 24.*
tũ chartaꝝ impleã,non eoꝝ tempoꝝ modo,sed oĩm fere seculoꝝ exemplis *Acto. 20.*
monemur,nec ueritatẽ semꝑ in sinu pastoꝝ ali: nec Ecclesię incolumitatẽ *2. Thes. 2.*
ab eoꝝ statu pendere. Decebat quidẽ illos ecclesiasticę pacis ac salutis cui *1. Tim. 4.*
conseruandę destinati sunt,præsides esse ac custodes. sed aliud est, præsta- *2. Timo. 3.*
re quod debeas: aliud debere quod non præstes. *& 4.*

Neq; tñ nostra ista uerba in eã partẽ quis accipiat, quasi pastoꝝ autorita
tẽ passim,ac temere,nulloq; delectu,labefactandã censeã. Tantũ, inter eos
ipsos delectum haberi uelim: ne qui dicuntur,pastores quoq; esse protinus
existimemus. Nã sic omnino habendũ est,totã eoꝝ functionẽ,uerbi dei mi
nisterio: totam sapientiam, eius uerbi cognitione: totam facundiam, eius
prædicatione terminatam. à quo si declinarint,sensu fatuos esse & hebe-
tes,lingua balbos, partibus omnibus infideles, & officij desertores: siue
prophetæ sint,siue Episcopi,siue doctores,seu quiduis etiam aliud maius.

Non

Non de uno aut altero loquor. uniuerſa ſimul paſtorum natio, ſi relicto
Dei uerbo, ſenſu ſuo feratur, nihil aliud ꝙ infatuari poterit. Atqui iſti nõ a
lia ratione, niſi quia paſtores ſunt, excuſſa abiectaꝙ uerbi Dei obedientia,
Ioſ. 1. in diſſolutam licentiam ſeſe tradunt. Quaſi non fuerit paſtor Ioſue, cui di
ctum fuit, ne declinaret ad dextrã aut ſiniſtram: ſed cuſtodiret & obſerua
ret uniuerſa pręcepta legis. Et interim perſuadere contendunt, ſeſe luce ue
ritatis deſtitui non poſſe, ſpiritum Dei perpetuo in ſe reſidere, Eccleſiam in
ſe ſubſiſtere, & ſecum emori. Quaſi uero iam nulla ſint Domini iudicia, ut
nõ eadem nũc quoꝙ euenire poſſint, quæ prophetæ ſui ſeculi hominibus
denunciabant. qualia ſunt. Obſtupeſcent ſacerdotes, & Prophetæ terrebũ
Iere. 4. tur. Item: Lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. Quaſi falſa
Iezech. 7. ſint Chriſti & Apoſtolorum uaticinia. cuiuſmodi iſta ſunt: Venient mul
Matth. 24. ti pſeudoprophetæ in nomine meo. Item, Ego ſcio, quòd poſt diſceſſum
Acta. 20. meum intrabũt in uos (Epheſinæ Eccleſiæ Epiſcopos alloquitur Paulus)
lupi graues, non parcentes gregi. & ex uobis ipſis erunt uiri loquentes per
2 Pe. 2. uerſa, ut abducant diſcipulos poſt ſe. Item, fuerunt pſeudoprophetæ in po
pulo, ſicut & inter uos erũt falſi doctores, qui introducent ſectas perditio
nis, & cætera: aliaꝙ eius generis per multa. Nec intelligunt ſtolidiſſimi ho
mines, eandem ſe canere cantilenam, quam canebãt olim illi, qui cum uer
bo Dei belligerabantur: cum eadem, qua nunc nituntur, fidutia dicerent.
Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes. quando nõ peribit
Iere. 18. lex à ſacerdote, conſilium à ſapiente, nec uerbum à Propheta.

Quare ut millies Epiſcoporum concilia nominent, parum promouebũt
Nec ante efficient, ut credamus quod contendunt, regi à ſpiritu ſancto: ꝙ
fidem fecerint, congregari in Chriſti nomine. ſiquidem tam poſſunt im
pij improbiꝙ Epiſcopi aduerſus Chriſtum conſpirare, quam boni & pro
bi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis experimento ſunt plu
rima decreta, quæ à talibus conſilijs prodiere: quorum ſceleratam impieta
tem euidentibus argumentis palam oſtendere, non ualde mihi difficile fu
erit: niſi (quod in hoc opuſculo neceſſe eſt) compendio ſtuderem. Ab uno
1. Tim. 4. tamen capite ſi æſtimare licet, qualia poſſint eſſe reliqua: Cœlibatum im
perare, & ciborum eſum interdicere, Paulus dæmoniorum hypocriſim, et
mendacia eſſe affirmat. Nec eſt, quod purgandi ſui, ac deriuandi criminis
cauſſa, ad Manichæos iſta & Tatianos referant. quod ab illis in totum dã
natæ ſint nuptiæ, & carnes: à ſe autem, non niſi certis perſonis prohibentur
nuptiæ, carnes non niſi in certos dies. Nam excuſare ſua decreta nequeũt,
qn contrahere matrimoniũ prohibeant: & iubeant abſtinere à cibis, q̃s cre
auit Deus, ad percipiendũ cũ gratiarꝫ actiõe. Quando oĩs creatura Dei bo
na & ſancta eſt fidelibus, & ijs qui cognorunt ueritatẽ. Cũ uero hæc Satha
nę oracula conciliorꝫ miniſterio prodita fuerint, pro ſe iam quiſꝙ reputet,
quid in cęteris expectandũ ſit à Sathanę organis. Porro quid concilia cũ
concilijs pugnantia recenſeã? & q̃d uno cõcilio conſtitutũ fuerat, altero ſit
iſſe abrogatũ? In moribus, inqunt, cõſtituẽdis hęc uſu uenire ſolet diuerſi
tas: de q̃bus, ꝓ tẽporꝫ uarietate, leges ferri uarias, nihil uetat. Imo in doctri
na pugnaciter uariare interdũ uiſa ſunt. ut Cõſtantinopolitanũ, q̃d Leo im
perator ceperat: & Nicenũ, q̃d in eius inuidiã Hirenę poſtea collegit: quorꝫ
alterꝫ ſubuertẽdas, cõfringendasꝙ imagines, alterꝫ reſtituendas cẽſuit. Ei
omnino inter orientalẽ occidentalẽꝙ (ut uocant, Eccleſiã, rara concordia,
Eant nũc & affixũ, alligatũꝙ, ſuis cõcilijs ſpiritũ ſanctũ, ſuo more, iactent.

Neque

Neque uero hic omnia concilia damnanda aut omnium acta rescindēda, & (quod dicitur) una litura inducenda disputo. Video enim elucere in quibusdam, praeser tim in uetustis illis, uerum pietatis studium. notas ad haec ingenij, doctrinae, prudentiae, non obscuras. Nec dubito quin alijs quoque aetatibus habuerint concilia suos melioris notae Episcopos. Sed in his posterioribus accidit, quod in Romanis Senatusconsultis non recte fieri, olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiae, meliorem partem à maiore uinci, saepius necesse fuit.

Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus, est, quod iure desideres. uel quod eruditi alioquin & prudentes uiri, qui tū aderant, praesentibus negocijs districti, multa alia nō prospiciebant. uel quod grauioribus & magis serijs occupatos, non nulla leuioris momenti subterfugiebant. uel quod simpliciter, imperitia falli poterant. uel quod nimio affectu nōnunquam praecipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum uidetur) exemplum illustre extitit in Nicena synodo: cuius dignitas omnium consensu summa ueneratione excepta est. Nam cū primarium illic fidei nostrae caput periclitaretur, adesset hostis Arrius in procinctu, quo cum manus cōferendae essent: summum uero momentum esset in eorum concordia, qui ad oppugnandum Arrij errorē parati uenerant: ipsi nihilominus, tantorum discriminū securi, imo uelut grauitatis, modestiae, & omnis humanitatis obliti, omisso, quod in manibus erat, certamine: quasi, ex destinato, Arrio gratificaturi eò concessissent, intestinis dissidijs sese proscindere coeperunt: stylū, qui in Arrium stringendus erat, in seipsos dirigere. foedae criminationes audiebātur, libelli accusatorij uolitabant, nec contentionū finis ullus factus esset, donec mutuis uulneribus se confodissent, nisi imperator Constantinus occurrisset: qui inquisitionem in eorum uitam, rem esse supra suam cognitionem professus, talem intemperiem laude magis quam obiurgatione castigauit. *Vide Eusē in histo. ecclesi.* Quam multis partibus similiter & alia, quae deinde secuta sunt concilia, lapsa fuisse uerisimile est? Ineptus forte alicui uidear, qui de cōmonstrandis huiusmodi erroribus laborem: cum fateantur aduersarij, errare concilia posse, in ijs quae ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuus est hic labor. tametsi em̄ coacti, uerbo id quidem fatentur, cum tamē omnem conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro spūs sancti oraculo nobis obtrudant: plus exigunt, quàm initio sumpserant. Quid sic agendo contendunt, nisi nullo modo errare posse concilia? aut si errant, nefas tn̄ esse uerum cernere, nec assentari erroribus. Quare nulla conciliorum, pastorum, episcoporum, ecclesiae, nomina (quae tam falso obtendi, quam uere usurpari possunt) impedire debent, quo minus talibus documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini uerbi regulam exigamus: quo probemus, num ex Deo sint.

Iam uero referre ad Apostolos traditionum originem, quibus hactenus oppressa est ecclesia, merae fuit imposturae, quādo tota in hoc incumbit Apostolorū doctrina; ne nouis obseruationibus onerentur cōscientiae, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. Et si qua historijs uetustisque monumētis inest fides, Apostolis non ignotum modo, sed inauditum fuit, quod illis tribuunt. Nec garriant, plaeraque eorum placita usu & moribus recepta fuisse, quae scriptis tradita non sint. illa scilicet, quae Christo adhuc uiuente intelligere non poterant: post eius aūt ascensum spiritussancti reuelatione didicerint. Nam quae istaec impudentia? Rudes adhuc, fateor, & indociles erant discipuli, cum istud à Domino audirent. Verum, hac ne tarditate tum etiam tenebantur, cum doctrinā suam scriptis commendarent: ut uiua postea uoce supplere necesse habuerint, quod in scriptis, ignorantiae uitio, omiserant? Si uero iam à spiritu ueritatis ducti in omnem ueritatem,

ſua ſcripta ediderunt: quid obſuit, quo minus perfectam Euangelicæ doctrinæ
cognitionem complexi ſint ſcriptis ſuis, conſignatamq; reliquerint? Præterea, ſe
ridiculos faciunt, dum ingentia illa myſteria, quæ tanto tēpore Apoſtolis incom-
perta fuerint, partim obſeruationes eſſe fingunt, aut Iudaicas, aut gentiles, quarum
illæ inter Iudæos, hæ uero inter gentes omnes promulgatæ multo ante fuerant:
partim ineptas geſticulationes, & aniles ceremoniolas, quas inſulſi ſacrificuli, qui
nec nare ſciunt, nec literas, perquàm rite peragunt. imo quas pueri & moriones
adeo apposite effingunt, ut uideri poſſit, nullos eſſe magis idoneos talium ſacro-
rum antiſtites.

Non multo maiori dexteritate Apoſtolorum exemplum prætexunt, quo
Acto. 15 ſuam tyrannidem defendant. Apoſtoli, inquiunt, & ſeniores primæ eccleſiæ de-
cretum, præter Chriſti mandatum, ſanxerunt: quo præcipiebant gentibus omni-
bus, ſe continere ab idolothytis, & ſuffocato, & ſanguine. Id ſi illis licuit, cur non
& ſucceſſoribus, quoties ita res poſtulat, idem imitari liceat? Vtinam uero cum
ſemper aliàs, tum hac in re, eos imitarentur. Nam (quod ualida ratione cōfirmare
promptum eſt) Apoſtolos nouum illic quicquam inſtituiſſe aut decreuiſſe nego.
ſiquidem, cum in eo concilio Petrus tentari Deum pronunciet, ſi iugum imponā
ceruicibus diſcipulorum, ſuam ipſe ſententiam ſubuertit, ſi iugum poſtea aliquod
conſentit imponi. Imponitur autem, ſi ſua autoritate decernant Apoſtoli, prohi-
bendum gentibus, ne idolothyta, ſanguinem, & ſuffocatum attingant. Manet
quidem adhuc ſcrupulus, quod nihilominus uideantur prohibere. Atqui facile diſſol-
uetur, ſi quis propius decreti ipſius ſenſum animaduertat. cuius primum ordine,
& momento præcipuum caput eſt: relinquendam eſſe gentibus ſuam liberta-
tem, nec illis perturbandā eſſe, aut de legis obſeruationibus exhibendam mo-
leſtiam. Hactenus nobis egregie patrocinatur. Quæ autem proxime ſequitur
exceptio, nec noua lex eſt ab Apoſtolis lata: ſed diuinum æternumq; mandatū,
de ſeruanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: ſed gentes duntaxat
admonet, qua ratione ſeſe fratribus attemperent, ne ſua libertate in eorum offen-
ſionem abutantur. Sit hoc igitur ſecundum caput: ut innoxia libertate utantur
gentes, ac citra fratrum offenſionē. At certū tamen aliquid præſcribunt: nempe,
quatenus pro tempore expediebat, docent ac deſignant, quibus rebus in fratrum
offenſionem poſſint incurrere, quo ab illis caueant. nihil tamen nouum ad æter-
nam Dei legem, quæ fratrum offenſionem prohibet, de ſuo afferunt. Quemad-
modum ſi, qui nondum bene conſtitutis eccleſijs præſunt, fideles paſtores, omni-
bus ſuis nunc edicant: ne, donec imbecilli quibus cū uiuunt, adoleſcant, palam
carnibus die ueneris ueſcantur, aut ferijs in publico laborēt, aut ſimile quidpiam.
Hæc enim, tametſi, ſepoſita ſuperſtitione, indifferentia per ſe ſint ubi tamē accedit
fratrum offenſio, ſine delicto admitti nequeunt. ſic autem ſunt tempora, ut ſpe-
ctaculū hoc proponere infirmis fratribus non poſſint fideles, quin eorū cōſcientias
grauiſſime uulnerēt. Quis, niſi calumniator, ſic nouam ferri ab his legem dicat?
quos conſtat duntaxat ſcandalis occurrere, quæ ſunt à Domino ſatis diſerte pro-
hibita. Nihilo autem magis & de Apoſtolis dici poteſt: quibus nihil aliud pro-
poſitum erat, offenſionum materiam tollendo, quàm diuinam urgere legem,
deuitanda offenſione. ac ſi dixiſſent: præceptum Domini eſt, ne fratrem infir-
mum lædatis: quæ idolis oblata ſunt, ſuffocatum, & ſanguinē, manducare non
1. Corint. 8. poteſtis, quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur uobis in uerbo Dñi,
ne cum ſcandalo manducetis. Idq; ipſum ſpectaſſe Apoſtolos, Paulus optimus
eſt teſtis: qui, certe non niſi ex concilij ſententia, ſic ſcribit: De eſcis quæ idolis
immolantur, ſcimus, quia ſimulacrum nullum eſt in mundo. Quidam a…
cum

cum conſcientia idoli, quaſi idolis immolatum, manducant: & conſcientia eorꝫ in firma cum ſit, polluitur: uidete ne facultas ueſtra, offendiculum fiat infirmis. Cui iſtæc probe perpenſa fuerint, ei poſthac fucus non fiet: qualem faciunt, qui ſuæ tyrannidi Apoſtolos prætexunt, ac ſi eccleſiæ libertatem ſuo decreto infringere cœpiſſent.

Tametſi non omnia diximus, quæ huc adferri poterant: & ea quoq; ipſa, quę diximus, pauciſſimis perſtricta ſunt: ſic tamen debellatum eſſe confido, ut nihil iã ſit, cur quiſquam ambigat, ſpiritualem poteſtatem, qua Papa cum toto ſuo regno ſuperbit, impiam eſſe contra Dei uerbum, ac iniuſtam in Dei populum tyrannidem. Ac ſpiritualis quidem poteſtatis nomine, complectimur & audaciam, quã uſurparunt in ferendis nouis doctrinis, quibus miſeram plebem à germana ſimplicis; uerbi Dei puritate prorſus auertunt: & in ferendis nouis legibus licentiam, quibus infœlices conſcientias crudeliter uexarunt: & totam deniq; eccleſiaſticam (ut uocant) iuriſdictionem, quam per ſuffraganeos & officiales exercent. Nam ſi Chriſtum inter nos regnare permittimus, totum iſtud dominationis genus euerti tur facile, ac proſternitur. Alterum dominationis genus, quod poſſeſſionibus & latifundijs continetur, quia in conſcientias non exercetur, tractare, præſentis negocij non eſt. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæpretium eſt, ſui ſemper eſſe ſimiles: nihil ſcilicet minus, ꝙ quod appellari uolunt, eccleſiæ paſtores. Nec peculiaria hominum uitia, ſed cõmune totius ordinis ſcelus, adeoq; ipſam ordinis peſtem arguo: quando mutilus illis fore creditur, niſi opulentia & ſuperbis titulis ſpectabilis fuerit. An ṽo iudiciorꝫ cognitionibus, ciuitatũq; & prouinciarum adminiſtrationibus ſeſe inuoluere, & occupationes à ſe alienas latiſſime amplecti, id Epiſcoporꝫ erat? quibus tantum in ſuo munere operæ ac negocij eſt, ut ſi illic toti aſſiduiq; ſint, nec ullis auocamentis diſtrahantur, uix tamen ſufficere queant. An in Satellitij numero, ædium ſplendore, ueſtitus & epularum delitijs, principum lautitias æmulari eos decebat? quorũ uitam oportuerat ſingulare frugalitatis, modeſtiæ, continentiæ, humilitatis eſſe exemplar. Quantum & ab eorꝫ officio abhorrebat, quos æternum inuiolabileq; Dei edictum turpis lucri appetentes, auaroſq; eſſe uetat, & ſimplici uictu contentos eſſe iubet, non modo uicis & arcibus manum inijcere: ſed in ampliſſimas quoq; ſatrapias inuolare: demum, imperia ipſa occupare? Verum quãdo uſq; eo præfacti ſunt, ut tergiuerſari etiamnum auſint, & iactare, eccleſiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia ſuſtineri, nec ſe interim à ſuæ uocationis munere nimium abſtrahi: quantũ ad prius illud attinet, ſi hoc decorꝫ eſt ſuæ dignitatis ornamentum, eo faſtigij euectos eſſe, ut ſummis quibuſq; monarchis ſint formidabiles, eſt cur cum Chriſto expoſtulẽt, à quo ſunt grauiter eo modo inhonorati. Quid enim cõtumelioſius, eorum quidẽ opinione, dici poterat iſtis uerbis? Reges gentium & principes dominantur illis: uos autem non ſic, ſed qui maior eſt in uobis, fiat ſicut iunior: & qui princeps eſt, ſicut qui miniſtrat. Quibus ſane longiſſimo interuallo eorum miniſterium ab omni mundi huius gloria & ſublimitate diuiſit. Alterum, uellem tam experimento probarent, quàm dictitare facile eſt. Atqui cum Apoſtolis uiſum non fuerit, derelicto Dei ſermone, miniſtrare menſis: ex eo, quia doceri nolunt, cõuincuntur, non eiuſdem eſſe, & bonum Epiſcopum præſtare, & bonũ principem. Nam ſi illi, qui pro gratiarꝫ, quibus à Dño præditi erant, amplitudine, pluribus multo & grauioribus curis ſufficere poterant, ꝙ ulli poſt eos nati homines: confeſſi ſunt tamen, ſe uerbi & menſarum miniſterio incumbere ſimul non poſſe, quin oneri ſuccũberent: quomodo iſti, præ Apoſtolis nihili homũciones, poſſent eorꝫ induſtriam centuplo ſuperare? Id quidẽ tentare, impudentiſſimæ nimimũq; audacis

1.Timo.3.

Matth.20.
Marci.10.
Luc.22.

Acto.6.

confidentiæ fuit. sed tamen factum uidemus: quo successu, palam est. Neq; enim
euenire aliter poterat, quàm ut deserta sua statione, in aliena castra cõmigrarent. Ha
buit pietatis studium quoddam principium indulgentia, qui tantum facultatum
ditandis Episcopis impenderũt. sed non optime, hac præpostera sua largitate, con
suluerunt ecclesiæ cõmodis: cuius antiquam ueramq; disciplinam sic corruperũt,
& (ut uere dicam) penitus aboleuerunt. Qui uero tali princpum bonitate in suũ
cõmodum abusi sunt Episcopi, hoc uno specimine edito, satis superq; testati sunt,
se minime esse Episcopos. Deniq;, ut de utraq; iuxta potestate semel dicam: cum
pro retinendis illis tam animose hodie contendunt, quid quærant, nihil obscurum
est. spirituale regnum si ea cõditione resignent, ut totum Christo cedat: nullum
gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullũ ecclesiasticæ salutis periculum uertitur.
Hac etiam seculari si se abdicent, nihil periculi est, ne quid publico ecclesiæ bono
Iezech.34. decedat. Sed una dominãdi cupiditate cæci ac præcipites ferũtur: quia nihil saluũ
esse putant, nisi cum austeritate (ut propheta ait,) & cum potentia imperent.

Ac de ecclesiæ patrimonio pauca hæc in transcursu dicta sint. Ad spirituale
regnum, cuius hic locus proprius est, reuertor. In quo defendendo, ubi omnia
rationis præsidia labascere sibi uident, ad extremum illud miserumq; suffugium
concedunt. Etiam si mente & cõsilio stupidi ipsi sint, animo uero & uoluntate ne
quissimi, manere tamen uerbũ Domini, quod præpositis obedire iubet. Etiamsi
Matth.23. iniquas & nimium duras leges ferant: Dominum tamen præcipere, ut faciamus
quæcũq; dicunt Scribæ & Pharisæi, etiam dum onera importabilia alligant, quæ
digito nolint tangere. Ita ne uero? At si nulla hæsitatione accipienda est quorũ
uis pastorũ doctrina, quorsum attinebat, toties tamq; solicite Domini uerbo nos
Ieremi.23. admoneri, ne pseudoprophetarũ aut pseudopastorũ sermoni auscultaremus? No
lite inquit Dñs, audire uerba prophetarum, qui prophetant uobis. Vanitatem
Matth.7. enim docent uos, & uisionem cordis sui loquuntur, non ex ore Domini. Item: ca
1.Ioan 4. uete uobis à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestitu ouium, intrinsecus autẽ
Gala.1. sunt lupi rapaces. Frustra & Ioannes nos hortaretur, ut probemus spiritus, num
Matth.15. quid ex Deo sint. Cui iudicio ne angeli quidem eximuntur, nedum diaboli men
dacia. Quid aũt istud? Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent. Annon
satis declarat, multum interesse, quales pastores audiantur: nec temere omnes audi
endos? Quare non est quod suis titulis nos absterreant, quò in participationem
trahant suæ cæcitatis: cum uideamus contra, singularem Domino curam fuisse
absterrẽdi nos, ne alieno errore duci pateremur, sub quacunq; nominis laruà late
at. Nam si uerum est uerbum Domini: cæci quoq; duces, siue antistites, siue præ
sules, siue pontifices dicantur, nihil possunt, quàm suos consortes in idem rapere
præcipitium.

Restat altera pars de legibus: quas, ut cẽties iniquæ sint nobis & iniuriæ, nulla
tamen exceptione audiendas cõtendunt. Non enim hic agi, ut erroribus consenti
amus: sed tantum ut dura præfectorũ imperia subditi perferamus, quæ detractare
non est nostrũ. Verum hic quoq; nobis optime, uerbi sui ueritate, succurrit Do
minus: nosq; à tali seruitute in libertatem uindicat, quã sacro suo sanguine nobis
acquisiuit. Non enim, quod malitiose fingunt, id solum agitur, ut grauem ali
quam oppressionem in corpore nostro perferamus: sed ut conscientiæ, libertate
sua, hoc est, sanguinis Christi beneficio spoliatæ, seruiliter crucientur. Quanquam
istud etiam, ac si parum ad rem faceret, omittemus. At quanti putamus referre,
suum Domino regnum eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem,
quoties humanarum inuentionum legibus colitur. quando solus ipse cultus sui
uult haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiamus quanti
reputetur

reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato & doctrinis hominum, ecce ego addam, & admirationem faciam ei, miraculo grandi, & stupendo. Peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentũ abscondetur. alibi: Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Mirantur plerique, cur adeo acriter interminetur Dominus, se facturum stupenda populo, à quo mandatis & doctrinis hominum colebatur: & se frustra coli pronunciet hominum præceptis. At si spectarent, quid sit in religionis, hoc est cœlestis sapientiæ causa, à solo Dei ore pendere: simul uiderent, non leuem esse rationem, cur peruersa huiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine sibi præstantur. Nam tametsi speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minime tamen sunt coram Deo humiles, cui easdem præscribunt leges, quas ipsi seruant. Hæc uero ratio est, cur tam diligenter uult nos cauere Paulus, ne decipiamur per traditiones hominum, & illam, quam uocat ἐθελοθρησκέιαν, id est, uoluntarium cultum, & præter uerbum Dei ab hominibus excogitatum. Sic est profecto. Stultescere, & nostram nobis ipsis, & omnium hominum sapientiam oportet: quò solum illum sapere permittamus. Quam uiam minime tenent, qui confictis hominum arbitrio obseruatiũculis, illi se approbare meditantur. Qualiter & aliquot ante seculis, & nostra memoria factum est: & fit hodie quoque in ijs locis, in quibus creaturæ pluris est, quàm creatoris imperium. Vbi religio (si tamen religio uocari ea meretur) pluribus magisque insulsis superstitionibus conspurcata est, quàm ulla unquam paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus, quàm carnalia fatuaque omnia, & quæ suos autores uere referant.

Iesa. 29. *Matth. 15.* *Coloss. 2.*

Porro istud pessimum accedit: quòd ubi talibus uanis figmentis definiri religio semel cæpta est, peruersitatem illam perpetuo sequitur & altera execrabilisma ledictio, quam Pharisæis Christus exprobrabat: Vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo iam contra præsentes nostros nomothetas uerbis meis pugnare. Vicerint sane, si hanc Christi accusationem in se non competere, excusare poterunt. Sed quomodo excusarent? cum immenso apud eos sceleratius sit, auricularem confessionem, uertente anno, prætermisisse, quàm nequissimam uitam in solidum annum produxisse? Linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus, diebus omnibus, scortationibus fœdasse? manum die festo admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assidue membra omnia? sacrificum legitimo uno connubio copulari, quàm illigari mille adulterijs? uotiuam peregrinationem non persoluere, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos, nec minus superuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse: quàm defuisse urgentissimis pauperum necessitatibus? idolum sine honore præterijsse, quàm hominum omne genus contumeliose tractasse? non demurmurasse certis horis longa sine sensu uerba, quàm ueram orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum: nisi hoc est? Cum obseruationem mandatorum Dei frigide tantum & defunctorie commendantes, suorum exactam obedientiam nihilo minus studiose & anxie urgent, quàm si totam pietatis uim in se continerent. Cum diuinæ legis transgressionem leuibus satisfactionũ mulctis ulciscentes, unius sui decreti uel minimam offensionẽ nulla leuiore pœna plectũt, quàm carcere, incendio aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur. Ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent: ut æquiore animo uniuersam Dei legem subuersam uisuri sint, quàm apiculum in præceptis (ut uo-

Matt. 15.

cant) Ecclesiæ uiolatum. Primum, grauiter in eo delinquitur, quod ob res leuiculas, & (si Dei iudicio staretur) liberas, alter alterum contemnit, iudicat, abijcit. Nunc uero, quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mun-
Gal. 4. di elementa (ut Paulus Galatis scribens nũcupat) quàm cœlestia Dei oracula. Et qui prope in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo. Cui scortum permittitur, interdicitur uxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur; quæ tantum à Deo auertitur, quantum ad homines inclinat. Cur igitur ferri uoluit Chri-
Mat. 23. stus onera illa importabilia, quæ alligant Scribæ & Pharisæi? Imo cur alibi idem Christus caueri uoluit à fermento Pharisæorum? Fermentum (interprete Mat-
Mat. 21. thæo euangelista) appellans, quicquid propriæ doctrinæ uerbi Dei puritati admiscerent. Quid apertius uolumus, quàm quod totam eorum doctrinam iubemur fugere & cauere? Unde nobis certissimum fit, neque altero loco, Dominum suorum conscientias uoluisse proprijs Pharisæorum traditionibus uexari. Et uerba ipsa (si non contorqueantur) nihil tale sonant. quibus Dominus, acerbe in Pharisæorum mores inuehi instituens, simpliciter auditores ante suos erudiebat: ut quanquam nihil uiderent in eorum uita, quod sequerentur, non tamen ea facere desinerent, quæ uerbo docebant; cum in cathedra Moseh, hoc est, ad enarrandam legem sederent.

Quando uero imperiti plerique, dum humanis traditionibus, & impie ligari fidelium conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt, quibus ecclesiæ ordo constituitur: illorum quoque errori commodum hic occurrendum est. Falli hic sane per quam lubricum est: quia non prima statim facie apparet, quantum inter illas & has intersit. Sed nos ita dilucide rem totam paucis expediemus, ne cui imponat similitudo. Hoc primum habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam uidemus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam cõcordiam ualeat: si in rebus agendis aliquem ritum, qui ad publicam pertinet honestatem, atque adeo humanitatem ipsam: id in ecclesijs præsertim obseruandum esse, quæ cum bene constituta rerum omnium compositione optime sustinentur, tum uero sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati optime prospectum uolumus, diligenter
1. Cor. 14. omnino curandum est, ut (quod Paulus iubet) decenter omnia, & secundum ordinem fiant. At cum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis uarietas, tanta in iudicijs ingenijsque pugna, neque politia ulla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma, seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest ut damnemus, ut his ablatis, dissolui suis neruis Ecclesias, totasque deformari ac dissipari, contendamus. Neque enim aliter haberi potest quod Paulus exigit, ut decenter omnia & ex ordine fiant: nisi additis obseruationibus, ceu uinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat. Id tñ semper caute in istis obseruationibus excipiendũ est, ne aut ad salutẽ credantur necessariæ, aut conscientias religione obstringãt, aut ad Dei cultum conferantur, aut in illis reponatur pietas. Quæ una ratio inter impias illas constitutiones distinguit, quibus ueram obscurari religionem, & conscientias subuerti, dictum est, & legitimas ecclesiæ ordinationes, quibus ex his alterum semper esse propositum, nuper monuimus. aut ut ad decorum duntaxat pertineant, quò in fidelium coetu peragantur omnia quo decet ordine: aut ut ipsam hominum communitatem, ut quædam humanitatis uincula, retineant. Atqui ubi semel publicæ honestatis causa, posita lex intelligitur: iam sublata est superstitio, in quam incidunt, qui humanis inuẽtis Dei cultum metiuntur. Rursum ubi ad communem duntaxat hominum usum spectare cognoscitur, euersa est falsa illa obligationis & necessitatis

opinio: quæ ingentem terrorē conſcientijs inijciebat, cum putarentur traditiones
ad ſalutem neceſſariæ. ſiquidem hic nihil quæritur, niſi ut cōmuni officio alatur
inter nos charitas. Prioris generis exempla ſunt apud Paulum, ne mulieres in eccle 1.Co.11.14.
ſia doceant, ut uelatę procedāt. Et in perpetuo uitę uſu ſpectari poſſunt. ut flexis
genibus, nudoqꝫ capite publice oremus: ne nuda hominum cadauera in foueam
proijciant: ne Domini ſacramenta prophane & ſordide adminiſtrent: & quę alia
eodē pertinent. Quid? an in mulieris carbaſo ſita religio eſt, ut nudo capite egre-
di ſit nefas? an ſanctum de eius ſilentio decretum, quod uiolari ſine ſummo ſcelere
non poſſit? an aliquod in genu flexione, aut tegendo cadauere myſterium, quod
præteriri ſine piaculo non poſſit? Minime. nam ſi tali feſtinatione opus ſit muli-
eri in iuuādo proximo, quæ uelare caput non ſinat: nihil delinquit, ſi aperto capi-
te accurrat. & eſt, ubi loqui non minus opportunum illi ſit, quàm alibi tacere.
Stantem quoqꝫ orare, qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil uetat.
Deniqꝫ ſatius eſt, mature humare mortuum, quàm ubi linteum deeſt, expectare
dum inhumatus putreſcat. Sed eſt nihilominus in iſtis rebus, quod agendum aut
cauendū mos regionis, inſtituta, ipſa deniqꝫ humanitas, & modeſtię regula dictet.
Vbi ſi imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admiſſum crimen
eſt: ſin contemptu, improbanda eſt contumacia. Quod ſi quis obſtrepat, & plus
ſapere hic uelit quàm oportet, uiderit ipſe, qua moroſitatē ſuam ratione Domino
approbet. Nobis tamen iſtud Pauli ſatisfacere debet: nos contēdendi morem non 1.Cor.11.
habere, neqꝫ Eccleſias Dei. In altero genere ſunt horæ, publicis precationibus,
concionibus & baptiſmo præſcriptæ: in ipſis concionibus, quies ac ſilentium, lo-
ca deſtinata, hymnorum concentus, dies ſuſcipiendæ Domini cœnæ deſtinati,
excommunicationum diſciplina, & ſi qua alia ſunt. Dies ipſi qui ſint, & horę, quę
locorum ſtructura, qui quo die canantur pſalmi, nihil intereſt. Verum et certos
dies, & ſtatas eſſe horas, conuenit, & locū recipiendis omnibus idoneum: ſi qua
ſeruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum ſemen, futura ſit earum
rerum cōfuſio: ſi, prout cuiqꝫ libitum ſit, mutare liceat, quæ ad communem ſtatū
pertinent? Quando nunquam futurum eſt, ut omnibus idem placeat: ſi res, uelut
in medio poſitæ, ſingulorum arbitrio relictæ fuerint.

Summa ergo diligentia incumbendum eſt, ne quis irrepat error, qui purū hūc
uſum uel inficiat, uel obſcuret. Quod quidem obtinebitur, ſi quęcunqꝫ erunt ob-
ſeruationes, manifeſtam utilitatem præ ſe ferant: ſi parciſſime admittantur. potiſſi
mum uero, ſi accedit fidelis paſtoris doctrina, quę prauis opinionibus uiam prę-
cludat. Hęc autem cognitio facit, ut ſua cuiqꝫ noſtrū in his rebus omnibus liber-
tas conſtet: & quādam nihilominus ſuę quiſqꝫ libertati neceſſitatē ultro imponat,
quatenus aut illud, quod diximus, τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde,
ut & in earum obſeruatione, nulla ſuperſtitione, uerſemur ipſi: nec moroſe nimi
um ipſam ab alijs requiramus: ne potiorē Dei cultum, ceremoniarū multitudine
æſtimemus: ne eccleſia eccleſiā, ob externæ diſciplinę uarietatē, contemnat. Po-
ſtremo, ut nullam hic perpetuā legē nobis ſtatuētes, totū obſeruationū uſum &
finem, ad eccleſię ędificationē referamus: qua poſtulāte, non modo mutari aliquid
ſed quicquid ante in uſu nobis obſeruationū fuerit, inuerti, nulla offenſione fera-
mus. Hoc enim ferre interdū temporū rationē, ut ritus quoſdā, nō impios alioqui
nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari cōueniat, pſenti experimento eſt
hęc ętas. Nā quę ſuperiorū temporū cęcitas fuit, & ignorātia: tā corrupta opiniōe
tāqꝫ ptinaci ſtudio ātehac in ceremonijs hęſerūt eccleſię, ut uix ſatis repurgari à p
digioſis illis ſuperſtitionibus queāt, quin multę ceremonię tollant, nec abs re olim
forte inſtitutę, & nulla per ſe impietate notabiles, quibus defendendis obſtinate

insistere, nocentissimum fuerit studium. Si quis enim ipsas per se censeri uelit, iam confessi sumus, nihil habere mali. At si suis circumstantijs æstimentur: apparebit, tantum è ceremoniarum abusu hominum animis errorem insedisse, ut non facile emendari possit, nisi subductis è conspectu spectaculis, quæ nouam subinde errandi materiam suggerunt. Sic spiritus sancti testimonio laudatus est Ezechi-
4. Reg. 18. as, quod serpentem æneum exciderit, qui iussu Domini a Mose fuerat erectus, & quem in diuini beneficij μνημόσυνον seruari malum non erat, nisi populus idololatriæ seruire cœpisset. Verum, cum rationem corrigendæ impietatis aliam optimus rex non haberet, non minore causa confregit, quam a Mose erectus fuerat. Sunt enim curanda peruersa hominum iudicia, non secus ac ægri collapsique stomachi: quibus cibi coctione paulum difficiles adimuntur, qui sanis innoxij futuri erant.

DE POLITICA administratione. Caput. XV.

PORRO, cum duplex in homine regimē superius statuerimus, & de altero illo, quod in anima, seu interiori homine residet, æternamque uitam respicit, satis iam multa uerba fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendam ciuilem duntaxat, externamque morum iustitiam pertinet, nonnihil ut differamus, locus hic appetit. Principio, antequam in rem ipsam ingredimur, tenenda illa est distinctio ante a nobis posita, ne (quod multis uulgo accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus, quæ diuersam prorsus rationem habent. Illi enim cum in euangelio promitti libertatē audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullumque magistratum agnoscat, sed in Christum unum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant, quamdiu aliquam supra se eminere potestatem uident. Itaque nihil fore saluum existimant, nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: ubi nec iudicia sint nec leges, nec magistratus, & si quid simile est, quod officere suæ libertati opinantur. At uero qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxamque uitam, & futuram illam æternamque, discernere nouerit: neque difficile intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationem, res esse plurimum sepositas. Cum ergo Iudaica illa sit uanitas, Christi regnū sub elementis huius mūdi quærere ac includere: nos magis, quod perspicue scriptura docet, spiritualem esse fructum cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere. Nam quid est, quod ipse idem Apostolus, qui iubet ut stemus, nec subijciamur iugo seruitutis, alibi
Gal. 5. solicitos esse seruos de statu suo uetat? nisi quia spiritualis libertas cum politica se-
Gal. 3. uitute optime stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sen-
1. Cor. 7. tentiæ: In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina,
Coloss. 3. non seruus aut liber. item: Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circumcisio, barbarus, scytha, seruus, liber, sed omnia in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre, qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus uiuas: quādo in rebus istis minime sitū est Christi regnum. Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quò totam politiæ rationē, rem esse pollutā reputemus, ad homines Christiāos nihil ptinentem. Sic quidē phanatici nonnulli iactāt. Postquam mortui sunt

ſumus per Chriſtum elementis huius mundi, & tranſlati in regnum Dei, ſedemus inter cœleſtes: indignum hoc nobis eſſe, ac infra noſtram excellentiam longe poſitũ, prophanis iſtis ac impuris curis occupari, quę circa aliena à Chriſtiano homine negotia uerſantur. Quorſũ, inquiunt, leges ſine iudicijs & tribunalibus? Quid autem cũ iudicijs ipſis, homini Chriſtiano? Imo, ſi occidere non licet, quo nobis leges & iudicia? Verum, ut diſtinctũ iſtud regiminis genus, à ſpirituali illo & interno Chriſti regno, nuper monuimus: ita necquicquam pugnare ſciendum eſt. Nam illud quidem, initia cœleſtis regni quædam iam nunc ſuper terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidaq; uita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo auſpicatur. At huic deſtinatum eſt, quamdiu inter homines agemus, uitam noſtram ad hominum ſocietatem componere, ad ciuilem iuſtitiam mores noſtros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere. Quæ omnia ſuperuacua eſſe fateor, ſi præſentem uitam extinguit regnum Dei, quale nunc intra nos eſt. Sin ita eſt uoluntas Dei: nos, dum ad ueram patriam adſpiramus, peregrinari ſuper terram: eius uero peregrinationis uſus, talibus ſubſidijs indiget: qui ipſa ab homine tollunt, ſuam illi eripiunt humanitatem. Nam quod tantam in Eccleſia Dei perfectionem debere eſſe cauſantur, cui ſua pro lege moderatio ſatis ſit: eam ſtolide ipſi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam poſſit. Cum enim tanta ſit improborum inſolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum ſeueritate coerceri uix poſſit: quid facturos expectamus, ſi patere ſuæ improbitati uideant impunitam licentiam? qui, ne male faciant neq; ui ſatis coguntur. Sed de politiæ uſu erit alius opportunior dicendi locus. Nunc iſtud tantum intelligi uolumus: de ea exterminanda cogitare, immanẽ eſſe barbariem. cuius uſus non minor inter homines, quàm panis, aquæ, ſolis & aeris: dignitas quidem multo etiam pręſtantior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas eſt) huc ſpectat duntaxat, ut ſpirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certe omnia complectitur, dum efficit ut ſimul uiuant) non tamen, inquam, huc ſpectat ſolum: ſed ne idololatria, ne in Dei nomen ſacrilegia, ne aduerſus eius ueritatem blaſphemiæ, aliæq; religionis offenſiones publice emergant, ac in populum ſpargantur: ne publica quies perturbetur, ut ſuum cuiq; ſaluum ſit & incolume, ut innoxia inter ſe commercia homines agitent. Deniq; ut inter Chriſtianos publica religionis facies exiſtat, inter homines conſtet humanitas. Nec quenquam moueat, quod recte conſtituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium poſuiſſe ſupra uideor. Siquidem nihilo hic magis, quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus ſuo arbitrio ferre permitto: cum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit, ne uera religio, quæ Dei lege continetur, palam, publicisq; ſacrilegijs, impune uioletur ac conſpurcetur. Verum ipſa ordinis perſpicuitate adiuti lectores, melius, quid de toto genere politicæ adminiſtrationis ſentiendum ſit, aſſequentur: ſi eius partes ſeorſum pertractemus. Sunt autem tres: Magiſtratus, qui præſes eſt legum ac cuſtos: Leges, ſecundum quas ipſe imperat: Populus, qui legibus regatur, & Magiſtratui pareat. Videamus ergo primum de ipſa magiſtratus functione, num legitima ſit, ac Deo probata uocatio? quale officium? quanta poteſtas? Deinde quibus inſtituenda ſit legibus Chriſtiana politia? tum poſtremo, quis legum uſus ad populum redeat, quæ magiſtratui obedientia debeatur.

Magiſtratuum functionem non modo ſibi probari, acceptamque eſſe, teſtatus eſt Dominus: ſed honorificentiſſimis inſuper elogijs eius dignitatem proſecutus, mirifice nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quod Dij

nuncupan

nuncupantur, quicunque magistratum gerunt, ne in ea appellatione leue inesse momentum quis putet, qua significatur, mandatum à Deo habere, diuina autoritate præditos esse, ac omnino Dei personã sustinere, cuius uices quodãmodo agunt.
Non meum hoc est cauillum: sed Christi interpretatio. si scriptura, inquit, eos
Ioannis.10. uocauit Deos, ad quos uerbum Dei factum est. Quid hoc est, nisi demandatũ illis
esse à Deo negociũ, ut illi in suo munere seruiant? & (quod iudicibus suis dicebat
Deutero.1. Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iehuda cõstituebant) iudicium ex-
2.Paral.19. erceant, non pro homine, sed pro Deo? Eodem pertinet, quòd sapientia Dei per os
Prouer.8. Solomonis affirmat, suum esse opus, quòd reges regnant, & cõsiliarij decernãt iusta:
quod principes principatum gerũt, & munifici omnes iudices terræ. Perinde enim istud ualet, ac si dictum esset, non humana peruersitate fieri, ut pœnes reges, & præfectos alios, sit in terris rerum omnium arbitriũ, sed diuina prouidentia & sancta ordinatione: cui sic uisum est res hominũ moderari. Quandoquidem illis adest ac
Roma.12. etiam præest in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus aperte docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ secundũ gratiæ diuersitatem uarie distributa, à seruis Christi in ædificationem ecclesiæ conferri debeant. Tametsi enim illic proprie de senatu loquitur grauium uirorum, qui in primitiua ecclesia constituebantur, ut conformandæ publicæ disciplinæ præessent:
1.Corint.12 quod munus in epistola ad Corinthios κυβερνήσεις uocat: quia tamen uidemus eodem recidere finem ciuilis potestatis, non dubium, quin omne iustæ præfecturæ
Roma.13. genus nobis cõmendet. Multo uero clarius, ubi iustam ea de re disputationẽ instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit, nec potestates esse ullas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autem principes, ministros esse Dei, bene agentibus in laudem, malis ad iram ultores. Huc accedunt & sanctorum uirorum exempla: quorum alij regnis, ut Dauid, Iosias, Ezechias: alij satrapijs, ut Ioseph, & Daniel: alij ciuilibus pfecturis in libero populo, ut Moses, Iosuah, ac iudices, functi sunt, quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet, quin ciuilis potestas, uocatio sit, non modo corã Deo sancta & legitima: sed sacerrima etiam, & in tota mortaliũ uita longe omniũ honestissima.

Quæ cogitatio magistratus ipsos assidue exercere debet: quando ingentẽ illis stimulũ addere, quo ad officium excitentur: & singularem cõsolationem adferre potest, qua muneris sui difficultates (quæ multæ certe & graues sunt) leniãt. Quãtum enim integritatis, prudentiæ, mãsuetudinis, cõtinentiæ, innocẽtiæ, studiũ sibi ipsis imperare debent, qui diuinæ iustitiæ ministros se cõstitutos esse norunt? Qua fiducia iniquitatẽ in tribunal suũ admittent, quod Dei uiuentis thronũ esse audiunt? Qua audacia iniustam sententiã pronunciabũt eo ore, quod diuinæ ueritatis designatum esse organũ intelligunt? Qua cõscientia in impia decreta subscribent ea manu, quã ad perscribenda Dei acta sciũt ordinatã? In summa: si se Dei uicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, industria, inuigilent oportet, qui hominibus quandã diuinæ prouidentiæ, custodiæ, bonitatis, beneuolẽtiæ, iustitiæ, imaginẽ in se repræsentent. Ac perpetuo illud sibi subijciãt: si maledicunt oẽs, qui opus uindictæ Dei exequunt in dolo: multo grauius maledici, qui in iusta uocatione frau-
Ieremi.48. dulenter uersant. Itaque cũ suos iudices ad officiũ cohortari uellent Moses & Iosa-
Deutero.1. phat, nihil habuerũt efficacius, quo illorum animos afficerent, quàm quod prius retuli-
Parali.19. mus. Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudiciũ, sed pro Deo, quippe qui iuxta uos est in causa iudicij. Nunc igitur sit pauor Domini super uos.
Psalm.82. Videte, & agite: quoniam non est ulla peruersitas apud Dominum Deum
Iesaie.3. nostrum. & alio loco dicitur: Deum stetisse in synagoga Deorum, & in medio Deorum iudicem agere. quo ad officiũ animentur, dum docentur, Dei se legatos esse,

esse, cui administratæ prouinciæ rationem sint reddituri. Et merito apud eos plurimum hæc admonitio ualere debet. Nam si quid delinquũt, non hominibus modo sunt iniurij, quos scelerate uexant, sed in Deum quoq; ipsum contumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluunt. Rursum habent & unde se præclare consolentur, dum secum reputant, non in prophanis, nec à seruo Dei alienis occupationibus se uersari, sed sanctissimo munere. quippe qui Dei legatione funguntur.

Qui uero non mouentur tot scripturæ testimonijs, quo minus sacrum hoc ministerium insectari ausint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem. quid aliud quàm Deum ipsum suggillant? cuius ignominia, cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest. Ac prorsus non magistratus reprobant, sed Deum abijciunt, ne super se regnet. si enim istud uere de populo Israel à Domino dictum est, quod Samuelis imperium detractassent: qui minus 1.Reg.8. uere hodie de his dicetur, qui in præfecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permittunt? At cum discipulis dictum est à Domino, Reges gentium domi Luc.22. nari illis, inter ipsos uero non ita esse, ubi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac uoce interdictum est Christianis omnibus, ne regna aut præfecturas capessant. O dextros interpretes. Inter discipulos orta erat contentio, quis alium præcelleret. hanc uanam ambitionem ut compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter cæteros unus eminet. Quæ collatio, quid quæso ad ignominiam regiæ dignitatis facit? imo quid omnino euincit, nisi regium munus, Apostolicum non esse ministerium? Præterea, inter ipsos magistratus tametsi uariæ sunt formæ, nullum tamen discrimen hac in parte est, quin pro Dei ordinationibus suscipiendæ à nobis omnes sint. Nam & omnes Roma.13. simul complectitur Paulus, cum ait, non esse potestatem nisi à Deo, & quæ omnium minime arridebat, eximio præ alijs testimonio commendata est. nempe, unius potestas: quæ, quia publicam omnium seruitutem secum fert, excepto uno illo, cuius libidini omnia subijcit, heroicis & excellentioribus ingenijs minus Pro.8.24 olim approbari potuit. At scriptura, quo iniquis istis iudicijs occurat, diuinæ 1.Petri. sapientiæ prouidentiam esse nominatim affirmat, quod reges regnant: & peculiariter regem honorari præcipit. Et sane ualde otiosum est, quis potissimus sit politiæ status, à priuatis hominibus disputari: quibus de constituenda re aliqua publica deliberare non licet: tum etiam simpliciter id definiri, nisi temere, non potest: cum præcipua huius disputationis ratio in circũstantijs posita sit. & si ipsos etiã status, citra circũstantias, inter se cõpares, non facile sit discernere, quis utilitate præponderet: adeo æquis cõditionibus cõtendũt. Procliuis est à regno in tyranidẽ lapsus, sed non multo difficilior, ab optimatum potestate in paucorum factionem. Multo uero facillimus, à populari dominatione in seditionem. Quod si non in unam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed uniuersum simul orbem circũspicias ac contemipleris, uel aspectũ in longiora saltem regionũ spacia diffundas: cõperies profecto, diuina prouidẽtia illud non abs re cõparatum, ut diuersis politijs regiones uariæ administrent. Nam quemadmodũ non, nisi inæquali tẽperatura, elementa inter se cohærent, ita hæ sua quadã inæqualitate optime cõtinentur. Quanquã hæc etiã oĩa frustra his dicũtur, quibus Dñi uoluntas satisfaciet. Nam si illi uisum est, reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatus aut decuriones: quoscũq; locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est, ijs nos morigeros ac obedientes præstare.

Iam officium magistratuum quale uerbo DEI describatur, ac quibus in rebus situm, obiter hoc loco indicandum est. Regibus denunciat Ieremias, ut faciant iudicium & iustitiam, liberent ui oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & uiduam & pupillum ne contristent, neq; iniuriam faciant, Iere.22.

& sangui-

& sanguinem innocentem ne effundant. Moses uero principibus, quos in uices
Deutero.1. suas suffecerat, edicit: audiant causam fratrum suorum, & iudicent inter uirum, &
fratrem eius, & peregrinum. neq; facies agnoscant in iudicio, tam paruum quam
Deute.17. magnum audiant, neq; timeant ab ullo uiro: quia iudiciũ Dei est. Illa aũt omino,
Deuter.16. Ne multiplicent sibi equos reges, ne ad auariciam adijciant animum, ne eleuentur
super fratres suos, ut in meditanda lege Domini sint assidui, cunctis diebus uitæ
suæ: ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant. & quæ
passim in scripturis similia leguntur. Quoniam, in exponendo hic magistratuum
officio, non tam magistratus ipsos instituere consilium est, q̃ alios docere, quid
sint magistratus, & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocen
tiæ, modestiæ, honestatis, ac tranquillitatis protectores statui ac uindices, quibus
studium unum sit, cõmuni omnium saluti ac paci prospicere. Id uero cũ præstare
non possint, nisi uiros bonos ab improborum iniurijs prohibeant, oppressis adsint
Roman.13. ope ac præsidio: potestate armati sunt, qua palam maleficos ac facinorosos (quo
rum nequitia perturbatur ac exagitatur publica quies) seuere coereant. Siquidem
id prorsus experimur, quod dicebat Solon: præmio & pœna res omnes publicas
consistere: ijs sublatis, totam ciuitatum disciplinam collabi ac dissipari. Friget enim
in multorum animis æqui iustiq; cura, nisi uirtuti paratus sit suus honos: nec con
tineri sceleratorum hominũ libido, nisi seueritate ac pœnarum animaduersione,
Ieremi.22. potest. Atq; hæ duæ partes comprænhensæ sunt à propheta, dum reges aliosq; præ
fectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocentes in fidem
suscipere, complecti, tueri, uindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum audaciæ
obsistere, uim comprimere, delicta punire.

Matth.5. Verum ardua hic, ut uidetur, & difficilis nascitur questio. Si lege Dei occi
Exodi.20. dere Christiani omnes uetantur, & propheta de mõte sancto Dei, hoc est, ecclesia,
Deutero.5. uaticinatur, quod nõ affligent in ea, neq; nocebũt: quomodo magistratibus, & pijs
Iesa.11.&65. simul, & sanguinarijs esse liceat? At si intelligamus, magistratum in exercẽdis sup
plicijs non à se agere quicquã, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo
impediemur. Occidere lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gla
dium in manum suis ministris dat Dominus, quem in homicidas omnes exerant.
Affligere & nocere, piorum non est. atqui hoc non nocere est, nec affligere pio
rum afflictiones, Domini mandato, ulcisci. Vtinam istud semper animis nostris
obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubẽtis autoritate omnia fieri:
qua præeunte, à recta uia nunquam aberratur. nisi forte diuinæ iustitiæ iniectum
est frenum, ne de sceleribus pœnas sumat. Quod si illi legem dicere fas non est,
Roma.13. cur eius ministris calumniam intendamus? Non frustra gladium gerunt, inquit
Paulus, nam Dei ministri sunt, ad iram, ultores male agentibus. Itaq; si nihil Do
mino sua obedientia fore acceptius norunt principes, alijq; præfecti: in hoc mini
sterium incumbant, si suam Deo pietatem iustitiã, integritatẽ, approbare studẽt.
Exodi.2. Hoc scilicet affectu agebatur Moses, cum se destinatum populi sui liberatorem,
Exo.32. Domini uirtute, cognoscens, Aegyptio manus intulit. Deinde, cum cæsis uno
die tribus hominum millibus, in populi sacrilegium uindicauit. Dauid quoq; cũ
sub uitæ suæ finem Solomoni filio præcepit, de occidendo Ioab & Semei. Quo
3.Reg.2. modo leue illud & placidum Mose ingenium in tantam truculentiam exardet, ut
fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages?
Quomodo Dauid, tanta in omni uita mansuetudine uir, cruentũ illud testamentũ
inter ultimos spiritus nuncupat, ne filius suus canitiem Ioab & Semei in pace ad
sepulchrum deducat? Verum uterq; manus suas, quas parcendo inquinasset, sic sæui
endo sanctificauit: dum ultionẽ sibi à Deo cõmissam exequutus est. Abominatio
est apud

est apud reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iustitia soli Pro.
um firmatur. rursum: Rex qui sedet in solio iudicij, spargit oculos in omne 16.
malum. item: dissipat impios rex sapiens, & conuertit eos super rotam. itē: 20.
Aufer scoriam ab argento, & egredietur uas conflatori: aufer impium à cō 25.
spectu regis, & statuetur in iustitia solium eius. Item. Qui impiũ iustificat,
& qui condemnat iustum, uterq; abominatio est Dñi. Item: Rebellis acqui 17.
rit sibi malum, & mittitur ad eum nuncius crudelis. Item. Qui dicit impio,
tu es iustus, huic populi maledicunt & nationes. Nunc si uera eorũ est iusti 24.
tia, stricto gladio sontes & impios persequi: gladium recondant, & puras à
sanguine manus contineant, dũ perditi homines nefarie per cędes interim
& strages grassantur, summa sese impietate obstringent. tm̃ abest, ut boni=
tatis & iustitiæ laudē inde referant. facessat modo abscissa sęuaq; asperitas
& tribunal illud, quod eorum scopulus iure nominetur. Non em̃ is sum, q Tribunal
aut importunæ sęuitiæ faueam: aut æquum iudiciũ pronunciari posse cen Cassij.
seam, nisi semper assidente optima illa regum consiliaria, & certissima (ut
Solomo affirmat) regij troni conseruatrice, Clementia: quam primam esse Pro. 20.
principum dotē, uere à quodam olim dictum est. Vtrunq; tñ magistratui
uidendum, ne aut nimia sæueritate uulneret magis, q̃ medeatur: aut super
stitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimã incidat humanitatē si molli
dissolutaq; indulgentia, cum multorũ pernitie diffluat. Est em̃ & istud nō
abs re quondã sub Neruę imperio iactatum: Malũ quidē esse, sub principe Apud Dio
uiuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia. nem.

Quando uero regibus populisq;, ad exercendam huiusmodi publicam
uindictam, arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstima=
re licet, legitima esse, quæ sic suscipiuntur, bella. Nam si tradita illis est po=
testas, qua ditionis suæ quietem tueantur, qua inquietorũ hominũ seditio=
sos motus comprimant, qua ui oppressis opitulentur, qua in maleficia ani=
maduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, q̃ ad compes=
cendum eius furorem, à quo & priuatim singulorũ ocium, & cōmunis om
nium tranquillitas perturbatur: qui seditiose tumultuatur, à quo uiolentę
oppressiones, & indigna maleficia perpetrantur: si legum custodes esse ip=
sos, & assertores, conuenit: oim̃ conatus pariter euertant oportet, quorũ sce
lere, legum disciplina corrumpitur. Imo si iure eos latrones plectũt, quorũ
iniuriæ in paucos tm̃ progressæ fuerint: an totam latrocinijs regionē impu
ne affligi uastariq; sinent: Siquidē nihil interest: rex ne sit, an infima de ple
be, qui in alienam regionē, in quam iuris nihil habet, irruit, eãq; hostiliter
uexat. omnes æque pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Verum ma
gistratuum omniũ fuerit, summopere hic cauere, ne cupiditatibus suis, uel
tantillum obsequantur. quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non præci
piti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ar
deant, miserentur etiam cōmunem in eo naturam (ut Augustinus loquit̃)
in quo puniunt proprium delictum. siue arma in hostem, hoc est, armatũ
latronem induenda sunt, non ex facili occasionem capient: imo nec oblatã
accipiant, nisi summa necessitate adacti. Nam si multo plus nobis præstan
dum est, quam exegerit ethnicus ille, qui bellum uideri uoluit pacem quæ
sitam: omnia prius certe tentanda sunt, quàm armis decernendum. In u= Cice. offi. 1
troq; demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripi, sed publi=
co duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessime abutuntur:
quæ non in suum illis commodum, sed aliorum bonum ac ministerium

dat a est. Ex eodem præterea belligerãdi iure pendet & præsidiorum, & fœ-
derum, & ciuilium aliarum munitionũ ratio. Præsidia aũt uoco, quæ ad
tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis
principibus in hanc legem feruntur, ut si quid turbarum in agris suis inci-
derit, mutuam sibi opem ferant, & uires in cõmune conferant, ad opprimẽ-
dos humani generis communes hostes: Ciuiles munitiones, quarum in re
te militari usus est.

Libet istud quoq; postremo adijcere, tributa & uectigalia, legitimos es-
se principum reditus: quos ad sustinenda quidem potissimum publica mu-
neris sui onera conferant. quibus tñ uti similiter possint, ad splendorem su-
um domesticum: qui cũ imperij, quod gerunt, dignitate quodammodo cõ-
iunctus est. Qualiter Dauidẽ, Ezechiã, Iosiam, Iehosaphah, aliosq; sanctos
reges: Ioseph etiam, & Danielẽ, uidemus pro personæ, quã sustinebant mo-
do, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos. & amplissimũ agri spa-
Ezech. ult. cium regibus attributũ, legimus apud Ezechielẽ. Vbi tametsi Christi spi-
rituale depingit regnũ, à legitimo tñ hoĩm regno simulacri exẽplar petit.
Sic tñ, ut uicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tam priuatas
esse arcas, q̃ totius populi æraria (sic em̃ Paulus testat̃) quæ prodigere aut
Rom. 13. dilapidare, sine manifesta iniuria, non possint. Vel potius, ipsum pene esse
populi sanguinem, cui non parcere, dirissima sit inhumanitas. suas aũt in-
dictiones, & oblationes, aliaq; tributorum genera, non nisi publicę necessi-
tatis subsidia esse, reputent: quibus miseram plebem absq; caussa fatigare,
tyrannica sit rapacitas. Hęc principibus ad profusionẽ & luxuriosos sump
tus non faciunt animos (ut certe facem eorũ cupiditatibus, plus iusto spon
te accensis, subijcere opus non est) sed cũ plurimũ referat, ipsos pura coram
Deo cõscientia, audere quicqd audent, ne impia cõfidentia in Dei contẽp
tum ueniant, docẽdi sunt, quantũ sibi liceat. Neq; hęc doctrina priuatis ho
minibus superuacua est: ne quosuis principum sumptus, tametsi uulgarẽ,
ciuilẽq; modũ excedunt, temere ac procaciter suggillare sibi permittant.

Proximę sunt magistratui in politijs leges, ualidissimi rerum publicarũ
nerui: uel (quomodo à Cicerone uocantur) animæ: sine quibus cõsistere ne
quit magistratus: quemadmodum nec ipsæ rursum sine magistratu. Pro-
inde nihil dici uerius poterat, q̃ mutum esse magistratum, legem: magi-
stratum, legẽ esse uiuã. Quod aũt dictũ me recepi, quibus legibus consti
tuenda sit Christiana politia: non est, cur longam de optimo legum genere
disputationẽ quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argu
menti. Paucis tantũ, & quasi in transcursu, notabo, quibus legibus pie co-
rã deo uti possit, & inter homines rite administrari. Quod etiã ipsum pror
sus silentio transmisissem, nisi intelligerẽ, periculose hic à multis aberrari.
Sunt em̃, qui recte cõpositam esse rempublicam negent, quę neglectis Mo
se politicis, cõmunibus gentium legibus regitur. Quæ sententia q̃ pericu-
losa sit & turbulenta, uiderint alij. mihi falsam esse stolidam, demonstrasse
satis erit. Est aũt obseruanda uulgata illa partitio, quæ uniuersam dei legẽ
per Mosen administratam, in mores, ceremonias, iudicia distribuit. ac dis-
piciendæ singulæ partes: ut habeamus, qd ex ijs ad nos pertineat, quid mi-
nus. Nec interim quempiã moretur hic scrupulus, q̃d ad mores etiã iudicia
& cęremonię ptinent. Veteres em̃ qui partitionẽ hanc tradiderunt, tametsi
duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores uersari: quæ
tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales nõ dixerunt.

priuatam

primam illam partem, peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam nō
cōstet uera morum sanctitas. Lex itaqꝫ moralis (ut inde primū incipiamus)
cum duobus capitibus contineatˀ, quoꝝ alterum pura Deū fide & pietate
colere, alterum sincera homines dilectione cōplecti simpliciter iubet: uera
est æternaqꝫ iustitiæ regula, gentiū oīm ac tempoꝝ hominibus præscripta,
qui ad Dei uoluntatem uitam suam cōponere uolent. Siquidem hæc æter
na est & immutabilis eius uoluntas, ut à nobis ipse quidem omnibus cola Galat. 4.
tur: nos uero mutuo inter nos diligamus. Cęremonialis Iudæoꝝ pædago-
gia fuit: qua populi illius quandam uelut pueritiam exercere Dn̄o uisum
est, donec ueniret tēpus illud plenitudinis, quo sapientiam suam terris ad
plenum manifestaret, ac ueritatē exhiberet earꝝ reꝝ, quæ tum figuris ad-
umbrabantur. Iudicialis politiæ loco illis datę, certas æquitatis & iustitiæ
formulas tradebat, quibus innocenter & quiete inter se agerent. Atqꝫ ut il-
la cęremoniaꝝ exercitatio ad pietatis quidē doctrinam proprie pertinebat
(utpote quę Iudęoꝝ Ecclesiam retinebat in dei cultu ac religione) ab ipsā
tn̄ pietate distingui poterat: ita hæc iudicioꝝ forma (quanꝙ nō alio specta
bat, ꝙ qui optime seruari posset ea ipsa charitas, quę æterna Dei lege præ-
cipitur) ab ipso tn̄ dilectionis pręcepto distinctū quiddam habebat. Quem
admodū ergo salua & incolumi pietate, abrogari potuerūt cęremoniæ: ita
& iudiciarijs his cōstitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia, & prę
cepta manere possunt. Quod si uerū est, libertas certe singulis gentibus re-
licta est condendi, quas sibi conducere prouiderint, leges: quę tn̄ ad perpē
tuā illā charitatis regulam exigantur, ut forma quidē uariēt, rationē habe
ant eandē. Nā barbaras illas & feras leges (quales fuerunt, quę fures honō
re prosequebantur, quę promiscuos coitus permittebāt, alięqꝫ multo tum
fœdiores, tum absurdiores) pro legibus habēdas minime censeo, quando-
quidē abhorrēt ab omni, nō iustitia modo, sed humanitate etiam & māsue
tudine. Id quod dixi planū fiet, si in legibus oībus duo hęc (ut decet) intuē
amur: Legis constitutionē, & ęquitatem, cuius ratione constitutio ipsa ni-
titur. Aequitas, ꝗa naturalis est, nō nisi una oīm esse potest, ideo & legibus
oībus, pro negocij genere, eadē proposita esse debet. Constitutiones, quia
circumstantias aliquas habent, à quibus pro parte pendeant, modo in eun
dē ęquitatis scopū oēs pariter intendant: diuersas esse nihil obest. Iam cum
Dei legē, quā moralē uocamus, cōstet nō aliud esse, ꝙ naturalis legis testi
moniū, & eius conscientiæ, quę hoīm animis à deo insculpta est: tota huius
de qua nunc loquimur, ęꝗtatis ratio in ipsa perscripta est. Proinde sola ꝗꝫ
ipsa legum oīm & scopus, & regula, & terminus sit, oportet. Ad eā regulā
quęcunqꝫ formatæ erunt leges, quæ in eum scopū directę, quę eo termino
limitatæ: non est cur à nobis improbentur, utcunqꝫ uel à lege Iudaica, uel
inter se ipsæ alias differant. Lex dei furari prohibet. Quæ furtis cōstituta fu
erit pœna in politia Iudęoꝝ, uidere est in Exodo. Aliaꝝ gētium uetustissi Exod. 22.
mæ leges furtum duplo puniebant. quę postea secutę sunt, discreuerunt in
ter manifestum, & non manifestū. Alię ad exiliū progressę sunt, alię ad fla
grum, alię deniqꝫ ad capitis supplicium. Falsum testimoniū talionis pœna
inter Iudęos plectebat: alibi graui tm̄ ignominia, alibi suspendio, alibi cru
ce. Homicidiū oēs pariter leges sanguine ulciscuntur, diuersis tn̄ mortis ge Deut. 19.
neribus. In adulteros alibi seueriores, alibi leuiores edictę sunt pœnæ. Vi-
demus tn̄, ut eiusmodi diuersitate in eundē oēs finē tendant. Nā, uno simul
ore, pœnam pronunciant in ea, que ęterna dei lege damnata sunt, facinora

nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia. sed in pœnæ modo nõ
conueniunt. Neq; uero id necesse est, neq; etiam expedit. Est regio, quæ ni-
si horrendis exemplis in homicidas sęuiat, cędibus statim & latrocinijs per
dēda sit. Est seculũ, quod pœnarũ acerbitatẽ augeri postulet. Est gens in ui
tium quoddã propensior, nisi acerrime cõpescatur. Quàm malignus fuerit
is, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offenditur, ad retinendam
legis Dei obseruationẽ accõmodatissima? Nã quod iactatur à quibusdã,
fieri contumeliã legi Dei per Mosen latę: cum abrogata illa, nouæ aliæ illi
pręferuntur, uanissimum est. Neq; em̃ aut alię illi pręferuntur, dũ magis p
bantur, nõ simplici collatione: sed temporũ, loci, gentis conditione: aut illa
abrogatur, quę nobis lata nunq̃ fuit. siquidẽ non eam Dñs per manũ Mo-
sæ tradidit, quę in gentes omnes promulgaretur: sed cum Iudaicam gentẽ,
in fidem, patrociniũ, clientelã suam suscepisset, illi etiã peculiariter legisla-
tor esse uoluit, ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam e-
ius rationem, in ferendis illis legibus habuit.

Superest nunc, istud ut uideamus, q̃d postremo loco propositum erat:
quis legum, iudiciorũ magistratuum usus ad cõmunem Christianorũ soci-
etatem redeat: quantum magistratibus à priuatis hominibus deferendum
sit: quæ obediẽtia debeatur. Plurimis uidetur superuacaneum esse munus
magistratus inter Christianos, quod scilicet implorare pie non possint, ut-
Rom. 13. pote, quibus uindicare, in iudicium postulare, litigare, uetitũ sit. At cũ Pau
lus cõtra clare testetur, ministrũ nobis dei esse in bonũ: ex eo intelligimus,
Dñi uolũtatẽ esse, ut eius manu ac pręsidijs, aduersus flagitiosorũ hominum
probitatẽ & iniurias defensi, quietã ac securã uitã agamus. Quod si frustra
in pręsidiũ nobis à dño datus est, nisi tali nobis beneficio uti licet: satis ap-
paret, implorari q̃q; & appellari nõ impie posse. Hic uero mihi cũ duplici
hoĩm genere agendũ est, sunt em̃ permulti, q tanta litigandi rabie ęstuant,
ut quietẽ nunq̃ habeant apud se, nisi cũ alijs pugnent. Lites uero ipsas, et ca
pitali odiorũ acerbitate, & insana uindicandi nocendiq; cupiditate exequũ
tur. & implacabili pertinacia ꝑsequuntur, ad sui usq; aduersarij ruinã, Inte
rim, neq̃d, nisi iure, agere existiment, iudiciorũ prætextu, talẽ peruersitatẽ
defendunt. At si cũ fratre, iudicio agere permissum est, nõ protinus odisse
ipsum licet: nõ furioso nocẽdi studio in illũ Ferri, nõ pertinaciter insequi.
Sic ergo tales habeant: legitima esse iudicia, si qs recte utat̃. Rectũ aũt esse u
sum, tũ actori, agendi, tũ defendẽdi, reo, si hic q̃dem postulatus, ad cõdictũ
diem se sistit, & qua potest exceptione causã defendit, citra acerbitatẽ: sed
hoc tm̃ affectu, ut q̃d suum est, iure tueat̃. ille uero indigne, siue in capite, si
ue in fortunis oppressus, in magistratus fidẽ se cõferat, quęrimoniã expo-
nat, quod æquum est ac bonum, postulet, sed omni procul nocendi uindi-
candiue libidine: procul asperitate & odio, procul contentionis ardore,
quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in ad-
uersarium animo ferri. Contra, ubi animi maleuolentia suffusi, corrupti in
uidia, iracundia incensi, ultionem spirantes: aut sic denique ardore certa-
minis inflammati, ut de charitate aliquid remittant, tota etiam iustissimæ
caussę actio non impia esse non potest. Nam hoc constitutum esse axioma
Christianis omnibus conuenit. nunquam, quantumuis æquam, litem iu-
ste tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectiõe beneuolentia
prosequatur, ac si iã amice, quod cõtrouertitur negociũ, transactũ ac cõpo
sitũ esset. Iniecerit forte aliqs, talẽ moderationẽ adeo nunq̃ in iudicijs afferi
ri, ut instar sit prodigij futura, si qua reperta fuerit. fateor sane, ut sunt

horum temporum mores,,rarum extare probi litigatoris exemplum : sed res tamen ipsa,nullius mali accessione inquinata,bona esse & pura non desinit. Cæterum,cum sanctum esse Dei donum audimus,auxilium magistratus:eo diligentius cauendum est,ne nostro uitio polluatur.

Qui uero iudiciarias omnes disceptationes precise damnant,intelligant se sanctam Dei ordinationem simul repudiare:& donũ ex eorum genere, quæ mundis munda esse possint.nisi forte Paulum flagitij insimulare uolent, qui & accusatorum calumnias,eorum quoq; uafriciẽ & malitiam exponendo,à se depulit:& Romanę ciuitatis prærogatiuã sibi in iudicijs asseruit:& ab iniquo præside,ad Cęsaris tribunal,cum opus fuit, prouocauit. Acto.22.& 24.25. Nec obest,quod Christianis omnibus interdicta est uindictæ cupiditas, q; & nos à Christianis subsellijs longissime abigimus. Nam,siue crudeliter Deut.32. contenditur,non recta incedit uia,nisi qui innoxia simplicitate, rem suam Matth 5. iudici,tanq; publico tutori,commendat:nihil minus,quam mutuam mali Rom.12. uicem,qui est uindictæ affectus,rependere cogitans.siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio,eum accusatorem requirimus,qui nullo ulciscendi æstu correptus,nulla priuatæ iniuriæ offensione tactus,in forum accedat:sed in animo duntaxat habens,pernitiosi hominis conatus impedire,ne reipub.noceant.Quod si uindicem animum tollis, nihil in mandatũ illud delinquitur,quo ultio Christianis interdicitur.At non solum uindictam appetere uetantur,sed manum quoq; Domini iubentur expectare,q Rom.12. se oppressis & afflictis adfuturum ultorem pollicetur.Illam aũt Dñi ultionem anteuertunt, qui opem aut sibi aut alijs fieri à magistratu postulant. minime id uero.siquidẽ magistratus uindicta,non hominis, sed Dei esse, cogitãda est: quã per hominis ministerium nobis(ut ait Paulus)largitur. Rom. 13. Nihilo etiã magis cũ Christi uerbis pugnamus:quibus resistere malo prohibet:& dexteram maxillã obuertere pręcipit ei,qui alapam in sinistrã impegerit:permittereq; ei palliũ,qui tunicã auferat. Matth 5. Vult quidẽ illic suorũ animos à retaliandi cupidine tãtopere abhorrere,ut citius duplicari in se iniuriã laturi sint,q; ad rependendã animos adiecturi.à qua patientia nec ipsi eos abducimus. Vere eñ Christianos esse oportet hoĩm genus ad contumelias iniuriasq; ferendas natũ:pessimorũ hoĩm nequitiæ,imposturis, ludibrijs,expositũ.neq; id modo:sed eorũ oĩm malorum tolerantes esse oportet,hoc est,sic totis animis cõpositos, ut suscepta una afflictione, ad alterã se comparent.nihil sibi in totã uitã promittentes,q; perpetuæ crucis tolerãtiam.Interim & ijs qui sibi iniurij sunt,benefaciant,& maledicentibus bene precenť,& quę unica est sua uictoria,bono malũ uincere cõtendant.Sic Rom.12. affecti,nõ querent oculũ pro oculo,dentẽ pro dente(qualiter suos discipulos instituebant pharisęi,ad appetendã ultionẽ) sed (quomodo à Christo erudiunť) & corpus suũ mutilari,& malitiose sua sibi eripi sic ferent,ut eas iniurias, simul ac irrogatę sibi fuerint, remissuri sint,ac ultro cõdonaturi. Neq; isthæc tñ animorũ æqtas & moderatio impediet,quin integra in suos inimicos amicitia,magistratus ope,ad rerũ suarũ conseruationem utantur aut publici boni studio sontem ac pestilentem hominem ad pœnam postulent,quem emendari,nisi morte,non posse nouerint.

Quod aũt obiectari solet,lites à Paulo in uniuersum esse dãnatas,id q̃q; 1.Cor.6. falsum est.Intelligi ex eius uerbis facile potest,immodicũ fuisse litigãdi furorẽ in Corinthiorũ Ecclesia:usq; eo,ut Christi Euangeliũ, et totã suã religionẽ,impiorũ cauillis ac maledicentię exponerent.Id primũ reprehendit in

illis Paulus,quod Euangelium apud infideles,dissensionũ suarũ intempe
rie,traducerent. Deinde & hoc ipsum,q̃d eũ in modũ inter se dissiderẽt,fra
tres cũ fratribus. Tã eñ procul à ferenda iniuria alieni erant, ut aliorũ
fortunis auide inhiarent,ultro lacesserent,& dãnum inferrent. In illã ergo
litigandi insaniã inuehitur,nõ simpliciter in quasuis controuersias. Atq̃ om
nino delictũ esse pronũciat,q̃d nõ potius dãnum acciperent rerũ suarũ, quã
pro his conseruandis ad cõtentiones usq̃ laborarent. Id sane Christianis a
gendũ est,ut de suo iure decedere semp malint,q̃ in forum progredi: unde
uix exire possint,nisi cõmotiore animo,& in fratris odium accenso. Verũ
ubi quis citra charitatis dispendiũ,rẽ suã se posse tueri uiderit, cuius iactu
ra graui sibi dispendio futura sit,id si faciat,nihil in istã Pauli sententiã de
linquit. Deniq̃(q̃d initio docuimus)optimũ cuiq̃ cõsilium dabit charitas:
sine qua quęcunq̃ suscipiuntur,& ultra quam quæ progrediuntur,discep
tationes iniustas esse & impias,extra controuersiam ponimus.

Subditorũ erga suos magistratus officiũ primum est, de eorũ functione
q̃ honorificentissime sentire,quã scilicet,uelut delegatã à Deo iurisdictio
nẽ,agnoscant:eosq̃ ob id suspicere ac reuereri,ut dei ministros ac legatos.
Quosdã eñ reperias,qui suis se magistratibus ualde obsequentes prębeãt
ac nolint quidẽ nõ esse,quibus obsequãtur:q̃d bono publico ita expedire
norũt:de ipsis tñ magistratibus nõ secus existiment,ac malis quibusdã ne
1.Pet.2. cessarijs. Verũ plus quiddã à nobis requirit Petrus,cũ regẽ honorari:& So
Prou.24. lomo,cũ Deũ & regẽ timeri pręcipit. Ille eñ sub honorandi uerbo,syncerã
ac candidã existimationẽ cõplectitur:hic regẽ cum Deo cõiungens,sanctę
cuiusdã uenerationis ac dignitatis plenũ esse ostendit. Est & illud pręclarũ
apud Paulũ elogiũ,ut obediamus nõ solum propter irã,sed propter consci
Rom.13. entiã. Quo intelligit,nõ terrore modo principũ ac pręfectorũ adduci subdi
tos debere,ut in eorũ subiectione contineanť(qualiter succumbere hosti ar
mato solent,qui uindictã fore promptã uidẽt,si restiterint)uerũ quia Deo
ipsi redduntť obsequia,quę istis pręstantť: quando eorũ potestas à Deo est.
Ex eo & alterũ deinde sequiť,ut propensis in eorũ obseruationẽ animis,su
am illis obedientiã approbẽt:siue edictis parendũ, siue tributa soluenda,si
ue subeunda publica munera atq̃ onera, quę ad cõmunẽ defensionẽ spe
Ibidem. ctent,siue qua alia iussa capessenda. Omnis anima,inqt Paulus, potestati
bus sublimioribus subdita sit. qui eñ potestati resistit,Dei ordinationi re
Tit. 3. sistit. Admoneto illos(scribit idẽ Tito)ut prĩcipatibus ac potestatibus sub
1.Pet.2. diti sint,ut magistratibus pareant,ut ad omne opus bonũ sint parati.& Pe
trus:Subditi,inquit,estote cuiuis humanę creaturę,propter dñm:siue regi
tanq̃ pręcellenti:siue pręsidibus,qui per eũ mittunť,ad uindictã quidẽ no
centiũ, landẽ uero recte agentiũ. Porro,quò,non subiectionẽ simulare,sed
syncere & ex animo subiectos se esse testenť:addit Paulus,ut eorũ, sub qui
1.Tim. 2. bus uiuunt,salutẽ ac prosperitatẽ deo cõmendent. Adhortor,inqt, ut fiant
deprecationes,obsecrationes,interpellationes,gratiarũ actiones,pro omni
bus hominibus,pro regibus,& oĩbus in eminentia constitutis , ut placidã
& quietã uitã degamus, cũ omni pietate ac honestate. neq̃ hic se quisq̃ fal
lat. Quando eñ resisti magistratui nõ potest,qn simul Deo resistatur:etiã
si impune contẽni uideť posse inermis magistratus , deus tñ armatus est, q
sui contemptũ fortiter ulciscať. Sub hac pręterea obedientia,moderationẽ
cõprehendo,quã sibi in publico imperare debent priuati hoĩes,ne se ultro
admisceãt publicis negocijs,aut temere irrũpant in partes magistratus,ac
nequid

ne qd omnino publice moliant̃. Si qd in publica ordinatiõe corrigi intere rit, nõ tumultuent̃ ipsi, nec admoueāt operi manus: quas illis oĩbus ligatas esse hac in parte decet. ad magistratus cognitionẽ deferant, cuius unius hic soluta est manus Intelligo aũt, ne qd iniussi audeant. Nam ubi accessit præfecti imperium, iam ipsi quoq; publica autoritate præditi sunt. Vt.n. aures atq; oculos principis, uocare uulgo solent eius consiliarios: ita non insulse principis manus quis dicat, quos rebus agendis, mandato suo, præfecerit.

Quoniam autem hactenus magistratum descripsimus, qui uere scit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (ut poeta loquitur) pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentiæ uindex: insanus merito iudicandus sit, cui tale non probetur imperium. At cum omnium prope seculorum hoc exemplum sit, ut principum alij, eorum omnium securi, quibus prouidendis intenti esse debuerant, procul omni solicitudine socordes delitientur: alij ad rem suam attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata uenalia prostituant: alij plebeculam exhauriant pecunia, quam postea insanis largitiõibus profundant: alij expilandis domibus, uirginibus ac matronis uiolandis, mactandis infantibus, mera latrocinia exerceant: eos uero pro principibus agnoscendos esse, quorum imperio, quoad licet, parendum sit, multis persuaderi non potest. siquidem dum in tanta indignitate, ac inter tam aliena, non à magistratus modo, sed hominis quoq; officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur, quæ in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciunt uestigium eius ministri Dei qui in laudem bonis, malis in ultionem datus erat: Ita neq; etiam præfectum illum agnoscunt, cuius dignitatem atq; authoritatem scriptura nobis commendauit. Et sanè is semper hominum animis ingenitus fuit sensus, non minore tyrannos odio atq; execratione insectari, quam dilectione & ueneratione prosequi legitimos reges. Verum, si in Dei uerbum respicimus, longius nos deducet, ut non eorum modo principum imperio subditi simus, qui probe, & qua debent fide, munere suo defunguntur: sed omniũ, qui quoq̃modo rerum potiuntur, etiam si nihil minus pręstent, quàm quod ex officio erat principum. Tametsi enim summum suæ beneficentiæ munus esse magistratum, ad salutem hominum conseruandam, testat̃ Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines pręscribit: simul tamen declarat, qualescunq; sint, non nisi à se habere imperium. Eos quidem, qui publico bono imperant, uera eius suæ beneficentiæ exemplaria esse & specimina: qui uero iniuste & impotenter dominantur, eos ad uindicandam populi iniquitatem à se excitatos. omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos, qua legitimam potestatem instruxit. Non ultra progrediar, donec certa eius rei aliquot testimonia subiecero. Nec tamen, quo furorem Domini super terram esse, impium regem, confirmemus, laborandum est: *Iob.34.* quando neminem futurum arbitror, qui reclamet. nec sic de rege plus di- *Osee.13.* ctũ fuerit, quàm de prædone, qui rem tuam diripiat: & adultero, qui tho- *Iesa.3.* rum tuum polluat: de sicario, qui te ad cædem appetat: (cum huiusmodi ca- *Iesa.10.* lamitates omnes, inter Dei maledictiones, scriptura recenseat) Verum in eo probando insistamus magis, quod non ita facile in hominum mentes ca- *Deut.28.* dit: in homine deterrimo, honoreq; omni indignissimo (penes quem modo sit publica potestas) præclaram illam & diuinam potestatem residere, quam Dominus iustitiæ ac iudicij sui ministris uerbo suo detulit: deniq; à subditis eadem in dignatione habendum (quantum ad publicam obedi-

entiam attinet) qua optimum regem, si daretur, habituri essent.

Principio uelim animaduertant, seduloq; obseruent lectores illam, quæ non sine causa toties nobis in scripturis commemoratur, Dei prouidentiam: ac singularem actionem in distribuendis regnis, statuendisq;,
Danie.2. quos illi uisum fuerit, regibus. Apud Danielem Dñs mutat tempora, &
Deu4. uices temporum: abijcit reges, & instituit. Item: ut cognoscant uiuentes, quod potẽs sit altissimus in regno hominum: cui ipse uoluerit, dabit illud. Cuiusmodi sententijs cum passim abundet scriptura, illa tamen prophetia peculiariter scatet. Iam, qualis rex fuerit Nabuchadnezar, is qui Ierusalem expugnauit, satis scitur. nempe, strenuus alienorum inuasor, ac po-
Ezech. 29. pulator. Dominus tamen apud Iezechielem se illi terram Aegypti dedisse
Dani.2. affirmat, pro ministerio, quo sibi in uastanda illa seruiuisset. Et illi dicebat Daniel: Tu rex, rex es regum: cui Deus cælorum, dedit regnum potens ac forte atq; gloriosum. tibi inquam, dedit: & omnes terras ubi habitant filij hominum, bestiæ syluestres, & uolucres cœli, eas tradidit in ma-
Dani.5. num tuam, ac fecit te dominari eis. rursum eius filio Belzasar: Deus altissimus dedit Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam, & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt tremẽtes & timentes à conspectu eius. Cum audimus, à Deo impositum esse regem: simul illa, de honorando & timendo rege, cœlestia edicta animo repetamus: et nequissimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco, quo Dominus ipsum dignatus fuerit. Samu-
1.Regum.8. el, cum populo Israel denunciaret, qualia esset à regibus suis passurus: hoc ius erit regis, dicebat, qui regnabit super uos. filios uestros tollet, & ponet eos ad currum suum, ut ponat eos pro equitibus suis, & ut arent agros suos, & messem suam metant, & arma fabricentur. filias uestras tollet, ut sint pigmentariæ, coquæ, & pistrices. agros deniq; uestros, uineas uestras, & oliueta optima auferet, & dabit seruis suis, semina uestra, & uineas uestras decimabit, & dabit eunuchis & seruis suis. seruos uestros, ancillas & asinos tollet: & adhibebit operi suo. quin & greges uestros decimabit:
Deut.17. & uos eritis serui illius. Certe non id iure facturi erant reges, quos optime ad omnem continentiam lex instituebat: sed ius in populum uocabatur, cui parere, ipsi necesse esset, nec obsistere liceret. Ac si dixisset Samuel: Eo se proripiet licentiæ regum libido, quam cohibere uestrum non erit: quibus hoc restabit unum, iussa excipere, ac dicto audientes esse. In pri-
Iere.27. mis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus quem tametsi prolixiorem, ideo non pigebit referre, quia totam hanc quæstionem clarissime definit. Ego feci terram, & homines (ait Dominus) & animalia, quæ sunt in superficie terræ, in fortitudine mea magna, & brachio extento: & ipsam trado ei, qui placuerit in oculis meis. & nunc itaq; ego dedi omnes terras istas in manum Nabuchadnezar serui mei. & seruient ei gentes omnes, & reges magni: donec tempus ueniet terræ eius. eritq;, ut gens & regnum, quæ non seruierint ei, & non posuerint collum suum sub iugum regis Babel uisitabo gentem illam in gladio, fame, & peste. quare, seruite regi Babel, & uiuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocemq; tyrannum, coli uoluerit: non alia ratione, nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat, Domini decreto, in solium regni impositum esse: ac in regiam maiestatem assumptum, quam uiolare nefas esset. Hoc nobis si assidue ob animos & oculos obuersetur, eodem decreto con[illegible]

etiam

etiam nequissimos reges, quo regum authoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes uenient, tractandum esse pro meritis regem: nec æquum esse, ut subditos ei præstemus, qui uicissim regem nobis non præstet. frustra obijciat quis, mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est, qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Detuli, inquit, Nabuchadnezar regnum, quare seruite illi & uiuite. Cuicunq; ergo delatum fuisse regnum constabit: ei seruiendum esse, ne dubitemus. atqui simul ac in regium fastigium quempiam euehit Dominus, testatã nobis facit suam uoluntatem, quod regnare illum uelit. De eo enim extant generalia scripturæ testimonia. Iob. 28. propter iniquitatem terræ sunt multi principes. Item 12. Subiectionem tollit à regibus, & rursum accingit eos cingulo. Eo autem confesso, nihil restat, nisi ut seruiamus, & uiuamus. Est apud Ieremiam prophetam, alterum quoq; Domini manda- 29.
tum: quo iubet populum suum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro uictoris prosperitate orare iubentur. non q̃modo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed ut saluum illi regnum & tranquillum conseruetur, ut sub eo ipsi quoq; prospere agant. Sic Dauid, iam rex Dei ordinatione designatus, sanctoq; eius oleo unctus, cum nullo suo merito indigne à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me, dicebat, ut coram Domi
no faciam rem istam Domino meo. Meschie Domini: ut mittam manum 1.Reg.24.
meam in eum, quoniam Christus Dñi est. Item: pepercit tibi anima mea, Exo.
dixitq;, Non mittam manum meam in Dominum meum, quoniam Chri 1.Reg.26.
stus Domini est. item: Quis mittet manum suam in Christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus. nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius uenerit, ut moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me, ut mittam manum meam in Christum Domini.

Hunc reuerentiæ, atq; adeo pietatis affectum debemus, ad extremũ, præfectis nr̃is omnibus, quales tandem cunq; sint. Quod sæpius ideo repeto, ut discamus non hoïes ipsos excutere: sed satis habeamus, q̃d uoluntate Dñi, eam personam sustineant, cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas, inqes, subditis suis uices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verum, si ex eo statuis, nõ nisi iustis imperijs rependenda obseqa, insulsus es ratiocinator. Nam & uiri uxoribus, et liberis parẽtes, mutuis officijs adstringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti. Illi, liberis, q̃s
prohibentur ad iracundiam prouocare, sic se duros & intractabiles præbe Eph.6.
ant, ut sua eos morositate ultra modum fatigent: hi, suas uxores, quas di- Ephe.5.
ligere, & quibus, ceu uasculis fragilibus, parcere iubentur, contumeliosis 1.Pet.3.
sime accipiant. An minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoq; & inofficiosis subijciuntur. Quin, cum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pẽdentem respectent, hoc est, ne alij in aliorum inquirant officia: sed, q̃d sui est numeris, id sibi unum singuli subijciant: Id uero inter eos præsertim ualere debet, q̃ sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sæuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab ipio deniq; & sacrilego uexamur, ob pietatẽ: subeat

primum

Dani. 9. primum delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubie Domini flagellis castigantur. succurrat deinde & hęc cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi, hoc tantum esse reliquum, ut Domini opē imploremus: cuius in manu sunt regum corda, & regnorum inclinatio-
Prou. 21. nes. Ille, Deus est: qui stabit in synagoga Deorum, & in medio Deos diiu-
Psal. 82. dicabit. à cuius facie concident & conterentur reges omnes, & iudices ter-
Psal. 2. ræ, quicunque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges ini-
Iesa. 10. quas, ut opprimerent in iudicio pauperes, & uim facerent causæ humilium, ut uiduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

Atque hic mirabilis eius, tum bonitas, tum potentia, tum prouidentia, sese profert. Nam modo ex seruis suis manifestos uindices excitat, ac mādato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumant, & oppressum iniustis modis populum è misera calamitate eximant: modo furorē
Exod. 3. aliud cogitantium, & aliud molientium hominum eo destinat. Sic populum Israel è tyrannide Pharaonis, per Mosen: è uiolentia Chusan, regis Syriæ, per Othniel: ex aliis seruitiis, per alios uel reges, uel iudices, in li-
Iud. 3. & bertatem asseruit. sic Tyri superbiā per Aegyptios: sic Aegyptiorum inso-
sequen. lētiam per assyrios: assyriorum ferociam, per Chaldæos: confidentiam Babilonis, per Medos & Persas domuit. Regum uero Iuda & Israel ingratitudinem & erga tot sua beneficia impiam contumaciam, nunc per Assyrios, nunc per Babylonios, confudit & afflixit. quanquam non eadē omnia ratione. Priores enim illi, quando ad edenda talia facinora, legitima Dei uocatione, accersiti erant, in reges incurrendo, minime uiolabāt eam, quæ diuina ordinatione regibus indita est, maiestatem: sed minorem potestatem maiore coercebant: perinde ac in suos satrapas regibus animaduertere licet. Hi, tametsi Dei manu, quo illi uisum erat, destinabantur, opusque eius inscientes peragebant: nihil tamen aliud animo, quam scelus, uolutabant. Verum, utcunque ipsa hominum facta censeantur, Dominus tamen per ea suum æque opus exequebatur, cum sanguinaria regum insolentium sceptra confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes, & terreantur. Nobis autē interim summopere cauendum, ne illam, plenam uenerādæ maiestatis, magistratuum autoritatem, quam Deus grauissimis edictis sanxit. etiam si apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est, polluunt, contemnamus aut uiolemus. Neque enim si ultio Domini est, effrenatæ dominationis correctio: ideo protinus demādatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud, quàm parendi, & patiendi, datum est mandatum. De priuatis hominibus semper loquor. Nam si qui nūc sint populares magistratus, ad moderandam regum libidinem constituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis regibus oppositi erant, Ephori: aut Romanis consulibus, tribuni plebis: aut Atheniensium senatui, demarchi: & qua etiam fortè potestate, ut nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres ordines, cum primarios conuētus peragunt) adeo illos ferocienti regum licentiæ, pro officio, intercedere non ueto, ut si regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insultantibus conniueant: eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affirmem, qua populi libertatem (cuius se, Dei ordinatione, tutores positos norunt) fraudulenter produnt. At uero in ea, quam præfectorum imperiis deberi constituimus, obedientia, id semper excipiendum est, imò in primis obseruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius uoluntati re-

tati regum omnium uota subesse: cuius decretis iussa cedere, cuius maiestati fasces submitti, par est. Et uero ut hominibus satisfacias, in eius offensionem incurrere, propter quem hominibus ipsis obedias, quam præposterum fuerit? Dominus ergo rex est regū: qui ubi sacrum os aperuit, unus pro omnibus simul ac supra omnes sit audiēdus. Iis deinde, qui nobis præsunt, hominibus subiecti sumus: sed non nisi in ipso. Aduersus ipsum si quid imperent, nullo sit nec loco, nec numero: Neq; hic totam illam, qua magistratus pollent, dignitatem quicquam moremur. cui iniuria nulla fit, dum in ordinem, præ singulari illa uereq; summa Dei potestate, cogitur. Scio quantum, quàmq; præsens huic constantiæ periculum immineat, quod indignissime se contemni reges ferant: quorum indignatio nuncius est mortis, inquit Solomon. Sed cum istud à cœlesti præcone Petro pronunciatum sit edictum, Obediendum Deo potius, quam hominibus: hac nos cogitatione consolemur. Illam tum nos præstare, quam Dominus exigit, obedientiam: dum quiduis perpetimur potius, quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admouet: Nos ideo tanti à Christo redemptos esse, quanti illi constitit nostra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus seruos nos addicamus. multo uero minus, impietati.

Prou 16. Acto.4. 1. Cor. 7.

DE QVINQVE FALSO

nominatis Sacramentis.

Vbi

SACRAMENTA NON ESSE QVINQVE RELIQVA, quæ pro Sacramentis hactenus uulgo habita sunt, declaratur: tum qualia sint, ostenditur.

Caput. XVI.

OTERAT superior de Sacramentis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere, ne ultra curiosius progrederentur: nec præter illa duo, quæ à Domino instituta nossent, ulla alia Sacramenta sine DEI uerbo amplecterentur. Verum quoniam illa de septem Sacramentis opinio omnium ferè sermone trita, scholasq; & conciones omnes peruagata, uetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insidet: Visus sum mihi operæprecium facturus, si quinq; reliqua, quæ ueris ac Germanis Dñi sacramentis uulgo accēsent, seorsum ac ꝓpius excuterē: omniq; absterso fuco, simplicibus spectāda proponerem, qualia sint, & quam falso pro sacramentis hactenus habita fuerint. Principio hoc retinendum est, quod inuicta ratione prius confirmauimus, sacramenti instituendi arbitriū non nisi penes unū Deum eē:

nullum sacramentum nisi a deo institutum sit

Siqui-

Siquidem ſacramentum, certa Dei promiſſione, erigere fidelium conſcientias, ac conſolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis teſtimonium eſſe debet bonæ erga nos Dei uoluntatis: cuius nullus hominum aut angelorum teſtis eſſe poteſt: quando nemo Dei conſiliarius fuit. Solus Dominus eſt, qui de ſe nobis per uerbum ſuum teſtificatur. Sacramentum ſigillum eſt, quo Dei teſtamentum, ſeu promiſſio obſignatur. Obſignari uerò non poſſet rebus corporeis, & elementis huius mundi: niſi uirtute Dei ad hoc formarentur & deſignarentur. Inſtituere ergo ſacramentum homo non poteſt: quia facere, ut ſub rebus tam abiectis tanta Dei myſteria lateant, id uerò humanæ uirtutis non eſt. Verbum Dei præeat oportet quod ſacramentum eſſe ſacramentum faciat.

DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio, ut uocant, primum ſignum eſt, quod hominum temeritas à ſe excogitatum, pro Dei ſacramento ſuppoſuit. Confirmationis autem uirtutem eſſe finxerunt, Spiritum ſanctum conferre ad gratię augmentum, qui in baptiſmo collatus ſit ad innocentiã: confirmare eos ad pugnã qui in baptiſmo regenerati ſint ad uitam. Peragitur autem hæc confirmatio unctione, & hac uerborum formula: Conſigno te ſigno ſanctæ crucis, & confirmo chriſmate ſalutis, in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti. Pulchre omnia, & uenuſte. Sed ubi Dei uerbum, quod ſpiritusſancti præſentiam hic promittat? Ne iota quidem obtendere poſſunt. Vñ ergo nos certiores facient, chriſma ſuũ eſſe uas ſpiritusſancti? Videmus oleum, craſſum ſcilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Auguſtinus, uerbum ad elementum, & fiet ſacramentum. Hoc, inquam, uerbum proferant, ſi quicquam nos intueri in oleo uolunt, aliud quàm oleum. Quòd ſi ſacramentorum ſe miniſtros, ut par eſt, agnoſcerent, non diutius pugnandum eſſet. Hæc prima miniſtri lex eſt, ne quid ſine mandato obeat. Age, mandatum huius miniſterij aliquod producant, & uerbum non addam. Si mandato deficiuntur, ſacrilegam audaciam excuſare non poſſunt. Hac ratione Phariſæos Dominus interrogabat, eſſet ne baptiſmus Ioannis è cœlo, an ex hominibus? Si reſpondiſſent ex hominibus: obtinebat, friuolum eſſe & uanum: ſi è cœlo, doctrinam Ioannis agnoſcere cogebantur. Itaq; ne eſſent nimium in Ioannem contumelioſi, non auſi ſunt fateri, eſſe ex hominibus. Si itaq; ex hominibus eſt confirmatio, uana & friuola eſſe conuincitur: ſi è cœlo eſſe perſuadere uolunt, probent. Tuentur ſic quidem Apoſtolorum exemplo, quos nihil temere feciſſe exiſtimant. Recte id ſane. Nec à nobis reprehenderentur, ſi ſe Apoſtolorum imitatores oſtenderent. Sed quid fecerunt Apoſtoli? Narrat Lucas in Actis: Apoſtolos, qui Hieroſolymis erant, cum audiſſent Samariam recepiſſe uerbum Dei, miſiſſe illuc Petrum & Ioannem. illos pro Samaritanis oraſſe, ut ſpiritum ſanctum acciperent: qui nondum in quenquam illorum uenerat: ſed baptiſati tantum erant in nomine Ieſu. Oratione facta, manus illis impoſuiſſe: per quã impoſitionem, ſpiritum ſanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impoſitione aliquoties meminit. Audio quid Apoſtoli fecerint: nempe, ſuum miniſterium fideliter exequuti ſunt. Viſibiles illas & admirabiles ſpiritus ſancti gratias, quas tũc in populum ſuum effundebat, uoluit Dominus à ſuis Apoſtolis per manuum

Acto.8.

manuum impositionem, administrari & distribui. Huic autem impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, ut ipso gestu significarent, se Deo cõmendare, & uelut offerre eũ, cui manus imponebant.

Hoc ministeriũ, quo tum Apostoli fungebantur, si adhuc in ecclesia maneret, manuum quoq; impositionem oporteret seruari: sed ubi gratia illa cõferri desijt, quorsum pertinet manuũ impositio? Adhuc certe adest populo Dei spiritussanctus quo nisi ductore & directore cõsistere nequit Dei ecclesia. Habemus enim æternã & perpetuo constaturã promissionẽ, qua Christus sitiẽtes ad se uocat, ut bibant aquas uiuas. Sed cessarunt illa *Ioan.7.* uirtutũ miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuũ impositionẽ *Iesaiæ.55.* distribuebantur, nec nisi ad tempus esse debuerũt. Oportuit enim nouam Euangelij prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis & inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A quibus ubi cessauit Dominus, non protinus ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiã, uerbiq; sui dignitatem satis excellenter manifestatã docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent? Hoc agendum erat manuũ impositione, ut euidens spiritussancti uirtus statim se exereret. Id nõ efficiũt. Quid igitur pro se iactant manuum impositionem? quam Apostolis quidem in usu fuisse legimus: sed prorsus in alium finem. Eiusdem hoc rationis est, ac si quis doceret, flatum illum, quo Dominus discipulos suos afflauit, sacramentum esse, quo detur spiritussanctus. Atqui hoc semel Dominus *Ioannis.20* cum fecit, non à nobis fieri etiam uoluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore, quo uisibiles spiritussancti gratias, ad eorum preces, administrari, Domino placebat: non ut posteri uacuum & frigidum signum (quod simiæ istæ faciunt) mimitice tm̃ & sine re effingerent. Quòd si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent, præter nescio quam præposteram κακοζηλίαν) unde tñ oleum, quod uocant, salutis? Quis eos in oleo salutẽ quærere docuit? Quis uim roborandi illi attribuere? An Paulus? qui nos *Gala.4.* ab elementis huius mundi longe abstrahit qui nihil magis damnat, q̃ tali- *Coloß.2.* bus obseruatiũculis hærere: Hoc uerò non à me, sed à Domino, audacter pronuncio. Qui oleum, uocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim uentri, & uenter oleo: utrumq; Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa, quæ usu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei petinent, quod spirituale est, & nunq̃ interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis: eadem linea metiris aquam, qua baptisamur: & panem ac uinum, sub quibus Cœna Domini exibetur? Respondeo: in sacramentis Domini duo spectanda esse, substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur: & formam, quæ illi à uerbo Dei impressa est, in qua tota uis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent, panis, uinum, aqua, quæ aspectui nostro in sacramentis offeruntur: ualet semper illud Pauli, Esca uentri, & uenter escis: Deus utrũq; destruet. Prætereunt enim & euanescunt cum figura huius *1.Corin.6.* mundi. Quatenus autem uerbo Dei sanctificantur, ut sacramẽta sint; non in carne nos retinent, sed uerè spiritualiter docent.

Verum propius adhuc inspiciamus, quot monstra foueat alatq; hæc pinguedo. Dicunt isti unctores, spiritumsanctum in baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in baptismo nos

regenerari ad uitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, ut negent baptismum rite sine confirmatione perfici posse. O nequitiam. An non igitur in baptismo Christo consepulti sumus, facti
Roma.6. participes mortis eius? Vt & resurrectionis simus consortes. Hanc autem participationem mortis & uitæ Christi, Paulus interpretatur mortificationem carnis nostræ, uiuificationem spiritus. quòd uetus homo noster crucifixus est, quò nos in nouitate uitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quod autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptisatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent spiritum sanctum: non simpliciter negat, ullo spiritus dono præditos, qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptionem spiritus intelligit, qua manifestæ uirtutes & uisibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apostoli spũm accepisse in die Pentecostes: cum longè antea illis
Math.10 à Christo dictum esset. Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Videte maliciosam & sonticam Sathanæ fraudem, qui ex Deo estis. Quod uerè in baptismo dabatur, in sua confirmatione dari mentitur: ut furtim incautos à baptismo abducat. Quis iam dubitet hanc Sathanæ esse doctrinam, quæ promissiones baptismi proprias, à baptismo abscissas, aliò deriuat & transfert? Deprehenditur,
Gala.3. inquam, quali nitatur fundamento præclara ista unctio. Dei uerbum est: Omnes, qui in Christo baptisati sunt, Christum induisse cum suis donis.
De cõsec.di Verbum unctorum, nullam promissionem in baptismo percepisse, qua
5.c.spũs. in agonibus instruantur. Illa uox, est ueritatis, hanc, mendacij esse oportet. Verius ergo definire hanc confirmationem possum, quàm ipsi hactenus definierint. Nempe insignem esse baptismi contumeliam, quæ usum ipsius obscurat & abolet, falsam esse diaboli pollicitationem, quæ nos à ueritate Dei abstrahat. Aut, si mauis, oleum diaboli mendacio pollutum, quod, uelut offusis tenebris, simplicium mentes fallat.

Addunt præterea, fideles omnes spiritum sanctum per manuum
Vrba.c.1.de impositionem accipere debere post paptismum: ut pleni Christiani inue-
cõse. dist. 5 niantur. quia nunquam erit Christianus, nisi qui confirmatione Episco-
in concili. pali fuerit chrismatus. Hæc illi ad uerbum. Atqui putabam, quæcunque
Aurelia. c. ad Christianismum pertinent, omnia scripturis perscripta ac comprehen-
ut Ieiuni. de sa esse. Nunc, ut uideo, aliunde quàm ex scripturis, uera religionis for-
cõse. dist. 5. ma petenda, discendaque est. Dei ergo sapientia, cœlestis ueritas, tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac sententia damnantur omnes Apostoli & tot Martyres, quos nunquàm fuisse chrismatos, certo certius est: quando nondum erat sanctum oleum, quo perfusi, omnes Christianismi numeros implerent, uel potius, Christiani fierent, qui nondum erant. Verum, ut taceam, abunde seipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam supina negligentia omittere eos sinunt, quod omitti sine graui piaculo non licebat? Cur non seuerius exi-
c. de. his. ue gunt rem adeo necessariam, & sine qua salus obtineri non potest? nisi
ro. ead. dist forte quis subita morte præpeditus fuerit. scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur: tacite fatentur non tanti esse, quanti uenditant.

c. spũs. ead. Postremo cõstituunt, sacram hanc unctionem maiori in ueneratione
distinct. habendã esse, quàm baptismũ. quòd illa summorum pontificũ manibus peculiariter admi-

riter administratur, baptismus ab omnibus uulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hic dicas, nisi plane furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur, ut præ ipsis sacrosanctas dei institutiones secure contemnãt? os sacrilegum, tu ne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & uerborum murmure incantatam, audes Christi sacramento opponere, & conferre cum aqua uerbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, sua quoque opinione, effrenatam insaniam, cæperunt paulum moderari. Maiori, inquiunt, ueneratione colenda est: forte non ob maiorem uirtutem & utilitatẽ, quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit: id est, in fronte: uel quia maius augmentum uirtutum præstat, licet baptismus plus ad remissionem ualeat. Verum, prima ratione nonne se Donatistas produnt, qui uim sacramenti à ministri dignitate æstimant? Faxo tamen, uocetur dignior confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur, unde tanta prærogatiua Episcopis delata fuerit: q̃ rationem afferent, præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure usi sunt, qui soli spiritum sanctum distribuerunt. An soli episcopi Apostoli? Imò, an omnino Apostoli? Demus tamen & istud. Cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis sacramentum sanguinis in cœna Domini attingendum esse? Quod laicis ideo denegant, quia solis Apostolis à Domino datum fuerit? Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis? sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciunt: nunc capitis uertigo aliò eos rapit, ut subito episcopos creent. Postremo, non erat Apostolus Ananias, ad quem tamen Paulus missus est, ut uisum reciperet, baptisaretur, & impleretur spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: si iure diuino proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios presbyteros transferre? Quemadmodum in quadam Gregorij epistola legitur. Altera ratio quàm friuola, inepta et stolida est? Digniorem uocare suam confirmationem, quàm Dei baptismum: quia in ea frons oleo inficiatur, in baptismo cranium. quasi uerò baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor uerò pios omnes, an non hoc unum admoliantur isti nebulones, ut sacramentorum puritatem fermento suo uitient? Dixi hoc alibi, uix in sacramentis per rimulas interlucere, quod Dei est, inter humanarum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce, præterita aqua, et nullo numero habita, unum oleum in baptismo magnifaciunt. Nos ergo contra dicimus, in baptismo frontem aqua tingi. Præ hac, uestrum oleum non unius stercoris facimus: siue in baptismo, siue in confirmatione. Quòd si quis pluris uendi alleget, respondere promptum est: uenditionẽ uestram, imposturam esse, nequitiam esse, furtum esse. Tertia ratione impietatem suam traducunt, dum maius uirtutum augmentum conferri in confirmatione garriunt, quam in baptismo. Impositione manuum Apostoli uisibiles spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fœcundam ostendit?

Lib. 4. sent. dist. 7. c. 2.

Acto. 9.

Dist. 95. C. peruenit.

Sed ualeant isti moderatores, qui sacrilegium unum, multis sacrilegijs operiunt: Nodus Gordianus est: quem abrumpere satius sit, quàm in dissoluendo tantopere laborare. Iam uerò, cum uerbo Dei & probabili ratione defici se uident, prætexunt quod solent; uetustissimam esse hanc obser

uationem, & multorum ſeculorum conſenſu firmatam. Etiam ſi id uerum
eſſet, nihil tamen efficiunt. Non è terra eſt ſacramentum, ſed è cœlo: non ex
hominibus, ſed ab uno Deo. Deum ſuæ confirmationis autorem probent
oportet, ſi ſacramentum haberi uolunt. Sed quid uetuſtatem obiectant, cũ
Vide. Aug. ueteres nuſquàm plura duobus ſacramentis recenſeant? Si ab hominibus
L.3. de do- petendum eſſet fidei noſtræ præſidium, habemus arcem inexpugnabilem:
ctr. Chriſt. nunquam ueteribus agnita fuiſſe pro ſacramentis, quæ iſti ſacramenta ementi-
cap. 9. & untur. De manum impoſitione loquuntur ueteres: ſed an ſacramentum uo-
ad Ianuar. cant? Auguſtinus aperte affirmat, nihil aliud eſſe, quàm orationem. Neque
Lib. 4. de hic mihi putidis ſuis diſtinctionibus obganniant, non ad confirmatoriam
bapt. Auguſtinum illud retuliſſe, ſed curatoriam uel reconciliatoriam. Extat li-
ber, & in hominũ manibus uerſatur. Si in alium ſenſum detorqueo, quàm Au-
guſtinus ipſe ſcripſit: cedo, non conuicijs modo, pro ſolenni ſuo more, ſed
ſputis me obruant. Vtinam uero morem retineremus, quem apud ueteres
fuiſſe ſuſpicor, priuſquàm abortiua hæc ſacramenti larua naſceretur. Non
ut eſſet cõfirmatio, quæ ſine baptiſmi iniuria nec nominari poteſt: ſed Ca-
cheſis, qua pueri, aut adoleſcentiæ proximi, fidei ſuæ rationem coram Ec-
cleſia exponerent. Eſſet autem optima catechiſandi ratio, ſi formula in
hunc uſum conſcripta eſſet: ſummam continens, & familiariter explicans
omnium fere religionis noſtræ capitum, in quæ uniuerſa fidelium Eccle-
ſia conſentire, ſine controuerſia, debet. Puer decennis Eccleſiæ ſe offer-
ret, ad edendam fidei confeſsionem: rogaretur de ſingulis capitibus, ad
ſingula reſponderet: ſi quid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur.
Ita unicam ueram & ſynceram fidem, qua unanimiter Deum unum colit fi-
delium populus, teſte & ſpectante Eccleſia profiteretur. Hæc diſciplina ſi
hodie ualeret, profecto parentum quorundam ignauia acueretur: qui li-
berorum inſtitutionem, quaſi rem nihil ad ſe pertinentem, ſecure negli-
gunt: quam tum ſine publico dedecore omittere non poſſent. Maior
eſſet in populo Chriſtiano fidei cõſenſus, nec tanta multorum inſcitia & rudi-
tas: non adeo temere quidã nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur,
omnibus denique eſſet quædam uelut methodus doctrinæ Chriſtianæ.

DE POENITENTIA.

Proximo loco ſtatuunt pœnitentiam: de qua ſic confuſe & perturbate
diſſerunt, ut nihil certi nec ſolidi ex eorum doctrina referre poſſint con-
ſcientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex ſcripturis,
tum deinde quid & illi doceant, prolixe enarrauimus. Nunc id tan-
tum nobis attingendum erit, quàm leui, aut potius nulla ratione, ſacra-
mentum fecerint. Anxie autem ſudant in reperiendo ſacramento. Nec mi-
rum. nodum enim in ſcirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem
implicitam, ſuſpenſam, incertam, opinionumque uarietate confuſam, actu-
Lib. 4. ſen. batam relinquunt. Dicunt ergo, uel pœnitentiã exteriorẽ, eſſe ſacramentũ:
diſt. 22. c. 2. & ſi ita eſt, exiſtimari debere ſignũ eſſe interioris pœnitentiæ, id eſt, contri-
tionis cordis, quę erit res ſacramenti: uel utramque ſimul eſſe ſacramentum:
nec duo, ſed unũ cõpletum. Verum exteriorem eſſe ſacramentum duntaxat,
interiorem, rem & ſacramentũ. Remiſsionẽ aũt peccatorum, rẽ tm̃ & nõ ſacra-
mentum. Qui ſacramenti definitionẽ ſupra à nobis poſitã memoria tenẽt,
ad eã exigant id q̃d dicunt eſſe ſacramentũ: & inuenient nõ eſſe cęremoni-
am externam à Domino inſtitutam, ad fidei noſtrę confirmationẽ. Quod
ſi cauſſentur: definitionem meam legem non eſſe, cui parere neceſſe
habeant

habeant: audiant Augustinum, quem sacrosanctum se habere fingunt, Sacramenta, inquit, propter carnales, uisibilia instituta sunt: ut ab ijs, quæ oculis cernuntur, ad ea, quę intelliguntur, sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale, aut ipsi uident, aut alijs queunt ostendere in eo quod sacramentum pœnitentiæ uocant? Idem alibi: Sacramentum ideo dicitur, quia in eo aliud uidetur, aliud intelligitur. Quod uidetur, speciem habet corporalem. quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque hæc ullo ullo modo sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt: ubi nulla species est corporalis, quæ spiritualem fructum repræsentet. At (ut istas beluas in sua arena conficiam) si ullum hic esset sacramentum, nonne longe speciosius iactari poterat, absolutionem sacerdotis sacramentum esse, quàm pœnitentiam, uel interiorem, uel exteriorem? Promptum enim erat, dicere, ceremoniam esse, ad confirmandam fidem nostram de peccatorum remissione: habereque promissionem clauium, ut uocant, Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cœlis. Sed obiecisset quispiam, plærosque absolui à sacerdotibus, quibus nihil accedit tali absolutione: cum ex eorum dogmate sacramenta nouæ legis efficere debeant, quod figurant. Ridiculum. Vt in eucharistia duplicem manducationem statuunt, sacramentalem, quæ bonis æque ac malis communis est: spiritualem, quæ bonorum tantum est propria: cur non et absolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamē hactenus intelligere potui, quid sibi uellent cum illo suo dogmate. quod quam longe à Dei ueritate dissideat, docuimus: cum id argumentum serio tractaremus. Tantum hic ostendere uolo, hunc scrupum nihil impedire, quominus absolutionem sacerdotis, sacramentum nuncupent. Respondebunt enim per os Augustini, sanctificationem esse sine uisibili sacramento: & uisibile sacramentum, sine interiori sanctificatione. item, sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item, Induunt Christum alij usque ad sacramenti perceptionem, alij usque ad sanctificationem. illud, boni & mali pariter faciunt: istud, soli boni. Sane hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cæci in sole fuerunt: qui, cum multa difficultate æstuarent, rem planam adeo, & cuiuis obuiam, non perspexerunt. Ne tamen animos tollant, quacunque in parte sacramentum posuerint, nego iure haberi pro sacramento. Primum, quod nulla Dei promissio extet, unica sacramenti Hypostasis. Deinde, quod quæcunque hic ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum. cum ceremonias sacramentorum, nō nisi à Deo institui posse, iam definitum sit. Mendacium ergo & impostura fuit, quod de sacramento pœnitentiæ commenti sunt. Ementitum hoc sacramentum ornarunt, quo decebat elogio: secundam esse tabulam post naufragium, quia si quis uestem innocentiæ, in baptismo perceptam, peccando corruperit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin plane impium sit, excusari nequit. Quasi uerò per peccatum deleatur baptismus: et non potius in memoriam reuocandus sit peccatori, quoties de peccati remissione cogitat, ut illinc sese colligat, animumque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum, quæ sibi in baptismo promissa sit. Aptissime itaque dixeris, si baptismum uocaueris pœnitentiæ sacramentum: cū in consolationē ijs datus sit, q potentiam meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, apparet in ueteri ecclesia fuisse puulgatum instar certissimi axiomatis. Nā in

Lib. 3. quæstio. uete. testa.

In sermone quodam de baptis. infant.

Lib. 3. quæstio. uet. testa.

De bapt. paruulo.

Lib. 5. de bapt. contra Donat.

Lib. 4. sen. 14. dist. c. 1

De pœni. dist. 1. c. 2.

Cap.30. libello de fide ad Petrum, qui Auguſtino inſcribitur, ſacramentum fidei
Luc.3. & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confugimus? Quaſi uerò apertius quidpiam requirendum ſit, quam quod recitat Euangeliſta, Ioannem prædicaſſe baptiſmum pœnitentię in remiſſionem peccatorum.

DE VLTIMA (VT VOCANT) unctione.

Tertium fictitium ſacramentum, eſt extrema unctio: quę non niſi à ſacerdote perficitur: idq; in extremis (ſic loquuntur) & oleo ab Epiſcopo conſecrato, atq; hac uerborum forma. Per iſtam ſanctam unctionem, & pijſſimam ſuam miſericordiam, indulgeat tibi deus quicquid peccaſti per uiſum, per auditum, odoratum, tactum, guſtum. Eius duas eſſe uirtutes fingunt: peccatorum remiſſionem, & corporalis morbi leuamen, ſi ita expediat: ſin minus, animæ ſalutem. Aiunt autem inſtitutionem ab Iacobo
Iacobi 5 poſitam eſſe, cuius uerba ſunt. Infirmatur quis inter uos? inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, fideiq; obſecratio ſaluum reddet laborantem, ac eriget eum Dominus; & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiuſdem rationis eſt iſta unctio, cuius eſſe manuum impoſitionem ſupra demonſtrauimus, nempe hiſtrionica hypocriſis, qua citra rationem, & ſine fructu, Apoſtolos referre uolunt. Refert Marcus, Apoſtolos in prima ſua miſſione iuxta mandatum quod â Domino acceperant, mortuos ſuſcitaſſe, dæmonia eieciſſe, leproſos mundaſſe, infirmos ſanaſſe. In curatione autem ęgrorum oleum adhibuiſſe. ungebant, inquit, oleo multos infirmos: & ſanabantur. huc reſpexit Iacobus, cũ iuſſit accerſi presbyteros ad ungendum infirmum. Talibus ceremonijs nullũ altius ſubeſſe myſterium facile iudicabunt, qui obſeruarint, quanta libertate & Dñs, & eius Apoſtoli uerſati ſunt in rebus iſtis externis. Dñs cæco redditurus uiſum, ex puluere & ſputo lutũ compoſuit. alios tactu ſanauit, alios uerbo. Ad hunc modum Apoſtoli alios morbos ſolo uerbo, alios tactu, alios unctione curarunt. At ueriſimile eſt unctionẽ iſtam non temere, ut nec omnia alia, fuiſſe uſurpatam. fateor, non tamen ut eſſet curationis organum: ſed ſymbolum duntaxat, quo imperitiorum ruditas admoneretur, unde tanta uirtus prodiret, ne ſcilicet eius laudem Apoſtolis tribuerent. Oleo autem ſignificari ſpiritum ſanctum, eiuſq; dona, uulgare ac tritum eſt. Cæterum euanuit gratia illa curationum, quemadmodũ & reliqua miracula: quæ ad tempus edi uoluit Dominus: quò nouam euangelij prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maxime demus, unctionem ſacramentum fuiſſe earum uirtutum, quę tum per manus Apoſtolorum adminiſtrabantur: nihil nunc ad nos pertinet: quibus uirtutum adminiſtratio commiſſa non eſt.

Et qua maiori ratione ſacramentum ex hac unctione faciunt, quàm ex alijs quibuſuis ſymbolis, quæ nobis in ſcriptura commemorantur? Cur non aliquam natatoriam ſiloah deſtinant, in quam certis temporum uicibus ſe immergant male habentes? fruſtra, inquiunt, id fieret. Certe non magis fruſtra, quam unctio? Cur non mortuis incubant? quoniam puerum mortuum, illi incubando, ſuſſitauit Paulus? Cur non lutum ex ſputo & puluere ſacramentum eſt? Sed alia ſingularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur. Nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiuſmodi dei bñdictione fruebaẽ eccleſia. Affirmant quidem ca-
etiam

etiamnũ uim suæ unctioni inesse, sed aliter experimur. Nemo iam miret, quomodo animas, quas uerbo Dei, hoc est, uita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: cum nihil eos pudeat, corporis sensus, uiuos ac sentientes, uelle fallere. Ridiculos ergo se faciunt, dum gratia curationum præditos sese iactant. Adest sane suis Dominus omnibus seculis: & eorũm languoribus, quoties opus est, medetur, non minus quàm olim. sed manifestas illas uirtutes non ita exerit, sed miracula per Apostolorum manus non dispensat. Itaq;, ut non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demandatam, olei symbolo, designabãt, non suam, sed spiritussancti esse uirtutem: Ita rursum spiritui sancto sunt iniurij, qui putidum & nullius energiæ oleum faciũt eius uirtutem. Perinde id est, ac si quis diceret, omne oleum uirtutem esse spiritussancti: quod eo nomine in scriptura nuncupetur. omnem columbam esse spiritum sanctum, quod ea specie apparuerit. Verum de ijs uiderint. Quod nobis in præsentia abunde est, certo certius perspicimus, eorum unctionem, sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec ullam promissionem habet. siquidem cum duo ista in sacramento exigimus, ut ceremonia sit à Deo instituta, ut Dei promissionem habeat: simul postulamus ut ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim circumcisionem iam, sacramentum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse cõtendit: tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat. quia nec nobis mandata fuit, nec promissio, quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem, quam in unctione férociter iactant, nobis non esse datam, euidenter demonstrauimus: & ipsi experientia declarant. Cæremonia usurpari non debuit, nisi ab ijs qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando ualent, quàm sanando.

Quanquàm etiamsi obtinuerint, huic ętati conuenire, quod de unctione ab Iacobo præcipitur (à quo longissime absunt) ne sic quidem adhuc multũ promouerint in approbanda sua unctiõe, qua hactenus nos illueerũt. Iacobus oẽs infirmos uult inungi: isti nõ infirmos, sed semimortua cadauera sua pinguedine inficiunt: cum iã iam anima in primoribus labris laborat, uel ut ipsi loquuntur, in extremis. Si præsentem habent medicinã in suo sacramento, qua uel morborum acerbitatem leniant, uel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquàm in tempore medentur. Iacobus uult, infirmum ungi à senioribus Ecclesię: isti unctorẽ non admittunt, nisi sacrificulum. Quod apud Iacobum presbyteros interpretantur sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est. quasi uero Ecclesiæ eo tempore sacrificorũ examinibus abundarint, ut in longa pompa procedere potuerint ad ferendũ sacri olei ferculum. Iacobus, dum simpliciter ungi infirmos iubet, non aliã unctionem mihi significat, quàm uulgaris olei. nec aliud habetur in Marci narratione. isti oleum non dignãtur, nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum, ter, aue sanctum oleum: ter, aue aue sanctũ chrisma, ter, aue sanctum balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, quod ubi unctus oleo fuerit infirmus, & oratum fuerit super eum: si in peccatis fuerit, remittentur ei. non intelligens, pinguedine deleri peccata: sed fidelium orationes, quibus adflictus frater Deo commendatus

fuerit,non fore irritas.Iſti per ſacram ſuam , id eſt abominabilem unctio-
nem,peccata remitti,impie mentiuntur. En,quàm pulchre proficient, ubi
Iacobi teſtimonio pro ſua libidine prolixe abuti,permiſsi fuerint.Ac ne di
utius ſit nobis in probatione laborandum,hac difficultate nos eorum quo
que annales liberant. Referunt enim Innocentium papam,qui Auguſti
ætate Romanæ Eccleſiæ præfuit, inſtituiſſe,ut non presbyteri modo,ſed
omnes etiam Chriſtiani oleo uterentur,in ſuam ſuorumq́ necesſitatem un
gendo. Autor Sigebert. in Chronic.

DE ORDINE ECCLESIASTICO.

Quartum locum in eorum catalogo tenet ſacramentum ordinis:ſed a
deo fœcundum,ut ſeptē ex ſe ſacramentula pariat.Eſt uero iſtud perquàm
ridiculum,quòd cum affirment ſeptem eſſe ſacramenta, dum recenſere ip-
ſa uolunt,tredecim enumerant.Neq́ uero cauſari poſſunt,unum eſſe ſacra
mentum: quia omnia in unum ſacerdotium tendunt , & uelut quidam ad
ipſum ſunt gradus. ſiquidem cum in ſingulis diuerſas eſſe ceremonias co-
ſtet,diuerſas eſſe gratias ipſi loquantur:nemo dubitet,quin ſeptem ſacra-
menta dici debeant,ſi eorum placita recipiuntur. Et quid, quaſi rem ambi
guam,cōtrouertimus,quando ipſi plane diſtincteq́ ſeptem declarant:Ap
pellantur & ſeptem ordines,uel gradus Eccleſiaſtici. Sunt autem, oſtiarij,
lectores,exorciſtæ,acoliti,ſubdiaconi,diaconi,ſacerdotes. Et ſeptem qui-
dem ſunt,propter ſeptiformem ſpiritus ſancti gratiam: qua præditi eſſe de
bent,qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largius cumulatur
in promotione. Iam,numerus ipſe peruerſa ſcripturæ interpretatione con-
Ieſa.11. ſecratus eſt: quòd uidentur ſibi apud Ieſaiam legiſſe,ſeptem ſpiritus ſancti
Ezech.1. uirtutes,cum & uere plures non referantur à Ieſaia quàm ſex, nec prophe-
Rom.1.8. ta omnes eo loco concludere uoluerit. Tam enim alibi ſpiritus uitæ,ſancti
ficationis,adoptionis filiorum dicitur:quàm illic ſapientiæ, intelligentiæ,
opinio hæc conſilij,fortitudinis,ſcientiæ, & timoris Domini. Quanquam alij autti
eſt Hugon. ores,non ſeptem ordines,ſed nouem faciunt,ad ſimilitudinem,ut aiunt,tri
altera.Gu. umphantis Eccleſiæ. Atque inter eos etiam pugna eſt, quod alij cle
Pariſ. ricalem tonſuram uolunt eſſe primum omnium ordinem,epiſcopatū ulti-
Iſidorus.li. num: alij,excluſa tonſura, archiepiſcopatnm ordinibus annumerant. Iſi-
7.etimo. al dorus aliter diſtinguit.facit enim diuerſos,pſalmiſtas & lectores.Illos can
legatur. c. tionibus præficit,hos legendis ſcripturis,quibus plebs erudiatur. Atque
cleros diſt. hæc diſtinctio canonibus obſeruatur. in tanta uarietate, quid ſequi aut fu
21.diſt. 23. gere nos uolunt? Dicamus ne ſeptem eſſe ordines? Sic docet magi-
C.lector.et ſter ſcholæ, ſed illuminatiſsimi doctores aliter determinant. Rurſum in
c. oſtiarius ter ſe ipſi diſsident , præterea ſacratiſsimi Canones alio nos uocant. Sic
ſcilicet conſentiunt homines , cum de rebus diuinis ſine uerbo Dei diſ-
ceptant.

lib.4 ſent. Iam uero, cum de origine ſuorum ordinum diſputant,quàm ſe pueris
diſt.24.c.1. quoq́ ipſis ridiculos faciunt? Clerici dicuntur à ſorte:uel quia de ſorte Do
duæ iſtarū mini,uel quia Deum partem habēt. At ſacrilegium fuit,uſurpare ſibi hūc
rationū tā titulum,qui totius erat Eccleſiæ. Eſt enim illa Chriſti hæreditas ei à patre
guntur.c. data. Nec Petrus pauculos raſos(ut ipſi improbe confingunt) cleros uo-
cler.21.diſt cat,ſed uniuerſam Dei plebem.ſequitur apud eos. Raduntur clerici in uer
3.c.duo.12. tice,ut corona regale decus ſignificet:quia reges debent eſſe clerici,ut ſe &
queſt.1. alios regant:quibus Petrus loquitur: Vos eſtis genus electum, regale ſa-
1.Pet.5. cerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. En iterum eos falſi argu-
1.Pet.2.

Petrus

Petrus totam Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos detorquent: quasi so-
lis illis dictũ sit, sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint: L.b.4. sen
quasi soli illi per Christum facti sint regnũ & sacerdotium Deo. Assignãt dist. 24. c.
deinde & alias rationes. summitas capitis denudatur, ut eorum mens ad duo sunt.
Dominum libera monstretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contem-
pletur. Vel ut uitia oris & oculorum doceantur præcidenda. uel rasura 12. q. 1.
capitis est, temporalium depositio: circumferentia uero coronæ, reliquiæ
sunt bonorum, quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia
scilicet uelum templi nondum scissum est. Itaq; persuasi, se præclare defun
ctos esse suis partibus, quod talia per coronam suam figurauerunt, nihil
eorum re ipsa præstant. Quo usq; nos talibus fucis & præstigijs ludent? cle
rici, detonsis aliquot capillis, significant temporalium bonorum abundan
tiam se abiecisse, gloriam Dei contemplari, aurium oculorumq; concupis-
centiam mortificasse: & nullum est hominum genus rapacius, stupidius, li
bidinosius. Cur non magis sanctitatem uere exhibent, quàm falsis menda
cibusq; signis ipsius speciem simulant? Porrò, cum dicunt coronam cleri- Lib. 4. sent.
calem habere origenem à Nazaræis, & rationem: quid aliud adferunt, ꝗ dist. 24. c. 1.
sua mysteria à Iudaicis cæremonijs nata esse, uel potius meræ esse Iudaismũ?
Quod autem addunt, Priscillam, Acylam, & Paulum ipsum, suscepto uo Acto. 18.
to, sibi rasisse caput, ut purificarentur: crassam suam ignorantiam produnt dist.
nusquàm enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est. siquidẽ
tam ad Paulum referri potest tonsura illa, quàm ad Acylam. Ne uero illis
relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum
est simplicioribus, Paulum nunquàm caput sibi totondisse ad sanctificati-
onem aliquam, sed duntaxat ut fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmo
di uota appellare charitatis, non pietatis: hoc est, non suscepta ad cultum
aliquem DEI, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemad- 1. Cor. 9.
modum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, & cætera. Ergo hoc faciebat, Num. 6.
ut Iudæis se ad tempus accommodaret. Isti cum Nazaræorum puri-
ficationes nullo usu imitari uolunt, quid aliud quàm alterum Iuda-
ismum erigunt? Eadem religione decretalis illa epistola composita c. prohibe.
est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant: sed in- dist. 25.
star sphæræ radant. quasi Apostolus docens quid uiris omnibus de-
corum sit, de spherica clericorum rasura solicitus fuerit. Hinc le- 1. Cor. 11.
ctores reputent, quales sint alij qui sequuntur ordines, quibus ta-
lis est ingressus.

Verum hoc omnem stultitiam superat, quod in singulis Christum
sibi collegam faciunt. Primum, inquiunt, ostiarij munere functus est, Matth. 21.
quando uendentes & ementes flagello, ex funiculis facto è templo eie- Ioan. 2. 10.
cit. & ostiarium se esse significat, cum dicit: Ego sum ostium. Lectoris Luc. 4.
munus assumpsit, cum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio Marc. 7.
usus est, cum linguam & aures surdi & muti saliua tangens, auditum red Ioan. 8. 13.
didit. Acolytum se esse ijs uerbis testatus est: qui sequitur me, non ambu Matth. 26.
lat in tenebris. Subdiaconi officio usus est, cũ linteo precinctus, pedes disci
pulorũ lauit. Diaconi personam sustinuit, cũ corpus & sanguinẽ distribuit
Apostolis in cœna: Sacerdotis partes impleuit, cum in cruce hostiam se pa
tri obtulit. Hæc absque risu adeo audiri non possunt, ut mirer absq; risu
scripta esse: si tamen homines erant, qui scribebant. sed imprimis spectabi
lis est argutia, qua in acolyti nomine philosophantur, ceroferarium appel
lantes

lantes:uerbo,ut arbitror,magico:certe,inaudito gentibus ac linguis omnibus. cum ἀκόλουθος græcis simpliciter significet pedissequum. Quanquam si his serio refellendis inhæream, iure & ipse quoque ridear: adeo friuola sunt & ludicra. Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum uanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acolytos, ad ea ministeria exequēda, quibus uel pueros, uel certe quos uocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos, ut plurimum, accēdit? quis urceolo uinum & aquam infundit? nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis, qui ex ea re quæstum facit. nonne ijdem canunt? nonne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis unquam uidit, uel acolytum uel ostiarium, suis partibus fungentem? Quin potius qui puer acolyti munere functus est, cum in ordinem acolytorum cooptatur, desinit esse id, quod dici incipit. Vt uideantur ex professo uelle munus ipsum abijcere, cum titulum adsumunt. En, cur sacramentis consecrari, & spiritum sanctum accipere, necesse habeant: nempe, ut nihil agant. Si prætexant hanc esse temporum peruersitatem, quod ministeria sua deserunt, ac negligunt: simul fateantur, nullum hodie esse in Ecclesia usum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirifice deprædicant: totamque Ecclesiam suam anathemate plenam, quandoquidem cereos & urceolos à pueris & prophanis attrectari permittat: quibus tangendis nulli digni sunt, nisi in acolytos consecrati: quando cantiões ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant.

Exorcistas uero in quem tandem finem consecrāt? Audio Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos uideo, quos exercebant. De commentitijs istis exorcistis, quis unquam fando audiuit, quod specimen unum suæ professionis ediderint? fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos, & catechumenos & demoniacos: sed tali se potestate præditos, dæmonibus persuadere non possunt, non modo quia eorum imperijs non cædunt dæmones: sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quemque reperias, qui non malo spiritu agatur. Quęcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, siue sex computentur, siue quinque, cōflata sunt ex inscitis insulsisque mendacijs. In ijs autem & subdiaconatum complector. Et si ad maiores translatus est, ex quo turba ista minorum graduum pullulare cœpit. Eos certe sacramentorum loco non esse habendos constat: quando, istorum confessione, primitiuæ Ecclesię incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramenta autem cum Dei promissionem contineant, neque ab angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui possunt: cuius unius est, promissionem dare. Pro duobus reliquis testimonium habere uidentur à uerbo Dei, ideoque sacros ordines honoris caussa peculiariter nominant. Sed quàm oblique illo in suū prætextum abutantur, uidendum est.

Incipiemus autem ab ordine presbyterij, siue sacerdotij. his enim duobus nominibus rem unam significant: ac sic appellant eos, ad quos pertinere aiunt, sacrificium corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes dicere, & benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione calicem & patenam cum ostijs accipiunt, in symbola collatę potestatis placabiles deo hostias offerendi: manusque illis inunguntur, quo symbolo intelligunt datam sibi esse consecrandi potestatem. Adeo nihil horum à uerbo Dei habent, ut non potuerint improbius ordinem à Deo positum peruertere.

Principio

Act. 19.

lib. 4. sent. dist. 24. c. 8

Principio quidē, pro confeſſo eſſe debet, ꝙ pręcedenti diſputatione aſſerui
mus: iniurios oēs eſſe Chriſto, qui ſe ſacerdotes appellant, ad offerendā pla *Heb. 5. 9. 6. 7. 8, 9.*
cationis hoſtiā. cōſtitutus ille et cōſecratus à patre ſacerdos cū iureiurando
fuit, ſecundū ordinē Melchizedech: nullo fine, nullo ſucceſſore. hoſtiā ſe=
mel obtulit, ęternę expiatiōis et recōciliationis: nūc etiā ſanctuariū cœli in *1. Pet. 2.*
greſus, intercedit ꝓ nobis. in ipſo oēs ſumus ſacerdotes, ſed ad laudes et gra *Apoc. 1.*
tiarꝝ actiōes, nos deniꝗ noſtraꝗ deo offerēda. illi uni ſingulare fuit, ſua ob
latione deū placare, et peccata expiare. Quid supereſt, niſi iſtorꝝ ſacerdotiū
impiū eſſe ſacrilegiū: uerꝝ quādo eos nō pudet, apoſtolorꝝ ſucceſſores ſe ia
ctare, quanta fide illorꝝ fungant̃ uicibus, ſpectare operępreciū eſt. quāꝗ in
ter ſe cōſentire ipſos oportuerat, ſi fidē ſibi haberi uolebāt. Nūc de Apoſto
lorꝝ ſucceſsione hoſtiliter digladiant̃ epiſcopi, mendicātes monachi, ſacrifi
culi. obtēdunt epiſcopi, duodecim in Apoſtolatū electos, ſingulari ꝓroga
tiua. horꝝ ſe loco & gradu eſſe: utpote ꝗ alios honore pręcellāt. uulgares p̄ſ *diſt. 21. c. 2.*
byteros, ꝓ ſeptuaginta eſſe, qui poſtea à Dño deſignati ſunt. Sed nimis im
becilla eſt ratio, nec ſane longa conflictatione opus habet: ſiquidē hoc ag= *Hiero. in E*
noſcūt è ſuis tabulis. Anteꝗ diabolica ſectio fieret in Eccleſia, & alius dice *piſt. ad Ti.*
ret, ego ſum Cephe, alius, ego Apollo, nullū fuiſſe diſcrimē presbyteri et e *citatur di.*
piſcopi. ſenſerunt multo rectius, ꝗbus hęc diſcretio ab ethnicis accepta uiſa *93. c. legi.*
eſt: ꝗ ſuos habebant flamines, curiones, lupercales, ſalios, pōtifices, & cæte *& 95. c.*
ros, honoris gradu diſtinctos. Mendicātes monachi hac tm̄ ſimilitudine a *olim.*
poſtolorꝝ uicarios ſe uēditant qua longiſsime ab illis diſcrepāt. quod huc *Lib. 4. ſen.*
atꝗ illuc curſitant, & ex alieno uictitāt. Apoſtoli em̄ nō temere, ut iſti erro *diſt. 24. c.*
nes, q̊uis uolitarūt: ſed profecti ſunt quò à dño uocabant̃, ad propagandū *10. & in ca*
euangelij fructū: nec otioſos uentres pauerūt alienis laboribus: ſed ꝓ liber *no. diſt. 21.*
tate ſibi à Dño permiſſa, eorꝝ benignitate uſi ſunt, q̊s uerbo inſtituebāt. ne *c. 1.*
ꝗ uero erat, cur monachi, quaſi teſtimonio defecti, alienis plumis ſe tege=
rent: cū ſatis claro elogio à Paulo deſcribant̃. Audiuimus, inquit, inter uos *2. Theſſ. 3.*
quoſdā ambulantes inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agētes. alibi. Ex *uide in eū*
his ſunt, ꝗ penetrāt domos, & captiuas ducūt mulierculas, oneratas pc̄tis, *locū Theo.*
ſemꝑ diſcētes, nunꝗ ad ſcientiā ueritatis ꝑuenientes. Hęc, inꝗ, elogia iuſto *2. Tim. 3.*
interdicto uindicare cū poſſint: Apoſtolorꝝ uices, à ꝗbus tam procul ab=
ſunt quàm à cœlo, alijs relinquant.

Ergo de ſacerdotij ordine in genere uideamus, ꝗ belle cū Apoſtolorꝝ fun
ctiōe cōueniat. dñs noſter, cū nondū eſſet ulla eccleſię forma cōſtituta, A=
poſtolis ſuis mādauit, ut prędicarēt Euangeliū oī creaturę, et credētes in re *Marc. ulti.*
miſsionē peccatorꝝ baptiſarēt. Antea aūt mādauerat, ut ſacra ſymbola cor *Luc. 22.*
poris et ſanguinis ſui ad exemplū ſuū diſtribuerēt, de ſacrificādo nulla mē
tio. En ſanctā, inuiolabilē, perpetuāꝗ legē, impoſitā ijs, ꝗ in Apoſtolorꝝ lo
cū ſuccedūt: qua mandatū accipiūt de Euāgelij p̄dicatiōe, et ſacramētorꝝ ad
miniſtratiōe. Ergo ꝗ Euangelij prędicatiōi, ac ſacramentorꝝ adminiſtrati
oni nō incūbunt, Apoſtolorꝝ perſonā improbe prętexunt. Rurſum, ꝗ ſacri
ficant, cōmune cū Apoſtolis miniſteriū falſo iactant. nōnihil aūt inter A=
poſtolos, & eos ꝗ nunc regendis Eccleſijs pręeſſe debēt, intereſt. Primū, no
mine: Quia tametſi, ex ratione & etymo uerbi, utriꝗ Apoſtoli uocari poſ=
ſunt, ꝗa utriꝗ miſſi ſunt à dño: illos tn̄ duodecim peculiariter elegit dñs, ꝗ *Rom. 10.*
nouā Euāgelij prędicationē orbi promulgarēt. et Apoſtolos peculiariter *Luc. 6.*
uocari uoluit: ꝗa magni referebat, certā haberi de eorꝝ miſsione cognitio=
nem, qui rem nouam & inauditam afferent. Hi presbyteri & Epiſcopi ma
gis dicūtur. Deinde, officio, quod tametſi utriſꝗ commune eſt, uerbum &

sacramenta ministrare: illis tamen duodecim, Euangelium spargere in ua-
rias regiones mandatum erat, nullis constitutis finibus: his singulæ Ec-
clesiæ assignantur. Neque hic tamen negatur, quin alias Ecclesias uisitare
Acto 1. ei liceat, qui uni Ecclesiæ præest: siue quid turbarum inciderit, quod præ-
sentiam eius requirat: siue absens absentes scriptis docere possit. sed quia
ad retinendam Ecclesiæ pacem necessaria est istęc politia, unicuique esse pro-
positum quod agat: ne simul omnes tumultuentur, sine uocatione incerti
discurrant, in unum omnes locum temere confluant, & ne uacuas Ecclesi-
as pro libidine deserant. Hanc distinctionem posuit Paulus ad Titum ita
scribens. huius rei gratia reliqui te in Creta, ut ea, quæ desunt, corrigas,
Tit. 1. & constituas per ciuitates presbyteros. Eadem à Luca in actis ostenditur:
Dum Paulum inducit ita loquentem senioribus Ephesinæ Ecclesiæ. Au-
Acto. 20. dite uobis & uniuerso gregi, cui uos spiritus sanctus constituit Episcopos
ad regendam Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Sic Archip-
Coloß. 4. pum Paulus commemorat Colossensium Episcopum. & alibi, Philippen-
Phil. 2. sium Episcopos.

Hæc ubi probe animaduersa fuerint, promptum erit definire, quæ sit
presbyterorum functio, qui in presbyterorum ordine habendi sint: uel po-
tius, quid omnino sit ordo ipse. Functio, est Euangelium annunciare, et
sacramenta administrare. Omitto, quanta morum integritate excellere,
quid singulis priuatim præstare seniores debeant. Neque enim præsentis
instituti est, omnes boni pastoris dotes persequi: sed tantum indicare, quid
profiteantur, qui se presbyteros appellant. Episcopus est, qui ad ministe-
rium uerbi & sacramentorum uocatus: officium suum bona fide exequi.
Episcopos & presbyteros permiscue uoco, Ecclesiæ ministros. Ordo, est ip-
sa uocatio. Porro quæ sit ratio uocationis, nunc docendi locus est. Ea in
duobus uersatur. nempe, ut habeamus, & à quibus instituendi sint Epis-
copi seu presbyteri. & quo ritu quaue ceremonia initiandi.

Legitimæ institutionis documentum ex Apostolorum institutione pe-
ti non potest: qui humana uocatione non expectata, sed solo Domini man-
dato instructi, operi se accinxerunt. Nec quem ipsi Apostoli ordinem te-
nuerint, satis constat: nisi quod Paulus eo, quem nuper citauimus, loco tra-
dit se reliquisse Titum in Creta, ut Episcopos per ciuitates constitueret. Et
Tit. 1. alibi Timotheum admonet, ne cui temere manum imponat. Et Lucas in
1. Tim. 5. Actis refert, à Paulo & Barnaba cōstitutos per singulas Listrensium, Ico-
Acto. 14 num, & Antiochenorum Ecclesias, presbyteros. Hos uero locos ualde il-
lustrarunt mitrati pontifices, ut eos omnes solent, qui ad farinas facere ui-
dentur. Inde enim collegerunt, solis sibi esse potestatem, ordinandi & con-
secrandi presbyteros. (ut loquunt̃) & ut suam consecrationem, splendida
aliqua larua uenerabilẽ ac religiosam imperitis facerent, multis ceremoniis
adumbrarunt. At falluntur, dum existimant aliud quippiam esse conse-
crare, & ordinare: quàm Ecclesiæ Episcopum & pastorem constituere. si
tamen iuxta Pauli præscriptũ consecrant & ordinant. Quòd si aliter agũt,
pessime hos Pauli locos ad suam libidinem detorquent. Et sane longe ali-
ter agunt. Non enim in Episcopatum ordinant, sed in sacerdotium. Ita de-
stinamus, inquiunt, Ecclesiæ ministerio. Verum an aliud putant esse Ec-
clesiæ ministerium, quàm uerbi ministerium? scio quidem hanc cantile-
nam subinde ab illis recini: sacrificulos suos Ecclesiæ ministros esse. In
nemo sanus credit. Imo fortiter scripturæ ueritas refragatur: quæ non

agnoscat

agnoſcit eccleſiæ miniſtrum, quàm uerbi Dei præconem, ad regendam eccleſiam uocatum: quē nunc Epiſcopum, nunc preſbyterum, interdum etiam paſtorem appellat. Iam uero, ſi excipiunt, canonibus uetitum eſſe, ne quis ſine titulo admittat: neq; id me latet. ſed titulos, q̃s obtendunt, pro legitimis non recipio. nonne melior pars titulorꝫ, ſunt dignitates, perſonatus, canonicatus & prebendæ, cappellaniæ, prioratus, monachatus etiam? qui partim ex eccleſijs cathedralibus, partim collegiatis, partim deſertis delubris, partim è clauſtris, petunt. Quæ omnia ſathanæ eſſe lupanaria interpretor, & confidenter affirmo. Omnes enim illi, in quā functionē ordinantur, niſi ut Chriſtum ſacrificent & immolent? denique neminem ordinant, niſi ad ſacrificandū: quod non eſt Deo, ſed dæmonijs cōſecrare. Atqui uera unaq; ordinatio eſt, uocare ad regendā eccleſiā eū, cuius uita ac doctrina probata fuerit: ipſumq; miniſterio admouere. quā in partē locos illos Pauli accipere cōuenit. quāq; ceremoniā, & ritū uocādi, ſimul cū uocatiōe ipſa, continēt. ſed de ceremonia ſtatim ſuo loco. Nūc q̃d in manibus eſt, tractemus: à quibus ſcilicet ordinandi, hoc eſt, uocandi ſint miniſtri eccleſiæ. Act.14.20. 1.Petri.5.

Quid igitur? an Paulus iura collationum Timotheo & Tito deferebat qualia nunc ab infulatis ſatrapis uſurpātur? minime. ſed cū utrique mandatum dediſset, de conſtituendis componendiſq; prouinciarꝫ, in quibus relicti erant, eccleſijs: Alterꝫ hortatur, ne eccleſias deſertas patiatur: alterum monet, ne quem admittat, niſi probatū. An Paulus & Barnabas, ſeu metrapolitani aliqui, eccleſiarum poſſeſsiones conferebant? nihil minus. cæterum nō exiſtimo illos omnes, ſuo arbitrio impoſuiſſe eccleſijs neſcijs ac inconſultis, quos uiſum eſſet: ſed cōmunicato cum eccleſijs conſilio, ad id munus uocaſſe, quos ex fratribus exploratos habebant puriore doctrina, & uita integriore. Atq; ita quidem factum oportuit, ſi eccleſias ſtare incolumes uoluiſſent, pœnes quos rerum arbitrium erat. Vt eccleſia, quæ de eligendo miniſtro deliberatura erat, anteq̃ in conſilium iuiſſet, aduocaſſet è uicinia unum aut duos Epiſcopos, & uitæ ſanctitate, & doctrinæ ſinceritate præ alijs ſpectabiles: cum quibus agitaſſet, quis potiſſimū aſſumendus fuiſſet. Vtrum uero totius eccleſiæ comitijs, aut paucorū ſuffragijs, quibus ea cura demandetur: an uero magiſtratus ſententia Epiſcopū creari ſatius ſit: nulla certa lex cōſtitui poteſt. ſed pro temporum ratione, populorumq; moribus capiendum eſt conſilium. Cyprianus fortiter contendit, non rite eligi niſi cōmunibus totius plebis ſuffragijs. Quam obſeruationē illo ſeculo in multis partibus ualuiſſe, fidēm hiſtoriȩ faciūt. Verꝫ quia uix unquā euenit, ut tot capita rem aliquā uno ſenſu bene cōponant: & ferè illud uerꝫ eſt, incertum ſcindi ſtudia in cōtraria uulgus: ſatius mihi uidetur, eo eligendi munere, uel magiſtratum, uel ſenatum, uel ſeniores aliquot defungi. aduocatis ſemper (ut dixi) nōnullis Epiſcopis, quorum fidem & probitatem ſpectatā habeāt. ſed hæc melius proſpicere, pro re & tempore, poſſunt principes, aut liberæ ciuitates, quibus pietas cordi eſt. *Pluribus epiſtolis*

Certe eſſe omnino ex ordine legitimȩ uocationis, ut ab hominibus deſignentur Epiſcopi, nemo ſobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot ſcripturæ teſtimonia. Neque contra pugnat Apoſtolus, cum ſe aut ab hominibus, aut per homines miſſum negat. Prius enim illud, non mitti ſcilicet ab hominibus, pijs omnibus uerbi miniſtris commune cum illo debere eſſe, libenter fatemur: neque poſſe quempiā hanc adminiſtrationem rite ſuſtinere, niſi qui ſit à Deo uocatus. Alterum autem proprium & ſin- *Gala.1.*

m gula

gulare illi fuit. Quę dum gloriatur, non tantū se habere iactat, quod uero
ac legitimo pastori cōueniat: sed insignia sui Apostolatus quoq; profert.
Cum enim essent apud Galatas, qui eius autoritatem studentes eleuare,
gregarium aliquem discipulum ipsum facerent, à primarijs Apostolis
subrogatum: quò saluam prædicationi suæ dignitatem uindicaret, cui insi-
dias istas intentari nouerat omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis infe-
riorem) ostendere necesse habuit. Proinde nō, uulgari Episcopoꝝ more,
se delectum esse hominùm iudicio affirmat: sed ipsius Domini ore, & ma-
nifesto oraculo. Quanq; sic Paulum quoq; singulari prærogatiua Domi-
nus per se ipsum designauit: ut disciplina ecclesiasticæ uocationis simul in-
terim uteretur, sic enim refert Lucas. Ieiunantibus & orātibus Apostolis,
Acto.13. dicit spiritus sanctus. segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, quo
selegi eos. Quorsum istæc segregatio, & manuū impositio, postq; suam
electionem testatus est spiritus sanctus? nisi ut ecclesiastica disciplina in de-
signandis per homines ministris cōseruaretur. Nullo igitur insigniore do-
cumento eiusmodi ordinē approbare Deus potuit: q̄ q̄dū se Paulū gētibus
Apostolum destinasse præfatus, eum tamen ab ecclesia uult designari.
Acto.1. Quod etiam ipsum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat
munus Apostolicū, ut unū aliquē suo iudicio in eū gradū cooptare nō au-
sint: duos in medio cōstituūt: quoꝝ in alteꝝ sors casura sit, ut ita & electio
è cœlo cōpertum testimoniū habeat, neq; tñ ecclesiæ politia ōnino ꝓtereat.

Enimuero, rectā ordinationē pœnitus corruperūt cornuti præsules suis
iuribus collationū, præsentationum, & alijs id genus Tyrannicis domi-
nijs. Veꝝ ita, inquiunt, exigebat temporꝝ corruptio: ut quoniā apud ple-
bem & magistratus plus ualebant odia & studia in assumēdis Episcopis,
q̄ rectum sanumq; iudicium: eius rei arbitrium paucis primoribus Episco-
pis deferretur. Fuerit sane hoc extremū mali in rebus deploratis remedi-
um. Veꝝ ubi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur nō & nouo hu-
ic malo succurrit? sed canones exactissime cauēt, ne sua potestate abutant
Episcopi. Quāq;, si ueꝝ fatemur, canones ipsi potius faces sunt, in uniuersi
orbis excidiū accensæ, q̄ ad retinendā bonę disciplinę moderationē cauti-
ones. hoc tñ omitto. Quid tñ mihi canones iactant: q̄ suis autoribus q̄ties
libet mera, sunt ludibria? an uero dubitamus, q̄n sanctissimis legibus olim
plebs se adstringi intelligeret, cū uideret sibi regulā è uerbo Dei ꝓpositā,
dū ad episcopū eligendū cōueniret? siquidē illa una uox dei merito pluris
esse debebat, q̄ infinitæ canūculoꝝ myriades. sed nihilo minus pessimo af-
fectu corrupta, nullā habebat legis aut ęquitatis rationē. sic hodie, etsi op-
timę scriptę sunt leges: manent tñ in chartis sepultę. interim publicis mori-
bus receptū est, ut soli fere tōsores, coci, muliōes, spurij, atq; eius fecis homi-
ecclesiaꝝ pastores creent. Paꝝ dico: ut Episcopatus lenociniorum & adu-
ulterioꝝ sint p̄mia. Nam cū uenatoribus & aucupibus dant; p̄clare res ce-
cidisse existimāda est. Tanta indignitas importune canonibus defendit. Ha-
bebat, inq̄, olim optimū canonē populus: cui uerbū Dei p̄scribebat, opor-
tere Episcopum esse irreprehensibilem, doctorem, non pugnacem &c.
Cur ergo ꝓuincia eligēdi ministri à populo ad istos præsules translata est?
1.Timo.3. Quia inter tumultus & factiones populi uerbum Dei non exaudiebatur.
Titum.1. Et cur hodie ab Episcopis non transferatur, qui non modo leges omnes ui-
olant, sed abiecto pudore, libidinose, auare, ambitiose, humana diuina
commiscent & confundunt? An hoc uel auditu tolerabile est, pastores ec-
clesiæ uocari, qui nullum unquam è suo grege uiderint? qui uiolenter in

Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium, irruperint? qui forensibus iurgijs euicerint? qui precio redemerint? qui sordidis obsequijs emerucrint? qui pueri uix dum balbutientes, eam ceu hæreditariam, à patruis & cognatis creuerint? An unquàm eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & exlegis, licentia? Qui hanc Ecclesiæ faciem, quæ nostra ætate uisitur, siccis oculis spectare possunt, crudeles sunt & impij. qui cum mederi possint, negligunt, omnem inhumanitatem superant.

Nunc, quod secundum est in presbyterorum uocatione, exequamur: quo ceremoniæ genere initiandi sint. Dominus noster cum Apostolos amādaret ad Euangelij prædicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo spiritus sancti uirtutem, qua illos donabat, repræsentauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti uiri, & quasi spiritum sanctum è gutture suo egerant, super suos, quos formant, sacrificulos demurmurant: Accipite spiritum sanctum. Adeo nihil prætereunt, quod non præpostere effingant: non dico more histrionum, qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione: sed instar simiarum, quæ lasciue, & absq; ullo delectu, quiduis imitantur. Seruamus, inquiunt, exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exempla esse noluit. Dixit Dominus discipulis: Accipite spiritum sanctum. dixit & Lazaro: Lazare ueni foras. dixit paralytico: surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ uirtutis specimen edidit, cū insufflando in Apostolos, spiritussancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, Deum emulant, & tantum nō ad certamen prouocant. Sed longissime absunt ab affectu, nec aliud, inepto isto gestu, quàm Christo illudūt. sunt quidem adeo effrontes, ut asserere ausint, conferri à se spiritum sanctum. sed q̄ id uerū sit, docet experientia: quæ clamat, ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos, quicunq; in sacerdotes consecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantum ceremoniam ipsam damno, quæ in exemplum trahi non debuit: quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolū usurpata est. tantum abest, ut illis patrocinari debeat imitationis excusatio.

Vnctionem uero à quo tandem acceperunt? Respondent, se accepisse à filijs Aaron: à quo & suus ordo sumpsit initium. Peruersis igitur exemplis perpetuo se tueri malunt, quàm fateri à se excogitatum, quod temere usurpant? Sed interim non animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios, quod unum omnibus ueteribus sacerdotijs adumbratum figuratumq; fuit. In eo igitur omnia conclusa et impleta fuerunt, in eo cessarunt. ut iam aliquoties à nobis repetitum est: & epistola ad hebræos, nullis glossis adiuta, testatur. Quod si tantopere Mosaicis cæremonijs oblectantur: cur non boues, uitulos, agnos, ad sacrificia rapiunt? Habent quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus. sed hoc tamen eorum religioni deest, quòd uitulos & boues non immolant. Quis non uideat hanc unctionis obseruationem circumcisione multo esse pernitiosiorem? præsertim, ubi accedit superstitio, & pharisaica opinio de dignitate operis. Iudæi in circumcisione fiduciam iustitię reponebant: isti, in unctione spirituales gratias. Hoc est (si deo placet) sacrum oleum, quod characterem indelebilem imprimit. quasi uero oleum puluere & sale abstergi nō possit: aut si tenacius adhæsit, sapone. At character ille spiritualis est. Quid oleo cū anima? An obliti sunt, quòd ex Augustino occinunt? Si detrahatur uerbū ab aqua, nihil fore nisi aquā:

Ioan. 20.

Lib. 4. sen. dist. 24. c. 8 & in cano dist. 21. c. 1.

habere autem à uerbo, ut ſit ſacramentum? Quod uerbum oſtendēt in ſua
pinguedine? An quod Moſi mandatum eſt, de filijs Aaron ungendis? At
illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona ſanctitatis,
quibus ornandus erat Aaron: de tunicis, baltheis, mitris; quibus erant ue-
ſtiendi eius filij. mandatur de mactando uitulo, de eius adolendo adipe, de
arietibus ſecandis & comburendis, de ſanctificandis auriculis & ueſtimen
tis, alterius arietis ſanguine. Et innumerę aliæ obſeruationes, quibus præ-
termiſſis, miror, cur una unctio olei illis placeat. Si autem aſpergi gau-
dent, cur oleo potius aſperguntur, quàm ſanguine? ſcilicet rem ingenio-
ſam conantur: ex Chriſtianiſmo, & Iudaiſmo & paganitate, uelut conſu-
tis cētunculis, religionem unam cōficere. Foetet igitur eorum unctio, quę
ſale, id eſt, uerbo Dei deſtituitur.

Supereſt impoſitio manuum, quam fuiſſe ab Apoſtolis obſeruatam cō
ſtat, quoties aliquem Eccleſiæ miniſterio admouebant. Qua ratione, im-
1. Tim. 4. poſitionem manuum presbyterij Paulus uocat, ordinationem ipſam, qua
in epiſcopatum aſſumptus erat Timotheus. Quanquàm ſcio presbyteri-
um eo loco à quibuſdam accipi, pro cœtu ſeniorum. ſed ſimplicius, meo iu
dicio, de miniſterio intelligitur, quandoquidem alibi ſe, non alios comple-
res, Timotheo manus impoſuiſſe cōmemorat. admoneo te, inquit, ut gra
2. Tim. 1. tiam ſuſcites, quæ in te eſt per impoſitionem manuū mearum. Hunc aūt ri-
tum ductum exiſtimo ab Hebręorꝝ more: qui quod benedictum ac ſancti
Gen. 48. ficatum uolebant, manuum impoſitione, uelut Deo repræſentabant. Sic
Nu. 8. et. 27 Iacob, benedicturus Ephraim & Manaſech, eorum capitibus manum im-
Leui. 1. 3. 4 poſuit. Quo, ut arbitror, ſignificatu, Iudæi, ex legis præſcripto, ſuis oblati-
& alibi: onibus manum imponebant. Quare Apoſtoli per manuū impoſitionē eū
ſe Deo offerre ſignificabant, cui manus imponebant. Quid igitur? an legis
umbras ſectabantur? minime: ſed nulla ſuperſtitione, ſymbolum hoc adhi
bebant, ubi uſus erat. Imponebant enim ijs manus, quibus à Domino ſpi-
ritum ſanctum precabantur: quem huiuſmodi ſymbolo adminiſtrabant,
ut docerent non à ſeipſis exire, ſed è cœleſtibus deſcendere. In ſumma de-
rat ſymbolum, quo Domino commendabant, cui ſpiritus ſancti gratiam
precari uolebant, quam tunc eorum miniſterio diſtribui, Domino place-
Acto. 7. 9. bat. Sed quidquid fuerit: an protinus ſacramentum habendum eſt? Apo-
21. 26. ſtoli orarunt genibus flexis: genua igitur non flectentur ſine ſacramento?
diſcipuli feruntur oraſſe uerſus orientem: ſit nobis ſacramentum orientis
1. Tim. 2. aſpectus. Paulus uult in omni loco uiros tollere puras manus, & elatis
Pſal. 63. 88 manibus, oratio ſæpius à ſanctis facta memoratur: Et manuum quoq; ex-
141. 143. tenſio, ſacramentum fiat. Omnes denique ſanctorum geſtus in ſacra-
mēta tranſeant. Omiſſa igiť contentione, iſtius ceremoniæ quis nunc uſus
nobis ſit, paucis exequar: ſi in eū finē uſurpemus, ut gratias ſpiritus, quem-
admodū Apoſtoli, conferamus: ridicule agemus. Nam neq; id miniſteri
nobis à dño cōmiſſū eſt, neq; id ſymbolū conſtitutū. At hūc lapidē aſſidue
uoluunt papa & ſui, ut talibus ſignis ſpiritū ſanctū cōferre credantur: ſicut
fuſius diſſeruimus, cū eorꝝ confirmationē diſcuteremus. Quod ſi is, qui aſ-
ſumitur in epiſcopū, conſtituať in medio cætu piorꝝ, admoneatur ſui officij
ac ſuꝑ eū oretur, ſeniorꝝ manibus ſuper eū impoſitis: nulla religiōe, niſi ut
ipſe deo ſe in miniſteriū offerri ſentiat, & eccleſia incitetur, ad ipſū cōmuni
bus ꝓcibus deo cōmēdandū: talē manuū impoſitionē nemo ſanus impro-
Tametſi διακονίας uocabulum latā habet ſignificationem: ſpecialiter
diaconos

diaconos scriptura nuncupat, q̃s eleemosinis dispẽsandis præficit Ecclesia & uelut publici pauperũ ęrarij æconomos constituit. quorꝫ origo, institutio, ac functio à Luca in actis describitur. Cũ em̃ murmur à Gręcis excitatũ esset, φ in ministerio pauperꝫ, eorum uiduę negligerentur, Apostoli excusantes, se non posse sufficere utriq́ꝫ muneri, & prædicationi uerbi, & mensarum ministerio, petierunt à multitudine, ut sibi eligerẽt uiros probatos septem, quibus id operis demandarent. En diaconorꝫ officium, pauperũ curã gerere, illisq́ꝫ ministrare, unde & nomẽ habent. Sic em̃ uocantur, quasi ministri. subijcit deinde Lucas eorꝫ institutionẽ. Quos elegerant, inquit, constituerunt in cõspectu Apostolorꝫ: & orantes, imposuerunt illis manus: Vtinam uero tales diaconos hodie haberet Ecclesia, quibus sanctã istã prouinciam demandaret, & tali ceremonia institueret: Nempe manuũ impositione. de qua diximus, q̃d satis esse uisum est. de ijsdẽ loquitur Paulus, dũ iubet esse pudicos, nõ bilingues, non uinolentos, nõ turpe lucrũ sectantes, bene institutos in fide, unius uxoris uiros, domũ suam & liberos bene regentes. At uero, quos nobis isti fingunt diaconos, quid habent simile? Non de hominibus loquor: ne querãtur, inique ex hoĩm uicijs suam doctrinã æstimari. sed pro ijs ipsis, quos doctrina sua nobis tradunt, indigne testimoniũ ab eorꝫ exemplo, quos Apostolica Ecclesia diaconos constituit, peti contendo. Aiunt ad suos diaconos pertinere, assistere sacerdotibus, ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramentis: scilicet in baptismo, in chrismate, in patena & calice, oblatiões inferre, & disponere in altari, cõponere mẽsam Dñi, & uestire, crucẽ ferre & prædicare Euangeliũ & epistolam ad populum. An hic uerbum unum de uero diaconorꝫ ministerio? Nunc institutionem audiamus. diacono, qui ordinatur, solus Episcopus manum imponit. Orariũ illi, id est, stolã super leuũ humerꝫ collocat: ut intelligat se accepisse iugum Dñi leue, q̃ ad sinistrã ꝑtinentia diuino timori subijciat. Textũ Euangelij prębet, ut eius se pręconẽ intelligat. Quid isthęc ad diaconos? perinde uero faciunt, ac si quis Apostolos se instituere diceret, quos duntaxat adolendis turibus, simulacris poliendis, cõuerrendis templis, captãdis muribus, fugãdis canibus, præficeret. Quis id hoĩm genus, Apostolos uocari pateretur: & conferri cũ ipsis Christi Apostolis? posthac ergo ne diaconos esse mentiañ, q̃s nõ nisi ad histrionicos suos ludos instituunt. Leuitas etiã uocant, & ad filios Leui eorꝫ rationẽ ac originẽ referunt. quod per me quidem licet: modo fateãtur, quod uerum est, ad Leuiticos ritus, & Mosaicæ legis umbras, abnegato Christo, se retrorsum abire. Act. 6. 1. Tim. 3.

Nunc semel in uniuersum cõstituamus, q̃d de sacramento ordinis sentiendũ. Ne aũt longius repetenda sint, quę supra explicata sunt. hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi) nullũ esse dei sacramentũ, nisi ubi ceremonia ostendit, adnexa promissione, aut certe potius, nisi ꝓmissio in ceremonia spectatur. hic nec syllaba quidẽ habeẽ singularis alicuius promissionis. Frustra igitur quęratur ceremonia, ad confirmãdam promissionem. Rursum nulla ceremonia à deo instituta legitur, sacramentum igitur nullum esse potest.

DE MATRIMONIO.

Postremum est, matrimoniũ. quod ut à deo institutum fatentur omnes: ita pro sacramento datum, nemo ad Gregorij usq́ꝫ tempora uiderat. Et cui unq́ꝫ sobrio in mentem uenisset? Ordinatio dei bona est & sancta. Et agricultura, architectura, sutrina, tonstrina, ordinationes sunt dei legitimę: nec Gene. 2. Matth. 19.

tamen ſacramenta ſunt. Id enim non tantum in ſacramento quæritur, ut
Dei ſit opus: ſed ut ſit ceremonia exterior, à Deo poſita, ad confirmandam
promiſſionem. Nihil tale eſſe in matrimonio pueri quoq; iudicabunt. ſed
ſignum eſt, inquiunt, ſacræ rei, hoc eſt, ſpiritualis cõiunctionis Chriſti &
eccleſia. ſi uerbo ſigni, ſymbolum intelligunt, à Deo nobis in hoc propo-
ſitum, ut fidei noſtræ certitudinem erigat: longe à ſcopo aberrant. ſi ſignū
ſimpliciter accipiunt, quod in ſimilitudinem adductum ſit, oſtendam quã
acute ratiocinẽtur. Paulus ait: ſicut ſtella à ſtella differt in claritate, ſic erit
reſurrectio mortuorum. En unum ſacramentum. Chriſtus ait: ſimile eſt
regnum cœlorum grano ſinapis. En alterum. rurſum, ſimile eſt regnũ cœ-
lorum fermento. Ecce tertium. Ieſaias ait: ecce Dominus gregem ſuum
paſcet, quaſi paſtor. Ecce quartum. alibi. Dominus quaſi gigas egredietur.
Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus? nihil hac ratione ſacramẽ-
tum non erit. quot in ſcriptura parabolæ ſunt & ſimilitudines, tot erunt ſa-
cramenta. Quinetiam furtum ſacramentum erit: quandoquidem ſcriptum
eſt: dies Domini ſicut fur. Quis ferat iſtos ſophiſtas, tam inſcite garriẽtes?
fateor quidem, quoties aſpicitur uitis, optimum eſſe in memoriã reuocari,
quod ait Chriſtus: Ego ſum uitis, uos palmites, pater meus cultor. Quo-
ties occurrit paſtor cum grege, & illud etiam occurrere bonum eſſe: Ego
ſum paſtor bonus, oues meæ meã uocem audiunt. nec; ſi quis tales ſimilitu-
dines ſacramentis adnumeret: in anticyram mittẽdus ſit. Verba tñ Pauli
Ephe. 5. obtrudunt, quibus ſacramenti nomen matrimonio attribui dicũt: qui uxo-
rem diligit, ſeipſum diligit. Nemo unq; carnem ſuam odio habuit: ſed nu-
trit, & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam. quia mẽbra ſumus corporis
eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrẽ
& matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam. ſacra-
mentum hoc magnum eſt. ego autem dico, in Chriſto & eccleſia. At ſic
tractare ſcripturas, terram cœlo miſcere eſt. Paulus, ut oſtenderet maritis,
quam ſingulari amore uxores ſuas cõplecti debeant, Chriſtum illis in ex-
emplar proponit. Vt enim ille uiſcera pietatis effudit in eccleſiam, quã ſibi
deſponderat: ſic unumquemq; affectum eſſe uult erga propriam uxorem.
Sequitur deinde: qui uxorem diligit, ſemetipſum diligit, quemadmodum
Chriſtus dilexit eccleſiam. Porrò ut doceret, quomodo Chriſtus dile-
xerit eccleſiam, perinde atq; ſemetipſum: imò quomodo ſe unum fecerit
cum ſponſa ſua eccleſia, refert ad eum, quæ Moſes narrat Adam de ſe di-
xiſſe. Cum enim adducta eſſet in eius conſpectũ Eua, quam è ſua coſta for-
matam ſciebat. Hæc inquit, eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.
Gene. 2. totum id ſpiritualiter impletum in Chriſto & in nobis, teſtatur Paulus: cũ
membra nos eſſe ait corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius: adeoq;
unam cum ipſo carnem. tandem epiphonema ſubnectit, Magnum hoc my-
ſterium. & ne quis amphibologia falleretur, exprimit, ſe nõ de carnali uiri
& mulieris coniunctione loqui: ſed, de ſpirituali Chriſti & eccleſiæ conu-
gio. Et ſanè uere magnum myſteriũ eſt, quod ſibi Chriſtus coſtam detrahi
paſſus eſt, unde formaremur: hoc eſt, cum fortis eſſet, debilis eſſe uoluit,
quò ſua fortitudine roboremur. ut iam non modo uiuamus ipſi, ſed ille
uiuat in nobis. Impoſuit illis ſacramenti nomen. Verum, æquum ne erat,
ut eorum inſcitiæ pœnas tota eccleſia penderet? Myſteriũ dixerat Paulus.
quã dictionem cum relinquere poſſet interpres, latinis auribus non infre-
quentem, uel arcanum uertere: ſacramentum ponere maluit. non tamen
alioſenſu

alio sensu, quàm quo græce à Paulo mysterium dictum erat. Eant nunc & linguarum peritiam clamose insectentur, quarum ignorantia in re facili & ciuilis obuia tamdiu fœdissime hallucinati sunt. sed cur in uno hoc loco sacramenti uoculam tantopere urgent: aliquoties neglectam prætereunt? Nam & epistola ad Timotheum priore, à uulgari interprete posita est, ac in eadem ipsa ad Ephesios epistola, ubiq; pro mysterio. 1. Timot. 3 Ephe. 5.

Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium uero sacramenti titulo commendatum, immunditiem postea & pollutionem, & carnales sordes uocare, quã uertiginosa est leuitas? Quam absurdum est arcere à sacramento sacerdotes? si à sacramento se arcere negent, sed à coitus libidine: non ita mihi elabuntur. Nã & coitum ipsum partem esse sacramenti tradunt: eoq; demum figurari unionem quæ nobis est cum Christo, in naturę conformitate. quia uir & mulier non, nisi carnali copula, caro una fiant. Quanq; duo sacramenta quidam eorum hic repererunt: alterum Dei & animæ, in sponso & sponsa: alterum Christi & ecclesiæ in marito & uxore. utcunq;, coitus tamen sacramẽtum est: à quo ullum Christianum arceri nefas fuit, nisi forte christianorum sacramenta adeò male conueniunt, stare ut simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In sacramento conferri gratiam spiritus sancti, affirmant: coitum tradunt esse sacramentum: in coitu negant unquam spiritum sanctum adesse. Ac ne simpliciter ecclesiam luderent, quàm longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarũ, seriem uni errori attexuerunt? Vt dicas nihil aliud, quàm abominationum latebram quæsisse, dum è matrimonio sacramentum fecerunt. ubi enim id semel obtinuere, coniugalium causarum cognitionem ad se traxerunt. quippe res spiritualis erat, prophanis iudicibus non attrectanda. tum leges sanxerunt, quibus tyrannidem suam firmarunt: sed partim in Deum manifeste impias, partim in homines iniquissimas. quales sunt, ut coniugia inter adulescentulos, parentum iniussu contracta, firma rataq; maneant. Ne inter cognatos, ad septimum usq; gradum, legitima sint matrimonia, & quæ contracta sunt, dissoluantur. Gradus uero ipsos, contra gentium omnium iura, & Mosi quoq; politiam, confingunt. Ne uiro, qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Ioannis, ab aduentu ad Epiphaniam, nuptiæ celebrentur. & similes innumeræ, quas recensere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendũ est, in quo iam diutius hæsit oratio, quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse uideor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte, detraxi.

Lib. 4. sent. disti. 27. c. 4. & c. cum societas. 27 quæsti. 2. glossa. lex diuinæ ibidem

Lib. 4 sent. 33. dist. c. 2. & 32. quæ. 2. c. quie = quid ut sca quem.

DE VITA HOMINIS Christiani.

Caput. XVII.

DVM uitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum ingredior uarium & copiosum, & quod magnitudine sua longum uolumē explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatē diffundantur ueterum parænefes, de singulis tantum uirtutibus compositæ. Neq; id loquacitate nimia: siquidem quamcunq; uirtutem commendare oratione propositum sit, ultro stylus in eam amplitudinem, materię copia, deducitur, ut rite disseruisse non uidearis, nisi multa dixeris. Mihi uero animus non est, quam me traditurum nunc profiteor uitæ institutionem, eo usq; extendere, ut & peculiariter singulas prosequatur uirtutes, & in exhortationes expatietur. Ex aliorum scriptis, præsertim uero ex ueterum homilijs, hæc petantur. Mihi abunde erit, si methodum ostendero, qua uir pius ad rectum constituendæ uitę scopum deducatur: ac regulam quandam uniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non male exigat. Declamationibus suum aliquando forte tempus erit: præsentis autem operis ratio postulat, ut simplicem doctrinam, quanta licebit breuitate, perstringamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent philosophi, unde particularia officia, totumq; uirtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc scriptura. quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multo certiorem. Hoc tantum interest, quod illi ut erant ambitiosi homines, exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenij dexteritatem ostentarent, sedulo affectarunt: Spiritus uero Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exacte, nec perpetuo methodicam rationem obseruauit: quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit, non esse à nobis negligendam.

Porro duabus potissimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, scripturæ institutio. Prior est, ut iustitiæ amor, ad quem alioqui natura minime propensi sumus, animis nostris instilletur, ac inseratur. altera, ut nobis norma pręscribat, quæ nos in iustitię studio aberrare non sinat. cōmendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas: ex quibus multas supra diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hic attingemus. A quo fundamento melius exordiatur, quam dū admonet, nos sanctificari oportere, quia deus noster sanctus est: siquidem cum, instar disiectarum ouium, dispersi essemus, ac per mundi labyrinthum dissipati, ipse nos recollegit, ut sibi aggregaret. Cū nostræ cū Deo cōiunctionis mentionem audimus: meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam:
Leuit. 19. nō quia sanctitatis merito ueniamus in eius cōmunionem: cum potius
1. Pet. 1. hærere primo illi oporteat, ut eius sanctitate perfundamur: sed quoniam altius

ad eius gloriam magnopere pertinet, non esse illi consortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc uocationis nostrę finem esse docet, in quē respicere semper conueniat, si uocanti deo uelimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demersi eramus, nos erui attinebat, si nobis permittimus tota uita in illis uolutari? Adhæc simul etiā admonet nos, ut in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare, quam ut ipse sibi consecrauit: ita incolarum impuritate, nefas est profanari. unde sunt eæ uoces, locum ijs futurum in Dei tabernaculo, qui incedunt sine macula & iustitiæ student &c. Ac quo melius nos expergefaciat, ostendit Deum patrem, quemadmodum nos sibi, in Christo suo, conciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse, ad quam nos cōformari uelit. Age præstātiorē œconomiā, mihi apud philosophos reperiāt, qui apud eos solos rite atq; ordine dispositam putant philosophiam moralem. Illi, dum ad uirtutem egregie uolunt adhortari, nihil aliud afferunt, quàm ut naturæ conuenienter uiuamus. Scriptura autem à uero fonte deducit exhortationem, cum non modo uitam nostram ad Deum autorem, cui obstricta est, referre præcipit: sed postquàm degenerasse nos docuit à uera creatiōis nostrę origine ac lege, subiungit Christum, per quem in gratiam cum Deo redijmus, nobis propositum esse exemplar: cuius formā in uita nostra exprimamus. Quid hoc uno efficacius requiras? imò quid ultra hoc unum requiras? Hac enim conditione si adoptamur in filios à Domino, ut Christum, nostrę adoptionis uinculum, uita nostra repręsentet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, non modo à creatore nostro deficimus pessima perfidia, sed ipsum quoq; seruatorem eiuramus. Deinde ab omnibus Dei beneficijs, quæ nobis commemorat, ac singulis salutis nostræ partibus, sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis patrem Deus exhibuit, extremę ingratitudinis nos esse arguendos, nisi uicissim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptismum comunicauit, non decere ut nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori inseruit, sollicite cauendum, ne nobis, qui sumus eius membra, maculam aut labem ullam aspergamus. Ex quo ipse idem, qui caput est nostrum, in cœlum ascendit, conuenire, ut deposito terræ affectu, illuc toto pectore adspiremus. Ex quo nos spiritus sanctus templa Deo dedicauit, dandā operam, ut Dei gloria per nos illustretur, nec uero esse committendum, ut peccati spurcitia profanemur. Ex quo & anima nostra & corpus, cœlesti incorruptiōi, & immarcessibili coronæ destinata sunt, strenue enitendum esse, ut pura & incorrupta, in diem Dn̄i conseruent. Hæc, inquam, auspicatissima sunt bene constituendæ uitæ fundamēta, quibus nequaq; similia deprehendas apud Philosophos: q in cōmendatiōe uirtutis, nunq; supra hoīs naturalē dignitatē cōscendūt.

Iesa. 35. & alibi.
Psal. 15.
Rom. 8.
Malach. 1.
Ephes. 5.
1. Ioan. 3.
Ephes. 5.
Heb. 10.
1. Cor. 6. 7.
1. Pet. 1.
1. Cor. 6.
Ioan. 15.
Ephes. 5.
Coloß. 3.
1. Co. 3. et. 6
2. Cor. 6.
1. Theß. 5.

Atque hic locus est compellandi eos, qui nihil habentes Christi, præter titulum ac symbolum, Christiani tamen nominari uolunt. Qua tandem fronte sacro eius nomine gloriantur? Siquidem nihil est commercij cum Christo, nisi ijs qui rectam eius cognitionem ex uerbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Christum recte didicisse negat Apostolus, qui non edocti sunt abiecto ueteri homine, qui corrumpitur secundum desideria erroris, ipsum esse induendum. Falso igitur, atque etiam iniuria, CHRISTI cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet diserte interim ac uolubiliter de Euangelio garriant. *Ephes. 4.*

Non enim

Non enim linguæ est doctrina, sed uitæ, nec intellectu memoriaq́ duntaxat apprehenditur, ut reliquæ disciplinæ, sed tum recipitur demum, ubi animam totam possidet, sedemque & receptaculum inuenit, in intimo cordis affectu. Aut ergo desinant cum Dei contumelia iactare id quod nonsunt, aut se non indignos Christo magistro discipulos præstent. Doctrinæ, qua religio nostra continetur, priores dedimus partes, quandoquidem ab ea salus nostra inchoatur: uerum ea in pectus transfundatur, atq́ in mores transeat oportet, adeoque nos in se transformet, ut sit nobis nõ infructuosa. Si iure in eos philosophi excãdescunt, eosq́ probrose a grege suo abigunt, qui cum artem profiteantur, quæ magistra uitæ esse debeat, eam in sophisticam loquacitatem conuertunt, quanto meliori ratione nugaces istos sophistas detestabimur. qui Euangelium in summis labris uolutare contenti sunt, cuius efficacia, centuplo magis, quàm frigidæ philosophorum parænefes, in affectus cordis intimos penetrare, animæ insidere, ac totum hominem afficere debuerat? Neque requiro, ut nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis mores spirent. Quod tamen ipsum & optandum est, & conari necesse est. Sed non ita seuere requiro Euangelicam perfectionem, ut non sim pro Christiano agniturus, qui nondũ ad eam pertigerit, sic em̃ ab Ecclesia excluderentur oẽs: quando nemo reperitur, qui nõ sit longo adhuc interuallo dissitus, multi uero parum adhuc progressi sunt, qui tñ immerito abijcerẽtur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quẽ dirigatur studiũ nostrum. Præstituatur meta illa, ad quã & enitamur, & contendamus. Non em̃ ita partiri cum Deo fas

Gen.17.& alibi. est, ut ex ijs quæ tibi eius uerbo præscribuntur, partem suscipias, partẽ arbitrio suo prætereas. Primo em̃ loco integritatẽ, tanq́ præcipuã cultus sui partem, ubiq́ cõmendat, quo nomine synceram animi simplicitatem intelligit, quæ fuco & fictione careat, cui cor duplex opponitur. Sed quoniã nemini tñ suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, ut iusta cursus alacritate festinet, maiorem uero numerũ tanta premit debilitas, ut uacillando & claudicando, humi etiã reptando, modice promoueant: eamus q́sq́ pro facultatulę suę modo, & inceptum iter prosequamur. Nemo tam infœliciter incedet, quin aliquantũ saltẽ uiæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non desinamus, ut aliquid assidue in uia Domini proficiamus, neq́ ob successus tenuitatem desperemus. utcunq́ em̃ successus uoto non respondeat, non tñ perdita est opera, ubi hodiernus dies hesternum uincit. syncera modo simplicitate in scopum nostrum respiciamus, & ad metam adspiremus, non assentatorie blandientes nobis ipsis, nec malis nostris indulgentes, sed perpetuo conatu in hoc incumbentes, ut meliores nobis ipsis euadamus, donec ad ipsam peruentum fuerit bonitatem. quam toto uitæ spacio quęrimus, ac sequimur, tũ apprehẽdemus, cũ nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerimus.

Et si optimam, & aptissime dispositam constituendę uitæ methodũ habet lex Domini, uisum tñ est cœlesti magistro, accuratiore etiamnum ratione, ad ipsam quam in lege præscripserat regulam suos formare. Atq́ huius quidem ratiõis principium hoc est. Quod fidelium officium est præ-

Rom.12. bere deo sua corpora hostiam uiuentem, sanctam, & illi acceptam: atq́ in eo situm esse legitimum eius cultum. unde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram seculi huius, sed transformentur renouatione mentis suæ, ut probent quæ sit uoluntas Dei. Iam hoc magnũ

nos esse Deo consecratos, ac dedicatos, nequid posthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus, nisi in eius gloriam. Sacrum enim non sine iniuria ad profanos usus applicatur. Quod si nostri non sumus, sed Domini: & quis error sit fugiendus, & quorsum dirigẽdæ sint uitæ nostræ actiones uniuersæ, apparet. Nostri non sumus: ergo ne uel ratio nostra, uel uolũtas in cõsilijs nostris factisq; dominetur. Nostri nõ sumus, ergo ne statuamus nobis hunc finem, ut quæramus quod nobis secundum carnem expediat. Nostri nõ sumus, ergo, quoad licet, obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dñi sumus, illi ergo uiuamus ac moriamur. Dñi sumus, cunctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & uoluntas. Dñi sumus, ad illum igitur, tanq; solum legitimũ finem, cõtendant omnes uitæ nostræ partes. O quantũ ille profecit, qui se nõ suũ esse edoctus, dominiũ, regimenq; sui propriæ rationi abrogauit, ut Domino asserat. Nam ut hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, ubi sibijpsis obtẽperant, ita unicus est salutis portus, nihil nec sapere nec uelle per se ipsum, sed Dñm præeuntem duntaxat sequi. Sit hic itaq; primus gradus: hominem à seipso discedere, q̃ totã ingenij uim applicet ad Dñi obsequiũ. Obsequiũ dico nõ modo quod in uerbi obediẽtia iacet, sed q̃ mens hoĩs, proprio carnis sensu uacua, se ad spũs dei nutũ tota cõuertit. Hãc transformationẽ, quã renouationẽ mentis Paulus appellat, cũ primus sit ad uitã ingressus, Philosophi oẽs ignorarunt. Solam eñ rationẽ homini moderatricẽ pficiunt, hanc solã putãt audiendã, huic deniq; uni mores impiũ deferũt ac pmittũt. at christiana philosophia illam loco cædere, spũiq; sancto subijci ac subiugari iubet: ut homo iam nõ ipse uiuat, sed Christum in se ferat uiuentẽ ac regnantem.

Inde cõsequitur & illud alterũ. Vt ne quæramus quæ nostra sunt, sed quę & ex Domini sint uoluntate, & faciant ad gloriã eius promouendam. Magni & hoc profectus, ut nostri pœne obliti, certe ratione nostri post habita, Domino eiusq; mãdatis fideliter studium nostrum impendamus. Cum enim nos priuatam nostri rationem omittere iubet scriptura, nõ modo habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, hominum gratiam, ex animis nostris eradit: sed ambitionem quoq; & omnem gloriæ humanæ appetitum, aliasq; secretiores pestes eradicat. Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominem Christianũ, ut sibi in tota uita negocium cum Deo esse reputet. Hac ratione, ut omnia sua ad arbitrium calculumq; eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religiose ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, simul ab omni uana cogitatione auertitur. Hæc illa est nostri abnegatio, quam discipulis suis à primo tyrocinio mandat tanta diligentia Christus, quæ ubi semel in animo obtinuit, primum, neq; superbiæ, neq; fastui, neq; ostentationi deinde neq; auaritiæ, neq; libidini, neq; luxuriæ, neq; mollitiei, neq; alijs quæ ex amore nostri generantur, malis, locum ullum relinquit. Contra ubicunq; non regnat, illic uel spurcissima uitia sine pudore peruagantur: uel si qua est uirtutis species, praua gloriæ cupidine uitiatur. Ostende enim hominẽ, si potes, qui nisi sibi iuxta Domini mandatum renunciarit, gratis exercere bonitatem inter homines uelit. Nam quicunq; non fuerunt hoc sensu occupati, laudis saltem gratia uirtutem sequuti sunt. Qui autem unquàm ex philosophis uirtutem propter se expetendam maxime contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, ut appareat non ob aliud uirtutem expetijsse, nisi ut superbiendi haberent materiam. Matth. 16

Atqui

Atqui adeo non oblectatur Deus neq; illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, ut pronunciet illos in mundo suam recepisse mercedem, his propiores regno cœlorum faciat meretrices & publicanos. Nec dum tamen ad liquidum exposuimus, quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio, quamdiu se ipsum non abnegauerit. Vere enī dictum est olim, mundū uitiorū esse reconditum in hois anima. Nec aliud remediū inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas, quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantum quærenda, quia illi placent.

Porro hæc nostri abnegatio partim quidem in homines respicit, partim uero, idq; præcipue, in Deum. Cum enim sic nos cum hominibus gerere iubet scriptura, ut illos honore nobis anteferamus, ut procurandis eorum cōmodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mādata, quorū minime capax est animus noster, nisi ante naturali sensu euacuatus. Nam, qua cæcitate omnes in amorem nostri ruimus, sibi quisq; iustam causam habere uidetur se efferendi, alios autem præ se omnes cōtemnendi. si quid in nos contulit Deus non pœnitendum: eo freti, statim animos tollimus: nec tantum intumescimus, sed pœne rūpimur superbia. uitia, quibus abūdamus, & occultamus sedulo apud alios, & nobis ipsis leuia minutaq; esse fingimus, blandiendo. imo interdum pro uirtutibus osculamur. Eædem, quas in nobis admiramur, dotes si in alijs apparent, uel etiam superiores, ne cogamur illis cædere, nostra malignitate deterimus, ac carpimus. si qua sunt uitia, seuera acriq; animaduersione ea obseruare non cōtenti, odiose amplificamus. Hinc illa insolentia, ut quisq; nostrum, ceu cōmuni lege exemptus, supra reliquos uelit eminere: neminem uero mortalium non secure & ferociter cōtemnat, uel certe tanq; inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeij nobilibus, serui Dominis, literatis indocti. sed nemo est qui non aliquam prestantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. sibi enim arrogantes quo sibi placeant, de aliorum ingenijs & moribus censuram agunt. si uero ad contentionem uentum fuerit, illic erumpit uenenum. Nam multi sane nōnullam mansuetudinem præseferunt, quamdiu blanda omnia & amabilia experiuntur. At, qui eundem seruet modestię tenorem, ubi pungitur & irritatur, quotusquisq; est? Nec aliud remediū est, q; ut reuellatur ex imis uisceribus hæc noxiosissima τῆς φιλονικίας καὶ φιλαυτίας pestis. quemadmodum etiam scripturæ doctrina reuellitur. sic enim instituimur, ut quas Deus nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona: sed gratuita Dei dona. quibus si qui superbiant, ingratitudinem suam produnt. Deinde assidua uitiorum nostrorū recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit, quo turgeamus: multa uero erit deiectionis materia. Rursum iubemur, quæcunq; in alijs respicimus Dei dona, sic reuereri ac suspicere, ut eos quoq; honoremus, penes quos resident. Nam, quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis foret, eum illis adimere. Ad uitia autem docemur cōniuere, non equidem ut adulando foueamus: sed ne illorum causa insultemus ijs, quos beneuolentia, & honore fouere cōuenit. Ita fiet, ut cum quocūq; mortalium negocium nobis sit, non tantum moderate nos & modeste, sed comiter & amice etiam geramus. Quemadmodū ad ueram māsuetudinem nunq; alia uia peruenies, q; si & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutū pectus habueris.

Etiā in

Iam in quærenda proximi utilitate officiũ præstare, quantum habet
difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas, & te quodammodo exuas,
nihil hic efficies. Quomodo enim opere exhibeas, quæ charitatis esse Pau
lus docet, nisi tibi renũciaueris, ut alijs totum te addicas? Charitas, inquit, 1.Corinth.13
patiens est, benigna, non procax, non fastidiosa, non inuidet, nõ inflatur,
non quærit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc unum si exigatur, ne quæ
ramus quæ nostra sunt: non tamen minima uis erit afferenda naturæ: quę
sic in solam nostri dilectionem nos inclinat, ut non ita patiatur nos ac no=
stra negligenter trãsire, quò alienis cõmodis inuigilemus, imo iure nostro
sponte cædere, quò alteri resignemus. At scriptura, ut eò nos manuducat,
præmonet, quidquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac le
ge concreditum, ut in commune ecclesiæ bonum conferatur. Ideoq; legi
timum gratiarum omnium usum esse, liberalem ac benignam cum alijs
communicationem. Nulla nec certior regula, nec ualidior, ad eam tenen
dam, exhortatio excogitari poterat: quàm ubi docemur, omnes, quibus
pollemus, dotes, Dei esse deposita: ea lege fidei nostræ commissa, ut in
proximorum bonum dispensentur. sed ulterius etiamnum pergit scriptu
ra, dum illis facultatibus comparat, quibus prædita sunt humani corpo=
ris membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priua
tum usum applicat, sed ad socia mẽbra transfundit. Nec ullam inde utili=
tatem capit, nisi quæ ex communi corporis totius commoditate procedit.
sic pius uir quidquid potest, fratribus debet posse: sibi non aliter priuatim
consulendo, quàm ut ad communem ecclesiæ edificationem intentus sit
animus. Hæc itaq; sit nobis ad benignitatem beneficentiamq; methodus:
quidquid in nos Deus contulit, q̃ proximũ queamus adiuuare, eius nos
esse œconomos, qui ad reddendam dispensationis rationem adstringimur.
Eã porro demum rectam esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigatur
regulam. Ita fiet, ut non modo alieni commodi studium cum propriæ utili
tatis cura semper coniungamus: sed hanc illi subijciamus. Ac ne forte nos
lateret, eam esse legem rite administrandi, quæcunq; à Deo dona suscipi=
mus, in minimis quoq; benignitatis suæ muneribus eam olim posuit. pri=
mitias enim frugum offerri sibi mandauit: quibus testaretur populus, ne=
fas sibi esse, aliquem percipere fructum ex bonis non illi ante consecratis.
Quòd si ita demum sanctificantur nobis Dei dona, postquàm ipsi autori
manu nostra ea dedicauimus: impurum esse abusum constat, qui non eius
modi dedicationem redoleat. Atqui Dominum frustra rerum tuarum
communicatione locupletare contendas. Ad eum igitur cum peruenire Psalm.16.
benignitas nequeat tua, ut Propheta inquit, ea tibi erga sanctos eius, qui
in terra sunt, excercenda est. Porro ne benefaciendo fatiscamus (quod
protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud, quod
ponit Apostolus: patientem esse charitatem, nec irritari. Omnibus in uni
uersum benefacere Dominus præcipit. quorum magna pars indignissimi
sunt, si proprio merito æstimẽtur. sed hic optima ratione subuenit scrip=
tura, cum docet non esse respiciendum, quid ex se ipsis mereantur homi=
nes: sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & hono=
ris & dilectionis debeamus. in domesticis autem fidei illam eandem dili
gentius obseruandam, quatenus per Christi spiritum renouata est, & in=
staurata. Ergo quisquis hominum tibi nunc offeratur, qui officio tuo indi

geat, cauſam non habes, cur illi te impendere detrectes. dic extraneum eſſe. At Dominus notam illi impreſſit, quæ familiaris eſſe tibi debet. Dic contemptibilem ac nihili: At eum Dominus eſſe demonſtrat, quem imaginis ſuæ decore dignatus ſit. Dic nullis eius officijs te eſſe obæratum: At eum uelut in uicem ſuam ſubſtituit Deus, erga quem tot ac tanta recognoſcas beneficia, quibus te ſibi deuinxit. Dic indignum eſſe, cuius cauſa uel minimum labores: at digna eſt imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd ſi non modo nihil boni promeritus eſt: ſed iniurijs quoq; ac maleficijs te prouocauit: ne hæc quidem iuſta cauſa eſt, cur illum & dilectione complecti, & dilectionis officijs proſequi debeas. Longe aliter, inquies, de me promeritus eſt. At quid meritus eſt Dominus? qui dum illi iubet remitti quidquid in te peccauit, ſibi certe uult imputari. Hac profecto una uia peruenitur ad id, quod humanæ naturæ prorſus aduerſum eſt, nedum difficile. Vt diligamus eos, qui nos odio habent, beneficijs mala penſemus, probris benedictioues referamus: ſi meminerimus, non hominum malitiam perſpiciendam eſſe: ſed contemplandam in illis Dei imaginem: quæ, inductis ac obliteratis eorum delictis, ad eos amandos amplexandoſq; ſua pulchritudine ac dignitate nos allicit.

Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, ſi charitatis numeros impleamus. ille autem implet, non qui omnibus charitatis officijs ſolummodo defungitur, etiam ſi nullum prætermittat: ſed qui ex ſincero amoris affectu id facit. Poteſt enim accidere, ut quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum attinet ad externa officia: interim tamen longe abſit à uera exoluendi ratione. Quoſdam enim uideas, qui ualde liberales uideri uolunt, qui tamen nihil largiunt, quod non ſuperbia uultus, aut etiam uerborum inſolentia exprobrent. Atq; huc calamitatis, hoc infœlici ſeculo, deuentū eſt: ut nullæ prope eleemoſinæ ſaltem à maxima parte hominum, ſine contumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter Ethnicos quidem tolerabilis eſſe debuerat. Nam à chriſtianis plus aliquid etiamnum requiritur, quàm ut hilaritatem in uultu præſeferant, & uerborum comitate amabilia reddant ſua officia. Primum, eius, quem ope ſua indigere conſpiciunt, perſonam ſuſcipiant oportet, ac fortunæ perinde miſereantur, ac ſi eam ſentirent ipſi ac ſuſtinerent: ut miſericordiæ atq; humanitatis ſenſu ad ferendas illi ſuppetias non aliter, quàm ſibi, ferātur. Qui ſic animatus ad operam fratribus ſuis dandam accedit, non modo nulla uel arrogantia, uel exprobratione, officia ſua contaminabit: ſed nec fratrem, cui benefacit, uel tanquàm *opis egenum* deſpiciet, uel tanquàm ſibi obligatum ſubiugabit. Non magis ſcilicet, quàm uel ægro membro inſultamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: uel reliquis membris putamus ſpecialiter obligatum, quia plus operæ ad ſe traxerit, quàm rependerit. ſiquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur: ſed potius ſolutio eſſe eius, quod naturæ lege debeatur. Hac quoq; ratione fiet, ut ne liberatum ſe putet, qui uno genere officij defunctus fuerit, quemadmodum uulgo fieri ſolet: ut diues, poſtquàm aliquid de ſuo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad ſe pertinentia, alijs deleget, ſed ita potius ſecum quiſq; cogitabit ſe, quātus quantus eſt, proximis debitorē ſui eſſe: nec alium exercendæ erga ipſos beneficentiæ ſtatuendum eſſe finem, niſi cum facultates deficiunt: quæ, ꝙ late extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

Præcia

Præcipuam abnegationis nostri partem, quā diximus in Deum specta re, nunc exequamur. Ac multa quidem de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare, quatenus ad æquanimitatem tolerantiamq́ nos format. Principio igitur, in quærenda uitæ præsentis uel commoditate, uel tranquillitate, huc nos scriptura uocat, ut Domini arbi trio nos nostraq́ omnia resignantes, domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honoresq́ expetendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompamq́ facere uidentur, congerendas, furiosa est no stra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odium: quibus, ad illa modis omnibus amolienda, stimulamur. Hinc uidere est, quàm irrequieto sint ingenio, quot tentent artes, quibus studijs se fatigent, quicunq́ uitam proprio consilio componunt. quò scilicet adipiscantur quæ uel ambitionis uel auaritiæ fert affectus. Rursum quò pauperiem, humilitatemq́ defugiant. Pijs ergo hominibus, ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda est uia. Principio non aliunde prosperandi rationem uel appetant, uel sperent, uel cogitent: quàm ex Domini benedictione. ideoq́ in eam se tuto ac confidenter reijciant ac reclinent. Nam utcunq́ sibi pulchre sufficere uideatur caro, dum uel propria industria ad honores opesq́ contendit, uel studio enititur, uel adiuuatur hominum gratia: certum est tamen, omnia hæc nihili esse: neq́ aliquid uel ingenio, uel labore, nos profecturos, nisi quatenus utrumq́ Dominus prosperabit. At è conuerso, sola benedictio Domini etiam per omnia impedimenta uiam reperit: ut nobis in lætum faustumq́ exitum succedere omnia faciat. Deinde ut maxime sine ipsa possimus aliquid glo riæ atq́ opulentiæ nobis comparare. (quemadmodum uidemus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen nè minimam quidem fœlicitatis particulam degustant, quibus incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil, nisi quod male nobis uertat, cōsequemur. Porro nequaq́ appetendum, quod homines magis miseros facit. Ergo si omnem prosperandi rationem in sola Dei benedictione credimus esse positā: qua absente, miseriæ nos omne genus & calamitatis maneat: restat etiam ut ne propria uel ingenij dexteritate, uel sedulitate freti, ne hominū fauore subnixi, uel inani fortunæ imaginatione confisi, ad opes honoresq́ cupide contendamus: sed in Dominum semper respiciamus, ut, eius auspicijs, ad quamcunq́ ille prouiderit sortem deducamur. Ita primum fiet, ut non per fas & nefas dolis, ac malis artibus, uel rapacitate, cum proximorum iniuria, ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantū fortunas sequamur, quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis inter fraudes, rapinas, aliasq́ nequitiæ artes, auxilium? Nam ut illa, nisi pure cogitantem ac recte agentem, non sequitur: ita eos omnes, à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauisq́ lenocinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frenum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, ne ue honores ambitiose inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat ad ea consequenda, quæ contra eius uerbum, desiderat? Absit enim, ut quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremo, si pro uoto ac spe non succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunq́ nostræ conditionis detestatione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas contemptus & honores dispensantur. In sum

tia, qui se eo, quo dictum est, modo in Dei benedictionem redinarit: nec ea, quæ furiose expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prospere acciderit, sibi imputabit, ac suæ uel sedulitati, uel industriæ, uel fortunæ: sed Deo autori acceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus ipse parum promoueat, imo etiam retro delabatur, maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret, quàm prophanus quispiam mediocrem successum, qui uoto duntaxat non respondeat. Habens scilicet solatium, in quo tranquillius acquiescat, quàm in summo uel opulentiæ uel potentiæ fastigio: quia ut saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat.

Neqꝫ in hac tantum parte constare pijs animis debet illa tranquillitas & tolerantia: uerum ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est præsens uita, extendatur necesse est. Ergo nemo se rite abnegauit, nisi qui se totum ita resignauit Domino, ut omnes uitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui uero sic animo compositus erit: quidquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte, cum Dei inuidia, conqueretur. Quàm uero necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres, quot accidẽtibus subiecti simus. Alij atqꝫ alij morbi nos identidẽ infestant, nũc sæuit pestilentia, nũc belli calamitatibus crudeliter uexamur, nũc gelu aut grando, spe anni deuorata, sterilitatẽ inducit, quæ nos ad penuriam redigat, uxor, parentes liberi, propinqui morte abripiunt, incendio absumitur domus. Hæc sunt, quorꝝ euentu, uitæ suæ maledicũt hoĩes, suũ natalẽ detestãtur, cœlũ & lucẽ execrationi habent, obloquũtur deo, &, ut sunt faciles ad blasphemias, iniquitatis eũ & sæuitię accusant. Fidelẽ uero in his quoqꝫ oportet Dei clementiã, & uere paternã indulgentiã intueri. Proinde siue suas edes, sublatis propinquis, in solitudinẽ redactas uideat, ne sic quidem desinet benedicere Dño: quin potius ad hãc cogitationẽ se cõuertet, gratia tñ dñi quę domũ meã inhabitat, eã desolatã nõ relinquet: siue adustis pruina segetibus, aut gelu cõsumptis, aut grãdine ꝑculcatis, imminere famẽ uideat: nõ tñ despõdebit animũ, nec deo inuidiã faciet: sed in hac fiducia permanebit. Nos tñ in tutela dñi sumus, & oues in pascuis eius educatæ, ille igitur alimẽta nobis, etiã in extrema sterilitate, suppeditabit: siue morbo affligetur, ne tũ quidẽ frangetur doloris acerbitate, ut ad impatientiã prorũpat, atqꝫ ita cũ deo expostulet: sed iustitiã ac lenitatẽ in dei ferula cõsiderando, ad tolerantiã se reuocabit. Deniqꝫ quidquid eueniet, quia sciet manu Dñi ordinatũ, placido gratoqꝫ animo suscipiet: ne cõtumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suaqꝫ omnia semel permisit. facessat imprimis à pectore christiani hominis stulta illa & miserrima ethnicorꝝ consolatio, qui ut animũ cõtra res aduersas cõfirmarent, eas fortunæ imputabãt: cõtra quam indignari stultũ esse iudicabãt, qꝫ ἄσκοπος esset ac temeraria, q̃ cęcis oculis merentes simul ac immerẽtes uulneraret. Hæc enim è conuerso pietatis est regula: solam Dei manum utriusqꝫ fortunæ arbitrã esse & moderatricem, ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

Quin altius etiamnũ cõscendere piam mentẽ decet. Nẽpe quo discipulos suos uocat Christus, ut suã unusquisqꝫ crucẽ tollat. Quoscũqꝫ enĩ dñs cooptauit, ac suorꝝ cõsortio dignatus est, ij se ad durã, laboriosam, inquietam, plenamqꝫ ac uarijs malorꝝ generibus refertã uitã ꝓparare debẽt. sic est cœlestis patris uolũtas: ut certũ de suis expimentũ capiat, eos talẽ in modũ exercens.

A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem prosequitur. Nam cum esset ille filius præ alijs dilectus, & in quo patris animus acquiescebat, uidemus tamen quam non indulgenter ac molliter habitus fuerit, ut uere dici queat, non modo perpetua cruce exercitatum fuisse, quàm diu terram incoluit: sed totam eius uitam nihil aliud fuisse, quàm perpetuæ crucis speciem. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit? Præsertim cum nostra causa subierit, ut nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filijs Dei hunc esse destinatū finem docet, ut conformes eius fiant. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit: in rebus duris atq; asperis, quæ aduersæ malæq; existimantur: nos Christi passionibus communicare: ut quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cœlestem ingressus est: ita in eandem per uarias tribulationes deducamur. Sic enim loquitur alibi Paulus ipse. Quod dum communionem discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potentiam resurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosæ resurrectionis consortium. Quantum hoc ualere potest, ad leniendam omnem crucis acerbitatem? quod quo magis rebus aduersis adflictamur, eo certius confirmatur nostra cum Christo societas: cuius communione passiones ipsæ non modo benedictæ nobis fiunt: sed ad promouendam quoq; nostram salutem multum adferunt adiumenti. Rom. 8. Phil. 3.

Adde quod Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandamq; patri suam obedientiam. nobis uero multis rationibus necesse est, sub assidua cruce uitam degere. Primum, ut natura nimium propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuenda: nisi nobis imbecillitas nostra, uelut oculo demonstrata fuerit, facile uirtutem nostram supra iustum modum æstimamus. nec dubitamus, quidquid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore, & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiam euehimur: qua freti, contumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde ac si propriæ nobis facultates, citra eius gratiam, sufficerent. Hanc arrogantiam melius retundere non potest, quam dum experimento nobis comprobat, quantà non modo imbecillitate, sed etiam fragilitate laboremus. Ergo uel ignominia, uel paupertate, uel orbitate, uel morbo, uel alijs calamitatibus nos affligit, quibus sustinendis longe impares, quantum ad nos attinet, mox succumbimus, sic humiliati discimus inuocare eius uirtutem: quæ sola sub pondere afflictionum consistere nos facit. Quin etiam sanctissimi, utcunq; domini gratia, non proprijs uiribus, stare se nouerint: de sua tamen fortitudine, & constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitiorem sui notitiam Dominus adducat. Quod ergo, rebus tranquillis, maioris constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocrisin fuisse discunt. Talibus, inquam, documentis admoniti suorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem: ut praua carnis confidentia exuti, ad Domini gratiam se conferant. Porro ubi se contulerunt, diuinæ uirtutis præsentiam, in qua satis superq; præsidij inest, experiuntur. Atq; id est quod Paulus docet: tribulationibus generari patientiam, a patientia probationem. Nam quod Deus promisit fidelibus se adfuturum in tribulationibus, id uerum esse sentiunt, dum patienter subsistunt eius manu suffulti: quod suis uiribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quod Dominus quam pollicitus est opem, reipsa, dum opus est, exhibeat. Inde spes quoq; eorum confirmatur. quādo ingratitudinis nimię foret, non expectare in posterum, quam constantem ac firmam experti sint, Dei ueritatem. Videmus Rom. 5.

iam quot uno contextu bona ex cruce naſcantur. Illam enim, quam falſo de pro-
pria uirtute præſumimus, opinionem euertens, noſtramque hypocriſin, quæ de-
litias nobis facit, detegens, pernitioſam carnis confidentiam excutit. ſic humili-
tatos, in Deum unum reclinare docet: quo fit, ut non opprimamur, nec ſuccum-
bamus. Victoriam autem ſpes ſequitur: quatenus ſcilicet Dominus, quod pro-
miſit præſtando, ſuam in futurum ueritatem ſtabilit. ſane, ut ſolę ſint iſtæ rationes
apparet, quàm neceſſaria nobis ſit crucis exercitatio. Neq; enim parui momenti
eſt, cæcum tui amorem abſtergi: ut imbecillitatis tuæ conſcius probe fias. Im-
becillitatis propriæ ſenſu affici: ut diffidere tibi diſcas. Diffidere tibi: ut fiduci-
am in DEVM transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere: ut ipſius auxi-
lio fretus, ad ultimum inuictus perſeueres. Conſiſtere ipſius gratia: ut ueracem
eſſe in ſuis promiſſis intelligas. Certitudinem promiſſionum eius habere com-
pertam: ut ſpes tua inde roboretur.

Alium quoq; finem habet Dominus affligendi ſuos: ut ipſorum patientiam
exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quod poſſint illi obedi-
entiam præſtare, niſi quam ipſe dederit: ſed ita placet ei, præclaris documentis te-
ſtatas facere ac illuſtres, quas in ſanctos contulit gratias: ne intus ocioſæ lateant.
Ergo patientiæ uirtutem, qua ſeruos ſuos inſtruxit, in apertum proferendo, dici-
tur eorum patientiam explorare. Vnde illæ ſunt locutiones. Quod tentauerit
Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quod non detrectaſ-
ſet proprium filium & unicum immolare. Quare Petrus, non ſecus fidem no-
1. Pet. 1 ſtram tribulationibus docet probari, quàm aurum in fornace igni examinatur.
Quis autem non expedire dicat, ut præſtantiſſimum patientiæ donum, quod à
Deo ſuo fidelis accepit, in uſum producatur, ut certum manifeſtumq; fiat? Neq;
enim aliter unquam homines ipſum pro merito æſtimabunt. Quod ſi Dominus
(ne in obſcuro lateant, imo inutiles iaceant, ac deperant, quas fidelibus ſuis uirtu-
tes contulit) iure facit, dum illis excitandis materiam ſuppeditat: optimam ratio-
nem habent ſanctorum afflictiones, ſine quibus nulla foret eorum patientia. Ad
obedientiam quoque erudiri cruce dico: quia ſic non non ad proprium uotum:
ſed DEI arbitrium uiuere docentur. ſane, ſi omnia illis ex ſententia fluerent, ne-
ſcirent quid eſſet DEVM ſequi. Atq; illud Seneca commemorat fuiſſe ue-
De uita be. cap. 15. prouerbium. quum ad res aduerſas tolerandas quempiam hortarentur. Deum
ſequere. Quo ſcilicet innuebant, tum uere demum iugum DEI ſubire homi-
nem, cum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quod ſi æquiſſimum eſt,
ut cœleſti patri nos per omnia obſequentes eſſe approbemus, non eſt certe de-
trectandum, ut ad reddendam ſibi obedientiam modis omnibus nos aſſuefaci-
at. Necdum tamen perſpicimus, quàm neceſſaria ſit nobis iſthæc obedientia:
niſi ſimul reputamus, quanta ſit ad excutiendum DEI iugum carnis noſtræ
laſciuia, ſimul atque mollius aliquantiſper atque indulgentius habita eſt. Idem
enim prorſus accidit illi, quod equis refractarijs: qui ſi ad aliquot dies ocioſi ſagi-
nantur, præ ferocitate domari poſtea nequeunt: nec ſeſſorem recognoſcunt,
cuius imperio utcunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis
perpetuum eſt quod fuiſſe in populo Iſraelitico conqueritur DEVS: ut pingues
Deu. 32. facti, & adipe obducti, recalcitremus aduerſus eum, qui nos aluit & enutriuit.
Debebat quidem nos Domini beneficentia ad reputandam ac demandandam
eius bonitatem nos allicere. ſed quando ea eſt noſtra malignitas, ut perpetua eius
indulgentia potius corrumpamur: plus quàm neceſſarium eſt, nos aliqua diſci-
plina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. ſic, ne immodica opum abun-
dantia ferociamus, ne honoribus elati ſuperbiamus, ne inflati reliquis uel ani-
uel

uel corporis, uel fortunæ bonis insolescamus: Dominus ipse, protit prouidet expedire, occurrit: & carnis nostræ ferociam, crucis remedio, subigit ac refrenat. Idq; uarijs modis, quantum scilicet unicuique salubre est. Neq; enim aut ijsdem morbis perę q; grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde uidere est, ut alij alio crucis genere exerceantur. Cum autem alios leniús tractet, alios asperioribus remedijs purget cœlestis medicus, dum uult omniũ sanitati consulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad unum nouit esse morbidos.

Adde quod non modo infirmitatem nostram præuenire: sed pręterita etiam delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus pater: ut nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde, quoties affligimur, subire protinus in mentem debet anteactæ uitæ recordatio. Ita procul dubio reperiemus, nos admisisse, quod dignum eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipue sumenda est ad patientiam exhortatio. Nam scriptura meliorem longe considerationem suppeditat: cum dicit rebus aduersis nos à DOMINO corripi, ne cum hoc mundo damnemur. 1. Cor. 11. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate patris nostri clementiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit, quando ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non ut perdat, uel perimat: sed potius ut à mundi damnatione liberet. Pro. 3. Ea cogitatio nos deducet ad id, quod alibi docet scriptura. Fili mi, ne respuas correctionem DOMINI, neque afficiaris tædio, cum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & quem uelut pater filium amplectitur. Vbi ferulam patris agnoscimus, an nostrum non est obedientes potius doci lesq; filios exhibere, quàm contumacia desperatos homines imitari, qui maleficijs indurverunt? Perdit nos DOMINVS, nisi à se delapsos correptione reuocat. Heb. 12. Vt recte ille dicat, nos spurios esse, non filios: si extra disciplinam sumus. Peruersissimi ergo sumus: si DOMINVM ferre non possumus, dum suam nobis beneuolentiam, & quam habet de salute nostra curam, declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet scriptura: quod illi, uelut inueteratæ recoctęque nequitiæ mancipia, flagellis deteriores modo ac obstinatiores fiunt: hi, ceu filij ingenuitate præditi, ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc, utro in numero esse malis. sed quoniam de hac re alibi dictum est, contentus breuiter attigisse, finem faciam.

Porro singularis illa est consolatio: ubi pro iustitia persecutionem patimur. succurrere enim tum debet, quanto nos honore dignetur DEVS, quod ita nos peculiari militiæ suæ nota insignit. Persecutionem pati pro iustitia dico, non tantum qui pro Euangelij defensione: sed qui pro quolibet iustitiæ patrocinio laborant. siue ergo in asserenda Dei ueritate aduersus Sathanæ mendacia, siue in suscipienda bonorum atque innocentium tutela, contra improborum iniurias, necesse est incurrere in mundi offensiones & odia: unde aut uitæ nostræ, aut fortunis, aut honori periculum immineat: ne graue sit nobis aut molestum, eatenus impendere nos DEO: aut miseros in ijs nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronunciauit. Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, miseria est, similiter exilium, contemptus, carcer, ignominia. Mors denique ipsa extremum est omnium calamitatum. Verum ubi aspirat fauor DOMINI nihil est istorũ, quod non in fœlicitate nobis cędat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio, quàm falsa carnis ęstimatione. Ita fiet, ut Apostolorũ exẽplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos, qui pro suo noĩe cõtumeliã patiamur. Act. 5.

Quid enim? ſi innocentes ac nobis bene conſcij impiorum ſcelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: ſed ueræ apud Dominum diuitiæ ita nobis accreſcunt. ſi penatibus noſtris extrudimur: eò interius recipimur in Dei familiam. ſi uexamur & concutimur: eò firmiores agimus in Chriſto radices. ſi probris ac ignominia notamur: eò ampliore loco ſumus in regno Dei. ſi trucidamur: ita nobis ingreſſus patefit ad beatam uitam. Pudeat nos minoris æſtimare, quibus tantum precium Dominus ſtatuit, quàm umbratiles & euanidas uitæ præſentis illecebras. Cum ergo his & ſimilibus monitis abunde ſoletur ſcriptura, quas pro iuſtitiæ defenſione ſuſtinemus uel ignominias, uel calamitates: nimis ingrati ſumus, niſi libenter atque hylariter eas è manu Domini ſuſcipimus. Præſertim cum ſit hæc crucis ſpecies fidelium maxime proptia: qua uult Chriſtus in nobis glorificari, quemadmodum & Petrus docet. 1. Pet. 4.

Neque uero ea requiritur a nobis hylaritas, quæ omnem acerbitatis doloriſque ſenſum tollat. Alioqui nulla in cruce eſſet ſanctorum patientia: niſi & dolore torquerentur, & angerentur moleſtia. ſi nulla eſſet in egeſtate aſperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret uel fortitudinis, uel moderationis, ea ſusque deque habere? At cum unumquodque ipſorum ingenita ſibi amaritudine noſtros omnium animos naturaliter mordeat: in eo ſe profert fidelis hominis fortitudo, ſi eiuſmodi amaritudinis ſenſu tentatus, utcunque grauiter laboret, fortiter tamen obſiſtendo eluctatur. In eo ſe exerit patientia: ſi acriter extimulatus, timore tamen DEI refrenatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. In eo elucet alacritas: ſi triſtitia & mœrore uulneratus, in ſpirituali DEI conſolatione acquieſcit.

Hunc conflictum, quem aduerſus naturalem doloris ſenſum ſuſtinent fideles, dum patientiæ ac moderationi ſtudent, eleganter deſcripſit Paulus his uerbis, In omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at non deſtituimur: perſecutionem patimur, at in ea non deſerimur: deijcimur, at non perimus. Vides ut patienter ferre crucem, non ſit prorſus obſtupeſcere, & omni doloris ſenſu priuari. Quemadmodum Stoici magnanimum hominem, ſtulte olim deſcripſerunt, qui exuta humanitate, rebus aduerſis, perinde ac proſperis, triſtibus, perinde ac lætis, afficeretur. imo qui inſtar lapidis nulla re afficeretur. Et quid iſta ſublimi ſapientia profecerunt? Nempe ſimulacrum ſapientiæ depinxerunt, quod neque repertum eſt unquam inter homines, neque extare poteſt. Quin potius, dum nimis exactam ac præciſam patientiam habere uolunt, eius uim ſuſtulerunt è uita humana. Nunc quoque ſunt inter Chriſtianos noui Stoici, quibus non modo gemere ac flere, ſed triſtari quoque & ſolicitum eſſe, uitioſum eſt. Atque hæc quidem paradoxa fere ab ocioſis hominibus procedunt: qui ſpeculando, magis quàm agendo, ſe exercentes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queunt. At nihil nobis cum ferrea iſta philoſophia: quam magiſter ac DOMINVS noſter non uerbo tantum, ſed exemplo etiam ſuo damnauit. Nam & ſuis, & aliorum malis ingemuit, & illachrymauit: nec aliter diſcipulos ſuos inſtituit. Mundus, inquit, gaudebit: uos autem lugebitis ac flebitis. ac ne quis uitio id uerteret, propoſito edicto, beatos pronunciauit, qui lugent. Nec mirum. Nam ſi improbantur omnes lachrymæ: quid de Domino ipſo iudicaremus, cuius è corpore ſanguineæ lachrymæ diſtillarunt? ſi quælibet formido infidelitatis notatur: quo loco habebimus horrorem illum, quo non leuiter conſternatum fuiſſe legimus? ſi omnis triſtitia diſplicet: quomodo placebit, quod animam ſuam fatetur eſſe triſtem uſque ad mortem

ad mortem? Hæc eo dicere uolui, ut pios animos à desperatione reuocarē: ne studio patientiæ ideo protinus renuncient, quòd naturalem doloris affectum exuere non possunt. Quod necesse est euenire ijs, qui ex patientia stuporem, ex homine forti & constanti stipitem faciunt. sanctis enim tolerantiæ laudem defert scriptura: dum ita malorum duritia afflictantur, ut non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, ut simul perfundantur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, ut Dei consolatione exhilarati respirent. Interim uersatur in eorum cordibus illa repugnantia, quòd naturæ sensus, quod sibi sentit aduersum, refugit atque horret. pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ uoluntatis etiā per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit DOMINVS, cum ita loqueretur Petro. Cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quo libebat. Cum autem senueris, præcinget te alius, & ducet quo non uis. (Ioan. ult.) Non est sane uerisimile, Petrum, cum necesse esset glorificare DEVM per mortem, inuitum ac restitantem eo tractum esse. Alioqui parum haberet laudis eius martyrium. uerum utcunque cordis summa alacritate diuinæ ordinationi pareret: quia tamen humanitatem non exuerat, duplici uoluntate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem, quam erat obiturus, per se reputabat: eius horrore perculsus, libenter effugisset. Rursum, dum succurrebat, Dei imperio se ad eam uocari, euicto ac proculcato timore, libenter, atque adeo hylariter eam subibat. Hoc ergo studendum est, si CHRISTI discipuli esse uolumus: ut tanta DEI obseruantia atque obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet, ut quocunque uexemur crucis genere, in summis etiam animi angustijs patientiam constanter retineamus. Res enim ipsæ aduersæ habebunt suam asperitatem: qua mordeamur. sic, morbo afflicti, & ingemiscemus, & quiritabimur, & sanitatem expetemus. sic egestate pressi, & solicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur. sic ignominiæ, cōtemptus, iniuriæ, dolore feriemur. sic in funeribus nostrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. sed hæc semper erit clausula. Atqui DOMINVS ita uoluit. Ergo eius uoluntatem sequamur. Imo inter ipsas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat hæc cogitatio: quæ animum ad ea ipsa, quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

Quoniam aūt præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ uolūtatis cōsideratione sumpsimus: paucis definiendū est, quid inter philosophicā ac christianā patientiā intersit. Equidē paucissimi ex philosophis eo rationis cōscenderunt, ut manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandum censerent. sed illi quoque ipsi non aliam afferunt rationem, nisi quia ita necesse sit. Quid autem illud est dicere, nisi cedendum esse DEO, quia frustra contendas obluctari? Nam si DEO tantum paremus, quia necesse est: si euadere liceat, parere desinemus. scriptura autem longe aliud in uoluntate DEI considerare iubet: Nempe iustitiam primum & æquitatem: deinde salutis nostræ curam. huiusmodi ergo ad patientiam sunt christianæ exhortationes, siue paupertas, siue exiliū, siue carcer, siue cōtumelia, siue morbus, siue orbitas seu qd aliud simile nos cruciat: cogitandū nihil istorum accidere, nisi nutu ac prouidentia Domini. Porro Deum ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. Quid

enim?

enim? An non innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari, quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? An non æquissimum est, carnem nostram domari, & uelut iugo assuefieri, ne libidinose pro suo ingenio ferociat? An non digna est iustitia & ueritas Dei, cuius causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet: non possumus, sine iniquitate, uel obmurmurare, uel obluctari. Non audimus iam illam frigidam cantionem, cedendum, quia necesse est: sed uiuidam ac plenam efficaciæ præceptionem: obtemperandum, quia resistere nefas est. Patienter ferendum, quoniam impatientia, sit aduersus Dei iustitiam contumacia. Iam uero quia illud demum amabile nobis est, quod saluti ac bono esse nobis agnoscimus: hac etiam parte consolatur nos optimus pater: dum asserit, se eo ipso, quod nos cruce affligit, saluti nostræ consulere. Quòd si salutares nobis tribulationes esse constat: cur non grato placidoq; animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferendo, non succumbimus necessitati, sed bono nostro acquiescemus. Istæ inquàm, cogitationes faciunt, ut quantum animi nostri contrahuntur in cruce naturali acerbitatis sensu: tantum spirituali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio sequitur: quæ nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarum actio non nisi ab hylari lętoq; pectore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet, quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spirituali gaudio temperari.

Quocunq; autem tribulationis genere premamur, respiciendus semper est hic finis, ut assuescamus ad præsentis uitæ contemptum, indeq; ad futuræ meditationem excitemur. Quoniam enim optime nouit Dominus, quantopere in cæcum ac beluinum mundi huius amorem simus natura inclinati: aptissimam rationem adhibet ad nos retrahendos, & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus. Nemo quidem est nostrum, qui non uideri cupiat ad cœlestem immortalitatem toto uitæ curriculo adspirare, & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo nostra inferior futura foret: nisi spes æternitatis post mortem nobis supersit. Verum si consilia, proposita, studia, facta cuiusq; examines: nihil illic aliud uidebis, quàm terram. Inde autem illa stupiditas, quòd mens nostra fulgore inani opum, potentiæ, honorum, perstricta hebetatur: ne longius cernat. cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatum degrauatur: ne altius assurgat. Deniq; tota anima carnis illecebris irretita fœlicitatem in terra suam quærit. Huic malo ut occurrat DOMINVS, assiduis miseriarum documentis, suos de præsentis uitæ uanitate edocet. Ergo ne altam sibi & securam pace in ea promittant: uel bellis, uel tumultibus, uel latrocinijs, uel alijs iniurijs inquietari sæpe infestariq; permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitijs inhient: aut in hijs quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terræ, nunc incendio, nunc alijs modis ad inopiam eos redigit, aut certe in mediocritate continet. Ne nimium placide in bonis coniugij delitientur: aut uxorum improbitate uexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgentior illis est: ne tamen uel stultagloria intumescant, uel confidentia exultent: morbis & periculis ob oculos illis ponit, quàm instabilia sint ac euanida, quæcunq; mortalitati obnoxia sunt bona.

Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, ubi discimus, hanc uitam, cum in se æstimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte plane beatam esse. Omnia quæ æstimantur eius bona incerta, fluida, uana, multisque admixtis malis uitiata esse. Atque ex eo simul constituimus, nihil hic quærendum aut sperandum, quàm certamẽ: attollendos in cœlum oculos, ubi de corona cogitamus. sic enim habendum est. Nunquàm serio ad futuræ uitæ desiderium ac meditationẽ erigi animum, nisi præsentis contemptu ante imbutus fuerit. siquidem inter ista duo nihil mediũ est. aut uilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui uinctos nos detineat. Proinde, si qua æternitatis cura est, huc diligenter incumbendũ, ut malis istis cõpedibus nos explicemus. Porro quoniam plurimas blãditias habet præsens uita, quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, suauitatis speciem, qua nos demulceat: magnopere nostra refert, identidem nos auocari, ne talibus lenocinijs fascinemur. Quid enim obsecro fieret, si perpetuo bonorum ac fœlicitatis concursu hic fruemur: cum assiduis malorum stimulis non possimus satis expergefieri ad reputandam eius miseriam? uitam humanam fumi uel umbræ instar esse, non modo eruditis notum est, sed uulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet. Et quia rem esse uidebant inprimis cognitu utilem: multis insignibus sententijs commendarũt. Verum nulla fere res est, quam uel negligentius expendamus, uel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra constituentes. si effertur funus aliquod, uel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulacrum, egregie, fateor, de uitæ huius inanitate philosophamur. Quanquàm ne id quidem facimus perpetuo. plerumque enim nihil nos afficiunt ista omnia. uerum ubi accidit: momentanea est philosophia, quæ simul atque terga uertimus, euanescit: ac ne minimum quidem post se recordationis uestigium relinquit. Neque enim mortis tantum: sed mortalitatis quoque ipsius obliti, ac si nullus unquàm de ea rumor ad nos uenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Si quis interim prouerbium occinat, hominem animal esse ephemerum: fatemur id quidem, sed adeo nulla attentione, ut perpetuitatis cogitatio nihilominus animis insideat. Quis ergo negat, nobis omnibus summum operæprecium esse, non dico uerbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis cõuinci de misera terrestris uitæ conditione? quando uix conuicti etiam desinimus praua stultaque eius admiratione obstupescere: ac si ultimam bonorum metam in se contineret. Quod si necesse habet Dominus, nos erudire: nostri uicissim officij est, auscultare uocanti nos Domino, & torporem nostrũ uellicanti: ut cõtempto mundo, ad futuræ uitæ meditationem toto pectore cõtendamus.

Sed enim ad talem præsentis uitæ contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus DEVM ingratitudinem. siquidem hæc uita, utcunque infinitis miserijs referta sit, censetur tamen merito inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficij: rei iam sumus non paruæ in Deum ipsum ingratitudinis. Præsertim uero fidelibus testimonium esse debet diuinæ beneuolentiæ. quando ad salutem eorum promouendam tota est destinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hæreditatem nobis palam exhibeat: minoribus documentis se nobis patrem uult declarare.

Ea sunt

Ea ſunt, quæ quotidie ab ipſo nobis conferuntur bona. cum ergo nobis ſeruiat uita hæc, ad intelligendam Dei bonitatem: faſtidiemus ne eam, quaſi nullam boni micam in ſe haberet? Hunc igitur ſenſum atq; affectum induere nos oportet: ut ipſam reponamus inter minime reſpuenda diuinæ benignitatis dona. Nam ſi deeſſent ſcripturæ teſtimonia, quæ plurima ſunt & clariſſima, ipſa quoq; natura nos hortatur ad reddendam Domino gratiarum actionem, quòd in eius lucem nos protulit, quòd uſuram nobis concedit; quòd omnia ad eam conſeruandam neceſſaria præſidia largitur. Et multo illa maior eſt ratio, ſi reputamus in ea nos ad gloriam regni cœleſtis quodammodo præparari. Sic enim DOMINVS ordinauit, ut qui olim coronandi ſunt in cœlo, certamina prius in terris obeant: ne triumphent, niſi ſuperatis belli difficultatibus, & parta uictoria. Deinde altera: quòd uarijs beneficijs diuinæ benignitatis ſuauitatem delibare in ea incipimus: quò ſpes ac deſiderium noſtrum acuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. ubi cōſtitutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus eſſe, quòd terrenam uitam uiuimus, cuius gratia ut ſumus illi obligati, ita memores gratoſq; eſſe oportere: tum opportune deſcendemus ad conſiderandam miſerrimā eius conditionem: quò ſcilicet extricemur à nimia eius cupiditate: ad quam, ut dictum eſt, ultro natura propendemus. Porro quidquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris uitæ deſiderio accedere. fateor ſane ueriſſime ſenſiſſe eos, quibus uiſum eſt optimum, non naſci: proximum, quàm citiſſime aboleri. ſiquidem Dei lumine & uera religione deſtituti, quid in ea cernere poterant non infauſtum ac tetrum? Nec ſine ratione illi, qui natales ſuorum mœrore ac lachrymis: funera ſolemni gaudio proſequebantur. ſed id faciebant ſine profectu. quia recta fidei doctrina orbati, non uidebant quomodo pijs in bonum cædat, quod per ſe nec beatum, nec deſiderabile eſt. Itaq; iudicium ſuum deſperatione terminabant. Hic ergo ſit ſcopus fidelium, in æſtimanda mortali uita: ut dum intelligunt nihil per ſe quàm miſeriam eſſe, eò alacriores & magis expediti totos ſe ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem uentum eſt: tum uero illa non modo ſecure negligi poteſt, ſed præ hac penitus contemnenda eſt ac faſtidienda. Nam ſi cœlum patria eſt: quid aliud terra quàm exilium? ſi migratio è mundo eſt in uitam ingreſſus: quid aliud mundus quam ſepulcrum? In ipſo manere quid aliud quàm in morte demerſum eſſe? ſi liberari à corpore, eſt aſſeri in ſolidam libertatem: quid aliud eſt corpus, quàm carcer? ſi Dei præſentia frui, ſuprema fœlicitatis ſumma eſt: nonne ea carere miſerum? Atqui donec è mundo euaſerimus, peregrinamur à Domino. Ergo ſi cum cœleſti uita terrena comparetur: non dubium quin facile & contemnenda & proculcanda ſit. Odio certe habenda nunquàm eſt, niſi quatenus nos peccato tenet obnoxios. Quanquàm ne illud quidem odium proprie in ipſam conuertendum eſt. Vtcunq; ſit, nos tamen ita eius uel tædio, uel odio affici decet ut finem eius deſiderantes, parati quoq; ſimus ad arbitrium Domini in ea manere. quo ſcilicet tædium noſtrum ſit procul omni murmure & impatientia. Eſt enim inſtar ſtationis, in qua nos Dominus collocauit, tamdiu nobis conſeruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidem ſortem ſuam Paulus, quòd uoto ſuo diutius corporis uinculis alligatus teneatur. & ſuſpirat ardenti redemptionis deſiderio. Nihilominus, ut dei imperio pareat, paratum

paratum se ad utrumq; profitebatur, quia se id Deo debere agnoscebat, ut nomen eius uel per mortem, uel per uitam, glorificaret. Ipsius autem est statuere, quid maxime ad gloriam suam expediat. Itaq; si Domino uiuere ac mori nos decet: eius arbitrio relinquamus mortis uitæq; nostræ terminum. sed ita, ut & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc uero, præ futura immortalitate, contemnamus, & ob peccati seruitutem ei renunciare, quoties Domino placuerit, optemus.

Hoc uero portenti simile, quòd pro illo mortis desiderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui se Christianos esse iactant: ut ad quamlibet eius mentionem contremiscant, uelut rei penitus ominosæ & infaustæ. Equidem non est mirum, si naturalis sensus in nobis exhorrescat, audita nostri dissolutione. At istud nullo modo ferendum: non esse in pectore christiano pietatis lumen, quod maiori consolatione qualemcunq; illum timorem superet ac supprimat. Nam si cogitemus hoc instabile, uitiosum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis nostri tabernaculum ideo dissolui: ut in firmam, perfectam, incorruptibilem, cœlestem deniq; gloriã mox instauretur: an non ardenter fides expetere coget, quod natura reformidat? si cogitemus per mortem ab exilio nos reuocari, ut patriam, & cœlestem patriam incolamus: an nihil inde solatij consequemur? At nihil est, quod non permanere appetat. fateor sane. Atq; ideo ad futurã immortalitatem respiciendum nobis contendo, ubi stata conditio obtingat, quæ in terra nusq; apparet. An uero bruta animalia, atq; adeo inanimæ ipse creaturæ, usq; ad ligna & lapides, præsentis suæ uanitatis sibi consciæ, in ultimum resurrectionis diem intentæ erunt: ut cum filijs Dei à uanitate eximantur: nos, & ingenij luce præditi, & supra ingenium Dei spiritu illuminati, cum de essentia nostra agitur, non attollemus animos ultra hanc terræ putredinem? Verum non est huius instituti aut loci, contra tantam hanc peruersitatem agere. Etiam initio professus sum, me locorum communium fusiorem tractationem hic minime uelle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderem, ut Cypriani libellũ de mortalitate legerent: nisi digni essent, qui ad philosophos ablegarentur: ut inspecto, quem illi præferunt, mortis cõtemptu, erubescere incipiant. Hoc tamen habeamus constitutum, neminem bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis, & ultimæ resurrectionis diem cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles uniuersos describit Paulus: & scripturæ familiare est, q̃ties solidæ letitiæ argumentum proponere uult, eo nos reuocare. Exultate, inquit Dominus, & leuate capita uestra. Appropinquat enim redemptio uestra. An rationabile, quæso, est, ut quod ille tantum ualere uoluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quàm tristitiam ac consternationem pariat? si ita est: quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? saniorem ergo mentem concipiamus: atq;, ut repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non uotis modo: sed gemitu etiam ac suspirijs, uelut rem omnium faustissimã, expetere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarũ omnium gurgite extractos in beatam illam uitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat. sic est sane. Totam fidelium nationem, quamdiu terram inhabitant, oportet esse tanquàm oues mactationi destinatas: quò Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent: nisi, mente in cœlum erecta, superarent quidquid in mundo est, & præsentem rerũ faciem traijcerent.

Rom. 8

Tit. 2.

Matth. / luce 21

Contra, ubi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiam si uideant
florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splen
dore ac luxu superbire, si delitijs omnibus affluere cernant: si præterea eo
rum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si
auaritia expilentur, si alia quauis libidine uexentur, non difficulter se in
talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Domi
nus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis
omnem lachrymam, stola gloriæ & letitiæ ipsos induet, delitiarum suarum
inenarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, denique
fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios uero illos, qui in terra
floruerint, in extremam ignominiam proijciet, eorum delitias sæuis cru-
ciatibus, risum & lætitiam fletu stridoreque dentium permutabit; pacem
diro conscientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto,
pijs etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subijciet. Hæc pro-
fecto unica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit despon
dere animum, aut uanis mundi solatijs in exitium nostrum delinire. siquidem
& propheta sibi uacillasse pedes confitetur, dum in præsenti impiorum pro-
Psal. 73. speritate reputanda nimium immoratur: neque potuisse aliter consistere, quam
dum sanctuarium Domini ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum
finem conuertit oculos. Vt uno uerbo concludam, tunc demum in pecto-
ribus fidelium triumphat crux Christi, de diabolo, carne, peccato, & impijs,
si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

Talibus rudimentis probe nos simul instituit scriptura, quis rectus
sit bonorum terrestrium usus. Res in componenda uitæ ratione minime
negligenda. Nam si uiuendum est: utendum quoque necessarijs uitæ admi
niculis. Nec fugere ea quoque possumus, quæ uidentur oblectationi magis,
quàm necessitati, inseruire. Modum ergo tenere oportet, ut pura con-
scientia, siue ad necessitatem, siue ad oblectamentum, utamur. Eum Do
minus uerbo suo præscribit, cum docet, uitam præsentem, quandam per-
egrinationem suis esse: qua in cœleste regnum contendunt. si per terram
transeundum est duntaxat: non dubium, quin eatenus utendum sit eius
bonis, ut cursum nostrum iuuent potius, quàm morentur. Verum, quia
lubricus est hic locus, & utramque in partem procliuis ad lapsum, stude-
amus pedem figere, ubi tuto stare liceat. fuerunt enim nonnulli, boni &
sancti alioqui homines, qui cum uiderent intemperiem ac luxuriam ef-
freni libidine perpetuo euagari, nisi seuerius coerceatur: corrigere autem tam
pernitiosum malum cuperent: quæ una illis occurrebat ratio, corpore
bonis uti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium qui
dem consilium: sed impendio austeriores fuerunt. Nam, quod est ualde
periculosum, arctiores laqueos induerunt conscientijs, quàm quibus
uerbo Domini stringerentur. Multi autem hodie, dum prætextum quæ-
runt, quo in rerum externarum usu carnis intemperies excusetur, & ine
rim lasciuienti uiam sternere uolunt, pro confesso assumunt, quod mi-
me illis concedo: nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem
sed permittendum cuiusque conscientiæ, ut usurpet, quantum sibi licere
uideat. Equidem fateor, nec debere, nec posse conscientias statis præ-
fisque legum formulis hic alligari: sed cum scriptura generales legi-
usus tradat regulas, secundum illas certe limitandus nobis est. Is bi
principium: usum donorum Dei non aberrare, cum in eum finem referri

quem illa nobis DOMINVS creauit ac destinauit. siquidem in bonum nostrum creauit, non perniciem. Quamobrem nemo aliter rectius tenebit, quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus, quem in finem alimenta creauerit, reperiemus non necessitati modo: sed oblectamento quoque ac hylaritati uoluisse consulere. sic in uestibus, præter necessitatem, finis ei fuit decorum & honestas. In herbis, arboribus, & frugibus, præter usus uarios, aspectus gratia, & iucunditas odoris. Nisi enim id uerum esset: non recenseret propheta inter beneficia Dei, quod uinum lætificat cor hominis, quod oleum splendidam eius faciem reddat. Non commemorarent passim scripturæ, ad commendandam eius benignitatem, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsæ naturales rerum dotes satis demonstrant, quorsum & quatenus frui liceat. An uero tantam floribus pulchritudinem indiderit DOMINVS, quæ ultro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem, quæ in olfactum influeret: & nefas erit uel illos pulchritudine, uel hunc odoris gratia affici? Quid? an non colores sic distinxit, ut alios alijs faceret faceret gratiores? Quid? an non auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ alijs aut metallis aut lapidibus, preciosa redderentur? Denique an non res multas, citra necessarium usum, commendabiles nobis reddidit? Facessat ergo inhumana illa philosophia: quæ dum nullum, nisi necessarium, usum concedit ex creaturis: non tantum maligne nos priuat licito beneficentiæ diuinæ fructu: sed obtinere non potest, nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stipitem redegerit. sed non minus diligenter altera ex parte occurrendum est carnis libidini: quæ nisi in ordinem cogitur, sine modo exundat. & habet, ut dixi, suos suffragatores, qui sub prætextu concessæ libertatis nihil non illi permittunt. Primo frenum illi unum injcitur, si statuatur ideo condita nobis esse omnia, ut recognoscamus autorem, ac eius indulgentiam erga nos, gratiarum actione, prosequamur. Vbi gratiarum actio: si te epulis aut uino ita ingurgites, ut uel obstupescas, uel inutilis reddaris ad pietatis tuæque uocationis officia? Vbi Dei recognitio: si caro, ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliens, mentem impuritate sua inficit, ne quid recti aut honesti cernas? Vbi in uestibus gratitudo erga Deum: si, sumptuoso earum ornatu, & nos admiremur, & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparamus? Vbi recognitio Dei: si in earum splendorem defixæ sunt mentes? Id quoque ipsum in reliquis uidere est. Quamobrem constat, hic iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi. sed nulla certior aut expeditior uia est, quàm quæ nobis sit à præsentis uitæ contemptu, & cœlestis immortalitatis meditatione. Inde enim consequuntur duæ regulæ. ut qui utuntur hoc mundo, perinde affecti sint, ac si non uterentur: qui uxores ducunt, ac si non ducerent: qui emunt, ac si non emerent. Quemadmodum Paulus præcipit. Deinde ut non minus placide ac patienter penuriam, quàm moderate abundantiam, ferre nouerint. Qui præscribit utendum hoc mundo, tanquam non utaris, non modo in cibo & potu gulæ intemperiem, in mensis, ædificijs, uestibus nimiam mollitiem, ambitionē, superbiam, fastum, morositatem excindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te uel deducat, uel impediat à cœlestis uitę cogitatione, & excolendę animæ studio. Atqui uere illud olim à Catone dictū est, cultus magnam curam, magnam uirtutis esse incuriam, & ueteri prouerbio usurpatum, eos qui multum in corporis cura occupantur, ferè animæ esse negligentes. Ergo, ut ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas: huic tamen certe legi subiecta est, ut quàm minimum sibi indulgeāt: contra, perpetua animi intentione sibi instent, ad rescindendum omnem superuacuæ copiæ apparatum, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant, ne ex

Psal. 104

1. Cor. 7.

adiumentis ſibi faciant impedimenta. Altera regula erit: ut quibus res anguſtæ
ſunt ac tenues, patienter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate ſolicitentur. Quam qui tenent, non mediocriter in ſchola Domini profecerunt. Quemadmodum uix habere poteſt, quo ſe diſcipulum Chriſti eſſe probet, qui non hac in parte aliquatenus ſaltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia uitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbum, ut plurimum, prodit. Hoc intelligo, quòd qui ſordida ueſte erubeſcet, precioſa gloriabitur: qui tenui cœnula non contentus, lautioris deſiderio inquietabitur, intemperanter quoque lautitijs illis abutetur, ſi contingant. Qui priuatam humilemque conditionem difficulter feret, ac inquieto animo, ſi ad honores conſcendat, à faſtu haudquaquam abſtinebit. Huc ergo contendant omnes, quibus non fictum pietatis ſtudium eſt, ut diſcant, Apoſtoli exemplo, ſatiari & eſurire: abundare, & penuriam pati. Habet præterea ſcriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum uſum modificat: de qua nonnihil dictum eſt, cum præcepta charitatis tractaremus, ſtatuit enim, omnes illas ſic eſſe datas nobis Dei benignitate, & in commodum noſtrum deſtinatas, ut ſint uelut depoſita, quorum reddenda ſit olim ratio. Sic ergo diſpenſare oportet, ut aſſ. due auribus noſtris inſonet uox illa: redde rationem uillicationis tuæ. Simul occurrat, à quo eiuſmodi ratio exigatur. Nempe ab eo, qui, ut abſtinentiam, ſobrietatem, frugalitatem, modeſtiam tantopere commendauit: luxum, ſuperbiam, oſtentationem, uanitatem denique execratur. cui non alia bonorum diſpenſatio approbatur, quàm quæ ſit cum charitate coniuncta. Qui delitias quaſlibet, quæ à caſtitate ac puritate, hominis animum abſtrahunt, uel mentem caligine hebetant, ore ſuo iam condemnauit.

Philip. 4.

Poſtremo eſt & illud notabile: quòd Dominus unumquenque noſtrum, in cunctis uitæ actionibus, in ſuam uocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm deſultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm cupida ſit, ad res diuerſas ſimul amplexandas, eius ambitio. Ergo ne ſtultitia & temeritate noſtra omnia ſurſum, deorſum miſceremur: diſtinctis uitæ generibus, ſua cuique officia ordinauit. Ac ne quis temere ſuos fines tranſiliret, eiuſmodi uiuendi genera, uocationes appellauit. ſuum ergo ſingulis uiuendi genus, eſt quaſi ſtatio à Domino attributa: ne temere toto uitæ curſu circumagantur. Adeo autem neceſſaria eſt iſta diſtinctio, ut actiones omnes noſtræ inde coram Domino æſtimentur. ac ſæpe quidem longe aliter, quàm pro humanæ ac philoſophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur, etiã apud philoſophos, quàm liberare tyrannide patriam. Atqui uoce Domini aperte damnatur, qui priuatus manum tyranno intulerit. Verum nolo in recenſendis exemplis immorari. ſatis eſt, ſi nouerimus uocationem Domini, eſſe in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui ſe non referet, nunquam rectã in officijs uiam tenebit. Poterit forte interdum nonnihil in ſpeciem laudabile deſignare. ſed illud, qualecunque ſit in conſpectu hominum, apud dei thronum reſpuetur. Deinde in ipſis uitæ partibus nulla erit ſymmetria. Proinde tum optime compoſita erit tua uita, cum ad hũc ſcopum diriget. Hinc & eximia conſolatio naſcetur: quòd nullum erit tam ſordidum ac uile opus, in quo modo tuę uocationi pareas, quod non coram Deo reſplendeat, & precioſiſſimum habeatur.

F I N I S.

ERRATA QVAE INTER RELEGENDVM DEPRE hendimus, hoc modo sunt corrigenda.

Folio.2. uersu.11.cogitationem. Ibidem uer.16. Adeo. fo.5.38.processerit.fo.6. uer.47. serenare. fo.10.29. consingendas. f.36.36. confoditur. f.41.40. Okanicū. fo.42.34. transcribit. f.44.30. quam. fo.52.14. perimant. fo.53.46.Nam si culpæ. fo.64.10. quatuor. fo.65.21. obsequendi. f.68.48.impudenter. f.72.10. contemptibile. fo.75.47. Dominus. fo.78. admouet. fo.86.42. beneficentiæ. fo.113.40. accidisse. f.123.2. freno. fol.127.43. superior. f.132.19. diuinæ. fo.136.5.consumationem. fol.139.11.diserte. fo.141. 7. quòd. fo.143 40.expunge illa. fo.150. 8.inuitentur. fo.152.31. conuicta. fo.156.42. exposuimus. fo.158.6.animum. f.160.24 uetus. fo.160.38. quoscunq;. fo.170.37.adijcere. fo.173.9. ansam. fo.179.24. ita. fo.192.26.bibit quasi aquam. f.200.39. sanctificationē. f.202.38. placet. f.208.34. moralia. fo.219.48. redderentur. f.225.13. datæ. f.227.44. quos tamen. f.229.16. quomodo. fo.232.19. nulla. fo.240.34. docendo. fo.241.29. restituat. fo.243.5. sententiam. fo.246.1.referanda. Ibid. 26.promptum. fo.268.6. sequitur. f.269.18. iuuetur. fo.273.42. quidquid. fo.277.33. posita. fo.278.5. referuntur. fo.279.8. mollius. fo.285.25.dele uerbum expediat. fo.286.41. præuertit. fo.289.5. perdit. fo.292.18.quemadmodum. fo.501.37. arbitremur. fo.316.20.altera. f.319.7. sit itaq;. fo.330.47. commendandam. fo.355. uersu ult. leue. fo.357.2.destinatæ. f.387.12. ciuiliter. fo.401.30. illeuerunt.

Argentorati per Vuendelinum Rihelium.
Mense Augusto.
ANNO MDXXXIX.

WR

c
te
āq
ic
at
bꝫ
im
at
ra
he
ni
he
te
ū:
ur
us.
un.
m̄
n̄i
mū
pic.
ate
plbꝫ.
za
o
ñ.
ic
r
ius
at.
ñ:
a a
atē

